

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Σύγχρονη Διακυβέρνηση και Έλεγχος του Εγκλήματος.
Ο ρόλος της Τεχνολογίας της Επιτήρησης και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Εριφύλη Α. Μπακιρλή

Αθήνα, 2017

Τριμελής Επιτροπή

Έφη Λαμπροπούλου, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Γεώργιος Νικολόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Γρηγόρης Λάζος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Εριφύλη Α. Μπακιρλή, 2017

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διδακτορικής διατριβής εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διδακτορικής διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Η παρούσα εργασία δεν αποτελεί - εν όλω ή εν μέρει - προϊόν κλοπής πνευματικής ιδιοκτησίας και κανένα τμήμα της ούτε στο σύνολό της έχει υποβληθεί προς απόκτηση άλλου πτυχίου ή τίτλου σ' αυτό ή οποιοδήποτε άλλο πανεπιστήμιο ή εκπαιδευτικό ίδρυμα της ημεδαπής ή αλλοδαπής.

Ευχαριστίες

Οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην ακαδημαϊκή μου δασκάλα, κ. Έφη Λαμπροπούλου, η οποία με τις επιστημονικές γνώσεις που μου χάρισε απλόχερα, τη σωστή καθοδήγηση και την ακέραιη κρίση, συνεισέφερε τα πλείστα στην επιτυχή ολοκλήρωση της διατριβής. Υπήρξε πάντοτε δίπλα μου αυστηρός κριτής, μα και έμπιστη συνεργάτης, και μου δίδαξε εκτός από εγκληματολογία και ορθή επιστημονική σκέψη, το πώς είναι να είσαι *επιστήμονας-άνθρωπος*. Για όλους αυτούς τους λόγους της οφείλω πολλά.

Τις θερμές μου ευχαριστίες και στα υπόλοιπα μέλη της επιτροπής και συγκεκριμένα στους κ.κ. Νικολόπουλο Γ., Λάζο Γ., Χάϊδου Α., Αρτινοπούλου Β., Παпанεοφύτου Α. και Βλάχου Β., πολλοί από τους οποίους υπήρξαν ακαδημαϊκοί μου δάσκαλοι τόσο σε προπτυχιακό, όσο και μεταπτυχιακό επίπεδο, και από τους οποίους αποκόμισα πολλά και τους είμαι ευγνώμων.

Ακόμη, ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου και την αδελφή μου, οι οποίοι στάθηκαν δίπλα μου τόσα χρόνια ακούραστοι συνοδοιπόροι σε αυτό το δύσκολο ‘ταξίδι’ και μου έδωσαν ηθική συμπαράσταση και ψυχική στήριξη να συνεχίσω. Με γαλούχησαν, δε από μικρή, με την ιδέα του *οφέλους της γνώσης* και όχι της *γνώσης ως όφελος*.

Η εργασία δεν θα είχε ολοκληρωθεί, τέλος, χωρίς την αμέριστη εμπιστοσύνη, ενσυναίσθηση και αγάπη προς το πρόσωπό μου, εκ μέρους του συζύγου μου, ο οποίος στωικά, ήρεμα και με άπλετη υπομονή ήταν πάντοτε εκεί όποτε τον χρειαζόμουν, ενθαρρύνοντάς με να συνεχίσω.

Το παρόν πόνημα το αφιερώνω στις δύο *Ελευθερίες* της ζωής μου, τη μητέρα μου και την κορούλα μου, με την προσδοκία να ζουν πάντοτε *ελεύθερες...*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1. Κεντρικό ερώτημα της εργασίας
2. Δομή της εργασίας

ΜΕΡΟΣ Α': ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

1.1. Εισαγωγή

1.2. Από το Κράτος Πρόνοιας στο Νεοφιλελεύθερο Κράτος

1.3. Κυβέρνηση ή Διακυβέρνηση; Μερικές σημασιολογικές αποσαφηνίσεις

1.3.1. Εννοιολογικές προσεγγίσεις στη 'διακυβέρνηση'

1.3.2. Όψεις της 'διακυβέρνησης'

- α) Η διακυβέρνηση ως 'εταιρική διακυβέρνηση' (corporate governance)
- β) Η διακυβέρνηση ως 'Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ' (New Public Management)
- γ) Η διακυβέρνηση ως 'χρηστή διακυβέρνηση' (good governance)
- δ) Η διακυβέρνηση ως 'διεθνής διακυβέρνηση' (global governance) ή 'διεθνής αλληλεξάρτηση' (international interdependence)
- ε) Η διακυβέρνηση ως 'κοινωνικο-κυβερνητικό σύστημα' (socio-cybernetic system)
- στ) Η διακυβέρνηση ως 'Νέα Πολιτική Οικονομία' (New Political Economy)
- ζ) Η διακυβέρνηση ως 'αυτοργανωμένα δίκτυα' (self-organizing networks)

1.4. Το εγκληματολογικό ενδιαφέρον για τη 'διακυβέρνηση'

1.5. Από τον έλεγχο του εγκλήματος στη ‘νέα διακυβέρνηση της ασφάλειας’ των πολιτών

- α) Η κοινοτική αστυνόμευση (community policing/safety)
- β) Η ιδιωτική αστυνόμευση (private policing/security)
- γ) Η αστυνόμευση στην ‘ιδιωτική περιουσία μαζικής χρήσης’ (‘mass private property’)

1.6. Ανοικτά ζητήματα και προοπτικές

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ‘ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΗΣ’ ΚΑΙ Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ 11^η ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

2.1. Εισαγωγή

2.2. Οι τάσεις της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής έτσι όπως διαμορφώνονται στην «κοινωνία της διακινδύνευσης»

2.3. 11^η Σεπτεμβρίου 2001: ‘Η ημέρα που άλλαξε τον κόσμο’;

2.4. Αντιτρομοκρατικές νομοθετικές εξελίξεις μετά την 11^η Σεπτεμβρίου

- α) Ο PATRIOT Act στις ΗΠΑ (Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism).
- β) Το νομικό καθεστώς της κράτησης αλλοδαπών υπόπτων στο Γκουαντάναμο

2.5. Οι αντιτρομοκρατικές νομοθετικές εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση

2.6. Οι αντιτρομοκρατικές νομοθετικές εξελίξεις στην Ελλάδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΗΡΗΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

3.1. Εισαγωγή

3.2. Η συζήτηση περί τεχνολογικού ολοκληρωτισμού και ‘πανοπτικής’ κοινωνίας

3.3. Πρόληψη αδικημάτων

3.3.1. Βιομετρικές εφαρμογές

3.3.2. ‘Εξυπνες’ κάρτες/Βάσεις Δεδομένων

3.3.3. Το Σύστημα Πληροφοριών SCHENGEN

3.3.4. Βιντεοεπιτήρηση και κλειστά κυκλώματα

τηλεόρασης

α) Η Μεγ. Βρετανία ως πρότυπο εφαρμογής της βιντεοεπιτήρησης

β) Η βιντεοεπιτήρηση στην Ελλάδα

3.4. Εξιχνίαση αδικημάτων και καταστολή

3.4.1. Ανάλυση γενετικού υλικού (DNA)

3.5. Έκτιση ποινών

3.5.1. Κατ’ οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση

3.6. Συνόψιση. Είναι εφικτή η ισορροπία ανάμεσα στην ελευθερία και την ασφάλεια;

ΜΕΡΟΣ Β’: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: «Η ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ, ΤΗΝ ΕΞΙΧΝΙΑΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΤΩΝ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

4.1. Εισαγωγή

4.2. Μεθοδολογία έρευνας

4.3. Δυσκολίες

4.4. Δείγμα

4.5. Ερωτηματολόγιο

4.6. Ερευνητικά πορίσματα

ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ Α΄

ΥΠΟΜΝΗΜΑ Β΄

ΥΠΟΜΝΗΜΑ Γ΄

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Ελληνική

Ιστοσελίδες

Οπτικοακουστικό υλικό

ΛΙΣΤΑ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ά. = άρθρο

Α-Π = Απόφαση-Πλαίσιο

ΑΠΔΠΧ = Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα

βλ. = βλέπε

ΓΑΔΑ = Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αττικής

ΔΑΟΑ = Διεύθυνση Ασφάλειας Ολυμπιακών Αγώνων

ΔΔΑΣ = Διεύθυνση Διεθνούς Αστυνομικής Συνεργασίας

ΔΕΕ = Διεύθυνση Εγκληματολογικών Ερευνών

δηλ. = δηλαδή

δισ. = δισεκατομμύριο/α

ΔΝΤ = Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

δολ. = δολάριο/α

δρχ. = δραχμή/ές

εδ. = εδάφιο

ΕΔΔΑ = Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΕ = Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚ = Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

ΕΚΑΒ = Εθνικό Κέντρο Άμεσης Βοήθειας

εκατ. = εκατομμύριο/α

ΕΛΑΣ = Ελληνική Αστυνομία

ΕΣΔΑ = Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

κ.ά. = και άλλα/οι/ες

κ.α. = και αλλού

κ.λπ. = και λοιπά

κ.ο.κ. = και ούτω καθεξής

ΚΕ = Κέντρο Ελέγχου

κεφ. = κεφάλαιο
ΚΜ = Κεντρική Μονάδα
ΚΟ = Κοινοτική Οδηγία
ΚΠΔ = Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
λ.χ. = λόγου χάριν
ΛΣ = Λιμενικό Σώμα
Ν. = Νόμος
ΝΔΜ = Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ
ΝΠΔΔ = Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ = Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
ό.π. = όπου παραπάνω
ΟΑ = Ολυμπιακοί Αγώνες
ΟΗΕ = Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΟΣΑ = Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη
ΟΤΑ = Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
π.χ. = παραδείγματος χάριν
παρ. = παράγραφος
ΠΔ = Προεδρικό Διάταγμα
ΠΚ = Ποινικός Κώδικας
ΠΟΕ = Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
πρβλ. = παράβαλε
ΠΤ = Παγκόσμια Τράπεζα
ΣΔΟΕ = Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος
σελ. = σελίδα
ΣΚ = Σωφρονιστικός Κώδικας
σσ. = σελίδες
ΣτΕ = Συμβούλιο της Ευρώπης
ΤοΣΠΠα = Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας

τρис. = τρισεκατομμύριο/α

υποσημ. = υποσημείωση

χ.σ. = χωρίς σελίδα

χιλ. = χιλιάδες

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1. Κεντρικό ερώτημα της εργασίας

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι η μελέτη του τρόπου με τον οποίο ασκείται η *σύγχρονη διακυβέρνηση* στον *έλεγχο του εγκλήματος*. Βασική θέση της εργασίας είναι ότι η αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου στις μέρες μας έχει υποστεί μία *ποιοτική*, όσο και *ποσοτική* αλλαγή, μια *μετάλλαξη* στην ουσία, επειδή πλέον εμπλέκονται ποικίλοι φορείς, ενώ την ίδια στιγμή η επιτήρηση εξαπλώνεται σε ολόκληρο τον πληθυσμό και όχι μόνο σε μεμονωμένους υπόπτους, όπως γινόταν παλαιότερα. Ταυτόχρονα, ο έλεγχος και η επιτήρηση πραγματοποιούνται από απόσταση με τη συνδρομή της *σύγχρονης τεχνολογίας*, ενώ καίριας σημασίας ζήτημα είναι το εάν αυτός ο τρόπος διαχείρισης της παρέκκλισης, γίνεται με γνώμονα την προστασία των *ανθρωπίνων δικαιωμάτων*.

Την τελευταία δεκαετία, η αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου γίνεται υπόθεση περισσότερων επίσημων μηχανισμών, ιδιωτικών επιχειρήσεων και δυνάμει θυμάτων και αυτό αποδίδεται, σύμφωνα με αρκετούς μελετητές του φαινομένου, στην αδυναμία του κράτους να ανταποκριθεί εξ ολοκλήρου στις αυξημένες ανάγκες των πολιτών για προστασία. Ειδικότερα, ένα από τα κεντρικά ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, αποτελεί το εάν και κάτω από ποιες συνθήκες η 'σύγχρονη' αντεγκληματική πολιτική έχει γίνει *πολυμερής/πολυεταίρική*, καθώς και το πού οφείλεται αυτή η πολυεταίρικότητα κατά την άσκηση της. Οφείλεται, όντως, στην αδυναμία του κράτους να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στα καθήκοντά του και για ποιο λόγο; Λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων και τεχνογνωσίας, αριθμητικής ανεπάρκειας των διωκτικών αρχών ή εξαιτίας της αυξημένης ανασφάλειας που παράγεται από το έγκλημα έτσι όπως αποτυπώνεται τελευταία; Έτσι, θα προσεγγισθεί η έννοια και η μορφή της *διακυβέρνησης* (governance) από εγκληματολογική σκοπιά. Μία έννοια που επικρατούσε μέχρι και πριν λίγες δεκαετίες μονάχα στις πολιτικές επιστήμες και σηματοδοτούσε τον τρόπο του να κυβερνάς, να διοικείς το κράτος, εισήχθη στην εγκληματολογία, για να σημάνει τον περιορισμό του κρατικού μονοπωλίου στην παροχή της δημόσιας ασφάλειας και τη σύμπραξη με άλλους φορείς.

Όπως και σε άλλους τομείς της οικονομίας (υγεία, παιδεία), έτσι και στην ασφάλεια, πολλοί μελετητές υποστηρίζουν ότι το κράτος δείχνει να εκχωρεί την ευθύνη στους ίδιους τους πολίτες, όπως άλλωστε προστάζει η **νεοφιλελεύθερη** ιδεολογία και αυτήν ακριβώς την **μετακύλιση** θα επιχειρήσουμε να δείξουμε. Μέσα στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού, ο πολίτης καλείται να δράσει ‘συνδιαχειριστικά’ στην καταπολέμηση του εγκλήματος και της ανασφάλειας που προκαλείται από αυτό. Το ίδιο συμβαίνει (δηλ. η μετάθεση της ευθύνης από το κράτος) και με τις ιδιωτικές εταιρείες παροχής ασφάλειας, οι οποίες αναδύονται ως οι ‘νέοι’ κοινωνικοί εταίροι με σκοπό τη συμπαράγωγή και διατήρηση της κοινωνικής ευταξίας.

Επομένως, το ζήτημα που προκύπτει και θα εξετάσουμε, είναι το εάν αυτό ισχύει, δηλ. εάν το κράτος **υποχωρεί** και στην πρόληψη και την καταστολή της εγκληματικότητας, ή/και εάν συνεχίζει να διατηρεί τον βασικό πυρήνα των αρμοδιοτήτων του, κυβερνώντας τώρα πια **από απόσταση**. Εάν θεωρήσουμε, ότι οι νέοι φορείς διακυβέρνησης (ιδιωτικοί, κοινοτικοί) δρουν συμπληρωματικά και σε αλληλεπίδραση με τους δημόσιους (αστυνομία) όπως υποστηρίζεται, το ερώτημα που τίθεται είναι εάν παραμένει το κράτος, έστω κι έτσι, ο **κεντρικός πρωταγωνιστής** ελέγχου της παρέκκλισης και ο κύριος συντονιστής των πρωτοβουλιών των υπολοίπων εταίρων ή εάν ο ρόλος του περιορίζεται σε αυτόν του απλού ‘συνεταίρου’.

Περαιτέρω, η πρόβλεψη και κατ’ επέκταση η διαχείριση των ενδεχόμενων κινδύνων που απειλούν τη δημόσια τάξη και ασφάλεια αποτελεί την βασική προτεραιότητα της διακυβέρνησης. Το πώς αυτή ασκείται στις σύγχρονες κοινωνίες, στις οποίες το έγκλημα προσλαμβάνεται ως μία μορφή **διακινδύνευσης**, θα αποτελέσει ένα ακόμη κεντρικό αντικείμενο ανάλυσης. Ειδικότερα, μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα της **11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001** στις ΗΠΑ το αίσθημα ανασφάλειας της κοινής γνώμης φαίνεται να έχει ενταθεί, κάτι το οποίο ενδεχομένως προκαλεί τη διάρρηξη της εμπιστοσύνης των πολιτών έναντι των επίσημων θεσμών και των φορέων τους να αμυνθούν επιτυχώς απέναντι στις πιθανές απειλές. Συνεπώς, εκείνο που θα μας απασχολήσει στην παρούσα μελέτη, είναι η διαμόρφωση κι εφαρμογή των πολιτικών ασφαλείας που υιοθετούνται σε παγκόσμιο επίπεδο μετά την ημερομηνία αυτή. Παράλληλα, θα προσπαθήσουμε να αποδείξουμε εάν και κατά πόσον η χρήση της τεχνολογίας στην πρόληψη και την καταστολή θα εχρησιμοποιείτο ούτως ή άλλως,

και η εν λόγω χρονική συγκυρία συντέινει καθοριστικά στη ραγδαία εξάπλωση του *τεχνοκρατικού ελέγχου* του εγκλήματος και της *‘επιτηρητικής’ τεχνολογίας*, ή αν αποτελεί αποκλειστικό προϊόν της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Το ενδιαφέρον μας θα επικεντρωθεί, ακόμη, στη διοργάνωση των *Ολυμπιακών Αγώνων 2004* και στο αν δικαιολογούν τη μεγαλύτερη χρήση της τεχνολογίας ασφαλείας στην Ελλάδα.

Επιπρόσθετα, αμέσως μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου βλέπουμε να *διευρύνεται* ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος παγκοσμίως και να αυξάνονται οι μέθοδοι των κρατών για την παρακολούθηση συμπεριφορών, όχι μόνο των υπόπτων για την τέλεση τρομοκρατικών ή εγκληματικών πράξεων, αλλά ολόκληρου του πληθυσμού. Ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται αυτή η *‘μαζική επιτήρηση’* (‘mass surveillance’) των πολιτών στις σύγχρονες κοινωνίες αποτελεί μία από τις κύριες θεματικές της διατριβής, ενώ κάποια από τα βασικά ερωτήματα που τέθηκαν υπό εξέταση είναι: α) κατά πόσον υπάρχουν ομοιότητες ανάμεσα στο *‘πανοπτικό’* αρχιτεκτονικό σχέδιο φυλακής του 18^{ου} αιώνα και στον τρόπο με τον οποίο ασκείται η *‘σύγχρονη’* επιτήρηση, β) ποιά είναι η μορφή, η έκταση και η αποτελεσματικότητα από τη χρήση κι εφαρμογή της υιοθετούμενης *τεχνοεποπτείας*, έτσι όπως αποτυπώνονται μέσα από την ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, και, τέλος, γ) εάν η εισαγωγή της νέας τεχνολογίας στη διαχείριση του εγκληματικού φαινομένου, γίνεται με γνώμονα τη διασφάλιση των *ανθρωπίνων δικαιωμάτων*.

Πρόθεσή μας είναι η μελέτη της επιτήρησης, η οποία πραγματοποιείται με τη χρήση της τεχνολογίας και έχει *‘μαζικό’* χαρακτήρα, και όχι εκείνης που ασκείται μεμονωμένα από τις αρχές επιβολής του νόμου στα επιμέρους στάδια των ποινικών ερευνών, όπως είναι για παράδειγμα η ανακριτική διείδυση, οι συγκαλυμμένες αστυνομικές παρακολουθήσεις, οι ελεγχόμενες μεταφορές, και άλλες ειδικές ανακριτικές πράξεις επί εγκληματικών οργανώσεων, που πραγματοποιούνται με τη βοήθεια εξελιγμένων τεχνικών μεθόδων και πρακτικών. Ως εκ τούτου, ξεφεύγει από τα όρια του επιστημονικού ενδιαφέροντος της εργασίας αυτής και ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός των εργαλείων και στρατηγικών που έχουν στη διάθεσή τους, τελευταία, οι διωκτικές αρχές, όπως είναι η ηλεκτρονική χαρτογράφηση/σκιαγράφηση της εγκληματικότητας από τις επιμέρους αστυνομικές υπηρεσίες (crime mapping/profiling) και η ανάπτυξη μοντέλων αστυνόμευσης που

βασίζονται στην Ανάλυση Επεξεργασμένων Πληροφοριών (Intelligence Led Policing).

Κατά συνέπεια, θα αναλύσουμε τη *χρήση της τεχνολογίας* σε όλα τα επιμέρους στάδια της ‘σύγχρονης’ αντεγκληματικής δραστηριότητας, η οποία αποσκοπεί στην παρακολούθηση υπόπτων, καταδικασθέντων, αλλά και απλών πολιτών, και συγκεκριμένα: 1) στο στάδιο της πρόληψης. Επιτήρηση με τεχνικά εποπτικά μέσα όπως *κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης* (CCTV) ασκείται σε όλους σχεδόν τους δημόσιους, ημι-δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους. Επιπλέον, οι έλεγχοι μέσω *βιομετρικών εφαρμογών* ή/και μέσω ‘*έξυπνων*’ *ηλεκτρονικών καρτών* (electronic ID Cards), και η αποθήκευση των προσωπικών δεδομένων των πολιτών σε τεράστιες *βάσεις δεδομένων*, είναι πολύ διαδεδομένοι τελευταία, 2) στο στάδιο της ποινικής διαδικασίας για την εξιχνίαση αδικημάτων διαμέσου της *ανάλυσης του γενετικού υλικού* (DNA) του υπόπτου, και 3) στο στάδιο εκτέλεσης των ποινών όπου περιλαμβάνονται όλες οι νέες μορφές επιτήρησης στο σωφρονιστικό πεδίο, όπως ο *κατ’ οίκον περιορισμός υπό ηλεκτρονική επιτήρηση*.

Τέλος, θα προσπαθήσουμε να επιβεβαιώσουμε τις προαναφερθείσες εξελίξεις στην χώρα μας με την εμπειρική διερεύνηση που πραγματοποιήσαμε, αναφορικά με τις μορφές σύγχρονης διακυβέρνησης, αλλά και την επιτηρητική τεχνολογία.

Συνοψίζοντας, τα ερωτήματα της εργασίας είναι: 1) πώς ασκείται η σύγχρονη διακυβέρνηση της ασφάλειας και ποιες μορφές παίρνει; 2) πού οφείλεται αυτή η μετάθεση εξουσιών από το ‘κέντρο’ (κράτος) στην ‘περιφέρεια’ (πολυάριθμους εταίρους) κατά την άσκηση της ‘σύγχρονης’ αντεγκληματικής πολιτικής; 3) το κράτος ‘αποδυναμώνεται’ στην προσπάθειά του να κυβερνήσει από απόσταση ή εξακολουθεί να διατηρεί κυρίαρχη θέση μέσα σε αυτό το ‘δίκτυο’ ελέγχου του εγκλήματος; 4) πώς ασκείται η διακυβέρνηση στην ‘κοινωνία της διακινδύνευσης’ και ιδίως μετά τα τρομοκρατικά γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ; 5) υπήρξε η ημερομηνία αυτή, καθώς και οι Ολυμπιακοί Αγώνες 2004, το κομβικό σημείο για την ευρεία εισαγωγή κι επέκταση της τεχνολογίας ασφαλείας, τόσο διεθνώς, όσο και στη χώρα μας; 6) με ποια μέσα και τεχνικές υλοποιούνται οι πολιτικές ολικής παρακολούθησης των πολιτών (τόσο από τον ιδιωτικό, όσο και τον δημόσιο τομέα), ποια είναι η αποτελεσματικότητά τους στη μείωση της

εγκληματικότητας και στην εξιχνίαση των αδικημάτων, καθώς κι αν φέρουν κάποια ‘πανοπτικά’ χαρακτηριστικά, και τέλος, 7) εάν προκύπτουν παραβιάσεις στα ατομικά δικαιώματα και τις ελευθερίες των πολιτών από την ‘εντατική’ και αυτοματοποιημένη επιτήρηση.

2. Δομή της εργασίας

Η εργασία είναι χωρισμένη σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος, το οποίο είναι το **Θεωρητικό**, μέσα από τα τρία αυτοτελή κεφάλαιά του, επιχειρείται η βιβλιογραφική επισκόπηση των κύριων θεματικών της διατριβής που είναι: α) η σύγχρονη διακυβέρνηση της ασφάλειας, β) η διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 και γ) οι τεχνολογικές εξελίξεις και η συζήτηση γύρω από τον ρόλο τους στις ‘νέες’ μορφές επιτήρησης.

Στο δεύτερο μέρος της διατριβής, το οποίο είναι το **Ερευνητικό**, επιχειρείται η εμπειρική διερεύνηση της κατάστασης στη χώρα μας, όσον αφορά τη **σύγχρονη διακυβέρνηση** στον έλεγχο του εγκλήματος (πώς και από ποιους πραγματοποιείται) αφενός, και τη χρησιμοποιούμενη **επιτηρητική τεχνολογία** αφετέρου. Έτσι, κατά τη διάρκεια των επαφών-συναντήσεων της γράφουσας με φορείς, τόσο του ιδιωτικού, όσο και του δημόσιου τομέα, τέθηκαν ζητήματα σχετικά με τη λειτουργία, την έκταση, τη μορφή, την πρακτική χρήση, την αποτελεσματικότητα, τις τεχνικές ανεπάρκειες και τη νομοθετική κάλυψη όλων των τεχνολογικών μέσων και πρακτικών που έχουν υιοθετηθεί, στο πλαίσιο μιας πολυμερούς αντεγκληματικής πολιτικής.

Στα **τελικά συμπεράσματα** παρουσιάζονται συνοπτικά τα πορίσματα της μελέτης μας, έτσι όπως προέκυψαν από τη θεωρητική επισκόπηση των θεματικών ενοτήτων της διατριβής, καθώς και από τη διεξαχθείσα έρευνα. Στο τέλος παρατίθενται το **παράρτημα** και η **βιβλιογραφία**, η οποία περιλαμβάνει εκτός από τις βιβλιογραφικές πηγές (ξενόγλωσσες και ελληνικές), τις ιστοσελίδες και το οπτικοακουστικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας.

ΜΕΡΟΣ Α': ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ»

1.1. Εισαγωγή

Η πιο σημαντική εξέλιξη που έχει συντελεσθεί στις σύγχρονες δημοκρατίες τις τελευταίες δεκαετίες, είναι η διάβρωση των παραδοσιακών βάσεων της πολιτικής εξουσίας, μία από τις οποίες είναι η θεσμική ικανότητα του κράτους να κυβερνά. Σήμερα, και αναφορικά με τη μεταβαλλόμενη φύση του σύγχρονου ανεπτυγμένου κόσμου, ολοένα και περισσότερο βρίσκει απήχηση η ιδέα ότι το έθνος-κράτος, κατά κάποιο τρόπο υπονομεύεται, από ένα συνδυασμό εθνικών και υπερεθνικών δυνάμεων¹, συμπεριλαμβανομένης της οικονομικής παγκοσμιοποίησης² και της ενίσχυσης του ρόλου διακρατικών θεσμών, όπως της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)³, του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (WTO), της Παγκόσμιας Τράπεζας (ΠΤ/WB), κ.ά..

Συγκεκριμένα, η ικανότητα του σύγχρονου κράτους να επικεντρώνεται στα προεξέχοντα κοινωνικά προβλήματα έχει σε μεγάλο βαθμό αμφισβητηθεί από τις πολιτικές ελίτ σε πολλές δυτικές χώρες. Σε αυτό συνέβαλε η επικράτηση της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας για τον ρόλο του κράτους σε πολλές προηγμένες δημοκρατίες, κατά τις δεκαετίες του '80 και του '90, αντιμετωπίζοντας το κράτος και τον τρόπο λειτουργίας του ως την κύρια πηγή πολλών προβλημάτων στην κοινωνία,

¹ Pierre 2000: 1.

² “Η παγκοσμιοποίηση” για τον Zygmunt Bauman (1998) “διχάζει/διαίρει στον ίδιο βαθμό που ενώνει ή μάλλον διχάζει καθώς ενώνει” (*‘elle divise en unifiant’*). Έτσι, ο σύγχρονος παγκοσμιοποιημένος κόσμος συνιστά περισσότερο “ένα μωσαϊκό συντεθειμένο από διαφορετικά υλικά και χρώματα παρά ένα ομογενοποιημένο σχήμα”, Bauman, Z. (1998) *Globalisation: The Human Consequences*. Polity Press, Cambridge, σελ. 2, σύμφωνα με Crawford 2001α: 6 και του ίδιου 2002β: 30.

³ Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η συνεχόμενη ενοποίηση της ΕΕ, η οποία έχει χαρακτηριστεί ως ένα ρυθμιστικό κράτος *par excellence* (Majone 1994: 85-92), καθώς και η διάχυση εξουσιών των κρατών προς ποικίλους μη κυβερνητικούς παράγοντες, έχουν θέσει υπό αμφισβήτηση τις παραδοσιακές εννοιολογικές συλλήψεις για τη σχέση ανάμεσα στο κράτος και την κοινωνία των πολιτών, Knill & Lenschow 2004:218.

με πρώτιστη τις χαμηλές οικονομικές επιδόσεις⁴. Σύμφωνα με τους Ronald Reagan στις ΗΠΑ, τη Margaret Thatcher στη Μεγ. Βρετανία, τον Brian Mulroney στον Καναδά και τους ιδεολογικούς τους οπαδούς σε πολλές ακόμη χώρες, η λύση για να ανακουφισθούν οι κυβερνήσεις από τις δαπάνες του κοινωνικού κράτους, ήταν μια αυστηρή νομισματική πολιτική συνοδευόμενη από απελευθέρωση του εμπορίου, ιδιωτικοποιήσεις, δραστική μείωση και εισαγωγή του μάνατζμεντ (managerialism)⁵ στον δημόσιο τομέα, και αντικατάσταση της κεντρικής διοίκησης με ημι-αυτόνομες υπηρεσίες⁶.

Πρόκειται με λίγα λόγια για μία ριζική θεσμική αναδιάρθρωση του κράτους και των λειτουργιών του, προσανατολισμένη στη λογική της ελαχιστοποίησης κάθε κρατικής παρέμβασης (the minimalist state)⁷. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, αναδύθηκε ως όρος και ως πολιτική προσέγγιση, η **‘διακυβέρνηση’** (governance/gouvernance). Η διακυβέρνηση επιχειρεί να περιγράψει μια μεταλλαγή στους τρόπους που κυβερνά το κράτος, κυρίως από τη δεκαετία του ’70 και μετά, εφόσον το τελευταίο έχει γίνει *“πολύ μεγάλο για να επιλύει μικρά προβλήματα και πολύ μικρό για τα μεγάλα”*, όπως αφοριστικά έχει παρατηρήσει ο κοινωνιολόγος Daniel Bell⁸.

Υποστηρίζεται ότι οι παραδοσιακές κυβερνήσεις με τον ιεραρχικά κάθετο χαρακτήρα της, τη μεγάλη γραφειοκρατία, τον παρεμβατισμό⁹ και την υπερρύθμιση¹⁰, αδυνατούσε να προσαρμοστεί επιτυχώς σε ένα γρήγορα μεταβαλλόμενο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Αυτή η *κρίση διακυβέρνησης* (‘governability crisis’) ανέδειξε την πολυπλοκότητα ορισμένων ζητημάτων, τα οποία έπρεπε να επιλυθούν μέσα από ένα πλήθος κυβερνητικών και μη φορέων, οι οποίοι θα συμμετείχαν στη διαμόρφωση και λήψη πολιτικών αποφάσεων¹¹. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, το κλασσικό δυτικό κράτος αλλάζει σταδιακά το πατερναλιστικό του πρόσωπο

⁴ Pierre 2000: 1.

⁵ Βλέπε το ομώνυμο λήμμα στο *The Sage Dictionary of Criminology*, McLaughlin 2006γ: 240-242.

⁶ Bockman 2013: 14.

⁷ Rhodes 1994, 1997.

⁸ Crawford 2002α: 2.

⁹ Crawford 2001α: 10.

¹⁰ Για τη ‘ρυθμιστική κρίση’, βλ. Λαμπροπούλου 2012: 271-278 και της ίδιας 1994: 62-64.

¹¹ Kazancigil 1998: 70.

(αυτό που παρεμβαίνει διορθωτικά στην αγορά και την κοινωνία), και συμπράττει με άλλες οντότητες. Έτσι, η διαδικασία της ‘ρύθμισης’ αποκεντρώνεται, επιτρέποντας την πρόσβαση και κατανέμοντας καθήκοντα σε ποικίλους οικονομικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς φορείς¹².

Ως εκ τούτου, παρατηρείται μία τάση επαναδιατύπωσης των εξουσιών του κράτους¹³ και ‘*αποδυνάμωσης*’ των θεσμικών του ικανοτήτων (‘hollowing out of the state’)¹⁴, η οποία πραγματοποιείται μέσα από: α) την ιδιωτικοποίηση και μείωση του πεδίου της δημόσιας παρέμβασης, β) τη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων από την κεντρική κυβέρνηση σε εναλλακτικούς και υπερεθνικούς φορείς, γ) τη μείωση της διακριτικής ευχέρειας των δημοσίων υπαλλήλων διαμέσου του ‘νέου δημόσιου μάνατζμεντ’ (new public management), δίνοντας έμφαση στην τεχνοκρατική υπευθυνότητα και λογοδοσία¹⁵, και δ) την εμφάνιση συνεργατικών ‘δικτύων χάραξης πολιτικής’ (‘policy networks’/‘réseaux d’action concertée’)¹⁶ αποτελούμενων από δημόσιες, ιδιωτικές ή/και εθελοντικές οργανώσεις, χωρίς να υπερτερεί κυριαρχικά αρκετές φορές κάποια από αυτές¹⁷.

Το ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί είναι εάν αυτές οι αλλαγές εκφράζουν την παρακμή του κλασικού μοντέλου του κράτους και την πλήρη απόσυρσή του από την παραδοσιακή του αποστολή ή εάν πρόκειται για προσαρμογή του σε εναλλακτικούς τρόπους άσκησης των παραδοσιακών του λειτουργιών.

¹² De Senarclens 1998: 92-93, Finger & Pécoud 2003: 5, Jessop 2003: 1, Knill & Lenschow 2004: 218.

¹³ Pierre 2000: 2.

¹⁴ Η διαδικασία της ‘αποδυνάμωσης/αποκένωσης του κράτους’ (‘hollowing out’) είναι κεντρικής σημασίας στην κατανόηση της μεταβολής από το ‘συγκεντρωτικό κράτος’ (‘unitary state’) προς ‘μια διαφοροποιημένη πολιτεία/πολιτική διοίκηση’ (‘a differentiated polity’), Rhodes 1996: 661-663 και του ιδίου 1997: 19.

¹⁵ Rhodes 1994: 138-139.

¹⁶ Crawford 2001α: 4 και του ιδίου 2002β: 27.

¹⁷ Ciccarelli 2008: 1.

1.2. Από το Κράτος Πρόνοιας στο Νεοφιλελεύθερο Κράτος

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, σε όλες τις προηγμένες βιομηχανικά χώρες οι απαραίτητες θεσμικές αλλαγές προς τη διακυβέρνηση συντελέστηκαν υπό την πίεση των απαιτήσεων του νεοφιλελεύθερου πολιτικού δόγματος. Πρωταρχικός στόχος των κρατών ήταν η επίτευξη της μέγιστης αποδοτικότητας με το λιγότερο δυνατό κόστος, διαμέσου της αύξησης της παραγωγής και της συρρίκνωσης της γραφειοκρατίας¹⁸. Σε αυτό το πλαίσιο, διεθνείς οργανισμοί προσδιόρισαν τα κριτήρια της σύγχρονης διακυβέρνησης με βάση την αποδοτικότητα (όπως πολιτικές προσανατολισμένες στην αγορά, μειωμένος κρατικός παρεμβατισμός, ιδιωτικοποίηση) και τη δημοκρατία (όπως λογοδοσία, διαφάνεια, ισότητα, δικαιοσύνη και αποκέντρωση)¹⁹, προσδιορίζοντάς την με διαφορετικά επίθετα: *χρηστή διακυβέρνηση* η ΠΤ και ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ), *υγιή διακυβέρνηση* το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), *δημοκρατική διακυβέρνηση* η UNESCO²⁰.

Η συζήτηση γύρω από τη διακυβέρνηση προέκυψε από την ανάγκη να επαναπροσδιοριστεί η σχέση ανάμεσα στο κράτος και την αγορά, και πιο συγκεκριμένα, ανάμεσα στην πολιτική εξουσία και την κοινωνία πολιτών, ιδιαιτέρως μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και τη σφοδρή κριτική που δέχθηκε το κράτος αναφορικά με την οικονομική και κοινωνική πολιτική που ακολουθούσε. Η δεκαετία του '80 σηματοδοτήθηκε από την κρίση του προνοιακού προτύπου του κράτους για όλες σχεδόν τις χώρες που μετείχαν στον ΟΟΣΑ, μετά την κατάρρευση του συστήματος Bretton Woods²¹ και την απορρύθμιση ('deregulation') της οικονομίας

¹⁸ Για παράδειγμα, το 1993 στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο Αντιπρόεδρος Al Gore παρουσίασε στον Πρόεδρο Bill Clinton μία έκθεση με τίτλο: 'Creating a Government that Works Better and Costs Less: From Red Tape to Results', με την οποία υποδείκνυε μία βελτιωμένη δημόσια διοίκηση με λιγότερο κόστος και λιγότερη γραφειοκρατία, κάτι το οποίο θα επέφερε μεγαλύτερη αποδοτικότητα, Kazancigil 1998: 70.

¹⁹ Findlay 2008: 15.

²⁰ Kazancigil 1998: 70.

²¹ Το Bretton Woods ήταν ένα σύστημα σταθερών ισοτιμιών μεταξύ των νομισμάτων των χωρών που συμμετείχαν σε αυτό. Ονομάστηκε έτσι από την ομώνυμη Νομισματική και Χρηματοοικονομική Διάσκεψη στο Μπρέττον Γουντς, στο Νιου Χάμσαϊρ των ΗΠΑ, η οποία πραγματοποιήθηκε από την 1^η

της αγοράς. Το μέγεθος του δημόσιου χρέους ώθησε τις κυβερνήσεις να χρησιμοποιήσουν πιο αποδοτικές μεθόδους ανάλογες με τον ιδιωτικό τομέα²².

Ο *νεοφιλελευθερισμός*, ως η νέα οικονομική ορθοδοξία που διέπει τη δημόσια πολιτική, επικράτησε αρχικά στη Μεγ. Βρετανία και τις ΗΠΑ, στα τέλη της δεκαετίας του '70 και στη συνέχεια στον υπόλοιπο ανεπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο²³. Τον Μάιο του 1979 εξελέγη Πρωθυπουργός στη Βρετανία η Thatcher²⁴ με την ισχυρή λαϊκή εντολή να μεταρρυθμίσει την οικονομία. Με την παραδοχή ότι ο 'Κεϋνσιανισμός' του παρελθόντος έπρεπε να εγκαταλειφθεί και ότι οι μονεταριστικές λύσεις της οικονομίας της αγοράς ήταν απαραίτητες για τη θεραπεία του στασιμοληθωρισμού που χαρακτήριζε τη βρετανική οικονομία τη δεκαετία του '70, ξεκίνησε μία επανάσταση στους θεσμούς και τις πολιτικές μεθόδους του κοινωνικο-δημοκρατικού κράτους που είχαν εδραιωθεί στη Βρετανία μετά το 1945²⁵.

Αυτή η πολιτική απαιτούσε αντιπαράθεση με τα συνδικάτα, επίθεση σε όλες τις μορφές κοινωνικής αλληλεγγύης που εμπόδιζαν την ανταγωνιστική ευελιξία, υποχώρηση από τις δεσμεύσεις του προνοιακού κράτους, ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων (συμπεριλαμβανομένης και της κοινωνικής στέγης), αύξηση της φορολογίας²⁶ μέσω της οποίας συντηρούνταν οι περιορισμένες δημόσιες παροχές

έως τις 22 Ιουλίου του 1944 και στην οποία συμμετείχαν οι 44 συμμαχικές δυνάμεις οι οποίες είχαν βγει νικήτριες από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το σύστημα σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods ίσχυσε έως και το 1971.

²² De Senarclens 1998: 95, Crawford 2001α: 11-12.

²³ Ενώ αργότερα και σε άλλες χώρες της Ευρώπης.

²⁴ Είναι γνωστή η φράση της 'δεν υπάρχει κοινωνία, παρά μόνο άτομα' ("there is no society but people"). Γνωστό είναι επίσης, το ακρωνύμιο TINA (There Is No Alternative) που καθιερώθηκε όταν η πρωθυπουργός δήλωνε ότι «δεν υπάρχει άλλη εναλλακτική λύση», πέρα από την υιοθέτηση νεοφιλελεύθερων πολιτικών αυστηρής δημοσιονομικής πειθαρχίας, Bell 2014: 489.

²⁵ Χάρβεϊ 2007: 49.

²⁶ Στη Βρετανία λίγο πριν τη νίκη της Thatcher στις εκλογές και την προσκόλληση στις αρχές του νεοφιλελευθερισμού, η φορολογική κλίμακα κυμαινόταν από 25 έως 60% επί του εισοδήματος και στη Νέα Ζηλανδία το 1984 κυμαινόταν, παρομοίως, από 20 έως 66%, Pratt 1999: 158.

και υπηρεσίες²⁷ και δημιουργία ευνοϊκού επιχειρηματικού κλίματος για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων²⁸.

Στη συνέχεια, το 1980, εξελέγη Πρόεδρος των ΗΠΑ ο Reagan, ο οποίος εφάρμοσε την ίδια δημοσιονομική και κοινωνική πολιτική, απελευθερώνοντας τις δυνάμεις του χρηματοπιστωτικού τομέα με σκοπό να αντιμετωπίσει την κρίση του στασιμοληθωρισμού στο εσωτερικό της χώρας του²⁹.

Ο νεοφιλελευθερισμός, σύμφωνα με τον David Harvey (2007), είναι μια θεωρία πολιτικο-οικονομικών μεθόδων που πρεσβεύει ότι η ανθρώπινη ευημερία μπορεί να προαχθεί καλύτερα με την αποδέσμευση των ατομικών επιχειρηματικών ελευθεριών και ικανοτήτων, μέσα σε ένα θεσμικό πλαίσιο που χαρακτηρίζεται από ισχυρά ατομικο-ιδιοκτησιακά δικαιώματα, ελεύθερες αγορές και ελεύθερο εμπόριο. Ο ρόλος του κράτους είναι να δημιουργήσει και να διατηρήσει ένα θεσμικό πλαίσιο κατάλληλο γι' αυτές τις μεθόδους. Παραδείγματος χάριν, το κράτος πρέπει να εγγυάται την ποσότητα του χρήματος, καθώς επίσης, να δημιουργεί τις κατάλληλες δομές και λειτουργίες που απαιτούνται, ώστε να διασφαλίζει τα δικαιώματα ατομικής ιδιοκτησίας και την ορθή λειτουργία των αγορών. Επιπλέον, εάν δεν υπάρχουν αγορές (σε τομείς όπως η γη, το νερό ή η περιβαλλοντική ρύπανση) πρέπει να δημιουργηθούν, εάν είναι αναγκαίο με κρατική δράση. Πέραν όμως αυτών των καθηκόντων, το κράτος δεν πρέπει να επιχειρεί. Οι κρατικές παρεμβάσεις στην αγορά (από τη στιγμή που αυτή έχει δημιουργηθεί) πρέπει να παραμείνουν στον ελάχιστο βαθμό, διότι, σύμφωνα με τη θεωρία, το κράτος δεν έχει επαρκή πληροφόρηση, ώστε να συλλαμβάνει τα σήματα που εκπέμπει η αγορά και διότι ισχυρές ομάδες

²⁷ Σύμφωνα με τις νεοφιλελεύθερες αλλά και τις αριστερές κριτικές μία ένδειξη της ανεπάρκειας του προνοιακού προτύπου ήταν η σταθερή αύξηση της ανεργίας κατά τη δεκαετία του '70: στις Ηνωμένες Πολιτείες από το 1971 μέχρι το 1980 η ανεργία αυξήθηκε από 5,9% σε 7,1%, στη Μεγ. Βρετανία από 3,5% σε 7,4%, στη Νέα Ζηλανδία από 0,3% σε 2,9% και στην Αυστραλία από 1,9% σε 6,1%. Στο μεταξύ, την ίδια περίοδο παρατηρήθηκε μία τεράστια αύξηση στις υπηρεσίες ιδιωτικής ασφάλισης υγείας: στη Βρετανία διπλασιάστηκαν από το 1971 μέχρι το 1983, στη Νέα Ζηλανδία περίπου το 45% του πληθυσμού στράφηκε στην αγορά των υπηρεσιών αυτών, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στην Αυστραλία ανήλθε στο 34%, Pratt 1999: 142.

²⁸ Χάρβεϊ 2007: 49.

²⁹ Χάρβεϊ 2007: 52.

συμφερόντων θα διαστρεβλώσουν αναπόφευκτα και θα επηρεάσουν αθέμιτα τις κρατικές παρεμβάσεις προς όφελός τους³⁰.

Ενώ ο νεοφιλελευθερισμός έχει ως αφετηρία του τη σφαίρα της οικονομίας και των οικονομικών σχέσεων επιδίωξε, ταυτόχρονα, να επεκταθεί και στην πολιτική και κοινωνική ζωή³¹ εκφράζοντας τις εξής ιδεολογικές αρχές: την παραίτηση του κράτους από την παροχή οποιασδήποτε κοινωνικής πρόνοιας, την ιδιωτικοποίηση δημόσιων υπηρεσιών και πόρων και τη μεταστροφή των δικαιωμάτων των πολιτών σε καταναλωτικές επιλογές³².

Ο νεοφιλελευθερισμός³³ αποκόπτει το άτομο από την κοινωνία και το κάνει καταναλωτή. Η ελευθερία του πολίτη είναι μια ελευθερία απέναντι στις κρατικές παρεμβάσεις και διασφαλίζεται μέσα από ένα δεσμευτικό κοινωνικό συμβόλαιο. Ο νεοφιλελευθερισμός, σε αντίθεση με τον συντηρητισμό, δεν επιδιώκει την εδραίωση κοινωνικών εξουσιών και ισχύος με την επίκληση παραδοσιακών δεσμών και θεσμών (όπως η οικογένεια και η εκκλησία), που συνόδευσαν τον καπιταλισμό την εποχή της πρωταρχικής συσσώρευσης και αργότερα, αλλά είναι έτοιμος να καταρρίψει κάθε κοινωνικό δεσμό και κάθε ιστορικό θεσμό που δεν επιτρέπει την κατάκτηση όλων των σφαιρών της ανθρώπινης δράσης από τη 'λογική' για περισσότερα κέρδη του κεφαλαίου. Ο νεοφιλελευθερισμός διακηρύττει την αρχή του καπιταλιστικού κέρδους όχι ως την καλύτερη αρχή για την οικονομία και μόνο, αλλά για κάθε ανθρώπινη δράση, εντός ή και εκτός της αγοράς (παιδεία, υγεία, αστυνομία, φυλακές)³⁴.

Οι νεοφιλελεύθεροι ισχυρίζονται, γενικά, ότι το κράτος είναι εκ φύσεως ανεπαρκές όταν συγκρίνεται με τις αγορές και τους νόμους που τις διέπουν. Συχνά, επίσης,

³⁰ Χάρβεϊ 2007: 24-25.

³¹ Rose 1999: 146.

³² Crawford 2001α: 12, Monahan 2009: 156.

³³ Ο όρος νεοφιλελευθερισμός (neoliberalism) μπορεί να χρησιμοποιείται εναλλακτικά και με άλλους όρους όπως μετα-φορντισμός (post-fordism), μετανεωτερικότητα (postmodernity), 'McDonaldisation', 'ύστερος' καπιταλισμός ('late' capitalism) ή 'προηγμένος φιλελευθερισμός' ('advanced liberalism'), με σκοπό να αποδοθεί αυτή η 'διάρρηξη' με το παρελθόν, Barry, Osborne & Rose 1996: 4, Scott 2004: 148.

³⁴ Κοτζιάς 2007: 13-14.

επισημαίνουν ότι το προνοιακό Κεϋνσιανό κράτος που αναδύθηκε μετά τον 2ο Παγκόσμιο πόλεμο και χαρακτηριζόταν από τη δαιδαλώδη γραφειοκρατία και τον άκρατο παρεμβατισμό, δεν μπορεί να υφίσταται πλέον, ειδικά σε ένα κόσμο που χαρακτηρίζεται από πολύ ευέλικτο κεφάλαιο και από ζωντανό οικονομικό ανταγωνισμό ανάμεσα στα κράτη. Συνεπώς, μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το κράτος θα έπρεπε να επικεντρωθεί στη λήψη αποφάσεων για σχέδια δράσεων, παρά στην παροχή υπηρεσιών³⁵.

Ενδεικτική είναι η εύστοχη παρομοίωση του κράτους με την πηδαλιούχηση ενός καραβιού, των Αμερικανών συγγραφέων David Osborne και Ted Gaebler (1992), οι οποίοι πρώτοι υπέδειξαν τη διάκριση ανάμεσα στη δραστηριότητα λήψης αποφάσεων, την οποία περιγράφουν ως **καθοδήγηση**³⁶, χρησιμοποιώντας τον αγγλικό ναυτικό όρο *steering* (=κατευθύνω το καράβι), και στην παροχή υπηρεσιών την οποία περιγράφουν ως **εκτέλεση** με τον όρο *rowing* (=κωπηλατώ-τραβάω κουπί). Ο μετασχηματισμός του δημόσιου τομέα, υπό τη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία, συνεπάγεται 'λιγότερη εμπλοκή του κράτους' (ή αλλιώς λιγότερος εκτελεστικός ρόλος-λιγότερο *rowing*) αλλά 'περισσότερη διακυβέρνηση'³⁷ (ή αλλιώς περισσότερη καθοδήγηση-περισσότερο *steering*)³⁸.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, ιδίως από τη δεκαετία του '90 και μετά, τον θρυμματισμό των δημόσιων υπηρεσιών σε επιμέρους υπο-συστήματα και τον πολλαπλασιασμό όσων εμπλέκονται στη διαδικασία χάραξης πολιτικής με τη δημιουργία συνεργατικών δικτύων³⁹. Σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο Nicolas Rose, σε αυτό το νέο κυβερνητικό σύστημα το οποίο θεωρεί 'προηγμένα φιλελεύθερο' ('advanced liberal'), και που έχει

³⁵ Pierre 2000: 1-3.

³⁶ Η διακυβέρνηση ασκείται μέσω της 'καθοδήγησης' ('steering') όταν κάποιος θέτει την πορεία, το σχέδιο δράσης, ελέγχει την κατεύθυνσή του και διορθώνει τυχόν αποκλίσεις από αυτό. Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. Crawford 2006α: 453, Peters 2007: 930-933.

³⁷ Ο όρος διακυβέρνηση προέρχεται από την ελληνική λέξη 'κυβερνήτης' η οποία σημαίνει 'να καθοδηγεί το πλοίο' ή 'να πιλοτάρει' ή 'είναι ο πηδαλιούχος' (είναι η ίδια ρίζα από την οποία προέρχεται και ο όρος 'κυβερνητική'), Rosell *et al.* 1992: 21. Governance = "gubernare" (λατινικά) < από το ρήμα «κυβερνώ» = χειρίζομαι το τιμόνι καραβιού, διοικώ> από το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών του Α.Π.Θ. 1998: 766

³⁸ Osborne & Gaebler 1992: 20, 34.

³⁹ Bevir 2007: 366.

χαρακτηριστεί εναλλακτικά ως μεταβιομηχανικό, μεταμοντέρνο, μετανεωτερικό ή μεταγραφειοκρατικό⁴⁰, το κράτος παύει να είναι ο μοναδικός θεματοφύλακας και ο θεμελιώδης εγγυητής της κοινωνικής ευημερίας και τάξης⁴¹, η οποία «διασφαλίζεται πλέον διαμέσου των 'επιχειρηματικών' ('enterprising') δραστηριοτήτων και επιλογών αυτόνομων οντοτήτων –επιχειρήσεων, οργανισμών, προσώπων- οι οποίες επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τα οφέλη τους υπολογίζοντας τις στρατηγικές, τις τακτικές και τα κόστη»⁴². Έτσι, το 'νέο ρυθμιστικό κράτος' (the 'new regulatory state'), σύμφωνα με τον John Braithwaite (2000)⁴³, αποτελεί τον κύριο συνέταιρο και βασικό παρακινητή μέσα σε ένα δίκτυο ανεξάρτητων φορέων και αρχών, ρυθμίζοντας και καθοδηγώντας, παρά παρέχοντας και εκτελώντας⁴⁴.

Υπό αυτό το πρίσμα, το κοινωνικό κράτος (*social state*) παραχωρεί τη θέση του στο ικανό κράτος (*enabling state*), το οποίο μεταθέτει την ευθύνη για την ικανοποίηση των αναγκών των πολιτών του στα ίδια τα υποκείμενα (πολίτες, γονείς, σχολεία, επιχειρήσεις), καθιστώντας τα 'αυτόνομα' και 'υπεύθυνα'. Στην ουσία, οι

⁴⁰ Rhodes 1997: 3. Ο όρος 'μετανεωτερικότητα' (postmodernity, *modernité tardive*) συχνά χρησιμοποιείται ως συνώνυμος με τον μεταμοντερνισμό, τη μεταβιομηχανική ή μεταγραφειοκρατική κοινωνία, κ.ο.κ., Giddens 2001: 64. Αν και το 'μετά' δεν σηματοδοτεί την έλευση μιας ριζικά νέας εποχής, τονίζει σε κάθε περίπτωση, τον μεταβατικό χαρακτήρα της εποχής μας, Βρύζας 2000: 334. Για μια αναλυτική παρουσίαση της κατάστασης της μετανεωτερικότητας, βλ. μεταξύ άλλων Lyon 2000, Brodeur 1993: 73-121.

⁴¹ Rose 1993: 294, του ιδίου 1999: 140 και του ιδίου 2000α: 142.

⁴² Rose 1992.

⁴³ Η μεταστροφή από το 'Κράτος-Νυχτοφύλακα' ('Nightwatchman State') στο 'Προνοιακό Κράτος' ('Keynsian State') και τέλος στο 'Νέο Ρυθμιστικό Κράτος' ('New Regulatory State'), έχει εύστοχα επισημανθεί από τον Braithwaite (2000). Σύμφωνα με τον συγγραφέα, το 'Αγρυπνόν Κράτος' είναι το προ-βιομηχανικό μοντέλο, το οποίο τοποθετείται πολύ πριν την εμφάνιση του σώματος της δημόσιας αστυνομίας, και στο οποίο η ρύθμιση της κοινωνικής ζωής επιτελούνταν από τις τοπικές κοινότητες και τους ίδιους τους πολίτες. Στη συνέχεια έχουμε τη σταδιακή ανάδυση του μοντέρνου εθνικού κράτους του 19^{ου} αιώνα, δηλαδή του 'Κεϋνσιανού Προνοιακού Κράτους' (η ονομασία προέρχεται από τον οικονομολόγο Maynard Keynes), του οποίου η λειτουργία ταυτίζεται με την εφαρμογή του New Deal στην Αμερική τη δεκαετία του '30 και τη γέννηση του προνοιακού κράτους στη Βρετανία τη δεκαετία του '40. Το 'Νέο Ρυθμιστικό Κράτος', τέλος, κάνει την εμφάνισή του με την άνοδο των κυβερνήσεων της νέας δεξιάς των Reagan και Thatcher στα τέλη της δεκαετίας του '80, όπου επικρατούν οι νόμοι της προσφοράς και της ζήτησης στις κυβερνητικές πολιτικές και η ιδιωτικοποίηση υπηρεσιών του δημόσιου τομέα, Braithwaite 2000: 223-227.

⁴⁴ Loader & Walker 2001: 10, Crawford 2006α: 453.

νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις των Reagan και Thatcher ενθάρρυναν τις νέες αυτές μορφές **‘κυβέρνησης από απόσταση’** (‘government at a distance’), οι οποίες υποτάσσονται στις απαιτήσεις της ελεύθερης αγοράς, διαμορφώνοντας τη δράση των υποκειμένων και αυξάνοντας ταυτόχρονα την αυτονομία τους⁴⁵.

Κατ’ αυτόν τον τρόπο, μία πλειάδα νέων τεχνολογιών –‘τεχνολογιών της ελευθερίας’ (‘technologies of freedom’) όπως τις έχει αποκαλέσει ο Rose- έχουν επιστρατευτεί με σκοπό να ‘διοικούν’ επί τη βάσει των επιλογών των (σχετικά) ανεξάρτητων οντοτήτων. Παρομοίως, η ιδιωτικοποίηση, η εμπορευματοποίηση και ο καταναλωτισμός συνοδεύτηκαν από την εμφάνιση τεχνικών λογοδοσίας και υπευθυνότητας. Έτσι, στο καθεστώς του ‘προηγμένου’ φιλελευθερισμού η διοίκηση δεν ασκείται διαμέσου της κοινωνίας, όπως γινόταν στο προνοιακό-πατερναλιστικό κράτος, αλλά διαμέσου των ‘υπεύθυνων’ επιλογών των ‘αυτόνομων’ υποκειμένων⁴⁶.

Έτσι λοιπόν, αναδύθηκε ένας νέος τρόπος διοίκησης σύμφωνα με τον οποίο το ‘εξαρτημένο’ και ‘υπό την σκέπη’ του κράτους υποκείμενο του προνοιακού προτύπου, αντικαθίσταται από το ‘υπεύθυνο’, ‘λογικό’ και *σχετικά* ‘ανεξάρτητο’ υποκείμενο του νεοφιλελευθερισμού (*acteur du choix rationnel*)⁴⁷. Και λέμε *σχετικά* ανεξάρτητο και αυτόνομο υποκείμενο γιατί ναι μεν η ‘διακυβέρνηση’ προϋποθέτει την ελευθερία των επιλογών των υποκειμένων, αλλά πάντα κάτω από την επίβλεψη και καθοδήγηση του κράτους το οποίο διατηρεί το βασικό του δικαίωμα να επεμβαίνει σε περιπτώσεις απόκλισης από τους στόχους που το ίδιο έχει θέσει⁴⁸.

Συμπερασματικά, η παγκοσμιοποίηση που χαρακτηρίζει τις τελευταίες δεκαετίες και η επικράτηση της αντίληψης ότι οι τεχνολογικές κατακτήσεις ανοίγουν τον δρόμο για την ολοκλήρωση των αγορών, περιόρισαν αισθητά την ισχύ και την ικανότητα των εθνικών κυβερνήσεων να ασκούν πολιτική για την επιτυχία επιλεγμένων από αυτές στόχων. Η αρχή που είχε επικρατήσει στις παγκοσμιοποιημένες αγορές σε όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ήταν η με κάθε μέσον απελευθέρωση των αγορών, η οποία οδήγησε στην ‘υποχώρηση του κράτους’ και στη συγκέντρωση της

⁴⁵ Rose 1999: 142 και του ιδίου 2000α: 158-160.

⁴⁶ Rose 1993: 285, 296, Crawford 2001α: 12, Ciccarelli 2008: 9-10.

⁴⁷ Crawford 2001α: 12.

⁴⁸ Pratt 1999: 144-145.

αποφασιστικής εξουσίας στα μεγάλα οικονομικά κέντρα: πολυεθνικές εταιρείες, χρηματιστήρια και global players. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το ενδιαφέρον της πολιτικής, αλλά και της επιστημονικής έρευνας, επικεντρώνεται σε αυτό που τώρα ονομάζεται *διακυβέρνηση*⁴⁹.

Στο τι σηματοδοτεί όμως ο όρος ‘διακυβέρνηση’ και πως οριοθετείται εννοιολογικά από αυτόν της ‘κυβέρνησης’, θα αναφερθούμε αμέσως πιο κάτω.

⁴⁹ «Προλεγόμενα» στο *Επιστήμη και Κοινωνία* 2003: III-IV, Panoussis 2006: 32-33.

1.3. Κυβέρνηση ή Διακυβέρνηση; Μερικές σημασιολογικές αποσαφηνίσεις

«Η πολιτική διακυβέρνηση των σύγχρονων κοινωνιών δεν μπορεί να ταυτιστεί με την άσκηση της πολιτικής εξουσίας αποκλειστικά από την κυβέρνηση, αλλά από ένα σύνολο δρώντων που εμπλέκονται στη διαδικασία αυτή»⁵⁰.

«Στην πράξη, κυβέρνηση και διακυβέρνηση δεν αποτελούν ξεχωριστές έννοιες, αλλά διαφορετικές καταλήξεις μέσα στην ίδια εξελικτική πορεία»⁵¹.

Η παραδοσιακή χρήση του όρου ‘διακυβέρνηση’ και η καταχώρησή του στο λεξικό τον ορίζουν ως συνώνυμο της ‘κυβέρνησης’. Ο Samuel Finer (1970), για παράδειγμα, ορίζει την κυβέρνηση ως: α) ‘τη δραστηριότητα ή τη διαδικασία του κυβερνάν’ (governing)’, την οποία ταυτίζει με τη ‘διακυβέρνηση’, β) ‘τη διατεταγμένη αρχή’ (ordered rule), γ) ‘τα άτομα που έχουν επιφορτιστεί με το καθήκον του κυβερνάν’ ή τους ‘κυβερνήτες’, και δ) ‘τον τρόπο, τη μέθοδο ή το σύστημα με τα οποία μία κοινωνία κυβερνάται’⁵². Στην πράξη, ωστόσο, υπάρχει ένας επαναπροσδιορισμός τόσο στο περιεχόμενο, όσο και στη χρήση του όρου.

Η αγγλο-αμερικανική πολιτική θεωρία χρησιμοποιεί τον όρο ‘**κυβέρνηση**’ (government)⁵³ για να αναφερθεί στα επίσημα όργανα του κράτους και στο αποκλειστικό τους προνόμιο άσκησης μιας θεσμοθετημένης εξουσίας καταναγκαστικού χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, η έννοια της κυβέρνησης είναι αντιληπτή όταν κάποιος αναφέρεται στις επίσημες θεσμικές διαδικασίες οι οποίες λειτουργούν στο πλαίσιο ενός έθνους-κράτους για την τήρηση της δημόσιας τάξης και τη διευκόλυνση της συλλογικής δράσης. Η κυβέρνηση χαρακτηρίζεται από τη

⁵⁰ Kooiman 1993: 258.

⁵¹ Pierre & Peters 2000: 29.

⁵² Finer 1970: 3-4.

⁵³ Ο όρος government αποδίδεται ως ‘κυβέρνηση’ στα ελληνικά. Εντούτοις, αποδίδεται κατά περίπτωση και με τους όρους ‘διοίκηση’ και ‘κυβερνάν’. Για τον λόγο αυτό και λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της παρούσας μελέτης, οι έννοιες ‘κυβέρνηση’, ‘κυβερνάν’ και ‘διοίκηση’, θεωρούνται συνώνυμες των αγγλικών government/governing και χρησιμοποιούνται εναλλακτικά.

δυνατότητά της να λαμβάνει αποφάσεις και την ικανότητά της να τις εφαρμόζει, συχνά μέσω εξαναγκασμού και βίας⁵⁴.

Στην περίπτωση της *‘διακυβέρνησης’* κάτι τέτοιο δεν ισχύει, καθώς ένα σύστημα διακυβέρνησης πρέπει να έχει, σύμφωνα με τον Ernst-Otto Czempiel (1992), κάποια ικανότητα να εφαρμόζει τις αποφάσεις σε περίπτωση μη συμμόρφωσης, αλλά δεν μπορεί να στηρίζεται στον εξαναγκασμό και στη βία⁵⁵. Απαιτείται, δηλαδή, μία ευρεία κοινωνική συναίνεση ανάμεσα στους φορείς που εμπλέκονται στη χάραξη κι εφαρμογή της πολιτικής. Με άλλα λόγια *«οι κυβερνήσεις ασκούν εξουσία, ενώ η διακυβέρνηση χρησιμοποιεί δύναμη (‘governments exercise rule, governance uses power’)*»⁵⁶.

Κατ’έκταση, μία κρίσιμη παράμετρος για την ανάπτυξη της διακυβέρνησης είναι η εμπιστοσύνη των πολιτών στη διοίκηση και η εμπιστοσύνη της διοίκησης στους πολίτες. Όταν αυτή απουσιάζει, η διακυβέρνηση με όρους συνεργασίας και διάδρασης πολλών υποκειμένων και επιπέδων είναι δύσκολο να επιτευχθεί. Η εμπιστοσύνη, ως μείζον ειδοποιό στοιχείο του κοινωνικού κεφαλαίου, καθορίζει εάν αρμοδιότητες μπορούν να ανατεθούν τόσο σε εκπροσώπους της κοινωνίας, όσο και σε εκείνους που κατέχουν δημόσια αξιώματα⁵⁷.

Το ζήτημα της συναίνεσης των πολιτών καθίσταται πρωτεύον σε κάθε οργανωμένη πολιτεία, μιας κι έτσι μόνο, η κυβέρνηση θα καταφέρει να υλοποιήσει επαρκώς τους στόχους που έχει θέσει, κάτι το οποίο αντανakλά τις ιδέες του Gramsci (1971), σύμφωνα με τους Nick Fox και Katie Ward (2008), αναφορικά με τη δημιουργία ηγεμονίας σε μία αστική κοινωνία. Για τον Gramsci, όπως αναφέρουν οι συγγραφείς, το να κυβερνάς επιτυχώς εξαρτάται από το πώς χειρίζεσαι τις εύθραυστες και ταλαντευόμενες ισορροπίες που προκύπτουν από την ύπαρξη πολλών

⁵⁴ Stoker 1998: 17.

⁵⁵ Czempiel 1992: 250, Holsti 1992: 44.

⁵⁶ Czempiel 1992: 250.

⁵⁷ De Vries 2003: 57-59.

συγκρουόμενων μεταξύ τους ομάδων μέσα στην κοινωνία. Μία ενδεχόμενη χαλάρωση της λαϊκής συναίνεσης αρκεί για να ‘εξατμιστεί’ ολόκληρη η ηγεμονία⁵⁸.

Προεκτείνοντας τον παραπάνω συλλογισμό στο πεδίο της διακυβέρνησης ως μιας διαλεκτικής διαδικασίας, μπορούμε να συμπεράνουμε πως η διακυβέρνηση καθίσταται εφικτή όταν οι κυβερνώντες επιτυγχάνουν τη μέγιστη δυνατή συναίνεση των κυβερνωμένων προκειμένου να προβούν στη θέσπιση ενός κανόνα και κατ’επέκταση στη νομιμοποίηση της δράσης τους⁵⁹.

Συνοπτικά, η *κυβέρνηση* αφορά τον *έλεγχο*, ενώ η *διακυβέρνηση* αναφέρεται στην *καθοδήγηση*. Το κυβερνάν είναι κρατο-κεντρικό⁶⁰, ενώ η διακυβέρνηση προσλαμβάνει μια αποκεντρωμένη θεσμική δομή, με το κράτος να αποτελεί μία μόνο από τις πολλαπλές οντότητες που επιδιώκουν τη νομιμότητα και την εφαρμογή μιας ποικιλίας προγραμμάτων⁶¹. Η διακυβέρνηση συνδέεται με αντιλήψεις, όπως το μοίρασμα των ευθυνών, τη συναίνεση και την οριζόντια συνεργασία στις διαδικασίες που εμπλέκουν πολλά υποκείμενα και επίπεδα⁶².

Τα αποτελέσματα της διακυβέρνησης συνεπώς, δεν είναι διαφορετικά από αυτά της κυβέρνησης. Δεδομένου ότι ο όρος *διακυβέρνηση* είναι πιο αφηρημένος από τον όρο *κυβέρνηση*, καθώς υποδηλώνει δραστηριότητα παρά συγκεκριμένο θεσμό⁶³, είναι περισσότερο θέμα διαφοράς της διαδικασίας (άσκησης εξουσίας)⁶⁴. Εντούτοις, η έννοια της διακυβέρνησης (η οποία είναι σχετικά πρόσφατη) θεωρείται πιο ευρεία⁶⁵.

⁵⁸ Gramsci, A. (1971) *Selections from the Prison Notebooks*. International Publishers, New York, σσ. 181-182, σύμφωνα με Fox & Ward 2008: 526-527.

⁵⁹ Rosenau 1997: 147, Fox & Ward 2008: 527.

⁶⁰ Η διακυβέρνηση δείχνει ακριβώς αυτή τη μεταβολή από έναν κρατο-κεντρικό τρόπο θεώρησης της πολιτικής εξουσίας, ο οποίος μας θυμίζει τη Χομπσιανή εικόνα του μονάρχη Λεβιάθαν, προς μια πιο Μακιαβελική θεώρηση, σύμφωνα με την οποία η πολιτική εξουσία είναι το αποτέλεσμα αέναων αγώνων ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο, Edwards 2006: 189.

⁶¹ Halachmi 2003: 109-110.

⁶² De Vries 2003: 57-59.

⁶³ Hague & Harrop 2005: 30.

⁶⁴ Stoker 1998: 17.

⁶⁵ De Senarclens 1998: 92, Dupont 2007: 67. Πρόσφατα βλέπουμε να επεκτείνεται η χρήση της έννοιας της διακυβέρνησης σε διαφορετικά εμπειρικά πεδία, όπως για παράδειγμα στον τομέα της προστασίας

και συχνά βλέπουμε να χρησιμοποιείται εναλλακτικά ως προς αυτήν της κυβέρνησης⁶⁶.

της παιδικής ηλικίας, βλ. Harris & Wood 2008: 327-344, στον τομέα της νεανικής παραβατικότητας, βλ. Cobb 2007: 342-373 και της δικαιοσύνης των ανηλίκων, βλ. Muncie 2004: 152-183, Gray 2013: 517-534.

⁶⁶ Κατά γενική ομολογία, ο όρος ‘διακυβέρνηση’ αναφέρεται σε μία τάξη πραγμάτων η οποία είναι πιο ανεπίσημη, λιγότερο απτή και κάποιες φορές λιγότερο νομιμοποιημένη, από αυτήν στην οποία αναφέρεται ο όρος ‘κυβέρνηση’, Wilkinson 2007: 345. Παρ’ όλα αυτά, συχνή είναι η σύγχυση μεταξύ των όρων ‘governance’ και ‘government’ σε πολλές γλώσσες και η έλλειψη κατάλληλων εννοιολογικών αναλύσεων, Καρκατσούλης 2004: 315 (υποσημ. 445).

1.3.1. Εννοιολογικές προσεγγίσεις στη ‘διακυβέρνηση’

«Η διακυβέρνηση ‘θολώνει’ τον διαχωρισμό ανάμεσα στο κράτος και την κοινωνία πολιτών. Το κράτος περιλαμβάνει αλληλένδετα δίκτυα τα οποία αποτελούνται από κυβερνητικούς και μη φορείς, κανείς, ωστόσο, εκ των οποίων να είναι σε θέση να καθοδηγήσει ή να διοικήσει αυτόνομα»⁶⁷.

Η ιδέα της διακυβέρνησης, δηλαδή της εφαρμογής νέων μορφών και μεθόδων άσκησης της πολιτικής εξουσίας, πέρα από τη βασική αρχή της συμμετοχής που τη διέπει, προέκυψε από την αναγνώριση της ανάγκης να αντιμετωπιστούν ορισμένες από τις νεότερες εξελίξεις που έχουν συντελεστεί σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, και που αναφέρθηκαν περιληπτικά προηγουμένως. Στο νέο μοντέλο διακυβέρνησης εκείνο το οποίο έχει περισσότερο σημασία είναι η διεύρυνση του πεδίου άσκησης της πολιτικής και η διάνοιξη νέων διαύλων επικοινωνίας για την υλοποίηση των στόχων, στη διαμόρφωση των οποίων πρέπει να συμμετέχουν ενεργά εκείνοι τους οποίους αφορά: δηλαδή οι πολίτες⁶⁸.

Είναι αληθές ότι η διακυβέρνηση, η εννοιολόγηση της οποίας συνεχώς αυξάνεται⁶⁹, ως διαδικασία και περιεχόμενο των πολιτικών αποφάσεων, διαγράφει ένα νέο πεδίο διεπαφής μεταξύ του κράτους και της κοινωνίας. Πολυάριθμες μελέτες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η έννοια της διακυβέρνησης είναι αρκετά πολύπλευρη, επιδεχόμενη πολλαπλές ερμηνείες και ότι υπάρχει μεγάλη δόση ασάφειας ανάμεσα στις διαφορετικές της χρήσεις⁷⁰.

Θα συνεχίσουμε επισκοπώντας τον τρόπο με τον οποίο διεθνείς θεσμοί όπως ο ΟΗΕ, η ΠΤ ή η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εξετάζουν την έννοια της διακυβέρνησης, παραθέτοντας αντίστοιχα και τις ακαδημαϊκές οπτικές.

⁶⁷ Rhodes 1997: 57.

⁶⁸ «Προλεγόμενα» στο *Επιστήμη και Κοινωνία* 2003: III-IV.

⁶⁹ Καρκατσούλης 2001: 205-224.

⁷⁰ Rhodes 1996: 652, Hirst 2000: 13, Kooiman 2000: 138, Stenson 2009: 5.

Ο όρος ‘διακυβέρνηση’ σύμφωνα με τον Stern (2000), όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Arie Halachmi (2003), άρχισε να χρησιμοποιείται στα τέλη της δεκαετίας του ’80 και ειδικότερα στο *Πρόγραμμα Εκθέσεων για τη Διακυβέρνηση στην Αφρική* του Κέντρου Κάρτερ στο Πανεπιστήμιο Έμπορι της Ατλάντα, ως «*μια ευρύτερη, πιο περιεκτική έννοια από τη διοίκηση*» και ως «*τον γενικό τρόπο με τον οποίο ένας λαός διοικείται*»⁷¹. Όπως παρατίθεται από τους Patricia McCarney, Mohamed Halfani και Alfredo Rodriguez (1995), η διακυβέρνηση «*μπορεί να εφαρμοστεί στις τυπικές δομές της διοίκησης καθώς και στους μυριάδες θεσμούς και ομάδες που συνθέτουν την κοινωνία πολιτών σε κάθε έθνος*», ορίζοντάς την ως “*τη σχέση μεταξύ κοινωνίας πολιτών και κράτους, μεταξύ αρχόντων και αρχομένων, μεταξύ διοίκησης και διοικουμένων*»⁷².

Στις εκδόσεις του το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα του ΟΗΕ, σύμφωνα με τον Halachmi, διατυπώνει τον ακόλουθο ορισμό: «*η διακυβέρνηση μπορεί να θεωρηθεί ως η άσκηση οικονομικής, πολιτικής και διοικητικής δικαιοδοσίας για τη διαχείριση των υποθέσεων μιας χώρας σε όλα τα επίπεδα. Περιλαμβάνει τους μηχανισμούς, τις διαδικασίες και τους θεσμούς μέσω των οποίων πολίτες και ομάδες αρθρώνουν τα συμφέροντά τους, ασκούν τα νόμιμα δικαιώματά τους, ανταποκρίνονται στις υποχρεώσεις τους και μεσολαβούν στις διαφορές τους*»⁷³. Μία παρόμοια οπτική στη διακυβέρνηση προέρχεται, σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα, από την εργασία του προγράμματος *Governance Cooperative* που καθιέρωσε η καναδική κυβέρνηση μέσω της Καναδικής Υπηρεσίας Διεθνούς Ανάπτυξης προκειμένου να συγκεντρώσει την καναδική και διεθνή εμπειρία της διακυβέρνησης, όπου τονίζεται το δικαίωμα έκφρασης των πολιτών κατά τον χειρισμό θεμάτων δημόσιου ενδιαφέροντος⁷⁴.

⁷¹ Stern, R. E. (2000) *New approaches to Urban Governance in Latin America*. IDRC/CRDI: CIID-Montevideo: Conferencias (<http://www.idrc.ca/lacro/docs/conferencias/stern.html>), σελ. 1, σύμφωνα με Halachmi 2003: 110-111.

⁷² McCarney, P., Halfani, M. & Rodriguez, A. (1995) «Towards an Understanding of Governance». Στο: Stren, R. & Bell, J. (εκδ.), *Urban Research in the Developing World*. University of Toronto, Toronto, σσ. 94-95, σύμφωνα με Halachmi 2003: 110-111.

⁷³ UNDP (1997) *Governance for Sustainable Human Development*, UNDP, New York, (<http://magnet.undp.org/policy/glossary.htm>), σσ. 2-3, σύμφωνα με Halachmi 2003: 111.

⁷⁴ Halachmi 2003: 115.

Στην Τρίτη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τις Λιγότερο Ανεπτυγμένες Χώρες (LDC), ο Louis Dorvilier (2001) εισηγήθηκε στους συμμετέχοντες ότι: «η διακυβέρνηση έχει τρία σκέλη: οικονομικό, πολιτικό και διοικητικό. Η οικονομική διακυβέρνηση περιλαμβάνει τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που επηρεάζουν τις οικονομικές δραστηριότητες μιας χώρας και τις σχέσεις της με τις άλλες οικονομίες. Η πολιτική διακυβέρνηση είναι η διαδικασία λήψης αποφάσεων για τη διατύπωση πολιτικών. Η διοικητική διακυβέρνηση είναι το σύστημα υλοποίησης των πολιτικών. Περικλείοντας και τα τρία, η καλή διακυβέρνηση ορίζει τις διαδικασίες και δομές που διέπουν τις πολιτικές και κοινωνικο-οικονομικές σχέσεις». Η διακυβέρνηση περικλείει το κράτος, κατά τη γνώμη του Dorvilier, αλλά υπερβαίνει το κράτος συμπεριλαμβάνοντας τον ιδιωτικό τομέα και εθελοντικές οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών⁷⁵.

Σύμφωνα με τη ‘Λευκή Βίβλο για τη Διακυβέρνηση’ (White Paper on Governance) που εξέδωσε τον Ιούλιο του 2001 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ως μια πρόταση στην κατεύθυνση μείωσης του Ευρωπαϊκού δημοκρατικού ελλείμματος, αποσαφηνίζει τον όρο της διακυβέρνησης ως «δομή κανόνων και διαδικασιών που επιδρούν στην άσκηση της εξουσίας, η οποία πρέπει να ασκείται με διαφάνεια, συμμετοχή, λογοδοσία, αποτελεσματικότητα και συνοχή. Οι προαναφερόμενες βασικές αρχές είναι σημαντικές για την εγκαθίδρυση μιας περισσότερο δημοκρατικής διακυβέρνησης. Υπογραμμίζουν τη σημασία της Δημοκρατίας και του Κράτους δικαίου στα κράτη μέλη αλλά μπορούν να εφαρμοστούν σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης –παγκόσμιο, Ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό». Συνοπτικά, αναφέρει ο Παναγιώτης Καρκατσούλης, οι αρχές της Λευκής Βίβλου για τη Διακυβέρνηση είναι: α) μεγαλύτερη και αμεσότερη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων, β) ενίσχυση της λογοδοσίας και της υπευθυνότητας των συμμετεχόντων στις αποφάσεις και γ) διασφάλιση της αποτελεσματικότητας και της συνοχής των Ευρωπαϊκών πολιτικών⁷⁶.

Η ΠΤ χρησιμοποιεί τον όρο ‘διακυβέρνηση’ για να σημάνει «τον τρόπο με τον οποίο ασκείται η εξουσία κατά τη διαχείριση των οικονομικών και κοινωνικών πόρων μιας

⁷⁵ Dorvilier, L. O. (2001) «Governance, Peace and Stability in LDCs». Third United Nation Conference on Least Developed Countries. NGO Forum, Brussels, Belgium-May 9 ([http://www.socialalert.org/doc/PMAMay9-louis\(en\).htm](http://www.socialalert.org/doc/PMAMay9-louis(en).htm)), σύμφωνα με Halachmi 2003: 117-119.

⁷⁶Καρκατσούλης 2003: 5-6.

χώρας για την ανάπτυξη»⁷⁷, δίνοντας έμφαση περισσότερο στον οικονομικό τομέα. Οι κυβερνήσεις, σύμφωνα με την Τράπεζα, καθίστανται υπεύθυνες για τις διαφανείς διαδικασίες και την τήρηση του νόμου στη ρύθμιση των δημοσίων θεμάτων, με στόχο να προστατευθούν τόσο η ιδιωτική περιουσία, όσο και η ασφάλεια των επενδύσεων. Για τον λόγο αυτό μια καλή διακυβέρνηση προϋποθέτει τη συμμετοχή μη κυβερνητικών παραγόντων στη δημόσια διοίκηση, όπως ιδιωτικών εταιρειών. Ο ΟΟΣΑ επεκτείνοντας τον παραπάνω ορισμό, τονίζει πως απαραίτητη προϋπόθεση για μια αναπτυξιακή βοήθεια προς τις φτωχές χώρες, είναι η προώθηση μιας υγιούς, υπεύθυνης και έντιμης δημόσιας διοίκησης που θα σέβεται τα δικαιώματα των πολιτών και θα τους παρέχει τις απαραίτητες υποδομές υγείας και παιδείας⁷⁸.

Η *Επιτροπή για την Παγκόσμια Διακυβέρνηση* (The Commission on Global Governance) την ορίζει ως το σύνολο των διαφορετικών τρόπων με τους οποίους τα άτομα και οι οργανισμοί, ιδιωτικοί ή δημόσιοι, ρυθμίζουν τις υποθέσεις τους, επιβεβαιώνοντας την παραδοχή πως η προσπάθεια σύζευξης αντικρουόμενων συχνά συμφερόντων, προκειμένου να βρεθούν συνεργατικές λύσεις, είναι μια συνεχής και κοπιώδης διαδικασία. Για τον λόγο αυτό η διακυβέρνηση απαιτεί την εμπλοκή οργανώσεων οι οποίες στην προσπάθειά τους να προωθήσουν το συλλογικό συμφέρον, απολαμβάνουν τη μέγιστη δυνατή υποστήριξη από τους υπόλοιπους συμπράττοντες. Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι δραστηριότητες των μη κυβερνητικών οργανισμών, των πολυεθνικών εταιρειών και των κεφαλαιακών αγορών, συμπεριλαμβάνονται ως αλληλένδετοι κοινωνικοί εταίροι σε αυτό που ονομάζεται 'παγκόσμια διακυβέρνηση'⁷⁹.

Η διακυβέρνηση είναι η διαδικασία κατά την οποία ένας οργανισμός ή μία κοινωνία αυτορυθμίζεται, και όπως είναι φυσικό, η δυναμική της επικοινωνίας και του ελέγχου είναι κεντρικής σημασίας στη διαδικασία αυτή⁸⁰. Στη Συνθήκη της Ρώμης (1957)⁸¹

⁷⁷ World Bank (1992) *Governance and Development*. The World Bank, Washington, σελ. 3, σύμφωνα με Halachmi 2003: 117. Ενώ τον ίδιο ακριβώς ορισμό ακολουθεί και η Ασιατική Αναπτυξιακή Τράπεζα (ADB).

⁷⁸ De Senarclens 1998: 93.

⁷⁹ The Commission on Global Governance 2005: 26, σύμφωνα με De Senarclens 1998: 93-94.

⁸⁰ Rosell *et al.* 1992: 21.

αναφέρεται ότι χρησιμοποιείται ο όρος 'διακυβέρνηση' για να προσδιορισθεί «ο μηχανισμός ελέγχου ενός κοινωνικού συστήματος που προσπαθεί να παράσχει ασφάλεια, ευημερία, συνοχή και τάξη στους κόλπους του...η έννοια της διακυβέρνησης, δεν θα έπρεπε να περιοριστεί σε εθνικά και υπερεθνικά συστήματα, αλλά να συμπεριλάβει και τις τοπικές και περιφερειακές διοικήσεις, καθώς επίσης, και άλλα κοινωνικά συστήματα από την εκπαίδευση και τον στρατό, έως τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, ακόμη και τον μικρόκοσμο της οικογένειας»⁸². Με άλλα λόγια, η διακυβέρνηση περικλείει τις δραστηριότητες των κυβερνήσεων, αλλά και άλλων δικτύων μέσω των οποίων ασκείται ενός είδους διοίκηση, με τη μορφή των επιδιωκόμενων στόχων και πολιτικών⁸³.

Η επιστημονική κοινότητα παρατηρεί και χαρακτηρίζει τη μεταβολή του τρόπου άσκησης εξουσίας ως διακυβέρνηση. Κατά τον Roderick Rhodes (1996, 1997) ο οποίος είναι ένας από τους πρώτους που εισήγαγαν την έννοια της διακυβέρνησης στην πολιτική επιστήμη «η διακυβέρνηση σηματοδοτεί μια αλλαγή στην έννοια της κυβέρνησης, αναφερόμενη σε μια νέα διαδικασία άσκησης της εξουσίας ή ένα διαφορετικό καθεστώς διατεταγμένης εξουσίας ή τη νέα μέθοδο κατά την οποία η κοινωνία κυβερνιέται»⁸⁴.

Σύμφωνα με τον James Rosenau (1997) η διακυβέρνηση μπορεί να οριστεί σαν την καθοδήγηση ή τον έλεγχο μιας δραστηριότητας προκειμένου να επιτευχθεί ένας συγκεκριμένος στόχος⁸⁵. Η διακυβέρνηση, κατ' αυτόν τον τρόπο, «περικλείει τις κυβερνητικές δραστηριότητες αλλά περιλαμβάνει επίσης, και κάθε άλλο μη κυβερνητικό παράγοντα ο οποίος προσφεύγει σε μηχανισμούς ελέγχου με σκοπό την επίτευξη στόχων και τη χάραξη πολιτικών. Στο σημερινό διαιρεμένο κόσμο αυτοί οι μη κυβερνητικοί

⁸¹ Στην ουσία πρόκειται για δύο Συνθήκες της Ρώμης με τις οποίες ιδρύθηκαν η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ) και οι οποίες υπεγράφησαν στις 25 Μαρτίου 1957.

⁸² King, A. & Schneider, B. (1991) *The First Global Revolution: A Report of the Council of Rome*. Pantheon Books, New York, σσ. 181-182, σύμφωνα με Rosenau 2005: 46.

⁸³ Rosenau 2005: 46.

⁸⁴ Rhodes 1996: 652-653 και του ιδίου 1997: 46.

⁸⁵ Rosenau 1997: 146.

φορείς είναι ποικίλοι και πολυπληθείς, και οι δραστηριότητές τους εκλαμβάνονται το ίδιο σημαντικές με τις αντίστοιχες των κυβερνήσεων»⁸⁶.

Η Renate Mayntz (1993) ισχυρίζεται ότι το κράτος, λόγω των ατελειών των παραδοσιακών του εργαλείων, δεν είναι πλέον ικανό να λύνει μόνο του τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Συνακόλουθα ισχυρίζεται ότι από τη στιγμή που το κράτος δεν είναι ικανό να οδηγήσει την κοινωνική ανάπτυξη στην προτιμώμενη κατεύθυνση, είναι αναγκαίο ή να αναζητηθούν εναλλακτικά εργαλεία ή να μειωθούν οι επιδιώξεις του κεντρικού κρατικού ελέγχου. Η Mayntz διαφοροποιεί τη 'διοίκηση' ως μορφή ενέργειας, από τη 'διακυβέρνηση' ως τρόπο κοινωνικού συντονισμού ή έμφυτης λειτουργίας της δημόσιας τάξης⁸⁷.

Οι Robert Keohane και Joseph Nye (2001) ορίζουν τη διακυβέρνηση ως τις διαδικασίες και τους θεσμούς, τόσο επίσημους όσο και άτυπους, που οδηγούν και περιορίζουν τις συλλογικές δραστηριότητες μιας ομάδας. Προσθέτουν ότι η διακυβέρνηση δεν είναι απαραίτητο να διεξάγεται αποκλειστικά από τις κυβερνήσεις και τους διεθνείς οργανισμούς στους οποίους μεταβιβάζουν κάποιες από τις εξουσίες τους, αλλά ότι ιδιωτικές εταιρείες, ενώσεις εταιρειών, μη κυβερνητικές οργανώσεις και ενώσεις μη κυβερνητικών οργανώσεων, όλες συμπλέκονται στη διακυβέρνηση⁸⁸. Έναν παρόμοιο ορισμό υιοθετεί και ο George Frederickson (1997), υπονοώντας ότι η διακυβέρνηση είναι μια έννοια που περικλείει μεγάλο βαθμό πολυπλοκότητας μεταξύ πολλαπλών οργανωσιακών συστημάτων, δικτύων και θεσμών, με σκοπό να επιτευχθούν οι δημόσιοι στόχοι⁸⁹.

⁸⁶ Rosenau 1997:145.

⁸⁷ Mayntz 1993: 10, σύμφωνα με Halachmi 2003: 125.

⁸⁸ Keohane, R. O. & Nye, J. H. (2001) *Power and interdependence*. Addison-Wesley, New York, σελ. 70, σύμφωνα με Halachmi 2003: 127.

⁸⁹ Frederickson, G. H. (1997) *The Spirit of Public Administration*. Jossey Bass, San Francisco, σελ. 77, σύμφωνα με Halachmi 2003: 126.

Ο Jan Kooiman (1993) υποστηρίζει ότι «ένας τρίτος δρόμος φαίνεται ότι αναπτύσσεται... Στη νέα μορφή της 'κοινωνικο-πολιτικής διακυβέρνησης'⁹⁰ (όπως την ονομάζει) μπορεί κανείς να δει μια αλλαγή από τη μονομερή (διοίκηση ή κοινωνία χωριστά) στη διαδραστική εστίαση (διοίκηση με κοινωνία)...από την 'κυκλοφορία μονής κατεύθυνσης' ('one-way traffic') στην 'κυκλοφορία διπλής κατεύθυνσης' ('two-way traffic')»⁹¹. Επισημαίνει επίσης, ότι οι νέες μορφές δράσης μεταξύ διοίκησης και κοινωνίας αναπτύσσονται σε δύο διακριτά επίπεδα. Στο επίπεδο της διοίκησης αναζητώνται νέα πρότυπα διοίκησης με όρους 'συν', όπως συν-πηδαλιούχηση, συν-διαχείριση, συν-παραγωγή και συν-διανομή⁹², ενώ στο επίπεδο της διακυβέρνησης γίνονται προσπάθειες για μετακίνηση από ένα τρόπο διοίκησης εκ των άνω, σε ένα τρόπο που βασίζεται στην ευρύτερη συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων⁹³.

Υπό αυτό το πρίσμα, τα όρια ανάμεσα στην ιδιωτική και τη δημόσια πρωτοβουλία συγχέονται, αλληλεπιδρούν και αλληλεξαρτώνται σε τέτοιο βαθμό, ώστε κανένας κοινωνικός εταίρος (ιδιωτικός ή δημόσιος) να μην θεωρείται ικανός να επιλύσει μόνος του τα σημαντικά και πολύπλοκα κοινωνικά ζητήματα⁹⁴. Ως εκ τούτου, δεν θα έπρεπε να μιλάμε για *συρρίκνωση* και παραγκωνισμό, αλλά για *μεταστροφή* των παραδοσιακών ρόλων και αρμοδιοτήτων του κράτους (the role of the state is *shifting* not *shrinking*)⁹⁵, ούτως ώστε αυτό να συνεχίσει να βρίσκεται στον πυρήνα της πολιτικής εξουσίας⁹⁶.

Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγει και ο Gerry Stoker (1998), ο οποίος περιγράφει τη διακυβέρνηση σαν ένα πλέγμα αλληλένδετων, και σχετικά αυτόνομων και αυτο-διοικούμενων θεσμών και φορέων, κυβερνητικών και μη, των οποίων τα

⁹⁰ Ο Kooiman χρησιμοποιεί τον όρο 'κοινωνικο-πολιτική διακυβέρνηση' θέλοντας να δώσει έμφαση στις διαφόρου είδους αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στο κράτος και την κοινωνία, ανάμεσα στο πολιτικό και το κοινωνικό.

⁹¹ Kooiman 1993: 35 και του ιδίου 2000: 142.

⁹² Kooiman 1993: 1.

⁹³ Kooiman & Van Vliet 1993: 64, Halachmi 2003: 124.

⁹⁴ Kooiman 1993: 4, Edwards 2006: 189-190.

⁹⁵ van Steden 2007: 28.

⁹⁶ Kooiman 2000: 139, Pierre 2000: 5, Edwards 2006: 191.

όρια και οι ευθύνες για την αντιμετώπιση των κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων είναι συγκεχυμένες⁹⁷.

Η μετάβαση από μια κρατο-κεντρική διοίκηση στη ‘διακυβέρνηση’ αποτελεί πραγματικότητα σε πολλές χώρες. Σε πολλές περιπτώσεις, η μετάβαση υπήρξε μια εξελικτική διαδικασία και όχι αποτέλεσμα σχεδιασμένης αλλαγής. Καθώς οι κυβερνήσεις επέτρεπαν και επεδίωκαν συνεργασία, υποστήριξη, εμπλοκή επίσημων και άτυπων διοικητικών οντοτήτων, βοήθησαν να αρχίσει η μετάβαση και τη συντήρησαν⁹⁸. Για πολλούς, αυτή η μετάβαση της πολιτικής εξουσίας προς ένα πλήθος επιμέρους κέντρων εξουσίας, παρομοιάζεται με την ανάδυση μιας νέας ‘post-Westphalian’ πολιτικής τάξης, σύμφωνα με την οποία τα κράτη της βορειοδυτικής Ευρώπης δεν δύνανται πλέον να θεωρούνται, όπως έχει οριστεί με τη Συνθήκη της Βεσφαλίας (1648), ότι κατέχουν την αποκλειστική δικαιοδοσία στο εσωτερικό των γεωγραφικών τους συνόρων⁹⁹. Στη νέα αυτή τάξη πραγμάτων αναγνωρίζονται τα όρια της κρατικής κυριαρχίας¹⁰⁰, καθώς επίσης, επισημαίνεται μια αλλαγή στον τρόπο άσκησης του κυβερνάν, μιας και τα κράτη πλέον διοικούν ‘από απόσταση’¹⁰¹.

Συμπερασματικά, η τρέχουσα αντίληψη της διακυβέρνησης υιοθέτησε τη λογική της ‘μέγιστης εφικτής συμμετοχής’, της ευρείας συνεργασίας και της ελεύθερης ροής πληροφορήσης μεταξύ κυβερνητικών και μη κυβερνητικών ενδιαφερομένων, με σκοπό να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης και να υπερκεραστούν τα θεσμικά όρια των υφισταμένων διοικητικών πρακτικών¹⁰². Η ‘διακυβέρνηση’ ενέχει τη χρήση εναλλακτικών θεσμικών δομών και διαδικασιών, που προέκυψαν από την ανάγκη να καλυφθούν τα ελλείμματα των παραδοσιακών θεσμικών δομών και διαδικασιών¹⁰³.

⁹⁷ Stoker 1998: 18.

⁹⁸ Halachmi 2003: 133-134.

⁹⁹ Shearing & Wood 2003α: 401, Stenson 2008α,β: 288.

¹⁰⁰ De Alcantara 1998: 110.

¹⁰¹ Edwards 2006: 190.

¹⁰² Halachmi 2003: 138.

¹⁰³ Berkel & Borghi 2007: 278.

Εν συντομία, η έννοια της διακυβέρνησης αναφέρεται πρωταρχικά, σε όλες αυτές τις μεταβολές στη διαδικασία της χάραξης πολιτικής και εφαρμογής της, και στη φύση της εξουσίας και της επιρροής της στο πολιτικό σύστημα. Γίνεται, επομένως, εμφανές ότι η λήψη των αποφάσεων, καθώς επίσης και ο σχεδιασμός, η παρακολούθηση και η αξιολόγηση των δημόσιων πολιτικών, δεν είναι, πλέον, υπόθεση ενός μόνο εξουσιοδοτημένου οργάνου, αλλά συλλογική δράση περισσότερων εταίρων, τους κανόνες επικοινωνίας των οποίων, θέτει η διακυβέρνηση.

1.3.2. Όψεις της ‘διακυβέρνησης’

Επισκοπώντας τις βιβλιογραφικές αναφορές για τη διακυβέρνηση και ιδίως στον τομέα των πολιτικών επιστημών, μπορεί να παρατηρήσει κανείς πως πρόκειται για έναν όρο που του αποδίδονται διαφορετικά νοήματα κάθε φορά και που οι ονομασίες του συχνά παραλλάσσουν ανάλογα με τη χρήση του. Σύμφωνα με τον πολιτικό επιστήμονα Rhodes (2000), στη διακυβέρνηση έχουν αποδοθεί τουλάχιστον επτά διαφορετικά νοήματα όπως, *εταιρική διακυβέρνηση* (corporate governance), *νέο δημόσιο μάνατζμεντ* (new public management), *χρηστή διακυβέρνηση* (good governance), *παγκόσμια διακυβέρνηση* (global governance) ή *διεθνής αλληλεξάρτηση* (international interdependence), *κοινωνικο-κυβερνητικό σύστημα* (social-cybernetic system), *‘νέα’ πολιτική οικονομία* (the new political economy) και *αυτοργανωμένα δίκτυα* (self-organised networks)¹⁰⁴, ενώ σε παρόμοια τυπολογία έχουν καταλήξει κι άλλοι θεωρητικοί των πολιτικών επιστημών, όπως ο Paul Hirst (2000)¹⁰⁵.

α) Η διακυβέρνηση ως ‘εταιρική διακυβέρνηση’ (corporate governance)

Ο τρόπος με τον οποίο διοικούνται και ελέγχονται οι ιδιωτικές επιχειρήσεις, μπορεί να εφαρμοστεί και στον δημόσιο τομέα, με στόχο μια πιο αποτελεσματική διακυβέρνηση. Σύμφωνα με την έκθεση του Chartered Institute of Public Finance and Accountancy (CIPFA)/United Kingdom, η εταιρική μορφή διακυβέρνησης επιτυγχάνεται με τη δημιουργία μιας διαφορετικής νοοτροπίας, που βασίζεται στις εξής τρεις αρχές: στο άνοιγμα της ροής των πληροφοριών, στη διαφάνεια των συναλλαγών και των προσώπων και τις έντιμες δοσοληψίες, και τέλος, στη λογοδοσία των ατόμων για τις πράξεις τους μέσω του επιμερισμού ευθυνών¹⁰⁶. Βλέπουμε λοιπόν πως με βάση την εταιρική διακυβέρνηση η διοίκηση του δημόσιου τομέα ενσωματώνει τις αρχές λειτουργίας μιας ιδιωτικής επιχείρησης¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Rhodes 2000α: 55 όπως αναφέρεται στο www.ec.europa.eu/governance/index_en.html.

¹⁰⁵ Hirst 2000: 14-19.

¹⁰⁶ Rhodes 1996: 654, του ιδίου 1997: 47-48, του ιδίου 2000α: 56 και Bevir 2007: 371.

¹⁰⁷ Καρκατσούλης 2004: 316.

β) Η διακυβέρνηση ως ‘Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ’ (New Public Management)

Το Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ (NDM) ξεκίνησε από τις ανεπτυγμένες αγγλοσαξονικές χώρες και προήλθε από την ανάγκη να αντιμετωπιστούν οι όποιες δημοσιονομικές κρίσεις στο εσωτερικό των χωρών αυτών με τον περιορισμό των δημόσιων δαπανών¹⁰⁸. Το NDM διακρίνεται από: την ‘εταιρική διοίκηση’ (‘corporate management or managerialism’) και την ‘αγοραιοποίηση’ (‘marketization’ or ‘the new institutional economics’). Η ‘εταιρική διοίκηση’ αναφέρεται στην εισαγωγή ενός προτύπου ιδιωτικής διαχείρισης στον δημόσιο τομέα με τη χρήση ανάλογων τεχνικών, όπως διαρκής αξιολόγηση, εισαγωγή δεικτών αποδοτικότητας, διοίκηση εκ του αποτελέσματος, έλεγχος των επενδύσεων, αποκέντρωση των εξουσιών, επιμερισμός της ευθύνης, διαφάνεια των οικονομικών και εγγύτητα στον πολίτη¹⁰⁹. Η ‘αγοραιοποίηση’ αναφέρεται στην εισαγωγή κινήτρων στην παροχή της δημόσιας διοίκησης (όπως συμβαίνει και στην αγορά), διαμέσου των συμβάσεων και των οιονεί αγορών, καθιστώντας τον δημόσιο τομέα όχι μόνο πιο αποδοτικό, αλλά και πιο υπόλογο στους πολίτες¹¹⁰. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της μείωσης των κρατικών επιχορηγήσεων, της απορρύθμισης, της οργανωτικής αναδόμησης, και της διοικητικής αποκέντρωσης. Η πιο ακραία μορφή της εμπορευματοποίησης είναι η ιδιωτικοποίηση, η οποία επιδιώκει την παραχώρηση κεφαλαίων, περιουσιακών στοιχείων και λειτουργιών από τον δημόσιο στον ιδιωτικό τομέα¹¹¹. Σε συνάρτηση με το NDM οι μελλοντικές μορφές διακυβέρνησης θα είναι προσανατολισμένες σε μία πελατειακή αντίληψη που θα είναι πλήρως υποταγμένη στη λογική της αγοράς¹¹².

γ) Η διακυβέρνηση ως ‘χρηστή διακυβέρνηση’ (good governance)

Η ‘χρηστή διακυβέρνηση’ είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται πολύ τις τελευταίες δύο δεκαετίες και που του έχουν αποδοθεί ποικίλες ιδιότητες κάθε φορά. Ωστόσο, για τους περισσότερους διακρατικούς οργανισμούς, ανάμεσα στους οποίους το Διεθνές

¹⁰⁸ Bevir 2007: 368-369.

¹⁰⁹ Βλ. αντί άλλων Clarke & Newman 1997.

¹¹⁰ Rhodes 1996: 655, του ιδίου 1997: 48-49 και του ιδίου 2000α: 56.

¹¹¹ Bevir 2007: 369.

¹¹² Crawford 1998α: 253.

Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), η ΠΤ και ο ΟΗΕ, ως ‘χρηστή διακυβέρνηση’ ορίζεται η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων, η αυξανόμενη διαφάνεια των διοικητικών εργασιών για τον περιορισμό των ευκαιριών διαφθοράς, η αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα των θεσμών και διαδικασιών, η λογοδοσία των υπευθύνων για τη λήψη αποφάσεων στη δημόσια διοίκηση, η επιβολή ενός απλού και διαφανούς ρυθμιστικού πλαισίου για τον ιδιωτικοποιημένο τομέα, η εγγύηση του επαγγελματισμού και της ανεξαρτησίας του δικαστικού σώματος και η δημιουργία ενός δίκαιου νομικού πλαισίου¹¹³. Στην Τρίτη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τις Λιγότερο Ανεπτυγμένες Χώρες (LDC) ο Dorvilier (2001) εισηγήθηκε στους συμμετέχοντες ότι: *«η καλή διακυβέρνηση είναι, μεταξύ άλλων, συμμετοχική, διαφανής και υπόλογη. Είναι επίσης αποτελεσματική και δίκαιη, και προωθεί το κράτος δικαίου. Η καλή διακυβέρνηση διασφαλίζει ότι οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές προτεραιότητες βασίζονται στην ευρεία κοινωνική συναίνεση και ότι οι φωνές των περισσότερο αδυνάτων ακούγονται στη λήψη αποφάσεων για την κατανομή των αναπτυξιακών πόρων»*¹¹⁴.

δ) Η διακυβέρνηση ως ‘διεθνής διακυβέρνηση’ (global governance) ή ‘διεθνής αλληλεξάρτηση’ (international interdependence)

Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η ραγδαία ανάπτυξη της πληροφοριακής τεχνολογίας έχουν, μοιραία, επιφέρει την ‘κατάρρευση’ των εθνικών συνόρων κάθε χώρας και κατ’ επέκταση τη διάβρωση της εθνικής τους κυριαρχίας¹¹⁵. Ο David Held (1991) υποστηρίζει, ότι η παγκοσμιοποίηση προέκυψε από τη διεθνοποίηση της παραγωγής και των οικονομικών συναλλαγών, την ανάδυση πολυάριθμων διεθνών οργανισμών και την ισχυροποίηση του διεθνούς δικαίου και τέλος, τη δημιουργία ηγεμονικών δυνάμεων και συνασπισμών εξουσίας¹¹⁶. Επιπλέον, η αυξανόμενη απαίτηση σε παγκόσμιο επίπεδο για την προστασία θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων (της ισότητας, της δημοκρατίας και της ασφάλειας), έχουν φέρει στο προσκήνιο ένα πλήθος νέων εμπλεκόμενων στη διακυβέρνηση¹¹⁷. Έτσι, κατέστη

¹¹³ Leftwich 1993: 610-611, Mehta 2007: 359.

¹¹⁴ Halachmi 2003: 117-118.

¹¹⁵ The Commission on Global Governance 2005: 29-30, Stenson 2008α,β: 298.

¹¹⁶ Held 1991: 151-157, σύμφωνα με Rhodes 2000α: 57.

¹¹⁷ The Commission on Global Governance 2005: 27, 29-30.

επιτακτική η ανάγκη για επιμερισμό και ανακατανομή της πολιτικής εξουσίας ανάμεσα στα εθνικά κράτη και σε δίκτυα και υπηρεσίες που δραστηριοποιούνται εντός αλλά και εκτός των εθνικών συνόρων¹¹⁸. Η ΕΕ αποτελεί ένα παράδειγμα *πολυεπίπεδης διακυβέρνησης* (multilevel governance)¹¹⁹, με τη δημιουργία αλληλένδετων δικτύων ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τις εθνικές κυβερνήσεις και τις επιμέρους τοπικές διοικητικές αρχές¹²⁰.

ε) Η διακυβέρνηση ως ‘κοινωνικο-κυβερνητικό σύστημα’ (socio-cybernetic system)

Η κοινωνικο-κυβερνητική προσέγγιση στη διακυβέρνηση επισημαίνει την αδυναμία άσκησης εξουσίας από έναν μόνο κοινωνικό εταίρο (το κράτος), αντιπαραβάλλοντας τη συνύπαρξη περισσότερων κοινωνικο-πολιτικών παραγόντων – με κρατική ή μη κρατική προέλευση - που έχουν επιμερισμένα καθήκοντα και αρμοδιότητες για την επίτευξη των κοινών τους στόχων. Με λίγα λόγια, η διακυβέρνηση είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των κοινωνικο-πολιτικών μορφών εξουσίας¹²¹. Σε αντίθεση με το κράτος ή την αγορά, σχολιάζει ο Kooiman (1993) «*η κοινωνικο-πολιτική διακυβέρνηση προσανατολίζεται στη δημιουργία συστημάτων αλληλεπίδρασης μέσα στα οποία η παραδοσιακή πολιτική εξουσία και η κοινωνική αυτο-οργάνωση, συνυπάρχουν και δρουν συμπληρωματικά. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η πρωτοβουλία για την ανάληψη δράσης διαμοιράζεται εξίσου σε δημόσιους και ιδιωτικούς παράγοντες*»¹²². Παρόμοια, ο Rosenau (1992) διαφοροποιεί την *κυβέρνηση*, ως τις «*δραστηριότητες των επίσημων φορέων του κράτους*», από τη *διακυβέρνηση* ως έναν πιο διευρυμένο όρο, ο οποίος περιλαμβάνει και τις «*δραστηριότητες των ανεπίσημων μη-κυβερνητικών οργάνων*». Πρόκειται για ένα είδος διοίκησης, το οποίο μπορεί να λειτουργήσει εξω-κυβερνητικά (‘governing without government’)¹²³, εφόσον προϋποθέτει την αποκέντρωση κατά την άσκηση της πολιτικής εξουσίας,

¹¹⁸ Hirst & Thompson 1995: 435, Maher 2002: 111-136.

¹¹⁹ Bache & Flinders 2004.

¹²⁰ Rhodes 2000α: 58.

¹²¹ Kooiman 1993: 258, Rhodes 1996: 658, του ιδίου 1997: 51 και του ιδίου 2000α: 58.

¹²² Kooiman 1993: 252.

¹²³ Rosenau 1992: 4-5.

ενθαρρύνοντας την εμπλοκή πολλαπλών συνεργατικών μηχανισμών και δικτύων¹²⁴. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το πολιτικό σύστημα αναδιαρθρώνεται αισθητά και η υπεροχή του κράτους αποδυναμώνεται. Ζούμε πλέον σε μία κοινωνία που δεν έχει ένα κέντρο, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Niklas Luhmann ('the centreless society')¹²⁵, αλλά πολλά κέντρα που συνδέουν πολλά επίπεδα διοίκησης μεταξύ τους: τοπικό, εθνικό, υπερεθνικό.

στ) Η διακυβέρνηση ως 'Νέα Πολιτική Οικονομία' (New Political Economy)

Η προσέγγιση της 'Νέας Πολιτικής Οικονομίας' επανεξετάζει τη σχέση ανάμεσα στο κράτος, την οικονομία και την κοινωνία πολιτών, με δεδομένο ότι τα όρια μεταξύ τους έχουν γίνει πλέον δυσδιάκριτα. Για τους Leon Lindberg και Rogers Hollingsworth (1991), η διακυβέρνηση αναφέρεται στις *«πολιτικές και οικονομικές διαδικασίες οι οποίες ρυθμίζουν την οικονομική δραστηριότητα»*. Στην προσπάθειά τους να ανακαλύψουν τη μεταλλαγή που έχουν υποστεί τελευταία οι διαδικασίες αυτές, σημειώνουν κάποιους μηχανισμούς μέσω των οποίων ασκείται η διακυβέρνηση όπως: οι αγορές, τα δίκτυα, η ιεραρχία, ο έλεγχος και οι επιχειρήσεις. Αυτό που τους απασχολεί δεν είναι αποκλειστικά το ζήτημα της οικονομικής αποδοτικότητας και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες αυτή επιτυγχάνεται, αλλά το ενδιαφέρον τους στρέφεται γύρω από τη διακυβέρνηση, ως μια μορφή κοινωνικού ελέγχου της παραγωγής και των συναλλαγών¹²⁶. Ανάλογη οπτική υιοθετεί και ο Bob Jessop (1995) ο οποίος ορίζει τη διακυβέρνηση ως τη *«σύνθετη τεχνική καθοδήγησης υπηρεσιών, θεσμών και συστημάτων, τα οποία είναι αυτόνομα μεν το ένα από το άλλο, αλλά διακατέχονται από δεσμούς αμοιβαίας αλληλεξάρτησης»*¹²⁷, επιδιώκοντας να προσδώσει στη διακυβέρνηση ένα πιο συστημικό θεωρητικό υπόβαθρο.

¹²⁴ Fox & Ward 2008: 521.

¹²⁵ Luhmann 1982: xv, 253-255.

¹²⁶ Lindberg, L. & Hollingsworth, R. (1991) «Economic Governance and the Analysis of Structural Change in the American Economy». Στο: Campbell, J. L., Hollingsworth, R. & Lindberg, L. (εκδ.) *Governance of the American Economy*. Cambridge University Press, Cambridge, σελ. 3, σύμφωνα με Rhodes 2000α: 59.

¹²⁷ Jessop 1995: 323, σύμφωνα με Rhodes 2000α: 59.

ζ) Η διακυβέρνηση ως ‘αυτοργανωμένα δίκτυα’ (self-organizing networks)

Τα δίκτυα βρίσκονται στον πυρήνα της έννοιας της διακυβέρνησης, ξεκινώντας από τη δημόσια διοίκηση, ως τις αλληλοεξαρτώμενες διασυνδέσεις υπηρεσιών και δομών του δημόσιου, ιδιωτικού ή/και εθελοντικού τομέα. Τα δίκτυα είναι ένα πιο ευρύ και εναλλακτικό διοικητικό εργαλείο από αυτό της ιεραρχικής διαχείρισης, που προωθούν την κοινωνική συμμετοχή και που χαρακτηρίζονται από διπλωματία, αμοιβαιότητα και αλληλεξάρτηση. Επιπρόσθετα, τα δίκτυα ως μορφή διακυβέρνησης είναι αυτόνομα και αυτο-διοικούμενα, αναπτύσσοντας τις πολιτικές τους αποστασιοποιημένα από τις όποιες κυβερνητικές καθοδηγήσεις¹²⁸. Έτσι, ο Rhodes (1996, 1997) ορίζει τη διακυβέρνηση ως «τη διασύνδεση αυτοργανωμένων δικτύων»¹²⁹, αντιπαραβάλλοντάς τα με τους κυβερνητικούς παράγοντες επιβολής και ελέγχου της γραφειοκρατικής διοίκησης¹³⁰. Κατά συνέπεια, τα δίκτυα είναι άτυπες οργανώσεις, που παράγουν την εμπιστοσύνη και την επικοινωνία ανάμεσα στους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, προάγοντας κατ’ αυτόν τον τρόπο, έναν μη-ιεραρχικό τρόπο κοινωνικής οργάνωσης¹³¹. Συνοπτικά, η διακυβέρνηση από αυτή την οπτική, αναφέρεται στα αυτοργανωμένα δίκτυα τα οποία αλληλεξαρτώνται, ανταλλάσσουν πληροφορίες μεταξύ τους και διαθέτουν σημαντικό βαθμό αυτονομίας από το κράτος¹³², αποτελώντας ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα ‘διακυβέρνησης χωρίς κυβέρνηση’ (governance without government)¹³³.

¹²⁸ Rhodes 1996: 658-660, του ιδίου 1997: 51-53 και του ιδίου 2000α: 61.

¹²⁹ Rhodes 1996: 660, του ιδίου 1997: 52 και του ιδίου 2000β: 346.

¹³⁰ Edwards 2006: 189.

¹³¹ Rhodes 2000α: 61, 63.

¹³² Rhodes 1997: 15.

¹³³ Rhodes 1996: 666-667 και του ιδίου 1997: 59.

1.4. Το εγκληματολογικό ενδιαφέρον για τη ‘διακυβέρνηση’

Μέχρι το 19^ο αιώνα η ποινική δικαιοσύνη χρησιμοποιούνταν σαν ένα ηθικό απόθεμα με σκοπούς που είχαν να κάνουν άλλοτε με την επανόρθωση της ζημίας και την ηθική αποκατάσταση από το έγκλημα, και άλλοτε με την αναμόρφωση των εγκληματιών. Εντούτοις, με την έλευση του 20^{ου} αιώνα και μετά, παρατηρήθηκε μία έντονη αμφισβήτηση της ικανότητας των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης (δικαστήρια, φυλακές) να ανταποκριθούν επιτυχώς στους σκοπούς αυτούς και κατ’ επέκταση στον περιορισμό του εγκληματικού φαινομένου¹³⁴.

Λαμβάνοντας υπόψη την παγκοσμιοποίηση της εγκληματικότητας, την εμφάνιση νέων μορφών εγκληματικής δράσης (όπως για παράδειγμα του ηλεκτρονικού εγκλήματος), αλλά και μία ‘διεθνοποίηση’ της ασφάλειας¹³⁵ παράλληλα με την ‘εμπορευματοποίησή’ της¹³⁶, που συντελούνται τα τελευταία χρόνια, επήλθε μοιραία ο κλονισμός της κρατο-κεντρικής θεώρησης για το έγκλημα και της ‘εξειδικευμένης’ αντιμετώπισής του. Ενδεικτικός είναι ο τίτλος του άρθρου του Robert Martinson το 1974 ‘δεν λειτουργεί τίποτε’ (‘nothing works’), το οποίο επισημαίνει (και μάλιστα πολύ πριν τις εξελίξεις που περιγράφηκαν) τις ανεπάρκειες των παραδοσιακών ποινικο-κατασταλτικών μηχανισμών (όπως η αστυνομία και τα δικαστήρια) να διαχειριστούν αποτελεσματικά την εγκληματικότητα¹³⁷.

Κι ενώ για το μεγαλύτερο μέρος των τελευταίων δύο αιώνων, ο έλεγχος του εγκλήματος είχε στενά σχετιστεί με έναν κρατο-κεντρικό τρόπο θεώρησης εμπνευσμένο από την κοινωνιολογία του Max Weber, ο οποίος στήριξε την υπόθεση ότι το καθοριστικό στοιχείο του σύγχρονου, κυρίαρχου κράτους είναι το **μονοπώλιο** άσκησης φυσικής εξουσίας¹³⁸, η κατάσταση στις μέρες μας έχει διαφοροποιηθεί

¹³⁴ Crawford 2003α: 481-482.

¹³⁵ Bigo 2005: 53.

¹³⁶ Crawford 1998α: 245 και του ιδίου 2002α: 7-8.

¹³⁷ Crawford 2003α: 483.

¹³⁸ Παραθέτουμε αυτούσιο το σχετικό απόσπασμα: «*Το κράτος συνιστά μία κοινότητα ανθρώπων η οποία αξιώνει το μονοπώλιο στην άσκηση φυσικής βίας, μέσα σε μία δεδομένη γεωγραφική περιοχή. Ας σημειωθεί ότι η χωρική οριοθέτηση (περιοχή) συνιστά ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του κράτους. Εν προκειμένω, στην παρούσα φάση, το δικαίωμα στην άσκηση φυσικής βίας εκχωρείται και σε άλλους*

αισθητά. Μέχρι πρότινος, το κράτος είχε την ευθύνη προστασίας του κοινωνικού συνόλου από οποιεσδήποτε εσωτερικές και εξωτερικές απειλές που σχετίζονται με την τάξη και την ασφάλεια¹³⁹ μέσα σε καθορισμένα τοπικά όρια, διατηρώντας μάλιστα, ακόμη και σήμερα, το αποκλειστικό προνόμιο για χρήση ή απειλή χρήσης κάποιας μορφής νόμιμης βίας ('violence légitime')¹⁴⁰ έναντι οποιωνδήποτε κινδύνων¹⁴¹.

Τελευταία, αυτός ο μύθος του κυρίαρχου κράτους (*the myth of the sovereign state*), όπως το τοποθετεί ο David Garland¹⁴², βλέπουμε να έχει καταρριφθεί, μέσα από την εμφάνιση πλήθους 'προστατών' και 'εγγυητών'¹⁴³ της τάξης και της ασφάλειας¹⁴⁴. Μέσα σ' αυτή την προοπτική, καταρρέει η *ποινοκεντρική*¹⁴⁵ αντίληψη για τους μηχανισμούς και τις διαδικασίες του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος και καταδεικνύεται η αναποτελεσματικότητα μιας συγκεντρωτικής 'από πάνω' κοινωνικής ρύθμισης. Αντίθετα, αυτό που αποτυπώνεται στη σύγχρονη

φορείς ή μεμονωμένα πρόσωπα, μόνο όμως στο βαθμό που το ίδιο το κράτος το επιτρέπει. Το κράτος παραμένει ο μοναδικός δικαιούχος του 'δικαιώματος' στη χρήση βίας». Weber, M. (1948) *From Max Weber: Essays in Sociology*. RKP, London, σελ. 78, σύμφωνα με Loader & Walker 2001: 11-12.

¹³⁹ Η λέξη *security* που σημαίνει *ασφάλεια* στα αγγλικά, κατάγεται από τις λατινικές λέξεις *securitas/securus*, οι οποίες προέρχονται ετυμολογικά από τις λέξεις *sine* που δηλώνει το *χωρίς* και *cura* που δηλώνει την *έγνοια*, την *ανησυχία*, τον *πόνο*, Virta 2006: 371. Αν και η ασφάλεια ως όρος είναι αρκετά ασαφής, μπορούμε πρόχειρα να την ορίσουμε ως τη χρονική στιγμή όπου τίποτε ανεπιθύμητο και απειλητικό δεν συμβαίνει, Crawford 2002α: 6-7. Όπως ο Anthony Giddens (1990: 36) σημειώνει: "η εμπειρία της ασφάλειας βασίζεται συνήθως στην ισορροπία ανάμεσα στην εμπιστοσύνη και τον αποδεκτό κίνδυνο". Παρομοίως, η Lucia Zedner (2000: 201) υποστηρίζει πως «η επιδίωξη της ασφάλειας δεν απαιτεί μόνο την απουσία κινδύνων, αλλά και την ενίσχυση των αντιλήψεων του κοινού για την ασφάλειά του», δίνοντας κατ' αυτό τον τρόπο, μία αντικειμενική και μία υποκειμενική διάσταση στην έννοια της ασφάλειας, Zedner 2003β: 155.

¹⁴⁰ Ocqueteau 2004β: 67.

¹⁴¹ Baratta & Wagner 1994: 331, Brants & Field 1997: 403, Loader 2000: 326, Crawford 2002α: 7-8, Hague & Harrop 2005: 32-33.

¹⁴² Garland 1996: 448-449.

¹⁴³ Bayley & Shearing 2001: 8.

¹⁴⁴ Bigo 2005.

¹⁴⁵ Ο 'ποινοκεντρισμός' (*pénalocentrisme*) ως αντίληψη διατείνεται ότι το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης είναι ο αποκλειστικός φορέας άσκησης κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος, έχοντας ως κύριο εργαλείο την επιβολή ποινών (και ιδίως των στερητικών της ελευθερίας), Νικολόπουλος 2008: 15.

αντεγκληματική πολιτική, έπειτα και από τις επιδράσεις του μοντέλου της διακυβέρνησης¹⁴⁶, είναι η συνύπαρξη πολλαπλών διαδικασιών ελέγχου «οι οποίες διαχέονται σε ποικίλα κανονιστικά πεδία, που συντονίζονται ή αντιπαρατίθενται μεταξύ τους ή/και με το κράτος, στο πλαίσιο ποικίλων συνεργειών, όπως η ‘διεταρικήτητα’, η ‘πολυεταρικήτητα’, η ‘δικτύωση’ κ.λπ.»¹⁴⁷.

«Η νέα μορφή διακυβέρνησης», ισχυρίζεται ο Θεόδωρος Παπαθεοδώρου (2002), «αποτυπώνεται με σαφήνεια στα συστήματα ‘διασταυρούμενων ρυθμίσεων’ (‘régulations croisées’)¹⁴⁸, σύμφωνα με τα οποία το κράτος διατηρεί τη διεύθυνση των βασικών επιλογών, αποκεντρώνει τις αρμοδιότητες, συνδιαχειρίζεται τις εφαρμογές των πολιτικών επιλογών και επαναδιαπραγματεύεται τη σκοπιμότητά τους με κριτήρια κόστους και οφέλους». Μέσα στο πλαίσιο αυτό, παρατηρείται μία αναδιανομή εξουσιών και η ανάδυση καινούριων ζωνών επιρροής, οι οποίες συνδιαμορφώνουν τις προοπτικές του σύγχρονου αντεγκληματικού σχεδιασμού. Παράλληλα, αλλάζει η σχέση ατόμου και συνόλου, μιας και στην κοινωνία των ‘ιδιωτών’ υπερισχύει η ‘ιδιωτικοποίηση’ της συλλογικότητας και, κατ’ επέκταση, της προστασίας του κοινωνικού συμφέροντος¹⁴⁹.

Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του ’80 βλέπουμε να λαμβάνονται πρωτοβουλίες σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι οποίες ενισχύουν το πρότυπο μιας συμμετοχικής και αποκεντρωμένης αντεγκληματικής πολιτικής, όπως η Δέκατη Όγδοη Διάσκεψη Εγκληματολογικών Ερευνών (1988) του Συμβουλίου της Ευρώπης (και συγκεκριμένα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τα Εγκληματικά Προβλήματα). Κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης, που είχε ως αντικείμενο εργασιών της την «ιδιωτικοποίηση του ελέγχου της εγκληματικότητας», έγιναν ειδικές ανακοινώσεις από διακεκριμένους επιστήμονες σχετικά με το θέμα αυτό, ενώ στις Συστάσεις και τα πορίσματα που ακολούθησαν

¹⁴⁶ Σύμφωνα με το *The Sage Dictionary of Criminology* το λήμμα ‘διακυβέρνηση’ χρησιμοποιείται στην εγκληματολογική σκέψη για να αναδείξει τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί στον κοινωνικό έλεγχο του εγκλήματος και την ενσωμάτωση σε αυτόν νέων αντικειμένων ελέγχου, όπως της αντικοινωνικής συμπεριφοράς και της ασφάλειας, Edwards 2006: 189.

¹⁴⁷ Νικολόπουλος 2008: 15 (και τις εκεί παραπομπές).

¹⁴⁸ Salas, D. (1998) *Les Tiers Pouvoir. Vers une Autre Justice*. Hachette, Paris, σελ. 65, σύμφωνα με Παπαθεοδώρου 2002: 93.

¹⁴⁹ Παπαθεοδώρου 2002: 93.

τονιζόταν πως: α) το κράτος έχει την αποκλειστική ευθύνη διατήρησης της δημόσιας τάξης, της μεταχείρισης των εγκληματιών και της ποινικής καταστολής, β) η 'ιδιωτικοποίηση' δεν πρέπει να προσβάλει την αρχή της ισότητας ενώπιον του νόμου, ενώ, παράλληλα, γ) πρέπει να λειτουργεί μέσα στα πλαίσια του συνταγματικού δικαίου, του εσωτερικού δικαίου των χωρών, του δικαίου των συνθηκών και των διαφόρων εγγυήσεων που αυτά παρέχουν για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁵⁰.

Όμως, το εγκληματολογικό ενδιαφέρον για την έννοια της *διακυβέρνησης*, εκδηλώθηκε με τη χρήση δύο διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων, οι οποίες εκατέρωθεν, θέτουν υπό αμφισβήτηση τον κρατο-κεντρικό τρόπο θεώρησης της άσκησης της σύγχρονης πολιτικής εξουσίας: του Foucault και του Rhodes¹⁵¹.

Στα έργα του *Sécurité, territoire, population*, και *Naissance de la biopolitique* (1978)¹⁵², καθώς επίσης, και του πιο πρόσφατου *Dits et Ecrits* (1994, 2001)¹⁵³, ο Michel Foucault εισάγει την κεντρικής σημασίας στη συζήτηση για τη διακυβέρνηση, έννοια της '*κυβερνο-νοοτροπίας*' ('governmentality'/'gouvernementalité')¹⁵⁴, η οποία επικεντρώνεται σε όλες τις μορφές που λαβαίνουν οι διαδικασίες του κοινωνικού ελέγχου κατά την επέκτασή τους στο σύνολο ενός κοινωνικού σχηματισμού¹⁵⁵. Πρόκειται «για το σύνολο των θεσμών, των διαδικασιών, των τακτικών (ελέγχου εννοεί)...οι οποίες έχουν σαν στόχο τον πληθυσμό και σαν απαραίτητο τεχνικό εργαλείο την ασφάλεια»¹⁵⁶.

¹⁵⁰ Φαρσεδάκης 1991: 155-156. Για περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με τη 18^η Διάσκεψη Εγκληματολογικών Ερευνών, βλ. Παπαθανασόπουλο 1988: 92-95.

¹⁵¹ Ceyhan 2006α: 3, Jones 2007: 842.

¹⁵² Foucault, M. (1997-2004) Cours au Collège de France: *La volonté de savoir* (1970-1971), *Il faut défendre la société* (1975-1976), *Sécurité, territoire, population* (1977-1978), *Naissance de la biopolitique* (1978-1979). Le Seuil-Gallimard, Paris, σύμφωνα με Paltrinieri 2010: 57 (υποσημ. 4).

¹⁵³ Foucault, M. (1994, 2001) *Dits et écrits, 1954-1988*. T. IV, Gallimard, Paris.

¹⁵⁴ Βλέπε το ομώνυμο λήμμα στο *The Sage Dictionary of Criminology*, O'Malley 2006α: 192-193, καθώς επίσης Garland 1997: 173-214.

¹⁵⁵ Νικολόπουλος 2008: 17.

¹⁵⁶ Foucault 2001: 655.

Σύμφωνα με τον Γιώργο Νικολόπουλο, η έννοια της ‘κυβερνο-νοοτροπίας’ αναφέρεται στις «ποικίλες πρακτικές με τις οποίες τόσο ο κρατικός μηχανισμός όσο και άλλες κοινωνικές, τοπικές και πολιτικές εξουσίες (όπως η οικογένεια, τα κοινωνικά κινήματα, οι διάφορες συλλογικότητες, κλπ.) αναπτύσσουν, ξεχωριστά ή από κοινού, στρατηγικές για τη διαχείριση των δραστηριοτήτων των ατόμων και των ομάδων, στο όνομα ηθικών ιδεών, πολιτικών σκοπών, οικονομικών αναγκαιοτήτων και κοινωνικών στόχων»¹⁵⁷.

Στις σύγχρονες κοινωνίες η κυβερνητική εξουσία στοχεύει στο να καταστήσει τα άτομα ικανά να ρυθμίζουν τη *διαγωγή* τους (‘the conduct of conduct’)¹⁵⁸ μέσα από ένα δίκτυο ‘τεχνολογιών του εαυτού’ (‘technologies of the self’). Όπως υποστηρίζουν οι Nikolas Rose και Peter Miller (1992), «η πολιτική εξουσία ασκείται σήμερα μέσα από ένα πλέγμα συμμαχιών ποικίλων στρατηγικών, τεχνικών και νοοτροπιών, με σκοπό τη ρύθμιση των διαφορετικών όψεων της οικονομικής δραστηριότητας, της κοινωνικής ζωής και της ατομικής διαγωγής (individual conduct)»¹⁵⁹.

Στο πλαίσιο των μελετών για την ‘κυβερνο-νοοτροπία’, η διακυβέρνηση έχει προσδιοριστεί ως ‘κυβέρνηση από απόσταση’, μιας και αυτή αποστασιοποιείται, αφενός μεν, ιδιοσυστασιακά, διότι η σύγχρονη διακυβέρνηση ασκείται από ένα πλήθος κυβερνητικών και μη κυβερνητικών μορφών εξουσίας, αφετέρου δε χωρικά, διότι οι τεχνολογίες κοινωνικού ελέγχου που έχει στη διάθεσή της η εκάστοτε κυβέρνηση, βρίσκονται σε απόσταση από τα υποκείμενα που επιδιώκει να ελέγξει¹⁶⁰. Η ‘κυβέρνηση από απόσταση’ ασκείται με σκοπό να κατευθύνει την ατομική και συλλογική *αγωγή/συμπεριφορά* προς τα επιθυμητά αποτελέσματα, ενώ παρατηρείται μια αλλαγή στη νοοτροπία της άσκησης πολιτικής εξουσίας, μετατρέποντας τον πολίτη από υποκείμενο των κυβερνητικών επιλογών και αποφάσεων, σε ενεργό αντικείμενο και υποκείμενο, παράλληλα, της κυβερνητικής εξουσίας¹⁶¹. Όπως είχε αναφέρει ο Foucault (1975) στο βιβλίο του *Surveiller et Punir*, η εξουσία διαχέεται ανάμεσα σε ‘πολλαπλά μικροσκοπικά πεδία’ (‘mille petits théâtres de châtements’

¹⁵⁷ Νικολόπουλος 2007: 1129-1144 και του ιδίου 2008: 18.

¹⁵⁸ Newburn 2007α: 325.

¹⁵⁹ Rose & Miller 1992: 174.

¹⁶⁰ Rose 1999: 49-50.

¹⁶¹ Rose 1999: 164, Lee 2001: 470-471, Ciccarelli 2008: 2-3, 17.

όπως χαρακτηριστικά τα ονομάζει)¹⁶², σε αντίθεση με τη συγκεντρωτική εξουσία του *‘παλαιού καθεστώτος’*. Αυτός ο κατακερματισμός του κράτους αντικατοπτρίζει, σύμφωνα με τον Rose, το *‘τέλος του κοινωνικού’* (the *‘death of the social’*)¹⁶³, εφόσον η κοινωνία πλέον συντίθεται από μεμονωμένες οντότητες οι οποίες έχουν την ελάχιστη συναίσθηση περί *‘συλλογικού’*¹⁶⁴.

Η δεύτερη προσέγγιση προέρχεται από τον Βρετανό πολιτικό επιστήμονα Rhodes και την κριτική που έχει ασκήσει για το σύστημα της *κυβέρνησης του Westminster* (*‘the Westminster model’ of government*). Ο Rhodes (1997) ήταν από τους πρώτους που ανέπτυξαν την έννοια της διακυβέρνησης με σκοπό να αναδείξει την κατεύθυνση προς μία *‘διαφοροποιημένη πολιτική διοίκηση’* (*‘differentiated polity’*) ακόμη και στον τομέα της ασφάλειας, κατά την οποία η κυβέρνηση ενδιαφέρεται λιγότερο, όπως είδαμε πριν, για την παροχή και εκτέλεση δημόσιων υπηρεσιών (*‘rowing’*), και περισσότερο για την καθοδήγηση και χάραξη γενικότερων πολιτικών σχεδιασμών (*‘steering’*)¹⁶⁵. Η έννοια της διακυβέρνησης ή *‘νέας διακυβέρνησης’* (*‘new governance’*), όπως αποκαλείται, με βάση αυτή τη θεωρητική προσέγγιση, σηματοδοτεί την άσκηση πολιτικής εξουσίας μέσα από ένα πλέγμα αυτό-οργανωμένων δικτύων του δημόσιου, ιδιωτικού ή/και εθελοντικού τομέα, η οποία συνδέεται άμεσα με τις νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις¹⁶⁶.

Το μοντέλο της διακυβέρνησης φαίνεται να υιοθετεί η ΕΕ¹⁶⁷ στο επίπεδο πρόληψης και καταστολής του εγκλήματος, με τη διακρατική συνεργασία στους τομείς της αστυνόμευσης και της αντιμετώπισης της εγκληματικότητας. Η εμφάνιση νέων μορφών εγκλημάτων, η παγκοσμιοποίηση ορισμένων κατηγοριών εγκληματικής δράσης¹⁶⁸, καθώς και η ποιοτική, ποσοτική και γεωγραφική μετεξέλιξη της εθνικής¹⁶⁹

¹⁶² Foucault 1975: 115

¹⁶³ Rose 1996.

¹⁶⁴ Hudson 1998: 556-557, Johnston & Shearing 2003: 98.

¹⁶⁵ Rhodes 1997: 3, 53.

¹⁶⁶ Ocqueteau 1990: 107, Mary 2001β: 14-15, Kooiman 2003, Edwards & Hughes 2005: 346.

¹⁶⁷ Edwards 2006: 189. Η ίδια η ΕΕ είναι ένα μόρφωμα το οποίο ασκεί *διακυβέρνηση χωρίς κυβέρνηση* (*‘gouvernance sans gouvernement’*), Nikolopoulos 2006β: 318.

¹⁶⁸ Papatheodorou 2001: 110.

¹⁶⁹ Κουράκης 1998: 239, Papatheodorou 2001: 121-127.

και διεθνούς εγκληματικότητας¹⁷⁰ συνιστούν τα νέα δεδομένα που επηρεάζουν τις κατευθύνσεις του αντεγκληματικού σχεδιασμού¹⁷¹. Έτσι, βλέπουμε μία ολόκληρη σειρά ομάδων εργασίας, συνθηκών και προγραμμάτων για τη διαχείριση του εγκληματικού φαινομένου - ‘ομάδα TREVI’¹⁷² (1976), Συνθήκες Σένγκεν (1985/1990), Μάαστριχτ (1993), Αμστερνταμ (1999)¹⁷³, ‘Πρόγραμμα της Χάγης’ (2004)¹⁷⁴ – καθώς επίσης και τη δημιουργία υπερκρατικών συνεργατικών δικτύων επιτήρησης του ευρωπαϊκού κοινοτικού χώρου, όπως της Europol¹⁷⁵, της Eurojust¹⁷⁶ και της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Ακαδημίας¹⁷⁷. Παρατηρούμε, δηλαδή την ‘αποεδαφικοποίηση’ (‘déterritorialisation’)¹⁷⁸ του κοινωνικού ελέγχου, με την αποσύνδεσή του από την αποκλειστική αρμοδιότητα της κεντρικής κρατικής εξουσίας και την ανάθεσή του σε διακρατικές και υπερκρατικές βαθμίδες ελέγχου¹⁷⁹. Πράγματι, για περισσότερο από δύο δεκαετίες, κύρια προτεραιότητα της Ένωσης είναι η ασφάλεια των πολιτών και η καταπολέμηση, κατ’ επέκταση, του οργανωμένου εγκλήματος, της παράνομης μετανάστευσης και της τρομοκρατίας, γεγονός που συνοδεύτηκε από πληθώρα υπερεθνικών συμφωνιών και συγκλίσεων

¹⁷⁰ Βλ. Papatheodorou 2001: 110-116.

¹⁷¹ Παπαθεοδώρου 2002: 370-371.

¹⁷² Ονομασία η οποία προέρχεται από το ακρωνύμιο ‘Terrorism, Radicalism, Extremism, Violence’.

¹⁷³ Όπως συνοψίζει ο Τρίτος Πυλώνας της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Δικαιοσύνη και τις Εσωτερικές Υποθέσεις, ο οποίος στόχευε στη δημιουργία ενός πεδίου ‘ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης’, βλ. διεξοδικά Lodge 2002: 102-134.

¹⁷⁴ Νικολόπουλος 2008: 34.

¹⁷⁵ Για τη δημιουργία και εξέλιξη της «Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας» (Europol), βλ. σχετικά Παπαθεοδώρου 2002: 181-186.

¹⁷⁶ Αναφορικά με τη λειτουργία της «Ευρωπαϊκής Μονάδας Δικαστικής Συνεργασίας» (Eurojust), βλ. Νικολόπουλο 2008: 290-294.

¹⁷⁷ Loader 2000: 327, Crawford 2002β: 36, 47.

¹⁷⁸ Robert 2000: 223.

¹⁷⁹ Nikolopoulos 2006α: 293, Νικολόπουλος 2008: 39-41, 183-184. Κι ενώ αρχικά τα ευρωπαϊκά κράτη με την προσχώρησή τους στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), αναγνώρισαν σε υπερκρατικούς οργανισμούς το δικαίωμα να παρεμβαίνουν στο εσωτερικό τους με σκοπό την αποτελεσματικότερη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, μεταγενέστερα, βλέπουμε το περιεχόμενο της παρέμβασης να υποκαθίσταται από το πρόταγμα της ασφάλειας, Νικολόπουλος 2008: 37.

στον τομέα των συστημάτων επιτήρησης και των στρατηγικών απονομής της ποινικής δικαιοσύνης¹⁸⁰.

Οι εξελίξεις αυτές εκφράζουν τον *‘εξευρωπαϊσμό’* (*‘europeanization’*) της αντεγκληματικής πολιτικής¹⁸¹ και μία *‘πολυ-επίπεδη’* διακυβέρνηση (*multi-level governance*)¹⁸², η οποία συντελείται *‘πέρα’* και *‘πάνω’* από τα έθνη-κράτη¹⁸³. Εντούτοις, η παρούσα διατριβή θα περιοριστεί στη μελέτη όλων εκείνων των διαδικασιών που αναπτύσσονται ανάμεσα στις ποικίλες παρεμβάσεις και μηχανισμούς ελέγχου της εγκληματικότητας, από βαθμίδες εξουσίας που βρίσκονται εντός των ορίων της κρατικής κυριαρχίας.

Κρατώντας αυτό υπόψη, θα προσπαθήσουμε να διακρίνουμε το περίγραμμα αυτού που σήμερα αποκαλούμε *‘νέα διακυβέρνηση της ασφάλειας’* (*‘new governance of security’*)¹⁸⁴.

¹⁸⁰ Edwards & Hughes 2005: 346.

¹⁸¹ Nikolopoulos 2006β: 314, Νικολόπουλος 2008: 35 (και την εκεί υποσημείωση) και του ιδίου 2011: 1386.

¹⁸² Aden 2002: 15.

¹⁸³ Newman 2005: 719, Nikolopoulos 2006α: 287 και του ιδίου 2006β: 311, Bevir 2007: 380.

¹⁸⁴ Loader & Sparks 2007: 82.

1.5. Από τον έλεγχο του εγκλήματος στη ‘νέα διακυβέρνηση της ασφάλειας’ των πολιτών

Τόσο οι μελέτες για την ‘κυβερνο-νοοτροπία’, όσο και για τη ‘νέα διακυβέρνηση’, που αναπτύχθηκαν παραπάνω, αν κι έχουν διαφορετικές θεωρητικές αφετηρίες, τονίζουν, εξίσου, την ευρεία διάχυση των εξουσιών από τον δημόσιο στον ιδιωτικό τομέα, τον σημαντικό ρόλο των μη κυβερνητικών δρώντων στη διαδικασία της σύγχρονης πολιτικής διοίκησης, τη συρρίκνωση των παραδοσιακών κρατικών λειτουργιών και την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών ελέγχου¹⁸⁵.

Υπ’ αυτό το πρίσμα, ο όρος ‘διακυβέρνηση’ θα μπορούσε να ιδωθεί περισσότερο ως μία διαφορετική προσέγγιση όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο η κυβέρνηση ενεργεί, παρά σαν μία ριζικά διαφορετική εκδοχή του ‘κυβερνάν’. Ωστόσο, οι εξελίξεις αυτές δεν είναι τόσο καινούργιες και αρκετά ευρωπαϊκά κράτη έχουν αναπτύξει τέτοιου είδους αποκεντρωμένες πολιτικές (με έμφαση στις συνεργασίες ανάμεσα στην κεντρική και την περιφερειακή διοίκηση και αργότερα ανάμεσα στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα) πριν καθιερωθεί ο όρος διακυβέρνηση.

Η έννοια της διακυβέρνησης επικέντρωσε το ενδιαφέρον πολλών εγκληματολόγων, όπως είχε συμβεί στο παρελθόν με τους κοινωνικούς επιστήμονες, ενώ συνδέθηκε με τις σημαντικές αλλαγές στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές σχέσεις που χαρακτηρίζουν τη ‘μετανεωτερικότητα’¹⁸⁶. Η άνοδος νεοφιλελεύθερων κυβερνήσεων σε αρκετές Ευρωπαϊκές χώρες, συνοδεύτηκε από την ‘κουλτούρα ελέγχου’ (‘culture of control’), όπως την ονομάζει ο κοινωνιολόγος Garland, ως το αποτέλεσμα της υποκατάστασης του ποινικο-προνοιακού προτύπου των προηγούμενων δεκαετιών με τη νέα κοινωνική αντίδραση¹⁸⁷.

Σύμφωνα με τον συγγραφέα, έχουν αναδειχθεί δύο αντίρροπες και συχνά αντικρουόμενες τάσεις: αυτή που προωθεί την **πρόληψη** της εγκληματικότητας με τη συνεργασία και την ανάληψη πρωτοβουλιών από μη κυβερνητικούς δρώντες

¹⁸⁵ Loader & Sparks 2007: 82.

¹⁸⁶ Giddens 1990, Reiner 1992, Beck 1992, Young 1999, Garland 2001α.

¹⁸⁷ Garland 1997: 185 και του ιδίου 2001α: 140.

(ιδιωτικούς και κοινοτικούς), και εκείνης που προωθεί τον κρατικό ποινικό έλεγχο και την **τιμωρία** ως απάντηση στο αίτημα πως *‘κάτι πρέπει να γίνει’* (*‘something needed to be done’*)¹⁸⁸. Μέσα σ’ αυτή την προοπτική, το τοπίο της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής είναι αρκετά αντιφατικό και ασταθές¹⁸⁹.

Από τη μια μεριά, οι κυβερνήσεις επιδιώκουν τη διατήρηση της κυριαρχίας τους όσον αφορά το έγκλημα και την αντιμετώπισή του, κάτι το οποίο αποτυπώνεται περίφημα στη γνωστή φράση του Jonathan Simon (1997, 2007) *«να κυβερνάς διαμέσου του εγκλήματος»* (*‘govern through crime’*)¹⁹⁰. Πρόκειται για μία τάση που επιβεβαιώνεται απόλυτα στη Βρετανία και τις ΗΠΑ, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, με την υιοθέτηση πολιτικών βασισμένων στο πρότυπο της *‘μηδενικής ανοχής’* (*‘zero tolerance’ policy*)¹⁹¹ και την επιβολή αυστηρότερων ποινών¹⁹², όπως η λειτουργία των *‘boot camps’*¹⁹³, η εφαρμογή της ποινής των *‘τριών χτυπημάτων’* (*‘Three Strikes and you are Out’*)¹⁹⁴, κ.ά.. Σ’ αυτά τα μέτρα ανήκουν, επίσης, οι *‘Οδηγίες για την Αντικοινωνική συμπεριφορά’* (*‘Anti-Social Behaviour Orders’-ASBO*) που εισήχθησαν στη Βρετανία με τον Νόμο για το Έγκλημα και την Αταξία του 1998 (Crime and Disorder Act) και που *‘ενισχύθηκαν’* αργότερα από τον Νόμο για την Αντικοινωνική Συμπεριφορά του 2003 (Anti-Social Behaviour Act). Πρόκειται για την εφαρμογή κάποιων κανόνων οι οποίοι στοχεύουν στον έλεγχο της διαγωγής όσων έχουν επιδείξει ή διατρέχουν κίνδυνο να επιδείξουν παρεκκλίνουσα συμπεριφορά (όπως για παράδειγμα βανδαλισμό, γκράφιτι, επαιτεία, κ.ο.κ.) και ποικίλλουν. Αφορούν, για παράδειγμα, την απαγόρευση της κυκλοφορίας σε ορισμένους χώρους ή συγκεκριμένες ώρες, περιορισμούς στην εξωτερική εμφάνιση (π.χ. το ντύσιμο), κ.ά.¹⁹⁵.

¹⁸⁸ Stenson & Edwards 2003: 206-207, De Maillard 2005: 337.

¹⁸⁹ Βλ. O’Malley 1999α, Rose 2000β: 321.

¹⁹⁰ Simon 1997: 174 και του ιδίου 2007.

¹⁹¹ Crawford 2001α: 8. Για περισσότερες λεπτομέρειες όσον αφορά τις πολιτικές αυτού του είδους, βλ. Greene 1999: 171-189, Silverman 2002, Kelling 2004, McLaughlin 2006δ: 466-467, ενώ για μία συγκριτική προσέγγιση στα ελληνικά, βλ. Παπαθεοδώρου 2002: 232-274.

¹⁹² Loader & Sparks 2007: 81.

¹⁹³ Βλ. Simon 1995, Gover & MacKenzie 2002.

¹⁹⁴ Βλ. Zimring *et al.* 2001.

¹⁹⁵ Οι ASBO έχουν διάρκεια, τουλάχιστον, δύο ετών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όμως, μπορεί να υπάρξει επιμήκυνση, ενώ για τη χρονική μείωση της εφαρμογής τους απαιτείται η συναίνεση τόσο της

Από την άλλη, παρά την αυστηροποίηση της ποινικής αντίδρασης που αναφέρθηκε, οι επίσημοι θεσμοί της ποινικής δικαιοσύνης δεν μπόρεσαν να μειώσουν σημαντικά τους δείκτες της εγκληματικότητας. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, έγινε επιτακτική η ανάγκη εξεύρεσης εναλλακτικών μεθόδων παρέμβασης, όπως είναι η 'πολυμερής' ή 'διεταυρική' προσέγγιση στη διαχείριση του εγκληματικού φαινομένου¹⁹⁶.

Πρόκειται για τον λεγόμενο *παραποινικό τομέα* (para-rénal) του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης, ο οποίος περιλαμβάνει μη θεσμοποιημένες δομές εξουσίας που δεν ανήκουν στα διάφορα υποσυστήματα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, αλλά συνυπάρχουν με αυτά κατά την άσκηση της αντεγκληματικής δραστηριότητας. Ο Νικολόπουλος (2008) αναφέρει χαρακτηριστικά πως «ο παραποινικός τομέας ενεργοποιείται κυρίως στο πλαίσιο της ανάπτυξης πολιτικών κοινωνικού ελέγχου που αποβλέπουν σε μια 'συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική'». Κεντρικό σημείο αυτής της πολιτικής είναι η ανάπτυξη δεσμών '*διεταυρικότητας*' ('interpartenariat')¹⁹⁷ ανάμεσα σε περισσότερους φορείς, δημόσιους, ιδιωτικούς ή/και της κοινωνίας πολιτών, οι οποίοι αποβλέπουν στη δημιουργία 'κοινωνικών πόρων' ('social ressources') για την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου σε τοπικό (κυρίως) επίπεδο¹⁹⁸.

αστυνομίας, όσο και των τοπικών αρχών. Παρά δε το γεγονός ότι διέπονται από τον αστικό κώδικα, η παραβίαση αυτών των κανόνων ενδέχεται να επισύρει ποινικές κυρώσεις στον παραβάτη, ακόμη και την ποινή της φυλάκισης. Τελευταία, μάλιστα, παρατηρείται αύξηση στην επιβολή τέτοιων οδηγιών. Για παράδειγμα, από τον Απρίλιο του 1999 μέχρι και τον Ιούνιο του 2005, εκδόθηκαν γύρω στις 6.500 οδηγίες με τις μισές, περίπου, να απευθύνονται σε ανηλίκους ηλικίας 10-17 ετών. Crawford 1998γ: 240-241, του ιδίου 2001β: 7-8 (υποσημ. 6) και του ιδίου 2006α: 464-466. Περισσότερα για την εφαρμογή του μέτρου αυτού στην Αγγλία ως μεθόδου αντιμετώπισης της παραβατικότητας και της αντικοινωνικότητας μέσα στην κοινότητα, βλ. ενδεικτικά Flint & Nixon 2006: 939-955 και Newburn 2007α: 576-577.

¹⁹⁶ Edwards & Hughes 2005: 353-354.

¹⁹⁷ Lazerges, C. (1988) «Une Politique Criminelle Participative». *Annales de Politique Criminelle* **10**, 91-106, σύμφωνα με Νικολόπουλο 2008: 15, καθώς επίσης, Robert, Ph. (1993) «Rapport de Synthèse. Rencontres Nationales des Conseils Communaux de Prévention de la Délinquance a la Rochelle». *Prévenir*, no 9, σελ. 21, σύμφωνα με Παπαθεοδώρου 2002: 283..

¹⁹⁸ Νικολόπουλος 2008: 13 (και την εκεί υποσημείωση). Βλ. αναλυτικότερα για το θέμα αυτό Ζαραφονίτου 2003.

Μέσα σε αυτό το σύγχρονο σκηνικό ελέγχου του εγκλήματος οι επίσημοι φορείς του (αστυνομία, δικαστήρια, φυλακές)¹⁹⁹, βλέπουμε να εκχωρούν μέρος των αρμοδιοτήτων τους σε άλλους φορείς (τοπικές κοινωνίες, ιδιωτική πρωτοβουλία)²⁰⁰, διατηρώντας, όμως ταυτόχρονα, τον παραδοσιακό τους ρόλο του βασικού ρυθμιστή των κοινωνικών αντιθέσεων και του κύριου μοχλού στην προώθηση της κοινωνικής τάξης και συνοχής. Η αντιμετώπιση της παρέκκλισης και της αταξίας από διαφορετικούς κοινωνικούς εταίρους (επίσημους και ανεπίσημους, κυβερνητικούς και μη, εμπορικούς και εθελοντικούς)²⁰¹ εκφράζει τη *‘διάχυση του ελέγχου’* (*‘dispersal of the social control’*), όπως εύστοχα έχει παρατηρήσει ο Stanley Cohen (1979)²⁰².

Στην πράξη, η νέα διακυβέρνηση του εγκλήματος προϋποθέτει μία μετατόπιση από τη στενή έννοια της *αστυνομίας* (police), ως του μονοπωλιακού θεσμού διατήρησης της δημόσιας τάξης, στην πιο ευρεία έννοια της *αστυνόμευσης* (policing), ως την εκτέλεση του αστυνομικού έργου από πολλαπλούς σχηματισμούς εξουσίας²⁰³ (ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγεται και η αστυνομία)²⁰⁴. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι *‘συνεργασίες’ ασφάλειας* (security *‘partnerships’*) και τα *‘δίκτυα’ αστυνόμευσης* (*‘polices en réseaux’*)²⁰⁵ έχουν αντικαταστήσει την εικόνα του *‘παντοδύναμου αστυφύλακα’*, ο οποίος αδυνατεί να τα κάνει όλα μόνος του²⁰⁶, διευρύνοντας με αυτό τον τρόπο την *‘αστυνομική οικογένεια’* (*‘famille policière élargie’*)²⁰⁷.

¹⁹⁹ Τα οποία αναφέρονται σαν τα τρία ‘Cs’ (cops, courts, corrections) στην ξένη βιβλιογραφία, Shearing & Wood 2003α: 402.

²⁰⁰ Ο David Lyon (2001β) τονίζει ότι στο πλαίσιο της *πολυεπίπεδης* διαχείρισης του εγκληματικού φαινομένου στην κορυφή βρίσκονται οι κρατικοί φορείς, στο μέσον η ιδιωτική πρωτοβουλία και στο κάτω επίπεδο (εθελοντικά) οι πολίτες, Lyon 2001β: 8.

²⁰¹ Crawford 1994: 501-503, Dupont 2007: 69.

²⁰² Cohen 1979: 346-350.

²⁰³ Johnston 1992α: 11, Castells 1997: 304, Crawford 2003β: 136, Williams 2006: 299, Loader & Walker 2007: 120, Newburn & Reiner 2007: 912-915.

²⁰⁴ Reiner 1997: 1005, Zedner 2006α: 82.

²⁰⁵ Βλ. Bigo 1996, του ιδίου 2005 και του ιδίου 2009: 60.

²⁰⁶ Crawford 2008: 148, 152-153.

²⁰⁷ Johnston 2003: 185-204, Crawford & Lister 2004, Wakefield 2005: 534, Sharp 2005: 456, Loader 2005: 164, Zedner 2006α: 82, van Steden & Sarre 2007: 51, Newburn 2007α: 630.

Χωρίς αμφιβολία, η αστυνόμευση²⁰⁸ είχε επικρατήσει ως έννοια συνώνυμη με τις δραστηριότητες της επίσημης αστυνομίας²⁰⁹, κάτι το οποίο ισχυροποιήθηκε ακόμη περισσότερο με την εμφάνιση του επαγγελματικού αστυνομικού σώματος (με την εγκαθίδρυση της ‘νέας αστυνομίας’/‘metropolitan police’ στο Λονδίνο το 1829 από τον τότε Γραμματέα του Home Office, Sir Robert Peel), οπότε και συνδέθηκε αποκλειστικά με τη λειτουργία του σύγχρονου κράτους²¹⁰. Στις μέρες μας, ωστόσο, ο όρος **διακυβέρνηση της ασφάλειας** (‘gouvernance de la sécurité’)²¹¹ έχει αντικαταστήσει τους πιο συμβατικούς όρους της *αστυνόμευσης*²¹² και του *ελέγχου του εγκλήματος*²¹³.

Καθίσταται επομένως σαφές ότι η αστυνόμευση, πέραν του ότι παύει να είναι το αποκλειστικό προνόμιο της αστυνομίας, αποτελεί εγχείρημα που έχει αναληφθεί από ένα σύνθετο δίκτυο υπηρεσιών (κρατικών και μη)²¹⁴, αφού έχει γίνει πλέον ‘πολυμερής’ (‘plural’), ‘πολύπλευρη’ (‘multilateral’), ‘πολυκεντρική’ (‘polycentric’), ‘πολυ-εταιρική’ (‘multi-agent’), ‘πολυ-επίπεδη’ (‘multileveled’) ή ‘κομβική’ (‘nodal’) στη φύση της²¹⁵. Ομοίως, σε αυτή τη νέου τύπου **μεταμοντέρνα** διακυβέρνηση της ασφάλειας²¹⁶, οι δημόσιες υπηρεσίες αποδομούνται και υποτάσσονται στους κανόνες

²⁰⁸ Οι Trevor Jones και Tim Newburn (1998) ορίζουν την αστυνόμευση ως «τους οργανωμένους τρόπους με τους οποίους επιτυγχάνεται η διατήρηση της τάξης και της κοινωνικής ειρήνης, η ομαλή επιβολή του νόμου, και η εξιχνίαση των ποινικά κολάσιμων πράξεων διαμέσου της ανταλλαγής πληροφοριών...». Πρόκειται δηλ., για τις ίδιες ακριβώς αρμοδιότητες της αστυνομίας υπό στενή έννοια, Jones & Newburn 1998: 18-19. Με αυτό τον ορισμό συμφωνούν και πολλοί άλλοι συγγραφείς, όπως για παράδειγμα ο Shearing (1992: 399-400).

²⁰⁹ Βλ. εκτενώς Zedner 2006α: 78-96.

²¹⁰ Hoogenboom & Mooré 1988: 392, Shearing 1992: 403, Zedner 2006α: 78, Dupont *et al.* 2007: 2, Crawford 2008: 147, Reiner 2013: 163.

²¹¹ Ocqueteau 2006: 76.

²¹² Johnston & Shearing 2003: 9, Wood 2004: 32.

²¹³ Harris & Wood 2008: 329.

²¹⁴ Crawford 2001α: 16, Johnston & Shearing 2003: 9-10, Ocqueteau 2004α.

²¹⁵ Wood 2004: 32, Walters 2004: 27, Shearing 2004: 7, του ιδίου 2007: 249, Jones 2005: 509, Newburn & Reiner 2007: 932, Newburn 2008: 826-827, Stenning 2009: 23, 31. Στην Αγγλία, για παράδειγμα, αυτή τη στιγμή υπάρχουν περισσότεροι από 375 ‘εταίροι για τη μείωση του εγκλήματος και της αταξίας’ (Crime and Disorder Reduction Partnerships), Crawford 1998β: 4-5.

²¹⁶ McLaughlin & Murji 1999.

του *μάρκετινγκ* και τα στελέχη της δημόσιας διοίκησης αντικαθίστανται από *μάνατζερ* της ιδιωτικής οικονομίας²¹⁷.

Μία από τις συνέπειες των εξελίξεων αυτών υπήρξε η μετακύλιση της ευθύνης ως προς την πρόληψη του εγκλήματος και τη δημόσια ασφάλεια από το κράτος στους πολίτες. Τις τελευταίες δεκαετίες έχει σημειωθεί ένας επαναπροσδιορισμός του ρόλου των πολιτών και ο μετασχηματισμός τους από απλούς αποδέκτες της αστυνόμευσης και της απονομής δικαιοσύνης σε ενεργούς πρωταγωνιστές για την ‘εξασφάλιση’ της τάξης και ασφάλειας²¹⁸.

Η νεοφιλελεύθερη ‘*κυβερνο-νοοτροπία*’ για την οποία κάναμε λόγο πιο πάνω (παρ. 1.4.), έχει αποκαλύψει απ’ τη μια πλευρά, την ανεπάρκεια των προνοιακών πολιτικών του παρελθόντος, ενώ απ’ την άλλη, έχει φέρει στο φως μία νέου τύπου κοινωνία πολιτών η οποία συμπεριλαμβάνει ελεύθερους και ενεργούς πολίτες²¹⁹, ενημερωμένους και υπεύθυνους καταναλωτές, ικανούς να αυτοπροστατεύονται απέναντι σε ενδεχόμενους κινδύνους που απειλούν την ασφάλειά τους. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, αναδύεται ένα νέο *ήθος* (ethos) στην καθοδήγηση της διαγωγής του ατόμου το οποίο βασίζεται στην αυτονομία και τις προσωπικές επιλογές και επιθυμίες²²⁰.

Γενικά, τα άτομα ενθαρρύνονται να αναλάβουν δράση για θέματα που μέχρι πρόσφατα ήταν στην αποκλειστική αρμοδιότητα των επίσημων φορέων του κράτους (όπως η πρόληψη από το έγκλημα)²²¹, μέσα από συγκεκριμένες ‘*στρατηγικές υπευθυνοποίησης*’ (‘responsibilization strategies’)²²². Ο Pat O’Malley (1992, 1996)

²¹⁷ Reiner 1992: 778, O’Malley 1997: 373-375, Hughes 2001: 177-178. Ο Loader (1999) συνοψίζει την ‘εμπορευματοποίηση’ της δημόσιας αστυνομίας σε τρεις λέξεις: ‘managerialism’ (λειτουργία που θυμίζει ιδιωτική επιχείρηση), ‘consumerism’ (καθίσταται καταναλωτικό ‘προϊόν’ και οι πολίτες ‘πελάτες’), και ‘promotionalism’ (επαγγελματική προώθηση του ‘προϊόντος’), Loader 1999: 375-376.

²¹⁸ Crawford 2002α: 4, Loader & Sparks 2007: 82.

²¹⁹ Σύμφωνα με τον Mitchell Dean (1999) ως ενεργοί πολίτες χαρακτηρίζονται εκείνοι που μπορούν να προφυλαχθούν και να διαχειριστούν οι ίδιοι, επιτυχώς, τους ενδεχόμενους κινδύνους, Dean 1999: 167.

²²⁰ Ciccarelli 2008: 17-18.

²²¹ Loader & Sparks 2007: 82.

²²² Johnston 1992α: 14, Garland 1996: 452-455 και του ίδιου 2001α: 124-127, Wakefield 2005: 542, Edwards 2006: 189.

χαρακτηρίζει την ανάληψη της διαχείρισης ενδεχόμενων κινδύνων από τα άτομα ως ‘ιδιωτικοποιημένη σύνεση’ (‘privatized prudentialism’)²²³ και τη συνδέει με την αλλαγή στη σχέση κράτους-πολίτη. Έτσι, λοιπόν, ενώ στο κράτος *πρόνοιας* ο πολίτης ‘υποτάσσεται’ στις κρατικές υπηρεσίες που του παρέχονται, στο *νεοφιλελεύθερο* κράτος το *σώφρον υποκείμενο* (prudent individual)²²⁴ θα ‘συνεταιριστεί’ με τους δημόσιους φορείς (όπως για παράδειγμα με την αστυνομία) και θα γίνει ‘πελάτης’ των δημόσιων υπηρεσιών (ανάλογα με το αν και σε ποιο βαθμό έχουν αυτές εμπορευματοποιηθεί)²²⁵.

Μία ακόμη διάσταση της μετατόπισης της ευθύνης από την πολιτεία στον πολίτη, υπήρξε η σημαντική επέκταση της αγοράς αναφορικά με τη χρησιμοποιούμενη τεχνολογία ασφαλείας, γεγονός που συντέλεσε στη δημιουργία μίας ολόκληρης βιομηχανίας. Η κατοχύρωση της ασφάλειας δεν θεωρείται πλέον μοναδική και αποκλειστική υποχρέωση της πολιτείας²²⁶, παρόλο που αποτελεί θεμελιώδη αξία της έννομης τάξης και τη βάση νομιμοποίησης της κρατικής εξουσίας²²⁷, αλλά η προστασία της ‘ιδιωτικοποιείται’ και η ίδια αντιμετωπίζεται ως ένα καταναλωτικό αγαθό²²⁸. Οι εταιρείες *ιδιωτικής ασφάλειας* (Private Policing/Security) ενεργούν ως θεματοφύλακες της τάξης, όπως τα κράτη, ικανοποιώντας τις απαιτήσεις των πελατών τους για την επίτευξη της μέγιστης δυνατής ασφάλειας²²⁹.

Οι εξελίξεις που περιγράφηκαν συνηγορούν στο γεγονός ότι το σύγχρονο κράτος έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές ως προς το θεσμικό ρόλο που κατέχει, δηλαδή της διαχείρισης του εγκληματικού φαινομένου, διότι στην προσπάθειά του αυτή, συμπληρώνεται και πολλές φορές αντικαθίσταται, από ένα πλήθος *νέων πρωταγωνιστών ελέγχου*²³⁰. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η αντεγκληματική πολιτική

²²³ O’Malley 1992: 261, του ιδίου 1996: 199-202 και του ιδίου 2001: 89-103.

²²⁴ Rose 1999: 158-160 και του ιδίου 2000β: 324.

²²⁵ Johnston 1992α: 14-15, O’Malley 1996: 203-204, του ιδίου 1997: 367, Garland 1997: 190, Crawford 2001α: 12.

²²⁶ Bayley & Shearing 1996: 585-587.

²²⁷ Λαμπροπούλου 2003: 1162.

²²⁸ Παπαθεοδώρου 2002: 19.

²²⁹ Johnston & Shearing 2003: 15-16.

²³⁰ Crawford 2003α: 479-480. Ο Robert Reiner χαρακτηρίζει τη δημόσια αστυνομία ‘απομεινάρι’ σε σχέση με την ιδιωτική, όσον αφορά τη διατήρηση της δημόσιας τάξης, Reiner 1992: 780. Άλλοι

παύει να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του κρατικού μονοπωλίου²³¹, αποκτά *συντεχνιακό* χαρακτήρα²³² και ασκείται σε διαφορετικά επίπεδα, σε δημόσιο και ιδιωτικό, τοπικό, εθνικό²³³ και υπερεθνικό. Όπως τονίζουν οι Jones και Newburn (2002) πρόκειται περισσότερο για *μεταμόρφωση* των τάσεων αστυνόμευσης που παρακολουθούμε, παρά για μία νέα μορφή ελέγχου του εγκλήματος, δεδομένου ότι πολλές από τις σύγχρονες μορφές διακυβέρνησης της ασφάλειας, δεν είναι παντελώς καινούριες²³⁴. Η ιδιωτική αστυνομία, για παράδειγμα, υπήρχε ήδη από τη δεκαετία του '60 και του '70 στη Βρετανία και τις ΗΠΑ. Με την εμφάνιση των *‘ιδιωτικών περιουσιών μαζικής χρήσης’* (*‘mass private property’*) αναζωογονήθηκε το ενδιαφέρον για τις ιδιωτικές υπηρεσίες παροχής ασφάλειας, σχεδόν δύο δεκαετίες αφότου έκαναν για πρώτη φορά την εμφάνισή τους²³⁵. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο σύγχρονος αντεγκληματικός σχεδιασμός συνιστά έναν συνδυασμό εφαρμογής πολιτικών ασφάλειας βασισμένων σε κριτήρια της ιδιωτικής οικονομίας, κοινοτικής συμμετοχής και τεχνικών μέτρων πρόληψης, οδηγώντας στη σταδιακή συρρίκνωση της κρατικής παρέμβασης²³⁶.

μελετητές αποκαλούν την ιδιωτική αστυνομία *‘junior partner’* της δημόσιας, Hoogenboom & Moore 1988: 391, 397-398, van Outrive 1988: 407.

²³¹ Παπαθεοδώρου 2002: 92.

²³² Βιδάλη 2008: 65-66.

²³³ Ήδη από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, στις ΗΠΑ, την Αγγλία και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, η δημόσια αστυνομία έχει αναδομηθεί, τόσο από τον πολλαπλασιασμό των σωμάτων που την απαρτίζουν, όσο και από την ενσωμάτωση στους κόλπους της, υπηρεσιών και συστημάτων από τον ιδιωτικό τομέα, Loader 2000: 326-327, Jones 2007: 846. Η Αγγλία αποτελεί πρότυπο *πολυμερούς διακυβέρνησης*, εφόσον η δημόσια αστυνομία της στελεχώνεται από ποικίλους ανακριτικούς και ελεγκτικούς μηχανισμούς και ειδικά σώματα ασφαλείας, μερικά από τα οποία είναι: The British Transport Police (BTP), The Health and Safety Executive, Post Office Investigation and Security Services, environmental health officers, trading standards officers, benefit fraud investigators, κ.ά. Για μια πιο λεπτομερή ανάλυση των μηχανισμών αυτών, βλ. Crawford 2008:147-181.

²³⁴ Jones & Newburn 2002: 130, 134, 142-143.

²³⁵ Shearing 1992: 406, Jones & Newburn 1999: 227. Περισσότερα για το θέμα αυτό, βλ. αντί άλλων Johnston 1992β.

²³⁶ Παπαθεοδώρου 2002: 331, Jones & Newburn 2006: 8, Χαλκιά 2011: 901-902.

α) Η κοινοτική αστυνόμευση (community policing/safety)

Όλες οι οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που συντελέστηκαν σε πολλές χώρες με την εισαγωγή του νεοφιλελεύθερου παραδείγματος και στις οποίες αναφερθήκαμε πιο πάνω, επέφεραν την υποχώρηση του κοινωνικού κράτους και την ταυτόχρονη αναζήτηση νέων εταίρων για τη *συμπαγωγή* της δημόσιας ασφάλειας. Παράλληλα, μετατέθηκαν ορισμένες αρμοδιότητες αντεγκληματικής πολιτικής από το κέντρο (κράτος) στην περιφέρεια (τοπικές κοινωνίες). Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν να αναχθεί η αυτό-ρύθμιση των κοινωνικών συμπεριφορών σε μείζον ζήτημα των πολιτικών *‘εγγύτητας’* (politiques de *‘proximité’*) που υιοθετήθηκαν²³⁷.

Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με την απομόνωση και αποξένωση που χαρακτηρίζουν τα άτομα της *‘μαζικής κοινωνίας’* (*‘mass society’*), έφεραν στο προσκήνιο την ιδέα της κοινότητας (η οποία βασίζεται κατεξοχήν στην ύπαρξη κοινωνικής αλληλεγγύης - *solidarité sociale*)²³⁸, ως απάντηση στα προβλήματα που είχε επιφέρει το σύστημα της γραφειοκρατικής και απρόσωπης δημόσιας διοίκησης. Για τον Rose (1996) η κοινωνία έπρεπε να αναγεννηθεί και η κοινωνική δικαιοσύνη να ενισχυθεί, διαμέσου της δημιουργίας υπεύθυνων κοινοτήτων, ικανών να αναπτύξουν στρατηγικές και να επενδύσουν οι ίδιες προκειμένου να επιτευχθεί αμοιβαία εμπιστοσύνη με τους πολίτες²³⁹, ελαχιστοποιώντας την αστυνομική παρέμβαση για την επίλυση των *‘διαφορών’*²⁴⁰.

Η διαμόρφωση του κοινοτικού προτύπου αντεγκληματικής πολιτικής σηματοδοτήθηκε, σύμφωνα με τον Παπαθεοδώρου (2002), με τη διοικητική αποκέντρωση του κράτους και τη μεταβίβαση ουσιαστικών αρμοδιοτήτων στην τοπική αυτοδιοίκηση. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, *«ο ‘τοπικός χώρος’ (‘territoire local’) μεταβλήθηκε σε πεδίο συντονισμού δράσεων βάσει του οποίου ανατρέπεται η κλασική κρατικοκεντρική δομή και κατανομή αρμοδιοτήτων, υιοθετείται η εγκάρσια διαχείριση των κοινωνικών προβλημάτων και ιδιαίτερα αυτού της ανασφάλειας και επιδιώκεται»*,

²³⁷ Παπαθεοδώρου 2002: 102, 276-277, Walter 2002: 1306, Stenson & Edwards 2003: 206.

²³⁸ Crawford 2001α: 13.

²³⁹ Rose 1996: 332-333.

²⁴⁰ Crawford 2001α: 14.

όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο συγγραφέας, «η απεμπλοκή της τοπικής κοινωνίας από την ‘αναισθητοποιούσα στασιμότητα’ (‘immobilisme anesthésiant’) της κεντρικής διοίκησης»²⁴¹. Το πρόταγμα της ‘νέας διακυβέρνησης’ εξελίχθηκε, έτσι, σε βασικό πλαίσιο δράσης για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο²⁴², στο βαθμό που το απαιτούσαν οι επιταγές της εμπέδωσης ενός κλίματος ασφάλειας.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Sebastian Roché (1998) «Η κατοχύρωση της δημόσιας ασφάλειας στον 21^ο αιώνα υπαγορεύει αφενός μεν την ανακατανομή των αρμοδιοτήτων και εξουσιών σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και αφετέρου τη συνευθύνη του πολίτη για την αντιμετώπιση ορισμένων προβλημάτων εγκληματικότητας που η ίδια η κοινωνία παράγει. Η κατάλυση του κρατικού μονοπωλίου στον τομέα της δημόσιας ασφάλειας συνιστά μια ‘μικρή επανάσταση’ για τα δεδομένα της αντεγκληματικής πολιτικής, ενώ υποχρεώνει τις τοπικές κοινωνίες και την κοινωνία των πολιτών να επιληφθούν των προβλημάτων της εγκληματικότητας και της ανασφάλειας και να τα αντιμετωπίσουν διεισδυτικά ως προβλήματα διαχείρισης του αστικού χώρου (*gestion de l’espace urbain*)»²⁴³.

Πρόκειται στην ουσία για μία συλλογική μορφή του ανεπίσημου (εξωτερικού) κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος²⁴⁴, ένα είδος συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής²⁴⁵, η οποία οφείλει να προάγει τον προληπτικό/ρυθμιστικό και όχι τον κατασταλτικό ρόλο της αστυνομικής επέμβασης. Μεταξύ των παραγόντων που συνέβαλαν στη διάδοση της κοινοτικής πρόληψης, σύμφωνα με την Έφη Λαμπροπούλου (2003γ), ήταν οι αστυνομικές στατιστικές. Αυτές έδειξαν ότι οι παράνομες πράξεις διαπράττονται στο μεγαλύτερο μέρος τους στα αστικά κέντρα, 95% των κατοίκων θυματοποιούνται στον τόπο διαμονής ή εργασίας τους και 2/3 των δραστών τελούν τα εγκλήματα στην περιοχή που διαμένουν ή εργάζονται²⁴⁶.

²⁴¹ Παπαθεοδώρου 2002: 275.

²⁴² Jacot-Descombes & Wendt 2013: 195.

²⁴³ Roché, S. (1998) *Sociologie politique de l’insécurité*. PUF. Paris, σσ. 227-228, σύμφωνα με Παπαθεοδώρου 2002: 277.

²⁴⁴ Λαμπροπούλου 1994: 95.

²⁴⁵ Zarafonitou 2006: 68. Περισσότερα σε σχέση με το κοινοτικό πρότυπο ως μιας μορφής στρατηγικής της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, βλ. Καραγιαννίδη 2011: 182-202.

²⁴⁶ Λαμπροπούλου 2003γ: 778.

Η εγκληματική δραστηριότητα στις τοπικές κοινότητες συνίσταται –χωρίς όμως να εξαντλείται- στις προσβολές της ατομικής ιδιοκτησίας, τη διαπροσωπική βία και τα ‘εγκλήματα του δρόμου’, ενώ οι δράστες ανήκουν στις κατώτερες κοινωνικοοικονομικές ομάδες. Συμπεραίνει, λοιπόν, ο Χαράλαμπος Δημόπουλος (2008) πως τα εγκλήματα των τοπικών κοινοτήτων κινούνται στη λογική των ‘εγκληματικών ζευγών’, καθώς η τέλεσή τους προϋποθέτει αμοιβαία γνωριμία μεταξύ των πρωταγωνιστών του εγκλήματος, την οποία παρέχει η κοινοτική δομή²⁴⁷.

Ελλείψει κοινά αποδεκτού ορισμού για την **κοινοτική πρόληψη/αστυνόμευση** επιλέγεται, ενίοτε, η ευρεία έννοια «των παρεμβάσεων που αποσκοπούν στην αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών οι οποίες επηρεάζουν την εγκληματική δράση στο εσωτερικό των συνοικιών»²⁴⁸. Στην πράξη, η εμπλοκή των μελών της κοινότητας στη σύγχρονη αντεγκληματική πολιτική, μεταφράζεται σε ευρείας κλίμακας ενέργειες και δράσεις, οι οποίες συμπεριλαμβάνουν περιπολίες, προγράμματα επιτήρησης της γειτονιάς, συνεργασία με την αστυνομία μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών, κ.ά.. Παρότι, οι συλλογικές δράσεις που αναλαμβάνονται στο πλαίσιο αυτό, υλοποιούνται μέσω διαφόρων κοινωνικών φορέων, ο ρόλος της αστυνομίας είναι ιδιαίτερα σημαντικός και επικεντρώνεται στην επικοινωνία και την αμοιβαία εμπιστοσύνη με τους πολίτες, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις των τελευταίων για περισσότερη ασφάλεια²⁴⁹.

Ο Jean-Paul Brodeur αναφέρει χαρακτηριστικά ότι πρόκειται για «ένα νέο μοντέλο αστυνομίας, το οποίο υπονοεί την επίλυση των προβλημάτων της κοινότητας μέσα από την κατασταλτική αντίδραση απέναντι στα ατομικά περιστατικά και το οποίο προτείνει τη σύσταση μιας διεταιρικότητας μεταξύ της αστυνομίας και της κοινότητας με στόχο

²⁴⁷ Δημόπουλος 2008: 293.

²⁴⁸ Tonry, M. & Farrington, D. (1995) «Strategic Approaches to Crime Prevention». Στο: Tonry, M. & Farrington, D. (εκδ.), *Building a Safer Society. Strategic Approaches to Crime*. University of Chicago Press, Chicago, σελ. 2, σύμφωνα με Ζαραφώνιτου 2003: 25.

²⁴⁹ Hahn 1998: 76, Πανούσης 2001: 35, Ζαραφώνιτου 2003: 25-26 και Παπακωνσταντής 2006: 131-132.

την επίλυση των προβλημάτων που αφορούν την τήρηση της τάξης και την εγκληματικότητα»²⁵⁰.

Προγράμματα ‘κοινοτικής πρόληψης’ (community crime prevention) και ‘κοινοτικής αστυνόμευσης’ (community policing)²⁵¹ εφαρμόστηκαν αρχικά στις ΗΠΑ από τα τέλη της δεκαετίας του ’70²⁵² και στη συνέχεια στην Ευρώπη με πρώτη τη Μεγ. Βρετανία. Κατά τις δεκαετίες του ’80 και του ’90 σημειώθηκε *ευρεία εξέλιξη* της τεχνολογίας και ποικίλων πρωτοβουλιών όσον αφορά στον έλεγχο του εγκλήματος με τη συμμετοχή της κοινότητας²⁵³ και τη μετάθεση εξουσιών από το εθνικό επίπεδο, δηλαδή την κυβέρνηση, στο περιφερειακό, δηλαδή τις τοπικές αρχές²⁵⁴. Ας δούμε εν συντομία μερικά από τα προγράμματα αυτά σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

²⁵⁰ Brodeur, J.-P. (1994) «Police et Recherche Empirique». Στο: Szabo, D. & LeBlanc, M. (εκδ.), *Traité de criminologie empirique*. Les presses de l’université de Montréal, Montréal, σελ. 235, σύμφωνα με Ζαραφωνίτου 2003: 26-27.

²⁵¹ Για περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με την ‘κοινοτική πρόληψη’ και την ‘κοινοτική αστυνόμευση’ ως σχετικά ‘καινοτόμα’ μοντέλα αντεγκληματικής πολιτικής, βλ. μεταξύ άλλων Rosenbaum 1986, του ιδίου 1994, Fielding 1995 και Skogan 2004.

²⁵² Τη δεκαετία του ’70 εφαρμόζονταν στις ΗΠΑ 6-7 χιλ. προγράμματα κοινοτικής πρόληψης, Λαμπροπούλου 2003γ: 778. Ωστόσο, μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 παρατηρήθηκε από πολλούς ερευνητές μία κάμψη, αν όχι αποδυνάμωση, αυτών των πρωτοβουλιών αντιμετώπισης του εγκλήματος και της ανασφάλειας μέσα στην κοινότητα, επειδή προτεραιότητα της κυβέρνησης των ΗΠΑ ήταν εκείνη η μορφή αστυνόμευσης που θα ενίσχυε την εσωτερική ασφάλεια και θα απέτρεπε νέες πιθανές τρομοκρατικές απειλές (όπως η ‘Homeland Security Policing’ και η ‘Intelligence-Led Policing’, βλ. σχετικά Carter & Carter 2009: 310-325, Schafer *et al.* 2009: 263-288 και Giblin *et al.* 2009: 274-289). Ενδεικτικό της τάσης αυτής, είναι και το γεγονός ότι μειώθηκαν δραστικά τα κρατικά κονδύλια που δίνονταν έως τότε στα κοινοτικά προγράμματα (από 8,8 δισ. δολάρια το 1995 στα 400 εκατ. δολάρια το 2004), ενώ αυξήθηκαν, αντιθέτως, εκείνα που προορίζονταν σε προγράμματα επιτήρησης για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (αγγίζοντας τα 41 δισ. δολάρια μόνο το 2004!), Chappell & Gibson 2009: 327, 331-332. Παρ’ όλα αυτά, υπάρχουν μελέτες που δείχνουν ακριβώς το αντίθετο, δηλ. ότι η κοινοτική αστυνόμευση διατήρησε την αποτελεσματικότητά της και στην περίπτωση του αντιτρομοκρατικού αγώνα, βλ. ενδεικτικά Ortiz *et al.* 2007: 91-109, καθώς επίσης και Pickering *et al.* 2008: 91-109.

²⁵³ Hudson 1998: 557.

²⁵⁴ Οι Friso van Houdt & Willem Schinkel (2013) κάνουν λόγο για την αντικατάσταση του προνοιακού προτύπου από τον ‘νεοφιλελεύθερο κοινοτισμό’ (‘neoliberal communitarianism’) στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Πρόκειται για ένα συνδυασμό πολιτικών εμπνευσμένων τόσο από το ‘σκληρό’

Η Βρετανία είναι η κατ' εξοχήν χώρα με μακρά ιστορία στις αποκεντρωμένες πολιτικές πρόληψης (Local Crime Prevention Schemes), οι οποίες χρονολογούνται ήδη από το 18^ο αιώνα, και της εισαγωγής της έννοιας της κοινότητας και της εντοπιότητας στη διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας²⁵⁵. Από το 1991 το Home Office είχε εκδώσει το γνωστό Morgan Report με τίτλο 'Safer Communities: The Local Delivery of Crime Prevention through the Partnership Approach'²⁵⁶, ενώ το έναυσμα για την εκτεταμένη συνεργασία κρατικών και κοινοτικών φορέων ως προς την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου δόθηκε από τη δημιουργία του Νόμου για το Έγκλημα και την Αταξία του 1998 (Crime and Disorder Act 1998)²⁵⁷.

Ωστόσο, πολύ πριν τον Crime and Disorder Act του 1998, υφίστατο το πρόγραμμα 'Ασφαλέστερες Πόλεις' ('Safer Cities'), το οποίο ήταν εμπνευσμένο από το πρόγραμμα 'Five Towns Initiative' που είχε προηγηθεί (ήδη από το 1986), και το οποίο εφαρμόστηκε το 1988 σε 20 βρετανικές πόλεις αρχικά, ενώ αργότερα επεκτάθηκε σε 29 αστικές περιοχές. Στόχος του προγράμματος ήταν η μείωση της ανασφάλειας και της εγκληματικότητας με την υιοθέτηση πρακτικών 'περιστασιακής πρόληψης' του εγκλήματος ('situational crime prevention') και τελούνταν υπό την καθοδήγηση και τη χρηματοδότηση του Home Office. Από το 1987 έως και το 1994 υλοποίησε περί τις 3.300 προληπτικές δράσεις ενίσχυσης της ασφάλειας στην κοινότητα²⁵⁸.

Παρομοίως, το πρόγραμμα 'Ανησυχία απέναντι στο Έγκλημα' ('Crime Concern'), το οποίο εφαρμόστηκε κι εκείνο το 1988, εστιάστηκε στη διεισδυτικότητα των προληπτικών δράσεων μέσα από τη συνεργασία με τους τοπικούς παράγοντες, την εμπορική κοινότητα και την αστυνομία²⁵⁹. Υπολογίζεται πως ο αριθμός των

πρότυπο νεοφιλελεύθερης αντεγκληματικής πολιτικής, όσο και από το πιο 'ήπιο' πρότυπο κοινοτικής πρόληψης, βλ. διεξοδικά van Houdt & Schinkel 2013: 493-516 (494).

²⁵⁵ Crawford 1999.

²⁵⁶ Gilling 2000: 131-133, Hughes 2002: 26, Newburn & Hayman 2002: 16-17.

²⁵⁷ Stenson & Edwards 2003: 214, Crawford 2007α: 894.

²⁵⁸ Stenson & Edwards 2003: 210-211, Newburn 2007α: 568, ενώ για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. αντί άλλων Bottoms 1990: 3-22, Tilley 1992: 1-41 και του ιδίου 1993: 40-57.

²⁵⁹ Stenson & Edwards 2003: 211, ενώ για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Bottoms 1990: 3-22.

κοινοτικών προγραμμάτων στη Μεγ. Βρετανία ξεπερνά, μέχρι σχετικά πρόσφατα, τις 170.000, με τη συμμετοχή περισσότερων από 6 εκατ. οικογενειών για την εφαρμογή τους²⁶⁰.

Τα *‘Προγράμματα επαγρύπνησης στις γειτονιές’* (*‘Neighborhood Watch Programmes’*)²⁶¹ για την αποτροπή της μελλοντικής παραβατικής συμπεριφοράς μέσα στην κοινότητα, έχουν βρει τεράστια απήχηση στις ΗΠΑ²⁶² και συμπεριλαμβάνουν μια ποικιλία δράσεων όπως residential watch, apartment watch, business watch, cab watch, park watch, youth watch, κ.λπ.. Υπολογίζεται, σύμφωνα με εθνικές έρευνες που έχουν κατά καιρούς διεξαχθεί, πως 4 στους 10 κατοίκους ζουν σε περιοχή όπου εφαρμόζεται κάποιο Neighborhood Watch programme, ενώ 6 περίπου στους 10 συμμετέχουν οι ίδιοι εθελοντικά στα προγράμματα αυτά²⁶³. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του ’90 πέντε εκατ. Αμερικανοί πολίτες, συμμετείχαν σε τέτοιου είδους προγράμματα²⁶⁴.

Η ασφάλεια των πολιτών στη Γαλλία, σε τοπικό τουλάχιστον επίπεδο, βλέπουμε να επιδιώκεται μέσα από ένα πλήθος *‘συμφωνητικών’* που υπογράφονται ανάμεσα στον εκάστοτε υπουργό εσωτερικών και τους εκλεγμένους εκπροσώπους της τοπικής κοινότητας, τους δημάρχους, εν προκειμένω. Πρόκειται για τα περίφημα *‘κοινοτικά συμφωνητικά ασφάλειας’* (*‘les contrats locaux de sécurité’*)²⁶⁵. Περαιτέρω, τα *‘τοπικά*

²⁶⁰ Newburn 2007α: 568. Για πληροφορίες αναφορικά με τις σύγχρονες τάσεις αστυνόμευσης που επικρατούν στη Βρετανία, βλ. μεταξύ άλλων Wiles 1999: 139-154, Walker & McGuinness 2002: 234-259, Stenson 2005: 265-287 και Newburn 2007α (ειδικά τα κεφάλαια 24 και 25) και του ίδιου 2007β: 225-247.

²⁶¹ Βλ. Bennett 1989: 207-213. Η φράση *‘Neighborhood Watch’* είναι ευρεία και περιλαμβάνει παρόμοια προγράμματα όπως τα *‘Home Watch’*, *‘Community Watch’*, *‘Farm Watch’* κ.ο.κ., Bennett 2002: 284 (note 1), αλλά και το πιο εξελιγμένο πρόγραμμα του *‘Φύλακα της γειτονιάς’* (*‘Neighborhood Warden’*), Crawford 2006β: 957-976.

²⁶² Ενδεικτικά μόνο να αναφέρουμε, πως στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1995 χρηματοδοτήθηκε το Community Oriented Policing Services (COPS) Program με 1,5 δισ. δολάρια, ποσό το οποίο επέτρεπε στις κοινότητες να προσλάβουν περισσότερους από 31.000 κοινοτικούς αστυνομικούς υπαλλήλους (community officers), Hahn 1998: 84.

²⁶³ Rosenbaum 2002.

²⁶⁴ Λαμπροπούλου 1994: 97.

²⁶⁵ Crawford 2001α: 7, Ocqueteau 2004β: 70, De Maillard 2005: 327-328.

συμβούλια πρόληψης της εγκληματικότητας' ('les conseils communaux de prévention de la délinquance')²⁶⁶ ως όργανα πολυμερούς συνεργασίας μεταξύ κράτους και τοπικών κοινωνιών, αστυνομικών και δικαστικών αρχών και κοινωνικών φορέων, επιδιώκουν να συνδυάσουν τη δυναμική του επίσημου κοινωνικού ελέγχου με την αλληλεγγύη της κοινοτικής παρέμβασης στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας²⁶⁷.

Αντιστοίχως, το πρόγραμμα 'Ασφαλείς πόλεις' ('Citta sicure') και τα 'συμφωνητικά ασφάλειας' ('protocolli/contratti de sicurezza') στην Ιταλία²⁶⁸, οι 'Φρουροί της πόλης' ('City Guards') στην Ολλανδία²⁶⁹, ή 'η αστυνομία της εγγύτητας' ('la police de proximité') στη Γαλλία και τον Καναδά²⁷⁰, καθώς επίσης και παρόμοιες εξελίξεις σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως στο Βέλγιο, τη Σουηδία, την Ελβετία²⁷¹, την Ισπανία, τη Γερμανία και την Ελλάδα, είναι μερικά μόνο παραδείγματα αυτών των τάσεων.

Μορφές 'διακυβέρνησης' της ασφάλειας έχουν εμφανιστεί την ίδια περίοδο όχι μόνο σε ευρωπαϊκές, αλλά και σε άλλες χώρες, όπως στη Νότια Αφρική. Το 1998, για παράδειγμα, εφαρμόστηκε το περίφημο 'Zwelethemba Project' (στην ομώνυμη περιοχή), το οποίο επρόκειτο για ένα κοινοτικό πρόγραμμα αστυνόμευσης (local capacity policing) με σκοπό τη διατήρηση της τάξης και της ασφάλειας, την ανάδειξη της δημοκρατίας και της δικαιοσύνης και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην κοινότητα με τη συμμετοχή των κατοίκων της περιοχής²⁷².

²⁶⁶ Για μια συνοπτική παρουσίαση του θεσμού των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης της Εγκληματικότητας γενικά, βλ. αντί άλλων Παπαθεοδώρου 1999α: 602-607, ενώ για μια συγκριτική προσέγγιση του θεσμού, βλ. του ιδίου 2002: 286-306.

²⁶⁷ Φαρσεδάκης 1991: 191 και του ιδίου 1998: 236, Waller & Welsh 1999: 371, Ocqueteau 2004β: 69-70. Για μια πιο λεπτομερή παρουσίαση των τάσεων διεταιρικής συνεργασίας (και συγκεκριμένα ανάμεσα στην κεντρική και την τοπική κυβέρνηση, ανάμεσα σε ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς, αλλά και ανάμεσα στους 'ειδικούς'/'experts' και την κοινότητα) που συνθέτουν τη νέα διακυβέρνηση του εγκλήματος στη Γαλλία, βλ. μεταξύ άλλων Roché 2002: 213-233 και Ocqueteau 2004β: 67-70.

²⁶⁸ Selmini 2005: 314-316.

²⁶⁹ Johnston 2003: 188-189.

²⁷⁰ Για τον θεσμό της 'αστυνομίας της εγγύτητας' στη Γαλλία, βλ. αντί άλλων Chalom 1994: 339-354, Παπαθεοδώρου 1999β: 1047-1051, Ocqueteau 2003: 121-141, Monjardet 1999: 14-22, ενώ για τον θεσμό του 'αστυνομικού της γειτονιάς' στον Καναδά, βλ. Normandeau 2006: 316-326.

²⁷¹ Για τις εκεί πρωτοβουλίες σχετικά με τη διακυβέρνηση της ασφάλειας σε τοπικό επίπεδο, βλ. μεταξύ άλλων Jacot-Descombes & Wendt 2013: 194-211.

²⁷² Βλ. αναλυτικά Dupont *et al.* 2007: 12-15, Johnston 2007: 40 (υποσημ. 11).

Όσον αφορά τις πρωτοβουλίες που λήφθηκαν σε κοινοτικό επίπεδο στη χώρα μας, συνοπτικά, να αναφέρουμε πως τα *‘Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας’* (ΤοΣΠΠα)²⁷³ θεσμοθετήθηκαν με τον Ν. 2713/1999 με κύριο σκοπό τη δημιουργία αποκεντρωμένων μηχανισμών πρόληψης της αστεακής (κυρίως) εγκληματικότητας και μείωσης του αισθήματος της ανασφάλειας, κατά το πρότυπο πολλών ευρωπαϊκών κρατών. Πρόκειται για συμβουλευτικά γνωμοδοτικά όργανα, τα οποία τελούσαν υπό την εποπτεία του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και τα οποία μπορούσαν να συσταθούν σε δήμους και κοινότητες άνω των 3.000 κατοίκων, με απόφαση του εκάστοτε δημοτικού συμβουλίου²⁷⁴.

Ανάμεσα στις αρμοδιότητές τους συγκαταλέγονταν: η ‘διάγνωση’ των αιτιών του εγκληματικού φαινομένου και της ανασφάλειας σε τοπικό επίπεδο, ο συντονισμός δράσεων προληπτικού περιεχομένου για την ανάσχεση της εγκληματικότητας, η αναζωπύρωση του προληπτικού ρόλου της αστυνομίας και η κινητοποίηση όλων των εμπλεκόμενων κοινωνικών φορέων και υπηρεσιών, καθώς και των τοπικών παραγόντων, για την εφαρμογή στρατηγικών προς την κατεύθυνση της πρόληψης (περιστασιακής). Επιπρόσθετα, έμφαση δινόταν στην ενίσχυση όλων εκείνων των οργανισμών που παρείχαν βοήθεια στα θύματα εγκληματικών πράξεων και που μάχονταν τον κοινωνικό αποκλεισμό²⁷⁵.

Η θέσπιση και λειτουργία των ΤοΣΠΠα ανακατένειμε ρόλους στη διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής, προς την κατεύθυνση της πολιτικής συνεργασίας του πολίτη με τους θεσμούς πρόληψης του εγκλήματος. Απώτερος σκοπός του θεσμού αυτού υπήρξε η εμπέδωση του αισθήματος ασφάλειας και κοινωνικής συνοχής,

²⁷³ Για τη λειτουργία των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης της Εγκληματικότητας στην Ελλάδα, βλ. αντί άλλων Ζαραφονίτου 2003: 154-162 και Παπαθεοδώρου 2004: 2461-2472, ενώ για μία συγκριτική προσέγγιση του θεσμού, βλ. Καραγιαννίδη 2011: 235-271.

²⁷⁴ Κάθε ΤοΣΠΠα αποτελούνταν από πέντε (5) έως έντεκα (11) μέλη τα οποία ήταν επιστήμονες και λειτουργοί που διέθεταν ειδικές γνώσεις και εμπειρία στον τομέα της διαχείρισης του εγκληματικού φαινομένου, όπως δικαστικοί λειτουργοί, εγκληματολόγοι, κοινωνιολόγοι, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί και αστυνομικοί. Η συμμετοχή στα ανωτέρω συμβούλια ήταν τιμητική και άμισθη (ά. 84 παρ. 2 Ν. 3463/06).

²⁷⁵ Papatheodorou 2006: 127-128.

καθώς επίσης, η έγκαιρη πρόληψη των γενεσιουργών αιτίων και παραγόντων παραβατικής συμπεριφοράς²⁷⁶.

Μολαταύτα, και παρά τη θερμή υποδοχή του θεσμού από τις τοπικές κοινωνίες στα πρώτα χρόνια λειτουργίας του, με τη δημιουργία 14 ΤοΣΠΠΑ το 2001, 62 το 2002, 89 το 2004 και περισσότερων από 100 το 2005, διαπιστώθηκαν ανεπάρκειες ως προς την πραγμάτωση του κοινοτικού προτύπου αντεγκληματικής πολιτικής, οδηγώντας τον θεσμό σε αποτυχία. Συγκεκριμένα, το θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν και εξελίχθηκαν τα ΤοΣΠΠΑ, δεν άφηνε πολλά περιθώρια για ουσιαστική ανάληψη πρωτοβουλιών από τους πολίτες. Ο συμβουλευτικός χαρακτήρας τους δεν τους παρείχε την απαραίτητη πολιτική αυτοδυναμία για τη λήψη αποφάσεων αναφορικά με την υλοποίηση των διακηρυγμένων στόχων, χωρίς την προηγούμενη έγκριση του εκάστοτε δημάρχου και δημοτικού συμβουλίου²⁷⁷.

Έτσι, αντί για όργανα πολυμερούς διακυβέρνησης της παρέκκλισης και της αταξίας, κατάντησαν αδρανοποιημένα αυτοδιοικητικά μορφώματα, τα οποία στερούνταν την απαραίτητη νομιμοποίηση και κατ' επέκταση την αξιοπιστία, που θα τους επέτρεπε να παρέμβουν δυναμικά στα προβλήματα των κοινοτήτων. Σε κάθε περίπτωση, η δράση τους περιοριζόταν σε μία άτυπη συνεργασία με την αστυνομία, με σκοπό τη χαρτογράφηση της ενδοαστιακής εγκληματικότητας, η οποία ενίοτε εμπλουτιζόταν με την υποβολή προτάσεων για τη λήψη μέτρων προληπτικού χαρακτήρα. Ενδεχομένως, η αδράνεια του θεσμού οφειλόταν στην ανυπαρξία πολιτικής βούλησης, τόσο της κεντρικής κρατικής εξουσίας (με την πλήρη έλλειψη χρηματοδότησης), όσο και των τοπικών δυνάμεων (υπό τον φόβο του πολιτικού κόστους τέτοιων πολιτικών), και στην απουσία μιας 'κουλτούρας' πρόληψης, εμπνευσμένης από το ιδεολογικό πρότυπο της διεισδυτικής διακυβέρνησης²⁷⁸.

Μέσα στο ίδιο πλαίσιο υιοθέτησης πολιτικών εγγύτητας στη χώρα μας, εντάσσεται και το πρόγραμμα 'Ασφαλείς Πόλεις' που εφαρμόστηκε από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης το 1999, στοχεύοντας στην ανάδειξη του προληπτικού ρόλου του αστυνομικού

²⁷⁶ Πανούσης 2007: 284.

²⁷⁷ Papathéodorou 2006: 128-129.

²⁷⁸ Papathéodorou 2006: 129-130. Για περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με τη στάση του κοινού απέναντι σε αυτή τη μορφή συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, βλ. Χαλκιά 2014: 66-76.

σώματος στη χαρτογράφηση των εγκληματογόνων περιοχών και στην ενίσχυση της επιτήρησης σε αυτές. Σύμφωνα με το πρόγραμμα αυτό, προβλεπόταν η ενεργή και διαρκής παρουσία της αστυνομίας στις συνοικίες (κυρίως τις πιο υποβαθμισμένες), με σκοπό τη μείωση του αισθήματος της ανασφάλειας, την αποτροπή των αντικοινωνικοτήτων, την πρόληψη της αστεακής παραβατικότητας και την ενδυνάμωση της ασφάλειας των δημόσιων χώρων²⁷⁹.

Επιπρόσθετα, ανάμεσα στις πρωτοβουλίες μιας αποκεντρωμένης και συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής συγκαταλέγεται και ο θεσμός της Δημοτικής Αστυνομίας, ο οποίος βλέπουμε να δημιουργείται στις αρχές της δεκαετίας του '80 σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης. Πιο ειδικά, με το ΠΔ 23/2002 δόθηκαν συγκεκριμένες αρμοδιότητες στη δημοτική αστυνομία, καθιερώθηκε ειδική διαδικασία για την πρόσληψη του προσωπικού της και περιγράφηκε το πλαίσιο λειτουργίας του θεσμού. Όμως, και αυτή η προσπάθεια δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Αυτό οφειλόταν κυρίως στο γεγονός ότι επικράτησε μία σύγχυση ως προς το περιεχόμενο και τον τρόπο άσκησης των αρμοδιοτήτων που είχαν δοθεί στη δημοτική αστυνομία, σε σχέση με εκείνες που κατείχε η Ελληνική Αστυνομία (ΕΛΑΣ). Παράλληλα, οι δήμοι δεν διέθεταν ικανοποιητικό αριθμό δημοτικών αστυνομικών, ώστε να μπορέσουν στοιχειωδώς να ανταποκριθούν στον σκοπό που εκλήθη να υπηρετήσει ο θεσμός. Έτσι πολλοί λίγοι δήμοι προέβησαν στην ίδρυση δημοτικής αστυνομίας, της οποίας σχεδόν αποκλειστική ενασχόληση ήταν ο έλεγχος της παράνομης στάθμευσης των οχημάτων.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, και υπό την ανάγκη εξεύρεσης του κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου που θα καθόριζε επ' ακριβώς τον ρόλο της δημοτικής αστυνομίας, προέκυψε ο Ν.3731/2008 σχετικά με την αναδιοργάνωση του θεσμού. Ο νόμος αυτός περιγράφει λεπτομερώς όλες τις αρμοδιότητες της δημοτικής αστυνομίας και δημιουργεί για πρώτη φορά ιδιαίτερο υπηρεσιακό καθεστώς και για τους δημοτικούς αστυνομικούς, καθιερώνοντας μια ιεραρχική κλίμακα διαφορετική από εκείνη που ισχύει για τους υπόλοιπους δημοτικούς και κοινοτικούς υπαλλήλους²⁸⁰.

²⁷⁹ Papathéodorou 2006: 132.

²⁸⁰ Καίτοι το προσωπικό της δημοτικής αστυνομίας είναι αποκλειστικά ένστολο, η υπηρεσία αυτή δεν αποτελεί αστυνομικό σώμα (στη δημοτική αστυνομία προσλαμβάνονταν προσωπικό το οποίο είχε αποφοιτήσει από τις Σχολές Εκπαίδευσης της Δημοτικής Αστυνομίας). Τα κύρια χαρακτηριστικά που

Κατά συνέπεια, κατέστη μια αυτοτελής αυτοδιοικητική υπηρεσία, η οποία όφειλε να λογοδοτεί και να εκτελεί τις εντολές του εκάστοτε δημάρχου.

Οι αρμοδιότητες που είχαν ανατεθεί στη δημοτική αστυνομία με τον Ν. 3731/2008 είναι σχεδόν καθ' ολοκληρία ελεγκτικού περιεχομένου. Αυτό σημαίνει ότι η εν λόγω υπηρεσία ήλεγχε την τήρηση ή μη μιας σειράς διατάξεων εκ μέρους των πολιτών για σημαντικά θέματα που αφορούσαν την ποιοτική διαβίωση των κατοίκων του εκάστοτε δήμου. Οι αρμοδιότητες της δημοτικής αστυνομίας που ασκούνταν παράλληλα και από τα υπόλοιπα σώματα ασφαλείας όπως είναι η ΕΛΑΣ και το Λιμενικό Σώμα (ΛΣ), και που μας ενδιαφέρουν περισσότερο στην παρούσα μελέτη, είναι ο έλεγχος που αφορούσε την παραβίαση διατάξεων σχετικά με την κυκλοφορία των πεζών, τη στάση και στάθμευση των οχημάτων, την κυκλοφορία τροχοφόρων στους πεζόδρομους, πλατείες, πεζοδρόμια και γενικά σε χώρους που δεν προορίζονται για τέτοια χρήση και την εκπομπή θορύβων από αυτά, τη ρύθμιση της κυκλοφορίας, την ηχορύπανση και τους κανόνες κοινής ησυχίας, καθώς και τον έλεγχο των μικροπωλητών²⁸¹. Στην περίπτωση που η δημοτική αστυνομία επιλαμβανόταν ταυτόχρονα τόσο μαζί με την ΕΛΑΣ, όσο και με το ΛΣ, ο συντονισμός επαφιόταν στην ΕΛΑΣ ή το ΛΣ αντίστοιχα.

Ενώ στις σύγχρονες ευρωπαϊκές κοινωνίες ο ρόλος της δημοτικής αστυνομίας ενισχύεται διαρκώς, στην Ελλάδα ο θεσμός καταργήθηκε με τον Ν. 4172/2013 (ά. 81) λόγω περικοπών, στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης που ταλανίζει τα τελευταία χρόνια τη χώρα μας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο μεγαλύτερος όγκος των εργαζομένων να βγει σε διαθεσιμότητα, ενώ σήμερα οι περισσότεροι πρώην δημοτικοί αστυνομικοί απασχολούνται στην ΕΛΑΣ και τα καταστήματα κράτησης, ορισμένοι παρέμειναν στους δήμους, ενώ κάποιοι άλλοι μετατάχθηκαν στις

διακρίνουν το προσωπικό της δημοτικής αστυνομίας από το υπόλοιπο προσωπικό των πρωτοβάθμιων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), πέρα από τη στολή και τη διαφορετική ιεραρχία, είναι ότι το προσωπικό αυτό αφενός ασκεί καθήκοντα ειδικού ανακριτικού υπαλλήλου, κι αφετέρου υπάγεται σε ειδικό πειθαρχικό δίκαιο.

²⁸¹ Να σημειωθεί πως σε όσους Δήμους υπηρετούσαν κατά τον χρόνο της δημοσίευσης του Ν. 3731/2008 λιγότεροι από πενήντα δημοτικοί αστυνομικοί, δεν ασκούνταν ορισμένες από τις αρμοδιότητες αυτές.

αποκεντρωμένες διοικήσεις και τα υπουργεία²⁸².

Περαιτέρω, το 2003, βλέπουμε να δημιουργείται μία καινούρια αστυνομική υπηρεσία, ο θεσμός του *‘Αστυνομικού της Γειτονιάς’*²⁸³, η αποστολή του οποίου ήταν η αποτροπή της ‘μικρής’ (κυρίως) εγκληματικότητας και η ανάπτυξη στενότερων δεσμών συνεργασίας κι εμπιστοσύνης ανάμεσα στον πολίτη και τις αστυνομικές δυνάμεις, για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των δυσλειτουργιών των συνοικιών. Στην ουσία με τον θεσμό αυτό, ο οποίος μέχρι πρότινος είχε ατονήσει, μετουσιώθηκε η ιδέα του κοινοτικού προτύπου στην Ελλάδα²⁸⁴.

Εντούτοις, ο *‘Αστυνομικός της Γειτονιάς’* επανήλθε τον Μάρτιο του 2015 σε 22 γειτονιές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης με πρωτοβουλία του τότε Αναπληρωτή Υπουργού Προστασίας του Πολίτη, κ. Ιωάννη Πανούση. Η εφαρμογή του θεσμού πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο τρίμηνου πιλοτικού επανασχεδιασμού (από τον Μάρτιο έως και τον Ιούνιο του 2015), με βάση τις κεντρικές κατευθύνσεις της Πολιτικής Ηγεσίας του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη για μία νέα αντεγκληματική πολιτική. Η βασική φιλοσοφία του θεσμού, που εντάσσεται στο μοντέλο της κοινοτικής αστυνόμευσης, περιλαμβάνει σειρά δράσεων προληπτικού και αποτρεπτικού κυρίως χαρακτήρα, για την προστασία και την εξυπηρέτηση των κατοίκων στις γειτονιές της πόλης. Οι Αστυνομικοί της Γειτονιάς περιπολούν στον τομέα ευθύνης τους κι επικοινωνούν προσωπικά με τους κατοίκους και τους τοπικούς φορείς²⁸⁵.

Σύμφωνα με τα όσα ανακοινώθηκαν στο σχετικό δελτίο τύπου (της 19/03/2015) του υπουργείου αναφορικά με την επαναλειτουργία του θεσμού, τονίζεται μεταξύ άλλων πως *«Με τη δράση του ο ‘Αστυνομικός της Γειτονιάς’ καθίσταται αναπόσπαστο τμήμα της τοπικής κοινωνίας και καλείται να συμβάλλει στην εμπέδωση του αισθήματος ασφάλειας των κατοίκων και στην ποιοτική αναβάθμιση της καθημερινότητάς τους,*

²⁸² Σύμφωνα με πληροφορίες που έχει στη διάθεσή της η γράφουσα, από τον συνολικό αριθμό των 3.500 περίπου δημοτικών αστυνομικών, απολύθηκαν από το 2013 και μετά, γύρω στους 120.

²⁸³ Για τον θεσμό του *‘αστυνομικού της γειτονιάς’* στη χώρα μας, βλ. αντί άλλων Παπανικολάου 2003: 12-15 και Παπαθανασόπουλο 2005: 1316-1322.

²⁸⁴ Papathéodorou 2006: 133.

²⁸⁵ Βλ. <http://www.hellenicpolice.gr>.

μέσα από διαδικασίες κοινωνικής διαμεσολάβησης. Βασική του προτεραιότητα είναι η εξυπηρέτηση των κατοίκων της γειτονιάς σχετικά με αιτήματα, παράπονα, καταγγελίες ή αδικήματα ενημερώνοντας τους για την εξέλιξη και πορεία των θεμάτων τους»²⁸⁶.

Μετά την τρίμηνη αυτή πιλοτική εφαρμογή του (από τον Μάρτιο έως και τον Ιούνιο του 2015), αποφασίστηκε η επέκταση του θεσμού του *‘Αστυνομικού της Γειτονιάς’* σε 96 γειτονιές πόλεων και ειδικότερα σε 37 Αστυνομικά Τμήματα (ΑΤ) σε όλη τη χώρα με 187 Αστυνομικούς (τα στοιχεία αυτά ενδέχεται να έχουν μεταβληθεί έως την ώρα συγγραφής της μελέτης και να έχουν αυξηθεί τα ΑΤ, καθώς και ο αριθμός των αστυνομικών της γειτονιάς που συμμετέχουν στο πρόγραμμα). Στο πλαίσιο της διαρκούς αξιολόγησης του θεσμού με σκοπό τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς του, διαπιστώθηκε ότι κατά το τρίμηνο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 2015, οι *‘Αστυνομικοί της Γειτονιάς’* πραγματοποίησαν συνολικά 40.549 δράσεις και παρεμβάσεις, οι οποίες περιλάμβαναν επισκέψεις ενημερωτικού χαρακτήρα - γνωριμίας με τους πολίτες σε οικίες και καταστήματα²⁸⁷, ανταπόκριση σε πολλά αιτήματα καθημερινότητας των πολιτών, όπως θεώρηση γνησίου υπογραφής ηλικιωμένων ή ανήμπορων ατόμων, επίλυση μικροδιαφορών και προβλημάτων ενδοοικογενειακής ή σχολικής βίας, καθώς και διευθέτηση θεμάτων διοικητικής φύσεως κ.ά.²⁸⁸.

Επίσης, ανέπτυξαν και ενίσχυσαν συνεργασίες με τοπικούς φορείς (δήμους, σχολεία²⁸⁹, συλλόγους, εκκλησίες), ενώ σε αρκετές περιπτώσεις συμμετείχαν στη

²⁸⁶ Σημειώνεται ότι οι αστυνομικοί που στελεχώνουν τον θεσμό θα απασχολούνται αποκλειστικά με τα καθήκοντά του *Αστυνομικού της Γειτονιάς*, ενώ θα φέρουν πέραν του βασικού τους εξοπλισμού, ειδικό σήμα και κινητό υπηρεσιακό τηλέφωνο. Ανάλογη υποδομή προβλέπεται και στα Αστυνομικά Τμήματα, όπου λειτουργεί *Γραφείο Αστυνομικού της Γειτονιάς* με την απαραίτητη τεχνική υποστήριξη, βλ. <http://www.hellenicpolice.gr>.

²⁸⁷ Ακόμη και με τη συχνή παρουσία τους έξω από τα τραπεζικά καταστήματα στις περιοχές που επόπτευαν, οι *‘Αστυνομικοί της Γειτονιάς’* συνέβαλαν καθοριστικά στην αποτροπή έκνομων ενεργειών και τη διασφάλιση των διατραπεζικών συναλλαγών των πολιτών μέσω των Α.Τ.Μ., βλ. <http://www.hellenicpolice.gr>.

²⁸⁸ Βλ. το σχετικό Δελτίο Τύπου της 21-10-2015 στο <http://www.hellenicpolice.gr>.

²⁸⁹ Με την έναρξη της εκάστοτε σχολικής περιόδου οι *‘Αστυνομικοί της Γειτονιάς’* εντατικοποιούν την παρουσία τους έξω από τα σχολικά συγκροτήματα όλων των βαθμίδων, κυρίως κατά τις ώρες προσέλευσης και αποχώρησης των μαθητών, με σκοπό την προστασία της μαθητικής κοινότητας από πιθανούς κινδύνους, βλ. <http://www.hellenicpolice.gr>.

διοργάνωση εκδηλώσεων για διάφορα ζητήματα τοπικού ενδιαφέροντος. Παράλληλα, προέβησαν στην ενημέρωση των πολιτών και τοπικών φορέων της περιοχής τους, αναφορικά με τη λειτουργία της *Ώρας του πολίτη, των φορέων και των κοινωνικών εταίρων*, η οποία αποσκοπεί στην ενίσχυση της σχέσης αμοιβαίας εμπιστοσύνης και κατανόησης, αλλά και την άμεση διαπροσωπική επικοινωνία μεταξύ αστυνομίας και πολιτών²⁹⁰.

Στα μοντέλα κοινοτικής πρόληψης που αναφέρθηκαν, αλλά και σε αυτά που βλέπουμε να εφαρμόζονται διεθνώς, η βασική ομάδα δράσης είναι άλλοτε οι πολίτες, άλλοτε ιδιωτικές επιχειρήσεις ασφάλειας και άλλοτε η αστυνομία²⁹¹. Από τις έρευνες έχει διαπιστωθεί, σύμφωνα με τη Λαμπροπούλου, ότι στα προγράμματα συμμετέχουν κυρίως άτομα ενεργά στη ζωή της κοινότητας, με αυξημένο ενδιαφέρον για την περιοχή λόγω του ότι είναι ιδιοκτήτες των κατοικιών που διαμένουν, προερχόμενα από μεσαία κοινωνικά στρώματα και με καλό μορφωτικό επίπεδο²⁹². Η δραστηριοποίησή τους οφείλεται, δηλαδή, λιγότερο στον φόβο του εγκλήματος και περισσότερο σε μια γενικότερη αντίληψη για το καλό της κοινότητας. Αντιθέτως, σε φτωχές περιοχές με ετερογενή πληθυσμό υπερισχύει η δυσπιστία και η απάθεια²⁹³.

Γενικά, αρκετοί ερευνητές συμφωνούν στο γεγονός πως η επιτυχία των προγραμμάτων κοινοτικής πρόληψης έγκειται σε μεγάλο βαθμό από την ιδιοσυστασία των κοινοτήτων αυτών. Τουτέστιν, τέτοιου είδους πρωτοβουλίες έχουν περισσότερες πιθανότητες να εφαρμοστούν επιτυχώς σε ομοιογενείς αστικές περιοχές, παρά σε ετερογενείς συνοικίες όπου διαμένουν τα πιο φτωχά τμήματα του πληθυσμού²⁹⁴. Στην Αγγλία και την Ουαλία, για παράδειγμα, παρατηρήθηκε ότι η πιθανότητα συμμετοχής των κατοίκων πλούσιων συνοικιών σε τέτοιες πρωτοβουλίες είναι διπλάσια σε σχέση με εκείνη των κατοίκων φτωχών περιοχών²⁹⁵.

²⁹⁰ Βλ. <http://www.hellenicpolice.gr>.

²⁹¹ Λαμπροπούλου 2003γ: 786.

²⁹² Λαμπροπούλου 1994: 98-99, της ίδιας 2003γ: 786, Hope 2000: 99-100.

²⁹³ Λαμπροπούλου 2003α: 165 και της ίδιας 2003γ: 787.

²⁹⁴ Crawford 1995: 107-108, του ιδίου 1998γ: 246 και του ιδίου 2007: 888.

²⁹⁵ Hope, T. (1995) «Community Crime Prevention». Στο: Tonry, M., Farrington, D. P. (εκδ.), *Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime Prevention*. University of Chicago Press, Chicago, σελ. 47, σύμφωνα με Λαμπροπούλου 2003α: 165.

Το κοινοτικό πρότυπο περικλείει, επομένως, ως απαραίτητο στοιχείο την ευθύνη του ατόμου, η οποία εκπηγάει από την ιδιότητά του ως πολίτη. Μέσω της συνειδητοποίησης των πολιτών, πως οι ίδιοι καθίστανται ‘συνυπεύθυνοι’ για την προστασία του τόπου στον οποίο διαβιούν και τον οποίο οφείλουν να υπερασπίζονται συλλογικά και ατομικά, αναδεικνύεται μία αποκεντρωμένη κοινωνική αντίδραση απέναντι στο έγκλημα, η οποία βρίσκεται στον αντίποδα του ιεραρχικού συγκεντρωτικού προτύπου αντεγκληματικής πολιτικής²⁹⁶.

Η διαχείριση της παρέκκλισης στον τοπικό χώρο, ανέδειξε μία διαφορετικού είδους αστυνόμευση, η οποία επικεντρώνεται στην επίλυση των προβλημάτων (Problem Oriented Policing/POP)²⁹⁷ στην περιοχή όπου αυτά εμφανίζονται, με τη βοήθεια των κατοίκων που πλήττονται από αυτά²⁹⁸. Επίσης, συνέβαλε στην εισαγωγή ενός νέου επιστημονικού αντικειμένου, της ‘ειρηνολογίας’ εγκληματολογίας (‘peacemaking’ criminology)²⁹⁹.

Κατά τη διαδικασία της αποκεντρωμένης παρέμβασης στο εσωτερικό των τοπικών κοινωνιών για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας, το κράτος παραμένει κύριος αρωγός και ουσιαστικός ελεγκτής της εφαρμογής και της αποτελεσματικότητας των πολιτικών που υιοθετούνται, εξασφαλίζοντας τη βιωσιμότητα και την περαιτέρω εξέλιξή τους. Ο πολίτης καλείται, μέσα σε αυτό το πλαίσιο, να λειτουργήσει συνδιαχειριστικά και με ευθύνη για την παραγωγή του τελικού αποτελέσματος (που είναι η κοινωνική αυτό-ρύθμιση χωρίς απαραίτητη προσφυγή στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης), μέσα σε ένα *minimum* συναίνεσης με τους υπόλοιπους τοπικούς παράγοντες (όπως δημοτικές αρχές, κοινωνικοί φορείς, κ.ά.)³⁰⁰.

Παρ’ όλα αυτά, οφείλουμε να σημειώσουμε σύμφωνα με τις **κριτικές** που έχουν διατυπωθεί, ότι η αποκέντρωση του αντεγκληματικού σχεδιασμού ενέχει τον κίνδυνο

²⁹⁶ Παπαθεοδώρου 2002: 275, 277-278.

²⁹⁷ Zarafonitou 2006: 79. Βλ. *The SAGE Glossary of the Social and Behavioral Sciences* 2009, Moore 1992.

²⁹⁸ Παπαθεοδώρου 2002: 274.

²⁹⁹ Jesilow & Parsons 2000: 168.

³⁰⁰ Παπαθεοδώρου 2002: 278-279, 283.

διεύρυνσης και εντατικοποίησης του κοινωνικού ελέγχου, καθώς επίσης, και πιθανής ποινικοποίησης του κοινωνικού χώρου³⁰¹. Το ιδεώδες της ‘κοινότητας’ φαίνεται να χρησιμοποιείται, ενίοτε, σαν “το βελούδινο γάντι, το οποίο κρύβει τη σιδερένια γροθιά της καταστολής” (“the velvet glove which hides the iron fist of coercion”)³⁰² και το οποίο εισάγει συγκαλυμμένα μεθόδους βασισμένες στο πρότυπο της ‘μηδενικής ανοχής’³⁰³.

Ακόμη, η άμεση κρατική παρέμβαση σε περιοχές ή κατηγορίες πληθυσμού ‘υψηλού κινδύνου’, που είναι ανίκανες για αυτο-προστασία, επειδή δεν διαθέτουν το οικονομικό ή/και κοινωνικό κεφάλαιο, το οποίο απαιτείται για την υλοποίηση πολιτικών προσανατολισμένων στη λογική της τοπικότητας/εντοπιότητας, ενδέχεται να εμπεριέχει μια δυναμική καταστολής αλλά και αποκλεισμού³⁰⁴, αντίθετης από εκείνην που επιδίωκε αρχικά το κοινοτικό πρότυπο.

Ωστόσο, οι όποιες ανεπάρκειες του κοινοτικού προτύπου αντεγκληματικής πολιτικής δεν απορρέουν τόσο από τη δομή και τη σύλληψή του ως έννοια, όσο από τις εφαρμογές του, και ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που οι τοπικές κοινωνίες επιχείρησαν να υποκαταστήσουν την κεντρική εξουσία (κράτος). Το αποκεντρωτικό/συμμετοχικό πρότυπο που υπαγορεύει η σύγχρονη διακυβέρνηση, δεν υπονοεί, όπως έχουμε ήδη πει, την παραίτηση του κράτους από την ουσιαστική υποχρέωσή του να διαμορφώνει τις κατευθυντήριες γραμμές του αντεγκληματικού σχεδιασμού και να θεσμοθετεί μέτρα και πρακτικές που στοχεύουν στην πραγματοποίηση των κοινών στόχων. Η ενεργή συμμετοχή του πολίτη στην περιστολή του εγκληματικού φαινομένου, πρέπει να γίνεται υπό την προϋπόθεση ότι το κράτος είναι επιφορτισμένο με την εποπτεία και τον συντονισμό των πρωτοβουλιών που λαμβάνονται σε τοπικό επίπεδο³⁰⁵.

Συμπερασματικά, η ανακατανομή των ρόλων που συνεπάγεται η διακυβέρνηση της ασφάλειας, οδήγησε την κοινωνική οργάνωση σε μια νέα διάρθρωση που στηρίζεται

³⁰¹ Παπαθεοδώρου 2002: 211-212, 281, Papatheodorou 2006: 135.

³⁰² Stenson 2002: 118.

³⁰³ Παπαθεοδώρου 2002: 212.

³⁰⁴ Crawford 1998γ: 237-253.

³⁰⁵ Παπαθεοδώρου 2002: 281-282.

σε πολυκεντρικά δίκτυα (*réseaux polycentriques*)³⁰⁶, ως απαραίτητα συστατικά των πολιτικών διεταιρικότητας (συνευθύνης και συνδιαχείρισης) κι εγγύτητας για την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου³⁰⁷. Εξάλλου, ο ‘νέος’ ρόλος που καλούνται να διαδραματίσουν οι τοπικές κοινωνίες στο πλαίσιο μιας **πολυμερούς αντεγκληματικής πολιτικής**, επιτάσσεται όπως έχουμε ήδη αναφέρει, από την ελλειμματική εκπλήρωση από το κράτος του σύγχρονου ‘κοινωνικού συμβολαίου’, που είναι η προστασία του κοινωνικού συνόλου³⁰⁸.

β) Η ιδιωτική αστυνόμευση (private policing/security)

Η αυξημένη ζήτηση για υπηρεσίες ιδιωτικής ασφάλειας εντάσσεται στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης πολιτικής και κατ’ επέκταση στο νέο σχήμα διακυβέρνησης της ασφάλειας, η οποία επιτάσσει την ικανοποίηση του αιτήματος για ‘λιγότερο’ κράτος, με την ταυτόχρονη απαίτηση για ‘φθηνότερη’ παροχή υπηρεσιών³⁰⁹. Προσέτι, η ευημερία της μεταβιομηχανικής κοινωνίας οδήγησε στην εμφάνιση νέων μορφών ιδιωτικής περιουσίας (όπως οι τεράστιοι χώροι κατανάλωσης και ψυχαγωγίας γνωστοί ως *mass private property* που θα εξετασθούν στη συνέχεια), γεγονός που απαιτεί όλο και περισσότερο τη συνεισφορά των υπηρεσιών και των προϊόντων του ιδιωτικού τομέα³¹⁰. Τα παραπάνω σε συνδυασμό με τις αυξημένες απαιτήσεις για

³⁰⁶ De Maillard, J. (1997) *L’ Avenir du Crime*. Flammarion, Paris, σελ. 134, σύμφωνα με Παπαθεοδώρου 2002: 283.

³⁰⁷ Παπαθεοδώρου 2002: 92, 283. Τέτοιου είδους πολιτικές διεταιρικότητας που θα στηρίζονταν στην ενεργό ανάμειξη του κοινού και στη συνεργασία με τους επίσημους φορείς ελέγχου του εγκλήματος, προτάθηκαν για πρώτη φορά σε ευρωπαϊκό επίπεδο από το Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣτΕ) το 1983 με τη Σύσταση Νο. R (83) 7 της Επιτροπής των Υπουργών υπό τον τίτλο «*η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική*». Βλ. απόδοση στην ελληνική γλώσσα της εν λόγω σύστασης Αλεξιάδη 2001: 161-166 και Δημόπουλο 2008: 58-63. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η πιο πρόσφατη σύσταση R (2003) 21 της Επιτροπής με τίτλο «*η διεταιρικότητα στην πρόληψη της εγκληματικότητας*», Ζαραφονίτου 2006: 68 (υποσημ. 7).

³⁰⁸ Παπαθεοδώρου 2002: 101, 371, Edwards & Hughes 2002: 1-19, Johnston 2003: 187-188, Ζαραφονίτου 2003: 14, Πανούσης 2007: 279.

³⁰⁹ Hoogenboom & Mooré 1988: 393, Ocquetau 1990: 98.

³¹⁰ van Steden & Sarre 2007: 52.

προστασία που επέφερε η αύξηση του εγκλήματος, της ανασφάλειας και του φόβου των πολιτών³¹¹, κατέστησαν τη δημόσια αστυνομία ανεπαρκή.

Όπως εξηγεί ο Peter Lejins η αναποτελεσματικότητα του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, ωθεί τους πολίτες στο να καταφεύγουν στην ιδιωτική ασφάλεια, και αναφέρει χαρακτηριστικά ότι: 1) η έλλειψη προστασίας του θύματος μετά από 2) τις μεγάλες καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης, εξ αιτίας 3) του υπερβολικού όγκου των υποθέσεων με τις οποίες έχουν επιφορτιστεί οι δικαστές, έχει ως συνέπεια 4) την αναποτελεσματικότητα του συστήματος, προτρέποντας τους πολίτες να καταφύγουν 5) σε ιδιωτικές ασφαλίσσεις και στη λήψη μέτρων τεχνικής πρόληψης (στην προσπάθειά τους για έξω-νομική προστασία), 6) κάτι το οποίο μεταβιβάζει το κόστος στον καταναλωτή³¹².

Είναι σαφές, λοιπόν, πως ο υπεύθυνος και ‘ενεργός’ πολίτης (‘active citizen’), εάν θέλει να προφυλαχθεί επαρκώς από το έγκλημα, δεν θα εφησυχάσει με την παροχή κρατική ασφάλειας (κάτι τέτοιο θα θεωρούνταν απερίσκεπτο και εξαιρετικά επικίνδυνο)³¹³, αλλά αντιθέτως θα καταβάλει ο ίδιος το οικονομικό κόστος προκειμένου να βελτιώσει την προσωπική του ασφάλεια, καθώς και αυτήν της ιδιοκτησίας του³¹⁴. Θα στραφεί, επομένως, στην ιδιωτική βιομηχανία ασφαλείας³¹⁵, αγοράζοντας υπηρεσίες και προϊόντα που ενδέχεται να ποικίλουν από τις ιδιωτικές υπηρεσίες φύλαξης και περιπολίας, έως την προμήθεια εξοπλισμού και τεχνολογίας

³¹¹ Άλλωστε, όπως έχει παρατηρηθεί, η ζήτηση και η προσφορά των υπηρεσιών των ιδιωτικών επιχειρήσεων ασφάλειας αλληλοτροφοδοτούνται. Σύμφωνα με τον Nil Christie όσα περισσότερα χρήματα και προσωπικό επενδύονται για την καταπολέμηση του εγκλήματος, τόσο περισσότερο θα αυξάνουν –πραγματικά ή πλασματικά- τα ποσοστά εγκληματικότητας, η οποία με τη σειρά της θα αυξάνει το αίσθημα ανασφάλειας και φόβου των πολιτών, και κατ’ επέκταση τη ζήτηση για προϊόντα και υπηρεσίες παροχής ασφάλειας. Ως εκ τούτου, η είσοδος των ιδιωτικών επιχειρήσεων στον τομέα της δημόσιας ασφάλειας συνοδεύεται από τις προσπάθειές τους να διατηρήσουν αυτόν τον κερδοφόρο τομέα και να τον εκμεταλλευτούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Πρόκειται, δηλαδή, σύμφωνα με τον συγγραφέα για μια ‘βιομηχανία του εγκλήματος’ (‘crime control as industry’), Christie 1994.

³¹² Φαρσεδάκης 1984: 60 (υποσημ 210).

³¹³ Η προστασία από το κράτος στη διαχείριση των κινδύνων έχει επικρατήσει να αναφέρεται στην αγγλοσαξονική βιβλιογραφία σαν ‘back up of last resort’, Crawford 2003α: 500.

³¹⁴ O’Malley 1996: 201-202.

³¹⁵ Βλ. Ocqueteau 1997: 36.

ασφαλείας (π.χ. κλειδαριές, σιδερόβεργες, κιγκλιδώματα, θύρες, συναγερμούς κ.τ.λ.), συμπεριλαμβανομένων και των πιο ‘εξελιγμένων’ συσκευών παρακολούθησης, επιτήρησης και καταγραφής δεδομένων, όπως είναι η εγκατάσταση και λειτουργία κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης (CCTV)³¹⁶.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ανάληψης ιδιωτικής πρωτοβουλίας (των πολιτών εν προκειμένω) που κατέληξε μέχρι και στην εγκατάσταση καμερών ασφαλείας σε δημόσιους χώρους, αποτελεί η λειτουργία του ‘Downtown Camera Project’ στην περιοχή City of London στο Οντάριο του Καναδά. Εν συντομία, το πρόγραμμα αυτό, το οποίο περιελάμβανε 16 κάμερες παρακολούθησης και θεωρούνταν το μεγαλύτερο σύστημα επιτήρησης που είχε εγκατασταθεί στον Καναδά έως τότε, τέθηκε σε ισχύ τον Νοέμβριο του 2001, αφού είχε προηγηθεί τον Ιανουάριο του 1999 η δολοφονία στο κέντρο της πόλης του 20χρονου Michael Goldie-Ryder.

Η κινητοποίηση φίλων και συγγενών του θύματος ήταν τόσο άμεση, ώστε να δημιουργηθεί μία οργάνωση (με την ονομασία FASE- Friends Against Senseless Endings) με στόχο την ευαισθητοποίηση των πολιτών απέναντι στην ωμή βία και την κοινωνική αταξία. Επιπλέον, αυτή η πρωτοβουλία του κοινού συνέτεινε στη συγκέντρωση οικονομικής στήριξης (περισσότερα από 340.000 δολάρια Καναδά) για την εγκατάσταση καμερών παρακολούθησης σε κομβικά σημεία της κοινότητας, παρά τις αντιδράσεις των δημοτικών και αστυνομικών αρχών της περιοχής, ότι κάτι τέτοιο θα συνιστούσε προσβολή συνταγματικά κατοχυρωμένων ελευθεριών των πολιτών³¹⁷. Κάτω από παρόμοιες συνθήκες πραγματοποιήθηκε και η εισαγωγή συστημάτων βιντεοεπιτήρησης, στην περιοχή City of Hamilton (επίσης στο Οντάριο), μετά τη ληστεία εναντίον του 18χρονου Alexandre Hamil, τον Ιανουάριο του 2001³¹⁸.

Μία ακόμη περίπτωση ανάληψης ιδιωτικής πρωτοβουλίας για την παροχή της δημόσιας ασφάλειας, είναι η επιτήρηση δημόσιων χώρων από ιδιωτικούς φρουρούς. Οι κάτοικοι ορισμένων αστικών συνοικιών της Αγγλίας, για παράδειγμα, συνδράμουν οικονομικά για να εξασφαλίσουν υπηρεσίες ιδιωτικής φύλαξης (όπως πεζές

³¹⁶ McCahill 1998: 56-57, Goold *et al.* 2010: 3-30.

³¹⁷ Βλ. διεξοδικά Hier *et al.* 2006: 238-241 και των ιδίων 2007: 734-735.

³¹⁸ Hier 2004: 550.

περιπολίες), ενώ δείχνουν αρκετά ικανοποιημένοι από το έργο του φυλακτικού προσωπικού τόσο για την άμεση επέμβασή του, όσο και για την παροχή πληροφοριών για τα τοπικά προβλήματα της κάθε περιοχής σε σχέση με τη δημόσια αστυνομία³¹⁹.

Οι παραπάνω εξελίξεις συνηγορούν στην τάση 'ιδιωτικοποίησης' της δημόσιας αστυνομίας, αλλά και ταυτόχρονης 'κρατικοποίησης' της ιδιωτικής, δημιουργώντας μία νέα κατανομή εργασίας στον τομέα παροχής της ασφάλειας. Σύμφωνα με την έρευνα του Adam Crawford και των συνεργατών του (2005) για την *Πλουραλιστική Αστυνόμευση* (Plural Policing)³²⁰, φαίνεται ο δημόσιος τομέας να αγοράζει τις υπηρεσίες του ιδιωτικού και το αντίστροφο, σε τέτοιο βαθμό, ώστε οι στρατηγικές τους να παραλλάσσουν και να καθιστούν τη μεταξύ τους διάκριση αδύνατη³²¹.

Για παράδειγμα, στο Βρετανικό *MetroCentre* (το οποίο λειτουργεί από το 1986 στην πόλη Gateshead)³²², εκτός από τα τελευταίας τεχνολογίας μέτρα ασφαλείας και επιτήρησης που χρησιμοποιούνται (όπως ένα εκτεταμένο δίκτυο κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης, το οποίο αποτελούνταν στα τέλη της δεκαετίας του '90 από 73 κάμερες παρακολούθησης)³²³, κι ένα 'μικρό στρατό' από ιδιωτικούς φύλακες, βλέπουμε να απασχολούνται και 12 αστυνομικοί από την Αστυνομία της Northumbria. Σύμφωνα με τους ερευνητές, ο λόγος βρίσκεται στη *συμβολική δύναμη* (symbolic power)³²⁴ και τη δημόσια αποδοχή του βρετανού 'Bobby', μαζί με την πρόσβαση σε πηγές πληροφόρησης που έχει³²⁵.

³¹⁹ Βλ. Noaks 2000: 143-161.

³²⁰ Crawford *et al.* 2005.

³²¹ Crawford 2006α: 463, White 2012: 89.

³²² Είναι ένα από τα μεγαλύτερα εμπορικά κέντρα της Ευρώπης, στο οποίο απασχολούνται 6000 εργαζόμενοι, ενώ εισέρχονται σε αυτό κάθε χρόνο περίπου 10,5 εκατ. οχήματα. Περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, γύρω στα 360 καταστήματα, περισσότερα από 50 εστιατόρια, καφέ και μπαρ, εσωτερικό παιδότοπο, αίθουσα μπόουλινγκ, κινηματογράφο και χώρο στάθμευσης 12.000 αυτοκινήτων, Graham *et al.* 1996: 12, Graham 1998α: 97.

³²³ Βλ. αναλυτικά Graham *et al.* 1996: 12-13, Graham 1998α: 97-98.

³²⁴ Wood & Shearing 2007: 36.

³²⁵ Ο Richard Ericson (1994) και οι Richard Ericson και Kevin Haggerty (1997) τους χαρακτηρίζουν ως 'μεσίτες πληροφοριών' ('information brokers' ή 'information managers'), Ericson 1994: 164, Ericson & Haggerty 1997: 29-30, Marquis 2003: 235, Crawford 2006α: 463 και van Steden 2007: 20.

Αντιστοίχως, στα κοινοτικά προγράμματα αστυνόμευσης (που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο υποκεφάλαιο), η ιδιωτική αστυνομία ή εθελοντές βοηθούν την κρατική αστυνομία στο έργο της, αναλαμβάνοντας ακόμη και επιβολή ποινών (όπως την επιβολή προστίμου για μικρές παραβάσεις). Παρά τις όποιες διαφωνίες και αντιδράσεις που έχουν κατά καιρούς εκφρασθεί, ορισμένες χώρες αντιμετωπίζουν τους εθελοντές αυτούς και την ιδιωτική αστυνομία ως ‘δημόσια όργανα’ (επιβολής της τάξης)³²⁶. Εξάλλου, όπως έχει διατυπωθεί, το ενδιαφέρον της δημόσιας αστυνομίας για τις ιδιωτικές υπηρεσίες ασφάλειας, πηγάζει από το γεγονός, πως αυτές συχνά υπερέχουν ως προς τον υλικοτεχνικό εξοπλισμό που διαθέτουν (π.χ. τεχνολογικά εξελιγμένα μέσα επιτήρησης) σε σχέση με τα μικρά περιφερειακά αστυνομικά τμήματα³²⁷.

Με τον όρο *ιδιωτική ασφάλεια/αστυνόμευση* (private security/policing) εννοούμε το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιούνται για την προστασία ατόμων, αγαθών και πληροφοριών, την οποία προστασία προσφέρουν ‘ειδικοί’ ή επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα με στόχο το κέρδος (‘policing for profit’)³²⁸ και η οποία είναι υποταγμένη στους νόμους της αγοράς (προσφορά και ζήτηση)³²⁹.

Όσον αφορά στις υπηρεσίες που προσφέρουν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις, αυτές μπορεί να ποικίλουν από την επιτήρηση χώρων (αεροδρομίων, σιδηροδρομικών σταθμών, υπόγειων σιδηροδρόμων, κ.α.) με τη βοήθεια της σύγχρονης τεχνολογίας, την προστασία προσώπων και αγαθών, τον έλεγχο των προσβάσεων και την έγκαιρη παρεμπόδιση παράνομης εισόδου (σε χώρους), τη μεταφορά χρηματικών ποσών και

Περισσότερα παραδείγματα πρόσληψης δημόσιων αστυνομικών από τον ιδιωτικό τομέα παρατίθενται στο Marx 1987: 177-179.

³²⁶ Βλέπε τον αγγλικό Police Reform Act του 2002, Crawford 2006α: 464. Σύμφωνα με τον Gary Marx (1987) υπολογιζόταν ότι στις ΗΠΑ το 1984 από το 1,1 εκατ. των ιδιωτικών αστυνομικών φρουρών οι 36.000 πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στην κυβέρνηση για τη φύλαξη δημόσιων κτιρίων, στρατιωτικών βάσεων, αεροδρομίων, κ.α., Marx 1987: 174.

³²⁷ Marx 1987: 183.

³²⁸ Spitzer & Scull 1977: 27. Περισσότερα αναφορικά με τη λειτουργία και οργάνωση της ιδιωτικής αστυνόμευσης, βλ. Stone 2002.

³²⁹ Ocqueteau 1986: 254, του ιδίου 1988: 47, του ιδίου 1994: 63, του ιδίου 2002: 256, Wakefield 2006: 315.

αντικειμένων αξίας και τη συλλογή πληροφοριών (π.χ. για ενδεχόμενη εγκληματική δραστηριότητα), μέχρι την εκτέλεση καθαρά αστυνομικών αρμοδιοτήτων, όπως την άμεση επέμβαση σε περίπτωση κινδύνου και τη σύλληψη ή/και προανάκριση³³⁰. Επιπλέον, να αναφέρουμε πως σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, ιδιωτικές εταιρείες ασφάλειας αναλαμβάνουν τον έλεγχο στάθμευσης σε οδούς και δημόσιους χώρους, την υποστήριξη θυμάτων, τη διαμεσολάβηση για την επίλυση διαφορών ανάμεσα στους πολίτες, τη μεταφορά κρατουμένων, κ.ά.³³¹.

Σύμφωνα με τους Newburn και Reiner (2007) και Crawford (2008) οι αρμοδιότητες της ιδιωτικής αστυνομίας μπορούν να συνοψισθούν σε τρεις γενικές κατηγορίες³³²: α) στις υπηρεσίες φύλαξης (συνήθως περιπολίες) προσώπων και περιουσιών, οι οποίες διακρίνονται, περαιτέρω, στη *‘συμβολαιακού’ τύπου φύλαξη* (*‘contract security/service ‘contractuel’*) και στη *φύλαξη ως ‘εσωτερική λειτουργία’* (*‘in-house security/service ‘interne’/‘service-maison’*³³³). Στην πρώτη περίπτωση, τόσο η πολιτική ασφαλείας που θα ακολουθηθεί, όσο και το φυλακτικό προσωπικό, παρέχονται από την ιδιωτική εταιρεία παροχής ασφαλείας στον εκάστοτε πελάτη. Στη δεύτερη περίπτωση, ο πελάτης είναι υπεύθυνος ο ίδιος τόσο για την πρόσληψη κι εκπαίδευση του φυλακτικού προσωπικού (ιδιωτών επαγγελματιών), όσο και για την εφαρμοζόμενη πολιτική ασφαλείας³³⁴, β) την κατασκευή και τοποθέτηση τεχνολογικού εξοπλισμού ασφαλείας, όπως κάμερες, συναγερμούς, σύρτες και μπάρες, και γ) την έρευνα (συλλογή πληροφοριών) όπου περιλαμβάνει τους ιδιωτικούς ντετέκτιβ³³⁵ και τους δικαστικούς κλητήρες.

³³⁰ Ocqueteau 1990: 97-98, του ιδίου 1990-1991: 84, Cusson 1998: 33-34, De Waard 1999: 145, Μαγγανάς 2001: 276 και του ιδίου 2004: 422, van Steden & Sarre 2007: 52.

³³¹ Λαμπροπούλου 2003β: 1157, Nogala & Sack 1999: 60-61.

³³² Newburn & Reiner 2007: 933, Crawford 2008: 163.

³³³ Ocqueteau 1990-1991: 84.

³³⁴ Stenning & Shearing 1990-1991: 25. Περισσότερες λεπτομέρειες για τη μεταξύ τους διάκριση, βλ. Ocqueteau 1986: 256.

³³⁵ Gill & Hart 1999: 245. Στη Μεγ. Βρετανία εκτιμάται η ύπαρξη τουλάχιστον 15.000 ιδιωτικών ντετέκτιβ (Button 1998: 3), οι περισσότεροι εκ των οποίων ήταν, σύμφωνα με έρευνες, πρώην αστυνομικοί υπάλληλοι, Crawford 2008: 164. Το ίδιο βλέπουμε να συμβαίνει και στις ΗΠΑ, βλ. Marx 1987: 180-181, αλλά και στη χώρα μας, όπου τα γραφεία ιδιωτικών ερευνών και επιχειρήσεων παρακολούθησης υπολογίζεται ότι αγγίζουν τα 120 σε όλη τη χώρα, Καραγιαννίδης 2011: 69.

Σε αντίστοιχη τυπολογία έχει προβεί και η Alison Wakefield (2003) η οποία ενέταξε τις αρμοδιότητες αυτές σε έξι γενικές κατηγορίες: *‘φύλαξη περιουσιών’* (*‘housekeeping’*), *‘φύλαξη προσώπων’* (*‘customer care’*), *‘αποτροπή του εγκλήματος και της αντι-κοινωνικής συμπεριφοράς’* (*‘preventing crime and anti-social behavior’*), *‘τήρηση της τάξης και επιβολή κυρώσεων’* (*‘enforcing rules and administering sanctions’*), *‘άμεση επέμβαση σε εν εξελίξει συμβάντα’* (*‘responding to emergencies and offences in progress’*) και τέλος, *‘συγκέντρωση και ανταλλαγή πληροφοριών’* (*‘gathering and sharing information’*)³³⁶.

Συγκρίνοντας την ιδιωτική αστυνομία με τη δημόσια, μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής διαφορές, όπως έχουν αποτυπωθεί από τη διεθνή βιβλιογραφία: α) η ιδιωτική αστυνομία δεν ενεργεί προς όφελος ολόκληρου του κοινωνικού συνόλου, αλλά του πελάτη της και σ’ ένα συγκεκριμένο χώρο (δηλαδή αυτού που μπορεί να πληρώσει). Αντιθέτως, η δημόσια αστυνομία έχει ως καθήκον την επιβολή της δημόσιας τάξης καθολικά³³⁷ και συγκεντρώνει τα περισσότερα εχέγγυα για τη σύννομη προστασία όλων των πολιτών, β) η ιδιωτική αστυνομία δεν έχει το δικαίωμα χρήσης βίας παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και ως έσχατο μέσο προστασίας του πελάτη της. Ο ρόλος της πάνω από όλα συνίσταται στο να επιτηρεί και να προλαμβάνει, γ) δεν εξαρτάται από το εκάστοτε πολιτικό σύστημα, αλλά μάλλον από το οικονομικό, εφόσον οι δραστηριότητές της προσδιορίζονται πρώτιστα από τον νόμο της αγοράς, δηλ. τη μεγιστοποίηση του κέρδους, και τέλος, δ) η δημόσια αστυνομία ασχολείται περισσότερο με την καταστολή της βίαιης και σοβαρής παραβατικότητας, όπως οι ληστείες και το οργανωμένο έγκλημα, ενώ η ιδιωτική αναλαμβάνει την προληπτική αντιμετώπιση της μικρομεσαίας εγκληματικότητας που λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα³³⁸. Σε κάθε περίπτωση, η ιδιωτική αστυνόμευση έχει σαφώς πιο περιορισμένη δικαιοδοσία σε σχέση με τη δημόσια³³⁹.

³³⁶ Wakefield 2003.

³³⁷ Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει σαφής η διάκριση μεταξύ της αστυνομίας ως θεσμού, και της διατήρησης της τάξης ως ξεχωριστής δραστηριότητας, η οποία περιλαμβάνει τη δράση απόμων ή οργάνων με στόχο την προάσπιση της ασφάλειας ή της κοινωνικής ευταξίας μέσα στο πλαίσιο της νομιμότητας, βλ. Μαγγανά 2007: 141.

³³⁸ Cusson 1998: 32-33, De Waard 1999: 169, Μαγγανάς 2001: 276-277 και του ιδίου 2004: 422-423. Ενώ για μια πιο αναλυτική παρουσίαση των διαφορετικών αναλογιών σε οικονομικό, κοινωνικό,

Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι πως η ιδιωτική αστυνομία στηρίζεται σε μία διαφορετική νοοτροπία ως προς τη διακυβέρνηση της ασφάλειας από τη δημόσια, η οποία δίνει έμφαση στον προδρασιακό³⁴⁰ έλεγχο παρά στην τιμωρία³⁴¹. Ο σκοπός της παρέμβασης καθίσταται *διαχειριστικός* (actuarialism) και όχι *αναμορφωτικός*³⁴², ενώ κύριος στόχος για την επίτευξη του σκοπού αυτού, είναι η αποτροπή, και όχι η επανόρθωση, της ζημιάς που προκαλείται από μία ενδεχόμενη παραβατική συμπεριφορά³⁴³. Τα θέματα, όμως, αυτά θα μας απασχολήσουν στο επόμενο κεφάλαιο της διατριβής (κεφ. 2, παρ. 2.2.).

Αδιαμφισβήτητα, τα τριάντα τελευταία χρόνια³⁴⁴ όλα τα δυτικά κράτη και όχι μόνο, γνώρισαν μια *ραγδαία ανάπτυξη* του τομέα της ιδιωτικής ασφάλειας. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει η Λαμπροπούλου (2001α, 2002, 2003), υπολογίζεται ότι στην ΕΕ λειτουργούσαν μέχρι και πριν από μία δεκαπενταετία περίπου, 8.300 επιχειρήσεις με 650 χιλ. απασχολούμενους στις υπηρεσίες φύλαξης³⁴⁵, ενώ ο ετήσιος κύκλος των εργασιών τους έφτανε τα 30 δισ. ευρώ. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτουν άλλοι ερευνητές όσον αφορά την εξάπλωση του φαινομένου στην Ευρώπη³⁴⁶, στη Γαλλία ο αριθμός του ιδιωτικού προσωπικού ασφαλείας φαίνεται να έχει

πολιτιστικό και συμβολικό 'κεφάλαιο' που διαθέτει η δημόσια αστυνομία σε σχέση με την ιδιωτική, βλ. αντί άλλων Mulone & Dupont 2008: 21-42.

³³⁹ Shapland 1999α: 24.

³⁴⁰ Ocqueteau 1986: 265 και του ιδίου 1999β: 138-139.

³⁴¹ Johnston 1992β: 101, Kempa *et al.* 1999: 204-205.

³⁴² Simon 1988: 773, Feeley & Simon 1992: 452, Crawford 2001α: 17, Λαμπροπούλου 2001β: 87 και της ίδιας 2001γ: 685.

³⁴³ Wakefield 2005: 532.

³⁴⁴ Στη Βόρεια Αμερική η βιομηχανία παραγωγής ιδιωτικής ασφάλειας είχε αναπτυχθεί ήδη από το 1850 με την ίδρυση εταιρειών όπως οι Pinkerton, Wells Fargo και Brinks. Εντούτοις, δεν ήταν πριν το 1980 που το ζήτημα της ιδιωτικής ασφάλειας απασχόλησε σοβαρά την εγκληματολογική σκέψη, ανάγοντάς το ως ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον θέμα για περαιτέρω ακαδημαϊκή ανάλυση, Johnston 2007: 26.

³⁴⁵ Σύμφωνα με πιο πρόσφατες εκτιμήσεις, ο αριθμός των ιδιωτικών αστυνομικών υπαλλήλων, που δραστηριοποιούνται σε χώρες της ΕΕ, υπολογίζεται να έχει ξεπεράσει το ένα εκατομμύριο(!), van Steden & Sarre 2007: 63, Crawford 2008: 162.

³⁴⁶ Για μια συγκριτική προσέγγιση του αριθμού και του τρόπου λειτουργίας των ιδιωτικών εταιρειών ασφαλείας στην Ευρώπη, βλ. Brodeur 1995: 127-147 και van Outrive 1999β: 179-194.

δεκαπλασιαστεί μέσα σε 25 χρόνια. Εν προκειμένω, το 1981 υπήρχαν 10.212 καταγεγραμμένοι ιδιωτικοί φύλακες, το 1995 είχαν φθάσει τους 78.786, ενώ το 2006 ξεπέρασαν τις 110.000³⁴⁷. Σύμφωνα με τον Frédéric Ocqueteau (2010: 69) το 2007 απασχολούνταν περίπου 150.000 υπάλληλοι σε 4.000 ιδιωτικές επιχειρήσεις παροχής ασφάλειας³⁴⁸. Στη Γερμανία το 1980 απασχολούνταν 30.000 υπάλληλοι σε ιδιωτικές εταιρείες ασφάλειας, το 1994 ο αριθμός αυτός είχε σχεδόν τετραπλασιαστεί φθάνοντας τους 105.000, ενώ το 2006 είχε σχεδόν εξαπλασιαστεί αγγίζοντας τους 170.000³⁴⁹. Επιπρόσθετα, το 1990 λειτουργούσαν 899 τέτοιες επιχειρήσεις και το 1996 έφτασαν να λειτουργούν 1.350³⁵⁰. Στην Ισπανία, παρομοίως, το 1986 υπήρχαν 745 επιχειρήσεις ιδιωτικής ασφάλειας, οι οποίες απασχολούσαν 23.750 υπαλλήλους, ενώ μέσα σε 5 μόλις χρόνια (το 1991) οι επιχειρήσεις έφτασαν τις 1.800 και οι απασχολούμενοι σε αυτές τους 62.000³⁵¹.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο φαίνεται να υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις από χώρα σε χώρα ως προς την αναλογία ιδιωτικών και δημόσιων αστυνομικών, ωστόσο, σύμφωνα με τον Jaap de Waard (1999) στις αρχές του 1997 περίπου 600.000 υπάλληλοι ιδιωτικής αστυνόμευσης απασχολούνταν στις 15 τότε χώρες μέλη. Ο αριθμός αυτός αναλογεί σε 160 ιδιωτικούς αστυνομικούς ανά 100.000 κατοίκους. Συγκρινόμενο το ποσοστό αυτό με τους κατά μέσο όρο 375 δημόσιους αστυνομικούς ανά 100.000 κατοίκους της ΕΕ, συνιστά μία αναλογία λιγότερη και από το μισό των ιδιωτικών αστυνομικών έναντι των δημοσίων³⁵².

Μολαταύτα, με τη διεύρυνση της ΕΕ και την είσοδο σε αυτήν νέων κρατών μελών (ιδίως αυτών από την πρώην Σοβιετική Ένωση) οι αναλογίες αυτές φαίνεται να έχουν μετατραπεί. Με βάση τα επικαιροποιημένα στοιχεία που παραθέτουν οι van Steden & Sarre (2007), στο σύνολο των 27 κρατών-μελών της ΕΕ απασχολούνταν μέχρι και το

³⁴⁷ Roché 2002: 227, van Steden & Sarre 2007: 59.

³⁴⁸ Για μία διεξοδική παρουσίαση της εξέλιξης του φαινομένου της ιδιωτικής ασφάλειας στη Γαλλία, βλ. αντί άλλων Ocqueteau 1998α: 105-127, του ιδίου 1999α: 413-420, του ιδίου 1999β: 127-137 και του ιδίου 2002: 255-264.

³⁴⁹ Kempa *et al.* 1999: 200, Nogala & Sack 1999: 57.

³⁵⁰ van Ouirive 1999β: 179.

³⁵¹ Giménez-Salinas 1999: 118.

³⁵² De Waard 1999: 168-169.

2006 συνολικά 1.609.360 δημόσιοι αστυνομικοί υπάλληλοι και 1.255.841 ιδιωτικοί φύλακες, πράγμα που σημαίνει ότι η αναλογία είναι στο 1:0,78 υπέρ της δημόσιας αστυνόμευσης. Επιπλέον, αντιστοιχεί 1 ιδιωτικός φύλακας για κάθε 395 κατοίκους³⁵³.

Στη Μεγ. Βρετανία³⁵⁴ ανατρέπεται η αναλογία και η δημόσια αστυνομική δύναμη μειονεκτεί ελαφρά έναντι της ιδιωτικής με αναλογία 1:1,06³⁵⁵, ενώ σύμφωνα με τον Crawford (2006) ο αριθμός των εργαζομένων συνολικά στον τομέα της ασφάλειας (κρατικοί και ιδιωτικοί αστυνομικοί) έχει αυξηθεί τουλάχιστον κατά 24% μέσα σε μία δεκαετία (από το 1992 έως το 2005) ξεπερνώντας τους 220.000³⁵⁶. Σύμφωνα με πιο πρόσφατα στοιχεία υπολογίζεται ότι στη Μεγ. Βρετανία λειτουργούν περί τις 2000 επιχειρήσεις ιδιωτικής ασφάλειας απασχολώντας περισσότερους από 125.000 ιδιωτικούς αστυνομικούς³⁵⁷.

Εκτός ευρωπαϊκού εδάφους, στην Ιαπωνία, όπου η πρώτη εταιρεία ιδιωτικής ασφάλειας ιδρύθηκε το 1962 με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Τόκιο, από τις 775 εταιρείες παροχής ιδιωτικής ασφάλειας οι οποίες απασχολούσαν 41.146 φύλακες το 1972, φτάσαμε στις 8.669 εταιρείες να απασχολούν 377.140 φύλακες το 1996. Αυτό σημαίνει μία αύξηση της τάξεως του 820% μέσα σε περίπου δύο

³⁵³ van Steden & Sarre 2007: 59.

³⁵⁴ Johnston 2000α: 126. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτουν οι Jones & Newburn (2002), ο αριθμός των ιδιωτικών αστυνομικών υπαλλήλων στη Βρετανία, είχε υπερδιπλασιαστεί από το 1951 έως και το 1991 (από τις 66.950 ανήλθαν στις 159.704), ενώ ξεπερνούσε κατά 10.000 τον αριθμό των δημόσιων αστυνομικών υπαλλήλων (ο οποίος το 1991 ήταν 149.964), βλ. Jones & Newburn 2002: 141, Crawford 2003β: 149. Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με πιο πρόσφατα στοιχεία των δύο συγγραφέων, το 2001 οι δημόσιοι αστυνομικοί υπερτερούσαν σε αριθμό, αν και οριακά, έναντι των ιδιωτικών (166.407 έναντι 161.013), Jones & Newburn 2006: 42. Ενδεχομένως, όμως, και να πρόκειται για πρόσκαιρο προβάδισμα, επειδή οι πιο πρόσφατες μελέτες των Ronald van Steden και Rick Sarre (2007), συγκλίνουν στη διαπίστωση της αριθμητικής υπεροχής της ιδιωτικής αστυνομίας έναντι της δημόσιας, van Steden και Sarre 2007: 60.

³⁵⁵ Ομοίως κι άλλες ευρωπαϊκές χώρες, σύμφωνα με τα στοιχεία που επικαλούνται οι van Steden και Sarre (2007), εμφανίζουν μεγαλύτερο ποσοστό ιδιωτικών αστυνομικών έναντι των δημόσιων, όπως η Βουλγαρία (4,6:1), η Ουγγαρία (2:1), η Πολωνία (1,94:1), η Ιρλανδία (1,67:1), το Λουξεμβούργο (1,40:1) και η Εσθονία (1,36:1), van Steden & Sarre 2007: 59.

³⁵⁶ Crawford 2006α: 461-462.

³⁵⁷ <http://www.bsia.co.uk/industry.html>, σύμφωνα με Crawford 2007β: 150.

δεκαετίες³⁵⁸. Περαιτέρω, σύμφωνα με τη National Police Agency (1994) μέχρι το 1993 οι απασχολούμενοι στον ιδιωτικό τομέα αστυνομικοί υπάλληλοι είχαν ξεπεράσει σε αριθμό τη δημόσια αστυνομική δύναμη³⁵⁹, ενώ πιο πρόσφατα στοιχεία επιβεβαιώνουν το γεγονός πως μέχρι το 2003 ο αριθμός των απασχολούμενων στον ιδιωτικό τομέα συνέχιζε να υπερτερεί έναντι των απασχολούμενων στον δημόσιο (459.305 ιδιωτικοί φρουροί έναντι 240.000 δημόσιων αστυνομικών υπαλλήλων)³⁶⁰.

Ανάλογη άνθιση των ιδιωτικών υπηρεσιών ασφάλειας γνώρισε και η Τουρκία, όπου λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος πως μόλις το 1981 νομιμοποιήθηκε νομοθετικά η δράση τους, μέχρι το 1993 είχαν συσταθεί περί τις 2.227 εταιρείες, απασχολώντας 34.928 άτομα³⁶¹. Ακόμη και στη Σαουδική Αραβία, δεδομένου του αυστηρού Ισλαμικού καθεστώτος που επικρατεί, μέχρι τις αρχές του 2000 δραστηριοποιούνταν (σύμφωνα με έρευνες που διεξήχθησαν στην περιοχή) 40 εταιρείες ιδιωτικής ασφάλειας, απασχολώντας περίπου 16.000 υπαλλήλους³⁶². Επίσης, τεράστια ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα παροχής ασφάλειας παρατηρείται στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (Ρωσία, Ουκρανία) και της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας (Σερβία, Κροατία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη)³⁶³.

Στις ΗΠΑ ο κύκλος εργασιών των ιδιωτικών επιχειρήσεων ασφαλείας το 1990 ήταν περίπου 52 δισ. δολάρια και υπολογιζόταν αύξηση μέχρι το 2000 στα 103 δισ. δολάρια. Εκτιμάται, ακόμη, ότι απασχολούνταν μέχρι και το 1975 1 εκατ. ιδιωτικοί αστυνομικοί (έναντι 650 χιλ. περίπου δημοσίων)³⁶⁴, ενώ μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '90 και στις αρχές του 2000 ο αριθμός αυτός διπλασιάστηκε³⁶⁵. Στον Καναδά,

³⁵⁸ van Steden & Huberts 2004.

³⁵⁹ Johnston 1999: 183.

³⁶⁰ van Steden & Sarre 2007: 56.

³⁶¹ Johnston 2000β: 72.

³⁶² van Steden & Sarre 2007: 57.

³⁶³ Βλ. εκτενώς van Steden & Sarre 2007: 64.

³⁶⁴ Cunningham 1978: 257.

³⁶⁵ van Steden & Sarre 2007: 56.

παρομοίως, το 1996 υπήρχαν 59.090 δημόσιοι αστυνομικοί και 82.010 πράκτορες ιδιωτικής ασφάλειας³⁶⁶.

Τοιουτοτρόπως, η δημόσια αστυνομία βλέπουμε να χάνει εκτός από το μονοπώλιο της δίωξης του εγκλήματος³⁶⁷ και την αριθμητική της υπεροχή³⁶⁸, αφού εντυπωσιακή είναι η μεταβολή της αναλογίας ιδιωτικής και κρατικής αστυνομίας σε ορισμένες χώρες³⁶⁹. Στην Αυστραλία, για παράδειγμα, το 1996 υπήρχαν 92.500 ιδιωτικοί αστυνομικοί υπάλληλοι έναντι 51.486 δημοσίων³⁷⁰. Επιπρόσθετα, στην Ινδία η αναλογία ιδιωτικών/δημόσιων αστυνομικών υπαλλήλων ήταν, μέχρι και πριν μία δεκαετία περίπου, 2 προς 1 και στο Χονγκ Κονγκ 5 προς 1³⁷¹. Παρόμοια τάση φαίνεται να επικρατεί στη Ν. Αφρική, όπου σύμφωνα με τον de Waard (1999) ο ιδιωτικός τομέας παροχής ασφάλειας γνώρισε τεράστια άνθιση εκεί, με ετήσια αύξηση κατά μέσο όρο 30%. Ενδεικτικά αναφέρει ότι το 1997 υπήρχαν 4.345 εταιρείες ιδιωτικής ασφάλειας και 363.928 ιδιωτικοί φύλακες, αριθμός σχεδόν τριπλάσιος της δημόσιας αστυνομίας³⁷².

Οι πιο ενεργές χώρες από πλευράς ζήτησης των παρεχόμενων υπηρεσιών της ιδιωτικής αστυνόμευσης και της τεχνολογίας ασφαλείας, σύμφωνα με τα στοιχεία που άντλησε η γράφουσα από τον διευθυντή ανθρώπινου δυναμικού μίας εκ των μεγαλύτερων ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας στην Ελλάδα, είναι η Αγγλία, το Ισραήλ, οι ΗΠΑ και η Ν. Αφρική, ενώ η αναλογία δημοσίων/ιδιωτικών αστυνομικών σε διεθνές επίπεδο διαμορφώνεται κατά μέσο όρο στο 1:3.

³⁶⁶ van Steden & Huberts 2004, Μαγγανάς 2007: 143, van Steden & Sarre 2007: 56. Ο αριθμός των απασχολούμενων στον τομέα της ιδιωτικής ασφάλειας στον Καναδά, άρχισε να ξεπερνά αυτόν της δημόσιας αστυνομίας ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '70, Shearing 1984: 84-85.

³⁶⁷ Ocqueteau 1994: 63, Robert 1998.

³⁶⁸ Crawford 1998α: 249, του ιδίου 2001β: 17, Forst 2002 και 2004, Wakefield 2006: 315, Newburn & Reiner 2007: 933.

³⁶⁹ Johnston and Shearing 2003: 145.

³⁷⁰ De Waard 1999: 159.

³⁷¹ Johnston 2007: 28-29.

³⁷² De Waard 1999: 155-156. Σε αυτό συντείνουν και πιο πρόσφατες μελέτες όπως των van Steden & Sarre (2007: 57-58).

Η Ελλάδα, αντιθέτως, εμφάνιζε μέχρι και το 2006 μία σχετικά μικρή αναλογία ιδιωτικών και δημοσίων αστυνομικών (0,50:1) στο σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών³⁷³, ενώ αξίζει να σημειωθεί πως μόλις το 1997 με τον νόμο 2518 (*«Προϋποθέσεις λειτουργίας ιδιωτικών επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών ασφαλείας. Προσόντα και υποχρεώσεις του προσωπικού αυτών και άλλες διατάξεις»*), τέθηκαν οι τυπικές προϋποθέσεις και οι υποχρεώσεις για τη λειτουργία των ιδιωτικών επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών ασφαλείας στη χώρα μας³⁷⁴. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που παραθέτουν οι Ronald van Steden και Leo Huberts (2004) για την Ελλάδα, υπολογιζόταν ότι μέχρι το 2001 υπήρχαν 674 εταιρείες ιδιωτικής ασφαλείας οι οποίες απασχολούσαν 18.769 ιδιωτικούς αστυνομικούς υπαλλήλους, έναντι των 51.658 δημοσίων³⁷⁵, ενώ σύμφωνα με τους van Steden και Sarre (2007) μέχρι το 2006 ο αριθμός των ιδιωτικών φρουρών είχε ανέλθει στις 25 με 30 χιλ.³⁷⁶.

Τέλος, ο κύκλος εργασιών 75 επιχειρήσεων, οι οποίες δραστηριοποιούνται στον κλάδο ασφαλείας στη χώρα μας, ανερχόταν το 1997 σε 4,5 δισ. δρχ, το 1998 σε 6,5 δισ. δραχμές, και το 1999 σε 6,6 δισ. δρχ.³⁷⁷. Με βάση τα πιο πρόσφατα στοιχεία του συνδικαλιστικού οργάνου των υπαλλήλων προσωπικού ασφαλείας, που επικαλείται ο Καραγιαννίδης (2011), ο συνολικός αριθμός των εταιρειών ιδιωτικής φύλαξης άγγιζε μέχρι πρόσφατα τις 1000 με συνολικό τζίρο τα 88 εκατ. ευρώ, ενώ στις εταιρείες αυτές εργάζονται περίπου 35.000-37.000 άτομα³⁷⁸. Σύμφωνα με πληροφορίες της γράφουσας από το Κέντρο Μελετών για την Ασφάλεια, του συμβουλευτικού φορέα σε θέματα ασφαλείας του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη

³⁷³ van Steden & Sarre 2007: 59, 62. Παρ' όλα αυτά, την τελευταία δεκαετία έχει αυξηθεί κατακόρυφα ο αριθμός των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφαλείας (όπως θα δούμε λίγο πιο κάτω) στη χώρα μας και η αναλογία δημοσίων και ιδιωτικών αστυνομικών ενδέχεται να έχει μεταβληθεί.

³⁷⁴ Λαμπροπούλου 2003β: 1155, Rigakos & Papanikolaou 2003: 298. Στη συνέχεια έχουμε τον Ν. 3707/2008 *«Ρύθμιση θεμάτων ιδιωτικών επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών ασφαλείας και γραφείων ιδιωτικών ερευνών»*, ο οποίος τροποποιεί το προηγούμενο νομοθέτημα (Ν. 2518/1997) και θέτει επακριβώς όλες τις προϋποθέσεις λειτουργίας και τις αρμοδιότητες των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφαλείας, καθώς και των εργαζομένων σε αυτές, βλ. αναλυτικά ΦΕΚ 209Α/08.

³⁷⁵ van Steden & Huberts 2004 (πίνακας 2).

³⁷⁶ van Steden & Sarre 2007: 62.

³⁷⁷ Βλ. διεξοδικά Λαμπροπούλου 2001γ: 682, της ίδιας 2001β: 81, της ίδιας, 2002: 55 και της ίδιας 2003β: 1156.

³⁷⁸ Καραγιαννίδης 2011: 70.

και αρμόδιου για τη διεξαγωγή εξετάσεων για την έκδοση πιστοποιητικών του Προσωπικού Ιδιωτικής Ασφάλειας στη χώρα μας, μέχρι προσφάτως υπηρετούσαν γύρω στους 50 χιλ. δημόσιους αστυνομικούς υπαλλήλους, ενώ είχαν δοθεί γύρω στις 57 χιλ. άδειες σε ιδιωτικούς φρουρούς (χωρίς να είναι σε θέση να γνωρίζει το Κέντρο πόσοι από αυτούς εξασκούν τελικά το επάγγελμα ή όχι).

Η Wackenhut Security Hellas AE (WSH), για παράδειγμα, ιδρύθηκε στην Ελλάδα το 1988 και η ανάπτυξή της υπήρξε ραγδαία τόσο από πλευράς κύκλου εργασιών, όσο και από πλευράς πρόσληψης ανθρώπινου δυναμικού. Με ένα επεκτεινόμενο δίκτυο υποκαταστημάτων σε όλες τις μεγάλες ελληνικές πόλεις³⁷⁹, ο τζίρος του ομίλου στη χώρα μας μόνο για το 2005 ξεπέρασε τα 83 εκατ. ευρώ και το ανθρώπινο δυναμικό της εταιρείας τα 3.200 άτομα. Η εταιρεία Wackenhut μετά τη συγχώνευσή της το 2002 με τον όμιλο Group 4 Securicor περιλαμβάνεται στη λίστα "EUROPE'S 500 DYNAMIC ENTREPRENEURS" με τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες εταιρείες στην Ευρώπη και κατατάσσεται πρώτη στον κλάδο των συστημάτων και υπηρεσιών ασφαλείας στη χώρα μας³⁸⁰.

Όπως συμβαίνει και σε άλλους τομείς της οικονομίας, έτσι και στην ιδιωτική ασφάλεια παρατηρείται μία σαφής υπεροχή των πολυεθνικών εταιρειών (π.χ. SECURITAS/G4S)³⁸¹, που εισήλθαν δυναμικά στον χώρο της πρόληψης της εγκληματικότητας, καταγράφοντας με σύγχρονες τεχνικές management τους ενδεχόμενους κινδύνους προκειμένου να ανταποκριθούν εγκαίρως στις ανάγκες ενός πολυπληθούς και απαιτητικού κοινού. Επίσης, σύμφωνα με τον Peter Manning (2000), ολοένα και περισσότερο βλέπουμε την ανάμειξη ιδιωτικών εταιρειών ασφαλείας σε *‘νέα κοινωνικά πεδία’*, όπως για παράδειγμα στον κυβερνοχώρο, στη βιομηχανική κατασκοπεία και στις στρατιωτικές επιχειρήσεις³⁸².

³⁷⁹ Όπως σε Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Λάρισα, Ηράκλειο, Χανιά, Ρέθυμνο, Κόρινθο, Λαμία, Τρίκαλα, Καρδίτσα, Βόλο, Σέρρες, Δράμα, Καβάλα, Ξάνθη, Κομοτηνή, Αλεξανδρούπολη, Πόρτο Ράφτη, Πόρτο Χέλι, Μέγαρο - Δυτ. Αττική, Πάρο, Ρόδο, Καλαμάτα, Κέρκυρα, Κεφαλονιά, Θήβα, Λιβαδειά, Χαλκίδα, Αμφισσα, Κοζάνη, Πύργο, Ιωάννινα, Χίο, Ηγουμενίτσα, Κω, Μυτιλήνη.

³⁸⁰ <http://www.g4s.gr>.

³⁸¹ Λαμπροπούλου 2003β: 1156.

³⁸² Loader & Sparks 2007: 83, Jones 2007: 847.

Για να κατανοήσουμε το μέγεθος της εξάπλωσης των ιδιωτικών εταιρειών ασφάλειας παγκοσμίως, να αναφέρουμε πως η Σουηδική Securitas Group (η οποία εξαγόρασε το 1999 την Pinkerton) είναι μία πολυεθνική εταιρεία η οποία απασχολεί περισσότερους από 230.000 υπαλλήλους και δραστηριοποιείται επιχειρηματικά σε περισσότερες από 20 χώρες διεθνώς³⁸³. Ακολούθως, η Δανική Group 4 η οποία συγχωνεύθηκε το 2004 με τη Βρετανική Securicor Group και μετονομάστηκε σε G4S, είναι η δεύτερη μεγαλύτερη εταιρεία παροχής ασφάλειας στον κόσμο, απασχολώντας περί τους 400.000 υπαλλήλους συνολικά σε περισσότερες από 100 χώρες διεθνώς: από την κεντρική και νότια Αμερική και τη νότιο-ανατολική Ευρώπη, έως τη Μέση Ανατολή, την Αφρική (συμπεριλαμβανομένης της Σαουδικής Αραβίας, της Υεμένης, του Ομάν, του Ιράκ, του Ιράν και της Αιγύπτου) και την Ασία (συμπεριλαμβανομένης της Ινδίας, του Πακιστάν, του Αφγανιστάν, της Μονγκολίας, της Κίνας και της Ινδονησίας). Πρόκειται για έναν πολυεθνικό κολοσσό ο οποίος καταγράφει ετήσιο κύκλο εργασιών 6,1 δισ. δολάρια³⁸⁴.

Η έμφαση που δόθηκε στην ατομική πρωτοβουλία για την επίτευξη της νέας διακυβέρνησης της ασφάλειας, ευνόησε την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μιλάμε για μία ιδιαιτέρως επικερδή βιομηχανία ασφάλειας³⁸⁵ ακόμη και στο σωφρονιστικό πεδίο. Ενδεικτικά μόνο να αναφέρουμε ότι σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσίευσε η Αμερικανική Σωφρονιστική Εταιρεία (Corrections Corporation of America - CCA) το 2009, κατείχε περισσότερες από 66 ιδιωτικές φυλακές με 75.000 τροφίμους και απασχολούσε 17.000 ιδιωτικούς σωφρονιστικούς υπαλλήλους. Αντιστοίχως, μία άλλη ιδιωτική εταιρεία φύλαξης, η Wackenhut Corrections είχε καταταγεί στα τέλη της δεκαετίας του '90, σύμφωνα με το περιοδικό Forbes, στη λίστα με τις 200 πιο επικερδείς μικρές επιχειρήσεις της χώρας. Γενικά, το 1990 υπήρχαν μόνο 5 ιδιωτικά καταστήματα κράτησης στις ΗΠΑ που φιλοξενούσαν περί τους 2.000 τροφίμους, ενώ μέχρι το 2000 σχεδόν 20 ιδιωτικές εταιρείες

³⁸³ Zedner 2006β: 270.

³⁸⁴ Johnston 2007: 30, van Steden & Sarre 2007: 65.

³⁸⁵ Ο' Malley 1992: 251-268, σύμφωνα με Γασπαρινάτου 2005: 50. Αξίζει να σημειωθεί πως ο ιδιωτικός τομέας έχει γνωρίσει τέτοια άνθιση ως προς την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, επεκτείνοντας τη δράση του ακόμη και για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας με τη δημιουργία στις ΗΠΑ ενός ειδικού σώματος ασφαλείας, του Executive Protection Specialists, βλ. Davis 1988: 241-251.

ασφαλείας είχαν στην κατοχή τους περισσότερες από 100 ιδιωτικές φυλακές με 62.000 τροφίμους³⁸⁶.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να διευκρινίσουμε ότι οι οποιεσδήποτε μετρήσεις του μεγέθους της ιδιωτικής αστυνομίας, γενικά, υπόκεινται σε περιορισμούς, κυρίως λόγω της έλλειψης επίσημων στατιστικών στοιχείων³⁸⁷. Παρά ταύτα, τα υπάρχοντα στοιχεία συνηγορούν συνοπτικά στα εξής: *πρώτον*, τις τελευταίες δεκαετίες η αστυνόμευση έχει γίνει ‘πλουραλιστική’, *δεύτερον*, οι αστυνομικοί οι απασχολούμενοι στον ιδιωτικό τομέα επιφορτίζονται με αρμοδιότητες που άλλοτε ανήκαν σε αυτούς του δημοσίου (και ιδίως γύρω από την πρόληψη), και *τρίτον*, παρατηρείται μία αύξηση του συνολικού αριθμού των αστυνομικών υπαλλήλων (δημόσιων και ιδιωτικών).

Συνολικά, οι σύγχρονες τάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη δημόσια ασφάλεια με τη χρήση τεχνικών για την αντιμετώπιση επικίνδυνων ομάδων και μικρότερη στην περιστολή της εγκληματικότητας³⁸⁸. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η ασφάλεια που παρέχουν οι ιδιωτικές εταιρείες εστιάζει περισσότερο στον κίνδυνο³⁸⁹ και λαμβάνει μια ‘εργαλειακή’ (instrumental)³⁹⁰ διάσταση, η οποία επιτυγχάνεται πλέον μέσω συναινετικών τεχνικών ελέγχου³⁹¹.

³⁸⁶ Campbell 2010: 61.

³⁸⁷ Kempa *et al.* 1999: 200.

³⁸⁸ Ακόμη και η Εγκληματολογία δεν έχει πλέον τους ποινικούς παραβάτες ως σημείο αναφοράς, αλλά τη λειτουργία του συστήματος που διαχειρίζεται εγκληματίες. Ενώ στο παρελθόν, ανεξάρτητα από τα αποτελέσματα, γινόταν προσπάθεια να προσδιορισθούν και να περιορισθούν οι παράγοντες που οδηγούν στην εγκληματικότητα, στη ‘λογιστική’ Εγκληματολογία, στην Εγκληματολογία - πραγματογνώμονα (actuarial criminology), οι μαθηματικοί τύποι και εξισώσεις συσκοτίζουν το αντικείμενο και ‘χάνεται’ η ουσία της μελέτης, Λαμπροπούλου 2002: 560, βλ. και Feeley & Simon 1992: 466, 1994: 173-201.

³⁸⁹ Johnston & Shearing 2003: 16-17, 24.

³⁹⁰ Shearing & Stenning 1983: 500.

³⁹¹ Οι Clifford Shearing και Phillip Stenning αντιπαραβάλλουν την ‘ηθική’ πειθαρχία (‘moral discipline’) της φυλακής από αυτήν των ιδιωτικών μορφών ελέγχου, την οποία χαρακτηρίζουν ως ‘εργαλειακή’ (‘instrumental discipline’). Χρησιμοποιούν μάλιστα το παράδειγμα ενός από τα μεγαλύτερα πάρκα ψυχαγωγίας του κόσμου τη Disneyland, το οποίο πρώτος ο Foucault χαρακτήρισε σαν το ‘νέο πανοπτικό’ (βλ. διεξοδικά στο κεφ. 3, παρ. 3.2.). Εν περιλήψει, όπως αναφέρουν οι

Οι *ανησυχίες* που έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί για τον θεσμό της ιδιωτικής ασφάλειας είναι αρκετές. Ειδικότερα, η ιδέα ότι οι νόμοι της αγοράς θα ρυθμίσουν κάτι που θεωρείτο μέχρι πρόσφατα ως αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους, καθώς επίσης, και η αποδοχή της λογικής του κέρδους σε μία δραστηριότητα, που παραδοσιακά εκτελείται για την επιδίωξη του κοινού καλού, δεν γίνονται εύκολα αποδεκτές. Το ίδιο ισχύει, για παράδειγμα, για την τήρηση ή μη της αρχής της αναλογικότητας και του αναγκαίου μέτρου σε περίπτωση δραστηκής παρέμβασης του φυλακτικού προσωπικού³⁹², αλλά και την υποχρέωση ή μη λογοδοσίας³⁹³, οι οποίες θεωρούνται πρακτικές αμφίβολης νομιμότητας³⁹⁴.

Η σημαντικότερη, ωστόσο, συνέπεια από την εξάπλωση των ιδιωτικών υπηρεσιών ασφάλειας έγκειται στην όξυνση της κοινωνικής αδικίας, καθώς η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών βρίσκεται σε αναλογία με το εισόδημα και την κοινωνική δύναμη των παραληπτών τους³⁹⁵. Η εγκληματικότητα δεν μειώνεται αλλά μετατοπίζεται από τον κοινωνικό χώρο των εύπορων τάξεων που φυλάσσεται καλύτερα, προς τον κοινωνικό χώρο των μη προνομιούχων. Η ασφάλεια, συνεπώς, από κοινωνικό δικαίωμα μετατρέπεται σε καταναλωτικό αγαθό, που

συγγραφείς «ο έλεγχος στη Disney World είναι εμπεδωμένος, προληπτικός, διακριτικός, διεισδυτικός, συναινετικός και σίγουρα όχι εξαναγκαστικός. Στόχος του είναι κατηγορίες ατόμων, χωρίς να επικεντρώνεται σε μεμονωμένα πρόσωπα, χρησιμοποιώντας μια διαρκή και άκρως διεισδυτική επιτήρηση», Shearing & Stenning 1987: 322 και των ιδίων 2003: 431.

³⁹² “Πρβλ. ά. 25 παρ. 1, ά. 5 παρ.3, ά. 6 Συντάγματος, ά. 43 παρ. 1, 47 ελλΚΠΔ”.

³⁹³ Stenning 2000: 336-338.

³⁹⁴ Μαγγανάς 2001: 277, του ιδίου 2004: 423, και του ιδίου 2007: 144. Ενόψει παρόμοιων προβλημάτων, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης στη Σύσταση Νο. R (87) 19 με αντικείμενο την ‘οργάνωση της πρόληψης του εγκλήματος’ υπέδειξε τη λήψη ειδικών μέτρων για τη λειτουργία τέτοιων εταιρειών ιδιωτικής αστυνόμευσης-παροχής προστασίας (όπως κατάρτιση κανονισμών για τη λήψη άδειας, περιοδική θεώρηση και τακτικό έλεγχο της λειτουργίας τους από δημόσιες αρχές, συγκεκριμένα προσόντα του προσωπικού τους και σύνδεση των υπηρεσιών τους με τη δημόσια αστυνομία), Λαμπροπούλου 2003β: 1161. Βλ. απόδοση στην ελληνική γλώσσα Αλεξιάδη 2001: 250-254.

³⁹⁵ Cusson 1998: 39-40. Πρόκειται γι’ αυτό που εύστοχα έχει παρατηρήσει ο Crawford «η αστυνόμευση σαν ένα συνδρομητικό αγαθό» (‘policing as a club good’), Crawford 2003α: 501 και του ιδίου 2006α: 464.

ανισοκατανέμεται επιλεκτικά μέσα στην κοινωνία οξύνοντας τις ταξικές διαφοροποιήσεις³⁹⁶.

Εν προκειμένω, οι φτωχές τάξεις των υποβαθμισμένων περιοχών λαβαίνουν τις υπηρεσίες της 'φτωχής' δημόσιας αστυνομίας³⁹⁷, η οποία ως επί το πλείστον δείχνει το κατασταλτικό πρόσωπό της³⁹⁸, ενώ εκείνοι με τις 'δυνατότερες φωνές και τις μεγαλύτερες τσέπες' ('with the loudest voices and the largest pockets') απολαμβάνουν διπλή αστυνόμευση, προερχόμενη από τον δημόσιο, αλλά και τον ιδιωτικό τομέα. Με λίγα λόγια αυτοί που έχουν μειωμένη ή ανύπαρκτη αγοραστική δύναμη στον τομέα της παροχής ασφάλειας, χάνουν την ιδιότητα του 'πολίτη-πελάτη'³⁹⁹, λαμβάνοντας τη μέγιστη ποσότητα αστυνομικής 'δύναμης' (police 'force') και την ελάχιστη ποιότητα αστυνομικών 'υπηρεσιών' (police 'service'). Πρόκειται, δηλαδή, για την επιβεβαίωση του 'οι φτωχοί λαβαίνουν δικαιοσύνη, ενώ οι πλούσιοι λαβαίνουν ασφάλεια' ('the poor get justice and the rich get safety')⁴⁰⁰.

Τέλος, σύμφωνα με τους κριτικούς αναλυτές της ιδιωτικής ασφάλειας, στοχοποιούνται και αποκλείονται οι ομάδες εκείνες που πιστεύεται ότι αποτελούν απειλή⁴⁰¹, επεκτείνοντας με τον τρόπο αυτό το ποσοστό του 'ύποπτου πληθυσμού'

³⁹⁶ Παπαθανασόπουλος 1998: 358, σύμφωνα με Γασπαρινάτου 2005: 50, van Outrive 1999α: 49-50, Nogala 1999: 43, Nogala & Sack 1999: 67, Παπακωνσταντής 2006: 136.

³⁹⁷ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Bayley "a poor police policing the poor", Bayley, D. H. (1994) *Police for the Future*. Oxford University Press, New York, σελ. 144, σύμφωνα με Johnston & Shearing 2003: 144. Όπως υποστηρίζει ο Nelson Arteaga Botello (2015) με αφορμή ένα περιστατικό μαζικής απαγωγής νεαρών ατόμων από μία φτωχή και υποβαθμισμένη συνοικία του Μεξικό, τα όποια τεχνοποληπτικά μέτρα έχουν ληφθεί από τη δημόσια αστυνομία (όπως είναι για παράδειγμα οι κάμερες παρακολούθησης) παρέχουν φτωχή, επιλεκτική και περιστασιακή επιτήρηση. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα η τεχνοεποπτεία να μην συνδράμει ουσιαστικά στην εξιχνίαση των αδικημάτων, αλλά στη διαιώνιση της 'κακής' εικόνας που έχει η κοινή γνώμη για τις περιοχές αυτές, όπου κυκλοφορούν και διαμένουν οι 'επικίνδυνες τάξεις', καθιστώντας έτσι το έγκλημα ένα 'κανονικό' και 'αναπόφευκτο' φαινόμενο στο εσωτερικό τους, βλ. Arteaga Botello 2015: 619-636.

³⁹⁸ Kraska & Kappeler 1997: 1-17, σύμφωνα με Johnston & Shearing 2003: 143.

³⁹⁹ Lacey 1994.

⁴⁰⁰ Johnston & Shearing 2003: 143.

⁴⁰¹ Πρόκειται γι' αυτούς που θεωρούνται παραδοσιακά ως ύποπτοι και δεν είναι άλλοι από τους φτωχούς, τους άνεργους, τους άστεγους και αυτούς που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες. Οι ομάδες αυτές βρίσκονται στο περιθώριο της (καπιταλιστικής) κοινωνίας, έχουν μικρή έως ελάχιστη

και διευρύνοντας, συνεπώς, το πεδίο του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος⁴⁰². Κάτω από αυτές τις συνθήκες, το όφελος από τις ιδιωτικές μορφές αστυνόμευσης ως προς τον περιορισμό της εγκληματικότητας παραμένει κάτι ασαφές ακόμη και σήμερα⁴⁰³, τη στιγμή που κύριο μέλημα των εμπορικών επιχειρήσεων παροχής ασφάλειας είναι ο περιορισμός των ‘απωλειών’ (κυρίως υλικών) των πελατών της⁴⁰⁴.

Εν κατακλείδι, η εμπορευματοποίηση της δημόσιας ασφάλειας είναι μια τάση που εξαπλώνεται όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια και συνδέεται, αφενός, με το αυξανόμενο αίσθημα ανασφάλειας των πολιτών⁴⁰⁵ και, αφετέρου, με ορισμένες αλλαγές στην πραγματοποίηση συλλογικών δραστηριοτήτων⁴⁰⁶, κάτι το οποίο θα μας απασχολήσει στην ενότητα που ακολουθεί.

γ) Η αστυνόμευση στην ‘ιδιωτική περιουσία μαζικής χρήσης’ (‘mass private property’)

Η ιδιωτικοποίηση του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος, όπως αναφέρει η Λαμπροπούλου, είναι μια τάση που εξαπλώνεται σε όλο και περισσότερα κοινωνικά συστήματα, τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Η ‘εμποριοποίηση’ (commercialization) και ‘εμπορευματοποίηση’ (commodification) της ασφάλειας συνδέονται και με ορισμένες αλλαγές στην πραγματοποίηση συλλογικών δραστηριοτήτων, οι οποίες δεν τελούνται πια μόνο σε δημόσιους χώρους, αλλά και σε αυτούς που οι Shearing και Stenning⁴⁰⁷

αγοραστική δύναμη κι ελάχιστες πιθανότητες να απασχοληθούν σε κανονική και νόμιμη εργασία, Jones 2007: 853. Ας μην ξεχνάμε πως είναι ο ίδιος πληθυσμός που βρίσκονταν στο στόχαστρο της πολιτικής της ‘μηδενικής ανοχής’, όπου κι αν αυτή εφαρμόστηκε.

⁴⁰² Βλ. Cohen 1979: 339-363.

⁴⁰³ Έτσι, ενώ δημιουργούνται ‘σύγχρονα’ κριτήρια για τη μέτρηση της αποδοτικότητας της αστυνομίας, για τις ιδιωτικές εταιρείες του κλάδου δεν τίθεται καν τέτοιο θέμα αξιολόγησης, Λαμπροπούλου 2003β: 1159.

⁴⁰⁴ Ocqueteau 1986: 266, του ιδίου 1990: 102, Hoogenboom & Mooré 1988: 397.

⁴⁰⁵ Παπαθανασόπουλος 1998: 355.

⁴⁰⁶ Λαμπροπούλου 2001γ: 682, van Steden & Sarre 2007: 65.

⁴⁰⁷ Οι Shearing και Stenning (1983, 1987) ήταν από τους πρώτους κοινωνιολόγους οι οποίοι, ήδη από τη δεκαετία του ’80, επισήμαναν τη σχέση ανάμεσα στην αστυνόμευση και τη δόμηση ή/και τη χωροταξία των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών.

έχουν χαρακτηρίσει ως *‘ιδιωτική περιουσία μαζικής χρήσης’* (*‘mass private property’/‘propriété de masse’*). Πρόκειται για συνδεδεμένα μεταξύ τους μεγάλα συγκροτήματα ιδιωτικής ιδιοκτησίας στα οποία έχουν πρόσβαση καθημερινά ένας μεγάλος αριθμός ατόμων. Ως παραδείγματα οι συγγραφείς αναφέρουν τα εμπορικά κέντρα με τις εκατοντάδες μικρές επιχειρήσεις (shopping malls)⁴⁰⁸ που στεγάζουν τα πάρκα ψυχαγωγίας (amusement parks and leisure centers)⁴⁰⁹ και περιλαμβάνουν κινηματογράφους, αίθουσες ‘μπόουλινγκ’, παγοδρόμια, εστιατόρια, καφετέριες, κ.λπ., τα εκπαιδευτικά ‘κάμπους’, καθώς επίσης, τα τεράστια οικιστικά τετράγωνα οικιών και γραφείων με τις εγκαταστάσεις ψυχαγωγίας και άθλησης για τους ενοίκους τους (*‘gated communities’*), κ.λπ.⁴¹⁰.

Ένα από τα μεγαλύτερα ‘οφέλη’ που προσφέρουν αυτοί οι *τεχνητοί παράδεισοι* στους επισκέπτες τους, είναι η αίσθηση της απόλυτης τάξης, καθαριότητας και προπαντός *ασφάλειας*, με τη συνεχή παρουσία του ένστολου (ή μη) προσωπικού της εκάστοτε ιδιωτικής εταιρείας φύλαξης⁴¹¹. Σε αυτό συνηγορεί και η εσωτερική διακόσμηση των χώρων αυτών, για την οποία σκόπιμα επιλέγονται αρχιτεκτονικές μορφές με υλικά και χρώματα που προσδίδουν μία αίσθηση οικειότητας, άνεσης και ηρεμίας (όπως τα καλλωπιστικά φυτά, τα πολύχρωμα παγκάκια, οι πολλαπλές είσοδοι, οι χαρούμενα ζωγραφισμένοι τοίχοι και οι έντονα φωτισμένοι κοινόχρηστοι χώροι), απωθώντας οτιδήποτε το σκοτεινό κι απειλητικό⁴¹².

Είναι σαφές, ότι η διαρρύθμιση του περιβάλλοντος των πόλεων και κατ’ επέκταση η αλλαγή των ιδιοκτησιακών σχέσεων, επέδρασαν ποικιλοτρόπως στη σύγχρονη διακυβέρνηση του εγκλήματος⁴¹³. Οι Shearing και Stenning (1983) έχουν συνδέσει

⁴⁰⁸ Υπολογίζεται ότι έκαναν την εμφάνισή τους στη Βρετανία για πρώτη φορά το 1964, Wakefield 2005: 531.

⁴⁰⁹ Πρότυπο παράδειγμα *‘ιδιωτικής περιουσίας μαζικής χρήσης’* ως ένα από τα γνωστότερα και μεγαλύτερα θεματικά πάρκα ψυχαγωγίας στον κόσμο είναι η Disneyland.

⁴¹⁰ Λαμπροπούλου 2001β: 80.

⁴¹¹ Wakefield 2005: 531.

⁴¹² Τα Quayside Centre και City Mall, για παράδειγμα, που είναι δύο από τα μεγαλύτερα εμπορικά και ψυχαγωγικά συγκροτήματα της Αγγλίας, έχουν γυάλινες οροφές, οι οποίες διαχέουν άπλετα το φως της ημέρας σε όλους τους χώρους, Wakefield 2005: 536.

⁴¹³ Kempa *et al.* 2004: 566.

την ανάπτυξη της ‘ιδιωτικής περιουσίας μαζικής χρήσης’⁴¹⁴ με την ανάδυση ενός ‘κορπορατικού φεουδαλισμού’ (corporate feudalism)⁴¹⁵, όπου η μεγάλη ιδιοκτησία παρά το γεγονός ότι ανήκει σε ιδιώτες ή σε μεγάλες ιδιωτικές εταιρείες, χρησιμοποιείται από μεγάλο αριθμό ατόμων⁴¹⁶. Οι χώροι αυτοί χαρακτηρίζονται ως ‘new commons’⁴¹⁷ ή ‘new communal spaces’⁴¹⁸ ή ακόμη ως ‘quasi-public’ ή ‘hybrid spaces’⁴¹⁹. Επόμενο ήταν, λοιπόν, η ασφάλεια στους χώρους αυτούς να παρέχεται πρωταρχικά, αν όχι αποκλειστικά, από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις⁴²⁰. Αυτό οφείλεται, σύμφωνα με τους συγγραφείς, κυρίως στις σημαντικές αλλαγές που έχουν παρατηρηθεί τα τελευταία 40 χρόνια στον ιδιοκτησιακό χαρακτήρα και στις χρήσεις γης των αστικών περιοχών, και συγκεκριμένα στη σταδιακή *ιδιωτικοποίηση του αστικού χώρου*⁴²¹.

Περαιτέρω, η ραγδαία ανάπτυξη των ‘*φυλασσόμενων οικιστικών κοινοτήτων*’ (‘gated residential communities’), κυρίως στις ΗΠΑ, από τη δεκαετία του ’80 και μετά, αποτελεί ένα *par excellence* φαινόμενο της ιδιωτικοποίησης του δημόσιου

⁴¹⁴ Ο Stenning (2009) παραλληλίζει την ‘ιδιωτική περιουσία μαζικής χρήσης’ με το διαδίκτυο (Internet), το οποίο αν και παρέχεται και λειτουργεί από την ιδιωτική πρωτοβουλία, οι διαφορετικές υπηρεσίες κι εφαρμογές του (Wikipedia, Facebook, YouTube, chatrooms, the Blogosphere, κ.ά.) χρησιμοποιούνται μαζικά από εκατομμύρια χρήστες, καθιστώντας το στη συνείδηση όλων σαν ένα κοινό δημόσιο αγαθό, Stenning 2009: 24-25.

⁴¹⁵ Shearing & Stenning 1983: 503.

⁴¹⁶ Shearing & Stenning 1981, των ιδίων 1983: 496-497 και Jones & Newburn 1998: 46-48. Οι δημόσιοι χώροι διαφοροποιούνται από τους ιδιωτικούς ως προς την ανοιχτή και ελεύθερη πρόσβαση που δίνουν σε όλα, ανεξαιρέτως, τα άτομα μόνο και μόνο επειδή έχουν την ιδιότητα του πολίτη του κράτους. Αντιθέτως, οι ιδιωτικοί χώροι δίνουν το δικαίωμα στα άτομα λόγω της ιδιότητάς τους ως ιδιοκτητών, να καθορίζουν τη χρήση της περιουσίας τους και να ελέγχουν την πρόσβαση σε αυτή, Shearing & Wood 2003α: 409.

⁴¹⁷ Von Hirsch & Shearing 2000.

⁴¹⁸ Shearing & Wood 2003α: 410, Kempa *et al.* 2004: 570.

⁴¹⁹ Kempa *et al.* 1999: 203, Button 2003: 229.

⁴²⁰ Ocqueteau 1986: 264, του ιδίου 1990-1991: 87-88, Shearing 1992: 422-423, 425, Jones & Newburn 1998: 108, Loader 2000: 328, Johnston & Shearing 2003: 31-32, Newburn 2007α: 321, White 2012: 88.

⁴²¹ Wakefield 2005: 529.

χώρου με σημαντικές προεκτάσεις στην κατανόηση της σύγχρονης αστυνόμευσης⁴²². Η ασφάλεια στις κοινότητες αυτές (όπου διαμένουν συνήθως τα εύπορα κοινωνικά στρώματα), επιτυγχάνεται με εξωτερική περίφραξη (φράχτες, ηλεκτρονικές μπάρες, φυλάκια), συστηματική παρακολούθηση της κίνησης με βιντεοκάμερες στην περιφέρεια τους, ενώ ιδιωτικοί φύλακες ελέγχουν την είσοδο και την έξοδο από αυτές⁴²³. Αξίζει να σημειωθεί πως οι κοινότητες αυτές δεν προστατεύονται μόνο από το ιδιωτικό προσωπικό ασφάλειας, αλλά και από τη δημόσια αστυνομία, η οποία παρέχει χρήσιμες πληροφορίες για εγκλήματα και υπόπτους που κυκλοφορούν στις περιοχές, κινητοποιεί τους κατοίκους για τη διοργάνωση προγραμμάτων επαγρύπνησης στις γειτονιές καθώς και για την προστασία της περιουσίας τους, συμβουλεύει για τη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας στην πρόληψη της εγκληματικότητας, όπως για παράδειγμα, στον σχεδιασμό νέων ‘ασφαλών’ κατοικιών, κ.ά.⁴²⁴.

Στην πράξη, πρόκειται για κοινότητες στις οποίες οι κάτοικοι υπογράφουν ένα *συμφωνητικό* (‘contractual communities’)⁴²⁵, σύμφωνα με το οποίο τους δίνεται η

⁴²² Για να αντιληφθούμε την αλματώδη εξάπλωση των φυλασσόμενων κοινοτήτων στις ΗΠΑ, αρκεί να αναφέρουμε πως ενώ το 1964 υπήρχαν μόλις 500 ενώσεις ιδιοκτητών κατοικιών (‘homeowners associations’) σε τέτοιου είδους κοινότητες, το 1970 είχαν φτάσει τις 10 χιλ., το 1985 τις 55 χιλ. και μέχρι το 1990 είχαν ανέλθει στις 130 χιλ., Brooks 2002. Το 1997 τέτοιες συνοικίες ανέρχονταν σε 20 χιλ. με 3 εκατ. κατοικίες και 8,4 εκατ. κατοίκους (βλ. Blakely & Snyder 1997: 180, σύμφωνα με Λαμπροπούλου 2002: 557, Pow 2013: 184), ενώ η Καλιφόρνια είναι η Πολιτεία με τον μεγαλύτερο αριθμό φυλασσόμενων κοινοτήτων.

⁴²³ Για την είσοδο στις ‘φυλασσόμενες κοινότητες’ απαιτείται η χρήση ηλεκτρονικής μαγνητικής κάρτας την οποία κατέχουν μόνο τα μέλη των κοινοτήτων αυτών. Για περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με τη λειτουργία και οργάνωση των κοινοτήτων αυτών, βλ. Brooks 2002. Εξ αυτού και η κριτική που έχει κατά καιρούς ασκηθεί για το πώς οι κοινότητες αυτές εντείνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, απομονώνοντας τα μέλη τους από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο, Monahan 2006β: 171.

⁴²⁴ Ericson & Haggerty 1997, σύμφωνα με Rose 2000β: 329.

⁴²⁵ Πρόκειται για ένα είδος ‘διακυβέρνησης συμβολαιακού τύπου’ (‘governance through contracts’) που συνάδει με τη νεοφιλελεύθερη κριτική που ασκήθηκε στο προνοιακό κράτος, το οποίο παρήγαγε μία ‘νοοτροπία εξάρτησης’ (‘cultures of dependency’), και το οποίο υστερούσε σε καινοτομία και ανταγωνισμό. Αντίθετα, με τις αλλαγές που επέφερε η εισαγωγή του New public management στον δημόσιο τομέα, τα ‘συμβόλαια’ κατέχουν κεντρική θέση σαν όργανα αυτορρύθμισης, ελευθερίας, αυτονομίας και επιλογής του υποκειμένου, Crawford 2003α: 487-488. Υπό αυτή την έννοια, τα

ιδιότητα του μέλους και κατ' επέκταση το δικαίωμα να έχουν πρόσβαση σε ορισμένα 'κοινά' αγαθά (όπως οι υπηρεσίες ασφαλείας), με την προϋπόθεση ότι η συμπεριφορά τους δεν θα παρεκκλίνει από τους κανόνες που έχουν τεθεί στο συμφωνητικό αυτό⁴²⁶. Σύμφωνα με τον Crawford (2003) πρόκειται για ένα 'νέο κοινωνικό συμβόλαιο' το οποίο «είναι λιγότερο επηρεασμένο από τη Χομπσιανή εκδοχή του κλασικού 'κοινωνικού συμβολαίου' το οποίο ισχύει σε επίπεδο εθνικού κράτους, ενώ αναφέρεται περισσότερο σε ένα σύμπλεγμα 'συμφωνητικών' τοπικού χαρακτήρα τα οποία ρυθμίζουν τη συμπεριφορά και τις αντιδράσεις του κοινωνικού συνόλου με σκοπό τη σταθεροποίηση της σύγχρονης κοινωνικής τάξης»⁴²⁷.

Κάτι ανάλογο είναι και οι 'Αναβαθμισμένες Επιχειρηματικές Περιοχές' ('Business Improvement Districts'/BID)⁴²⁸. Στις περιοχές αυτές οι ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων αναθέτουν σε έναν ιδιωτικό φορέα, έναντι κάποιας ετήσιας επιβάρυνσης, τη διαχείριση ζητημάτων της καθαριότητας, της εύρυθμης λειτουργίας και της οικονομικής ανάπτυξης της αστικής περιοχής στην οποία δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά (αφορά την καθαριότητα των δρόμων, την απομάκρυνση των αστέγων και του παραεμπορίου, την περιβαλλοντική μέριμνα για την περιοχή, κ.ο.κ.)⁴²⁹.

Είναι γεγονός ότι το φαινόμενο της 'ιδιωτικής περιουσίας μαζικής χρήσης' έχει γνωρίσει τεράστια άνθιση στις ΗΠΑ (κυρίως στη Βόρεια Αμερική)⁴³⁰ και λιγότερη

'συμβόλαια' λειτουργούν σαν μέσα ρύθμισης της συμπεριφοράς, ενώ ο Rose τα περιγράφει σαν 'κυκλώματα ένταξης' ('circuits of inclusion'), Rose 1999: 240.

⁴²⁶ Caldeira 1996.

⁴²⁷ Crawford 2003α: 480. Κι ενώ η ιδέα του κοινωνικού συμβολαίου (μέχρι τα τέλη του 18^{ου} αιώνα μέσα από τα έργα των Hobbes, Pufendorf, Locke και Rousseau για παράδειγμα), αναδυόταν από την ιεραρχική 'πολιτική κοινωνία' στο κέντρο της οποίας ήταν ο *πρίγκιπας* (κράτος), στις μέρες μας παρατηρείται σχεδόν το αντίθετο, αφού το κράτος χάνει την αποκλειστικότητα που κατείχε ως προς την άσκηση της πολιτικής εξουσίας και αποτελεί, πλέον, έναν από τους πολυάριθμους πρωταγωνιστές (αν και ο πρωταρχικός) μέσα σε ένα δίκτυο συμπαραγωγής της κοινωνικής ενσωμάτωσης και αλληλεγγύης, Sulkunen 2007: 327-328.

⁴²⁸ Kempa *et al.* 1999: 212-213, Loader 2005: 161, Loader & Walker 2007: 126.

⁴²⁹ Coleman 2003: 23-24.

⁴³⁰ Πλήθος αναφορών επιβεβαιώνουν τη ραγδαία εξάπλωση των ιδιωτικών εμπορικών κέντρων (shopping malls) σαν ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα 'ιδιωτικής περιουσίας μαζικής χρήσης' στις ΗΠΑ.

στην ηπειρωτική Ευρώπη⁴³¹, ενώ παρόμοιες εξελίξεις καταγράφονται τις τελευταίες δεκαετίες και στη Βρετανία με την εμφάνιση των ‘*ευπρεπών κοινοτήτων*’ (‘*propriety communities*’), οι οποίες κατηγοριοποιούνται ανάλογα με τη χρήση γης που επιτελείται σε αυτές σε εμπορικές, βιομηχανικές ή οικιστικές και η ασφάλεια συνιστά ένα ‘*προνόμιο*’ όσων είναι μέλη (‘*security as a club good*’)⁴³².

Η δημόσια ασφάλεια μετατρέπεται, κατ’ αυτόν τον τρόπο, σε ένα καταναλωτικό αγαθό το οποίο έπαψε να προστατεύεται πλήρως από το κράτος και καλύπτεται από την ιδιωτική πρωτοβουλία, υπαγόμενο στους νόμους της αγοράς⁴³³, το οποίο παρέχεται μόνο σε αυτούς που δύνανται (οικονομικά) να το ‘εξαγοράσουν’ και όχι στο σύνολο των πολιτών ως ένα αυτονόητο κοινωνικό τους δικαίωμα⁴³⁴. Παρέχεται η δυνατότητα, επίσης, στους ιδιοκτήτες περιουσιών μαζικής χρήσης, να επιτρέπουν στις ομάδες του πληθυσμού που πιστεύεται ότι δεν αποτελούν απειλή για τη δημόσια ασφάλεια (τους λεγόμενους ‘καλούς κινδύνους’) να παραμένουν ‘εντός’ των ‘ορίων’ των χώρων αυτών, σε αντίθεση με τις ύποπτες ομάδες (οι λεγόμενοι ‘κακοί κίνδυνοι’) οι οποίες μένουν ‘εκτός’⁴³⁵. Αυτός ο χωροταξικός αποκλεισμός είναι ενδεικτικός του γεγονότος πως εκτός του οικονομικού, απαιτείται και το απαραίτητο

Ενδεικτικά αναφέρουμε πως μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του ’50 τα εμπορικά κέντρα στη Β. Αμερική δεν ξεπερνούσαν τα 100, ενώ έως τα τέλη της δεκαετίας του ’80 υπολογίζονταν γύρω στις 28.500, Jones & Newburn 1999: 229. Για την εξέλιξη του φαινομένου στη Βρετανία βλέπε τις πιλοτικές έρευνες που έχει διεξάγει η Shapland (1999β: 155-167).

⁴³¹ Η ‘ιδιωτική περιουσία μαζικής χρήσης’ καθώς και η ιδιωτική αστυνόμευση έχουν εξαπλωθεί, τις τελευταίες δεκαετίες, σε όλες σχεδόν τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, ακολουθώντας το παράδειγμα των ΗΠΑ, αν και με αρκετές διαφοροποιήσεις ως προς τις συνθήκες δημιουργίας και εξέλιξης των φαινομένων αυτών, Jones & Newburn 1999: 233, Kempa *et al.* 2004: 569.

⁴³² Hope 1999: 17, του ιδίου 2000: 86, 97, 101-102, Loader & Walker 2001: 19, Crawford 2008: 167.

⁴³³ Dieu, F. (1999) *Politiques Publiques de Sécurité*, L’Harmattan, Paris, σελ. 13, σύμφωνα με Παπαθεοδώρου 2002: 19, Noaks 2000: 145.

⁴³⁴ Bayley & Shearing 1996: 591, Shearing & Wood 2003β: 210-211, 214.

⁴³⁵ Blakely & Snyder 1997: 143. Στη Βρετανία ο νόμος δίνει το δικαίωμα στους ιδιοκτήτες των ‘*mass private properties*’ να απαγορεύουν την είσοδο σε άτομα που θεωρούνται ‘ύποπτα’, όπως έγινε, για παράδειγμα, το 1995 στην περίπτωση του αποκλεισμού μιας ομάδας νεαρών ατόμων από το Swansgate Shopping Centre που βρίσκεται στο Wellingborough της Βρετανικής πρωτεύουσας, Wakefield 2003: 26, Jones 2007: 848.

‘κοινωνικό’ κεφάλαιο για την ένταξη ατόμων ή/και κοινωνικών ομάδων στις ‘εύπορες’ και κατ’ επέκταση ‘ασφαλείς’ κοινότητες⁴³⁶.

Πράγματι, μία από τις πιο σημαντικές συνέπειες της σύγχρονης διακυβέρνησης της ασφάλειας άπτεται των τάσεων αποκλεισμού και πόλωσης που τη διακρίνουν. Αυτό αποτελεί και ένα από τα παράδοξα στοιχεία της ασφάλειας: παρά δηλαδή το γεγονός ότι αυτή προάγεται συχνά ως παγκόσμιο έννομο αγαθό, στην πράξη, η επίτευξή της προϋποθέτει και επιτείνει πέρα από τον οικονομικό, κι ενός είδους κοινωνικό αποκλεισμό⁴³⁷.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις για τη σταδιακή ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου και τη συνεπακόλουθη κοινωνική περιθωριοποίηση που επέφερε⁴³⁸, συνάδουν σε μεγάλο βαθμό με τις εξελίξεις που έχουν συντελεστεί στο εσωτερικό των μεγαλουπόλεων και εύστοχα περιγράφονται στο έργο του Mike Davis (1990) *Fortress America* για τη δεκαετία του ’80. Ο συγγραφέας περιγράφει πως κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του ’80 η αρχιτεκτονική διαρρύθμιση του αστικού χώρου ήταν επηρεασμένη από την αντεγκληματική πολιτική που ακολουθούνταν και η οποία ενθάρρυνε την καθολική ηλεκτρονική επιτήρηση των χώρων, με την ταυτόχρονη αποπομπή των ‘ανεπιθύμητων’ από τους ‘τεχνητούς’ παραδείσους των εύπορων στρωμάτων⁴³⁹.

Οι εξελίξεις αυτές σε καμία περίπτωση δεν περιορίζονται στις ΗΠΑ και σε μεγαλουπόλεις της Ευρώπης, αλλά και σε πολλά αστικά κέντρα της Λατινικής Αμερικής, της Μέσης Ανατολής, της Αφρικής και της Ασίας⁴⁴⁰. Στο Sao Paulo της

⁴³⁶ Hope 2000: 99, Loader & Walker 2001: 19.

⁴³⁷ Βλ. Zedner 2003α: 166-168.

⁴³⁸ Hughes 1998: 138-141, Beckett & Herbert 2008: 7.

⁴³⁹ Davis 1990: 226. Ο συγγραφέας αναφέρει, χαρακτηριστικά, πως τα παγκάκια που είχαν τοποθετηθεί από τις τοπικές αρχές στην πόλη του Λος Άντζελες, ήταν με τέτοιο τρόπο κατασκευασμένα ώστε να ενθαρρύνουν τους περαστικούς στο να κάνουν μια σύντομη στάση, αποτρέποντας αντιθέτως τους αστέγους να κοιμηθούν σε αυτά, Johnston & Shearing 2003: 27. Κάτι παρόμοιο εφαρμόστηκε και στον κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό της Βαρσοβίας, στο πλαίσιο της ‘αισθητικής’ αναβάθμισης του χώρου, όπου απομακρύνθηκαν τα παλιά ξύλινα παγκάκια, τα οποία χρησιμοποιούσαν για κρεβάτι οι άστεγοι, και αντικαταστάθηκαν από πλαστικά καθίσματα, Doherty *et al.* 2008: 301.

⁴⁴⁰ Pow 2013: 184.

Βραζιλίας, για παράδειγμα, όπου η οικονομική ύφεση, η πολιτική διαφθορά και οι υψηλοί δείκτες βίας και εγκληματικότητας έχουν επιφέρει κοινωνικές εντάσεις, οι εύπορες οικονομικά ομάδες αναλαμβάνουν διάφορες πρωτοβουλίες για να προστατεύσουν τους ίδιους και τις περιουσίες τους. Οι περισσότεροι από αυτούς προτιμούν ή να εγκαταλείψουν τα μεγάλα αστικά κέντρα ή να δημιουργήσουν ‘ασφαλείς κοινότητες’ μέσα σε αυτά⁴⁴¹.

Παρομοίως, στην κοινότητα Huixquilucan του Μεξικό εφαρμόστηκε το 2004 ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικής επιτήρησης, το οποίο συνοδεύτηκε με την εγκατάσταση κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης στο εσωτερικό των συνοικιών. Ανώτερος σκοπός των δημιουργών του προγράμματος ήταν η δημιουργία ενός ‘συνόρου ασφαλείας’ (‘secure border’), το οποίο θα προστάτευε τις εύπορες συνοικίες από την παραβατικότητα και τη βία των κοινωνικών ομάδων που διέμεναν στις υποβαθμισμένες περιοχές. Να αναφέρουμε, επίσης, πως την τοποθέτηση των συστημάτων βιντεοεπιτήρησης ανέλαβε μία ιδιωτική εταιρεία ασφαλείας με την επωνυμία Seguritech, η οποία χρηματοδότησε κι ένα μεγάλο μέρος του προγράμματος αυτού⁴⁴².

Στη Νότια Αφρική, επίσης, η ‘φυλασσόμενη κοινότητα’ δίνει τη θέση της στη ‘φυλασσόμενη πόλη’ (‘gated town’). Το ‘Heritage Park’ στο Western Cape, για παράδειγμα, είναι περικυκλωμένο από έναν ηλεκτρονικό φράχτη, του οποίου η περίμετρος φυλάσσεται από σαράντα περίπου ιδιωτικούς φρουρούς, καθώς και από ένα περίπλοκο πληροφοριακό σύστημα⁴⁴³. Στη Σιγκαπούρη, παρομοίως, υπάρχουν σήμερα περίπου 2.300 οικιστικά συγκροτήματα, των οποίων η αρχιτεκτονική ανταποκρίνεται στην ‘αμυντική’ λογική των φυλασσόμενων κοινοτήτων, διότι περιφράσσονται περιμετρικά με τείχη και φράχτες, διαθέτουν πύλη εισόδου και επιτηρούνται διαρκώς από ιδιωτικούς φρουρούς και κάμερες ασφαλείας⁴⁴⁴.

Στην πράξη, εκτοπίζοντας το έγκλημα και την αταξία από τις εύπορες και καλά φυλασσόμενες συνοικίες στις πιο υποβαθμισμένες περιοχές, επιτείνεται η οικονομική

⁴⁴¹ Sheptycki 1998: 490.

⁴⁴² Βλ. Arteaga Botello 2007: 325-335.

⁴⁴³ Johnston & Shearing 2003: 142.

⁴⁴⁴ Pow 2013: 189.

ανισότητα και η κοινωνική αποδιοργάνωση των τελευταίων, και η εγκληματικότητα στο εσωτερικό τους παίρνει μεγάλες διαστάσεις. Με αυτόν τον τρόπο, στις φτωχές κι εξαθλιωμένες γειτονιές των πόλεων ‘παγιδεύεται’⁴⁴⁵ μία ‘underclass’⁴⁴⁶, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στην περαιτέρω ‘γκετοποίηση’ τους⁴⁴⁷.

Τέτοιες καταστάσεις έχουν σαν αποτέλεσμα τη μεγέθυνση της κοινωνικής απόστασης και την όξυνση της κοινωνικής δυσπιστίας, από τη στιγμή που άτομα διαφορετικής κοινωνικο-οικονομικής προέλευσης αντιμετωπίζονται σαν απειλή⁴⁴⁸. Όπως η Zedner (2003) επισημαίνει χαρακτηριστικά *«πολλές από τις προσπάθειες για την επίτευξη της ασφάλειας διαβρώνουν στην πραγματικότητα την εμπιστοσύνη, τη σταθερότητα και την κοινωνική αλληλεγγύη»*, γεγονός που συνεισφέρει τα πλείστα στην αύξηση της ζήτησης για περισσότερη ασφάλεια⁴⁴⁹.

Κατά συνέπεια, όλο αυτό το σύγχρονο ‘σκηνικό’ που έχει στηθεί για την αντιμετώπιση του εγκλήματος, με τα τεχνικής κυρίως φύσεως μέτρα περιστασιακής πρόληψης⁴⁵⁰, ενδυναμώνει την αίσθηση ανασφάλειας και ανησυχίας των πολιτών⁴⁵¹, ενώ ανατροφοδοτεί, ταυτόχρονα, την επιθυμία για περισσότερη ασφάλεια⁴⁵². Ο Ian Loader (1997) παρατηρεί, σε σχέση με αυτό, ότι *«οι εταιρείες ιδιωτικής αστυνόμευσης στηρίζουν τη ζήτηση των υπηρεσιών τους στην ενίσχυση της δημόσιας ανασφάλειας»*⁴⁵³. Ο Christie (1994), παρομοίως, έχει επισημάνει το γεγονός πως η εμπορευματοποίηση του ελέγχου του εγκλήματος στις καπιταλιστικές κοινωνίες έχει μια ‘αυτο-ποιητική’ δυναμική, επικεντρώνοντας τον συλλογισμό του στην αύξηση της ποινικής καταστολής στις ΗΠΑ και την ταυτόχρονη εξάπλωση των ιδιωτικών καταστημάτων κράτησης (private prisons)⁴⁵⁴.

⁴⁴⁵ Crawford 1998α: 264.

⁴⁴⁶ Wilson 1987, Clark 1998.

⁴⁴⁷ Crawford 1999: 280.

⁴⁴⁸ Jones 2007: 855.

⁴⁴⁹ Zedner 2003α: 171-173.

⁴⁵⁰ Βλ. Ocqueteau 1999α: 9.

⁴⁵¹ Zedner 2003α: 163-166.

⁴⁵² Jones 2007: 855.

⁴⁵³ Loader 1997: 143-162.

⁴⁵⁴ Christie 1994 (κεφ. 7).

Σε κάθε περίπτωση, η ανάπτυξη της 'ιδιωτικής περιουσίας μαζικής χρήσης' αντανακλά την αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται πλέον η συλλογική ζωή και περιουσία, επιβεβαιώνοντας την υπόθεση πως μέσα στο πλαίσιο της σύγχρονης διακυβέρνησης λειτουργίες που άλλοτε επιτελούνταν αποκλειστικά από το κράτος⁴⁵⁵, αναλαμβάνονται πλέον από 'ιδιωτικές κυβερνήσεις' ('private governments')⁴⁵⁶. Επιπλέον, η εξάπλωση των gated communities έχει συμβολικό χαρακτήρα, αντικατοπτρίζοντας επιτυχώς την επιθυμία των πολιτών όχι μόνο για ένα ασφαλές, αλλά και για ένα *ομογενοποιημένο* κοινωνικό περιβάλλον, απαλλαγμένο από κάθε είδους διαφορετικότητα⁴⁵⁷.

⁴⁵⁵ Που μπορεί να ποικίλουν από τη διακομιδή των σκουπιδιών έως την αστυνόμευση, Johnston & Shearing 2003: 99.

⁴⁵⁶ Shearing 2006: 11-32, Wood & Shearing 2007: 23. Στην περίπτωση των *gated communities* είναι κυρίως οι ενώσεις ιδιοκτητών ακινήτων (Homeowners Associations), Johnston & Shearing 2003: 99, Shearing & Wood 2003β: 209.

⁴⁵⁷ Η Mona Lynch (2001: 89-111) επισημαίνει ότι στις φυλασσόμενες κοινότητες τείνουν να γειτνιάζουν άτομα με όμοια κοινωνικο-οικονομική τάξη και φυλετική προέλευση, τα οποία 'φυλακίζονται' κυριολεκτικά σε αυτές. Περαιτέρω, οι Edward Blakely και Mary-Gail Snyder (1997) αναγνωρίζουν τρεις διαφορετικές κατηγορίες φυλασσόμενων κοινοτήτων στις ΗΠΑ: τις 'lifestyle communities', τις 'prestige communities' και τις 'security zone communities'. Στις δύο πρώτες κατηγορίες και εν αντιθέσει με την τρίτη κατηγορία, το κύριο μέλημα των κατοίκων και των επισκεπτών τους δεν είναι τόσο η επίτευξη της μέγιστης ασφάλειας, διαμέσου της αποπομπής των πραγματικών αλλά και των υποτιθέμενων απειλών, όσο η διαφύλαξη του 'κύρους' και της κοινωνικο-οικονομικής ομοιομορφίας των κοινοτήτων αυτών, Pow 2013: 184.

1.6. Ανοικτά ζητήματα και προοπτικές

Σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν πιο πάνω, διαπιστώθηκε ότι οι οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές επηρέασαν τη σύγχρονη αντεγκληματική πολιτική και τον τρόπο με τον οποίο ασκείται πλέον η αστυνόμευση. Η νέα μορφή διακυβέρνησης στους στους εν λόγω τομείς εκφράζεται με τον περιορισμό του κρατικού μονοπωλίου στην παροχή της δημόσιας ασφάλειας και τη σύμπραξη με τον ιδιωτικό τομέα ή/και την κοινότητα⁴⁵⁸. Έτσι, βλέπουμε, αφενός, την εξάπλωση ιδιωτικών εταιρειών ασφαλείας που δρουν επικουρικά στη δημόσια αστυνομία για την αντιμετώπιση των διακινδυνεύσεων και απειλών της σύγχρονης εποχής⁴⁵⁹. Αφετέρου, παρατηρούνται νέες ή διαφορετικές μορφές αστυνόμευσης, οι οποίες είναι προσανατολισμένες στην προάσπιση του τοπικού χώρου. Ο πολίτης γίνεται πλέον *καταναλωτής*⁴⁶⁰ (των υπηρεσιών και των προϊόντων των ιδιωτικών επιχειρήσεων παροχής ασφάλειας) και *υπεύθυνο υποκείμενο*⁴⁶¹ για την αυτοπροστασία του από το έγκλημα (όπως είναι η λήψη μέτρων στους χώρους που διαβιούν και κινούνται), σύμφωνα με το νέο πολιτικό δόγμα του νεοφιλελευθερισμού⁴⁶².

Διαπιστώθηκε, ακόμη, ότι αυτοί που θέτουν τους κανόνες και αυτοί που έχουν επιφορτιστεί την εφαρμογή τους δεν έχουν άμεση σχέση. Ενώ δηλ. παλαιότερα οι δύο αυτές λειτουργίες επιτελούνταν από την κεντρική εξουσία, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται ο διαχωρισμός των αρμοδιοτήτων αυτών. Το κράτος, όμως, συνεχίζει να θέτει τα όρια και την κατεύθυνση της νεοφιλελεύθερης διακυβέρνησης, παραχωρώντας, τώρα, την ευθύνη της υλοποίησής της στα χέρια των ίδιων των κυβερνωμένων, δηλαδή στις κοινότητες, τους πολίτες⁴⁶³, τις επιχειρήσεις, τους εργαζόμενους, κ.λπ., που είναι και οι ωφελούμενοι, οι οποίοι συνήθως αναθέτουν με τη σειρά τους ένα μέρος της σε ιδιωτικές επιχειρήσεις.

⁴⁵⁸ O'Malley & Palmer 1996: 141, Herbert 2001: 460, Johnston & Shearing 2003: 22, 32.

⁴⁵⁹ Mary 2001α: 44.

⁴⁶⁰ Stenson 1993: 383, Brown 2006: 694.

⁴⁶¹ Rose 1996: 335.

⁴⁶² Crawford 2001α: 12.

⁴⁶³ Crawford 1998α: 250, Johnston & Shearing 2003: 24-25, Walters 2003: 10, Wood & Shearing 2007: 44-47.

Το ερώτημα που μένει να απαντηθεί είναι εάν τελικά το κράτος ενδυναμώνει τον ρόλο του στην προσπάθειά του να ‘καθοδηγεί’ περισσότερο και να ‘εκτελεί’ λιγότερο, ή μήπως με την εμφάνιση των νέων αυτών συνεταιρικών δικτύων, ιδίως στον τομέα του ελέγχου του εγκλήματος, αποδυναμώνεται και χάνει την ικανότητά του να ασκεί αποτελεσματικά την πολιτική εξουσία⁴⁶⁴.

Στη ‘σκακιέρα’ της σύγχρονης διακυβέρνησης το κράτος κατέχει τη θέση του **ισχυρού ‘παίχτη’**⁴⁶⁵ και του βασικού συνδιαμορφωτή της πολιτικής ατζέντας⁴⁶⁶. Σύμφωνα με τους Osborne και Gaebler (1992), σκοπός της διακυβέρνησης δεν είναι η ‘αποδυνάμωση’ του κράτους, αλλά η **ενδυνάμωση** της ικανότητάς του να κυβερνά αποτελεσματικά⁴⁶⁷. Μέσα απ’ αυτή τη διαδικασία «η *κεντρική κρατική μηχανή παραμένει πιο δυνατή από ποτέ και με μεγαλύτερη ευχέρεια δράσης κι επιρροής (των εξελίξεων)*»⁴⁶⁸, πέραν του ότι «*αυτός που καθοδηγεί το πλοίο (steering) έχει μεγαλύτερη ευθύνη για την κατεύθυνσή του από εκείνον που τραβάει κουπί (rowing)*»⁴⁶⁹.

Εντούτοις, υποστηρίζεται ότι η εξάπλωση της αστυνόμευσης είτε με βάση εμπορικά κριτήρια, είτε με κριτήρια κοινοτικής πρόληψης, είναι μόνο θεωρητικά συναινετική και δημοκρατική. Με τον πολλαπλασιασμό των μεθόδων ελέγχου και τον επακόλουθο **πλουραλισμό αστυνόμευσης** συγχέονται τα όρια ανάμεσα στην δημόσια και την ιδιωτική ασφάλεια και αποδυναμώνεται η έννοια της ίδιας της ασφάλειας (και του δημόσιου χαρακτήρα της)⁴⁷⁰. Η αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου από

⁴⁶⁴ Crawford 1998α: 258-259.

⁴⁶⁵ Crawford 2002α: 5, Johnston & Shearing 2003: 144, Loader & Walker 2001: 10, των ιδίων 2004: 224, Loader 2005: 167.

⁴⁶⁶ Atkinson & Coleman 1992: 155.

⁴⁶⁷ Osborne & Gaebler 1992: 9.

⁴⁶⁸ Garland 1996: 454.

⁴⁶⁹ Osborne & Gaebler 1992: 32.

⁴⁷⁰ Λαμπροπούλου 2003β: 1155, 1161, 1163, Παπαθεοδώρου 2002: 19. Σημειωτέον ότι από δημόσια ασφάλεια μετατρέπεται σε ‘*έσωτερική*’ σύμφωνα με τη Λαμπροπούλου (2000, 2001β). Ο Γιώργος Κατρούγκαλος (2006), περαιτέρω, αναφέρει ότι η δημόσια ασφάλεια ως δημόσιο αγαθό και ως ένα από τα συστατικά της δημόσιας τάξης (*ordre publique*), περιλαμβάνει τόσο την ασφάλεια των προσώπων και των αγαθών (*sécurité physique des personnes et des biens*), όσο και την κρατική ασφάλεια (*sureté d’Etat-sécurité nationale*), Κατρούγκαλος 2006: 360.

κοινοτικούς και ιδιωτικούς φορείς, είδαμε πως εμφανίζει κάποια προβλήματα που άπτονται της ανισοκατανομής της παροχής υπηρεσιών αστυνόμευσης, προς όφελος των οικονομικά εύπορων ομάδων του πληθυσμού και σε βάρος των οικονομικά ασθενέστερων⁴⁷¹.

Ενδιαφέρουσα είναι η μελέτη των Loader και συνεργατών (2014) οι οποίοι κάνουν λόγο για μία *ηθική οικονομία* (του αγαθού) της *ασφάλειας*. Για τους συγγραφείς, η αγορά πρέπει να έχει κάποια ηθικά όρια, ενώ μερικά αγαθά όπως η δικαιοσύνη και η ασφάλεια⁴⁷², που μας ενδιαφέρουν περισσότερο στην παρούσα εργασία, δεν θα πρέπει να μετατρέπονται σε καταναλωτικά αγαθά με σαφή αγοραστική αξία (όπως συμβαίνει με τα σπίτια, τα αυτοκίνητα, τα σκάφη, τα ταξίδια, κ.ά.). Η συλλογιστική πίσω από την παραδοχή αυτή, είναι ότι με την ‘αγοραπωλησία’ των παραπάνω αγαθών, υπάρχει ο κίνδυνος, πρώτον, να διαβρωθούν και να χάσουν, ως εκ τούτου, την ηθική τους αξία, και δεύτερον, να αναδιανεμηθούν άνισα μέσα στην κοινωνία, υπονομεύοντας τις συνθήκες μέσα στις οποίες όλοι οι πολίτες θα συνυπήρχαν ισότιμα⁴⁷³. Η ασφάλεια εκλαμβάνεται σαν ένα ηθικό απόθεμα μέσα στο οποίο ενώνονται, αλλά και συγκρούονται, ταυτόχρονα, καταναλωτικές και μη-καταναλωτικές αξίες (όπως αλληλεγγύη, εμπιστοσύνη, ιδιωτικότητα, κοινοτισμός). Η δε επιδίωξή της από τον ιδιωτικό τομέα επί τη βάση της οικονομίας της αγοράς, συνιστά μία «αμφισβητούμενη πρακτική της σύγχρονης διακυβέρνησης»⁴⁷⁴.

Με βάση τα όσα εκτέθηκαν στις προηγούμενες ενότητες, συμπεραίνουμε πως η διακυβέρνηση της ασφάλειας εμπεριέχει μία ισχυρή επεκτατική δυναμική⁴⁷⁵. Η ιδιωτικοποίηση και ο κοινοτισμός υπήρξαν μέσα που συνυπήρχαν, και δεν αντικαθιστούσαν τη δημόσια αστυνόμευση και δίωξη του εγκλήματος. Κι ενώ σε πολλούς άλλους τομείς, η αύξηση της *εμπορευματοποίησης* και της *αποδέσμευσης* από τα θεσμικά πλαίσια του κράτους, συνοδεύεται από μείωση των κρατικών παρεμβάσεων, στον τομέα απονομής ποινικής δικαιοσύνης οι νέες μορφές σύγχρονης

⁴⁷¹ Loader & Sparks 2007: 82.

⁴⁷² Οι συγγραφείς αναφέρονται και σε άλλα παρόμοια αγαθά, όπως της τιμής, της φιλίας, της αγάπης, της ελευθερίας του λόγου, της θρησκείας, της πολιτικής δύναμης, κ.ο.κ..

⁴⁷³ Βλ. Loader *et al.* 2014: 470-476.

⁴⁷⁴ Βλ. Loader *et al.* 2014: 484-485.

⁴⁷⁵ Johnston & Shearing 2003: 143.

διακυβέρνησης του εγκλήματος δεν αποκλείουν την παράλληλη ύπαρξη, και σε αρκετές περιπτώσεις ακόμη και την επέκταση των παραδοσιακών μορφών παρέμβασης και τιμωρίας⁴⁷⁶. Είναι φανερό πλέον το γεγονός, πως υπάρχουν περισσότερες κάμερες κλειστού κυκλώματος, περισσότεροι ιδιωτικοί φρουροί φύλαξης και ενεργοί πολίτες, προκειμένου να επισημάνουν περιστατικά τα οποία υπό άλλες συνθήκες θα είχαν διαφύγει της προσοχής της επίσημης αστυνομίας⁴⁷⁷.

Παρόλα αυτά, οι διάφορες μορφές *‘διακυβέρνησης της εγκληματικότητας εξ αποστάσεως’* αφήνουν αναπάντητα ερωτήματα αναφορικά με την υποχρέωση λογοδοσίας και νομιμότητας⁴⁷⁸. Αυτό το οποίο μπορούμε να παραδεχτούμε είναι ότι, συνολικά, η ιδιωτικοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής αντί να λύσει νομοθετικά κενά και να ελαφρύνει το ήδη υπερφορτωμένο κράτος, αντίθετα προκάλεσε καινούρια προβλήματα νομιμότητας⁴⁷⁹, εφόσον οι ιδιωτικές επιχειρήσεις ασφάλειας δεν δεσμεύονται από τις αρχές της αναλογικότητας, της επέμβασης υπό ορισμένες προϋποθέσεις και όρους κ.λπ., όπως συμβαίνει με την αστυνομία και τους άλλους επίσημους φορείς του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης⁴⁸⁰.

Στην πραγματικότητα, η περιπλοκότητα αλλά και το εύρος ανακατανομής των κυβερνητικών καθηκόντων σε εμπορικές επιχειρήσεις και σε εθελοντικές και κοινοτικές ομάδες, σε τοπικό και εθνικό, ή σε κάποιες περιπτώσεις και υπερεθνικό επίπεδο, τις περισσότερες φορές καταλήγει να αμφισβητεί τον ρόλο του κράτους ως προστάτη του κοινωνικού συνόλου και αφήνει ανοικτό το θέμα για τη δίωξη του εγκλήματος και την απονομή της δικαιοσύνης ως κρατικής λειτουργίας⁴⁸¹. Η επιδίωξη της ασφάλειας από ιδιωτικούς και κοινοτικούς φορείς, μπορεί να ενέχει κινδύνους που σχετίζονται τόσο με τη νομιμοποίηση, τα όρια δικαιοδοσίας και τη σύνθεση των φορέων αυτών, όσο και με το δικαίωμα όλων των πολιτών, να

⁴⁷⁶ Braithwaite 2000: 226-227, Wood & Shearing 2007: 123-124.

⁴⁷⁷ Jones 2007: 854.

⁴⁷⁸ Crawford 1998α: 252, Kazancigil 1998: 77, Stenson 1999: 68.

⁴⁷⁹ Crawford 1995: 120, του ιδίου 1998α: 258-259 και του ιδίου 2008: 164.

⁴⁸⁰ Λαμπροπούλου 2003α: 169.

⁴⁸¹ Λαμπροπούλου 2003α: 170.

απολαμβάνουν ισότιμα, ανεξαιρέτως κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, το *δημόσιο αγαθό της ασφάλειας*⁴⁸² στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής πολιτείας.

Εντούτοις, δεν μπορούμε να παρακάμψουμε τις θετικές όψεις που μπορεί να λάβει η διακυβέρνηση ως μια πιο διαδραστική, συμμετοχική, αποκεντρωμένη και για τον λόγο αυτό πιο ευέλικτη μορφή διοίκησης⁴⁸³, εάν και εφόσον, κατορθώσει να γεφυρώσει το χάσμα *νομιμότητας* και *εμπιστοσύνης*⁴⁸⁴ μεταξύ των κυβερνώντων και των κυβερνωμένων, ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό τη δημοκρατική νομιμοποίησή της⁴⁸⁵.

Εν περιλήψει, ο τρόπος με τον οποίο επιτυγχάνεται η ασφάλεια των πολιτών στις σύγχρονες κοινωνίες, έχει υποστεί δραματικές αλλαγές τις τελευταίες δεκαετίες. Το σύγχρονο κράτος στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει το έγκλημα επιτυχώς, μεταβιβάζει ένα μέρος των αρμοδιοτήτων του στον ιδιωτικό τομέα και την κοινότητα. Αυτή η *‘διακυβέρνηση από απόσταση’* (*‘governance at a distance’*), όπως την ονόμασαν οι Rose και Miller (1992) στην προσπάθειά τους να διαχωρίσουν τη διακυβέρνηση από τον παραδοσιακό, κάθετα και συγκεντρωτικά δομημένο τρόπο διοίκησης⁴⁸⁶, αποτελεί μια μορφή διοίκησης του εγκλήματος η οποία διαθέτει ένα δικό της απόθεμα γνώσεων, νέες τεχνικές, καινούργιους μηχανισμούς και στόχους, οι οποίοι παραλλάσσουν⁴⁸⁷. Επομένως, στις σύγχρονες κοινωνίες ο κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος *‘εμπορευματοποιείται’*⁴⁸⁸ και οργανώνεται μέσα από ποικίλα κοινωνικά πεδία κρατικής ή/και μη κρατικής προέλευσης⁴⁸⁹.

⁴⁸² Βλ. Marcus & Vourc’h 1998.

⁴⁸³ Gaudin 1998: 47, Harguindeguy 2007: 388-389, Schaap 2007: 532-533.

⁴⁸⁴ Ως τις βασικές συνιστώσες του κοινωνικού κεφαλαίου σύμφωνα με την ΠΤ.

⁴⁸⁵ Kazancigil 1998: 77.

⁴⁸⁶ Πρόκειται για μία φράση που χρησιμοποίησαν οι Rose και Miller (1992), η οποία προέρχεται από την αρχική ιδέα του Bruno Latour *‘δράση από απόσταση’* (*‘action at a distance’*), Latour, B. (1987) *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Harvard University Press, Cambridge, σύμφωνα με Shearing 2007: 258, Aas 2004: 389.

⁴⁸⁷ Garland 2001α: 124-127, σύμφωνα με Λαμπροπούλου 2003α: 170.

⁴⁸⁸ Jones & Newburn 2006: 1.

⁴⁸⁹ Bayley & Shearing 1996: 585-586, Loader 1999: 374, του ιδίου 2000: 330 και του ιδίου 2005: 158.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι εταιρείες ιδιωτικής ασφάλειας και ελέγχου του εγκλήματος αναδύονται ως νέες μορφές εξουσίας στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες, καταρρίπτοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον *‘μύθο της απόλυτης κυριαρχίας του κράτους’* να εξασφαλίσει τη μέγιστη δυνατή ασφάλεια στους πολίτες του⁴⁹⁰. Παράλληλα, το κράτος υποχωρεί όλο και περισσότερο στην άσκηση των παραδοσιακών του λειτουργιών, διατηρώντας μόνο τον κεντρικό πυρήνα των αρμοδιοτήτων του (όπως το μονοπώλιο της χάραξης των γενικών κατευθύνσεων του αντεγκληματικού σχεδιασμού και της καταπολέμησης της παρέκκλισης συχνά με την άσκηση *νομιμοποιημένης βίας*)⁴⁹¹, τώρα πια, από απόσταση. Παρόλα αυτά, το κράτος-‘διαχειριστής’ παραμένει βασικός *‘πρωταγωνιστής’*, έστω κι έτσι, ελέγχου του εγκλήματος και κύριος συντονιστής των πρωτοβουλιών των υπολοίπων εταίρων προς την κατεύθυνση αυτή⁴⁹².

⁴⁹⁰ Walters 2003: 6-7.

⁴⁹¹ Jones & Newburn 2002: 132-133, Shearing 2004: 8-9.

⁴⁹² Λαμπροπούλου 2003α: 170, Dupont 2007: 80.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. «Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ‘ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΗΣ’ ΚΑΙ Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ 11^η ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ»

2.1. Εισαγωγή.

«Τίποτα δεν είναι κίνδυνος, δεν υπάρχει κανένας κίνδυνος στην πραγματικότητα. Από την άλλη, οτιδήποτε μπορεί να είναι ένας κίνδυνος. Όλα εξαρτώνται από τον τρόπο με τον οποίο κάποιος αναλύει την έννοια του κινδύνου, με το πώς εξετάζει το γεγονός»⁴⁹³.

Σύμφωνα με το ά. 15 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου παρέχεται η δυνατότητα στα συμβαλλόμενα κράτη σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, να λαμβάνουν μέτρα που να παραβαίνουν τα θεμελιώδη δικαιώματα της Σύμβασης, μόνο όμως στον απολύτως αναγκαίο βαθμό που επιβάλλεται από τις συνθήκες της κατάστασης αυτής⁴⁹⁴. Σήμερα, οι καταστάσεις έκτακτης ανάγκης δεν ταυτίζονται μόνο με τους παραδοσιακούς εξωτερικούς (π.χ. πόλεμος) ή εσωτερικούς (π.χ. εγχώρια τρομοκρατία) κινδύνους που καλείται να αντιμετωπίσει το «Συνταγματικό Δίκαιο της ανάγκης»⁴⁹⁵, αλλά επεκτείνονται και σε ένα πλήθος νέων κινδύνων και κρίσεων που συνοδεύουν τη μετάβαση από τη βιομηχανική κοινωνία στην *‘κοινωνία της διακινδύνευσης’*⁴⁹⁶.

⁴⁹³ Ewald, F. (1991) «Insurance and Risk». Στο: Burchell, G., Gordon, C. & Miller, P. (εκδ.), The Foucault Effect: Studies in Governmentality. Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead, σελ. 197-210 (1999), σύμφωνα με Dean 1999: 177.

⁴⁹⁴ Ανθόπουλος, Κοντιάδης, Παπαθεοδώρου 2005: 12.

⁴⁹⁵ Τσάτσος, Δ. (1994) *Συνταγματικό Δίκαιο*. τ. Α', Θεμέλιο, Αθήνα, σελ. 269, σύμφωνα με Ανθόπουλο, Κοντιάδη, Παπαθεοδώρου 2005: 12.

⁴⁹⁶ Ανθόπουλος, Κοντιάδης, Παπαθεοδώρου 2005: 12-13.

Η Λαμπροπούλου (2001β) στην προσπάθειά της να προσδιορίσει τη σχέση ανάμεσα στον *κίνδυνο* (danger)⁴⁹⁷ και τη *διακινδύνευση* (risk), αναφέρει χαρακτηριστικά πως «ο κίνδυνος προέρχεται, ως επί το πλείστον, από το εξωτερικό περιβάλλον και αναφέρεται σε ζημίες που μπορεί να προκύψουν στο μέλλον και δεν οφείλονται οπωσδήποτε στις πράξεις ή στις επιλογές εκείνου που τις υφίσταται. Το ρίσκο όμως το παίρνουμε επειδή προσδοκούμε συνήθως κάποιο όφελος από μια συγκεκριμένη μας επιλογή»⁴⁹⁸.

Σε παρόμοιες εκτιμήσεις καταλήγει και ο Ιωάννης Μανωλεδάκης (2005α), σύμφωνα με τον οποίο «ο κίνδυνος είναι μια αντικειμενικά διαπιστώσιμη παρουσία κάποιου επικείμενου κακού, το οποίο μπορεί να προέρχεται από τα στοιχεία της φύσης ή από τη συμπεριφορά του ίδιου του ανθρώπου, όταν ο τελευταίος είναι αδύναμος να τον αντιμετωπίσει ή έχει άγνοια ως προς την επικινδυνότητα αυτού. Στην αντίθετη περίπτωση, δηλ. όταν ο άνθρωπος έχει αποκτήσει την ικανότητα αντιμετώπισης του φυσικού κινδύνου και δεν την αξιοποιεί, καθώς και όταν έχει αποκτήσει συνείδηση της επικίνδυνης δραστηριότητάς του και δεν την εγκαταλείπει, τότε περνάμε από το στάδιο του κινδύνου, στη φάση της διακινδύνευσης»⁴⁹⁹.

Πρόκειται, συνεπώς, όπως ισχυρίζεται ο συγγραφέας, όχι για μία εν δυνάμει επιζήμια φυσική κατάσταση, αλλά για μία επιζήμια ανθρώπινη επιλογή που δημιουργεί και ανάλογη κοινωνική ευθύνη⁵⁰⁰. Η έννοια της διακινδύνευσης, εμπεριέχει την έννοια του κινδύνου αλλά δεν ταυτίζεται μ' αυτήν⁵⁰¹. Ο κίνδυνος είναι κατάσταση, ενώ η διακινδύνευση ανθρώπινη απόφαση που λαμβάνεται συνήθως επί τη βάση της

⁴⁹⁷ Ετυμολογικά ο κίνδυνος είναι λατινογενούς φύσεως, έχοντας προέλευση από το λατινικό *rescum*, και σηματοδοτεί αυτό το οποίο *διαταράσσει* την ομαλή πορεία, εμποδίζει την ομαλή εξέλιξη κάποιου γεγονότος, Ewald, F. (1986) *L'Etat providence*. Grasset, Paris, σελ. 173, σύμφωνα με Lemaitre 2000: 298, Cartuyvels 2009: 562.

⁴⁹⁸ Λαμπροπούλου 2001β: 53.

⁴⁹⁹ Μανωλεδάκης 2005α: 183-184.

⁵⁰⁰ Μανωλεδάκης 2005α: 184. Πρόκειται για τη θεμελιακή διαφορά των 'αυτοπαθών' ρίσκων και των 'ετεροπαθών' κινδύνων. Τα πρώτα τα αναλαμβάνει κανείς αυτοβούλως, έχοντας προηγουμένως, δηλαδή κατά τη χρονική στιγμή της απόφασης/δράσης, υπολογίσει το ενδεχόμενο της πρόκλησης ζημιών. Στους δεύτερους, αντιθέτως, εκτίθεται κανείς συνήθως αναπότρεπτα, απρόσμενα και αθέλητα, Γεωργιάδου 1999: 72.

⁵⁰¹ Giddens 2001: 53, Πανούσης 2003: 39.

ωφελιμότητας⁵⁰². Άρα τη διακινδύνευση την αναλαμβάνει κανείς, επωμίζοντας τις συνέπειες μιας τέτοιας επιλογής, ενώ τον κίνδυνο τον υφίσταται⁵⁰³.

Τουτέστιν, η διακινδύνευση ορίζεται σύμφωνα με τον Ulrich Beck (1992), ο οποίος ήταν από τους πρώτους που εισήγαγαν την έννοια στις κοινωνικές επιστήμες⁵⁰⁴, ως *«ο συστηματικός τρόπος ν' αντιμετωπίζει κανείς τους κινδύνους και τις ανασφάλειες που προκαλούνται και παρουσιάζονται από την ίδια τη νεωτερικότητα»*⁵⁰⁵. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι πάντοτε έρχονταν αντιμέτωποι με κινδύνους⁵⁰⁶, μόνο που στις προ-προβιομηχανικές κοινωνίες ήταν έως κάποιο βαθμό προβλέψιμοι⁵⁰⁷.

Αντιθέτως, η σύγχρονη μετα-νεωτερική κοινωνία αντιμετωπίζει διακινδυνεύσεις διαφορετικού τύπου, οι οποίες δεν προέρχονται από φαινόμενα της φύσης, όπως για παράδειγμα οι φυσικές καταστροφές (σεισμοί, πλημμύρες), αλλά από ανθρώπινες αποφάσεις, ενέργειες και παραλείψεις και λαμβάνονται ως οι απρόβλεπτες συνέπειες της προόδου, της τεχνικοοικονομικής ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού⁵⁰⁸. Εντούτοις, οι αιτίες που προκαλούν αυτές τις διακινδυνεύσεις παραμένουν συχνά απροσδιόριστες λόγω της κοινωνικής πολυπλοκότητας μέσα στην οποία αυτές παράγονται, γεγονός που επιφέρει δυσχέρειες ως προς τη δυνατότητα καταλογισμού

⁵⁰² Beck 1999: 50.

⁵⁰³ Βλ. Giddens 2001: 50-54.

⁵⁰⁴ Αξίζει να αναφέρουμε ότι η πρώτη θεωρητικός των κοινωνικών επιστημών που ανέλυσε την έννοια του κινδύνου από την πλευρά της κοινωνικής ανθρωπολογίας, ήταν η Mary Douglas στις αρχές της δεκαετίας του '80, ενώ η κοινωνιολογική προσέγγιση του θέματος ήλθε στις αρχές της επόμενης δεκαετίας, από τους κοινωνιολόγους Beck (1986/1999) και Giddens οι οποίοι υιοθετούν παρόμοιες θεωρητικές απόψεις, Lupton 1999: 1, Caplan 2000: 1-2. Για μια συνοπτική παρουσίαση των κύριων θέσεών τους, καθώς και των μεταξύ τους θεωρητικών συγκλίσεων, πρβλ. Beck 1998: 9-22, Giddens 1998: 23-34. Ακολουθώντας, και άλλοι θεωρητικοί προσέγγισαν κοινωνιολογικά την έννοια του κινδύνου, ανάμεσα στους οποίους ο Luhmann (1991/2006).

⁵⁰⁵ Beck 1992: 21.

⁵⁰⁶ Beck 1999: 48. Σύμφωνα με την τυπολογία των Mary Douglas & Aaron Wildavsky (1983), την οποία αναφέρει ο Scott Lash (2000), οι πραγματικοί κίνδυνοι ταξινομούνται σε τρεις βασικές κατηγορίες: *κοινωνικο-πολιτικοί, οικονομικοί και φυσικοί* κίνδυνοι, Lash 2000: 50.

⁵⁰⁷ Beck 1998: 15-16.

⁵⁰⁸ Beck 1999: 50.

ευθύνης⁵⁰⁹. Για παράδειγμα οι σύγχρονοι κίνδυνοι είναι κατά κανόνα αθέατοι (ραδιενέργεια, τοξικά αέρια, βλαπτικές και δηλητηριώδεις ουσίες στο νερό και στα είδη διατροφής), επηρεάζοντας κάθε μορφή ζωής στον πλανήτη (ανθρώπους, ζώα, φυτά) και προκαλώντας (συχνά) μη αναστρέψιμες βλάβες⁵¹⁰.

Ωσαύτως, «οι κίνδυνοι της ύστερης νεωτερικότητας αντί να εξειδικεύονται κοινωνικά, έχουν την τάση να γενικεύονται, να διαχέονται, και τελικώς, να ‘παγκοσμιοποιούνται’, θίγοντας ακόμη και εκείνους που τους παράγουν ή και εκείνους που κερδίζουν από την παραγωγή τους», σημειώνει ο Beck⁵¹¹, υπογραμμίζοντας έτσι την *εξισωτική επίδραση των κινδύνων*⁵¹² και τον παν-ενδημικό τους χαρακτήρα⁵¹³. Επομένως, βασικά στοιχεία του κινδύνου είναι η ‘καθολικότητα’ σε ό,τι αφορά τους κοινωνικούς αποδέκτες του και η ‘παγκοσμιότητα’ σε ό,τι αφορά τα πεδία διάχυσής του⁵¹⁴.

Σύμφωνα με τη βασική θέση του Beck στη μεταβιομηχανική κοινωνία η κοινωνική παραγωγή πλούτου συμβαδίζει συστηματικά με την κοινωνική παραγωγή διακινδυνεύσεων⁵¹⁵. Είδαμε ο εκσυγχρονισμός του 19^{ου} αιώνα να διαβρώνει σταδιακά τις δομές της φεουδαλικής κοινωνίας και στη θέση της να επιβάλει το πρότυπο της βιομηχανικής, ενώ ο εκσυγχρονισμός του 21^{ου} αιώνα να αποδομεί βασικές συνιστώσες της βιομηχανικής κοινωνίας αναδεικνύοντας ως διάδοχη μορφή

⁵⁰⁹ Beck 1992: 31-34.

⁵¹⁰ Γασπαρινάτου 2005: 31.

⁵¹¹ Είναι γνωστή η φράση του Beck σχετικά: «η φτώχεια είναι ταξική και το νέφος δημοκρατικό» (‘poverty is hierarchic and smog is democratic’), Beck 1992: 36-37, 47.

⁵¹² Μολαταύτα, δεν πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός, πως η διαχείριση των ενδεχόμενων διακινδυνεύσεων έχει έντονα ταξικό χαρακτήρα, αφού συνήθως οι πιο ισχυροί (οικονομικά και κοινωνικά) είναι σε θέση να τις αντιμετωπίζουν πιο εύκολα, Tierney 1999: 231-232.

⁵¹³ Beck, U. (1995) *Ecological Enlightenment*. Humanities Press, Atlantic Highlands, σελ. 2, σύμφωνα με Walker & McGuinness 2002: 244.

⁵¹⁴ Γεωργιάδου 1999: 98, 104, Baratta & Wagner 1994: 331.

⁵¹⁵ Beck 1992: 19.

την κοινωνία της διακινδύνευσης⁵¹⁶. Με άλλα λόγια «η άλλη πλευρά της ωρίμανσης της βιομηχανικής νεωτερικότητας είναι η εμφάνιση της κοινωνίας του ρίσκου»⁵¹⁷.

Ο Beck διακρίνει τρία στάδια κοινωνικής εξέλιξης: την προ-νεωτερικότητα, τη νεωτερικότητα και την ‘αναστοχαστική/ανακλαστική νεωτερικότητα’ (reflexive modernity) ή αλλιώς ‘κοινωνία της διακινδύνευσης’ ή ‘του ρίσκου’⁵¹⁸. Πρόκειται για την αντίφαση του εκσυγχρονισμού (και γι’ αυτό τον λόγο ο Beck τον ονομάζει ‘ανακλαστικό’)⁵¹⁹, αφού στο τελευταίο αυτό στάδιο, η επιστημονική ανάπτυξη και η τεχνολογική πρόοδος οι οποίες απελευθέρωσαν τον άνθρωπο από τις μεταφυσικές προκαταλήψεις του παρελθόντος καθιερώνοντας τον ορθολογικό τρόπο σκέψης, υποσκάπτουν τα θεμέλια του πολιτισμού που οι ίδιες δημιούργησαν⁵²⁰.

Στην ύστερη νεωτερικότητα την οποία διανύουμε, η ένταση του αισθήματος της ανασφάλειας που διαπιστώνεται στην κοινή γνώμη και το οποίο πολλές φορές ταυτίζεται με το αίσθημα του φόβου του εγκλήματος⁵²¹, προκαλεί τη διάρρηξη της εμπιστοσύνης των πολιτών έναντι των επίσημων θεσμών και των φορέων τους να καταπολεμήσουν επιτυχώς το έγκλημα⁵²². Στο πλαίσιο αυτό, η ‘κοινωνία της διακινδύνευσης’ οδηγεί στην αναζήτηση νέων πολιτικών διαχείρισης των κινδύνων⁵²³ (‘politique du contrôle des risques’)⁵²⁴, συμπεριλαμβανομένου και του εγκληματικού φαινομένου, που βασίζονται στον επιμερισμό και τη διάχυση της ευθύνης σύμφωνα με τις επιταγές της σύγχρονης διακυβέρνησης.

⁵¹⁶ Beck 1992: 10.

⁵¹⁷ Μπεκ 1996: 73. Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται, εναλλακτικά, χρήση των όρων κίνδυνος /διακινδύνευση (ρίσκο), αλλά θεωρητικά μένουμε πιστοί στη μεταξύ τους διάκριση για την οποία έγινε λόγος προηγουμένως.

⁵¹⁸ Beck 1992: 10-11, σύμφωνα με Γασπαρινάτου 2005: 30.

⁵¹⁹ Μπεκ 1996: 75 και του ιδίου 1999: 72-73.

⁵²⁰ Μπεκ 1996: 18, Beck 1996: 27, σύμφωνα με Jensen & Blok 2008: 760, καθώς επίσης και Giddens 2001: 54-64, σύμφωνα με Γασπαρινάτου 2005: 30.

⁵²¹ Ζαραφονίτου 2007: 35.

⁵²² Γασπαρινάτου 2006: 1538.

⁵²³ Κοντιάδης 2005: 72-73.

⁵²⁴ Brants & Field 1997: 409.

Η διακινδύνευση ως ‘μετανεωτερική’ έννοια, ταυτίζεται με την παράγωγη των κρίσεων και αμφισβητήσεων που συμβαίνουν σε διεθνικό και εθνικό επίπεδο, και επηρεάζει το πλέγμα των σχέσεων μεταξύ ελευθερίας και ασφάλειας, οδηγώντας σε ένα ‘κράτος πρόληψης’ (*‘état de prévention’*)⁵²⁵ με σκοπό τη διαχείριση των κινδύνων. Έτσι. *«το κράτος διεθνοποιείται, αποπολιτικοποιείται, αλλά και ιδιωτικοποιείται, σύμφωνα με τον Παπαθεοδώρου (2009), στο βαθμό που αποσύρεται από την παραδοσιακή κοινωνική αποστολή του»*⁵²⁶.

Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, το κράτος με τον ιεραρχικά κάθετο χαρακτήρα του, τη μεγάλη γραφειοκρατία και τον παρεμβατισμό, αδυνατούσε να προσαρμοστεί επιτυχώς στο γρήγορα μεταβαλλόμενο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον που δημιουργήθηκε, κυρίως, με την ταχεία άνοδο των νεοφιλελεύθερων καθεστώτων κατά τις δεκαετίες του ’80 και του ’90. Ως εκ τούτου, είδαμε τις εξουσίες του να επαναδιατυπώνονται σε τέτοιο σημείο ώστε να διαφαίνεται μία τάση αποδυνάμωσης των θεσμικών του ικανοτήτων να αντιμετωπίσει επιτυχώς τα προεξέχοντα κοινωνικά προβλήματα, ανάμεσα στα οποία και το έγκλημα.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες *«παρατηρούμε»*, σύμφωνα με τη Λαμπροπούλου (2001), *«μια αναδιοργάνωση της κρατικής αντίδρασης στην παραβατικότητα και τον προσανατολισμό σε νέες μορφές ελέγχου, οι οποίες δεν έχουν εμφανές κατασταλτικό περιεχόμενο, αλλά είναι πιο εκλεπτυσμένες, πολύπλοκες και προσαρμοσμένες στις διάφορες καταστάσεις. Αυτές οι μορφές ελέγχου δεν νομιμοποιούνται μέσω κανόνων ηθικής, αλλά μέσω μιας τεχνοκρατικής έννοιας της ασφάλειας. Στη θέση του αντιδραστικού ελέγχου, το κράτος προτιμά να χρησιμοποιεί πλέον τεχνοκρατικές μορφές ελέγχου με προδραστικό περιεχόμενο, ενώ συστατικό τους στοιχείο είναι η ‘εμπορευματοποίηση’ της ασφάλειας»*⁵²⁷.

Στη λογική αυτή ο τελικός σκοπός είναι η ασφάλεια, νοούμενη όχι ως *‘ασφάλεια των δικαιωμάτων’*, αλλά υπό τη μετανεωτερική της έννοια ως *«εξασφάλιση των εννόμων αγαθών και πρόληψη των ενδεχόμενων διακινδυνεύσεων»*⁵²⁸. Η έννοια του

⁵²⁵ Baratta & Wagner 1994: 332.

⁵²⁶ Παπαθεοδώρου 2009: 23-24.

⁵²⁷ Λαμπροπούλου 2001β: 89, 174.

⁵²⁸ Ανθόπουλος 2005: 109, 111.

‘δικαιώματος της ασφάλειας’ αναφέρεται στην προστασία από κάθε είδους κινδύνους (τεχνολογικούς, περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς) και διακινδυνεύσεις, με κυρίαρχη πάντα την προστασία από την απειλή της εγκληματικότητας και της τρομοκρατίας⁵²⁹. Κι ενώ στο παρελθόν (κατά τον 20^ο αιώνα) οι δυτικές κοινωνίες χρησιμοποιούσαν ως κύριο μέσο τιμωρίας, πειθάρχησης και συγκράτησης από την παρέκκλιση τον εγκλεισμό, οι σημερινές κοινωνίες παρατηρούμε να προβάλουν τη γενικευμένη επιτήρηση και τον αυτοματοποιημένο έλεγχο, ως κυρίαρχα μέσα άσκησης της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής. Φαίνεται, δηλαδή, να ενισχύεται η άποψη του Gilles Deleuze για την ‘κοινωνία του ελέγχου’ η οποία διαδέχτηκε την ‘κοινωνία της πειθαρχίας’⁵³⁰.

⁵²⁹ Ανθόπουλος 2005: 114.

⁵³⁰ Deleuze, G. (1990) *Pourparlers*. Ed. De Minuit, Paris, σελ. 240, σύμφωνα με Παπαθεοδώρου 2009: 32.

2.2. Οι τάσεις της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής έτσι όπως διαμορφώνονται στην «κοινωνία της διακινδύνευσης»

«Η αρχιτεκτονική μορφή του σύγχρονου αστικού περιβάλλοντος προσδιορίζει τους χώρους για συγκεκριμένες χρήσεις»⁵³¹.

Το εγκληματικό φαινόμενο αποτυπώνεται, τελευταία, περισσότερο ως ένα σύνολο διακινδυνεύσεων και λιγότερο ως ένα ζήτημα που πηγάζει από προσωπικές ή κοινωνικές παθολογίες. Στην κοινωνία της διακινδύνευσης η εξασθένιση της αποκλειστικής ισχύος του κράτους να αντιμετωπίσει τους κινδύνους που το απειλούν και η μετάβαση από την κυβέρνηση στη διακυβέρνηση, είναι διαδικασίες που επιτελούνται αναπότρεπτα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση της ονομαζόμενης ‘glocalisation’⁵³² του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος. Πρόκειται για την παράφραση της λέξης ‘παγκοσμιοποίηση’ (globalization), η οποία επιδιώκει να συμπεριλάβει σε αυτήν, την ανάδειξη του *τοπικού χώρου* (local). Δηλ. παγκόσμιο και τοπικό συνυπάρχουν στην αντιμετώπιση των προβλημάτων (της εγκληματικότητας εν προκειμένω)⁵³³.

Κατ’ αυτόν τον τρόπο, στη σύγχρονη αντεγκληματική πολιτική οι έννοιες της *συγκράτησης της επικινδυνότητας* και της *διαχείρισης των κινδύνων* επικρατούν της *απονομής της δικαιοσύνης* και της *επανόρθωσης της βλάβης*⁵³⁴. Ή καλύτερα επιτυγχάνεται μια μετατόπιση από τις έννοιες της *παρέκκλισης* (‘deviance’) και του *ελέγχου* (‘control’) σε αυτές της *ασφάλειας* (‘security’) και του *κινδύνου* (‘risk’). Επιπρόσθετα, η όλη διαδικασία έχει μια αυτοποιητική δυναμική, αφού σύμφωνα με τους Ericson και Haggerty (1997), η επίγνωση των κινδύνων αποτελεί όχι μόνο έναν τρόπο διαχείρισής τους, αλλά συμβάλλει και στη δημιουργία νέων πιθανών διακινδυνεύσεων⁵³⁵. Ακόμη, αυτές οι προσεγγίσεις που είναι προσανατολισμένες

⁵³¹ Monahan 2006β: 174.

⁵³² Ocqueteau 2004β: 68. Για μια πιο λεπτομερή ανάλυση βλέπε το λήμμα ‘glocalization’ στο *Encyclopedia of Governance*, Blatter 2007: 357-359.

⁵³³ Walker & McGuinness 2002: 244, Wiles 1999: 142.

⁵³⁴ O’Malley 1996: 190, Rigakos & Hadden 2001: 62.

⁵³⁵ Ericson & Haggerty 1997: 88.

στον κίνδυνο, συνάδουν με το νεοφιλελεύθερο πνεύμα της σύγχρονης διακυβέρνησης, η οποία ενθαρρύνει την ατομική πρωτοβουλία και την ιδιωτική ανάληψη ευθύνης στην αντιμετώπισή του⁵³⁶.

Ο έλεγχος του εγκλήματος έχει υποστεί θεμελιώδεις αλλαγές τις τελευταίες δεκαετίες στις νοοτροπίες, τις τεχνολογίες, και τις πρακτικές που τον διέπουν, με κύριο πλαίσιο αναφοράς μια προδρασιακή προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου, προσανατολισμένη στον κίνδυνο⁵³⁷. Η σύγχρονη *διακυβέρνηση της ασφάλειας* στηρίζεται σε μία νοοτροπία που δίνει έμφαση στην αποτροπή από μελλοντικούς κινδύνους⁵³⁸, η οποία έρχεται σε αντίθεση με την αναδρομική αποκατάσταση της βλάβης που προτάσσει η παραδοσιακή ποινική δικαιοσύνη⁵³⁹.

Σύμφωνα με τους Malcolm Feeley και Jonathan Simon (1992, 1994) η σύγχρονη αντεγκληματική πολιτική χαρακτηρίζεται από μία *Νέα Φιλοσοφία της Ποινής* ('New Penology') της οποίας οι τεχνικές και οι στόχοι στρέφονται γύρω από την έννοια του κινδύνου⁵⁴⁰. Έτσι λοιπόν, ενώ παλαιότερα, βασική επιδίωξη του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης, ήταν η παραδειγματική τιμωρία των παραβατών ή η μελλοντική αποκατάστασή τους στην κοινωνία, τελευταία, επιδιώκεται ολοένα και περισσότερο η ένταξη ολόκληρων ομάδων του πληθυσμού σε κατηγορίες ανάλογα με το βαθμό επικινδυνότητάς τους και η συνολική διαχείρισή τους με τους πιο οικονομικά αποδοτικούς τρόπους⁵⁴¹.

⁵³⁶ O'Malley & Palmer 1996: 148, Merry 2003: 471, O'Malley 2006β: 364, Schinkel 2011: 375. Η έννοια του κινδύνου επικρατεί στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης σε πολλά νεοφιλελεύθερα κράτη και κυρίως στις ΗΠΑ, την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία, τον Καναδά, αλλά και στην Ευρώπη (Μεγ. Βρετανία, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, κ.α.), O' Malley 2004: 30.

⁵³⁷ Cohen 1994: 73, Bigo 1997: 423-429, Tsoukala 2008: 4, Francis 2008: 1026. Τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης τα οποία θα αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης σε επόμενο κεφάλαιο της διατριβής, είναι ένα σύγχρονο τεχνολογικό μέσο ελέγχου της παρέκκλισης με προδραστικό περιεχόμενο, βλ. σχετικά Norris & McCahill 2006: 114.

⁵³⁸ Πρόκειται σαν μία προσπάθεια να 'αποικίσουμε το μέλλον' ('colonize the future'), όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Beck, σύμφωνα με Williams 2008: 62-63.

⁵³⁹ Crawford 2003α: 486, Shearing & Johnston 2005: 30-31, Jones 2007: 851.

⁵⁴⁰ Feeley & Simon 1992: 450.

⁵⁴¹ Simon 1988: 773, Feeley & Simon 1992: 452, των ιδίων 1994: 180-185, Mary 2001α: 35, Jones 2007: 851, Newburn 2007α: 335.

Σκοπός της *‘νέας φιλοσοφίας της ποινής’* καθίσταται, επομένως, η αξιολόγηση της επικινδυνότητας εκείνων που θεωρούνται ύποπτοι να παραβιάσουν έννομα αγαθά και η *εξουδετέρωσή* τους μέσω του *αποκλεισμού* (από δημόσιους χώρους), της *επιτήρησης* (με σύγχρονα τεχνολογικά μέσα)⁵⁴² ή της *αχρήστευσής* τους (κυρίως για τους ουσιοεξαρτημένους)⁵⁴³. Μερικές, δε, από τις νέες τεχνικές που επιβάλλονται, είναι οι υπολογισμοί πιθανοτήτων και οι στατιστικές κατανομές της εγκληματικής δραστηριότητας, καθώς και η ηλεκτρονική χαρτογράφηση των περιοχών με υψηλό δείκτη εγκληματικότητας⁵⁴⁴.

Για τον Robert Sullivan (2000) *«κύριος στόχος του κράτους σύμφωνα με τη ‘νέα φιλοσοφία της ποινής’ δεν είναι η καταπολέμηση του εγκληματικού φαινομένου, αλλά η αντιμετώπισή του ως έναν κίνδυνο ο οποίος καθίσταται ανεκτός και άρα διαχειρίσιμος»*⁵⁴⁵. Οι τεχνικές δε που υιοθετούνται για την περιστολή του είναι ουδέτερες, ηθικά και πολιτικά, και άρα λιγότερο ικανές να παράγουν κοινωνικές αντιστάσεις⁵⁴⁶.

⁵⁴² Σύμφωνα με τον Les Johnston (2000) τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα *‘διαχειριστικής’ τεχνολογίας* (*‘actuarial’ technology*), δεδομένου ότι σύμφωνα με αυτού του είδους την επιτήρηση, το σύνολο του πληθυσμού ανεξαρτήτως προηγούμενης παραβατικής συμπεριφοράς δύνανται να θεωρηθεί επικίνδυνο, συνιστώντας την *‘κοινότητα του κινδύνου’* (*‘risk community’*), Johnston 2000α: 62.

⁵⁴³ Hughes 1998: 141.

⁵⁴⁴ Hudson 1998: 556. Κατά την αγγλοσαξωνική βιβλιογραφία η γεωγραφική κατανομή της εγκληματικότητας σαν αστυνομική πρακτική υποδηλώνεται με τη χρήση του όρου *‘crime mapping’*, απ’ όπου και προκύπτουν τα *‘καυτά σημεία’* (*‘hot-spots’*) της εγκληματικότητας. Πρόκειται για τις υποβαθμισμένες κι *‘ευάλωτες’* περιοχές των πόλεων, οι οποίες ως εκ τούτου, καθίστανται *‘έλκυστικές’* στους επίδοξους εγκληματίες και συνεπώς παρουσιάζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά εγκληματικών κρουσμάτων, βλ. Leland 2004, LeBeau 2004, Swatt 2009. Βλέπε, επίσης, Garland (1999: 19-20), ο οποίος κάνει λόγο για τις *‘εγκληματογενετικές καταστάσεις’* (*criminogenic situations*) των σύγχρονων κοινωνιών.

⁵⁴⁵ Sullivan 2000: 36.

⁵⁴⁶ Simon 1988: 773, O’Malley & Mugford 1998: 207.

Αυτό που είναι ‘νέο’ στη ‘νέα φιλοσοφία της ποινής’ είναι το γεγονός ότι έχει μια κατεύθυνση *λογιστική/διαχειριστική* (actuarial)⁵⁴⁷, αφού ενδιαφέρεται λιγότερο για την ευθύνη, την ενοχή, τη βλάβη, την ηθική ευαισθησία, τη διάγνωση και τη μεταχείριση του μεμονωμένου παραβάτη, και περισσότερο για την αναγνώριση, την κατηγοριοποίηση και τη διαχείριση ομάδων του πληθυσμού με βάση την επικινδυνότητα⁵⁴⁸.

Στην ακαδημαϊκή εγκληματολογία παρατηρείται τις δύο τελευταίες δεκαετίες μια αυξανόμενη άνθιση των *οικονομικών θεωριών* της εγκληματικότητας, οι οποίες συνοδεύονται από προτάσεις πρόληψης, ιδίως περιστασιακής, τεχνικής και τεχνολογικής. Οι παραβάτες παρουσιάζονται ως άτομα που προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν το ‘όφελος’ (από τη διάπραξη του εγκλήματος) και που αποκρίνονται ‘λογικά’ στις ευκαιρίες που τους παρουσιάζονται για το έγκλημα, ενώ οι κύριες τεχνικές για την αποτροπή από την εγκληματικότητα είναι η *δυσχέραση του στόχου* (target hardening) και η *επιτήρηση* (surveillance)⁵⁴⁹.

Αυτές οι ‘εγκληματολογίες της καθημερινής ζωής’ (‘criminologies of everyday life’), όπως τις ονομάζει ο Garland (1996), περιλαμβάνουν τη ‘θεωρία της ορθολογικής επιλογής’ (‘rational choice theory’), τη ‘θεωρία των ευκαιριών’ (opportunity theory) και τη ‘θεωρία της καθημερινής δραστηριότητας’ (‘routine activity theory’), και βασίζονται στην ιδέα της *περιστασιακής πρόληψης του εγκλήματος* (‘situational crime prevention’)⁵⁵⁰. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, το έγκλημα προβάλλεται ως ένα

⁵⁴⁷ Mary 2001β: 19. Το επίθετο actuarial είναι όρος της στατιστικής και της λογιστικής διαλέκτου οι οποίες χρησιμοποιούνται στον τομέα των ασφαλιστικών υπηρεσιών, ενώ τελευταία άρχισε να χρησιμοποιείται και στις ποινικές επιστήμες, ιδιαίτερα στον τομέα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, όπου έχει επικρατήσει ως ‘διαχειριστική δικαιοσύνη’ (actuarial justice) και είναι συνώνυμο του ‘λογιστικού/διαχειριστικού’ υπολογισμού, McLaughlin 2006α: 6, Newburn 2007α: 335.

⁵⁴⁸ Feeley & Simon 1992: 452, των ιδίων 1994: 173, 180, Pratt 2001: 119, Mary 2001α: 35, Λαμπροπούλου 2001β: 87, Young 2003: 561, Johnston & Shearing 2003: 14, Willis & Mastrofski 2012: 74.

⁵⁴⁹ Hughes 1998: 61, Crawford 2003α: 484, Newburn 2007α: 578.

⁵⁵⁰ Κι εδώ να αναφέρουμε ότι οι κάμερες παρακολούθησης, είτε είναι τοποθετημένες σε ιδιωτικούς, είτε σε δημόσιους χώρους, αποτελούν πρότυπο παράδειγμα περιστασιακής πρόληψης του εγκλήματος, Fussey 2007α: 171-192, Welsh & Farrington 2009: 717.

‘φυσιολογικό’⁵⁵¹ καθημερινό φαινόμενο της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας, το οποίο δεν εξηγείται επί τη βάσει μιας πιθανής παθογένειας, προδιάθεσης ή ανωμαλίας του δράστη. Αντιθέτως, συνιστά περισσότερο μία διακινδύνευση που πρέπει να υπολογιστεί (τόσο από το θύμα, όσο και από τον θύτη) στη βάση κόστους-οφέλους ή ένα ‘ατύχημα’ που πρέπει να αποφευχθεί, παρά μία ηθική απόκλιση που πρέπει να εξηγηθεί, κι εντέλει αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά⁵⁵².

Επομένως, στόχος των παρεμβάσεων δεν είναι ο μεμονωμένος παραβάτης, αλλά οι συνθήκες της καθημερινής (οικονομικής και κοινωνικής) ζωής οι οποίες ευνοούν τη δημιουργία ‘ευκαιριών’ για έγκλημα, καθιστώντας, ταυτόχρονα, τα άτομα πιο ευάλωτα σε ενδεχόμενη θυματοποίησή τους⁵⁵³. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, ενθαρρύνεται η λήψη μέτρων που έχουν ως στόχο τη διαχείριση του περιβάλλοντος, αναδεικνύοντας περισσότερο δύσκολη, ριψοκίνδυνη, και επισφαλής, και λιγότερο επικερδή τη διάπραξη εγκληματικών ενεργειών⁵⁵⁴. Για τον Maurice Cusson (1992) «η περιστασιακή πρόληψη περιλαμβάνει όλα εκείνα τα μέτρα (εξωποινικά) που στοχεύουν στο να εμποδίσουν το πέρασμα στην πράξη, τροποποιώντας τις συνθήκες μέσα στις οποίες εκδηλώνονται ή θα μπορούσαν να εκδηλωθούν παρεκκλίνουσες συμπεριφορές»⁵⁵⁵.

Για τον Ronald Clarke (1980, 1995α,β) τα μέτρα αυτά ταξινομούνται σε τέσσερις γενικές κατηγορίες ανάλογα με το αν στοχεύουν α) στην ελαχιστοποίηση των ευκαιριών για το έγκλημα και την αταξία, β) στη μείωση των προσδοκόμενων κερδών από την εγκληματική δραστηριότητα, γ) στη μεγιστοποίηση των πιθανών

⁵⁵¹ Χαρακτηριστική είναι η φράση του Marcus Felson (1998: 11) σχετικά: «οι καθημερινοί άνθρωποι (νεαροί και ηλικιωμένοι) διαπράττουν καθημερινά εγκλήματα. Ο καθένας από εμάς θα μπορούσε να εγκληματήσει τουλάχιστον κάποια φορά στη ζωή του» (“ordinary people can do ordinary crime, young and old. Everybody could do at least some crime some of the time”).

⁵⁵² Feeley & Simon 1994: 173, Garland 1996: 450-451 και του ιδίου 1997: 185-186. Για πιο λεπτομερή παρουσίαση προγραμμάτων περιστασιακής πρόληψης της εγκληματικότητας, βλ. ανάμεσα σε άλλα, Welsh & Farrington 1999: 345-368.

⁵⁵³ Garland 1996: 451.

⁵⁵⁴ Wyvekens 2008: 889.

⁵⁵⁵ Cusson, M. (1992) «L’Analyse Criminologique de la Prévention Situationnelle». *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique* (2), σελ. 139, σύμφωνα με Midol 1995: 45.

διακινδυνεύσεων που ενέχει μια τέτοια συμπεριφορά (δηλ. οι πιθανότητες σύλληψης) και δ) στην ενίσχυση της ηθικής απαξίας της πράξης⁵⁵⁶.

Η *Πρόληψη του Εγκλήματος μέσω του Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού* ('Crime Prevention Through Environmental Design'-CPTED) που έχει τις ρίζες της στις εργασίες των Jane Jacobs (1961), Ray Jeffery (1971, 1977) και Oscar Newman (1972)⁵⁵⁷, και που στηρίζεται στις προόδους της 'περιβαλλοντικής εγκληματολογίας' ('environmental criminology'), αναδεικνύει τη σπουδαιότητα του φυσικού περιβάλλοντος στην παραγωγή του εγκληματικού φαινομένου και της αναταραχής⁵⁵⁸. Σήμερα, οι υπερασπιστές της προσέγγισης αυτής θεωρούν ότι ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός μπορεί να συμβάλει στη μείωση των ευκαιριών για το έγκλημα⁵⁵⁹, να μετριάσει τον φόβο του εγκλήματος και να συμβάλει σε μια καλύτερη ποιότητα ζωής, καθιστώντας το χωροταξικά μεταμορφωμένο περιβάλλον λιγότερο ευάλωτο στο έγκλημα και την αταξία⁵⁶⁰.

Παρομοίως, στο βιβλίο του *Υπερασπίσιμος Χώρος* (defensible space) ο Newman (1972) εισήγαγε την ιδέα πως για τον περιορισμό της θυματοποίησης στους δημόσιους χώρους, αρκούσαν ορισμένες αρχιτεκτονικές καινοτομίες. Συγκεκριμένα, η δημιουργία ζωνών εδαφικής επιρροής ('zones of territorial influence'), η ενθάρρυνση της φυσικής επιτήρησης ('natural surveillance') και κατ' επέκταση του άτυπου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος, η οριοθέτηση των χώρων διαμέσου

⁵⁵⁶ Clarke 1980: 139, του ιδίου 1995α: 109. Η τελευταία κατηγορία δεν θεωρείται 'ενδεικτική' της περιστασιακής πρόληψης. Ο συγγραφέας διακρίνει, περαιτέρω, δώδεκα 'τεχνικές' της περιστασιακής πρόληψης, βλ. διεξοδικά Clarke 1995β: 103-104.

⁵⁵⁷ Ανάλογες εργασίες που συσχετίζουν τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό με τον αντίστοιχο περιορισμό της θυματοποίησης και του φόβου του εγκλήματος έχουν πραγματοποιηθεί και πιο πρόσφατα, βλ. ενδεικτικά Vrij & Winkel 1991: 203-215.

⁵⁵⁸ Robinson 1999: 450-452.

⁵⁵⁹ Η στρατηγική που έχει κατά καιρούς εφαρμοστεί σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, γνωστή και ως 'Deterrence by design', στηρίζεται στην αποτροπή από το έγκλημα διαμέσου του χωροταξικού σχεδιασμού, Doherty et al. 2008: 301.

⁵⁶⁰ Parnaby 2007: 2. Εντούτοις, η κριτική που ασκείται συχνά σε αυτή την προσέγγιση είναι το πρόβλημα της μετατόπισης της εγκληματικότητας τοπικά και χρονικά, αλλά και όσον αφορά την αλλαγή στα μέσα και τους στόχους της εγκληματικής δραστηριότητας, Muncie 2006: 116, Newburn 2007α: 582.

συμβολικών συνόρων/ορίων (όπως για παράδειγμα οι μπάρες και οι κιγκλιδώσεις), κ.ά., συγκαταλέγονται ανάμεσα σε αυτές⁵⁶¹.

Οι προτάσεις του Newman οδήγησαν, μοιραία, στη σύνδεση ανάμεσα στον έλεγχο του εγκλήματος και την αστική αρχιτεκτονική δομή⁵⁶², η οποία συνέβαλλε στην αλλαγή της φυσιογνωμίας στο εσωτερικό των μεγάλων πόλεων και την κατάτμησή τους σε ζώνες ‘συμπίεσης του κινδύνου’ (‘risk suppression’ zones). Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός πως αυτές οι στρατηγικές καταπολέμησης του εγκλήματος διαμέσου του περιβαλλοντικού σχεδιασμού, όπως είναι η δημιουργία ασφαλών ζωνών (secure zones) στο εσωτερικό των μεγαλουπόλεων, φαίνεται να εξαπλώνονται, τελευταία, σε πολλές χώρες, όπως είναι οι ΗΠΑ, η Νότια Αφρική, το Ισραήλ, η Ινδία, η Αίγυπτος, η Ινδονησία, η Μεγ. Βρετανία και σε αρκετές από τις χώρες της Ευρώπης⁵⁶³.

Σύμφωνα με την Susan Christopherson (1994), κύριο μέλημα των υπευθύνων για την αστική ανάπτυξη των σύγχρονων πόλεων είναι η δημιουργία χώρων οι οποίοι θα προσφέρονται για την ενασχόληση με ευχάριστες δραστηριότητες (‘playful’ spaces)⁵⁶⁴. Εν προκειμένω, απαιτείται η υιοθέτηση αρχιτεκτονικών μορφών που να μεγιστοποιούν την επιτήρηση και κατ’ επέκταση το αίσθημα της ασφάλειας, με σκοπό να παραμείνουν ελκυστικοί ως προς την πραγματοποίηση των συλλογικών δραστηριοτήτων. Δεν προκαλεί, επομένως, καμία έκπληξη το γεγονός πως η εμφάνιση της ‘πόλης-φρούριο’ (fortress city), όπως στο Λος Άντζελες των ΗΠΑ⁵⁶⁵, για παράδειγμα, συνέπεσε με τη διάδοση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής, η οποία είναι εμπνευσμένη από τη θεωρία των ‘σπασμένων τζαμιών’ (‘broken windows’ theory) και η οποία συνδέει άμεσα το αρχιτεκτονικό περιβάλλον με την κοινωνική ευταξία⁵⁶⁶.

⁵⁶¹ Newman 1972: 3.

⁵⁶² Crawford 2003α: 484.

⁵⁶³ Sheptycki 1999: 220-221.

⁵⁶⁴ Christopherson 1994: 409-427. Γνωστοί και ως ‘bourgeois playgrounds’ κατά τα λόγια του Neil Smith (2001).

⁵⁶⁵ Davis 1990.

⁵⁶⁶ Beckett & Herbert 2008: 8. Αναλυτικά για τη θεωρία των ‘σπασμένων τζαμιών’, βλ. Wilson & Kelling 1982: 29-38, Herbert 2001: 445-466, McLaughlin 2006β: 27-29 και Newburn 2007α: 575-576.

Με βάση τα όσα εκτέθηκαν, «οι (μετα)βιομηχανικές κοινωνίες επιδιώκουν να προλάβουν κινδύνους και να περιορίσουν την εμφάνιση συγκεκριμένων συμβάντων με μηχανισμούς επιτήρησης, ελέγχου και πρόληψης. Η κοινωνία του ελέγχου ή της διακινδύνευσης, συνδέει αντικειμενικούς κινδύνους με υποκειμενικούς φόβους και, στην προσπάθειά της να τους ελέγξει, τους αναπαράγει»⁵⁶⁷. Ο ‘κίνδυνος’ γίνεται αόριστος χωρίς να είναι άμεσα απειλητικός στην κοινή γνώμη, η οποία όμως, παραδόξως, διακατέχεται από ένα γενικευμένο αίσθημα ανασφάλειας. Κάτι τέτοιο έχει ως αποτέλεσμα ο κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος να στρέφεται ολοένα και περισσότερο στην αντιμετώπιση του φόβου των πολιτών⁵⁶⁸ και λιγότερο στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας⁵⁶⁹.

Στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να παραλείψουμε το γεγονός, πως οι όποιες παρεμβάσεις στην αρχιτεκτονική διαρρύθμιση του χώρου με σκοπό να ελαχιστοποιηθούν οι πιθανότητες μη συμμόρφωσης των υποκειμένων, προϋποθέτουν την εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα, η οποία πραγματοποιείται πλέον μέσα από τεχνικές και απρόσωπες μορφές *επιτήρησης*, κυρίως με τη συνδρομή της *σύγχρονης τεχνολογίας*⁵⁷⁰. Η επιτήρηση με σύγχρονα τεχνολογικά μέσα έχει εκτοπίσει τη ‘φυσική’ επιτήρηση, απομακρύνοντας το ανθρώπινο στοιχείο από τις εποπτευόμενες περιοχές⁵⁷¹. Μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε δημοτικό διαμέρισμα του Λονδίνου τη δεκαετία του ’90, έδειξε ότι οι αυτόματες μπάρες και οι κάμερες παρακολούθησης κλειστού κυκλώματος (CCTV), αντικατέστησαν το ανθρώπινο δυναμικό που επιτελούσε τον έλεγχο και την επιτήρηση της περιοχής, το οποίο περιελάμβανε εκτός από τη δημόσια αστυνομία και μία πλειάδα διαφόρων ειδικοτήτων όπως δασκάλους, ελεγκτές εισιτηρίων, παρκαδόρους, κ.ά.⁵⁷².

⁵⁶⁷ Λαμπροπούλου 2002: 560.

⁵⁶⁸ Χαρακτηριστική είναι η θέσπιση από τις κυβερνήσεις νομοθετημάτων, τα οποία επιδιώκουν μεν την προάσπιση της τάξης και της ασφάλειας, έχοντας, όμως, ως απώτερο στόχο τη μείωση του φόβου των πολιτών απέναντι στο έγκλημα, βλ. αναφορικά Normandeau 1983: 51-68.

⁵⁶⁹ Λαμπροπούλου 2000: 883-884.

⁵⁷⁰ Jones 2007: 852.

⁵⁷¹ Jones & Newburn 2002: 140.

⁵⁷² Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. Jones & Newburn 1998.

Η πολυπαραγοντική επιτήρηση που έχει ως βασική επιδίωξη τη συλλογή περισσοτέρων δεδομένων για την πρόγνωση μελλοντικής εγκληματικής συμπεριφοράς, μπορεί να δημιουργήσει πραγματικούς κινδύνους, αφού μετατρέπει, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Πανούσης (2008), το «*ποινικό δίκαιο της πράξης σε ποινικό δίκαιο του φρονήματος*»⁵⁷³. Κύρια δε χαρακτηριστικά της σύγχρονης επιτήρησης είναι ότι γίνεται μαζικά, ανεξαρτήτως ατομικής ευθύνης και ανεξαρτήτως επικινδυνότητας⁵⁷⁴.

Συμπερασματικά, η *‘κοινωνία της διακινδύνευσης’* στηρίζεται ολοένα και περισσότερο σε μαθηματικούς υπολογισμούς, στατιστικά στοιχεία και ποσοτικά δεδομένα, για την κατηγοριοποίηση, την τακτοποίηση και τον έλεγχο των πληθυσμών, με σκοπό την ανάδυση ενός διαχειριστικού μοντέλου αντιμετώπισης της παρέκκλισης και πρόγνωσης της επικινδυνότητας⁵⁷⁵.

Οι έννοιες του κινδύνου και της διακινδύνευσης φαίνεται να μονοπωλούν το ενδιαφέρον και να αποτελούν το κυρίαρχο σχήμα κατά τη διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, επηρεάζοντας τις πρακτικές της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής σε παγκόσμιο επίπεδο⁵⁷⁶. Ιδιαίτερα δε με τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου «*το αίτημα για ασφάλεια βλέπουμε να ταυτίζεται περισσότερο με τη συνεχή αύξηση της αυστηρότητας στην ποινική μεταχείριση των συμβατικών κινδύνων, αλλά και των ασύμμετρων απειλών*»⁵⁷⁷, ενώ έκδηλη είναι η αντιμετώπιση του τρομοκρατικού φαινομένου ως μίας μορφής διακινδύνευσης. Όλα αυτά είναι θέματα τα οποία θα μας απασχολήσουν στην παράγραφο που ακολουθεί.

⁵⁷³ Πανούσης 2008: 42-43.

⁵⁷⁴ Βιδάλη 2008: 71.

⁵⁷⁵ Τσίγκανου 2003: 1401, Πανούσης 2007: 95. Περισσότερα αναφορικά με τη *‘γενεαλογία’* του διαχειριστικού μοντέλου αντιμετώπισης της εγκληματικότητας, καθώς και των μεθόδων που εφαρμόζει, βλ. μεταξύ άλλων Harcourt 2011α: 5-33 και του ιδίου 2011β: 163-194.

⁵⁷⁶ Newburn 2002: 268.

⁵⁷⁷ Παπαθεοδώρου 2005: 205, Mythen 2007: 805-806.

2.3. 11^η Σεπτεμβρίου 2001: *‘Η ημέρα που άλλαξε τον κόσμο’*;⁵⁷⁸

*«Η τρομοκρατία αντικατοπτρίζει τη σκοτεινή πλευρά της παγκοσμιοποίησης»*⁵⁷⁹.

*«Η παγκοσμιοποίηση του φόβου ήρθε σαν μία αυτό-εκπληρούμενη προφητεία μετά την 11^η Σεπτεμβρίου»*⁵⁸⁰.

Στις 11 Σεπτεμβρίου του 2001, 28 έτη μετά από τη δολοφονία του Προέδρου της Χιλής Salvatore Allende από τη δικτατορική στρατιωτική συμμαχία υπό την καθοδήγηση του στρατηγού Pinochet και της CIA, ένα νέο κεφάλαιο άνοιξε στη νεότερη ιστορία⁵⁸¹. Η **11^η Σεπτεμβρίου** υπήρξε «η πραγματική αφετηρία του 21^{ου} αιώνα, ακριβώς γιατί αποτέλεσε, ταυτόχρονα, αφενός το επιστέγασμα μιας ιστορικής πορείας που ξεκίνησε το 1989 με την ανατροπή του συσχετισμού δυνάμεων του Ψυχρού Πολέμου και αφετέρου το έναυσμα για επαναθεώρηση της σχέσης κρατικής κυριαρχίας και δικαιωμάτων τόσο από πλευράς δικαίου όσο και από πλευράς νομικής ιδεολογίας». Έτσι, «τα όσα επακολούθησαν την επίθεση», ισχυρίζεται ο Κατρούγκαλος (2004), «δεν αποσκοπούσαν απλώς στη νομιμοποίηση της αντίδρασης των ΗΠΑ, αλλά ταυτόχρονα αποτελούσαν προσπάθεια για τη δημιουργία νέων κανόνων και αξιών αναφοράς, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο»⁵⁸².

Εκείνη την ημέρα, τρία αεροπλάνα αφού είχαν καταληφθεί από αεροπειρατές-τρομοκράτες της Al Qaeda, σκόπιμα συντρίφθηκαν σε κάποια από τα πιο αντιπροσωπευτικά σημεία της ‘νέας’ διεθνοποιημένης παγκόσμιας τάξης, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Joost van Loon (2002)⁵⁸³. Οι τέσσερις ξεχωριστές ομάδες των 19 αεροπειρατών που οδήγησαν τα δύο αεροσκάφη σε συντριβή επί του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου (Δίδυμοι Πύργοι), το τρίτο στη νοτιοδυτική πλευρά

⁵⁷⁸ Είναι ενδεικτική η δήλωση του Βρετανού πρωθυπουργού Tony Blair στο συνέδριο του Εργατικού Κόμματος στις 28 Σεπτεμβρίου του 2001 «η 11^η Σεπτεμβρίου αποτελεί σημείο-σταθμό στην ανθρώπινη ιστορία», Γιαννουλόπουλος 2003: 1379 (υποσημ. 2).

⁵⁷⁹ Colin Powell, σύμφωνα με Lyon 2003α: 111.

⁵⁸⁰ Davis 2001: 50.

⁵⁸¹ van Loon 2002: viii (preface).

⁵⁸² Κατρούγκαλος 2004: 213-214.

⁵⁸³ van Loon 2002: viii (preface).

του Πενταγώνου στην Ουάσινγκτον και το τέταρτο επί γεωργικών εκτάσεων της Πενσυλβάνια⁵⁸⁴, φαίνεται ότι διέθεταν εξειδικευμένες γνώσεις, είχαν άριστη επικοινωνιακή δικτύωση με τις εξωτερικές ομάδες τρομοκρατικής υποστήριξης και απόλυτο συντονισμό⁵⁸⁵.

Για πολλούς, τα χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στηρίχθηκαν σε έναν ανατολικού τύπου φονταμενταλισμό⁵⁸⁶, αλλά και σε μια δυτικού τύπου τεχνολογία και εκπαίδευση⁵⁸⁷. Σύμφωνα με τον Δημόπουλο (2006), οι εν λόγω μουσουλμάνοι ακτιβιστές λειτούργησαν σαν ένας *‘κατευθυνόμενος πύραυλος’* (*‘guided missile’*), έτοιμος να αυτοθυσιαστεί, προκειμένου να επιβάλει την απόλυτη τιμωρία στους εχθρούς του. Συνεπώς, *«η χρήση όπλων χαμηλής τεχνολογίας (low-tech affair), ο πολλαπλός κι αποτελεσματικός συντονισμός, ο αιφνιδιασμός, η πρωτοφανής κλιμάκωση αδιάκριτης βίας, η μαζική καταστροφή και η εσχατολογική παρόρμηση αυτών των ‘τρομοκρατών-μαρτύρων’, προσθέτουν νέες παραμέτρους στην μέχρι τούδε διαμόρφωση του modus operandi της τρομοκρατίας»*⁵⁸⁸.

Μέρος της εξήγησης όμως των επιθέσεων που έλαβαν χώρα κατά την 11^η Σεπτεμβρίου αφορά στη φύση του δικτύου του Bin Laden, καθώς και στο πολιτισμικό πλαίσιο το οποίο καλλιεργεί τη μουσουλμανική βία. Ειδικότερα, κατά τη δεκαετία του 1990 –κι αντίθετα από ότι ίσχυε πριν- οι αναλυτές ομιλούν για ένα νέο είδος

⁵⁸⁴ Το οποίο προοριζόταν να καταρριφθεί, όπως εικάζεται, στον Λευκό Οίκο, στο Καπιτώλιο της Ουάσινγκτον ή στη στρατιωτική βάση Camp David, μέχρι που πήραν τον έλεγχο στα χέρια τους οι επιβάτες και το απέτρεψαν την τελευταία στιγμή συντρίβοντάς το σε γεωργικές εκτάσεις της Πενσυλβάνια, Davis 2007: 17.

⁵⁸⁵ Δημόπουλος 2006: 49.

⁵⁸⁶ «Για τον θρησκευτικό τρομοκράτη», σύμφωνα με τον Δημόπουλο (2006), *«η βία αποτελεί πρώτα και κύρια, μια μυστηριακή πράξη ή ένα προφητικό καθήκον που εκτελείται σε άμεση απάντηση για κάποια θεοκρατική απαίτηση ή επιταγή. Η τρομοκρατία έτσι προσλαμβάνει μια μεταφυσική διάσταση και οι δράστες της συνεπώς δεν περιορίζονται από πολιτικούς, ηθικούς ή πρακτικούς φραγμούς, όπως συμβαίνει με τους άλλους τρομοκράτες, γεγονός που εξηγεί τις μαζικές και αδιάκριτες επιθέσεις με τη χρήση μεγάλης κλίμακας βίας»*, Δημόπουλος 2006: 35.

⁵⁸⁷ Τσόμσκι, Ν. (2002) «Ο νέος πόλεμος εναντίον της τρομοκρατίας». Στο: Τσόμσκι, Ν. (εκδ.) *Η αυτοκρατορία σε πόλεμο. Ο κόσμος μετά την 11^η Σεπτεμβρίου*. Λιβάνης, Αθήνα, σελ. 71, σύμφωνα με Παρασκευόπουλο 2004: 46.

⁵⁸⁸ Δημόπουλος 2006: 50.

τρομοκρατικής οργάνωσης, που είναι λιγότερο αυστηρά δομημένο και περισσότερο ρευστό σε σχέση με τις ημι-στρατιωτικές τρομοκρατικές οργανώσεις των προηγούμενων δεκαετιών. Η συγκρότηση, μάλιστα, της Al Qaeda⁵⁸⁹ οφείλεται στη στρατολόγηση πρόθυμων και φανατικών στοιχείων του Ισλάμ, από την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και του Αφγανιστάν, που αντιμάχονται μόνιμα και σθεναρά την αμερικανοϊσραηλινή καταπίεση⁵⁹⁰.

Σε αντίθεση με τις επιτυχημένες και άκρως συντονισμένες επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του τρομοκρατικού δικτύου της Al Qaeda, οι αμερικανικές αρχές επέδειξαν πλήρη αδυναμία να αποτρέψουν αυτή τη νέα μορφή απειλής. Οι αμερικανοί αναλυτές επισημαίνουν ότι ο τεράστιος αριθμός πληροφοριών που είχαν στις βάσεις δεδομένων τους, τουλάχιστον εννέα αμερικανικές κυβερνητικές υπηρεσίες και αφορούσε το προφίλ των 15 από τους 19 τρομοκράτες⁵⁹¹, ήταν χαρακτηριστικό παράδειγμα της γραφειοκρατικής αδράνειας, της έλλειψης συντονισμού και της κρατικής ασυνεννοησίας που επικρατούσαν πριν τις

⁵⁸⁹ Στην ουσία η Al Qaeda –που το όνομά της σημαίνει “Η Βάση”– συνιστά ένα πολυεθνικό επιχειρηματικό δίκτυο (αφού δραστηριοποιείται σε όλη τη γεωγραφική περιοχή της Ασίας και του Ειρηνικού από την Ασιατική Ρωσία μέχρι την Αυστραλία) το οποίο διαθέτει ιεραρχία, τομείς εξειδίκευσης, καταμερισμό ευθυνών και μέλη, τα οποία αναπτύσσουν ισχυρούς προσωπικούς δεσμούς μεταξύ τους, δημιουργώντας έτσι τις αναγκαίες προϋποθέσεις για πίστη και αφοσίωση, Δημόπουλος 2006: 54. Σύμφωνα με το Διεθνές Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών (International Institute for Strategic Studies), υπολογίζεται ότι περίπου 18.000 άτομα-μέλη της Al Qaeda εκπαιδεύτηκαν στα στρατόπεδα της οργάνωσης στο Αφγανιστάν κατά τα έτη 1996-2001 και στη συνέχεια διασκορπίστηκαν σε περισσότερες από 60 χώρες παγκοσμίως, με σκοπό τη συγκέντρωση της γνώσης και των πληροφοριών που απαιτούνταν για τον σχεδιασμό των επιθέσεων, Greenblatt *et al.* 2006: 332.

⁵⁹⁰ Δημόπουλος 2006: 51.

⁵⁹¹ Όπως για παράδειγμα για τον Khalid al-Mihdhar ο οποίος είχε φωτογραφηθεί από τη CIA κατά τη διάρκεια μυστικής συνάντησης των μελών της Al Qaeda στη Μαλαισία τον Ιανουάριο του 2000, Zegart 2005: 78-79.

επιθέσεις⁵⁹². Δυστυχώς, καμία από τις πληροφορίες αυτές δεν αξιοποιήθηκε εγκαίρως για την αποτροπή των τρομοκρατικών χτυπημάτων⁵⁹³.

Όπως και στον Πόλεμο του Κόλπου (Gulf War), έτσι και κατά τη διάρκεια του τρομοκρατικών επιθέσεων (νωρίς το πρωί της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001), τα ΜΜΕ και το διαδίκτυο κατείχαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην ενημέρωση του κοινού, μεταδίδοντας λεπτό προς λεπτό τα χαοτικά γεγονότα, ενώ πολλοί κάνουν λόγο για το ξέσπασμα ενός είδους ‘κυβερνοπολέμου’ (cyberwarfare)⁵⁹⁴. Μέσα σε μερικές ώρες, ο κόσμος είχε γίνει πολύ επικίνδυνος και η ισχυρότερη δύναμη της παγκόσμιας τάξης και οικονομίας (οι ΗΠΑ), ευάλωτος στόχος ο οποίος είχε δεχθεί πολλαπλά καταστρεπτικά, αν όχι ανεπανόρθωτα, χτυπήματα⁵⁹⁵.

Η έλλειψη ασφάλειας και σταθερότητας που ακολούθησε τάχιστα συμπληρώθηκε από την καχυποψία και τον φόβο⁵⁹⁶, γύρω από το ποιος ευθύνεται για την τραγωδία που συνέβη, καθώς και για το ποια θα είναι η επόμενη μέρα⁵⁹⁷. Ενδεικτικό είναι το

⁵⁹² Για αρκετούς η 11^η Σεπτεμβρίου έδειξε, εν πολλοίς, ότι η ικανότητα των μυστικών υπηρεσιών και αρχών των ΗΠΑ να επεξεργάζονται και να διαχειρίζονται πληροφορίες, βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο που επικρατούσε από το 1973 στη χώρα, O’Harrow, R. (2005) *No Place to Hide*. Free Press, New York, σελ. 58, σύμφωνα με Dupont 2005: 130.

⁵⁹³ Από την άλλη πλευρά, τα μέλη της Al Qaeda, τα οποία λειτουργούσαν σαν ημι-αυτόνομες μονάδες και παρόλα αυτά είχαν τέλειο συντονισμό μεταξύ τους, έκαναν κράτηση των εισιτηρίων τους ηλεκτρονικά χρησιμοποιώντας τις πιστωτικές κάρτες άλλων ταξιδιωτών, χάρη στο οποίο οφείλεται και το γεγονός ότι δεν ‘τράβηξαν την προσοχή’ των Αμερικανικών Αρχών και πέρασαν σχεδόν απαρατήρητοι από τους ελέγχους ασφαλείας, Dupont 2005: 124.

⁵⁹⁴ Τα τρομοκρατικά γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου μετατράπηκαν πολύ σύντομα σε ‘μιντιακά’ γεγονότα αφού πληρούσαν όλες τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για κάτι τέτοιο, όπως για παράδειγμα ο ‘μελοδραματικός’ και εξαιρετικά ‘έκτακτος/απρόβλεπτος’ χαρακτήρας τους. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με το πώς τα ΜΜΕ κάλυψαν τα τρομοκρατικά χτυπήματα εκείνης της ημέρας, καθώς επίσης, και για τον τρόπο με τον οποίο τόσο ο αρχηγός της Al Qaeda, Laden, όσο και ο Πρόεδρος George Bush, χρησιμοποίησαν τα Μέσα, με σκοπό να διασπείρουν στο κοινό μία ‘προπαγάνδα φόβου και υστερίας’, βλ. Nacos *et al.* 2007: 105-126 και των ιδίων 2008: 1-25.

⁵⁹⁵ Ενδεικτικός είναι ο οικονομικός αντίκτυπος των χτυπημάτων στα σημεία-σύμβολα της ‘υπερδύναμης’ Αμερικής, αφού μόνο για να καθαριστεί η περιοχή όπου κατέρρευσαν οι Δίδυμοι Πύργοι (γνωστή και ως Ground Zero) ξοδεύτηκαν περί τα 600 εκατ. δολάρια. Παρομοίως, η ανακατασκευή του Πενταγώνου κόστισε περί τα 700 εκατ. δολάρια, Davis 2007: 17.

⁵⁹⁶ Larabee 2003: 19.

⁵⁹⁷ van Loon 2002: ix (preface).

γεγονός πως σύμφωνα με δημοσκοπήσεις, οι οποίες διενεργήθηκαν αμέσως μετά τις επιθέσεις, το 86% των αμερικανών πολιτών εξέλαβε τα χτυπήματα αυτά σαν *πράξεις πολέμου* ('acts of war'), ενώ το 87% τα θεώρησε ως *τα τραγικότερα συμβάντα που έχει ζήσει σε όλη του τη ζωή*⁵⁹⁸.

Η παγκόσμια αποσταθεροποίηση που προκλήθηκε από τα ιστορικά γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 με την απώλεια 3.000 και πλέον ανθρώπων⁵⁹⁹, κατάφερε να επεκτείνει τον τρόπο με τον οποίο κατανοούνται οι κίνδυνοι της σύγχρονης κοινωνικής και τεχνολογικής πραγματικότητας, ενώ πλέον με δυσκολία αμφισβητείται η άποψη ότι ζούμε στην *‘κοινωνία της διακινδύνευσης’*⁶⁰⁰.

⁵⁹⁸ Saad, L. (2001) «Americans clearly support a military response to terrorist assault: About half think government could have done more to prevent attacks». The Gallup Organization. Poll Analyses, September 13. <http://www.gallup.com/poll/Releases/Pr010913.asp>, σύμφωνα με Kendra & Wachtendorf 2003: 98. Παρά το γεγονός ότι τα ισλαμικά τρομοκρατικά δίκτυα, όπως η Al Qaeda, η Hamas, η Jihad και η Hezbollah, είχαν γίνει γνωστά και στο παρελθόν στις ΗΠΑ για τη διάπραξη άλλων εγκληματικών ενεργειών, η αμερικανική κοινή γνώμη αντέδρασε πολύ πιο σκληρά και άμεσα μετά την 11^η Σεπτεμβρίου. Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως ακόμη και μετά την έκρηξη βόμβας σε αυτοκίνητο που ήταν σταθμευμένο στο παρκινγκ του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου, σκοτώνοντας έξι ανθρώπους το 1993, αλλά και τρία χρόνια αργότερα το 1996, μετά την τρομοκρατική επίθεση στην Οκλαχόμα, η οποία στοίχησε τη ζωή 168 πολιτών, η αντίδραση της κοινής γνώμης ήταν σαφώς πιο ήπια και λιγότερο παρατεταμένη σε σχέση με αυτήν των επιθέσεων στου δίδυμους Πύργους, Wilkins-Newman 2003: 221. Βέβαια, αυτό μπορεί να εξηγηθεί και λόγω του γεγονότος ότι κανένα προηγούμενο τρομοκρατικό χτύπημα στο παρελθόν δεν είχε τις ίδιες ηθικές και υλικές αναλογίες με εκείνες της 11^{ης} Σεπτεμβρίου.

⁵⁹⁹ Bell 2007: 725. Συνολικά το FBI κατέγραψε 3.047 θύματα από τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και συγκεκριμένα: 2175 άνδρες και 648 γυναίκες σκοτώθηκαν στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου (Δίδυμοι Πύργοι), 108 άνδρες και 71 γυναίκες σκοτώθηκαν στο Πεντάγωνο, ενώ 20 άνδρες και 20 γυναίκες σκοτώθηκαν από τη συντριβή του τέταρτου αεροσκάφους στην Πολιτεία της Πενσυλβάνια. Επιπροσθέτως, 71 αστυνομικοί και πυροσβέστες σκοτώθηκαν την ώρα του καθήκοντος στην προσπάθειά τους να απεγκλωβίσουν πολίτες από το Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου, βλ. Federal Bureau of Investigation (2002) *Uniform Crime Reports: Crime in the United States (2001)*. Washington DC: US Department of Justice, σύμφωνα με Wong 2006α: 180 (υποσημ. 2). Πρόκειται για έναν από τους μεγαλύτερους αριθμούς θυμάτων που έχουν καταγραφεί στη αμερικανική ιστορία, Murphy 2002: 237, Gibbs, N. (2001) «If you want to Humble an Empire». *Time* September 24, 32–47, σελ. 32.

⁶⁰⁰ van Loon 2002: 185, Goldsmith 2008: 142. Σε σχέση με τους θανάτους που προκαλούνται από τους παραδοσιακούς κινδύνους, όπως τις οικολογικές καταστροφές και τις επιδημίες (οι οποίοι και υπερέρχουν αριθμητικά), οι καταστρεπτικές συνέπειες της τρομοκρατίας και των πολεμικών

Η επίθεση στους Δίδυμους Πύργους φαίνεται ότι ευνόησε έναν αντι-τρομοκρατικό παροξυσμό ο οποίος αποτυπώθηκε τόσο στην κατοχύρωση της εσωτερικής ασφάλειας και την αποτροπή της τρομοκρατίας ως μορφής εθνικής και διεθνούς εγκληματικότητας⁶⁰¹, όσο και στην εμπέδωση της διεθνούς ασφάλειας, των δυτικών αξιών και της οικουμενικής δικαιοσύνης από τα κράτη που υποκινούν την τρομοκρατία (rogue states)⁶⁰².

Αυτό που αποτυπώθηκε μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, σύμφωνα με τον Δημόπουλο (2006), δεν είναι τόσο μία κρίση της παγκοσμιοποίησης, όσο κυρίως, μία *παγκοσμιοποίηση της κρίσης*. Στον νέο αυτό (τρομοκρατικό) πόλεμο το πεδίο μάχης είναι παντού, *ενοποιώντας το στρατιωτικό με το μη στρατιωτικό*⁶⁰³, ενώ η ανάγκη διαχείρισης του φόβου και της ανασφάλειας ανάχθηκε σε μείζον ζήτημα διεθνώς, με την άνθιση μιας παγκοσμιοποιημένης βιομηχανίας παραγωγής τεχνικών και μέσων ασφαλείας. Έτσι, οι διακινδυνεύσεις που φάνταζαν *αδύνατο να προβλεφθούν* μερικά χρόνια πριν, έπρεπε να γίνουν *προβλέψιμες* μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001⁶⁰⁴.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα μέτρα 'εκτάκτου ανάγκης' που λήφθηκαν σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο για την περιστολή των συμβατικών κινδύνων και των ασύμμετρων απειλών, φαίνεται πως διεύρυναν τον κοινωνικό έλεγχο και τον χώρο εφαρμογής του ποινικού δικαίου⁶⁰⁵, προσλαμβάνοντας μια οδυνηρή επικαιρότητα και συνάμα μια δριμύτατη κοινωνική αμεσότητα.

Εν πολλοίς, η παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος με κύριο εκφραστή τη διεθνική τρομοκρατία, ως μία μορφή οργανωμένου εγκλήματος, έφερε στο προσκήνιο νέες

εχθροπραξιών είναι περισσότερο 'θεαματικές', προκαλώντας συνεπώς και περισσότερη ανασφάλεια και φόβο στους πολίτες, van Loon 2002: ix (preface), Grabosky 2008: 1.

⁶⁰¹ Μανωλεδάκης, Ι. (1988) *Προσβολές της πολιτειακής εξουσίας*. Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, σελ. 7, σύμφωνα με Δημόπουλο 2006: 79.

⁶⁰² Δημόπουλος 2006: 79-80, Ceyhan 2004: 114.

⁶⁰³ Δημόπουλος 2006: 163.

⁶⁰⁴ Dain, D. P. & Brennan, R. L. (2003) «Negligent Security Law in the Commonwealth of Massachusetts in the Post-September 11 Era», *New England Law Review* 38, σσ. 73-74, σύμφωνα με Adler 2007: 95.

⁶⁰⁵ Παπαθεοδώρου 2005: 199-200, 205.

μορφές αντιμετώπισής του σε παγκόσμιο επίπεδο, οι οποίες συνάδουν με το πνεύμα της σύγχρονης διακυβέρνησης. Ειδικότερα δε μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, η αμερικανική κυβέρνηση έπρεπε να δικτυωθεί⁶⁰⁶ με ιδιωτικούς φορείς, αλλά και μεμονωμένους πολίτες, προκειμένου να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά αυτή τη νέα απειλή της τρομοκρατίας⁶⁰⁷.

⁶⁰⁶ Χαρακτηριστική είναι η δήλωση ενός αξιωματούχου του Πενταγώνου, ο οποίος μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα στους Δίδυμους Πύργους, δήλωσε στις 17 Σεπτεμβρίου στην Washington Post ότι: *«χρειαζόμαστε ένα δίκτυο προκειμένου να καταπολεμήσουμε και στο τέλος να καταστρέψουμε ένα άλλο δίκτυο (εννοεί την Al Qaeda)»*, Dupont 2005: 128.

⁶⁰⁷ Haggerty & Gazso 2005: 172.

2.4. Αντιτρομοκρατικές νομοθετικές εξελίξεις μετά την 11^η Σεπτεμβρίου

Νομοθετήματα για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας υπήρχαν σε πολλές χώρες πολύ πριν την 11^η Σεπτεμβρίου. Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικά παραδείγματα, όπως τα παραθέτει ο Hans-Jörg Albrecht (2004): στη Μεγ. Βρετανία η κατάσταση στη Βόρεια Ιρλανδία, στην Ισπανία η δράση των Βάσκων αυτονομιστών (ETA), ενώ στην Ιταλία από τη δεκαετία του '70 και εντεύθεν, οι εξτρεμιστικές ομάδες της δεξιάς και της αριστεράς, αλλά και η μαφία, οδήγησαν στη δημιουργία μιας σειράς αντι-τρομοκρατικών νόμων⁶⁰⁸.

Στη Γαλλία, παρομοίως, μια σειρά τρομοκρατικών ενεργειών που χρονολογούνται από τον αγώνα ανεξαρτησίας στην Αλγερία είχε δώσει το έναυσμα για τη θέσπιση σχετικών νόμων (βλέπε τον νόμο της 9ης Σεπτεμβρίου 1986), στην Ινδία οι βίαιες συγκρούσεις στην περιοχή του Κασμίρ οδήγησαν στη νομοθέτηση ειδικών προβλέψεων (Διάταγμα Αποτροπής της Τρομοκρατίας της 14ης Οκτωβρίου 2001, καθώς και προληπτική νομοθεσία), ενώ στη Ρωσία ήταν οι συγκρούσεις στην Τσετσενία που οδήγησαν στην ψήφιση ειδικού αντιτρομοκρατικού νόμου (Ομοσπονδιακός Νόμος Αρ. 130-FZ της 25ης Ιουλίου 1998)⁶⁰⁹.

Στη Γερμανία, αντίστοιχα νομοθετήματα θεσπίστηκαν με αφορμή τις τρομοκρατικές ενέργειες της RAF τη δεκαετία του '70 και των οργανώσεων που τη διαδέχθηκαν. Ακόμη, στις αρχές της δεκαετίας του '90 τέθηκε στην Τουρκία σε ισχύ νόμος, που έχει ως στόχο το κουρδικό PKK (Νόμος Ελέγχου της Τρομοκρατίας, αρ. 3713 της 12ης Απριλίου 1991). Στις Ηνωμένες Πολιτείες, τέλος, ο βομβαρδισμός της πόλης της Οκλαχόμα τον Απρίλιο του 1996 απαντήθηκε με τη θέσπιση και εφαρμογή της 'Νομοθετικής Πράξης περί καταπολέμησης της Τρομοκρατίας και Αποτελεσματικής Θανατικής Ποινής' ('Antiterrorism and Effective Death Penalty Act')⁶¹⁰.

⁶⁰⁸ Albrecht 2004: 983.

⁶⁰⁹ Albrecht 2004: 983.

⁶¹⁰ Albrecht 2004: 983.

Κυρίως, όμως, από τη δεκαετία του '90 και μετά, αναλαμβάνονται κοινές πρωτοβουλίες σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την ανάπτυξη πολιτικών στον ευρύτερο τομέα της πρόληψης και δίωξης αυτών των μορφών εγκληματικής δράσης, και μάλιστα ήδη σε μια εποχή που δεν είχε ακόμη μεταβιβαστεί ποινική εξουσία στα ευρωπαϊκά όργανα⁶¹¹.

Μετά από τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στη Νέα Υόρκη και την Ουάσιγκτον, και αυτών που ακολούθησαν επί ευρωπαϊκού εδάφους, δηλαδή, στη Μαδρίτη την 11^η Μαρτίου 2004 με 200 νεκρούς και 1600 τραυματίες⁶¹² και στο Λονδίνο την 7^η Ιουλίου 2005 με 56 νεκρούς και 700 τραυματίες⁶¹³, αλλά και σε άλλες χώρες (π.χ. στο Μπαλί το 2002 και το 2005, στην Κωνσταντινούπολη και την Καζαμπλάνκα το 2003 και στο Sharm-el-Sheikh της Αιγύπτου το 2005)⁶¹⁴, άρχισαν να θεσπίζονται μια σειρά νέων αντιτρομοκρατικών νόμων και ρυθμιστικών κειμένων, στις ΗΠΑ, την Ευρώπη και σε άλλες χώρες διεθνώς⁶¹⁵. Τα 'έκτακτα' αυτά νομοθετήματα για την προάσπιση της δημόσιας ασφάλειας, περιείχαν διατάξεις που συνεπάγονταν σοβαρούς περιορισμούς στα αστικά δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες των πληθυσμών⁶¹⁶.

⁶¹¹ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2004α: 191.

⁶¹² Δημόπουλος 2006: 57, De Hert 2005: 68.

⁶¹³ Πιο αναλυτικά για το τρομοκρατικό χτύπημα της 7/7/2005 στο Μετρό του Λονδίνου, βλ. Phythian 2005.

⁶¹⁴ Tsoukala 2008: 1 (υποσημ. 1).

⁶¹⁵ Chan 2008: 225, Garrigos-Kerjan 2006: 190. Όπως στην Ουγγαρία με τον νόμο 83 του 2001 και στην Ιαπωνία με τον νόμο που ψηφίστηκε στις 29 Οκτωβρίου του 2001 (Albrecht 2004: 982). Παρόμοια νομοθετήματα βλέπουμε να εισάγονται σε Ινδία, Καναδά, Μεξικό, Αυστραλία, Νότια Κορέα και σε άλλες νοτιο-ανατολικές ασιατικές χώρες, Lyon 2003α: 46.

⁶¹⁶ Tsoukala 2008: 1. Σε αυτό συντείνει πλήθος μελετητών, βλ. ενδεικτικά Paust 2004: 1335-1364, Jones & Howard-Hassmann 2005: 61-71. Σύμφωνα με έρευνες που διεξήχθησαν μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, αυτό που ενδιέφερε περισσότερο τους αμερικανούς πολίτες ήταν η προστασία τους από ένα νέο τρομοκρατικό χτύπημα και λιγότερο η διασφάλιση των ατομικών τους ελευθεριών και δικαιωμάτων, Wong 2006β: 110, White 2008: 152. Για τους περισσότερους από αυτούς, το να παραχωρήσουν μέρος της ελευθερίας και της ιδιωτικής τους ζωής, ήταν το τίμημα που έπρεπε να πληρώσουν προς χάριν της ασφάλειας, Lyon 2006α: 35. Παρ' όλα αυτά, οφείλουμε να αναφέρουμε πως σύμφωνα με μία σειρά δημοσκοπήσεων της αμερικανικής εταιρίας έρευνας αγοράς Harris Poll, που διεξήχθη από το 2001 έως και το 2006, οι αμερικανοί πολίτες εμφανίζονται απ' τη μια μεριά θερμοί υποστηρικτές των πολιτικών και των μέτρων ασφαλείας που πάρθηκαν, ενώ απ' την άλλη

Επιγραμματικά, τα κοινά σημεία των επιμέρους εθνικών αντιτρομοκρατικών νομοθετημάτων μετά την 11^η Σεπτεμβρίου συγκλίνουν στα εξής: έλεγχος της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, διεύρυνση των εξουσιών της αστυνομίας και των μυστικών υπηρεσιών με τη μεταξύ τους συνεργασία και την ανταλλαγή πληροφοριών, ανάπτυξη νέων μεθόδων και τεχνολογιών έρευνας και ανάκρισης, σύλληψη και κράτηση υπόπτων αλλοδαπών, έλεγχος της μετανάστευσης, κ.ά.⁶¹⁷. Ακόμη και τα κράτη που δεν απάντησαν άμεσα στις εν λόγω τρομοκρατικές επιθέσεις με τη θέσπιση ειδικών αντιτρομοκρατικών νόμων, ακολούθησαν παρ' όλα αυτά μία νομοθετική γραμμή που έχει ως κύριο χαρακτηριστικό τον έλεγχο του διεθνικού εγκλήματος, της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, και της μετανάστευσης, και μπορεί εύκολα να προσανατολιστεί προς την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας⁶¹⁸.

Ιδίως στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι ρυθμίσεις σχετικά με τη μετανάστευση μπορεί να θεωρηθεί ότι συμβάλλουν στον έλεγχο της τρομοκρατίας. Εδώ εντάσσεται, για παράδειγμα, η Οδηγία για τη θέσπιση του συστήματος Eurodac (που ισχύει από την 15η Δεκεμβρίου του 2000). Το Eurodac αφορά τη συστηματική συλλογή προσωπικών δεδομένων και δακτυλικών αποτυπωμάτων για όσους ζητούν άσυλο στον χώρο Σένγκεν⁶¹⁹. Εντούτοις, το σύστημα αυτό μπορεί εύκολα να προσαρμοστεί για τον έλεγχο τρομοκρατικών ή εξτρεμιστικών ομάδων και ατόμων⁶²⁰.

Αρκετοί από τους νόμους για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας επέφεραν βασικές αλλαγές στο ουσιαστικό και στο δικονομικό ποινικό δίκαιο, ενώ οι πολιτικές που υιοθετήθηκαν, επέφεραν μία αναδιανομή των κεφαλαίων που επενδύονται στον τομέα της ασφάλειας, με την αυξανόμενη χρηματοδότηση των αστυνομικών δυνάμεων και

εκφράζουν σημαντικές επιφυλάξεις για πιθανές καταχρήσεις εις βάρος τους από τις κυβερνητικές αρχές, Power 2006: 43.

⁶¹⁷ Albrecht 2004: 985-989, Türk & Piazza 2009: 116.

⁶¹⁸ Albrecht 2004: 984.

⁶¹⁹ Στο σύστημα ταυτοποίησης Eurodac γίνεται αναφορά στο επόμενο κεφάλαιο της διατριβής (κεφ. 3, παρ. 3.3.1).

⁶²⁰ Albrecht 2004: 984.

των μυστικών υπηρεσιών⁶²¹. Σύμφωνα με τον Albrecht (2004), «οι αλλαγές αυτές είναι ορατές στη μετάβαση από το αστικοδημοκρατικό ποινικό δίκαιο του φιλελεύθερου κράτους, προς το 'Ποινικό Δίκαιο του εχθρού' ενός κράτους ασφαλείας»⁶²².

Η κινητοποίηση της αμερικανικής κυβέρνησης που ακολούθησε τα τρομοκρατικά γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου ήταν αστραπιαία και γιγαντώδης, εν αντιθέσει με την αδρανοποίηση της προγενέστερης περιόδου στην οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω. Ομοσπονδιακοί, κρατικοί και τοπικοί παράγοντες δήλωναν δημόσια την επομένη των τρομοκρατικών χτυπημάτων ότι σκόπευαν να επαναπροσδιορίσουν τις προτεραιότητές τους με σκοπό να αντιμετωπίσουν την ανείπωτη τραγωδία που προκλήθηκε.

Ο τότε Υπουργός Δικαιοσύνης John Ashcroft παρουσίασε το FBI σαν να επρόκειτο να αναλάβει τη μεγαλύτερη αποστολή εξιχνίασης στην ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών, ενώ ο Διευθυντής του FBI Robert S. Mueller ανακοίνωσε πως περισσότεροι από 4.000 ειδικοί πράκτορες εργάζονται στην υπόθεση αυτή, σε συνεργασία με άλλους ομοσπονδιακούς και κρατικούς διωκτικούς μηχανισμούς. Παράλληλα, ο Πρόεδρος Bush δημιούργησε μία νέα υπηρεσία του Λευκού Οίκου, το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας (Homeland Security Council) το οποίο μετεξελίχθηκε σε Υπουργείο Εθνικής Ασφάλειας (Department of Homeland Security) με σκοπό τον συντονισμό των αντιτρομοκρατικών ενεργειών, ορίζοντας επικεφαλής τον πρώην κυβερνήτη της Πενσυλβανία Tom Ridge⁶²³.

Μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 παράλληλα με την κυβέρνηση των ΗΠΑ, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών αντέδρασε σχεδόν ακαριαία,

⁶²¹ Ο Καναδάς, για παράδειγμα, είχε καταναείμει μετά την 11^η Σεπτεμβρίου πρόσθετο κονδύλι 1,6 δισ. καναδικών δολαρίων σε πολιτικές ενίσχυσης της δημόσιας ασφαλείας, Parent G. A. (2002) «Les événements du 11 septembre et la sécurité intérieure». *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique et Scientifique* 55 (1), 51-69, σελ. 53, σύμφωνα με Albrecht 2004: 982 (υποσημ. 11).

⁶²² Το διάταγμα της 13ης Νοεμβρίου 2001 που εξέδωσε ο αμερικανός πρόεδρος Bush, για παράδειγμα, απεικονίζει ένα προληπτικό ποινικό δίκαιο, το οποίο δίνει έμφαση αποκλειστικά στο στοιχείο της ασφαλείας, Albrecht 2004: 982, 990. Για την ανάδυση του 'ποινικού δικαίου του εχθρού' ως απότοκου της εποχής του 'πολέμου κατά της τρομοκρατίας', βλ. ανάμεσα σε άλλα Βαθιώτη 2010.

⁶²³ Wilkins-Newman 2003: 221, Damphousse & Shields 2007: 191, ενώ περισσότερα για το θέμα βλ. Rebovich 2004, Ceyhan 2004.

παρουσιάζοντας τις επιθέσεις αυτές ως απειλή για την παγκόσμια ειρήνη και ασφάλεια, ενθαρρύνοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, τη συνεργασία των μελών του ΟΗΕ στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Στο πλαίσιο αυτό, εντάσσεται και το Ψήφισμα 1373 της 28ης Σεπτεμβρίου του ΟΗΕ το οποίο απαιτούσε από όλα τα κράτη μέλη να θεσπίσουν μέτρα για τον έλεγχο της τρομοκρατίας και συγκεκριμένα για την ταυτοποίηση των τρομοκρατών, την αποτροπή της κλοπής διαβατηρίων, τη χορήγηση ασύλου για τρομοκρατικές δραστηριότητες, την αποτελεσματικότερη ανταλλαγή πληροφοριών σχετικών με την τρομοκρατία, καθώς και για τον έλεγχο της χρηματοδότησης διεθνών τρομοκρατικών ενεργειών⁶²⁴.

Εκτός από τις Ηνωμένες Πολιτείες, τόσο η Μεγ. Βρετανία⁶²⁵, όσο και ο Καναδάς⁶²⁶ και η Αυστραλία⁶²⁷, αντιμετώπισαν τα γεγονότα αυτά ως πράξεις πολέμου. Όμως, σύμφωνα με τον Κατρούγκαλο (2004), *«η εν λόγω τρομοκρατική πράξη (τουλάχιστον για την περίπτωση των μελών της Al Qaeda) δεν μπορεί να θεωρηθεί πράξη πολέμου από πλευράς διεθνούς δικαίου, μιας και για να στοιχειοθετηθεί πολεμική επίθεση,*

⁶²⁴ Albrecht 2004: 985.

⁶²⁵ Σταθερή σύμμαχος των ΗΠΑ και των πολιτικών που εφαρμόζουν, Thomas 2002: 99.

⁶²⁶ Ο Καναδάς απάντησε άμεσα στις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου με την ψήφιση του αντιτρομοκρατικού Public Safety Act, ο οποίος μοιάζει αρκετά στον USA Patriot Act, με τον οποίο θα ασχοληθούμε στη συνέχεια, Haggerty & Gazso 2005: 175. Επιπρόσθετα, λόγω της οικονομικής συνεργασίας των δύο χωρών θεωρήθηκε ενδεδειγμένη από την καναδική κυβέρνηση η ενίσχυση της ασφάλειας των μεταξύ τους συνόρων, κάτι το οποίο πραγματοποιήθηκε με τη σύσταση της *Καναδικής Αρχής για την Ασφάλεια των Αερομεταφορών* (Administration Canadienne de la Sûreté du Transport Aérien/ACSTA). Πρόκειται για μία πρωτοβουλία η οποία τέθηκε σε ισχύ τον Απρίλιο του 2002 και η οποία στόχευε στην περαιτέρω επιμόρφωση και τεχνική κατάρτιση των υπαλλήλων που ήλεγχαν το προφίλ των επιβατών στο στάδιο της προ-επιβίβασης. Για τον σκοπό αυτό δημιουργήθηκαν τέσσερα εκπαιδευτικά κέντρα, τα οποία θα προετοιμάζαν τους υπαλλήλους ασφαλείας των αεροδρομίων όλης της χώρας, για την κάλυψη των κενών ασφαλείας που παρατηρούνταν και για την αντιμετώπιση έκτακτων γεγονότων, Lyon 2006γ: 400.

⁶²⁷ Ενδεικτική είναι η δήλωση του Αυστραλού Υπουργού Εξωτερικών ότι: *«Κάθε Αυστραλός πολίτης πρέπει να συμφιλιωθεί με το γεγονός πως είμαστε σε κατάσταση πολέμου... είμαστε σε πόλεμο όχι μεταφορικά, αλλά κυριολεκτικά, μιας και άμαχοι πολίτες έχουν ήδη χάσει τις ζωές τους (από τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 9/11)... δεν διακυβεύεται τίποτα λιγότερο από την επιβίωσή μας ως έθνους...»*, βλ. Hogg 2007: 94-95. Περισσότερα αναφορικά με τις νομοθετικές πρωτοβουλίες της Αυστραλίας για την αντιμετώπιση του τρομοκρατικού φαινομένου στη μετά 9/11 εποχή, βλ. Sidel 2004: 156-162 και Goldsmith 2008.

σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, αυτή πρέπει να προέρχεται από κράτος, ή εν πάση περιπτώσει, από αναγνωρίσιμο αντίπαλο, στον οποίο να εφαρμόζονται οι κανόνες πολέμου της Χάγης και οι ανθρωπιστικοί κανόνες της Γενεύης (άρθρο 4 της Σύμβασης του 1949)»⁶²⁸.

Αξίζει, τέλος, να αναφερθεί το γεγονός ότι από το 2003 και μετά, οι κυβερνήσεις της Αυστραλίας και της Μεγ. Βρετανίας ξεκίνησαν τεράστιες ενημερωτικές εκστρατείες κατά της τρομοκρατίας. Οι καμπάνιες αυτές, που περιελάμβαναν μεταξύ άλλων τηλεοπτικά σποτ, ενημερωτικά φυλλάδια, αφίσες και άλλο υλικό, προέτρεπαν τους πολίτες να είναι άγρυπνοι απέναντι στην τρομοκρατική απειλή και να συνεργαστούν με τις διωκτικές αρχές, καταγγέλλοντας και την παραμικρή ύποπτη κίνηση που θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια ασφάλεια. Αυτού του είδους οι κινητοποιήσεις, μάλιστα, φαίνεται να έχουν ομοιότητες με τις πρωτοβουλίες πρόληψης της εγκληματικότητας στην κοινότητα, δίνοντας έμφαση στην ‘ετοιμότητα’ (‘preparedness’) των συνειδητοποιημένων και υπεύθυνων για την προστασία τους πολιτών⁶²⁹ (βλ. εκτενώς κεφ. 1, παρ. 1.5.).

α) Ο PATRIOT Act στις ΗΠΑ (Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism)

Κάτω από τις συνθήκες που περιγράφηκαν ανωτέρω, ψηφίστηκε μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα στις ΗΠΑ μια δαιδαλώδης νομοθεσία, για την ‘αποτελεσματικότερη’ καταπολέμηση του φαινομένου της τρομοκρατίας⁶³⁰. Όπως προαναφέρθηκε, είχε ήδη τεθεί σε ισχύ από το 1996, μετά την τρομοκρατική επίθεση στην Οκλαχόμα, η ‘*Νομοθετική Πράξη περί καταπολέμησης της τρομοκρατίας και Αποτελεσματικής Θανατικής Ποινής*’ (‘Antiterrorism and Effective Death Penalty

⁶²⁸ Κατρούγκαλος 2004: 214.

⁶²⁹ Chan 2008: 225-228.

⁶³⁰ Να αναφέρουμε, επίσης, πως η ψήφιση του PATRIOT Act μοιάζει με τα νομοθετήματα που είχαν, ήδη, θεσμοθετηθεί στις ΗΠΑ την περίοδο του Α’ Παγκοσμίου και του Ψυχρού Πολέμου (όπως για παράδειγμα οι The Smith Act και The Voorhis Act), με σκοπό την πάταξη οποιωνδήποτε εσωτερικών και εξωτερικών εχθρών του αμερικανικού έθνους, βλ. εκτενώς Azriel 2006.

Act'). Αυτός ο νόμος έδινε τη δυνατότητα στον Υπουργό Δικαιοσύνης να χρησιμοποιεί τις ένοπλες δυνάμεις σε περιπτώσεις ταραχών και διασάλευσης της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, επέτρεπε τη σύλληψη και κράτηση υπόπτων, καθώς και την υποκλοπή τηλεπικοινωνιών χωρίς προηγούμενη δικαστική απόφαση⁶³¹.

Το κατ' εξοχήν αντιτρομοκρατικό νομοθέτημα, όμως, που σχετίστηκε άμεσα με τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου⁶³², είναι ο αναλυτικός και πολύπλοκος **‘Νόμος του Πατριώτη’** (USA PATRIOT Act)⁶³³, ο οποίος υπερψηφίστηκε στο Κογκρέσο (με μία αρνητική ψήφο έναντι 98 θετικών στη Γερουσία και 66 αρνητικές έναντι 357 θετικών στη Βουλή των Αντιπροσώπων) στις 26 Οκτωβρίου 2001, δηλ. μέσα σε ενάμισι μόνο μήνα από τα τρομοκρατικά χτυπήματα στους ‘Δίδυμους Πύργους’ και το Πεντάγωνο⁶³⁴.

⁶³¹ Παπαθεοδώρου 2005: 201.

⁶³² Όχι όμως και το μοναδικό, αφού αμέσως μετά τα τρομοκρατικά γεγονότα της 11/9 ψηφίστηκε μία σωρεία νομοθετημάτων, όπως ο Aviation and Transportation Security Act με σκοπό την αυστηροποίηση των ελέγχων στις αεροπορικές μεταφορές, καθώς και ο Enhanced Border Security and Visa Entry Reform Act για την αυστηροποίηση των όρων που απαιτεί η έκδοση άδειας παραμονής στη χώρα (ας μην ξεχνάμε πως οι αεροπειρατές ήταν όλοι τους αλλοδαποί οι οποίοι είχαν καταφέρει να αποκτήσουν άδειες παραμονής και να εισέλθουν νόμιμα στη χώρα), Falkenrath 2004: 171-172.

⁶³³ Η συντομογραφία είναι το ακρωνύμιο του “*Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT Act of 2001)*” διαθέσιμου σε <http://www.lifeandliberty.gov> υπό «text of the Patriot Act», Γιαννουλόπουλος 2003: 1380 (υποσημ. 6), Gibbons 2004.

⁶³⁴ Γιαννουλόπουλος 2003: 1380. Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί το γεγονός πως το 2003 κατατέθηκε σχέδιο νόμου με τίτλο Domestic Security Enhancement Act of 2003 το οποίο αρκετοί μετονόμασαν σε Patriot Act II, εφόσον επρόκειτο για ενίσχυση των διατάξεων του προηγούμενου νομοθετήματος. Ένα από τα εναύσματα για τον αντιτρομοκρατικό νομολογιακό παροξυσμό που ακολούθησε, δόθηκε και από τα πορίσματα της ‘Εθνικής Επιτροπής για τις Τρομοκρατικές Επιθέσεις εναντίον των ΗΠΑ’ (National Commission on Terrorist Attacks Upon United States), η οποία συστάθηκε το 2002 έχοντας ως κύριο στόχο τη διερεύνηση των αιτιών και των συνθηκών κάτω από τις οποίες συνέβησαν τα χτυπήματα της 11/9, καθώς επίσης και των λαθών ή παραλείψεων που παρατηρήθηκαν, Falkenrath 2004: 171-172, 187. Μέσα από τις 41 συστάσεις που εξέδωσε η Επιτροπή, παρείχε σημαντική πληροφόρηση του τι συνέβη πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την τεράστια αυτή τρομοκρατική τραγωδία, ενώ την επαύριον των πορισμάτων της βλέπουμε να ψηφίζεται ο Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act του 2004, Penn 2007: 83-84.

Πρόκειται για ένα νομοθέτημα 342 σελίδων το οποίο περιλαμβάνει 1.016 άρθρα και είναι χωρισμένο σε 10 κεφάλαια. Επιπλέον, επιφέρει αλλαγές σε 15 εν ισχύ νόμους ανάμεσα στους οποίους στον Ομοσπονδιακό Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, στον Immigration and Nationality Act, στον National Security Act, στον United States Code, στον Prevention of Terrorism Act, στον Electronic Communications Private Act (1986), στον Computer Fraud and Abuse Act, στον Family Education Rights and Private Act, στον Cable Act, στον Federal Wiretap Statute, κ.ά.⁶³⁵. Ο νόμος απαιτεί την ενότητα και πατριωτική εγρήγορση του αμερικανικού έθνους ενάντια σε κάθε είδους απειλή (εσωτερική και εξωτερική), ενώ ο 'εξαιρετικός' του χαρακτήρας προκύπτει και από το πλήθος των διατάξεων που τίθενται κατά παρέκκλιση κάθε αντίθετης διάταξης νόμου⁶³⁶.

Το εν λόγω νομοθέτημα κατονομάζει τα έννομα αγαθά που θεωρείται ότι προσβάλλονται από τον σχεδιασμό και τη διάπραξη τρομοκρατικών ενεργειών⁶³⁷ και αφορούν, κυρίως, την ασφάλεια των πολιτών και του κράτους των ΗΠΑ, και λιγότερο το πολίτευμα ή τη δημόσια τάξη. Εν προκειμένω, στο ά. 411 εξηγείται ότι οι τρομοκρατικές ενέργειες και η ύπαρξη τρομοκρατικής οργάνωσης «*θέτουν σε κίνδυνο την ευημερία, την προσωπική ασφάλεια των πολιτών και την εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ*»⁶³⁸.

Συνοπτικά, ο USA PATRIOT Act μέσα από τις βασικές του διατάξεις⁶³⁹:

α) ορίζει την *εγχώρια τρομοκρατία* ('domestic terrorism') «*ως τη δραστηριότητα που περιλαμβάνει τη διάπραξη ενεργειών παράνομων και άκρως απειλητικών για την*

⁶³⁵ Γιαννουλόπουλος 2003: 1380 (υποσημ. 5), Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 171-172, Levin 2007: 197, Besthorn 2008: 22.

⁶³⁶ Κάτι τέτοιο αφορά ιδίως διατάξεις προστασίας του ιδιωτικού απορρήτου, οι οποίες αίρονται από τον παρόντα νόμο, όπως για παράδειγμα με την ευχέρεια πρόσβασης των αρχών σε στοιχεία σχετικά με την υπηρεσιακή και εργασιακή κατάσταση των εργαζομένων στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα (ά. 355), Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 173.

⁶³⁷ Ο USA PATRIOT Act συλλαμβάνει την έννοια της τρομοκρατίας ως τρομοκρατικής δράσης, δηλ. ως αντικειμενικής εγκληματικής συμπεριφοράς που έγκειται κατά κύριο λόγο σε βίαιες πράξεις και ενέργειες, χωρίς να συνδέεται εξ ορισμού και αναγκαία με μία οργάνωση, Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 179-180.

⁶³⁸ Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 174.

⁶³⁹ Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 172-174.

ανθρώπινη ζωή με σκοπό τον εκφοβισμό ή τον πειθαναγκασμό του πληθυσμού και της πολιτείας, και η οποία μπορεί να διαταράξει την κοινωνική ειρήνη με πράξεις μαζικής καταστροφής, δολοφονίες ή απαγωγές»⁶⁴⁰. Ομοίως, στο ά. 808 δίνεται ο ορισμός της τρομοκρατίας ως ομοσπονδιακού εγκλήματος με την περιγραφή της αντικειμενικής υπόστασης 40 αδικημάτων,

β) καθιστά δυνατή και σε αρκετές περιπτώσεις υποχρεωτική τη συνεργασία του Υπουργείου Δικαιοσύνης και των ανακριτικών αρχών (ακόμα και των ποινικών δικαστηρίων) με τις ομοσπονδιακές διωκτικές αρχές⁶⁴¹, και τις μυστικές υπηρεσίες, στο πλαίσιο των ερευνών που διεξάγονται για πράξεις τρίτων χωρών ή ξένων δυνάμεων που απειλούν την ασφάλεια των ΗΠΑ,

γ) ρυθμίζει εξαντλητικά την υποδοχή και τον έλεγχο των μεταναστών, αλλά και την παρακολούθηση των αλλοδαπών που ζουν στις ΗΠΑ για τυχόν διασύνδεση με τρομοκρατικές ομάδες,

δ) παρέχει τη δυνατότητα στις ανακριτικές αρχές, στον Υπουργό Δικαιοσύνης, στον Υπουργό Οικονομικών και στον Υπουργό Εξωτερικών, να άρουν το απόρρητο και να αποκτούν πρόσβαση στην ηλεκτρονική επικοινωνία, σε τραπεζικούς λογαριασμούς και σε άλλες τραπεζικές συναλλαγές (ιδίως για τον έλεγχο του ξεπλύματος χρημάτων), σε αρχεία και έγγραφα εμπορικών επιχειρήσεων αναφορικά με την εργασιακή απόδοση και δραστηριότητα υπαλλήλων και εργοδοτών, σε αρχεία γιατρών, νοσοκομείων, ασφαλιστικών εταιρειών, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, βιβλιοθηκών, κ.ο.κ.,

ε) επιβάλλει την υποχρέωση του Υπουργού Δικαιοσύνης να ενημερώνει το Κογκρέσο για ορισμένες κρίσιμες ενέργειές του, κ.ο.κ..

Ωστόσο, οι κυριότερες διατάξεις του από πλευράς εγκληματολογικού και κοινωνιολογικού ενδιαφέροντος είναι αυτές που σχετίζονται με: α) την

⁶⁴⁰ Βλ. Thomas 2002: 95-96.

⁶⁴¹ Όπως το FBI, η CIA, η NSA (National Security Agency) και η INS (Immigration and Naturalisation Service), ά. 203(d).

παρακολούθηση της επικοινωνίας συνηγόρων και κρατουμένων, β) την αθρόα ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ διωκτικών αρχών και μυστικών υπηρεσιών⁶⁴², γ) την αορίστου διάρκειας κράτηση ημεδαπών και αλλοδαπών υπόπτων τέλεσης τρομοκρατικών ενεργειών (είτε με συμμετοχή ως μέλη, είτε με οικονομική ενίσχυση τρομοκρατικών οργανώσεων) με την παράλληλη εκδίκασή τους από έκτακτες στρατιωτικές επιτροπές⁶⁴³, αλλά και δ) τις ηλεκτρονικές παρακολουθήσεις υπόπτων και απλών πολιτών (κεφ. II του Patriot Act με τίτλο ‘Enhance Surveillance Procedures’)⁶⁴⁴. Ας εξετάσουμε εν συντομία μερικά από αυτά.

Σύμφωνα με τον υφιστάμενο νόμο Foreign Intelligence Surveillance Act του 1978 (FISA)⁶⁴⁵ επιτρέπεται στις ΗΠΑ η ηλεκτρονική παρακολούθηση ξένων Αρχών (π.χ. μυστικών υπηρεσιών) ή πρακτόρων τους, καθώς και η διενέργεια ερευνών (σε οικίες, χώρους εργασίας, κ.τ.λ.), με σκοπό τη συλλογή πληροφοριών αντικατασκοπείας⁶⁴⁶. Εντούτοις, μέχρι την ψήφιση του US Patriot Act για τη διενέργεια ηλεκτρονικής παρακολούθησης στο πλαίσιο μιας αστυνομικής/ανακριτικής έρευνας, καθώς και για την εξαγωγή αποδεικτικών στοιχείων με σκοπό την πρόληψη ή διαλεύκανση αδικήματος (σχετικού με θέματα αντικατασκοπείας), απαιτούνταν έκδοση εντάλματος από πρωτοδίκη (search warrant)⁶⁴⁷ και ύπαρξη *εύλογης αιτίας* (probable cause)⁶⁴⁸ ότι

⁶⁴² Άξιο μνείας είναι το γεγονός πως ενώ με τον USA Patriot Act παρατηρείται μία εκτεταμένη ροή πληροφοριών ανάμεσα στις κυβερνητικές μυστικές υπηρεσίες και τις διωκτικές αρχές όσον αφορά τους πολίτες (Jiao & Rhea 2007: 396), μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου βλέπουμε να αδρανοποιείται ο ‘Νόμος για την Ελευθερία της Πληροφόρησης’ (Freedom of Information Act/FOIA), σύμφωνα με τον οποίο επιτρεπόταν στους πολίτες η πρόσβαση σε απόρρητα έγγραφα που αφορούσαν κυβερνητικές πράξεις, παραλείψεις, καταχρήσεις, κλπ.. Βλ. διεξοδικά Anderson 2003, McKee 2006 και Shane 2006.

⁶⁴³ Άρθρα 411, 412, βλ. διεξοδικά Keith 2004: 406.

⁶⁴⁴ Jimeno-Bulnes 2004: 237, Monahan 2012: 285-286.

⁶⁴⁵ Αναλυτικά για τον νόμο αυτό, βλ. The Michigan Law Review Association 1980: 1116-1152, καθώς επίσης, Cinquegrana 1989: 793-828.

⁶⁴⁶ Γιαννουλόπουλος 2003: 1380, Moran 2005: 337. Πληροφορίες διεθνούς αντικατασκοπείας θεωρούνται πληροφορίες σχετικά με το ενδεχόμενο σοβαρής επίθεσης, επιχειρήσεις σαμποτάζ ή διενέργεια κατασκοπείας από ξένη δύναμη, καθώς επίσης και πληροφορίες αναφορικά με την εθνική ασφάλεια, την άμυνα ή τις διεθνείς σχέσεις των ΗΠΑ, βλέπε ά. 203 (b) (2) USA PATRIOT Act, σύμφωνα με Γιαννουλόπουλο 2003: 1380 (υποσημ. 11). Αντιθέτως, είναι παράνομη η παρακολούθηση αντικατασκοπείας που επεκτείνεται σε άλλα θέματα.

⁶⁴⁷ Worner 2003: 66.

έχει τελεστεί ή πρόκειται να τελεστεί εγκληματική ενέργεια συναφής με την αντικατασκοπεΐα και την εθνική ασφάλεια, όπως προτάσσει η 4^η τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος (4th Amendment)⁶⁴⁹. Τουναντίον, με τον USA PATRIOT Act επιτράπηκαν οι παρακολουθήσεις και στο στάδιο της ανάκρισης χωρίς την απαιτούμενη πλέον ύπαρξη εύλογης αιτίας και χωρίς δικαστική εντολή⁶⁵⁰.

Με τον τρόπο αυτό, δεν είναι σαφής η διάκριση μεταξύ ανακριτικών παρακολουθήσεων και παρακολουθήσεων αντικατασκοπεΐας⁶⁵¹, ενώ ελλοχεύει ο κίνδυνος καταχρήσεων, μιας και στην ουσία ο νόμος αυτός επιτρέπει τη διενέργεια ανακριτικών παρακολουθήσεων, ακόμη κι αν δεν υπάρχει *εύλογη αιτία* συναφής με θέματα αντικατασκοπεΐας. Επομένως, ο PATRIOT Act αφήνει στη διακριτική ευχέρεια των μυστικών υπηρεσιών να διεξάγουν έρευνες και ηλεκτρονικές παρακολουθήσεις, ακόμη και σε πρόσωπα για τα οποία δεν συντρέχει εις βάρος τους καμία υπόνοια τέλεσης εγκληματικής πράξης⁶⁵².

⁶⁴⁸ Solove *et al.* 2006: 60. Παραθέτουμε αυτούσιο το απόσπασμα της 4^{ης} τροπολογίας σχετικά με την ύπαρξη *εύλογης αιτίας* κατά τη διενέργεια ερευνών: «το δικαίωμα των πολιτών να διαφυλάττουν απόρρητες τις διαπροσωπικές τους σχέσεις, την οικία τους, τα έγγραφά τους και τις υποθέσεις τους, απέναντι σε οποιαδήποτε αδικαιολόγητη έρευνα, δεν θα πρέπει να παραβιάζεται στο όνομα οποιουδήποτε εντάλματος, παρά μόνο αν συντρέχει η ύπαρξη εύλογης αιτίας, η οποία να δικαιολογεί τον χώρο και τα πρόσωπα που θα ερευνηθούν, καθώς και τα αντικείμενα που πιθανώς κατασχεθούν», Stone 1976: 1197 (υποσημ. 9), Julie 2000: 127, Scott 2000: 344, Iraola 2003α: 5, Arzt 2005: 183 (υποσημ. 2), Christiansen 2008: 61.

⁶⁴⁹ Woessner & Sims 2003: 225. Περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με την 4^η τροπολογία και τον USA PATRIOT Act, βλ. Herman 2006. Εντούτοις, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι από τις επιταγές της 4^{ης} τροπολογίας σχετικά με τις έρευνες που απαιτούν έκδοση εντάλματος βασισμένου στην ύπαρξη εύλογης αιτίας, εξαιρέθηκαν μετά την 11^η Σεπτεμβρίου όλες οι παρακολουθήσεις στα διεθνή σύνορα των ΗΠΑ, δεδομένου ότι στη χώρα 'εισβάλλουν' κάθε χρόνο περισσότεροι από 500 εκατ. επισκέπτες (με τους 350 εκατ. από αυτούς να μην έχουν την αμερικανική υπηκοότητα), Iraola 2003α: 1-2, 5-9.

⁶⁵⁰ Γιαννουλόπουλος 2003: 1381. Εν προκειμένω, με το ά. 218 τροποποιείται ο FISA ώστε να είναι δυνατή η διενέργεια ερευνών και παρακολουθήσεων, ακόμη και όταν η συλλογή πληροφοριών αντικατασκοπεΐας δεν αποτελεί τον αποκλειστικό σκοπό της παρακολούθησης, αλλά απλά έναν σημαντικό σκοπό αυτής, Jimeno-Bulnes 2004: 239.

⁶⁵¹ Whitaker 2006: 149.

⁶⁵² Γιαννουλόπουλος 2003: 1381.

Ακόμη, δίνεται η δυνατότητα να διαταχθεί η *παγίδευση* τηλεφωνικής γραμμής (wiretap)⁶⁵³, με σκοπό την καταγραφή των εξωτερικών στοιχείων της τηλεφωνικής επικοινωνίας που πραγματοποιείται (pen register), όπως ο τηλεφωνικός αριθμός εισερχόμενων και εξερχόμενων κλήσεων (trap and trace), καθώς επίσης, η ημερομηνία και η ώρα κλήσης⁶⁵⁴. Ομοίως, το ίδιο δύναται να συμβεί και στη διαδικτυακή επικοινωνία, επιτρέποντας την καταγραφή των εξωτερικών στοιχείων, όπως οι διευθύνσεις ιστοσελίδων και η διάρκεια της επίσκεψης σε αυτές, καθώς και οι επικεφαλίδες ηλεκτρονικών μηνυμάτων⁶⁵⁵.

Οι δύο μορφές επικοινωνίας, όμως, δεν είναι ίδιες, γιατί ενώ η μεν τηλεφωνική διαχωρίζεται από τα εξωτερικά χαρακτηριστικά της, δεν ισχύει το ίδιο για τη διαδικτυακή επικοινωνία, για την οποία δεν υφίσταται η διάκριση αυτή⁶⁵⁶. Τουτέστιν, παρόλο που η παρακολούθηση και καταγραφή των στοιχείων επικοινωνίας στον κυβερνοχώρο αποτελεί στην πραγματικότητα έρευνα η οποία θα έπρεπε να υπάγεται στις επιταγές της 4^{ης} τροπολογίας του Συντάγματος⁶⁵⁷ και να συνοδεύεται υποχρεωτικά από την ύπαρξη *εύλογης αιτίας*, αντιμετωπίζεται σύμφωνα με τον PATRIOT Act παρόμοια με την τηλεφωνική επικοινωνία που προβλέπει την απλή

⁶⁵³ Chevigny 2004: 146, Solove *et al.* 2006: 87.

⁶⁵⁴ Solove *et al.* 2006: 91. Περισσότερα για τις δύο αυτές μορφές τηλεφωνικής ‘παγίδευσης’, βλ. ενδεικτικά Kreykes 2008: 434 (και τις εκεί υποσημειώσεις).

⁶⁵⁵ Σύμφωνα με το ά. 216, Γιαννουλόπουλος 2003: 1381. Για τον έλεγχο της επικοινωνίας που πραγματοποιείται μέσω του διαδικτύου, το FBI έθεσε σε λειτουργία (το 1999) το σύστημα Carnivore. Πρόκειται για μία μορφή ηλεκτρονικού ‘φίλτρου’ το οποίο διύλιζε όλες τις πληροφορίες που λάμβανε από το διαδίκτυο, Lovely 2004.

⁶⁵⁶ Σύμφωνα με τις διωκτικές αρχές, κατά τη διάρκεια των τηλεφωνικών και διαδικτυακών παρακολούθησεων διαχωρίζεται το περιεχόμενο της επικοινωνίας από τα εξωτερικά στοιχεία και επεξεργάζονται μόνο τα τελευταία, ενώ προβλέπεται πειθαρχική και αστική ευθύνη του αμερικανικού δημοσίου στις περιπτώσεις που παραβιάζονται οι κανόνες του νόμου για την άρση του απορρήτου της επικοινωνίας. Καμία εγγύηση δικαίου, ωστόσο, δεν υφίσταται, σύμφωνα με τον Γιαννουλόπουλο (2003), που να δύναται να αποτρέψει ενδεχόμενες καταχρήσεις, Γιαννουλόπουλος 2003: 1381 (υποσημ. 22), Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 178.

⁶⁵⁷ Arzt 2005: 216-217. Παρομοίως, δίνεται η δυνατότητα ελέγχου από τις αστυνομικές αρχές στα αρχεία που είναι αποθηκευμένα στα κινητά τηλέφωνα νέας γενιάς (iPhones) των υπόπτων, χωρίς δικαστική εντολή και χωρίς προφανή αιτία, βλ. Gershowitz 2008: 27-58.

καταγραφή των εξωτερικών της στοιχείων και επομένως δικαιολογείται καταχρηστικά⁶⁵⁸.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με το ά. 213 του Patriot Act δίνεται η δυνατότητα να πραγματοποιείται έρευνα σε οικία 'εν κρυπτώ' (*'Sneak and Peek' Search Warrants*), χωρίς αυτό να περιέρχεται σε γνώση του ενοίκου, αν απλά πιθανή ενημέρωσή του θα επιδρούσε αρνητικά στην εξέλιξη της ανάκρισης. Κάτι τέτοιο φαίνεται να ακυρώνει, και πάλι, την τήρηση της 4^{ης} τροπολογίας και στην ουσία να προσβάλλει το δικαίωμα στο άσυλο της κατοικίας⁶⁵⁹. Κατά τη διάρκεια της έρευνας, μάλιστα, οι αστυνομικές και ανακριτικές αρχές δύναται να τραβήξουν φωτογραφίες και να κατάσχουν (όπου κρίνεται σκόπιμο) περιουσιακά στοιχεία και μέσα ηλεκτρονικής επικοινωνίας του ιδιοκτήτη⁶⁶⁰.

Η ανάγκη, όμως, για ολοκληρωτική παρακολούθηση δεν μπορούσε να περιοριστεί στην οικία ή τη διαπροσωπική επικοινωνία. Έτσι, ο PATRIOT Act διεισδύει και στη σφαίρα των προσωπικών ιδεολογικών προτιμήσεων, απειλώντας την πνευματική και ακαδημαϊκή ελευθερία, εφόσον με το ά. 215 εξουσιοδοτείται το FBI να διατάσσει, στο πλαίσιο έρευνας αντικατασκοπείας, την προσαγωγή αντικειμένων, όπως υπολογιστές, δισκέτες αποθήκευσης, βιβλία, αρχεία ή άλλα έγγραφα, στα οποία πιθανώς είχε πρόσβαση το υπό παρακολούθηση πρόσωπο⁶⁶¹.

⁶⁵⁸ Βλ. σχετικά McCarthy, M. «Recent development: USA PATRIOT Act». *Harvard Journal on Legislation* **39**, σελ. 445, καθώς επίσης και στο <http://www.aclu.org/SafeandFree/SafeandFree.cfm>, σύμφωνα με Γιαννουλόπουλο 2003: 1382 (υποσημ. 24). Βλ. ακόμη Jacoby 2007.

⁶⁵⁹ Γιαννουλόπουλος 2003: 1382, Solove *et al.* 2006: 108. Βλ. διεξοδικά American Civil Liberties Union "How the Anti-Terrorism Bill expands law enforcement 'sneak and peek' warrants", 23 Οκτώβρη 2001, διαθέσιμο σε <http://www.aclu.org/NationalSecurity/NationalSecurity.cfm>, καθώς επίσης, Goldstein, G. & Hugar Orr, C. «Application of the US PATRIOT Act to criminal investigations violates the first and fourth amendments». *Texas Bar Journal* **66**, σελ. 40, σύμφωνα με Γιαννουλόπουλο 2003: 1382 (υποσημ. 30).

⁶⁶⁰ Davis 2007: 22.

⁶⁶¹ Γιαννουλόπουλος 2003: 1382, White 2008: 156, 167-169. Λίγες ημέρες μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα ο βιβλιοθηκονόμος μιας δημοτικής βιβλιοθήκης της κομητείας Palm Beach της Φλόριντα (πρόκειται για την Delray Beach Public Library εν προκειμένω), κάλεσε το FBI με σκοπό τη διεξαγωγή έρευνας, διότι είχε αναγνωρίσει ως χρήστη της βιβλιοθήκης έναν από τους υπόπτους αεροπειρατές. Παρομοίως, μία εβδομάδα μετά τις επιθέσεις, το FBI προέβη στην κατάσχεση δύο εκ των υπολογιστών δημόσιας χρήσης μιας δημοτικής βιβλιοθήκης της κομητείας του Broward της

Κατ’ αυτόν τον τρόπο, ο USA Patriot Act προσβάλλει την κατοχυρωμένη 1^η τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος (1st Amendment)⁶⁶² σε σχέση με την ελευθερία του λόγου και του συνεταιρίζεσθαι. Το γεγονός αυτό δίνει την εξουσία στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση, να κρίνει τη δράση οποιουδήποτε προσώπου ή ομάδας ως τρομοκρατικής και ως απειλής για τη δημόσια τάξη, όπως είναι για παράδειγμα, η ενθάρρυνση τρομοκρατικών δραστηριοτήτων ή η έκφραση εξτρεμιστικών απόψεων⁶⁶³.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε πως με τον ‘νόμο του Πατριώτη’ περιορίζεται η ιδιωτικότητα των ατόμων με την εντατική επιτήρησή τους (σε τραπεζικές συναλλαγές, ηλεκτρονική αλληλογραφία, διαδίκτυο, τηλεφωνικές επικοινωνίες) και τη διενέργεια εξονυχιστικών ερευνών και υποκλοπών χωρίς *προφανή αιτία* και δικαστική εντολή. Επίσης, επιτρέπεται η πρόσβαση του κράτους και των μυστικών υπηρεσιών σε ένα τεράστιο αριθμό, περισσότερο ή λιγότερο, ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων κάθε αμερικανού πολίτη χωριστά. Οι πληροφορίες που συλλέγονται, οργανώνονται μέσα από το πρόγραμμα με τίτλο *Ολική Πληροφοριακή Επαγρύπνηση* (Total Information Awareness-TIA)⁶⁶⁴ του Αμερικανικού Υπουργείου Εθνικής Ασφάλειας, το οποίο εντάσσεται στο ευρύτερο σύστημα *εγχώριας επιτήρησης* (‘domestic surveillance’) του Αμερικανικού Υπουργείου Μεταφορών (Department of Transportation) που ονομάζεται Computer Assisted Passenger Pre-Screening System (CAPPS I & II)⁶⁶⁵.

Φλώραντα, αφού αρκετοί από τους αεροπειρατές φαίνεται να είχαν πρόσβαση μέσω των συγκεκριμένων υπολογιστών στο διαδίκτυο, για ανταλλαγή μηνυμάτων, κλείσιμο των αεροπορικών τους εισιτηρίων, καθώς και για τη μεταξύ τους επικοινωνία. Έτσι, αμέσως μετά τα τρομοκρατικά γεγονότα οι αστυνομικές αρχές των ΗΠΑ είχαν πρόσβαση στα μέσα (ηλεκτρονικά και μη) που χρησιμοποίησαν οι αεροπειρατές, με σκοπό να εντοπίσουν τυχόν ηλεκτρονικά ίχνη ή αποτυπώματά τους, White 2008: 151-152.

⁶⁶² Christiansen 2008: 60.

⁶⁶³ Besthorn 2006: 74.

⁶⁶⁴ Το οποίο λίγα χρόνια αργότερα μετονομάστηκε σε ‘*Terrorist Information Awareness*’ διατηρώντας τα ίδια αρχικά (TIA), Williams & Johnson 2004: 2.

⁶⁶⁵ Besthorn 2006: 75, Cate 2006: 393, Lyon 2006α: 39, Whitaker 2006: 154-162. Ενδεικτικό είναι το κείμενο του αρθρογράφου της New York Times William Safire (το οποίο δημοσιεύτηκε στις 14 Νοεμβρίου 2002): «Κάθε αγορά που κάνεις με πιστωτική κάρτα, κάθε συνδρομή περιοδικού που

Το πρόγραμμα αυτό, που σαν κύριο στόχο έχει τη λεπτομερή καταγραφή των στοιχείων που προκύπτουν από τις διαπροσωπικές συναλλαγές των πολιτών (τηλεπικοινωνιακές, ιατρικές, οικονομικές, εμπορικές, ταξιδιωτικές, εκπαιδευτικές, κ.ο.κ.), άρχισε τη λειτουργία του το 2002 από την Υπηρεσία Πληροφοριακής Επαγρύπνησης (Information Awareness Office-IAO). Εντούτοις, δεν είναι το μοναδικό πρόγραμμα συλλογής προσωπικών δεδομένων που βλέπουμε να εφαρμόζεται στις ΗΠΑ μετά την 11^η Σεπτεμβρίου για τον έλεγχο της τρομοκρατίας, αφού ανάμεσα σε άλλα έχουν εφαρμοστεί για τον ίδιο σκοπό τα προγράμματα: MATRIX (Multistate Antiterrorism Information Exchange), ADVISE (Analysis, Dissemination, Visualization, Insight, and Semantic Enhancement), TALON (Threat and Local Observation Notice), ATS (Automated Targeting System), κ.λπ.⁶⁶⁶.

Τέλος, ο Patriot Act επιτρέπει τη σύλληψη αλλοδαπών πολιτών και την υποχρεωτική προληπτική κράτησή τους χωρίς την απαγγελία κατηγορητηρίου, με την υπόνοια ότι η δράση τους ενδέχεται να είναι τρομοκρατική⁶⁶⁷. Κάτι τέτοιο ισχύει τόσο για τους αλλοδαπούς που συλλαμβάνονται επί αμερικανικού εδάφους στο πλαίσιο του αντιτρομοκρατικού αγώνα, όσο και για εκείνους που συλλαμβάνονται στο Αφγανιστάν με την άφιξη των αμερικανικών στρατευμάτων και την έναρξη των εχθροπραξιών στο πλαίσιο του 'πολέμου κατά της τρομοκρατίας' ('war on terrorism')⁶⁶⁸, αλλά και αλλού, όπως στη Βοσνία και το Πακιστάν⁶⁶⁹.

πληρώνεις και ιατρική συνταγή που εκτελείς, κάθε ιστοσελίδα που επισκέπτεσαι και κάθε ηλεκτρονικό μήνυμα που στέλνεις ή λαμβάνεις (διαδικτυακά), κάθε ακαδημαϊκό τίτλο που αποκτάς, κάθε τραπεζική συναλλαγή που κάνεις, κάθε ταξίδι που οργανώνεις και κάθε εκδήλωση που παρακολουθείς, όλες αυτές οι καθημερινές ασχολίες θα καταχωρούνται σε αυτό που το Αμερικανικό Υπουργείο Άμυνας περιγράφει σαν μία 'εικονική, κεντρική βάση δεδομένων'. Σε αυτό το ηλεκτρονικό φακέλωμα της προσωπικής σου ζωής, αν προσθέσεις και την κάθε πληροφορία που έχει η κυβέρνηση για σένα, όπως αναγράφεται στα διαβατήρια, στις άδειες οδήγησης, στα ποινικά μητρώα και στα αρχεία γεννήσεων και γάμων, καθώς επίσης, και την αόρατη επιτήρηση στον δρόμο από κρυφές κάμερες παρακολούθησης, τότε ζεις στο 'όνειρο' της 'Ολικής Πληροφοριακής Επαγρύπνησης', όπως έχει προβλεφθεί για κάθε αμερικανό πολίτη χωριστά», Besthorn 2006: 75, Bogard 2006: 56-57.

⁶⁶⁶ Βλ. εκτενώς Guzik 2009: 6 (και τις εκεί υποσημειώσεις).

⁶⁶⁷ Besthorn 2006: 75.

⁶⁶⁸ Η λέξη 'πόλεμος' έχει χρησιμοποιηθεί μεταφορικά από προηγούμενους Προέδρους των ΗΠΑ, για να υποδηλώσει τον αγώνα/τη μάχη της αμερικανικής πολιτείας ενάντια σε μείζονα κοινωνικά

Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως αμέσως μετά τα χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου συνελήφθησαν και κρατήθηκαν περίπου 800 αλλοδαποί (ο ένας εκ των οποίων πέθανε κατά της διάρκεια της κράτησης σε αστυνομικό τμήμα του New Jersey). Μέχρι τα μέσα Νοεμβρίου του 2001 ο αριθμός τους έφθασε τους 1.147 με μόνο τέσσερεις από αυτούς να κατηγορούνται ως μέλη της Al Qaeda και η πλειονότητα των υπολοίπων για παραβάσεις του μεταναστευτικού δικαίου (για παράδειγμα διαμονή με ληγμένη visa)⁶⁷⁰. Μέχρι το τέλος του 2004, είχε διαταχθεί κράτηση για περισσότερους από 5.000 αλλοδαπούς πολίτες στις ΗΠΑ (αρκετοί από τους οποίους εργάζονταν ως αγρότες, οδηγοί ταξί, εργάτες, κ.ά.)⁶⁷¹, ενώ μέχρι το 2008, κανείς από αυτούς δεν είχε καταδικασθεί για συμμετοχή σε τρομοκρατική δραστηριότητα⁶⁷².

Επιπροσθέτως, ο τότε Υπουργός Δικαιοσύνης Ashcroft διέταξε τη διεξαγωγή εθελοντικών συνεντεύξεων από άτομα που ενδεχομένως μπορούσαν να παράσχουν κάποια πληροφόρηση για τα τρομοκρατικά χτυπήματα. Με τον τρόπο αυτό, καταρτίστηκε μία λίστα με 5.000 περίπου ονόματα νεαρών ατόμων (ηλικίας 18 έως 33 χρονών) αραβικής καταγωγής, τα οποία είχαν εισέλθει στις ΗΠΑ μετά την 1^η Ιανουαρίου 2000, με διαβατήριο χώρας στην οποία δραστηριοποιούνταν η Al Qaeda⁶⁷³. Διατάχθηκε, επίσης, η πλήρης καταγραφή και λήψη δακτυλικών αποτυπωμάτων με την άφιξή τους στις ΗΠΑ αναδρομικά, ακόμη και των νόμιμων επισκεπτών και μεταναστών από τη Μέση Ανατολή και τις Μουσουλμανικές χώρες⁶⁷⁴.

προβλήματα, τα οποία ταλανίζουν την αμερικανική κοινωνία. Τη δεκαετία του '60 ο Πρόεδρος Lyndon Johnson διακήρυξε τον περίφημο *‘πόλεμο ενάντια στη φτώχεια’* (*‘war on poverty’*). Μία δεκαετία αργότερα, ο Πρόεδρος Nixon διακήρυξε τον *‘πόλεμο ενάντια στο έγκλημα’* (*‘war on crime’*), ο οποίος στη συνέχεια μετονομάστηκε σε *‘πόλεμο ενάντια στα ναρκωτικά’* (*‘war on drugs’*), για να καταλήξουμε μετά τα τρομοκρατικά γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στον *‘πόλεμο κατά της τρομοκρατίας’* (*‘war on terror/terrorism’*), Winner 2006: 276. Για περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με τον αμερικανικό αντιτρομοκρατικό αγώνα, βλ. μεταξύ άλλων Jackson 2007: 1015-1016.

⁶⁶⁹ Sassòli 2004: 97, Tittmore 2006: 387.

⁶⁷⁰ Fekete 2002: 103, Davis 2007: 22.

⁶⁷¹ Stewart 2006: 24.

⁶⁷² Besthorn 2008: 23.

⁶⁷³ Βλ. Dinh 2002: 402.

⁶⁷⁴ Davis 2007: 19.

β) Το νομικό καθεστώς της κράτησης αλλοδαπών υπόπτων στο Γκουαντάναμο

Με τη στρατιωτική διαταγή που εξέδωσε ο Πρόεδρος Bush στις 13 Νοεμβρίου 2001 τέθηκε σε ισχύ η κράτηση, μεταχείριση και εκδίκαση από στρατιωτικές επιτροπές αλλοδαπών πολιτών που συλλαμβάνονταν στο πλαίσιο του *‘πολέμου κατά της τρομοκρατίας’*⁶⁷⁵. Αντιμετωπίζοντας τις τρομοκρατικές ενέργειες ή τη συμμετοχή σε τρομοκρατική οργάνωση ως εγκλήματα πολέμου⁶⁷⁶, οι διατάξεις αυτού του νομοθετήματος έδιναν τη δυνατότητα κράτησης για αόριστο χρονικό διάστημα των υπόπτων και την παραπομπή σε δίκη κατά την απόλυτη *‘διακριτική ευχέρεια’* των στρατιωτικών δυνάμεων των ΗΠΑ⁶⁷⁷.

Η έμφαση που δόθηκε σε πολεμικού τύπου επιχειρήσεις για την πάταξη της τρομοκρατίας, αλλά και η χρήση στρατιωτικών βάσεων για την κράτηση υπόπτων ως *‘μαχητών του εχθρού’* και στρατιωτικών επιτροπών για την εκδίκασή τους, αποδεικνύουν ότι μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις, οι ΗΠΑ θεώρησαν ότι βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση⁶⁷⁸. Έτσι δικαιολογούν και την επέμβαση του αμερικανικού στρατού στο Αφγανιστάν σε λιγότερο από ένα μήνα μετά τα

⁶⁷⁵ Η συγκεκριμένη διαταγή εκδόθηκε με την άδεια του Κογκρέσου το οποίο με ψήφισμά του εξουσιοδοτούσε τον Πρόεδρο (Bush) *«να χρησιμοποιήσει όλα τα απαραίτητα μέσα εναντίον των εθνών, οργανισμών και προσώπων που κρίνονται ως υπεύθυνα για τον σχεδιασμό, οργάνωση, συμμετοχή και βοήθεια στα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001...»*, Authorization for the Use of Military Force, SJ Res. 23, 107th Cong., 115 Stat. 224 (2001), Stewart 2006: 13 (υποσημ. 3).

⁶⁷⁶ Συγκεκριμένα, με το ανωτέρω διάταγμα προβλέπεται η δυνατότητα σύστασης στρατιωτικών επιτροπών με σκοπό την εκδίκαση *‘παραβιάσεων νόμων του πολέμου’* από μη αμερικανούς πολίτες που είτε *«είναι ή υπήρξαν μέλη της Αλ Κάιντα»*, είτε *«διέπραξαν ή συμμετείχαν ή προκάλεσαν άλλον στο να τελέσει πράξεις διεθνούς τρομοκρατίας ή πράξεις προπαρασκευαστικές τέτοιων εγκλημάτων...»*, είτε, τέλος, *«υπέθαλψαν τους ανωτέρω»*. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, ανάγονται σε εγκλήματα πολέμου και οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, Γιαννουλόπουλος 2003: 1390.

⁶⁷⁷ Παπαϊωάννου, Α. (2004) *Οι αμερικανοί δικαστές και ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας*. Α. Ν. Σάκουλας, Αθήνα, σελ. 15, σύμφωνα με Παπαθεοδώρου 2005: 206. Χαρακτηριστικό παράδειγμα *‘διακριτικής ευχέρειας’* του Αμερικανικού Υπουργείου Άμυνας αποτελεί η αναγνώριση του δικαιώματος σε νομική εκπροσώπηση του κρατουμένου Yaser Hamdi το 2003, σε αντίθεση με ό, τι ίσχυε για τους υπολοίπους κρατουμένους, Fletcher 2004: 123.

⁶⁷⁸ Chesterman 2005: 285.

τρομοκρατικά χτυπήματα (στις 7 Οκτωβρίου 2001)⁶⁷⁹. Χαρακτηριστικές δε, είναι οι ομιλίες του Αμερικανού Προέδρου Bush στις 14 και στις 20 Σεπτεμβρίου 2001, όπου μεταξύ άλλων δήλωσε ότι *είμαστε σε πόλεμο*⁶⁸⁰.

Η απόφαση των ΗΠΑ να θεωρήσουν ότι βρίσκονταν σε εμπόλεμη κατάσταση τόσο με τα μέλη της Al Qaeda, όσο και με το στρατιωτικό καθεστώς που κυβερνούσε το Αφγανιστάν και συγκεκριμένα τους Ταλιμπάν, θα έπρεπε να έχει συνοδευτεί από την αντιμετώπιση των τελευταίων, τουλάχιστον, ως στρατιωτών και την απόδοση σε αυτούς της ιδιότητας των αιχμαλώτων πολέμου (εάν συλλαμβάνονταν στα πεδία των μαχών). Μολαταύτα, οι κρατούμενοι αυτοί δεν αναγνωρίστηκαν ποτέ από την αμερικανική κυβέρνηση ως τέτοιοι, με τη δικαιολογία ότι οι στρατιώτες Ταλιμπάν δεν έφεραν κάποια διακριτικά σήματα (όπως στολές με σύμβολα) που να μαρτυρούν ότι εκπροσωπούν τις επίσημες ένοπλες δυνάμεις του Αφγανιστάν, κι έτσι δεν μπορούσαν να τύχουν ανάλογης μεταχείρισης⁶⁸¹.

Κατά τα λεγόμενα του Υπουργού Εθνικής Άμυνας των ΗΠΑ Donald Rumsfeld, επρόκειτο για *παράνομους στρατιώτες*, οι οποίοι εκτελούσαν διαταγές κάποιου στρατιωτικού ηγέτη και όχι για μέλη των ενόπλων δυνάμεων μιας αναγνωρισμένης κυβέρνησης⁶⁸². Όσον αφορά τα μέλη της Al Qaeda, αυτά έτσι κι αλλιώς δεν μπορούν να αναγνωριστούν ως αιχμάλωτοι πολέμου, αφού δεν αποτελούν την επίσημη στρατιωτική δύναμη μιας χώρας η οποία έχει επικυρώσει τη Συνθήκη της Γενεύης, αλλά μόνο ως μέλη μιας ξένης τρομοκρατικής οργάνωσης⁶⁸³.

Με τον χαρακτηρισμό των περισσοτέρων (558/596) από αυτούς τους κρατουμένους από τα αρμόδια δικαστήρια (Combatant Status Review Tribunals/‘CSRTs’) ως

⁶⁷⁹ Davis 2007: 24.

⁶⁸⁰ Maxwell, B. (2003) *Terrorism: a documentary history*. CQPress, σελ. 354, σύμφωνα με Γιαννουλόπουλο 2003: 1380 (υποσημ. 7), καθώς επίσης, Stevenson, R. (2005) «President Makes it Clear: Phrase is ‘War on Terror’». *New York Times*, σύμφωνα με Kostakopoulou 2008: 322 (υποσημ. 18).

⁶⁸¹ Murphy 2003: 268, Schneider 2004: 425, Maran 2006: 152-153.

⁶⁸² Moore 2003: 6-7, Murphy 2003: 268, Schneider 2004: 425, Happold 2004: 59-60, Maran 2006: 153.

⁶⁸³ Schneider 2004: 425, Sassòli 2004: 99, Happold 2004: 59, Maran 2006: 153.

‘μαχητών του εχθρού’ (‘enemy combatants’)⁶⁸⁴ ή ως ‘παράνομων μαχητών’ (‘unlawful/unprivileged/illegal combatants’/‘belligerents’)⁶⁸⁵ κατά του αμερικανικού έθνους, και όχι ως αιχμαλώτων πολέμου⁶⁸⁶, όπως ορίζει η 3^η Συνθήκη της Γενεύης (1949), στερούνταν ένα πλήθος δικονομικών και συνταγματικών εγγυήσεων, όπως το δικαίωμα σε συνήγορο και σε αποτελεσματική υπεράσπιση, το δικαίωμα σε δημόσια δίκη από ορκωτό δικαστήριο, το δικαίωμα κατά της αυθαίρετης σύλληψης (habeas corpus)⁶⁸⁷, το τεκμήριο της αθωότητας, κ.ο.κ.⁶⁸⁸.

Οι τέσσερις Συνθήκες της Γενεύης του 1949 επικυρώθηκαν μετά τη λήξη του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου όταν έγιναν γνωστές οι απάνθρωπες και εξευτελιστικές πρακτικές που υιοθετήθηκαν για τη μεταχείριση των αιχμαλώτων, θέτοντας τις βάσεις του διεθνούς δικαίου για την ανθρωπιστική μεταχείριση των θυμάτων του πολέμου. Με την 3^η Συνθήκη, συγκεκριμένα, τέθηκε το νομικό πλαίσιο εκείνο για τη μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου, δηλ. των στρατιωτών που κρατούνται από τον εχθρό, σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, και την οποία είχαν επικυρώσει τόσο οι ΗΠΑ (το 1955), όσο και το Αφγανιστάν (το 1956)⁶⁸⁹.

Η Συνθήκη δεν αναφέρεται ούτε σε εγκληματίες, ούτε σε ομήρους, παρά μόνον σε αιχμαλώτους πολέμου, οι οποίοι έχουν κρατηθεί με μοναδικό σκοπό την αποτροπή τους από την επανένωση με τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας τους. Όπως προβλέπει η Συνθήκη, τα άτομα αυτά χρήζουν ανθρωπιστικής και αξιοπρεπούς μεταχείρισης και

⁶⁸⁴ Βλ. Ceyhan 2004.

⁶⁸⁵ Tittmore 2006: 394, Δημόπουλος 2006: 111. Σημειωτέον, ότι ο όρος ‘παράνομος/εχθρικός μαχητής’ δεν αποτελεί καινοτομία της κυβέρνησης Bush. Χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Ρούσβελτ, ο οποίος τον Ιούνιο 1942 είχε αποδώσει την ιδιότητα αυτή σε οκτώ Γερμανούς σαμποτέρ, που στη συνέχεια καταδικάστηκαν από ειδικά στρατιωτικά δικαστήρια σε θάνατο, Βαθιώτης 2010: 391 (υποσημ. 1445).

⁶⁸⁶ Για τις μεταξύ τους διαφορές, βλ. αναλυτικά Gill & van Sliedregt 2005: 30-39, 48-50.

⁶⁸⁷ Η φράση ‘habeas corpus’ είναι λατινικής προέλευσης και κυριολεκτικά σημαίνει ‘έχε το σώμα’. Πρόκειται για ένα θεσμό του αγγλοσαξονικού δικαίου, που αποσκοπεί στην προστασία της ατομικής ελευθερίας του πολίτη έναντι της αυθαίρετης σύλληψης και κράτησης του. Το habeas corpus ψηφίστηκε το 1679, την περίοδο του Καρόλου Β', βλέπε το λήμμα ‘habeas corpus’ στο <http://www.wikipedia.org>.

⁶⁸⁸ Fletcher 2004: 121-123, Condorelli & De Sena 2004: 108, Lizin 2007: 102, Foley 2007.

⁶⁸⁹ Maran 2006: 163.

δεν δύναται να τιμωρηθούν παρά μόνο στην περίπτωση που τους αποδοθεί κάποια κατηγορία για τη διάπραξη εγκλήματος, και αφού εκδικαστούν σύμφωνα με τις ίδιες δικονομικές εγγυήσεις που θα ίσχυαν σε περίπτωση που εκδικαζόταν κάποιο μέλος των ενόπλων δυνάμεων της χώρας κράτησης. Η κράτηση δε για παραπομπή σε δίκη δεν μπορούσε να είναι μεγαλύτερη από τρεις μήνες σύμφωνα με το ά. 102 της 3^{ης} Συνθήκης⁶⁹⁰. Όμως, αντ' αυτού αποστέλλονταν στη στρατιωτική βάση του Γκουαντάναμο στην Κούβα, όπου και εξακολουθούσαν να κρατούνται δύο χρόνια περίπου μετά τη σύλληψή τους⁶⁹¹. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη ναυτική βάση εκτός αμερικανικού εδάφους, η οποία βρίσκεται στη νοτιο-ανατολική Κούβα⁶⁹² και την οποία εκμισθώνει η Washington από το 1903, αμέσως μετά τον αμερικανο-ισπανικό πόλεμο. Το πρώτο στρατόπεδο κράτησης υπόπτων τρομοκρατών στη βάση του Γκουαντάναμο λειτούργησε στις 11 Ιανουαρίου του 2002, όπου στάλθηκαν αρχικά 20 κρατούμενοι. Ο αριθμός τους μέσα σε λίγα μόλις χρόνια είχε πολλαπλασιαστεί ξεπερνώντας τους 600 κρατουμένους το 2004. Αυτοί προέρχονταν από 42 χώρες (π.χ. Πακιστάν, Σαουδική Αραβία, Υεμένη, Ουζμπεκιστάν, Κουβέιτ, Τσετσενία, Κίνα, κ.α.). Ανάμεσά τους κρατούνταν και ανήλικοι 13 έως 16 ετών, αλλά και υπερήλικες άνω των 88 ετών⁶⁹³.

Στα τέλη του 2006 ο Αμερικανός Πρόεδρος Bush δήλωσε ότι από τους 770 κρατουμένους⁶⁹⁴ στο Γκουαντάναμο οι περίπου 315 είχαν αφεθεί ελεύθεροι, ενώ από τους υπόλοιπους 455 οι 110 επρόκειτο να απελευθερωθούν. Από τους εναπομείναντες 345, περισσότεροι από 70 θα προσάγονταν σε δίκη ενώπιον έκτακτων στρατιωτικών επιτροπών, ενώ σύμφωνα με το Πεντάγωνο οι υπόλοιποι 275 θα συνέχιζαν να κρατούνται επ' αόριστον⁶⁹⁵.

⁶⁹⁰ Βλ. διεξοδικά Moore 2003: 18, Schneider 2004: 424-425.

⁶⁹¹ Schneider 2004: 424. Αρκετοί μελετητές έχουν χαρακτηρίσει την κατάσταση που επικρατεί στο Γκουαντάναμο αναφορικά με τη μη αναγνώριση της νομικής υπόστασης των κρατουμένων και των άθλιων συνθηκών διαβίωσης, ως νομική 'μαύρη τρύπα', Πανούσης 2007: 337, De Londras 2008: 38 (υποσημ. 13).

⁶⁹² Η βάση αυτή έκτασης 45 στρεμμάτων εκμισθώνεται από την αμερικανική κυβέρνηση έναντι του ποσού των 4.085 δολαρίων ετησίως, Maran 2006: 152.

⁶⁹³ Moore 2003: 5, Murphy 2003: 257, Schneider 2004: 424, Happold 2004: 57, Stewart 2006: 12, 25, Welch 2009: 5.

⁶⁹⁴ Οι οποίοι προέρχονταν από περισσότερες από 45 χώρες, Maran 2006: 151.

⁶⁹⁵ Maran 2006: 151-152.

Επίσης, με τη μη αναγνώριση της νομικής υπόστασης των κρατουμένων αυτών, οι αμερικανικές αρχές παραβίασαν σχεδόν στο σύνολό τους τις διατάξεις της 3^{ης} Συνθήκης (άρ. 13, 18, 22, 26, 28, 34, 38, 41, 46, 70, 71, 72, 105, 118) περί: σεβασμού της αξιοπρέπειας τόσο κατά τη μεταφορά⁶⁹⁶ όσο και κατά τη διαβίωσή τους στο στρατόπεδο, αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης σε κατάλληλο και επαρκή χώρο με δυνατότητα φυσικής άσκησης και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων, δικαιώματος γραπτής επικοινωνίας με τις οικογένειές τους, πρόσβασης στο κείμενο της Συνθήκης (της Γενεύης), καθώς και περί απελευθέρωσης και επαναπατρισμού τους με το πέρας των εχθροπραξιών, εάν δεν έχουν κατηγορηθεί για τη διάπραξη κάποιου εγκλήματος πολέμου⁶⁹⁷.

Ακόμη όμως και στην περίπτωση που είχαν κατηγορηθεί για κάποιο έγκλημα πολέμου, δικαιούνταν νομική εκπροσώπηση με δικηγόρο της επιλογής τους, ο οποίος δικαιούτο να έρθει σε απόρρητη επικοινωνία με τον πελάτη του, κάτι το οποίο, όμως, απαγορευόταν συστηματικά στην περίπτωση των κρατουμένων του Γκουαντάναμο⁶⁹⁸. Επιπρόσθετα, συχνά υποβάλλονταν σε υποχρεωτικές ανακρίσεις για την απόσπαση πληροφοριών, οι οποίες σε ορισμένες περιπτώσεις ξεπερνούσαν τις 20 ώρες και συνοδεύονταν από βάνανυσες τεχνικές⁶⁹⁹, κάτι που δεν θα συνέβαινε στην περίπτωση των αιχμαλώτων πολέμου⁷⁰⁰.

⁶⁹⁶ Κατά τη διάρκεια του 25ωρου ταξιδιού της μεταφοράς τους από το Αφγανιστάν στην Κούβα ήταν υποχρεωτικά αλυσοδεμένοι, φέροντας χειροπέδες και γάντια στα χέρια, χειρουργικές μάσκες στο πρόσωπο, ακουστικά στα αυτιά και ειδικά γυαλιά στα μάτια, ενώ με την άφιξή τους στο στρατόπεδο υποχρεώνονταν να γονατίσουν στο πάτωμα, βάζοντας τα χέρια τους πίσω από τον λαιμό, να φορούν ειδική φόρμα, καθώς και να αποχωριστούν όλα τα προσωπικά τους αντικείμενα.

⁶⁹⁷ Βλ. αναλυτικά Schneider 2004: 426, Moore 2003: 12, Murphy 2003: 273-275.

⁶⁹⁸ Moore 2003: 15, 18.

⁶⁹⁹ Όπως υποχρεωτική στέρηση ύπνου (ή υποχρεωτική κατάκλιση κατά τη διάρκεια της ημέρας αντί για τη νύχτα), απομόνωση σε συνθήκες απόλυτου σκότους (ακόμη και για περισσότερες από 30 ημέρες), δέσιμο με αλυσίδες σε ιδιαίτερα εξοντωτικές θέσεις, φυσική έκθεση στην υπερβολική ζέστη και το υπερβολικό κρύο, καθώς και σε εκκωφαντικούς θορύβους, δυνατό φως και δυσάρεστες οσμές. Επιπλέον, ασκούσαν ψυχολογικές πιέσεις στις γυναίκες κρατούμενες, όπως απειλές για τη ζωή των ιδίων και των οικογενειών τους, ενώ υπέμεναν κάθε είδους σεξουαλικό εξευτελισμό (όπως για παράδειγμα απειλούνταν με γύμνια), Welch 2009: 13.

⁷⁰⁰ Moore 2003: 15, Murphy 2003: 273, Happold 2004: 59 (υποσημ. 19), Δημόπουλος 2006: 111.

Οι κρατούμενοι στο Γκουαντάναμο φυλάσσονταν από τον Απρίλιο του 2002 στο στρατόπεδο Delta, το οποίο αποτελούνταν από ένα σύμπλεγμα μικροσκοπικών μεταλλικών κελιών λίγο μεγαλύτερων από ένα διπλό κρεβάτι, καθένα από τα οποία είχε δική του βρύση, τουαλέτα (ασιατικού τύπου) κι ένα μικρό σιδερένιο κρεβάτι μονταρισμένο στον τοίχο. Στους κρατουμένους επιτρεπόταν η γυμναστική εκτός του κελιού τους μόνο για μισή ώρα κάθε εβδομάδα (κατά τη διάρκεια της οποίας τους απελευθέρωναν τα πόδια, τα χέρια όμως παρέμεναν αλυσοδεμένα), ενώ δεν υπήρχε επαρκής χώρος για προσευχή⁷⁰¹.

Σύμφωνα πάντως με τη Διεθνή Αμνηστία (Amnesty International), η κράτηση σε τόσο μικρά κελιά για 24 ώρες την ημέρα με την ελάχιστη δυνατότητα φυσικής άσκησης, ισοδυναμεί με σκληρή, απάνθρωπη κι εξευτελιστική μεταχείριση κατά παράβαση του Διεθνούς Δικαίου και συνιστά σοβαρή παραβίαση του ά.υ 130 της 3^{ης} Συνθήκης της Γενεύης⁷⁰². Τέλος, απαγορευόταν στους κρατουμένους να συνομιλούν μεταξύ τους, ενώ αν συνέβαινε κάτι τέτοιο στερούνταν τον βασικό εξοπλισμό του ύπνου (όπως μαξιλάρι και κουβέρτα) για τρεις ημέρες⁷⁰³.

Όπως και σε κάθε άλλο κατάστημα κράτησης υψίστης ασφαλείας⁷⁰⁴, έτσι και στο στρατόπεδο κράτησης του Γκουαντάναμο, οι συνθήκες διαβίωσης ήταν ιδιαίτερα σκληρές, ενώ η επιτήρηση ήταν συνεχής και εντατική, κάτι που διευκολυνόταν και μέσω της αρχιτεκτονικής του σχεδίασης (τα κελιά θύμιζαν τον ‘πανοπτικό’ τύπο φυλακής ο οποίος θα εξετασθεί στο επόμενο κεφάλαιο)⁷⁰⁵.

Δεν είναι λίγες οι φορές που οι κρατούμενοι αντέδρασαν στις απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης που επικρατούσαν με απεργίες πείνας, συλλογικές εξεγέρσεις και μαζικές απόπειρες αυτοκτονίας⁷⁰⁶. Ωστόσο, σύμφωνα με καταγεγραμμένες μαρτυρίες, οι

⁷⁰¹ Moore 2003: 14, Schneider 2004: 429, Welch 2009: 5.

⁷⁰² Moore 2003: 13-14, Schneider 2004: 429.

⁷⁰³ Schneider 2004: 429.

⁷⁰⁴ Αναλυτικά για τις φυλακές υψίστης ασφαλείας (‘supermax prisons’ όπως ονομάζονται), βλ. Brown 2002.

⁷⁰⁵ Welch 2009: 8-9.

⁷⁰⁶ Welch 2009: 14.

αμερικανικές αρχές επέδειξαν τον απαιτούμενο σεβασμό όσον αφορά τις διατροφικές και θρησκευτικές συνήθειες των μουσουλμάνων κρατουμένων, επιτρέποντάς τους να τρέφονται και να προσεύχονται βάσει του Κορανίου, καθώς και να έχουν πρόσβαση στον ιμάμη του στρατοπέδου⁷⁰⁷.

Να προσθέσουμε ότι οι Συνθήκες της Γενεύης δεν αποτελούν τις μοναδικές Διεθνείς Συμφωνίες που αθετήθηκαν από τις ΗΠΑ αναφορικά με τις απάνθρωπες και εξευτελιστικές συνθήκες κράτησης στο Γκουαντάναμο. Υπενθυμίζουμε μεταξύ άλλων: το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του ΟΗΕ (το οποίο επικυρώθηκε από τις ΗΠΑ το 1992), το Σύνολο Αρχών για την Προστασία όλων των Ατόμων που βρίσκονται υπό οποιοδήποτε καθεστώς κράτησης ή φυλάκισης των ΗΕ του 1988, τους Ελάχιστους Κανόνες των Η.Ε. για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων και τους Βασικούς Κανόνες για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων⁷⁰⁸.

Η (μυστική) εκδίκαση των κρατουμένων από ειδικές στρατιωτικές επιτροπές⁷⁰⁹ και όχι από τα κοινά ποινικά δικαστήρια, και μάλιστα κατά απόλυτη δικαιοδοσία ακόμη και για αδικήματα που δεν εμπίπτουν στην κατηγορία των εγκλημάτων πολέμου, εγείρει ερωτηματικά αναφορικά με την ακεραιότητα, αμεροληψία και ανεξαρτησία των επιτροπών⁷¹⁰, δεδομένης της ανυπαρξίας δικαιοκρατικού ελέγχου της όποιας ετυμηγορίας και της σύνθεσης των επιτροπών. Τα μέλη, οι εισαγγελείς και οι συνήγοροι υπεράσπισης ανήκαν όλοι στις ένοπλες δυνάμεις και ορίζονταν από το Αμερικανικό Υπουργείο Άμυνας. Συνήγοροι υπεράσπισης που δεν ανήκαν στις ένοπλες δυνάμεις ήταν δυνατό να διορίζονται μόνο με έξοδα των κατηγορουμένων, αφού έχουν περάσει μια διαδικασία διαπίστευσης από το Υπουργείο Άμυνας, κι είχαν αποδεχθεί τη νομιμότητα σημαντικών περιορισμών επικοινωνίας, ακόμη και μετάβασης στην ακροαματική διαδικασία⁷¹¹.

⁷⁰⁷ Moore 2003: 13.

⁷⁰⁸ Schneider 2004: 430.

⁷⁰⁹ Αυτές θεσπίστηκαν με τον νόμο Military Commissions Act (MCA) του 2006, Maran 2006: 170-172.

⁷¹⁰ Moore 2003: 19, Schneider 2004: 433, Happold 2004: 62.

⁷¹¹ Γιαννουλόπουλος 2003: 1391.

Με βάση όσα εκτέθηκαν παραπάνω, συμπεραίνουμε πως οι δικαιοϋκές εξελίξεις που ακολούθησαν τα γεγονότα της *ημέρας που άλλαξε τον κόσμο*, υπέσκαψαν τα θεμέλια της νομικής δημοκρατίας των ΗΠΑ, διαβρώνοντας τους θεσμούς του ποινικού δικονομικού δικαίου και τα θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα των αμερικανών πολιτών και άνοιξαν τον δρόμο για ανάλογες προσπάθειες και στην Ευρώπη. Ο PATRIOT Act αποτέλεσε το έναυσμα για την οικοδόμηση μιας γενικευμένης εφαρμογής ηλεκτρονικών παρακολουθήσεων και ερευνών⁷¹².

⁷¹² Γιαννουλόπουλος 2003: 1382-1383.

2.5. Οι αντιτρομοκρατικές νομοθετικές εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Υπό το βάρος των προηγούμενων εξελίξεων τα ευρωπαϊκά κράτη αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν τις ΗΠΑ, αν και σε πιο ήπιο βαθμό⁷¹³, στα θέματα της τρομοκρατίας. Να υπενθυμίσουμε πως είχαν ήδη προηγηθεί αρκετά χρόνια πριν τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, οι Συνθήκες του Μάαστριχτ (1993) και του Άμστερνταμ (1999) οι οποίες προωθούσαν τη διακοινοτική συνεργασία των χωρών-μελών της ΕΕ για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, αντιμετωπίζοντάς την ως απειλή για την «ελευθερία, ασφάλεια και δικαιοσύνη» στην περιοχή. Επίσης, η Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία (Europol- European Union Police Office) είχε αναπτύξει ήδη από το 1999 τον συντονιστικό της ρόλο στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας⁷¹⁴, ενώ αρκετά ευρωπαϊκά κράτη ανάμεσα στα οποία η Βρετανία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Πορτογαλία, η Ελλάδα και η Ισπανία, είχαν προ πολλού εντάξει στη νομοθεσία τους αντιτρομοκρατικούς νόμους (κάτι το οποίο έχει ήδη αναφερθεί)⁷¹⁵.

⁷¹³ Με εξαίρεση τη Βρετανία η οποία θέσπισε σωρεία αντιτρομοκρατικών νόμων κατά παράβαση θεμελιωδών δημοκρατικών δικαιωμάτων των πολιτών (γεγονός που προκάλεσε θύελλα αντιδράσεων), με κορυφαίο τον Anti-Terrorism, Crime and Security Act του 2001, ο οποίος και μοιάζει περισσότερο στον Αμερικανικό PATRIOT Act, βλ. Hillyard 2002: 107-113. Το νομοθέτημα αυτό στα 14 κεφάλαιά του περιλαμβάνει διατάξεις που αφορούν την ανταλλαγή πληροφοριών ανάμεσα στην αστυνομία και άλλες κυβερνητικές αρχές για αλλοδαπούς πολίτες, υπόπτους για συμμετοχή σε διεθνή τρομοκρατικά δίκτυα (οι οποίοι δεν εμπλέκονται απαραίτητα σε κάποια υπόθεση τρομοκρατίας) και την αόριστη κράτησή τους, Jimeno-Bulnes 2004: 241-242. Οι κρατούμενοι φυλάσσονταν στη φυλακή υψίστης ασφαλείας Belmarsh του Λονδίνου, κλειδωμένοι για 22 ώρες ημερησίως στα κελιά τους, χωρίς να μπορούν να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο, καθώς και σε άλλα άτομα του περιβάλλοντός τους. Επίσης, τους επιτρεπόταν η προσευχή μόνο για 15 λεπτά την ημέρα και για μία μόνο φορά την εβδομάδα, χωρίς την παρουσία ιμάμη. Χαρακτηριστική είναι η φράση του Gareth Peirce, συνηγόρου υπεράσπισης πολλών από αυτούς τους κρατούμενους: *«αυτοί οι άνθρωποι έχουν θαφτεί ζωντανοί στα κελιά της φυλακής, αφού κρατούνται επ' αόριστον χωρίς να τους έχουν απαγγελθεί κατηγορίες και χωρίς να έχουν προσαχθεί σε δίκη»*, Thomas 2002: 100.

⁷¹⁴ Gregory 2005: 105-106, 110.

⁷¹⁵ Scheppele 2004: 92.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, στις 15-10-2001 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλλε προς το ΣτΕ την υπ' αριθμ. 501PC0521 πρότασή της για την υιοθέτηση Απόφασης-Πλαισίου (Α-Π)⁷¹⁶ για την 'ενίσχυση των μέτρων ποινικού δικαίου για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας'⁷¹⁷. Με την έκδοση της Α-Π υποχρεώνονται όλα τα κράτη μέλη να συμμορφωθούν προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, διατηρώντας όμως τη διακριτική ευχέρεια να αποφασίσουν τα ίδια για τη μορφή και τα μέσα επίτευξης του αποτελέσματος και της εφαρμογής του στην εκάστοτε εσωτερική έννομη τάξη⁷¹⁸. Είναι χαρακτηριστική πάντως η ταχύτητα με την οποία τα κράτη μέλη κλήθηκαν να εναρμονίσουν τις εθνικές τους νομοθεσίες για την τρομοκρατία⁷¹⁹.

Οι Α-Π (ως νομοθεσία *soft law*) είναι το κατ' εξοχήν νομοθετικό εργαλείο του Τρίτου Πυλώνα της ΕΕ, δηλ. αυτού της *Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων* ('Justice and Home Affairs') όπως ονομάζεται, και ο οποίος άπτεται της αντιμετώπισης θεμάτων σχετικών με την τρομοκρατία. Υπό τον Τρίτο Πυλώνα δημιουργήθηκε το Terrorism Working Group της ΕΕ. Είναι άξιο λόγου, επίσης, το γεγονός πως η απάντηση στις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου απαιτούσε για πρώτη φορά στην ιστορία της ΕΕ τη συνεργασία και των τριών Πυλώνων⁷²⁰.

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε, συνοπτικά, τα σημαντικότερα μέτρα που έχει λάβει η ΕΕ στο πλαίσιο της αντιτρομοκρατικής της πολιτικής, έτσι όπως κατανέμονται και στους τρεις πυλώνες, κατά χρονολογική σειρά⁷²¹.

Στο πλαίσιο του **Πρώτου Πυλώνα** έχουν εκδοθεί οι εξής Κανονισμοί⁷²²:

⁷¹⁶ Γίνεται χρήση κατά προτίμηση των Α-Π αντί των Συμβάσεων για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ούτως ώστε να αποφευχθεί η χρονοβόρα διαδικασία κύρωσης των τελευταίων, Παπαχαλαράμπος 2002: 189.

⁷¹⁷ Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 180.

⁷¹⁸ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2002: 70, Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 181, Νικολόπουλος 2008: 269.

⁷¹⁹ Scheppele 2004: 94.

⁷²⁰ Gregory 2005: 110-111.

⁷²¹ Βλ. Νικολόπουλο 2008: 204-213.

⁷²² Βλ. Νικολόπουλο 2008: 204-205.

-Κανονισμός του Συμβουλίου 2580/2001/ΕΚ της 27-12-2001 «για τη λήψη ειδικών περιοριστικών μέτρων κατά ορισμένων προσώπων και οντοτήτων με σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας». Ο Κανονισμός αυτός προβλέπει τη λήψη αυστηρών μέτρων εναντίον φυσικών ή νομικών προσώπων, ομάδων και οργανώσεων, που «διαπράττουν, ή επιχειρούν να διαπράξουν, συμμετέχουν ή διευκολύνουν τη διάπραξη οποιασδήποτε τρομοκρατικής πράξης», όπως τη δήμευση κεφαλαίων, χρηματικών περιουσιακών στοιχείων και οικονομικών πόρων που ανήκουν ή βρίσκονται στην ιδιοκτησία ή κατοχή τους ή που έχουν έμμεσο ή άμεσο όφελος απ' αυτά.

-Κανονισμός του Συμβουλίου 1724/2003/ΕΚ της 29-9-2003 «που τροποποιεί για εικοστή τρίτη φορά τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 881/2002 του Συμβουλίου για την επιβολή συγκεκριμένων περιοριστικών μέτρων κατά ορισμένων προσώπων και οντοτήτων που συνδέονται με τον Οσάμα Μπιν Λάντεν, το δίκτυο της Αλ Κάιντα και τους Ταλιμπάν και για την κατάργηση του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 467/2001 του Συμβουλίου» και αφορά μία σειρά από αναθεωρήσεις του καταλόγου με φυσικά και νομικά πρόσωπα και οργανώσεις που χαρακτηρίζονται τρομοκρατικές.

Στο πλαίσιο του Δεύτερου Πυλώνα έχουν υιοθετηθεί οι εξής Κοινές Θέσεις⁷²³:

-Κοινή Θέση του Συμβουλίου 2001/930/ΚΕΠΠΑ της 27-12-2001 «για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας», η οποία έχει παρόμοιο περιεχόμενο με τον Κανονισμό του Συμβουλίου 2580/2001/ΕΚ της 27-12-2001 του πρώτου πυλώνα, τον οποίο παραθέσαμε πιο πάνω.

-Κοινή Θέση του Συμβουλίου 2001/931/ΚΕΠΠΑ της 27-12-2001 «για την εφαρμογή ειδικών μέτρων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας». Με την κοινή αυτή θέση, επιχειρείται, αρχικά η απόδοση ορισμών για την 'τρομοκρατική πράξη' και 'τρομοκρατική ομάδα', ενώ στη συνέχεια, προσάπτεται σε παράρτημα, κατάλογος προσώπων και οργανώσεων που εμπίπτουν στους προηγούμενους χαρακτηρισμούς. Ο κατάλογος αυτός τροποποιείται σε τακτά χρονικά διαστήματα με

⁷²³ Βλ. Νικολόπουλο 2008: 205-209.

στόχο τη δικαιολογημένη διατήρηση των ονομάτων των προσώπων και οντοτήτων που περιλαμβάνονται σ' αυτόν.

-Κοινή Θέση του Συμβουλίου 2002/402/ΚΕΠΠΑ της 27-5-2002 «περί περιοριστικών μέτρων κατά του Οσάμα Μπιν Λάντεν, των μελών της οργάνωσης Αλ Κάιντα και των Ταλιμπάν και λοιπών προσώπων, ομάδων, επιχειρήσεων και άλλων φορέων που συνδέονται μαζί τους, και περί καταργήσεως των κοινών θέσεων 96/746/ΚΕΠΠΑ, 1999/727/ΚΕΠΠΑ, 2001/154/ΚΕΠΠΑ και 2001/771/ΚΕΠΠΑ». Η θέση αυτή αφορά τη λήψη μέτρων κατά των προσώπων και των οργανώσεων που αναφέρονται στον τίτλο, σε σχέση με την απαγόρευση κάθε προμήθειας, πολεμικού εξοπλισμού και συναφούς υλικού κάθε είδους (όπως όπλα, πυρομαχικά, στρατιωτικά οχήματα, παραστρατιωτικός εξοπλισμός, κ.ο.κ.), καθώς και των ανταλλακτικών αυτών, από την επικράτεια των κρατών μελών με οποιοδήποτε μέσο (εναέριο ή πλωτό) ή εκ μέρους υπηκόων των κρατών μελών εκτός της επικράτειάς τους, έτσι όπως καθορίζονται από την απόφαση 1390(2002) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Η θέση προβλέπει, επίσης, τη δήμευση κάθε περιουσιακού και χρηματοοικονομικού στοιχείου που ανήκει στα παραπάνω πρόσωπα και οργανώσεις, ενώ τα κράτη μέλη οφείλουν να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να αποτρέψουν την είσοδο ή τη διέλευση από την επικράτειά τους των παραπάνω προσώπων και των μελών των εν λόγω ομάδων.

Στο πλαίσιο του **Τρίτου Πυλώνα**, ο οποίος και μας αφορά περισσότερο, εφόσον είναι ο πλέον αρμόδιος για θέματα που άπτονται της τρομοκρατίας, έχουν ληφθεί οι εξής Α-Π⁷²⁴:

-Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου 2002/465/ΔΕΥ της 13-6-2002 «σχετικά με τις κοινές ομάδες έρευνας». Αφορά κυρίως στη σύσταση ενός 'διαδικαστικού μέσου' για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και άλλων ποινικών αδικημάτων (όπως λαθρεμπόριο ναρκωτικών, εμπορία ανθρώπων, κ.ά.), όταν οι περιστάσεις της

⁷²⁴ Βλ. Νικολόπουλο 2008: 209-213.

υπόθεσης απαιτούν συντονισμένη και εναρμονισμένη δράση ανάμεσα στις αρμόδιες αρχές δύο ή περισσότερων κρατών μελών⁷²⁵.

-Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου 2002/475/ΔΕΥ της 13-6-2002 «για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας». Επειδή κατά τη συζήτηση για τη σύνταξη αυτής της Α-Π, υπήρξε δυσκολία στην επίτευξη συναίνεσης ανάμεσα στα κράτη μέλη για την υιοθέτηση ενός κοινά αποδεκτού ορισμού της έννοιας της τρομοκρατίας, παραθέτουμε εν συντομία όλο το ιστορικό έκδοσης της απόφασης αυτής.

Στις 15-10-2001 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλλε πρόταση με σκοπό την έκδοση Α-Π για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, η οποία αποπειράθηκε να⁷²⁶:

-Ορίσει το αδίκημα της τρομοκρατίας επακριβώς⁷²⁷. Η πρόταση της Επιτροπής περιλαμβάνει μια σειρά αδικημάτων που ήδη αντιμετωπίζονται από τους ποινικούς κώδικες των κρατών μελών ή από διεθνείς συμβατικές ρυθμίσεις (όπως για παράδειγμα ανθρωποκτονία, σωματική βλάβη ανεξαρτήτως βαρύτητας, απαγωγή ή σύλληψη ομήρων, απειλή, εκβιασμός, κ.ά.) και τα χαρακτήριζε ως τρομοκρατικά είτε τελούνται από μεμονωμένα άτομα, είτε από οργανωμένες ομάδες, εφόσον στρέφονται κατά περισσότερων χωρών, των θεσμών και των λαών τους, με στόχο να τους απειλήσουν και να πλήξουν ή να καταστρέψουν τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές δομές των χωρών αυτών.

-Διευρύνει τις κατηγορίες εγκλημάτων σχετικών με την τρομοκρατία αναγορεύοντας σε αυτοτελή αδικήματα τη διεύθυνση, την υποστήριξη, τη συμμετοχή και την ενθάρρυνση τρομοκρατικής οργάνωσης. Ως τέτοια χαρακτηρίζεται η δομημένη ένωση που αποτελείται από τουλάχιστον δύο άτομα, έχει διαρκή δράση, τυπικά

⁷²⁵ Για πρώτη φορά συστήθηκε 'κοινή ομάδα έρευνας' ανάμεσα στη Γαλλία και την Ισπανία σχετικά με την τρομοκρατική οργάνωση Ε.Τ.Α. και άλλες ισλαμικές ριζοσπαστικές ομάδες, Νικολόπουλος 2008: 210.

⁷²⁶ Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 180-182.

⁷²⁷ Στο σημείο αυτό να ξεκαθαρίσουμε πως ο ορισμός έτσι όπως αποτυπώθηκε στην πρόταση της Επιτροπής, είχε υιοθετηθεί για πρώτη φορά με την Κοινή Θέση 2001/931/ΚΕΠΠΑ της 27-12-2001 (βλέπε λίγο πιο πάνω).

καθορισμένους ρόλους των μελών της, συνέχεια στη σύνθεσή της και σκοπό προσανατολισμένο στη διάπραξη τρομοκρατικών ενεργειών.

-Καθορίζει το χρονικό πλαίσιο των ποινών για τα ανωτέρω αδικήματα, το οποίο κυμαίνεται από δύο έτη φυλάκισης έως είκοσι χρόνια κάθειρξης⁷²⁸.

-Χαρακτηρίζει ως επιβαρυντικές περιπτώσεις: α) τη συγγνότητα τέλεσης του αδικήματος, β) το εάν η πράξη επηρεάζει μεγάλο αριθμό ατόμων ή αν εκ της φύσης της είναι σοβαρή και διαρκής, γ) το εάν στρέφεται κατά προσώπων τα οποία απολαμβάνουν διεθνούς προστασίας, αρχηγών του κράτους, μελών της κυβέρνησης, βουλευτών, δικαστικών λειτουργών, σωφρονιστικών υπαλλήλων και αστυνομικών.

-Προσδιορίζει ως ελαφρυντικό τη μεταμέλεια του κατηγορουμένου και τη συνεργασία του με τις αρμόδιες αρχές, εφόσον παρέχει πληροφορίες για την αποκάλυψη άλλων δραστών ή άλλων εγκληματικών πράξεων ή για την αποτροπή διάπραξής τους.

-Τέλος, να ορίζει ως πεδίο εφαρμογής της Α-Π κάθε τρομοκρατική δράση που διαπράττεται εντός της ΕΕ, έστω και αν στρέφεται κατά τρίτων χωρών και η οποία διαπράττεται από υπήκοο μέλους της ΕΕ ή για λογαριασμό νομικού προσώπου που εδρεύει στην ΕΕ ή ενάντια στους θεσμούς ή τον πληθυσμό της ΕΕ.

Η πρόταση αυτή της Επιτροπής δέχθηκε κριτικές, εντός και εκτός των οργάνων της ΕΕ, ιδίως όσον αφορά τον ευρύ και εν πολλοίς ασαφή ορισμό της τρομοκρατίας⁷²⁹, διότι ως τρομοκρατικά τείνουν να θεωρούνται και περιστατικά πολιτικής και συνδικαλιστικής δράσης που αποκτούν συγκρουσιακή μορφή και περιεχόμενο (π.χ. δυναμικές απεργίες, κινήματα κατά της παγκοσμιοποίησης, κ.λπ.). Έτσι, ύστερα και

⁷²⁸ Για πρώτη φορά η ΕΕ αναλαμβάνει να προβλέψει κατώτατα όρια ποινών, Παπαχαραλάμπους 2002: 189. Το αδικήμα, για παράδειγμα, της συμμετοχής, διεύθυνσης, υποστήριξης ή ενθάρρυνσης τρομοκρατικής οργάνωσης τιμωρείται με ελάχιστη ποινή επτά ετών, Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 182.

⁷²⁹ Αν και αρκετοί μελετητές αναγνωρίζουν την αντικειμενική δυσκολία απόδοσης ενός σαφούς κι επαρκούς ορισμού του φαινομένου της τρομοκρατίας, βλ. Quénivet 2005: 562, καθώς επίσης, Συμεωνίδου-Καστανίδου 2002: 61-64.

από την αντίδραση των επίσημων αντιπροσωπειών της Ιρλανδίας, της Δανίας και της Σουηδίας, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (ΕΚ) σε δύο συνεδριάσεις του, στις 29-11-2001 και στις 6-2-2002, επέφερε τις εξής τροποποιήσεις στο σχέδιο της Α-Π η οποία εκδόθηκε τελικά στις 13-6-2002⁷³⁰:

1. Αποδόθηκε με μεγαλύτερη ακρίβεια ο *ορισμός της τρομοκρατίας*, προσδιορίζοντας τις δομές μιας χώρας τις οποίες πρέπει να πλήττει η πράξη προκειμένου αυτή να χαρακτηριστεί ως τρομοκρατική. Έτσι, τα περιγραφόμενα αδικήματα χαρακτηρίζονται ως τρομοκρατικά εφόσον στρέφονται κατά περισσότερων χωρών, των θεσμών και των λαών τους με στόχο να πλήξουν σοβαρά ή να καταστρέψουν τις θεμελιώδεις ελευθερίες, τη δημοκρατία, τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τις πολιτικές ελευθερίες και το κράτος δικαίου.
2. Προσδιορίσθηκε με μεγαλύτερη σαφήνεια η *αντικειμενική υπόσταση* των επιμέρους αδικημάτων που συνιστούν τρομοκρατικές πράξεις.
3. Διευκρινίσθηκε ότι ως *υποστήριξη τρομοκρατικής οργάνωσης* νοείται αυτή που διενεργείται με σκοπό την πραγματοποίηση τρομοκρατικών πράξεων μέσω της παροχής πληροφοριών ή υλικών μέσων, συμπεριλαμβανομένης της χρηματοδότησης δραστηριοτήτων, ενώ ως *μορφή ενίσχυσης της τρομοκρατικής οργάνωσης* χαρακτηρίζεται και το ξέπλυμα προϊόντων τρομοκρατικού εγκλήματος.
4. Προέβλεψε τη *δημιουργία λίστας* τρομοκρατικών οργανώσεων η οποία θα συντάσσεται από το ΣτΕ με σκοπό τη λήψη μέτρων κατά της χρηματοδότησής τους (χωρίς φυσικά αυτή η λίστα να είναι περιοριστική)⁷³¹.

⁷³⁰ Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 183-185.

⁷³¹ Η λίστα αυτή υιοθετήθηκε με την κοινή θέση του Συμβουλίου 2001/931/ΚΕΠΠΑ της 27-12-01 για την εφαρμογή ειδικών μέτρων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (βλέπε πιο πάνω). Η πρώτη λίστα περιελάμβανε τα ονόματα 29 φυσικών προσώπων και 13 ομάδων και δικτύων, ενώ έχει αναθεωρηθεί αρκετές φορές από τότε, Jimeno-Bulnes 2004: 247. Ανάμεσα στις γνωστότερες οργανώσεις που απαρτίζουν τη λίστα συγκαταλλέγονται ο «Ιρλανδικός Δημοκρατικός Στρατός Συνέχεια (CIRA)», η βασκική «Ε.Τ.Α.», η «Παλαιστινιακή Ισλαμική Τζιχάντ (PIJ)», ενώ από

5. Τέλος, αύξησε τις *προβλεπόμενες ελάχιστες ποινές* για ορισμένα αδικήματα, ιδίως για τη διεύθυνση και τη συμμετοχή ή υποστήριξη τρομοκρατικής οργάνωσης.

-Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου 2002/584/ΔΕΥ της 13-6-2002 «για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών». Αφορά την καθιέρωση του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης, σύμφωνα με το οποίο απλουστεύονται οι διαδικασίες έκδοσης, ακόμα και από το στάδιο της προδικασίας (π.χ. για την εκτέλεση ανακριτικών πράξεων)⁷³², ενώ παράλληλα υποβαθμίζεται ο ρόλος της εθνικής εκτελεστικής εξουσίας⁷³³. Στην ίδια πρόταση, επίσης, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας υπάγεται στην αρμοδιότητα της Europol, η οποία έχει τη δυνατότητα να καταχωρεί στο σύστημα πληροφοριών της τα ονόματα όσων θεωρούνται ύποπτοι ή επικίνδυνοι για την τέλεση εγκληματικών πράξεων (ανάμεσά τους και τρομοκρατικών)⁷³⁴.

-Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου 2002/996/ΔΕΥ της 28-11-2002 «περί μηχανισμών αξιολόγησης των νομικών συστημάτων των κρατών μελών και της εφαρμογής τους σε εθνικό επίπεδο στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας».

-Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου 2003/48/ΔΕΥ της 19-12-2002 «σχετικά με την εφαρμογή ειδικών μέτρων αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας σύμφωνα με το άρ. 4 της Κοινής Θέσης 2001/931/ΚΕΠΠΑ της 27-12-2001».

ελληνικές, ο «Επαναστατικός Αγώνας», η «17 Νοέμβρη» και ο «Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας (ΕΛΑ)», Νικολόπουλος 2008: 207. Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με την Έκθεση της Ελληνικής Αστυνομίας για την τρομοκρατία, ο ΕΛΑ φαίνεται να έχει αδρανοποιηθεί πλήρως, καθώς η τελευταία βομβιστική του επίθεση πραγματοποιήθηκε στις 24/1/1995, Συμεωνίδου-Καστανίδου 2002: 67 (καθώς και την εκεί υποσημείωση).

⁷³² Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 187.

⁷³³ Παπαχαλαράμπους 2002: 190.

⁷³⁴ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2004β: 782-783, Παπαθεοδώρου 2005: 208.

-Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου 2003/577/ΔΕΥ της 22-7-2003 «σχετικά με την εκτέλεση των αποφάσεων δέσμευσης περιουσιακών ή αποδεικτικών στοιχείων στην Ευρωπαϊκή Ένωση».

-Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου 2008/919/ΔΕΥ της 28-11-2008 «σχετικά με την τροποποίηση της απόφασης-πλαίσιο 2002/475/ΔΕΥ για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας». Η απόφαση αυτή τροποποιεί την προηγούμενη Α-Π 2002/475/ΔΕΥ της 13-6-2002 και, παράλληλα, τυποποιεί τρεις νέες μορφές εγκλημάτων: τη δημόσια πρόκληση σε τέλεση τρομοκρατικού εγκλήματος, τη στρατολόγηση και την εκπαίδευση τρομοκρατών. Όπως προκύπτει με την απόφαση αυτή, η ΕΕ επεκτείνει το ενδιαφέρον της πέρα από τις τρομοκρατικές πράξεις αυτές καθ' αυτές, στον χώρο της ιδεολογικής επικράτησης της τρομοκρατίας⁷³⁵.

Τέλος, με τις νέες ευρωπαϊκές **Οδηγίες 2002/58** και **2006/24** που εξέδωσαν το ΕΚ και το ΣτΕ, κάμπτονται οι αρχές που διέπουν την προστασία των προσωπικών δεδομένων προς χάριν των εξονυχιστικών παρακολουθήσεων, με σκοπό την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας. Οι οδηγίες δίνουν τη δυνατότητα στις εκάστοτε διωκτικές αρχές να παρακολουθούν ιδιωτικά δεδομένα πολιτών στο διαδίκτυο και τις τηλεφωνικές συνομιλίες τους, καθώς και να διατηρούν αρχείο με τα δεδομένα αυτά για μία περίοδο από έξι μήνες έως και δύο έτη ανάλογα με το νομικό καθεστώς κάθε χώρας⁷³⁶.

Στο σημείο αυτό, θα αναφερθούμε σε ορισμένες σημαντικές παρατηρήσεις ελλήνων ειδικών, οι οποίες θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε τη σπουδαιότητα της χρονικής συγκυρίας (της 11^{ης} Σεπτεμβρίου) στη λήψη αποφάσεων σχετικών με το τρομοκρατικό φαινόμενο σε ευρωπαϊκό επίπεδο και τη συστράτευση της ΕΕ στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας των ΗΠΑ.

Για πρώτη φορά βλέπουμε να προβλέπονται από την ΕΕ μέσα από τις Α-Π που περιγράφηκαν πιο πάνω, ελάχιστες ποινές στα αδικήματα. Μέχρι τώρα ξέραμε ότι η ΕΕ είναι ένας διακρατικός οργανισμός χωρίς νομική προσωπικότητα και χωρίς

⁷³⁵ Βλ. εκτενώς Συμεωνίδου-Καστανίδου 2009: 47 και της ίδιας 2011α: 97-112.

⁷³⁶ Παρασκευόπουλος 2004: 52, Mitrou 2010: 128, Maras 2009: 75-76.

πρωτογενή κυρωτική εξουσία, έχοντας τη δυνατότητα να προβλέψει αξιόποινες συμπεριφορές, όχι όμως είδη και ιδίως διάρκεια ποινών. Έτσι, οι Α-Π που θεσπίζονται με στόχο την επιβολή κυρώσεων σε περιπτώσεις παραβιάσεων των συνθηκών της Ένωσης, δεν δύναται να θίξουν την ευχέρεια των εθνικών κρατών να επιλέγουν εκείνα το είδος και τη διάρκεια των κυρώσεων. Να υπενθυμίσουμε πως η αυτοδίκαιη ένταξη του κοινοτικού δικαίου στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών, υπόκειται στις συνταγματικές επιταγές των εθνικών κρατών⁷³⁷.

Επιπλέον, έτσι όπως έχει διαμορφωθεί ο ορισμός της τρομοκρατίας από την εν λόγω Α-Π, ως του αδικήματος που πλήττει σοβαρά ή καταστρέφει τους θεσμούς της δημοκρατίας, τα θεμελιώδη δικαιώματα και το κράτος δικαίου, καθιστά προφανές ότι τα αδικήματα της τρομοκρατίας και της συμμετοχής σε τρομοκρατική οργάνωση, δεν εκλαμβάνονται ως εγκλήματα κατά της δημόσιας τάξης ή της πολιτειακής εξουσίας⁷³⁸, αλλά ως εγκλήματα κατά του πολιτεύματος⁷³⁹.

Τελειώνοντας, σε αντίθεση με το πλαίσιο ψήφισης και εφαρμογής του Αμερικάνικου PATRIOT Act, οι Α-Π της ΕΕ δεν αποτελούν 'έκτακτη' νομοθεσία, γεγονός που θα μπορούσε να δικαιολογήσει την αναστολή (και μόνο) θεμελιωδών δικαιωμάτων και συνταγματικά κατοχυρωμένων ελευθεριών των πολιτών για κάποιο διάστημα, αλλά τακτική νομοθεσία, ούτε βλέπουμε να θεσμοθετούνται υπό τις αντίστοιχες συνταγματικές εγγυήσεις κάθε κράτους μέλους⁷⁴⁰.

⁷³⁷ Παπαχαλαράμπους 2002: 189.

⁷³⁸ Αντίθετα με ό,τι ισχύει, για παράδειγμα, τόσο στην Ελλάδα με τον Ν. 2928/2001, όσο και στη Γαλλία με το ά. 421-1 ΠΚ.

⁷³⁹ Αντίστοιχα λ.χ. με το έγκλημα της έσχατης προδοσίας, Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 189.

⁷⁴⁰ Σαραφιάνος & Τσαϊτουρίδης 2004: 187.

2.6. Οι αντιτρομοκρατικές νομοθετικές εξελίξεις στην Ελλάδα

Παρά τις όποιες τυπολογικές διαφορές τους στην περιγραφή ή μη του εγκλήματος της τρομοκρατίας, οι επιμέρους ευρωπαϊκές αντιτρομοκρατικές νομοθεσίες κατάφεραν να συγκλίνουν σε βασικούς τομείς, όπως η θέσπιση ειδικών ανακριτικών πράξεων, η συνεργασία των υπηρεσιών ασφάλειας και η μεταξύ τους ανταλλαγή πληροφοριών, η ‘στρατιωτικοποίηση’ (militarisation) των μέσων και των πολιτικών ασφαλείας⁷⁴¹, ο έλεγχος της μετανάστευσης, ο προληπτικός περιορισμός και παρακολούθηση υπόπτων πολιτών και η χρήση νέων τεχνολογιών παρακολούθησης ολόκληρου του πληθυσμού⁷⁴².

Η ελληνική αντιτρομοκρατική νομοθεσία δεν είναι παρά ένα μικρό δείγμα (και όχι το πιο αντιπροσωπευτικό), της κρατικής ποινικής καταστολής που έχει αναπτυχθεί σε Ευρώπη και Αμερική, για την αντιμετώπιση του φαινομένου της τρομοκρατίας. Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες που πάρθηκαν, αποσκοπούσαν αφενός μεν στην ενσωμάτωση των Α-Π στην ελληνική έννομη τάξη, αφετέρου στην πλήρη συμμόρφωση της Ελλάδας στις διεθνείς της υποχρεώσεις, τη στιγμή που η χώρα προετοίμαζε την τέλεση των Ολυμπιακών αγώνων έχοντας πάντα ως βασική της επιδίωξη την ‘ασφάλεια’⁷⁴³.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα με τον Ν. 2928/2001 *«για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων»* επιχείρησε να εκσυγχρονίσει την ποινική νομοθεσία της για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος,

⁷⁴¹ Ήδη στις εθνικές τους νομοθεσίες αρκετά κράτη μέλη της ΕΕ (όπως Γαλλία, Ιταλία, Ελλάδα) προέβλεψαν τη συνεργασία του στρατού και άλλων σωμάτων ασφαλείας (τελωνεία, λιμενικό, συνοριοφυλακή) με τις αστυνομικές δυνάμεις στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας, Παπαθεοδώρου 2005:214 (υποσημ. 52).

⁷⁴² Παπαθεοδώρου 2005: 209-210.

⁷⁴³ Παπαθεοδώρου 2005: 211.

εντάσσοντας σε αυτό το έγκλημα της τρομοκρατίας⁷⁴⁴. Στην ουσία, αυτός ο ‘αντιτρομοκρατικός’ νόμος δεν αναφέρεται στην τρομοκρατία, αλλά στην καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, χωρίς να περιλαμβάνει ούτε το βασικότερο στοιχείο αυτής της εγκληματικής δραστηριότητας που είναι η επιδίωξη αποκόμισης παράνομου κέρδους⁷⁴⁵.

Στη συνέχεια, με τον Ν. 3251/2004 θεσμοθετήθηκε στο ελληνικό δίκαιο το *Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης*⁷⁴⁶, εκπληρώνοντας με τον τρόπο αυτό, την υποχρέωση της χώρας μας απέναντι στις ευρωπαϊκές της δεσμεύσεις, όπως προκύπτει από την Α-Π 2002/584/ΔΕΥ της 13-6-2002 που αναφέρθηκε προηγουμένως (παρ. 2.5.). Στόχος της συγκεκριμένης Α-Π ήταν η αντικατάσταση του χρονοβόρου και δυσλειτουργικού συστήματος έκδοσης που ίσχυε παλαιότερα, με μία αμιγώς δικαστική διαδικασία, η οποία καταργεί την πολιτική και διοικητική φάση της έκδοσης⁷⁴⁷. Έτσι, κάθε κράτος-μέλος υποχρεούται να προβαίνει άμεσα στη σύλληψη και την προσαγωγή προσώπου, το οποίο βρίσκεται στο έδαφος άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εφόσον το πρόσωπο αυτό ζητείται από τις αρμόδιες αρχές του κράτους έκδοσης του εντάλματος στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας⁷⁴⁸.

Πιο ειδικά, το ένταλμα σύλληψης δύναται να εκδοθεί για όλα τα εγκλήματα που απειλούνται στο κράτος έκδοσης του εντάλματος με ποινή, της οποίας το ανώτατο

⁷⁴⁴ Για μία πλήρη ερμηνεία του εν λόγω νόμου, βλ. αντί άλλων Μανωλεδάκη 2002.

⁷⁴⁵ Η τρομοκρατία (και κυρίως η πολιτική τρομοκρατία), αναφέρει η Ελισάβετ Συμεωνίδου-Καστανίδου (2001), δεν έχει κατ’ ανάγκη τα βασικά χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος, που είναι η επιχειρηματική δομή και ο σκοπός πορισμού κέρδους, Συμεωνίδου-Καστανίδου 2001: 694 και της ίδιας 2002: 65. Στον νόμο αυτό δεν αποσαφηνίζεται, επίσης, εννοιολογικά η *τρομοκρατία* από το *πολιτικό έγκλημα*. Για τη μεταξύ τους διάκριση και την περαιτέρω σημασιολογική τους αποσαφήνιση, βλ. μεταξύ άλλων Παπαχαλαράμπους 2003: 311-320, Καρύδης 2005: 225-226, 231-333 και Κασσιμάτης 2008: 21-38. Ενώ, σύμφωνα με τον καθηγητή Μανωλεδάκη, «ο ίδιος ο ορισμός της τρομοκρατίας αναφέρεται σε στοιχεία που χαρακτηρίζουν κατεξοχήν το πολιτικό έγκλημα τόσο κατά την αντικειμενική, όσο και κατά την υποκειμενική του θεώρηση», Μανωλεδάκης 2003: 68.

⁷⁴⁶ Η θέσπιση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης συνδέθηκε άμεσα με την προσπάθεια αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, κάτι το οποίο γίνεται εμφανές και στην Εισηγητική Έκθεση του νόμου που ψηφίστηκε στη Βουλή, Συμεωνίδου-Καστανίδου 2004β: 773.

⁷⁴⁷ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2004β: 773.

⁷⁴⁸ Ποινική Δικαιοσύνη 2004: 764.

όριο είναι μεγαλύτερο του ενός έτους ή που έχουν αντιμετωπιστεί με ποινή ή μέτρο ασφαλείας, τα οποία στερούν την ελευθερία για χρόνο μεγαλύτερο των τεσσάρων μηνών. Επιπλέον, το ένταλμα πρέπει να αφορά πρόσωπο «στο οποίο ήδη έχει αποδοθεί αξιόποινη πράξη». Αυτό σημαίνει ότι στα εντάλματα σύλληψης που εκδίδουν οι αλλοδαπές δικαστικές αρχές και τα οποία παραλαμβάνει ο αρμόδιος εισαγγελέας εφετών στην Ελλάδα, εν προκειμένω, πρέπει να αναγράφεται η δικαστική απόφαση, καθώς επίσης, οι περιστάσεις τέλεσης του αποδιδόμενου εγκλήματος και η μορφή συμμετοχής του ατόμου στην τέλεσή του. Για να εκτελεστεί δηλ. κάποιο ένταλμα σύλληψης το πρόσωπο πρέπει να έχει αποκτήσει την ιδιότητα του κατηγορουμένου και να έχει ασκηθεί ποινική δίωξη εις βάρος του (από το κράτος έκδοσης του εντάλματος)⁷⁴⁹.

Επιπλέον, με τον ίδιο νόμο (3251/2004) εντάχθηκε στο ά. 187Α ΠΚ η ρύθμιση της Α-Π του ΣτΕ 2002/475/ΔΕΥ της 13-6-2002 για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, επιχειρώντας να προσδιορίσει νομοτυπικά την τρομοκρατία, τις απειλούμενες γι' αυτήν κυρώσεις και τα υποκείμενα της τρομοκρατικής δράσης⁷⁵⁰. Η βασική καινοτομία του νόμου είναι η εισαγωγή για πρώτη φορά στο ελληνικό δίκαιο της έννοιας της τρομοκρατικής πράξης ως μεμονωμένης δράσης ενός προσώπου⁷⁵¹. Παράλληλα, με αυτή τη ρύθμιση διορθώνεται το προηγούμενο νομοθέτημα (Ν. 2928/2001) αφού θεσπίστηκε ένας μακρύς κατάλογος εγκλημάτων που εκλαμβάνονται ως ιδιώνυμες 'τρομοκρατικές πράξεις', διευρύνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το αξιόποινο⁷⁵², αλλά και αναδεικνύοντας, περαιτέρω, την αοριστία της διατύπωσης του ορισμού της τρομοκρατίας⁷⁵³.

Στο νέο ά. 187Α ΠΚ τυποποιούνται πλέον ως τρομοκρατικές πράξεις μια σειρά από κοινά εγκλήματα (π.χ. ανθρωποκτονία, βαριά σωματική βλάβη, αρπαγή ανηλίκου, κ.λπ.), εφόσον συντρέχει γι' αυτά ένα αντικειμενικό κι ένα υποκειμενικό στοιχείο. Το αντικειμενικό στοιχείο συνίσταται (σύμφωνα με τον διεθνή ορισμό της

⁷⁴⁹ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2004β: 774-775.

⁷⁵⁰ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2002: 59.

⁷⁵¹ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2004β: 780.

⁷⁵² Καρύδης 2005: 226.

⁷⁵³ Κάτι το οποίο αναγνωρίζεται και στην Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, Συμεωνίδου-Καστανίδου 2004β: 781.

τρομοκρατίας) στο ότι τα εγκλήματα τελούνται «με τρόπο, σε έκταση ή υπό συνθήκες που είναι δυνατό να βλάψουν σοβαρά μια χώρα ή ένα διεθνή οργανισμό, ενώ το υποκειμενικό στο ότι τελούνται με σκοπό να εκφοβίσουν σοβαρά έναν πληθυσμό, να εξαναγκάσουν παράνομα δημόσια αρχή ή διεθνή οργανισμό να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να απόσχει από αυτήν ή να βλάψουν σοβαρά ή να καταστρέψουν τις θεμελιώδεις συνταγματικές, πολιτικές, οικονομικές δομές μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού»⁷⁵⁴.

Μολαταύτα, στην περίπτωση αντιμετώπισης μιας τρομοκρατικής πράξης από άτομα που δρουν μεμονωμένα, ο παραπάνω ορισμός δύναται να προκαλέσει αοριστίες και ασάφειες. Κι' αυτό γιατί το ορισμένο της πράξης πάνω στο οποίο θεμελιώνεται η συγκεκριμένη απαξία του τρομοκρατικού εγκλήματος και που το διακρίνει από το κοινό έγκλημα, δεν μπορεί να προκύψει από την περιγραφή της διάταξης που αναφέρεται σε τέλεση ενός εγκλήματος «με τρόπο, σε έκταση ή υπό συνθήκες που είναι δυνατό να βλάψουν σοβαρά μια χώρα ή ένα διεθνή οργανισμό». Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι το αντικειμενικό στοιχείο (πόσο δε μάλλον το υποκειμενικό) ορισμού του τρομοκρατικού εγκλήματος, δεν είναι ικανό να θεμελιώσει την απαξία του συγκεκριμένου αδικήματος, αφού η *δυνατότητα μιας σοβαρής βλάβης*, δεν μπορεί να υπολογισθεί με ασφάλεια. Εξάλλου, ούτε η γενική αναφορά σε *τρόπο ή συνθήκες τέλεσης* της πράξης εξασφαλίζει την αντικειμενική υπόσταση του τρομοκρατικού αδικήματος, κάτι το οποίο επαφίεται, ουσιαστικά, στη διακριτική ευχέρεια του δικαστή⁷⁵⁵.

Είναι χαρακτηριστικό, όπως αναφέρει ο Παπαθεοδώρου (2005), «ότι ορισμένα από τα νεοεισαχθέντα μέτρα αφορούν την αυστηρότερη τιμωρία των προπαρασκευαστικών πράξεων, ακόμα και αν το τρομοκρατικό έγκλημα δεν έχει τελεστεί, την εφαρμογή ειδικών ανακριτικών πράξεων για τα τρομοκρατικά εγκλήματα και τις προπαρασκευαστικές τους πράξεις (αστυνομική διείσδυση, έλεγχος μεταφορών, άρση του απορρήτου κ.λπ.), την επιμήκυνση του χρόνου παραγραφής του εγκλήματος όταν η

⁷⁵⁴ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2004β: 780, .

⁷⁵⁵ Καϊάφα-Γκμπάντι 2004: 838.

απειλούμενη ποινή είναι ισόβια κάθειρξη (τριακονταετής παραγραφή), καθώς και επιμήκυνση του χρόνου πραγματικής έκτισης της ισόβιας κάθειρξης»⁷⁵⁶.

Συγκεκριμένα, με το ά. 42 του νόμου 3251/2004 οι ειδικές ανακριτικές πράξεις της αστυνομικής διεύθυνσης, των ελεγχόμενων μεταφορών, της άρσης του απορρήτου της αλληλογραφίας και των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων, της ακουστικής και οπτικής παρακολούθησης του ατόμου και της γενικότερης επεξεργασίας και φύλαξης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, οι οποίες είχαν θεσπιστεί για το έγκλημα της συμμετοχής σε εγκληματικές οργανώσεις (σύμφωνα με το ά. 253^A ΚΠΔ που προστέθηκε με τον Ν. 2928/2001), επεκτείνονται πλέον και σε όλα τα τρομοκρατικά εγκλήματα που περιγράφονται στο ά. 187Α ΠΚ⁷⁵⁷.

Αντίστοιχα, επεκτείνεται στα εγκλήματα αυτά η δυνατότητα *ανάλυσης γενετικού υλικού (DNA)*⁷⁵⁸, η οποία είχε εισαχθεί για πρώτη φορά με το ά. 200Α ΚΠΔ του προηγούμενου νομοθετήματος (2928/2001), σύμφωνα με το οποίο προβλέπεται στην εθνική μας νομοθεσία η υποχρεωτική λήψη και η επεξεργασία DNA. Σύμφωνα με την παράγρ. 1 του ά. 200Α ΚΠΔ το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο μπορεί να διατάξει ανάλυση του DNA μόνο: α) αν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι το άτομο που θα υποβληθεί στην ανάλυση έχει τελέσει κακούργημα με χρήση βίας ή έγκλημα που στρέφεται κατά της γενετήσιας ελευθερίας (π.χ. βιασμό) ή πράξη συγκρότησης ή συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση ή κάποιο από τα εγκλήματα που περιγράφονται στο ά. 187Α ΠΚ (π.χ. συμμετοχή σε τρομοκρατική οργάνωση), και β) αν η εξάρθρωση της εγκληματικής οργάνωσης ή η εξιχνίαση των τρομοκρατικών πράξεων του ά. 187Α καθίσταται διαφορετικά αδύνατη ή ιδιαιτέρως δυσχερής⁷⁵⁹.

⁷⁵⁶ Παπαθεοδώρου 2005: 210-211.

⁷⁵⁷ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2001: 698, της ίδιας 2004β: 783 και Καϊάφα-Γκμπάντι 2011: 91. Για την 'αστυνομική παγίδευση' ως ειδικής ανακριτικής πράξης *επί εγκληματικών οργανώσεων*, βλ. ανάμεσα σε άλλα, Παπαδαμάκη 2011: 99-110 και Μαργαρίτη 2011: 135-147.

⁷⁵⁸ Πρόκειται για μία μέθοδο ανάλυσης που στηρίζεται στη βιολογική μοναδικότητα του ατόμου, γνωστό και ως 'γενετικό αποτύπωμα', την οποία θα μελετήσουμε επισταμένως στο κεφ. 3, παρ. 3.4.1. της παρούσας διατριβής.

⁷⁵⁹ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2001: 696 και της ίδιας 2004β: 783, Παπαϊωάννου 2001: 1176, Δημόπουλος 2008: 495.

Με τον πρόσφατο Ν. 4322/2015 και μετά τις τελευταίες τροποποιήσεις που έχει επιφέρει στο ά. 200Α ΚΠΔ, οι προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν για την ανάλυση DNA κατηγορουμένου ή υπόπτου για συγκεκριμένη ποινική υπόθεση, είναι αφενός η ύπαρξη σοβαρών ενδείξεων τέλεσης κακουργήματος ή πλημμελήματος που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους, αφετέρου η εύρεση γενετικού υλικού στον τόπο του εγκλήματος, στο θύμα ή οπουδήποτε αλλού εφόσον βέβαια η ανάλυση κρίνεται αναγκαία και αφού διοριστεί (αυτεπαγγέλτως) συνήγορος του κατηγορουμένου. Σήμερα, η λήψη του γενετικού υλικού διατάσσεται με βούλευμα αρμόδιου δικαστικού συμβουλίου και πρέπει να διεξάγεται με απόλυτο σεβασμό στην αξιοπρέπεια του, ενώ σε περίπτωση λήψης γενετικού υλικού από απόκρυφα μέρη του σώματος είναι υποχρεωτική η παρουσία εισαγγελικού λειτουργού. Η ανάλυση θα πρέπει να περιορίζεται αυστηρά στη διαπίστωση του προσώπου του δράστη και να μην εκτείνεται σε άλλα δεδομένα, ενώ πρέπει να διενεργείται πάντοτε σε κρατικό ή πανεπιστημιακό εργαστήριο⁷⁶⁰.

Τελειώνοντας, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι οι Α-Π για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας που εξετάστηκαν ανωτέρω, μεταφέρθηκαν σχεδόν αυτούσια στο εθνικό μας δίκαιο, χωρίς να επιχειρηθεί από τον νομοθέτη μια ερμηνευτική οριοθέτηση του περιεχομένου των ρυθμίσεων, προτού αυτές εισαχθούν στην ελληνική έννομη τάξη. Λαμβάνοντας υπόψη το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνονται τα διεθνή κείμενα στο πεδίο των ποινικών υποθέσεων, θα έπρεπε να καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να τηρηθούν τα όρια εφαρμογής των διατάξεων που θίγουν τις ατομικές ελευθερίες των πολιτών (π.χ. ανάλυση DNA, μυστικές παρακολουθήσεις), όπως άλλωστε, προστάζουν και οι δικαιοκρατικές αρχές του Συντάγματος⁷⁶¹.

Κατά τα λεγόμενα του τότε Υπουργού Δικαιοσύνης, όπως ακριβώς παρατίθενται από την Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι (2004), η υποχρέωση της Ελλάδας στην προκειμένη περίπτωση *«δεν απορρέει από οδηγίες αλλά από αποφάσεις-πλαίσιο με ένα ασφυκτικά αναλυτικό περιεχόμενο που τη δεσμεύει»*. Κάτι τέτοιο, ωστόσο, φαίνεται να μην ισχύει

⁷⁶⁰ Δημόπουλος 2008: 495. Την ανάλυση του DNA του δικαιούται να ζητήσει και ο ίδιος ο κατηγορούμενος για την υπεράσπισή του.

⁷⁶¹ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2004β: 786, Καϊάφα-Γκμπάντι 2004: 837.

διότι οι Α-Π ως νομικά εργαλεία του κοινοτικού δικαίου, έχουν σαφώς λιγότερο δεσμευτικό χαρακτήρα σε σχέση με τις οδηγίες, αφού σε περίπτωση που δεν μεταφερθούν στην εκάστοτε εθνική έννομη τάξη δεν δύναται να έχουν άμεσο αποτέλεσμα σε αυτήν, όπως αντίθετα συμβαίνει στην περίπτωση των οδηγιών. Επιπρόσθετα, οι Α-Π, όπως αναφέρθηκε και πιο πριν, είναι δεσμευτικές για τα κράτη μέλη μόνο ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα και υπό την προϋπόθεση ότι τούτο είναι συμβατό με τις εκάστοτε εθνικές συνταγματικές επιταγές⁷⁶².

Συμπερασματικά, καταλήγουμε ότι τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 οδήγησαν στην παραγωγή μιας *έκτακτης* ποινικής νομοθεσίας με καθαρά *συμβολικό* (αν και όχι μόνο) χαρακτήρα⁷⁶³. Η απειλή της παγκοσμιοποιημένης –πλέον– τρομοκρατίας, υποχρέωσε όλα σχεδόν τα κράτη στη θέσπιση αμυντικών μέτρων για την ανάσχεση, την περιστολή και, μερικώς, την εξάρθρωση των τρομοκρατικών οργανώσεων, μέσω της επιτηρητικής τεχνολογίας σε όλους τους τομείς της αντεγκληματικής δραστηριότητας⁷⁶⁴. Ταυτόχρονα, όμως, διευρύνθηκε ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος και πολλαπλασιάστηκε η ικανότητα των κρατών για την παρακολούθηση συμπεριφορών⁷⁶⁵, όχι μόνο των υπόπτων για την τέλεση τρομοκρατικών ή εγκληματικών πράξεων αλλά ολόκληρου του πληθυσμού⁷⁶⁶, «*προσδίδοντας μια εκσυγχρονιστική νομιμοποιητική βάση στην παγκοσμιοποίηση του 'νέου πανοπτικού'*»⁷⁶⁷, δηλ. του τρόπου με τον οποίο ασκείται η σύγχρονη επιτήρηση, όπως θα δούμε στο κεφάλαιο που ακολουθεί (παρ. 3.2.).

⁷⁶² Καϊάφα-Γκμπάντι 2004: 836-837.

⁷⁶³ Μανωλεδάκης 2002: 192 και του ιδίου 2004: 26. Για μία αναλυτική παρουσίαση του πως αποτυπώθηκε στα εκάστοτε ΜΜΕ (και συγκεκριμένα στον ημερήσιο Τύπο) της Μεγ. Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας, η υιοθέτηση μέτρων 'εξαιρετικού' χαρακτήρα ('mesures d'exception') με αντιτρομοκρατικό περιεχόμενο, βλ. αντί άλλων Tsoukala 2006: 25-50.

⁷⁶⁴ Δημόπουλος 2006: 16, 27.

⁷⁶⁵ Lyon 2007α: 5. Η διάχυση των τεχνολογιών ελέγχου της συμπεριφοράς σε διάφορα πεδία της μεταμοντέρνας κοινωνικής ζωής έχει χαρακτηριστεί από τον Marx (1988) ως '*αναρρίχηση της επιτήρησης*' ('surveillance creep'), Innes 2001: 9 (υποσημ. 3).

⁷⁶⁶ Haggerty & Gazso 2005: 178.

⁷⁶⁷ Παπαθεοδώρου 2002: 274 και του ιδίου 2005: 205.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. «Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΗΡΗΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ»

3.1. Εισαγωγή

«Δεν πιστεύω ο τύπος κοινωνίας τον οποίο περιγράφω να επέλθει, αλλά πιστεύω ότι κάτι παρόμοιο με αυτό που έχω φανταστεί θα μπορούσε να γίνει πραγματικότητα.»
(George Orwell).

Στη σύγχρονη κοινωνία η εξέλιξη της τεχνολογίας προσφέρει μεγάλες δυνατότητες συλλογής κι επεξεργασίας δεδομένων και ανοίγει νέους δρόμους στον τομέα της ασφάλειας, η κατοχύρωση της οποίας ολοένα και 'αυτοματοποιείται'. Σύμφωνα με τον Bell, αναδύεται ένα νέο κοινωνικό μοντέλο το οποίο είναι βασισμένο στα ψηφιακά ηλεκτρονικά συστήματα⁷⁶⁸, ενώ ο David Lyon (1988) χαρακτηρίζει τη σημερινή κατάσταση ως τεχνολογικό 'παροξυσμό', ο οποίος έχει επιφέρει σημαντικές αλλαγές ακόμη και στις παραγωγικές δομές των κοινωνιών, αφού η γνώση και η πληροφορία έχουν αντικαταστήσει την εργασία και το κεφάλαιο, που ήταν οι πραγματικές αξίες στη βάση της οικονομίας της αγοράς. Η πληροφορία για τον συγγραφέα, αντιμετωπίζεται ως προϊόν που έχει συγκεκριμένη αξία/τιμή, προσδίδοντας 'δύναμη' σε αυτόν που την κατέχει⁷⁶⁹.

Η τεχνολογία είναι το κατ' εξοχήν σύμβολο της νεωτερικότητας και ο απαραίτητος μηχανισμός ελέγχου της μεταμοντέρνας κοινωνίας. Η τεχνολογική πρόοδος δεν είναι απαραίτητα ούτε ωφέλιμη ούτε περιττή. Αν και ανοίγει νέες προοπτικές, δημιουργεί, ταυτόχρονα και νέες απειλές⁷⁷⁰. Για πολλούς η τεχνολογία συνιστά από μόνη της ένα

⁷⁶⁸ Από την πρώτη φορητή βιντεοκάμερα που δημιουργήθηκε το 1978 με σκοπό την αντικατάσταση του ανθρώπου στις πρακτικές αστυνόμευσης, έχουμε φθάσει στη δημιουργία των 'έξυπνων' καμερών (IP κάμερες), οι οποίες μπορούν να καθοδηγούνται και να ελέγχονται από οποιοδήποτε σημείο του κόσμου, αφού είναι συνδεδεμένες με έναν κεντρικό υπολογιστή. Κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι ψηφιοποιούν όλες τις εικόνες που καταγράφουν, ενώ σε αυτό το βίντεο έχουν πρόσβαση μέσω Internet ακόμη και κινητά τηλέφωνα, Παπαθεοδώρου 2009: 19-20.

⁷⁶⁹ Lyon 1988: 3.

⁷⁷⁰ Βρύζας 2000: 340-341.

ηθικό παράδοξο: «δεν είναι έμφυτα ούτε καλή, ούτε κακή»⁷⁷¹, αφού άλλοτε είναι *χρήσιμη*⁷⁷² και άλλοτε *επιζήμια*⁷⁷³. Κάτι το οποίο επιβεβαιώνει και ο Noam Chomsky ο οποίος υποστηρίζει ότι η τεχνολογία από μόνη της δεν είναι ούτε δημοκρατική, ούτε ολοκληρωτική. «Οι άνθρωποι μπορούν να τη χρησιμοποιήσουν είτε για να αναπτύξουν τη δημοκρατία ή να δώσουν τροφή στον ολοκληρωτισμό»⁷⁷⁴.

Η σύγχρονη τεχνολογία χρησιμεύει τόσο για την τέλεση εγκληματικών ενεργειών, όσο και για την πρόληψη και καταστολή τους. Στην πρώτη περίπτωση βλέπουμε να δημιουργούνται νέες μορφές εγκλημάτων, όπως το σχετικά πρόσφατο ηλεκτρονικό έγκλημα με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή (computer crimes), περικλείοντας μια ποικιλία παράνομων δραστηριοτήτων, μερικές από τις οποίες είναι το σπάσιμο των κωδικών και η 'εισβολή' στα αρχεία άλλων υπολογιστών (το ονομαζόμενο hacking), η αποστολή 'ιών' στο λογισμικό άλλων υπολογιστών, η απάτη μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή, οι πλαστογραφήσεις, το ξέπλυμα μαύρου χρήματος (computer fraud), οι διακεκριμένες κλοπές και διάφορες άλλες μορφές κυβερνοεγκλήματος (cybercrimes)⁷⁷⁵.

Η τεχνολογία επηρεάζει, επίσης, τον τρόπο με τον οποίο διαπράττονται κάποια από τα παραδοσιακά εγκλήματα. Το διαδίκτυο, για παράδειγμα, προσφέρει το κατάλληλο περιβάλλον μέσα στο οποίο ορισμένες κατηγορίες παραδοσιακής εγκληματικής δράσης, όπως η παιδική πορνογραφία, η υπεξαίρεση, η κατασκοπεία κ.ά., αποκτούν νέα μορφή και τρόπο διάπραξης⁷⁷⁶. Εντούτοις, αυτό που θα μας απασχολήσει στο

⁷⁷¹ Lyon 1992: 159.

⁷⁷² Κάποια είδη τεχνοεπιτήρησης, για παράδειγμα, παρουσιάζουν και κάποια θετικά αποτελέσματα, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της εγκατάστασης κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης στα αστυνομικά τμήματα. Κάτι τέτοιο μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά ωφέλιμο κατά τη διάρκεια της ανάκρισης, το οποίο μπορεί να εγγυηθεί τη διαφάνεια της όλης διαδικασίας και τη δίκαιη μεταχείριση των κρατουμένων, Lyon 2001β: 2.

⁷⁷³ Sewell & Barker 2001: 183 και των ιδίων 2007: 354.

⁷⁷⁴ Χάϊδου 2003: 97.

⁷⁷⁵ Αναφορικά με τις διάφορες μορφές ηλεκτρονικού και διαδικτυακού εγκλήματος που υπάρχουν, βλ. μεταξύ άλλων Wagner 2002, Moitra 2003: 1-44, Katyal 2003: 2261-2289, Doyle & D'Ovidio 2004, Jewkes 2007, Higgins & Wolfe 2009. Και στα ελληνικά Νούσκαλη 2003: 178-190 και Φαραντούρη 2003: 191-196.

⁷⁷⁶ Clarke 2004: 55.

παρόν κεφάλαιο είναι η μελέτη της *τεχνολογίας της επιτήρησης*, όταν τίθεται στην υπηρεσία της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής⁷⁷⁷.

Για τον Lyon μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου κάποιες μορφές επιτήρησης συνέχισαν να υφίστανται, ενώ παράλληλα, κάποιες καινούριες (κυρίως τεχνικής φύσεως) έκαναν την εμφάνισή τους. Στην ουσία πρόκειται για το ίδιο συνεχές όπου την *‘κοινωνία της πληροφορίας’* (*‘information society’*) έχει διαδεχτεί το *‘κράτος της επιτήρησης’* (*‘surveillance state’*) και το οποίο έχει, τελικά, διαδεχτεί η *‘κοινωνία της επιτήρησης’* (*‘surveillance society’*)⁷⁷⁸ ή η *‘τηλεματική κοινωνία’* (*‘telematic society’*)⁷⁷⁹, στην οποία ο έλεγχος των πολιτών⁷⁸⁰ ασκείται από απόσταση με τη βοήθεια της σύγχρονης τεχνολογίας⁷⁸¹. Ο Gary Marx παραλλήλισε το 1985 την *‘κοινωνία της επιτήρησης’* με την *‘οργουελιανή πραγματικότητα’* στην οποία *«διαμέσου της πληροφοριακής τεχνολογίας καταρρέει και το τελευταίο ανάχωμα απέναντι στον ολοκληρωτικό επίσημο κοινωνικό έλεγχο»*⁷⁸².

Η παγκοσμιοποιημένη χρήση των νέων επιτηρητικών τεχνολογιών έχει επιφέρει σημαντικές ανακατατάξεις στον κοινωνικό έλεγχο στο βαθμό που τον αποεδαφικοποιούν τόσο τοπικά, όσο και χρονικά, εφόσον η πληροφορία διακινείται παντού και πάντα⁷⁸³. Ακόμη, διαμέσου της επιτήρησης τα κράτη διαφυλάττουν την εδαφική τους κυριαρχία χρησιμοποιώντας τη είτε για να ελέγξουν την πρόσβαση στα

⁷⁷⁷ Για μία πολύ σύντομη παρουσίαση του θέματος, βλ. Μπακιρλή 2011: 775-787.

⁷⁷⁸ Ως *‘κοινωνία της επιτήρησης’*, όπως αναφέρει ο συγγραφέας, ορίζεται η κοινωνία της οποίας η οργάνωση, δομή και λειτουργία βασίζεται στη χρήση τεχνικών μέσων επιτήρησης της καθημερινής ζωής των πολιτών, Lyon 2007α: 4.

⁷⁷⁹ Ετυμολογικά προέρχεται από την ελληνική λέξη *‘τηλε’* που σηματοδοτεί την *‘απόσταση’* (στον τρόπο με τον οποίο ασκείται ο σύγχρονος κοινωνικός έλεγχος εν προκειμένω), Bogard 1996: 9.

⁷⁸⁰ Τους οποίους ο Lyon ονομάζει *‘κυβερνο-πολίτες’* (*‘cyber-citizens’*), Lyon 2009: 47, 90, 134 και του ιδίου 2010: 37-38. Ο συγγραφέας αναφέρει ότι *«κυβερνούμαστε διαμέσου της ηλεκτρονικής ταυτοποίησης των προσωπικών μας στοιχείων σε τέτοιο βαθμό, που κανείς εργαζόμενος δεν έχει πρόσβαση στο γραφείο του χωρίς να επιδειξεί την ‘έξυπνη’ κάρτα του (‘smart’ card), κανείς επιβάτης δεν ταξιδεύει αν δεν κατέχει το βιομετρικό διαβατήριό και κανείς ασθενής δεν νοσηλεύεται αν δεν επιδειξεί την ηλεκτρονική κάρτα υγείας του»*, Lyon 2011: 348.

⁷⁸¹ Lyon 2001α: 15-16, του ιδίου 2003α: 65, 94, του ιδίου 2003β: 21 και του ιδίου 2004: 139.

⁷⁸² Lyon 2007α: 4.

⁷⁸³ Froment 2006: 43-51.

σύνορά τους, είτε για να διατηρήσουν την πολιτική καθεστηκυία τάξη και να αποτρέψουν πιθανές ‘ανεπιθύμητες’ ενέργειες που θα δρούσαν αποσταθεροποιητικά για το εκάστοτε πολιτικό σύστημα στο εσωτερικό τους. Κάτι τέτοιο ονομάζεται ‘πολιτική γεωγραφία της επιτήρησης’⁷⁸⁴.

Η έννοια της *επιτήρησης* είναι κεντρικής σημασίας στην προσπάθεια κατανόησης της σύγχρονης διακυβέρνησης της ασφάλειας και παρά τις διαφορετικές ερμηνευτικές απόπειρες από θεωρητικούς των κοινωνικών επιστημών, όπως των Dandeker (1990), Giddens (1985) και Foucault (1991), φαίνεται να υπάρχει ένα κοινό σημείο σύγκλισης, το οποίο αποδίδει στην επιτήρηση δύο βασικά χαρακτηριστικά: *πρώτον*, την επίβλεψη των κινήσεων και της συμπεριφοράς των άλλων, και *δεύτερον*, τη συγκέντρωση, φύλαξη, ταξινόμηση και επεξεργασία των πληροφοριών και των προσωπικών τους δεδομένων. Υπό ευρεία έννοια επιτήρηση σημαίνει να ‘κοιτάς παντού’⁷⁸⁵.

Κατ’ αυτόν τον τρόπο, η συλλογή των πληροφοριών λειτουργεί σαν μία μορφή διατήρησης της τάξης και του ελέγχου των κοινωνικών συμπεριφορών⁷⁸⁶. Η λεγόμενη ‘*πληροφοριακή παρακολούθηση*’ (Data Surveillance ή αλλιώς Dataveillance), η οποία πήρε το όνομά της από τον Αυστραλό επιστήμονα της πληροφορικής Roger Clarke⁷⁸⁷, συνιστά τη συλλογή και αποθήκευση των προσωπικών στοιχείων του ατόμου μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή σε βάσεις δεδομένων, με σκοπό την παρακολούθηση των πράξεων ή της επικοινωνίας του⁷⁸⁸. Για τον Lyon (2007στ) «*επιτήρηση είναι η στοχευμένη, συστηματική και καθημερινή παρακολούθηση των λεπτομερειών της προσωπικής ζωής του ατόμου για λόγους επιρροής, διαχείρισης, προστασίας ή καθοδήγησής του*»⁷⁸⁹.

⁷⁸⁴ Koskela 2000: 245.

⁷⁸⁵ Gill 2006: 27, Lyon 2001α: 2, Ball & Webster 2003: 1, Haggerty & Ericson 2006: 3, Bloss 2007: 209.

⁷⁸⁶ Koskela 2003: 304, Haggerty 2009: 160.

⁷⁸⁷ Lyon 1994: 47, του ιδίου 2001α: 143, του ιδίου 2001γ: 171 (υποσημ. 1), Kim 2004: 199.

⁷⁸⁸ Βλ. <http://www.anu.edu.au/people/Roger.Clarke/DV/>, σύμφωνα με Levi & Wall 2004: 200 (υποσημ. 22), Lyon 2009: 50.

⁷⁸⁹ Lyon 2007στ: 14.

Παρά την έμφαση που δίνεται στις τεχνολογικές καινοτομίες της σύγχρονης επιτήρησης από τους μελετητές του φαινομένου, οφείλουμε να μην ξεχνάμε ότι η επιτήρηση υπήρξε διαχρονικά η κύρια πρακτική της δημόσιας αστυνομίας και της ποινικής δικαιοσύνης⁷⁹⁰. Μορφές κρατικής εποπτείας υπήρχαν ήδη από τον 16^ο αιώνα στα δυτικά κράτη (όπως στην Αγγλία), μόνο που ήταν πιο χαλαρές και περιστασιακές στη φύση τους⁷⁹¹. Αντίθετα, η επιτήρηση που παρατηρείται με την εξέλιξη των προηγμένων βιομηχανικά κρατών είναι συστηματική, διαρκής και στοχεύει στο σύνολο του πληθυσμού⁷⁹². Υποστηρίζεται δε από πολλούς ερευνητές ότι από την εξατομικευμένη επιτήρηση του πρώτου τετάρτου του 20^{ου} αιώνα, φθάσαμε στη **‘μαζική επιτήρηση’** (*‘mass surveillance’*)⁷⁹³ ή **‘ρευστή επιτήρηση’** (*‘liquid surveillance’*)⁷⁹⁴ των μετανεωτερικών κοινωνιών⁷⁹⁵.

Επιπλέον, από τη μορφή της *άμεσης παρακολούθησης* (*‘direct supervision’*) των κρατουμένων και της συλλογής των πρώτων *κωδικοποιημένων πληροφοριών* (*‘coded information’*) που λαμβάνονταν από τα δακτυλικά αποτυπώματα και τις φωτογραφίες των δραστών στις αρχές του 19^{ου} αιώνα⁷⁹⁶, φθάσαμε στη σύγχρονη επιτήρηση, η οποία ασκείται πλέον με τη χρήση νέων πληροφοριακών συστημάτων και της προηγμένης τεχνολογίας⁷⁹⁷.

⁷⁹⁰ Haggerty & Ericson, 2006: 3.

⁷⁹¹ Ο Lyon (2001α) αναφέρει χαρακτηριστικά το παράδειγμα της Γαλλίας, όπου ήδη από τον 17^ο αιώνα είχε θεσπίσει ένα ‘νέο’ για την εποχή αστυνομικό σώμα, αυτό των *‘επιθεωρητών φωτισμού’* (*‘lighting inspectors’*), με την παράλληλη εγκατάσταση στο Παρίσι περισσότερων από 6.500 λαμπτήρων, Lyon 2001α: 52.

⁷⁹² Lyon 2003α: 24.

⁷⁹³ Με την έννοια ότι η σύγχρονη κρατική επιτήρηση δεν επικεντρώνεται ως επί το πλείστον σε μεμονωμένους υπόπτους εγκληματικών δράσεων, αλλά επεκτείνεται στο σύνολο του πληθυσμού, Maras 2009: 78.

⁷⁹⁴ Πρόκειται για χαρακτηρισμό κατά το πρότυπο που είχε αποδοθεί και στη νεωτερικότητα από τον Bauman (*‘liquid modernity’*) και αναφέρεται σε κάποια από τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης επιτήρησης, όπως το γεγονός ότι μεταμορφώνεται, ελίσσεται κι εν τέλει *‘χωράει παντού’*. Βλ. σχετικά Bauman & Lyon 2013.

⁷⁹⁵ Marx 2002: 10, Loftus & Goold 2012: 275-276.

⁷⁹⁶ Πρόκειται για την τεχνική της *‘αστυνομικής φωτογράφισης’* (*‘police photography’*), η οποία χρησιμοποιούνταν από το 1850 για τη διευκόλυνση της δικαστικής και αστυνομικής έρευνας, βλ. αναλυτικά Jäger 2001: 27-51.

⁷⁹⁷ McCahill & Finn 2013: 25.

Η *καταγραφή* (documentation) ως μία από τις πιο παλιές τεχνικές της επιτήρησης έπαιρνε τη μορφή άλλοτε της απογραφής των πληθυσμών και της τήρησης μητρώων των πολιτών (γέννησης, φορολογικών μητρώων, κ.λπ.), κι άλλοτε των στατιστικών αρχείων και των αρχείων αποτυπωμάτων. Με το πέρασμα των χρόνων, η καταγραφή των στοιχείων των πολιτών ‘ψηφιοποιήθηκε’ (‘digitalization’) και η επιτήρηση της συμπεριφοράς τους ‘οπτικοποιήθηκε’ (‘visualization’) με τη βοήθεια των ηλεκτρονικών συσκευών καταγραφής εικόνας και ήχου⁷⁹⁸. Η σημερινή επιτήρηση ως χαρακτηριστικό της μεταμοντέρνας κοινωνίας και της παγκοσμιοποίησης είναι μία πρακτική του σύγχρονου καπιταλιστικού κράτους⁷⁹⁹, η οποία ‘ενσωματώνει’ τις δύο προηγούμενες τεχνικές που αναφέρθηκαν. Η εισαγωγή βιομετρικών στοιχείων (ως ‘ψηφιοποιημένων’ προϊόντων) στις ‘έξυπνες’ κάρτες (οι οποίες συνιστούν στοιχεία ‘καταγραφής’), όπως θα δούμε παρακάτω, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα *μεταμοντέρνας επιτήρησης*⁸⁰⁰.

Η ειδοποιός, λοιπόν, διαφορά της σύγχρονης επιτήρησης από αυτήν που ασκούνταν παλαιότερα, είναι ότι αυτή έχει γίνει *τεχνολογικά καθοδηγούμενη, αλγοριθμική, πιο εκλεπτυσμένη, αυτοματοποιημένη και ταξινομητική*, αυξάνοντας τις κατηγορίες του ‘ύποπτου’ πληθυσμού και ‘μεγεθύνοντας’ τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο⁸⁰¹, ενώ αναμένεται να επεκταθεί ακόμη περισσότερο στο μέλλον⁸⁰². Όπως επικαλείται ο Cohen (1985) «*το δίχτυ (εννοώντας τον κοινωνικό έλεγχο) έχει γίνει πιο λεπτό, πιο εύπλαστο και πιο πλατύ*» (‘thinning the mesh and widening the net’)⁸⁰³.

Η 11^η Σεπτεμβρίου, όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο (ιδίως παρ. 2.3.), θεωρείται η ημερομηνία καμπή για την υιοθέτηση τεχνολογικών πρακτικών στον τομέα της ασφάλειας⁸⁰⁴. Παρουσιάζει δε μεγάλο ενδιαφέρον το γεγονός πως αμέσως μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις, η παραγωγή και εγκατάσταση συσκευών και

⁷⁹⁸ Haggerty & Gazso 2005: 178, Surette 2005: 152-153.

⁷⁹⁹ Lyon 2004: 136-137.

⁸⁰⁰ Haggerty & Gazso 2005: 178.

⁸⁰¹ Lyon 2003α: 142, του ιδίου 2007ε: 368, Marx 2006α: 58.

⁸⁰² Βλ. Haggerty 2009:159-177.

⁸⁰³ Cohen 1985.

⁸⁰⁴ Lyon 2003α: 62-63.

τεχνικών μέσων επιτήρησης αυξήθηκε κατακόρυφα, κάτι το οποίο συνέβαλε στην ανάπτυξη τεράστιας επιχειρηματικής δραστηριότητας στον τομέα αυτό⁸⁰⁵. Ωστόσο, δεν πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός πως η ηλεκτρονική επιτήρηση των πολιτών υφίστατο και πριν την ημερομηνία αυτή στα προηγμένα κράτη της Δύσης, αλλά σε μικρότερη έκταση⁸⁰⁶. Σε κάθε περίπτωση, τα τρομοκρατικά γεγονότα ήταν το εφαλτήριο για την ακόμη πιο αυστηρή και συστηματοποιημένη εφαρμογή πολιτικών **ολικής παρακολούθησης** (total surveillance) των πολιτών⁸⁰⁷.

Για τον Lyon (2001γ) αυτή η έξαρση της σύγχρονης επιτήρησης δημιουργεί *κοινωνικές κατηγοριοποιήσεις* ('social sorting') των πληθυσμών με στόχο την πρόβλεψη και τη μετέπειτα διαχείριση των επικίνδυνων συμπεριφορών⁸⁰⁸. Υποκείμενο της ηλεκτρονικής παρακολούθησης παύει να είναι το άτομο αυτό καθ' αυτό, αλλά οι πληροφορίες που περιστρέφονται γύρω από αυτό⁸⁰⁹. Επιπρόσθετα, η σύγχρονη επιτήρηση δεν είναι αποκλειστικά *οπτική*, όπως γινόταν στο παρελθόν. Χάρη στα νέα *τεχνικά μέσα* η όραση δεν είναι η μοναδική από τις ανθρώπινες αισθήσεις που χρησιμοποιείται για την παρακολούθηση χώρων, προσώπων και συμπεριφορών. Εν προκειμένω, η αφή, η ακοή και η όσφρηση έχουν συμπληρώσει ή ενίοτε αντικαταστήσει την όραση. Οι ηλεκτρονικοί σένσορες που ανιχνεύουν την οσμή, την κίνηση, τη ζέστη, το φως και τον ήχο αποτελούν ένα τέτοιο παράδειγμα⁸¹⁰.

⁸⁰⁵ Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικές από τις πιο μεγάλες εμπορικές εταιρείες διακίνησης τεχνολογικών προϊόντων ασφαλείας στις ΗΠΑ, όπως είναι οι Hewlett-Packard, AOL-Time-Warner και AT&T, ενώ η κυβέρνηση Bush ξόδεψε 38 δισ. δολάρια μόνο το 2003 για την επένδυση σε τεχνοπροληπτικά μέτρα ασφαλείας, Lyon 2003α: 66-67.

⁸⁰⁶ Lyon 2003α: 63, Lyon 2004: 136, 143. Η τεχνολογία έχει τεθεί στη υπηρεσία της ασφάλειας στις ΗΠΑ πολύ πριν από την 11^η Σεπτεμβρίου, ήδη από τη δεκαετία του '80, στον αγώνα κατά των ναρκωτικών και της λαθρομετανάστευσης. Μην ξεχνάμε την υιοθέτηση από τις αμερικανικές αρχές (και συγκεκριμένα από την Border Patrol), στα μέσα της δεκαετίας του '70, διαφόρων τεχνικών επιτήρησης οι οποίες είχαν χρησιμοποιηθεί για πρώτη φορά στον πόλεμο του Βιετνάμ, με σκοπό τον έλεγχο των εσωτερικών συνόρων των ΗΠΑ με το Μεξικό, Ceyhan 2006α: 5-6 και του ιδίου 2001: 117-133.

⁸⁰⁷ Lyon 2003α: 4 και του ιδίου 2007β: 161.

⁸⁰⁸ Lyon 2001γ: 172 και του ιδίου 2003γ: 13, 20-22.

⁸⁰⁹ Kim 2004: 199.

⁸¹⁰ Marx 2002: 11-12.

Περαιτέρω, η σύγχρονη πληροφοριακή τεχνολογία (Information Technology/IT) ‘μετατρέπει’ τα υποκείμενα σε αριθμούς και τα ‘μεταθέτει’ στον εικονικό ψηφιοποιημένο κόσμο των πολλαπλών βάσεων δεδομένων⁸¹¹, ενώ σύμφωνα με τον Marx, έχει κατορθώσει να αλλάξει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της επιτήρησης. Ο ίδιος αποδίδει, δε, στην τελευταία τις εξής κύριες ιδιότητες: 1) διασκελίζει την απόσταση και τα φυσικά εμπόδια, 2) διαμελίζει τον χρόνο, αφού οι υπολογιστές παρέχουν τη δυνατότητα ευρείας αποθήκευσης προσωπικών δεδομένων για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, 3) είναι σχεδόν αόρατη, τα δε υποκείμενα της σύγχρονης επιτήρησης συχνά δεν αντιλαμβάνονται το γεγονός ότι παρακολουθούνται, 4) ασχολείται κυρίως με την πρόληψη και τον περιορισμό των απωλειών από μία εγκληματική πράξη και δευτερευόντως με την ηθική ανάγνωση αυτής, 5) είναι οικονομικά πιο ελκυστική, 6) περικλείει μία μορφή αποκεντρωμένης αυτό-επιτήρησης και προστασίας των ιδίων των υποκειμένων από το έγκλημα, 7) είναι ‘αποπροσωποποιημένη’ μιας κι επικεντρώνεται σε ομάδες πληθυσμού και όχι σε συγκεκριμένους υπόπτους, 8) είναι πιο εντατική και πιο εκτεταμένη, 9) είναι συχνά υποχρεωτική και όχι προαιρετική⁸¹².

Ο Marx (2007) ισχυρίζεται, επίσης, πως η εισαγωγή των σύγχρονων τεχνολογικών εφευρέσεων τόσο στην καθημερινή ζωή των πολιτών, όσο και στην υπηρεσία του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος (πρόληψη και καταστολή), επιδρά ποικιλοτρόπως στο εγκληματικό φαινόμενο (άλλοτε στον στόχο και άλλοτε στον δράστη της εγκληματικής ενέργειας). Συγκεκριμένα, διαμέσου της σύγχρονης τεχνολογίας επιτυγχάνεται⁸¹³:

- η απομάκρυνση του στόχου. Εδώ επικρατεί η λογική της πρόληψης. Όταν απουσιάζει ο στόχος λείπει και το κίνητρο για εγκληματική ενέργεια. Ο συγγραφέας αναφέρει, για παράδειγμα, την ύπαρξη μιας κοινωνίας χωρίς μετρητά χρήματα, όπου όλες οι συναλλαγές θα γίνονται μόνο μέσω πιστωτικής κάρτας, αποτρέποντας κατ’ αυτόν τον τρόπο τις κλοπές και τις ληστείες,

⁸¹¹ Πρόκειται γι’ αυτό που οι Haggerty και Ericson (2000) ονομάζουν ‘the surveillant assemblage’, Haggerty & Ericson 2000: 605-622 και των ιδίων 2007: 104-116.

⁸¹² Marx 1985: 30-31, του ιδίου 1988: 207-208, του ιδίου 2001β: 157 (υποσημ. 1) και του ιδίου 2007β: 87-88 (και τον εκεί πίνακα).

⁸¹³ Marx 1995α: 3-9, του ιδίου 2001α: 15507-15509 και του ιδίου 2007α: 48-50.

- η αχρήστευση του στόχου. Σκοπός εδώ καθίσταται η υποτίμηση ή η μείωση της αξίας του πιθανού στόχου. Ο στόχος παραμένει ωφέλιμος και προσιτός στους χρήστες του, ενώ αντιθέτως καθίσταται άχρηστος/απρόσιτος και για τον λόγο αυτό μη ελκυστικός στους επίδοξους ληστές. Παραδείγματος χάριν, κινητά τηλέφωνα, υπολογιστές, αυτοκίνητα, ακόμη και όπλα, δύναται να λειτουργήσουν αποκλειστικά με τη χρήση κάποιου μοναδικού στοιχείου αναγνώρισης (συχνά βιομετρικού όπως η φωνή), με κάρτα ή κωδικό εισόδου τον οποίο γνωρίζει μοναχά ο ιδιοκτήτης τους,

- η ενίσχυση της προστασίας του στόχου. Πρόκειται για τη γνώριμη τεχνική όπου ο στόχος παραμένει, αλλά ενισχύεται η προστασία του με σκοπό την αποτροπή μιας πιθανής επίθεσης. Μερικά παραδείγματα συνιστούν όλα τα σύγχρονα μέτρα προστασίας που λαμβάνονται στο πλαίσιο της αποτροπής της κτητικής (κυρίως) εγκληματικότητας, όπως το σύστημα αυτόματου κλειδώματος των θυρών από απόσταση ('key to lock the door' technique), οι συναγερμοί, τα κλειστά κυκλώματα επιτήρησης, οι ηλεκτρονικοί φράχτες, κ.ο.κ.,

- η αχρήστευση του δράστη. Πρόκειται για τη στρατηγική η οποία καθιστά τους επίδοξους εγκληματίες 'ανίκανους' και 'αδύναμους' να προβούν σε οποιαδήποτε εγκληματική ενέργεια, 'αχρηστεύοντάς' τους σωματικά ή/και πνευματικά. Υπάρχουν, για παράδειγμα, ηλεκτρονικές συσκευές που διαχέουν ουσίες όπως δακρυγόνα, κολλώδη αφρό κ.λπ., και άλλες που αναπαράγουν εκκωφαντική μουσική με σκοπό την ακινητοποίηση του δράστη,

- ο αποκλεισμός του δράστη. Με τη βοήθεια της νέας τεχνολογίας δημιουργούνται νέες συνθήκες 'εγκλεισμού', οι οποίες επιλέγονται εναλλακτικά στην παραδοσιακή κράτηση στη φυλακή, παίρνοντας τη μορφή της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης, και τέλος,

- η καταγραφή του αδικήματος, του δράστη και του στόχου. Μέσω των εξελεγχμένων συσκευών παρακολούθησης ήχου και κίνησης, όπως κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης, ραντάρ, συστημάτων γεωεντοπισμού, και άλλων τεχνικών μέσων, καθίσταται δυνατή η καταγραφή των στοιχείων της παράβασης (δηλ. πότε, που και από ποιόν) τη χρονική στιγμή που διαπράττεται.

Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό, πως με τη νέα τεχνολογία δεν έχει αυξηθεί μόνο η επιτηρητική δύναμη των διωκτικών αρχών και των επίσημων φορέων ελέγχου του εγκλήματος, αλλά και αυτή των απλών πολιτών, οι οποίοι τη χρησιμοποιούν για να προφυλαχθούν απέναντι σε πιθανές παραβιάσεις⁸¹⁴. Μέσω φορητών ηλεκτρονικών συσκευών (π.χ. κάμερες, κινητά τηλέφωνα) οι πολίτες μπορούν να παρατηρούν και εν τέλει να καταγγέλλουν στην αστυνομία πιθανά ύποπτα περιστατικά, να καταγράφουν άλλους συμπολίτες τους ή ακόμη και αυτούς που τους επιτηρούν. Για παράδειγμα υπάρχουν περιπτώσεις που οι πελάτες φωτογραφίζουν τους ιδιοκτήτες ενός καταστήματος, επιβάτες ταξί που φωτογραφίζουν τους οδηγούς, πολίτες που καταγράφουν τους αστυνομικούς που τους σταματούν για έλεγχο στον δρόμο, κ.ο.κ.. Πρόκειται για μία νέα κοινωνική πρακτική, η οποία ασκείται σαν μια μορφή αντίστασης στην ‘άνωθεν’ επιτήρηση, την οποία ο Steve Mann (1998) ονομάζει ‘sousveillance’⁸¹⁵. Η νομιμότητα, τα όρια χρήσης και οι τεχνικές της συγκεκριμένης πρακτικής θέτουν σημαντικούς προβληματισμούς, οι οποίοι όμως δεν είναι δυνατό να αναλυθούν περαιτέρω εδώ, εφόσον ξεφεύγουν από το αντικείμενο της παρούσας διατριβής.

Η κρατική επιτήρηση δεν περιορίζεται μόνο στον ποινικό τομέα για τη διαχείριση της εγκληματικότητας, αλλά επεκτείνεται και σε άλλα πεδία, όπως της υγείας (ηλεκτρονική παρακολούθηση μέσω σύγχρονων συσκευών της υγείας των ασθενών), της εκπαίδευσης (ηλεκτρονική παρακολούθηση μέσω βιομετρικών εφαρμογών και ‘έξυπνων’ καρτών των δραστηριοτήτων των μαθητών), της εργασίας (ηλεκτρονική παρακολούθηση μέσω καμερών για την εργασιακή απόδοση και παραγωγικότητα των εργαζομένων), της καθημερινής επικοινωνίας (ηλεκτρονική παρακολούθηση μέσω υπολογιστών της τηλεφωνικής και διαδικτυακής επικοινωνίας των πολιτών), κ.λπ.⁸¹⁶.

⁸¹⁴ Marx 2007α: 50.

⁸¹⁵ Ο όρος ‘surveillance’ προέρχεται από τις γαλλικές λέξεις ‘veiller’ που σημαίνει κοιτάζω, παρακολουθώ, παρατηρώ, προσέχω και ‘sur’ που σημαίνει ‘πάνω’. Δηλ. παρακολουθώ από πάνω, Gilliom 2008: 321, Lyon 2007στ: 13. Αντιθέτως, ‘sousveillance’ σημαίνει να παρακολουθείς από κάτω (sous). Για τη νέα αυτή μορφή επιτήρησης βλ. εκτενώς Mann 1998: 93-102, καθώς επίσης, Mann *et al.* 2003: 331-355.

⁸¹⁶ Ball & Wood 2006: 4-5.

Παρομοίως, η Zedner (2009) περιγράφει, όπως αναφέρουν οι Bethan Loftus και Benjamin Goold (2012), την ύπαρξη μιας ‘προ-εγκληματικής’ κοινωνίας, δηλ. μιας κοινωνίας που αντιδρά πριν να συμβεί το γεγονός (εννοεί το έγκλημα), στην οποία οι τεχνολογίες επιτήρησης, η συλλογή προσωπικών δεδομένων και η πρόβλεψη μελλοντικών διακινδυνεύσεων, χρησιμεύουν ως απάντηση στην ανασφάλεια. Η έμφαση στην αποτροπή των ‘επικίνδυνων’ κι απρόβλεπτων καταστάσεων που ελλοχεύουν στην ‘κοινωνία της διακινδύνευσης’, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο (κεφ. 2), αποτελεί την κύρια αιτία αλλαγής της νοοτροπίας της σύγχρονης αστυνόμευσης, καθώς και των πρακτικών που τη διέπουν. Τοιουτοτρόπως, η διαχείριση του εγκληματικού φαινομένου ως μια μορφή διακινδύνευσης, λειτουργεί ως απάντηση στο πρόβλημα του φόβου και της ανασφάλειας των πολιτών⁸¹⁷.

Ο Manning (2003), σύμφωνα με τους ίδιους συγγραφείς, τονίζει ότι η σύγχρονη αστυνόμευση απ’ τη μια πλευρά ασκείται *ορατά* στους πολίτες με σκοπό την πάταξη της εγκληματικότητας και στην οποία είναι εξοικειωμένη η κοινωνία στο σύνολό της (μέσω των περιπολιών, των συλλήψεων και των ελέγχων που πραγματοποιεί η δημόσια αστυνομία)⁸¹⁸, ενώ παράλληλα, υπάρχει και η ‘κρυφή’ ή ‘μυστική’ αστυνόμευση, η οποία είναι πολύ λιγότερο δημοφιλής από την προηγούμενη. Κατά τον Marx (1988) η τελευταία αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της *σύγχρονης επιτήρησης* (‘new surveillance’)⁸¹⁹.

Η ‘μυστική’ αστυνόμευση αναφέρεται σε όλες εκείνες τις ενέργειες που επιτελούνται με στόχο την παρακολούθηση των ατόμων όταν τα τελευταία έχουν άγνοια ως προς αυτό, καθώς και στην επέμβαση στην ιδιωτική ζωή των επιτηρούμενων. Αυτού του είδους η επιτήρηση επιτυγχάνεται διαμέσου τόσο της παρακολούθησης που προέρχεται από τους μυστικούς πράκτορες και τους πληροφοριοδότες της αστυνομίας, όσο και διαμέσου της ηλεκτρονικής παρακολούθησης των επικοινωνιών του ατόμου (όπως της τηλεφωνικής, διαδικτυακής και κάθε άλλου είδους οπτικοακουστικής επιτήρησης)⁸²⁰.

⁸¹⁷ Loftus & Goold 2012: 276.

⁸¹⁸ Loftus & Goold 2012: 276.

⁸¹⁹ Marx 1988α: 210, Deflem 1992: 188.

⁸²⁰ Loftus & Goold 2012: 277-278.

Στην Ελλάδα, αναφέρει ο Minas Samatas (2004, 2005), η κρατική επιτήρηση που ασκείται διακρίνεται σε τέσσερις χρονολογικές περιόδους, καθεμία από τις οποίες ανταποκρίνεται στο σύστημα διακυβέρνησης της χώρας. Η πρώτη ξεκινάει από το 1950 έως και την πτώση της δικτατορίας το 1974, όπου παρατηρείται μία μορφή μαζικής πολιτικής επιτήρησης, με την έννοια της *εθνικοφροσύνης* να καταλαμβάνει κυρίαρχο ρόλο στις σχέσεις πολίτη-κράτους. Κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου οι αστυνομικές, διωκτικές και στρατιωτικές αρχές της χώρας, χρησιμοποιούσαν ένα δίκτυο πληροφοριοδοτών (οι λεγόμενοι *χαφιέδες*), με σκοπό την παρατήρηση, τη συλλογή και τη φύλαξη προσωπικών δεδομένων των πολιτών (όπως πληροφορίες σχετικά με την οικογένεια, το θρήσκευμα, την απασχόληση και τις πολιτικές πεποιθήσεις). Πρόκειται για το γνωστό *φακέλωμα* σύμφωνα με το οποίο οι πολίτες χωρίζονταν σε δύο κατηγορίες: στους 'εθνικόφρονες' απ' τη μια μεριά, και στους 'κομμουνιστές', 'αριστερούς' και 'αναρχικούς', δηλ στους εχθρούς του καθεστώτος, από την άλλη.

Η διάκριση των πολιτών σε εθνικόφρονες και μη ήταν καίριας σημασίας σε κάθε συναλλαγή με το κράτος, με αυτούς που ανήκαν στη δεύτερη κατηγορία να υποχρεούνται να ακολουθήσουν μία διαδικασία 'αποχρωματισμού' (μέσω της υπογραφής της *δήλωσης μετανοίας*) σε περίπτωση που ήθελαν να απαλλαγούν από το 'κομμουνιστικό στίγμα', ούτως ώστε να μπορούν να εργασθούν στον δημόσιο τομέα, να αποκτήσουν διαβατήριο για να ταξιδέψουν, να μεταναστεύσουν, να σπουδάσουν ή να λάβουν οποιαδήποτε κοινωνική παροχή από την πολιτεία. Ακόμη και στην περίπτωση πολιτών οι οποίοι δεν είχαν χαρακτηριστεί ούτε εθνικόφρονες, ούτε αριστεροί, απαιτούνταν *πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων*, αν ήθελαν να προβούν στην έκδοση διαβατηρίου, διπλώματος οδήγησης, άδειας άσκησης επαγγέλματος και λοιπών επίσημων εγγράφων, καθώς και στην περίπτωση που επιθυμούσαν να εργασθούν στη δημόσια διοίκηση ή να σπουδάσουν σε κάποιο δημόσιο πανεπιστήμιο⁸²¹.

Η δεύτερη χρονολογική περίοδος ξεκινά από την εγκαθίδρυση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας το 1974 έως και την άνοδο του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος (ΠΑΣΟΚ) στην εξουσία το 1981, όπου η πολιτική επιτήρηση συνέχισε να υφίσταται

⁸²¹ Samatas 2004: 17-37 και του ιδίου 2005: 182-183.

ως ‘απομεινάρι’ του προηγούμενου καθεστώτος. Κατά το διάστημα αυτό, η επιτήρηση που ασκούσαν ήταν πιο ήπια και λιγότερο καταπιεστική από αυτήν της προηγούμενης περιόδου και επικεντρωνόταν στην παρακολούθηση των δράσεων των νεότευκτων τότε αριστερών κινημάτων, όπως του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (παρά και τη νομιμοποίηση του ως κοινοβουλευτικού πολιτικού κόμματος)⁸²².

Η τρίτη περίοδος, σύμφωνα με τον συγγραφέα, ξεκινά από το 1981 και διαρκεί έως και το 1996 με την εναλλαγή στην εξουσία άλλοτε της κεντροαριστερής κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ και άλλοτε της δεξιάς κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας. Η δημόσια επιτήρηση συνέχιζε να είναι *πολιτικά* προσανατολισμένη, ενώ ήταν βασισμένη σε μικροκομματικά κίνητρα, παίρνοντας τη μορφή των μυστικών ηχογραφήσεων και τηλεφωνικών υποκλοπών των αντίπαλων πολιτικών αρχηγών⁸²³.

Τέλος, η τέταρτη περίοδος, η οποία επιδεικνύει και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον στην παρούσα μελέτη ξεκινά από το 1996 με την πλήρη ένταξη της χώρας μας στην ΕΕ και την υπογραφή της Συμφωνίας Σένγκεν, και διαρκεί έως και σήμερα, αφού έχει προηγηθεί η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων, ζητήματα τα οποία θα θιγούν σε επόμενες ενότητες του παρόντος κεφαλαίου. Η ‘νέα’ επιτήρηση είναι εμφανώς λιγότερο καταπιεστική σε σχέση με την παραδοσιακή ‘αντικομμουνιστική’ επιτήρηση των προηγούμενων ετών, ενώ τα σύγχρονα ΜΜΕ συνέβαλαν καθοριστικά στην περαιτέρω εξέλιξή της. Ακόμη, είναι σαφώς πιο διευρυμένη, αφού συνοδεύεται από την εκτεταμένη συλλογή και φύλαξη των προσωπικών δεδομένων μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού (ανεξαρτήτως πολιτικής ιδεολογίας) και πραγματοποιείται ηλεκτρονικά με τη βοήθεια εξελιγμένων πληροφοριακών συστημάτων. Τέλος, αυτού του είδους η επιτήρηση έχει πάψει να αποτελεί μονοπώλιο της κρατικής εξουσίας, έχοντας καταστεί ιδιωτικοποιημένη (όπως και σε κάθε άλλη ευρωπαϊκή χώρα), διότι ασκείται συμπληρωματικά και από εμπορικές εταιρίες ασφαλείας⁸²⁴.

⁸²² Samatas 2004: 39-46 και του ιδίου 2005: 184.

⁸²³ Samatas 2004: 47-70 και του ιδίου 2005: 184.

⁸²⁴ Samatas 2004: 109-114 και του ιδίου 2005: 185-186.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε πως το πλαίσιο μέσα στο οποίο βλέπουμε να υιοθετούνται τα νέα τεχνολογικά μέσα από τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο του εγκλήματος, προσδιορίζεται από έναν συνδυασμό παραγόντων και δυναμικών, όπως αναλύθηκαν και στα προηγούμενα κεφάλαια της διατριβής, και αφορούν: την παγκοσμιοποίηση και τη διεθνοποίηση νέων διακινδυνεύσεων και αβεβαιοτήτων ως παράγωγων της ‘μετανεωτερικότητας’, την εμπορευματοποίηση του ελέγχου του εγκλήματος με την αυξανόμενη εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα, τις νέες μορφές διακυβέρνησης της ασφάλειας με την ανάδειξη του κράτους ως ενός από τους πολυάριθμους φορείς εμπέδωσής της και την πρόοδο της τεχνολογίας της επιτήρησης και των ‘πανοπτικών’ συστημάτων που τη συνοδεύουν⁸²⁵, κάτι με το οποίο θα ασχοληθούμε στην παράγραφο που ακολουθεί.

⁸²⁵ Βλ. Ocqueteau 1999γ: 33-37.

3.2. Η συζήτηση περί τεχνολογικού ολοκληρωτισμού και ‘πανοπτικής’ κοινωνίας

Ο Jeremy Bentham, βρετανός οραματιστής και φιλόσοφος, δημοσίευσε το 1791 το ‘*Πανοπτικόν*’⁸²⁶, ένα καινοτόμο αρχιτεκτονικό σχέδιο φυλακής που θα εξυπηρετούσε το αναμορφωτικό ιδεώδες της εποχής⁸²⁷. Συγκεκριμένα, πρόκειται για μία κυκλική φυλακή η οποία αποτελείται από έναν ‘θάλαμο’ επιτήρησης στο κέντρο και κελιά διασκορπισμένα ισομετρικά στην περιφέρεια. Στην ουσία του το Πανοπτικό είναι κάτι περισσότερο από μία απλή αρχιτεκτονική ιδέα, αφού η υλοποίησή του συνιστά αλλαγή του τρόπου με τον οποίο καθυποτάσσονται πνευματικά τα υπό επιτήρηση άτομα⁸²⁸.

Οι μεταγενέστεροι φιλόσοφοι και κοινωνιολόγοι, παρουσιάζουν το *Πανοπτικό* ως ένα νέο μοντέλο φυλακής, ελέγχου της παρέκκλισης και κοινωνικής πειθαρχίας. Η καινοτομία του πανοπτικού δεν ήταν τόσο η διαρκής επιτήρηση, αλλά το στοιχείο της συνεχούς αβεβαιότητας που δημιουργούσε στους εγκλείστους το γεγονός ότι δεν μπορούσαν να διακρίνουν τους επιτηρητές τους. Στην πανοπτική φυλακή ο έλεγχος και κατ’ επέκταση η υπακοή στους κανόνες της επιδιωκόταν μέσω της συνεχούς αίσθησης των κρατουμένων ότι επιτηρούνται από ένα διαρκές, ‘ασύμμετρο’ και ‘αόρατο’ (γι’ αυτούς) βλέμμα⁸²⁹.

⁸²⁶ Πρόκειται για ελληνικό νεολογισμό ο οποίος σημαίνει να βλέπεις παντού, Lyon 1993: 656, Mathiesen 1999: 31. Το ‘πανοπτικό’ σαν αρχιτεκτονικό σχέδιο σχεδιάστηκε για πρώτη φορά το 1780 στη Ρωσία από τον αδελφό του Jeremy Bentham, Samuel, ο οποίος ήταν Ταξίαρχος του Ρωσικού Στρατού, Los 2004: 15.

⁸²⁷ Η ‘πανοπτική’ φυλακή του Bentham αν και δεν κτίστηκε ποτέ (με τη βρετανική κυβέρνηση να ‘στέλνει’ τους κρατουμένους της εκείνη την περίοδο σε μία ανοικτού τύπου φυλακή της Αυστραλίας, Dupont 2008: 274), επηρέασε αρχιτεκτονικά τα σχέδια πολλών φυλακών στην Ολλανδία, τη Γερμανία, την Ισπανία και τις ΗΠΑ, Χάϊδου 2002: 39.

⁸²⁸ Ο Miran Bozovic (1995) υποστηρίζει ότι για τον Bentham, ο οποίος υπήρξε υπερασπιστής της ‘ωφελιμιστικής’ λειτουργίας της ποινής (utilitarianism), η τιμωρία συνιστά ένα θέαμα (spectacle), επειδή δεν στοχεύει μονάχα στον παραδειγματισμό του μεμονωμένου τιμωρούμενου, αλλά σε ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο για την αποτροπή από μελλοντικές παρόμοιες πράξεις, Bozovic 1995: 1, 4.

⁸²⁹ Bentham 1843: 44.

Αναλύοντας την ιδέα του Bentham, ο Foucault προβάλλει το Πανοπτικό σαν έναν μηχανισμό εξουσίας της νεωτερικής κοινωνίας. Σε αντίθεση με τη δημόσια και ιδιαίτερος βάρβαρη τιμωρία που επιβαλλόταν παλαιότερα σε περιπτώσεις κοινωνικής απειθαρχίας και η οποία ήταν πρωτίστως σωματική, ο έλεγχος έχει καταστεί πιο ‘εκλεπτυσμένος’, ‘διαχειριστικός’ και λιγότερο εμφανής στοχεύοντας στον ψυχικό καταναγκασμό αυτών που τον υπομένουν⁸³⁰.

Επιπρόσθετα, το πανοπτικό πρότυπο επιτήρησης συμβολίζει το πέρασμα από την εκτέλεση της τιμωρίας ως δημόσιου θεάματος κατά τη διάρκεια της οποίας οι πολλοί παρακολουθούσαν τους λίγους, στον εγκλεισμό σε ‘πανοπτικού’ τύπου φυλακή, όπου οι λίγοι (φύλακες) παρακολουθούν τους πολλούς (κρατούμενους). Κατ’ αυτόν τον τρόπο, η υπακοή και η πειθαρχία επιτυγχάνονται οικειοθελώς μέσω του αυτοελέγχου των τροφίμων σε αυτόν τον προοδευτικό για την εποχή τύπο τιμωρίας⁸³¹.

Για τον Foucault το ‘Panopticon’ ή ‘Inspection House’ (όπως ονομάστηκε) θεωρείται η επιτομή της γνώσης και της εξουσίας που εφαρμόζεται όχι μόνο για τις φυλακές, αλλά και για όλα εκείνα τα συστήματα που βρίσκονται υπό το καθεστώς συνεχούς επιτήρησης και πειθαρχίας⁸³². Προεκτείνοντας, μάλιστα, τη σκέψη του ισχυρίζεται πως το Πανοπτικό έχει μεταφερθεί από το σωφρονιστικό πεδίο σε ολόκληρο το κοινωνικό οικοδόμημα με την *ανάδυση ενός νέου τύπου κοινωνίας*⁸³³.

Ιδιαίτερα επίκαιρες είναι οι σκέψεις που έκανε ο Foucault για το Πανοπτικό του Bentham, όπως ακριβώς τις παραθέτει ο Παπαθεοδώρου (2009): *«οι επιτηρούμενοι ελέγχονται οπτικά συνεχώς, αλλά δεν μπορούν να δουν αυτόν που τους επιτηρεί, ο οποίος μπορεί να αλλάξει, να αντικατασταθεί ή ακόμη και να μην είναι ένα υλικό*

⁸³⁰ Lyon 1994: 65-67, Los 2004: 16, Jones 2005: 473-474, Lyon 2006α: 40.

⁸³¹ Foucault 1979: 195-209.

⁸³² Να επισημάνουμε πως ο Bentham δεν περιόρισε την εφαρμογή του πανοπτικού αρχιτεκτονικού σχεδίου αποκλειστικά σε χώρους κράτησης, αλλά την επέκτεινε και σε άλλα ολόκληρα ιδρύματα όπως σχολεία, νοσοκομεία, ψυχιατρεία, εργοστάσια, κ.α., βλ. διεξοδικά Bentham 1995: 80-95. Στην ουσία, αυτό που ήταν φιλοδοξία για τον Bentham γίνεται κοινωνική πραγματικότητα για τον Foucault, ο οποίος παρομοιάζει την ‘πανοπτική’ φυλακή του 18ου και 19ου αιώνα με πολλά άλλα ‘σύγχρονα’ κοινωνικά συστήματα, στα οποία κυριαρχεί η εξελιγμένη ηλεκτρονική παρακολούθηση του 20ου και 21ου αιώνα, Jones 2005: 473, Wilson 2006β: 283.

⁸³³ Foucault 1979: 216, 298.

πρόσωπο. Το ζήτημα δεν είναι ποιος επιτηρεί (άνθρωπος ή μηχανισμός), αλλά να νιώθει ο επιτηρούμενος ότι βρίσκεται υπό συνεχή επιτήρηση, να νιώθει τον αόρατο έλεγχο και την εποπτεία του βλέμματος πάνω του. Αυτό προσδίδει στην επιτήρηση την εξουσία να διαμορφώσει μια φανταστική σχέση (*relation fictive*) με το αντικείμενο της επιτήρησης. Μια τόσο στενή σχέση, ώστε ο επιτηρούμενος να μην αισθάνεται πλέον ότι βρίσκεται υπό επιτήρηση. Η πανοπτική επιτήρηση κρύβει το αυστηρό προσωπείο της καταστολής και ασκείται πίσω από την ανωνυμία της απλής και ανεπαίσθητης λειτουργίας της ‘αόρατης’ παρακολούθησης»⁸³⁴.

Αυτή η πλασματική εικόνα της πανοπτικής φυλακής, δηλ. της συνεχούς επιτηρητικής αίσθησης των κρατουμένων ακόμη και στην περίπτωση που οι επιτηρητές δεν είναι φυσικά πρόσωπα ή απουσιάζουν, αυτή η αντίθεση της ‘θεατής’ και της ‘αθέατης’ παρουσίας των επιτηρητών, είναι η ειδοποιός διαφορά της με τις συνηθισμένες φυλακές, στις οποίες ο φύλακας εξασφαλίζει την υπακοή και την τάξη με τη συνεχή φυσική παρουσία του. Πρόκειται για τα δύο κύρια χαρακτηριστικά του Πανοπτικού σύμφωνα με τον Foucault (1979): το *Ορατό* (*visible*) όπου ο εσώκλειστος έχει καταστεί υποκείμενο της εποπτικής δύναμης του κέντρου και το *Αβέβαιο* (*unverifiable*) όπου ο εσώκλειστος δεν μπορεί να γνωρίζει επ’ ακριβώς πότε και αν επιτηρείται, αν και είναι πεπεισμένος ότι αυτό συμβαίνει πάντοτε⁸³⁵. Για τον Bentham άλλωστε «στο Πανοπτικό η πλάτη των επιτηρητών δεν είναι ποτέ γυρισμένη»⁸³⁶.

Συγκρίνοντας το πανοπτικό σχέδιο φυλακής του 18^{ου} αιώνα με τον τρόπο που ασκείται η σύγχρονη επιτήρηση του 21^{ου} αιώνα, βλέπουμε να υπάρχουν αρκετές ομοιότητες και συγκλίσεις, κάτι το οποίο επισημαίνουν αρκετοί μελετητές⁸³⁷.

⁸³⁴ Παπαθεοδώρου 2009: 64-65.

⁸³⁵ Foucault 1979: 201.

⁸³⁶ Bozovic 1995: 9, 18, Brignall 2002: 3.

⁸³⁷ Οι οποίοι κατά καιρούς έχουν χρησιμοποιήσει διαφορετική ονοματολογία θέλοντας να τονίσουν τον σύγχρονο τρόπο επιτήρησης των συμπεριφορών. Έτσι, κάνουν λόγο για ‘omnicon’ (Goombridge 2003), ‘ban-opticon’ (Bigo 2006), ‘global panopticon’ (Gill 1995), ‘panspectron’ (De Landa 1001), ‘myoptic panopticon’ (Leman-Langois 2003), ‘fractal panopticon’ (De Angelis 2001), ‘industrial panopticon’ (Butchart 1996), ‘urban panopticon’ (Koskela 2003), ‘pedagopticon’ (Sweeny 2004), ‘polyopticon’ (Allen 1994), ‘synopticon’ (Mathiesen 1997), ‘panoptic discourse’ (Berdyes 2002), ‘social panopticism’ (Wacquant 2001), ‘cybernetic panopticon’ (Bousquet 1998), ‘neo-panopticon’ (Mann, Nolan & Wellman 2003) και ‘superpanopticon’ (Poster 1990), βλ. Haggerty 2006: 26.

Σύμφωνα με την ανάλυση του Marx (1988α), για παράδειγμα, με τίτλο *Undercover*, το παραδοσιακό μονοπώλιο του κράτους για την άσκηση κάποιας μορφής νομιμοποιημένης βίας έχει δώσει τη θέση του σε νέες μορφές ελέγχου: στη χειραγώγηση παρά στον εξαναγκασμό, στα ηλεκτρονικά ‘chip’ παρά στα σίδερα της φυλακής, σε απομακρυσμένα και αόρατα δεσμά παρά σε χειροπέδες. Αυτά δε, τα ‘πανοπτικά’ εργαλεία του νέου ελέγχου διαχέονται στην κοινωνία στο σύνολό της, σε τέτοιο βαθμό, ώστε να την έχουν εγκλωβίσει σε ένα ‘ηλεκτρονικό πανοπτικό’⁸³⁸. Συνακόλουθα, ο έλεγχος που ασκεί το σύγχρονο κράτος βασίζεται στην επιτήρηση συμπεριφορών, στην εσωτερική αφομοίωση των κοινωνικών κανόνων από το ίδιο το άτομο και στη συνεπακόλουθη εκούσια συμμετοχή του στην κοινωνική ευταξία, παρά στον φυσικό καταναγκασμό⁸³⁹.

Τα σύγχρονα πληροφοριακά συστήματα και οι νέες τεχνολογίες έχουν μεγάλες δυνατότητες για τη συλλογή, επεξεργασία και φύλαξη πλήθους πληροφοριών και προσωπικών δεδομένων των πολιτών. Γι’ αυτό ασκείται η κριτική από μερίδα επιστημόνων, ότι οδηγούμαστε σε έναν τύπο ‘πανοπτικής κοινωνίας’⁸⁴⁰, επιτυγχάνοντας τη μετάβαση από τη φυλακή υψίστης ασφαλείας στην ‘κοινωνία υψίστης ασφαλείας’⁸⁴¹. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ‘πανοπτικής’ ηλεκτρονικής επιτήρησης είναι ο εντοπισμός από εργοδότες της τοποθεσίας οποιουδήποτε κινητού τηλεφώνου μέσω συστημάτων γεωεντοπισμού, για την παρακολούθηση των εργαζομένων σε επαγγέλματα με αυξημένη επικινδυνότητα (όπως οδηγοί ταξί, επαγγελματίες υγείας, κτηματομεσίτες, ιδιωτικοί φρουροί, κ.ο.κ.), στη Μεγ.

⁸³⁸ Marx 1988α: 220 και του ιδίου 2001α: 15507, Gordon, D. (1987) «The Electronic Panopticon: A Case Study of the Development of the National Crime Records System». *Politics and Society* 15 (4), 483-511, σύμφωνα με Haggerty & Ericson 2000: 207.

⁸³⁹ Χάϊδου 2003: 96, 98, 113.

⁸⁴⁰ Garland 1991: 141, Brignall 2002: 3-4, Simon 2005: 1-20.

⁸⁴¹ Marx 1988β: 149. Για τον Marx (1988) η ‘κοινωνία υψίστης ασφαλείας’ (la société de sécurité maximale) εμπεριέχει τις εξής έξι υποκατηγορίες: την κοινωνία του προγραμματισμού (la société programmée), την κοινωνία του ‘φακελώματος’ (la société de dossiers), τη διαχειριστική κοινωνία (la société actuarielle ou prédictive), τη διαφανή κοινωνία (la société poreuse), την κοινωνία της αυτό-επιτήρησης (la société d’auto-surveillance) και τη φύλοπτη κοινωνία (la société soupçonneuse), Marx 1988β: 150.

Βρετανία⁸⁴² και αλλού (τέτοια ‘καινοτόμα προϊόντα ασφάλειας’ αγοράζονται κατά κόρον στις ΗΠΑ⁸⁴³). Ακόμη και γονείς στρέφονται στην αγορά τέτοιων εξελιγμένων μεθόδων για την προστασία των παιδιών τους από ενδεχόμενους κινδύνους. Στην περίπτωση αυτή η συσκευή GPS είναι κρυμμένη σε κάποιο παιδικό παιχνίδι, εάν πρόκειται για παιδιά μικρότερων ηλικιών, ενώ είναι ενσωματωμένη σε κάποιο προσωπικό αντικείμενο, όπως ρολόι, ρούχο, ζώνη, παπούτσι, κ.λπ., εάν πρόκειται για πιο μεγάλα παιδιά και εφήβους⁸⁴⁴.

Νέα τάση στον τομέα των συστημάτων γεωεντοπισμού διεθνώς είναι η εγκατάσταση Προγραμμάτων Ελέγχου της Οδηγικής Συμπεριφοράς (Driving Behavior Programmes), δηλ. ελέγχου του τρόπου οδήγησης των εργαζομένων όταν χρησιμοποιούν υπηρεσιακά οχήματα. Επίσης, ήδη από το 1997 η ελβετική εταιρία Swisscom πληροφορούσε τους χρήστες της ότι η θέση του κινητού τους τηλεφώνου καταγραφόταν μονίμως, κι εντοπιζόταν αυτόματα, μέσα σε μία διάμετρο μερικών εκατοντάδων μέτρων, ενώ τα στοιχεία της καταγραφής διατηρούνταν στη βάση δεδομένων της εταιρίας για μία περίοδο από 6 μήνες έως ενάμισι χρόνο μετά⁸⁴⁵. Έτσι, λοιπόν, βλέπουμε η επιτήρηση να παίρνει διαφορετικές μορφές (πέρα από αυτήν που ασκεί το κράτος στους πολίτες) και να επεκτείνεται συνεπώς, στο πεδίο των κοινωνικών σχέσεων, ενώ η ασφάλεια μετατρέπεται, για ακόμη μία φορά, σε ένα *par excellence* καταναλωτικό αγαθό⁸⁴⁶.

Ο Lyon (2003α, 2006α) παρομοιάζει την τεράστια μιντιακή κάλυψη των τρομοκρατικών χτυπημάτων της 11/9 με το ‘συνοπτικόν’ του Thomas Mathiesen, όπου οι πολλοί (το τηλεοπτικό κοινό) παρακολουθούσαν τους λίγους (τα θύματα), εν αντιθέσει με τη σύγχρονη ηλεκτρονική παρακολούθηση των πολιτών από τις Αρχές, η οποία ανταποκρίνεται στο ‘πανοπτικόν’ του Bentham (όπου οι λίγοι παρακολουθούν τους πολλούς). Και τα δύο αυτά συστήματα συνυπάρχουν

⁸⁴² Ειδικά μετά την ψήφιση σχετικής νομοθεσίας το 2007 περί εργοδοτικής ευθύνης για την προστασία της υγείας και της ασφάλειας στο εργασιακό περιβάλλον (Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007).

⁸⁴³ Toeniskoetter 2007: 2.

⁸⁴⁴ Βλ. διεξοδικά Thumala *et al.* 2015: 3-22.

⁸⁴⁵ Blanchette & Johnson 2002: 33.

⁸⁴⁶ Thumala *et al.* 2015: 17-19.

ταυτόχρονα, ενδυναμώνοντας και συμπληρώνοντας το ένα το άλλο, ενώ και τα δύο εξαρτώνται από ηλεκτρονικά μέσα επιτήρησης βασισμένα στην προηγμένη τεχνολογία⁸⁴⁷.

Αυτή η ανυπέρβλητη επιθυμία για συνεχή παρακολούθηση αναφέρει ο συγγραφέας ότι συνιστά αυτό που πολλοί θεωρητικοί του κινηματογράφου, όπως ο Christian Metz (1982), αποκαλούν ‘οπτικολαγνεία’ (‘scorophilia’) ή στην ακραία της μορφή ‘ηδονοβλεψία’ (‘voyeurism’). Και στις δύο περιπτώσεις, όπου οι πολλοί παρακολουθούν τους λίγους και οι λίγοι τους πολλούς, παραβιάζονται τα δικαιώματα των επιτηρούμενων με κύριο αυτό της ιδιωτικότητας, είτε έχουν δώσει τη συγκατάθεσή τους (όπως οι παίχτες reality), είτε όχι (όπως παραδείγματος χάριν τα θύματα των τρομοκρατικών επιθέσεων)⁸⁴⁸.

Συμπερασματικά, για πολλούς αναλυτές, ο τρόπος με τον οποίο ασκείται η διακυβέρνηση του εγκλήματος μέσω της σύγχρονης τεχνολογίας, φέρει πολλά **‘πανοπτικά’** χαρακτηριστικά. Ένα από αυτά είναι το γεγονός ότι δεν γίνεται εύκολα αντιληπτή από τους επιτηρούμενους, είτε διότι η παρακολούθηση πραγματοποιείται τεχνικά και **‘από απόσταση’** (π.χ. μέσω των κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης), είτε λόγω της εκούσιας εμπλοκής των επιτηρούμενων, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του ηλεκτρονικού βραχιολιού⁸⁴⁹. Αυτά, όμως, είναι κάποια από τα θέματα με τα οποία θα ασχοληθούμε σε επόμενες ενότητες.

⁸⁴⁷ Lyon 2006α: 37, 39-40, Doyle 2011: 283-287, 296. Ο Mathiesen σε μία προσπάθεια σύγκρισης των δύο συστημάτων αναφέρει πως τα MME παρουσιάζουν παρόμοια ‘εξελικτική’ πορεία με την πανοπτική φυλακή, αρχής γενομένης από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα, Mathiesen 1987: 62, του ιδίου 1997: 219-221, 223 και του ιδίου 1999: 31.

⁸⁴⁸ Lyon 2003α: 19-21 και του ιδίου 2006α: 40.

⁸⁴⁹ Lyon 1994: 67-68.

3.3. Πρόληψη αδικημάτων

Οι τεχνικές της επιτηρητικής πρόληψης διαφοροποιούνται ανάλογα με τη χρήση τους:

α) σε τεχνικές που διευκολύνουν τη σύλληψη του δράστη της εγκληματικής πράξης: βιντεοκάμερες, κλειστά κυκλώματα παρακολούθησης, ηλεκτρονικοί συναγερμοί, β) σε τεχνικές προληπτικού ελέγχου (παρακολούθηση και καταγραφή της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας και των τηλεφωνικών επικοινωνιών), γ) σε τεχνικές γεωεντοπισμού (GPS), και δ) σε τεχνικές αυτοματοποιημένης συλλογής προσωπικών δεδομένων: βιομετρικά στοιχεία, αριθμοί κυκλοφορίας αυτοκινήτων, στοιχεία ποινικού μητρώου, στοιχεία επιβατών αεροπορικών εταιρειών, κατόχους πιστωτικών καρτών, μεταναστών και λοιπών κοινωνικών ομάδων, κ.ο.κ..

Η παρακολούθηση μέσω της τεχνολογικά καθοδηγούμενης πρόληψης άρχισε να εμφανίζεται δειλά στις αρχές της δεκαετίας του '90 σε παγκόσμιο επίπεδο και συνδέθηκε με την άνθιση της αγοράς προϊόντων ασφαλείας και την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στον τομέα αυτό⁸⁵⁰. Με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στην υπηρεσία της πρόληψης της εγκληματικότητας, καταργείται η έννοια του χώρου και του χρόνου, αφού πλέον ο έλεγχος πραγματοποιείται από απόσταση και είναι αυτοματοποιημένος⁸⁵¹. Χάρη στα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, τα λοιπά τηλεπικοινωνιακά συστήματα και τις βάσεις δεδομένων, ο χρόνος και ο τόπος σχετικοποιούνται, επειδή οι πληροφορίες που καταγράφονται μεταφέρονται τάχιστα σε οποιοδήποτε μέρος του πλανήτη⁸⁵².

Οι ψηφιακές τεχνολογίες και μετέπειτα οι τεχνολογίες προσομοίωσης ως απαραίτητα στοιχεία 'πανοπτικού' ελέγχου συνιστούν το νέο ηλεκτρονικό πλέγμα της καθημερινής ζωής του σύγχρονου πολίτη. Διαμέσου της 'προ-έκθεσης' (pro-exposure) και της 'προ-καταγραφής' (pre-recording) το γεγονός έπεται του ελέγχου του και κατ' αυτόν

⁸⁵⁰ Αξίζει να τονισθεί ότι στη Γαλλία ο τζίρος των εταιρειών βιντεοεπιτήρησης πέρασε από τα 224,4 εκατ. ευρώ το 1993 στα 490,3 εκατ. ευρώ το 2003, σημειώνοντας αύξηση 118% σε δέκα χρόνια, Hellemann, E. (2008) «La vidéosurveillance, un mirage technologique et politique». Στο: Mucchielli, L. (εκδ.) *La frénésie sécuritaire*. La Découverte, Paris, σελ. 113, σύμφωνα με Παπαθεοδώρου 2009: 46.

⁸⁵¹ Lyon 2009: 111, Bauman & Lyon 2013: 76.

⁸⁵² McCahill 1998: 44-45.

τον τρόπο μεταφερόμαστε στον χώρο της ‘υπερπραγματικότητας’ (hyperreality) των ψηφιακών βάσεων δεδομένων και των πολλαπλών ηλεκτρονικών συστημάτων. Άλλωστε, «η τεχνοπρόληψη σηματοδοτεί το πέρασμα από την πρόληψη της εγκληματικότητας, στην πρόληψη και τη διαχείριση των κινδύνων»⁸⁵³.

Αμέσως παρακάτω θα μελετήσουμε τις κυριότερες μορφές *τεχνικής πρόληψης* του εγκλήματος.

⁸⁵³ Παπαθεοδώρου 2009: 92.

3.3.1. Βιομετρικές εφαρμογές

Ως *βιομετρία*⁸⁵⁴ ορίζεται η τεχνική αναγνώρισης της μοναδικότητας ενός ατόμου με βάση τα ιδιαίτερα βιολογικά, γενετικά και συμπεριφορικά χαρακτηριστικά του, τα οποία θεωρούνται προσωπικά και αναλλοίωτα, και τα οποία μετατρέπονται σε ψηφιακό αποτύπωμα (*empreinte numérique*) προκειμένου να καταχωρηθούν σε βάσεις δεδομένων⁸⁵⁵. Πρόκειται για την πλέον προηγμένη (τεχνολογικά) και αξιόπιστη μέθοδο ταυτοποίησης του ατόμου στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, ενώ οι βιομετρικές εφαρμογές αξιοποιούν ένα ευρύ δίκτυο πηγών και βάσεων πληροφοριών⁸⁵⁶, συντελώντας με τον τρόπο αυτό στη *βιομετρικοποίηση* (*biométrisation*) της ανθρώπινης δραστηριότητας⁸⁵⁷.

Η βιομετρία βλέπουμε να τίθεται στην υπηρεσία της ασφάλειας και της πρόληψης της εγκληματικότητας τόσο για την εξακρίβωση της ταυτότητας πιθανών υπόπτων, όσο και για τον έλεγχο της πρόσβασης εισόδου απλών πολιτών σε χώρους εργασίας, υπολογιστές, αυτοκίνητα, υπηρεσίες, καταστήματα, στις ηλεκτρονικές συναλλαγές⁸⁵⁸, ακόμη και σε εκπαιδευτικούς χώρους (όπως τα πανεπιστήμια)⁸⁵⁹. Με τη βιομετρία το σώμα αποτελεί το ίδιο έναν κωδικό⁸⁶⁰ ή μία πληροφορία⁸⁶¹, η οποία δεν μπορεί να ξεχαστεί, να κλαπεί, να χαθεί ή να μεταβληθεί, καθώς επίσης, ούτε να αντιγραφεί, απομιμηθεί, αποκωδικοποιηθεί και μοιραστεί με άλλα άτομα⁸⁶². Με αυτόν τον τρόπο,

⁸⁵⁴ Η λέξη *βιομετρία* η οποία είναι ελληνικής προέλευσης, προέρχεται ετυμολογικά από το ουσιαστικό *βίος* (=ζωή, οργανισμός, σώμα) και το ρήμα *μετρώ*, Lyon 2001α: 72, Prabhakar *et al.* 2003: 33, Ceyhan 2006β: 33, Koltzsch 2007: 119, Liberatore 2007: 113, Ceyhan 2008: 104, Maguire 2009: 9. Εντούτοις, η βιομετρία ορίζεται από ορισμένα λεξικά ως «η ποσοτική ή στατιστική μελέτη της βιολογίας», Lyon 2009: 114.

⁸⁵⁵ Foessel & Garapon 2006: 165.

⁸⁵⁶ Παπαθεοδώρου 2009: 96-98.

⁸⁵⁷ Ocqueteau & Pichon 2011: 217.

⁸⁵⁸ Όπως είναι η σχετικά πρόσφατη υπηρεσία του Internet Banking, βλ. μεταξύ άλλων Normalini & Ramayah 2012: 364-369.

⁸⁵⁹ Spalding 2011: 8-9.

⁸⁶⁰ Lyon 2008: 506 και του ιδίου 2009: 123.

⁸⁶¹ Βλ. van der Ploeg 2012: 176-183.

⁸⁶² Ross & Jain 2003: 2116, Li *et al.* 2006: 43, Uzoka & Ndzingo 2009: 1551. Σε αντίθεση με τις τραπεζικές κάρτες και τους κωδικούς πρόσβασης οι οποίοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν και από μη

στη σύγχρονη επιτήρηση το ανθρώπινο σώμα καθίσταται ταυτόχρονα, τόσο στόχος, όσο και εργαλείο ελέγχου⁸⁶³.

Η βιομετρία ως μέθοδος αναγνώρισης της ταυτότητας του ατόμου έκανε την εμφάνισή της από το 19^ο αιώνα⁸⁶⁴. Συγκεκριμένα, στα τέλη του 1870 ο Σκωτσέζος χειρουργός-ιατρός Henry Faulds, ο οποίος εργαζόταν στο νοσοκομείο Tsukiji του Τόκυο, ερεύνησε τα δακτυλικά αποτυπώματα των αρχαίων ιαπώνων που είχαν απομείνει πάνω σε αγγεία και κεραμικά σκεύη. Στην πορεία, το 1880 δημοσίευσε ένα γράμμα στο περιοδικό *Nature* στο οποίο περιείχε τις παρατηρήσεις της μελέτης του. Κύριος ισχυρισμός του αποτέλεσε η μοναδικότητα των δακτυλικών αποτυπωμάτων και η καθοριστική συμβολή τους στην αναγνώριση της ταυτότητας των παραβατών⁸⁶⁵.

Λίγο καιρό αργότερα, ο βρετανός William Herschel, υπάλληλος της βρετανικής εταιρίας 'East India Company' στην αποικιοκρατούμενη τότε Ινδία, κατέληξε σε παρόμοια συμπεράσματα, δημοσιεύοντας στο ίδιο περιοδικό ένα ά. αναφορικά με τη μοναδικότητα και σταθερότητα των δακτυλικών αποτυπωμάτων στον χρόνο. Αρχικά, ο Herschel είχε μελετήσει διεξοδικά επί σειρά ετών⁸⁶⁶, χιλιάδες δακτυλικά αποτυπώματα των αυτόχθονων πληθυσμών της Βεγγάλης, που λαμβάνονταν κατά τη σύναψη συμβολαίων μεταξύ τους, έχοντας ως υπόθεση εργασίας την ύπαρξη

εξουσιοδοτημένα άτομα με σκοπό την απάτη, οι βιομετρικοί δείκτες είναι μοναδικοί σε κάθε άτομο, παρέχοντας σχετικά περισσότερη ασφάλεια στις ηλεκτρονικές συναλλαγές, Λαζαράκος 2001: 1166.

⁸⁶³ Maguire 2009: 9. Ενδιαφέρουσα είναι η ανάλυση της Lynsey Dubbeld αναφορικά με τη σπουδαιότητα του ανθρώπινου σώματος, ως του υποκειμένου της σύγχρονης επιτήρησης που ασκείται διαμέσου των καμερών παρακολούθησης, στις οποίες θα αναφερθούμε σε κάποια από τις ενότητες που ακολουθούν, βλ. Dubbeld 2003: 151-162.

⁸⁶⁴ Ωστόσο, οι αρχαιολογικές ενδείξεις συνηγορούν στο ότι τα πρώτα ευρήματα δακτυλικών αποτυπωμάτων έχουν καταγραφεί σε χώρες της Άπω Ανατολής (στην αρχαία Κίνα, τη Βαβυλωνία και την Ασσυρία) και τοποθετούνται στις αρχές του 6^{ου} αιώνα μ.Χ., όπου οι συμβαλλόμενοι έθεταν σε συμβόλαια και σε επίσημα έγγραφα το δακτυλικό τους αποτύπωμα, εν ιδεί υπογραφής, Φαρσεδάκης 1984: 68 (υποσημ. 246), Allen *et al.* 2005: 21, Maguire 2009: 10. Ομοίως, οι Φαραώ της Αρχαίας Αιγύπτου χρησιμοποιούσαν το δακτυλικό αποτύπωμα (σε συνδυασμό με την υπογραφή) ως μέσο για την εξακρίβωση της ταυτότητας, Baird 2002: 18, Davis 2004: 45.

⁸⁶⁵ Faulds, H. (1880) «On the Skin-Furrows of the Hand». *Nature* 28, σελ. 605, σύμφωνα με Maguire 2009: 10, Finn 2005: 25, Allen *et al.* 2005: 22.

⁸⁶⁶ Και συγκεκριμένα από το 1856 έως το 1880, Allen *et al.* 2005 : 21.

κληρονομικότητας στο σχήμα και το μέγεθος αυτών, ισχυρισμός που στην πορεία καταρρίφθηκε⁸⁶⁷.

Το 1880 ο Herschel παρέδωσε τις εμπειρίες που είχε καταγράψει σε μία σειρά υπομνημάτων στον ξάδελφο του Δαρβίνου, τον πολυμαθή ανθρωπολόγο και πατέρα της ευγονικής Francis Galton, ο οποίος εφηύρε το 1900 έναν τρόπο συλλογής και ταξινόμησης των δακτυλικών αποτυπωμάτων. Το 1897, τέλος, ο βρετανός αστυνομικός Edward Henry υιοθέτησε τις επιστημονικές παρατηρήσεις του Galton και κατ' αυτόν τον τρόπο καθιερώθηκε το περίφημο σύστημα ταξινόμησης των δακτυλικών αποτυπωμάτων Galton-Henry. Το σύστημα αυτό χρησιμοποιείται από τις αστυνομικές υπηρεσίες πολλών χωρών για την εξακρίβωση της ταυτότητας των δραστών, με πρώτη τη Scotland Yard, η οποία το χρησιμοποιεί ήδη από το 1901⁸⁶⁸.

Παρομοίως, το 1880 ο επικεφαλής του τμήματος εγκληματολογικής αναγνώρισεως της αστυνομίας του Παρισίου Alphonse Bertillon, δημιούργησε ένα σύστημα εγκληματολογικής ταυτοποίησης (γνωστό και ως *Bertillonage*)⁸⁶⁹ τόσο των δραστών, όσο και των υπότροπων εγκληματιών, βασισμένο στην ανθρωπομετρία (δηλ. τη μέτρηση των διαφορετικών μεγεθών του σώματος και των μεταξύ τους αναλογιών)⁸⁷⁰ και στη φωτογραφία⁸⁷¹. Όπως αναφέρει ο Ιάκωβος Φαρσεδάκης (1984) για τη φωτογράφιση απαιτούνταν ο ίδιος φωτισμός και η ίδια απόσταση αντικειμένου από τον φωτογραφιζόμενο, η ράχη του οποίου εφαπτόταν σε μία ράβδο προσαρτημένη σε ένα έδρανο απέναντι από τη φωτογραφική μηχανή και ο αυχένας του συγκρατούνταν από μια υποδοχή. Αυτό συνέβαινε ούτως ώστε οποιοδήποτε άτομο που φωτογραφιζόταν να βρίσκεται πάντοτε στην ίδια θέση, ενώ λαμβάνονταν τρεις

⁸⁶⁷ Finn 2005: 26.

⁸⁶⁸ Allen *et al.* 2005:22, Maguire 2009: 10-11. Η μέθοδος Galton-Henry χρησιμοποιείται και στη χώρα μας από το Τμήμα Δακτυλοσκοπίας της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών (ΔΕΕ) της ΕΛΑΣ για τη συλλογή και ταξινόμηση των δακτυλικών αποτυπωμάτων.

⁸⁶⁹ Το σύστημα του Bertillon χρησιμοποιούνταν για τον προσδιορισμό της ταυτότητας των κρατουμένων στις ΗΠΑ μέχρι και το 1920, Wayman *et al.* 2005: 2.

⁸⁷⁰ Για την καταγωγή κι εξέλιξη της 'δικαστικής ανθρωπομετρίας' ('anthropométrie judiciaire'), βλ. σχετικά About 2011: 39-61.

⁸⁷¹ Deporge, A. (2007) «Biometrie et surveillance». *Monde Social* 2, σελ. 23, σύμφωνα με Παπαθεοδώρου 2009: 95.

φωτογραφίες: μία κατά μέτωπο, η άλλη κατά κατανομή και η τρίτη με κλίση τριών τετάρτων⁸⁷².

Σύμφωνα με την τεχνική αυτή, το άτομο αναγνωριζόταν από 11 συγκεκριμένες μετρήσεις των μερών του σώματος (όπως του ύψους και του μεγέθους των ώμων, των δακτύλων, των ποδιών, των αυτιών, κ.ά.) και του κεφαλιού του (όπως της διαμέτρου του κρανίου)⁸⁷³, καθώς επίσης και από διάφορα άλλα σωματικά χαρακτηριστικά, όπως ουλές, τατουάζ, σημάδια και διάφορες οργανικές ανωμαλίες (λ.χ. στραβισμός, χωλότητα). Στη συνέχεια γίνονταν συσχετισμοί ανάμεσα στις σωματικές μετρήσεις και το άτομο κατηγοριοποιούνταν σε κάποιο συγκεκριμένο 'εγκληματικό τύπο' ('type criminel'), στον οποίο κατατάσσονταν οι εγκληματίες που είχαν παρόμοια μορφολογικά χαρακτηριστικά⁸⁷⁴.

Στην περίπτωση που η ανθρωπομετρία αποκλειστικά δεν επαρκούσε, γινόταν φωτογραφική λήψη των μερών του σώματος με το σκεπτικό ότι κάθε μία από τις φωτογραφίες που λαμβάνονταν, είχε κάτι το διαφορετικό να προσδώσει σε σχέση με την ταυτότητα του υποκειμένου (πρόκειται για το περίφημο *πορτρέτο που μιλάει/portrait parlé*)⁸⁷⁵. Το 1902 στη Γαλλία υπήρξε η πρώτη εξιχνίαση εγκλήματος (ανθρωποκτονίας συγκεκριμένα) με βάση τα δακτυλικά αποτυπώματα του δράστη, ενώ κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα οι αστυνομικές αρχές προχώρησαν στη δημιουργία αρχείων δακτυλικών αποτυπωμάτων των συλληφθέντων και καταδικασθέντων δραστών, καθώς και στη δημιουργία ειδικών υπηρεσιών σήμανσης για τη συλλογή και επεξεργασία των γενετικών αποτυπωμάτων⁸⁷⁶.

Εκτός μεμονωμένων ερευνών που αφορούσαν τη μοναδικότητα του αμφιβληστροειδούς του ματιού, η 'βιομηχανία' της βιομετρίας παρέμενε σχετικά στατική μέχρι τη δεκαετία του '60, περίοδο κατά την οποία οι αδελφοί Miller από το New Jersey των ΗΠΑ εφηύραν το πρώτο αυτοματοποιημένο μηχάνημα μέτρησης του

⁸⁷² Φαρσεδάκης 1984: 67 (υποσημ. 244).

⁸⁷³ Norris & Armstrong 1999α: 16.

⁸⁷⁴ Βλ. διεξοδικά Guillo 2008: 97-117.

⁸⁷⁵ Finn 2005: 24, Maguire 2009: 12.

⁸⁷⁶ Παπαθεοδώρου 2009: 96.

ύψους των ανθρώπινων δακτύλων (το οποίο ονομαζόταν Identimat)⁸⁷⁷. Στη συνέχεια, βλέπουμε τη δημιουργία και εγκατάσταση στο λογισμικό των πληροφοριακών μονάδων των μεγαλύτερων αστυνομικών υπηρεσιών του κόσμου (όπως του FBI) του *Συστήματος Αυτόματης Αναγνώρισης Δακτυλικών Αποτυπωμάτων* (Automated Fingerprint Identification System/AFIS)⁸⁷⁸, ενώ κατά την επόμενη δεκαετία, έγιναν γνωστές οι συσκευές αναγνώρισης της φωνής και της υπογραφής, για τις οποίες υπήρξε έντονο ενδιαφέρον και από τις αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις⁸⁷⁹.

Το AFIS είναι το μεγαλύτερο σύστημα δεκαδακτυλικής ταυτοποίησης στον κόσμο, το οποίο χρησιμοποιείται και στη χώρα μας από το Τμήμα Εξερευνήσεων της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών της ΕΛΑΣ. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που άντλησε η γράφουσα από την επαφή που είχε με τους εκπροσώπους της εν λόγω υπηρεσίας, το ελληνικό Αυτόματο Σύστημα Αναγνώρισης των Δακτυλικών και Παλαμικών Αποτυπωμάτων (ΑΣΑΔΠΑ) δημιουργήθηκε το 1996 για τον εκσυγχρονισμό του συστήματος ταυτοποίησης των αποτυπωμάτων των σεσημασμένων ατόμων. Αρχικά το αρχείο των αποτυπωμάτων ήταν σε έντυπη μορφή και ήταν αρκετά χρονοβόρα η εισαγωγή στοιχείων σε αυτό. Τα τελευταία χρόνια τα δελτία αποτυπωμάτων είναι σε ηλεκτρονική μορφή, όπου καθένα καταχωρείται στο σύστημα με έναν διαφορετικό αλγόριθμο. Αυτό επιτρέπει την αυτόματη σύγκριση κι εξαγωγή πιθανών αποτελεσμάτων, διευκολύνοντας το έργο των εξερευνητών τόσο ως προς τον χρόνο, όσο και ως προς την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων.

Για παράδειγμα, μέσα από τη βάση των 70 χιλ. ψηφιοποιημένων δελτίων αποτυπωμάτων που υπάρχουν σήμερα (τα οποία είναι δεκαδακτυλικά αποτυπώματα), το σύστημα παραβάλει κι εξάγει αυτόματα τα 10-20 πιο πιθανά αποτελέσματα, τα οποία στη συνέχεια εξετάζει ένα προς ένα ο ερευνητής, προκειμένου να εξάγει ένα ασφαλές συμπέρασμα. Εάν ο δράστης έχει συλληφθεί στο παρελθόν και τα αποτυπώματά του βρίσκονται ήδη στο AFIS, τότε τα αποτελέσματα είναι 100% ακριβή. Το σύστημα AFIS στη χώρα μας αναβαθμίστηκε το 2004 και αναμένεται νέα αναβάθμιση και προμήθεια πιο εξελιγμένου σε ταχύτητα, απόδοση και

⁸⁷⁷ Baird 2002: 19, Davis 2004: 45.

⁸⁷⁸ Jarosz & Fondeur 2005: 264, Adkins 2007: 542-543.

⁸⁷⁹ Davis 2004: 45.

αποτελεσματικότητα εξοπλισμού. Επιπροσθέτως, ενώ μέχρι και σήμερα η σήμανση των δακτύλων και της παλάμης γινόταν με τον παραδοσιακό τρόπο με το μελάνι, στο άμεσο μέλλον προβλέπεται αυτή η διαδικασία να εκσυγχρονιστεί και η σήμανση να γίνεται μέσω της εισαγωγής των δακτύλων και της παλάμης σε κάποιο ψηφιακό ανιχνευτή.

Οι σύγχρονες εξελίξεις της βιομετρίας επιτρέπουν την πρόσβαση σε κάποια *βιολογικά* χαρακτηριστικά του ανθρώπινου οργανισμού και κατ' επέκταση στην περαιτέρω επεξεργασία τους, όπου με τη βοήθεια αλγορίθμων επιτυγχάνεται η διαδικασία αναγνώρισης του ατόμου, ενώ σχετίζονται άμεσα με τις 'έξυπνες' κάρτες ('smart' cards) και τα κλειστά κυκλώματα παρακολούθησης (CCTV), στα οποίες βλέπουμε να ενσωματώνονται κάποιοι βιομετρικοί δείκτες⁸⁸⁰. Για τη συλλογή και ανάλυση κάθε βιομετρικού δείγματος που λαμβάνεται, απαιτείται η εγκατάσταση ενός συστήματος το οποίο αποτελείται από: 1) έναν σένσορα/ανιχνευτή (scanner) ο οποίος σκανάρει και στη συνέχεια συλλέγει τα βιομετρικά χαρακτηριστικά που εισάγονται, 2) μία συσκευή πιστοποίησης της γνησιότητας των εισαγόμενων δειγμάτων και 3) μία βάση δεδομένων στην οποία αποθηκεύονται τα δείγματα που έχουν ληφθεί⁸⁸¹.

Η διαδικασία που ακολουθείται περιλαμβάνει το *στάδιο εισαγωγής* (enrollment phase) και το *στάδιο διακρίβωσης της ταυτότητας* ανεξάρτητων χρηστών (identification phase) ή *πιστοποίησης της αυθεντικότητας της δηλωμένης ταυτότητας* ενός συγκεκριμένου χρήστη (verification ή authentication phase). Κατά το πρώτο στάδιο, το ενίοτε βιομετρικό χαρακτηριστικό του ατόμου σκανάρεται και εν τέλει ψηφιοποιείται από τον βιομετρικό ανιχνευτή. Στη συνέχεια δημιουργείται ένα συμπτυκνωμένο, αλλά όμοιο αντίγραφο του ψηφιακού αυτού αποτυπώματος (συνήθως κωδικοποιημένο για λόγους ασφαλείας), το οποίο είτε αποθηκεύεται στη βάση δεδομένων του συστήματος ή τοποθετείται στις πύλες εισόδου άλλων συστημάτων αναγνώρισης, όπως ηλεκτρονικών υπολογιστών, μηχανημάτων αυτόματης ανάληψης μετρητών (ATMs), μαγνητικών καρτών αναγνώρισης, ηλεκτρονικών θυρών γραφείων, καταστημάτων, οικιστικών συγκροτημάτων, κ.ο.κ.. Κατά τη δεύτερη φάση της αναγνώρισης, ο βιομετρικός ανιχνευτής καταγράφει το βιομετρικό στοιχείο του

⁸⁸⁰ Lyon 2003β: 18.

⁸⁸¹ Λαζαράκος 2001: 1166.

ατόμου, το ψηφιοποιεί και το αναπαράγει όπως ακριβώς και στην πρώτη φάση, και στο τέλος το συγκρίνει είτε με το δείγμα του συγκεκριμένου ατόμου που έχει εισαχθεί στο σύστημα ως γνωστός χρήστης (*ταυτοποίηση/one-to-one matching*) και πρόκειται για το *δείγμα αναφοράς* (reference template)⁸⁸², είτε με το σύνολο των δειγμάτων που είναι καταχωρημένα στη βάση δεδομένων (*αναγνώριση/one-to-many matching*)⁸⁸³.

Σκοπός της *αναγνώρισης* είναι η απάντηση στο ερώτημα «*ποιά είναι ταυτότητα του συγκεκριμένου χρήστη;*» γι' αυτό και η σύγκριση γίνεται ανάμεσα στα πολλά βιομετρικά δείγματα που περιέχει η εκάστοτε βάση δεδομένων, ενώ της *ταυτοποίησης* είναι η απάντηση στο ερώτημα «*είναι ο συγκεκριμένος χρήστης αυτός που ισχυρίζεται πως είναι;*» γι' αυτό και η σύγκριση γίνεται μόνο με το δείγμα αναφοράς⁸⁸⁴.

Τα βιομετρικά στοιχεία διακρίνονται: α) στα *‘βιολογικά’* (physiological biometrics) τα οποία ονομάζονται και *‘στατικά’* διότι ο χρήστης εισάγει στο σύστημα ένα σταθερό και αμετάβλητο βιομετρικό δείκτη, όπως είναι για παράδειγμα η ίριδα και ο αμφιβληστροειδής του ματιού, τα δακτυλικά αποτυπώματα, η γεωμετρία των χεριών και του προσώπου, το σχήμα των φλεβών, κ.λπ. και β) στα *‘συμπεριφορικά’* (behavioral biometrics) όπως είναι η υπογραφή, ο βηματισμός, η πληκτρολόγηση και η φωνή, τα οποία ονομάζονται και *‘δυναμικά’*, εφόσον ο χρήστης μπορεί να εισάγει διαφορετικά βιομετρικά δείγματα κάθε φορά (ανάλογα με τη συναισθηματική ή ψυχική κατάσταση στην οποία βρίσκεται) ή να μεταβάλει το αρχικό δείγμα αναφοράς. Μην ξεχνάμε πως στα συμπεριφορικά βιομετρικά στοιχεία η επιβεβαίωση

⁸⁸² Τέτοιου είδους ταυτοποιήσεις οι οποίες αποκαλούνται ‘θετικές’ χρησιμοποιούνται για την πρόσβαση στην είσοδο εργαζομένων σε εταιρείες οι οποίες διαθέτουν ανάλογα βιομετρικά συστήματα (‘positive identification’ systems). Για παράδειγμα, οι εργαζόμενοι στον διεθνή αερολιμένα του Σαν Φρανσίσκο τοποθετούν την παλάμη τους σε έναν βιομετρικό ανιχνευτή και αν τα χαρακτηριστικά της ταιριάζουν με τα δείγματα που είναι ήδη καταχωρημένα στο σύστημα, τότε γίνεται ταυτοποίηση γνωστού χρήστη κι επιτρέπεται η είσοδος στους χώρους του αεροδρομίου, Wayman *et al.* 2005: 5.

⁸⁸³ Jain *et al.* 2000: 92, Matyas & Stapleton 2000: 429, Rejman-Greene 2002: 32-33, Flink 2002: 10, Ross & Jain 2003: 2116-2117, Prabhakar *et al.* 2003: 33-34, Zureik & Hindle 2004: 117, Crosbie 2005: 5, Toledano *et al.* 2006: 1102, Li 2006: 100, Li *et al.* 2006: 44, Busch 2006: 24, Wilson 2006α: 90, Lyon 2008: 501-502, Elliott 2009: 7, Schouten & Jacobs 2009: 306, Clodfelter 2010: 181, Dorizzi 2011: 127-128.

⁸⁸⁴ Grijpink 2001: 156, Nieto *et al.* 2002: 5, Baird 2002: 18, Woodward *et al.* 2003: 2, Chandra & Calderon 2005: 102, Grijpink 2005: 142, Bala 2008: 65, Lyon 2009: 115.

της ταυτότητας εξαρτάται από κάτι που πρέπει να εκφέρει, να γράψει ή να πληκτρολογήσει ο χρήστης, δηλ. από στοιχεία που δεν προέρχονται απ' ευθείας από το ανθρώπινο σώμα (όπως συμβαίνει με τα βιολογικά), αλλά από αυτά που προκύπτουν μετά από κάποια ανθρώπινη κίνηση/παρέμβαση⁸⁸⁵.

Επιπλέον, κάποια από τα παραπάνω βιομετρικά στοιχεία χαρακτηρίζονται ως 'παθητικά', διότι ανιχνεύονται από απόσταση χωρίς να απαιτούν την άμεση συμμετοχή του ατόμου στη διαδικασία λήψης αυτών, όπως είναι για παράδειγμα η αναγνώριση του προσώπου, όπου το άτομο το μόνο που έχει να κάνει είναι να κοιτάζει προς την κάμερα που το βιντεοσκοπεί. Στα 'ενεργά', αντιθέτως, βιομετρικά στοιχεία απαιτείται η ενεργή συμμετοχή και συνεργασία του ατόμου προκειμένου να ολοκληρωθεί η διαδικασία λήψης του βιομετρικού δείγματος, όπως είναι για παράδειγμα η τοποθέτηση των δακτύλων ή του προσώπου του στη συσκευή ανίχνευσης προκειμένου να ληφθούν τα δακτυλικά αποτυπώματα ή να αναλυθεί η ίριδα του ματιού του ή οφείλει να μιλήσει σε κάποιο μικρόφωνο προκειμένου να ταυτοποιηθεί η φωνή του⁸⁸⁶.

Αλλά ας εξετάσουμε συνοπτικά καθέναν από τους πιο κύριους βιομετρικούς δείκτες χωριστά⁸⁸⁷.

Τα δακτυλικά αποτυπώματα: Πρόκειται για την πιο παλιά και διαδεδομένη μέθοδο διακρίβωσης της ταυτότητας του ατόμου, γνωστή και ως δακτυλοσκόπηση. Το σχήμα των κορυφογραμμών και των θηλοειδών γραμμώσεων⁸⁸⁸ που βρίσκονται στην

⁸⁸⁵ Sherman 1992: 129, Hyun-Jung 1995: 206, Fairhust & Ng 2001: 31, Baird 2002 : 19, Toledano *et al.* 2006: 1102, Li 2006: 97.

⁸⁸⁶ Liu & Wechsler 2005: 97.

⁸⁸⁷ Η παρουσίαση των κυριότερων βιομετρικών στοιχείων που ακολουθεί δεν είναι σε καμία περίπτωση εξαντλητική, διότι με την εξέλιξη της τεχνολογίας στον τομέα αυτό, εμφανίζονται συνεχώς νέα βιομετρικά δεδομένα. Σύμφωνα, πάντως, με τις σχετικά πρόσφατες εκτιμήσεις της Διεθνούς Ένωσης Βιομετρίας (International Biometric Group 2008) οι πιο διαδεδομένοι βιομετρικοί δείκτες είναι τα δακτυλικά αποτυπώματα, το σχήμα του προσώπου, η ίριδα του ματιού και οι φλέβες του χεριού, Lalam & Nadaud 2011: 87.

⁸⁸⁸ Στα νεώτερα χρόνια ο Ιταλός Marcello Malpighi, φυσιολόγος του 17^{ου} αιώνα, μελέτησε και θεμελίωσε θεωρητικά τον τρόπο σχηματισμού των θηλοειδών γραμμών των δακτύλων, γι' αυτό και η βλαστική στιβάδα, προς τιμήν του, πήρε το όνομα 'μαλπίγκειος στιβάδα'. Τα δακτυλικά αποτυπώματα

εσωτερική επιφάνεια κάθε δακτύλου, διαμορφώνεται κατά την εμβρυική περίοδο του ατόμου και θεωρείται μοναδικό (ακόμη και στην περίπτωση των μονοωογενών διδύμων), καθώς επίσης, μοναδικό είναι και το αποτύπωμα κάθε δακτύλου χωριστά του ίδιου προσώπου⁸⁸⁹. Επιπρόσθετα, τα δακτυλικά αποτυπώματα είναι σταθερά σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου, αμετάβλητα, σχετικά αναλλοίωτα κι εύκολα ‘εκμεταλλεύσιμα’ αφού ταξινομούνται με μεγάλη ευχέρεια⁸⁹⁰. Τα δακτυλικά αποτυπώματα είχαν αρχικά ταυτισθεί μόνο με την αστυνομική έρευνα, κατά τη διάρκεια εξιχνίασης μιας υπόθεσης, ενώ λαμβάνονταν με την παραδοσιακή μέθοδο του μελανιού, όπου και αποτυπώνονταν σε χαρτί για περαιτέρω σύγκριση και ανάλυση. Με την εξέλιξη της πληροφοριακής τεχνολογίας τα δακτυλικά αποτυπώματα ψηφιοποιούνται μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών, ενώ εισάγονται ηλεκτρονικά για περαιτέρω επεξεργασία σε κεντρικές βάσεις δεδομένων⁸⁹¹. Αποτελούν διαχρονικά έναν από τους πιο δημοφιλείς και αξιόπιστους⁸⁹² βιομετρικούς δείκτες αναγνώρισης της ταυτότητας απλών πολιτών. Τα δακτυλικά αποτυπώματα συνιστούν την πιο προτιμητέα μέθοδο ταυτοποίησης από τις αστυνομικές και ανακριτικές αρχές σε παγκόσμιο επίπεδο, καταλαμβάνοντας σχεδόν το 75% της συνολικής αγοράς των βιομετρικών εφαρμογών⁸⁹³. Ομοίως, είναι η πιο διαδεδομένη μέθοδος ταυτοποίησης στις ΗΠΑ και στον ιδιωτικό τομέα για τη διευκόλυνση των εμπορικών συναλλαγών (σε τράπεζες, επιχειρήσεις, καταστήματα, εμπορικά κέντρα, θεματικά πάρκα, κ.ο.κ.), καταλαμβάνοντας το 43,6% του συνόλου των βιομετρικών εφαρμογών⁸⁹⁴. Παρ’ όλα αυτά, τα δακτυλικά αποτυπώματα ενδέχεται να μην ενδείκνυνται ως μέθοδος αυτόματης ταυτοποίησης σε περιπτώσεις φθοράς της

ανάλογα με τα σχήματα των θηλοειδών τους γραμμών κατηγοριοποιούνται σε τοξοειδή, σκηνοειδή, περιστροφικά, κολποειδή –προς ωλένη ή προς κερκίδα- και σύνθετα, Φαρσεδάκης 1984: 68 (υποσημ. 246).

⁸⁸⁹ Jain *et al.* 2000: 95, De Luis-Garcia *et al.* 2003: 2547. Απαιτείται η ύπαρξη τουλάχιστον 12 κοινών σημείων μεταξύ δύο αποτυπωμάτων για να συναχθεί το συμπέρασμα ότι πρόκειται για τα δακτυλικά αποτυπώματα του ίδιου προσώπου, Φαρσεδάκης 1984: 68 (υποσημ. 246).

⁸⁹⁰ Φαρσεδάκης 1984: 68 (υποσημ. 246).

⁸⁹¹ Baird 2002: 19, van der Ploeg 2003: 60, Adkins 2007: 542-543.

⁸⁹² Υποστηρίζεται ότι η πιθανότητα λανθασμένης ταυτοποίησης προερχόμενης από τα δακτυλικά αποτυπώματα είναι 1 προς 1.000.000, Λαζαράκος 2001: 1167.

⁸⁹³ Lyon 2008: 501, Ceyhan 2008: 115.

⁸⁹⁴ Clodfelter 2010: 183.

βλαστικής στιβάδας των θηλογραμμών, που δύναται να επιφέρουν ηλικιακοί, περιβαλλοντικοί, γενετικοί και άλλοι παράγοντες (όπως το επάγγελμα του ατόμου)⁸⁹⁵.

Η γεωμετρία του χεριού: Το σχήμα, το μέγεθος και οι γραμμώσεις του χεριού και της παλάμης, το μήκος και το πάχος των δακτύλων, καθώς επίσης και η μέτρηση της πυκνότητας του δέρματος⁸⁹⁶, μπορούν να αποτελέσουν μοναδικούς βιομετρικούς δείκτες. Πρόκειται για μία απλή, εύχρηστη και σχετικά προσιτή οικονομικά τεχνική αναγνώρισης, ενώ στα αρνητικά της συγκαταλέγονται οι δυσκολίες ακριβούς ταυτοποίησης λόγω προβλημάτων που συνδέονται με τη φυσιολογία των χεριών, όπως ξηροδερμία, αρθρίτιδα, κ.λπ., αλλά και λόγω περιβαλλοντικών παραγόντων, όπως π.χ. σκόνη⁸⁹⁷. Τα πρώτα βιομετρικά συστήματα που ανιχνεύουν το χέρι και την παλάμη έκαναν την εμφάνισή τους στις ΗΠΑ στις αρχές της δεκαετίας του '70, ενώ μερικά από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα εφαρμογής τους είναι: α) το σύστημα που χρησιμοποιήθηκε στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα το 1996 για την πρόσβαση των αθλητών και των επισκεπτών στο ολυμπιακό χωριό. Περισσότερα από 65.000 άτομα είχαν καταχωρηθεί στη βάση δεδομένων του συστήματος και περισσότερες από 1 εκατ. ταυτοποιήσεις πραγματοποιήθηκαν μέσα σε 28 μόλις ημέρες, β) το πρόγραμμα INSPASS που είχε εγκατασταθεί τη δεκαετία του '90 στους διεθνείς αερολιμένες JFK της Νέας Υόρκης, του Λος Άντζελες, του Μαϊάμι, του Νιούαρκ, του Τορόντο και του Βανκούβερ, βάσει του οποίου ελεγχόταν η ταυτότητα και κατόπιν επιτρεπόταν η είσοδος σε περισσότερους από 50.000 επιβάτες. Πρόκειται για το μεγαλύτερο πρόγραμμα βιομετρικής αναγνώρισης που είχε υιοθετηθεί μέχρι εκείνη την περίοδο από την αμερικανική κυβέρνηση, γ) το σύστημα αναγνώρισης της γεωμετρίας 'δύο δακτύλων' του πάρκου ψυχαγωγίας της Walt Disney, το οποίο επέτρεπε την είσοδο του κοινού στο πάρκο, αποτρέποντας παράλληλα, τις απόπειρες κλοπής ή νόθευσης των εισιτηρίων. Υπολογίζεται πως το σύστημα προέβη σε περισσότερες από 20 εκατ. ταυτοποιήσεις κατά την περίοδο λειτουργίας του και δ) το

⁸⁹⁵ Jain *et al.* 2000: 96. Χάρη στην προηγμένη τεχνολογία, όπως είναι οι φορητοί ανιχνευτές, βλέπουμε να πραγματοποιούνται στις ΗΠΑ βιομετρικοί έλεγχοι των δακτυλικών αποτυπωμάτων ακόμη και στον δρόμο από την αστυνομία, τους υπεύθυνους ασφαλείας θεματικών πάρκων, ακόμη και τους διοργανωτές εκδηλώσεων μαζικής προσέλευσης, Elliott 2009: 7-9.

⁸⁹⁶ Από την παλάμη συλλέγονται πληροφορίες, επίσης, σχετικά με το χρώμα του δέρματος και κατ' επέκταση με τη φυλετική προέλευση του υποκειμένου, Λαζαράκος 2001: 1167.

⁸⁹⁷ Jain *et al.* 2000: 96-97, Baird 2002: 19-20, Adkins 2007:544.

σύστημα ελέγχου της εισόδου στη Βάση της Πολεμικής Αεροπορίας των ΗΠΑ στο Ιλινόις (Scott Air Force Base) το οποίο περιελάμβανε στη βάση δεδομένων του περισσότερες από 10.000 καταχωρήσεις δειγμάτων της παλάμης των χρηστών⁸⁹⁸.

Ο αμφιβληστροειδής του ματιού: Η μορφή που παίρνουν τα αιμοφόρα αγγεία και οι νευρικές ίνες που βρίσκονται πίσω από τον αμφιβληστροειδή του ματιού (ο ονομαζόμενος νευρικός ιστός) είναι σταθερή και μοναδική στο κάθε άτομο, συνιστώντας ένα ακόμη ακριβές βιομετρικό αποτύπωμα. Η ψηφιοποίηση του σχήματος του αμφιβληστροειδούς επιτυγχάνεται με την προβολή υπέρυθρου φωτός στο μάτι και την απεικόνιση του με τη βοήθεια οπτικών ανιχνευτών. Κάποια από τα αρνητικά της μεθόδου αυτής είναι η δυσκολία εφαρμογής της στο ευρύ κοινό (επειδή μοιάζει με τυπική οφθαλμολογική εξέταση), καθώς και το μεγάλο κόστος των μηχανημάτων που απαιτούνται. Επειδή η χρήση της συγκεκριμένης βιομετρικής τεχνικής έχει επιφέρει αρκετά αξιόπιστα αποτελέσματα⁸⁹⁹, βλέπουμε να εφαρμόζεται σε υψηλής ασφάλειας περιβάλλοντα όπως για παράδειγμα σε σωφρονιστικά καταστήματα και σε στρατιωτικούς οργανισμούς⁹⁰⁰.

Η ίριδα του ματιού: Η ίριδα είναι η κυκλοειδής χρωματιστή περιοχή του ματιού που βρίσκεται πίσω από τον κερατοειδή χιτώνα και ανάμεσα στην κόρη και το βολβό. Η σύσταση της ίριδας, η οποία ως επί το πλείστον αποτελείται από μύες, σχηματίζεται κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων χρόνων του προσώπου και είναι πολυσύνθετη, γεγονός που τη διαφοροποιεί σημαντικά από άτομο σε άτομο, ακόμη και στην περίπτωση των ομοζυγωτικών διδύμων. Είναι πιο εύκολα ανιχνεύσιμη σε σχέση με τον αμφιβληστροειδή, ενώ σε περίπτωση εσκεμμένης απάτης με σκοπό την αλλαγή της σύστασής της, η χειρουργική επέμβαση είναι σχεδόν αδύνατη. Πρόκειται για μία αρκετά αξιόπιστη μέθοδο αναγνώρισης⁹⁰¹, αν και εμφανίζει δυσκολίες εφαρμογής

⁸⁹⁸ Duta 2009: 2803.

⁸⁹⁹ Όπως και στα δακτυλικά αποτυπώματα (βλ. υποσημ. 87 του παρόντος κεφαλαίου) η πιθανότητα λάθους εκτιμάται σε 1 προς 1.000.000, Λαζαράκος 2001: 1168.

⁹⁰⁰ Jain *et al.* 2000: 97, Λαζαράκος 2001: 1168, Baird 2002: 20, De Luis-Garcia *et al.* 2003: 2551.

⁹⁰¹ Σύμφωνα με έρευνες που έχουν κατά καιρούς διεξαχθεί, όπως αυτή για παράδειγμα του Britain's National Physical Laboratory (NPL) το 2001, η ίριδα του ματιού είναι η πιο αξιόπιστη και ταχύτερη μέθοδος αναγνώρισης σε σχέση άλλες βιομετρικές μεθόδους (όπως είναι το πρόσωπο, τα δακτυλικά

στο ευρύ κοινό, παρόμοιες με αυτές που παρουσιάζει και το βιομετρικό στοιχείο του αμφιβληστροειδή⁹⁰².

Η υπογραφή: Το κάθε άτομο έχει μοναδικό γραφικό χαρακτήρα. Για τον λόγο αυτό ποτέ δύο υπογραφές δεν είναι απόλυτα όμοιες μεταξύ τους, ακόμη και όταν υποβάλλονται από το ίδιο άτομο. Υπάρχουν δύο κατηγορίες αναγνώρισης με βάση την υπογραφή: η *στατική αναγνώριση*, η οποία συγκρίνει τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά κάθε υπογραφής που τίθεται (όπως το σχήμα αυτής) με το εκάστοτε δείγμα, το οποίο είναι καταχωρημένο σε έγγραφη ή ηλεκτρονική μορφή, και η *δυναμική αναγνώριση*, η οποία συγκρίνει με το δείγμα εκτός από τα γεωμετρικά, και τα δυναμικά χαρακτηριστικά της υπογραφής που είναι η ταχύτητα, η ένταση, η πίεση και η τροχιά που διαγράφει το στυλό τη στιγμή που αυτή τίθεται. Γενικά, πρόκειται για μία ευρέως διαδεδομένη μέθοδο ταυτοποίησης, ενώ τελευταία, βλέπουμε η χρήση της να εξαπλώνεται στις ηλεκτρονικές ταυτοποιήσεις, κυρίως για συναλλαγές μέσω πιστωτικών καρτών. Παρόλα αυτά, οι αναγνωρίσεις που βασίζονται στο ‘συμπεριφορικό’ βιομετρικό στοιχείο της υπογραφής είναι μεν ακριβείς, αλλά ενδέχεται να υπάρξουν αποκλίσεις στην υπογραφή του ίδιου προσώπου που να εξαρτώνται από τη φυσική και συναισθηματική του κατάσταση⁹⁰³.

Η φωνή: Η μοναδικότητα του τρόπου εκφοράς του λόγου και του ηχοχρώματος της ομιλίας οφείλεται, πρωτίστως, στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των οργάνων που παράγουν τον ήχο (όπως οι φωνητικές χορδές, το στόμα, η ρινική κοιλότητα, τα χείλη, κ.ά.). Η αναγνώριση μέσω του ‘συμπεριφορικού’ βιομετρικού δείκτη της φωνής μπορεί να επιτευχθεί διαμέσου ταυτοποίησης της χροιάς της που προκύπτει είτε μετά από επανάληψη από το άτομο μιας προκαθορισμένης φράσης (*text-dependent verification*), είτε με την *ελεύθερη εκροή του λόγου* (*text-independent verification*). Η τελευταία είναι πιο δύσκολη από πλευράς αναγνώρισης, αλλά παρέχει περισσότερη προστασία σε περίπτωση εσκεμμένης απάτης. Αν και οι πολίτες είναι πιο πρόθυμοι να συνεργαστούν με ένα φωνητικό βιομετρικό σύστημα σε σχέση με άλλα, η

αποτυπώματα, η παλάμη, η φωνή, κ.λπ.), παρουσιάζοντας ποσοστό λανθασμένης ταυτοποίησης μικρότερο του ενός στο ένα εκατομμύριο, Baird 2002: 20, Flink 2002: 11.

⁹⁰² Jain *et al.* 2000: 97, De Luis-Garcia *et al.* 2003: 2545. Βλ. αναλυτικά για την ίριδα ως βιομετρικό δείκτη, Wildes 2005: 63-95.

⁹⁰³ Jain *et al.* 2000: 97, Λαζαράκος 2001: 1169.

ακρίβεια των αναγνώρισεων ενδέχεται να είναι ευάλωτη σε θορύβους που προέρχονται από τους περιβάλλοντες χώρους, αλλά και στη φυσική⁹⁰⁴ και συναισθηματική κατάσταση των υποκειμένων. Η φωνή του κάθε ατόμου είναι ιδιαίτερη και ξεχωριστή, ωστόσο, λόγω της χαμηλής ακρίβειας⁹⁰⁵ που παρουσιάζει σε περιπτώσεις μαζικών αναγνώρισεων, βλέπουμε τη χρησιμοποίηση αυτού του βιομετρικού χαρακτηριστικού σε εφαρμογές όπου δεν απαιτούνται ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά ασφαλείας⁹⁰⁶. Ο βιομετρικός ανιχνευτής είναι συνήθως μία τηλεφωνική συσκευή ή ένα μικρόφωνο, κάτι που καθιστά την όλη διαδικασία οικονομικά προσιτή και συνάμα ευκολόχρηστη στο ευρύ κοινό⁹⁰⁷.

Άλλοι βιομετρικοί δείκτες μικρότερης χρήσης είναι: α) η πληκτρολόγηση (keystroke dynamics), η οποία συνήθως χρησιμοποιείται για την είσοδο σε μεγάλα πληροφοριακά συστήματα και διαφοροποιείται στον καθένα μας ανάλογα με τον ρυθμό, την ένταση και τη διάρκεια του χτυπήματος των πλήκτρων, καθώς και από τα διαστήματα που μεσολαβούν ανάμεσα στην πληκτρολόγηση των γραμμάτων⁹⁰⁸, β) η οσμή του ανθρώπινου σώματος, η οποία σύμφωνα με έρευνες αποτελείται από τουλάχιστον 30 διαφορετικές χημικές ουσίες, μοναδικές στον κάθε άνθρωπο⁹⁰⁹, γ) τα ανθρώπινα χείλη, το σχήμα και το χρώμα των οποίων, έχει αποδειχθεί ότι είναι μοναδικά στον κάθε άνθρωπο και σχετικά αμετάβλητα⁹¹⁰, όπως επίσης και δ) το σχήμα των αυτιών⁹¹¹, και τέλος, ε) η γεωμετρία, η φυσιολογία και η υφή της γλώσσας,

⁹⁰⁴ Η φωνή ενδέχεται να υποστεί αλλοιώσεις για διάφορους λόγους όπως η φθορά λόγω καπνίσματος ή ένα κρυολόγημα, Bala 2008: 66.

⁹⁰⁵ Σε αυτό δύναται να συμβάλει η συναισθηματική και ψυχολογική κατάσταση του υποκειμένου. Η ακρίβεια των ταυτοποιήσεων επηρεάζεται από παράγοντες, όπως η ταχύτητα της ομιλίας, η ένταση, η καθαρότητα ή η σταθερότητα της φωνής, κ.ά., Λαζαράκος 2001: 1169.

⁹⁰⁶ Jain *et al.* 2000: 98, Flink 2002: 14, De Luis-Garcia *et al.* 2003: 2551. Για περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με το βιομετρικό στοιχείο της φωνής, βλ. αντί άλλων Gish 2005: 115-136.

⁹⁰⁷ Woodward *et al.* 2003: 4.

⁹⁰⁸ Λαζαράκος 2001: 1169, Woodward *et al.* 2003: 5.

⁹⁰⁹ Baird 2002: 21.

⁹¹⁰ Στο συμπέρασμα αυτό κατέληξε η έρευνα των Yasuo Tsuchihashi και Kazuo Suzuki που πραγματοποιήθηκε στο πανεπιστήμιο του Τόκιο (από το 1968 έως και το 1971) και αφορούσε τη μελέτη του σχήματος και του χρώματος των χειλιών 1364 ατόμων και από τα δύο φύλα ηλικίας 3-60 ετών, Choras 2007: 1171, του ιδίου 2008: 993 και του ιδίου 2010:106.

⁹¹¹ Choras 2007: 1176.

χαρακτηριστικά τα οποία θεωρούνται μοναδικά, αμετάβλητα και σχετικά αναλλοίωτα στο πέρασμα του χρόνου⁹¹².

Η επιτυχία των βιομετρικών μεθόδων ταυτοποίησης εξαρτάται από πολλές παραμέτρους πρωτίστως, όμως, θα πρέπει το βιομετρικό στοιχείο που συλλέγεται να διαθέτει κάποια από τα εξής γνωρίσματα: α) της μοναδικότητας (να είναι ξεχωριστό και όχι πανομοιότυπο με άλλου ατόμου), β) της καθολικότητας (να το διαθέτει το σύνολο του πληθυσμού), γ) της διάρκειας (να παραμένει αναλλοίωτο με το πέρασμα του χρόνου) και δ) της δυνατότητας αξιοποίησης (να μπορεί να συλλεχθεί, μετρηθεί, αναλυθεί, συγκριθεί και εν τέλει αποθηκευτεί με σχετική ευκολία).

Επιπρόσθετα, το εκάστοτε βιομετρικό σύστημα που χρησιμοποιείται πρέπει να είναι γρήγορο και ακριβές στις ταυτοποιήσεις που πραγματοποιεί, να είναι εύκολο στη χρήση ακόμη και από μη εξειδικευμένους χρήστες, να έχει γίνει αποδεκτό ως μέθοδος αναγνώρισης από την πλειοψηφία του κοινωνικού συνόλου που το χρησιμοποιεί και να είναι όσο το δυνατόν πιο αξιόπιστο με σκοπό την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων, ενώ παράλληλα, να αποτρέπει από πιθανές καταχρήσεις και νοθείες⁹¹³. Στην πράξη, καμία βιομετρική εφαρμογή δεν δύναται να διαθέτει όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά, αλλά η καθεμία εμφανίζει ένα συνδυασμό αυτών⁹¹⁴.

Έρευνες συνηγορούν στο γεγονός ότι τα βιομετρικά στοιχεία τα οποία συλλέγονται πιο εύκολα (για παράδειγμα η φωνή, το πρόσωπο, ο βηματισμός, κ.λπ.), εμφανίζουν μικρότερα ποσοστά ακριβούς αναγνώρισης, σε σχέση με αυτά που λαμβάνονται πιο δύσκολα και προϋποθέτουν επαφή του υποκειμένου με τη συσκευή ανίχνευσης (όπως για παράδειγμα με τη σάρωση της ίριδας και του αμφιβληστροειδούς)⁹¹⁵.

⁹¹² Zhang *et al.* 2010: 1071.

⁹¹³ Jain *et al.* 2000: 92, Λαζαράκος 2001: 1166, Prabhakar *et al.* 2003: 33, Woodward *et al.* 2003: 1, Wayman *et al.* 2005: 3, Li *et al.* 2006: 44, Uzoka & Ndzinga 2009 : 1552.

⁹¹⁴ Ας μην ξεχνάμε πως τόσο εξωγενείς παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με τις περιβαλλοντικές και κλιματικές αλλαγές (όπως η θερμοκρασία, η υγρασία ή η σκόνη), όσο και ενδογενείς παράγοντες, οι οποίοι σχετίζονται με τη βιολογική ή ψυχολογική κατάσταση του υποκειμένου (όπως μία ασθένεια, το άγχος, ο ιδρώτας, κ.ο.κ.), ενδέχεται να επηρεάσουν την τελική απόδοση του εκάστοτε βιομετρικού χαρακτηριστικού, Λαζαράκος 2001: 1166.

⁹¹⁵ Shaikh & Rabaiotti 2010: 345.

Να τονισθεί στο σημείο αυτό, πως κανένα βιομετρικό σύστημα δεν είναι απόλυτα θωρακισμένο απέναντι σε πιθανές καταχρήσεις και προσβολές, οι οποίες ενδέχεται να επηρεάσουν την ορθότητα των αποτελεσμάτων της ταυτοποίησης. Πρόκειται για δύο τύπους προσβολών: α) τις άμεσες, οι οποίες αφορούν τις αλλοιώσεις των προσωπικών χαρακτηριστικών (κυρίως των δακτυλικών αποτυπωμάτων και του προσώπου) των επίδοξων εισβολέων (η τακτική αυτή ονομάζεται *spoofing*) με σκοπό την οικειοποίηση της ταυτότητας⁹¹⁶ του νόμιμα καταχωρημένου στο σύστημα ατόμου και β) τις έμμεσες, οι οποίες συμβαίνουν στο λογισμικό του πληροφοριακού συστήματος που υποστηρίζει την εκάστοτε βιομετρική εφαρμογή (σαν μία μορφή κυβερνοεγκλήματος) από παράνομους εισβολείς, οι οποίοι διαθέτουν προηγμένη γνώση της πληροφορικής⁹¹⁷.

Όπως και σε κάθε άλλο σύστημα ασφαλείας, έτσι και στα βιομετρικά, ενδέχεται να υπάρξουν λάθη και αδυναμίες στην εισαγωγή και ακριβή ταυτοποίηση των χαρακτηριστικών. Κατά συνέπεια, μπορεί να υπάρξει: α) εσφαλμένη ταυτοποίηση μη αυθεντικών χαρακτηριστικών (False Match/Acceptance Rate) ατόμων που δεν είναι καταχωρημένα στο σύστημα ως αναγνωρισμένοι χρήστες, β) εσφαλμένη απόρριψη των γνήσιων χαρακτηριστικών (False Non-match/Rejection Rate)⁹¹⁸ ατόμων που είναι αναγνωρισμένοι χρήστες, και γ) ανεπιτυχής εισαγωγή (Failure to Enroll Rate) ατόμων των οποίων τα βιομετρικά χαρακτηριστικά για κάποιο λόγο δεν εισάγονται επιτυχώς στο σύστημα⁹¹⁹. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, πως οι λανθασμένες απορρίψεις από το σύστημα εγκεκριμένων ατόμων κλονίζουν την αξιοπιστία του, ενώ οι λανθασμένες ταυτοποιήσεις μη εγκεκριμένων ατόμων μειώνουν αναπόφευκτα τα ποσοστά της ασφάλειας⁹²⁰.

⁹¹⁶ Forte 2003: 12, Lee 2008 : 8-9.

⁹¹⁷ Marcel 2013: 6.

⁹¹⁸ Υπολογίζεται, ότι οι *τιμές εσφαλμένης απόρριψης* των βιομετρικών συστημάτων κυμαίνονται σήμερα μεταξύ 0,5 και 1%, Νικολόπουλος 2008: 181.

⁹¹⁹ Jain *et al.* 2000: 93, Matyas & Stapleton 2000: 429, Λαζαράκος 2001: 1167, Flink 2002: 15, Prabhakar *et al.* 2003: 34-35, Crosbie 2005: 6, Jarosz & Fondeur 2005: 285, Toledano *et al.* 2006: 1103, Uzoka & Ndzing 2009 : 1552, Schouten & Jacobs 2009 : 306-307, Diffin 2010: 6, Dorizzi 2011: 128-129.

⁹²⁰ Σύμφωνα με πιο πρόσφατες εκτιμήσεις τα ποσοστά εσφαλμένης ταυτοποίησης των δακτυλικών αποτυπωμάτων κυμαίνονται από 0,005% έως 0,1%, της ίριδας στο 0,0001%, της παλάμης στο 0,1%

Για την αντιμετώπιση όλων αυτών των προβλημάτων που επηρεάζουν την επίτευξη μιας επιτυχούς ή/και αξιόπιστης αναγνώρισης της ταυτότητας, συχνά βλέπουμε την εφαρμογή των *πολυμορφικών βιομετρικών συστημάτων* (multimodal biometric systems) ή *πολυβιομετρικών συστημάτων* (multibiometric systems), τα οποία συνδυάζουν περισσότερα του ενός διαφορετικά βιομετρικά χαρακτηριστικά (ενσωμάτωση σε ένα βιομετρικό σύστημα, για παράδειγμα, της αναγνώρισης του προσώπου και της φωνής ή της ίριδας του ματιού, του βηματισμού και των δακτυλικών αποτυπωμάτων)⁹²¹. Πολυμορφικά χαρακτηρίζονται, επίσης, τα συστήματα που ‘αποσπούν’ πολλαπλά δείγματα από την ίδια βιομετρική πηγή⁹²². Τα πολυβιομετρικά συστήματα έχουν αυξημένο κόστος διότι χρειάζονται διαφορετικούς ανιχνευτές, ευρύτερη πληροφοριακή υποστήριξη από υπολογιστές και βάσεις δεδομένων (καθόσον εισρέουν πληροφορίες από διαφορετικές βιομετρικές πηγές) και τέλος, περισσότερο χρόνο στη συλλογή και ανάλυση των δειγμάτων (λόγω και πάλι της ποικιλομορφίας των βιομετρικών στοιχείων)⁹²³.

Η εφαρμογή των βιομετρικών τεχνικών ελέγχου συνδέεται άμεσα με την ασφάλεια των μετακινήσεων των πληθυσμών, γι’ αυτό και βλέπουμε ευρεία χρήση τους στους σταθμούς ελέγχου των συνόρων και στα αεροδρόμια. Οι ΗΠΑ είχαν υιοθετήσει πολύ πριν από τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 (από τη δεκαετία του 1980) στο πλαίσιο του ‘*πολέμου εναντίον των ναρκωτικών*’ (‘war on drugs’)⁹²⁴ βιομετρικές μεθόδους αναγνώρισης, θεωρώντας ότι το εμπόριο ναρκωτικών συνιστά

και του προσώπου μεταξύ 0,3% και 5%. Παρομοίως, τα ποσοστά εσφαλμένης απόρριψης των δακτυλικών αποτυπωμάτων βρίσκονται ανάμεσα στο 0,01% και 0,2%, της παλάμης στο 0,1%, της ίριδας από 0,24% έως 0,5% και του προσώπου από 5% έως 45%, Dorizzi 2011: 130.

⁹²¹ Στην περίπτωση που χρησιμοποιείται ο συνδυασμός δύο μόνο βιομετρικών στοιχείων το σύστημα ονομάζεται και ‘*διμορφικό*’ (bimodal). Για παράδειγμα η αναγνώριση μόνο μέσω της ίριδας του ματιού μπορεί να είναι αδύνατη λόγω κάποιας ασθένειας στα μάτια ή της έκθεσης σε υπερβολικό φως. Αντίστοιχα, αδύνατη μπορεί να είναι και η αναγνώριση μόνο μέσω των δακτυλικών αποτυπωμάτων, λόγω της ύπαρξης ουλών και κοψιμάτων στα δάκτυλα. Κατά συνέπεια, ο συνδυασμός και των δύο αυτών βιομετρικών δεικτών που παρέχει κάποιο διμορφικό σύστημα δύναται να επιφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα, Gawande *et al* 2013: 7.

⁹²² De Luis-Garcia *et al.* 2003: 2552, Li 2006: 103.

⁹²³ Shaikh & Rabaiotti 2010: 345.

⁹²⁴ Ceyhan 2008: 102 (υποσημ. 2).

διασυνοριακό έγκλημα, η αντιμετώπιση του οποίου απαιτεί διασυνοριακή και διακρατική συνεργασία και ανταλλαγή πληροφοριών. Κάτι ανάλογο συνέβη και το 2001 στο πλαίσιο του προγράμματος *Smart borders* με στόχο τον έλεγχο των μεταναστευτικών ροών ανάμεσα στις ΗΠΑ και τον Καναδά, το οποίο προέβλεπε τη δημιουργία βάσεων βιομετρικών δεδομένων για τα πρόσωπα που διέρχονταν τα σύνορα των δύο χωρών⁹²⁵.

Εντούτοις, αφετηρία για τη *γενικευμένη χρήση* της βιομετρίας στο πεδίο της ασφάλειας και της αντεγκληματικής πολιτικής υπήρξαν τα γεγονότα της **11^{ης} Σεπτεμβρίου**⁹²⁶ και ο *‘πόλεμος κατά της τρομοκρατίας’*⁹²⁷. Μετά τα χτυπήματα στους δίδυμους πύργους, η αμερικανική κυβέρνηση, όπως έχουμε ήδη αναφέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλ. κεφ. 2, παρ. 2.4.), σύστησε το Υπουργείο Εθνικής Ασφάλειας (Department of Homeland Security) με στόχο τη συλλογή και την ταχύτερη επεξεργασία των πληροφοριών και τη συνεργασία με τις αλλοδαπές υπηρεσίες πληροφοριών, ώστε να καταστεί δυνατή η αποτροπή οποιωνδήποτε απειλών στο εσωτερικό της χώρας⁹²⁸.

Μέχρι το 2002 τουλάχιστον σε 30 αεροδρόμια των ΗΠΑ γινόταν χρήση κάποιας βιομετρικής τεχνικής για τον έλεγχο της μετακίνησης των επιβατών⁹²⁹. Με τον νόμο Enhanced Border Security and Visa Entry Reform Act του 2002 υιοθετήθηκε ο

⁹²⁵ Παπαθεοδώρου 2009: 99-100, Foessel & Garapon 2006: 168-169. Το βιομετρικό σύστημα με την ονομασία *‘United States Immigration and Naturalization Service Passenger Accelerated Service System’* (INSPASS), το οποίο ανιχνεύει τη γεωμετρία του χεριού, για παράδειγμα, έχει τεθεί σε λειτουργία (ήδη από το 1993) σε επτά αμερικανικά και δύο καναδικά αεροδρόμια, Wilson 2006α: 96.

⁹²⁶ Wilson 2006α: 87, Foessel & Garapon 2006: 165-172, Koltzsch 2007: 119, Liberatore 2007: 115.

⁹²⁷ Bonditti 2005: 131. Για μία ποσοτική αποτίμηση της ραγδαίας αύξησης της χρήσης των βιομετρικών πρακτικών, καθώς και του κόστους που έχει επενδυθεί στον τομέα αυτό από τις ΗΠΑ και την Ευρώπη, ιδιαιτέρως μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, βλ. αντί άλλων Lalam & Nadaud 2011: 81-99.

⁹²⁸ Βλέπουμε, για παράδειγμα, το εν λόγω Υπουργείο να συνάπτει δεκαετές συμβόλαιο συνολικής αξίας άνω των 10 δισ. δολαρίων με την ιδιωτική εταιρία ασφαλείας Accenture για τον εφοδιασμό με βιομετρικά συστήματα όλων των πυλών εισόδου της χώρας, Monahan 2006α: 16.

⁹²⁹ Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως οι αερολιμένες Boston’s Logan International Airport και Dallas Fort Worth International Airport κάνουν χρήση για παραπάνω από μία δεκαετία των βιομετρικών συστημάτων αναγνώρισης του προσώπου, ενώ παρόμοια συστήματα αναγνώρισης της γεωμετρίας του χεριού λειτουργούν στα αεροδρόμια της Νέας Υόρκης, του Μαϊάμι και του Λος Άντζελες, Wilson 2006α: 95.

βιοηλεκτρονικός έλεγχος των συνόρων μέσω των βιομετρικών διαβατηρίων, γεγονός που οδήγησε στη συγκρότηση από το 2004 μιας ευρείας βάσης βιομετρικών δεδομένων (The United States Visitor and Immigrant Status Indicator Technology/US-Visit)⁹³⁰ όλων των ταξιδιωτών με προορισμό τις ΗΠΑ⁹³¹. Πρόκειται για ένα αυτοματοποιημένο βιομετρικό σύστημα ελέγχου της εισόδου και εξόδου από τη χώρα όλων των μη νόμιμων κατοίκων και υπηκόων, δηλ. των επισκεπτών και αλλοδαπών⁹³². Το US-Visit εφοδιάζεται με φωτογραφίες και δακτυλικά αποτυπώματα, καθώς και κάποιες βιογραφικές πληροφορίες των ατόμων από το Σύστημα Αυτοματοποιημένης Βιομετρικής Αναγνώρισης (Automated Biometric Identification System - IDENT), το οποίο αντλεί τα δεδομένα αυτά απ' ευθείας και με απόλυτη μυστικότητα από τις βάσεις δεδομένων USCIS (United States Citizenship and Immigration Service), ISRS (Image Storage and Retrieval System) και BSS (Biometric Storage System)⁹³³.

Στα τέλη του 2007 και στις αρχές του 2008 το αμερικανικό FBI ανακοίνωσε τη λειτουργία δύο ακόμη βιομετρικών προγραμμάτων μεγάλης εμβέλειας. Το *πρώτο* με την ονομασία '*Next Generation Identification*' ('ταυτοποίηση νέας γενιάς') αφορά στην εγκαθίδρυση της μεγαλύτερης βάσης βιομετρικών δεδομένων στον κόσμο με σκοπό τη διευκόλυνση της αστυνομικής έρευνας, κοστίζοντας στην αμερικανική κυβέρνηση περίπου ένα δισ. δολάρια. Το *δεύτερο* με την ονομασία '*Server in the Sky*' ('λογισμικό στον ουρανό') αφορά την ενοποίηση των βάσεων βιομετρικών δεδομένων σε παγκόσμιο επίπεδο (και συγκεκριμένα της Αυστραλίας, του Καναδά,

⁹³⁰ Η εν λόγω βάση δεδομένων υποστηρίχθηκε και από το *Biometric Visa Program* που εφαρμόστηκε στους υπηκόους χωρών υποκειμένων σε χορήγηση θεώρησης εισόδου για τις ΗΠΑ, Παπαθεοδώρου 2009: 104.

⁹³¹ Παπαθεοδώρου 2009: 100, 103-104. Υπολογίζεται ότι κάθε χρόνο καταχωρούνται στη βιομετρική βάση δεδομένων του US-Visit οι εικόνες του προσώπου και τα δακτυλικά αποτυπώματα περίπου 35 εκατ. ταξιδιωτών, Finn 2005: 21.

⁹³² Παράλληλα με το US-Visit αμέσως μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα στους δίδυμους Πύργους λειτούργησε το Σύστημα Καταγραφής για την Εθνική Ασφάλεια Εισερχομένων-Εξερχομένων ατόμων (National Security Entry-Exit Registration System/NSEERS), με τη μόνη διαφορά ότι αυτό αφορούσε μόνο άνδρες με καταγωγή από τη Μέση Ανατολή (απ' όπου κατάγονταν οι τρομοκράτες της Al Qaeda), Finn 2005: 39-40.

⁹³³ Liu 2011: 37, Hefferman 2009: 8.

της Νέας Ζηλανδίας και της Μεγ. Βρετανίας⁹³⁴) με σκοπό τη δημιουργία μιας ενιαίας εμπλουτισμένης βάσης, η οποία θα επιτρέπει στο FBI να συνεργάζεται μέσω της ανταλλαγής βιομετρικών πληροφοριών με τις αντίστοιχες αστυνομικές υπηρεσίες των χωρών αυτών⁹³⁵. Ωστόσο, μέχρι και το 2011, σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας, δεν γνωρίζουμε αν είχαν τεθεί σε πλήρη εφαρμογή τα εν λόγω προγράμματα⁹³⁶.

Λόγω της παγκοσμιοποίησης της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής, τις εξελίξεις αυτές βλέπουμε να υιοθετούν κι άλλες χώρες διεθνώς, επενδύοντας τεράστια ποσά στην ενίσχυση των βιομετρικών τεχνικών ασφαλείας. Η Αυστραλία, για παράδειγμα, πιστή σύμμαχος των ΗΠΑ και των πολιτικών που υιοθετεί, βλέπουμε να ιδρύει τον Ιούλιο του 2001 το Ινστιτούτο Βιομετρίας (The Biometrics Institute)⁹³⁷ και να δαπανά το 2005 250 εκατ. ευρώ για την εφαρμογή βιομετρικών ελέγχων στα σύνορα της χώρας, συμπεριλαμβανομένων των βιομετρικών διαβατηρίων και των συστημάτων αναγνώρισης του προσώπου (facial recognition technology)⁹³⁸. Επιπροσθέτως, άλλα 275 εκατ. ευρώ δαπανήθηκαν για την ενίσχυση της ασφάλειας των αεροδρομίων όλης της χώρας⁹³⁹.

Τον Μάιο του 2003 οι περισσότεροι βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου που συγκροτούν την 'ομάδα των 8' (G8) και συγκεκριμένα οι Καναδάς, Μεγ.

⁹³⁴ Σε πλήρη ανάπτυξη βρίσκεται η συνεργασία του FBI με τις αρχές του βρετανικού *National Policing Improvement Agency* (NPIA), το οποίο δημιουργήθηκε το 2007 με σκοπό τη διαχείριση των βιομετρικών δεδομένων, την καταπολέμηση της εγκληματικότητας και τη διασύνδεση των αντίστοιχων υπηρεσιών της Βρετανίας, της Σκωτίας και της Ουαλίας, Παπαθεοδώρου 2009: 112.

⁹³⁵ Lyon 2008: 499 και του ιδίου 2009: 110.

⁹³⁶ Lyon 2011: 347.

⁹³⁷ Πρόκειται για έναν ανεξάρτητο μη κερδοσκοπικό οργανισμό ο οποίος αριθμεί περί τα 71 μέλη-χρήστες της βιομετρικής τεχνολογίας ανάμεσα στους οποίους το αυστραλιανό κράτος και άλλοι μη κυβερνητικοί φορείς και επιχειρήσεις, Aulich 2005: 9.

⁹³⁸ Η τεχνολογία αναγνώρισης του προσώπου ανακαλύφθηκε στις ΗΠΑ στα τέλη της δεκαετίας του '80 κυρίως από την εταιρία Visionics, ενώ βασίστηκε στην ιδέα ότι το ανθρώπινο πρόσωπο συνιστά έναν αναγνωρίσιμο μοναδικό αριθμό που υπολογίζεται από τις αποστάσεις των χαρακτηριστικών μεταξύ τους (όπως ματιών, μύτης, μετώπου, κ.ο.κ.). Τα συστήματα έχουν τη δυνατότητα να επεξεργάζονται την ταυτότητα 1.000.000 ατόμων σε μερικά μόλις δευτερόλεπτα, βλ. Ντοκιμαντέρ Κούλογλου (ημερ. προβολής 11/04/2002).

⁹³⁹ Wilson 2006α: 93 και του ιδίου 2007: 209.

Βρετανία, Γαλλία⁹⁴⁰, Ιαπωνία, Ιταλία, Ρωσία, Γερμανία και ΗΠΑ, κατέληξαν σε συμφωνία για την υιοθέτηση βιομετρικών διαβατηρίων, τα οποία θα είναι ενσωματωμένα με *ετικέτες ταυτοποίησης μέσω ραδιοσυχνότητας* (Radio Frequency Identification Tags)⁹⁴¹. Παρομοίως, την ίδια κατεύθυνση ακολούθησε το 2005 σχετικά με την έκδοση βιομετρικών διαβατηρίων με τεχνολογία RFID και ο Διεθνής Οργανισμός Πολιτικής Αεροπορίας (International Civil Aviation Organization/ICAO), μία ειδική υπηρεσία των Ηνωμένων Εθνών η οποία είναι υπεύθυνη για τους κανόνες αεροπλοΐας, την ασφάλεια των πτήσεων, την προστασία του περιβάλλοντος και τις διεθνείς αεροπορικές συμβάσεις⁹⁴².

Τα συστήματα RFID⁹⁴³ αποτελούν ένα υποσύνολο των *Συστημάτων Αυτόματης Ταυτοποίησης* (Automatic Identification Systems), ενώ αναφέρονται γενικά σε όλες τις τεχνολογίες που χρησιμοποιούν ραδιοκύματα για να προσδιορίσουν αυτόματα ανθρώπους ή αντικείμενα και αποτελούν την τεχνολογική εξέλιξη των 'ραβδωτών/γραμμωτών κωδίκων' (QR Codes ή Barcodes). Τα συστήματα RFID απαρτίζονται από δύο κύρια μέρη. Το πρώτο είναι οι *ετικέτες ραδιοσυχνότητας* (RFID Tags) ή *πομποδέκτες* (transponders) και πρόκειται για μικρά chips που αποτελούνται από ένα ολοκληρωμένο κύκλωμα, το οποίο περιλαμβάνει μνήμη ώστε να αποθηκεύει δεδομένα-πληροφορίες και μία κεραία⁹⁴⁴. Το δεύτερο μέρος είναι οι *αναγνώστες* ή *αισθητήρες* (readers), οι οποίοι ανακτούν τα δεδομένα από τις ετικέτες RFID, κι έχουν

⁹⁴⁰ Στη Γαλλία έχει δημιουργηθεί, ήδη από το 1987, το εθνικό *Αυτοματοποιημένο Αρχείο Ψηφιακών Αποτυπωμάτων* (Fichier Automatisé des Empreintes Digitales/FAED) όλων εκείνων που εμπλέκονται στην ποινική διαδικασία, είτε ως υπόδοκοι, είτε ως καταδικασθέντες, περιλαμβάνοντας μέχρι σήμερα περισσότερα από 3 εκατ. ψηφιοποιημένα δακτυλικά αποτυπώματα, Piazza 2011: 379 (υποσημ. 7).

⁹⁴¹ Lockton & Rosenberg 2005: 225-226, Wilson 2006α: 97.

⁹⁴² Βλ. Stanton 2008: 253-267.

⁹⁴³ Η τεχνολογία RFID είναι γνωστή για παραπάνω από μισό αιώνα. Χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από την πολεμική αεροπορία της Αγγλίας κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου για την αναγνώριση και τη διάκριση των εχθρικών από τα συμμαχικά αεροπλάνα. Κατά τη διάρκεια των επόμενων δεκαετιών άρχισε να εδραιώνεται η χρήση και εκμετάλλευσή της, αρχικά σε πειραματικό στάδιο, για να φτάσουμε στο σήμερα, όπου γίνεται λόγος για ευρεία εφαρμογή της τεχνολογίας των RFID Tags σε κάθε είδους οικονομική και εμπορική δραστηριότητα παγκοσμίως, βλ. Βικιπαίδεια, η ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια, Lockton & Rosenberg 2005: 221.

⁹⁴⁴ Το μέγεθός τους μπορεί να είναι τόσο μικρό όσο το μισό ενός κόκκου άμμου (1/3 του χιλιοστού) ανάλογα με τον τύπο τις ετικέτας.

ενσωματωμένα μια κεραία και μια μονάδα ελέγχου. Η λειτουργία των συστημάτων RFID είναι απλή και βασίζεται στη δυναμική κι αμφίδρομη επικοινωνία των πομποδεκτών και των αναγνώστών⁹⁴⁵.

Ετικέτες ταυτοποίησης μέσω ραδιοσυχνοτήτων είναι τοποθετημένες πάνω σε τρόφιμα και λοιπά καταναλωτικά προϊόντα, σε επίσημα έγγραφα (όπως διαβατήρια, διπλώματα οδήγησης), στις πιστωτικές ή άλλου είδους κάρτες που διευκολύνουν τις οικονομικές, εμπορικές ή διοικητικές συναλλαγές (όπως είναι οι κάρτες των δανειστικών βιβλιοθηκών), στις κάρτες αναγνώρισης που φέρουν υπάλληλοι στον χώρο εργασίας τους, στις κάρτες εισόδου σε διάφορα κτίρια, και στα ζώα για τον εντοπισμό αυτών που έχουν χαθεί και την καταγραφή των συνηθειών τους (αν πρόκειται για τα άγρια ζώα)⁹⁴⁶.

Η Ευρώπη δεν άργησε να υιοθετήσει παρόμοιες πολιτικές⁹⁴⁷ κι έτσι στις 13/12/2004 εξέδωσε τον Κανονισμό του Συμβουλίου (ΕΚ) 2252/2004 (όπως τροποποιήθηκε από τον Κανονισμό του Συμβουλίου (ΕΚ) 444/2009) *σχετικά με την καθιέρωση προτύπων για τα χαρακτηριστικά ασφαλείας και τη χρήση βιομετρικών στοιχείων (των δακτυλικών αποτυπωμάτων και του σχήματος του προσώπου) στα διαβατήρια και τα*

⁹⁴⁵ Βλ. Βικιπαίδεια, η ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια, Lockton & Rosenberg 2005: 221-222.

⁹⁴⁶ Χρήστου 2008: 44. Από το 2005 ο Αμερικανικός Οργανισμός Τροφίμων και Φαρμάκων (US Food and Drug Administration) με εντολή που εξέδωσε, επιτρέπει την περιορισμένη χρήση εμφυτευμάτων ετικετών ταυτοποίησης μέσω ραδιοσυχνοτήτων (οι οποίες θα είναι στο μέγεθος ενός κόκκου ρυζιού) στους ανθρώπους (Lyon 2009: 127 και του ιδίου 2011: 366), πρακτική η οποία αμφισβητείται έντονα ως προς την ηθική της διάσταση, βλ. περισσότερα στο Glasser *et al.* 2007: 101-109 και Wasieleski & Gal-Or 2008: 27-40.

⁹⁴⁷ Μάλιστα ο διεθνής αερολιμένας του Άμστερνταμ (Schiphol Airport) υπήρξε ο πρώτος παγκοσμίως που εγκατέστησε ένα αυτόματο βιομετρικό σύστημα ελέγχου των ταξιδιωτών (από τον Οκτώβριο του 2001). Μέσω του συστήματος 'Privium' οι βιομετρικές πληροφορίες της ίριδας του ματιού καταγράφονται στο λογισμικό μιας 'έξυπνης' κάρτας, η οποία επιδεικνύεται από τους επιβάτες αντί του διαβατηρίου κατά τη διάρκεια ελέγχου της ταυτοπροσωπίας, Wilson 2006α: 96, Lyon 2008: 500, του ιδίου 2009: 112, Schouten & Jacobs 2009: 306 (υποσημ. 2). Να σημειωθεί, πως για την απόκτηση της 'Privium Card' απαιτείται προαιρετικά η εγγραφή και η πληρωμή ετήσιας συνδρομής (η οποία διαφοροποιείται ανάλογα με τα προνόμια που παρέχει στα μέλη της, όπως είναι για παράδειγμα, η ελεύθερη πρόσβαση σε χώρο στάθμευσης οχημάτων, κ.ο.κ.) από οποιονδήποτε ευρωπαϊό πολίτη μετακινείται συχνά διαμέσου του αεροδρομίου του Schiphol. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά, βλ. <http://www.schiphol.nl/Travellers/AtSchiphol/Privium/Privium/IrisScans.htm>.

ταξιδιωτικά έγγραφα των κρατών μελών⁹⁴⁸. Παράλληλα, στο πλαίσιο του Προγράμματος της Χάγης (2004) αποφασίστηκε η συντονισμένη λειτουργία μεγάλων συστημάτων βιομετρικής αναγνώρισης για τον έλεγχο των πληθυσμιακών μετακινήσεων όπως του *Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν* (SIS II)⁹⁴⁹, του *Συστήματος Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις* (Visa Information System/VIS) και του *Eurodac*⁹⁵⁰.

Πιο αναλυτικά, το ΣτΕ υιοθέτησε στις 8 Ιουνίου 2004 την απόφαση για την καθιέρωση ενός *‘Συστήματος Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις’* (VIS). Το VIS στηρίζεται στην καταγραφή κάποιων βιομετρικών στοιχείων (φωτογραφία του προσώπου και δακτυλικά αποτυπώματα) των αιτούντων άδεια εισόδου και παραμονής σε κάποια ευρωπαϊκή χώρα (οι οποίοι είναι υπήκοοι τρίτων χωρών), με σκοπό τη διευκόλυνση της ταυτοποίησης των στοιχείων τους από τις υπηρεσίες των διασυνοριακών ελέγχων. Το VIS αποτελείται από το *‘Κεντρικό Σύστημα Πληροφόρησης για τις Θεωρήσεις’* (‘Central Visa Information System’/C-VIS), το οποίο διευθύνεται κεντρικά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και από ένα μικρότερης εμβέλειας *‘Εθνικό Σύστημα Πληροφόρησης για τις Θεωρήσεις’* που λειτουργεί στα κράτη μέλη (‘National Visa Information System’/N-VIS). Στη συνέχεια, η επιτροπή εξέδωσε συμπληρωματικά στην απόφαση για το VIS τον Κανονισμό 767/2008/EK

⁹⁴⁸ Brouwer 2006: 149, Liberatore 2007: 118. Σύμφωνα με τον κανονισμό υπ’ αριθ. 2252/2004 του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και βάσει των διεθνών προτύπων όπως αυτά καθορίζονται από τον *Διεθνή Οργανισμό Πολιτικής Αεροπορίας* (ICAO), τόσο η χώρα μας όσο και τα υπόλοιπα κράτη-μέλη καλούνταν από τις 28 Ιουνίου του 2009 να εφαρμόσουν την έκδοση των νέων διαβατηρίων, στα οποία θα συμπεριλαμβάνονται εκτός από την ψηφιακή φωτογραφία (που ήταν ήδη ενσωματωμένη), και τα δακτυλικά αποτυπώματα του κατόχου τους. Η προσθήκη των ψηφιακών δακτυλικών αποτυπωμάτων στο ειδικό μικροτσίπ ταυτοποίησης μέσω ραδιοσυχνοτήτων RFID, επιτρέπει με τη βοήθεια ραδιοκυμάτων, την ανάγνωση των στοιχείων που φέρει από απόσταση κάποιων εκατοστών από το μηχάνημα ανάγνωσης (reader), <http://www.tovima.gr>. Εντούτοις, ο ICAO έχει ορίσει την αναγνώριση προσώπου (όπως είναι οι αποστάσεις μεταξύ των ματιών, μύτης, στόματος και αυτιών) ως το πρωτεύων βιομετρικό χαρακτηριστικό, ενώ το δακτυλικό αποτύπωμα έχει οριστεί ως εφεδρική και μη υποχρεωτική αναγνώριση, βλ. <http://www.passport.gov.gr>.

⁹⁴⁹ Για το οποίο θα γίνει εκτενής αναφορά στην παρ. 3.3.3..

⁹⁵⁰ Balzacq & Carrera 2006: 22-23, Νικολόπουλος 2008: 175-177, Türk & Piazza 2009: 119, Broeders 2011: 251.

(VIS Regulation), ο οποίος ρύθμιζε τα θέματα της σύντομης παραμονής (short-stay visas) των αιτούντων άδεια στις χώρες εντός της συνθήκης Σένγκεν⁹⁵¹.

Το ελληνικό N-VIS λειτουργεί στη Διεύθυνση Προστασίας Συνόρων της ΕΛΑΣ και συγκεκριμένα στο 2^ο Τμήμα Ελέγχου Συνόρων. Προκειμένου οι υπηκόοι τρίτων χωρών να εισέλθουν και να λάβουν άδεια παραμονής στη χώρα μας, απαιτείται να εκδοθεί κάρτα VIS, η οποία περικλείει τα βιομετρικά δεδομένα των δακτυλικών αποτυπωμάτων, με σκοπό την εξακρίβωση της ταυτοπροσωπίας τους εάν είναι καταζητούμενοι. Έτσι, κάθε φορά κατά τη διάρκεια των συνοριακών ελέγχων ο κάτοχος της κάρτας VIS οφείλει να τοποθετεί δύο δάχτυλα στην εκάστοτε ανιχνευτική συσκευή⁹⁵², ούτως ώστε να διακριβωθεί από το σύστημα ότι πρόκειται για το ίδιο άτομο⁹⁵³.

Το αρχείο *Eurodac* (η ονομασία του οποίου προέρχεται από την τεχνική της δακτυλοσκόπησης - ‘dactyloscopy’) συνιστά τη μεγαλύτερη βάση βιομετρικών στοιχείων στην Ευρώπη, έχοντας ενσωματωμένο το *Σύστημα Αυτόματης Αναγνώρισης Δακτυλικών Αποτυπωμάτων* (στο οποίο αναφερθήκαμε λίγο πιο πάνω)⁹⁵⁴. Να υπενθυμίσουμε πως το σύστημα *Eurodac*, το οποίο θεσπίστηκε με τον υπ’ αριθ. 2725/2000/EK Κανονισμό του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (και περαιτέρω με τον υπ’ αριθ. 407/2002/EK Κανονισμό του Συμβουλίου της ΕΕ, όπου θεσπίστηκαν ορισμένοι ειδικότεροι κανόνες εφαρμογής του εν λόγω συστήματος), υπήρξε το πρώτο που εισήγαγε τους βιομετρικούς ελέγχους στην Ευρώπη ανεξάρτητα από τα τρομοκρατικά γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου (δημιουργήθηκε το 1997 μετά το Δουβλίνο II και τέθηκε σε εφαρμογή από την εταιρία Sagem το 2002).

⁹⁵¹ Liu 2011: 36-37. Για το θέμα της ευρωπαϊκής πολιτικής χορήγησης θεωρήσεων εισόδου σε υπηκόους τρίτων χωρών και το σύστημα VIS εν προκειμένω, βλ. μεταξύ άλλων Νικολόπουλο 2008: 179-182 και Broeders 2011: 249-253.

⁹⁵² Με την ονομασία Live Scan. Πρόκειται για συσκευές ‘ανάγνωσης’ 2 και 10 δακτύλων για τη διεξαγωγή των βιομετρικών ελέγχων ταυτοπροσωπίας που απαιτεί το σύστημα VIS.

⁹⁵³ Τις εν λόγω πληροφορίες έλαβε η γράφουσα κατόπιν της διαπροσωπικής επαφής που είχε με εκπροσώπους της Διεύθυνσης Προστασίας Συνόρων της ΕΛΑΣ.

⁹⁵⁴ Brouwer 2006: 149, Lyon 2008: 505 και του ιδίου 2009: 120.

Σκοπός της λειτουργίας του είναι η σύγκριση των δακτυλικών αποτυπωμάτων των αιτούντων άσυλο (άνω των 14 ετών) για την αποτροπή της αίτησης ασύλου του ίδιου ατόμου σε περισσότερες από μία ευρωπαϊκές χώρες, καθώς και για την αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης, αποτρέποντας τα άτομα από το να διασχίζουν παράνομα τα ‘έξωτερικά’ σύνορα της ΕΕ ή να βρίσκονται χωρίς την απαιτούμενη άδεια παραμονής στο έδαφος κάποιου από τα κράτη μέλη. Στην ουσία πρόκειται για ένα ευρύ σύστημα βιομετρικού ελέγχου μεγάλων εθνικών και μεταναστευτικών ομάδων⁹⁵⁵.

Το σύστημα *Eurodac* αποτελείται από μια κεντρική μονάδα την οποία διαχειρίζεται η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και εθνικές μονάδες που διαχειρίζονται τα κράτη μέλη. Η Εθνική Μονάδα *Eurodac* της Ελλάδας ανήκει διοικητικά στο Τμήμα Δακτυλοσκοπίας, το οποίο υπάγεται στη ΔΕΕ της Ελληνικής Αστυνομίας⁹⁵⁶. Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως μέσα σε έναν χρόνο (από τον Ιανουάριο του 2003 οπότε κι έγινε λειτουργικό το σύστημα έως και τον Ιανουάριο του 2004) είχαν εισαχθεί στην κεντρική μονάδα περίπου 272.000 δακτυλικά αποτυπώματα⁹⁵⁷.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που έλαβε η γράφουσα από την επαφή της με εκπροσώπους του ελληνικού Τμήματος Δακτυλοσκοπίας, από τα μέσα του 2013 και μετά, η λήψη των αποτυπωμάτων όλων των μεταναστών που συλλαμβάνονται, γίνεται μέσω ψηφιακού ανιχνευτή από τα περιφερειακά γραφεία της Υπηρεσίας Ασύλου που λειτουργούν σε όλη την Ελλάδα. Από τον Ιούλιο του 2015 άλλαξε ο Κανονισμός του *Eurodac* και προστίθενται και άλλες κατηγορίες προσώπων πέραν των αιτούντων άσυλο και των παράνομων μεταναστών, όπως είναι των κατηγορουμένων για άλλα αδικήματα (π.χ. για τρομοκρατία). Για τους αιτούντες άσυλο, τα στοιχεία διατηρούνται για 10 χρόνια, εκτός αν το άτομο λάβει την

⁹⁵⁵ Liberatore 2007: 115, Ceyhan 2008: 114, Νικολόπουλος 2008: 141. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά, βλ. ενδεικτικά Broeders 2011: 247-249.

⁹⁵⁶ Βλ. <http://www.astynomia.gr>.

⁹⁵⁷ Bouwer 2006: 146. Πέραν των δακτυλικών αποτυπωμάτων τα δεδομένα που διαβιβάζουν οι ευρωπαϊκές χώρες στην κεντρική μονάδα περιλαμβάνουν : α) τη χώρα καταγωγής της ΕΕ, β) το φύλο του ατόμου, γ) τον τόπο και την ημερομηνία υποβολής αίτησης ασύλου ή σύλληψης του ατόμου, δ) τον αριθμό αναφοράς, ε) την ημερομηνία κατά την οποία έγινε η λήψη των δακτυλικών αποτυπωμάτων και στ) την ημερομηνία διαβίβασης των στοιχείων στην κεντρική μονάδα, βλ. <http://ec.europa.eu>.

ιθαγένεια χώρας της ΕΕ, οπότε τα στοιχεία του πρέπει να διαγράφονται αμέσως μετά την απόκτηση της ιθαγένειας. Για τους αλλοδαπούς υπηκόους οι οποίοι συλλαμβάνονται για παράνομη διέλευση των εξωτερικών συνόρων, τα στοιχεία διατηρούνται δύο έτη από την ημερομηνία λήψης των δακτυλικών αποτυπωμάτων. Τα στοιχεία διαγράφονται αμέσως και πριν από τη λήξη των δύο ετών εάν ο αλλοδαπός: α) έχει αποκτήσει άδεια διαμονής, β) έχει εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, ή γ) έχει αποκτήσει την υπηκοότητα χώρας της ΕΕ.

Γίνεται κατανοητό, λοιπόν, το γεγονός ότι η γενίκευση της χρήσης βιομετρικών δεδομένων αποτελεί μια προτεραιότητα στην οικοδόμηση του ευρωπαϊκού χώρου *ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης*, με απώτερο στόχο την ηλεκτρονική διαχείριση των ολοκληρωμένων συστημάτων πληροφοριών και την παράλληλη ανταλλαγή δεδομένων ανάμεσα σε όλες τις αρμόδιες υπηρεσίες των κρατών μελών⁹⁵⁸.

Στο πλαίσιο της ευρείας ανταλλαγής δεδομένων και πληροφοριών μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ εντάσσεται και η υπογραφή της Σύμβασης Prüm (στην οποία θα αναφερθούμε και στην παρ. 3.3.3.), καθώς επίσης, και η υιοθέτηση της πρότασης του επιτρόπου Frattini κατά τη διάρκεια της ολοβενικής Προεδρίας το 2008 στο άτυπο Συμβούλιο των Υπουργών Εσωτερικών στη Λουμπλιάνα. Η πρόταση αυτή αφορούσε τη συλλογή, επεξεργασία και αποθήκευση βιομετρικών στοιχείων ταυτοποίησης και προσωπικών δεδομένων, όλων ανεξαιρέτως των υπηκόων τρίτων χωρών που επισκέπτονται οποιοδήποτε κράτος της ΕΕ σε μία κοινή βάση δεδομένων, η οποία θα παράσχει πληροφορίες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, της εγκληματικότητας και της παράνομης μετανάστευσης⁹⁵⁹.

Η χρήση των βιομετρικών εφαρμογών για την πιστοποίηση της ταυτότητας των ατόμων έχει βρει τεράστια απήχηση και στον ιδιωτικό τομέα, ιδιαιτέρως στις τραπεζικές συναλλαγές⁹⁶⁰. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η μαζική εγκατάσταση βιομετρικών συστημάτων στα *Μηχανήματα Ανάλυσης Μετρητών* (ATMs) μεγάλων

⁹⁵⁸ Brouwer 2006, Παπαθεοδώρου 2009: 106, Preuss-Laussinotte 2009: 86.

⁹⁵⁹ Παπαθεοδώρου 2009: 107-108.

⁹⁶⁰ Mansfield-Devine 2013: 9.

ιδιωτικών τραπεζών⁹⁶¹, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η υιοθέτηση βιομετρικών τεχνικών σε χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Bradesco, η μεγαλύτερη ιδιωτική τράπεζα της Βραζιλίας, έχει εγκαταστήσει από το 2006 στα ΑΤΜ των καταστημάτων της συστήματα αναγνώρισης της παλάμης του χεριού των πελατών της, αντικαθιστώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τους προσωπικούς κωδικούς εισόδου (PINs) τους⁹⁶². Ακολουθώντας, η πλειονότητα των ιδιωτικών τραπεζών της Ιαπωνίας⁹⁶³ και της Τουρκίας⁹⁶⁴ έχει εφοδιαστεί με παρόμοια βιομετρικά συστήματα (που ανιχνεύουν κυρίως τα δακτυλικά αποτυπώματα), τα οποία χρησιμοποιούνται από εκατομμύρια πολίτες ετησίως.

Βλέπουμε, συνεπώς, ότι οι βιομετρικές μέθοδοι κερδίζουν ολοένα και περισσότερο έδαφος, όσον αφορά την πιστοποίηση της ταυτότητας των υποκειμένων, κάτι το οποίο επιβεβαιώνεται μέσα από ένα πλήθος εφαρμογών. Στην περίπτωση που μας αφορά και είναι η διαχείριση του εγκληματικού φαινομένου, η βιομετρία αναδεικνύεται σε μία εξελιγμένη και αξιόπιστη τεχνική που έχουν στη διάθεσή τους τόσο οι εκάστοτε διωκτικές Αρχές, αλλά και ο ιδιωτικός τομέας. Μπορεί δε να αποδειχθεί ιδιαίτερος ωφέλιμος (δεδομένου ότι είναι εύκολη και γρήγορη στη χρήση) στην εξακρίβωση της ταυτοπροσωπίας με σκοπό την ενίσχυση της ασφάλειας σε κάθε είδους περιβάλλοντα, στην πάταξη της πλαστοπροσωπείας στις εμπορικές συναλλαγές, στην αντιμετώπιση του διασυνοριακού εγκλήματος και της παράνομης μετανάστευσης, στον έλεγχο του τρομοκρατικού φαινομένου, κ.ο.κ..

Στο σημείο αυτό, δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε την **κριτική** που έχει ασκηθεί αναφορικά με τις βιομετρικές ταυτοποιήσεις ως προς την **παραβίαση** θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η μετατροπή του ανθρώπινου σώματος, εν προκειμένω, σε μέσο προς επίτευξη ορισμένων στόχων που σχετίζονται με την ασφάλεια και την

⁹⁶¹ Η πολωνική BPS SA υπήρξε η πρώτη, επί ευρωπαϊκού εδάφους, τράπεζα που ενσωμάτωσε στα μηχανήματά της βιομετρικά δεδομένα και ειδικότερα το σχήμα των φλεβών των δακτύλων, το οποίο θεωρείται περισσότερο αξιόπιστη μέθοδος ταυτοποίησης σε σχέση με τα δακτυλικά αποτυπώματα, Elliott 2011: 8.

⁹⁶² Μέχρι τις αρχές του 2010 η εν λόγω τράπεζα είχε εγκαταστήσει βιομετρικά συστήματα ταυτοποίησης σε 13.889 ΑΤΜs, Elliott 2011: 6.

⁹⁶³ Elliott 2011: 6.

⁹⁶⁴ Çavlin Bozbeyoğlu 2011: 73.

πρόληψη του εγκληματικού φαινομένου, δύναται να υποβαθμίσει το θεμελιώδες δικαίωμα διατήρησης της προσωπικής ταυτότητας του ανθρώπου. Η χρήση των μεθόδων της βιομετρίας ενδέχεται να συνιστά προσβολή της ανθρώπινης αξίας, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που το άτομο αγνοεί ότι γίνεται αντικείμενο βιομετρικού ελέγχου, όταν δηλ. η συλλογή και ανάλυση των σωματικών του χαρακτηριστικών γίνεται μυστικά και χωρίς την απαραίτητη από μέρους του συναίνεση (χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μέθοδος αναγνώρισης του προσώπου από απόσταση)⁹⁶⁵.

Σύμφωνα με αρκετούς μελετητές του φαινομένου, η εφαρμογή των τεχνικών της βιομετρίας συνιστά προσβολή του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος της *προστασίας από την επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων*⁹⁶⁶ (όπως ορίζει σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία ο Ν. 2472/1997)⁹⁶⁷, κάτι το οποίο ισχύει, φυσικά, στην περίπτωση που τα βιομετρικά στοιχεία περιέχουν πληροφορίες για συγκεκριμένο φυσικό πρόσωπο του οποίου η ταυτότητα είναι γνωστή ή μπορεί να εξακριβωθεί⁹⁶⁸. Επιπλέον, η συλλογή των προσωπικών χαρακτηριστικών του ατόμου και η μετέπειτα φύλαξή τους σε βάσεις δεδομένων για περαιτέρω επεξεργασία και ανάλυση, δύναται να παραβιάσει το δικαίωμα του *πληροφοριακού αυτοκαθορισμού*. Δηλ. την εξουσία του ατόμου να καθορίζει μόνο του πότε και εντός ποιών ορίων θα

⁹⁶⁵ Λαζαράκος 2001: 1171.

⁹⁶⁶ Τα στοιχεία που προκύπτουν από τους βιομετρικούς ελέγχους δύναται να χαρακτηρισθούν ως *ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα*, επειδή μπορεί να παρέχουν πληροφορίες που να αφορούν στη φυλετική προέλευση (π.χ. από το χρώμα του δέρματος) ή στην υγεία (π.χ. ύπαρξη ή προδιάθεση κάποιας ασθένειας) του υποκειμένου, Λαζαράκος 2001: 1175.

⁹⁶⁷ Να τονισθεί στο σημείο αυτό, πως ελλείψει ειδικής νομοθεσίας για την προστασία βιομετρικών δεδομένων η συλλογή και επεξεργασία τους διέπεται από τον γενικό Ν. 2472/1997 *περί προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα*, ο οποίος σύμφωνα με το ά. 3 παρ. 1 εφαρμόζεται ειδικότερα σε όλες τις μορφές αυτοματοποιημένης ή μη αυτοματοποιημένης επεξεργασίας, στην περίπτωση που τα δεδομένα περιλαμβάνονται ή πρόκειται να περιληφθούν σε αρχείο. Ως εκ τούτου, εάν τα βιομετρικά δεδομένα δεν περιλαμβάνονται ή δεν πρόκειται να περιληφθούν σε αρχείο δεν υπάγονται στο πεδίο προστασίας του νόμου, Παναγοπούλου-Κουντατζή 2013: 487.

⁹⁶⁸ Ως τέτοιο θεωρείται, σύμφωνα με την Κοινοτική Οδηγία (ΚΟ) 95/46/ΕΚ το πρόσωπο «που μπορεί να προσδιοριστεί, άμεσα ή έμμεσα, ιδίως βάσει αριθμού ταυτότητας ή βάσει ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων στοιχείων που χαρακτηρίζουν την υπόστασή του από φυσική, βιολογική, ψυχολογική, οικονομική, πολιτική ή κοινωνική άποψη», Κυριακόπουλος 2001: 764.

παρουσιάζονται γεγονότα της προσωπικής του ζωής, κι εν συνεχεία να αποφασίζει σχετικά με την παραχώρηση και τη χρήση των προσωπικών του πληροφοριών⁹⁶⁹.

Σύμφωνα με το ελληνικό Σύνταγμα το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των πληροφοριών θεμελιώνεται στο ά. 9 παρ. 1 σχετικά με την προστασία της ιδιωτικής ζωής, παρέχοντας την ελάχιστη προστασία του ατόμου από τη σύγχρονη πληροφοριακή τεχνολογία στις περιπτώσεις εκείνες που η συλλογή, επεξεργασία και χρήση των προσωπικών πληροφοριών προσβάλλει τη σφαίρα του απορρήτου του ιδιωτικού βίου⁹⁷⁰. Το εν λόγω δικαίωμα συνάγεται, επίσης, από το δικαίωμα στον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (ά. 2 παρ. 1 ελλ. Συντάγματος) ως της *‘υπέρτατης συνταγματικής αξίας’* και *‘μοναδικής πρωταρχικής υποχρεώσεως του κράτους’*⁹⁷¹.

Ο κίνδυνος από την απεριόριστη συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών είναι η προσβολή της ιδιωτικής ζωής και κατ’ επέκταση και άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων όπως είναι το απόρρητο των επικοινωνιών, η ελεύθερη συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις ή σωματεία, το δικαίωμα στην απομόνωση κ.ά.. Ταυτόχρονα, σχετικοποιούνται, αν όχι περιορίζονται, οι συνταγματικά κατοχυρωμένες ελευθερίες του πολίτη, υποβαθμίζοντάς τον, κατ’ αυτόν τον τρόπο, σε *πληροφοριακό αντικείμενο*⁹⁷². Σύμφωνα με τον Απόστολο Γέροντα (1989, 2002) το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού ή της αυτοδιάθεσης των πληροφοριών αποτελεί συγκεκριμενοποίηση του γενικού δικαιώματος *της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας* (ά. 5, παρ. 1 ελλ. Συντάγματος), στο οποίο δύναται να επιβληθούν κάποιοι περιορισμοί για λόγους σχετικούς με τη δημόσια ασφάλεια, την ομαλή λειτουργία της ποινικής δικαιοσύνης και των στατιστικών υπηρεσιών⁹⁷³.

Σε κάθε περίπτωση, ο περιορισμός του παραπάνω δικαιώματος είναι νόμιμος, σημειώνει ο Γρηγόρης Λαζαράκος (2001), *«αν συντρέχει η ελεύθερη και ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου ή αν αντιστοιχεί στη συνταγματική αρχή της*

⁹⁶⁹ Γέροντας 1989: 510-511, Κριάρη-Κατράνη 1999: 30, Αυγουστιανάκης 2001: 680, Μπιτζιλέκης 2011: 40, Παναγοπούλου-Κουτνατζή 2013: 486.

⁹⁷⁰ Κριάρη-Κατράνη 1999: 32.

⁹⁷¹ Κριάρη-Κατράνη 1999: 34.

⁹⁷² Γέροντας 1989: 514.

⁹⁷³ Βλ. Γέροντα 1989: 510 και του ιδίου 2002.

αναλογικότητας». Εάν δηλαδή ο σκοπός ο οποίος επιτάσσει την παραβίαση του δικαιώματος μέσω της επεξεργασίας βιομετρικών δεδομένων είναι: *θεμιτός και πρόσφορος* για την επίτευξη του αποτελέσματος, *όχι επαχθέστερος* σε ένταση, έκταση ή διάρκεια από το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του αποτελέσματος και *ανάλογος* με το αντικειμενικά επιτεύξιμο αποτέλεσμα. «Σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση, η εφαρμογή τέτοιων μεθόδων που έχουν ως αντικείμενο τη διακρίβωση της ταυτοπροσωπίας με τη χρήση σωματικών και συμπεριφορικών χαρακτηριστικών του ατόμου, κρίνεται αμφίβολη συνταγματικά, στο βαθμό που προσβάλλει νομικά κατοχυρωμένα δικαιώματα του ανθρώπου»⁹⁷⁴.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε πως η βιομετρική επιτήρηση επιβλήθηκε ως μια αποπροσωποποιημένη εξ αποστάσεως επιτήρηση, που δεν περιορίζεται από γεωγραφικά όρια ή/και εθνικές κυριαρχίες, αλλά μπορεί να καταστήσει τον παγκόσμιο χώρο μια μεγάλη ζώνη ελέγχου (*zone de contrôle*)⁹⁷⁵. Η χρήση βιομετρικών και βιομοριακών τεχνολογιών ταυτοποίησης των προ-εγκληματικών συμπεριφορών συνιστά σύμφωνα με τον Rose (2007) τη *‘βιοπολιτική του ελέγχου’* (*‘biopolitics of control’*)⁹⁷⁶, ενώ σύμφωνα με την Ayse Ceyhan (2012), δανειζόμενη το θεωρητικό υπόβαθρο του Foucault, μία μορφή *‘βιοεξουσίας’* (*‘biopower’*)⁹⁷⁷.

Οι εξελίξεις που περιγράφηκαν ανωτέρω, σηματοδοτούν την εισαγωγή νέων προοπτικών όσον αφορά την παρακολούθηση των πολιτών σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, ενώ η δημιουργία παράλληλων υποσυστημάτων πληροφοριών και βιομετρικών δεδομένων τα οποία δρουν συμπληρωματικά, επεκτείνουν με τον τρόπο αυτό την πανεποπτική τους εμβέλεια⁹⁷⁸.

⁹⁷⁴ Βλ. Λαζαράκο 2001: 1171-1173.

⁹⁷⁵ Πρόκειται για το νέο *βιοπολιτικό τατουάζ* (*tatouage biopolitique*), όπως το αποκαλεί ο Giorgio Agamben, σύμφωνα με τον Παπαθεοδώρου (2009: 102).

⁹⁷⁶ Rose, N. (2007) *The Politics of Life Itself*. Princetown University Press, New Jersey, σελ. 242, σύμφωνα με Penna & Kirby 2009: 146.

⁹⁷⁷ Βλ. Ceyhan 2012: 38-45.

⁹⁷⁸ Μόνο η Γαλλία, για παράδειγμα, έχει δημιουργήσει μια βάση βιομετρικών δεδομένων 70.000.000 ατόμων από την πιλοτική εφαρμογή του VIS, από το 2005 και μετά, σε υπηκόους τρίτων χωρών από Αφρική, Ασία, Μαγκρέμπ και Ευρώπη, η οποία συνδέθηκε με αυτή του Eurodac, Παπαθεοδώρου 2009: 110.

3.3.2. ‘Έξυπνες’ κάρτες/Βάσεις δεδομένων

Οι μορφές που παίρνει η εντατικοποιημένη επιτήρηση των σύγχρονων νεοφιλελεύθερων κρατών αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα της μετάβασης από την *πειθαρχημένη κοινωνία* στην *κοινωνία του ελέγχου*, όπως την περιγράφει ο Deleuze (1992). Για τον συγγραφέα, στην ‘πειθαρχημένη κοινωνία’ η ταυτοποίηση των πολιτών γινόταν μέσω της υπογραφής τους και ενός αρχειακού αριθμού, τα οποία στην ‘κοινωνία του ελέγχου’ έχουν αντικατασταθεί από προσωπικούς ηλεκτρονικούς κωδικούς (passwords)⁹⁷⁹.

Η ταχεία εισαγωγή των ‘έξυπνων’ *ηλεκτρονικών καρτών* (‘smart’ cards) παγκοσμίως ξεκίνησε κυρίως μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001⁹⁸⁰, ως ένα ακόμη ‘εργαλείο’ στην πάταξη της τρομοκρατίας και στην ενίσχυση της ασφάλειας. Με την πάροδο του χρόνου, όμως, η χρήση τους επεκτάθηκε τόσο για την καταπολέμηση και άλλων μορφών εγκληματικότητας (όπως της παράνομης μετανάστευσης), αλλά και από τον ιδιωτικό τομέα για την αντιμετώπιση των *απατών* κατά τη διάρκεια των εμπορικών συναλλαγών⁹⁸¹. Αξίζει να αναφερθεί, πως οι ‘έξυπνες’ κάρτες (όπως για παράδειγμα εκείνες που λάνσαρε η εταιρία Mondex) είχαν αρχίσει να εφαρμόζονται παγκοσμίως πριν την 11^η Σεπτεμβρίου⁹⁸², ήδη από τη δεκαετία του ’90, ενώ μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα σχετίστηκαν άμεσα με την ενσωμάτωση σε αυτές διάφορων βιομετρικών εφαρμογών.

Σε αρκετές χώρες διεθνώς οι *ηλεκτρονικές κάρτες εξακρίβωσης της ταυτοπροσωπίας* (electronic ID cards) έχουν αντικαταστήσει εδώ και περίπου δύο δεκαετίες τις

⁹⁷⁹ Deleuze, G. (1992) «Postscript on the Societies of Control». *October* 59, 3-7 (σελ. 4), σύμφωνα με Çavlin Bozbeyoğlu 2011: 67 και Λαμπροπούλου 2001β: 89.

⁹⁸⁰ Αμέσως μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου ο Larry Ellison, Πρόεδρος της εταιρείας με τη μεγαλύτερη βάση δεδομένων των ΗΠΑ της Silicon Valley’s Oracle, πρόσφερε δωρεάν στην αμερικανική κυβέρνηση το λογισμικό των ‘έξυπνων’ καρτών για τη δημιουργία ενός εθνικού συστήματος ταυτοποίησης των πολιτών, πρόταση η οποία στη συνέχεια απορρίφθηκε, Stalder & Lyon 2003α: 91 (υποσημ. 2).

⁹⁸¹ Lyon 2007γ: 115, Stalder & Lyon 2003α: 81-82.

⁹⁸² Σε αντίθεση με την Ευρώπη όπου η χρήση τέτοιων καρτών ξεκινά μετά την 11^η Σεπτεμβρίου (με εξαίρεση την Ισπανία), Lyon 2003α: 74, Stalder & Lyon 2003: 82.

παραδοσιακές έντυπες ταυτότητες, στις οποίες αναγράφονται τα προσωπικά στοιχεία του κατόχου τους, όπως ονοματεπώνυμο, ημερομηνία γέννησης, τόπος διαμονής, θρήσκευμα, κ.ά.. Πρόκειται για μικρές πλαστικές κάρτες όμοιες με τις πιστωτικές που φέρουν πάνω τους τη φωτογραφία του κατόχου τους, έχοντας ενσωματωμένο ένα ηλεκτρονικό τσιπ⁹⁸³, το οποίο λειτουργεί συνήθως μέσω της τεχνολογίας των ραδιοσυχνοτήτων (βλ. παρ. 3.3.1.). Για τον λόγο αυτό ονομάζονται ‘έξυπνες’.

Η λειτουργία των ηλεκτρονικών καρτών ταυτοποίησης παρουσιάζει τα εξής βασικά χαρακτηριστικά: πρώτον, το λογισμικό της κάρτας είναι συνδεδεμένο με το λογισμικό άλλων πληροφοριακών συστημάτων (για παράδειγμα με τα συστήματα που διαθέτουν ο ευρύτερος δημόσιος τομέας, όπως η τοπική αυτοδιοίκηση, οι εφορίες, τα εθνικά συστήματα υγείας, και άλλες δημόσιες υπηρεσίες, αλλά και ο ιδιωτικός τομέας όπως τράπεζες, εταιρείες τηλεπικοινωνιών, εμπορικά καταστήματα, κ.λπ.)⁹⁸⁴, δηλ. τις **βάσεις δεδομένων** (databases)⁹⁸⁵, στις οποίες είναι καταχωρημένες όλες οι

⁹⁸³ Το τσιπ (chip) είναι όρος της ηλεκτρονικής και αποτελεί μια εναλλακτική ονομασία του ολοκληρωμένου κυκλώματος (integrated circuit). Ολοκληρωμένο κύκλωμα ονομάζεται ένα κύκλωμα συνδεδεμένων λογικών πυλών, δημιουργημένο πάνω σε ένα φύλλο ημιαγωγού, κατά κύριο λόγο πυριτίου. Αυτό το φύλλο (ημιαγωγού) ονομάζεται στα αγγλικά τσιπ και όταν είναι της κλίμακας των μικρομέτρων ονομάζεται και μικροτσιπ, βλ. <http://www.wikipedia.org>.

⁹⁸⁴ Lyon 2009: 49, 51.

⁹⁸⁵ Στη Δανία, η οποία έχει καταξιωθεί στη διεθνή κοινή γνώμη ως προς τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, η καταχώρηση των στοιχείων των πολιτών σε βάσεις δεδομένων ξεκινά από τη βρεφική ηλικία. Από το 2009 για κάθε παιδί που γεννιέται συστήνεται ένα ηλεκτρονικό αρχείο (με το Δανικό ακρωνύμιο KIDOS ή EKD), το οποίο περιλαμβάνει ιατρικές πληροφορίες που μπορούν να αποδειχθούν χρήσιμες σε περίπτωση ύπαρξης κινδύνου παιδικής κακοποίησης. Επιπρόσθετα, στο Βασικό Αρχείο Δεδομένων (Basic Data Set) φυλάσσονται περί τις 900 πληροφορίες για κάθε παιδί από τη γέννησή του μέχρι και την ηλικία των 19 ετών, ενώ σε μία δεύτερη βάση δεδομένων αποθηκεύονται ψηφιακές πληροφορίες που παρέχουν κοινωνικοί λειτουργοί σχετικά με την ποινική κατάσταση των ανηλίκων και των νέων μέχρι 23 ετών που βρίσκονται ‘σε κίνδυνο’ (Reference Index Risk Youth). Τέλος, σε μία τρίτη Βάση δεδομένων η οποία είναι συνδεδεμένη με την προηγούμενη και ονομάζεται ProKidPolice, περιλαμβάνονται πληροφορίες για όλους τους ανηλίκους κάτω των 12 ετών που έχουν έρθει σε επαφή με την αστυνομία είτε ως μάρτυρες, είτε ως θύματα, είτε ως θύτες κάποιας εγκληματικής δράσης. Ανάλογα με τη συχνότητα επαφής του ανηλίκου με την αστυνομία η υπόθεση κωδικοποιείται με κάποιο από τα ακόλουθα χρώματα, ‘άσπρο’, ‘κίτρινο’, ‘πορτοκαλί’, ‘κόκκινο’, ενώ ύστερα από τρεις αναφορές για τον ίδιο ανήλικο ενεργοποιούνται οι σχετικές υπηρεσίες προστασίας ανηλίκων, Schinkel 2011: 366.

πληροφορίες σχετικά με το προφίλ των υποκειμένων⁹⁸⁶, και *δεύτερον*, το λογισμικό πρόγραμμα της κάρτας παρέχει ακριβή πιστοποίηση της ταυτότητας των κατόχων τους χάρη στη χρήση μοναδικών βιομετρικών χαρακτηριστικών⁹⁸⁷.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, στο τσιπ της εκάστοτε κάρτας εισάγονται κάποιες προσωπικές πληροφορίες του ατόμου⁹⁸⁸ κι ένας *προσωπικός αριθμός αναγνώρισης* (Personal Identification Number/PIN), διαμέσου των οποίων επιβεβαιώνεται η ταυτότητα του χρήστη. Στο τσιπ δύνανται να ενσωματωθούν, ακόμη, κάποια βιομετρικά δεδομένα όπως δακτυλικά αποτυπώματα, σχήμα προσώπου ή ίριδα του ματιού⁹⁸⁹. Αρκετοί μελετητές εστιάζουν στη διαφοροποίηση ανάμεσα στην 'έξυπνη' κάρτα σαν 'κάτι που έχεις', στον προσωπικό κωδικό ταυτοποίησης σαν 'κάτι που θυμάσαι' και σε ένα βιομετρικό στοιχείο σαν 'κάτι που είσαι'⁹⁹⁰.

Για τους David Lyon και Colin Bennett (2008) ο βαθμός και ο τρόπος με τον οποίο υιοθετούνται οι 'έξυπνες' κάρτες ως μέσο ελέγχου από τις εθνικές κυβερνήσεις, εξαρτώνται από κάποιους παράγοντες, οι οποίοι συνοπτικά είναι οι εξής: α) η 'εκπαίδευση' της κρατικής γραφειοκρατίας. Οι πολύ-χρηστικές ηλεκτρονικές κάρτες που αντλούν πληροφορίες από πολλαπλές βάσεις δεδομένων, απαιτούν τη συνεχή γραφειοκρατική διασύνδεση ποικίλων πληροφοριακών υποσυστημάτων που έχουν στη διάθεσή τους διάφορες υπηρεσίες και φορείς, καθώς και άρτια τεχνική

⁹⁸⁶ Η διαδικασία κατά την οποία τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στις εκάστοτε βάσεις δεδομένων παρέχουν ένα σημαντικό αριθμό χρήσιμων πληροφοριών για το κάθε άτομο χωριστά, καθώς και οι μεταξύ τους συσχετισμοί, ονομάζεται 'ορυχείο πληροφοριών' (data mining), Tavani 1999: 137. Πιο αναλυτικά, βλ. Birrer 2005: 211-220.

⁹⁸⁷ Çavlin Bozbeyoğlu 2011: 64-65.

⁹⁸⁸ Για παράδειγμα, οι ηλεκτρονικές κάρτες αναγνώρισης της Τουρκίας (οι οποίες εφαρμόστηκαν πιλοτικά στην αρχή) περιλαμβάνουν τα εξής προσωπικά δεδομένα: ονοματεπώνυμο, φύλο, εθνικότητα, ονόματα γονέων, πατρικό επώνυμο, τόπο και ημερομηνία γέννησης, ομάδα αίματος, οικογενειακή κατάσταση, θρήσκευμα (προαιρετικά) και υπογραφή του κατόχου της και είναι πολλαπλής χρήσης (συνιστούν, επίσης, κάρτες υγείας, φορολογικές κάρτες και διπλώματα οδήγησης), Çavlin Bozbeyoğlu 2011: 71.

⁹⁸⁹ Lyon 2007γ: 112, Çavlin Bozbeyoğlu 2011: 65.

⁹⁹⁰ Hyun-Jung 1995: 206, Matyas & Stapleton 2000: 428, Prabhakar *et al.* 2003: 33, Woodward *et al.* 2003: 6, Zureik & Hindle 2004: 116, Crosbie 2005: 4, Normalini & Ramayah 2012: 367.

υποστήριξη⁹⁹¹, β) ο βαθμός αποκέντρωσης των κρατικών λειτουργιών. Για τους ερευνητές, όσο η ευθύνη του σχεδιασμού και της άσκησης της κρατικής διοίκησης διαμοιράζεται ανάμεσα σε κεντρικές και περιφερειακές κυβερνήσεις, τόσο πιο δύσκολο είναι να τεθούν σε εφαρμογή τέτοιου είδους ηλεκτρονικά συστήματα αναγνώρισης της ταυτότητας και γ) από τον βαθμό ιδιωτικοποίησης των δημόσιων πολιτικών εφόσον η τεχνολογία που χρησιμοποιείται για τον σχεδιασμό και τη λειτουργία των ‘έξυπνων’ καρτών είναι προϊόν εταιριών του ιδιωτικού τομέα (αυτό που οι συγγραφείς αποκαλούν ‘card cartel’)⁹⁹².

Είναι τόσο ευρέως διαδεδομένες δε που έχουν κάνει την εμφάνισή τους σε ολόκληρο τον πλανήτη: από την Ιταλία (με την ονομασία ‘Carta d’Identit Elettronica’/CIE) έως τη Μαλαισία (με την ονομασία ‘Mykad’)⁹⁹³ και την Ταϊλάνδη⁹⁹⁴.

Ενδεικτικά αναφέρουμε πως στη Γαλλία η βιομετρική ‘έξυπνη’ κάρτα, με την ονομασία ‘*Identité Nationale Électronique Sécurisée*’ (INES), θεσμοθετήθηκε με νόμο το 2005 και είναι συνδεδεμένη με διαφορετικές βάσεις δεδομένων για την άντληση των απαραίτητων πληροφοριών γύρω από τους πολίτες, όπως με του *Εθνικού Μητρώου Ταυτοποίησης των Φυσικών Προσώπων* (Registre National d’Identification des Personnes Physiques/RNIPP), με το αρχείο των δακτυλικών αποτυπωμάτων και των ψηφιοποιημένων φωτογραφιών του προσώπου των κατόχων της κάρτας και το αρχείο των κατόχων διαβατηρίων. Τα βιομετρικά δεδομένα που περιέχει (δύο δακτυλικά αποτυπώματα, ψηφιακή φωτογραφία και ψηφιακή

⁹⁹¹ Το *Εθνικό Σύστημα Ταυτοποίησης του Υπουργείου Εσωτερικών Υποθέσεων* (Home Affairs National Identification System/HANIS) της Νότιας Αφρικής, για παράδειγμα, το οποίο είχε προβλεφθεί να κάνει χρήση ‘έξυπνων’ ταυτοτήτων που θα ήταν ενσωματωμένες με μεθόδους βιομετρικής αναγνώρισης των δακτυλικών αποτυπωμάτων του πληθυσμού και θα ήταν συνδεδεμένες με πολλαπλές βάσεις δεδομένων, δεν κατέστη εφικτό να τεθεί σε πλήρη εφαρμογή εξαιτίας κάποιων κωλυμάτων τεχνικής φύσεως, βλ. Breckenridge 2008: 39-56. Απ’ όσο γνωρίζουμε μέχρι και το 2015 η κυβέρνηση προσπαθούσε να υπερκεράσει αυτές τις δυσκολίες, βλ. <http://www.wikipedia.org>.

⁹⁹² Lyon & Bennett 2008: 4, 15-16.

⁹⁹³ Η οποία είναι προαιρετική και περιλαμβάνει στοιχεία από την άδεια οδήγησης του ατόμου, καθώς και του διαβατηρίου του, Lyon 2003α: 74.

⁹⁹⁴ Lyon 2007γ: 111, του ιδίου 2009: 42 και του ιδίου 2010: 47. Ωστόσο, οφείλουμε να επισημάνουμε το γεγονός πως σε διάφορες ασιατικές χώρες (όπως Ταϊβάν και Κορέα) η εφαρμογή των ‘έξυπνων’ καρτών ανεστάλη εν μέσω έντονων πολιτικών και κοινωνικών αντιδράσεων, Stalder & Lyon 2003: 81.

υπογραφή) είναι αποθηκευμένα σε ένα μικροτσίπ RFID, ενώ η κάρτα πιστοποιεί από απόσταση την ταυτότητα του υποκειμένου (contactless) κατά τη διάρκεια των αυτοματοποιημένων διαδικασιών ελέγχου⁹⁹⁵.

Στις ΗΠΑ με τον Real ID Act του 2005 προβλέφθηκε η έκδοση 'έξυπνων' αδειών οδήγησης από τα αρμόδια περιφερειακά *Τμήματα Μηχανοκίνητων Οχημάτων* (Department of Motor Vehicle/DMV) σε πολιτειακό επίπεδο. Οι 'νέες' αυτές άδειες χρησιμοποιούν την τεχνολογική πλατφόρμα των 'smart' cards και περιλαμβάνουν μία σειρά από προσωπικά δεδομένα και μία ψηφιακή φωτογραφία του προσώπου του κατόχου. Η πρώτη φάση του σχεδίου εφαρμογής του εν λόγω προγράμματος υπολογιζόταν να έχει τεθεί σε λειτουργία τον Ιανουάριο του 2014. Αν και δεν συνιστούν εθνικές ταυτότητες *per se*, όπως συμβαίνει με τις 'έξυπνες' κάρτες άλλων χωρών, αποτελούν ωστόσο ένα ακόμη 'εργαλείο' στα χέρια των διωκτικών αρχών για τον έλεγχο των πληθυσμών στον 'πόλεμο κατά της τρομοκρατίας'⁹⁹⁶.

Η αυστραλιανή κυβέρνηση υπολογιζόταν να ξοδέψει αρχικά 1,1 δισ. δολάρια για την έκδοση ηλεκτρονικών ταυτοτήτων (με την ονομασία 'Access Card') σε 16 εκατ. πολίτες το 2008, οι οποίες ήταν και βιομετρικές, περιλαμβάνοντας ψηφιακή φωτογραφία και υπογραφή του κατόχου τους. Πρόκειται για το μεγαλύτερο ποσό που είχε δαπανηθεί ποτέ στη χώρα για την εφαρμογή προγραμμάτων σχετικών με την πληροφοριακή τεχνολογία⁹⁹⁷.

Η ηλεκτρονική κάρτα της Ιαπωνίας (με την ονομασία 'Juki-net'card) είναι συνδεδεμένη με το εθνικό πληροφοριακό δίκτυο '*Resident Basic Register*' και περιλαμβάνει 14 προσωπικές πληροφορίες (όπως όνομα, διεύθυνση, ημερομηνία γέννησης, φύλλο, αριθμό ταυτότητας, κ.ά.) για κάθε πολίτη χωριστά (είναι η πρώτη φορά στην ιστορία της Ιαπωνίας που κρατείται ψηφιακό αρχείο ακόμη και για τα νεογέννητα)⁹⁹⁸. Στην Κίνα, παρομοίως, οι ψηφιοποιημένες ταυτότητες 'δεύτερης γενιάς' αν και δεν έχουν ενσωματωμένους δείκτες βιομετρικής αναγνώρισης, συνιστούν τη μεγαλύτερη εφαρμογή των 'έξυπνων' καρτών στον κόσμο, αφού έχουν

⁹⁹⁵ Βλ. Piazza & Laniel 2008: 198-217 (204).

⁹⁹⁶ Βλ. Gates 2008: 218-232.

⁹⁹⁷ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά, βλ. Wilson 2008: 180-197 (184).

⁹⁹⁸ Βλ. διεξοδικά Ogasawara 2008: 93-111 (103).

εκδοθεί περισσότερες από 800 εκατ.. Υιοθετήθηκαν το 2004 με σκοπό τη διευκόλυνση της διαχείρισης και της φύλαξης των προσωπικών στοιχείων του πληθυσμού, καθώς και την αποτροπή των πλαστής ταυτοπροσωπίας στη χώρα (δεδομένου ότι γύρω στα 100 επίθετα μονάχα είναι κοινά σε εκατομμύρια πολίτες)⁹⁹⁹.

Στην Ινδία η ‘έξυπνη’ κάρτα (με την ονομασία ‘Multipurpose National Identity Card’/MNIC) έχει ενσωματωμένα: βιομετρική τεχνολογία ταυτοποίησης των δακτυλικών αποτυπωμάτων, φωτογραφία του κατόχου, ψηφιακή κάρτα μνήμης και κάποια προσωπικά στοιχεία όπως όνομα, ηλικία, διεύθυνση, κ.λπ.¹⁰⁰⁰. Στο Χονκ Κονγκ οι ‘έξυπνες’ κάρτες αντικατέστησαν τις παραδοσιακές ταυτότητες στις αρχές του 21^{ου} αιώνα κι έχουν πολλαπλές χρήσεις: άδεια οδήγησης, κάρτα βιβλιοθήκης, μέσο που φέρει την ψηφιακή υπογραφή του κατόχου και μέσο πιστοποίησης της ταυτότητας του ατόμου για τις συναλλαγές του μέσω των ηλεκτρονικών υπηρεσιών με το δημόσιο¹⁰⁰¹. Το Ομάν, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Σαουδική Αραβία, το Κατάρ και το Μπαχρέϊν, τέλος, είναι ανάμεσα στις χώρες της Μέσης Ανατολής που έχουν προβεί στην έκδοση ‘έξυπνων’ καρτών, ενσωματωμένων με τους βιομετρικούς δείκτες των δακτυλικών αποτυπωμάτων και του σχήματος του προσώπου για τους πολίτες και τους νόμιμα διαμένοντες σε αυτές¹⁰⁰².

Στη Μεγ. Βρετανία οι ηλεκτρονικές ταυτότητες θεσμοθετήθηκαν με τον Identity Cards Act του 2006¹⁰⁰³, και από το 2009 και μετά, το βρετανικό Home Office κατέστησε υποχρεωτική την έκδοσή τους, παράλληλα με την έκδοση του ηλεκτρονικού διαβατηρίου, έχοντας ως βασικούς άξονες αναφοράς: α) τον έλεγχο της μετανάστευσης και της παράνομης εργασίας, β) την αναβάθμιση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης της χώρας (e-government), γ) την ενίσχυση της δημόσιας ασφάλειας

⁹⁹⁹ Βλ. Brown 2008: 57-74.

¹⁰⁰⁰ Βλ. Mehmood 2008: 112-127 (114).

¹⁰⁰¹ Βλ. αναλυτικά Greenleaf 2008: 75-92.

¹⁰⁰² Βλ. Karake-Shalhoub 2008: 128-141 (132).

¹⁰⁰³ Για τις νομοπαρασκευαστικές ενέργειες που προηγήθηκαν του Identity Cards Act (2006), όσον αφορά τη δημιουργία των ηλεκτρονικών ταυτοτήτων στη Μεγ. Βρετανία, βλ. αντί άλλων Whitley 2009: 133-156.

διαμέσου της καταστολής της τρομοκρατίας και της εγκληματικότητας εν γένει, και τέλος, δ) τη διασφάλιση της ταυτοπροσωπίας των βρετανών πολιτών¹⁰⁰⁴.

Πρόκειται για ‘έξυπνες’ κάρτες οι οποίες περιλαμβάνουν τρία βιομετρικά στοιχεία (δακτυλικά αποτυπώματα, φωτογραφία προσώπου και υπογραφή) και ένα πλήθος πληροφοριών για τον κάτοχό τους, οι οποίες είναι αποθηκευμένες στην εθνική βάση δεδομένων της χώρας (η οποία ονομάζεται National Identity Register/NIR). Ειδικότερα, η κάρτα περιέχει εννέα κατηγορίες προσωπικών δεδομένων των πολιτών μερικές από τις οποίες αφορούν προσωπικές πληροφορίες (όπως ονοματεπώνυμο, ημερομηνία και τόπος γέννησης, διεύθυνση κατοικίας και φύλο), βιομετρικά στοιχεία αναγνώρισης, στοιχεία σχετικά με την πολιτογράφηση (όπως εθνικότητα, υπηκοότητα, άδεια παραμονής στη χώρα), προσωπικούς κωδικούς αριθμούς (διαβατηρίων, αδειών οδήγησης, μεταναστευτικών εγγράφων και οποιονδήποτε αρχείων που προσδίδουν την ταυτότητα του χρήστη), αρχείο του κατόχου (το οποίο περιλαμβάνει τις οποιεσδήποτε αλλαγές στα στοιχεία της ταυτότητας, καθώς και την ημερομηνία σε περίπτωση θανάτου), πληροφορίες ασφαλείας (κάποιος κωδικός ή ερώτηση ασφαλείας σε περίπτωση που ο κάτοχος της κάρτας θέλει να ενημερωθεί για την εισαγωγή του στο σύστημα, καθώς και για τη μεταβολή κάποιων από τα στοιχεία που είναι αποθηκευμένα), κ.ά.¹⁰⁰⁵.

Ενδιαφέρον, ακόμη, παρουσιάζει και η πρόταση που έκανε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 6/11/2007 για έκδοση Α-Π από το Συμβούλιο αναφορικά με «*τη χρήση των καταστάσεων με τα ονόματα των επιβατών (Passenger Name Record/PNR) με σκοπό την επιβολή του νόμου*»¹⁰⁰⁶. Η εν λόγω πρόταση προέβλεπε τη σύσταση (μέχρι τις 31/12/2010) σε όλα τα κράτη μέλη μίας εθνικής βάσης δεδομένων που θα αποκαλείται *Μονάδα Στοιχείων Επιβατών*, στην οποία όλες οι αεροπορικές εταιρίες που εκτελούν διεθνείς πτήσεις με αφετηρία ή τελικό προορισμό πόλεις κρατών μελών της ΕΕ (ή εάν απλώς διέρχονται για μετεπιβίβαση από αυτές) θα υποχρεούνται να

¹⁰⁰⁴ Βλ. Wills 2008: 163, 173-176.

¹⁰⁰⁵ Shaikh & Rabaiotti 2010: 347. Η ηλεκτρονική ταυτότητα της Μεγ. Βρετανίας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα ‘πολύ-κάρτας’, η οποία έχει πολλαπλές χρήσεις και είναι συνδεδεμένη με διαφορετικές βάσεις δεδομένων, Lyon 2009: 49, 58.

¹⁰⁰⁶ COM(2007) 654 τελικό/6.11.2007.

διαβιβάζουν δεκαεννέα προσωπικά δεδομένα των επιβατών τους¹⁰⁰⁷. Τα στοιχεία αυτά θα φυλάσσονται για συνολική περίοδο οκτώ ετών και θα μπορούν να γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας από τις αρχές του εκάστοτε κράτους μέλους, ώστε να εκτιμάται η επικινδυνότητα ορισμένων επιβατών, για τους οποίους χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση. Επίσης, τα δεδομένα αυτά θα μπορούν να διαβιβάζονται από τη Μονάδα σε τρίτα κράτη με αποκλειστικό σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος¹⁰⁰⁸. Στις 21 Απριλίου 2016 το Συμβούλιο της ΕΕ εξέδωσε, εν τέλει, οδηγία σχετικά με τη χρήση της Μονάδας Στοιχείων Επιβατών για την πρόληψη, ανίχνευση, διερεύνηση και δίωξη τρομοκρατικών και άλλων σοβαρών εγκλημάτων.

Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με τη λειτουργία του Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν ως της πρώτης μεγαλύτερης βάσης δεδομένων σε διακρατικό επίπεδο¹⁰⁰⁹.

¹⁰⁰⁷ Τη λίστα με τα εν λόγω δεδομένα, βλ. στο Νικολόπουλος 2008: 192-193 (υποσημ. 335).

¹⁰⁰⁸ Νικολόπουλος 2008: 192-193, Παπαθεοδώρου 2009: 109-110, Türk & Piazza 2009: 125-126.

¹⁰⁰⁹ Preuss-Laussinotte 2006α: 77.

3.3.3. Το Σύστημα Πληροφοριών SCHENGEN

Στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής διακυβερνητικής συνεργασίας υπογράφηκε στην πόλη Σένγκεν του Λουξεμβούργου στις 14-6-1985 η ομώνυμη *Συμφωνία* μεταξύ των χωρών Μπενελούξ (Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο), της Γαλλίας και της Γερμανίας, σχετικά με τη σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά εσωτερικά τους σύνορα (*Agreement on the Gradual Abolition of Checks at their Common Borders*). Πέντε χρόνια αργότερα, στις 19-6-1990 τα ίδια κράτη μέλη προχώρησαν σε μία δεύτερη *Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας Σένγκεν* η οποία συμπλήρωνε κι εξειδίκευε την αρχική συμφωνία και στην οποία προσχώρησαν σταδιακά και τα υπόλοιπα κράτη μέλη της (τότε) ΕΕ (Ισπανία, Πορτογαλία, Ιταλία, Αυστρία, Ελλάδα), εκτός από τη Μ. Βρετανία και την Ιρλανδία. Στη συνέχεια, το 1996 προσχωρούν στον *χώρο Σένγκεν* και τα σκανδιναβικά κράτη Δανία, Φινλανδία και Σουηδία (μετά από την ένταξή τους στην ΕΕ), ενώ παρομοίως, εισήλθαν στη συμφωνία το 1999 ως συμβαλλόμενα μέρη και οι μη κοινοτικές χώρες Νορβηγία και Ισλανδία, αφού είχαν ήδη επισυνάψει την προϋπάρχουσα *Βόρεια Τελωνειακή Ένωση* του 1957, η οποία καταργούσε τους διαβατηριακούς ελέγχους στα εσωτερικά τους σύνορα¹⁰¹⁰.

Η ενσωμάτωση του αποκαλούμενου *κεκτημένου Σένγκεν* (*Schengen acquis*)¹⁰¹¹ στο θεσμικό και νομικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συγκεκριμένα υπό την αιγίδα εν μέρει του πρώτου και εν μέρει του τρίτου Πυλώνα, πραγματοποιήθηκε με το *Πρωτόκολλο Σένγκεν* (*The Schengen Protocol*), το οποίο είχε προσαρτηθεί στη Συνθήκη του Άμστερνταμ του 1997¹⁰¹². Σήμερα τη *Συνθήκη Σένγκεν* έχουν

¹⁰¹⁰ Λιαρομάτης 1998: 1529, Λαμπροπούλου 2001α: 59, Νικολόπουλος 2002: 125-126, Samatas 2003: 143 και του ιδίου 2004: 74-75.

¹⁰¹¹ Στον όρο *κεκτημένο Σένγκεν* περιλαμβάνονται η αρχική συμφωνία, η σύμβαση εφαρμογής της αρχικής συμφωνίας, καθώς και τα πρωτόκολλα και οι συμφωνίες προσχώρησης των συμβαλλομένων χωρών στον χώρο Σένγκεν, Atger 2008: 3 (υποσημ. 14).

¹⁰¹² Shaw 1998: 76, Thym 2002: 220. Με το *Πρωτόκολλο Σένγκεν* η Μεγ. Βρετανία και η Ιρλανδία οι οποίες δεν είχαν εισέλθει στη Συμφωνία Σένγκεν, όπως αναφέρθηκε, υπέβαλλαν αίτημα για συμμετοχή σε κάποιες από τις δραστηριότητες της Συνθήκης, κυρίως όσον αφορά στη διασύνδεση των πληροφοριακών συστημάτων με σκοπό την ανταλλαγή πληροφοριών και στην πρόσβαση στα συστήματα επιτήρησης των πληθυσμών κάτι το οποίο κι έγινε δεκτό, Mathiesen 1999: 2-3.

επικυρώσει οι περισσότερες χώρες της ΕΕ, καθώς επίσης και τρίτες χώρες που δεν ανήκουν στην Ένωση¹⁰¹³, ενώ σύμφωνα με τη δήλωση του τότε Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζοζέ Μανουέλ Μπαρόζο που έκανε στις 21/12/2007 «*οι ευρωπαίοι πολίτες θα μπορούν να ταξιδεύουν ανεμπόδια στις χώρες της επικράτειας Σένγκεν -από την Πορτογαλία μέχρι την Πολωνία και από την Ελλάδα μέχρι τη Φιλανδία- χωρίς ελέγχους στα εσωτερικά χερσαία και θαλάσσια σύνορα... δημιουργώντας παράλληλα τις προϋποθέσεις για μεγαλύτερη ασφάλεια*»¹⁰¹⁴.

Όσον αφορά την Ελλάδα από τον Απρίλιο του 1992 είχε τη θέση του παρατηρητή, ενώ τον Νοέμβριο του ίδιου έτους υπέγραψε τη σχετική συνθήκη ως πλήρες μέλος¹⁰¹⁵, την οποία κι επικύρωσε νομοθετικά το 1997 με τον νόμο 2514¹⁰¹⁶. Ωστόσο, η εφαρμογή της συνθήκης στη χώρα μας έγινε σταδιακά, ξεκινώντας από τα τέλη του 1997 με τη σύνδεση αρχικά με τη βάση δεδομένων Σένγκεν και την εφαρμογή του καθεστώτος που προβλέπεται αναφορικά με τις θεωρήσεις των αδειών εισόδου και παραμονής στη χώρα (έκδοση visa). Η πλήρης εφαρμογή της άρχισε να υλοποιείται από τις 26 Μαρτίου 2000 με τη βελτίωση της υλικοτεχνικής υποδομής των μέτρων ασφαλείας στις εισόδους της χώρας, κάτι το οποίο περιελάμβανε την πλήρη άρση των ελέγχων των θαλάσσιων και των εναέριων συνόρων της Ελλάδας με τα λοιπά συμβαλλόμενα μέρη του 'χώρου Σένγκεν'¹⁰¹⁷.

¹⁰¹³ Μέχρι και τον Φεβρουάριο του 2008 τη Συνθήκη Σένγκεν είχαν επικυρώσει τα ακόλουθα 29 κράτη (κατά σειρά ημερομηνίας υπογραφής): Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα, Αυστρία, Δανία, Ισλανδία, Νορβηγία, Σουηδία, Φινλανδία, Εσθονία, Λεττονία, Λιθουανία, Μάλτα, Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβακία, Σλοβενία, Τσεχία, Κύπρος, Ελβετία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Λίχτενσταϊν, ενώ τον Ιούλιο του 2013 τη Συνθήκη επρόκειτο να επικυρώσει και η Κροατία, βλ. το λήμμα 'Συμφωνία Σένγκεν' στο <http://www.wikipedia.org>.

¹⁰¹⁴ <http://www.wikipedia.org>.

¹⁰¹⁵ Λαμπροπούλου 2001α: 59.

¹⁰¹⁶ Περράκης 2001: 390.

¹⁰¹⁷ Περράκης 2001: 391, Νικολόπουλος 2002: 127-128, Samatas 2004: 80-84. Στο σημείο αυτό να επισημάνουμε ότι η Ελλάδα έχει εξαιρεθεί από την εφαρμογή των διατάξεων της συνθήκης σχετικά με τη χερσαία διασυνοριακή συνεργασία, εφόσον δεν συνορεύει με κανένα από τα συμβαλλόμενα κράτη, με εξαίρεση την Ιταλία, με την οποία τη διαχωρίζουν θάλασσα και διεθνή ύδατα, Λαμπροπούλου 2001α: 60, Νικολόπουλος 2002: 127 (υποσημ. 78).

Ο στόχος της συμφωνίας Σένγκεν είναι διττός: αφενός η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων μέσα στην ‘επικράτεια’ Σένγκεν, και αφετέρου η διακρατική δικαστική, αστυνομική και τελωνειακή συνεργασία για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας¹⁰¹⁸, η οποία εικαζόταν ότι θα αυξηθεί μοιραία ως συνέπεια του ανοίγματος των συνόρων¹⁰¹⁹. Η συμφωνία αυτή θεωρήθηκε ότι αποσκοπεί στη δημιουργία μιας ‘Ευρώπης-φρούριο’ (‘Fortress Europe’)¹⁰²⁰.

Στο πλαίσιο της ελεύθερης μετακίνησης των υπηκόων των κρατών που υπέγραψαν τη Συμφωνία, εκτός από την πλήρη κατάργηση των διαβατηριακών ελέγχων των κοινών εσωτερικών τους συνόρων και την εντατικοποίησή αυτών μόνο στα εξωτερικά τους σύνορα, βλέπουμε να υιοθετείται κοινή πολιτική στους όρους θεώρησης των αδειών εισόδου, παραμονής και κυκλοφορίας των υπηκόων τρίτων χωρών στο έδαφος των συμβαλλόμενων κρατών, καθώς και στην παροχή ασύλου¹⁰²¹.

Όσον αφορά τη διακρατική συνεργασία στους τομείς της δικαιοσύνης και της αστυνομίας προβλέπεται η διασυνοριακή παρακολούθηση και η συνεπακόλουθη καταδίωξη ύποπτων ατόμων μέσα στο έδαφος άλλου συμβαλλόμενου κράτους, η άμεση σύνδεση των τηλεπικοινωνιών και η ανταλλαγή πληροφοριών, η συνεργασία για την πρόληψη και την καταστολή της εγκληματικότητας (ιδιαίτερος στον τομέα της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών¹⁰²², πυροβόλων όπλων και πυρομαχικών, της παράνομης μετανάστευσης και της τρομοκρατίας), η εφαρμογή της αρχής *ne bis in*

¹⁰¹⁸ Τσουκαλά 1998: 1519, Λαμπροπούλου 2001α: 59.

¹⁰¹⁹ Carrera 2005: 700. Η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, αγαθών και υπηρεσιών, αναπόφευκτα θα επέτρεπε και την ελεύθερη κυκλοφορία εγκληματιών, δημιουργώντας μία ‘εσωτερική αγορά’ για τις διάφορες μορφές εγκληματικότητας και ιδίως της οργανωμένης, όπως της τρομοκρατίας, διακίνησης ναρκωτικών, παράνομης μετανάστευσης, κ.ά., Πίττος 2007: 784.

¹⁰²⁰ Samatas 2003: 153, του ιδίου 2004: 73, Mathiesen 2008: 103.

¹⁰²¹ Περράκης 2001: 392-393, Τσουκαλά 1998: 1520-1522. Κατοχυρώνεται η ελεύθερη διακίνηση (εντός των εσωτερικών συνόρων) των υπηκόων των κρατών μελών, αλλά και των αλλοδαπών που διαμένουν νόμιμα στις χώρες Σένγκεν ή πληρούν τις προϋποθέσεις εισόδου στον ‘χώρο’. Ωστόσο, πρέπει να τονισθεί ότι παρέχεται η δυνατότητα στα συμβαλλόμενα μέρη να επαναφέρουν τους ελέγχους για λόγους δημόσιας τάξης και εθνικής ασφάλειας, αλλά για περιορισμένη χρονική περίοδο, Περράκης 2001: 392-393, Τσουκαλά 1998: 1520, Λαμπροπούλου 2001α: 59-60.

¹⁰²² Νικολόπουλος 2002: 128-129.

idem¹⁰²³, η δικαστική συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις, η έκδοση, η διαβίβαση της εκτέλεσης ποινικών αποφάσεων¹⁰²⁴, κ.ο.κ..

Εκείνο το οποίο μας απασχολεί περισσότερο στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης και το οποίο θεωρείται ένα από τα πιο επίμαχα σημεία της Σύμβασης, έχοντας δεχθεί τις περισσότερες κριτικές, είναι η λειτουργία του *‘Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν’* (Schengen Information System I/SIS I)¹⁰²⁵. Σκοπός του συστήματος (όπως περιγράφεται ρητά στο ά. 93 της σύμβασης εφαρμογής της συνθήκης Σένγκεν του 1990) είναι η διατήρηση της *δημόσιας και εθνικής ασφάλειας* στις περιοχές των συμβαλλομένων χωρών και η ασφαλής μετακίνηση των πληθυσμών μέσω της ανταλλαγής στοιχείων από το Σύστημα¹⁰²⁶.

Πρόκειται για μία ηλεκτρονική βάση δεδομένων η οποία αποτελείται από ένα δίκτυο Εθνικών Συστημάτων Πληροφοριών των συμβαλλομένων μερών (National SIS)¹⁰²⁷

¹⁰²³ Ο γενικός κανόνας της αρχής αυτής συνίσταται στο ότι ένα πρόσωπο το οποίο έχει δικαστεί τελεσίδικα για μία συγκεκριμένη εγκληματική ενέργεια σε ένα από τα κράτη μέλη της Συνθήκης, δεν μπορεί να διωχθεί γι’ αυτή του την πράξη από άλλο συμβαλλόμενο κράτος, εκτός αν πρόκειται για κάποια από τις παρακάτω περιπτώσεις: α) όταν η ενέργεια διαδραματίστηκε εν όλω ή εν μέρει στο έδαφος άλλου συμβαλλόμενου κράτους, β) όταν πρόκειται για πράξη που να συνιστά έγκλημα κατά της ασφάλειας κράτους ή κατά των ουσιωδών συμφερόντων του, και γ) όταν η πράξη τελέστηκε από υπάλληλο κατά παράβαση των υπηρεσιακών του καθηκόντων, Λαμπροπούλου 2001α: 61-62.

¹⁰²⁴ Περράκης 2001: 394.

¹⁰²⁵ Σύμφωνα με το ά. 93 της Συνθήκης Σένγκεν κύριος σκοπός τους Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν είναι: *«η διατήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένης της κρατικής ασφάλειας, αναφορικά με την ελεύθερη μετακίνηση των ατόμων στις Συμβαλλόμενες χώρες, κάνοντας χρήση των πληροφοριών που μεταδίδονται από το Σύστημα αυτό»*. Σύμφωνα με τις κριτικές που έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί αναφορικά με τη σκοπιμότητα του Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν, η διατήρηση τόσο της *δημόσιας τάξης*, όσο και της *κρατικής ασφάλειας*, είναι ευρεία και συγκεκριμένη, περιλαμβάνοντας μία γκάμα δραστηριοτήτων που τίθενται υπό έλεγχο περιλαμβάνοντας από τη δράση τρομοκρατικών δικτύων μέχρι τις νόμιμες πολιτικές διαδηλώσεις, Mathiesen 1999: 4-5.

¹⁰²⁶ Samatas 2003: 143, Mathiesen 2008: 103, Preuss-Laussinotte 2009: 82.

¹⁰²⁷ Στη χώρα μας η υλοποίηση του Εθνικού Συστήματος Πληροφοριών ξεκίνησε το 1992 με Κοινή Υπουργική Απόφαση των συναρμόδιων Υπουργείων (Δημόσιας Τάξης, Δικαιοσύνης, Εξωτερικών, Οικονομικών και Εμπορικής Ναυτιλίας), με αρμόδιο φορέα υλοποίησης τη Διεύθυνση Πληροφορικής του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και αρμόδια αρχή καταχωρήσεων τη Διεύθυνση Κρατικής Ασφάλειας, Λαμπροπούλου 2001α: 62.

και το Κεντρικό Σύστημα Πληροφοριών (Central SIS) με έδρα το Στρασβούργο¹⁰²⁸. Το Κεντρικό Σύστημα Πληροφοριών συλλέγει τα στοιχεία που παρέχει κάθε συμβαλλόμενο μέρος με δική του ευθύνη (όσον αφορά την ορθότητα των πληροφοριών αυτών και με βάση τους κανονισμούς που προβλέπει η εκάστοτε εθνική νομολογία για την προστασία τους) μέσω της Υπηρεσίας Τεχνικής Υποστήριξης (Technical Support Service)¹⁰²⁹.

Συνοπτικά, στο Κεντρικό SIS καταχωρούνται τα εξής δέκα στοιχεία: το ονοματεπώνυμο, τα ιδιαίτερα αναλλοίωτα φυσικά χαρακτηριστικά του ατόμου, το πρώτο γράμμα του δεύτερου ονόματος, η ημερομηνία και ο τόπος γέννησης, το φύλο, η ιθαγένεια, η αιτία της καταχώρισης, η ένδειξη ότι το άτομο οπλοφορεί, η ένδειξη ότι το άτομο είναι βίαιο, καθώς και τα ενδεδειγμένα μέτρα που πρέπει να παρθούν¹⁰³⁰. Έτσι, λοιπόν, συμπεραίνουμε ότι στο σύστημα καταγράφονται τόσο κάποια αντικειμενικά δεδομένα (π.χ. χρώμα δέρματος, φύλο), όσο και κάποιες υποκειμενικές ενδείξεις (π.χ. εκτίμηση βίαιης συμπεριφοράς)¹⁰³¹.

Στο σύστημα δύναται να καταχωρηθούν οι εξής κατηγορίες προσώπων¹⁰³²: α) άτομα που καταζητούνται για σύλληψη (έχοντας εκδοθεί εις βάρος τους ευρωπαϊκό ένταλμα

¹⁰²⁸ Το 1995 περίπου 30.000 υπολογιστές και από τα επτά (μέχρι τότε) συμβαλλόμενα κράτη της Συνθήκης Σένγκεν ήταν συνδεδεμένοι on-line έχοντας πρόσβαση στο Κεντρικό SIS (μέσω των Εθνικών τους SIS), ενώ το 1997 ο αριθμός τους ανήλθε στις 48.700 (και από τα εννιά μέχρι τότε συμβαλλόμενα κράτη). Επιπρόσθετα, μέχρι τον Ιούνιο του 1994 στο σύστημα είχαν πρόσβαση περί των 63 κρατικών φορέων των συμβαλλομένων χωρών, οι οποίοι ήταν επιφορτισμένοι με αστυνομικές αρμοδιότητες, Mathiesen 1999: 6, 14.

¹⁰²⁹ Λαμπροπούλου 2001α: 62, Samatas 2004: 77.

¹⁰³⁰ Λιαρομμάτης 1998: 1530, Λαμπροπούλου 2001α: 62, Περράκης 2001: 395-396, Samatas 2004: 78.

¹⁰³¹ Mathiesen 1999: 5.

¹⁰³² Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. μεταξύ άλλων Πίττος 2007: 785-786. Καταχωρήσεις στοιχείων επιτρέπονται και για αντικείμενα που έχουν κλαπεί, υπεξαιρεθεί ή απωλεσθεί (όπως οχήματα, όπλα, έγγραφα, τραπεζογραμμάτια, κλπ.), Λαμπροπούλου 2001α: 62, Περράκης 2001: 396, Samatas 2004: 78. Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως μέχρι το 2002 το Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν περιείχε στις βάσεις δεδομένων του περισσότερες από 6 εκατ. καταχωρήσεις για κλεμμένα αυτοκίνητα, διαβατήρια, κλπ., και γύρω στις 1,5 εκατ. καταχωρήσεις προσώπων, καταζητούμενων στην πλειοψηφία τους (σε ποσοστό 89%) για θέματα που σχετίζονται με τη μετανάστευση, Thym 2002: 220, 240. Πιο μετριοπαθείς εκτιμήσεις κάνουν λόγο για περίπου 900 χιλ. καταχωρήσεις προσώπων το 2004, εκ των οποίων σε ίδιο ποσοστό (89%) ήταν αλλοδαποί των οποίων απαγορευόταν η είσοδος στην 'επικράτεια'

σύλληψης) με σκοπό την έκδοσή τους ύστερα από αίτηση δικαστικής (και όχι διοικητικής) αρχής, β) αλλοδαποί-πολίτες τρίτων χωρών των οποίων η είσοδος στην ‘επικράτεια’ Σένγκεν δεν είναι επιτρεπτή κατόπιν δικαστικής απόφασης από κράτος-μέλος της Συνθήκης Σένγκεν, γ) πρόσωπα εξαφανισμένα που αναζητούνται από τις αρχές της εκάστοτε χώρας ή που πρέπει να τύχουν προστασίας, δ) μάρτυρες και πρόσωπα που έχουν κληθεί να παρουσιασθούν ή αναζητούνται από τις δικαστικές αρχές, και ε) πρόσωπα που έχουν τεθεί υπό *διακριτική παρακολούθηση* (discreet surveillance) ή *ειδικούς ελέγχους* (specific checks), λόγω της ύπαρξης ενδείξεων ότι προτίθενται να διαπράξουν ή διαπράττουν σοβαρές αξιόποινες πράξεις ή ότι έχουν προβεί σε προπαρασκευαστικές ενέργειες για τη διάπραξη σοβαρών αξιόποινων πράξεων στο μέλλον. Γενικά, στην τελευταία κατηγορία εντάσσονται τα άτομα που θεωρούνται *απειλή για τη δημόσια ασφάλεια του Κράτους*¹⁰³³, γεγονός που έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονης κριτικής λόγω της δυνατότητας καταχώρισης στο σύστημα μιας ευρείας ομάδας προσώπων τα οποία χαρακτηρίζονται ως ‘*ύποπτα*’¹⁰³⁴.

Για την προστασία των ατόμων από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και από πιθανές συνεπακόλουθες καταχρήσεις ή λάθος χρήσεις των στοιχείων που καταχωρούνται στις βάσεις δεδομένων Σένγκεν, προβλέπεται από τη συνθήκη η υποχρέωση των συμβαλλόμενων μερών να προβούν σε ρυθμίσεις των εθνικών τους νομοθεσιών. Στο πλαίσιο αυτό, βλέπουμε να συγκροτείται η Κοινή Αρχή Ελέγχου (Joint Supervisory Authority) η οποία

Σένγκεν, βλ. Brouwer 2006: 139-142. Σύμφωνα με πιο πρόσφατες εκτιμήσεις, μέχρι τον Ιανουάριο του 2008, οι συνολικές καταχωρήσεις στο σύστημα είχαν ανέλθει στις 22 εκατ., Geyer 2008: 5. Οι χώρες με τις περισσότερες καταχωρήσεις στο σύστημα υπολογιζόταν να είναι η Γερμανία και η Γαλλία, Mathiesen 1999: 6. Σύμφωνα με πληροφορίες που άντλησε η γράφουσα από τη Διεύθυνση Πληροφορικής της ΕΛΑΣ, μέχρι το 2013 οι συνολικές καταχωρήσεις ανέρχονταν στις 47 εκατ., εκ των οποίων μόνο το 1 εκατ. αφορούσε πρόσωπα και τα υπόλοιπα 46 εκατ. αντικείμενα. Το 1 εκατ. από τις συνολικές καταχωρήσεις υπολογίζεται να προέρχεται από τις δικαστικές, αστυνομικές και διοικητικές αρχές της χώρας μας, ενώ οι χώρες με τις περισσότερες καταχωρήσεις είναι η Ιταλία (17 εκατ. συνολικές καταχωρήσεις), η Γερμανία (8 εκατ. συνολικές καταχωρήσεις) και η Ισπανία (5 εκατ. συνολικές καταχωρήσεις).

¹⁰³³ Τσουκαλά 1998: 1524, Λιαρομάτης 1998: 1530, Περράκης 2001: 395-396, Brants & Field 1997: 411.

¹⁰³⁴ Mathiesen 1999: 5, Λαμπροπούλου 2001α: 62, Samatas 2004: 78-79. Για μία περιπτωσιολογική ανάλυση του θέματος, βλ. αντί άλλων Brouwer 2008: 1-17.

αποτελείται από δύο εκπροσώπους της Εθνικής Αρχής Ελέγχου κάθε συμβαλλόμενης χώρας κι έχει γνωμοδοτικό χαρακτήρα σχετικά με τη νομιμότητα και σκοπιμότητα καταχώρισης των στοιχείων του ατόμου στο κεντρικό SIS. Επιπλέον, τίθεται χρονικός περιορισμός για τη διατήρηση των δεδομένων στο σύστημα ανάλογα με τον σκοπό αναζήτησης, ο οποίος σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να ξεπερνά τα δέκα έτη¹⁰³⁵. Εντούτοις, έχουν διατυπωθεί κριτικές για την οργανωτική ανεπάρκεια και τη συνεπακόλουθη αδυναμία επίλυσης των όποιων προβλημάτων από την υπηρεσία αυτή (την Κοινή Αρχή Ελέγχου)¹⁰³⁶.

Στην Ελλάδα η Εθνική Αρχή Ελέγχου δημιουργήθηκε με τον Ν. 2472/1997 και τη σύσταση της Εθνικής Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ)¹⁰³⁷, η οποία ενσωματώνει στο ελληνικό δίκαιο την Ευρωπαϊκή Οδηγία 95/46/ΕΚ. Η Οδηγία αυτή θέτει κανόνες για την προστασία των προσωπικών δεδομένων σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έργο της Αρχής είναι η εποπτεία της εφαρμογής των ρυθμίσεων που αφορούν την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων¹⁰³⁸, την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και του απορρήτου της επικοινωνίας. Με τον όρο ‘επεξεργασία’ νοείται κάθε αυτοματοποιημένη ή μη, ηλεκτρονική ή χειρόγραφη, δημόσια ή

¹⁰³⁵ Λιαρομμάτης 1998: 1531, Λαμπροπούλου 2001α: 63, Περράκης 2001: 397, Samatas 2004: 79-80

¹⁰³⁶ Mathiesen 1999: 14-15.

¹⁰³⁷ Πρόκειται για ανεξάρτητη διοικητική αρχή, η οποία δεν υπόκειται σε κανενός είδους έλεγχο νομιμότητας ή σκοπιμότητας από την εκτελεστική εξουσία, Αυγουστιανάκης 2001: 707. Η ίδια, ωστόσο, δύναται να προβαίνει σε προληπτικούς και κατασταλτικούς ελέγχους και στην επιβολή κυρώσεων, στο πλαίσιο της εφαρμογής των ρυθμίσεων του Ν. 2472/1997 με την οποία είναι επιφορτισμένη, Σωτηροπούλου 2007: 37.

¹⁰³⁸ Ως ‘Δεδομένο προσωπικού χαρακτήρα’ λαμβάνεται κάθε πληροφορία που αναφέρεται στο υποκείμενο των δεδομένων, όπως ορίζει ο Ν. 2472/1997. Δεν λογίζονται ως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα στατιστικής φύσεως συγκεντρωτικά στοιχεία, από τα οποία δεν μπορούν πλέον να προσδιορισθούν τα υποκείμενα των δεδομένων. Ως ‘Υποκείμενο των δεδομένων’ προσδιορίζεται, σύμφωνα με το ίδιο πάντα νομοθέτημα, το φυσικό πρόσωπο στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα, και του οποίου η ταυτότητα είναι γνωστή ή μπορεί να εξακριβωθεί, δηλαδή μπορεί να προσδιορισθεί αμέσως ή εμμέσως, ιδίως βάσει αριθμού ταυτότητας ή βάσει ενός η περισσότερων συγκεκριμένων στοιχείων που χαρακτηρίζουν την υπόστασή του από άποψη φυσική, βιολογική, ψυχική, οικονομική, πολιτιστική, πολιτική ή κοινωνική.

ιδιωτική, αξιολόγηση των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων του ατόμου¹⁰³⁹, ενώ στα ευαίσθητα δεδομένα συμπεριλαμβάνονται η φυλετική ή εθνική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, οι θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, η συμμετοχή σε ένωση, σωματείο ή συνδικαλιστική οργάνωση, οι πληροφορίες αναφορικά με την υγεία, την κοινωνική πρόνοια, την ερωτική ζωή, καθώς και τα στοιχεία που αφορούν ποινικές διώξεις ή καταδίκες του ατόμου¹⁰⁴⁰.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο συγκεκριμένος νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις επεξεργασίας των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων του ατόμου, ούτως ώστε, αφενός οι επεξεργαζόμενες πληροφορίες να μένουν απόρρητες, κι αφετέρου να μην χρησιμοποιούνται κατά τρόπο που θίγει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την ιδιωτική ή οικογενειακή ζωή του ατόμου. Σε περίπτωση παραβιάσεων προβλέπονται διοικητικές (ά. 21 Ν. 2472/1997) και ποινικές (ά. 22 Ν. 2472/1997) κυρώσεις, καθώς και απόδοση αστικής ευθύνης (ά. 23 Ν. 2472/1997)¹⁰⁴¹.

Επιπρόσθετα, ο νόμος διέπεται από τις «Οκτώ Αρχές» οι οποίες οριοθετούν την αυτοματοποιημένη επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων κι έχουν ενσωματωθεί σε διεθνή νομοθετικά κείμενα (όπως στη 'Σύμβαση του Στρασβούργου' του ΣτΕ της Ευρώπης και στην ΚΟ 95/46/ΕΚ), και κατ' επέκταση στις εθνικές νομοθεσίες των κρατών-μελών οι οποίες είναι οι εξής¹⁰⁴²:

1) τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να συλλέγονται κατά τρόπο θεμιτό και νόμιμο και μόνο για καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους σκοπούς (ανάμεσα στους οποίους είναι η προάσπιση της εθνικής ασφάλειας και η διατήρηση της δημόσιας

¹⁰³⁹ Χάϊδου 2003: 107. Ως 'Επεξεργασία' δύναται να λογισθεί σύμφωνα με το ά. 2 του Ν. 2472/1997 μία σειρά εργασιών που αφορούν τη συλλογή, καταχώριση, οργάνωση, διατήρηση ή αποθήκευση, τροποποίηση, εξαγωγή, χρήση, διαβίβαση, διάδοση ή κάθε άλλης μορφής διάθεση, συσχέτιση ή συνδυασμός, διασύνδεση, δέσμευση (κλείδωμα), διαγραφή, καταστροφή των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Ως 'Αρχείο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα' λαμβάνεται, τέλος, κάθε διαρθρωμένο σύνολο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία είναι προσιτά με γνώμονα συγκεκριμένα κριτήρια.

¹⁰⁴⁰ Σατλάνης 2003: 77.

¹⁰⁴¹ Γιαννόπουλος 2001: 740. Βλ. αναλυτικά Σωτηροπούλου 2007: 91-99.

¹⁰⁴² Βλ. Γιαννόπουλο 2001: 737-740, Σωτηροπούλου 2007: 56-68.

τάξης)¹⁰⁴³, οι οποίοι καθορίζουν τη νομιμότητα και την αναγκαιότητα της συλλογής (ά. 4α Ν. 2472/1997), 2) τα προσωπικά δεδομένα πρέπει να τηρούνται μόνο για συγκεκριμένη και νόμιμη χρήση (ά. 4α Ν. 2472/1997). Επομένως, η επεξεργασία μπορεί να πραγματοποιείται μόνο για τους σκοπούς που έχουν δηλωθεί σε ειδικά αρχεία (πρόκειται για τη διαδικασία ‘γνωστοποίησης’)¹⁰⁴⁴, τα οποία τηρεί το ανεξάρτητο όργανο που επιβλέπει την τήρηση του νόμου (στην Ελλάδα είναι η Εθνική Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα που αναφέρθηκε πιο πάνω), 3) τα προσωπικά δεδομένα δεν ανακοινώνονται παρά μόνο στα πρόσωπα που αναφέρονται στο ειδικό μητρώο που τηρεί η αρμόδια Αρχή, ενώ η περαιτέρω μετάδοση των δεδομένων περιορίζεται στο ελάχιστο δυνατό (ά. 5στ Ν. 2472/1997). Ομοίως, η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων είναι αυστηρά απόρρητη (ά. 10 Ν. 2472/1997), 4) τα προσωπικά δεδομένα πρέπει να είναι συναφή και πρόσφορα με τους δηλωμένους σκοπούς. Επομένως, δεν πρέπει να διατηρούνται πληροφορίες άσχετες με τον σκοπό για τον οποίο συλλέχθηκαν (ά. 4β Ν. 2472/1997), 5) τα προσωπικά δεδομένα πρέπει να είναι ακριβή και να ενημερώνονται τακτικά (ά. 4γ Ν. 2472/1997), 6) τα προσωπικά δεδομένα δεν μπορεί να τηρούνται περισσότερο απ’ τον αναγκαίο χρόνο (ά. 4δ Ν. 2472/1997), 7) το ‘υποκείμενο’ των δεδομένων έχει κάποια δικαιώματα, όπως να ενημερώνεται για την τήρηση αυτοματοποιημένου αρχείου δεδομένων που το αφορούν (Δικαίωμα Ενημέρωσης, ά. 11 Ν. 2472/1997), να έχει πρόσβαση στο εν λόγω αρχείο (Δικαίωμα Πρόσβασης, ά. 12 Ν. 2472/1997), να ζητήσει τη διόρθωση ή τη διαγραφή των προσωπικών του δεδομένων εφόσον

¹⁰⁴³ Samatas 2003: 146 και του ιδίου 2004: 85.

¹⁰⁴⁴ Ο υπεύθυνος επεξεργασίας υποχρεούται να γνωστοποιήσει εγγράφως στην ΑΠΔΠΧ τη σύσταση και λειτουργία αρχείου ή την έναρξη της επεξεργασίας, ενώ οφείλει απαραίτητως να δηλώνει στο Μητρώο Αρχείων και Επεξεργασιών που τηρεί η Αρχή όλες τις σχετικές πληροφορίες όπως: το ονοματεπώνυμο ή την επωνυμία και τη διεύθυνσή του, τη διεύθυνση όπου είναι εγκατεστημένο το αρχείο ή ο κύριος εξοπλισμός που υποστηρίζει την επεξεργασία, τον σκοπό της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που περιέχονται ή πρόκειται να περιληφθούν στο αρχείο, το είδος των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που υφίστανται ή πρόκειται να υποστούν επεξεργασία ή περιέχονται ή πρόκειται να περιληφθούν στο αρχείο, το χρονικό διάστημα για το οποίο προτίθεται να εκτελεί την επεξεργασία ή να διατηρήσει το αρχείο, τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών στους οποίους ανακοινώνει ή ενδέχεται να ανακοινώνει τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, τις ενδεχόμενες διαβιβάσεις και τον σκοπό της διαβίβασης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε τρίτες χώρες, καθώς και τα βασικά χαρακτηριστικά του συστήματος και των μέτρων ασφαλείας του αρχείου ή της επεξεργασίας (ά. 6 Ν. 2472/1997).

παραβιάζεται κάποια διάταξη του νόμου (Δικαίωμα Αντίρρησης, ά. 13 Ν. 2472/1997), και 8) πρέπει να λαμβάνονται όλα τα πρόσφορα μέτρα ασφαλείας για την αποφυγή παραβιάσεων, όπως μη εξουσιοδοτημένων προσβάσεων, αλλοιώσεων, καθώς και διαρροών των προσωπικών δεδομένων¹⁰⁴⁵.

Το SIS βασίζεται, επιπλέον, στη λειτουργία των γραφείων SIRENE (Supplementary Information Request at the National Entries/Αίτηση Συμπληρωματικών Πληροφοριών για Εθνικές Καταχωρίσεις) στα κράτη μέλη, τα οποία έχουν στελεχωθεί από δικαστικούς, αστυνομικούς, λιμενικούς και τελωνειακούς υπαλλήλους. Ανάμεσα στις αρμοδιότητές τους είναι η διευκόλυνση της ανταλλαγής πληροφοριών ανάμεσα στις διάφορες δημόσιες υπηρεσίες (όπως τελωνειακές αρχές, αστυνομία, υπουργεία Δικαιοσύνης, κ.ά.), η διαβίβαση πληροφοριών για καταχωρήσεις προσώπων που εισάγονται στο εθνικό SIS, η παροχή συμπληρωματικών πληροφοριών για την προώθηση μιας έρευνας, ο συντονισμός διασυνοριακών επιχειρήσεων, κ.ο.κ.. Ομοίως, εξασφαλίζουν την ανάληψη της ενδεδειγμένης ενέργειας σε περίπτωση σύλληψης καταζητούμενων προσώπων, νέας απόπειρας εισόδου στον χώρο Σένγκεν προσώπων που δεν τους έχει επιτραπεί η είσοδος στο παρελθόν, ανεύρεσης εξαφανισθέντων προσώπων, κατάσχεσης κλαπέντων οχημάτων ή εγγράφων ταυτότητας, κ.λπ.. Το ελληνικό γραφείο SIRENE λειτουργεί στη Διεύθυνση Διεθνούς Αστυνομικής Συνεργασίας (ΔΔΑΣ) του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης από τον Δεκέμβριο του 1997¹⁰⁴⁶.

¹⁰⁴⁵ Το ά. 7 του Ν. 2472/1997 ρητά απαγορεύει τη συλλογή κι επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων όμως με μία σειρά εξαιρέσεων που προβλέπονται στο παρών νομοθέτημα, επιτρέπεται ουσιαστικά σε πάρα πολλές περιπτώσεις η συλλογή κι επεξεργασία προσωπικών δεδομένων των ατόμων και ειδικά όταν: «η επεξεργασία αυτή είναι απαραίτητη για την εξυπηρέτηση των αναγκών της εθνικής ασφάλειας, καθώς επίσης, και για την εξυπηρέτηση των αναγκών της εγκληματολογικής πολιτικής, όταν εκτελείται από δημόσια αρχή και αφορά τη διακρίβωση εγκλημάτων, ποινικές καταδίκες και μέτρα ασφαλείας», βλ. εκτενώς Κατραμάδο 1999: 595-596. Να σημειωθεί, πως οι ίδιες προϋποθέσεις επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων που αναφέρθηκαν, ισχύουν για όλες τις περιπτώσεις απ' όπου προέρχεται αυτή η επεξεργασία, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, με τα οποία θα ασχοληθούμε στην παρ. 3.3.4. του παρόντος κεφαλαίου.

¹⁰⁴⁶ Λαμπροπούλου 2001α: 62, Περράκης 2001: 395, Παπαθεοδώρου 2002: 180, Δημόπουλος 2008: 103-104.

Στη χώρα μας είχαν συνδεθεί ηλεκτρονικά με το Εθνικό και το Κεντρικό SIS από τον Μάρτιο του 2000 (οπότε και άρχισε να εφαρμόζεται πλήρως η Συνθήκη Σένγκεν όπως προαναφέραμε) περισσότερα από 100 στρατηγικής σημασίας πληροφοριακά συστήματα, ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγονται εκείνα 27 αεροδρομίων, 59 λιμανιών και 14 τελωνειακών κέντρων ελέγχου. Η σύνδεση και λειτουργία τους κόστισε στο ελληνικό κράτος 16 εκατ. ευρώ. Η εφαρμογή του προγράμματος στη χώρα μας συνοδεύτηκε από αρκετές δυσκολίες, τόσο τεχνικής φύσεως λόγω της εκτεταμένης συνοριογραμμής και της γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας, όσο και οικονομικής λόγω του τεράστιου κόστους που απαιτούσε η συνέχιση μιας τέτοιας προσπάθειας¹⁰⁴⁷.

Το Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν θεωρήθηκε ως το πρώτο μεγάλο βήμα για τη σωστή εφαρμογή των συμφωνιών Σένγκεν και το απαραίτητο εργαλείο ελέγχου για την ελεύθερη μετακίνηση των πληθυσμών, των υπηρεσιών και των εμπορευμάτων, μέσα σε έναν ευρωπαϊκό χώρο *‘ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης’*. Πρόκειται, όπως είδαμε, για ένα ολοκληρωμένο σύστημα ταυτοποίησης ατόμων και αντικειμένων, που προέβλεπε την ευρεία ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των συμβαλλομένων χωρών, με κύριο μέλημα την αποτροπή της διεθνικής (κυρίως) εγκληματικότητας και την αποπομπή από την *‘περιοχή’* των πιθανών διακινδυνεύσεων και απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας, αλλά και των *‘μη αποδεκτών ξένων’* (*‘inadmissible foreigners’*)¹⁰⁴⁸.

Ειδικότερα, μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ (για τα οποία κάναμε λόγο σε προηγούμενο κεφάλαιο), καθώς επίσης κι εκείνων που συνέβησαν στη συνέχεια εντός ευρωπαϊκού εδάφους (π.χ. της 11^{ης} Μαρτίου 2004 στη Μαδρίτη), έγινε υπερβολική προσπάθεια σε ευρωπαϊκό επίπεδο για τη λήψη κι εφαρμογή μέτρων ασφαλείας σε σχέση με την κινητικότητα των πληθυσμών, αλλά και τη χορήγηση ασύλου. Η αρχή της ελεύθερης μετακίνησης που πρέσβευε μέχρι τότε η Συνθήκη Σένγκεν στο σύνολό της, επηρεάστηκε από τις πολιτικές ασφαλείας που πάρθηκαν με στόχο την πάταξη της διεθνούς τρομοκρατίας¹⁰⁴⁹.

¹⁰⁴⁷ Samatas 2003: 145 και του ιδίου 2004: 84.

¹⁰⁴⁸ Samatas 2004: 76, Carrera 2005: 718.

¹⁰⁴⁹ Carrera 2005: 718-719, Broeders 2011: 244-245.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή της ΕΕ επανέλαβε τη σπουδαιότητα υιοθέτησης κοινής πολιτικής στους τομείς της ενίσχυσης της ασφάλειας και της πάταξης του τρομοκρατικού φαινομένου, καθώς και των άλλων μορφών εγκληματικότητας (όπως της παράνομης μετανάστευσης, του λαθρεμπορίου και της εμπορίας ανθρώπων), συμβάλλοντας στη δημιουργία της *δεύτερης γενιάς* του Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν (Schengen Information System II/SIS II)¹⁰⁵⁰. Στην ουσία πρόκειται για το ίδιο σύστημα ταυτοποίησης με το προηγούμενο SIS I μόνο που είναι πιο εξελιγμένο τεχνολογικά και για τον λόγο αυτό πιο αξιόπιστο, ευέλικτο και ικανό να εντάξει στη διευρυμένη βάση δεδομένων του τις πληροφορίες που παρέχουν όλα τα έως σήμερα κράτη μέλη της ΕΕ¹⁰⁵¹. Το σύστημα αυτό αναμενόταν να τεθεί σε εφαρμογή στις αρχές του 2007, όμως λόγω τεχνικών και νομικών δυσκολιών τέθηκε σε λειτουργία το 2009 και προβλεπόταν να έχει αντικαταστήσει πλήρως το προγενέστερό του μέχρι τον Απρίλιο του 2013¹⁰⁵², όπως και έγινε.

Το *Σένγκεν II* είναι προορισμένο να επιτελεί κάποιες πρόσθετες λειτουργίες μερικές από τις οποίες είναι οι εξής¹⁰⁵³:

- η *καταχώρηση* στο σύστημα όλων των ξένων ατόμων που εισέρχονται στην ΕΕ με βίζα, ώστε οι αρμόδιες αρχές να μπορούν να ελέγχουν ότι οι επισκέπτες θα αποχωρήσουν από το έδαφος της ΕΕ την ημερομηνία λήξης της βίζας τους. Σε αντίθετη περίπτωση, το Σένγκεν II θα χαρακτηρίζει τον αλλοδαπό ως '*παράνομος*', ο οποίος θα συλλαμβάνεται και θα απελαύνεται άμεσα από τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών,

¹⁰⁵⁰ Σχετικά με τη δημιουργία, τη λειτουργία και τη χρήση του Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν δεύτερης γενιάς (SIS II), βλέπε τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1987/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Δεκεμβρίου 2006 και την Απόφαση 2007/533/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 12ης Ιουνίου 2007, <http://www.hellenicpolice.gr>.

¹⁰⁵¹ Preuss-Laussinotte 2009: 82. Σε αντίθεση με το παλαιότερο SIS το οποίο ήταν ικανό να περιλάβει στη βάση δεδομένων του τα στοιχεία όχι περισσότερων από 18 χωρών, Commission of the European Communities 2003: 5.

¹⁰⁵² Carrera 2005: 719.

¹⁰⁵³ Βλ. Commission of the European Communities 2003: 15-16, Carrera 2005: 719-720, Hobbing 2006: 1-8, Brouwer 2006: 144, Νικολόπουλο 2008: 173.

- η διασύνδεση μεταξύ των κατηγοριών προσώπων και αντικειμένων που θεωρούνται απειλή από το σύστημα και αποτελούν λόγο συναγερμού, καθώς επίσης, και η εισαγωγή στο σύστημα νέων κατηγοριών σήμανσης συναγερμού για πρόσωπα και αντικείμενα, όπως είναι τα παιδιά τα οποία απαγορεύεται να εξέλθουν του χώρου Σένγκεν σε περιπτώσεις απαγωγών, οι *βίαιοι ταραξίες* (violent troublemakers) οι οποίοι απαγορεύεται να ταξιδέψουν εντός του χώρου Σένγκεν με το σκεπτικό ότι αποτελούν απειλή για τη διατήρηση της τάξης και οι ύποπτοι για τρομοκρατικές επιθέσεις,

- η εισαγωγή (όχι υποχρεωτική) βιομετρικών δεικτών ταυτοποίησης (όπως δακτυλικά αποτυπώματα, σχεδιαγράμματα DNA), ενώ μελλοντικά θα δίνεται η δυνατότητα σύγκρισης των δακτυλικών αποτυπωμάτων που θα λαμβάνονται στον τόπο του εγκλήματος της εκάστοτε χώρας, με τα δακτυλικά αποτυπώματα που θα είναι ήδη καταχωρημένα στη βάση δεδομένων του SIS II με σκοπό την εξιχνίαση εγκληματικών δράσεων (και ιδίως των οργανωμένων),

- η ενσωμάτωση στο σύστημα των πληροφοριών που προβλέπει το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης και Έκδοσης κρατουμένων μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, με αποτέλεσμα την προσθήκη και νέων δεδομένων στη βάση, όπως το πατρικό όνομα των γυναικών, ο τόπος κατοικίας, πληροφορίες σχετικά με το ένταλμα σύλληψης, κ.λπ.,

- η σύνδεση της βάσης δεδομένων του SIS II με πολλαπλές βάσεις δεδομένων, διεθνείς κι εγχώριες, καθώς και η πρόσβαση σε αυτήν όλων των Εθνικών Συστημάτων Πληροφοριών των συμβαλλομένων μερών (συμπεριλαμβανομένης της Μεγ. Βρετανίας και της Ιρλανδίας ακόμη κι αν δεν έχουν επικυρώσει ακόμη τη Συνθήκη Σένγκεν).

Πρόσβαση στο σύστημα θα έχουν, επίσης, οι αρμόδιες αρχές κάθε χώρας για την έκδοση αδειών κυκλοφορίας οχημάτων και για τη χορήγηση θεωρήσεων και τίτλων διαμονής, οι αστυνομικές υπηρεσίες και οι υπηρεσίες φύλαξης των συνόρων, οι υπηρεσίες τελωνειακών ελέγχων, οι δικαστικές αρχές αρμόδιες για την άσκηση ποινικής δίωξης στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και τη διενέργεια δικαστικής ανάκρισης πριν από την απαγγελία κατηγορίας, η Europol, η Interpol, η Eurojust, και

οι εκάστοτε μυστικές υπηρεσίες¹⁰⁵⁴. Στη χώρα μας το Εθνικό Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν (I & II) και οι λοιπές βάσεις δεδομένων (όπως είναι τα αυτόνομα πληροφοριακά συστήματα Europol, Interpol) εδράζονται και λειτουργούν υπό τη Διεύθυνση Διεθνούς Αστυνομικής Συνεργασίας και τη Διεύθυνση Πληροφορικής της Ελληνικής Αστυνομίας.

Να σημειωθεί, επίσης, ότι στις 27 Μαΐου του 2005 υπογράφηκε ανάμεσα στη Γερμανία, την Ισπανία, τη Γαλλία, την Αυστρία και τις χώρες Μπενελούξ¹⁰⁵⁵ η *Συνθήκη του Prüm*¹⁰⁵⁶, η οποία εντάχθηκε στο ευρωπαϊκό κοινοτικό κεκτημένο στο πλαίσιο της διακυβερνητικής συνεργασίας (γι' αυτό και αποκαλείται Σένγκεν III). Στόχος της διακρατικής αυτής σύμβασης είναι η ενίσχυση της διασυνοριακής συνεργασίας και ιδίως της ανταλλαγής πληροφοριών των συμβαλλομένων κρατών (τα οποία έχουν μακρόχρονη παράδοση στη διασυνοριακή αστυνομική συνεργασία), με σκοπό την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, του διεθνικού εγκλήματος και της παράνομης μετανάστευσης. Με την πράξη αυτή προβλέπονται, μεταξύ άλλων, μέτρα για τη βελτίωση της ανταλλαγής πληροφοριών σχετικών με προσωπικά και βιομετρικά δεδομένα (κυρίως δακτυλικά αποτυπώματα και δείγματα γενετικού υλικού), καθώς και η δημιουργία εθνικών βάσεων δεδομένων DNA¹⁰⁵⁷.

Αυτό που οφείλουμε να παρατηρήσουμε είναι ότι το Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν (I & II) λειτουργεί ως ο πυρήνας μέσα σε ένα πλήθος άλλων παρόμοιων συστημάτων

¹⁰⁵⁴ Σε εθνικό επίπεδο πρόσβαση στο αρχείο 'SIS II – Γενικές Αναζητήσεις Σένγκεν' προβλέπεται να έχουν η Ελληνική Αστυνομία, το Λιμενικό Σώμα/Ελληνική Ακτοφυλακή, η Τελωνειακή Υπηρεσία, το Υπουργείο Δικαιοσύνης Διαφάνειας & Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το Υπουργείο Εξωτερικών/Αρμόδιες Αρχές για τη χορήγηση θεωρήσεων και τίτλων διαμονής και το Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών & Δικτύων, βλ. στο <http://www.hellenicpolice.gr>.

¹⁰⁵⁵ Η Σύμβαση αυτή είναι ανοιχτή στην προσχώρηση και άλλων ευρωπαϊκών κρατών, ενώ πρόσβαση στις πληροφορίες διαθέτουν μόνο τα συμβαλλόμενα κράτη, Παπαθεοδώρου 2009: 107-108.

¹⁰⁵⁶ Η οποία υπογράφηκε στην ομώνυμη γερμανική πόλη που βρίσκεται στα σύνορα Γερμανίας, Βελγίου και Λουξεμβούργου. Περισσότερα για τη Σύμβαση του Prüm, βλ. ανάμεσα σε άλλα Balzacq *et al.* 2006: 115-136, καθώς επίσης, Νικολόπουλο 2008: 194-196.

¹⁰⁵⁷ Preuss-Laussinotte 2006β: 100, Liberatore 2007: 124 (υποσημ. 32), Νικολόπουλος 2008: 194, McCartney, Wilson & Williams 2011: 305-322.

πληροφοριών¹⁰⁵⁸, τα οποία αφομοιώθηκαν μεταξύ τους όσο εξελισσόταν η ιδέα της ευρωπαϊκής ‘ολοκλήρωσης’ (integration)¹⁰⁵⁹ και στα οποία διαφαίνεται, όπως παρατηρεί ο Mathiesen (1999), μία «σαφής τάση σύγκλισης και ενοποίησής τους»¹⁰⁶⁰.

Άλλα πληροφοριακά συστήματα μεγάλης εμβέλειας είναι οι βάσεις δεδομένων του ευρωπαϊκού αστυνομικού θεσμού της Europol¹⁰⁶¹ (The Europol Computer Systems-TECS), οι οποίες λειτουργούν από το 2005 και κατηγοριοποιούνται: α) στο κεντρικό πληροφοριακό σύστημα (le système d’informations Informatisé) το οποίο περιλαμβάνει πληροφορίες καταδικασθέντων και υπόπτων. Τα προσωπικά δεδομένα που περιλαμβάνονται στο σύστημα είναι ονοματεπώνυμο, ημερομηνία και τόπος γέννησης, ιθαγένεια, φύλο, κάποια αμετάβλητα βιολογικά χαρακτηριστικά (εάν κρίνεται απαραίτητο), καθώς και κάποια πρόσθετα στοιχεία σχετικά με την αξιόποινη πράξη (όπως ο χρόνος, ο τόπος και τα μέσα τέλεσης της πράξης), β) στα επιχειρησιακά αρχεία (les fichiers de travail) τα οποία περιλαμβάνουν τα προσωπικά δεδομένα υπόπτων, μαρτύρων, πιθανών μαρτύρων, θυμάτων, πιθανών θυμάτων, πληροφοριοδοτών και εμπλεκόμενων με οποιοδήποτε τρόπο σε μια υπόθεση¹⁰⁶², και γ) στο παράρτημα (le système d’index) το οποίο βοηθά στην άντληση πληροφοριών μέσα από έναν τεράστιο αριθμό δεδομένων¹⁰⁶³.

¹⁰⁵⁸ Mathiesen 1999: 16.

¹⁰⁵⁹ Νικολόπουλος 2005: 323.

¹⁰⁶⁰ Mathiesen 1999: 29 και του ιδίου 2008: 114-117. Βλέπουμε, για παράδειγμα, η βάση δεδομένων Eurodac (για την οποία κάναμε λόγο στην παρ. 3.3.1.) ως εργαλείο εφαρμογής της Συνθήκης του Δουβλίνου αναφορικά με την αναζήτηση ασύλου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, να ενσωματώνεται στο Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν. Βλ. διεξοδικά Mathiesen 1999: 17-25, του ιδίου 2008: 110, van der Ploeg 1999: 298-299, Preuss-Laussinotte 2009: 83.

¹⁰⁶¹ Μέχρι και το 2005 η Europol απασχολούσε 536 υπαλλήλους και διέθετε στις βάσεις της έναν τεράστιο όγκο δεδομένων δικαιολογώντας τον χαρακτηρισμό της ως το ευρωπαϊκό FBI, Mathiesen 2008: 108.

¹⁰⁶² Μέχρι τον Δεκέμβριο του 2004 υπήρχαν 18-19 τέτοια επιχειρησιακά αρχεία τα οποία περιελάμβαναν τα προσωπικά δεδομένα 146.143 ατόμων. Το μεγαλύτερο επιχειρησιακό αρχείο, για παράδειγμα, αφορούσε υποθέσεις ξεπλύματος μαύρου χρήματος και παράνομης οικονομικής δραστηριότητας, περιέχοντας πληροφορίες για 68.870 άτομα, Mathiesen 2008: 108.

persons

¹⁰⁶³ Mathiesen 2008: 108, Preuss-Laussinotte 2009: 86.

Ομοίως με τις συμβάσεις Σένγκεν, έτσι και η *Σύμβαση Europol* προβλέπει τη σύσταση και λειτουργία μιας Εθνικής Εποπτικής Αρχής (National Supervisory Body) σε κάθε κράτος μέλος, αποκλειστικό καθήκον της οποίας είναι ο έλεγχος της χρήσης των προσωπικών δεδομένων από τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, καθώς κι εκείνων που τα κράτη μέλη διαβιβάζουν στη βάση δεδομένων της Europol. Για τη διασφάλιση των δεδομένων που αποθηκεύονται και τυγχάνουν επεξεργασίας στα αρχεία της Europol, η Σύμβαση προβλέπει τη σύσταση και λειτουργία μιας ανεξάρτητης Κοινής Εποπτικής Αρχής (Joint Supervisory Body) που αποτελείται από δύο εκπροσώπους από κάθε κράτος μέλος, οι οποίοι προέρχονται από τις εθνικές εποπτικές αρχές προστασίας προσωπικών δεδομένων¹⁰⁶⁴.

Στην Ελλάδα η Εθνική Μονάδα EUROPOL εδράζει στη ΔΔΑΣ του Αρχηγείου της ΕΛΑΣ όπως προαναφέρθηκε. Αποτελεί την εθνική υπηρεσία σύνδεσμο με τις βάσεις δεδομένων της Europol, τις αντίστοιχες εθνικές μονάδες των κρατών μελών, καθώς και των κρατών που έχουν υπογράψει διμερείς συμφωνίες στρατηγικής και επιχειρησιακής συνεργασίας με τον εν λόγω διακρατικό αστυνομικό οργανισμό, υλοποιώντας, με τον τρόπο αυτό, την Απόφαση 2009/371/ΔΕΥ της 6ης Απριλίου 2009 για την «*Ιδρυση Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας (Ευρωπόλ)*»¹⁰⁶⁵.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναρωτηθούμε σε ποιο βαθμό οι προληπτικές πολιτικές που υιοθετεί η ΕΕ μέσω των συστημάτων πληροφοριών που εφαρμόζει, και που αφορούν την εκτεταμένη διασύνδεση των ευρωπαϊκών βάσεων δεδομένων, έκαναν τους ευρωπαίους πολίτες περισσότερο ασφαλείς ή/και λιγότερο ελεύθερους. Από τη μια πλευρά, κατανοούμε πως το αντιστάθμισμα της ελεύθερης μετακίνησης των υπηκόων της ΕΕ στον ευρωπαϊκό χώρο 'ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης', όπως προβλέπει η Συμφωνία Σένγκεν, θα ήταν η εφαρμογή ενός διακρατικού εργαλείου ελέγχου των παράνομων συμπεριφορών, που δεν είναι άλλο από τα συστήματα πληροφοριών Σένγκεν (I & II). Από την άλλη, εάν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι στα εν λόγω πληροφοριακά συστήματα μπορεί να αποθηκευτεί ένας μεγάλος αριθμός δεδομένων συχνά ευαίσθητων, με την ταυτόχρονη έλλειψη ενός

¹⁰⁶⁴ Στεργιούλης 2003: 1344-1345. Όσον αφορά τη χώρα μας οι εκπρόσωποι στην 'Κοινή Εποπτική Αρχή' της Europol προέρχονται, επίσης, από την ΑΠΔΠΧ (βλ. λίγο πιο πάνω σελ. 64).

¹⁰⁶⁵ <http://www.astynomia.gr>.

ενιαίου νομικού πλαισίου που να παράσχει επαρκείς εγγυήσεις για την προστασία τους, τότε αντιλαμβανόμαστε πως διευκολύνεται η συνεχής παρακολούθηση ενός μεγάλου μέρους του πληθυσμού¹⁰⁶⁶.

Εκτός των άλλων, η εφαρμογή των εν λόγω συστημάτων πληροφοριών συνεπάγεται μία είδους μεροληψία απέναντι στους μη-ευρωπαϊούς πολίτες και στους ξένους που ζητούν άσυλο εντός της ΕΕ, καθώς είδαμε να εντατικοποιούνται οι έλεγχοι και τα μέτρα ασφαλείας σχετικά με την κινητικότητα των πληθυσμών. Η καταχώρηση στο SIS II όλων των αλλοδαπών ατόμων που εισέρχονται στην ΕΕ με βίζα, χωρίς να είναι καταδικασθέντες, καταζητούμενοι ή ύποπτοι, συνιστά ένα τέτοιο παράδειγμα, παραβιάζοντας με τον τρόπο αυτό θεσμικά κατοχυρωμένες ελευθερίες και δικαιώματά τους, όπως είναι η επεξεργασία των προσωπικών τους δεδομένων¹⁰⁶⁷. Ωστόσο, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε την ανάγκη ελέγχου των συνεχών και αυξανόμενων ροών μεταναστών χωρίς έγγραφα και τη συγκράτηση του διασυνοριακού εγκλήματος, ως των άμεσων συνεπειών από το 'άνοιγμα' των συνόρων μεταξύ των κρατών.

Το ερώτημα πάντως που παραμένει, είναι εάν διαμέσου της ενίσχυσης της παρακολούθησης των πολιτών είναι υπαρκτός ο κίνδυνος για τη μετατροπή του *ευρωπαϊκού χώρου ελευθερίας* σε χώρο *επιτηρούμενης ελευθερίας*¹⁰⁶⁸. Σε κάθε περίπτωση, η απάντηση βαραίνει την ίδια την ΕΕ, αποτελώντας γι' αυτήν μία συνεχή πρόκληση.

¹⁰⁶⁶ Carrera 2005: 720. Για το νομικό πλαίσιο των ευρωπαϊκών βάσεων δεδομένων (Σένγκεν II, Eurodac, VIS), βλ. μεταξύ άλλων Preuss-Laussinotte 2011: 303-326.

¹⁰⁶⁷ Samatas 2003: 143-144 και του ιδίου 2004: 76.

¹⁰⁶⁸ Carrera 2005: 720.

3.3.4. Βιντεοεπιτήρηση και κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης (CCTV)

Για περισσότερο από έναν αιώνα μετά την έλευση της φωτογραφίας ως αστυνομικής πρακτικής¹⁰⁶⁹ και ως μέσου αναγνώρισης των εγκληματιών (βλέπε παραπάνω για το σύστημα φωτογραφιών του Bertillon), βλέπουμε να κάνει την εμφάνισή της (και συγκεκριμένα το 1956) μία καινοτόμα για τα μέχρι τότε δεδομένα, συσκευή Καταγραφής Κασέτας Βίντεο (Video Cassette Recorder). Μέσω της κάμερας που υπήρχε στο εσωτερικό της, αποτύπωνε κι αναπαρήγαγε τις εικόνες που λάμβανε σ' ένα φιλμ χωρίς να χρειάζεται καμία περαιτέρω χημική επεξεργασία¹⁰⁷⁰.

Ως **βιντεοεπιτήρηση** ορίζεται η «παρακολούθηση, συλλογή ή/και καταγραφή, προσωπικών δεδομένων ενός ή περισσοτέρων ατόμων, σχετικά με τη συμπεριφορά, τις κινήσεις και την επικοινωνιακή δραστηριότητά τους, διαμέσου ηλεκτρονικών συσκευών λήψης εικόνας και ήχου»¹⁰⁷¹. Η επιτήρηση μπορεί να επεκτείνεται ακόμη σε χώρους και αντικείμενα. Πρώτες μορφές βιντεοεπιτήρησης έκαναν την εμφάνισή τους στον ιδιωτικό τομέα (σε τράπεζες και σε καταστήματα με είδη πολυτελείας) για την αποτροπή κλοπών, διαρρήξεων και λοιπών εγκληματικών ενεργειών, ενώ με την πάροδο των χρόνων επεκτάθηκε σε πάρα πολλούς χώρους όπου λαμβάνει μέρος η ανθρώπινη δραστηριότητα¹⁰⁷².

Σήμερα, αυτή η μορφή τεχνικής πρόληψης έχει πολλές και ποικίλες εφαρμογές: στον χώρο εργασίας για τον έλεγχο της συμπεριφοράς των εργαζομένων, στις οδικές αρτηρίες για τη ρύθμιση της κυκλοφορίας, στους δρόμους για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης και την ενίσχυση της ασφάλειας, στο στάδιο της ανάκρισης ως δικαστηριακής πρακτικής, σε ποινικές υποθέσεις ως αποδεικτικού μέσου της ενοχής ή της αθωότητας του κατηγορουμένου, στον ιατρικό τομέα για την παρακολούθηση της πορείας της υγείας των ασθενών, κ.α..

¹⁰⁶⁹ Από το 1850 γινόταν σε Αγγλία και Γαλλία φωτογράφιση των φυλακισμένων για την αποτροπή των αποδράσεων, αλλά και για την καταγραφή των ποσοστών της υποτροπής, Norris *et al.* 2004: 110.

¹⁰⁷⁰ Norris & Armstrong 1999α: 18, McCahill & Norris 2002α: 8, Norris *et al.* 2004: 110.

¹⁰⁷¹ Μήτρου 2008: 93 (υποσημ. 3).

¹⁰⁷² Hempel & Töpfer 2002: 4.

Ωσαύτως, συστήματα βιντεοεπιτήρησης συναντάμε για παραπάνω από δύο δεκαετίες, σε ιδιωτικούς (καταστήματα, επιχειρήσεις, γραφεία, οικίες, χώρους στάθμευσης αυτοκινήτων, τράπεζες, μηχανήματα ανάληψης μετρητών), ημι-δημόσιους (ιδιωτικούς χώρους μαζικής εστίασης, όπως εμπορικά κέντρα, πάρκα ψυχαγωγίας, αθλητικές εγκαταστάσεις, οικιστικά συγκροτήματα) και δημόσιους (αυτοκινητόδρομους, μέσα μαζικής μεταφοράς, δημόσια κτίρια, πάρκα, βιβλιοθήκες, σχολεία, πανεπιστήμια, νοσοκομεία, σωφρονιστικά καταστήματα, τηλεφωνικούς θαλάμους) χώρους¹⁰⁷³. Επίσης, τα συστήματα βιντεοεπιτήρησης δύνανται να λειτουργούν υπό την ευθύνη και εποπτεία άλλοτε δημόσιων (αστυνομία), άλλοτε ιδιωτικών (ιδιοκτήτες επιχειρήσεων) και άλλοτε τοπικών (κοινοτικές αρχές) φορέων¹⁰⁷⁴.

Με την πρόοδο που παρατηρείται κατά τις τελευταίες δεκαετίες στον τομέα της τεχνολογίας και της πληροφορικής, υπάρχει ποικιλομορφία στα είδη της βιντεοεπιτήρησης και των τεχνολογικών μέσων που χρησιμοποιούνται κάθε φορά, όπως επίσης, ποικιλία παρατηρείται στους στόχους και ως εκ τούτου, στα αποτελέσματα αυτής της κοινωνικής πρακτικής. Ωστόσο, η πιο διαδεδομένη λειτουργία τους είναι αυτή που επιτελείται διαμέσου των **κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης** (Closed Circuit Television/CCTV)¹⁰⁷⁵.

Υπάρχουν *φανερά* ('overt') και *κρυφά* ('covert') κυκλώματα παρακολούθησης, όπου τα μεν πρώτα είναι εγκατεστημένα σε σημεία όπου γίνονται αντιληπτά από τους επιτηρούμενους, σε αντίθεση με τα δεύτερα τα οποία τοποθετούνται (συνήθως προσωρινά) σε μέρη εκτός πρόσβασης και οπτικής εμβέλειας του επιτηρούμενου, ο οποίος και παρακολουθείται μυστικά¹⁰⁷⁶. Επιπρόσθετα, τα συστήματα βιντεοεπιτήρησης διαφοροποιούνται σε *εσωτερικού* ('indoor') κι *εξωτερικού*

¹⁰⁷³ Βλ. αναλυτικά Hempel & Töpfer 2002: 5-9.

¹⁰⁷⁴ Gras 2004: 219.

¹⁰⁷⁵ Αν και η ονομασία 'κλειστά' μάλλον έχει ξεπεραστεί από τις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις, διότι τα σύγχρονα κυκλώματα τηλεόρασης δεν συνδέονται πια με καλώδια, αλλά ασύρματα μέσω ραδιοκυμάτων, Lippert 2009: 521 (υποσημ. 1). Οι όροι κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης/παρακολούθησης και κάμερες ασφαλείας/κάμερες παρακολούθησης/βιντεοκάμερες θεωρούνται συνώνυμοι κι εναλλάσσονται στην παρούσα εργασία.

¹⁰⁷⁶ Οι κρυφές κάμερες παρακολούθησης μπορεί να πάρουν τη μορφή διαφόρων ειδών καθημερινής χρήσης, όπως πακέτων τσιγάρων, ρολογιών, στυλό, κραγιόν, κ.λπ..

(‘outdoor’) χώρου¹⁰⁷⁷, ανάλογα με το που έχουν τοποθετηθεί. Τα τελευταία, είναι κατασκευασμένα έτσι ώστε να αντέχουν την περιβαλλοντική φθορά (όπως υγρασία, ομίχλη, βροχή, χιόνι, αέρα, σκόνη, καπνό, κ.λπ.) χρησιμοποιώντας φυσικό φωτισμό (το φως του ήλιου και της σελήνης), σε αντίθεση με τα πρώτα τα οποία είναι κατάλληλα για κλειστά περιβάλλοντα και τα οποία λειτουργούν με τεχνητό φωτισμό¹⁰⁷⁸. Γνωστές είναι, τέλος, και οι κάμερες *θερμικής ανάλυσης* οι οποίες λειτουργούν σε συνθήκες απόλυτου σκότους, ενώ οι ακόμη πιο εξελιγμένες κάμερες νέας γενιάς είναι κατασκευασμένες από αλεξίσφαιρα υλικά και είναι εξοπλισμένες με αυτοματοποιημένους αμυντικούς μηχανισμούς, προκειμένου να προφυλάσσουν τους φακούς τους από ενδεχόμενη ένοπλη επίθεση¹⁰⁷⁹.

Ένα απλό *μονοκάμερο* σύστημα βιντεοεπιτήρησης, το οποίο είναι συνήθως μονοχρωματικό (δηλ. ασπρόμαυρο), αποτελείται από τα εξής τέσσερα λογισμικά στοιχεία: α) τους φακούς (lens) μέσω των οποίων ‘παγιδεύεται’ το φως που αντανακλά η εκάστοτε σκηνή που καταγράφεται¹⁰⁸⁰ και που στη συνέχεια με τη βοήθεια ενός αισθητήρα (light-sensitive sensor) σχηματίζεται σε πλήρη εικόνα (δηλ. σε πρόσωπα, αντικείμενα, τοπία, κ.α.), β) την κάμερα (camera) η οποία μέσω ενός άλλου αισθητήρα μετατρέπει την οπτική σκηνή που έχουν καταγράψει οι φακοί σε *ηλεκτρικό σήμα* (electrical signal) προκειμένου να σταλεί στην οθόνη (monitor), τον καταγραφέα (recorder) ή τον εκτυπωτή (printer) που βρίσκονται στο κέντρο ελέγχου. Ανάλογα με το αντικείμενο και τον σκοπό της παρακολούθησης οι κάμερες διακρίνονται σε σταθερές, φορητές, γωνιακές, οροφής, σε μορφή τρούλου, μικροσκοπικές, μεσαίου μεγέθους, με περιστρεφόμενο φακό, με πολυεστιακό φακό, κ.ο.κ., γ) τη σύνδεση μεταφοράς (transmission link) η οποία μεταφέρει το ηλεκτρικό σήμα από την κάμερα στην απομακρυσμένη οθόνη, καταγραφέα ή εκτυπωτή. Η

¹⁰⁷⁷ Είναι οι γνωστές κάμερες που είναι τοποθετημένες σε ανοικτούς δημόσιους χώρους (Open-street CCTV), όπως δρόμους, πάρκα, πεζοδρόμια, κ.α., Lippert 2009: 521 (υποσημ. 1).

¹⁰⁷⁸ Kruegle 1995: 8, 17-18.

¹⁰⁷⁹ Nieto *et al.* 2002: 4.

¹⁰⁸⁰ Όσο μεγαλύτερη είναι η διάμετρος των φακών, τόσο περισσότερο φως συγκεντρώνεται σε αυτούς, με αποτέλεσμα να αποτυπώνεται καλύτερα η φιγούρα της εικόνας (γι’ αυτό και είναι πιο ακριβοί σε σχέση με τους φακούς μικρότερης διαμέτρου). Να σημειωθεί, επίσης, πως οι φακοί των καμερών ομοιάζουν με τον αμφιβληστροειδή του ανθρώπινου ματιού ως προς το οπτικό πεδίο που λαμβάνουν, βλ. Kruegle 1995: 15.

σύνδεση πραγματοποιείται (ανάλογα με την απόσταση που πρέπει να διανυθεί) είτε μέσω ηλεκτρικών καλωδίων, είτε μέσω οπτικών ινών (fiber optics) ή μέσω ραδιοσυχνοτήτων (radio frequency), μικροκυμάτων (microwaves) ή υπέρυθρου ασύρματου συστήματος (infrared wireless system), και τέλος, δ) τη βιντεο-οθόνη η οποία οπτικοποιεί το ηλεκτρικό σήμα που λαμβάνει και το αναπαράγει. Υπάρχουν τέσσερα είδη οθονών: οι μονόχρωμες, οι πολύχρωμες, με εφαρμογές γραφικών και κειμένων¹⁰⁸¹ και οι οπτικοακουστικές¹⁰⁸².

Ένα σύνθετο *πολυκάμερο* κύκλωμα παρακολούθησης εκτός των τεσσάρων βασικών στοιχείων που περιγράφηκαν παραπάνω, έχει ενσωματωμένα ακόμη τα εξής τέσσερα: α) τον βιντεο-μετατροπέα (video switcher) ο οποίος είναι συνδεδεμένος ηλεκτρονικά με πολλαπλές κάμερες και χρησιμοποιείται για να στείλει τις εικόνες που λαμβάνει σε μία ή περισσότερες οθόνες, καταγραφείς, εκτυπωτές, β) τον καταγραφέα βιντεο-κασέτας (Video Cassette Recorder/VCR) ο οποίος καταγράφει μόνιμα τις εικόνες που λαμβάνει από τις κάμερες σε μαγνητοταινίες, γ) τον βιντεο-εκτυπωτή (video printer) ο οποίος αναπαράγει σε έντυπη μορφή κάθε καταγεγραμμένη σκηνή που λαμβάνεται, χρησιμοποιώντας θερμικό χαρτί, και τέλος, δ) τον βοηθητικό εξοπλισμό ο οποίος παρέχει κάποιες πρόσθετες λειτουργίες και χρησιμοποιείται για πιο 'απαιτητικές' λήψεις¹⁰⁸³.

¹⁰⁸¹ Πρόκειται για τις οθόνες των ηλεκτρονικών υπολογιστών, οι οποίες δεν χρησιμοποιούνται στην περίπτωση των καμερών ασφαλείας, αλλά ενδεχομένως να βρίσκονται σε ένα κέντρο ελέγχου, Kruegle 1995: 29.

¹⁰⁸² Kruegle 1995: 12, 29.

¹⁰⁸³ Για παράδειγμα, στον βοηθητικό εξοπλισμό περιλαμβάνονται: οι *ειδικοί φακοί και κάμερες* οι οποίες είναι ανθεκτικές στις φθορές που προκαλεί η εγκατάσταση σε εξωτερικό χώρο, οι *μηχανισμοί κλίσης/κοιλότητας* (pan/tilt mechanisms) οι οποίοι επιτρέπουν τη λήψη σκηνών που βρίσκονται σε μεγάλη γεωγραφική εμβέλεια και παρέχουν μέγιστη γωνιακή κάλυψη διαμέσου της κάθετης και οριζόντιας περιστροφής της κάμερας και των φακών, ο *διασπαστής* (splitter) ο οποίος επιτρέπει την παράλληλη προβολή περισσότερων της μιας εικόνων στην ίδια οθόνη (μπορεί να προβληθούν έως και 32 παράλληλες λήψεις σε μία μόνο βιντεο-οθόνη), και τέλος, ο *σχολιαστής* (annotator) ο οποίος εφοδιάζει την εκάστοτε εικόνα που λαμβάνεται με χρονολογικές πληροφορίες (π.χ. ώρα και ημερομηνία λήψης), Kruegle 1995: 13. Για περισσότερες τεχνικές λεπτομέρειες αναφορικά με την κατασκευή και λειτουργία των κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης, βλ. μεταξύ άλλων Kruegle 1995.

Βασική προϋπόθεση για μια ολοκληρωμένη ηλεκτρονική παρακολούθηση η οποία θα είναι ικανή να προσδώσει την ταυτότητα του υποκειμένου, είναι η ύπαρξη μιας βάσης δεδομένων για σύγκριση των στοιχείων που λαμβάνονται από το σύστημα βιντεοεπιτήρησης. Κατά συνέπεια, οι πρώτες βιντεοκάμερες είχαν πολύ λίγα να προσφέρουν στον τομέα της πρόληψης της εγκληματικότητας, τη στιγμή που η ταυτότητα εκείνου που κατέγραφαν δεν ήταν διαθέσιμη στο σύστημα για περαιτέρω ανάλυση, σύγκριση, κατηγοριοποίηση και αναγνώριση. Με την πρόοδο της τεχνολογίας, οι εικόνες άρχισαν να ψηφιοποιούνται και η αναγνώριση προσώπων και αντικειμένων πραγματοποιείται πλέον αυτόματα μέσω αλγορίθμων από τα εκάστοτε πληροφοριακά συστήματα.

Οι κάμερες παρακολούθησης νέας γενιάς, είναι εξοπλισμένες με ενσωματωμένους *ανιχνευτές των χαρακτηριστικών του προσώπου* (facial recognition systems)¹⁰⁸⁴ του πιθανού δράστη. Η μέθοδος αυτή είναι γνωστή και ως *‘αλγοριθμική επιτήρηση’* (‘algorithmic surveillance’)¹⁰⁸⁵. Πρόκειται για επιτήρηση η οποία πραγματοποιείται διαμέσου εξελιγμένων συσκευών λήψης εικόνας και ήχου που περιέχουν στο λογισμικό τους αυτοματοποιημένες οδηγίες, με σκοπό να παρέχουν κάποιες πρόσθετες λειτουργίες βασισμένες στους μαθηματικούς αλγορίθμους. Για παράδειγμα, η απλή καταγραφή εικόνων από τις βιντεοκάμερες δεν είναι αλγοριθμική επιτήρηση. Όταν όμως οι κάμερες είναι συνδεδεμένες με έναν υπολογιστή ο οποίος έχει στο λογισμικό του την εντολή να αναλύει και να συγκρίνει τα πρόσωπα αυτών που καταγράφει με εκείνα που είναι ήδη καταχωρημένα στη βάση δεδομένων του (ή σε άλλες βάσεις δεδομένων), τότε γίνεται αλγοριθμική¹⁰⁸⁶.

¹⁰⁸⁴ Για τα συστήματα αυτά, βλ. αναλυτικά <http://www.dodcounterdrug.com>.

¹⁰⁸⁵ Norris *et al.* 1998: 255-275, Jones 2000: 17 και του ιδίου 2005: 480. Η λέξη ‘αλγόριθμος’ προήλθε από το όνομα του μαθηματικού του 9^{ου} αιώνα Muhammed ibn Musa *al-Khwarizmi* (στα λατινικά ‘algorismus’), ο οποίος πρώτος εισήγαγε στην άλγεβρα τον συγκεκριμένο μαθηματικό όρο, Introna & Wood 2004: 180. Άλλο παράδειγμα αλγοριθμικής επιτήρησης συνιστούν οι βιομετρικές ταυτοποιήσεις που μελετήθηκαν στην παρ. 3.3.1. του παρόντος κεφαλαίου. Αλγοριθμικές εφαρμογές έχουν, επίσης, χρησιμοποιηθεί στους τομείς των σύγχρονων τηλεπικοινωνιακών και πληροφοριακών τεχνολογιών, καθώς και της γενετικής έρευνας και της *‘ιατρικής παρακολούθησης’* (‘medical surveillance’), βλ. Graham & Wood 2003: 237-242 και των ιδίων 2007: 223-226.

¹⁰⁸⁶ Norris 2003: 268-274, Graham & Wood 2003: 231, 235-237, Introna & Wood 2004: 181.

Στη Βρετανία, για παράδειγμα, όσον αφορά τον έλεγχο του χουλιγκανισμού η αστυνομία διαθέτει μία ξεχωριστή αυτοματοποιημένη βάση δεδομένων με το προφίλ 6 χιλ. χούλιγκαν, η οποία είναι συνδεδεμένη αλγοριθμικά με τις κάμερες ασφαλείας όλων των γηπέδων και των αθλητικών εγκαταστάσεων¹⁰⁸⁷. Στις ΗΠΑ, ακολούθως, περισσότερα από τα 100 μεγαλύτερα καζίνο της χώρας είναι εξοπλισμένα με κάμερες αναγνώρισης του προσώπου, οι οποίες στέλνουν τις φωτογραφίες των επισκεπτών στις εκάστοτε βάσεις δεδομένων, για περαιτέρω σύγκριση με τα προφίλ των ‘γνωστών’ απατεώνων των καζίνο που έχουν στο λογισμικό τους¹⁰⁸⁸.

Αλγοριθμικά θεωρούνται, επιπρόσθετα, τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης που είναι εφοδιασμένα με το *αυτοματοποιημένα συστήματα αναγνώρισης των πινακίδων κυκλοφορίας των οχημάτων* (Automated Number Plate Recognition/ANPR γνωστά και ως License Plate Recognition/LPR), συγκρίνοντας τους αριθμούς κυκλοφορίας των οχημάτων πολιτών με εκείνους των οχημάτων τρομοκρατών ή άλλων ύποπτων ατόμων που βρίσκονται αποθηκευμένοι στις διαθέσιμες βάσεις δεδομένων¹⁰⁸⁹. Τη στιγμή που σκανάρεται η πινακίδα κυκλοφορίας του οχήματος (είτε είναι παρκαρισμένο ή εν κινήσει), καταγράφονται κάποιες πρόσθετες πληροφορίες όπως η ημέρα, η ώρα και η τοποθεσία όπου βρέθηκε το όχημα, ενώ στη συνέχεια τα στοιχεία αποθηκεύονται στο σύστημα για περαιτέρω σύγκριση με τα στοιχεία οχημάτων που βρίσκονται σε άλλες βάσεις δεδομένων (π.χ. κλεμμένων αυτοκινήτων, ιδιοκτητών για τους οποίους έχει εκδοθεί ένταλμα σύλληψης, δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, παραβατών του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, κ.λπ.). Χάρη στην εξέλιξη της νέας τεχνολογίας, το σκανάρισμα των πινακίδων πραγματοποιείται ακόμη και όταν το όχημα κινείται με πολύ υψηλές ταχύτητες, όσο και κατά τη διάρκεια της νύχτας¹⁰⁹⁰.

Η ταχεία επέκταση της μαζικής ηλεκτρονικής επιτήρησης που ασκείται μέσω των καμερών παρακολούθησης, είναι μέρος της γενικότερης εξέλιξης του *διαχειριστικού*

¹⁰⁸⁷ Graham 1998β: 491.

¹⁰⁸⁸ Nieto *et al.* 2002: 7.

¹⁰⁸⁹ Το σύστημα αυτόματης αναγνώρισης των πινακίδων κυκλοφορίας της Αστυνομίας του City στο Λονδίνο, για παράδειγμα, είναι ικανό να προβαίνει σε 5 χιλ. ταυτοποιήσεις το λεπτό, Norris & Armstrong 1999α: 19.

¹⁰⁹⁰ Merola & Lum 2014: 373-374.

προτύπου αντεγκληματικής πολιτικής¹⁰⁹¹, που ακολουθείται από το 2000 και μετά (βλ. διεξοδικά στο κεφ. 2, παρ. 2.2.). Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, η βιντεοεπιτήρηση αποτελεί πρότυπο παράδειγμα **περιστασιακής πρόληψης του εγκλήματος** ('situational crime prevention')¹⁰⁹², εφόσον διαμέσου των τεχνικών που υιοθετεί, στοχεύει στη μείωση των ευκαιριών διάπραξης του αδικήματος¹⁰⁹³. Συγκεκριμένα, αυτή η μορφή τεχνικής πρόληψης θεωρείται ότι δρα *αποτρεπτικά* ως προς το έγκλημα, επειδή αυξάνεται ο κίνδυνος σύλληψης του δράστη¹⁰⁹⁴, καθώς και *εκφοβιστικά* στο ευρύ κοινό, διότι υπάρχει μόνιμα η αίσθηση μιας αόρατης παρακολούθησης.

Οι Ray Pawson και Nick Tilley (1994, 1997) διακρίνουν τους πιθανούς μηχανισμούς μέσα από τους οποίους τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης δρουν **εγκληματοπροληπτικά** στους επίδοξους δράστες και είναι: 1) η αύξηση των πιθανοτήτων εντοπισμού και σύλληψης από τις κάμερες παρακολούθησης επιτόπου την ώρα της διάπραξης της εγκληματικής ενέργειας, 2) ο φόβος καταγραφής των παράνομων πράξεών τους και της μετέπειτα αναδρομικής απόδειξης της ενοχής τους, 3) η ενισχυμένη 'φυσική' επιτήρηση στις ηλεκτρονικά επιτηρούμενες περιοχές (με περισσότερους φύλακες) διότι η αίσθηση ασφάλειας που παρέχουν (ακριβώς λόγω της βιντεοεπιτήρησης), έχει ως αποτέλεσμα τη συνάθροιση περισσότερων ατόμων σε αυτές, 4) η ενίσχυση των αστυνομικών δυνάμεων (δημόσιων και ιδιωτικών) στις τεχνικά επιτηρούμενες περιοχές που εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά 'ύποπτου' πληθυσμού, 5) η δημοσιοποίηση της βιντεοεπιτήρησης (μέσω πινακίδων ή ειδικών σημάνσεων) η οποία δρα εκφοβιστικά στους επίδοξους παραβάτες, και τέλος, 6) η αποτροπή των δραστών από τα περισσότερο χρονοβόρα εγκλήματα σε αντίθεση με εκείνα που τελούνται σε σύντομο χρονικό διάστημα καθώς δίνεται η δυνατότητα διαφυγής¹⁰⁹⁵.

¹⁰⁹¹ Norris & Armstrong 1999α: 26.

¹⁰⁹² Jones 2005: 479, Σπινέλλη 2011: 1617.

¹⁰⁹³ Παπαρίζου 2007: 384 (υποσημ. 7).

¹⁰⁹⁴ Jones 2005: 479-480.

¹⁰⁹⁵ Pawson, R. & Tilley, N. (1994) «What Works in Evaluation Research?». *The British Journal of Criminology* 34 (3), 291-306, και των ιδίων (1997) *Realistic Evaluation*. Sage, London, σελ. 78-79, σύμφωνα με Phillips 1999: 125-126.

Οι κάμερες παρακολούθησης για τους Clive Norris και Gary Armstrong (1998) επιτελούν διπλή λειτουργία: αφενός κινητοποιούν μία σχέση εξουσίας ανάμεσα στον επιτηρητή και τον επιτηρούμενο, κι αφετέρου παρουσιάζουν μία *αποτρεπτική* δράση ως προς το έγκλημα¹⁰⁹⁶. Συνεπώς, η επιλογή της βιντεοεπιτήρησης ως μιας από τις πιο αντιπροσωπευτικές μορφές *τεχνικής πρόληψης*¹⁰⁹⁷ της εγκληματικότητας και της αντικοινωνικής συμπεριφοράς, ιδιαιτέρως στα σύγχρονα αστικά περιβάλλοντα πολλών νεοφιλελεύθερων κρατών¹⁰⁹⁸, αλλά και αλλού, έχει αποδοθεί σε πολλούς λόγους μερικούς από τους οποίους παραθέτουμε συνοπτικά παρακάτω.

Για τους Bannister και συνεργάτες (1998) δεν είναι τυχαία η επιλογή αυτού του είδους τεχνικής πρόληψης στο εσωτερικό των μεγαλουπόλεων¹⁰⁹⁹, επειδή η ζωή στην πόλη ταυτίζεται με την παρουσία της *διαφορετικότητας* σε κάθε επίπεδο και κατ' επέκταση με την ανασφάλεια προς το *διαφορετικό* ή/και φόβο στο *αβέβαιο*. Στην ουσία, ο φόβος αυτός δεν προέρχεται πρωτογενώς από το έγκλημα, την αταξία και την αντικοινωνική συμπεριφορά, αλλά απορρέει από τον αστικό τρόπο ζωής και τη συχνή συναναστροφή των ατόμων με το *άγνωστο*.

Η *οχύρωση του αστικού χώρου* ('fortification of urban space') που πραγματώθηκε με την εμφάνιση των *φυλασσόμενων κοινοτήτων* (gated communities) και της *ιδιωτικής περιουσίας μαζικής χρήσης* (mass private property), την οποία μετουσιώνουν τα μεγάλα οικιστικά, επαγγελματικά, εμπορικά και ψυχαγωγικά συγκροτήματα (στα οποία αναφερθήκαμε στο κεφ. 1, παρ. 1.5.), επέβαλε την υιοθέτηση σύγχρονων τεχνολογικών πρακτικών για τη διαχείριση της ανασφάλειας που παράγεται λόγω της

¹⁰⁹⁶ Norris & Armstrong 1998α: 5-6.

¹⁰⁹⁷ Στο σημείο αυτό να διευκρινίσουμε, πως η επιτήρηση διαμέσου κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης παρουσιάζει και μία *κατασταλτική* διάσταση, επιτυγχάνοντας σε πολλές περιπτώσεις την αναδρομική εξιχνίαση αδικημάτων ως μέσου απόδειξης της ενοχής του δράστη, Tilley 1998: 146. Σκόπιμα, όμως, δεν ασχοληθήκαμε με αυτή την προοπτική, αφού βασική μας επιδίωξη ήταν να διαφανεί η προληπτική λειτουργία της εν λόγω επιτηρητικής τεχνολογίας.

¹⁰⁹⁸ Βλ. Bégin *et al.* 2003: 3-24, Coleman 2003: 21-42.

¹⁰⁹⁹ Εντούτοις, από την έξαρση των ηλεκτρονικών συστημάτων επιτήρησης διαπιστώνουμε να μην ξεφεύγουν ούτε οι μικρότερες πόλεις και τα αγροτικά περιβάλλοντα, όπως για παράδειγμα συνέβη με τη λειτουργία κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '90, στις μικρές επαρχιακές πόλεις της Ουαλίας, Cardigan (των 4.000 κατοίκων) και Newcastle Emlyn (των 1.500 κατοίκων)!, Graham 1999: 639.

κινητικότητας ενός μεγάλου αριθμού ατόμων σε αυτά. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, αναδείχθηκε η *‘επιτηρητική ικανότητα’* (*‘surveillance capacity’*) των καμερών παρακολούθησης ως προς τη διατήρηση της τάξης στο εσωτερικό των σύγχρονων αστικών περιβαλλόντων¹¹⁰⁰.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, η βιντεοεπιτήρηση επικεντρώνεται κατά το πλείστον σε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού (άστεγους, επαίτες, νεαρούς, ουσιοεξαρτημένους, κ.ο.κ.), όχι με κριτήριο απαραίτητα την εμπλοκή τους σε κάποια παραβατική δραστηριότητα, αλλά λόγω της *καταναλωτικής τους αδυναμίας* (αντιμετωπίζονται ως *‘μειονεκτικοί-ασταθείς καταναλωτές’/‘flawed consumers’*). Τα άτομα αυτά ανήκουν στα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, γεγονός που προσδίδει μια αρνητική εικόνα στην πόλη. Αποτέλεσμα της στοχοποίησης των *‘επικίνδυνων’* αυτών τάξεων (*‘dangerous classes’*) από τα σύγχρονα εποπτικά μέσα είναι η περαιτέρω περιθωριοποίηση, κι εν τέλει, ο αποκλεισμός τους από τα *‘αναδομημένα’* αστικά περιβάλλοντα στα οποία ο καταναλωτισμός προωθείται ως ύψιστη αξία¹¹⁰¹. Ο αστικός τρόπος ζωής μετατρέπεται, κατ’ αυτόν τον τρόπο, σε *‘αγαθό’* το οποίο αναμένεται να *‘καταναλωθεί’* από εκείνους που διαθέτουν αγοραστική δύναμη¹¹⁰².

Γι’ αυτό τον λόγο παρατηρούμε η βιντεοεπιτήρηση να εξαπλώνεται σε περιβάλλοντα στα οποία *πρυτανεύει* ο καταναλωτισμός, όπως τα μεγάλα εμπορικά κέντρα (malls).

¹¹⁰⁰ Bannister *et al.* 1998: 24-28.

¹¹⁰¹ McCahill 1998: 51-52, 61, Walby 2007: 172-190.

¹¹⁰² Κάτω από τις ίδιες συνθήκες που περιγράφουν οι συγγραφείς, διαπιστώνουμε να έχει ανθίσει η ηλεκτρονική παρακολούθηση στα αστικά κέντρα πολλών χωρών διεθνώς. Στη Βραζιλία, για παράδειγμα, είχαν εγκατασταθεί μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2006, 35 κλειστά κυκλώματα παρακολούθησης γύρω από το εθνικό πάρκο *Parque da Luz* (*‘πάρκο του φωτός’* στα ελληνικά) του Σάο Πάολο. Το πάρκο αυτό θεωρείται ο παλαιότερος δημόσιος βοτανικός κήπος της πόλης (ο οποίος σχεδιάστηκε στα τέλη του 18^{ου} αιώνα), ενώ στη συνέχεια το 1981 ανακηρύχθηκε από τις αρμόδιες αρχές σε μνημείο εθνικής κληρονομιάς. Το 1999 το κέντρο του Σάο Πάολο (στο οποίο βρίσκεται και το *Parque da Luz*) εντάχθηκε στο πρόγραμμα *‘Monumenta Program’* με σκοπό την αναβίωση των ιστορικών αστικών περιοχών της Βραζιλίας μετά την υποβάθμιση των τελευταίων δεκαετιών. Στόχος του προγράμματος ήταν να αναδειχθεί η ιστορική περιοχή του πάρκου σε τουριστικό, πολιτιστικό και ψυχαγωγικό πόλο έλξης, επαναπροσδιορίζοντας τη χρήση του αστικού τοπίου και την κινητικότητα ή/και πρόσβαση των ατόμων σε αυτό, βλ. Kanashiro 2008: 270-289.

Αυτοί οι *ιδιωτικοί χώροι μαζικής χρήσης* είναι μεν ιδιωτικοί στο βαθμό του ότι ανήκουν ιδιοκτησιακά σε ιδιώτες ή σε ομάδες ιδιωτών και παρακολουθούνται ηλεκτρονικά από ιδιωτικές εταιρείες παροχής ασφάλειας, αλλά θεωρούνται δημόσιας χρήσης, έστω και ‘εικονικά’. Τούτο συμβαίνει διότι οι χώροι αυτοί είναι μεν προσβάσιμοι σε ένα μεγάλο αριθμό ατόμων καθημερινά, αλλά ‘επιθυμητές’ είναι οι ομάδες του πληθυσμού που είναι ‘συμβατές’ με τους σκοπούς του καταναλωτισμού και της αύξησης του κέρδους των επιχειρήσεων, και όχι οι άνεργοι, οι νέοι, κ.ο.κ.¹¹⁰³.

Εκτός αυτού, σύμφωνα με τους ίδιους συγγραφείς, η δεκαετία του ’80 σημαδεύτηκε από τη μείωση του οικονομικού ρόλου των μεγάλων αστικών κέντρων σε πολλά δυτικά κράτη. Η συντελεσθείσα αποβιομηχάνιση των πόλεων και η μετέπειτα αποκέντρωση από αυτές σε μεγάλο βαθμό των εμπορικών δραστηριοτήτων, συνέβαλαν στην εγκατάλειψη πολλών αστικών κέντρων και στη γεωγραφική αναδιοργάνωση της οικονομικής ζωής¹¹⁰⁴. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι τοπικές κοινότητες του κέντρου στράφηκαν στην προσέλκυση κεφαλαίων από τον ιδιωτικό τομέα με σκοπό την οικονομική αναζωογόνηση των περιοχών τους¹¹⁰⁵. Το αστικό περιβάλλον βελτιώθηκε και τα αστικά κέντρα έγιναν ελκυστικά για το εμπορικό

¹¹⁰³ Koskela 2000: 246.

¹¹⁰⁴ Βλέπε την πρόσφατη μελέτη της Tina Patel (2014) η οποία συνδέει τη χωροταξική παραμέληση του δομημένου αστικού περιβάλλοντος με το έγκλημα και την αταξία. Για τη συγγραφέα, ωστόσο, παρά τις προσπάθειες αναζωογόνησης των προβληματικών και υποβαθμισμένων περιοχών από τους αρμόδιους φορείς, τα ποσοστά εγκληματικότητας σε ορισμένες κατηγορίες εγκλημάτων παραμένουν το ίδιο υψηλά και αυτό συμβαίνει σαν μία μορφή διαμαρτυρίας των ‘αδύναμων’ πληθυσμών απέναντι στην οικονομική αποστέρηση και τις κοινωνικές ανισότητες που βιώνουν. Πρόκειται, δηλαδή, για ένα ‘σπирάλ’ παρακμής, βλ. Patel 2014: 179-195.

¹¹⁰⁵ Ενδεικτικά να αναφέρουμε τη λειτουργία του ‘*Όργανισμού για τη Διαχείριση των Αστικών Κέντρων*’ (Association of Town Centre Management), ο οποίος δραστηριοποιείται από τα τέλη της δεκαετίας του ’80 στη Μεγ. Βρετανία. Πρόκειται για μία πρωτοβουλία των κοινοτικών φορέων κάθε πόλης (τοπικά συμβούλια, αστυνομικές δυνάμεις, πολιτιστικούς κι εκπαιδευτικούς οργανισμούς, επιχειρήσεις, μέσα μαζικής ενημέρωσης) που στοχεύει στην ‘*αναγέννηση*’ του αστικού χώρου μέσω της ενίσχυσης της εμπορικής δραστηριότητας, προσελκύοντας επενδυτές από τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, ενώ έχει στενά σχετισθεί με την εφαρμογή προγραμμάτων βιντεοεπιτήρησης, βλ. διεξοδικά Reeve 1998: 69-87.

κοινό και τους κατοίκους, ενώ η κατοχύρωση της ασφάλειάς τους αφέθηκε στα κλειστά κυκλώματα παρακολούθησης¹¹⁰⁶.

Ο Arthur Cockfield (2003-2004) υπολόγισε, επικαλούμενος τα στοιχεία μιας έρευνας, πως έχουν εγκατασταθεί και τεθεί σε λειτουργία πριν από μία δεκαετία, περί των 26 εκατ. βιντεοκαμερών παγκοσμίως¹¹⁰⁷.

Παρόλο που στις ΗΠΑ οι τεχνολογίες επιτήρησης υιοθετήθηκαν στην αρχή με σχετικά αργό ρυθμό από τον δημόσιο τομέα, στον ιδιωτικό τομέα εξαπλώθηκαν πολύ γρήγορα. Σύμφωνα με τα στοιχεία μιας εθνικής δημοσκόπησης από την εταιρία Hallberg το 1996, αλλά και της μελέτης της Αμερικανικής Ένωσης Διοίκησης (American Management Association), το 75% των εργοδοτών στις ΗΠΑ είχε καταφύγει σε κάποια μορφή βιντεοεπιτήρησης ή άλλης ηλεκτρονικής παρακολούθησης των εργαζομένων (η ονομαζόμενη '*workplace surveillance*')¹¹⁰⁸, τη

¹¹⁰⁶ Οι συγγραφείς αναφέρουν μερικά παραδείγματα βρετανικών πόλεων όπως οι King's Lynn και Liverpool, στις οποίες εισήχθησαν στις αρχές της δεκαετίας του '90 συστήματα ηλεκτρονικής παρακολούθησης, ούτως ώστε να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη επιχειρήσεων και καταναλωτών, Bannister *et al.* 1998: 29-30. Στους κεντρικούς εμπορικούς δρόμους του Liverpool, εν προκειμένω, τοποθετήθηκαν το 1994, 20 κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης με συνολικό κόστος 545.000 ευρώ υπό την αιγίδα του προγράμματος Liverpool City Centre Plan, με στόχο την *αναγέννηση* του 'προφίλ' της πόλης. Μέχρι το 1998 είχαν εγκατασταθεί 40 κάμερες παρακολούθησης, οι οποίες ελέγχονταν από υπαλλήλους ιδιωτικής εταιρίας ασφάλειας (σε συνεργασία με τις τοπικές αστυνομικές δυνάμεις) στο κέντρο ελέγχου που βρισκόταν σε κάποιο από τα πιο κεντρικά εμπορικά πολυκαταστήματα της πόλης, Coleman & Sim 2000: 625-629. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό παράδειγμα οικονομικής παρακμής υπήρξε και το αστικό κέντρο του Redton (χρησιμοποιείται ως ψευδώνυμο για την πόλη του Doncaster και την κομητεία του South Yorkshire), στο οποίο ενεργοποιήθηκαν δημόσιες, τοπικές και εμπορικές ομάδες για την αναβάθμισή του εισάγοντας 63 κάμερες παρακολούθησης σε κεντρικές αρτηρίες της πόλης, βλ. Skinns 1998: 175-176. Κάτω από παρόμοιες συνθήκες, τοποθετήθηκαν το 1988 εννέα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης στο κέντρο της πόλης Metropolitan City, στα οποία μέχρι το 1991 είχαν προστεθεί άλλα 49 φθάνοντας συνολικά μέχρι και την επόμενη δεκαετία τα 120, Fussey 2007β: 234. Για περισσότερα παραδείγματα βρετανικών πόλεων που ακολούθησαν τις εξελίξεις που περιγράφηκαν πιο πάνω, βλ. αντί άλλων Graham *et al.* 1996: 1-27.

¹¹⁰⁷ Cockfield 2003-2004: 333.

¹¹⁰⁸ Υπολογίζεται ότι κατά την εν λόγω περίοδο, παρακολουθούνταν ηλεκτρονικά στις ΗΠΑ, τουλάχιστον 40 εκατ. ιδιωτικοί υπάλληλοι από την εργοδοσία την ώρα εργασίας τους, βλ. Nieto *et al.* 2002: 1, 33, Ντοκιμαντέρ Κούλογλου (ημερ. προβολής 11/04/2002).

στιγμή που την ίδια περίοδο λειτουργούσαν κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης μόνο σε 13 αστυνομικά τμήματα (κυρίως για τη διαχείριση της οδικής κυκλοφορίας).

Παρ' αυτά, μέχρι το 2001 είχαν τοποθετηθεί ηλεκτρονικά συστήματα παρακολούθησης σε δημόσιους χώρους¹¹⁰⁹ σε περισσότερες από 25 αμερικανικές πόλεις. Συναντούσε κανείς, για παράδειγμα, από πολύ μικρής εμβέλειας κυκλώματα παρακολούθησης τα οποία ήταν εγκατεστημένα σε χώρους στάθμευσης οχημάτων, όπως το Balboa Park CCTV System στο San Diego στο οποίο ήταν ενσωματωμένες μόνο πέντε κάμερες παρακολούθησης, έως πολύ εκτεταμένα συστήματα βιντεοεπιτήρησης, όπως αυτό της Ουάσινγκτον με το οποίο ήταν συνδεδεμένες εκατοντάδες κάμερες παρακολούθησης που ήταν εγκατεστημένες σε κομβικά σημεία της πόλης¹¹¹⁰.

Ωστόσο, μετά τα γεγονότα του 2001 στις ΗΠΑ και την υιοθέτηση από τα ευρωπαϊκά κράτη κοινών πολιτικών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η **γενικευμένη χρήση** των συστημάτων CCTV συνδυάστηκε με την προστασία του δημόσιου συμφέροντος, ενώ τα κράτη έγιναν οι μεγαλύτεροι επενδυτές στην αγορά ασφάλειας¹¹¹¹. Χαρακτηριστική είναι η ευρεία εγκατάσταση συστημάτων βιντεοεπιτήρησης στα σχολικά συγκροτήματα των ΗΠΑ λίγο μετά τις επιθέσεις στους δίδυμους πύργους, με το σκεπτικό ότι ενδέχεται να αποτελέσουν μελλοντικούς τρομοκρατικούς στόχους¹¹¹². Το 2003 το νεοσύστατο τότε Υπουργείο Εθνικής

¹¹⁰⁹ Κάμερες ασφαλείας είχαν ενσωματωθεί στα κόκκινα φανάρια ρύθμισης της κυκλοφορίας με σκοπό την αποτροπή των τροχαίων αδικημάτων, αλλά και στα μέσα μαζικής μεταφοράς, Nieto *et al.* 2002: 19-24.

¹¹¹⁰ Norris *et al.* 2004: 114.

¹¹¹¹ Παπαθεοδώρου 2009: 66.

¹¹¹² Αλλά και πριν την 11^η Σεπτεμβρίου είδαμε να λαμβάνονται μέτρα βιντεοεπιτήρησης για την πάταξη της παραβατικότητας στα σχολεία. Στο Connecticut, για παράδειγμα, ένα σχολείο κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς 1999-2000 ξόδεψε περί των 300 χιλ. δολ. για την εγκατάσταση ενός εξελιγμένου συστήματος κλειστού κυκλώματος παρακολούθησης, το οποίο αποτελούνταν από 63 κάμερες (με τις 47 εξ αυτών να είναι τοποθετημένες στους εξωτερικούς χώρους του σχολείου) και το οποίο ήταν συνδεδεμένο μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών με το αστυνομικό τμήμα της περιοχής. Υπολογιζόταν πως το ετήσιο όφελος από την αποτροπή πιθανών βανδαλισμών, ήταν κατά πολύ μεγαλύτερο από το κόστος εγκατάστασης του συστήματος αυτού, Casella 2003: 84. Παρομοίως, αυτή

Ασφάλειας (Department of Homeland Security) ενέκρινε κονδύλι 350 εκατ. δολαρίων για την πρόσληψη αστυνομικών στα σχολεία και την τοποθέτηση του απαραίτητου εξοπλισμού ασφαλείας¹¹¹³.

Χωρίς να έχουμε ακριβή στοιχεία για την επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού από τα συστήματα βιντεοεπιτήρησης σε ολόκληρη την αμερικανική ήπειρο, ενδεικτικά να αναφέρουμε πως δαπανήθηκαν, σύμφωνα με τις πληροφορίες που παραθέτουν οι Brandon Welsh και David Farrington (2009), μέχρι και πριν από μία δεκαετία περίπου, 25 εκατ. δολάρια για την εγκατάσταση κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης σε λεωφορεία και σταθμούς του Μετρό στην πόλη της Ν. Υόρκης, περισσότερα από 10 εκατ. δολάρια στο αστικό κέντρο της Βαλτιμόρης και 5 εκατ. δολάρια για την εισαγωγή 2.000 καμερών στο κέντρο του Σικάγο¹¹¹⁴.

Παρομοίως, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας της Διεθνούς Ένωσης Αστυνομικών Υπαλλήλων (International Association of Police Chiefs/IACP) για το 2001, υπολογιζόταν ότι μετά την 11^η Σεπτεμβρίου το 80% των αστυνομικών, δικαστικών και σωφρονιστικών υπηρεσιών της χώρας έκανε χρήση κάποιας μορφής βιντεοεπιτήρησης. Σε κάθε περίπτωση, μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα στους δίδυμους πύργους η ζήτηση των συστημάτων CCTV αυξήθηκε κατακόρυφα, ξεπερνώντας συντριπτικά εκείνη των υπολοίπων προϊόντων ασφαλείας και προσδίδοντας στην εγχώρια αγορά των ΗΠΑ ετήσια κέρδη που υπερέβαιναν το ένα δισ. δολάρια, ενώ το 1990 τα κέρδη από την πώληση συστημάτων βιντεοεπιτήρησης ήταν 282 εκατ. δολάρια¹¹¹⁵.

Στην Ευρώπη η διεύρυνση των συστημάτων βιντεοεπιτήρησης σε ιδιωτικούς, δημόσιους και ημι-δημόσιους χώρους ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του '70. Κατά τη δεκαετία 1995-2005, η **μαζική εγκατάσταση** συστημάτων ηλεκτρονικής παρακολούθησης στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες έγινε με πρωτοβουλία του ιδιωτικού τομέα (τράπεζες, ιδιωτικές επιχειρήσεις, εμπορικά κέντρα, καζίνο) και

τη μορφή τεχνικής πρόληψης είδαμε να υιοθετούν πολλά ακόμη σχολικά συγκροτήματα ανά τη χώρα από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μετά, βλ. Nieto *et al.* 2002: 26-30.

¹¹¹³ Casella 2003: 85.

¹¹¹⁴ Welsh & Farrington 2009: 718.

¹¹¹⁵ Nieto *et al.* 2002: 32, Norris *et al.* 2004: 114-115.

αποσκοπούσε στην εξυπηρέτηση και την προστασία ιδιωτικών συμφερόντων (όπως μείωση των οικονομικών απωλειών από μία ενδεχόμενη εγκληματική ενέργεια). Αντίθετα, οι κρατικές αρχές έκαναν επιλεκτική και περιορισμένη χρήση του μέτρου αυτού είτε για την προστασία ορισμένων ευαίσθητων στόχων (δημόσια κτίρια, πρεσβείες), είτε για τη ρύθμιση της κυκλοφορίας, είτε για την πρόληψη των τροχαίων ατυχημάτων στις μεγάλες οδικές αρτηρίες¹¹¹⁶.

Ολόκληρη η ευρωπαϊκή ήπειρος ακολούθησε λίγο έως πολύ τις εξελίξεις αυτές, οι οποίες υπαγόρευαν την ευρεία χρήση των καμερών παρακολούθησης, ιδιαιτέρως μετά την 11^η Σεπτεμβρίου για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας. Η Μεγ. Βρετανία είναι το πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα εφαρμογής της βιντεοεπιτήρησης παγκοσμίως, όπως θα εξετάσουμε εκτενώς στην επόμενη ενότητα. Υπάρχουν, εντούτοις, κάποιες χώρες που 'έμειναν πίσω' συγκριτικά με άλλες, στην υιοθέτηση αυτής της επιτηρητικής τεχνολογίας (π.χ. η Ελλάδα).

Σύμφωνα με τα στοιχεία της πιο ενδεικτικής έρευνας για τη βιντεοεπιτήρηση στην Ευρώπη με τίτλο *'UrbanEye. On the Threshold to Urban Panopticon?'* (2001-2004)¹¹¹⁷, η οποία διεξήχθη σε επτά Ευρωπαϊκές χώρες και συγκεκριμένα στις Αυστρία, Δανία, Γερμανία, Μεγ. Βρετανία, Ουγγαρία, Νορβηγία και Ισπανία,

¹¹¹⁶ Παπαθεοδώρου 2009: 65-66.

¹¹¹⁷ Πρόκειται για μία διεπιστημονική ερευνητική ομάδα (αποτελούμενη από εγκληματολόγους, πολιτικούς επιστήμονες, φιλοσόφους, κοινωνιολόγους και αστικούς γεωγράφους) η οποία είχε σκοπό την ολοκληρωμένη μελέτη της βιντεοεπιτήρησης (ρύθμιση, μέγεθος, εξέλιξη, νομιμότητα, τεχνική αρτιότητα, αντιδράσεις, αποδοχή) στους δημόσια προσβάσιμους χώρους των κρατών που συμμετείχαν στο εν λόγω ερευνητικό εγχείρημα. Η έρευνα που διήρκησε από το 2001 έως και το 2004 είχε ένα πολυποίκιλο και αντιπροσωπευτικό δείγμα, καλύπτοντας όλες τις πτυχές του υπό εξέταση φαινομένου, περιλαμβάνοντας μεταξύ άλλων: τη συλλογή και ανάλυση περιεχομένου 1392 άρθρων σχετικών με τη βιντεοεπιτήρηση από τέσσερις διαφορετικές εφημερίδες κάθε χώρας, τη μελέτη 1400 δημόσια προσβάσιμων χώρων τα οποία βρίσκονταν υπό ηλεκτρονική παρακολούθηση σε έξι ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, την εξέταση της λειτουργίας 40 διαφορετικών κυκλωμάτων τεχνοεπιτήρησης, τη διεξαγωγή 93 ημι-δομημένων συνεντεύξεων με τους υπεύθυνους χειριστές των κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης, τη διεξαγωγή συμμετοχικής παρατήρησης (άλλοτε μικρής και άλλοτε μεγάλης διάρκειας) σε περίπου 30 κέντρα ελέγχου, τη μέτρηση των στάσεων του κοινού απέναντι στην εξάπλωση του φαινομένου με τη διεξαγωγή τουλάχιστον 1000 συνεντεύξεων (τόσο ποιοτικών, όσο και ποσοτικών), κ.λπ. Το όλο εγχείρημα εντάχθηκε στο 5^ο Πρόγραμμα-Πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και χρηματοδοτήθηκε από την ΕΕ. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά, βλ. <http://www.urbaneye.net>.

παρατηρήθηκε μία ομοιομορφία στην εξάπλωση του φαινομένου όσον αφορά τους ημι-δημόσιους χώρους. Εν προκειμένω, το 29% των χώρων αυτών σε επτά ευρωπαϊκές πρωτεύουσες καλυπτόταν από κάποια μορφή τεχνοεμποπτείας. Οφείλουμε, ωστόσο, να επισημάνουμε το γεγονός πως το ποσοστό αυτό διαφοροποιούνταν από χώρα σε χώρα με τη Μεγ. Βρετανία να παρακολουθείται ηλεκτρονικά περισσότερο από οποιαδήποτε άλλο κράτος και την Αυστρία λιγότερο (στο 40% των δημόσια προσβάσιμων χώρων του Λονδίνου είχαν εγκατασταθεί κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, ενώ στη Βιέννη το αντίστοιχο ποσοστό διαμορφώθηκε στο 18%)¹¹¹⁸.

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες που συμμετείχαν στο πρόγραμμα η επιτήρηση με τεχνικά μέσα ήταν ομοιόμορφα κατανομημένη μεταξύ ημι-δημόσιων χώρων και ιδιαιτέρως στα μέσα μαζικής μεταφοράς (υπόγειο σιδηρόδρομο, αεροδρόμια), κτιρίων (πρεσβείες, μουσεία, νοσοκομεία) και χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Μικρή χρήση γίνεται σε τόπους λατρείας, σε κοιμητήρια και σε εκπαιδευτικά ιδρύματα. Παρ' όλα αυτά, στο 51% των περιπτώσεων που μέτρησε η έρευνα ότι χρησιμοποιούν βιντεοεπιτήρηση, δεν υπήρχε αντίστοιχη ειδοποιητική σήμανση ενημέρωσης του κοινού ότι εισέρχεται σε χώρο που παρακολουθείται ηλεκτρονικά. Να σημειωθεί ακόμη πως η πλειοψηφία των συστημάτων παρακολούθησης των ευρωπαϊκών κρατών ήταν μικρής κλίμακας (σε ποσοστό 53%), έχοντας ενσωματωμένες λιγότερες από 3 κάμερες ασφαλείας σε σημεία στρατηγικής σημασίας (αυτό το μοντέλο επιτήρησης ακολουθούσαν κυρίως οι Αυστρία, Γερμανία, Νορβηγία και Ισπανία), και μόλις το 11% είχαν ενσωματωμένες περισσότερες από 10 κάμερες ασφαλείας και αφορούσαν εκτεταμένα δίκτυα επιτήρησης (κυρίως σε Αγγλία και Ουγγαρία)¹¹¹⁹.

Σε αντίθεση με την ομοιομορφία που παρατηρήθηκε στην εξέλιξη της βιντεοεπιτήρησης στους ημι-δημόσιους χώρους, τα αποτελέσματα ήταν ιδιαιτέρως αντιφατικά όσον αφορά την εισαγωγή των κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης στους ανοικτούς δημόσιους χώρους (όπως δρόμους, πλατείες) ανά την Ευρώπη. Για παράδειγμα, ενώ υπολογίζεται ότι περίπου 40 χιλ. κάμερες επιτηρούσαν τους δημόσιους χώρους 500 βρετανικών πόλεων (κάτι το οποίο αντιστοιχεί σε 80 κάμερες

¹¹¹⁸ Hempel & Töpfer 2004: 3, 5, 28, 60-61.

¹¹¹⁹ Hempel & Töpfer 2004: 5, 31, 60-61, 65.

ανά πόλη), λιγότερες από 100 κάμερες επιτηρούσαν τους δημόσιους χώρους 15 γερμανικών πόλεων (δηλ. περίπου επτά κάμερες ανά πόλη), ενώ η Δανία δεν διέθετε κανένα σύστημα ηλεκτρονικής παρακολούθησης σε δρόμους και δημόσιους χώρους¹¹²⁰.

Ως προς την *αποδοχή* του συγκεκριμένου τεχνοπροληπτικού μέτρου από τους ευρωπαίους πολίτες, σε γενικές γραμμές η πλειοψηφία των ερευνώμενων τάχθηκε υπέρ της βιντεοεπιτήρησης. Παρ' όλα αυτά, τα ποσοστά κι εδώ δείχνουν να διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα ανάλογα και με τη χρήση του μέτρου, με τους βρετανούς να είναι οι πιο ένθερμοι υποστηρικτές της (94%), σε αντίθεση με τους Γερμανούς και τους Αυστριακούς, οι οποίοι εμφανίστηκαν περισσότερο σκεπτικιστές απέναντι στην ενδεχόμενη παραβίαση της ιδιωτικότητάς τους. Επιπροσθέτως, τα δύο τρίτα των ευρωπαίων πολιτών του δείγματος ανέφεραν πως *«όποιος δεν έχει τίποτα να κρύψει, δεν έχει τίποτα να φοβηθεί από τις κάμερες παρακολούθησης»*. Εντούτοις, το 53% του ίδιου δείγματος πίστευε ότι *«είναι δυνατή μια πιθανή κακή χρήση των προσωπικών δεδομένων που προκύπτουν από τις λήψεις»*, το 40% θεώρησε ότι *«η βιντεοεπιτήρηση παρεμβαίνει στην ιδιωτικότητα του ατόμου»*, το 50,5% είχε την πεποίθηση ότι *«η βιντεοεπιτήρηση μετατοπίζει το έγκλημα»*, και τέλος, το 56% αμφέβαλλε ότι *«αυτού του είδους η πρόληψη είναι ικανή να αποτρέψει σοβαρές μορφές εγκληματικότητας (όπως τρομοκρατία και οργανωμένο έγκλημα)»*¹¹²¹.

Να σημειωθεί στο σημείο αυτό, πως με την πάροδο των χρόνων και στο όνομα του *‘πολέμου κατά της τρομοκρατίας’*, πολλές από τις χώρες που αναφέρθηκαν πιο πάνω, είτε αναγκάστηκαν να τοποθετήσουν κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, είτε επέκτειναν το ήδη υφιστάμενο δίκτυό τους. Για παράδειγμα, στη Γερμανία μέχρι το 2007 είχε διπλασιαστεί ο αριθμός των πόλεων που είχαν εγκατεστημένα ηλεκτρονικά συστήματα παρακολούθησης¹¹²².

Αναφορικά με τις ευρωπαϊκές χώρες που δεν έλαβαν μέρος στην έρευνα της UrbanEye, βλέπουμε να εγγράφονται παρόμοιες εξελίξεις με αυτές που

¹¹²⁰ Hempel & Töpfer 2004: 5.

¹¹²¹ Hempel & Töpfer 2004: 8, 42-45.

¹¹²² Norris 2012: 253.

παρουσιάστηκαν πιο πάνω, υιοθετώντας συγκρατημένα το συγκεκριμένο τεχνοπροληπτικό μέτρο.

Στη Γαλλία μετά και την ψήφιση του κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου το 1995, είχαν εγκατασταθεί μέσα σε μία διετία (1997-1999) κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης στο εσωτερικό των ‘προβληματικών’ περιοχών που βρίσκονταν σε περισσότερες από 200 πόλεις, ενώ 259 παρόμοια συστήματα εγκαταστάθηκαν για την επιτήρηση δημόσιων κτιρίων, δημαρχείων, δημοτικών βιβλιοθηκών, σχολείων και μουσείων¹¹²³. Μέχρι το τέλος του 2006, 1142 κοινότητες ήταν εξοπλισμένες με συστήματα βιντεοεπιτήρησης, ενώ το 2007 το υπουργείο Εσωτερικών εκπόνησε ένα διετές σχέδιο τριπλασιασμού των εγκατεστημένων ηλεκτρονικών συστημάτων ασφαλείας (από 20 χιλ. σε 60 χιλ.) σε δημόσιους χώρους, στα μέσα μαζικής μεταφοράς, σε χώρους συνάθροισης των πολιτών, στις ‘ευαίσθητες’ αστικές περιοχές, στους σταθμούς του μετρό και των τρένων, στα αεροδρόμια, κ.α.. Το σχέδιο του υπουργείου είχε ως αποτέλεσμα να λειτουργούν μέχρι τα τέλη του 2007, 400 χιλ. συστήματα παρακολούθησης, και περισσότερες από 3 εκατ. κάμερες ασφαλείας (με τις εταιρείες συστημάτων ηλεκτρονικής ασφάλειας να σημειώνουν τζίρο 800 εκατ. ευρώ)¹¹²⁴.

Ένας από τους παράγοντες που συνέβαλαν στην εξάπλωση του φαινομένου στη Γαλλία, ήταν και η θετική στάση της κοινής γνώμης απέναντι σε αυτού του είδους την τεχνική πρόληψη. Σύμφωνα με τη δημοσκόπηση που διενεργήθηκε τον Μάρτιο του 2008 από την εταιρεία ερευνών IPSOS για λογαριασμό της *Εθνικής Επιτροπής για τα Πληροφοριακά Συστήματα και τις Ατομικές Ελευθερίες* (Commission Nationale de l’Informatique et des Libertés/CNIL) σε δείγμα 972 ατόμων, το 71% τάχθηκε υπέρ της ύπαρξης κάποιας μορφής βιντεοεπιτήρησης στους δημόσιους χώρους, το 43% θεωρούσε ότι δεν έχει εγκατασταθεί ακόμα επαρκής αριθμός καμερών στους

¹¹²³ Στη Γαλλία, η εγκατάσταση κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης σε δημόσιους χώρους ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του ’90, ενώ η έξαρση του φαινομένου παρατηρήθηκε στις αρχές της επόμενης δεκαετίας. Με πρωτοβουλία του τότε Υπουργού Εσωτερικών Nicolas Sarkozy θεσπίστηκε το νομοθετικό πλαίσιο που ευνοούσε την περαιτέρω επέκταση της βιντεοεπιτήρησης (του ‘Loi d’orientation et de programmation pour la sécurité’ n° 95-73 της 21/01/95), η οποία είχε αρχίσει ήδη από το 1995 στο εσωτερικό μεγάλων αστικών κέντρων (όπως των Paris, Lyon, Nice, Montpellier, Toulon, Lille, Mulhouse και Nancy), Hempfel & Töpfer 2009: 172.

¹¹²⁴ Βλ. Παπαθεοδώρου 2009: 57-58, 61, 68.

δημόσιους χώρους, ενώ το 65% εκλάμβανε τη βιντεοεπιτήρηση ως ένα αποτελεσματικό εργαλείο για την πάταξη του τρομοκρατικού φαινομένου και της εγκληματικότητας εν γένει¹¹²⁵.

Στην Ολλανδία οι πρώτες κάμερες παρακολούθησης σε δημόσιους χώρους έκαναν δειλά την εμφάνισή τους το 1997 και μέσα σε μόλις έξι χρόνια (μέχρι και το 2003) είχαν εγκατασταθεί συστήματα βιντεοεπιτήρησης σε περισσότερους από 80 δήμους της χώρας (από τους συνολικά 550). Στην Ιρλανδία το πρώτο κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης τοποθετήθηκε στα μέσα της δεκαετίας του '90 στο Δουβλίνο, ενώ ο Υπουργός Δικαιοσύνης ανακοίνωσε μία δεκαετία αργότερα τη χρήση του μέτρου και σε πολλές ακόμη περιοχές. Να σημειωθεί, πως μέχρι το 2007 είχαν τεθεί σε λειτουργία 49 κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης συνολικά. Στην Ιταλία, τέλος, οι 22 από τις 33 μεγαλύτερες αθλητικές εγκαταστάσεις της χώρας χωρητικότητας άνω των 20 χιλ. θεατών, εξοπλίστηκαν με ηλεκτρονικά συστήματα επιτήρησης και το ίδιο συνέβη με πρωτοβουλία του Υπουργείου Εσωτερικών στις 'επικίνδυνες' περιοχές που βρίσκονταν στο εσωτερικό 50 ιταλικών πόλεων¹¹²⁶.

Να διευκρινιστεί στο σημείο αυτό, πως η τεράστια επέκταση της βιντεοεπιτήρησης στην Ευρώπη επέφερε και αντιδράσεις από ομάδες πολιτών οι οποίοι τάσσονται κατά αυτής της μορφής περιστασιακής πρόληψης. Υπάρχουν αρκετές οργανώσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται σε διάφορα ευρωπαϊκά κράτη, όπως Privacy International¹¹²⁷, CCTV Surveillance Regulation Campaign, Surveillance Camera Players, Chaos Computer Club, κ.ά.. Συγκεκριμένα, με πρωτοβουλία 22 τέτοιων οργανώσεων διοργανώθηκε στις 7 Σεπτεμβρίου 2001 η '*Διεθνής Ημέρα Δράσης εναντίον της Βιντεοεπιτήρησης*' (International Day of Action Against Video Surveillance), η οποία

¹¹²⁵ Fonteneau 2008: 3, 5.

¹¹²⁶ Norris *et al.* 2004: 113.

¹¹²⁷ Η Privacy International με έδρα τη Μεγ. Βρετανία (και η οποία δραστηριοποιείται σε πολλές χώρες διεθνώς) απονέμει κάθε χρόνο τα 'βραβεία' του Μεγ. Αδελφού (Big Brother Awards), ως ένδειξη διαμαρτυρίας στις παρακολουθήσεις αθώων πολιτών και στις πιθανές παραβιάσεις των ελευθεριών τους. Στις ΗΠΑ τα αντίστοιχα 'βραβεία' απονέμει το *Κέντρο Πληροφοριών για την Ιδιωτικότητα* (Privacy Information Center), βλ. Ντοκιμαντέρ Κούλογλου (ημερ. Προβολής 25/04/2002).

είχε ως στόχο την αφύπνιση των πολιτών σε επτά χώρες παγκοσμίως σχετικά με τις συνέπειες του φαινομένου της ηλεκτρονικής παρακολούθησης¹¹²⁸.

Ως προς τη **νομοθετική ρύθμιση** της βιντεοεπιτήρησης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, συνοπτικά να αναφερθούμε στα τέσσερα νομοθετικά κείμενα που εξέδωσε το ΣτΕ, τα οποία έχουν δεσμευτική ισχύ όχι μόνο στα κράτη-μέλη της ΕΕ, αλλά και σε εκείνα που τα έχουν επικυρώσει (αυτό ισχύει μόνο για τις δύο πρώτες συμβάσεις) και είναι: 1) η *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* της 4^{ης} Νοεμβρίου 1950 (‘Σύμβαση της Ρώμης’). Σύμφωνα με το ά. 8 της Σύμβασης κάθε πολίτης αξιώνει το δικαίωμα σεβασμού στην ιδιωτική και οικογενειακή του ζωή, στην κατοικία και την αλληλογραφία του¹¹²⁹, ενώ κάθε παρέμβαση από τις αρμόδιες κρατικές αρχές θα πρέπει να βασίζεται στο ποινικό δίκαιο κάθε χώρας και θα θεωρείται δικαιολογημένη εάν συντρέχουν λόγοι κατοχύρωσης της εθνικής ασφάλειας και διατήρησης της δημόσιας τάξης. Όσον αφορά τη δημόσια ηλεκτρονική παρακολούθηση διαμέσου καμερών ασφαλείας, αυτή θα δύναται να πραγματοποιηθεί μόνο εάν προβλεφθεί νομοθετικά από το εκάστοτε εθνικό κράτος, 2) η *Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την «προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα»* (‘Σύμβαση του Στρασβούργου’ ή ‘Σύσταση 108’ της 28^{ης} Ιανουαρίου 1981), η οποία παρέχει κάποιες ‘δικλίδες ασφαλείας’ σχετικά με τη συλλογή και αποθήκευση προσωπικών δεδομένων των πολιτών που προκύπτουν από τεχνικά μέσα επιτήρησης, 3) η *Κοινοτική Οδηγία για την «προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών»* 95/46/ΕΚ (της 24^{ης} Οκτωβρίου 1995), η οποία επιδίωκε την εναρμόνιση των επιμέρους νομοθεσιών για το ζήτημα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, και 4) ο *Ευρωπαϊκός Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* (της 7^{ης} Δεκεμβρίου 2000), ο οποίος θεωρείται δέσμευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωκοινοβουλίου, κι εγγυάται την εφαρμογή όλων των προηγούμενων νομοθετημάτων, ενώ δεν έχει δεσμευτική ισχύ στα κράτη-μέλη¹¹³⁰.

¹¹²⁸ Hempel & Töpfer 2002: 12.

¹¹²⁹ Ο όρος αλληλογραφία που αποδίδει τον ευρύτερο όρο correspondence στο κείμενο της Σύμβασης, περιλαμβάνει όχι μόνο την ανταλλαγή επιστολών, αλλά και κάθε είδους άλλη ανθρώπινη επικοινωνία, βλ. Ταγαρά 1992: 160.

¹¹³⁰ Βλ. Hempel & Töpfer 2002: 14-17 και των ιδίων 2004: 58.

Σε διεθνές επίπεδο, η προστασία του ιδιωτικού βίου απέναντι σε αυτή μορφή τεχνοεποπτείας κατοχυρώνεται μέσα από ένα πλέγμα διατάξεων όπως: το ά. 12 της *Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* του 1948, το ά. 17 του *Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα* του 1966, και τέλος, το ά. 6 της *Διακήρυξης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Ελευθεριών* του 1989¹¹³¹.

Εκτός Ευρώπης το συγκεκριμένο τεχνοπροληπτικό μέτρο έχει υιοθετηθεί από όλες σχεδόν τις χώρες παγκοσμίως, αν και σε σαφώς μικρότερη έκταση σε σχέση με τις ΗΠΑ. Ο αριθμός των κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης σε ανοιχτούς δημόσιους χώρους στην Αυστραλία αυξήθηκε από τα 13 που είχαν τεθεί σε λειτουργία το 1996, στα 33 το 2001, ενώ διαδεδομένη είναι η χρήση τέτοιων συστημάτων ηλεκτρονικής επιτήρησης στα μέσα μαζικής μεταφοράς. Στην Πολιτεία της Νέας Νότιας Ουαλίας έχουν εγκατασταθεί 5.500 CCTV σε περισσότερους από 300 σιδηροδρομικούς σταθμούς. Αντίστοιχα, κάμερες ασφαλείας έχουν τοποθετηθεί σε όλα σχεδόν τα λεωφορεία, καθώς επίσης, και στην πλειοψηφία των ταξί της χώρας¹¹³². Στον Καναδά βλέπουμε να υλοποιούνται προγράμματα βιντεοεπιτήρησης των δημόσιων χώρων κατά το πρότυπο αυτών που εφαρμόζονταν στη Μεγ. Βρετανία, ήδη από τη δεκαετία του '90, σε μικρότερη όμως έκταση και προκαλώντας περισσότερες αντιδράσεις από τις τοπικές κοινωνίες¹¹³³.

Η εισαγωγή των κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης στη Νότια Αφρική εμφανίστηκε στην αρχή με πρωτοβουλία του ιδιωτικού τομέα (στα καζίνο, σε ορυχεία εξόρυξης χρυσού και άλλων πολύτιμων λίθων, κ.α.). Η συστηματική όμως υιοθέτηση

¹¹³¹ Βλ. Μανωλοπούλου-Βαρβιτσιώτη 1990: 71, 82, Παραρά 1996: 312, 348-349, Περράκη 1999: 64, 843, Manassis 2001: 18, Gomien *et al* 2001: 361-362, Χρυσόγονο 2002: 236, Γιαταγάνα 2003: 136.

¹¹³² Norris *et al.* 2004: 115. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την εφαρμογή της βιντεοεπιτήρησης στην Αυστραλία, βλ. Sutton & Wilson 2004: 310-322, καθώς επίσης, Wilson & Sutton 2004: 211-230.

¹¹³³ Βλ. εκτενώς Walby 2006: 29-51. Παρά τις όποιες αντιστάσεις των τοπικών φορέων και την ελλιπή στήριξη της επίσημης κυβέρνησης απέναντι σε αυτή τη μορφή περιστασιακής πρόληψης, οι Haggerty και συνεργάτες (2008: 35-55) τονίζουν ότι οι κάμερες παρακολούθησης δεν είναι παρά ένα ακόμη εργαλείο ελέγχου της παρέκκλισης, ανάμεσα στα διάφορα άλλα που υπάρχουν στο εσωτερικό πολλών καναδικών πόλεων (όπως είναι η ιδιωτική αστυνόμευση) και το οποίο συντελεί στην περαιτέρω 'οπτικοποίηση' της συμπεριφοράς των πολιτών.

αυτής της μορφής τεχνοεπιτήρησης για λόγους που σχετίζονται με τη μείωση ή/και την αποτροπή του εγκληματικού φαινομένου, έγινε στα μέσα της δεκαετίας του '90 από εταιρίες ιδιωτικής αστυνόμευσης. Αρχικά, αφορούσε την επιτήρηση ιδιωτικών συγκροτημάτων καταστημάτων και κατοικιών ('security villages', 'gated neighbourhoods'), ενώ στη συνέχεια με τη συνεχή αύξηση των κρουσμάτων εγκληματικότητας η ηλεκτρονική παρακολούθηση επεκτάθηκε σε δημόσιους δρόμους και σε περιοχές με επιχειρήσεις (Central Business Districts/CBDs).

Πιο ειδικά, την όλη πρωτοβουλία ξεκίνησε η οργάνωση *Business Against Crime of South Africa* (BACSA), η οποία συστάθηκε το 1996 μετά από προτροπή του τότε Προέδρου της Νότιας Αφρικής Νέλσον Μαντέλα να υπάρξει ενεργός συμμετοχή των επιχειρήσεων στις κυβερνητικές πολιτικές καταπολέμησης της εγκληματικότητας. Έκτοτε, η οργάνωση είχε ως στόχο τη συνεργασία τόσο με την κυβέρνηση, όσο και με τις τοπικές κοινωνίες για την υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης της παραβατικής συμπεριφοράς, κάτι το οποίο θα τόνωνε την οικονομία, ενισχύοντας τις επενδύσεις και δημιουργώντας καινούριες θέσεις εργασίας. Λόγω της οικονομικής αδυναμίας της επίσημης αστυνομίας της χώρας (South African Police Service/SAPS) να αναλάβει το κόστος τοποθέτησης και λειτουργίας των συστημάτων βιντεοεπιτήρησης στα βασικά μητροπολιτικά κέντρα, τα προγράμματα αυτά χρηματοδοτούνταν αποκλειστικά από τη BACSA, κι ενίοτε, από τις τοπικές αρχές. Χαρακτηριστικά παραδείγματα μητροπόλεων στις οποίες εφαρμόστηκε επιτυχώς το εν λόγω μέτρο, μειώνοντας σημαντικά τους δείκτες της εγκληματικότητας κι αυξάνοντας τα ποσοστά των συλλήψεων των δραστών, είναι οι Cape Town, Johannesburg, Pretoria και Durban¹¹³⁴.

Στη Ρωσία περισσότερα από 70 κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης είναι εγκατεστημένα στον κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό της Μόσχας, ενώ από το 2004 κάμερες ασφαλείας είχαν τοποθετηθεί σε όλα τα βαγόνια των υπόγειων σιδηροδρόμων της ρωσικής πρωτεύουσας. Ακόμη, το Ρωσικό Υπουργείο Παιδείας πλήρωσε 900 εκατ. ευρώ για τη λήψη πρόσθετων μέτρων ασφαλείας στα σχολεία (ανάμεσα στα οποία ήταν συναγερμοί, ηλεκτρονικοί φράχτες και κάμερες παρακολούθησης) την επαύριον της ομηρίας από ισλαμική στρατιωτική ομάδα 1.100 ατόμων (εκ των οποίων τα 777

¹¹³⁴ Βλ. διεξοδικά Minnaar 2007: 174-207 και του ιδίου 2010: 195-212.

ήταν παιδιά) στο σχολείο Beslan της Οσσετίας. Το περιστατικό που συνέβη τον Σεπτέμβριο του 2004 συγκλόνισε ολόκληρη τη χώρα, καταλήγοντας στον θάνατο 380 ατόμων και στον τραυματισμό άλλων 700¹¹³⁵.

Στην Κίνα η εισαγωγή συστημάτων ηλεκτρονικής εποπτείας πραγματοποιήθηκε διαμέσου της εφαρμογής του προγράμματος *Golden Shield Project*, το οποίο προέβλεπε τη δημιουργία ενός εθνικού ψηφιακού δικτύου επιτήρησης. Τον Ιούλιο του 2004 το Γραφείο Δημόσιας Ασφάλειας της πόλης Hangzhou (Hangzhou Public Security Bureau) ανακοίνωσε τη δημιουργία 1000 ‘κέντρων ελέγχου’ σε μεγάλα πολυκαταστήματα, πλατείες, θέατρα, ψυχαγωγικά πάρκα, σταθμούς μέσων μαζικής μεταφοράς, ξενοδοχεία και σε περιοχές ‘ευαίσθητες’ στην αταξία, καθένα από τα οποία θα ήταν εξοπλισμένο με κάμερες ασφαλείας. Υπολογίζεται ότι τα πρώτα 600 τέτοια κέντρα είχαν κοστίσει 11 εκατ. ευρώ. Το Πεκίνο μέχρι το 2006 διέθετε 263 χιλ. κάμερες παρακολούθησης, ενώ ο αριθμός αυτός αναμενόταν να εκτοξευθεί λόγω της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων 2008. Παρομοίως, τον Αύγουστο του 2004 οι τοπικές αρχές της Σαγκάη ανακοίνωσαν την επέκταση του υφιστάμενου δικτύου τεχνοεπιτήρησης με την εισαγωγή μέχρι και το 2010, περισσότερων από 200 χιλ. CCTV στο εμπορικό και οικονομικό κέντρο της πόλης¹¹³⁶. Τέλος, στην κινέζικη πόλη Shenzhen έχει εγκατασταθεί ένα προηγμένο δίκτυο τεχνοεποπτείας το οποίο αποτελείται από 2 εκατ. κάμερες περίπου για την παρακολούθηση των κινήσεων των 12,4 εκατ. κατοίκων που ζουν σε αυτήν, γεγονός που την καθιστά μία από τις πιο επιτηρούμενες πόλεις στον κόσμο¹¹³⁷.

Αν και η Σαουδική Αραβία έχει ακολουθήσει έως ένα βαθμό τις τάσεις εκμοντερνισμού και αστικοποίησης των δυτικών κοινωνιών παραμένει, ωστόσο, πιστή στις κοινωνικές και θρησκευτικές της παραδόσεις. Ενδεικτικά να αναφέρουμε το Crescent Shopping Mall το οποίο λειτουργεί από το 2005 στην πρωτεύουσα της Σαουδικής Αραβίας το Ριάντ και το οποίο έχει κατασκευαστεί κατά το πρότυπο των ιδιωτικών εμπορικών κέντρων της Δύσης, περιλαμβάνοντας στο εσωτερικό του 130

¹¹³⁵ Norris *et al.* 2004: 117.

¹¹³⁶ Norris *et al.* 2004: 116, Norris 2012: 253.

¹¹³⁷ Fussey & Coaffee 2012: 205.

ιδιωτικές εμπορικές επιχειρήσεις (καταστήματα, εστιατόρια, καφέ, αίθουσες ψυχαγωγίας, κ.λπ.) και χώρο στάθμευσης 2.600 οχημάτων.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, πως η ηλεκτρονική επιτήρηση που λειτουργεί και στους δύο ορόφους του εν λόγω εμπορικού κέντρου (με τη βοήθεια των 32 καμερών ασφαλείας που διαθέτει συνολικά) και την οποία έχει αναλάβει ιδιωτική εταιρεία αστυνόμευσης, είναι προσαρμοσμένη στα πολιτισμικά και θρησκευτικά δεδομένα της χώρας. Για παράδειγμα, ενώ στις δυτικές κοινωνίες κύριος στόχος των κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης σε ένα παρόμοιο εμπορικό κέντρο είναι οι *‘αδύναμοι’* καταναλωτές (καθώς αναφέρθηκε προηγουμένως), στο Crescent Shopping Mall αντικείμενο της *‘στοχευόμενης επιτήρησης’* (*‘targeted surveillance’*) καθίστανται οι άνδρες που προσπαθούν να *‘ερωτοτροπήσουν’* με τις γυναίκες με οποιοδήποτε τρόπο. Να σημειωθεί ότι στο mall υπάρχουν χώροι στους οποίους διαχωρίζονται τα δύο φύλα, ούτως ώστε να αποτρέπεται ο μεταξύ τους συγχρωτισμός.

Επιπλέον, ενώ η αστυνόμευση που παρέχουν οι ιδιωτικές εταιρείες ασφαλείας των δυτικών κρατών είναι προσανατολισμένη προς μια *‘διαχειριστική’* λογική ελέγχου της παρέκκλισης και διατήρησης του κέρδους των επιχειρήσεων, η ιδιωτική αστυνόμευση του εν λόγω εμπορικού κέντρου είναι προσανατολισμένη στον έλεγχο των δημόσιων ηθών με βάση τη μουσουλμανική θρησκεία. Έτσι, οι σαουδάραβες είναι υποχρεωμένοι να διακόπτουν οποιαδήποτε δραστηριότητα και να προσέρχονται για ομαδική προσευχή πέντε φορές την ημέρα σε χώρους λατρείας που βρίσκονται εντός του εμπορικού κέντρου (οι οποίοι ονομάζονται mosque). Βασικό κομμάτι της επιτηρητικής λειτουργίας που ασκούν οι κάμερες παρακολούθησης του Crescent Shopping Mall, αφορά κυρίως τα καταστήματα που μένουν ανοικτά από τη στιγμή που ξεκινούν οι ομαδικές προσευχές, καθώς και τους άνδρες που δεν προσέρχονται σε αυτές, επισύροντας και ανάλογες κυρώσεις στους παραβάτες¹¹³⁸.

Άλλες χώρες στις οποίες έχουν εφαρμοστεί προγράμματα ηλεκτρονικής παρακολούθησης είναι η Νέα Ζηλανδία, το Μεξικό¹¹³⁹, η Βραζιλία (η οποία εν όψει της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων 2016 αναμένεται να δαπανήσει ένα

¹¹³⁸ Βλ. Alhadar & McCahill 2011: 315-330.

¹¹³⁹ Βλ. Arteaga Botello 2007: 325-335.

τεράστιο ποσό σε συστήματα βιντεοεπιτήρησης), η Ινδία, το Πακιστάν, η Κένυα, η Νιγηρία και κάποια κράτη της Μέσης Ανατολής (όπως Ιράν¹¹⁴⁰, Ιράκ)¹¹⁴¹.

Ως προς την *αποτελεσματικότητα* των καμερών παρακολούθησης στην αποτροπή της εγκληματικότητας και στη μείωση του φόβου του εγκλήματος, το τοπίο είναι θολό και παρά τις έρευνες που έχουν κατά καιρούς διεξαχθεί, δεν έχει αποσαφηνισθεί επαρκώς ο ρόλος αυτής της μορφής τεχνικής πρόληψης¹¹⁴². Κατά τον Roché, ο οποίος συνοψίζει τα πορίσματα μεμονωμένων ερευνών και τον οποίο επικαλείται ο Παπαθεοδώρου (2009), μπορούν να διαπιστωθούν τρία επίπεδα αποτελεσματικότητας της βιντεοεπιτήρησης¹¹⁴³.

Το πρώτο είναι η *μηδενική αποτελεσματικότητα* (absence d'effets), σύμφωνα με το οποίο οι κάμερες παρακολούθησης που υπάρχουν σε ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους αυξάνουν το ρίσκο σύλληψης για τους επίδοξους δράστες, χωρίς όμως να τους αποτρέπουν από τη διάπραξη ορισμένων εγκληματικών πράξεων (όπως κλοπές, διαρρήξεις, βανδαλισμοί, σωματικές βλάβες, κ.α.). Κάτι τέτοιο συμβαίνει εξαιτίας του χώρου επιτήρησης ή της ταυτότητας των δραστών (π.χ. ανήλικοι, τοξικομανείς).

Το δεύτερο επίπεδο είναι αυτό των *θετικών επιπτώσεων* (effet positif) της χρήσης καμερών, σύμφωνα με το οποίο η εγκατάσταση συστημάτων CCTV στα κέντρα μεγαλουπόλεων, σε δημόσιους χώρους και σε λοιπούς εξωτερικούς χώρους, μειώνει τα ποσοστά της εγκληματικότητας (ανάλογα με τον χώρο και τον τύπο της εγκληματικής δράσης), αλλά σε συνδυασμό με μέτρα κλασικής αστυνόμευσης.

Το τρίτο επίπεδο, τέλος, είναι αυτό των *αρνητικών επιπτώσεων* (effet negatif), σύμφωνα με το οποίο παρατηρείται αύξηση των κρουσμάτων βίας και μικροεγκληματικότητας σε σημεία όπου είναι εγκατεστημένες κάμερες

¹¹⁴⁰ Στην Ιρανική πρωτεύουσα Τεχεράνη λειτουργεί ένα εκτεταμένο δίκτυο βιντεοκαμερών, το οποίο είναι συνδεδεμένο με όλα τα επιμέρους τοπικά αστυνομικά τμήματα, ενώ υπήρχαν βλέψεις για την περαιτέρω επέκτασή του με σκοπό να συνδεθούν σε αυτό όλα τα αστυνομικά τμήματα της χώρας, Norris *et al.* 2004: 116-117.

¹¹⁴¹ Βλ. Wilson & Sutton 2004: 212-213, Norris *et al.* 2004: 115-118, Norris 2012: 253.

¹¹⁴² Βλ. Heilmann 2003: 89-102, καθώς επίσης, Norris 2012: 254-256.

¹¹⁴³ Παπαθεοδώρου 2009: 61-62.

παρακολούθησης, για λόγους που έχουν να κάνουν με τη σκόπιμη πρόκληση εγκληματικής ενέργειας ως εκδήλωση κοινωνικής απειθαρχίας.

Γνωστά είναι τα τρία ‘Ds’, όπως αναφέρονται στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία όσον αφορά τις επιδράσεις της βιντεοεπιτήρησης ως μιας μορφής περιστασιακής πρόληψης, στα ποσοστά εγκληματικότητας μιας περιοχής και είναι: α) η μετατόπιση (displacement) της εγκληματικότητας από την τεχνολογικά επιτηρούμενη περιοχή σε μια άλλη γειτονική, β) η διάχυση (diffusion) των θετικών αποτελεσμάτων της τεχνοπρόληψης (π.χ. η μείωση των εγκληματικών κρουσμάτων) σε άλλες γειτονικές περιοχές και είναι το ακριβώς αντίθετο της μετατόπισης, και γ) ο εντοπισμός (detection) των δραστών¹¹⁴⁴.

Η μετατόπιση μάλιστα του εγκληματικού φαινομένου μπορεί να διακριθεί σε: α) μετατόπιση ως προς τον χρόνο διάπραξης του ίδιου αδικήματος (‘temporal displacement’), β) μετατόπιση ως προς τη μέθοδο διάπραξης του ίδιου αδικήματος (‘tactical displacement’), γ) μετατόπιση ως προς τον στόχο της ίδιας εγκληματικής ενέργειας (‘target displacement’), δ) μετατόπιση ως προς τη διάπραξη άλλων μορφών εγκληματικών δράσεων (‘functional displacement’) χαμηλότερης ‘θεατότητας’, και τέλος, ε) μετατόπιση ως προς τον τόπο και αφορά τη διάπραξη της ίδιας μορφής εγκληματικής δράσης σε διαφορετική γεωγραφική περιοχή (‘geographical/spatial displacement’)¹¹⁴⁵.

Ενδεικτικά θα αναφερθούμε σε δύο από τις πιο γνωστές έρευνες που έχουν διεξαχθεί διαχρονικά με σκοπό τη μέτρηση της αποδοτικότητας των καμερών παρακολούθησης. Οι Jason Ditton και Emma Short σύγκριναν τον αριθμό των καταγεγραμμένων κρουσμάτων εγκληματικότητας δύο χρόνια πριν και δύο χρόνια μετά την εγκατάσταση 12 κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης στους δρόμους της κωμόπολης Airdrie της Γλασκόβης τον Νοέμβριο του 1992¹¹⁴⁶. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, οι δείκτες της συνολικής εγκληματικότητας στην περιοχή

¹¹⁴⁴ Phillips 1999: 127-128.

¹¹⁴⁵ Short & Ditton 1998: 405, Welsh & Farrington 1999: 347, Surette 2005: 156, Waples *et al.* 2009 : 208, McLean *et al.* 2013: 307.

¹¹⁴⁶ Πρόκειται για το πρώτο σχέδιο εγκατάστασης συστημάτων ηλεκτρονικής παρακολούθησης που εφαρμόστηκε στη Σκωτία.

έπεσαν κατά 21%, γεγονός που θεωρήθηκε επιτυχία της εν λόγω μορφής τεχνοεπιτήρησης. Το ποσοστό αυτό αποτυπώνει τη μείωση στο σύνολο της καταγεγραμμένης εγκληματικότητας. Εντούτοις, μελετώντας πιο ειδικά τις κατηγορίες ανά έγκλημα βλέπουμε αρκετές διαφοροποιήσεις, όπως για παράδειγμα τη μείωση κατά 48% σε κλοπές, διαρρήξεις, ληστείες, και την αύξηση κατά 133% των αδικημάτων που σχετίζονται με τη δημόσια τάξη (π.χ. φιλονικίες σε κατάσταση μέθης)¹¹⁴⁷.

Περαιτέρω, κατά τη διάρκεια των δύο χρόνων μετά την εφαρμογή του προγράμματος βιντεοεπιτήρησης αυξήθηκαν οι εξιχνιάσεις εγκλημάτων και παραπτωμάτων σε σχέση με τα προηγούμενα καταγεγραμμένα επίπεδα (από 50% σε 58%). Εντούτοις, σημειώθηκαν ανησυχίες από διάφορους μελετητές ως προς το ότι η μείωση αυτή ενδέχεται να επηρεάστηκε από μία πιθανή αλλαγή της πληθυσμιακής σύστασης της περιοχής τα δύο χρόνια που ακολούθησαν την εγκατάσταση των καμερών, καθώς και από μία αλλαγή των ποσοστών ανεργίας. Πιθανή θεωρήθηκε, επίσης, και μία ενδεχόμενη γεωγραφική αναδιανομή της εγκληματικότητας σε γειτονικές περιοχές, οι οποίες βρίσκονταν εκτός ηλεκτρονικής εποπτείας¹¹⁴⁸.

Η δεύτερη έρευνα των ίδιων ερευνητών σύγκρινε τα ποσοστά της καταγεγραμμένης εγκληματικότητας δύο χρόνια πριν κι ένα χρόνο μετά την εγκατάσταση 32 καμερών παρακολούθησης στους δρόμους του κέντρου της Γλασκόβης τον Νοέμβριο του 1994. Σύμφωνα με την έκθεση των αποτελεσμάτων της, οι κάμερες λειτούργησαν αποτρεπτικά στη μείωση κάποιων κατηγοριών εγκλημάτων και όχι στο σύνολο της καταγεγραμμένης εγκληματικότητας, η οποία αυξήθηκε τον πρώτο χρόνο μετά την εφαρμογή της τεχνοεπιτήρησης κατά 9%. Παράλληλα, μειώθηκε ο δείκτης διαλεύκανσης των αδικημάτων σε σχέση με το διάστημα που προηγήθηκε της εγκατάστασης των καμερών (από 64% σε 60%)¹¹⁴⁹. Γενικά, καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας η καταγεγραμμένη εγκληματικότητα του κέντρου της Γλασκόβης παρουσίασε παρόμοια ποσοστά με αυτά που είχαν σημειωθεί σε περιοχές στις οποίες δεν είχαν εγκατασταθεί βιντεοκάμερες.

¹¹⁴⁷ Ditton & Short 1998: 169, Short & Ditton 1998: 425.

¹¹⁴⁸ Βλ. Short & Ditton 1998: 404-428, Ditton & Short 1998: 155-173 και των ιδίων 1999: 203-209.

¹¹⁴⁹ Ditton & Short 1999: 209-212. Βλ. αναλυτικά για την εν λόγω έρευνα Ditton 2000: 692-709.

Η ίδια έρευνα εστίασε, επίσης, στη στάση του κοινού απέναντι σε αυτή τη μορφή τεχνοεποπτείας, με το 69% του δείγματος να υποστηρίζει την εφαρμογή του εν λόγω προγράμματος βιντεοεπιτήρησης, αδιαφορώντας για το αν παρακολουθείται ή όχι ως προς την παραβίαση της ιδιωτικότητάς του (το 66% από τους ερωτώμενους είχε την πεποίθηση ότι *το πρόγραμμα θα καλυτέρευε την εικόνα του κέντρου της πόλης* και το 40% ότι *θα επισκεπτόταν το κέντρο της πόλης πιο συχνά*)¹¹⁵⁰. Η εγκληματοπροληπτική αποτυχία του μέτρου αποδόθηκε, στη συνέχεια, στην άγνοια των πολιτών σχετικά με την τοποθέτηση μηχανών λήψης εικόνας στην περιοχή τους¹¹⁵¹.

Συμπερασματικά, και οι δύο αυτές έρευνες¹¹⁵² είχαν αντιφατικά πορίσματα ως προς την αποτελεσματικότητα αυτής της μορφής περιστασιακής πρόληψης στην αποτροπή από το έγκλημα, ενώ οι ερευνητές συμφώνησαν στο ότι η βιντεοεπιτήρηση επιδρά με διαφορετικούς τρόπους σε διαφορετικά περιβάλλοντα, καθώς και ότι οι μελλοντικές έρευνες θα πρέπει να επικεντρωθούν περισσότερο στην αναζήτηση του *‘πως’* και λιγότερο του *‘εάν’* αυτή λειτουργεί αποτελεσματικά¹¹⁵³.

Έκτοτε, πολυάριθμες μελέτες¹¹⁵⁴ έχουν διεξαχθεί αναφορικά με την **εγκληματοπροληπτική** δεινότητα των ηλεκτρονικών συστημάτων παρακολούθησης, συγκλίνοντας (εν πολλοίς) στα εξής ερευνητικά συμπεράσματα: α) η βιντεοεπιτήρηση έχει λιγότερη αποτρεπτική αξία στα εκφραστικού τύπου εγκλήματα, τα οποία αφορούν κυρίως εκείνα που στρέφονται κατά προσώπων (όπως δολοφονίες, σωματικές επιθέσεις, βιασμοί), και περισσότερη στα προμελετημένα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (όπως κλοπές, διαρρήξεις), β) τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης αποδίδουν καλύτερα σε χώρους περιορισμένης ή ελεγχόμενης πρόσβασης (υπόγεια πάρκινγκ, μέσα μαζικής μεταφοράς, κ.λπ.) παρά σε τελείως ανοιχτούς δημόσιους

¹¹⁵⁰ Graham *et al.* 1996: 4, Graham 1998α: 92, Ditton 1998: 222.

¹¹⁵¹ Monahan 2006α: 4. Τρεις μήνες μετά την εφαρμογή του προγράμματος μόνο το 33% των κατοίκων γνώριζε για την ύπαρξη των καμερών παρακολούθησης, ενώ 15 μήνες μετά το ποσοστό αυτό ανήλθε στο 41%, Ditton 2000: 704.

¹¹⁵² Από τις 13 συνολικά που διεξάγονταν εκείνη τη χρονική περίοδο (1995-1999) στη Μεγ. Βρετανία, βλ. McCahill & Norris 2002α: 15-17.

¹¹⁵³ Ditton & Short 1999: 217.

¹¹⁵⁴ Βλ. διεξοδικά τη μελέτη της Fonteneau (2008: 1-57).

χώρους (πάρκα, πλατείες), γ) η αποτελεσματικότητα αυτής της μορφής τεχνοπρόληψης επηρεάζεται από την αποδοχή ή μη που τυγχάνει από τους πολίτες στις χώρες όπου εφαρμόζεται. Για παράδειγμα, έχει αποδειχθεί πως η τεχνοεπιτήρηση είχε χαμηλή αποτρεπτική αξία σε χώρες στις οποίες η εφαρμογή της δέχθηκε έντονη κριτική και αποδοκιμάστηκε από το ευρύ κοινό (όπως στη Νορβηγία, τη Σουηδία και τον Καναδά), εν αντιθέσει με τις χώρες εκείνες στις οποίες οι πολίτες δεν προέβαλαν σθεναρές αντιστάσεις κατά την εισαγωγή του μέτρου (όπως στις ΗΠΑ και τη Μεγ. Βρετανία), δ) η επιτυχία της ηλεκτρονικής εποπτείας εξαρτάται και από άλλους παράγοντες που έχουν να κάνουν με την οργανωτική κι επιχειρησιακή επάρκεια του εκάστοτε κέντρου ελέγχου με το οποίο είναι συνδεδεμένες οι κάμερες ασφαλείας, καθώς και με τον αριθμό και τον 'τύπο' κάθε κάμερας (δηλ. εάν οι κάμερες είναι σταθερές ή φορητές, εάν είναι πολλές ή λίγες), και τέλος, ε) η βιντεοεπιτήρηση ενδέχεται να μειώσει τα ποσοστά εγκληματικότητας μιας περιοχής, *μετατοπίζοντας* όμως το εγκληματικό φαινόμενο σε άλλες γειτονικές περιοχές στις οποίες δεν λειτουργούν κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης¹¹⁵⁵.

Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε επιλεκτικά σε κάποιες από τις πιο πρόσφατες μελέτες, οι οποίες επιβεβαιώνουν (έστω και μερικώς) τα παραπάνω πορίσματα. Η έρευνα της Ana Cerezo (2013) που πραγματοποιήθηκε στη Μάλαγα της Ισπανίας¹¹⁵⁶ σύγκρινε τους δείκτες της εγκληματικότητας ανάμεσα σε δύο περιοχές με παρόμοια κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά και με τις ίδιες ευκαιρίες που παρέχουν ως προς τη διάπραξη αδικημάτων, μόνο που στη μία είχαν εγκατασταθεί συστήματα βιντεοεπιτήρησης, ενώ στην άλλη όχι. Συγκεκριμένα, η έρευνα διεξήχθη σε δύο χρονολογικές περιόδους και αφορούσε τη συλλογή και σύγκριση των σχετικών στοιχείων (αστυνομικές στατιστικές της καταγεγραμμένης εγκληματικότητας, συνεντεύξεις με πολίτες και ιδιοκτήτες καταστημάτων, αστυνομικούς που χειρίζονταν τα κλειστά κυκλώματα παρακολούθησης), ένα χρόνο πριν (από τον Απρίλιο του 2006

¹¹⁵⁵ Cerezo 2013: 225. Πρβλ., ακόμη, την έρευνα των McLean *et al.* (2013: 303-334) που πραγματοποιήθηκε στην πόλη Schenectady των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία κατέληξε σε παρόμοια συμπεράσματα ως προς τους παράγοντες που καθορίζουν την 'επιτυχία' των συστημάτων βιντεοεπιτήρησης.

¹¹⁵⁶ Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος 'La videovigilancia en las zonas públicas: su eficacia en la reducción de la delincuencia' με συντονιστή τον Dr José Luis Díez-Ripollés και χρηματοδοτήθηκε από την κυβέρνηση της Ανδαλουσίας.

έως και τον Μάρτιο του 2007) κι ένα χρόνο μετά (από τον Απρίλιο του 2007 έως και τον Μάρτιο του 2008) από την τοποθέτηση των καμερών στο υπό μελέτη δείγμα.

Τα συμπεράσματα της έρευνας επιβεβαίωσαν (αν και οριακά) τις υποθέσεις εργασίας που είχαν διατυπωθεί από την αρχή συνοψίζοντας μεταξύ άλλων πως: α) παρατηρήθηκε μία μικρή μείωση των ποσοστών της εγκληματικότητας, αλλά και της θυματοποίησης, στις περιοχές όπου είχαν εγκατασταθεί κλειστά κυκλώματα επιτήρησης (δείγμα αναφοράς), σε σχέση με εκείνες στις οποίες δεν λειτουργούσε τεχνοεπιτήρηση (δείγμα ελέγχου). Να τονισθεί πως η μείωση αυτή αφορούσε περισσότερο τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και λιγότερο εκείνα που στρέφονται κατά των προσώπων, και β) παρατηρήθηκε *μετατόπιση* της εγκληματικότητας από τις περιοχές με CCTV σε εκείνες χωρίς. Παρ' όλα αυτά, η έρευνα δεν επιβεβαίωσε την τρίτη υπόθεση εργασίας των μελετητών, πως οι κάμερες παρακολούθησης θα επηρέαζαν τις απόψεις του κοινού ως προς τη μείωση της εγκληματικότητας, καθώς και του φόβου του για πιθανή θυματοποίησή του¹¹⁵⁷.

Οι Park και συνεργάτες (2012) μελέτησαν με τη μέθοδο Weighted Displacement Quotient (WDQ)¹¹⁵⁸ το ενδεχόμενο της γεωγραφικής μετατόπισης ή/και διάχυσης του εγκληματικού φαινομένου στην πόλη Gwang Myeong City της Νότιας Κορέας, στην οποία είχαν εγκατασταθεί το 2009 (περίοδο διεξαγωγής της έρευνας) 149 κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης. Από τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώθηκαν τα εξής: α) οι κάμερες παρακολούθησης συνέβαλαν στην αποτροπή της εγκληματικότητας, αφού κατάφεραν να μειώσουν σημαντικά (κατά 47.7%) τις κλοπές και τις διαρρήξεις στην πειραματική περιοχή (το ποσοστό αυτό ήταν σαφώς μικρότερο στη γειτονική περιοχή), β) η αποτελεσματικότητα των καμερών ως προς τη μείωση της εγκληματικότητας συνδεόταν με το είδος του αδικήματος, εφόσον οι κάμερες δεν έδρασαν το ίδιο αποτρεπτικά στα εγκλήματα βίας, συγκριτικά με τα εγκλήματα κατά

¹¹⁵⁷ Βλ. διεξοδικά Cerezo 2013: 222-236.

¹¹⁵⁸ Η εν λόγω μέθοδος εστιάζει στα φαινόμενα της μετατόπισης ή/και της διάχυσης που παρατηρούνται από τη χρήση των καμερών παρακολούθησης, συγκρίνοντας τα ποσοστά της εγκληματικότητας ανάμεσα σε τρία διαφορετικά δείγματα: σε μία *πειραματική* περιοχή η οποία παρακολουθείται ηλεκτρονικά ('experimental area'), σε μία *γειτονική* της πειραματικής περιοχή η οποία βρίσκεται εκτός ηλεκτρονικής επιτήρησης ('buffer area') και σε μία *ουδέτερη* περιοχή ελέγχου ('control area'), Park *et al.* 2012: 4.

της ιδιοκτησίας, και γ) δεν παρατηρήθηκε κάποια μορφή μετατόπισης της εγκληματικότητας στη γειτονική περιοχή που ερευνήθηκε, αλλά μάλλον καταγράφηκε η *διάχυση* της μείωσης της κτητικής εγκληματικότητας (αν και σε μικρότερο ποσοστό όπως αναφέρθηκε πριν)¹¹⁵⁹.

Οι Waples και συνεργάτες (2009) μελέτησαν την ενδεχόμενη γεωγραφική αναδιανομή της εγκληματικότητας μέσα από την εφαρμογή 13 από τα 352 συνολικά προγράμματα της πρωτοβουλίας που ανέλαβε η βρετανική κυβέρνηση για τη μείωση της εγκληματικότητας με την ονομασία *Crime Reduction Programme* (CRP). Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια των αστυνομικών στατιστικών της καταγεγραμμένης εγκληματικότητας των υπό εξέταση περιοχών, εφαρμόζοντας εξελιγμένες τεχνικές χαρτογράφησης της γεωγραφικής κατανομής της εγκληματικότητας και των *‘συστημάτων γεωγραφικών πληροφοριών’* (geographical information systems/GIS). Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας, τα κλειστά κυκλώματα παρακολούθησης δύναται να μετατοπίσουν γεωγραφικά το έγκλημα, αλλά όχι με την ίδια συχνότητα και ομοιομορφία ανά κατηγορία αδικήματος και ανά περιοχή¹¹⁶⁰.

Αντίθετα, σύμφωνα με την πολύ πρόσφατη έρευνα του Manne Gerell (2016) στην πόλη Μάλμο της Σουηδίας, σχετικά με την εγκληματοπροληπτική αξία των καμερών ασφαλείας σε περιοχές με υψηλούς δείκτες εγκλημάτων βίας (γνωστών και ως *‘hot spots’*) και σε συνδυασμό με μέτρα κλασικής αστυνόμευσης, όπως είναι οι *‘στοχευμένες’* περιπολίες, δεν φάνηκε η συγκεκριμένη μορφή τεχνικής πρόληψης να έχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Συγκεκριμένα, δεν αποτυπώθηκε καμία επίδραση στη μείωση των σωματικών επιθέσεων στους δημόσιους χώρους, όπου είχαν εγκατασταθεί και λειτουργούσαν κλειστά κυκλώματα παρακολούθησης, στο εσωτερικό των *‘προβληματικών’* αυτών περιοχών¹¹⁶¹.

Ακόμη, οι Welsh και Farrington (2004) σύγκριναν την εγκληματοπροληπτική αξία των δύο από τις πιο αντιπροσωπευτικές μορφές *περιστασιακής πρόληψης* του

¹¹⁵⁹ Park *et al.* 2012: 6-7, 11-12.

¹¹⁶⁰ Βλ. Waples *et al.* 2009: 207-224.

¹¹⁶¹ Βλ. εκτενώς Gerell 2016: 187-201.

εγκληματικού φαινομένου και συγκεκριμένα της βιντεοεπιτήρησης και του δημόσιου φωτισμού στους δρόμους (street lighting). Αφού μελέτησαν βιβλιογραφικά τις σχετικές έρευνες που έχουν κατά καιρούς διεξαχθεί τόσο στη Μεγ. Βρετανία, όσο και στις ΗΠΑ και αντλώντας στοιχεία από διαδικτυακές βάσεις δεδομένων και των δύο χωρών, κατέληξαν στα εξής: α) και οι δύο αυτές μορφές περιστασιακής παρέμβασης επέδειξαν την ίδια αποτελεσματικότητα στη μείωση της εγκληματικότητας στο σύνολό της, β) τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης είχαν μεγαλύτερη αποτρεπτική ισχύ στους χώρους στάθμευσης οχημάτων, ενώ ο δημόσιος φωτισμός έδρασε περισσότερο εγκληματοπροληπτικά στο εσωτερικό των αστικών κέντρων, γ) και τα δύο μέτρα έχουν αποδειχθεί περισσότερο αποδοτικά στη μείωση των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας και λιγότερο των εγκλημάτων βίας κατά προσώπων, δ) και οι δύο αυτές μορφές τεχνοπρόληψης έχουν σημειώσει μεγαλύτερη επιτυχία στη Μεγ. Βρετανία και μικρότερη στις ΗΠΑ¹¹⁶².

Κάτι τέτοιο πιθανώς να οφείλεται, σύμφωνα με τους ερευνητές, στη μεγαλύτερη δημόσια αποδοχή που έχει η παρακολούθηση με τεχνικά μέσα στη Μεγ. Βρετανία¹¹⁶³, σε αντίθεση με τους πιο ‘καχύποπτους’ Αμερικανούς απέναντι στις σύγχρονες τεχνολογίες επιτήρησης¹¹⁶⁴. Ας μην ξεχνάμε πως η βιντεοεπιτήρηση σε δημόσιους χώρους στις ΗΠΑ, έρχεται σε αντίθεση με τη θεσμικά κατοχυρωμένη 4^η Τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος (Fourth Amendment) «*περί απαγόρευσης κάθε είδους αδικαιολόγητης έρευνας και παρακολούθησης*»¹¹⁶⁵ (βλ. κεφ. 2, παρ. 2.4.). Ειδικά στην

¹¹⁶² Βλ. Welsh & Farrington 2004: 497-526.

¹¹⁶³ Μία από τις σχετικά πιο πρόσφατες έρευνες που έχουν διεξαχθεί στη Μεγ. Βρετανία αναφορικά με τη στάση των πολιτών απέναντι σε αυτή τη μορφή τεχνοπρόληψης, είναι των Spriggs και συνεργατών (2005), για λογαριασμό του βρετανικού Υπουργείου Εσωτερικών, η οποία έδειξε ότι το 82% των ερωτώμενων ένιωθε ‘ευχαριστημένο’ για την ύπαρξη καμερών παρακολούθησης, ενώ το 80% προσδοκούσε μία άμεση μείωση της εγκληματικότητας. Επιπρόσθετα, το 63% πίστευε ότι λόγω των CCTV υπάρχει μικρότερος αριθμός νέων που περιπλανιούνται άσκοπα στους δρόμους, το 69% ήταν πεπεισμένο ότι καταγγέλλονται πιο πολλά περιστατικά στις αρμόδιες αρχές λόγω των καμερών ασφαλείας και το 56% ότι η αστυνομία παρεμβαίνει πιο γρήγορα σε ενδεχόμενα εγκληματικά περιστατικά, Spriggs, A., Argomaniz, J., Gill, M. & Bryan, J. (2005) *Public Attitudes Towards CCTV: Results from the Pre-intervention Public Attitude Survey carried out in Areas Implementing CCTV*. Home Office. London (<http://www.homeoffice.gov.uk>), σύμφωνα με Hempel & Töpfer 2009: 159.

¹¹⁶⁴ Welsh & Farrington 2004: 516 και των ιδίων 2009: 737.

¹¹⁶⁵ Βλ. Greenfield 1991: 1045-1077, Blitz 2004: 1349-1481, Goold 2006: 3-17.

περίπτωση των καμερών παρακολούθησης που είναι ενσωματωμένες με συσκευές αναγνώρισης των χαρακτηριστικών του προσώπου, ορισμένοι υποστηρίζουν ότι προσβάλλονται και άλλες διατάξεις του αμερικανικού συντάγματος (όπως η 1^η Τροπολογία αναφορικά με την ελευθερία του λόγου και του συνεταιρίζεσθαι και η 5^η Τροπολογία σε σχέση με την απαγόρευση της αυτό-ενοχοποίησης του υποκειμένου)¹¹⁶⁶.

Όπως τονίζει ο Goold (2002, 2006) η παρακολούθηση από *‘μη ορατούς επιτηρητές’* (*‘unobservable observers’*) οι οποίοι βρίσκονται πίσω από τις κάμερες ασφαλείας, ***παραβιάζει το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής των πολιτών***. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στην περίπτωση που τα άτομα δεν γνωρίζουν ότι βρίσκονται υπό επιτήρηση, γι’ αυτό η χρήση των καμερών θα πρέπει να συνοδεύεται από αντίστοιχη ένδειξη, η οποία θα ενημερώνει τους πολίτες ότι ο χώρος παρακολουθείται ηλεκτρονικά¹¹⁶⁷.

Το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής καθιερώνεται σταθερά στις θεμελιώδεις αρχές των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων επηρεάζοντας άμεσα την αποτελεσματική λειτουργία της δημοκρατίας¹¹⁶⁸. Ο προσδιορισμός του ιδιωτικού βίου είναι αποτέλεσμα διττής διαδικασίας: του αυτοπροσδιορισμού από τον φορέα του δικαιώματος και ενός αντικειμενικού καθορισμού βάσει σταθερών κριτηρίων, όπως οι κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις¹¹⁶⁹. Παρά τις δυσχέρειες που παρουσιάζει η απαρίθμηση των στοιχείων που συνθέτουν το προστατευόμενο αγαθό της ιδιωτικής ζωής, ένας ελαστικός ορισμός θα μπορούσε να είναι ο εξής: *«σφαίρα του ιδιωτικού βίου είναι ο χώρος που αυτοπροσδιορίζει κάθε άτομο προκειμένου να ασκεί μέσα σ’ αυτόν τις προσωπικές και οικογενειακές του δραστηριότητες απερίσπαστο από παρεμβάσεις και παρενοχλήσεις τρίτων. Ο χώρος αυτός εκτείνεται μεταξύ του ευρύτερου πλαισίου της κοινωνικής και επαγγελματικής ζωής ενός προσώπου και του απόρρητου χώρου της αυστηρά προσωπικής του ζωής»*¹¹⁷⁰.

¹¹⁶⁶ Βλ. αναλυτικά Nieto *et al.* 2002: 37-41, Iraola 2003β: 773-808.

¹¹⁶⁷ Goold 2002: 21-27 και του ιδίου 2006: 4-6.

¹¹⁶⁸ Gomien *et al.* 2001: 361.

¹¹⁶⁹ Καρακώστας 2004: 54-55.

¹¹⁷⁰ Καρακώστας 2004: 54, Χρυσόγονος 2002: 235.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, πως η ιδιωτική ζωή έχει δυο διαστάσεις: τη *χωρική* και την *ουσιαστική* διάσταση. Η χωρική διάσταση της ιδιωτικής ζωής ταυτίζεται με την κατοικία. Η ουσιαστική διάσταση περιλαμβάνει όλες τις εκφάνσεις και εκδηλώσεις της προσωπικότητας που θέλει το άτομο να διατηρήσει κρυφές από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο και οι οποίες, ενδεχομένως, παραβιάζονται από τη δημόσια επιτήρηση μέσω των καμερών ασφαλείας. Στην ουσιαστική διάσταση της ιδιωτικής ζωής ανήκει πρωτίστως η οικογενειακή ζωή, οι ενδοοικογενειακές έριδες, η σεξουαλική ή ερωτική ή αισθηματική ζωή, οι μορφές ανταποκρίσεων και επικοινωνιών (επιστολές, τηλεφωνικές συνδιαλέξεις κ.λπ.), οι θρησκευτικές και πολιτικές πεποιθήσεις κ.ο.κ.¹¹⁷¹.

Εν αμφιβόλω, τίθεται επίσης και ο ισχυρισμός πως πρόκειται για μία ‘οικονομικά συμφέρουσα’ μορφή επιτήρησης. Αν αναλογισθούμε, όπως υποστηρίζουν οι Norris και συνεργάτες (1998), πως για να είναι πλήρως αποδοτικό το μέτρο της βιντεοεπιτήρησης απαιτείται 24ωρη παρακολούθηση, τότε το κόστος σε απασχόληση προσωπικού είναι σημαντικό ειδικά δε για τα συστήματα που έχουν ενσωματωμένες πολλές κάμερες ασφαλείας¹¹⁷². Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως μία μόνο εγκατεστημένη κάμερα ασφαλείας που λειτουργεί σε εικοσιτετράωρη βάση συλλέγει κατά μέσο όρο 2 εκατ. εικόνες κάθε μέρα. Σε έναν δημόσιο χώρο που καλύπτεται από δέκα κάμερες η όποια εγκληματική πράξη τελείται θα πρέπει να αναζητηθεί και να ταυτοποιηθεί μεταξύ 200 εκατ. εικόνων και δεδομένων, κάτι που απαιτεί την κινητοποίηση μεγάλου αριθμού εξειδικευμένου προσωπικού¹¹⁷³.

Για τους ίδιους ερευνητές, το μέσο κόστος συντήρησης και λειτουργίας ενός συστήματος ηλεκτρονικής παρακολούθησης άγγιζε στα τέλη της δεκαετίας του '90 τα 80 χιλ. ευρώ ετησίως¹¹⁷⁴, ενώ έχει υπολογισθεί ότι η συνολική δαπάνη για την εγκατάσταση μίας μόνο κάμερας στο πλαίσιο ενός κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης ανέρχεται στα 20 χιλ. ευρώ (συμπεριλαμβανομένων εκτός των τεχνικών εξόδων και του μισθού του υπαλλήλου που θα βρίσκεται πίσω από την κάμερα)¹¹⁷⁵.

¹¹⁷¹ Σατλάνης 2003: 169.

¹¹⁷² Norris *et al.* 1998: 256.

¹¹⁷³ Παπαθεοδώρου 2009: 59-60.

¹¹⁷⁴ Norris *et al.* 1998: 256.

¹¹⁷⁵ Fonteneau 2008: 16.

Σε επόμενη μελέτη του ο Norris (2003) στέκεται **κριτικός** απέναντι στις δυνατότητες που παρέχει η βιντεοεπιτήρηση, επιχειρώντας να καταρρίψει κάποιους από τους 'μύθους' που έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί σχετικά με τη φύση και λειτουργία της, τους οποίους και παραθέτουμε συνοπτικά παρακάτω¹¹⁷⁶:

-Ναι μεν η επιτηρητική λειτουργία των καμερών είναι μόνιμη και διαρκής, γεγονός που έχει συνεισφέρει τα πλείστα στην τεράστια επέκταση και αποτελεσματικότητα της σύγχρονης ποινικής καταστολής, αυτό όμως από μόνο του δεν είναι αρκετό. Οι κάμερες καταγράφουν καθημερινά έναν τεράστιο αριθμό άγνωστων ατόμων προστατευμένων από την ανωνυμία της σύγχρονης ζωής, γεγονός που, σύμφωνα με τον συγγραφέα, κάνει τον εντοπισμό και τη μετέπειτα σύλληψη των δραστών να φαντάζει πολλές φορές αδύνατη. Επομένως, η επιτυχία των καμερών στη μείωση της εγκληματικότητας εξαρτάται από παράγοντες, όπως η εντοπιότητα των δραστών και των επιτηρητών. Δηλ. στην περίπτωση που το κέντρο ελέγχου βρίσκεται σε κάποιο τοπικό αστυνομικό τμήμα μιας μικρής κομόπολης, τότε οι πιθανότητες αναγνώρισης και σύλληψης των δραστών είναι περισσότερες.

-Ναι μεν η παρακολούθηση που προσφέρουν οι κάμερες είναι απαλλαγμένη από τα χωρο-χρονικά εμπόδια της κατά πρόσωπον επιτήρησης που ασκούσαν παλαιότερα, εμφανίζουν, όμως, κάποιες αδυναμίες τεχνικής φύσεως (όπως για παράδειγμα περιορισμένη οπτική εμβέλεια), οι οποίες ενδεχομένως να τις εμποδίζουν από το να παρέχουν επαρκείς λεπτομέρειες για όλα όσα διαδραματίζονται. Δεν γίνεται, δηλ. οι κάμερες να αντικαταστήσουν πλήρως την ανθρώπινη συνδρομή στον έλεγχο του εγκλήματος.

-Η ηλεκτρονική επιτήρηση και η παρέμβαση που απαιτείται σε περίπτωση παραβίασης του νόμου είναι δύο λειτουργίες που επιτελούνται χωριστά και για τον λόγο αυτό καθίστανται πιο αποτελεσματικές (σε αντίθεση με την παραδοσιακή επιτήρηση κατά την οποία η αστυνομία επιτελούσε και τα δύο αυτά καθήκοντα). Παρ' όλα αυτά, η χρήση των καμερών παρακολούθησης δεν διασφαλίζει την έγκαιρη και στοχευμένη αστυνομική παρέμβαση. Κάτι τέτοιο εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες όπως τη

¹¹⁷⁶ Norris 2003: 253-268.

γεωγραφική απόσταση ανάμεσα στο περιστατικό που εκτυλίσσεται και τις διαθέσιμες αστυνομικές δυνάμεις, την τεχνική επάρκεια των δικτύων επιτήρησης, κ.ο.κ..

-Η επιτήρηση γίνεται πιο δημοκρατική, διότι όλοι οι πολίτες επιτηρούνται ισότιμα και αδιακρίτως κοινωνικοοικονομικής τάξης. Από την άλλη όμως, όπως υποστηρίζει ο Norris, ενδέχεται η ηλεκτρονική παρακολούθηση να εστιάζεται επιλεκτικά σε ορισμένες κατηγορίες του πληθυσμού οι οποίες ‘ελκύουν’ τις υποψίες του κρατικού ελέγχου συχνά λόγω ηλικίας, φύλου, εθνικότητας ή/και εξωτερικής εμφάνισης και όχι λόγω επίδειξης κάποιας μορφής παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς.

Ενδεικτικά να αναφέρουμε την έρευνα των Norris και Armstrong (1995-1996) αντικείμενο της οποίας ήταν η μελέτη του ‘ποιος’ επιτηρείται από τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, για ‘πόσο’ χρονικό διάστημα και για το σε ‘ποιες’ περιπτώσεις υπάρχει παρέμβαση από τις αρμόδιες αρχές. Σύμφωνα με τα πορίσματα που εξήχθησαν, στόχοι μιας πιο επισταμένης βιντεοεπιτήρησης στα σύγχρονα αστικά περιβάλλοντα από τα εκάστοτε κέντρα ελέγχου, καθίστανται κυρίως οι άνδρες (σε ποσοστό 93%), οι νεαροί κάτω των 30 ετών (σε ποσοστό 86%) και οι έγχρωμοι (σε ποσοστό 68%). Η υπερεκπροσώπηση των συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων στο σύνολο αυτών που παρακολουθούνταν πιο ‘στενά’ (σε σχέση πάντοτε με την αναλογία του ποσοστού τους στο σύνολο του πληθυσμού) δεν δικαιολογούνταν από κάποιο προφανή λόγο (δηλ. εμφανή αντικοινωνική ή παραβατική συμπεριφορά, προηγούμενη σύλληψη ή καταδίκη, κ.ο.κ.). Από τους ερευνητές αποδόθηκε στην ύπαρξη στερεοτυπικών αντιλήψεων εκ μέρους των επιτηρητών για τις ομάδες αυτές (λόγω και του ιδιαίτερου στυλ που ενδέχεται να έχουν στο ντύσιμο, τα μαλλιά και στην εξωτερική τους εμφάνιση εν γένει). Πρόκειται για τη δημιουργία της ‘κοινωνικά κατασκευασμένης υποψίας’ (*‘the social construction of suspicion’*)¹¹⁷⁷.

¹¹⁷⁷ Βλ. Norris & Armstrong 1999β: 157-178 και των ιδίων 1998β: 10. Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξαν και οι Sætnan και συνεργάτες (2004: 396-414), οι οποίοι ερευνήσαν τη λειτουργία των κέντρων ελέγχου με τα οποία συνδέονταν τέσσερα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης σε Νορβηγία και Δανία, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Έρευνας UrbanEye που προαναφέραμε. Για περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με τη λειτουργία της βιντεοεπιτήρησης σαν εργαλείο πόλωσης και αποκλεισμού των ‘ανεπιθύμητων’ πληθυσμών στη Νορβηγία, βλ. μεταξύ άλλων Lomell 2004: 346-360.

Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξε και η έρευνα του Mark Cole (2004) στη Μεγ. Βρετανία, ο οποίος χρησιμοποίησε φωτογραφίες πινακίδων σήμανσης που προειδοποιούν για την ύπαρξη επιτήρησης στην περιοχή, ανάλογα με το που δίνουν έμφαση κάθε φορά¹¹⁷⁸.

Εν κατακλείδι, για τον Norris το μοντέλο του ‘πανοπτισμού’ στο οποίο ο κοινωνικός έλεγχος πραγματοποιείται μέσω του ‘αποκλεισμού’, εφαρμόζεται πλήρως στην περίπτωση της βιντεοεπιτήρησης η οποία χαρακτηρίζεται από μεροληψία και στερεοτυπικό στιγματισμό των επιτηρούμενων. Αυτό συμβαίνει διότι τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης με τη συνεχή επιτήρηση δημόσιων χώρων, μοιραία εστιάζουν στον έλεγχο της ‘παραβατικότητας του δρόμου’ με αποτέλεσμα να τιμωρούνται μορφές παρέκκλισης ή σσονος σημασίας και μικροπαραβάσεις δραστών, οι οποίοι ελλείψει της βιντεοεπιτήρησης θα είχαν διαφύγει της σύλληψης¹¹⁷⁹.

Παρομοίως, οι Nick Fyfe και Jon Bannister (1996) παρομοίασαν το ‘Πρόγραμμα Παρακολούθησης της Πόλης της Γλασκόβης’ (Glasgow’s CityWatch program) με ένα σύγχρονο ‘πανοπτικό’, επειδή η διαρκής αίσθηση επιτήρησης που παρέχουν οι κάμερες παρακολούθησης, επιβεβαιώνει τους ισχυρισμούς του Foucault για τη διατήρηση της κρατικής εξουσίας μέσω της δημιουργίας πειθαρχημένων υποκειμένων στους δημόσιους αστικούς χώρους¹¹⁸⁰. Ενδιαφέρουσα, επίσης, είναι η έρευνα της Randy Lippert (2009) σε τέσσερις καναδικές πόλεις (της επαρχίας του Οντάριο), η οποία παραλλήλισε τις πινακίδες σήμανσης για την ύπαρξη βιντεοεπιτήρησης σε ανοικτούς-δημόσιους χώρους, με τον πύργο ελέγχου του ‘πανοπτικού’ του Bentham. Και στις δύο περιπτώσεις ο επιτηρούμενος δεν έχει ορατή πρόσβαση στον επιτηρητή, με αποτέλεσμα να νιώθει μία διαρκή αίσθηση ‘απομακρυσμένης εποπτείας’ (η οποία μπορεί και να είναι εικονική)¹¹⁸¹.

Ως εκ τούτου, σύμφωνα με ορισμένους μελετητές του φαινομένου, πραγματώθηκε η ‘**πανοπτικοποίηση**’ (panoptisation)¹¹⁸² της σύγχρονης κοινωνικής ζωής, αφού

¹¹⁷⁸ Βλ. Cole 2004: 430-445, καθώς επίσης, Kroener 2013: 121-133.

¹¹⁷⁹ Surette 2005: 155-156.

¹¹⁸⁰ Fyfe & Bannister 1996: 39.

¹¹⁸¹ Βλ. Lippert 2009: 505-522 (ιδίως σελ. 511).

¹¹⁸² Βλ. Koskela 2003: 292-313, Francis 2008: 1025.

κατέστη δυνατή η συνεχής οπτική παρακολούθηση των υποκειμένων διαμέσου κάποιου απομακρυσμένου κέντρου ελέγχου (μη ορατού στους επιτηρούμενους), στο οποίο αποθηκεύονται όλες οι πληροφορίες που καταγράφονται¹¹⁸³. Με τον τρόπο αυτό, συντείνει ο Παπαθεοδώρου (2009, 2011), πως «εξάγεται η επιτήρηση από τον παραδοσιακό χώρο του εγκλεισμού κι εγκαθίσταται μέσα στον ανοιχτό κοινωνικό χώρο, ενώ παράλληλα ενοποιείται συμβολικά και πρακτικά η δημόσια και η ιδιωτική σφαίρα διαβίωσης. Επιτυγχάνεται έτσι η διπλή κατάργηση της κατάτμησης του χώρου, αφού με τη χρήση των καμερών βιντεοεπιτήρησης, ο ιδιωτικός καθίσταται χώρος δημόσιου ελέγχου, όπως και ο δημόσιος χώρος μπορεί να ελέγχεται από τους ιδιωτικούς φορείς που αναλαμβάνουν την επιτήρησή του»¹¹⁸⁴.

Με βάση τα όσα εκτέθηκαν πιο πάνω, οι έρευνες έδειξαν ότι είναι πολύ δύσκολο να εξαχθούν γενικευμένα συμπεράσματα αναφορικά με το μέγεθος, τη φύση και την επίδραση της βιντεοεπιτήρησης στην περιστολή του εγκληματικού φαινομένου. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα δίκτυα ηλεκτρονικής παρακολούθησης παραλλάσσουν κάθε φορά¹¹⁸⁵, εξυπηρετώντας διαφορετικούς σκοπούς, παρέχοντας ποικίλα επίπεδα τεχνικής αρτιότητας και λειτουργώντας μέσα σε διαφορετικά οργανωσιακά πλαίσια και κοινωνικά περιβάλλοντα¹¹⁸⁶. Όσο η τεχνολογία εξελίσσεται ο εκσυγχρονισμός των μέσων ηλεκτρονικής εποπτείας είναι επιβεβλημένος, αλλά όμως γίνεται και πιο δαπανηρός σε σχέση με την επένδυση σε άλλους τομείς της αντεγκληματικής πολιτικής για την ενίσχυση της ασφάλειας και την πρόληψη της εγκληματικότητας. Ας μην ξεχνάμε πως εκτός τους κόστους εγκατάστασης η λειτουργία των CCTV απαιτεί μια μόνιμη οικονομική επένδυση για τη συντήρηση και συνεχή τεχνολογική

¹¹⁸³ Norris & Armstrong 1999α: 18, 208, Norris 2003: 249.

¹¹⁸⁴ Παπαθεοδώρου 2009: 39 και του ιδίου 2011: 1454. Το Oxford English Dictionary (1989) ορίζει ως δημόσιο «οτιδήποτε αφορά το σύνολο των ατόμων που απαρτίζουν μία Κοινότητα ή ένα Έθνος», στο <http://dictionary.oed.com>. Κατ' αυτόν τον τρόπο, στην έννοια του δημόσιου ενυπάρχουν οι έννοιες του 'κοινού' και της 'ιδιοκτησίας', ενώ στην ιδανική του μορφή ο δημόσιος χώρος είναι ανοιχτός για όλους, προσβάσιμος σε όλους, ορατός σε όλους και ανήκει σε όλους. Αντίθετα, ο ιδιωτικός χώρος είναι περιορισμένης πρόσβασης, κλειστός, κρυφός και ανήκει σε μεμονωμένα άτομα ή ομάδες ατόμων, Christiansen 2008: 58.

¹¹⁸⁵ Για παράδειγμα μόνο στην περιοχή Tyneside της Αγγλίας έχουν εγκατασταθεί και λειτουργούν περισσότερα από οκτώ διαφορετικού τύπου κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, βλ. εκτενώς Graham 1998α: 93-99.

¹¹⁸⁶ Hempel & Töpfer 2004: 6, 65.

αναβάθμιση των συστημάτων αυτών¹¹⁸⁷, αλλά και για τη μισθοδοσία των ατόμων που τα χειρίζονται.

Η βιντεοεπιτήρηση αποτελεί, όπως επισημαίνουν αρκετοί μελετητές του φαινομένου, ένα εργαλείο εφαρμογής πολιτικών μηδενικής ανοχής, οι οποίες εστιάζουν στη διατήρηση της δημόσιας τάξης, την πρόληψη της αντικοινωνικής συμπεριφοράς και την αποτροπή κάθε μορφής μικρής και μεσαίας βαρύτητας παρέκκλισης¹¹⁸⁸. Κοινή, πάντως, είναι η διαπίστωση πως η τεράστια εξάπλωση των ηλεκτρονικών συστημάτων παρακολούθησης έχει κατορθώσει να ‘διασπάσει’ το ‘Μεγάλο Αδελφό’ σε πολλαπλούς ‘μικρότερους αδελφούς’, οι οποίοι παίρνουν διαφορετική μορφή κάθε φορά (τον ρόλο του επιτηρητή παίζει άλλοτε το κράτος, άλλοτε οι επιχειρήσεις και άλλοτε οι κοινότητες). Αυτό είναι κάτι που προστάζει άλλωστε και η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία που επικρατεί στις δυτικές κοινωνίες¹¹⁸⁹, στο πλαίσιο της *σύγχρονης διακυβέρνησης της ασφάλειας* των πολιτών (κάτι με το οποίο ασχοληθήκαμε εκτενώς στο 1^ο κεφάλαιο της διατριβής).

α) Η Μεγ. Βρετανία ως πρότυπο εφαρμογής της βιντεοεπιτήρησης

Η βιντεοεπιτήρηση στη Μεγ. Βρετανία ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του ’60 αρχικά για την αποτροπή των κλοπών στα μεγάλα εμπορικά καταστήματα ως απόρροια της ιδιωτικής πρωτοβουλίας¹¹⁹⁰, ενώ στη συνέχεια επεκτάθηκε δειλά και στον δημόσιο τομέα και κυρίως στα μέσα μαζικής μεταφοράς. Το 1975 κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης είχαν εγκατασταθεί στον υπόγειο σιδηρόδρομο του Λονδίνου για την αποτροπή ληστειών και επιθέσεων εναντίον του προσωπικού. Την ίδια χρονιά

¹¹⁸⁷ Παπαθεοδώρου 2009: 60-61, 68.

¹¹⁸⁸ Williams & Johnstone 2000: 193-194, 207.

¹¹⁸⁹ Βλ. Coleman 2004: 293-309. Αν και όπως είδαμε λίγο πιο πάνω, τα συστήματα βιντεοεπιτήρησης εξαπλώνονται τάχιστα παγκοσμίως, ακόμη και σε χώρες που δεν είναι νεοφιλελεύθερες, όπως στη Ν. Αφρική, τη Ρωσία, την Κίνα, τη Σαουδική Αραβία, το Ιράν, και αλλού.

¹¹⁹⁰ Το 1967 η Photoscan ήταν η πρώτη εταιρεία της Μεγ. Βρετανίας που εγκατέστησε κάμερες παρακολούθησης στον εμπορικό τομέα με σκοπό την αποτροπή των κλοπών στα εμπορικά καταστήματα, Norris & Armstrong 1999α: 18, McCahill & Norris 2002α: 8, Newburn & Hayman 2002: 15, Norris *et al.* 2004: 110.

ξεκίνησε η λειτουργία 145 συστημάτων ηλεκτρονικής παρακολούθησης στις κεντρικές οδικές αρτηρίες της αγγλικής πρωτεύουσας με σκοπό τον έλεγχο της κυκλοφορίας (το ονομαζόμενο Central Integrated Traffic Control System). Κατά τις δεκαετίες '70 και '80 η χρήση των καμερών ασφαλείας από τις αστυνομικές αρχές για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας ήταν περιστασιακή και περιορισμένη, ενώ αφορούσε περισσότερο την επιτήρηση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων όπως χούλιγκαν και διαδηλωτών¹¹⁹¹.

Οι πρώτες **μαζικές τοποθετήσεις** καμερών ασφαλείας στο κέντρο της Βρετανικής πρωτεύουσας οι οποίες ήταν και αλγοριθμικές, επειδή διέθεταν αυτοματοποιημένο σύστημα αναγνώρισης των πινακίδων κυκλοφορίας των οχημάτων, πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος *‘Ασφαλέστερες Πόλεις’* (*‘safer cities’*) στα μέσα της δεκαετίας του '80 και ιδίως μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα της οργάνωσης IRA στις αρχές της δεκαετίας του '90.

Εν προκειμένω, η πρώτη μεγάλης κλίμακας βιντεοεπιτήρηση σε δημόσιο χώρο πραγματοποιήθηκε το 1985 στο Bournemouth, μία προαστιακή παραθαλάσσια πόλη στη νότια ακτογραμμή της Βρετανίας. Να σημειωθεί πως η επιλογή της περιοχής δεν ήταν τυχαία, διότι εκεί πραγματοποιήθηκε η ετήσια συνάντηση του κόμματος των συντηρητικών, το οποίο την προηγούμενη χρονιά (το 1984) είχε στιγματιστεί από την απόπειρα δολοφονίας εναντίον της τότε Πρωθυπουργού Thatcher και μελών της κυβέρνησής της από τον IRA. Από τη βομβιστική επίθεση που έγινε στο ξενοδοχείο όπου πραγματοποιήθηκε το συνέδριο (το Grand Hotel στο Brighton) στις 12 Οκτωβρίου του 1984, σκοτώθηκαν πέντε άνθρωποι (δύο εκ των οποίων ήταν ανώτερα στελέχη του κόμματος) και τραυματίστηκαν ακόμη τριάντα ένας. Όπως αντιλαμβανόμαστε τα μέτρα ασφαλείας που έπρεπε να ληφθούν την επόμενη χρονιά ήταν δρακόντεια με κυρίαρχο την εισαγωγή συστημάτων ηλεκτρονικής παρακολούθησης¹¹⁹².

¹¹⁹¹ McCahill & Norris 2002α: 8-9, Norris *et al.* 2004: 111. Να επισημάνουμε, ωστόσο, πως οι βρετανικές αστυνομικές υπηρεσίες έκαναν χρήση κάποιων πρώιμων μορφών βιντεοεπιτήρησης, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '60, σε περιορισμένη όμως έκταση και χάρη στην ιδιωτική χρηματοδότηση λόγω του μεγάλου οικονομικού κόστους που συνεπαγόταν μία τέτοια πρωτοβουλία, Surette 2005: 153 (υποσημ. 2).

¹¹⁹² Norris *et al.* 2004: 111.

Οι μετέπειτα τρομοκρατικές επιθέσεις της οργάνωσης IRA στο διαμέρισμα Bishopgate του Λονδίνου το 1993 έδρασαν καταλυτικά για τη σαρωτική εξάπλωση των κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης στην Αγγλική πρωτεύουσα. Ειδικότερα, στο πλαίσιο του προγράμματος 'Camerawatch' 373 συστήματα βιντεοεπιτήρησης ενσωματωμένα με περισσότερες από 1.200 κάμερες, βιντεοσκοπούσαν τις εισόδους κι εξόδους του διαμερίσματος City of London όπου έδρασε η εν λόγω τρομοκρατική ομάδα (της ονομαζόμενης και συμβολικά 'ring of steel')¹¹⁹³. Ακόμη και σήμερα, παραμένει η περισσότερο τεχνοεπιτηρούμενη περιοχή της Μεγ. Βρετανίας (και πιθανώς παγκοσμίως) με περισσότερες από 15 χιλ. κάμερες ασφαλείας να βρίσκονται τοποθετημένες στο κέντρο της¹¹⁹⁴.

Στη συνέχεια, η τεχνοεποπτεία επεκτάθηκε τάχιστα σε όλες σχεδόν τις πόλεις της Μεγ. Βρετανίας για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, του ποδοσφαιρικού χουλιγκανισμού, καθώς επίσης, και των εγκλημάτων που στρέφονται κατά των ανηλίκων μετά από την απαγωγή και δολοφονία του μικρού James Bulger το 1993¹¹⁹⁵.

Συγκεκριμένα, στις 12-2-1993 δύο δεκάχρονα αγόρια απήγαγαν και στη συνέχεια δολοφόνησαν τον δίχρονο James στο Merseyside της Αγγλίας. Οι δράστες άρπαξαν το μικρό αγόρι το οποίο είχε διαφύγει της προσοχής της μητέρας του από κάποιο εμπορικό κέντρο της περιοχής και το έσυραν βρίζοντάς το και χτυπώντας το για μια απόσταση περίπου τεσσάρων χιλιομέτρων μακριά. Κατά τη διάρκεια της διαδρομής, οι ανήλικοι εξηγούσαν στους έκπληκτους περαστικούς πως ο James ήταν ο μικρός τους αδελφός και πως τον 'είχαν υπό την επίβλεψή τους'. Αργότερα τον οδήγησαν σε κάποιο σιδηροδρομικό σταθμό και αφού τον κακοποίησαν σωματικά (χτυπώντας τον με πέτρες και τούβλα), τον έριξαν στις γραμμές του τρένου όπου και βρήκε φρικτό θάνατο.

¹¹⁹³ McCahill & Norris 2002β: 6, των ιδίων 2003: 2, Norris & McCahill 2006: 101.

¹¹⁹⁴ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το πώς η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας αποτέλεσε την κύρια αφορμή για την επέκταση των καμερών παρακολούθησης στη Μεγ. Βρετανία, βλ. αντί άλλων Fussey 2007α: 171-192.

¹¹⁹⁵ Norris *et al.* 2004: 111, Ceyhan 2006α: 6, Norris & McCahill 2006: 100-101, Murakami Wood 2009: 186.

Οι ανήλικοι συνελήφθησαν χάρη στο κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης του εμπορικού κέντρου και παρόλο που τα πρόσωπά τους δεν ήταν ευδιάκριτα στις κάμερες με την πολλαπλή προβολή του βίντεο από τα ΜΜΕ και την τεράστια έκταση που πήρε το θέμα, αναγνωρίστηκαν, εν τέλει, από φίλους τους. Πρόκειται για το περιστατικό το οποίο είχε συγκλονίσει τη βρετανική κοινή γνώμη και το οποίο στάθηκε αφορμή για τη μαζική υποστήριξη της χρήσης βιντεοεπιτήρησης σε δημόσιους χώρους¹¹⁹⁶. Για τον βρετανικό λαό οι κάμερες ασφαλείας αν και δεν απέτρεψαν τη δολοφονία του μικρού αγοριού, συνέβαλαν τα πλείστα στην αναγνώριση και στη μετέπειτα σύλληψη των δολοφόνων του¹¹⁹⁷.

Να σημειωθεί, επίσης, πως μία από τις επιτυχίες του εν λόγω τεχνοπροληπτικού μέτρου αφορούσε την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και ήταν η σύλληψη από τη Μητροπολιτική Αστυνομία του Λονδίνου του David Copeland, μετά την αναγνώριση και ταυτοποίησή του διαμέσου των κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης. Ο Copeland ενεργοποίησε κατά τη διάρκεια τριών διαδοχικών σαββατοκύριακων από τις 17 έως τις 30 Απριλίου του 1999 τρεις διαφορετικούς αυτοσχέδιους εκρηκτικούς μηχανισμούς, προκαλώντας εκρήξεις στις κοινότητες των αφροαμερικανών στο Brixton του Νότιου Λονδίνου, των Ασιατών στο Brick Lane του Ανατολικού Λονδίνου και των ομοφυλοφίλων στο Soho του κεντρικού Λονδίνου, αντίστοιχα¹¹⁹⁸. Από τις επιθέσεις αυτές προκλήθηκε ο θάνατος τριών ανθρώπων (ανάμεσά τους και μία έγκυος) και ο τραυματισμός 139 ακόμη ανθρώπων πολλοί από τους οποίους ακρωτηριάστηκαν.

Τα γεγονότα, όμως, που σηματοδότησαν τη *διεύρυνση* του δικτύου ηλεκτρονικής εποπτείας στην Αγγλία ήταν οι τρομοκρατικές επιθέσεις της **11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001** στις ΗΠΑ¹¹⁹⁹, και πολύ περισσότερο της 7^{ης} Ιουλίου 2005 στο μετρό του Λονδίνου.

¹¹⁹⁶ Monahan 2006α: 2-3.

¹¹⁹⁷ McCahill & Norris 2002α: 12.

¹¹⁹⁸ Fussey 2007α: 177.

¹¹⁹⁹ Η ανάγκη για λειτουργία των συστημάτων τεχνοεπιτήρησης προϋπήρχε στη Μεγ. Βρετανία και πριν την 11^η Σεπτεμβρίου, κυρίως, όμως, για εμπορικούς λόγους. Η εταιρεία εμπορίας προϊόντων τεχνολογίας 'Imagis' με έδρα το Βανκούβερ, για παράδειγμα, με ιδιαίτερη θέρμη προωθούσε τα προϊόντα της τόσο πριν όσο και μετά τις εν λόγω τρομοκρατικές επιθέσεις, έχοντας αποκτήσει πελάτες

Εντούτοις, σύμφωνα με τους Βρετανούς ερευνητές Michael McCahill και Clive Norris, όπως αναφέρει ο Παπαθεοδώρου (2009), η ύπαρξη καμερών ασφαλείας στο μετρό και στους δρόμους του Λονδίνου¹²⁰⁰ δεν κατάφερε να αποτρέψει τα τρομοκρατικά χτυπήματα, όπως και τις αντίστοιχες βομβιστικές επιθέσεις του Copeland τον Απρίλιο του 1999. Κατά τους ίδιους ερευνητές, οι κάμερες ασφαλείας αν και συνέβαλαν ουσιαστικά στην ταυτοποίηση των δραστών της 7^{ης} Ιουλίου μετά την εξέταση 25 χιλ. ωρών καταγεγραμμένων εικόνων από 1.100 βιντεοκάμερες, δεν κατάφεραν να αποτρέψουν την τρομοκρατική επίθεση¹²⁰¹.

Ενδεικτικό της ταχείας εξάπλωσης του συγκεκριμένου μέτρου τεχνικής πρόληψης ήταν το γεγονός ότι ενώ μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90 λιγότερες από 80 βρετανικές πόλεις διέθεταν κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, τα οποία ήταν μικρής εμβέλειας και χρηματοδοτούνταν αρχικά είτε από την τοπική αστυνομία, είτε από τοπικούς φορείς, είτε από ιδιωτικές επιχειρήσεις, ή και από τους τρεις¹²⁰², από το 1995 έως και το 1999 τέτοιου είδους συστήματα λειτουργούσαν σε περισσότερες από 530 πόλεις¹²⁰³.

Αξίζει να αναφερθεί στο σημείο αυτό, πως από τα μέσα της δεκαετίας του '90 βλέπουμε να γίνεται **μαζική εγκατάσταση** κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης στα

από τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα (προϊόντα και υπηρεσίες της έχουν πουληθεί σε καζίνο, στο αεροδρόμιο του Pearson της Αγγλίας, ακόμη και στο FBI), ενώ εμπορευόταν τον τεχνολογικό εξοπλισμό της διαμέσου και άλλων εταιρειών διεθνώς (για παράδειγμα μέσω της Groupe Bull στη Γαλλία και μέσω των Fujitsu και NTT στην Ιαπωνία), Lyon 2003α: 78.

¹²⁰⁰ Ο υπόγειος σιδηρόδρομος του Λονδίνου διέθετε στα τέλη της δεκαετίας του '90 περί τις 5 χιλ. κάμερες ασφαλείας, Norris *et al.* 1998: 256.

¹²⁰¹ Είναι προφανές ότι τα 'τυφλά' τρομοκρατικά χτυπήματα δεν απετράπησαν από τις κάμερες ασφαλείας ούτε στη Μαδρίτη στις 11 Μαρτίου 2004, ούτε παρομοίως σε άλλες τρομοκρατικές επιθέσεις σε ηλεκτρονικά επιτηρούμενους στόχους, Παπαθεοδώρου 2009: 50-51.

¹²⁰² Fyfe & Bannister 1996: 37, 40, McCahill & Norris 2002α: 9, Norris 2003: 254, Norris & McCahill 2006: 101, McCahill 2008: 202.

¹²⁰³ Williams & Johnstone 2000: 184, Crawford 2001β: 436, Newburn 2007β: 234, Newburn & Reiner 2007: 934. Μέχρι τον Αύγουστο του 1996 είχαν τοποθετηθεί κυκλώματα παρακολούθησης στο εσωτερικό όλων των μεγάλων βρετανικών πόλεων (με πληθυσμό άνω των 500 χιλ. κατοίκων) με εξαίρεση την πόλη Leeds, ενώ την ίδια περίοδο άλλα 200 είχαν προγραμματισθεί να τοποθετηθούν σε κεντρικές οδούς μικρότερων πόλεων, Graham *et al* 1996: 1, Bannister *et al.* 1998: 21, Coleman & Norris 2000: 150.

κελιά των προσωρινά κρατουμένων υπόπτων που βρίσκονταν στα αστυνομικά τμήματα με στόχο την αποτροπή των αυτοκτονιών ή άλλων ενδεχόμενων εγκληματικών πράξεων από μέρους τους¹²⁰⁴. Επιπρόσθετα, από το 1994 έως και το 2006 ο αριθμός των βιντεοκαμερών που ήταν τοποθετημένες στις οδικές αρτηρίες για την καταγραφή της οδικής συμπεριφοράς των βρετανών και τη μείωση των τροχαίων αδικημάτων, ανήλθε από τις 30 σε περισσότερες από 5000¹²⁰⁵.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, το Βρετανικό Υπουργείο Εσωτερικών (Home Office) και η τοπική αυτοδιοίκηση αναγκάστηκαν να επενδύσουν 120 εκατ. λίρες¹²⁰⁶ μέσω του πολυετούς προγράμματος '*CCTV Challenge Competition and Crime Reduction Programmes*' (το οποίο αντικατέστησε το προηγούμενο πρόγραμμα '*CCTV Initiative*')¹²⁰⁷, για την ηλεκτρονική επιτήρηση δρόμων, σχολείων, νοσοκομείων και οικιστικών περιοχών. Περαιτέρω, μέσα στην τριετία 1999-2001 η βρετανική κυβέρνηση διέθεσε άλλα 170 εκατ. λίρες για την υλοποίηση παρόμοιων προγραμμάτων¹²⁰⁸ με προοπτική μελλοντικής συνέχισης της χρηματοδότησής τους (τον Αύγουστο του 2001 είχε ανακοινωθεί η χρηματοδότηση 250 ακόμη προγραμμάτων για την εφαρμογή αυτού του είδους τεχνοεποπτείας με 125 εκατ. ευρώ)¹²⁰⁹.

Να υπενθυμίσουμε πως κατά την ίδια περίοδο πωλούνταν γύρω στις 300 χιλ. βιντεοκάμερες ετησίως με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μία ιδιαίτερος ανθηρή βιομηχανία προϊόντων ασφαλείας με ετήσια έσοδα που άγγιζαν τις 300 εκατ. λίρες¹²¹⁰, ενώ η βρετανική αγορά από την πώληση, εγκατάσταση και συντήρηση των κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης επωφελήθηκε μέσα στη δεκαετία 1992-2002

¹²⁰⁴ Βλέπε τη μελέτη των Newburn και Hayman (2002) αναφορικά με την 24ωρη παρακολούθηση από κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης το 1999, όλων των κελιών προσωρινής κράτησης στο αστυνομικό τμήμα του Kilburn του Βόρειου Λονδίνου, Newburn 2002: 260-273.

¹²⁰⁵ Haines & Wells 2012: 259.

¹²⁰⁶ Ζαραφωνίτου 2004: 2055, Davies 1995: 3.

¹²⁰⁷ Norris *et al.* 2004: 112.

¹²⁰⁸ Welsh & Farrington 2004: 499 και των ιδίων 2009: 718.

¹²⁰⁹ Hempel & Töpfer 2002: 9.

¹²¹⁰ Goold 2002: 26 (υποσημ. 2).

περίπου 3 δισ. λίρες!¹²¹¹. Συνολικά, τις τελευταίες δεκαετίες βλέπουμε το βρετανικό Home Office να ξοδεύει παραπάνω από τα ¾ του οικονομικού προϋπολογισμού του, σε προγράμματα εφαρμογής της ηλεκτρονικής παρακολούθησης για τον έλεγχο του εγκλήματος, ενώ εκτιμάται να έχουν δαπανηθεί περισσότερες από 500 εκατ. λίρες για την υλοποίηση των πρωτοβουλιών αυτών¹²¹².

Η Μεγ. Βρετανία διαθέτει το πλέον εκτεταμένο δίκτυο συστημάτων CCTV σε δημόσιους και ημι-δημόσιους χώρους στην Ευρώπη, αλλά και παγκοσμίως¹²¹³, μιας και της αντιστοιχεί το 10% από τη συνολική χρήση των κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης σε παγκόσμιο επίπεδο¹²¹⁴. Σύμφωνα με την British Security Industry Association (BSIA) μέχρι το 2004 είχαν εγκατασταθεί στη Μεγ. Βρετανία περισσότερες από 4,25 εκατ. κάμερες παρακολούθησης σε όλα τα μεγάλα αστικά κέντρα συνολικά, με τις 500 χιλ. να είναι τοποθετημένες μονάχα στο Λονδίνο (αν αναλογιστούμε πως στο Λονδίνο διαμένουν περίπου 7,2 εκατ. κάτοικοι αντιστοιχεί μία κάμερα ανά 14 άτομα!)¹²¹⁵. Ωστόσο, πιο μετριοπαθείς και σχετικά πρόσφατες

¹²¹¹ McCahill & Norris 2002α: 14. Η ετήσια επιβάρυνση που προκύπτει από τις δαπάνες για την αγορά, εγκατάσταση και λειτουργία ενός ολοκληρωμένου συστήματος βιντεοεπιτήρησης, κυμαινόταν πριν από μία δεκαετία από 344 έως 620 εκατ. ευρώ, Monahan 2006α: 22 (υποσημ. 3), McLean *et al.* 2013: 303. Επιπρόσθετα, το μέσο κόστος για τη λειτουργία ενός μόνο συστήματος το οποίο έχει ενσωματωμένες 20 βιντεοκάμερες και απασχολεί τουλάχιστον 3 υπαλλήλους κατά τη διάρκεια του 24ωρου, υπολογίζεται ότι υπερβαίνει τα 137 εκατ. ευρώ ετησίως, Norris & Armstrong 1999α: 211, Fonteneau 2008: 16.

¹²¹² Williams & Johnstone 2000: 188, McCahill & Norris 2002α: 2, 14, Norris 2003: 255, Webster 2004: 235, Ball & Wood 2006: 11, Hempel & Töpfer 2009: 159.

¹²¹³ Haggerty *et al.* 2008: 36. Η Μεγ. Βρετανία έρχεται πρώτη σε αριθμό συστημάτων CCTV σε δημόσιους χώρους συγκριτικά και με τις ΗΠΑ, δεδομένου ότι εκεί οι περισσότερες κάμερες έχουν εγκατασταθεί μαζικά σε ημι-δημόσιους χώρους (όπως εμπορικά καταστήματα, φυλασσόμενες κοινότητες, κ.α.), Newburn & Hayman 2002: 155, Newburn 2007β: 234. Εντούτοις, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις μιας τοπικής ομάδας ακτιβιστών της Νέας Υόρκης με την ονομασία 'Surveillance Camera Players', μέχρι το 2005 είχαν τεθεί σε λειτουργία μόνο στο Μανχάταν, περίπου 15 χιλ. κάμερες παρακολούθησης σε δρόμους και δημόσιους χώρους, Christiansen 2008: 66.

¹²¹⁴ Crawford 2003α: 486.

¹²¹⁵ McCahill & Norris 2002β: 20, Webster 2004: 235, Monahan 2006α: 3, Norris & McCahill 2006: 102, Crawford 2007α: 892, του ιδίου 2008: 176, Stenson 2008α,β: 282. Murakami Wood 2009: 186, Cerezo 2013: 222, Παπαθεοδώρου 2009: 49. Μόνο στη συνοικία Newham του νοτιο-ανατολικού Λονδίνου έχουν εγκατασταθεί από το 1997 γύρω στις 300 με 400 κάμερες παρακολούθησης σε δημόσιους χώρους, Lyon 2003α: 77. Για περισσότερες λεπτομέρειες σε σχέση με την εξάπλωση, δομή

εκτιμήσεις κάνουν λόγο για την ύπαρξη 1,85 εκατ. καμερών σε ολόκληρη τη Μεγ. Βρετανία, κάτι το οποίο αντιστοιχεί σε μία κάμερα ανά 29 κατοίκους¹²¹⁶.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, πως οι Βρετανοί πολίτες έχουν ‘έθιστεί’ στο να παρακολουθούν και να παρακολουθούνται από κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης τα οποία λειτουργούν 24 ώρες το 24ωρο, 7 ημέρες την εβδομάδα και 365 ημέρες τον χρόνο¹²¹⁷. Σύμφωνα με τους Norris και Armstrong (1999α), καθώς και άλλους μελετητές, κάθε άτομο βιντεοσκοπείται στη Μεγ. Βρετανία κατά τη διάρκεια μιας τυπικής ημέρας για λόγους που άπτονται της δημόσιας ασφάλειας, κατά μέσο όρο 300 φορές από τουλάχιστον 30 διαφορετικά συστήματα ηλεκτρονικής παρακολούθησης¹²¹⁸.

Οι Norris και συνεργάτες (2004) αποδίδουν τη *ραγδαία ανάπτυξη* της βιντεοεπιτήρησης στη Μεγ. Βρετανία, καθώς και το συντριπτικό προβάδισμα που διατηρεί ως προς την υιοθέτηση του φαινομένου σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρώπης, αλλά και διεθνώς, στους εξής τέσσερις παράγοντες¹²¹⁹:

Πρώτον, το κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον του νεοφιλελευθερισμού που προωθούσαν οι συντηρητικές βρετανικές κυβερνήσεις από το 1979 και η οικονομική ύφεση που δοκίμασε η χώρα στις αρχές της δεκαετίας του '90, έφεραν την οικονομική παρακμή στο εσωτερικό πολλών αστικών κέντρων. Η απορρύθμιση της οικονομίας ανάγκασε πολλές μικρομεσαίες επιχειρήσεις να φύγουν από τα κέντρα των πόλεων και να εγκατασταθούν σε μεγάλα εμπορικά και ψυχαγωγικά πάρκα της περιφέρειας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι τοπικές αρχές και οι εναπομείναντες επιχειρήσεις επιδίωκαν την αναβίωση της πόλης τους, ούτως ώστε να γίνουν πιο ελκυστικές στο καταναλωτικό κοινό. Η ηλεκτρονική παρακολούθηση διαμέσου των καμερών θα συνέβαλε καθοριστικά προς τον σκοπό αυτό, αφενός μεν με την

και λειτουργία των κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης στην Αγγλική πρωτεύουσα, βλ. ενδεικτικά McCahill & Norris 2002β και των ιδίων 2003.

¹²¹⁶ Norris 2012: 252.

¹²¹⁷ Naughton 2002: 372.

¹²¹⁸ Βλ. Norris & Armstrong 1999α: 42-55, καθώς επίσης, και τους Graham *et al.* 1996: 2, Phillips 1999: 123, Bright 2002: 376, Webster 2004: 234, Norris 2007: 150, Doherty *et al.* 2008: 301.

¹²¹⁹ Norris *et al.* 2004: 120-125.

εμπέδωση ενός αισθήματος ασφάλειας, κι αφετέρου δε με την ολοκληρωτική επιτήρηση των *‘περιθωριακών’* ομάδων του πληθυσμού (*‘urban underclass’*), οι οποίες ήταν απόρροια των συγκεκριμένων κυβερνητικών πολιτικών. Οι συγγραφείς αναφέρουν χαρακτηριστικά τα παραδείγματα της Ουγγαρίας μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, της Κίνας μετά την αυστηρή εφαρμογή ενός προγράμματος οικονομικής *‘φιλελευθεροποίησης’* και της Νότιας Αφρικής μετά την κατάρρευση του απαρτχάιντ, χώρες οι οποίες ακολουθούν (αν και σε σαφώς ηπιότερο βαθμό) τις εξελίξεις της Βρετανίας ως προς την εισαγωγή των ηλεκτρονικών μέσων παρακολούθησης.

Δεύτερον, στις αρχές της δεκαετίας του ’90, οπότε και ξεκίνησε η σαρωτική εγκατάσταση των συστημάτων βιντεοεπιτήρησης στη Μεγ. Βρετανία, δεν υπήρχε το θεσμικό πλαίσιο εκείνο που θα ρύθμιζε την ορθή χρήση λειτουργίας των κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης και θα προστάτευε τα προσωπικά δεδομένα των πολιτών. Παρά την ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο βρετανικό δίκαιο με τον Human Rights Act του 1998, την ψήφιση κατά το ίδιο έτος του αναθεωρημένου Data Protection Act¹²²⁰ και την ψήφιση του Regulation of Investigatory Powers Act του 2000, το θεσμικό πλαίσιο της Αγγλίας θεωρείται έως και σήμερα ανεπαρκές ως προς την ουσιαστική ρύθμιση ζητημάτων που άπτονται του σεβασμού των δικαιωμάτων κι ελευθεριών των πολιτών¹²²¹. Οι συγγραφείς σημειώνουν ότι χώρες με περιορισμένες συνταγματικές εγγυήσεις προστασίας του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής, όπως η Μεγ. Βρετανία και η Ουγγαρία, γνώρισαν μία ραγδαία εξάπλωση των συστημάτων ηλεκτρονικής παρακολούθησης. Αντιθέτως, σε χώρες όπως η Γερμανία, η Γαλλία¹²²², η

¹²²⁰ Ανάμεσα στα άλλα, το εν λόγω νομοθέτημα προέβλεπε την ανάρτηση πινακίδων που να ενημερώνουν το βρετανικό κοινό ότι εισέρχεται σε χώρο ηλεκτρονικής παρακολούθησης, καθώς επίσης, και να παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τους σκοπούς της επιτήρησης και με τον φορέα υλοποίησης του εκάστοτε προγράμματος, Cole 2004: 431.

¹²²¹ Για την κρατούσα νομοθετική ρύθμιση της βιντεοεπιτήρησης στη Μεγ. Βρετανία, βλ. McCahill & Norris 2002α: 49-54.

¹²²² Στη Γαλλία, για παράδειγμα, αρμόδια αρχή για την προστασία των προσωπικών ελευθεριών, όπως είναι το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής των πολιτών, είναι η *Εθνική Επιτροπή για την Προστασία των Δεδομένων που προέρχονται από την Πληροφοριακή Τεχνολογία* (Commission Nationale de l’Informatique et des Libertés/CNIL). Περαιτέρω, για την εισαγωγή της ηλεκτρονικής παρακολούθησης σε τοπικό επίπεδο απαιτείται αδειοδότηση από τις *Περιφερειακές Επιτροπές για τη*

Σουηδία¹²²³, η Δανία, η Νορβηγία, και η Ολλανδία οι οποίες έχουν θεσπίσει αρμόδια όργανα με σκοπό τον έλεγχο της *ορθολογικής, σκόπιμης και αναλογικής* χρήσης των βιντεοκαμερών, η επέκταση του φαινομένου είναι σαφώς πιο περιορισμένη (ειδικά όταν πρόκειται για επιτήρηση δημόσιων χώρων)¹²²⁴.

Τρίτον, η καλή δημοσιονομική κατάσταση της χώρας επέτρεψε την κάλυψη από τον κρατικό προϋπολογισμό επί σχεδόν δύο δεκαετίες ενός τεράστιου χρηματικού ποσού για την εφαρμογή του συγκεκριμένου τεχνοπροληπτικού μέτρου. Είναι παραδειγματική η οικονομική (εκτός των άλλων) στήριξη της εκάστοτε βρετανικής κυβέρνησης στην υλοποίηση προγραμμάτων που προέβλεπαν την εισαγωγή της βιντεοεπιτήρησης τόσο σε εθνικό, όσο και σε τοπικό επίπεδο, αντιμετωπίζοντάς την ως την κύρια στρατηγική ελέγχου της εγκληματικότητας.

Και τέταρτον, η έξαρση της τεχνοεποπτείας στη Μεγ. Βρετανία δεν συνδέθηκε αποκλειστικά με την εγκληματοπροληπτική ικανότητα του συγκεκριμένου μέτρου, όσο με τη *συμβολική* αξία που είχε στη συνείδηση του βρετανικού λαού ότι *‘κάτι γίνεται’* σχετικά με την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου. Από την αρχή της ευρείας εισαγωγής των CCTV στη Μεγ. Βρετανία δεν είχε προηγηθεί καμία συστηματική εκτίμηση αναφορικά με την αποτρεπτική αποτελεσματικότητα του εν λόγω μέσου ηλεκτρονικής εποπτείας, με εξαίρεση τις έρευνες των Ditton και Short από τις οποίες, μάλιστα, εξήχθησαν αντιφατικά συμπεράσματα, όπως είδαμε προηγουμένως. Η βιντεοεπιτήρηση, συνεπώς, αποτέλεσε μία ξεκάθαρη πολιτική

Βιντεοεπιτήρηση (Commissions Départementales de Vidéosurveillance/CDV), οι οποίες έχουν συσταθεί για τον σκοπό αυτό, Hempfel and Töpfer, 2009: 171. Για περισσότερα στοιχεία αναφορικά με την εξάπλωση του φαινομένου και τους μηχανισμούς που ρυθμίζουν τη λειτουργία του στη Γαλλία, βλ. μεταξύ άλλων Ocqueteau 2001α: 103-108 και του ιδίου 2001β: 12-17.

¹²²³ Στη Σουηδία αντιστοιχούσε μέχρι πρόσφατα μία κάμερα ‘του δρόμου’ για κάθε 300 πολίτες. Παρόλα αυτά, οφείλουμε να αναφέρουμε πως κατά την περίοδο 2004-2008, η κυβέρνηση αποφάσισε την επέκταση των καμερών ασφαλείας στους δημόσιους χώρους, καθώς επίσης, και ότι από τις αρχές του 2009 θα ήταν δυνατή η παρακολούθηση και αποθήκευση δεδομένων για όλες τις κλήσεις από και προς το εξωτερικό, φαξ και μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου για την προστασία της εθνικής ασφάλειας και την αντιμετώπιση του κινδύνου της τρομοκρατίας, Παπαθεοδώρου 2009: 55.

¹²²⁴ Βλ. Gras 2004: 216-229, Norris 2012: 252.

επιλογή η οποία υποστηρίχθηκε από τα βρετανικά MME¹²²⁵ και από τον βρετανικό πληθυσμό ως αντίδραση στην αποτυχημένη αντεγκληματική δραστηριότητα των προηγούμενων δεκαετιών που ακολουθούσε ένα προνοιακό μοντέλο.

Ως προς την *αποτελεσματικότητα* των συστημάτων CCTV για την αποτροπή της εγκληματικότητας και τη μείωση του φόβου του εγκλήματος, σε έκθεση του βρετανικού Υπουργείου Εσωτερικών το 2005 οι Martin Gill και Angela Spriggs διαπίστωσαν τα εξής, αφού προηγουμένως μελέτησαν 13 προγράμματα εφαρμογής κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης που ήταν εγκατεστημένα σε διαφορετικά περιβάλλοντα, όπως αστικά κέντρα, χώρους στάθμευσης, νοσοκομεία και οικιστικές περιοχές: τα συστήματα ηλεκτρονικής παρακολούθησης δεν μείωσαν αισθητά τους δείκτες της καταγεγραμμένης εγκληματικότητας στις εποπτευόμενες περιοχές (με εξαίρεση τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και κυρίως τις κλοπές οχημάτων), ούτε συνέβαλαν στην ενίσχυση του αισθήματος ασφάλειας των πολιτών. Η χρήση τους αποδείχθηκε περισσότερο αποτελεσματική για την προστασία προσώπων και αγαθών σε μικρούς, κλειστούς και καλά φωτιζόμενους χώρους ελεγχόμενης πρόσβασης (κυρίως χώρους στάθμευσης) και τούτο σε συνδυασμό με μέτρα κλασικής αστυνόμευσης (όπως αστυνομική παρουσία), παρά σε ανοιχτούς δημόσιους χώρους όπου ο επίδοξος δράστης γνωρίζει την ύπαρξη των βιντεοκαμερών και μπορεί να λάβει τις απαραίτητες προφυλάξεις ώστε να αποφύγει την ταυτοποίηση και τη

¹²²⁵ Ενδεικτικά να αναφέρουμε ότι η καθημερινή εφημερίδα Guardian είχε το 1993 μόνο 15 άρθρα που πραγματεύονταν κάποιο γεγονός σε σχέση με τη βιντεοεπιτήρηση, τα οποία ανήλθαν στα 50 το 1995 και στα 275 το 2000. Ένας από τους λόγους που οι πληροφορίες γύρω από τα συστήματα CCTV έχουν προβληθεί ως ειδήσεις από τα βρετανικά MME, είναι ότι αυτές πληρούν λίγο έως πολύ, όλα τα βασικά κριτήρια για να συμβεί κάτι τέτοιο, δηλ. της *αμεσότητας* (immediacy), της *καινοτομίας* (novelty), της *δραματοποίησης* (dramatization), της *απλούστευσης* (simplification), της *προσωποποίησης* (personalization), αλλά και της εμμονής με την *προβολή της βίας*, McCahill & Norris 2002α: 28. Για μια πιο αναλυτική και ολοκληρωμένη παρουσίαση των στοιχείων που καθορίζουν την αξία της είδησης (news values), βλ. Λαμπροπούλου 1997: 34-42. Επιπρόσθετα, όπως προέκυψε από την έρευνα των McCahill και Norris η οποία επικεντρώθηκε στη μελέτη των άρθρων γύρω από τη βιντεοεπιτήρηση σε τέσσερις εφημερίδες (Evening Standard, Daily Telegraph, Guardian και Wands News), τα βρετανικά έντυπα Μέσα κρατούν περισσότερο μία θετική στάση απέναντι σε αυτή τη μορφή τεχνικής πρόληψης, McCahill & Norris 2002α: 28-31, 37, 47-48.

μετέπειτα σύλληψη. Από την έρευνα προέκυψε, επίσης, ότι ο κίνδυνος θυματοποίησης παρέμενε ο ίδιος ανεξάρτητα από τη λειτουργία των καμερών¹²²⁶.

Σε παρόμοια ερευνητικά πορίσματα κατέληξαν οι Welsh και Farrington (2002, 2003, 2004, 2006), των οποίων οι μελέτες είχαν ξεκινήσει ήδη στις αρχές του 2000 για λογαριασμό και πάλι του βρετανικού Υπουργείου Εσωτερικών. Οι συγγραφείς επικεντρώθηκαν στην αποτελεσματικότητα της βιντεοεπιτήρησης στη μείωση της εγκληματικότητας, μέσα από τη λειτουργία των καμερών σε τρία διαφορετικά δημόσια περιβάλλοντα: τα αστικά κέντρα, τις δημόσιες συγκοινωνίες και τους χώρους στάθμευσης οχημάτων. Μέσα από την ανάλυση των αποτελεσμάτων των ερευνών τους, απεδείχθη ότι οι κάμερες κατάφεραν να μειώσουν κατά 8% την καταγεγραμμένη εγκληματικότητα στις ‘πειραματικές’ περιοχές σε σχέση με τις περιοχές ‘ελέγχου’. Τη συντριπτικά μεγαλύτερη εγκληματοπροληπτική δεινότητα φάνηκε να επιδεικνύουν οι κάμερες που ήταν εγκατεστημένες σε χώρους στάθμευσης (καταφέροντας να μειώσουν τις κλοπές οχημάτων κατά 41%), ενώ ακολούθησαν οι κάμερες που είχαν τοποθετηθεί στα κέντρα των πόλεων (μείωση της εγκληματικότητας κατά 7%), κι εκείνες στις δημόσιες συγκοινωνίες (μείωση της εγκληματικότητας κατά 6%)¹²²⁷.

Περαιτέρω, η μετα-ανάλυση των αποτελεσμάτων άλλων ερευνών για τη βιντεοεπιτήρηση που πραγματοποίησαν μεταγενέστερα οι ίδιοι συγγραφείς (2009), κατέληξε σε παρόμοια συμπεράσματα. Πιο αναλυτικά, οι κάμερες έδρασαν περισσότερο αποτρεπτικά στους δημόσιους χώρους στάθμευσης οχημάτων (καταφέροντας να μειώσουν θεαματικά τις κλοπές, ληστείες και διαρρήξεις οχημάτων), σε σύγκριση με άλλα δημόσια περιβάλλοντα όπου ήταν τοποθετημένες (όπως είναι τα αστικά κέντρα, οι οικιστικές περιοχές και τα μέσα μαζικής μεταφοράς). Επιπλέον, τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης είχαν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στη μείωση του εγκλήματος στη Μεγ. Βρετανία, παρά σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και τις ΗΠΑ, κάτι το οποίο αποδίδεται σύμφωνα με τους ερευνητές σε διάφορους λόγους (όπως είναι η απουσία άλλων μέτρων περιστασιακής

¹²²⁶ Βλ. εκτενώς Gill & Spriggs 2005 (ιδίως τις σσ. 19-62).

¹²²⁷ Welsh & Farrington 2009: 719.

πρόληψης, καθώς και η μεγαλύτερη αποδοχή της βιντεοεπιτήρησης από το βρετανικό κοινό)¹²²⁸.

Σε μία ακόμη έρευνα των Gill και συνεργατών (2007) που πραγματοποιήθηκε σε οχτώ διαφορετικές περιοχές της Μεγ. Βρετανίας με όμοια δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά (φτωχές και υποβαθμισμένες, κυρίως, περιοχές με προβλήματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς και παραβατικότητας ανηλίκων), μελετήθηκαν τα ποσοστά της θυματοποίησης, του φόβου του εγκλήματος, καθώς και της αποδοχής που απολάμβανε αυτή η μορφή τεχνικής πρόληψης από τους κατοίκους, την περίοδο πριν και μετά την εγκατάσταση των καμερών. Συνοπτικά, ανάμεσα στις δύο ερευνητικές περιόδους ο φόβος του εγκλήματος μειώθηκε και το αίσθημα ασφάλειας αυξήθηκε στις περιοχές όπου είχαν εγκατασταθεί οι κάμερες παρακολούθησης, όχι όμως σε στατιστικά σημαντικό βαθμό.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, μετά την εισαγωγή των καμερών παρακολούθησης αυξήθηκε η κυκλοφορία των κατοίκων στις επιτηρούμενες περιοχές καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας, κάτι το οποίο, όμως, συνδέθηκε περισσότερο με το γεγονός ότι δεν είχαν εμπειρία προηγούμενης θυματοποίησης και όχι με την επίδραση των συστημάτων CCTV ως προς τη δημιουργία 'πιο ασφαλούς' κλίματος στις περιοχές αυτές. Τέλος, η έρευνα έδειξε αρχικά υψηλά ποσοστά αποδοχής του εν λόγω τεχνοπροληπτικού μέτρου, τα οποία μειώθηκαν μετά την εφαρμογή της βιντεοεπιτήρησης στις περιοχές αυτές. Γενικά, οι ερευνητές κατέληξαν πως οι κάμερες ασφαλείας δεν επέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα στη μείωση της εγκληματικότητας, και κατά συνέπεια, της ανασφάλειας που προκαλείται από αυτήν¹²²⁹.

Ενδεικτική είναι η ανακοίνωση του Viido (Visual images, identifications and detections office) της Scotland Yard τον Μάιο του 2008, όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Παπαθεοδώρου (2009), ότι μόνο το 3% των κλοπών και ληστειών σε δημόσιους χώρους εξιχνιάστηκε χάρη στην ύπαρξη καμερών ασφαλείας και αυτό γιατί η αποτρεπτική τους δυνατότητα είναι εξ αντικειμένου περιορισμένη, καθώς ο

¹²²⁸ Βλ. Welsh & Farrington 2009: 716-745.

¹²²⁹ Βλ. Gill *et al.* 2007: 304-324.

εντοπισμός του δράστη είναι συχνά δύσκολος λόγω τεχνικών προβλημάτων των συστημάτων παρακολούθησης (ακατάλληλη γωνία λήψης, χαμηλή ανάλυση εικόνας, ελλιπής φωτισμός). Επιπρόσθετα, το Viido σημείωνε στην έκθεσή του ότι παρά την εγκατάσταση 500 χιλ. καμερών στο Λονδίνο είναι αδύνατη η απόλυτη κάλυψη των δημόσιων χώρων και ανέφικτη η επεξεργασία των δεδομένων τα οποία αυτές συλλέγουν καθημερινά, λόγω έλλειψης επαρκούς αστυνομικού προσωπικού. Με βάση αυτά τα στοιχεία, οι αρχές της Scotland Yard οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα ότι το δίκτυο συστημάτων ηλεκτρονικής παρακολούθησης στο Λονδίνο λειτουργεί μεν ως μηχανισμός εμπέδωσης της δημόσιας ασφάλειας, αλλά είναι αβέβαιη η αποτρεπτική του ισχύς και κατ' επέκταση αμφίβολη η αναλογία κόστους-οφέλους στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής¹²³⁰.

β) Η βιντεοεπιτήρηση στην Ελλάδα

Η μαζική κι εκτεταμένη εγκατάσταση καμερών παρακολούθησης για λόγους ασφάλειας και αποτροπής της εγκληματικότητας στη χώρα μας ξεκίνησε το 2004 παραμονές της διεξαγωγής των *Ολυμπιακών Αγώνων* (ΟΑ)¹²³¹. Το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης δημιούργησε με τον Ν. 2833/2000 μία αυτόνομη υπηρεσία της Ελληνικής Αστυνομίας τη *Διεύθυνση Ασφάλειας Ολυμπιακών Αγώνων* (ΔΑΟΑ). Κύριοι στόχοι της υπηρεσίας αυτής ήταν ο σχεδιασμός, η εφαρμογή και ο συντονισμός των επιχειρησιακών στρατηγικών για την ασφάλεια κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών και Παραολυμπιακών Αγώνων, καθώς και της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Άμεση προτεραιότητα της ελληνικής κυβέρνησης τέθηκε, αφενός, η

¹²³⁰ Παπαθεοδώρου 2009: 53-54.

¹²³¹ Η χώρα μας κατά τη διάρκεια των Αγώνων φιλοξένησε 10.500 αθλητές, 202 αντιπροσωπείες από τις συμμετέχουσες χώρες, 6.700 τεχνικούς παράγοντες, 21.600 δημοσιογράφους και ξένους ανταποκριτές, 35.000 χορηγούς, 5.800 μέλη τόσο της Διεθνούς, όσο και των Εθνικών Οργανωτικών Επιτροπών των Ολυμπιακών Αγώνων, εκπροσώπους κρατών, καθώς κι έναν τεράστιο αριθμό επισκεπτών, ο οποίος δεν έχει ακόμη διευκρινιστεί με ακρίβεια (εκτιμάται στα 2 εκατ.). Επιπροσθέτως, περισσότεροι από 150.000 εθελοντές έλαβαν μέρος στις τελετές έναρξης και λήξης των ΟΑ. Επομένως, για την ασφάλεια των Αγώνων επιστρατεύτηκαν 47.000 αστυνομικοί υπάλληλοι, 11.000 στρατιώτες, 2.000 υπάλληλοι των αντιτρομοκρατικών μονάδων, 1.800 άτομα στα κέντρα επιχειρησιακών σχεδιασμών, 5.000 συνοριοφύλακες, ενώ πραγματοποιήθηκαν 8.000 αστυνομικές περιπολίες, Lambropoulou 2004 και της ίδιας 2011: 1284.

καλλιέργεια ενός απολύτως ασφαλούς Ολυμπιακού περιβάλλοντος διαμέσου της λήψης μέτρων τα οποία δεν θα διασάλευν την ομαλή διεξαγωγή των Αγώνων, καθώς και την καθημερινή ζωή των ελλήνων πολιτών, κι αφετέρου η ευαισθητοποίηση του κοινού για θέματα που σχετίζονταν με την ασφάλειά του¹²³².

Με την Ελλάδα να είναι η πρώτη χώρα που διοργάνωνε ΟΑ μετά την παγκόσμια αναταραχή που προκλήθηκε από τα τρομοκρατικά γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στις ΗΠΑ, δημιουργήθηκε μία διεθνής Ολυμπιακή Συμβουλευτική Ομάδα στον τομέα της Ασφάλειας (Olympics Advisory Security Team)¹²³³, η οποία θα παρείχε στις ελληνικές αρχές την κατάλληλη τεχνογνωσία κι επιμόρφωση για την αποτροπή οποιωνδήποτε κινδύνων. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα 'υπερ-πανοπτικό' ('super-panopticon') σύστημα τεχνοεπιτήρησης, μεταμορφώνοντας την ελληνική πρωτεύουσα σε οχυρωμένο ηλεκτρονικά φρούριο απέναντι σε οποιαδήποτε τρομοκρατική απειλή (εγχώρια ή/και διεθνή). Κάτι τέτοιο συνεπαγόταν την ενεργή συνδρομή στις επιχειρήσεις διεθνών οργανισμών και μυστικών υπηρεσιών, όπως του NATO¹²³⁴, του FBI και της CIA, και την αγορά με οποιοδήποτε κόστος των πιο εξελιγμένων τεχνολογικά μέσων παρακολούθησης από τις ΗΠΑ και την Ευρώπη¹²³⁵.

Αξίζει να αναφέρουμε το κόστος της επένδυσης από πλευράς ελληνικού κράτους στην αγορά ηλεκτρονικών συστημάτων ασφάλειας το οποίο άγγιξε, σύμφωνα με την Απολογιστική Έκθεση της ΕΛΑΣ του 2005, το 1,5 δισ. ευρώ¹²³⁶. Τα 250 εκατ. ευρώ

¹²³² Η ΔΑΟΑ συνεργάστηκε με άλλους 72 δημόσιους φορείς και υπηρεσίες της χώρας, ανάμεσα στις οποίες συγκαταλέγεται η Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας, το Εθνικό Κέντρο Άμεσης Βοήθειας, η Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας και η Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία, Lambropoulou 2004 και της ίδιας 2011: 1281.

¹²³³ Η οποία αποτελούνταν από τις εξής επτά χώρες: Γαλλία, Γερμανία, Ισραήλ, Ισπανία, ΗΠΑ, Βρετανία και Αυστραλία.

¹²³⁴ Η εμπλοκή του NATO περιελάμβανε: α) 24ωρη επιτήρηση του εναέριου χώρου μέσω συστημάτων ραντάρ (AWACS), β) παρουσία και διενέργεια νηοψιών στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου, γ) ανταλλαγή και διαχείριση πληροφοριών και δ) παροχή εξοπλισμού για την αντιμετώπιση χημικής, βιολογικής, ραδιολογικής και πυρηνικής απειλής, βλ. <http://www.hellenicpolice.gr>.

¹²³⁵ Samatas 2004: 115 και του ιδίου 2007: 221, 224.

¹²³⁶ Το ποσό αυτό ήταν υπερδιπλάσιο του κόστους των Ολυμπιακών Αγώνων στο Σίδνεϋ το 2000, Samatas 2004: 116 και του ιδίου 2007: 225. Με την ανάληψη της ελληνικής προεδρίας για τη διεξαγωγή των Αγώνων, το συνολικό κόστος υπολογιζόταν στα δύο δισ. ευρώ (ποσό το οποίο

διατέθηκαν μόνο για την αγορά και εγκατάσταση του εξελιγμένου πληροφοριακού συστήματος C4I (ακρωνύμιο των λέξεων Command, Control, Coordination, Communications και Integration)¹²³⁷. Για τη λειτουργία του C4I εκπαιδεύτηκαν περίπου 4 χιλ. υπάλληλοι της Ελληνικής Αστυνομίας, του Λιμενικού και του Πυροσβεστικού Σώματος, των Ενόπλων Δυνάμεων, του ΕΚΑΒ, του ΣΔΟΕ, των τελωνείων κ.ά., ενώ κύριος κατασκευαστής και πάροχος του συστήματος προς το ελληνικό κράτος ήταν η εταιρία SAIC (Science Applications International Corporation)¹²³⁸.

Στο C4I ήταν ενσωματωμένα 30 διαφορετικά υπο-συστήματα ηλεκτρονικής εποπτείας (εναέριες παρακολουθήσεις, κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, συστήματα πυρασφάλειας, κέντρα ελέγχου, κ.ά.). Παρά ταύτα, εξαιτίας της τεράστιας πολυπλοκότητας και των τεχνικών προβλημάτων που παρουσίαζε στην κεντρική λογισμική του πλατφόρμα (με την ονομασία Event Incident Management tool)¹²³⁹, το

δαπανήθηκε σχεδόν εξ ολοκλήρου στον τομέα της ασφάλειας για την αγορά του κατάλληλου ηλεκτρονικού και εκπαιδευτικού εξοπλισμού). Πρόκειται για τη μεγαλύτερη επένδυση στον τομέα της ασφάλειας από διοργανώτρια χώρα Ολυμπιακών Αγώνων (αν αναλογιστούμε πως ήταν η μικρότερη σε μέγεθος χώρα που διοργάνωσε Ολυμπιακούς Αγώνες με εξαίρεση τη Φινλανδία το 1952), Παπαθεοδώρου 2009: 67, Lambropoulou 2004 και της ίδιας 2011: 1284-1285.

¹²³⁷ Το C4I είναι ένα διεθνές μοντέλο διαχείρισης μεγάλων γεγονότων το οποίο ήταν προορισμένο αρχικά να συντονίζει επιχειρήσεις στρατιωτικού τύπου, αφού αφορά τη Διοίκηση (Command), τον Έλεγχο (Control), τον Συντονισμό (Coordination), τις Πληροφορίες (Communication) και την Ενοποίηση-Ολοκλήρωση (Integration), Χαϊνάς 2011: 871 (υποσημ. 48).

¹²³⁸ Πρόκειται για τη συντονίστρια εταιρεία ενός διεθνούς δικτύου εταιρειών τηλεπικοινωνιακών και πληροφοριακών συστημάτων, το οποίο συμπεριλαμβάνει τις Siemens, Nokia, AMS, E Team, καθώς και τις ελληνικές ALTEC, DIEKAT και Pouliadis-PC Systems. Η συμφωνία υπεγράφη τον Μάιο του 2003 στο San Diego της Αμερικής (έδρα της SAIC), Lambropoulou 2004 και της ίδιας 2011: 1282-1283 (υποσημ. 50). Ήταν η ίδια εταιρεία που ανέλαβε τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των συστημάτων ασφαλείας στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Σίδνεϊ το 2000 και στους χειμερινούς Αγώνες του Salt Lake City το 2002, γι' αυτό και θεωρούνταν κορυφαία και με μακρόχρονη πείρα στον τομέα αυτό, Samatas 2004: 116 και του ιδίου 2007: 226.

¹²³⁹ Η ανεπιτυχής προσπάθεια του συστήματος C4I να λειτουργήσει ολοκληρωμένα, αποδόθηκε αφενός στην έντονη γραφειοκρατία των ελληνικών αρμόδιων υπουργείων, κι αφετέρου στις καθυστερήσεις παράδοσης του έργου από την υπεύθυνη εταιρεία. Παρ' όλα αυτά, 'αχίλλειος πτέρνα' του συστήματος αποδείχθηκε ότι ήταν κάποιες δυσλειτουργίες τεχνικής φύσεως. Από τις πιλοτικές εφαρμογές που πραγματοποιήθηκαν σε κάποια από τα υποσυστήματα του C4I, σημειώθηκε αποτυχία και στις τρεις βασικές προϋποθέσεις λειτουργίας όπως: της αυτόνομης λειτουργίας του κάθε

C4I δεν κατέστη δυνατό να τεθεί εξ ολοκλήρου σε εφαρμογή όπως αρχικά υπολογιζόταν, με το Ψηφιακό Συγκαναλικό Ραδιοδίκτυο TETRA (Terrestrial Trunked Radio) να είναι το μοναδικό ασύρματο τηλεπικοινωνιακό υποσύστημα του C4I που λειτούργησε και είχε στη διάθεσή της η Ελληνική Αστυνομία κατά την περίοδο των Αγώνων¹²⁴⁰. Συμπληρωματικά με το TETRA λειτούργησαν τόσο το υποσύστημα με την ονομασία 'Traficon', το οποίο περιελάμβανε ένα δίκτυο κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης για τον έλεγχο της οδικής κυκλοφορίας στους δρόμους της Αττικής, όσο και το σύστημα αυτόματου εντοπισμού οχημάτων (Automatic Vehicle Locator/AVL). Και τα τρία αυτά υποσυστήματα λειτούργησαν εντελώς αυτόνομα και όχι σαν μέρος του ενιαίου συστήματος παρακολούθησης C4I όπως είχε προβλεφθεί αρχικά¹²⁴¹.

Υπολογίζεται ότι από το 2002 έως και το 2004 είχε εγκατασταθεί και λειτουργούσε (επί 24ώρου βάσεως) ένα εκτεταμένο δίκτυο παρακολούθησης αποτελούμενο από 1.250-1.600 κάμερες, οι οποίες κάλυπταν τις κεντρικές οδικές αρτηρίες της μητροπολιτικής Αθήνας, καθώς και όλες τις Ολυμπιακές Εγκαταστάσεις (Olympic Venues)¹²⁴². Εκτός του Ολυμπιακού Χωριού και του Ολυμπιακού Σταδίου τα οποία αποτελούσαν τους κύριους στόχους της τεχνοεποπτείας¹²⁴³, εξελιγμένα συστήματα CCTV είχαν τοποθετηθεί σε μεγάλη έκταση στον Διεθνή Αερολιμένα 'Ελευθέριος

υποσυστήματος, της ταυτόχρονης διασύνδεσης πολλών υποσυστημάτων μεταξύ τους και της στήριξης από το κεντρικό σύστημα ενός μεγάλου αριθμού χρηστών κάθε φορά (η αρχική συμφωνία με τη SAIC έκανε λόγο για παράλληλη χρήση του συστήματος από 1.200 χρήστες!). Σύμφωνα με πηγές που προέρχονται από τους τεχνικούς του C4I, αν κατά τη διάρκεια των Αγώνων συνδέονταν στο κεντρικό υποσύστημα με την ονομασία Command Decision Support System (CDSS) περισσότεροι από 80 χρήστες ταυτόχρονα, το σύστημα κατέρρεε αυτόματα. Σε κάθε περίπτωση, το C4I αποδείχθηκε 'μερικώς' λειτουργικό τόσο κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών και Παραολυμπιακών Αγώνων, όσο και μετά σαν παρακαταθήκη στον τομέα της ασφάλειας στη μετα-ολυμπιακή Ελλάδα, Samatas 2007: 227-228.

¹²⁴⁰ Πρόκειται για παραλλαγή (αναβαθμισμένη μεν αλλά πιο πολύπλοκη δε) του παλαιότερου συστήματος τηλεπικοινωνίας της ΕΛΑΣ με την ονομασία 'Πήγασος', Samatas 2007: 230.

¹²⁴¹ Samatas 2007: 227 και του ιδίου 2008: 348-349.

¹²⁴² Πιο αναλυτικά, 903 κάμερες ασφαλείας μερικές από τις οποίες ήταν τοποθετημένες σε ένα αερόπλοιο (zeppelin), σε 8 σκάφη της ακτοφυλακής, σε 3 ελικόπτερα της αστυνομίας, καθώς και σε 293 σημεία του οδικού δικτύου του Νομού Αττικής, παρείχαν περιμετρική επιτήρηση σε 39 Ολυμπιακές Εγκαταστάσεις οι οποίες στην πορεία ανήλθαν στις 126, Lambropoulou 2004.

¹²⁴³ Στα οποία υπολογίζεται ότι υπήρχε μία βιντεοκάμερα για κάθε 50 μέτρα, Samatas 2004: 116 και του ιδίου 2007: 225.

Βενιζέλος' (400 βιντεοκάμερες), στο ΜΕΤΡΟ της Αθήνας (200 βιντεοκάμερες σε 18 σταθμούς), στο κεντρικό λιμάνι του Πειραιά (200 βιντεοκάμερες), στο εθνικό οδικό δίκτυο (700 βιντεοκάμερες), καθώς και σε διάφορα κομβικά σημεία των Ολυμπιακών πόλεων, οι οποίες επρόκειτο να φιλοξενήσουν κάποια από τα αθλητικά γεγονότα (όπως οι Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο, Βόλος και Αρχαία Ολυμπία)¹²⁴⁴.

Επιπρόσθετα, για την πρόσβαση των ατόμων και των οχημάτων στις επιμέρους ολυμπιακές εγκαταστάσεις είχαν γίνει ειδικές μελέτες εκτίμησης της επικινδυνότητας, είχαν προβλεφθεί ζώνες ελεγχόμενης εισόδου, κυκλοφορίας και στάθμευσης των οχημάτων, και χρησιμοποιήθηκε μία ποικιλία σύγχρονων τεχνικών και μέσων επιτήρησης¹²⁴⁵. Σε γενικές γραμμές, στα επιμέρους επιχειρησιακά κέντρα (εκ των οποίων τα 130 ήταν σταθερά και τα 5 φορητά) εγκαταστάθηκαν οι πιο εξελιγμένες συσκευές ανάλυσης πληροφοριών, ήχου και εικόνας, οι οποίες επέτρεπαν την αξιολόγηση της εκάστοτε κατάστασης σε πραγματικό χρόνο, τη χάραξη στρατηγικού σχεδιασμού και λήψη αποφάσεων, τη διαδραστική συνεργασία ανάμεσα στα στρατηγικά κέντρα όλων των σωμάτων ασφαλείας της χώρας (όπως της αστυνομίας, του λιμενικού, της πυροσβεστικής, του Εθνικού Κέντρου Άμεσης Βοήθειας, της ακτοφυλακής και του στρατού), καθώς και τη διασύνδεση με πολλαπλές βάσεις δεδομένων του εξωτερικού (όπως της Europol και του Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν)¹²⁴⁶.

Συνοψίζοντας, τα όσα έχουν έως τώρα αναφερθεί, θα λέγαμε πως η Ελλάδα υπό το εγχείρημα ή/και πρόσχημα της διοργάνωσης των ΟΑ ακολούθησε αναπόφευκτα την επιτηρητική 'μανία' άλλων δυτικών κρατών, υιοθετώντας σύγχρονες πρακτικές παρακολούθησης¹²⁴⁷. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, είδαμε η τεχνολογία να τίθεται στην

¹²⁴⁴ Samatas 2004: 116, του ιδίου 2007: 225 και του ιδίου 2008: 348.

¹²⁴⁵ Για την ολοκληρωμένη επιτήρηση ενός τόσο μεγάλου αθλητικού γεγονότος, εκτός από το πολυπληθές έμπυχο δυναμικό απαιτούνταν μία τεράστια γκάμα τεχνολογικού εξοπλισμού και μέσων. Συγκεκριμένα, το προσωπικό ασφαλείας είχε στη διάθεσή του 963 μαγνητικές πύλες, 261 συσκευές X-rays, 520 φορητούς ανιχνευτές μετάλλων, 496 καθρέπτες ελέγχου οχημάτων, 39 συσκευές ανίχνευσης εκρηκτικών, 21.262 ασυρμάτους επικοινωνιών, 4.205 συστήματα εντοπισμού οχημάτων, κ.ο.κ., Χαϊνάς 2011: 871.

¹²⁴⁶ Lambropoulou 2004, της ίδιας 2011: 1283-1284, Samatas 2007: 225-227.

¹²⁴⁷ Πανούσης 2007: 155-156.

υπηρεσία της ασφάλειας και να εγκαθίσταται ένα ευρύ *πλέγμα ηλεκτρονικής εποπτείας* σε διάφορα σημεία της αθηναϊκής πρωτεύουσας (μέσα μαζικής μεταφοράς, αυτοκινητόδρομους, λιμάνια, αεροδρόμια, γήπεδα, τράπεζες, εμπορικά καταστήματα, περίπτερα, ακόμη και σε ιδιωτικά σχολεία κι εκκλησίες). Έκτοτε, ο διάλογος στρέφεται γύρω από το εάν είναι αναγκαία και σκόπιμη η διατήρησή τους στη μετα-ολυμπιακή εποχή, δεδομένου του σκεπτικισμού που απορρέει ως προς την *παραβίαση* των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων.

Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ) ήταν το αρμόδιο όργανο για τη γνωμοδότηση της συνταγματικότητας εγκατάστασης των καμερών κατά τη διάρκεια των Αγώνων. Από τον Σεπτέμβριο του 2000 η Αρχή με οδηγία της (την 1122 του 2000)¹²⁴⁸ είχε απαγορεύσει τη λειτουργία των κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης σε δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους και συγκεκριμένα *«την καταγραφή, την επεξεργασία και τη φύλαξη των προσωπικών δεδομένων που προκύπτουν από τη χρήση των μηχανών λήψεως σε σταθερή, μόνιμη και διαρκή βάση»*. Η χρήση των συστημάτων βιντεοεπιτήρησης επιτρεπόταν μόνο στις περιπτώσεις εξυπηρέτησης των αναγκών της οδικής κυκλοφορίας και της προστασίας προσώπων και αγαθών, σύμφωνα πάντα με τις αρχές της *αναγκαιότητας* και της *αναλογικότητας*. Κατά συνέπεια, μόνο όταν συνέτρεχαν και τα δύο αυτά κριτήρια *νομιμότητας* θα μπορούσε η ΑΠΔΠΧ να εκδώσει ειδική άδεια στις δικαστικές και αστυνομικές αρχές της χώρας να προβούν στη χρήση των καμερών ασφαλείας¹²⁴⁹.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, τον Μάιο του 2004 η εν λόγω Αρχή έδωσε άδεια στην Ελληνική Τροχαία να εγκαταστήσει βιντεοκάμερες στους δρόμους της Αθήνας (Απόφαση 28/2004 ΑΠΔΠΧ)¹²⁵⁰ κατά τη διάρκεια της *‘Επιχειρησιακής Φάσης’* των Αγώνων, σύμφωνα με τη σχετική οδηγία που προαναφέραμε και υπό τον όρο η χρήση της ηλεκτρονικής παρακολούθησης να τερματιστεί μετά τη λήξη των Αγώνων.

¹²⁴⁸ Απόφαση με αριθμό 1122/2000 της ΑΠΔΠΧ με τίτλο *«Οδηγία για τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης»*.

¹²⁴⁹ Βλ. Samatas 2004: 123, Σωτηροπούλου 2007: 41-44, 54-59, 118-119 (και την εκεί υποσημ.). Πιο συγκεκριμένα, η επεξεργασία των δεδομένων που θα προέκυπταν από τις κάμερες ασφαλείας θα γινόταν υπό τις προϋποθέσεις που ορίζει ο Ν. 2472/1997 και τις οποίες εξετάσαμε στην παρ. 3.3.1..

¹²⁵⁰ Βλ. Σωτηροπούλου 2007: 118-119.

Συνεπώς, η χρήση των κυκλωμάτων παρακολούθησης θεωρούνταν νόμιμη από την 1^η Ιουλίου έως την 1^η Οκτωβρίου του 2004 με την προϋπόθεση να μην είναι δυνατή η λήψη και ακρόαση οποιασδήποτε προσωπικής συνομιλίας περιοίκων και περαστικών, όπως επίσης, και να μην είναι έτσι τοποθετημένα ώστε να επιτρέπουν τη λήψη και καταγραφή εικόνων σε εισόδους, κοινόχρηστους κι εσωτερικούς χώρους οικιών¹²⁵¹. Θα έπρεπε, τέλος, η τεχνοεπιτήρηση να συνοδεύεται από ευδιάκριτη προειδοποιητική σήμανση που να ενημερώνει τους πολίτες ότι εισέρχονται σε χώρους οι οποίοι εποπτεύονται ηλεκτρονικά και τα δεδομένα που λαμβάνονται να τηρούνται μόνο για 7 ημέρες¹²⁵².

Στη συνέχεια, μετά το τέλος των Ολυμπιακών και Παραολυμπιακών Αγώνων η ελληνική κυβέρνηση υπέβαλε αίτημα διαμέσου του αρμόδιου Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (και συγκεκριμένα της ΔΑΟΑ) προς την Αρχή, σχετικά με τη μετα-ολυμπιακή συνέχιση κι επέκταση της χρήσης των καμερών στους δρόμους με σκοπό τη διαχείριση της οδικής κυκλοφορίας. Έτσι, τον Νοέμβριο του 2004 η ΑΠΔΠΧ ενέκρινε την παράταση της λειτουργίας των συστημάτων CCTV σε κεντρικούς δρόμους μεγάλης κυκλοφορίας για μία περίοδο έξι μηνών και με τον περιορισμό ότι η καταγραφή θα αφορά μόνο τις περιπτώσεις οδικών παραβάσεων, χωρίς να επιτρέπεται καμία ανάμειξη σε θέματα δημόσιας ασφάλειας (Απόφαση 63/2004 ΑΠΔΠΧ). Η σημαντικότερη προϋπόθεση για την εφαρμογή της απόφασης αυτής ήταν η αφαίρεση 32 καμερών που ήταν εγκατεστημένες σε σημεία που δεν δικαιολογούνταν να επιτηρούνται, αφού επρόκειτο για δρόμους περιορισμένης κυκλοφορίας όπως πλατείες, πάρκα, πεζόδρομους και χώρους συνάθροισης πολιτών (π.χ. εισόδους θεάτρων)¹²⁵³.

¹²⁵¹ Να αναφερθεί, στο σημείο αυτό, ότι η ΑΠΔΠΧ με την υπ' αριθμόν 84/2002 απόφασή της είχε εγκρίνει την εγκατάσταση και λειτουργία μηχανημάτων βιντεοπαρακολούθησης στην κεντρική είσοδο και στους κοινόχρηστους χώρους των ξενοδοχειακών μονάδων. Σε κάθε περίπτωση, η εγκατάσταση κάμερας που επιτρέπει τον έλεγχο των εισόδων των κατ' ιδίαν δωματίων δεν είναι σύνομη, καθώς θίγει υπέρμετρα την ιδιωτικότητα και την προσωπικότητα πελατών και τρίτων ατόμων, Σωτηροπούλου 2007: 103-104.

¹²⁵² Κατρούγκαλος 2006: 370, Samatas 2008: 350.

¹²⁵³ Βλ. Σωτηροπούλου 2007: 119-122 (και την εκεί υποσημ.).

Περαιτέρω, τον Μάιο 2005 το υπουργείο Δημόσιας Τάξης υπέβαλε στην ΑΠΔΠΧ εκ νέου αίτημα που αφορούσε αφενός τη χρονική παράταση της λειτουργίας του συστήματος βιντεοεπιτήρησης της οδικής κυκλοφορίας, κι αφετέρου τη διεύρυνση του σκοπού επεξεργασίας, ούτως ώστε τα δεδομένα που συλλέγονται από τις μηχανές λήψης να μπορούν να συνδράμουν στο έργο της αντεγκληματικής πολιτικής. Κάτι τέτοιο αφορούσε τη λειτουργία ενός γενικού πλέγματος ηλεκτρονικής παρακολούθησης το οποίο θα επόπτευε εκτός της κυκλοφορίας των οχημάτων, και όλες τις δραστηριότητες που θα λάμβαναν χώρα σε δημόσιους χώρους (κυκλοφορία οχημάτων και πεζών, μετακινήσεις επισήμων προσώπων, αστυνομικές περιπολίες, πορείες και διαδηλώσεις, κ.λπ.) για την πρόληψη κι αποτροπή ενδεχόμενων εγκληματικών και τρομοκρατικών ενεργειών. Επίσης, πρόθεση του Υπουργείου ήταν η κάλυψη όσο το δυνατόν περισσότερων 'ευπαθών' στόχων στις περιοχές όπου βρίσκονταν οι μηχανές λήψης (οδικό δίκτυο, δημόσια κτίρια, πάρκα, πλατείες, πρεσβείες, κ.α.)¹²⁵⁴.

Η Αρχή λαμβάνοντας υπόψη τόσο το Ευρωπαϊκό, όσο και το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο επέτρεψε, τελικά, την παράταση (μέχρι και τον Μάιο του 2006) της χρήσης ενός δικτύου καμερών (στο οποίο θα συμπεριλαμβάνονταν οι 293 κάμερες που ανήκαν στο C4I, καθώς και οι 49 κάμερες που είχε στη διάθεσή της η Τροχαία πριν από τους Αγώνες) για τη διαχείριση της οδικής κυκλοφορίας και όχι για σκοπούς που έχουν να κάνουν με τη διατήρηση της δημόσιας τάξης (Απόφαση 58/2005 ΑΠΔΠΧ)¹²⁵⁵. Συγκεκριμένα, πάγια θέση της Αρχής συνιστούσε η παραδοχή ότι με την ενδεχόμενη αύξηση των συστημάτων βιντεοεπιτήρησης θα επερχόταν *«καθολική και σοβαρή προσβολή των δικαιωμάτων των πολιτών, χωρίς να επιτυγχάνεται ανάλογη αναβάθμιση του δικαιώματος των πολιτών στην ασφάλεια»*¹²⁵⁶.

Η απόφαση αυτή της ΑΠΔΠΧ συνοδεύτηκε από επικριτικά σχόλια από την πλευρά των κομμάτων της Αριστεράς με το σκεπτικό ότι η Αρχή δεν έδρασε ανεξάρτητα, αλλά 'καθοδηγήθηκε' από την κυβέρνηση και ότι η περαιτέρω επέκταση της λειτουργίας των καμερών θα προσέβαλε το Σύνταγμα και τα θεμελιώδη δικαιώματα

¹²⁵⁴ Samatas 2008: 351, Χαϊνιάς 2011: 879.

¹²⁵⁵ Σωτηροπούλου 2007: 122-125, Samatas 2008: 351-352.

¹²⁵⁶ Παπαθεοδώρου 2009: 81-82.

των πολιτών. Αλλά αντιδράσεις υπήρξαν και από τη συντηρητική τότε κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, η οποία κατέφυγε μάλιστα στο ανώτερο δικαστικό όργανο της χώρας το Συμβούλιο της Επικρατείας για την ακύρωση της απόφασης της ΑΠΔΠΧ. Το Συμβούλιο ενέκρινε την παράταση της λειτουργίας των καμερών παρακολούθησης μέχρι και τον Μάιο του 2007 και μόνο για τον έλεγχο της κυκλοφορίας στους δρόμους της αθηναϊκής πρωτεύουσας¹²⁵⁷.

Εν τω μεταξύ, μετά από ελέγχους που πραγματοποίησε η Αρχή στις 12 και 24 Μαΐου 2006 στο κτίριο της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αττικής (ΓΑΔΑ), διαπιστώθηκε ότι πολλές από τις ήδη εγκατεστημένες κάμερες λειτουργούσαν χωρίς τις νόμιμες προϋποθέσεις (για παράδειγμα είχαν τοποθετηθεί σε δρόμους μικρής κυκλοφορίας, όπως πεζοδρόμια, πάρκα, πλατείες), ενώ ο χρόνος διατήρησης των λαμβανομένων εικόνων και δεδομένων υπερέβαινε τον προβλεπόμενο (δηλ. τις 7 ημέρες)¹²⁵⁸.

Ο ιδιωτικός βίος είναι μια από τις εκφάνσεις της προσωπικότητας που απολαμβάνει ιδιαίτερης συνταγματικής κατοχύρωσης και πηγάζει από το δικαίωμα-πλαίσιο της προσωπικότητας¹²⁵⁹, περιλαμβάνοντας μια σειρά εννόμων αγαθών τα οποία σε άλλες

¹²⁵⁷ Σύμφωνα με την Απόφαση 39/2006 της ΑΠΔΠΧ ως σκοπός της επεξεργασίας δηλώθηκε η διαχείριση της κυκλοφορίας, η οποία περιλαμβάνει τη διαχείριση της κυκλοφορίας πεζών και οχημάτων, τη βεβαίωση σοβαρών κι επικίνδυνων τροχαίων παραβάσεων και τη διαχείριση σοβαρών τροχαίων ατυχημάτων. Ως υπεύθυνοι επεξεργασίας των δεδομένων ορίστηκαν το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, η ΕΛΑΣ, η ΓΑΔΑ και η Τροχαία Αττικής, ενώ η παράταση της λειτουργίας του συστήματος βιντεοεπιτήρησης επιτρεπόταν υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις που είχαν προβλεφθεί στην προηγούμενη απόφαση 58/2005 της Αρχής, βλ. Σωτηροπούλου 2007: 126.

¹²⁵⁸ Samatas 2008: 352-353. Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι η Αρχή επέβαλλε πρόστιμο (3.000 ευρώ) στο υπουργείο Δημόσιας Τάξης για τις παραβάσεις αυτές (Απόφαση 57/2006 ΑΠΔΠΧ) και το 2007 νέο πρόστιμο για παράνομη λήψη εικόνων με κάμερες ρύθμισης κυκλοφορίας οι οποίες ήταν προγραμματισμένες να καταγράφουν εικόνες από φοιτητική διαδήλωση, Σωτηροπούλου 2007: 127-128, Παπαθεοδώρου 2009: 82.

¹²⁵⁹ Η *‘προσωπικότητα’* είναι θεμελιώδης έννοια του δικαίου, ενώ αναφέρεται στην ιδιότητα αλλά και στην ικανότητα του προσώπου να είναι υποκείμενο δικαίου. Το γενικό *δικαίωμα της προσωπικότητας* περιλαμβάνει τις εξής επιμέρους υποστάσεις, έτσι όπως κατοχυρώνονται στις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Σύνταγμα, Αστικός και Ποινικός Κώδικας): α) τη φυσική υπόσταση, δηλ. τη ζωή, τη σωματική ακεραιότητα και υγεία, β) την ψυχική υπόσταση, δηλ. την ψυχική αρτιμέλεια και τον συναισθηματικό κόσμο, γ) την ηθική υπόσταση, δηλ. κυρίως την τιμή, την υπόληψη και την

έννομες τάξεις ανάγονται σε αυτοτελή δικαιώματα, όπως το *‘δικαίωμα στη δημόσια ανωνυμία’* ή το *‘δικαίωμα της εξωτερικής εικόνας ζωής’*¹²⁶⁰. Η βιντεοεπιτήρηση των διαδηλώσεων, για παράδειγμα, δεν αφορά μόνο τα εμπλεκόμενα σε εγκληματικές πράξεις άτομα, αλλά και το σύνολο των συμμετεχόντων σε αυτές ακόμα και στην περίπτωση που δεν διαπραχθεί καμία εγκληματική πράξη και οι διαδηλώσεις εξελιχθούν ειρηνικά. Η συμμετοχή ενός πολίτη σε δημόσιες συναθροίσεις συνιστά πράξη που εκφράζει πολιτική πεποίθηση και ως εκ τούτου εντάσσεται στα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα (βλ. παρ. 3.3.1.) τα οποία προστατεύονται συνταγματικά¹²⁶¹.

Κατά το ισχύον Ελληνικό Σύνταγμα το πρόσωπο δεν είναι μόνο *υποκείμενο* συνταγματικών δικαιωμάτων, αλλά και *αντικείμενο* ιδιαίτερης συνταγματικής προστασίας. Η προστασία αυτή αφορά κατ’ αρχήν την ίδια την υπόσταση (φυσική, ηθική, κοινωνική) του προσώπου που σημαίνει προστασία της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας, της τιμής, της αξιοπρέπειας, της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του ατόμου και γενικά της ηθικής και κοινωνικής του αξίας¹²⁶². Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου κατοχυρώνεται σε εθνικό επίπεδο μέσα από το ά. 9 § 1,2 του αναθεωρημένου (από το 2001) Ελληνικού Συντάγματος (το άσυλο της κατοικίας και το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του ατόμου)¹²⁶³. Με την ηλεκτρονική επιτήρηση των δημόσιων χώρων δύναται να παραβιασθεί η αρχή της αναλογικότητας και το δικαίωμα στη δημόσια ανωνυμία (ά. 9Α¹²⁶⁴ και 11), όπως σημειώνει ο Παπαθεοδώρου (2009, 2011)¹²⁶⁵.

αξιοπρέπεια, δ) την ελευθερία και γενικότερα την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, ε) τα στοιχεία προσδιορισμού του προσώπου, όπως είναι το όνομα, η εικόνα, η φωνή και κάθε άλλο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του ατόμου, και στ) τη σφαίρα του απορρήτου, το άσυλο της κατοικίας και γενικότερα την προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, Αυγουστιανάκης 2001: 677-678.

¹²⁶⁰ Καρακώστας 2004: 54.

¹²⁶¹ Παπαθεοδώρου 2011: 1456-1457.

¹²⁶² Μανιτάκης 1981: 119, 121.

¹²⁶³ Μάνεσης 1979: 229-231, Παραράς 1996: 41-42, Μανωλεδάκης 2005β.

¹²⁶⁴ Σύμφωνα με το ά. 9Α που προστέθηκε κατά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 *«καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών του δεδομένων όπως ο νόμος ορίζει. Ειδικά αυτή η προστασία διασφαλίζεται από μία ανεξάρτητη αρχή, η οποία συγκροτείται και λειτουργεί όπως ο νόμος ορίζει»*, Samatas 2004: 133.

¹²⁶⁵ Παπαθεοδώρου 2009: 85, 88 και του ιδίου 2011: 1457.

Παρά ταύτα, με τον Ν. 3917/2011 (ά. 14 «*Χρήση συστημάτων επιτήρησης με τη λήψη ή καταγραφή ήχου ή εικόνας σε δημόσιους χώρους*») επετράπη η εγκατάσταση και λειτουργία συστημάτων επιτήρησης με τη λήψη ή καταγραφή ήχου ή εικόνας σε δημόσιους χώρους, εφόσον συνεπάγεται την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μονάχα για λόγους που σχετίζονται με τη διαφύλαξη της εθνικής άμυνας, την προστασία του πολιτεύματος και την αποτροπή εγκλημάτων προδοσίας της χώρας, την αποτροπή και καταστολή εγκλημάτων που συνιστούν επιβουλή της δημόσιας τάξης, την αποτροπή και καταστολή εγκλημάτων βίας, εμπορίας ναρκωτικών, κοινώς επικίνδυνων εγκλημάτων, εγκλημάτων κατά της ασφάλειας των συγκοινωνιών και εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας, όταν με βάση πραγματικά στοιχεία συντρέχουν επαρκείς ενδείξεις ότι τελέσθηκαν ή πρόκειται να τελεσθούν τέτοιες πράξεις, και τέλος, τη διαχείριση της κυκλοφορίας. Η εγκατάσταση και λειτουργία των συστημάτων επιτήρησης σε δημόσιους χώρους¹²⁶⁶ γίνεται μόνο από κρατικές αρχές με τήρηση της αρχής της αναλογικότητας.

Ο νόμος προβλέπει, επίσης, και την εγκατάσταση και λειτουργία συστημάτων επιτήρησης με τη λήψη ή καταγραφή ήχου ή εικόνας από άλλους φορείς, όπως άλλες δημόσιες αρχές, ΟΤΑ, φυσικά ή νομικά πρόσωπα στους χώρους που διαχειρίζονται, για τον σκοπό της προστασίας προσώπων και αγαθών. Κάτι τέτοιο απαιτεί, βέβαια, την τήρηση των διατάξεων του Ν. 2472/1997 και των κατευθυντήριων οδηγιών που εκδίδονται από την ΑΠΔΠΧ (για παράδειγμα η Οδηγία 1/2011 που εξειδικεύει στις προϋποθέσεις λειτουργίας καμερών για λόγους που σχετίζονται με την *προστασία προσώπων και αγαθών* περιγράφεται λεπτομερώς αμέσως πιο κάτω).

Τέλος, με προεδρικό διάταγμα που επρόκειτο να εκδοθεί, του οποίου η έκδοση ακόμη εκκρεμεί, θα προσδιορίζονταν επακριβώς η διαδικασία και οι προϋποθέσεις για την εγκατάσταση και λειτουργία των συστημάτων επιτήρησης, τα κριτήρια για την τήρηση της αναλογικότητας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού, το είδος των προσωπικών δεδομένων που τυγχάνουν επεξεργασίας, οι όροι για τη συλλογή, αποθήκευση, χρήση, διαβίβαση και τους

¹²⁶⁶ Ως δημόσιοι χώροι νοούνται σύμφωνα με το παρόν νομοθέτημα: α) οι κατά την κείμενη νομοθεσία και τα σχέδια πόλεων προοριζόμενοι για κοινή χρήση, β) οι ελευθέρως προσβάσιμοι σε απροσδιόριστο αριθμό προσώπων ανοικτοί χώροι (περιφραγμένοι ή μη) που τίθενται σε κοινή χρήση με νόμιμο τρόπο και γ) οι σταθμοί διακίνησης επιβατών με μέσα μαζικής μεταφοράς.

αποδέκτες των δεδομένων, ο χρόνος αποθήκευσης, η διαδικασία καταστροφής, η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των συστημάτων επιτήρησης, τα δικαιώματα των φυσικών προσώπων στα οποία αφορούν τα δεδομένα, η γνωστοποίηση της επεξεργασίας και ο έλεγχος από την ΑΠΔΠΧ και κάθε σχετικό θέμα, σύμφωνα με τις βασικές αρχές του Ν. 2472/1997¹²⁶⁷.

Στο σημείο αυτό, οφείλουμε να μην παραλείψουμε την Οδηγία 1/2011 της ΑΠΔΠΧ σχετικά με τη «Χρήση συστημάτων βιντεοεπιτήρησης για την προστασία προσώπων και αγαθών» από ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς και για λόγους που δεν σχετίζονται αποκλειστικά με την κρατική ασφάλεια και τη δημόσια τάξη¹²⁶⁸. Έτσι, η εγκατάσταση και λειτουργία συστημάτων βιντεοεπιτήρησης σε χώρους που δεν είναι δημόσιοι, αλλά προσβάσιμοι στο κοινό, πρέπει να γίνεται μετά από ουσιαστική αξιολόγηση της αναγκαιότητας της συγκεκριμένης επεξεργασίας σε σχέση τόσο με τον κίνδυνο που ο υπεύθυνος επεξεργασίας επιδιώκει να αντιμετωπίσει, όσο και με το μέγεθος της επίπτωσης στην ιδιωτική ζωή των προσώπων που αφορά. Η αξιολόγηση αυτή θα πρέπει να περιλαμβάνει και τη διερεύνηση ηπιότερων μέσων για την ενίσχυση της ασφάλειας προσώπων και αγαθών.

Η παρούσα Οδηγία εφαρμόζεται στην επεξεργασία δεδομένων εικόνας ή/και ήχου που πραγματοποιείται μέσω συστημάτων βιντεοεπιτήρησης από πάσης φύσεως δημόσιους φορείς ή από φυσικά ή νομικά πρόσωπα για τον σκοπό της προστασίας προσώπων ή/και αγαθών στον οποίο εντάσσονται και ειδικές περιπτώσεις παροχής υπηρεσιών υγείας. Πιο ειδικά, ο σκοπός της προστασίας προσώπων ή/και αγαθών δικαιολογείται από το έννομο συμφέρον ή τη νομική υποχρέωση του ιδιοκτήτη ή του διαχειριστή ενός χώρου να προστατεύσει τον χώρο καθώς και τα αγαθά που ευρίσκονται στον χώρο αυτό από παράνομες πράξεις. Το ίδιο ισχύει και για την

¹²⁶⁷ Βλ. διεξοδικά Ν. 3917/2011.

¹²⁶⁸ Η ΑΠΔΠΧ αναγκάστηκε να εκδώσει τη συγκεκριμένη οδηγία (αναθεωρώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την προηγούμενη υπ' αρ. 1122/2000 Οδηγία για τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, βλ. λίγο πιο πάνω) ενόψει της εκτεταμένης χρήσης των συστημάτων βιντεοεπιτήρησης σε κτίρια και υπαίθριους χώρους από δημόσιους φορείς και ιδιώτες, αλλά και των τεχνολογικών εξελίξεων που ακολούθησαν στον τομέα αυτό. Επιπρόσθετα, με τη νέα αυτή Οδηγία έγινε προσπάθεια να τεθεί σε μια νέα νομιμοποιητική βάση η λειτουργία αυτής της μορφής τεχνικής πρόληψης.

ασφάλεια της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας, της υγείας καθώς και της παρουσίας τρίτων που νομίμως ευρίσκονται στον επιτηρούμενο χώρο.

Με την εν λόγω οδηγία τίθενται, επίσης, περιορισμοί στη λήψη εικόνων από δημόσιες οδούς και πεζοδρόμια, από εισόδους ή εσωτερικό γειτονικών κατοικιών, κτιρίων και άλλων χώρων, ενώ απαγορεύεται εντελώς η εγκατάσταση κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης στο εσωτερικό χώρων όταν προσβάλλεται ο σκληρός πυρήνας του δικαιώματος στην προστασία της ιδιωτικής ζωής (π.χ. αποδυτήρια, λουτρά, αποχωρητήρια). Σε ειδικές περιπτώσεις δύναται να γίνεται χρήση καμερών με δυνατότητα στρέψης και εστίασης, καθώς και επεξεργασία δεδομένων ήχου. Το σύστημα βιντεοεπιτήρησης δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται για την παρακολούθηση της συμπεριφοράς και της απόδοσης των εργαζομένων (*'workplace surveillance'*), εκτός από ειδικές εξαιρετικές περιπτώσεις όπου αυτό δικαιολογείται από τη φύση και τις συνθήκες εργασίας, και είναι απαραίτητο για την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων ή την προστασία κρίσιμων υποδομών (π.χ. στρατιωτικά εργοστάσια, τράπεζες).

Ο υπεύθυνος επεξεργασίας υποχρεούται να γνωστοποιεί στην Αρχή την εγκατάσταση συστήματος βιντεοεπιτήρησης πριν την έναρξη της επεξεργασίας σύμφωνα με το ά. 6 του Ν. 2472/1997. Στο πλαίσιο αυτό, ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να εκθέτει με σαφήνεια τον σκοπό της επεξεργασίας, το είδος των δεδομένων που προτίθεται να συλλέξει και τους τυχόν αποδέκτες των δεδομένων αυτών. Ειδικότερα, ο σκοπός ή οι σκοποί επεξεργασίας πρέπει να είναι συγκεκριμένοι και επαρκώς αιτιολογημένοι ώστε να καθίσταται σαφές ότι η επεξεργασία είναι πρόσφορη και αναγκαία και ότι έχουν ληφθεί υπόψη οι επιπτώσεις στα θεμελιώδη δικαιώματα των υποκειμένων των δεδομένων. Αν η επεξεργασία αφορά ευαίσθητα δεδομένα απαιτείται άδεια της Αρχής. Παράλληλα, ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να λαμβάνει τα κατάλληλα οργανωτικά και τεχνικά μέτρα για το απόρρητο και την ασφάλεια των δεδομένων, καθώς και για την προστασία τους από κάθε μορφή αθέμιτης επεξεργασίας.

Στην Οδηγία περιγράφονται, τέλος, οι προϋποθέσεις τοποθέτησης και λειτουργίας καμερών σε συγκροτήματα κατοικιών και γραφείων, τράπεζες και λοιπά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ξενοδοχεία, σχολεία και λοιπούς χώρους όπου δραστηριοποιούνται ανήλικοι, εμπορικά κέντρα, καταστήματα και λοιπούς χώρους

εστίασης και αναψυχής, νοσοκομεία, κλινικές, ιατρεία, φυσικοθεραπευτήρια, διαγνωστικά κέντρα, μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, γήπεδα και αθλητικές εγκαταστάσεις, δημόσιους χώρους στάθμευσης, πρατήρια υγρών καυσίμων, χώρους λατρείας και χώρους ταφής¹²⁶⁹.

Από την πολύ περιορισμένη πάντως χρήση των καμερών στην Ελλάδα για την οδική κυκλοφορία, τα στοιχεία δεν δείχνουν κάποια επιτυχία. Σύμφωνα με τα στοιχεία της 'Eurostat' του 2006 που παρουσιάστηκαν στην εφημερίδα 'Ελευθεροτυπία', η χώρα μας παρουσίαζε τριπλάσιο ποσοστό τροχαίων ατυχημάτων σε σύγκριση με τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό μέσο όρο, κοστίζοντας τη ζωή σε 1.500 ανθρώπους και καταλήγοντας σε άλλους 4.000 σοβαρά τραυματίες ετησίως. Όπως υποστηρίζει ο Samatas (2008) δεν παρατηρήθηκε καμία μείωση στον αριθμό των οδικών αδικημάτων μετά τους ΟΑ και συγκεκριμένα από την εγκατάσταση δέκα καμερών για τον έλεγχο της ταχύτητας στο περίφημο 'πέταλο' του Μαλιακού, αυτοκινητόδρομο ταχείας κυκλοφορίας στον οποίο έχουν σημειωθεί τα περισσότερα τροχαία ατυχήματα. Αυτό οφείλεται για τον συγγραφέα στο γεγονός πως πολλές από αυτές τις κάμερες είχαν αδρανοποιηθεί λόγω του αυξημένου κόστους συντήρησης και λειτουργίας τους, καθώς και της έλλειψης επαρκώς εκπαιδευμένου προσωπικού που τις χειρίζεται¹²⁷⁰.

Ακόμη, σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας κατά την περίοδο 2004-2007 και παρά την ύπαρξη καμερών ασφαλείας, η καθημερινή εγκληματικότητα (κλοπές-διαρρήξεις, ανθρωποκτονίες, ληστείες τραπεζών) στο κέντρο της Αθήνας σημείωσε αύξηση¹²⁷¹.

Σε γενικές γραμμές, οι οργανωμένοι φορείς της ελληνικής κοινωνίας αν κι έδειξαν κατανόηση στις αυξημένες ανάγκες επιτήρησης για την κατοχύρωση της μέγιστης δυνατής ασφάλειας κατά τη διάρκεια των Αγώνων, αντέδρασαν έντονα για τη μετα-ολυμπιακή διατήρηση των καμερών παρακολούθησης, εκλαμβάνοντάς τες ως σοβαρή **απειλή** για τα θεσμικά κατοχυρωμένα θεμελιώδη δικαιώματα. Για τον λόγο αυτό,

¹²⁶⁹ Βλ. εκτενώς την Οδηγία 1/2011 της ΑΠΔΠΧ (Αριθ. Πρωτ. Γ/ΕΞ/2274/31.03.2011).

¹²⁷⁰ Samatas 2008: 353-354.

¹²⁷¹ Βλ. διεξοδικά Παπαθεοδώρου 2009: 56.

είδαμε να πραγματοποιούνται σωρεία συγκεντρώσεων και άλλων εκδηλώσεων διαμαρτυρίας απέναντι στην κυβέρνηση από Αριστερές πολιτικές παρατάξεις (π.χ. το ΠΑΜΕ), Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (όπως το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, τη Διεθνή Αμνηστία), φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης (Δήμοι Αθηνών, Νίκαιας, Γαλατσίου, Χαλανδρίου), όλους τους Δικηγορικούς Συλλόγους της χώρας, λοιπές οργανώσεις (π.χ. την Ομοσπονδία Ελλήνων Γυναικών, Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων, Ενώσεις Εκπαιδευτικών, κ.ο.κ.), ακόμη και από την Ένωση Αστυνομικών Υπαλλήλων Αττικής¹²⁷².

Για τον Samatas (2008) κύριος λόγος του έντονου σκεπτικισμού και αντίστασης στη μετα-ολυμπιακή διατήρηση των καμερών ασφαλείας από τις αρμόδιες διωκτικές αρχές είναι ο φόβος της αναβίωσης του απολυταρχικού παρελθόντος της δικτατορικής διακυβέρνησης της χώρας και της ‘αυταρχικής’ κρατικής επιτήρησης που είχαν βιώσει οι πολίτες πριν τη μεταπολίτευση. Έντονη είναι, επίσης, η αμφισβήτηση ως προς τη χρήση της τεχνοεπιτήρησης για σκοπούς που έχουν να κάνουν με τον κοινωνικο-πολιτικό έλεγχο του πληθυσμού (μέσω της καταγραφής των διαδηλώσεων και των μαζικών συγκεντρώσεων που πραγματοποιούνται στους δρόμους) και όχι με την επιτήρηση της οδικής συμπεριφοράς αμιγώς. Για τον ίδιο λόγο, σύμφωνα με τον συγγραφέα, οι έλληνες πολίτες δεν έχουν εμπιστοσύνη απέναντι στη χρήση των κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης από την αστυνομία, σε αντίθεση με τις περιπτώσεις που η ευθύνη εγκατάστασης και λειτουργίας τους έχει αναληφθεί από τον ιδιωτικό τομέα (ιδιωτικά εκπαιδευτήρια, τράπεζες, ξενοδοχεία, εμπορικά καταστήματα, επιχειρήσεις, κ.λπ.)¹²⁷³.

Σύμφωνα, τέλος, με την παγκόσμια μελέτη που εκπονήθηκε από τις οργανώσεις *Electronic Privacy Information Center* (EPIC) και *Privacy International* (PI) (2006) αναφορικά με τις τεχνολογίες της επιτήρησης που έχουν στη διάθεσή τους οι κρατικοί μηχανισμοί, καθώς και με την προστασία της ιδιωτικότητας, η χώρα μας

¹²⁷² Βλ. Samatas 2008: 357-359.

¹²⁷³ Βλ. Samatas 2008: 359-361. Ο χρόνος τήρησης του βιντεοσκοπημένου αρχείου που προκύπτει από εγκατάσταση και λειτουργία κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης δεν μπορεί να ξεπερνά τις 15 ημέρες (Οδηγία 1122/2000 της ΑΠΔΠΧ), με εξαίρεση τα αρχεία των τραπεζικών ιδρυμάτων, όπου για λόγους ασφάλειας επιτρέπεται η παράταση της τήρησής τους, όχι όμως για διάστημα μεγαλύτερο των 45 ημερών (Απόφαση 40/2001 ΑΠΔΠΧ), Σωτηροπούλου 2007: 43, 101-102.

κατατάσσεται τρίτη σε επίπεδο «επαρκών δημοκρατικών εγγυήσεων απέναντι στην παραβίαση της ιδιωτικής ζωής» ανάμεσα σε 36 χώρες διεθνώς. Αλλά και σε σχέση με την επέκταση και τα όρια χρήσης της ηλεκτρονικής παρακολούθησης σε ιδιωτικούς χώρους, η Ελλάδα βρέθηκε σε σχετικά καλή κατάταξη, αποδεικνύοντας ότι η υιοθέτηση αυτής της τεχνοπρωτοπονητικής πρακτικής, πραγματοποιείται (ακόμη τουλάχιστον) κάτω από τις ανάλογες **θεσμικές προϋποθέσεις**¹²⁷⁴.

¹²⁷⁴ Samatas 2008: 364.

3.4. Εξιχνίαση αδικημάτων και καταστολή

3.4.1. Ανάλυση γενετικού υλικού (DNA)

Η *ανάλυση γενετικού υλικού (DNA)* για την εξιχνίαση εγκλημάτων έχει υιοθετηθεί σε μεγάλο βαθμό από τις αστυνομικές και ιατροδικαστικές υπηρεσίες πολλών χωρών τις τελευταίες δεκαετίες¹²⁷⁵. Πρόκειται για μία τεχνολογική κι επιστημονική πρόοδο, η οποία σύμφωνα με τους υποστηρικτές της, εξασφαλίζει όλα τα εχέγγυα στην αναζήτηση της *ουσιαστικής* αλήθειας στην ποινική δίκη και την τεκμηρίωση της ενοχής ή της αθωότητας του κατηγορουμένου¹²⁷⁶. Η ονομαζόμενη *‘ιατροδικαστική γενετική’* (*‘forensic genetics’*) είναι η επιστήμη η οποία θέτει τη γνώση και τις τεχνικές της γενετικής στην υπηρεσία της ποινικής καταστολής με σκοπό τη διαλεύκανση αδικημάτων¹²⁷⁷. Οι Michael Lynch και Ruth McNally (2009) ήταν οι πρώτοι που υιοθέτησαν τον όρο *‘biolegality’* για να περιγράψουν την αναπτυσσόμενη *‘συμβιωτική σχέση’* ανάμεσα στην ποινική δικαιοσύνη και τη βιοτεχνολογία¹²⁷⁸.

Μέχρι τη δεκαετία του '80 η εξακρίβωση της ταυτότητας του υποτιθέμενου δράστη γινόταν με την παραδοσιακή διαδικασία της λήψης και ανάλυσης αίματος με βάση τον τύπο ή την ομάδα στην οποία ανήκε κληρονομικά (A, B, AB, 0)¹²⁷⁹. Στις αρχές της δεκαετίας του '80, άρχισε να εκδηλώνεται το ενδιαφέρον των επιστημόνων για τη χρήση της μεθόδου ανάλυσης γενετικού υλικού ως αποδεικτικού μέσου στην ποινική διαδικασία, κάτι στο οποίο συνέβαλαν και οι επιστημονικές ανακαλύψεις του

¹²⁷⁵ Για πολλούς ερευνητές το γενετικό υλικό του κάθε ανθρώπου συνιστά βιομετρικό στοιχείο εφόσον πρόκειται για μοναδικό βιολογικό αποτύπωμα, βλ. ενδεικτικά Cole 2011: 63-78. Επειδή, όμως η ανάλυση του DNA δεν προβλέπεται για το σύνολο του πληθυσμού, όπως συμβαίνει με τις βιομετρικές εφαρμογές που μελετήσαμε προηγουμένως, αλλά αφορά μόνο εκείνους που εμπλέκονται στην ποινική διαδικασία, στην παρούσα μελέτη διαχωρίζουμε τις δύο τεχνικές *‘αναγνώρισης’*, εντάσσοντας την πρώτη στον τομέα της καταστολής της εγκληματικότητας.

¹²⁷⁶ Μάλλιος 2001: 1752.

¹²⁷⁷ Levitt 2007: 235.

¹²⁷⁸ Lawless 2012: 192.

¹²⁷⁹ Williams & Johnson 2004: 2.

γενετιστή Sir Alec Jeffreys (1985) στο πανεπιστήμιο του Leicester της Αγγλίας¹²⁸⁰. Κύριος επιστημονικός ισχυρισμός του ήταν η βιολογική ιδιαιτερότητα του ανθρώπου, η οποία βασίζεται στην παραδοχή ότι κάθε άτομο με εξαίρεση τα μονοζυγωτικά δίδυμα¹²⁸¹, έχει μοναδικό¹²⁸² *γενετικό προφίλ* (DNA profiling) ή *αποτύπωμα* (DNA fingerprinting/DNA typing)¹²⁸³ χάρη στα πολυμορφικά ανθρώπινα *γονιδιώματα* ή *γονίδια* (genomes)¹²⁸⁴.

Η ανάλυση του γενετικού αποτυπώματος του κάθε ανθρώπου μπορεί να πραγματοποιηθεί σε οποιοδήποτε βιολογικό υλικό περιέχει εμπύρνηνα κύτταρα¹²⁸⁵, τα οποία βρίσκονται σε μεγάλο βαθμό σε μια ποικιλία ιστικών υπολειμμάτων. Τα βιολογικά αυτά υλικά μπορεί να είναι νωπά ή αποξηραμένα. Στα μεν πρώτα συμπεριλαμβάνονται το αίμα, τα επιθηλιακά κύτταρα του στοματικού βλεννογόνου, το σάλιο, οι θύλακες των τριχών, το σπέρμα, τα κύτταρα του αμνιακού υγρού και των χοριακών λαχνών κάθε είδους ιστού, το κοιλιακό και πρωκτικό επίχρισμα, οι ρινικές εκκρίσεις, ο ιδρώτας, τα ούρα, τα κόπρανα, κ.ά., ενώ στα δεύτερα συμπεριλαμβάνονται αποξηραμένες κηλίδες αίματος και σπέρματος, νεκροτομικό υλικό εκταφής, υλικό βιοψίας, τα δόντια, ο μυελός των οστών και το οστό αυτό καθ' αυτό¹²⁸⁶.

Κάθε άνθρωπος αποτελείται κατά μέσο όρο από 50 έως 100 τρισ. κύτταρα, τα οποία σχεδόν όλα στο σύνολό τους περικλείουν στον πυρήνα τους 46 χρωμοσώματα

¹²⁸⁰ Johnson *et al.* 2003: 28, Lawless 2012: 195. Το πρώτο πείραμα του Sir Alec Jeffreys (1984) αφορούσε μία οικογενειακή υπόθεση και ειδικότερα ένα νεαρό άνδρα από την Γκάνα της Αφρικής, ο οποίος αναγνωρίστηκε διαμέσου του γενετικού του υλικού ως το παιδί μιας γυναίκας και ο αδελφός των άλλων τριών της παιδιών οι οποίοι ζούσαν στη Μεγ. Βρετανία, M'charek 2008: 519.

¹²⁸¹ Pearsall 1989: 667.

¹²⁸² Υποστηρίζεται ότι το γενετικό υλικό δύο οποιωνδήποτε ατόμων ανεξαρτήτου ηλικίας, φυλής ή φύλου είναι πανομοιότυπο κατά 99,9%. Συνεπώς η διαφορετικότητα των γενετικών πληροφοριών ανάμεσα στους ανθρώπους βρίσκεται σε αυτό το 0,1%, Μάλλιος 2001: 1751 (υποσημ. 10).

¹²⁸³ Jasanoff 2006: 330, Williams & Johnson 2006: 234.

¹²⁸⁴ Hoeffel 1990: 470, Aronson & Cole 2009: 612.

¹²⁸⁵ Berry *et al.* 1992: 499, Tracy & Morgan 2000: 639.

¹²⁸⁶ Πολλάτου 2001: 1179.

δεοξυριβονουκλεϊκού οξέως (Deoxyribonucleic Acid - DNA)¹²⁸⁷. Αυτά τα χρωμοσώματα που σχηματίζονται σε 22 αλυσιδωτά ζεύγη¹²⁸⁸ και ένα ζεύγος από τα χρωμοσώματα XX αν πρόκειται για κορίτσι ή XY αν πρόκειται για αγόρι, αποτελούν το ανθρώπινο γονιδίωμα ή γονίδιο¹²⁸⁹. Καθένα από τα 23 αυτά ζεύγη χρωμοσωμάτων είναι κατασκευασμένα από τέσσερα είδη μικροσκοπικών κρίκων (γι' αυτό και κάθε μόριο DNA μοιάζει σαν διπλός έλικας), οι οποίοι έχουν σχεδόν ίδιο μέγεθος (με μήκος περίπου ενενήντα εκατοστών) κι ενώνονται μεταξύ τους σε όλους τους πιθανούς συνδυασμούς, ενώ ο συνολικός αριθμός τους στο DNA μας ανέρχεται σε περίπου 6.240.000.000¹²⁹⁰. Πρόκειται για τις τέσσερις χημικές 'μονάδες' αδενίνη (A-adenine), θυμίνη (T-thymine), γουανίνη (G-guanine) και κυτοσίνη (C-cytosine) που συνιστούν τη 'βάση' του κάθε χρωμοσώματος και συνδυάζονται σε ζευγάρια (η αδενίνη με τη θυμίνη και η κυτοσίνη με τη γουανίνη). Ένα γονίδιο δηλ. είναι μια σειρά από 'ζεύγη βάσεων' που βρίσκονται σε ένα συγκεκριμένο τμήμα του DNA¹²⁹¹.

Αν και τα περισσότερα ανθρώπινα γονίδια παρέχουν γενετικές πληροφορίες οι οποίες είναι κοινές για πολλές κατηγορίες ανθρώπων (όπως χρώμα ματιών και μαλλιών, ανάστημα, σωματότυπο, φύλο, κ.λπ.)¹²⁹², υπάρχουν κάποια εντελώς μοναδικά τα οποία είναι γνωστά και ως 'πολυμορφισμοί' ('polymorphisms')¹²⁹³ και τα οποία παρέχουν την ιδιαίτερη γενετική ταυτότητα του κάθε ατόμου. Κάθε βιολογικό υλικό είναι αρκετά ανθεκτικό στη φθορά που προκαλεί ο ήλιος, η ζέστη, και η υγρασία¹²⁹⁴,

¹²⁸⁷ Βλέπε το λήμμα 'DNA' στο *Encyclopedia of Law Enforcement*, Kobilinsky 2004, καθώς επίσης και το λήμμα 'DNA Testing' στο *Encyclopedia of Crime and Punishment*, Thompson 2002.

¹²⁸⁸ Όπου το μεν μισό μέρος κάθε ζεύγους το κληρονομούμε από τη μητέρα και το άλλο μισό από τον πατέρα.

¹²⁸⁹ Greely *et al.* 2006: 249.

¹²⁹⁰ Γεωργίου 2003: 679-680.

¹²⁹¹ Κριάρη-Κατράνη 1999: 15-16, Gorgan 2011: 103.

¹²⁹² Το φύλο, το ανάστημα, ο σωματότυπος, το χρώμα των ματιών, η εθνική καταγωγή, κ.ά., αναφέρονται στη βιβλιογραφία ως 'μαλακοί' βιομετρικοί δείκτες (biométrie douce), οι οποίοι ναι μεν προσδίδουν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στην ομάδα ατόμων που τα φέρει, δεν έχουν όμως τα στοιχεία της 'μοναδικότητας' και της 'διάρκειας' που έχουν οι άλλοι βιομετρικοί δείκτες που μελετήσαμε προηγουμένως (όπως π.χ. το σχήμα των φλεβών, η ίριδα του ματιού ή το δακτυλικό αποτύπωμα), βλ. εκτενώς van Der Ploeg 2011: 336-340.

¹²⁹³ Hoeffel 1990: 470, Freckelton 1990: 27, Wilson *et al.* 1999: 20, Maclin 2006: 165-166.

¹²⁹⁴ Johnson *et al.* 2003: 28, Schneider 2007: 240.

ενδέχεται, όμως, να υποστεί μεταλλάξεις αν εκτεθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα σε κάποιο από τα παραπάνω, και για τον λόγο αυτό να μην είναι πια αντιπροσωπευτικό. Επίσης, ενδέχεται να προσβληθεί από μύκητες και βακτήρια¹²⁹⁵.

Το τεστ DNA επιτελείται σε δύο στάδια α) το εργαστηριακό και β) της πληθυσμιακής ανάλυσης. Στο πρώτο στάδιο, το τεστ συγκρίνει ορισμένα διαφορετικά μεταξύ τους τμήματα σε κάποιο γονίδιο ενός δείγματος με τα αντίστοιχα τμήματα του ίδιου γονιδίου σε ένα άλλο δείγμα για να διαπιστωθεί εάν ταιριάζουν μεταξύ τους. Κατά το δεύτερο στάδιο, αφού έχει πιστοποιηθεί η ταυτοποίηση των δειγμάτων εξάγεται η συχνότητα κατανομής στον πληθυσμό. Πρόκειται για τη στατιστική εκτίμηση εάν δύο εντελώς άγνωστοι μεταξύ τους άνθρωποι (σε μία δεδομένη πληθυσμιακή ομάδα), μπορεί να έχουν το ίδιο 'γενετικό αποτύπωμα'¹²⁹⁶.

Κατά καιρούς, έχουν αναπτυχθεί διάφορες **τεχνικές ανάλυσης** γενετικού υλικού (όπως είναι η Multi-Locus Probe [MLP] Technique και η Single-Locus Probe [SLP] Technique)¹²⁹⁷. Εκείνη όμως που έχει ευρέως καθιερωθεί από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μετά, κι εφαρμόζεται στα περισσότερα βιοχημικά εργαστήρια των ΗΠΑ και της Ευρώπης, είναι η τεχνική των *σύντομων διαδοχικών επαναλήψεων* (Short Tandem Repeats-STR). Με τη μέθοδο STR καθίσταται δυνατή η 'οπτικοποίηση' μέσω ανιχνευτών λέιζερ (laser scans) του αριθμού επαναλήψεων μικρών ακολουθιών των ζευγών χρωμοσωμάτων στο γονίδιο κάποιου ατόμου και η σύγκριση με τις επαναλήψεις στην ακολουθία χρωμοσωμάτων του ίδιου γονιδίου ενός άλλου ατόμου. Εάν υπάρξουν τουλάχιστον 13 επαναλαμβανόμενες ίδιες ακολουθίες ή κοινές 'γονιδιακές περιοχές' (loci ή locus) όπως ονομάζονται¹²⁹⁸, τότε πρόκειται για τον ίδιο 'γενότυπο' (genotype) και συνεπώς για ταυτοποίηση του ίδιου ατόμου¹²⁹⁹.

¹²⁹⁵ Easteal & Easteal 1990: 3.

¹²⁹⁶ Γεωργίου 2003: 680.

¹²⁹⁷ Για περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με αυτές τις τεχνικές ανάλυσης, βλ. Lynch 2003: 94-96.

¹²⁹⁸ Τα περισσότερα ιδιωτικά και δημόσια εργαστήρια ανάλυσης DNA ανά τον κόσμο προβλέπουν ταυτοποίηση με την ύπαρξη 13 κοινών γονιδιακών περιοχών, όπως για παράδειγμα, το εγκληματολογικό εργαστήριο του FBI, Wilson *et al.* 1999: 21. Ωστόσο, σε άλλα εργαστήρια ανάμεσα στα οποία και της Ιατροδικαστικής Υπηρεσίας της Μεγάλης Βρετανίας απαιτείται η ύπαρξη μόνο 10 κοινών γενετικών περιοχών ή και λιγότερων, γεγονός το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε λανθασμένα συμπεράσματα. Παραδείγματος χάριν, τον Απρίλιο του 1999, οι βρετανικές αστυνομικές αρχές συνέλεξαν βιολογικό δείγμα από τον τόπο που διαπράχθηκε μία ληστεία, το οποίο σύμφωνα με το

Με την τεχνική STR επιτρέπεται η ανάλυση, ακόμη και σε βιολογικά δείγματα των οποίων τόσο η ποιότητα όσο και η ποσότητα σε περιεκτικότητα γενετικού υλικού δεν είναι ικανοποιητική, ενώ η όλη διαδικασία ονομάζεται *γενετική ταυτοποίηση χαμηλής σκιαγράφησης* (Low Template DNA Profiling-LT DNA)¹³⁰⁰. Συγκεκριμένα, χάρη στη χημική αντίδραση της *πολυμεράσης* (Polymerase Chain Reaction-PCR)¹³⁰¹, δύναται να πολλαπλασιαστεί ο όγκος και η πυκνότητα των αρχικών αυθεντικών μορίων του DNA, έως και ένα τρισεκατομμύριο φορές μέσα σε περίπου τρεις ώρες¹³⁰². Τα ήδη πολλαπλασιασμένα τμήματα του DNA διαχωρίζονται ανάλογα με το μέγεθός τους με την τεχνική της *‘ηλεκτροφόρησης’* (‘electrophoresis’) και διακρίνονται ως καθορισμένες ζώνες οι οποίες σε γραφική παράσταση απεικονίζονται σαν καθορισμένες κορυφές¹³⁰³.

Περαιτέρω, μέσω της LT-DNA αναγνωρίζονται τα βιολογικά αποτυπώματα (ακόμη και απειροελάχιστης ποσότητας) που αφήνει ένας φορέας σε κάποιο αντικείμενο ή επιφάνεια και μετέπειτα μεταφέρονται μέσω της επαφής σε άλλο φορέα. Μ’ αυτό τον τρόπο επιλύονται διάφορα προβλήματα που προκύπτουν κατά τη διάρκεια εξιχνίασης μιας υπόθεσης από την πολλαπλή πολλές φορές μεταφορά βιολογικού υλικού από άτομο σε άτομο¹³⁰⁴.

Επειδή κάθε ανθρώπινο γονίδιο είναι ιδιαιτέρως ‘πολυμορφικό’ ανάμεσα σε δύο εντελώς ξένα μεταξύ τους άτομα, ενδέχεται να υπάρξει κατά μέσο όρο μόνο μία ή δύο κοινές γονιδιακές περιοχές από τις δεκατρείς, σε αντίθεση με τα συγγενικά πρόσωπα που ενδέχεται να μοιράζονται περισσότερες κοινές γονιδιακές περιοχές και

αποτέλεσμα της ανάλυσης παρουσίαζε ταύτιση με το DNA ενός υπόπτου σε 6 γονιδιακές περιοχές, δίνοντας πιθανότητες λάθους να μην είναι το ίδιο άτομο 1/32.000.000. Ο ύποπτος κρίθηκε ένοχος και οδηγήθηκε στη φυλακή, ενώ όταν αργότερα αποδείχθηκε ότι δεν πρόκειται για το ίδιο άτομο μετά από επανεξέταση του DNA του, αυτός είχε ήδη εκτίσει αρκετούς μήνες εγκλεισμού, Πολλάτου 2001: 1181.

¹²⁹⁹ Benecke 1997: 181, Maclin 2006: 166, Greely *et al.* 2006: 249-250.

¹³⁰⁰ Maclin 2006: 166, Lawless 2012: 195.

¹³⁰¹ Η τεχνική PCR εφευρέθηκε το 1985 από τον μοριακό βιολόγο Kary Mullis, ο οποίος και τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Χημείας το 1993 για την ανακάλυψή του αυτή, Kashyap *et al.* 2004: 12.

¹³⁰² Weiss 2004: 55 (υποσημ. 1).

¹³⁰³ Πολλάτου 2001: 1179, Foreman *et al.* 2003: 476.

¹³⁰⁴ Lawless 2012: 201.

τα ομόζυγα δίδυμα που έχουν κοινές και τις δεκατρείς (έχουν δηλ. τον ίδιο γενότυπο). Κατά μέσο όρο τα αδέλφια μοιράζονται 4 με 6 κοινές γονιδιακές περιοχές, ενώ σε εξαιρετικές περιπτώσεις αυτές μπορεί να ανέλθουν στις 9 ή 11¹³⁰⁵. Γνωστή είναι η δυνατότητα που δίνεται στις αστυνομικές αρχές να εξακριβώνουν έμμεσα την ταυτότητα δραστών μέσω της ανάλυσης του DNA προσώπων από το άμεσο συγγενικό τους περιβάλλον, τεχνική η οποία ονομάζεται *‘οικογενειακή αναζήτηση’* (*‘Familial Searching’*)¹³⁰⁶.

Η μέθοδος αυτή, όπως είναι φυσικό, εφαρμόζεται σε περιπτώσεις που το βιολογικό υλικό που συλλέγεται από τον τόπο του εγκλήματος δεν ταιριάζει απόλυτα με κάποιο από τα γενετικά προφίλ της εκάστοτε βάσης δεδομένων και τότε αναζητούνται άλλα προφίλ με τα οποία να έχει κάποιες ομοιότητες. Αν υπάρξουν προφίλ που ταιριάζουν σε κάποιες από τις γενετικές περιοχές του αρχικού δείγματος (συνήθως σε 4 με 5), τότε υπάρχει η πιθανότητα κάποιο από αυτά να ανήκει σε συγγενή πρώτου βαθμού του υπόπτου¹³⁰⁷. Χρησιμοποιείται ακόμη στην περίπτωση που ο ύποπτος ο οποίος έχει συλληφθεί αρνείται να δώσει δείγμα DNA συναινετικά. Αυτό ισχύει για τις περιπτώσεις όπου η εκάστοτε νομοθεσία δεν προβλέπει την υποχρεωτική λήψη και ανάλυση γενετικού υλικού (όπως θα δούμε και πιο κάτω) κι εξαρτάται βεβαίως από τη βαρύτητα του αδικήματος¹³⁰⁸. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, η αστυνομία ζητά την εθελοντική λήψη δείγματος από τα μέλη της οικογενείας του, τα γενετικά

¹³⁰⁵ Σύμφωνα με τις στατιστικές, οι πιθανότητες δύο άγνωστοι μεταξύ τους άνθρωποι να έχουν τον ίδιο γενότυπο είναι 1/30.000.000.000, Pearsall 1989: 668, Eastal & Eastal 1990: 2. Όπως είναι φυσικό οι πιθανότητες μειώνονται δραστικά στην περίπτωση άμεσων συγγενών, ενώ στην περίπτωση δύο αδελφών οι πιθανότητες να συμβεί κάτι τέτοιο είναι στις 1/250.000, Levitt 2007: 237-238.

¹³⁰⁶ Rothstein & Talbott 2006: 156-157, Greely *et al.* 2006: 251.

¹³⁰⁷ Rothstein & Talbott 2006: 156-157, Greely *et al.* 2006: 251. Στη Μεγ. Βρετανία η τεχνική της *‘οικογενειακής αναζήτησης’* χρησιμοποιείται από το 2002, ενώ μόνο για το έτος 2005 είχε καταφέρει να συμβάλλει στην εξιχνίαση εννέα υποθέσεων, κυρίως ανθρωποκτονιών. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση ενός εγκληματία στη νότια Αγγλία ο οποίος το 2003 αναγνωρίστηκε μέσω του DNA του αδελφού του που ήταν καταχωρημένο στη Βρετανική Εθνική Βάση Δεδομένων. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά βλ. Greely *et al.* 2006: 248-249.

¹³⁰⁸ Ας μην ξεχνάμε πως στις νομοθεσίες πολλών κρατών η υποχρεωτική λήψη βιολογικού υλικού από συλληφθέντες, προβλέπεται μόνο για τις περιπτώσεις διάπραξης κακουργημάτων.

αποτυπώματα των οποίων, λόγω ομοιοτήτων, θα μπορούσαν να προσφέρουν αρκετές πληροφορίες αναφορικά με την ταυτότητα του πιθανού δράστη¹³⁰⁹.

Η δυνατότητα άντλησης στοιχείων μοναδικής βιολογικής ιδιαιτερότητας από την ακούσια *‘εγκαταλειμμένη ιδιοκτησία’*¹³¹⁰ που αφήνουν οι δράστες στον τόπο του εγκλήματος, η οποία θα μπορούσε να παράσχει ενδείξεις ενοχής οδηγώντας στη μελλοντική σύλληψή τους, δημιούργησε τεράστιο ενδιαφέρον μεταξύ των ερευνητών¹³¹¹. Η Ιατροδικαστική Υπηρεσία της Βρετανίας (Forensic Science Service), για παράδειγμα, σε συνεργασία με άλλους κρατικούς φορείς και εμπορικές οργανώσεις της Βρετανίας και των ΗΠΑ χρηματοδότησε στα μέσα της δεκαετίας του ’80 μία σειρά ερευνητικών προγραμμάτων τα οποία επικεντρώθηκαν στο κατά πόσο αξιόπιστα είναι τα δείγματα DNA που προέρχονται από τον τόπο του εγκλήματος, σε σύγκριση με εκείνα που λαμβάνει η αστυνομία απ’ ευθείας από τους συλληφθέντες με σκοπό τη σκιαγράφηση του *‘βιοπορτραίτου’*¹³¹² του δυνητικού δράστη¹³¹³. Επίσης, με την εισαγωγή σύγχρονων μεθόδων επεξεργασίας του βιολογικού υλικού

¹³⁰⁹ Rothstein & Talbott 2006: 156, Haines 2006: 263.

¹³¹⁰ Weiss 2004: 57 (υποσημ. 18).

¹³¹¹ Johnson *et al.* 2003: 28.

¹³¹² Ως *‘βιοπορταίτο’* θεωρείται, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Ισμήνη Κριάρη-Κατράνη (1999), *«η σύνθεση προσωπικών στοιχείων και πληροφοριών από τα οποία είναι δυνατόν να συναχθεί εκτίμηση για τις ουσιώδεις πλευρές της ανθρώπινης προσωπικότητας»*, Κριάρη-Κατράνη 1999: 27 (υποσημ. 10).

¹³¹³ Werrett 1997: 40, Johnson *et al.* 2003: 28.

εμπνευσμένων από τη ρομποτική μειώθηκε δραματικά το κόστος¹³¹⁴, αλλά και ο χρόνος¹³¹⁵, που απαιτείται για μια τέτοια ανάλυση.

Εντούτοις, η ανάλυση γενετικού υλικού δεν χρησιμοποιείται μόνο στον ποινικό τομέα για την τεκμηρίωση της ενοχής ή της αθωότητας των δραστών, αλλά και σε αστικές υποθέσεις, όπως για παράδειγμα, για την εξακρίβωση της βιολογικής πατρότητας, σε περιπτώσεις αναγνώρισης της ταυτότητας αγνοούμενων προσώπων και παράνομων μεταναστών, αλλά και για την ταυτοποίηση θυμάτων και άλλων μη αναγνωρισμένων πτωμάτων από κάθε είδους μαζικές καταστροφές¹³¹⁶. Γνωστή είναι, επίσης, η συμβολή της μεθόδου και σε άλλους επιστημονικούς τομείς όπως στη γενετική

¹³¹⁴ Οι εκτιμήσεις ποικίλουν αναφορικά με το κόστος της ανάλυσης γενετικού υλικού το οποίο κυμαινόταν στις ΗΠΑ το 2000 από 100 έως 250 δολάρια, καλύπτοντας όλα τα έξοδα της διαδικασίας (από τη στιγμή συλλογής του δείγματος μέχρι την καταχώρησή του σε βάση δεδομένων). Σε κάθε περίπτωση, το κόστος ποικίλει ανάλογα με το προς εξέταση υλικό και τις συνθήκες της εκάστοτε υπόθεσης. Η ανάλυση, για παράδειγμα, υλικού που προέρχεται από υπόθεση βιασμού ενδέχεται να κοστίσει έως και 1.000 δολάρια, ενώ η ανάλυση υλικού που έχει ληφθεί από γνωστό δράστη μπορεί να κοστίσει μόνο μερικά δολάρια, Murphy 2007: 732 (υποσημ. 36). Ο ιδιωτικός πάροχος Nanogen Inc. πουλά ήδη από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας τη συσκευή ανάλυσης γενετικού υλικού μίας χρήσης (η οποία έχει το μέγεθος μιας πιστωτικής κάρτας και η οποία λαμβάνει δείγμα από τον τόπο του εγκλήματος και το ταυτοποιεί διαμέσου ενός υπολογιστή μέσα σε μερικά μόλις λεπτά) στην τιμή των 20 ευρώ, Nunn 2001: 15.

¹³¹⁵ Ενώ στο παρελθόν η ανάλυση γενετικού υλικού μέχρι και την έκδοση των τελικών αποτελεσμάτων ήταν μία πολύμηνη διαδικασία, σήμερα με τις σύγχρονες μεθόδους της ρομποτικής και του αυτοματισμού, υπολογίζεται ότι οι αναλυτές θα είναι σε θέση να επεξεργάζονται έως και 800 δείγματα τη μέρα. Στις ΗΠΑ, μολαταύτα, ο μέσος χρόνος επεξεργασίας του δείγματος από δημόσιο εργαστήριο υπολογίζεται στις 23 εβδομάδες. Αντιθέτως, το εργαστήριο της Ιατροδικαστικής Υπηρεσίας της Μεγ. Βρετανίας εκδίδει τα πορίσματα των τεστ DNA σε μόλις 24 ημέρες, ενώ σε ιδανικές συνθήκες όταν ο δράστης είναι γνωστός και το δείγμα του προέρχεται από μία και μόνο πηγή ο χρόνος της όλης διαδικασίας μειώνεται δραστικά και τα αποτελέσματα ενδέχεται να βγουν μέσα σε 5 μόλις ημέρες!, Murphy 2007: 732-733.

¹³¹⁶ Bieber 2006: 223. Η μέθοδος της ανάλυσης γενετικού υλικού για την αναγνώριση της ταυτότητας των θυμάτων χρησιμοποιήθηκε τόσο στην περίπτωση των τρομοκρατικών χτυπημάτων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στη Ν. Υόρκη, και των τρομοκρατικών βομβαρδισμών της 11^{ης} Μαρτίου 2004 στη Μαδρίτη και της 7^{ης} Ιουλίου του 2005 στο Λονδίνο, όσο και σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών, όπως του τσουνάμι που χτύπησε την Ινδονησία στις 26 Δεκεμβρίου 2004 και του τυφώνα Κατρίνα που σάρωσε τη Νέα Ορλεάνη το 2005, Knoppers *et al.* 2006: 352. Έχει χρησιμοποιηθεί ακόμη για την αναγνώριση θυμάτων σε μία σειρά από αεροπορικά δυστυχήματα, όπως τη συντριβή επί τουρκικού εδάφους του ρωσικού Yakovlev-42 στις 26 Μαΐου του 2003, Alonso *et al.* 2005: 542.

ιατρική, στην εξελικτική ανθρωπολογία, στη βιολογία των φυτών και των ζώων, στην τεχνολογία τροφίμων, κ.α.¹³¹⁷. Τελευταία, η ‘συμπεριφορική γενετική’ (behavioural genetics) στρέφει το επιστημονικό της ενδιαφέρον στην ανάλυση του βιολογικού υλικού βρεφών με σκοπό τον έγκαιρο εντοπισμό των γονιδίων που ευθύνονται για την τάση προς την επιθετικότητα και την πρόγνωση μιας μελλοντικής παραβατικής συμπεριφοράς¹³¹⁸.

Η ταχεία **εμφάνιση** παγκοσμίως των βάσεων δεδομένων DNA αποτελεί το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα της επιτυχούς προσαρμογής της βιοτεχνολογίας στην υπηρεσία των αστυνομικών ερευνών για την εξακρίβωση αδικημάτων¹³¹⁹. Όλα τα βιολογικά δείγματα που λαμβάνονται είτε απ’ ευθείας από τα πρόσωπα (καταδικασθέντες, υπόπτους, θύματα ή εθελοντές), είτε από τον τόπο του εγκλήματος, επεξεργάζονται, κωδικοποιούνται και τελικώς καταχωρούνται σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων DNA οι οποίες περιλαμβάνουν κυρίως δύο τύπους αρχείων: α) τα ‘ιατροδικαστικά’ δείγματα τα οποία λαμβάνονται από τον τόπο του εγκλήματος και β) τα δείγματα των δραστών και άλλων γνωστών προσώπων τα οποία δίνουν εθελοντικά οι άμεσα ενδιαφερόμενοι¹³²⁰.

Επίσης, δείγμα DNA δύναται να ληφθεί και για ποινικά υπεύθυνους ανηλίκους τα όρια ηλικίας των οποίων ποικίλουν από χώρα σε χώρα. Για παράδειγμα, η Εθνική Βάση Δεδομένων DNA της Αγγλίας, την οποία θα μελετήσουμε λίγο πιο κάτω, περιελάμβανε μέχρι πρόσφατα το γενετικό προφίλ για περισσότερους από 500 χιλ. ανηλίκους κάτω των 16 χρόνων¹³²¹, επειδή η ποινική υπευθυνότητα εκεί ξεκινά στα

¹³¹⁷ Kashyap *et al.* 2004: 25-26.

¹³¹⁸ Levitt 2007: 243-245. Σύμφωνα με τη μοριακή βιολογία, εκτός σπάνιων εξαιρέσεων, τα κορίτσια παίρνουν το χρωμόσωμα X από τη μητέρα και άλλο ένα χρωμόσωμα X από τον πατέρα, ενώ τα αγόρια παίρνουν το χρωμόσωμα X από τη μητέρα και το χρωμόσωμα Y από τον πατέρα. Κατά τους επιστήμονες το χρωμόσωμα Y ευθύνεται για την τάση επιθετικότητας και αντικοινωνικής συμπεριφοράς, διότι τα αγόρια εμπλέκονται οκτώ με εννιά φορές πιο συχνά σε περιστατικά διαπροσωπικής βίας (επιθέσεις, ληστείες, βιασμούς, δολοφονίες), Carey & Gottesman 2006: 345.

¹³¹⁹ Williams & Johnson 2004: 3.

¹³²⁰ Murphy 2007: 738, Levitt 2007: 235.

¹³²¹ Ειδικότερα, μεταξύ 1995-6 είχαν καταχωρηθεί στη βρετανική βάση δεδομένων DNA 2.507 παραβατικοί ανήλικοι κάτω των 16 ετών, ενώ την περίοδο 2006-7 ο αριθμός τους είχε ανέλθει στις 521.901, Penna & Kirby 2009: 150.

10 έτη¹³²². Ομοίως, σε τουλάχιστον 28 Αμερικανικές Πολιτείες επιτρέπεται η λήψη γενετικού υλικού από παραβατικούς ανηλίκους¹³²³. Παρ' όλα αυτά, οφείλουμε να αναφέρουμε το γεγονός πως υπάρχουν διάφορες 'δικλείδες ασφαλείας' όσον αφορά την προστασία των ανηλίκων από τις αρνητικές επιδράσεις της ισόβιας καταχώρησης του γενετικού τους 'προφίλ' σε βάσεις δεδομένων και ποικίλουν ανάλογα με τη νομοθεσία κάθε χώρας¹³²⁴.

Από το 1999 βλέπουμε ότι η δυνατότητα της διεθνούς ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά με τα γενετικά προφίλ δραστών και υπόπτων γίνεται πραγματικότητα μέσω της Interpol DNA Profile Monitoring Expert Group (DNA MEG). Όλες οι χώρες που συνεργάζονται με τον διεθνή αστυνομικό οργανισμό (οι οποίες αγγίζουν τις 181) μπορούν να στέλνουν δείγματα βιολογικού υλικού από ανεξιχνίαστα εγκλήματα στην κεντρική βάση δεδομένων DNA της Interpol, τα οποία εν συνεχεία στέλνονται στις εκάστοτε εθνικές βάσεις δεδομένων για σύγκριση και τυχόν ταυτοποίηση με το προφίλ των δραστών που έχουν ήδη καταχωρηθεί σε αυτές. Για λόγους διαφύλαξης των προσωπικών δεδομένων των ατόμων μόνο τα δείγματα από ανεξιχνίαστα εγκλήματα και όχι εκείνα υπόπτων και 'γνωστών' δραστών μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας μεταξύ των χωρών¹³²⁵.

Ωστόσο, η βάση γενετικών αποτυπωμάτων της εν λόγω υπερεθνικής αστυνομικής υπηρεσίας δεν χρησιμοποιείται ευρέως από όλα τα κράτη, ενώ η Αγγλία και η Κροατία είναι εκείνες οι οποίες τροφοδοτούν με ένα σημαντικό αριθμό καταχωρήσεων τη βάση. Κάτι τέτοιο ενδεχομένως να οφείλεται στο γεγονός ότι η ανάλυση γενετικού υλικού ενδείκνυται για την εξιχνίαση εσωτερικών υποθέσεων εγκληματικότητας κάθε χώρας και όχι τόσο για την καταπολέμηση του διασυνοριακού και του οργανωμένου εγκλήματος. Αυτό μπορεί να έγκειται στη δυσκολία συγκρίσεων των δειγμάτων μεταξύ των χωρών, επειδή παρατηρούνται

¹³²² Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως το χαμηλότερο όριο ποινικής υπευθυνότητας στην Ευρώπη είναι τα 7 έτη (στην Κύπρο) και το μεγαλύτερο τα 18 έτη (στο Βέλγιο), Levitt 2007: 238, 242.

¹³²³ Gaensslen 2006: 377.

¹³²⁴ Προβλέπεται ειδικά για τους ανηλίκους η καταχώρηση σε βάση δεδομένων μόνο για τις ιδιαίτερα σοβαρές περιπτώσεις εγκληματικότητας που απειλούνται με ποινή φυλάκισης και η διατήρηση του αποτυπώματος του ανήλικου δράστη για τον ελάχιστο δυνατό χρόνο, Levitt 2007: 243.

¹³²⁵ Schneider & Martin 2001: 237.

επιμέρους διαφοροποιήσεις ως προς τους τρόπους συλλογής, φύλαξης και ανάλυσης του υλικού, αλλά και λόγω της διαπίστωσης πως δείγματα βιολογικού υλικού είναι πιο πιθανό να συλλεχθούν από σκηνές εγκλημάτων κοντά στις οποίες ζουν και συναναστρέφονται οι δράστες¹³²⁶.

Οι ΗΠΑ συνέστησαν την **πρώτη βάση δεδομένων DNA** παγκοσμίως στις αρχές της δεκαετίας του '90¹³²⁷, η οποία συντονίζεται από το Ομοσπονδιακό Γραφείο Ερευνών (Federal Bureau of Investigation - FBI) του Αμερικανικού Υπουργείου Δικαιοσύνης. Η κεντρική αυτή βάση δεδομένων συνδέεται ηλεκτρονικά μέσω του λογισμικού της προγράμματος CODIS (Combined DNA Index System)¹³²⁸ με τις επιμέρους βάσεις δεδομένων σε τοπικό (Local DNA Index System-LDIS), πολιτειακό (State DNA Index System-SDIS) και εθνικό (National DNA Index System-NDIS) επίπεδο¹³²⁹ και περιλαμβάνει τέσσερις κατηγορίες αρχείων: α) με δείγματα καταδικασθέντων δραστών ('Convicted Offenders' index), β) με ιατροδικαστικά δείγματα από τον τόπο του εγκλήματος ('Forensic' Index), γ) με δείγματα μη αναγνωρισμένων πτωμάτων (Unidentified Human Remains) και δ) με εθελοντικά δείγματα από συγγενείς θυμάτων και αγνοούμενων προσώπων (Relatives of Missing Persons)¹³³⁰.

Το πρόγραμμα που ξεκίνησε πιλοτικά το 1990 περιελάμβανε καταχωρήσεις από τα εγκληματολογικά εργαστήρια 14 Πολιτειών αρχικά, ενώ λίγο αργότερα

¹³²⁶ Johnson & Williams 2007: 107-108.

¹³²⁷ Οι πρώτες αναλύσεις δειγμάτων DNA ως μέσο πραγματογνωμοσύνης στην ποινική διαδικασία ξεκίνησαν στα μέσα της δεκαετίας του '80 από λιγοστές ιδιωτικές εταιρείες στις ΗΠΑ και τη Μεγ. Βρετανία και αφορούσαν περισσότερο υποθέσεις ταυτοποίησης της πατρότητας. Οι εταιρείες αυτές ήταν οι εξής: η Lifecodes Corporation (με έδρα τη Νέα Υόρκη ξεκίνησε τα τεστ DNA το 1987 και ήταν η πρώτη ιδιωτική εταιρεία που επικαλέστηκε τα αποτελέσματα των γενετικών αναλύσεων ως μέσου απόδειξης της ενοχής ή μη), η Cellmark Diagnostics (με έδρα τη Μεγ. Βρετανία αλλά και με θυγατρική εταιρία στο Μέρυλαντ των ΗΠΑ ξεκίνησε τα τεστ DNA το 1987, κατοχυρώνοντας την εμπορική εκμετάλλευση της τεχνικής των αναλύσεων που εισήγαγε πρώτος ο Sir Alec Jeffreys), η Forensic Science Association (με έδρα τις ΗΠΑ) και η Cetus Corporation (με έδρα την Καλιφόρνια των ΗΠΑ), Pearsall 1989: 690, Eastel & Eastel 1990: 3, Hoeffel 1990: 471 (υποσημ. 29, 30, 32).

¹³²⁸ Για μία συνοπτική παρουσίαση της βάσης δεδομένων CODIS, βλ. μεταξύ άλλων Richter 2004.

¹³²⁹ Simoncelli & Steinhardt 2006: 202, Murphy 2007: 739, Roman *et al.* 2009: 346.

¹³³⁰ Kashyap *et al.* 2004: 26.

κατοχυρώθηκε νομικά με τον DNA Identification Act του 1994¹³³¹. Ο νόμος αυτός εξουσιοδοτούσε το FBI να δημιουργήσει αρχείο γενετικών αποτυπωμάτων, τα οποία θα συλλέγονταν και από τις τέσσερις κατηγορίες δειγμάτων που προαναφέραμε¹³³². Αρχικά στο CODIS καταχωρούνταν μόνο οι καταδικασθέντες για κακουργηματικού χαρακτήρα εγκλήματα, όπως δολοφονίες ή βιασμούς, αλλά μετέπειτα διευρύνθηκαν τα κριτήρια εισαγωγής στη βάση και αφορούσε το βιολογικό υλικό τόσο καταδικασθέντων ελαφρύτερων εγκλημάτων, όπως κατά της ιδιοκτησίας και μάλιστα χωρίς τη χρήση βίας¹³³³, όσο και συλληφθέντων για παρόμοια εγκλήματα¹³³⁴.

Ιδιαίτερα μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου έχουν διατυπωθεί προτάσεις για περαιτέρω διεύρυνση των βάσεων δεδομένων DNA και αφορούν τη λήψη βιολογικού υλικού ακόμη και από απλούς πολίτες κατά τη διαδικασία χορήγησης κάρτας διαμονής (visa) στις ΗΠΑ. Ενίοτε έχουν εκφραστεί και πιο ακραίες προτάσεις αναφορικά με τη σύσταση καθολικής βάσης δεδομένων DNA που θα περιλαμβάνει δείγματα όλων των νεογέννητων βρεφών, των παιδιών πριν μπουν στο σχολείο και των αιτούντων έκδοσης άδειας οδήγησης ή γάμου. Παρ' όλα αυτά, οι παραπάνω σκέψεις είναι εξαιρετικά δύσκολο να υλοποιηθούν επειδή προσκρούουν σε συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα, όπως στο 'τεκμήριο της αθωότητας' και στην 4^η Τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος, αφού η υποχρεωτική λήψη και ανάλυση γενετικού υλικού αθώων πολιτών συνιστά διεξαγωγή έρευνας χωρίς προφανή λόγο ή δικαστική εντολή¹³³⁵. Να επισημάνουμε στο σημείο αυτό, πως παρόμοιοι προβληματισμοί έχουν διατυπωθεί αναφορικά με τη συνταγματικότητα της

¹³³¹ Bieber 2006: 223, Roman *et al.* 2009: 346.

¹³³² Maclin 2006: 166, Kazemian *et al.* 2011: 50.

¹³³³ Kimmelman 2000: 210.

¹³³⁴ Τουλάχιστον σε τέσσερις Αμερικανικές Πολιτείες (Λουϊζιάνα, Τέξας, Βιρτζίνια, Καλιφόρνια) επιτρέπεται η λήψη γενετικού υλικού από άτομα που έχουν απλώς συλληφθεί για κακουργηματικού χαρακτήρα πράξεις, χωρίς να έχουν καταδικασθεί ακόμη γι' αυτές, Bieber 2006: 224, Simoncelli 2006: 390, Greely *et al.* 2006: 250. Η Βιρτζίνια έχει την παλαιότερη (από το 1989) και μεγαλύτερη βάση δεδομένων DNA και ήταν η πρώτη που επέτρεψε τη λήψη δειγμάτων από συλληφθέντες ανεξαρτήτως ενοχής ή μη, Maclin 2006: 167.

¹³³⁵ Simoncelli 2006: 390-391, Smith 2006: 386. Για το θέμα της συνταγματικότητας όσον αφορά την προληπτική λήψη και ανάλυση βιολογικού υλικού, βλ. διεξοδικά Maclin 2006.

λήψης δείγματος και καταχώρησής του σε βάση δεδομένων από συλληφθέντες, οι οποίοι δεν έχουν καταδικαστεί ακόμη για κάποιο έγκλημα¹³³⁶.

Σήμερα, στην αμερικανική βάση δεδομένων καταχωρούνται δείγματα που προέρχονται από 173 δημόσια και ιδιωτικά εργαστήρια ανάλυσης γενετικού υλικού και από τις πενήντα Αμερικανικές Πολιτείες¹³³⁷, ενώ η λογισμική πλατφόρμα της εν λόγω βάσης έχει χρησιμοποιηθεί από άλλες 18 χώρες παγκοσμίως¹³³⁸. Μέχρι τον Δεκέμβριο του 2005, η βάση δεδομένων περιελάμβανε 2.952.820 γενετικά προφίλ, εκ των οποίων τα 2.826.505 προέρχονταν από δράστες και τα 126.315 από σκηνές εγκλημάτων, ενώ κάθε μήνα προστίθενται περισσότερα από 50.000 νέα δείγματα¹³³⁹. Σύμφωνα με πιο πρόσφατους υπολογισμούς του FBI, μέχρι τον Μάρτιο του 2007, η CODIS περιελάμβανε συνολικά περισσότερα από 4,5 εκατ. γενετικά προφίλ, με τα 179.763 να προέρχονται από σκηνές εγκλημάτων¹³⁴⁰.

Αξίζει να αναφερθεί, πως με τη βοήθεια των μεθόδων ανάλυσης DNA βλέπουμε να αθρώνονται, ακόμη και να απαλλάσσονται από τη θανατική ποινή, κρατούμενοι που έχουν καταδικασθεί για εγκλήματα που είχαν εξιχνιασθεί ατελώς¹³⁴¹. Μέχρι το 2000 μόνο σε δύο Αμερικανικές Πολιτείες (στη Νέα Υόρκη και το Ιλινόις) επιτρεπόταν η εξέταση DNA για καταδικασθέντες (γι' αυτό και είναι οι Πολιτείες με τις περισσότερες απαλλαγές κατηγοριών λόγω μη ταυτοποιημένων δειγμάτων DNA). Η εξέταση DNA του φυλακισμένου γινόταν ανά πάσα στιγμή εάν υπήρχαν σοβαρές υπόνοιες αθώωσής του και στην περίπτωση που ο κρατούμενος δεν μπορούσε να αναλάβει το κόστος της εξέτασης, τότε αυτή πραγματοποιούνταν με δημόσια έξοδα¹³⁴². Σύμφωνα με πιο πρόσφατα στοιχεία, σε περισσότερες από 40 Αμερικανικές Πολιτείες έχει θεσπιστεί εκείνο το νομικό πλαίσιο που επιτρέπει τη λήψη γενετικού

¹³³⁶ Kaye 2006: 188.

¹³³⁷ Lazer & Mayer-Schönberger 2006: 371, Duster 2006: 298.

¹³³⁸ Martin 2004: 5.

¹³³⁹ Bieber 2006: 224.

¹³⁴⁰ Μόνο η Πολιτεία της Βιρτζίνια η οποία διαθέτει όπως αναφέραμε προηγουμένως (ό.π. υποσημ. 1340) τη μεγαλύτερη και πιο εξελιγμένη βάση δεδομένων DNA στις ΗΠΑ, είχε καταχωρήσει μέχρι το 2007, 253.986 δείγματα δραστών και 7.044 δείγματα προερχόμενα από τον τόπο του εγκλήματος, Murphy 2007: 739-740.

¹³⁴¹ Βλ. Aronson & Cole 2009: 610 και Johnson & Williams 2004.

¹³⁴² Weiss 2004: 55 (υποσημ. 2).

υλικού καταδικασθέντα με σκοπό την επανεκτίμηση των κατηγοριών εις βάρος του¹³⁴³.

Συνολικά, υποστηρίζει η Marcia Weiss (2004), 137 άνθρωποι έχουν απαλλαγεί των κατηγοριών τους στις ΗΠΑ κι έχουν αποφυλακιστεί, ως αποτέλεσμα της ανάλυσης του γενετικού υλικού από το 1989 έως και το 2004¹³⁴⁴. Παρομοίως, σύμφωνα με την Margaret Berger (2006), μέχρι το τέλος του 2005 ο αριθμός αυτός είχε ανέλθει στους 172¹³⁴⁵, ενώ οι Jay Aronson και Simon Cole (2009) αναφέρουν ότι περισσότεροι από 200 κατάδικοι έχουν αθωωθεί στις ΗΠΑ μέχρι και πριν λίγα χρόνια, μετά από τη μη επιτυχημένη ταυτοποίηση του τεστ DNA¹³⁴⁶.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η βρετανική Ιατροδικαστική Υπηρεσία ήταν η πρώτη που εισήγαγε τη μέθοδο της ανάλυσης γενετικού υλικού για τη διαλεύκανση ποινικών υποθέσεων¹³⁴⁷, ενώ το 1995 η βρετανική κυβέρνηση έθεσε σε λειτουργία τη **μεγαλύτερη** (αναλογικά με τον πληθυσμό της χώρας) **Εθνική Βάση Δεδομένων DNA** (National DNA Database - NDNAD) παγκοσμίως¹³⁴⁸.

Με τον βρετανικό Criminal Justice and Public Order Act του 1994 δινόταν στην αστυνομία η ευχέρεια να λαμβάνει δείγματα DNA από όλους τους συλληφθέντες για οποιοδήποτε αδίκημα που τιμωρείται με ποινή στερητική της ελευθερίας (any recordable offense)¹³⁴⁹. Ακολούθως, με τον νόμο αυτό επαναπροσδιορίστηκε ο διαχωρισμός των δειγμάτων βιολογικού υλικού σε *‘προσωπικά’* (‘intimate’) και *‘μη προσωπικά’* (‘non-intimate’), κι έτσι δινόταν η δυνατότητα στις αστυνομικές αρχές να λαμβάνουν δείγμα του συλληφθέντα από τη δεύτερη κατηγορία χωρίς να απαιτείται η

¹³⁴³ Berger 2006: 321.

¹³⁴⁴ Weiss 2004: 55 (υποσημ. 3).

¹³⁴⁵ Berger 2006: 321.

¹³⁴⁶ Aronson & Cole 2009: 610.

¹³⁴⁷ Το νομοθετικό πλαίσιο το οποίο ευνοούσε την ανάλυση γενετικού υλικού στην εξιχνίαση αδικημάτων υπήρχε από το 1993 στη Βρετανία μέσα από μία πλειάδα συστάσεων που εξέδωσε η τότε *Βασιλική Επιτροπή για την Ποινική Δικαιοσύνη* (Royal Commission on Criminal Justice) και η *Βουλή των Λόρδων*, Johnson *et al.* 2003: 29.

¹³⁴⁸ Benecke 1997: 184, McCartney 2006: 176, Williams & Johnson 2006: 235, Johnson & Williams 2007: 106, Skinner 2013: 978.

¹³⁴⁹ Kimmelman 2000: 213, Padova 2004: 81.

συναίνεσή του¹³⁵⁰. Μέσα σε οχτώ μόλις μήνες από τη σύσταση και λειτουργία της βρετανικής NDNAD είχε ταυτοποιηθεί το βιολογικό υλικό σε τουλάχιστον 100 ποινικές υποθέσεις, ενώ υπολογιζόταν η καταχώρηση σε αυτήν περί των 19 χιλ. γενετικών προφίλ¹³⁵¹.

Αρχικά, λόγω του αυξημένου κόστους της συλλογής και ανάλυσης γενετικών δειγμάτων από τον τόπο του εγκλήματος, αλλά και του χρόνου που απαιτούνταν λόγω της έλλειψης εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού και του κατάλληλου υλικοτεχνικού εξοπλισμού, η χρήση της μεθόδου του DNA στη Μεγ. Βρετανία ήταν περιορισμένη και αφορούσε περισσότερο περιπτώσεις ταυτοποίησης δραστών σοβαρών αδικημάτων (όπως δολοφονιών, βιασμών κι επικίνδυνων σωματικών επιθέσεων)¹³⁵². Στη συνέχεια, όμως, η ολοένα και αυξανόμενη χρηματοδότηση που λάμβανε από τη βρετανική κυβέρνηση, αλλά και η υιοθέτηση των τεχνολογικών και επιστημονικών καινοτομιών στον τομέα αυτό, έκαναν την ανάλυση γενετικού υλικού την πιο συνήθη πρακτική για την εξιχνίαση ποικίλων αδικημάτων κατά την ποινική διαδικασία¹³⁵³ και τη βρετανική βάση δεδομένων DNA την πιο διευρυμένη (από πλευράς καταχωρήσεων) στον κόσμο¹³⁵⁴.

Από το 2000 έως και το 2005 η βρετανική κυβέρνηση ξόδεψε για την επέκταση του προγράμματος καταχώρησης κι επεξεργασίας γενετικού υλικού 240 εκατ. λίρες επιπλέον. Σύμφωνα με τα στοιχεία που αναφέρει ο Norris (2007) αυτό το ποσόν αντιστοιχεί μόνο στο 0,7% του συνολικού ποσού που δαπανήθηκε για τις αστυνομικές δυνάμεις στην Αγγλία και Ουαλία εκείνη την περίοδο, το οποίο ανέρχεται σε 34,2 δισ. λίρες¹³⁵⁵. Μέσω της επέκτασης αυτής επιδιωκόταν αφενός, η λήψη περισσότερων δειγμάτων τόσο από δράστες όσο και από σκηνές εγκλήματος, κι αφετέρου, η καλύτερη ανάλυση του βιολογικού υλικού με τη βοήθεια προηγμένου

¹³⁵⁰ Johnson *et al.* 2003: 30, Padova 2004: 82, Williams & Johnson 2006: 236.

¹³⁵¹ Johnson *et al.* 2003: 30.

¹³⁵² Williams & Johnson 2004: 8, Graham 2007: 286.

¹³⁵³ Μόνο για το 2001 υπολογίζεται ότι είχαν εξιχνιασθεί, σύμφωνα με το βρετανικό Home Office, 6 χιλ. περισσότερα εγκλήματα σε σχέση με το προηγούμενο έτος (14.785 έναντι 8.612) μέσω γενετικών ταυτοποιήσεων που προέκυψαν από την εθνική βάση δεδομένων, McCartney 2006: 176.

¹³⁵⁴ Williams & Johnson 2006: 236, McCartney 2006: 176.

¹³⁵⁵ Norris 2007: 147.

τεχνολογικού εξοπλισμού και την πρόσληψη ειδικά εκπαιδευμένου προσωπικού¹³⁵⁶. Η εκτεταμένη χρήση της μεθόδου ανάλυσης DNA είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση στη διαλεύκανση εγκλημάτων που σχετίζονται με την περιουσία κατά τουλάχιστον 14% σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Home Office (2005)¹³⁵⁷.

Σκοπός της κυβέρνησης ήταν η καταγραφή έως το 2005 του συνόλου του 'ενεργού εγκληματικού πληθυσμού' ('active criminal population')¹³⁵⁸ της χώρας και αφορούσε όχι μόνο αυτούς οι οποίοι είχαν καταδικαστεί για κάποια εγκληματική ενέργεια, αλλά κι εκείνους που είχαν συλληφθεί ανεξαρτήτως αν είχαν αφεθεί χωρίς κατηγορία ή αθωωθεί. Τον Δεκέμβριο του 2005 η βάση περιελάμβανε το γενετικό προφίλ 3,5 εκατ. ατόμων (κάτι το οποίο αντιστοιχούσε στο 5,2% του συνολικού πληθυσμού των 60 εκατ. κατοίκων) και 264 χιλ. γενετικά αποτυπώματα προερχόμενα από τον τόπο του εγκλήματος¹³⁵⁹. Μέχρι το 2009 οι καταχωρήσεις γενετικών αποτυπωμάτων δραστών και υπόπτων στη βάση δεδομένων έφτασαν περίπου τα 4 εκατ., αριθμός που αντιστοιχούσε στο 6% του συνολικού πληθυσμού¹³⁶⁰, ενώ σύμφωνα με πιο πρόσφατα στοιχεία η βρετανική βάση δεδομένων μέχρι και τον Μάρτιο του 2012 περιελάμβανε το προφίλ 5,5 εκατ. ατόμων (εκ των οποίων το 1,2 εκατ. δεν είχε καταδικασθεί για κάποιο αδίκημα), αγγίζοντας περίπου το 10% του συνολικού πληθυσμού¹³⁶¹.

¹³⁵⁶ Williams & Johnson 2004: 9, McCartney 2006: 176.

¹³⁵⁷ Kazemian *et al.* 2011: 50.

¹³⁵⁸ Εντύπωση προκαλεί το γεγονός σύμφωνα με την έρευνα του *Ιδρύματος για την Ψυχική Υγεία των Αφροαμερικανών* του 2012, πως η NDNAD περιελάμβανε το 27% του συνολικού πληθυσμού των αφροαμερικανών που ζουν στη Βρετανία, εκ του οποίου το 47% ήταν άνδρες και το 77% νεαρής ηλικίας. Η δυσανάλογη εκπροσώπηση ατόμων από την εν λόγω εθνική προέλευση στη βάση σηματοδοτεί, ενδεχομένως, μία φυλετική διάκριση των κριτηρίων εισαγωγής σε αυτήν, βλ. Skinner 2013: 980-981. Όπως ισχυρίζεται ο Lyon (2011: 366) το γενετικό προφίλ του 40% των έγχρωμων ανδρών έχει εισαχθεί στην εν λόγω βάση συγκριτικά με το μόλις 9% των λευκών και το 13% των ασιατών.

¹³⁵⁹ McCartney 2006: 176, www.privacyinternational.org/issues/dna. Από τις 3,5 εκατ. καταχωρήσεις γενετικών προφίλ που περιλάμβανε η NDNAD στις αρχές του 2006 οι 715.239 είχαν προστεθεί μέσα σε ένα μόλις χρόνο (την περίοδο 2005-2006), σημειώνοντας αύξηση 37,25% σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο (2004-2005), Graham 2007: 286, Prainsack & Kitzberger 2009: 53-54, Penna & Kirby 2009: 145.

¹³⁶⁰ Penna & Kirby 2009: 147.

¹³⁶¹ Skinner 2013: 978.

Περαιτέρω, με τον Criminal Justice and Police Act του 2001 επιτρεπόταν η επ' αόριστον φύλαξη στην εθνική βάση δεδομένων δειγμάτων DNA των συλληφθέντων, με σκοπό να επανεξετασθούν ή χρησιμοποιηθούν σε μελλοντικές έρευνες σε περίπτωση που είναι και πάλι ύποπτοι¹³⁶². Τέλος, με τον Criminal Justice Act του 2004 διευρύνθηκαν ακόμη περισσότερο τα κριτήρια άντλησης βιολογικού υλικού, αφού εξουσιοδοτούσε την αστυνομία να λαμβάνει δείγμα DNA από οποιονδήποτε συλλαμβάνει ανεξαρτήτως της ύπαρξης κατηγορητηρίου ή μη¹³⁶³.

Η εκτεταμένη χρήση της ανάλυσης DNA και των αποτελεσμάτων της ως αποδεικτικών μέσων της ενοχής του δράστη γρήγορα επέφερε θετικά αποτελέσματα όσον αφορά τη διερεύνηση των υποθέσεων που είχαν 'μπει στο αρχείο' ('cold cases') λόγω έλλειψης στοιχείων. Πρόκειται για υποθέσεις σοβαρών εγκλημάτων που είχαν παραμείνει ανεξιχνίαστες και οι δράστες ασύλληπτοι για χρόνια¹³⁶⁴. Οι βρετανικές αστυνομικές αρχές κατάφεραν από το 2002 έως και το 2006 μέσα από διάφορες υπηρεσιακές επιχειρήσεις (Phoenix, Advance 1 και 2), να ανακτήσουν βιολογικό υλικό από τις ανεξιχνίαστες υποθέσεις και να επιτύχουν εν τέλει να διαλευκάνουν αρκετές από αυτές¹³⁶⁵. Να αναφέρουμε, επίσης, πως δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις αναγνώρισης μέσω της ανάλυσης του DNA δραστών σοβαρών εγκλημάτων ή κατά συρροή δολοφόνων μετά τη σύλληψή τους για μικρότερης βαρύτητας εγκλήματα (όπως λ.χ. για κλοπές και ληστείες)¹³⁶⁶.

¹³⁶² Johnson *et al.* 2003: 31-32. Καταργώντας με τον τρόπο αυτό την παλαιότερη διάταξη του Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE), σύμφωνα με την οποία το γενετικό υλικό που είχε συλλεχθεί για τη διεξαγωγή μιας αστυνομικής έρευνας έπρεπε να καταστραφεί με το πέρας αυτής, McCartney 2004: 159, Padova 2004: 81, Neyroud & Disley 2008: 227.

¹³⁶³ Duster 2006: 297, Williams & Johnson 2006: 238, Norris 2007: 147. Για το ζήτημα της αδικαιολόγητης λήψης δείγματος γενετικού υλικού από συλληφθέντες (ακόμη και από ανηλίκους), παραβιάζοντας στην ουσία το *τεκμήριο της αθωότητας*, βλ. αντί άλλων Μάλλιος 2001: 1755-1757, Tseloni & Pease 2011: 32-47.

¹³⁶⁴ Tracy & Morgan 2000: 644 (υποσημ. 40), Johnson *et al.* 2003: 34.

¹³⁶⁵ Lawless 2012: 195.

¹³⁶⁶ Bieber 2006: 224, Murphy 2007: 735 (υποσημ. 59). Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Keith Samuels, ο οποίος συνελήφθηκε το 1998 για διακίνηση κλεμμένων επιταγών και του οποίου το βιολογικό 'πορτραίτο' φυλάχθηκε στην τότε βάση δεδομένων DNA. Ο Samuels ταυτοποιήθηκε μετέπειτα ως ο δράστης μιας σειράς βιασμών (τους οποίους είχε διαπράξει μέσα σε διάστημα έξι ετών) και το 1999 καταδικάστηκε σε εννιά φορές ισόβια, Williams & Johnson 2004: 8.

Τον Ιούλιο του 2003 η Ιατροδικαστική Υπηρεσία της Αγγλίας ανακοίνωσε ότι κατά τη διάρκεια ενός τυπικού μήνα ταυτοποιούνται μέσω του βιολογικού τους προφίλ οι δράστες 15 δολοφονιών, 31 βιασμών και 770 παραβάσεων που σχετίζονται με την οδική ασφάλεια, την περιουσία και τα ναρκωτικά¹³⁶⁷, ενώ εβδομαδιαίως οι ταυτοποιήσεις άγγιζαν τις 1.250¹³⁶⁸. Έκτοτε, οι καταχωρήσεις βιολογικού υλικού στη βάση αυτή συνέχισαν να αυξάνονται θεαματικά, αποσπώντας όλο και μεγαλύτερη χρηματοδότηση από τη βρετανική κυβέρνηση¹³⁶⁹. Σύμφωνα με πιο πρόσφατες εκτιμήσεις, κάθε μήνα εισάγονται στη βρετανική NDNAD περίπου 40 χιλ. γενετικά προφίλ δραστών και 4 χιλ. αποτυπώματα προερχόμενα από τις σκηνές εγκλημάτων¹³⁷⁰. Κατά τη χρονική περίοδο 2006-07 διαλευκάνθηκαν με τη μέθοδο ταυτοποίησης DNA 41.148 εγκλήματα εκ των οποίων τα 452 αφορούσαν ανθρωποκτονίες, τα 644 βιασμούς και τα 222 λοιπά σεξουαλικά εγκλήματα¹³⁷¹.

Επιπροσθέτως, η ετήσια έκθεση της βρετανικής NDNAD αναφέρει πως οι πιθανότητες να υπάρξει θετική ταυτοποίηση κάποιου καινούριου αποτυπώματος που λαμβάνεται από τον τόπο του εγκλήματος, με κάποιο από αυτά που έχουν συλλεχθεί παλαιότερα, είτε από σκηνές εγκλημάτων, είτε από υπόπτους και βρίσκονται ήδη καταχωρημένα στη βάση δεδομένων (οι ταυτοποιήσεις αυτές ονομάζονται ‘cold hits’¹³⁷²) αγγίζουν το 52%¹³⁷³.

Αξίζει να τονισθεί, πως στη Βρετανία εφαρμόζεται και η πρακτική της *εθελοντικής λήψης* δειγμάτων DNA (γνωστή ως ‘mass intelligence screening’)¹³⁷⁴ από κατοίκους

¹³⁶⁷ McCartney 2004: 160, της ίδιας 2006: 182, Murphy 2007: 735.

¹³⁶⁸ Martin 2004: 2.

¹³⁶⁹ Williams & Johnson 2004: 9. Μέχρι τις αρχές του 1997 η υπηρεσία είχε ταυτοποιήσει 1.258 πρόσωπα με σκηνές εγκλήματος και 953 σκηνές εγκλήματος μεταξύ τους, από το σύνολο των 86.521 δειγμάτων που είχαν αναλυθεί έως τότε, Benecke 1997: 184, Werrett 1997: 40.

¹³⁷⁰ McCartney 2006: 178, Levitt 2007: 242.

¹³⁷¹ Penna & Kirby 2009: 150.

¹³⁷² Peterson 2000: 1219.

¹³⁷³ Levitt 2007: 236.

¹³⁷⁴ Η πρακτική αυτή βλέπουμε να εφαρμόζεται και αλλού, όπως στην Αυστραλία, τον Καναδά και τη Γερμανία, με την τελευταία να λαμβάνει το 1998 12 χιλ. δείγματα από εθελοντές με σκοπό τη διαλεύκανση μίας και μόνο υπόθεσης, Kimmelman 2000: 213.

οι οποίοι ζουν κοντά στο μέρος όπου έχει τελεσθεί κάποιο έγκλημα, με σκοπό τη σύγκριση των δειγμάτων αυτών με εκείνα που θα λάβει η αστυνομία από τον τόπο του εγκλήματος. Σύμφωνα με τις βρετανικές αρχές, τα δείγματα που λαμβάνονται εθελοντικά δεν καταχωρούνται στην εθνική βάση δεδομένων DNA και χρησιμοποιούνται μόνο για την εξιχνίαση του συγκεκριμένου εγκλήματος, ενώ καταστρέφονται με το πέρας της έρευνας και την οριστική εκδίκαση της υπόθεσης. Το κατά πόσον είναι εθελοντική μία τέτοιου είδους δειγματοληψία αμφισβητείται, δεδομένης της έκτασης που παίρνουν τα περιστατικά που αφορούν την εγκληματικότητα στον Τύπο και την εκάστοτε τοπική κοινωνία, αλλά και πιθανής υποκίνησης υποψιών από την πλευρά της αστυνομίας σε περίπτωση άρνησης κάποιων πολιτών να δώσουν δείγμα εθελοντικά¹³⁷⁵.

Λίγο αργότερα, το βρετανικό παράδειγμα ακολούθησαν και άλλες ευρωπαϊκές χώρες, με τις βάσεις δεδομένων DNA να κάνουν την εμφάνισή τους το 1997 σε Ολλανδία και Αυστρία¹³⁷⁶ και το 1998 στη Γερμανία. Στη συνέχεια, βλέπουμε την **εξάπλωση του φαινομένου** σε Βέλγιο, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Νορβηγία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, αλλά και σε άλλες χώρες διεθνώς όπως στον Καναδά¹³⁷⁷, την Κίνα και την Αυστραλία¹³⁷⁸, ενώ μέχρι σήμερα σχεδόν όλες οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν δημιουργήσει βάσεις δεδομένων DNA¹³⁷⁹.

¹³⁷⁵ Kimmelman 2000: 213. Στο νότιο Λονδίνο, για παράδειγμα, στο πλαίσιο επιχείρησης για τη σύλληψη ενός κατά συρροή βιαστή η αστυνομία ζήτησε από 1.000 έγχρωμους άνδρες να δώσουν εθελοντικά βιολογικό υλικό. Από αυτούς οι 125 αρνήθηκαν αρχικά, αναγκάζοντας τις αρχές να στείλουν 'εκφοβιστικές' επιστολές, καλώντας τους να το ξανασκεφτούν, ενώ οι 5 από αυτούς συνελήφθησαν στη συνέχεια ως ύποπτοι, McCartney 2006: 180.

¹³⁷⁶ Η Αυστρία των 8 εκατ. κατοίκων έχει τη δεύτερη στην Ευρώπη και την πέμπτη παγκοσμίως μεγαλύτερη βάση δεδομένων DNA, αναλογικά με τον συνολικό της πληθυσμό, περιλαμβάνοντας περίπου 130 χιλ. γενετικά προφίλ (τα 100 χιλ. είναι από συλληφθέντες για σοβαρά αδικήματα και τα υπόλοιπα 30 χιλ. προέρχονται από τον τόπο του εγκλήματος), Prainsack & Kitzberger 2009: 54.

¹³⁷⁷ Η εθνική βάση δεδομένων του Καναδά περιελάμβανε μέχρι τον Δεκέμβριο του 2005, 87.593 δείγματα DNA καταδικασθέντων και 25.575 προερχόμενα από τον τόπο του εγκλήματος, Bieber 2006: 224.

¹³⁷⁸ Kimmelman 2000: 213.

¹³⁷⁹ Martin 2004: 3.

Γνωστή είναι η Σύσταση No R (92) 1 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης αναφορικά με «τη χρήση της ανάλυσης Ντεοξυριβονουκλεϊκού Οξέως (DNA) στο πλαίσιο του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης», η οποία υιοθετήθηκε στις 10 Φεβρουαρίου 1992 κατά την 470^η συνάντηση των Εκπροσώπων των Υπουργών Δικαιοσύνης¹³⁸⁰. Σύμφωνα με τη σύσταση επιτρέπεται η συλλογή δειγμάτων και η χρήση της ανάλυσης γενετικού υλικού προς τον σκοπό της εξακρίβωσης της ταυτότητας του υπόπτου ή κάθε άλλου ατόμου, στο πλαίσιο της ανάκρισης και της δίωξης των ποινικών αδικημάτων και μόνο υπό όρους που καθορίζονται ρητά από το εσωτερικό δίκαιο κάθε χώρας. Για μια τέτοιου είδους ανάλυση, λόγω της περιπλοκότητας της διαδικασίας, απαιτείται η ανάθεση σε εργαστήρια που πληρούν κριτήρια εγκυρότητας και αξιοπιστίας όπως το να έχουν υψηλή επαγγελματική κατάρτιση, επιστημονική ακεραιότητα, άρτιο υλικοτεχνικό εξοπλισμό, κατάλληλη ποιότητα διαδικασιών ελέγχου, εγγυήσεις για την εξασφάλιση της εμπιστευτικότητας, κ.ο.κ.¹³⁸¹.

Επιπρόσθετα, η συλλογή των δειγμάτων και η χρήση μιας τέτοιας ανάλυσης όπως ορίζεται στη σύσταση πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τα πρότυπα προστασίας των δεδομένων του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα οποία καθορίζονται στη Σύμβαση Προστασίας Δεδομένων και στις συστάσεις για την προστασία δεδομένων, ιδιαίτερα τη Σύσταση No R (87) 15 που ρυθμίζει «τη χρήση προσωπικών δεδομένων από την αστυνομία και τις δικαστικές αρχές». Τέλος, τα δείγματα καθώς και τα αποτελέσματα μιας τέτοιας ανάλυσης δεν θα πρέπει να διατηρούνται μετά την έκδοση της τελικής απόφασης στην υπόθεση για την οποία χρησιμοποιήθηκαν, εκτός και αν είναι απολύτως αναγκαίο¹³⁸² και μόνο για τους σκοπούς για τους οποίους λήφθηκαν¹³⁸³,

¹³⁸⁰ Επιφυλάξεις διατήρησαν οι εκπρόσωποι της Δανίας, της Γερμανίας, της Ολλανδίας και της Νορβηγίας, Αλεξιάδης 2001: 291.

¹³⁸¹ Αλεξιάδης 2001: 291-294, Σπινέλλη 2001: 286-287, Padova 2004: 76.

¹³⁸² Τα αποτελέσματα της ανάλυσης DNA μπορεί να διατηρούνται στην περίπτωση που το άτομο που αφορούν έχει καταδικαστεί για σοβαρό έγκλημα κατά της ζωής, κατά της σωματικής ακεραιότητας άλλου προσώπου ή της ασφάλειας του κράτους (δηλαδή για θέματα τρομοκρατίας) μόνο όμως για την απολύτως αναγκαία περίοδο, η οποία καθορίζεται από το εσωτερικό δίκαιο κάθε χώρας, Αλεξιάδης 2001: 295, Σπινέλλη 2001: 288.

¹³⁸³ Τα δείγματα που λαμβάνονται για ανάλυση και οι πληροφορίες που αποκτώνται από αυτά, δύναται να χρησιμεύσουν για σκοπούς διαφορετικούς από εκείνους που επιτάσσει η ποινική δικαιοσύνη. Επιτρέπεται, δηλαδή, να γίνουν αντικείμενα επιστημονικής έρευνας ή στατιστικών αναλύσεων,

ενώ επιτρέπεται και η διασυνοριακή ανταλλαγή πληροφοριών, μόνο όμως ανάμεσα σε κράτη μέλη που έχουν συμμορφωθεί με τους όρους της εν λόγω σύστασης¹³⁸⁴.

Σε κάθε περίπτωση, η σύσταση καθιστά σαφές ότι τέτοιου είδους εξελιγμένες τεχνικές όταν χρησιμοποιούνται για τη διαπίστωση της αθωότητας ή της ενοχής, θα πρέπει να εφαρμόζονται με γνώμονα κάποιες θεμελιώδεις αρχές, όπως ο σεβασμός της αξιοπρέπειας του ατόμου και του ανθρώπινου σώματος, το δικαίωμα υπεράσπισης και η αρχή της αναλογίας κατά τη λειτουργία της ποινικής δικαιοσύνης¹³⁸⁵. Στις περιπτώσεις δε που η εσωτερική νομοθεσία κάθε κράτους προβλέπει ότι τέτοιου είδους δείγματα μπορούν να ληφθούν χωρίς της *συναίνεση* του υπόπτου, η διαδικασία λήψης βιολογικού υλικού πρέπει να πραγματοποιηθεί μόνο όταν τα στοιχεία της υπόθεσης καθιστούν αναγκαία μια τέτοια πράξη¹³⁸⁶.

Στη συνέχεια, το Συμβούλιο με την Απόφαση 2008/615/ΔΕΥ υποχρέωνε κάθε κράτος μέλος να δημιουργήσει εθνικά αρχεία DNA για τη διερεύνηση αξιόποινων πράξεων, έχοντας επιπλέον υποχρέωση να παρέχει πρόσβαση στα άλλα κράτη μέλη για την αυτοματοποιημένη αναζήτηση γενετικών αποτυπωμάτων¹³⁸⁷. Στόχος του Συμβουλίου με την απόφαση αυτή ήταν η αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου στη βάση κοινών κανόνων, ενώ εσκεμμένα παρέπεμπε σε ότι αφορά τους περιορισμούς της κρατικής δράσης κατά την επεξεργασία των δεδομένων και της προστασίας τους, στο νομοθετικό πλαίσιο που είχε διαμορφωθεί και στο οποίο αναφερθήκαμε προηγουμένως (Συστάσεις No R (92) 1 και No R (87) 15)¹³⁸⁸.

πάντοτε υπό τον όρο ότι δεν θα είναι δυνατή η εξακρίβωση της ταυτότητας του ατόμου, Αλεξιάδης 2001: 293, Σπινέλλη 2001: 287.

¹³⁸⁴ Αλεξιάδης 2001: 294-296, Σπινέλλη 2001: 287-288, Padova 2004: 75-76.

¹³⁸⁵ Αλεξιάδης 2001: 291-292.

¹³⁸⁶ Σπινέλλη 2001: 287.

¹³⁸⁷ Η Συνθήκη του Prüm όριζε ρητά ότι μέχρι και τον Αύγουστο του 2011 όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης όφειλαν να έχουν δημιουργήσει τη δική τους κεντρική βάση δεδομένων DNA. Η απόφαση αυτή που υιοθετήθηκε από το ΣτΕ στις 23 Ιουνίου του 2008, επέτρεπε την ελεύθερη ανταλλαγή πληροφοριών ανάμεσα στις εθνικές τράπεζες δεδομένων γενετικού υλικού όλων των ευρωπαϊκών χωρών με σκοπό την πάταξη του διεθνικού εγκλήματος, Prainsack & Toom 2010: 1120-1121.

¹³⁸⁸ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2011β: 111-113.

Παρόλα αυτά, έχουν διατυπωθεί αρκετοί **προβληματισμοί** ως προς το βαθμό προστασίας των δεδομένων από το υφιστάμενο ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο εξαιτίας κάποιων ασαφειών. Μερικές από αυτές αφορούν, έτσι όπως τις επισημαίνει η Συμεωνίδου-Καστανίδου (2011β: 111-134):

-τον προσδιορισμό των εγκλημάτων για τα οποία η ανάλυση είναι επιτρεπτή. Η Σύσταση Νο R (92) 1 σημειώνει ότι η προσφυγή σε ανάλυση γενετικού υλικού είναι επιτρεπτή σε όλες τις *αρμόζουσες* περιπτώσεις ανεξάρτητα από τη βαρύτητα του αδικήματος,

-τον κύκλο των προσώπων για τα οποία μπορεί να διαταχθεί ανάλυση γενετικού υλικού. Στη Σύσταση Νο R (92) 1 σημειώνεται απλώς ότι ανάλυση διατάσσεται για την ταυτοποίηση του 'υπόπτου' ή και *οποιοδήποτε* άλλου προσώπου στο πλαίσιο διερεύνησης και δίωξης αξιόποινων πράξεων, αφήνοντας ανοικτό το ζήτημα των ομαδικών αναλύσεων σε έναν ευρύ αριθμό ατόμων που θα μπορούσαν να συνδέονται με το συγκεκριμένο αδίκημα,

-τον σκοπό για τον οποίο μπορεί να διαταχθεί ανάλυση γενετικού υλικού. Στη Σύσταση Νο R (92) 1 ορίζεται ότι οι διατάξεις της ισχύουν για τη συλλογή δειγμάτων και τη χρήση αναλύσεων DNA που γίνονται με στόχο την ταυτοποίηση προσώπων στο πλαίσιο της εξιχνίασης και δίωξης αξιόποινων πράξεων, χωρίς να διευκρινίζεται, ωστόσο, αν οι πράξεις αυτές πρέπει να έχουν ήδη τελεστεί. Δύναται, δηλ. να διαταχθεί ανάλυση γενετικού υλικού προκειμένου να χρησιμοποιηθεί *μόνο* σε μελλοντικές ποινικές διαδικασίες, στηριζόμενη στην υπόθεση ότι το άτομο που έχει συλληφθεί μπορεί να τελέσει εγκλήματα στο μέλλον ή να έχει ήδη τελέσει άλλα εγκλήματα για τα οποία ωστόσο δεν υπάρχουν οποιεσδήποτε ενδείξεις ενοχής (βλέπε τις αντίστοιχες νομοθεσίες της Γερμανίας ή της Ολλανδίας),

-τις εγγυήσεις υπό τις οποίες διατάσσεται η ανάλυση του γενετικού υλικού. Στη Σύσταση Νο R (92) 1 προβλέπεται ότι η προσφυγή στις γενετικές αναλύσεις πρέπει να στηρίζεται σε ειδική διάταξη νόμου, δεν προβλέπεται όμως ρητά ούτε ότι η προσφυγή θα πρέπει να αποτελεί το έσχατο μέσο, ούτε ότι είναι αναγκαία η ύπαρξη δικαστικών εγγυήσεων,

-τον τρόπο λήψης του γενετικού υλικού. Η Σύσταση Νο R (92) 1 σημειώνει απλώς ότι σε περιπτώσεις που το εθνικό δίκαιο επιτρέπει τη λήψη γενετικού υλικού χωρίς τη συναίνεση του ενδιαφερόμενου, η λήψη θα πρέπει να πραγματοποιείται μόνο όταν οι ειδικές περιπτώσεις μιας υπόθεσης δικαιολογούν μια τέτοια πρωτοβουλία,

-τη διατήρηση των αρχείων των γενετικών προφίλ ατόμων που έχουν αθωωθεί. Η ευρωπαϊκή νομοθεσία δεν αποκλείει την υπό προϋποθέσεις τήρηση των γενετικών αποτυπωμάτων ακόμα και ατόμων που δεν έχουν καταδικασθεί ή έχει εκδοθεί γι' αυτά αθωωτική απόφαση,

-τη διατήρηση των αρχείων DNA ανηλίκων και ατόμων που έχουν καταδικασθεί. Σε καμία από τις συστάσεις δεν προσδιορίζονται επ' ακριβώς οι περίοδοι τήρησης των βιολογικών προφίλ καταδικασθέντων στις εκάστοτε βάσεις δεδομένων, με αποτέλεσμα κάθε κράτος να επιλέγει διαφορετικές ρυθμίσεις, ενώ δεν υπάρχει καμία ειδική πρόβλεψη για τους ανηλίκους,

-τη διαδικασία ενημέρωσης του προσώπου από το οποίο προέρχεται το γενετικό υλικό. Το ΣτΕ υιοθέτησε ειδική διάταξη με βάση την οποία παρακάμπτεται η υποχρέωση των αστυνομικών αρχών κάθε χώρας να ενημερώνουν τα άτομα για τη συλλογή του γενετικού τους υλικού και τη διατήρηση των γενετικών τους αποτυπωμάτων. Έτσι, πληροφορίες σχετικά με τα δεδομένα που έχουν υποβληθεί σε επεξεργασία παρέχονται στο άτομο στο οποίο αναφέρονται μόνο κατόπιν δικής του αίτησης σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, και τέλος,

-τον έλεγχο των αρχείων DNA. Το Συμβούλιο με την Απόφαση 2008/615/ΔΕΥ ορίζει ότι αρμόδια όργανα νομικού ελέγχου όσον αφορά τη λήψη και ανάλυση δεδομένων, είναι οι ανεξάρτητες αρχές προστασίας των δεδομένων κάθε κράτους ή *αναλόγως της περίπτωσης* οι δικαστικές αρχές των κρατών μελών. Κάτι τέτοιο όμως κρίνεται ανεπαρκές, εφόσον καμία δικαστική αρχή δεν δύναται, λόγω έλλειψης της κατάλληλης τεχνογνωσίας και υποδομής, να ελέγχει αποτελεσματικά το έργο της αστυνομίας.

Αμφισβητήσεις έχουν, επίσης, διατυπωθεί σχετικά με την επιστημονική εγκυρότητα και αξιοπιστία της χρησιμοποιούμενης τεχνικής για την ανάλυση του γενετικού

υλικού. Οι προβληματισμοί περιστρέφονται γύρω από το αν τα μόρια που προκύπτουν από την αναπαραγωγή μέσω της χημικής αντίδρασης της πολυμεράσης, που αναφέραμε προηγουμένως, είναι πανομοιότυπα με τα αυθεντικά βιολογικά μόρια ή αν πρόκειται για *τεχνικά κατασκευασμένα αλληλόμορφα γονίδια*¹³⁸⁹.

Κατά καιρούς έχει έρθει στο φως η δημιουργία ψευδούς-τεχνητού DNA για την καταδίκη υπόπτων. Για παράδειγμα, το Εγκληματολογικό Εργαστήριο του Αστυνομικού Τμήματος του Χιούστον στις ΗΠΑ (Office of the Independent Investigator for the Houston Police Department Crime Laboratory and Property Room) έκλεισε οριστικά το 2002 μετά την αποκάλυψη ότι σε 43 δικαστικές υποθέσεις όπου απαιτούνταν η ανάλυση γενετικού υλικού κατασκευάστηκε σκοπίμως τεχνητό DNA, θέτοντας εν αμφιβόλω, την εγκυρότητα της όλης διαδικασίας και την ορθότητα των πορισμάτων της. Παρόμοια περιστατικά 'νόθευσης' του βιολογικού υλικού έχουν καταγραφεί και σε άλλα εργαστήρια των ΗΠΑ όπως στην Οκλαχόμα, στη Βαλτιμόρη, στο Φοίνιξ, στην Ουάσινγκτον, στη Βιρτζίνια, στο Σιάτλ, στη Βόρεια Καρολίνα, στην Πενσυλβανία, στη Νεβάδα, στην Καλιφόρνια, κ.α.¹³⁹⁰.

Βέβαια, υπάρχει και το ενδεχόμενο της *ακούσιας αλλοίωσης* των δειγμάτων, διότι η όλη διαδικασία πραγματοποιείται σε εργαστήρια και άρα τα λάθη και οι εσφαλμένες εκτιμήσεις δεν αποκλείονται¹³⁹¹. Ακόμη, υπάρχει ο κίνδυνος κακής συλλογής του δείγματος από τον τόπο του εγκλήματος, ακατάλληλης συντήρησής του (π.χ. σε μη επιτρεπτές για το δείγμα θερμοκρασίες, έκθεση σε βακτήρια, κ.λπ.), επεξεργασίας του σε ανεπαρκώς εξοπλισμένο εργαστήριο, κ.ο.κ.¹³⁹². Επιπρόσθετα, αναγνωρίζονται από

¹³⁸⁹ Aronson & Cole 2009: 613, Lawless 2012: 203-204.

¹³⁹⁰ Simoncelli & Steinhardt 2006: 206, Murphy 2007: 755-756, Aronson & Cole 2009: 625.

¹³⁹¹ Στη Βιρτζίνια και το Τέξας έχουν καταγραφεί περιστατικά μακροχρόνιου εγκλεισμού στη φυλακή αθώων κατηγορουμένων, λόγω εσφαλμένων αποδείξεων ενοχής προερχόμενων από τεστ DNA, Murphy 2007: 767. Για το θέμα της εσφαλμένης πραγματογνωμοσύνης η οποία είναι βασισμένη στην ανάλυση γενετικού υλικού, βλ. μεταξύ άλλων Simoncelli & Steinhardt 2006: 206-207.

¹³⁹² Hoeffel 1990: 482, Wilson *et al.* 1999: 21, Γεωργίου 2003: 684. Χαρακτηριστική περίπτωση αμφισβήτησης της αξιοπιστίας του τεστ DNA στην ποινική διαδικασία είναι του Joseph Castro, ο οποίος κατηγορήθηκε για τον φόνο μιας μητέρας και της 2χρονης κόρης της στο Μπρονξ των ΗΠΑ, μετά από λανθασμένη ταυτοποίηση του γενετικού υλικού των θυμάτων με δείγμα αίματος που βρέθηκε στο ρολόι του κατηγορουμένου. Όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια, το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε δεν ήταν αξιόπιστο, αφού είχε υποβαθμιστεί ποιοτικά, λόγω εργαστηριακής μόλυνσης και ελλειψών

πολλούς ερευνητές κάποιες αδυναμίες που σχετίζονται με την ανεπάρκεια στελέχωσης των εργαστηρίων ανάλυσης βιολογικού υλικού από καταρτισμένο και έμπειρο ανθρώπινο δυναμικό και την έλλειψη σταθερής χρηματοδότησης της όλης διαδικασίας¹³⁹³, οδηγώντας σε καθυστερήσεις στην πραγματογνωμοσύνη των υποθέσεων¹³⁹⁴, καθώς και σε λανθασμένα συμπεράσματα¹³⁹⁵.

Η έρευνα που πραγματοποίησαν οι David Schroeder και Michael White (2009) κατά τη χρονική περίοδο 1996-2003, εξετάζοντας τις ανθρωποκτονίες που είχαν διαπραχθεί στο Μανχάταν, διαπίστωσε τα εξής: α) μόνο στο 6,7% των περιπτώσεων του δείγματος έγινε χρήση από τις διωκτικές αρχές της μεθόδου ανάλυσης DNA εκ των οποίων, β) μόνο το 27,5% των υποθέσεων αυτών διαλευκάνθηκε χάρη στη χρήση του τεστ. Τα πορίσματα αυτά είναι ενδεικτικά, σύμφωνα με τους ερευνητές, των αδυναμιών που προκύπτουν από τη χρήση της συγκεκριμένης μεθόδου οι οποίες εκτέθηκαν πιο πάνω (κι έχουν να κάνουν με την έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού, τις καθυστερήσεις μέχρι την έκδοση του τελικού πορίσματος, το κόστος ανάλυσης, κ.λπ.)¹³⁹⁶. Αν και οφείλουμε να λάβουμε υπόψη, πως την περίοδο στην οποία αναφέρεται η έρευνα, η τεχνική ανάλυσης γενετικού υλικού δεν ήταν και τόσο εξελιγμένη.

ελέγχων της πιστότητας του εργαστηρίου στο οποίο έγινε η ανάλυση. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά, βλ. Freckelton 1990: 37-41.

¹³⁹³ Στην περίπτωση που το κόστος ανάλυσης βαραίνει το κράτος (γιατί στις περιπτώσεις που πραγματοποιείται το τεστ DNA σε κρατούμενους με στόχο την επαναθεώρηση της καταδίκης τους οι ίδιοι επιβαρύνονται με τα σχετικά έξοδα, βλ. Kimmelman 2000: 216), η ετήσια δημόσια δαπάνη είναι υπέρογκη. Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως μόνο στην Καλιφόρνια το ετήσιο κόστος ανάλυσης γενετικού υλικού για τους 600 χιλ. περίπου υπόπτους και δράστες εγκλημάτων, οι οποίοι υποχρεούνται να δώσουν δείγμα, ανέρχεται στα 145 εκατ. ευρώ (!) με το μέσο κόστος κάθε εξέτασης να ανέρχεται στα 230 ευρώ, Simoncelli & Steinhardt 2006: 209.

¹³⁹⁴ Σύμφωνα με το *Εθνικό Ινστιτούτο Δικαιοσύνης* (National Institute of Justice) των ΗΠΑ, μέχρι τον Μάρτιο του 2003 εκκρεμούσε η ανάλυση DNA σε περισσότερες από 350 χιλ. υποθέσεις βιασμών και ανθρωποκτονιών, λόγω υποστελέχωσης κι ανεπαρκούς χρηματοδότησης των κρατικών εργαστηρίων, Simoncelli 2006: 393-394.

¹³⁹⁵ Πιο διεξοδικά βλ. Bieber 2006: 227-230.

¹³⁹⁶ Βλ. αναλυτικά Schroeder & White 2009: 319-342.

Ένα ακόμη ουσιαστικό σημείο της κριτικής αναφορικά με την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων της ανάλυσης γενετικού υλικού είναι ότι το μήκος του εξεταζόμενου τμήματος του DNA αποτελεί ένα ελάχιστο, μη αντιπροσωπευτικό, κλάσμα του συνολικού μήκους του ανθρώπινου γονιδιώματος. Αυτό επιβεβαιώνεται, σύμφωνα με τους επικριτές της μεθόδου, από τη διαπίστωση ότι μερικά ή και τα 13 τμήματα DNA που αναλύει το τεστ ενδέχεται να υπάρχουν κοινά σε περισσότερους του ενός ανθρώπους, διότι μεταβιβάζονται κληρονομικά¹³⁹⁷. Επιπλέον, σύμφωνα με αρκετούς μοριακούς βιολόγους, η εργαστηριακή ανάλυση γενετικού υλικού έτσι όπως πραγματοποιείται επί του παρόντος, πιστοποιεί την ταύτιση μεταξύ δύο μορίων DNA μόνο ως προς το μήκος τους, αγνοώντας τα δύο εναπομείναντα κριτήρια ταυτοποίησης που είναι το είδος των κρίκων που περιέχουν τα τμήματα και η σειρά με την οποία οι κρίκοι ενώνονται μεταξύ τους¹³⁹⁸.

Αλλά προβληματισμοί έχουν, επίσης, διατυπωθεί για τις περιπτώσεις που αν κι έχει υπάρξει θετική ταυτοποίηση με τη βοήθεια του τεστ DNA συχνά δεν οδηγούν σε καταδίκη των υπόπτων¹³⁹⁹. Κάτι τέτοιο σημαίνει ότι πολλές φορές η ταυτοποίηση υλικού που βρέθηκε στο σημείο του εγκλήματος με εκείνο που έχει ήδη καταχωρηθεί σε βάση δεδομένων και που ανήκει σε κάποιον ύποπτο, δεν σημαίνει ότι ο ύποπτος αυτός είναι και ο πραγματικά ένοχος¹⁴⁰⁰. Οι δικαστές συχνά λαμβάνουν το πόρισμα της ανάλυσης ως μία *εκτίμηση* η οποία θα μπορούσε να παράσχει ενδείξεις ενοχής του υπόπτου και όχι σαν το μοναδικό αποδεικτικό στοιχείο της εκάστοτε υπόθεσης. Από την άλλη πλευρά, ας μην παραλείψουμε το γεγονός, πως ενίοτε έχουν καταδικασθεί αθώοι πολίτες λόγω της δόλιας τοποθέτησης στον τόπο του εγκλήματος υλικού του υποτιθέμενου δράστη από τους πραγματικά υπαίτιους, στην προσπάθεια συγκάλυψης της ενοχής τους¹⁴⁰¹.

¹³⁹⁷ Το 2004 ο Sir Alec Jeffreys ανακοίνωσε πως για να διασφαλισθεί η εγκυρότητα της μεθόδου και να αποφευχθούν τυχόν εσφαλμένα συμπεράσματα που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ενοχή αθώους ανθρώπους ή σε αθώωση ένοχους δράστες, συνιστάται η διακρίβωση τουλάχιστον 15 με 16 συνεχών γονιδιακών ακολουθιών των υπό σύγκριση δειγμάτων, Murphy 2007: 767.

¹³⁹⁸ Γεωργίου 2003: 680.

¹³⁹⁹ McCartney 2006: 182. Στο εγκληματολογικό εργαστήριο της Βιρτζίνια των ΗΠΑ, λόγω χάριν, από τις 2.744 εξακριβωμένες περιπτώσεις ταυτοποίησης μόνο οι 597 κατέληξαν σε οριστική καταδίκη των δραστών, Simoncelli 2006: 393.

¹⁴⁰⁰ Rothstein & Talbott 2006: 155.

¹⁴⁰¹ Simoncelli 2006: 393.

Παρομοίως, έχει αμφισβητηθεί η αποτελεσματικότητα της μεθόδου ανάλυσης γενετικού υλικού στην εξιχνίαση της κτητικής εγκληματικότητας, όπως των ληστειών, των κλοπών, των διαρρήξεων, κ.ά.. Αυτό ενδεχομένως οφείλεται στο γεγονός, πως αυτού του είδους τα εγκλήματα δεν αφήνουν πίσω τους σημαντικά γενετικά ίχνη του δράστη, εν αντιθέσει με την αυξημένη αποτελεσματικότητα της ίδιας μεθόδου στη διαλεύκανση ιδιαίτερα σοβαρών και βίαιων εγκλημάτων όπως βιασμών, δολοφονιών και σωματικών επιθέσεων¹⁴⁰².

Εν αντιθέσει με τις προηγούμενες διαπιστώσεις, πιο πρόσφατες έρευνες έχουν αναδείξει τη **συμβολή** του τεστ DNA στην **εξιχνίαση** της εγκληματικότητας σχετικά με την ιδιοκτησία. Στη Βιρτζίνια των ΗΠΑ, για παράδειγμα, από τις πρώτες 2 χιλ. ταυτοποιήσεις που έγιναν μέσω του τεστ DNA το 2004 μόνο το 12% αφορούσε τη διαλεύκανση δολοφονιών και βιασμών, σε σύγκριση με το 59% που αφορούσε τη διαλεύκανση ληστειών και διαρρήξεων¹⁴⁰³. Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως, σύμφωνα με τη μελέτη των Roman και συνεργατών (2009), η χρήση των τεστ ταυτοποιήσεων DNA αυξάνει σημαντικά τα ποσοστά αναγνώρισης, σύλληψης και δίωξης των δραστών αδικημάτων περί την ιδιοκτησία¹⁴⁰⁴.

Στο σημείο αυτό, οφείλουμε να επισημάνουμε και το καίριο θέμα της **προστασίας** των προσωπικών δεδομένων των ατόμων, γιατί η καταχώρηση σε βάση δεδομένων του βιολογικού 'πορτραίτου' δραστών και υπόπτων εμπεριέχει αυτομάτως την καταχώρηση μέρους του βιολογικού υλικού των άμεσων συγγενικών τους προσώπων (εφόσον η γενετική τους ταυτότητα παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες όπως αναφέρθηκε και πιο πριν)¹⁴⁰⁵. Ακόμη, το DNA περικλείει ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα του ίδιου του ατόμου, παρέχοντας σημαντικές πληροφορίες αναφορικά με την υγεία όπως προδιάθεση ασθενειών (στεφανιαίο νόσημα, διαβήτης, κ.ά.), τις

¹⁴⁰² Tracy & Morgan 2000: 650.

¹⁴⁰³ Murphy 2007: 735 (υποσημ. 58). Περισσότερα σε σχέση με την αποτελεσματικότητα της μεθόδου DNA στην εξιχνίαση της κτητικής εγκληματικότητας βλ. Wilson, McClure & Weisburd 2010: 462-464.

¹⁴⁰⁴ Roman *et al.* 2009: 364, 367.

¹⁴⁰⁵ Kimmelman 2000: 214.

έμφυτες κλίσεις, τα κληρονομικά χαρίσματα, τις συμπεριφορικές συνήθειες, τις ψυχοεξαρτήσεις και τη φυλετική καταγωγή¹⁴⁰⁶.

Όλα τα παραπάνω καθιστούν σαφές, ότι η ανάλυση των γενετικών δεδομένων *προσक्रούει* ευθέως στη συνταγματικά κατοχυρωμένη αξία του ανθρώπου (ά. 2 παρ. 1 ελλ. Συντάγματος) και στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας (ά. 5 παρ. 1 ελλ. Συντάγματος), ειδικότερη εκδήλωση της οποίας είναι και το *δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοπροσδιορισμού* (για το οποίο κάναμε λόγο στην παρ. 3.3.1. του παρόντος κεφαλαίου)¹⁴⁰⁷. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατάχρησης των αρχείων που περικλείουν τα γενετικά ίχνη των πολιτών από τους διαχειριστές των βάσεων δεδομένων (δημόσιων και ιδιωτικών), ενώ συχνά βλέπουμε τα βιολογικά προφίλ των ατόμων να χρησιμοποιούνται και για άλλους σκοπούς εκτός της ποινικής διαδικασίας¹⁴⁰⁸, συχνά εν αγνοία και παρά τη θέλησή τους¹⁴⁰⁹.

Ανοικτό είναι, όπως προαναφέρθηκε, το ευαίσθητο ζήτημα της *υποχρεωτικής* λήψης και ανάλυσης βιολογικού δείγματος του υπόπτου, και κατά πόσον αυτό προσक्रούει στον σεβασμό της σωματικής ακεραιότητας του ανθρώπου. Πάντως, τα περισσότερα κράτη δεν ορίζουν νομοθετικά ως απαραίτητη προϋπόθεση τη συναίνεση του κατηγορουμένου. Στις ΗΠΑ για την υποχρεωτική λήψη και ανάλυση γενετικού υλικού απαιτείται η έκδοση σχετικού εντάλματος από δικαστή ή εισαγγελέα (όπως προβλέπει η Τέταρτη Τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος), στο οποίο θα δηλώνεται η πεποίθηση των αρχών ότι το εν λόγω δείγμα θα αποτελέσει ακλόνητο πειστήριο του υπό διερεύνηση αδικήματος. Με τη συγκεκριμένη δικαστική άδεια, η

¹⁴⁰⁶ Simoncelli 2006: 392, Gaensslen 2006: 378. Δημόπουλος 2008: 497. Σύμφωνα με τους μοριακούς βιολόγους διάφορα βιολογικά χαρακτηριστικά, όπως το χρώμα του δέρματος, το σχήμα των ματιών, το μέγεθος του ποδιού, κ.λπ., κάνουν διακριτή την ‘καταγωγή’ (race) του ατόμου και κατ’ επέκταση της φυλετικής ομάδας στην οποία ανήκει, Ossorio 2006: 278-279.

¹⁴⁰⁷ Για το θέμα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που συνάπτονται με την προστασία των ιατρικών δεδομένων και την ανάλυση του ανθρωπίνου γονιδιώματος, βλ. αντί άλλων Κριάρη-Κατράνη 1999.

¹⁴⁰⁸ Rothstein & Talbott 2006: 159. Ήδη στην Αλαμπάμα των ΗΠΑ επιτρέπεται η χρήση των δεδομένων DNA με σκοπό την επιστημονική πρόοδο στον τομέα της ιατρικής επιστήμης, Simoncelli 2006: 392.

¹⁴⁰⁹ Williams & Johnson 2006: 235.

αστυνομία δύναται να προβεί στην απόσπαση βιολογικού υλικού από τον ύποπτο ακόμη και με τη χρήση βίας αν χρειαστεί¹⁴¹⁰.

Στον Καναδά με τη θέσπιση του ειδικού νόμου περί DNA στις 13-7-1995 οι αστυνομικές αρχές μπορούν στις περιπτώσεις των ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων να προβούν στη λήψη βιολογικού υλικού (τρίχες, σάλιο, αίμα) από τον ύποπτο χωρίς τη συναίνεσή του, με τρόπο, όμως, που να σέβεται την αξιοπρέπεια και την ιδιωτική ζωή του ατόμου. Ομοίως, σύμφωνα με το ά. 81Α του Γερμανικού ΚΠΔ δείγματα βιολογικών υλικών μπορούν να ληφθούν από το κατηγορούμενο πρόσωπο χωρίς να απαιτείται η συναίνεσή του, με σκοπό την αναζήτηση στοιχείων που θα συμβάλουν στην εξέλιξη των ερευνών για την τεκμηρίωση του αξιοποίνου, εφόσον γίνει δεκτό το αίτημα από τον αρμόδιο δικαστή. Η όλη διαδικασία διευκρινίζει ο νόμος και σ' αυτή την περίπτωση θα πρέπει να γίνεται με σεβασμό στην υγεία του ατόμου για την αποφυγή της οποιαδήποτε βλάβης, η οποία μπορεί να προσβάλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας¹⁴¹¹. Στη Γαλλία, αν και στον Αστικό Κώδικα προβλέπεται η συναίνεση του ατόμου για τη λήψη βιολογικού υλικού στο πλαίσιο της αστικής δίκης, δεν έχει προβλεφθεί ανάλογη διάταξη για την ποινική δίκη, κι έτσι μπορεί να υπάρξει και συλλογή υλικού με τη χρήση βίας από τις αρμόδιες Αρχές¹⁴¹².

¹⁴¹⁰ Σιαπέρας 2005: 1459.

¹⁴¹¹ Σιαπέρας 2005: 1459.

¹⁴¹² Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της 13χρονης Αγγλίδας Caroline Dickinson, όπως περιγράφεται στον Ευάγγελο Μάλλιο (2001), η οποία βρέθηκε βιασμένη και δολοφονημένη τον Ιούλιο του 1996 στην περιοχή Pleine-Fougères στη Βορειοδυτική Γαλλία. Ένα χρόνο αργότερα, το Εφετείο διέταξε τη λήψη γενετικού υλικού (σάλιου) από όλους τους άρρενες κατοίκους της περιοχής όπου συνέβη το έγκλημα και μόνο κατόπιν δικής τους συναίνεσης. Όλα τα άτομα συναίνεσαν στη λήψη του γενετικού τους υλικού εκτός από ένα άτομο, το οποίο αρνήθηκε στο όνομα της προάσπισης της αξιοπρέπειας και του σεβασμού της προσωπικότητάς του. Δεδομένης αυτής του της άρνησης το δικαστήριο εκτίμησε τη βίαιη λήψη του DNA του, κι έτσι οι αστυνομικές αρχές τον συνέλαβαν, έκαναν έρευνα στην οικία του και κατάσχεσαν διάφορα αντικείμενα που θα μπορούσαν να παράσχουν γενετικές πληροφορίες (όπως χτένα, οδοντόβουρτσα και ξυριστική μηχανή). Τελικά, η ανάλυση έδειξε ότι ο ύποπτος δεν ήταν ο δράστης της δολοφονικής επίθεσης και αφέθηκε ελεύθερος, βλ. Μάλλιο 2001: 1761-1762 (υποσημ. 52).

Παρά, τα προβλήματα που εκτέθηκαν παραπάνω, η ανάλυση του γενετικού υλικού θεωρείται εξαιρετικά σημαντικό όπλο στα χέρια των διωκτικών αρχών και προκρίνεται μάλιστα άλλων μεθόδων, επειδή παραμένει αναλλοίωτο όπως προαναφέρθηκε καθ' όλη τη διάρκεια ζωής του ανθρώπου. Αυτός είναι και ο λόγος που η επεξεργασία του γενετικού υλικού με στόχο την εξιχνίαση του εγκλήματος, έχει αναγνωριστεί από το *Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* (ΕΔΔΑ), ως ένας από τους *θεμιτούς* περιορισμούς της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης του ατόμου, εφόσον τηρούνται βεβαίως οι –θεμελιώδεις για τον περιορισμό όλων των ατομικών ελευθεριών– αρχές της *νομιμότητας*, της *αναγκαιότητας* και της *αναλογικότητας*¹⁴¹³.

Στην Ελλάδα το εργαστήριο ανάλυσης γενετικού υλικού δημιουργήθηκε μέσα στο πλαίσιο του Αναπτυξιακού Προγράμματος STRIDE Ελλάς υπό την αιγίδα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Από την άνοιξη του 1995 που άρχισε ουσιαστικά να λειτουργεί έχουν διαλευκανθεί αρκετές υποθέσεις ποινικού¹⁴¹⁴, αλλά και αστικού ενδιαφέροντος (όπως π.χ. ταυτοποίησης της πατρότητας, αναγνωρίσεις θυμάτων από μαζικές καταστροφές¹⁴¹⁵, κ.ά.). Η ανάλυση γενετικού υλικού στη χώρα μας πραγματοποιείται στην Υποδιεύθυνση Βιολογικών και Βιοχημικών Εξετάσεων και Αναλύσεων, η οποία ανήκει στη ΔΕΕ της ΕΛΑΣ.

Η εν λόγω υποδιεύθυνση αποτελείται από τέσσερα αυτοτελή τμήματα όπως προβλέφθηκε σύμφωνα με το ΠΔ 9/2012 και συγκεκριμένα: α) το *Τμήμα Ανάλυσης Βιολογικών Υλικών* το οποίο έχει ως στόχο την ανάλυση του δεοξυριβονουκλεϊκού οξέος (DNA) που προκύπτει από τα πειστήρια και τις σκηνές εγκλημάτων, β) το *Τμήμα Εθνικού Αρχείου Δεδομένων Γενετικών Τύπων* στο οποίο φυλάσσονται κι επεξεργάζονται τα βιολογικά υλικά δραστών που έχουν καταδικασθεί για

¹⁴¹³ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2011β: 112-113. Κάτι το οποίο δεν ισχύει, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, επί τη βάσει του ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου, βλ. εκτενώς Συμεωνίδου-Καστανίδου 2011β: 111-134.

¹⁴¹⁴ Στη χώρα μας το κόστος ανάλυσης βιολογικού υλικού για ποινικές υποθέσεις αναλαμβάνεται από το κράτος.

¹⁴¹⁵ Μία τέτοια υπόθεση ήταν η ελληνική συνδρομή στην αναγνώριση των πτωμάτων από το αεροπορικό δυστύχημα των κυπριακών αερογραμμών 'Helios Airlines' που συνέβη επί ελληνικού εδάφους.

κακούργημα ή πλημμέλημα, κι εκείνα ατόμων των οποίων η ταυτότητα δεν έχει ακόμη εξακριβωθεί (πρόκειται για τα λεγόμενα ‘ορφανά’ δείγματα). Τα αποτυπώματα αυτά διατηρούνται στη βάση μέχρι τον χρόνο ταυτοποίησής τους ή της αποκάλυψης των δραστών του εγκλήματος και σε τελικό βαθμό εκδίκασης της υπόθεσης. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που δόθηκαν στη γράφουσα κατά την επίσκεψή της στη ΔΕΕ στο πλαίσιο της εμπειρικής ερευνάς της, μέχρι στιγμής η βάση έχει 15 χιλ. τέτοια δείγματα, γ) το *Τμήμα Επιστημονικής Υποστήριξης* το οποίο μεριμνά για την αναβάθμιση των τεχνικών ανάλυσης του γενετικού υλικού ούτως ώστε να ανταποκρίνεται στα διεθνή πρότυπα, ακολουθώντας τις σύγχρονες εξελίξεις στον τομέα αυτό, και δ) το *Τμήμα Διοικητικής Μέριμνας*. Η υποδιεύθυνση έχει διαπιστευτεί με ISO και τηρεί όλες τις διεθνείς οδηγίες και κανονισμούς, ενώ έχει εναρμονιστεί με τους επιστημονικούς οργανισμούς ENFSI και EDNAP των οποίων και είναι μέλος.

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης που είχαμε με τους εκπροσώπους του εν λόγω φορέα πληροφορηθήκαμε πως, όπως σε όλα τα εργαστήρια διεθνώς, έτσι και στο ελληνικό, χρησιμοποιείται η χημική αντίδραση της *πολυμεράσης* (PCR), στην οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω και η οποία δύναται να πολλαπλασιάσει τον όγκο και την πυκνότητα των αρχικών αυθεντικών μορίων του δείγματος DNA. Επιπρόσθετα, η τεχνική των *σύντομων διαδοχικών επαναλήψεων* (STR) που εφαρμόζεται παγκοσμίως (στην οποία επίσης αναφερθήκαμε προηγουμένως) χρησιμοποιείται για όλα τα δείγματα ως όριο ανάλυσης του εκμεταλλεύσιμου βιολογικού υλικού¹⁴¹⁶, ενώ η ταυτοποίηση επιτυγχάνεται με την ύπαρξη από 17 έως 24 κοινών ακολουθιών. Είναι σαφές ότι πρόκειται για την εξαγωγή αρκετά ασφαλών συμπερασμάτων, αν αναλογιστούμε ότι σε άλλα εργαστήρια του εξωτερικού απαιτείται η ύπαρξη μονάχα 8 κοινών ακολουθιών.

Κατά την εικοσαετία 1995-2015 (συνολική περίοδος λειτουργίας της υποδιεύθυνσης) έχουν εισαχθεί για ανάλυση έως και 20 χιλ. δείγματα προερχόμενα από ποινικές υποθέσεις. Κάθε μήνα συλλέγονται περίπου 2.5 χιλ. δείγματα, ακολουθώντας

¹⁴¹⁶ Να σημειωθεί πως στο ελληνικό εργαστήριο πραγματοποιούνται αναλύσεις σε όλα τα είδη δείγματος εκτός του εμέτου και των κοπράνων, λόγω του υψηλού μολυσματικού τους φορτίου και κατ’ επέκταση της χαμηλής αποδεικτικής τους αξίας.

αυξητική τάση κατά τα τελευταία χρόνια¹⁴¹⁷, με αποτέλεσμα να υπάρχει ένας τεράστιος όγκος δουλειάς στο εργαστήριο. Οι περισσότερες υποθέσεις αφορούν τη διαλεύκανση εγκλημάτων όπως κλοπών, διαρρήξεων, τρομοκρατίας και ανθρωποκτονιών, ενώ η όλη διαδικασία βρίσκεται υπό την εποπτεία ανώτατου δικαστικού λειτουργού (ανακριτή ή εισαγγελέα). Στο πλαίσιο της διασυννοριακής συνεργασίας των ελληνικών Αρχών με εκείνες άλλων χωρών για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου, η Υποδιεύθυνση Βιολογικών και Βιοχημικών Εξετάσεων και Αναλύσεων έχει προβεί στην αποστολή 5 χιλ. περίπου αταυτοποίητων δειγμάτων στη βάση γενετικών δεδομένων της Interpol (διαδικασία η οποία περιγράφηκε παραπάνω).

Στην Ελλάδα παρόμοιες αναλύσεις γενετικού υλικού για την εξιχνίαση εγκληματικών υποθέσεων πραγματοποιεί και το Κρατικό Εργαστήριο της Ιατροδικαστικής Υπηρεσίας Αθηνών, ενώ κανένα ιδιωτικό εργαστήριο δεν επιτρέπεται να αναλάβει τη διαλεύκανση ποινικών υποθέσεων, παρά μόνο αστικών, όπως είναι η απόδειξη της πατρότητας. Σύμφωνα με την τελευταία τροποποίηση της παρ. 1 του ά.ν 200Α ΚΠΔ που επέφερε ο Ν. 4322/2015 δύναται να διαταχθεί η *υποχρεωτική* λήψη γενετικού υλικού (συνήθως σάλιο ή/και αίμα) υπόπτων και δραστών για αδίκημα που επισύρει ποινή φυλάκισης άνω των τριών μηνών¹⁴¹⁸. Γενετικό υλικό δύναται να ληφθεί από περισσότερα άτομα εάν κάτι τέτοιο κριθεί σκόπιμο από την προανάκριση, τα οποία όμως προχωρούν εθελοντικά στη διαδικασία όταν δεν πρόκειται για τους κύριους κατηγορουμένους.

Αν από την ανάλυση του δείγματος γενετικού υλικού προκύψει *θετική* ταυτοποίηση το πόρισμά της κοινοποιείται στον φορέα του γενετικού υλικού, ο οποίος κι έχει το δικαίωμα να ζητήσει επανάληψη της ανάλυσης. Αν η ανάλυση αποβεί *αρνητική* και δεν διαπιστωθεί ταυτοποίηση, το γενετικό υλικό και τα γενετικά αποτυπώματα καταστρέφονται αμέσως, ενώ σε διαφορετική περίπτωση το μεν βιολογικό υλικό καταστρέφεται αμέσως τα δε αποτυπώματα παραμένουν μόνο για τις ανάγκες της

¹⁴¹⁷ Ενδεικτικά να αναφέρουμε, πως από το 2005 έως το 2015 έχει παρατηρηθεί μία αύξηση της τάξης του 850% στα εισερχόμενα προς ανάλυση δείγματα, σύμφωνα με τους εκπροσώπους της Υποδιεύθυνσης.

¹⁴¹⁸ Αναφορικά με τις προϋποθέσεις της υποχρεωτικής αυτής πραγματογνωμοσύνης στη χώρα μας, βλ. κεφ. 2, παρ. 2.6. της παρούσας μελέτης.

ποινικής δίκης στη δικογραφία και έως ότου η υπόθεση τελεσιδικήσει. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, η καταστροφή του γενετικού υλικού ή των γενετικών αποτυπωμάτων αναβάλλεται για τον απολύτως απαραίτητο χρόνο, αν το δικαστικό συμβούλιο κρίνει με ειδική αιτιολογία ότι η διατήρησή τους είναι αναγκαία για τη διαλεύκανση και άλλων αξιόποινων πράξεων¹⁴¹⁹. Είναι προφανές πως η δημιουργία αρχείου γενετικών αποτυπωμάτων επιτρέπει τη χρήση τους σε μελλοντική ποινική διαδικασία και μάλιστα για οποιοδήποτε κακούργημα ή πλημμέλημα που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών.

Όταν ο κατηγορούμενος καταδικασθεί, το βιολογικό του προφίλ διατηρείται στο εθνικό αρχείο δεδομένων γενετικών τύπων μέχρι τον θάνατό του, γεγονός το οποίο έχει προκαλέσει προβληματισμούς ως προς τον απεριόριστο και αδιάκριτο (δηλ. ανεξαρτήτως βαρύτητας του διαπραχθέντος εγκλήματος) χαρακτήρα μιας τέτοιας τήρησης. Προβληματισμοί έχουν, επίσης, διατυπωθεί: α) ως προς την υπέρμετρη διεύρυνση του καταλόγου των αξιόποινων πράξεων κατά πόσον παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας¹⁴²⁰, και β) ως προς τον χρόνο διατήρησης των δεδομένων στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος αθωωθεί σε δεύτερο βαθμό ή παύσει οριστικά εις βάρος του η ποινική δίωξη, επειδή σε αυτήν την περίπτωση οι πληροφορίες που είναι καταχωρημένες στο αρχείο γενετικών αποτυπωμάτων διατηρούνται μέχρι τον θάνατό του¹⁴²¹. Με τον τρόπο αυτό, άτομα τα οποία απαλλάχθηκαν από την κατηγορία, υφίστανται την ίδια μεταχείριση με πρόσωπα που έχουν καταδικασθεί αμετάκλητα. Στον νόμο, ακόμη, δεν γίνεται καμία ειδική πρόβλεψη για τον χρόνο διατήρησης των γενετικών αποτυπωμάτων των ανηλίκων¹⁴²², ενώ δεν επιτρέπεται προληπτική λήψη και ανάλυση γενετικού υλικού¹⁴²³.

¹⁴¹⁹ Πολλάτου 2001: 1182, Συμεωνίδου-Καστανίδου 2001: 698, Δημόπουλος 2008: 495-496. Η καταστροφή του γενετικού υλικού και των γενετικών αποτυπωμάτων γίνεται με επιμέλεια του Εισαγγελέα εντός 10 εργάσιμων ημερών, παρουσία του προσώπου στο οποίο ανήκει το γενετικό υλικό και το οποίο δύναται να παραστεί στη διαδικασία με συνήγορο και τεχνικό σύμβουλο, βλ. ά. 5 Ν. 2928/2001.

¹⁴²⁰ Βλ. εκτενώς Κοτσαλή 2009: 1881-1883.

¹⁴²¹ Αγγελής 2009: 946.

¹⁴²² Αγγελής 2009: 946-947. Στην Ελλάδα οι ανήλικοι έως 13 ετών εξαιρούνται από την τήρηση αρχείου γενετικών αποτυπωμάτων, ενώ για τους μεγαλύτερης ηλικίας ανηλίκους που έχουν καταδικασθεί αμετάκλητα για κάποιο αδίκημα, τα γενετικά τους αποτυπώματα θα τηρούνται για

Σύμφωνα με άλλες κριτικές που έχουν διατυπωθεί σχετικά με τη χρήση τέτοιων μεθόδων ως μέσων απόδειξης εγκλημάτων στην Ελλάδα, η απόσπαση βιολογικού υλικού του ατόμου χωρίς τη θέλησή του (συνά με τη χρήση βίας) δύναται να υποβιβάσει το ανθρώπινο σώμα από υποκείμενο δικαίου σε απλό αντικείμενο της ποινικής διαδικασίας, με σκοπό την άντληση απόρρητων πληροφοριών. Κάτι τέτοιο συνιστά *προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας* και είναι αντίθετο προς το Ελληνικό Σύνταγμα¹⁴²⁴.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε πως η ανάλυση του γενετικού υλικού παρουσιάζει εγκληματολογικό ενδιαφέρον για δύο λόγους: 1) για την εύρεση της ταυτότητας των δραστών και την απονομή δικαιοσύνης, και 2) για το ότι αποτελεί ένα 'σύγχρονο' (τόσο επιστημονικά, όσο και τεχνολογικά) εργαλείο ελέγχου του πληθυσμού. Με το σκεπτικό της καταγραφής του 'ενεργού εγκληματικού πληθυσμού' κάθε χώρας και της μετέπειτα ταχείας, ακριβούς και διαρκούς ταυτοποίησης υπόπτων και δραστών, τα βιολογικά δείγματα ολοένα και περισσότερου μέρους του πληθυσμού φυλάσσονται επ' αόριστον σε βάσεις δεδομένων, καθιστώντας τα άτομα υποκείμενα μιας μορφής συνεχούς κρατικής 'βιο-επιτήρησης' (bio-surveillance)¹⁴²⁵.

Παρ' όλα αυτά, και παρά τις όποιες ενστάσεις έχουν διατυπωθεί έως σήμερα σε σχέση με τα όρια και την αξιοπιστία της, η ανάλυση βιολογικού υλικού στη δικονομική διαδικασία έχει καθιερωθεί στη δημόσια συνείδηση ως ασφαλούς *μέσου απόδειξης* της ενοχής ή αθωότητας των κατηγορουμένων, συνιστώντας κατ' αυτόν τον τρόπο μια *σημαντική ανακριτική πράξη*, σύμφωνα με τον Σπυρίδωνα Αγγελή (2009)¹⁴²⁶. Ιδιαίτερα δε στις περιπτώσεις που βοηθά στην απαλλαγή αθών πολιτών

χρονικό διάστημα μικρότερο εκείνου που προβλέπεται για τους ενηλίκους, Συμεωνίδου-Καστανίδου 2011β: 128-129.

¹⁴²³ Βλέπε διεξοδικά την υπ' αριθμ. 15/2001 Γνωμοδότηση της ΑΠΔΠΧ σχετικά με την «Ανάλυση γενετικού υλικού για σκοπούς εξιχνίασης εγκλημάτων και ποινικής δίωξης», η οποία περιλαμβάνεται αυτούσια στο Δημόπουλος 2008: 496-499.

¹⁴²⁴ Συμεωνίδου-Καστανίδου 2001: 697 και της ίδιας 2004β: 783. Για το ζήτημα της συγκατάθεσης του ατόμου στη λήψη και ανάλυση του γενετικού υλικού του, βλ. διεξοδικά Μάλλιος 2001: 1757-1763.

¹⁴²⁵ Williams & Johnson 2004: 9, 12.

¹⁴²⁶ «Ως ανακριτική πράξη», αναφέρει χαρακτηριστικά ο Αγγελής (2009), «ορίζεται κάθε ενέργεια της ανακριτικής αρχής, η οποία διεξάγεται για τη βεβαίωση της τέλεσης εγκλήματος, την ανακάλυψη των

(και δη αυτών που έχουν καταδικασθεί σε θανατική ποινή), αναδεικνύεται σε εξαιρετικής σημασίας εργαλείο του ποινικού συστήματος.

δραστών, την εξασφάλιση των αποδεικτικών στοιχείων, τη βεβαίωση ή αποκατάσταση της επελθούσας με το έγκλημα ζημιάς και τη διασφάλιση της πορείας της ποινικής δίκης», Αγγελής 2009: 945 (υποσημ. 1).

3.5. Έκτιση ποινών

3.5.1. Κατ' οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση

Η ιδιωτικοποίηση της ασφάλειας που συντελείται ολοένα με πιο ταχείς ρυθμούς τις τελευταίες δεκαετίες (κάτι με το οποίο ασχοληθήκαμε στο κεφ. 1, παρ. 1.5. της διατριβής), επεκτάθηκε με τη μορφή της *κατ' οίκον ηλεκτρονικής παρακολούθησης* και στον τομέα του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης κάθε χώρας. Οι ιδιωτικές εταιρίες security συνάπτουν συμβόλαια με κρατικούς φορείς προκειμένου να παράσχουν τόσο τον κατάλληλο τεχνολογικό εξοπλισμό, όσο και την επίβλεψη της εφαρμογής της εξωϊδρυματικής αυτής κύρωσης¹⁴²⁷. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στην *αρχική εφαρμογή* του μέτρου, καθώς και στις *εξελίξεις* που ακολούθησαν.

Η χρήση της τεχνολογίας στο σωφρονιστικό τομέα αποτέλεσε το θέμα συζήτησης στο IX Διεθνές Συνέδριο Εγκληματολογίας στη Βιέννη (1983), στο X Διεθνές Συνέδριο Εγκληματολογίας στο Αμβούργο (1988) και στο IX Διεθνές Συνέδριο Ποινικού Δικαίου στη Βιέννη (1989)¹⁴²⁸. Το εν λόγω μέτρο δανείζεται ορισμένα από τα στοιχεία του εγκλεισμού και τα προσαρμόζει στις ανάγκες έκτισης της ποινής σε ελεύθερο περιβάλλον, γι' αυτό και στην αγγλοσαξονική βιβλιογραφία ονομάζεται *‘ενδιάμεση ποινή’* (*‘intermediate punishment’*)¹⁴²⁹. Για τον Καναδό Cusson (1998) η ηλεκτρονική επιτήρηση των παραβατών δεν σημαίνει στέρηση της ελευθερίας όπως η φυλακή, αλλά ούτε και απλό περιορισμό της, όπως οι παραδοσιακές *‘εν ελευθερία’* ποινές. Συνιστά μια *ενδιάμεση ποινή* που αποσκοπεί να ενισχύσει την τιμωρητικότητα

¹⁴²⁷ Για παράδειγμα, οι εταιρίες Serco και G4S αποτελούν τους μοναδικούς παρόχους στον τομέα της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης των χωρών Μεγ. Βρετανία και Ουαλία, Σκωτία και Βόρεια Ιρλανδία, ενώ έχουν συνάψει εκατέρωθεν συμβόλαια με Ιταλία, Ολλανδία, Γαλλία και Αυστρία. Η G4S έχει επεκταθεί και στις αγορές της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας, ενώ η επιχείρηση υπολογίζεται να επιτηρεί ηλεκτρονικά περισσότερους από 40.000 παραβάτες ημερησίως, Paterson 2013: 218.

¹⁴²⁸ Παπαθανασόπουλος 1990-1992: 232.

¹⁴²⁹ Mainprize 1992: 163, Kuhn & Madignier 1998: 682, Παπαθεοδώρου 1998: 927, Papathéodorou 1999: 124.

και την ποινική διαχείριση της εγκληματικότητας ως ένα εναλλακτικό μέτρο αντιμετώπισης της ανασφάλειας¹⁴³⁰.

Ήδη από τη δεκαετία του '90 στις ΗΠΑ, σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες και αλλού, έχει υιοθετηθεί η *ηλεκτρονική επιτήρηση* (electronic monitoring)¹⁴³¹ ως εναλλακτική - μη ιδρυματική- ποινή, η οποία αποτέλεσε μια ελκυστική λύση για τη μείωση του υπερπληθυσμού των φυλακών¹⁴³². Πρόκειται για τον εξ αποστάσεως και με ηλεκτρονικά μέσα διαρκή έλεγχο των κινήσεων του καταδικασθέντα, ο οποίος εκτίει μέρος ή ολόκληρη την ποινή του εκτός φυλακής, συνήθως στην οικία του/της¹⁴³³.

Η σύλληψη της ιδέας *εισαγωγής* της τεχνολογίας στο στάδιο έκτισης της στερητικής της ελευθερίας ποινής ανήκει στον Ralph K. Schwitzgebel, ψυχολόγο και συνεργάτη της επιστημονικής επιτροπής ψυχολογικού πειραματισμού του Πανεπιστημίου του Harvard, ο οποίος στις αρχές της δεκαετίας του '60 δημιούργησε ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικής παρακολούθησης όσων απολύονταν υπό όρους από τις φυλακές (parole), καθώς και των χρόνιων υπότροπων. Το 1966, συγκεκριμένα, δημιουργεί μία πρωτότυπη ηλεκτρονική συσκευή εντοπισμού των κινήσεων κι επικοινωνίας με εκείνον που τη φέρει, ενώ ο ίδιος δηλώνει ότι επρόκειτο για ένα '*ηλεκτρονικό αναμορφωτικό σύστημα*', κατοχυρώνοντας την εφεύρεσή του αυτή σαν επιστημονική καινοτομία το 1969. Το σύστημα αυτό βασιζόταν στη σύνδεση ενός πομπού σε σχήμα βραχιολιού που θα έπρεπε να φέρει ο απολυόμενος με έναν κεντρικό δέκτη, ο οποίος θα κατέγραφε τα ηλεκτρομαγνητικά σήματα του πομπού και θα παρακολουθούσε από απόσταση το άτομο. Θεωρητικά, η συσκευή θα μπορούσε να συγκεντρώνει και πληροφορίες σχετικά με τους καρδιακούς παλμούς, τα επίπεδα του αλκοόλ στο αίμα, τα εγκεφαλικά κύματα και άλλες λεπτομέρειες για τη βιολογική λειτουργία του

¹⁴³⁰ Βλ. Cusson, M. (1998) «Peines Intermédiaires, Surveillance Electronique et Abolitionnisme». *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique* **1**, σύμφωνα με Παπαθεοδώρου 2009: 151.

¹⁴³¹ Βλέπε το λήμμα 'Electronic Monitoring' στο *Encyclopedia of Crime and Punishment*, Courtright 2002.

¹⁴³² Παπαθεοδώρου 2009: 124.

¹⁴³³ Παπαθεοδώρου 1998: 927.

υποκειμένου (όπως για παράδειγμα τα επίπεδα συγκεκριμένων ορμονών στον οργανισμό)¹⁴³⁴.

Στόχος του συστήματος ήταν η μείωση της υποτροπής με τη συνεχή ηλεκτρονική εποπτεία χωρίς παράλληλα ο κατάδικος να πρέπει να παραμένει στη φυλακή για την έκτιση της ποινής του¹⁴³⁵. Στο πλαίσιο της ειδικής πρόληψης, όπως αναφέρει η Ανθοζώη Χάϊδου (2002), το σχέδιο αυτό προλαμβάνει τον σχεδιασμό και την τέλεση νέων εγκληματικών πράξεων από τον καταδικασθέντα. Η συγγραφέας περιγράφει το πείραμα του Harvard που πραγματοποιήθηκε στη Μασαχουσέτη των ΗΠΑ. Σ' αυτό η ομάδα πειραματισμού αποτελούνταν από 16 άτομα, μεταξύ των οποίων ψυχικά ασθενείς, κρατούμενοι κατάδικοι και φοιτητές, όλοι τους εθελοντές, οι οποίοι έπρεπε να φέρουν ένα μηχανήμα ενός κιλού πάνω τους για 55 ημέρες. Τελικά μόνο δύο κατόρθωσαν να ολοκληρώσουν επιτυχώς το πείραμα¹⁴³⁶.

Λίγα χρόνια αργότερα, ο μαθηματικός και ειδικός υπολογιστών Joseph Meyer (1971) πρότεινε την εφαρμογή ενός *‘συστήματος επιτήρησης με αναμεταδότη’* (*‘transponder surveillance system’*). Το σύστημα θα έστελνε μέσω ραδιοσυχνοτήτων το σήμα που θα εξέπεμπαν οι αναμεταδότες, οι οποίοι θα τοποθετούνταν στον καρπό των αποφυλακιζομένων, σε κάποιο εθνικό δίκτυο υπολογιστών. Στη συνέχεια, το 1972 οι εγκληματολόγοι Barton Ingraham και Gerald Smith εφάρμοσαν το τηλεμετρικό σύστημα επιτήρησης στους καταδίκους που απολύονταν υπό όρους, σύμφωνα με το οποίο στέλνονταν ραδιοκύματα από έναν κεντρικό ηλεκτρονικό υπολογιστή σε ένα εμφυτευμένο ραδιοτηλέμετρο στον εγκέφαλο των καταδίκων, με στόχο την αποτροπή της εκδήλωσης νέας εγκληματικής δραστηριότητας¹⁴³⁷.

¹⁴³⁴ Fox 1987: 131-132, Παπαθεοδώρου 2009: 126.

¹⁴³⁵ Σύμφωνα με τον ίδιο τον ερευνητή αυτό το τηλεμετρικό σύστημα παρακολούθησης θα επέτρεπε τη μείωση της υποτροπής αφού: *πρώτον*, θα απέτρεπε τα ίδια τα υποκείμενα από μία μελλοντική εγκληματική δράση λόγω της ύπαρξης της ανιχνευτικής συσκευής που έφεραν συνεχώς πάνω τους, *δεύτερον*, θα απομάκρυνε τον ηλεκτρονικά επιτηρούμενο κακοποιό από τις υπόλοιπες εγκληματικές ομάδες λόγω των αυξημένων πιθανοτήτων που είχε να εντοπισθεί και να συλληφθεί με σχετική ευκολία από τις αρχές, και *τρίτον*, θα υπαγόρευε μία έγκαιρη παρέμβαση από τις αρχές σε περίπτωση εύρεσης κάποιων ουσιών στο αίμα (π.χ. αλκοόλ, ναρκωτικών), οι οποίες συνδέονταν με κάποια έκνομη συμπεριφορά, Fox 1987: 132.

¹⁴³⁶ Χάϊδου 2002: 84.

¹⁴³⁷ Χάϊδου 2002: 84-85, Nellis *et al.* 2013: 23.

Εντούτοις, κανένα από τα συστήματα αυτά δεν εφαρμόστηκε γιατί θεωρήθηκαν πολυδάπανα και αναξιόπιστα τεχνολογικά¹⁴³⁸, και διότι υπήρχαν αντιδράσεις και κριτική από την επιστημονική κοινότητα. Η στροφή τη δεκαετία του '70 σε νέο-συντηρητικές πολιτικές του προτύπου της *‘Νέας Δικαιοσύνης’* (*‘New Justice’*) απαιτούσε την ενίσχυση περισσότερο του *τιμωρητικού* παρά του *αναμορφωτικού* προσώπου της ποινικής δικαιοσύνης. Η έμφαση που δόθηκε στον *έλεγχο* παρά στη *βελτίωση* του δράστη, είχε ως αποτέλεσμα αυστηρότερες ποινές και την εγκατάλειψη του *‘συμπεριφορικού-θεραπευτικού’* μοντέλου του Schwitzgebel, το οποίο επεδίωκε την απομακρυσμένη αμφίδρομη επικοινωνία ανάμεσα στους δράστες και τους *‘θεραπευτές’* οι οποίοι βρίσκονταν στα κέντρα ελέγχου¹⁴³⁹.

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 οι αλλαγές που είχαν προηγηθεί στο ποινικό δικονομικό σύστημα των ΗΠΑ, επέφεραν μία ραγδαία αύξηση του πληθυσμού των φυλακών¹⁴⁴⁰. Κατά συνέπεια, κρίθηκε επιτακτική η εξεύρεση ενός εναλλακτικού σωφρονιστικού προτύπου το οποίο θα βρισκόταν ανάμεσα στο *αναμορφωτικό* μοντέλο του Schwitzgebel και στο *τιμωρητικό* πρότυπο της *‘Νέας Δικαιοσύνης’*. Έτσι, μερικά χρόνια αργότερα και με την πρόοδο της πληροφοριακής τεχνολογίας, κρίθηκε ως προσφορότερη η *τοποθέτηση του καταδίκου υπό ηλεκτρονική παρακολούθηση στην οικία του/της*. Κάτι τέτοιο θα ενίσχυε το κύρος των εξωϊδρυματικών μέτρων στη συνείδηση των πολιτών, οι οποίοι αντιμετώπιζαν με δυσπιστία τέτοιου είδους κυρώσεις, θεωρώντας τις πιο ήπιες σε σχέση με άλλες μορφές ποινικής παρέμβασης¹⁴⁴¹.

Το 1983, ο Jack Love d’ Alburquerque δικαστής του Νέου Μεξικού, εφάρμοσε πιλοτικά το ηλεκτρονικό *‘βραχιόλι’*¹⁴⁴² για την έκτιση της ποινής σε έναν

¹⁴³⁸ Παπαθεοδώρου 2009: 126.

¹⁴³⁹ Βλ. Mainprize 1996: χ.σ..

¹⁴⁴⁰ Κατά τη δεκαετία του '80 ο σωφρονιστικός πληθυσμός της χώρας σημείωσε αύξηση κατά 240%, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Button *et al.* (2009: 416), ενώ πιο μετριοπαθείς εκτιμήσεις κάνουν λόγο για μία αύξηση της τάξης του 90% σύμφωνα με τους Maxfield & Baumer (1990: 521).

¹⁴⁴¹ Βλ. Mainprize 1996: χ.σ..

¹⁴⁴² Ο Love είχε αναθέσει την κατασκευή του *‘βραχιολιού’* στον τεχνικό υπολογιστών Michael Goss, Benghozi 1990: 64.

τριαντάχρονο παραβάτη που του είχε επιβληθεί το μέτρο της αναστολής εκτέλεσης της στερητικής της ελευθερίας ποινής υπό δοκιμασία (probation), υποχρεώνοντάς τον να φέρει τη συσκευή στον αστράγαλο για ένα μήνα. Ο δικαστής Love πήρε την ιδέα για την εφαρμογή του εν λόγω μέτρου από ένα περιοδικό κόμικ του 'spiderman' που είχε διαβάσει το 1977, όπου στον δημοφιλή παιδικό ήρωα φορούν μία ηλεκτρονική ανιχνευτική συσκευή ούτως ώστε να εντοπίζεται εύκολα από τους αντιπάλους του¹⁴⁴³. Το πρόγραμμα κρίθηκε ικανοποιητικό, γεγονός που συνέβαλε στην επέκτασή του από το 1984 και σε άλλες αμερικανικές πολιτείες, ενώ το 1985 ήδη τριάντα πολιτείες το είχαν υιοθετήσει και νομοθετικά¹⁴⁴⁴.

Σύμφωνα με το Εθνικό Ινστιτούτο για τη Δικαιοσύνη (National Institute of Justice), μέχρι το 1988 το συγκεκριμένο μέτρο είχε επιβληθεί σε σχεδόν 2.500 παραβάτες, καταδικασθέντες για μικρής βαρύτητας αδικήματα σε 32 Αμερικανικές Πολιτείες (με τη Florida και το Michigan να έρχονται πρώτες όσον αφορά τη χρήση του μέτρου)¹⁴⁴⁵, ενώ το 1989 περισσότερα από 50 τέτοια προγράμματα είχαν εφαρμοστεί σε 7.200 παραβάτες¹⁴⁴⁶ στην πλειοψηφία των Πολιτειών της χώρας¹⁴⁴⁷. Μέχρι το 1992 ο αριθμός των υποβληθέντων σε αυτή την εξωϊδρυματική τιμωρία έφθασε τους 45.000¹⁴⁴⁸. Παρόλα αυτά, στα τέλη της δεκαετίας του '90 το μέτρο βρισκόταν χαμηλά στις προτιμήσεις των δικαστών, αφού μέχρι και το 1998 είχε εφαρμοστεί σε 77.000 περιπτώσεις, σε σχέση με το 1,7 εκατ. των παραβατών που τους είχε επιβληθεί η ποινή της φυλάκισης και με τα 3,6 εκατ. εκείνων που τους είχαν επιβληθεί άλλες εξωϊδρυματικές μορφές τιμωρίας (όπως αναστολή εκτέλεσης της ποινής ή υφόρον απόλυση)¹⁴⁴⁹. Μολαταύτα, μέσα στα επόμενα χρόνια η εφαρμογή του συγκεκριμένου μέτρου είχε αυξανόμενη πορεία, ενώ σύμφωνα με πιο πρόσφατους υπολογισμούς, ο αριθμός των ηλεκτρονικών 'βραχιολιών' που είχαν τοποθετηθεί μέχρι και το 2007, είχε ανέλθει στις 110.000-120.000¹⁴⁵⁰.

¹⁴⁴³ Fox 1987: 131, Lyon 1994: 42.

¹⁴⁴⁴ Papathéodorou 1999: 113, Παπαθεοδώρου 2009: 126-127.

¹⁴⁴⁵ Nellis 1991: 167, Whitfield 2001: 107.

¹⁴⁴⁶ Schmidt 1989: 138.

¹⁴⁴⁷ Holman & Quinn 1992: 21-22.

¹⁴⁴⁸ Lilly *et al.* 1993: 464.

¹⁴⁴⁹ Whitfield 2001: 107.

¹⁴⁵⁰ Gable 2007: 101.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που αναφέρουν διάφοροι ερευνητές, η πλειοψηφία των υποβληθέντων σε κατ' οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση κατά τα πρώτα χρόνια εφαρμογής του μέτρου ήταν άνδρες (σε ποσοστό 87%), νεαρής κυρίως ηλικίας (το 55% ήταν κάτω των 30 ετών), ενώ η διάρκεια του προγράμματος κυμαινόταν από μερικές ημέρες (όχι λιγότερες από 14) έως κι ένα χρόνο (ωστόσο σπάνια ξεπερνούσε τους έξι μήνες). Το μέτρο αυτό επιβαλλόταν συχνότερα σε μη βίαιους και υπότροπους δράστες αδικημάτων μικρής και μέσης βαρύτητας: το 26% των περιπτώσεων είχε διαπράξει οδικά αδικήματα υπό την επήρεια αλκοόλ, το 20% εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και το 15% παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών. Το μέτρο επιβαλλόταν συχνά συνδυαστικά με την αναστολή εκτέλεσης της ποινής και σε ποσοστό 75% χρηματοδοτούνταν από τον κρατικό προϋπολογισμό, ενώ απαιτούνταν η ύπαρξη σταθερού χώρου διαμονής και τηλεφωνικής γραμμής του επιτηρούμενου, καθώς επίσης, και καταβολή από τον κατάδικο μέρους της δαπάνης για την αγορά και εγκατάσταση του απαραίτητου τεχνικού εξοπλισμού¹⁴⁵¹.

Η κατ' οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση μπορεί να *επιβληθεί* σε διαφορετικά στάδια της ποινικής διαδικασίας και συγκεκριμένα: α) στο προδικαστικό στάδιο (pre-trial stage), β) στο στάδιο της εκδίκασης της υπόθεσης (trial and sentencing stage), και γ) στο στάδιο έκτισης της ποινής (post-sentencing stage)¹⁴⁵². Κατ' αυτόν τον τρόπο, δύναται να εφαρμοστεί *είτε* στη θέση της προσωρινής κράτησης, σε συνδυασμό με την κατά παρέκκλιση ποινική διαδικασία (pre-trial diversion), ως όρος της αναστολής εκτέλεσης της ποινής, και ως αυτοτελής εναλλακτική ποινή (όλες αυτές οι επιλογές χαρακτηρίζονται στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία ως *'front door/end' strategies*), *είτε* ως όρος της πρόωρης απόλυσης και της προσωρινής εξόδου από τη φυλακή (*'back door/end' strategies* αντιστοίχως)¹⁴⁵³. Να υπενθυμίσουμε ότι τα προγράμματα της κατ' οίκον ηλεκτρονικής παρακολούθησης εντάχθηκαν από τη δεκαετία του '80, στο γενικότερο πλαίσιο της *εντατικής δοκιμαστικής επιτήρησης* (Intensive Probation Surveillance) στις ΗΠΑ, όπου το εν λόγω μέτρο του κατ' οίκον περιορισμού επιβαλλόταν ως μεσαίας βαρύτητας ποινική κύρωση¹⁴⁵⁴.

¹⁴⁵¹ Berry & Matthews 1989: 117-118, Nellis 1991: 168.

¹⁴⁵² Ζημιανίτης 1998: 463.

¹⁴⁵³ Marklund & Holmberg 2009: 42, Renzema 2013: 250-251.

¹⁴⁵⁴ Χάϊδου 2002: 87.

Η ηλεκτρονική επιτήρηση από την αρχή της εισαγωγής της στο δικονομικό σύστημα κάθε χώρας συνδυάστηκε με μια σειρά από άλλα μέτρα *εγκλεισμού στο σπίτι* (house arrest), τα οποία επιβάλλονταν ανέκαθεν ως εξωϊδρυματικές μορφές αντιμετώπισης της παρέκκλισης¹⁴⁵⁵ όπως είναι ο *‘κατ’ οίκον περιορισμός’* (home confinement)¹⁴⁵⁶, η *‘απαγόρευση της κυκλοφορίας’* (counre feu), η *‘κατ’ οίκον κράτηση’* (home detention)¹⁴⁵⁷ και η *‘κατ’ οίκον φυλάκιση’* (home incarceration)¹⁴⁵⁸. Πιο πρόσφατα, βλέπουμε να επιβάλλεται με τη μορφή της *‘κινητής ηλεκτρονικής παρακολούθησης’* (surveillance électronique mobile)¹⁴⁵⁹.

Η *εφαρμογή* αυτών των μέτρων βασίζεται στην ύπαρξη του κατάλληλου τεχνικού εξοπλισμού, ενώ η επιτήρηση πραγματοποιείται μέσω ενός κλειστού κυκλώματος επικοινωνίας. Το σύστημα λειτουργεί με έναν πομπό και έναν δέκτη. Ο πομπός είναι μία ηλεκτρονική συσκευή (συνήθως σε σχήμα βραχιολιού) ή κάποιος άλλος μηχανισμός εκπομπής σήματος, ο οποίος τοποθετείται είτε στον αστράγαλο, είτε στον καρπό, είτε στον λαιμό, ή στη μέση του επιτηρούμενου. Ο πομπός είναι εξοπλισμένος με φωτοκύτταρα που εκπέμπουν συνεχή σήματα αναγνώρισης της ακριβούς θέσης του φορέα από τον δέκτη. Ο δέκτης είναι ηλεκτρονικός μηχανισμός συνδεδεμένος με σταθερή ή κινητή τηλεφωνική συσκευή, ο οποίος διαβιβάζει τα σήματα σε έναν κεντρικό ηλεκτρονικό υπολογιστή. Η εν λόγω τεχνική ονομάζεται *‘τηλεπτήρηση’* ή *‘τηλεμετρική’* ή γενικότερα *‘ηλεκτρονική επιτήρηση’*¹⁴⁶⁰.

¹⁴⁵⁵ Στεφανίδου 2000: 545.

¹⁴⁵⁶ Σύμφωνα με το οποίο το άτομο υποχρεούται να παραμένει στο σπίτι του μόνο συγκεκριμένες ώρες και κυρίως κατά τη διάρκεια της νύχτας, Hofer, P. J. & Meierhofer, B. S. (1987) *Home Confinement*. Federal Judicial Center, Washington D.C. (σελ. 6), σύμφωνα με Schmidt 1989: 136.

¹⁴⁵⁷ Σύμφωνα με το οποίο επιτρέπεται η έξοδος από την οικία μόνο για μερικές ώρες (συνήθως για την άσκηση κάποιας επαγγελματικής δραστηριότητας ή για συμμετοχή σε εκπαιδευτικά προγράμματα), Hofer, P. J. & Meierhofer, B. S. (1987) *Home Confinement*. Federal Judicial Center, Washington D.C. (σελ. 6), σύμφωνα με Schmidt 1989: 136.

¹⁴⁵⁸ Σύμφωνα με το οποίο μόνο κατ’ εξαίρεση εγκαταλείπεται το σπίτι από τον κατάδικο (για ιατρικούς, θρησκευτικούς ή άλλους έκτακτους λόγους), Hofer, P. J. & Meierhofer, B. S. (1987) *Home Confinement*. Federal Judicial Center, Washington D.C. (σελ. 6), σύμφωνα με Schmidt 1989: 136.

¹⁴⁵⁹ Βλ. Παπαθεοδώρου 1998: 927, Papathéodorou 1999: 112, Παπαθεοδώρου 2009: 129-130.

¹⁴⁶⁰ Παπαθεοδώρου 1998: 928, Papathéodorou 1999: 112, Παπαθεοδώρου 2009: 130.

Πιο ειδικά, υπάρχουν δύο τρόποι ηλεκτρονικής επιτήρησης με τη βοήθεια του τηλεφώνου: ο ενεργητικός και ο παθητικός. Το ενεργητικό σύστημα (active ή RadioFrequency system) το οποίο αποκαλείται και σύστημα συνεχούς σήματος ('continuous signaling system'), αποτελείται από τον πομπό (transmitter), τη συσκευή λήψης του σήματος που βρίσκεται στο τηλέφωνο του υποκειμένου (receiver-dialer unit) και τον υπολογιστή στο κέντρο ελέγχου ο οποίος είναι συνδεδεμένος με το τηλέφωνο. Ο πομπός εκπέμπει ραδιοσήματα σε τακτά χρονικά διαστήματα με μικρά διαλείμματα μεταξύ τους (κάπου ανάμεσα στα 35 δευτερόλεπτα και τα 2 λεπτά της ώρας) και τοποθετείται στο σώμα του επιτηρούμενου (τυλίγεται με αδιάβροχη πλαστική ταινία στον αστράγαλο ή στον καρπό, αλλά έχουμε δει και να εφαρμόζεται σαν κολάρο στον λαιμό). Όταν διακόπτεται το σήμα (π.χ. λόγω απομάκρυνσης του υποκειμένου πέρα από μια ορισμένη απόσταση από το τηλέφωνο, συνήθως πάνω από τα 60 μέτρα) τότε σημαίνει συναγερμός, ενώ όλες οι πληροφορίες που αφορούν την επικοινωνία με το κέντρο ελέγχου, καταγράφονται κι αποθηκεύονται στο σκληρό δίσκο του υπολογιστή.

Ο πομπός είναι μεν αδιάβροχος και αντικραδαστικός, λειτουργεί όμως με μπαταρία η οποία έχει διάρκεια ζωής συνήθως ενός έτους και για τον λόγο αυτό ο επιτηρούμενος θα πρέπει να εφοδιάζεται με εφεδρικό εξοπλισμό σε περίπτωση που χρειαστεί άμεση αντικατάσταση. Επιπρόσθετα, μία από τις αδυναμίες του ενεργητικού συστήματος παρακολούθησης είναι τα κενά που παρατηρούνται στο σήμα λόγω των ηλεκτρικών συσκευών και των μεταλλικών επιφανειών που βρίσκονται στον χώρο, τα οποία εξαιτίας των υλικών κατασκευής τους (σίδηρο, ατσάλι) παρεμβάλλονται ανάμεσα στον πομπό και τον δέκτη, δημιουργώντας ένα ηλεκτρομαγνητικό πεδίο. Κάτι τέτοιο έχει ως συνέπεια τον περιορισμό των κινήσεων του υποκειμένου σε τοποθεσίες που να επιτρέπεται η μεταφορά των σημάτων, είτε αποφεύγοντας κάποιες δραστηριότητες που τελούνται σε μέρη του σπιτιού όπου παρατηρείται αδυναμία λήψης σήματος, είτε μετακομίζοντας προσωρινά σε κάποια άλλη οικία όπου δεν παρατηρούνται παρόμοια προβλήματα¹⁴⁶¹.

¹⁴⁶¹ Fox 1987: 133-134, Landreville 1987: 252, Vaughn 1987: 155, Schmidt 1989: 134, Nellis 1991: 166, Mainprize 1996: χ.σ., Richardson 1999: 159-160, Χάϊδου 2002: 85-86.

Το παθητικό σύστημα (passive system) το οποίο αποκαλείται και *προγραμματισμένη επικοινωνία* (programmed contact), αποτελείται από τον αποκωδικοποιητή (encoder device) που βρίσκεται σταθερά στο σώμα του εποπτευόμενου, το εξάρτημα επαλήθευσης (verifier box) στο τηλέφωνο του κατάδικου και τον υπολογιστή στο κέντρο παρακολούθησης. Σε αντίθεση με το ενεργητικό σύστημα στο παθητικό δεν εκπέμπεται συνεχές σήμα που να πιστοποιεί την παρουσία του καταδίκου, αλλά ο υπολογιστής καλεί (είτε τυχαία είτε σε σταθερή βάση κατά τη διάρκεια του 24ώρου και κατόπιν εντολής του επόπτη) στην τηλεφωνική του συσκευή και η κλήση επαληθεύεται από τα εξαρτήματα που προαναφέρθηκαν, καθώς και μετά από κάποιες ερωτήσεις στις οποίες καλείται να απαντήσει ο επιτηρούμενος. Αν και το παθητικό σύστημα είναι πιο απλοποιημένο και δεν παρουσιάζει λανθασμένες εκπομπές σημάτων, όπως συμβαίνει με το ενεργητικό, είναι περισσότερο ενοχλητικό και παρεισφρητικό στην ιδιωτική ζωή του υποκειμένου, εφόσον οι κλήσεις μπορούν να πραγματοποιηθούν ανά πάσα στιγμή (ακόμη και στη μέση της νύχτας)¹⁴⁶².

Υπάρχει και μία τρίτη μορφή ηλεκτρονικής επιτήρησης, η οποία δεν απαιτεί την ύπαρξη σταθερής τηλεφωνικής συσκευής και είναι η *ανιχνευτική* ή *κινούμενη* ('tracking'/'mobility' tagging). Ο επιτηρούμενος φέρει συνεχώς πάνω του έναν πομπό, ο οποίος εκπέμπει συνεχώς σήματα διαμέσου ενός δικτύου ραδιοκυμάτων (cellular cells) προς τον κινητό υποδοχέα (portable receiver) που βρίσκεται σε κοντινή απόσταση σε μία καθορισμένη περιμετρική ζώνη (συνήθως σε κάποιο αστυνομικό όχημα που βρίσκεται κοντά στην οικία του επιτηρούμενου). Η διαφορά με τα άλλα δύο συστήματα ηλεκτρονικής παρακολούθησης είναι ότι δεν απαιτείται η ύπαρξη επίγειας τηλεφωνικής γραμμής, ενώ ο εποπτευόμενος μπορεί να βρίσκεται και σε χώρο άλλο εκτός της οικίας (π.χ. στην εργασία) για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια της ημέρας, αρκεί να μην μετακινείται εκτός περιμετρικής εμβέλειας (λήψης σήματος)¹⁴⁶³. Πιο πρόσφατες τεχνολογικές εξελίξεις επιτρέπουν τη χαρτογράφηση του καθημερινού δρομολογίου του επιτηρούμενου, ο οποίος

¹⁴⁶² Fox 1987: 134-135, Landreville 1987: 252-253, Vaughn 1987: 155-156, Schmidt 1989: 134, Nellis 1991: 166, Richardson 1999: 160, Χάϊδου 2002: 85-86. Σε πιο εξελιγμένες μορφές του συστήματος απουσιάζουν τόσο ο αποκωδικοποιητής, όσο και το εξάρτημα επαλήθευσης, και η παρουσία του ατόμου επιβεβαιώνεται είτε μέσω του βιομετρικού ελέγχου της φωνής του (voiceprint), είτε μέσω μίας κάμερας για οπτική αναγνώριση (video verification), Χάϊδου 2002: 86, Bowers 2000.

¹⁴⁶³ Vaughn 1987: 156, Nellis 1991: 166, 170 (υποσημ. 7).

επιβεβαιώνει το γεωγραφικό του στίγμα διαμέσου του βιομετρικού στοιχείου της φωνής μετά από τηλεφωνικές κλήσεις που πραγματοποιεί στο εκάστοτε κέντρο ελέγχου (η τεχνική αυτή λέγεται ‘voice track’)¹⁴⁶⁴.

Σε όλες τις μορφές ηλεκτρονικής επιτήρησης που περιγράφηκαν ανωτέρω τηρείται ηλεκτρονικό αρχείο σε κάποια βάση δεδομένων, στο οποίο αποθηκεύονται όλες οι πληροφορίες που λαμβάνει ο υπολογιστής του εκάστοτε κέντρου ελέγχου με σκοπό την εξακρίβωση πιθανών παραβιάσεων του συστήματος από τους επιτηρούμενους¹⁴⁶⁵. Ακόμη, δίνεται η δυνατότητα χάρη στις εξελιγμένες τεχνολογικά μεθόδους μέτρησης του αλκοόλ στο αίμα του επιτηρούμενου, διαμέσου μιας συσκευής η οποία είναι συνδεδεμένη στη συσκευή λήψης σήματος (πρόκειται για την τεχνική της *Remote Behavioural Monitoring*). Ο επιτηρούμενος εμφυσά στο μηχανήμα ανάλυσης της αναπνοής (breathalyser) και τα επίπεδα αλκοόλ στο αίμα του στέλνονται απ’ ευθείας στο κέντρο ελέγχου. Για να διασφαλιστεί η ταυτότητα του επιτηρούμενου, η συσκευή μέτρησης του αλκοόλ δύναται να είναι εξοπλισμένη με σύστημα αναγνώρισης του προσώπου ή της φωνής. Σκέψεις υπάρχουν, μένει να δούμε πόσο σύντομα θα γίνουν εφικτές, η μέτρηση του αλκοόλ και των άλλων ουσιών στο αίμα του επιτηρούμενου να πραγματοποιούνται υποδόρια από τις ίδιες τις ανιχνευτικές συσκευές που είναι τοποθετημένες στον αστράγαλο¹⁴⁶⁶.

Προηγμένες εφαρμογές της ηλεκτρονικής παρακολούθησης χρησιμοποιούνται στην αποτροπή περιστατικών άσκησης ενδοοικογενειακής βίας, όταν η ανιχνευτική συσκευή που βρίσκεται στο σώμα του θύτη σημάνει συναγερμό στην περίπτωση που παραβιαστεί το επιτρεπόμενο όριο και βρεθεί σε κοντινή απόσταση από την οικία του θύματος (εκεί όπου έχει εγκατασταθεί η συσκευή λήψης σήματος). Αλλά και το ίδιο το θύμα δύναται να έχει εφοδιαστεί με ένα εξάρτημα ‘έκτακτης ανάγκης’ (emergency-call pendant), με το οποίο ειδοποιεί τις αρχές ότι ο δράστης έχει παραβιάσει κάποιους από τους κανόνες της ηλεκτρονικής επιτήρησης, π.χ. το να πλησιάζει επικίνδυνα έχοντας αφαιρέσει τον πομπό από το σώμα του.

¹⁴⁶⁴ Nellis 2013: 195.

¹⁴⁶⁵ Fox 1987: 135.

¹⁴⁶⁶ Nellis *et al.* 2013: 5-6, Nellis 2013: 194.

Πιο εξελιγμένες συσκευές εντοπίζουν την απόσταση του δράστη από το θύμα, ακόμη και σε εξωτερικούς χώρους και απομακρυσμένες περιοχές από την οικία του τελευταίου (όταν για παράδειγμα το θύμα βγει για ψώνια, για βόλτα, κ.ο.κ.)¹⁴⁶⁷. Ήδη συζητείται, ιδίως από τις ιδιωτικές εταιρίες παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικής επιτήρησης, η αντικατάσταση του ηλεκτρονικού 'βραχιολιού' από ένα υποδόριο μικροτσιπ το οποίο σε ενδεχόμενη διάπραξη εγκληματικής ενέργειας θα μπορεί να αδρανοποιεί εξ αποστάσεως τον φορέα με ελεγχόμενη εκπομπή ηλεκτρικού φορτίου¹⁴⁶⁸.

Σχετικά πιο πρόσφατη και πιο αναβαθμισμένη τεχνικά είναι η *δορυφορική ανίχνευση* ('satellite tracking'), η οποία αποτελεί συνδυασμό των δορυφόρων γεωεντοπισμού (GPS satellites)¹⁴⁶⁹ και των ραδιοκυμάτων της κινητής τηλεφωνίας, για τον εντοπισμό της θέσης των υποκειμένων σε εξωτερικούς και εσωτερικούς χώρους αντίστοιχα. Αυτή η τεχνολογική εφεύρεση ξεκίνησε πειραματικά στις ΗΠΑ το 1996, ενώ στην Αγγλία εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το 2004 (στις περιοχές Greater Manchester, West Midlands και Hampshire) σε αποφυλακιζόμενους δράστες σεξουαλικών αδικημάτων, δράστες ενδοοικογενειακής βίας και υπότροπους εγκληματίες. Διαμέσου αυτής της πρακτικής υλοποιήθηκε η πρόθεση του βρετανικού Υπουργείου Εσωτερικών να δημιουργηθούν «*νοητές φυλακές γύρω από τους επιτηρούμενους, χωρίς τοίχους και κάγκελα*» ('prison without walls & bars')¹⁴⁷⁰. Βέβαια, για την

¹⁴⁶⁷ Bowers 2000.

¹⁴⁶⁸ Παπαθεοδώρου 2009: 146.

¹⁴⁶⁹ Οι διαδικτυωμένοι υπολογιστές που είναι ενσωματωμένοι στα συστήματα GPS εντοπίζουν, επεξεργάζονται και διαθέτουν πληροφορίες για οτιδήποτε αφήνει κάποιο ηλεκτρονικό στίγμα (είτε πρόκειται για ανθρώπους, ζώα, αντικείμενα ή αγαθά). Σύμφωνα με τα στοιχεία που επικαλείται ο Παπαθεοδώρου και τα οποία έχει αντλήσει από την αμερικανική εταιρεία μελετών Gartner, μόνο το 2008, 43 εκατ. άνθρωποι έκαναν χρήση σε όλο τον κόσμο συστημάτων 'ιχνηλασίας', με κύκλο εργασιών της αντίστοιχης αγοράς υπηρεσιών τα 1,3 δισ. δολάρια και προβλεπόταν να έχει ανέλθει σε 8,1 δισ. δολάρια το 2012, Παπαθεοδώρου 2009: 21. Ήδη, ηλεκτρονικά εμφυτεύματα γεωεντοπισμού είναι υποχρεωτικό να φέρουν στο σώμα τους όλα τα κατοικίδια ζώα στην Ελλάδα εδώ και μία δεκαετία με τον Ν.3170/2003, Samatas 2004: 125.

¹⁴⁷⁰ Nellis 2005: 171-172, 176. Και η δορυφορική ανίχνευση μέσω συστημάτων GPS διαφοροποιείται σε ενεργητική και παθητική. Στην πρώτη περίπτωση, ο εντοπισμός του επιτηρούμενου πραγματοποιείται ανά πάσα στιγμή διαμέσου της ανιχνευτικής συσκευής που έχει πάνω στο σώμα του διαρκώς, ενώ δεν απαιτείται η ύπαρξη σταθερού τηλεφωνικού δικτύου, παρά μόνο κινητού. Στη δεύτερη περίπτωση, η ανίχνευση πραγματοποιείται διαμέσου μιας επίγειας τηλεφωνικής γραμμής, ενώ

επιβολή αυτού του μέτρου απαιτείται η προηγούμενη αξιολόγηση της επικινδυνότητάς του υποδίκου ή καταδικασθέντα¹⁴⁷¹.

Η επιβολή του μέτρου της συνεχούς δορυφορικής ανίχνευσης σε δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων στις ΗΠΑ είναι πρόσφατη. Αφορμή στάθηκε η απαγωγή, βιασμός, κι εν τέλει, δολοφονία της 9χρονης Jessica Lunsford στην πολιτεία της Florida το 2005. Το περιστατικό πήρε μεγάλη έκταση από τα ΜΜΕ, τη στιγμή που η κοινή γνώμη απαιτούσε την αυστηροποίηση του νομοθετικού πλαισίου απέναντι σε αυτή την κατηγορία δραστών. Υπό αυτές τις συνθήκες, ψηφίστηκε η νομοθεσία που επέτρεπε την ηλεκτρονική επιτήρηση των δραστών σεξουαλικών αδικημάτων μέσω δορυφορικών ανιχνευτικών συσκευών, οι οποίες θα τοποθετούνταν εσαεί πάνω τους μετά την αποφυλάκισή τους, κι αφού έχουν εκτίσει προηγουμένως υποχρεωτικά κάποιο μέρος της ποινής τους στη φυλακή.

Διαμέσου αυτής της μορφής εποπτείας θεωρήθηκε ότι μπορούν να επιτευχθούν οι εξής τρεις στόχοι: *πρώτον*, να περιορισθεί ο δράστης σε συγκεκριμένο χώρο (*restriction to a specific place*), *δεύτερον*, να αποκλεισθεί ο δράστης από συγκεκριμένες περιοχές (*exclusion from a specified place*), και *τρίτον*, να εντοπίζονται διαρκώς οι κινήσεις του (*mobility monitoring*). Ειδικά για τους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων έχει υιοθετηθεί μία τεχνολογία χαρτογράφησης των περιοχών στις οποίες *επιτρέπεται* να κινείται ο επιτηρούμενος (*inclusion zones*), όπως είναι το σπίτι, ο χώρος εργασίας ή εκπαίδευσης, κ.ά., κι εκείνων που *απαγορεύεται* να επισκέπτεται (*exclusion zones*), και αφορούν κυρίως χώρους στους οποίους είχε διαπραχθεί το αδίκημα, εκείνους που ευνοούν την επανάληψη της εγκληματικής ενέργειας (λ.χ. παιδότοπους, πάρκα, πλατείες, και γενικώς χώρους συνάθροισης παιδιών και γυναικών), καθώς κι εκεί όπου διαμένουν ή κυκλοφορούν τα θύματά του¹⁴⁷².

στόχος αυτής της μορφής επιτήρησης είναι ο περιορισμός του υποκειμένου εντός ενός προκαθορισμένου επιτρεπόμενου χώρου, βλ. Downing 2006: 42-45.

¹⁴⁷¹ Παπαθεοδώρου 2009: 134-135.

¹⁴⁷² Nellis *et al.* 2013: 6, Nellis 2013: 194-195. Η τεχνολογία της δορυφορικής ανίχνευσης μέσω GPS που χρησιμοποιείται για τον εντοπισμό των κινήσεων των δραστών στις 'απαγορευμένες' περιοχές, έχει αρχίσει να εφαρμόζεται εκτός από τη Μεγ. Βρετανία και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως για παράδειγμα από το 2013 στη Σουηδία, Nellis & Bungerfeldt 2013: 295.

Στην περίπτωση που ο επιτηρούμενος εισέρχεται στην 'απαγορευμένη ζώνη' ή/και εξέρχεται από την 'επιτρεπόμενη ζώνη', σημαίνει συναγερμός παραβίασης των κανόνων της ηλεκτρονικής επιτήρησης. Συναγερμός σημαίνει, επίσης, και σε άλλες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα, στην αφαίρεση της ανιχνευτικής συσκευής από το σώμα του υποκειμένου, στην αδυναμία αποστολής σήματος από το μηχάνημα, καθώς και σε άλλες τεχνικές δυσλειτουργίες του συστήματος (ασθενής μπαταρία, κ.ά.)¹⁴⁷³. Σύμφωνα με τους Button και συνεργάτες (2009), από τους 234.000 καταδικασθέντες για βιασμό ή άλλη σεξουαλική επίθεση το 2009 στις ΗΠΑ, το 60% είχε τεθεί σε κάποια μορφή ηλεκτρονικής επιτήρησης ως προσφορότερου μέτρου αντιμετώπισης αυτού του αδικήματος¹⁴⁷⁴.

Ωστόσο, οφείλουμε να λάβουμε υπόψη και άλλες έρευνες οι οποίες συνηγορούν στο ακριβώς αντίθετο. Οι Marisa Omori και Susan Turner (2015), για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια της έρευνά τους (από τον Ιούνιο έως τον Νοέμβριο του 2005) στην Καλιφόρνια των ΗΠΑ, μελέτησαν δύο ομάδες καταδικασθέντων για σεξουαλικά εγκλήματα, οι οποίοι ήταν υψηλής επικινδυνότητας και είχαν απολυθεί υφ' όρους (parolees). Η μία εκ των δύο ομάδων απολυομένων τέθηκε υπό ηλεκτρονική επιτήρηση μέσω συστήματος γεωεντοπισμού (GPS monitoring). Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας αυτής, το γενικότερο κόστος των απολυομένων υπό ηλεκτρονική παρακολούθηση ήταν πιο υψηλό. Και οι δύο ομάδες (οι οποίες σημειωτέον διέθεταν παρόμοια δημογραφικά χαρακτηριστικά και δείκτη επικινδυνότητας) παρουσίασαν τα ίδια ποσοστά παραβιάσεων στους κανονισμούς της υφ' όρων απόλυσης, με τους ηλεκτρονικά επιτηρούμενους να μένουν για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στο πρόγραμμα¹⁴⁷⁵.

Όσον αφορά την **εξάπλωση της εφαρμογής** της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης σε παγκόσμιο επίπεδο, αυτή την τιμωρητική τεχνολογία έχουν προσθέσει στο ποινικό τους οπλοστάσιο και άλλες χώρες εκτός των ΗΠΑ¹⁴⁷⁶, όπως η Αργεντινή, η

¹⁴⁷³ Armstrong & Freeman 2011: 178-179.

¹⁴⁷⁴ Button *et al.* 2009: 417 και των ιδίων 2013: 29.

¹⁴⁷⁵ Omori & Turner 2015: 873-894.

¹⁴⁷⁶ Βλ. Nellis 1991: 167, Mair 2005: 262.

Βραζιλία, η Κολομβία¹⁴⁷⁷, η Αυστραλία¹⁴⁷⁸, η Νέα Ζηλανδία¹⁴⁷⁹, η Σιγκαπούρη, ο Καναδάς¹⁴⁸⁰, η Νότια Κορέα και το Ισραήλ.

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Ν. Κορέας, για παράδειγμα, υιοθέτησε από την αρχή την πιο εξελιγμένη τεχνολογία δευτέρης γενιάς της ηλεκτρονικής επιτήρησης και συγκεκριμένα τη *φωνητική αναγνώριση* (voice verification) για τους ανήλικους παραβάτες και στη συνέχεια τη *δορυφορική ανίχνευση* για τους ενήλικες δράστες (GPS tracking). Το πρώτο πιλοτικό πρόγραμμα Αυτοματοποιημένης Φωνητικής Αναγνώρισης κι Επίβλεψης (Automated Voiceprint Recognition Supervision/AVRS) των ανήλικων παραβατών ‘*υψηλής επικινδυνότητας*’ (‘high-risk profile’) πραγματοποιήθηκε στη Σεούλ από το 2003 έως και το 2005. Αν και κατά το έτος 2002 τα ποσοστά των νεαρών ποινικών παραβατών ηλικίας 18-19 χρονών σημείωναν πτώση, συνέβαινε ακριβώς το αντίθετο για τις ηλικίες 14-15 χρονών, γεγονός που έκανε την κυβέρνηση να στραφεί σε μια μορφή ‘εντατικής’ επιτήρησης εξωϊδρυματικού χαρακτήρα με σχετικά χαμηλό κόστος. Η ανίχνευση του υποκειμένου γινόταν διαμέσου του βιομετρικού του στοιχείου της φωνής μετά από αυτοματοποιημένες τηλεφωνικές κλήσεις που γίνονταν στο σπίτι κατά τη διάρκεια (κυρίως) της νύχτας. Σύμφωνα με τις αρχικές εκτιμήσεις του πιλοτικού αυτού προγράμματος μειώθηκαν τα ποσοστά υποτροπής των νεαρών παραβατών, ενώ βελτιώθηκαν παράλληλα οι σχέσεις με τους γονείς τους. Κάτι τέτοιο είχε ως αποτέλεσμα την εκτεταμένη χρήση του μέτρου από τις δικαστικές αρχές της χώρας με τον αριθμό των υποβληθέντων σε αυτή την κύρωση να αυξηθεί κατά την τριετία 2003-2006 από 251 σε 2.857 νεαρούς δράστες.

Όσον αφορά τη δορυφορική ανίχνευση, λόγω του ότι είχαν αυξηθεί τα σεξουαλικά εγκλήματα κατά την προηγούμενη δεκαετία¹⁴⁸¹, το υπουργείο δικαιοσύνης της Ν. Κορέας αποφάσισε την εφαρμογή του μέτρου σε αυτή την κατηγορία δραστών.

¹⁴⁷⁷ Nellis *et al.* 2013: 2.

¹⁴⁷⁸ Αναφορικά με τις εξελίξεις της κατ’ οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης στην Αυστραλία, βλ. Smith & Gibbs 2013: 82-101.

¹⁴⁷⁹ Για περισσότερες λεπτομέρειες όσον αφορά την εφαρμογή του μέτρου στη Νέα Ζηλανδία, βλ. αντί άλλων Gibbs & King 2003α: 1-17 και των ιδίων 2003β: 199-211.

¹⁴⁸⁰ Σχετικά με την εξέλιξη του φαινομένου στον Καναδά, βλ. Wallace-Capretta & Roberts 2013: 44-62.

Ειδικότερα, μετά τη δημοσιοποίηση του βιασμού και της δολοφονίας ενός 11χρονου κοριτσιού σε δημοτικό σχολείο της Σεούλ το 2006, νόμος εισήγαγε την 24ωρη ηλεκτρονική παρακολούθηση των καταδικών των οποίων είχε ανασταλεί η εκτέλεση της ποινής τους, όσων είχαν απολυθεί υπό όρους, καθώς και αποφυλακισθέντων με υψηλό κίνδυνο υποτροπής. Στην τελευταία περίπτωση το μέτρο θα μπορούσε να επιβληθεί για χρονική περίοδο μεγαλύτερη των δέκα χρόνων. Και σε αυτή τη μορφή ηλεκτρονικής επιτήρησης τα αποτελέσματα ήταν θετικά, διότι παρατηρήθηκε αλλαγή του τρόπου ζωής των παραβατών: ενίσχυση οικογενειακών δεσμών, υιοθέτηση σύννομων προτύπων συμπεριφοράς, κ.ο.κ.¹⁴⁸².

Η χρήση της ηλεκτρονικής παρακολούθησης κατ' οίκον για τους καταδικασθέντες σε ποινή φυλάκισης έως ενός έτους, έχει προβλεφθεί και στην Ομοσπονδία της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης από το 2011, κυρίως λόγω του υπερπληθυσμού των φυλακών. Με βάση τις διαθέσιμες δικαστικές στατιστικές, μέχρι το 2013 το συγκεκριμένο μέτρο είχε επιβληθεί συνολικά σε 235 άτομα για τη διάπραξη αδικημάτων κατά της ιδιοκτησίας (38,7%), αλλά και οδικών αδικημάτων (13,2%), εγκλημάτων βίας (8,1%) και παραβάσεων περί τα ναρκωτικά (6,4%). Επιπρόσθετα, η πλειοψηφία των καταδικασθέντων ήταν έως 35 ετών (55,8%), ενώ το μέτρο είχε χρονική διάρκεια έως έξι μήνες για τα δύο τρίτα του συνόλου των καταδικασθέντων. Σύμφωνα με πρόσφατους υπολογισμούς, πρόκειται για μία οικονομική μορφή 'εγκλεισμού', εναλλακτική της ποινής της φυλάκισης, επειδή το ημερήσιο κόστος διαβίωσης σε κάποιο δημόσιο σωφρονιστικό κατάστημα της χώρας κοστίζει γύρω στα 40-50 ευρώ, τη στιγμή που η ηλεκτρονική επιτήρηση στην οικία κοστίζει μόλις 10 ευρώ¹⁴⁸³.

Ακόμη, η Βρετανία με τον Criminal Justice Act του 1991 και στη συνέχεια με τον Criminal Justice and Public Order Act του 1994 προέβλεψε την πλήρη εφαρμογή της τοποθέτησης υπό ηλεκτρονική επιτήρηση σε αποφυλακιζομένους με αναστολή, ενώ με τον Crime Sentences Act του 1997 επεκτάθηκε η επιβολή του μέτρου και στους

¹⁴⁸¹ Σε ποσοστό 83,4% από το 1997 έως και το 2006. Ομοίως, αυξήθηκε και η αναλογία των σεξουαλικών εγκλημάτων από 15,1 άτομα ανά 100 χιλ. κατοίκους το 1997, σε 27,7 άτομα ανά 100 χιλ. κατοίκους το 2006.

¹⁴⁸² Βλ. Cho & Kim 2013: 102-112.

¹⁴⁸³ Βλ. Maljević & Muftić 2014: 243-258.

ανήλικους παραβάτες άνω των 10 ετών¹⁴⁸⁴. Εντούτοις, πιλοτικά προγράμματα ηλεκτρονικής παρακολούθησης των παραβατών είχαν ξεκινήσει στη Μεγ. Βρετανία ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '80¹⁴⁸⁵. Το 1982 δημιουργείται στη Μεγ. Βρετανία ο *Offender Tag Association* (OTA), ένας φορέας που έχε ως στόχο την προώθηση των ηλεκτρονικών 'βραχιολιών' σαν ένα μέτρο εναλλακτικό της προφυλάκισης, αλλά και σαν έναν τρόπο μείωσης της εγκληματικότητας. Εμπνευστής και δημιουργός του εν λόγω φορέα υπήρξε ο δημοσιογράφος, συγγραφέας κι επισκέπτης φυλακών Tom Stacey, ο οποίος έφερε στο βρετανικό Υπουργείο Εσωτερικών την πρόταση για την ηλεκτρονική παρακολούθηση των καταδικασθέντων στην οικία (electronic tagging¹⁴⁸⁶), η οποία κρίθηκε ανεπαρκής και απορρίφθηκε στην αρχή¹⁴⁸⁷.

Το 1987 η βρετανική κυβέρνηση επαναπροσδιόρισε τη στάση της γύρω από την εφαρμογή προγραμμάτων εξωϊδρυματικής μεταχείρισης (ιδιαίτερα των ανηλίκων), εκδίδοντας την Πράσινη Χάρτα (Green Paper) με τίτλο *Punishment, Custody and the Community* τον επόμενο χρόνο (1988). Σύμφωνα με το πρόγραμμα αυτό, προβλεπόταν ο περιορισμός των παραβατών σε συγκεκριμένο χώρο (στην οικία τους εν προκειμένω) και η παρακολούθηση των κινήσεών τους για ορισμένες ώρες της ημέρας¹⁴⁸⁸. Εξαιτίας των αντιδράσεων της βρετανικής ένωσης επιμελητών

¹⁴⁸⁴ Βλ. Richardson 1999: 171, Landreville 1999: 108, Jones 2000: 13, Nellis 2003β: 66-67.

¹⁴⁸⁵ Βλ. Richardson 1999: 159.

¹⁴⁸⁶ Έχοντας ο ίδιος την εμπειρία προηγούμενης φυλάκισης στο εξωτερικό, μιας και είχε εργασθεί ως ξένος ανταποκριτής, αλλά και ως επισκέπτης φυλακών στην Αγγλία, δημοσίευσε (στις 6 Οκτωβρίου 1982) στην εφημερίδα *The Times* την επιστολή που απέστειλε προς το Υπουργείο Εσωτερικών, στην οποία περιγραφόταν η μορφή που θα είχε το ηλεκτρονικό 'ετικετάρισμα' των καταδικασθέντων. Ο όρος 'tagging' εισήχθη για πρώτη φορά στις ποινικές επιστήμες, ενώ παραμένει ακόμη και σήμερα ιδιαίτερα δημοφιλής στη Μεγ. Βρετανία (σε αντίθεση με τις ΗΠΑ), βλ. εκτενώς Nellis 2003β: 84-85 (υποσημ. 2), Mair & Nellis 2013: 64. Για τον Stacey το ηλεκτρονικό 'βραχιόλι' θα δρούσε περισσότερο *αναμορφωτικά* στον δράστη, ο οποίος θα ενθαρρυνόταν να επιδείξει σωφροσύνη και υπευθυνότητα στη μελλοντική συμπεριφορά του και πιο *καθησυχαστικά* στο ευρύ κοινό ως προς την ανασφάλεια που προκαλείται από το έγκλημα σε σχέση με άλλου είδους κυρώσεις, οι οποίες εκτελούνται μέσα στην κοινότητα, Nellis 2005: 168.

¹⁴⁸⁷ Nellis 1991: 168 και του ιδίου 2003α: 1.

¹⁴⁸⁸ Στην Αγγλία δεν ήταν η πρώτη φορά που είχε προβλεφθεί ο περιορισμός της ελεύθερης κυκλοφορίας των ανήλικων δραστών, αφού με τον Criminal Justice Act του 1982 είχε επιβληθεί η απαγόρευση της κυκλοφορίας κατά τη διάρκεια της νύχτας ('night restriction order') των νεαρών παραβατών κάτω των 17 ετών. Η διάταξη αυτή θεσπίστηκε ως συνέπεια των κοινωνικών αναταραχών

κοινωνικής αρωγής (National Association of Probation Officers) απέναντι στην πιθανή παραβίαση των δικαιωμάτων των εποπτευόμενων από την κατ' οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση, η εγκατάσταση του εξοπλισμού και ο έλεγχος της εφαρμογής του μέτρου ανατέθηκε από το κράτος σε ιδιωτικές εταιρίες παροχής ασφάλειας¹⁴⁸⁹.

Ακολούθως, στα τέλη του 1989 τρία πιλοτικά προγράμματα ηλεκτρονικής παρακολούθησης στην οικία ξεκίνησαν στη Μεγ. Βρετανία: το πρώτο στο Nottingham City, το δεύτερο στο North Tyneside και το τρίτο στο Tower Bridge του Λονδίνου. Καθένα από αυτά θα εφαρμοζόταν για έξι μήνες σε υπόδικους που κρίνονταν προφυλακιστέοι (τα ποσοστά της προφυλάκισης στις περιοχές αυτές είχαν διαμορφωθεί στο 22%, 14% και 13% αντιστοίχως)¹⁴⁹⁰. Τον Απρίλιο του 1990 με τον τερματισμό των προγραμμάτων αυτών, από τους 50 υπόδικους που είχαν υποβληθεί συνολικά στην εν λόγω κύρωση, μόνο οι επτά κατάφεραν να τα ολοκληρώσουν επιτυχώς. Οι υπόλοιποι είτε είχαν τελέσει νέο αδίκημα, είτε είχαν παραβιάσει το μέτρο με διάφορους τρόπους, είτε είχε τροποποιηθεί το κατηγορητήριο εις βάρος τους, ή περίμεναν την οριστική εκδίκαση της υπόθεσής τους, κ.ο.κ.¹⁴⁹¹.

που είχαν σημειωθεί σε πολλές βρετανικές πόλεις το καλοκαίρι του 1981, βλ. εκτενώς Nellis 1991: 169-170.

¹⁴⁸⁹Nellis 1991: 169-171. Το 1999 το Home Office χώρισε τη Μεγ. Βρετανία σε τέσσερα γεωγραφικά διαμερίσματα και μετά από πλειοδοτικό διαγωνισμό ανέθεσε την εφαρμογή του ηλεκτρονικού 'βραχιολιού' σε τρεις εταιρείες του ιδιωτικού τομέα και συγκεκριμένα: στη Securicor για τη Βόρεια Αγγλία, στην Premier για την κεντρική Αγγλία και το Λονδίνο, και στη Reliance για τη Νότια Αγγλία, Nellis 2005: 170, 181-182 (υποσημ. 2), Nellis & Bungerfeldt 2013: 282.

¹⁴⁹⁰ Αξίζει να αναφερθεί το γεγονός, πως το ποσοστό εκείνων που προφυλακίζονταν στη Μεγ. Βρετανία είχε σχεδόν διπλασιασθεί μέσα σε μία δεκαετία, δηλ. από τους 5613 που κρίθηκαν προφυλακιστέοι το 1978 (ποσοστό που αναλογούσε στο 14% του συνολικού σφωρονιστικού πληθυσμού), φτάσαμε στους 10512 το 1988 (ποσοστό που αναλογούσε στο 22% του συνολικού σφωρονιστικού πληθυσμού), Berry & Matthews 1989: 110.

¹⁴⁹¹ Η αποτυχία του μέτρου αποδόθηκε στη συνέχεια σε διάφορους λόγους, όπως στα διάφορα τεχνικά προβλήματα των συσκευών της ηλεκτρονικής επιτήρησης, οι οποίες σήμαιναν εσφαλμένα τον συναγερμό, ακόμα και σε περιπτώσεις που δεν είχε διαπιστωθεί κάποια παραβίαση των κανόνων. Επιπρόσθετα, είχε επισημανθεί το κενό που παρατηρήθηκε από την απουσία των επιμελητών κοινωνικής αρωγής στην εφαρμογή του μέτρου και τις πολύτιμες πληροφορίες που θα μπορούσαν να παράσχουν σχετικά με την εκτίμηση της οικογενειακής κατάστασης και της 'καταλληλότητας' του υποκειμένου να υποβληθεί σε αυτού του είδους την τιμωρία, Nee 1999: 35-36.

Παρά την ‘αποτυχία’ των προγραμμάτων αυτών να μειώσουν τα ποσοστά των προφυλακισμένων υποδίκων και μετά τα αρνητικά σχόλια που ακολούθησαν περί παραβίασης της ιδιωτικότητας των ατόμων που θέτονταν υπό διαρκή ηλεκτρονική εποπτεία, το μέτρο συνέχισε να υφίσταται (διαμέσου και της ψήφισης το 1990 της Λευκής Χάρτας με τίτλο *Crime, Justice and Protecting the Public*), και μάλιστα κατάφερε να επεκταθεί μετά από προτροπές του ΟΤΑ και σε άλλες κατηγορίες εγκληματιών, όπως στους καταδικασθέντες σε στερητική της ελευθερίας ποινή και στους υπό όρους απολυομένους¹⁴⁹².

Στη συνέχεια, με την εισαγωγή της κατάλληλης νομοθεσίας (του Criminal Justice Act του 1991 και του Criminal Justice and Public Order Act του 1994 που αναφέραμε προηγουμένως) πραγματοποιήθηκαν το 1995 άλλες τρεις πιλοτικές εφαρμογές ηλεκτρονικής επιτήρησης στην οικία και συγκεκριμένα στις πόλεις Manchester, Norfolk και Reading. Καθένα από τα προγράμματα αυτά είχε διάρκεια 12 μηνών αρχικά, η οποία μετέπειτα παρατάθηκε για άλλους 12 μήνες, ενώ τα αποτελέσματα κρίθηκαν αρκετά ικανοποιητικά εφόσον η πλειοψηφία των παραβατών (και συγκεκριμένα 75% κατά το πρώτο έτος εφαρμογής του προγράμματος και 82% κατά το δεύτερο έτος) κατάφερε να τα ολοκληρώσει επιτυχώς. Το γεγονός αυτό ενίσχυσε την αξιοπιστία του μέτρου και συνετέλεσε στην καθιέρωσή του στο ποινικό σύστημα της Μεγ. Βρετανίας. Από το 1997 η εφαρμογή του μέτρου επεκτάθηκε και σε άλλες βρετανικές πόλεις όπως Cambridgeshire, Middlesex, Suffolk και West Yorkshire¹⁴⁹³.

Συνολικά, από το 1999 έως και το 2004 υπολογίζεται ότι είχαν τεθεί σε κατ’ οίκον ηλεκτρονική παρακολούθηση (με μέσο όρο εφαρμογής τους τέσσερις μήνες) 170.883 παραβάτες στις Αγγλίες και Ουαλίες¹⁴⁹⁴, δηλ. περίπου 28.480 κάθε χρόνο. Έως το 2013 ο αριθμός τους εκτοξεύτηκε στους 850.000, αντιστοιχώντας σε 56.700 παραβάτες ετησίως, με το νούμερο αυτό να συνεχίζει να αυξάνει μέχρι και σήμερα¹⁴⁹⁵. Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως το μέτρο είχε επιβληθεί σε 60.000 παραβάτες μονάχα

¹⁴⁹² Nellis 1991: 171-174, Mair 2005: 264, Mair & Nellis 2013: 66.

¹⁴⁹³ Mair 2005: 265-266, Mair & Nellis 2013: 67.

¹⁴⁹⁴ Nellis 2005: 167.

¹⁴⁹⁵ Nellis & Bungerfeldt 2013: 293.

τη χρονική περίοδο 2005/2006 και σε 116.000 την περίοδο 2010/2011¹⁴⁹⁶, ενώ παράλληλα και ο πληθυσμός των φυλακών αυξανόταν σταθερά (από το 2001 έως και το 2011 οι κρατούμενοι αυξήθηκαν από τις 66.000 στις 85.000)¹⁴⁹⁷.

Για τον George Mair (2005) η συστηματική κι εκτεταμένη εφαρμογή της ηλεκτρονικής επιτήρησης ως ποινής στη Μεγ. Βρετανία υπήρξε (και συνεχίζει να είναι) πολιτική επιλογή, η οποία συνειδητά αδιαφορεί για τα επιστημονικά αποτελέσματα σχετικά με την αποδοτικότητα του μέτρου (αρνητική ή/και θετική)¹⁴⁹⁸.

Ο Mike Nellis (2003α) σημειώνει τις τέσσερις πιο συχνές περιπτώσεις χρήσης του ηλεκτρονικού 'βραχιολιού' στη Μεγ. Βρετανία και συγκεκριμένα: α) ως αυτοτελούς κύρωσης στην κοινότητα με τη μορφή της απαγόρευσης της ελεύθερης κυκλοφορίας (Electronically Monitored Curfew Orders) η οποία εισήχθη πειραματικά το 1996, ενώ επεκτάθηκε σε εθνικό επίπεδο τον Δεκέμβριο 1999, β) ως όρου της πρόωρης απόλυσης από τη φυλακή γνωστό και ως *Home Detention Curfew* (HDC), το οποίο εισήχθη στην αγγλική ποινική νομοθεσία τον Ιανουάριο του 1999, γ) ως μέρους των *Προγραμμάτων Εντατικής Επίβλεψης κι Επιτήρησης* (Intensive Supervision and Surveillance Programmes), που είναι ανοικτές μορφές έκτισης της ποινής από ανηλίκους με βεβαρημένο ποινικό ιστορικό, μία πρωτοβουλία η οποία ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 2001 και τέλος, δ) ως υποκατάστατου της προσωρινής κράτησης για τους νεαρούς παραβάτες, το οποίο τέθηκε σε ισχύ τον Απρίλιο του 2002¹⁴⁹⁹.

Σε μια δημοσκόπηση που έγινε το 1999 από την εταιρία *On Guard Plus* μόνο το 19% των Βρετανών του δείγματος (1.850 άτομα) γνώριζε για την εφαρμογή της ηλεκτρονικής επιτήρησης στην κοινότητα. Επιπλέον, η πλειοψηφία των ερωτώμενων έκρινε πως το μέτρο θα ήταν καταλληλότερο αν εφαρμοζόταν σε ανέργους παραβάτες και σε παραβάτες που παρακολουθούν εκπαιδευτικά ή επαγγελματικά προγράμματα, σε ανήλικους παραβάτες κάτω των 16 ετών, σε χρόνια υπότροπους δράστες και σε γυναίκες δράστες με παιδιά. Ακόμη, σχετικά καλή αποδοτικότητα θα είχε το εν λόγω μέτρο σύμφωνα με την πλειοψηφία του δείγματος, αν εφαρμοζόταν σε μικρής και

¹⁴⁹⁶ Mair & Nellis 2013: 73.

¹⁴⁹⁷ Hucklesby 2013: 229.

¹⁴⁹⁸ Mair 2005: 273-274.

¹⁴⁹⁹ Nellis 2003α: 2.

μεσαίας βαρύτητας αδικήματα, όπως σε κλοπές, διαρρήξεις, σωματικές επιθέσεις, παραβιάσεις της δημόσιας τάξης, οδήγηση υπό την επήρεια μέθης, αδικήματα σχετικά με ναρκωτικά, κ.ά.¹⁵⁰⁰.

Παράλληλα με τη Μεγ. Βρετανία άρχισαν να χρησιμοποιούν το μέτρο και άλλες χώρες, όπως η Σουηδία το 1994, η Ολλανδία το 1995, η Γαλλία το 1997, η Ελβετία το 1999, το Βέλγιο το 2000, η Ισπανία το 2001, ενώ σήμερα η χρήση της εν λόγω κύρωσης στον σωφρονιστικό τομέα έχει εισαχθεί στις περισσότερες ευρωπαϊκές νομοθεσίες κι εφαρμόζεται ευρέως¹⁵⁰¹.

Στη Σουηδία τα πρώτα πιλοτικά προγράμματα της κατ' οίκον ηλεκτρονικής εποπτείας ξεκίνησαν το 1994 και ήταν η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που εκπόνησε το 1996 εθνικό σχέδιο δράσης για την καθολική επέκταση κι εφαρμογή του μέτρου (νωρίτερα ακόμη και από την πρωτοπόρο στον τομέα αυτής της επιτηρητικής τεχνολογίας Μεγ. Βρετανία). Άξιο λόγου είναι επίσης το γεγονός, πως η Σουηδία ενέταξε την τοποθέτηση υπό ηλεκτρονική επιτήρηση στην αναστολή εκτέλεσης της ποινής, κι έτσι ο συντονισμός και ο έλεγχος του μέτρου δεν ιδιωτικοποιήθηκαν, με εξαίρεση την παροχή του τεχνολογικού εξοπλισμού που ανατέθηκε σε ιδιωτική εταιρεία ασφαλείας¹⁵⁰².

¹⁵⁰⁰ Nellis 2003α: 3-4 και του ιδίου 2007: 270-271. Στην ίδια μελέτη ο Nellis επιδιώξε να αναδείξει την προβολή από τα βρετανικά μέσα μαζικής ενημέρωσης (εφημερίδες, τηλεόραση, λογοτεχνία) και την Αμερικανική βιομηχανία του θεάματος (κινηματογράφος) του φαινομένου της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης, καθώς και του τρόπου με τον οποίο συντέλεσαν στη διαμόρφωση της στάσης του βρετανικού κοινού απέναντι στη 'νέα' αυτή μορφή τιμωρητικότητας, Nellis 2003α: 4-20 και του ιδίου 2007: 271-284.

¹⁵⁰¹ Παπαθεοδώρου 2009: 127. Για την εξέλιξη, εφαρμογή και τη μελλοντική προοπτική του μέτρου στην Ευρώπη, βλ. ενδεικτικά Mayer, M., Haverkamp, R. & Lévy, R. (2003) *Will Electronic Monitoring Have a Future in Europe?: Contributions from a European Workshop, June 2002*. Edition iuscrim, Freiburg, σύμφωνα με Haverkamp, Mayer & Lévy 2004: 36. Για μια συγκριτική παρουσίαση του φαινομένου σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, βλ. αντί άλλων Nellis *et al.* 2013.

¹⁵⁰² Για τη διαχρονική εξέλιξη, μορφή και αποτελεσματικότητα του φαινομένου εκεί, βλ. μεταξύ άλλων Nellis & Bungerfeldt 2013: 278-301 και Wennerberg 2013: 113-127.

Στην Ολλανδία τα σχετικά πρόσφατα πιλοτικά προγράμματα της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης (από το 2006) αφορούσαν την παρακολούθηση διαμέσου συστημάτων GPS των νεαρών παραβατών και των ψυχικά ασθενών καταδίκων. Παρά ταύτα, τα πρώτα αποτελέσματα έδειξαν ότι η δορυφορική ανίχνευση είναι πολύ πιο κοστοβόρα από την παραδοσιακή ηλεκτρονική επιτήρηση (το ημερήσιο κόστος αγγίζει τα 300 ευρώ, ποσό το οποίο φαίνεται να ξεπερνά κι εκείνο της διαβίωσης σε κάποιο κατάστημα κράτησης), ενώ απαιτεί μεγαλύτερο αριθμό απασχολούμενου εξειδικευμένου προσωπικού. Επιπρόσθετα, αμφιβολίες διατυπώθηκαν ως προς την αξιοπιστία του συστήματος επειδή τρεις στις τέσσερις καταγεγραμμένες παραβιάσεις του προγράμματος ήταν εσφαλμένες (δηλ. οφείλονταν σε τεχνικό πρόβλημα του λογισμικού), τη στιγμή που πολλές από τις πραγματικές παραβιάσεις που συνέβαιναν, συχνά, δεν καταγράφονταν¹⁵⁰³.

Στη Γαλλία η 'κράτηση στην οικία υπό ηλεκτρονική επιτήρηση' ('assignation à résidence sous surveillance électronique') προτάθηκε αρχικά από την «Ειδική Επιτροπή Μελέτης της Γερουσίας για την πρόληψη της υποτροπής», υπό την προεδρεία του γερουσιαστή Guy-Pierre Cabanel. Λίγο αργότερα, η γαλλική Εθνοσυνέλευση ψήφισε με τον νόμο 97-1159 του 1997 τη χρήση του μέτρου μόνο ως εναλλακτικού τρόπου έκτισης των στερητικών της ελευθερίας ποινών (και όχι ως μιας αυτόνομης ποινής) κι αφορούσε τους κρατούμενους που είχαν καταδικαστεί σε βραχείας διάρκειας ποινές μέχρι ενός έτους, αλλά και σε εκείνους που βρίσκονταν στο πέρας της εκτέλεσης της ποινής (μέχρι ενός έτους) σαν ένα είδος υφόρον απόλυσης¹⁵⁰⁴.

Στο Βέλγιο η τοποθέτηση των παραβατών υπό ηλεκτρονική εποπτεία εφαρμόζεται από το 2000, ενώ ο συντονισμός και ο έλεγχος του μέτρου ανήκει ακόμη και σήμερα στο *Εθνικό Κέντρο Ηλεκτρονικής Επιτήρησης* (National Centre of Electronic Monitoring/NCEM), το οποίο δημιουργήθηκε την ίδια χρονιά. Σκοπός του προγράμματος ήταν η αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού των φυλακών και η εξοικονόμηση χρημάτων που θα προέκυπτε, δεδομένου ότι το ημερήσιο κόστος της ηλεκτρονικής παρακολούθησης στο σπίτι ήταν τρεις φορές μικρότερο από αυτό της

¹⁵⁰³ Βλ. van Swaaningen & uit Beijerse 2013: 183-184.

¹⁵⁰⁴ Παπαθεοδώρου 1998: 928 και του ιδίου 2009: 131-132. Για τη μορφή κι εξέλιξη του φαινομένου στη Γαλλία, βλ. περαιτέρω Kuhn & Madignier 1998: 671-685, Pradel 1998: 15-26, Landreville 1999: 109-110 και πιο πρόσφατα Lévy 2013: 128-149.

διαβίωσης σε κάποιο σωφρονιστικό κατάστημα (συγκεκριμένα 39 ευρώ προς 126 ευρώ αντιστοίχως). Το 2000 κρατούνταν 8.688 άτομα σε σωφρονιστικά καταστήματα χωρητικότητας 7.462 ατόμων, διαμορφώνοντας το ποσοστό του υπερπληθυσμού στο 16,4%.

Στην αρχή, το μέτρο εφαρμοζόταν εναλλακτικά του εγκλεισμού στη φυλακή και εκλαμβάνονταν ως εξατομικευμένη ποινή, γιατί επιβαλλόταν κατά περίπτωση, ανάλογα με το βαθμό επικινδυνότητας του κάθε παραβάτη. Από το 2006 και μετά, το μέτρο καθιερώνεται κι εφαρμόζεται: *είτε* ως εναλλακτική της στερητικής της ελευθερίας ποινή για τα αδικήματα που τιμωρούνται με ποινή φυλάκισης έως τρία έτη, *είτε* ως όρος της πρόωρης απόλυσης από τη φυλακή για τα αδικήματα που τιμωρούνται με ποινή φυλάκισης μεγαλύτερη των τριών ετών και τίθεται σε ισχύ έξι μήνες πριν την αποφυλάκιση του παραβάτη. Παρ' όλα αυτά, δεκατρία χρόνια μετά την πρώτη εφαρμογή της εν λόγω κύρωσης (και συγκεκριμένα το 2013) ο αριθμός των εγκλείστων συνέχιζε την ανοδική του πορεία, φθάνοντας τους 11.330 κι εκτοξεύοντας το ποσοστό του υπερπληθυσμού στο 23,7%¹⁵⁰⁵.

Η χρήση της εξωϊδρυματικής αυτής κύρωσης στο Βέλγιο γνώρισε αργή αλλά σταθερή αύξηση, ενώ μέχρι το 2012 1.197 παραβάτες όλων των ειδών αδικημάτων (ακόμη και για τα ιδιαιτέρως βίαια) είχαν τεθεί σε κατ' οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση¹⁵⁰⁶. Σύμφωνα με πιο πρόσφατα στοιχεία, το 2013 ο αριθμός τους υπολογιζόταν να έχει ανέλθει στους 1.318, ποσοστό που αναλογεί στο 10% του συνολικού σωφρονιστικού πληθυσμού (N=12011). Τον Ιανουάριο του 2014 είχε προγραμματισθεί να τεθεί σε λειτουργία ένα νέο σχέδιο συνεχούς ηλεκτρονικής ανίχνευσης μέσω GPS των υπόδικων που κρίνονταν προφυλακιστέοι και πάλι για λόγους μείωσης του σωφρονιστικού πληθυσμού, τα αποτελέσματα του οποίου αναμενόταν να αξιολογηθούν 18 μήνες μετά¹⁵⁰⁷.

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία που παραθέτει το στατιστικό πρόγραμμα SPACE II, μέχρι τα τέλη του 2009 το μέτρο αυτό είχε προβλεφθεί νομοθετικά σε 14

¹⁵⁰⁵ Βλ. Beyens & Roosen 2013: 57-59, 65.

¹⁵⁰⁶ Vanhaelemeesch *et al.* 2014: 275.

¹⁵⁰⁷ Βλ. Beyens & Roosen 2013: 60-62. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά, βλ. Kaminski *et al.* 2001: 560-574, Beyens & Kaminski 2013: 150-171

χώρες μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης¹⁵⁰⁸. Η τοποθέτηση υπό ηλεκτρονική εποπτεία έχει σαφώς μεγαλύτερη απήχηση στη Μεγ. Βρετανία (καθώς ελέγχθη) από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες που χρησιμοποιούν το μέτρο, με την αναλογία εκείνων που υποβάλλονται στην εν λόγω κύρωση να διαμορφώνεται στους 40 ανά 100.000 κατοίκους, τη στιγμή που για την υπόλοιπη Ευρώπη η αναλογία αυτή κυμαίνεται από 3 έως 14 υποβληθέντες ανά 100 χιλ. κατοίκους¹⁵⁰⁹.

Στην προσπάθειά μας να κάνουμε μία όσο το δυνατόν πιο σφαιρική αποτίμηση της τηλεμετρικής επιτήρησης στο σωφρονιστικό πεδίο, θα αναφερθούμε σε κάποιες από τις πιο αντιπροσωπευτικές έρευνες που έχουν κατά καιρούς διεξαχθεί γύρω από **διαφορετικές όψεις** του φαινομένου (αποτίμηση της εμπειρίας από τους κρατούμενους, αποδοχή του μέτρου από τους πολίτες), αλλά και την **αποτελεσματικότητά** του εν γένει (μείωση της υποτροπής, επιτυχής ολοκλήρωση από τους παραβάτες των προγραμμάτων της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης, κ.λπ.).

Ενδιαφέρουσα είναι η πρόσφατη έρευνα των Vanhaelemesch και συνεργατών (2014) στο Βέλγιο, αναφορικά με το πώς βίωσαν την **εμπειρία** της τοποθέτησης υπό ηλεκτρονική επιτήρηση στην οικία οι ίδιοι οι παραβάτες. Το δείγμα αποτελούνταν από 27 πρώην καταδικασθέντες από το δικαστήριο της Ghent, στους οποίους είχε επιβληθεί το εν λόγω μέτρο είτε ως εναλλακτική της στερητικής της ελευθερίας ποινή, είτε ως όρος της πρόωρης απόλυσης από τη φυλακή. Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν από τους ερευνητές να συνδράμουν στην έρευνα εθελοντικά, παρέχοντας κάποιες πληροφορίες για την εμπειρία τους αυτή, καθώς και για μία πιθανή αποτίμηση των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων που παρουσίασε η κύρωση του εγκλεισμού στο σπίτι.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από τον Μάρτιο έως και τον Μάιο του 2011 με την πλειοψηφία των ερωτώμενων να είναι άνδρες, βελγικής καταγωγής και με μέσο όρο ηλικίας τα 36 έτη. Οι περισσότεροι από αυτούς ήταν ανύπαντροι ή χωρισμένοι, ενώ σχεδόν οι μισοί είχαν αποκτήσει παιδιά και συμβίωναν με άλλα μέλη της οικογένειας

¹⁵⁰⁸ Παρ' όλα αυτά, η λίστα δεν θεωρείται εξαντλητική επειδή δεν περιλαμβάνει στοιχεία για την εφαρμογή της ηλεκτρονικής επιτήρησης και σε άλλες χώρες, όπως για παράδειγμα, στη Γερμανία στην οποία εισήχθη για πρώτη φορά το μέτρο το 2000, Nellis *et al.* 2013: 2.

¹⁵⁰⁹ Nellis *et al.* 2013: 2.

τους στην ίδια κατοικία. Επιπροσθέτως, 12 από τους καταδικασθέντες είχαν τοποθετηθεί υπό ηλεκτρονική επίβλεψη για διάστημα μικρότερο των τριών μηνών, επτά για 3-6 μήνες, και οι υπόλοιποι οχτώ για διάστημα 6-12 μήνες. Τέλος, οι περισσότεροι από αυτούς είχαν προηγούμενη εμπειρία φυλάκισης σε σωφρονιστικό κατάστημα διάρκειας μεγαλύτερης του ενός μήνα, ενώ τα εγκλήματα για τα οποία είχαν καταδικασθεί ήταν διαφορετικής βαρύτητας και απαξίας: ξεκινούσαν από παραβάσεις της οδικής κυκλοφορίας και ναρκωτικά, κι έφθαναν σε ένοπλη επίθεση και ανθρωποκτονία¹⁵¹⁰.

Συνοπτικά, όπως αναφέρουν οι συγγραφείς, η πλειονηφία των ερωτηθέντων τάχθηκε υπέρ της τοποθέτησης σε κατ' οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση, αντιμετωπίζοντάς την ταυτόχρονα τόσο ως τιμωρία, όσο και ως 'χάρη' που τους δόθηκε να εκτίσουν την ποινή τους σε χώρο άλλον εκτός της φυλακής. Γι' αυτούς, η φυλακή ήταν ό,τι χειρότερο μπορούσε να τους συμβεί, ενώ ο 'εγκλεισμός' σε ελεύθερο περιβάλλον εκπλήρωνε σε μικρότερο βαθμό την τιμωρητική του αποστολή. Ωστόσο, για κάποιους οι περιορισμοί στην ελευθερία των κινήσεων αν και ήταν σαφώς λιγότεροι σε σχέση με εκείνους που θα υφίσταντο στο σωφρονιστικό κατάστημα τους θύμιζαν ένα είδος 'φυλακής στο σπίτι', αφού ακόμη και μία απλή βόλτα στον κήπο θα μπορούσε να σημάνει το συναγερμό. Επιπρόσθετα, κάποιοι από τους ερωτώμενους έδειξαν να προτιμούν τη φυλακή λόγω των κακών συνθηκών διαβίωσης στο σπίτι και της έλλειψης του κατάλληλου υποστηρικτικού περιβάλλοντος¹⁵¹¹.

Αντιφατικά ήταν, επίσης, τα συμπεράσματα για τις επιδράσεις που είχε το ηλεκτρονικό 'βραχιόλι' στην κοινωνική και οικογενειακή ζωή των επιτηρούμενων. Από τη μία πλευρά, η επικρατούσα άποψη αφορούσε την επανασύνδεση των οικογενειακών, συγγενικών και φιλικών δεσμών και την ενίσχυση της κοινωνικότητας των παραβατών με την πιθανή συνέχιση των δραστηριοτήτων τους (π.χ. της εργασίας, της εκπαίδευσης). Από την άλλη, τονίσθηκαν οι εντάσεις και οι συχνές συγκρούσεις ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας (και ιδιαιτέρως μεταξύ των συντρόφων) λόγω της πίεσης και του άγχους που δημιουργεί η διαρκής επιτήρηση διαμέσου της ανιχνευτικής συσκευής, αλλά και λόγω των περιορισμών που θέτει στην

¹⁵¹⁰ Vanhaelemesch *et al.* 2014: 276.

¹⁵¹¹ Βλ. Vanhaelemesch *et al.* 2014: 277, 281.

ελευθερία των κινήσεων του δράστη. Οι ψυχικές και συναισθηματικές διαταραχές που διαπιστώθηκαν από το δείγμα, ανάμεσα στις οποίες συγκαταλέγονται το άγχος, ο φόβος, η νευρική και η ανησυχία που προκαλούνται από τη διαρκή αίσθηση της ηλεκτρονικής παρακολούθησης, επιβεβαίωσαν τις υποθέσεις προηγούμενων ερευνών (βλ. Kensey και συνεργάτες 2003)¹⁵¹², οι οποίες παρουσιάζουν τη συσκευή να ‘τοποθετείται’ πρωτίστως στο μυαλό και την ψυχή του επιτηρούμενου.

Όμως, ένας από τους θετικούς παράγοντες που σημειώθηκε από τη χρήση του μέτρου ήταν ο περιορισμός των στιγματιστικών συνεπειών της φυλάκισης, στις περιπτώσεις που η συσκευή ήταν κρυμμένη κάτω από τα ρούχα και δεν γινόταν άμεσα ορατή από το κοινό. Δεν αναφέρθηκαν, τέλος, ιδιαίτερα σημαντικές επιπτώσεις στη σωματική υγεία των επιτηρούμενων, εκτός κάποιων δυσκολιών που αντιμετώπισαν στον ύπνο λόγω του σφιχτού δεσίματος της συσκευής στο σώμα¹⁵¹³.

Συμπερασματικά, η μελέτη στο Βέλγιο εστίασε στις επιδράσεις της κατ’ οίκον ηλεκτρονικής επίβλεψης στην καθημερινή ζωή των παραβατών μέσα από την καταγραφή των συναισθημάτων και των εμπειριών που βίωσαν, ακολουθώντας το θεωρητικό μοντέλο του ‘Good Lives Model’. Για τους Vanhaelemeesch και συνεργάτες, αυτή η μορφή τιμωρίας σε καθεστώς ελευθερίας όπου κι αν εφαρμόστηκε, ενείχε τη *χωρο-χρονική* αναπροσαρμογή του καθημερινού προγράμματος των εμπλεκομένων, ενώ από την έρευνα διαφάνηκε η ενίσχυση δύο σημαντικών παραμέτρων στη ζωή των υποκειμένων: α) της ‘αυτονομίας’ αφού διαμέσου της ηλεκτρονικής επιτήρησης στο σπίτι διατηρείται ο έλεγχος της προσωπικής τους ζωής, κάτι το οποίο τους ενδυναμώνει συναισθηματικά και ψυχικά, και β) της ‘συγγένειας’ διότι διευκολύνεται η διατήρηση των οικογενειακών και φιλικών επαφών και η μεταξύ τους αλληλεξάρτηση που είναι τόσο απαραίτητη σε όλες τις ανθρώπινες σχέσεις. Επομένως, επιτυγχάνεται αφενός η μείωση του κινδύνου της υποτροπής, γιατί κάτι τέτοιο εξαρτάται, σύμφωνα με το εν λόγω θεωρητικό μοντέλο, από την ικανότητα αλλά και την πρόθεση των παραβατών να διατηρήσουν

¹⁵¹² Βλ. Kensey, A., Pitoun, A., Levy, R., et al. (2003) *Sous Surveillance Electronique. La Mise en Place du ‘Bracelet Electronique’ en France (octobre 2000 – mai 2002)*. Direction de l’ Administration Pénitentiaire, Paris, σύμφωνα με Vanhaelemeesch et al. 2014: 281.

¹⁵¹³ Βλ. Vanhaelemeesch et al. 2014: 277-282.

το αναγκαίο γι' αυτούς αγαθό της 'καλής ζωής' (όπως είναι η οικογενειακή στέγη), κι αφετέρου η στήριξη για την έναρξη μιας πιο 'συνετής' ζωής των παραβατών¹⁵¹⁴.

Στην *εμπειρία* της τοποθέτησης υπό ηλεκτρονική κατ' οίκον επιτήρηση εστίασε και η έρευνα των Randy Gainey και Brian Payne (2000, 2004) στις ΗΠΑ σε δείγμα 49 παραβατών που είχαν υποβληθεί στο εν λόγω μέτρο, λαμβάνοντας υπόψη τόσο ποσοτικές, όσο και ποιοτικές συνισταμένες. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων αναγνώρισε τις θετικές όψεις του μέτρου σε σχέση με την αρνητική εμπειρία διαβίωσης σε κάποιο σωφρονιστικό κατάστημα μερικές από τις οποίες είναι η αποφυγή του συγχρωτισμού με άλλους εγκληματίες, καθώς και η διατήρηση των οικογενειακών δεσμών και της επαγγελματικής δραστηριότητας του υποκειμένου. Παράλληλα, το μέτρο διατηρεί σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας τον τιμωρητικό χαρακτήρα που μια ποινή οφείλει να έχει, όχι όμως στον υπερβολικό βαθμό της απόλυτης στέρησης της ελευθερίας όπως στη φυλακή¹⁵¹⁵.

Είναι ενδιαφέρον ότι η πλειοψηφία των γυναικών και των παντρεμένων παραβατών που είχαν υποβληθεί σε κατ' οίκον περιορισμό, ένιωθε εντονότερα την 'ντροπή' που συνεπάγεται η τοποθέτηση ηλεκτρονικού 'βραχιολιού' σε σχέση με τους άνδρες και τους ανύπαντρους δράστες. Ακόμη, όσοι διέμεναν σε πόλεις και αστικά κέντρα ενδιαφέρονταν λιγότερο για ζητήματα παραβίασης της ιδιωτικότητας, στιγματισμού και περιορισμών στην κατανάλωση αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών που συνεπαγόταν η εφαρμογή του μέτρου, συγκριτικά με εκείνους που κατοικούσαν σε αγροτικές περιοχές¹⁵¹⁶.

Από μία προηγούμενη έρευνα πάλι των Payne & Gainey (1998), η κατ' οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση θεωρήθηκε σύμφωνα με τους παραβάτες που είχαν υποβληθεί σε αυτήν ως μία αυστηρή ποινή, όμοια με την ποινή της φυλάκισης. Ακολουθώντας την τυπολογία του Gresham Sykes (1958) οι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα πως η εξωϊδρυματική αυτή κύρωση είχε τις ίδιες αποστερήσεις με εκείνες της φυλακής, όπως στέρηση της αυτονομίας, της πρόσβασης σε αγαθά και

¹⁵¹⁴ Βλ. Vanhaelemeesch *et al.* 2014: 282-285.

¹⁵¹⁵ Βλ. Gainey & Payne 2000: 84-96, καθώς επίσης, Payne & Gainey 2004: 413-435.

¹⁵¹⁶ Βλ. Gainey & Payne 2000: 84-96.

υπηρεσίες, της ελευθερίας και των ερωτικών σχέσεων. Πέραν αυτών, οι καταδικασθέντες στο εν λόγω μέτρο ήρθαν αντιμέτωποι και με τις εξής πρόσθετες **δυσκολίες** όπως: α) της οικονομικής επιβάρυνσης για την εγκατάσταση του τεχνικού εξοπλισμού, β) της διατάραξης σε ένα βαθμό των οικογενειακών και κοινωνικών τους σχέσεων, γ) της πρόκλησης να παρακολουθούν τον περίγυρό τους να συνεχίζει ελεύθερα τη ζωή του και δ) της κουραστικής υποχρέωσης να φορούν διαρκώς τη συσκευή ανίχνευσης. Παρ' όλα αυτά, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (κυρίως αυτοί που είχαν σύζυγο, οικογένεια και δουλειά) προτίμησε αυτή τη μορφή τιμωρίας σε σχέση με την ποινή της φυλάκισης, χαρακτηρίζοντάς την *εκφοβιστική* (για το κοινωνικό σύνολο), αλλά και *αναμορφωτική* (για τους εγκληματίες) συνάμα¹⁵¹⁷.

Ενδεικτική ως προς την **αποδοχή** του ηλεκτρονικού κατ' οίκον περιορισμού από τους πολίτες είναι η έρευνα των Michael Brown και Preston Elrod, η οποία διεξήχθη το 1993 σε δείγμα 521 νοικοκυριών στη Νέα Υόρκη. Το μέτρο απολάμβανε σε ποσοστό 92% τη στήριξη του δείγματος ιδιαιτέρως για τα μικρής βαρύτητας αδικήματα και στις περιπτώσεις των υπόδικων κρατουμένων, οι οποίοι υπό άλλες συνθήκες θα είχαν αφεθεί ελεύθεροι με εγγύηση. Επίσης, η πλειοψηφία των ερωτώμενων προτιμούσε να επιβληθεί το εν λόγω μέτρο συμπληρωματικά, κι αφού ο κατάδικος είχε εκτίσει μέρος της ποινής του στη φυλακή, παρά ως μία αυτοτελής κύρωση η οποία θα αντικαθιστούσε εξ ολοκλήρου τον εγκλεισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα. Ως κύρια οφέλη της τηλεπιτήρησης αναφέρθηκαν πρωτίστως η μείωση των εξόδων σε σχέση με τη διαβίωση σε συνθήκες εγκλεισμού και η προστασία του κοινού από το έγκλημα, εφόσον μετά την επιστροφή τους στην κοινωνία οι αποφυλακιζόμενοι θα εξακολουθούν να ελέγχονται ηλεκτρονικά για κάποιο διάστημα. Δευτερευόντως, αναφέρθηκαν η τιμωρία και η αναμόρφωση των δραστών. Τέλος, για τη συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος (σε ποσοστό 94%) η τοποθέτηση σε ηλεκτρονικό κατ' οίκον περιορισμό δεν συνιστούσε σοβαρή παραβίαση της ιδιωτικότητας του υποκειμένου¹⁵¹⁸.

Όσον αφορά την αποδοτικότητα του μέτρου στη **μείωση της υποτροπής** τα πορίσματα είναι αντιφατικά. Οι έρευνες που ακολουθούν συνηγορούν στο

¹⁵¹⁷ Βλ. Payne & Gainey 1998: 149-163.

¹⁵¹⁸ Βλ. Brown & Elrod 1995: 332-346.

συμπέρασμα πως αυτού του είδους η εξωϊδρυματική κύρωση *δεν είχε* κάποιο ιδιαίτερα *θετικό αντίκτυπο* στη μείωση της υποτροπής των παραβατών γενικά, αλλά κι εκείνων που είχαν ήδη βεβαρημένο ποινικό παρελθόν (των ήδη υπότροπων παραβατών).

Η δευτερογενής ανάλυση 154 ερευνών από τους Marc Renzema και Evan Mayo-Wilson (2005), αφορά την αποτρεπτική ισχύ του μέτρου για τους μεσαίας έως υψηλής επικινδυνότητας δράστες. Για τους συγγραφείς είναι αυτοί οι παραβάτες που τους έχει επιβληθεί το μέτρο σαν *'back door'* στρατηγική και που παρουσιάζουν ποσοστά υποτροπής μεγαλύτερα του 30%. Τα αποτελέσματα αυτής της μετα-ανάλυσης των σχετικών μελετών από τις οποίες μόνο τρεις πληρούσαν τα μεθοδολογικά κριτήρια αξιοπιστίας, έδειξαν ότι υπάρχουν σοβαροί περιορισμοί στην ασφαλή αξιολόγηση της αποδοτικότητας του μέτρου και δεν διαπιστώθηκε σημαντική στατιστική σύνδεσή του με την *υποτροπή* ώστε να δίνει στην ηλεκτρονική παρακολούθηση σαφές προβάδισμα έναντι άλλων μορφών εξωϊδρυματικών κυρώσεων. Εξάιρεση αποτελούν κάποιες μικρές υποκατηγορίες δραστών, όπως για παράδειγμα, των αποφυλακιζομένων για σεξουαλικά εγκλήματα των οποίων τα ποσοστά επανάληψης της εγκληματικής τους δράσης ήταν μειωμένα.

Για τους συγγραφείς, τέλος, μπορεί η ηλεκτρονική επιτήρηση να έχει καταφέρει να μειώσει τα *λειτουργικά έξοδα* της διαβίωσης στη φυλακή και να έχει συντελέσει στη δημιουργία λιγότερων σωφρονιστικών καταστημάτων, όμως δεν είναι η μοναδική οικονομικά συμφέρουσα ποινή η οποία να εγγυάται τη δημόσια ασφάλεια. Αναγνωρίζοντας ότι το μέτρο αυτό είναι 'περιστασιακής' φύσεως επειδή δύναται να 'συμπιέσει' τους δείκτες της εγκληματικότητας για όσο διάστημα διαρκεί η εφαρμογή του, οι Renzema και Mayo-Wilson υποστηρίζουν ότι ο κατ' οίκον περιορισμός θα μπορούσε να δράσει αναμορφωτικά σε βάθος χρόνου σε συνδυασμό με άλλα μέτρα θεραπευτικού χαρακτήρα (π.χ. παρακολούθηση θεραπευτικών προγραμμάτων μέσα στην κοινότητα)¹⁵¹⁹.

¹⁵¹⁹ Βλ. Renzema & Mayo-Wilson 2005: 215-237. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώθηκε και από την έρευνα των Annette Jolin και Brian Stipak (1992) σύμφωνα με την οποία ο συνδυασμός της υποχρεωτικής θεραπείας (σε ουσιοεξαρτημένους) με την κατ' οίκον ηλεκτρονική παρακολούθηση, κατάφερε να μειώσει την εξάρτηση από τη χρήση των ουσιών και κατά συνέπεια την παραβατική συμπεριφορά και τα ποσοστά υποτροπής, βλ. Jolin & Stipak 1992: 158-170.

Επιπρόσθετα, η μελέτη των Mary Finn και Suzanne Muirhead-Steves (2002) σε δείγμα δραστών βίαιων εγκλημάτων που είχαν αποφυλακιστεί υπό όρους στην Πολιτεία της Georgia των ΗΠΑ το 1996, έδειξε ότι η ομάδα παραβατών που είχε τεθεί υπό ηλεκτρονική επιτήρηση δεν επέδειξε μειωμένα **ποσοστά υποτροπής** σε σχέση με εκείνη η οποία δεν είχε υποβληθεί στο εν λόγω μέτρο, με εξαίρεση τους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων. Να σημειωθεί στο σημείο αυτό, πως υπήρχαν κάποιες θετικές επιδράσεις του μέτρου στα ποσοστά υποτροπής κατά τον πρώτο χρόνο μετά την αποφυλάκιση, οι οποίες εξανεμίστηκαν στις επόμενες μετρήσεις, δηλ. τρία χρόνια μετά την υφόρον απόλυση¹⁵²⁰.

Σύμφωνα με μία άλλη έρευνα από τους Bonta και συνεργάτες (2000α), η οποία διεξήχθη σε τρεις επαρχιακές πόλεις του Καναδά και συγκεκριμένα τις British Columbia, Saskatchewan και Newfoundland, που εφαρμόζουν προγράμματα ηλεκτρονικής κράτησης στην οικία ήδη από τη δεκαετία του '90, τα ποσοστά της **υποτροπής** των υποβληθέντων σε αυτή την εναλλακτική μορφή τιμωρίας δεν διαφοροποιούνταν αισθητά σε σχέση με εκείνα που παρουσίαζαν οι υποβληθέντες σε άλλου είδους κύρωση μέσα στην κοινότητα (π.χ. στην αναστολή εκτέλεσης της ποινής). Όμως, τα χαμηλά ποσοστά υποτροπής της ηλεκτρονικής παρακολούθησης σε καθεστώς ελευθερίας σε σχέση με τα αυξημένα που παρουσιάζει η ποινή της φυλάκισης, αποδόθηκαν σύμφωνα με τους ερευνητές στη χαμηλή επικινδυνότητα των δραστών στους οποίους επιβλήθηκε το εν λόγω μέτρο¹⁵²¹.

Στη συνέχεια, αντιθέτως, θα παρουσιάσουμε τις έρευνες που επιχείρησαν να αναδείξουν την **ενεργητική επίδραση** της τοποθέτησης σε κατ' οίκον ηλεκτρονική επίβλεψη, στη μείωση της υποτροπής.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, αξίζει να αναφερθεί η έρευνα των Shoham και συνεργατών (2015) οι οποίοι μελέτησαν τους δείκτες υποτροπής σε δύο ομάδες παραβατών στο Ισραήλ. Η πρώτη *ομάδα μελέτης* περιελάμβανε τους κρατούμενους που κρίθηκαν ικανοί για πρόωρη απόλυση από τη φυλακή (έχοντας εκτίσει τα 2/3 της ποινής τους

¹⁵²⁰ Βλ. Finn & Muirhead-Steves 2002: 293-312.

¹⁵²¹ Bonta et al. 2000α: 64, 71-72.

εκεί) από το 2007 έως το 2009 υπό την προϋπόθεση ότι θα τίθεντο υπό το καθεστώς της ηλεκτρονικής επιτήρησης¹⁵²², ότι θα είχαν κάποια μόνιμη απασχόληση και θα συμμετείχαν σε κλινικά θεραπευτικά προγράμματα. Η δεύτερη ομάδα, η *ομάδα ελέγχου*, αποτελείτο από αποφυλακισμένους που είχαν κριθεί ακατάλληλοι για πρόωρη απόλυση και είχαν εκτίσει ολόκληρη την ποινή τους στη φυλακή, δύο χρόνια πριν εφαρμοστεί το πρόγραμμα της ηλεκτρονικής επιτήρησης (δηλ. κατά την περίοδο 2005-2006).

Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας το 42% των παραβατών που ανήκε στην ομάδα ελέγχου κατέληξε ξανά στη φυλακή μέσα σε διάστημα τεσσάρων ετών από την αποφυλάκισή του, ενώ κάτι ανάλογο συνέβη στο μόλις 15% εκείνων που απολύθηκαν πρόωρα και τέθηκαν σε ηλεκτρονική παρακολούθηση για την ίδια χρονική περίοδο, παρά το γεγονός ότι εμφάνιζε πιο βεβαρημένο 'εγκληματικό ιστορικό'. Οι συγγραφείς αναφέρουν ότι κάποιοι παράγοντες όπως η ηλικία και το βεβαρημένο ποινικό παρελθόν (αριθμός καταδικών) επηρέασαν θετικά την *υποτροπή*. Εκείνοι που ανήκαν στην ομάδα ελέγχου είχαν τριπλάσιες πιθανότητες υποτροπής και να οδηγηθούν στη φυλακή σε σχέση με εκείνους που ανήκαν στην ομάδα μελέτης, επειδή η ηλεκτρονική επιτήρηση τους βοήθησε στην επαγγελματική, οικογενειακή και κοινωνική ενσωμάτωσή τους, αποδυναμώνοντας παράλληλα τους εγκληματικούς δεσμούς του υποκειμένου¹⁵²³.

Σε παρόμοια πορίσματα κατέληξε και η Anthea Hucklesby (2013) μετά τη διεξαγωγή συνεντεύξεων σε δείγμα 78 παραβατών, υποβληθέντων σε ηλεκτρονική κατ' οίκον επιτήρηση στη Μεγ. Βρετανία. Η ποινή φαίνεται να επέδρασε *αποτρεπτικά* στην πλειοψηφία των υποκειμένων (σε ποσοστό 68%) και αφορούσε εκείνους που έδειχναν 'πιο έτοιμοι' να εγκαταλείψουν την εγκληματική σταδιοδρομία (διαμέσου της βελτίωσης των φιλικών και οικογενειακών δεσμών, της αφοσίωσης στην εύρεση εργασίας, κ.ο.κ.) και τους οποίους η συγγραφέας ονομάζει 'desisters'. Αντιθέτως, το ηλεκτρονικό 'βραχιόλι' δεν είχε καμία επίδραση σε εκείνους που επέμεναν στις παλιές 'εγκληματογόνες' συνήθειες κι έδειχναν πρόθυμοι να εγκληματήσουν ξανά

¹⁵²² Να τονισθεί, στο σημείο αυτό, ότι σε περίπτωση που δεν εφαρμοζόταν το πρόγραμμα της ηλεκτρονικής παρακολούθησης οι παραβάτες αυτοί θα κρίνονταν ακατάλληλοι, σύμφωνα με το εγκληματικό τους παρελθόν, να απολυθούν πρόωρα από τη φυλακή.

¹⁵²³ Shoham et al. 2015: 913-929.

στο μέλλον, οι οποίοι για τη συγγραφέα είναι οι *'persisters'*. Περαιτέρω, αν και παρατηρήθηκε σχετικά υψηλό ποσοστό μη συμμόρφωσης στους κανόνες της ηλεκτρονικής επιτήρησης κατά τη διάρκεια εφαρμογής του μέτρου από αυτή την κατηγορία δραστών, η πλειοψηφία των περιστατικών αφορούσε ήσσονος σημασίας παραβιάσεις που σχετίζονταν με την αδυναμία των επιτηρούμενων να οργανώσουν τον χαοτικό τρόπο ζωής που ακολουθούσαν παρά σε εσκεμμένη πρόθεση (και αυτό από φόβο μην οδηγηθούν στη φυλακή)¹⁵²⁴.

Σε μια άλλη έρευνα των Killias και συνεργατών (2010), που διεξήχθη στην Ελβετία κατά την περίοδο 2000-2003, έγινε σύγκριση ανάμεσα σε δύο μορφές κυρώσεων εναλλακτικών του εγκλεισμού, και συγκεκριμένα στην τοποθέτηση υπό ηλεκτρονική επιτήρηση και την κοινωφελή εργασία μέσα στην κοινότητα. Το δείγμα αποτελούνταν από 240 καταδικασθέντες για αδικήματα που επέσυραν ποινή βραχείας στέρησης της ελευθερίας έως τρεις μήνες και αφορούσαν σοβαρές παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας. Αφού το δείγμα κρίθηκε κατάλληλο και για τις δύο εναλλακτικές ποινές, χωρίστηκε σε δύο ομάδες *τυχαία*, μία για κάθε ποινή. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, εκείνοι στους οποίους είχε επιβληθεί η κατ' οίκον ηλεκτρονική παρακολούθηση έδειξαν μικρότερα ποσοστά *υποτροπής* και νέας καταδίκης μέσα σε διάστημα τριών ετών ύστερα από την εφαρμογή του μέτρου. Επιπλέον, η κοινωνική τους επανένταξη (οικονομική, επαγγελματική και οικογενειακή) ήταν πιο επιτυχής, παρότι οριακά, από όσους υποβλήθηκαν στην ποινή της κοινωφελούς εργασίας. Για τους μελετητές, αυτό πιθανώς να οφείλεται στο γεγονός, πως οι υπό ηλεκτρονική επιτήρηση εγκλεισμένοι στο σπίτι, μοιραία απομονώνονται από τον υπόλοιπο κοινωνικό περίγυρο και περνούν περισσότερο χρόνο με μέλη της οικογενείας τους, κάτι το οποίο και δρα εγκληματοπροληπτικά. Εν αντιθέσει, οι καταδικασθέντες που παρέχουν κοινωφελή εργασία, αναγκαστικά συγχρωτίζονται και με άλλα άτομα, τα οποία μπορεί να τους επηρεάσουν, οδηγώντας τους πάλι στο έγκλημα¹⁵²⁵.

Στις ΗΠΑ οι Padgett και συνεργάτες (2006) μελέτησαν την αποτελεσματικότητα της ηλεκτρονικά επιτηρούμενης κράτησης στο σπίτι, στη *μείωση της υποτροπής* και την

¹⁵²⁴ Βλ. Hucklesby 2013: 228-246.

¹⁵²⁵ Βλ. Killias *et al.* 2010: 1155-1170.

επίδραση που είχε η εφαρμογή του μέτρου στη διεύρυνση του πεδίου της ποινικής καταστολής ('net-widening effect'). Το δείγμα αποτελούνταν από 75.661 δράστες στους οποίους είχε επιβληθεί κατ' οίκον περιορισμός με ή χωρίς ηλεκτρονική επιτήρηση από το 1998 έως το 2002 στην πολιτεία της Florida. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, οι παραβάτες που είχαν τοποθετηθεί υπό ηλεκτρονική επιτήρηση στην οικία τους, είχαν διαπράξει πιο σοβαρά αδικήματα στο παρελθόν (εγκλήματα βίας) και για τον λόγο αυτό ήταν πιο βέβαιο να τους επιβληθεί ποινή περιοριστική της ελευθερίας, σε σχέση με εκείνους που είχαν τεθεί σε κατ' οίκον κράτηση, αλλά δεν παρακολουθούνταν ηλεκτρονικά. Από την έρευνα φάνηκε πως η τοποθέτηση σε κατ' οίκον ηλεκτρονική επίβλεψη αποτέλεσε *εναλλακτική* και όχι συμπληρωματική ποινική επιλογή, κάτι το οποίο δεν συνέβαλε στη διεύρυνση του επίσημου ελέγχου του εγκλήματος. Ως προς την αποδοτικότητα του μέτρου στην προστασία του κοινωνικού συνόλου από τον κίνδυνο της υποτροπής, η έρευνα διαπίστωσε ότι οι ηλεκτρονικά παρακολουθούμενοι καταδικασθέντες, είχαν μειωμένα ποσοστά εγκατάλειψης του προγράμματος της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης που τους επιβλήθηκε, καθώς και διάπραξης νέων αδικημάτων¹⁵²⁶.

Σύμφωνα με μία άλλη μελέτη των Bonta και συνεργατών (2000β) ωφέλιμη αποδείχθηκε αυτού του είδους η εξωϊδρυματική κύρωση στην επιτυχή ολοκλήρωση συμπεριφορικών θεραπευτικών προγραμμάτων (π.χ. προγράμματα ψυχολογικής στήριξης, διαχείρισης του θυμού, απεξάρτησης από ουσίες, κ.λπ.) που παρακολουθούσαν οι υφόρον αποφυλακιζόμενοι, σε σχέση με εκείνους που είχαν υποβληθεί στην αναστολή εκτέλεσης της ποινής υπό επιτήρηση (σε ποσοστό 87% έναντι 52,9%). Επίσης, οι υψηλής επικινδυνότητας υποβληθέντες στο μέτρο της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης που έλαβαν συνδυαστικά κάποια μορφή θεραπευτικής αγωγής, είχαν μικρότερα ποσοστά *υποτροπής* συγκριτικά με άλλους κρατούμενους με τον ίδιο βαθμό επικινδυνότητας χωρίς θεραπευτική υποστήριξη (σε ποσοστό 31,6% έναντι 51,1%)¹⁵²⁷.

Από μία παρόμοια μελέτη των Lilly και συνεργατών (1993) η τοποθέτηση του ηλεκτρονικού 'βραχιολιού' είναι σαφώς προτιμότερη για τους δράστες οδικών

¹⁵²⁶ Βλ. Padgett *et al.* 2006: 61-91.

¹⁵²⁷ Bonta *et al.* 2000β: 312-329.

αδικημάτων σε κατάσταση μέθης από την ποινή της φυλάκισης. Οι συγγραφείς προτάσσουν μια σειρά πλεονεκτημάτων που παρουσιάζει η ηλεκτρονική επιτήρηση γι' αυτή την κατηγορία δραστών όπως το ότι: είναι πιο *πρόσφορη οικονομικά*, συμβάλλει στη *μείωση της υποτροπής* κι ενισχύει περισσότερο την *κοινωνική αποκατάσταση των παραβατών*¹⁵²⁸.

Αναφορικά με τη *συμπλήρωση από τους καταδικασθέντες του χρόνου* της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης που τους έχει επιβληθεί, άξια λόγου είναι η έρευνα των Shannon Barton και Sudipto Roy (2008). Η έρευνα διεξήχθη την περίοδο 1990-1991 στην Πολιτεία της Ιντιάνα των ΗΠΑ και αφορούσε τους παράγοντες που επηρεάζουν την 'ομαλή' ολοκλήρωση προγραμμάτων ηλεκτρονικής επιτήρησης στην οικία από παραβάτες του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας υπό την επήρεια αλκοόλ. Από τα πορίσματα της έρευνας παραθέτουμε ενδεικτικά τα εξής: α) οι μικρότερης ηλικίας παραβάτες και αυτοί που καταδικάστηκαν για πλημμέλημα κατάφεραν να ολοκληρώσουν επιτυχώς το πρόγραμμα σε υψηλότερα ποσοστά, απ' ότι οι μεγαλύτερης ηλικίας και οι καταδικασθέντες για κακούργημα. Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με τους ερευνητές κάτι τέτοιο δεν επιβεβαιώνεται από προηγούμενες έρευνες, οι οποίες κατέληξαν στο ακριβώς αντίθετο, δηλ. στο ότι οι μικρότερης ηλικίας παραβάτες επιδείκνυαν μικρότερα ποσοστά επιτυχούς ολοκλήρωσης των προγραμμάτων αυτών, β) εκείνοι στους οποίους η ηλεκτρονική επιτήρηση ήταν όρος της αναστολής εκτέλεσης της ποινής κατάφεραν να ολοκληρώσουν επιτυχώς το πρόγραμμα σε υψηλότερα ποσοστά, σε σχέση με εκείνους στους οποίους επιβλήθηκε το μέτρο ως αυτοτελής κύρωση εναλλακτική της φυλάκισης, γ) εκείνοι που δεν είχαν προηγούμενο ιστορικό οδήγησης υπό την επήρεια αλκοόλ ολοκλήρωσαν στο σύνολό τους με επιτυχία το πρόγραμμα, σε σύγκριση με τα δύο τρίτα εκείνων που το ολοκλήρωσαν επιτυχώς και είχαν διαπράξει στο παρελθόν παρόμοια αδικήματα, δ) η πλειοψηφία των παραβατών που υποβλήθηκαν στο μέτρο της κατ' οίκον ηλεκτρονικής παρακολούθησης για χρονικό διάστημα μικρότερο των 180 ημερών ολοκλήρωσε με επιτυχία το πρόγραμμα, σε αντίθεση με εκείνους στους οποίους είχε επιβληθεί για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των 180 ημερών¹⁵²⁹. Κι εδώ οι απόψεις δίστανται, διότι σύμφωνα με προηγούμενη μελέτη των Marc Renzema και David

¹⁵²⁸ Βλ. Lilly *et al.* 1993: 462-484.

¹⁵²⁹ Barton & Roy 2008: 39-40.

Skelton (1990)¹⁵³⁰ όσο μεγαλώνει η διάρκεια εφαρμογής του μέτρου, τόσο αυξάνονται και οι πιθανότητες επιτυχούς ολοκλήρωσης από τους υποβληθέντες, ε) εκείνοι στους οποίους είχε επιβληθεί κάποια ‘εν ελευθερία’ ποινή μέσα στην κοινότητα ή είχαν λάβει κάποια θεραπευτική βοήθεια σχετική με την εξάρτησή τους (του αλκοολισμού εν προκειμένω) στο παρελθόν ολοκλήρωσαν επιτυχώς το πρόγραμμα σε χαμηλότερα ποσοστά, σε σχέση με εκείνους στους οποίους δεν είχε επιβληθεί καμία τέτοια ποινή ή δεν είχαν λάβει κανενός είδους βοήθεια (κι εδώ το συμπέρασμα αυτό έρχεται σε αντίθεση με παλαιότερες έρευνες), και τέλος, στ) εκείνοι που είχαν καταδικασθεί με την ποινή της φυλάκισης στο παρελθόν ολοκλήρωσαν επιτυχώς το πρόγραμμα σε χαμηλότερα ποσοστά, σε αντίθεση με εκείνους οι οποίοι δεν είχαν παρόμοιο ιστορικό καταδικών. Σε κάθε περίπτωση, όπως τονίζουν και οι ίδιοι οι συγγραφείς, τα πορίσματα από την εν λόγω έρευνα δεν είναι εξαντλητικά και ότι το θέμα χρειάζεται περισσότερη διερεύνηση¹⁵³¹.

Η έρευνα, τέλος, του Michael Charles (1989) αναφορικά με την εφαρμογή του μέτρου σε ανηλίκους η οποία διεξήχθη στην Πολιτεία της Ιντιάνα των ΗΠΑ από τον Οκτώβριο του 1987 έως τον Ιούνιο του 1988, έδειξε ότι η πλειονοψηφία των υποβληθέντων σε ηλεκτρονική επιτήρηση σε καθεστώς ελευθερίας **ολοκλήρωσε** με επιτυχία τα προγράμματα εξάμηνης διάρκειας. Οι ανήλικοι που συμμετείχαν στην έρευνα, όχι μόνο δεν έγιναν αντικείμενο περιθωριοποίησης από τους καθηγητές και τους λοιπούς συμμαθητές τους λόγω του ‘βραχιολιού’ που έφεραν συνεχώς πάνω τους, αλλά το τελευταίο αποτελούσε μηχανισμό αυτό-ελέγχου της συμπεριφοράς τους, ωθώντας τους στο να αποφεύγουν τις ‘ζημιογόνες’ συναναστροφές με φίλους τους. Επιπλέον, η καθημερινή επαφή με τον επιμελητή που επέβλεπε την πορεία της ηλεκτρονικής επιτήρησης εγγυόταν την ομαλή λειτουργία της ανιχνευτικής συσκευής, αλλά και την αποτροπή παραβιάσεων από την πλευρά των ανηλίκων¹⁵³².

Απ’ όλα όσα αναφέρθηκαν, καθίσταται σαφές ότι η εφαρμογή του μέτρου της τηλεπτήρησης δύναται να παρουσιάσει κάποια σημαντικά **πλεονεκτήματα**. Ιδιαίτερα όταν το μέτρο αυτό επιβάλλεται ως αυτόνομη ποινή εναλλακτική του εγκλεισμού,

¹⁵³⁰ Renzema, M. & Skelton, D. (1990) «Trends in the use of electronic monitoring». *Journal of Offender Monitoring* 3 (3), σελ. 12-19, σύμφωνα με Barton & Roy 2008.

¹⁵³¹ Βλ. Barton & Roy 2008: 28-43.

¹⁵³² Βλ. Charles 1989: 165-172.

δίνει τη δυνατότητα στον καταδικασθέντα να αποφύγει τις αρνητικές συνέπειες που επιφέρει η ποινή της φυλάκισης και της μετέπειτα ιδρυματοποίησης. Κάποιες από τις συνέπειες αυτές είναι η βίαιη αποκοπή του παραβάτη από το οικογενειακό, κοινωνικό και επαγγελματικό του περιβάλλον, ο στιγματισμός ως φυλακισμένου και κατ' επέκταση ο κοινωνικός αποκλεισμός που συνοδεύεται από δυσκολίες προσαρμογής στην ελεύθερη κοινωνία, κ.ο.κ.. Αλλά και στην περίπτωση που επιβάλλεται συμπληρωματικά στην ποινή της φυλάκισης, τα οφέλη είναι σημαντικά, όπως μείωση του χρόνου εγκλεισμού, ομαλή επανένταξη του κρατούμενου στην κοινωνία, καθώς και σταδιακή επαγγελματική του αποκατάσταση, εάν το μέτρο συνοδεύεται από την παρακολούθηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων κατάρτισης. Τέλος, για την πολιτεία το μέτρο αυτό αποτελεί έναν τρόπο ελάττωσης του πληθυσμού των φυλακών, κάτι το οποίο αποτιμάται ως οικονομικά προσφορότερο σε σύγκριση με τις δαπάνες διαβίωσης ενός κρατουμένου σε σωφρονιστικό κατάστημα¹⁵³³.

Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως στον Καναδά τη δεκαετία του '90 το ημερήσιο κόστος συντήρησης για κάθε κρατούμενο στις κρατικές φυλακές ανερχόταν στα 127 δολ. (Καναδά), τη στιγμή που η κατ' οίκον κράτηση με ηλεκτρονική παρακολούθηση κόστιζε για καθένα κρατούμενο 20 δολ. αντιστοίχως¹⁵³⁴. Παρομοίως, το ημερήσιο κόστος της *τηλεμετρικής επιτήρησης* των κρατουμένων στις ΗΠΑ δεν φαίνεται να ξεπερνούσε τα 20 δολ. (ΗΠΑ) μέχρι και τα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας¹⁵³⁵. Σύμφωνα με άλλες εκτιμήσεις, η δαπάνη για τη διαβίωση σε κάποιο κατάστημα κράτησης στη Μεγ. Βρετανία στις αρχές τις δεκαετίας του '90 κυμαινόταν από τα 275 έως τα 550 ευρώ εβδομαδιαίως, ενώ η διαβίωση στην οικία υπό καθεστώς ηλεκτρονικής παρακολούθησης δεν ξεπερνούσε τα 55 ευρώ¹⁵³⁶. Σε κάθε περίπτωση, η τοποθέτηση υπό ηλεκτρονική εποπτεία έχει χαρακτηριστεί 'ακριβή' βραχυπρόθεσμα αφού απαιτείται η αγορά, εγκατάσταση και συντήρηση του απαραίτητου τεχνικού εξοπλισμού και 'οικονομική' μακροπρόθεσμα σε σχέση με την ποινή της φυλάκισης¹⁵³⁷.

¹⁵³³ Παπαθεοδώρου 1998: 930 και του ιδίου 2009: 138.

¹⁵³⁴ Lyon 1994: 102.

¹⁵³⁵ Yeh 2010: 1091.

¹⁵³⁶ Frost & Stephenson 1989: 92.

¹⁵³⁷ Berry & Matthews 1989: 123.

Από την άλλη πλευρά, δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε στις *αρνητικές κριτικές* που έχουν επισημανθεί από διάφορους μελετητές, ότι στην πραγματικότητα η ηλεκτρονική επιτήρηση υποκατέστησε τις πιο ήπιες ‘*εν ελευθερία*’ μορφές ποινικής τιμωρίας (όπως υπό όρους απόλυση, ημιελεύθερη διαβίωση, προγράμματα κοινωνοφελούς εργασίας, κ.ά.) και όχι τη φυλάκιση ή την προσωρινή κράτηση ως αυτοτελή κύρωση. Κάτι τέτοιο, αφενός μεν δεν μειώνει τον σωφρονιστικό πληθυσμό, ενώ αφετέρου διευρύνει το πεδίο της ποινικής καταστολής. Αν λάβουμε υπόψη πως το κόστος άλλων εξωϊδρυματικών μέτρων (όπως της αναστολής εκτέλεσης της ποινής) είναι πιο πρόσφορο οικονομικά, όπως έχουν υπολογίσει ορισμένες έρευνες, τότε αμφισβητείται και η οικονομική αποδοτικότητα της εν λόγω σωφρονιστικής τεχνολογίας¹⁵³⁸.

Συνεπώς, το βασικό επιχείρημα για την ευεργετική επίδραση της ηλεκτρονικής εποπτείας στη μείωση του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού δεν φαίνεται να επαληθεύεται, ενώ αντιθέτως βλέπουμε να αναπαράγονται εξωϊδρυματικές μορφές φυλάκισης¹⁵³⁹.

Επιπλέον, ας μην ξεχνάμε τα τεχνικά προβλήματα που μπορεί να παρουσιάσει αυτή η επιτηρητική τεχνολογία και που μπορεί να οφείλονται σε ελαττωματικές ανιχνευτικές συσκευές ή σε βλάβη του δέκτη πληροφοριών (τα προβλήματα αυτά μπορεί να φτάνουν σε ποσοστό έως και 10%), αλλά και τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει στην υγεία του φορέα η παρατεταμένη χρήση του ηλεκτρονικού ‘βραχιολιού’¹⁵⁴⁰.

Δεν είναι λίγες οι φορές ακόμη, που έχει τύχει να σημάνει εσφαλμένα ο συναγερμός εξαιτίας της διακοπής του σήματος ανάμεσα στον πομπό και τον δέκτη, κι έτσι να φαίνεται στα εκάστοτε κέντρα ελέγχου ότι ο παρακολουθούμενος έχει παραβιάσει το μέτρο. Κάτι τέτοιο ενδεχομένως να οφείλεται σε κάποιες τεχνικές αδυναμίες του

¹⁵³⁸ Vaughn 1987: 159, Landreville 1987: 255-257, του ιδίου 1999: 115-116, Mainprize 1992: 164-167, 169, Kuhn & Madignier 1998: 675, 681, Ζημιανίτης 1998: 465, Bonta *et al.* 2000α: 62, 72.

¹⁵³⁹ Παπαθεοδώρου 1998: 931 και του ιδίου 2009: 139-141, 149. Βλέπε, επίσης, Fox 1987: 141-142, Berry & Matthews 1989: 112, Benghozi 1990: 60-61, 67-70, Papathéodorou 1999: 124-126.

¹⁵⁴⁰ Στη Βρετανία διαπιστώθηκαν κρούσματα επιδείνωσης παθολογικών και καρδιολογικών νόσων, τα οποία οφείλονταν σε ελαττωματική λειτουργία των πομπών, Παπαθεοδώρου 1998: 931-932, Papathéodorou 1999: 127, Παπαθεοδώρου 2009: 141-142.

συστήματος, όπως για παράδειγμα, στην κακής ποιότητας σύνδεση του εκάστοτε τοπικού τηλεφωνικού δικτύου, καθώς και στην ισχνή αντοχή των μπαταριών που χρησιμοποιούνται στις συσκευές εκπομπής σήματος. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την άμεση κινητοποίηση των Αρχών, κάτι το οποίο διαταράσσει την οικογενειακή ζωή του επιτηρούμενου και θέτει σε αμφισβήτηση τη συνολική αξιοπιστία του συστήματος¹⁵⁴¹. Να σημειωθεί ότι ο εξοπλισμός, καθώς και η επίβλεψη της πορείας του μέτρου, παρέχεται σε αρκετές περιπτώσεις από ιδιωτικές εταιρείες ασφάλειας και κατ' επέκταση από υπαλλήλους που δεν έχουν πολλές φορές την κατάλληλη εκπαίδευση και πρακτική εμπειρία για την εφαρμογή του¹⁵⁴².

Τέλος, η επιβολή της ηλεκτρονικής παρακολούθησης στον ιδιωτικό χώρο της οικίας θέτει υπό αμφισβήτηση, κατά την άποψη αρκετών μελετητών, την **προστασία** των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τον σεβασμό της προσωπικής ζωής, θίγοντας καίρια το *δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή*, όχι μονάχα του επιτηρούμενου, αλλά και των ατόμων που συμβιώνουν μαζί του. Υπ' αυτό το πρίσμα, η διεύρυνση της ποινικής και σωφρονιστικής περιμέτρου από τη φυλακή στον ιδιωτικό χώρο του δράστη, αλλά και στον δημόσιο και τον κοινωνικό χώρο των ατόμων με τους οποίους έρχεται ο ίδιος σε επαφή, αντίκειται στο ά. 8 της ΕΣΔΑ. Στην περίπτωση δε που η διαχείριση των συστημάτων ηλεκτρονικής παρακολούθησης έχει εκχωρηθεί στον ιδιωτικό τομέα (όπως συμβαίνει στις ΗΠΑ, την Ευρώπη και αλλού), ο δικαιοκρατικός έλεγχος της νομιμότητας και της διαφάνειας με γνώμονα τον σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου, καθίσταται περισσότερο επισφαλής¹⁵⁴³. Για τις περιπτώσεις, δε, παραβατών που δεν έχουν σταθερό τόπο διαμονής (και κατ' επέκταση τηλεφωνική γραμμή) και αδυνατούν να καλύψουν οικονομικά το κόστος που τους αναλογεί για την εγκατάσταση και λειτουργία του υλικοτεχνικού εξοπλισμού, έχουν διατυπωθεί προβληματισμοί σχετικά με την *ίση μεταχείριση* απέναντι στον νόμο, επειδή οι ίδιοι 'αποκλείονται' από την επιβολή του εν λόγω μέτρου (βλέπε τη 14^η Τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος)¹⁵⁴⁴.

¹⁵⁴¹ Vaughn 1987: 157-158, Berry & Matthews 1989: 130, Williams, Shichor & Wiggenhorn 1989: 175.

¹⁵⁴² Nellis 2003β: 70-71.

¹⁵⁴³ Papathéodorou 1999: 127-130, Παπαθεοδώρου 2009: 141-142, 146.

¹⁵⁴⁴ Benghozi 1990: 67, Kuhn & Madignier 1998: 674. Βλέπε αναλυτικά την κριτική που έχει ασκηθεί γύρω από τη σωφρονιστική πρακτική του 'εγκλεισμού στο σπίτι' από τους Ronald Corbett και Gary

Τοιουτοτρόπως, οι νέες τεχνολογίες άσκησης της ποινικής καταστολής μπορούν να υποβάλουν εξατομικευμένα το ανθρώπινο σώμα σ' έναν «σύνθετο μηχανισμό πειθαρχίας», σημειώνει ο Παπαθεοδώρου (1998, 2009), ενώ η ποινή γίνεται και πάλι σωματική¹⁵⁴⁵. «Η ηλεκτρονική επιτήρηση ως εναλλακτική μορφή ποινικής κύρωσης παραπέμπει σ' ένα καινοφανές τιμωρητικό πρόσταγμα, του οποίου όμως η υλοποίηση περνά και πάλι μέσα από τη στέρηση ή τον δραστικό περιορισμό των ατομικών ελευθεριών του υποκειμένου»¹⁵⁴⁶.

Σε κάθε περίπτωση, όπως έχει διατυπωθεί από ορισμένους ερευνητές, η 'φυσική' σύνδεση της ανιχνευτικής συσκευής στο ανθρώπινο σώμα αφομοιώνει το τελευταίο σε ένα αυτοματοποιημένο ηλεκτρονικό σύστημα¹⁵⁴⁷, θέτοντας εν αμφιβόλω την έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Όπως υποστηρίζει ο Thierry Lévy στη μελέτη του το 2006 «η ηλεκτρονική επιτήρηση είναι τιμωρία» και μάλιστα μια τιμωρία η οποία εφαρμόζει την εξ αποστάσεως παρακολούθηση με σκοπό να ενισχυθεί η πειθαρχηση του ατόμου με όρους σωφρονισμού και καταναγκασμού εκτός φυλακής¹⁵⁴⁸. Τούτο σημαίνει ότι η ποινή του εγκλεισμού αλλάζει φύση¹⁵⁴⁹ και φιλοσοφία¹⁵⁵⁰, ανταποκρινόμενη στη 'διαχειριστική' αντιμετώπιση της παρέκκλισης (βλ. κεφ. 2., παρ. 2.2.), η οποία διαπνέει το πεδίο του ποινικού σωφρονισμού διαμέσου της διαρκούς επιτηρητικής δεινότητας του ηλεκτρονικού 'βραχιολιού'¹⁵⁵¹.

Η χώρα μας, ακολουθώντας τις διεθνείς εξελίξεις στον τομέα της απονομής ποινικής δικαιοσύνης, πρόσφατα θεσμοθέτησε με τον Ν. 4205 του 2013 με τίτλο «*Ηλεκτρονική επιτήρηση υπόδικων, κατάδικων και κρατούμενων σε άδεια και άλλες διατάξεις*»¹⁵⁵² την εισαγωγή της ηλεκτρονικής επιτήρησης στο δικονομικό της σύστημα. Το

Marx (1991: 399-414), αναφορικά με την εισβολή στην προσωπική ζωή των επιτηρούμενων και την υποτίμηση της αξιοπρέπειάς τους.

¹⁵⁴⁵ Παπαθεοδώρου 1998: 932 και του ιδίου 2009: 143, 146.

¹⁵⁴⁶ Χάϊδου 2003: 88-89.

¹⁵⁴⁷ Jones 2000: 14.

¹⁵⁴⁸ Παπαθεοδώρου 2009: 144.

¹⁵⁴⁹ Παπαθεοδώρου 2009: 41.

¹⁵⁵⁰ Ardley 2005: 12.

¹⁵⁵¹ Nellis 2005.

¹⁵⁵² ΦΕΚ 242, Νόμος υπ' αριθμόν 4205/2013.

νομοθέτημα αυτό, το οποίο τροποποιεί σχετικές διατάξεις του Ποινικού Κώδικα (ΠΚ), του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ) και του Σωφρονιστικού Κώδικα (ΣΚ), ορίζει ως «*κατ' οίκον περιορισμό*» (ά. 283Α παρ. 1 ΚΠΔ) «*την υποχρέωση του κατηγορουμένου να μην εξέρχεται από συγκεκριμένο και ειδικά ορισμένο στη διάταξη του ανακριτή κτίριο ή σύμπλεγμα κτιρίων, που αποδεδειγμένα συνιστά τον τόπο διαμονής ή κατοικίας του, όπου και επιτηρείται με τη χρήση πρόσφορων ηλεκτρονικών μέσων*». Ο επιτηρούμενος, επιπλέον, δεν θα πρέπει να επεμβαίνει με οποιονδήποτε τρόπο στα ηλεκτρονικά μέσα και στα συναφή με την επιτήρηση δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Ο αρμόδιος φορέας θα παρακολουθεί και θα καταγράφει μέσω συστήματος γεωεντοπισμού (GPS) μόνο τη γεωγραφική θέση του κατηγορούμενου, ενώ θα τηρεί και σχετικό αρχείο.

Το μέτρο της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης μπορεί να επιβληθεί, σύμφωνα με τον εν λόγω νόμο (ά. 1 παρ. Α), ως όρος της πρόωρης απόλυσης *καταδίκων* (ά. 110Β ΠΚ), ως περιοριστικός όρος *υποδίκων* που κατηγορούνται για κακούργημα (ά. 282 ΚΠΔ) και ως περιοριστικός όρος για τη χορήγηση άδειας σε *κρατούμενους* (ά. 54 ΣΚ). Κατανοούμε, λοιπόν, ότι δύναται όπως διαταχθεί μόνο στο στάδιο της προδικασίας και της εκτέλεσης των ποινών, και όχι κατά το στάδιο εκδίκασης της υπόθεσης ως μία *αυτοτελής ποινή*, κάτι το οποίο συμβαίνει σε άλλα δικαιοκρατικά συστήματα διεθνώς.

Πιο αναλυτικά, όσοι *καταδικάσθηκαν* σε ποινή στερητική της ελευθερίας μπορούν κατόπιν αίτησής τους (η οποία συνοδεύεται από αναφορά της διεύθυνσης του καταστήματος κράτησης και έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας του καταστήματος¹⁵⁵³), να απολυθούν (μετά από σχετική απόφαση του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών του τόπου έκτισης της ποινής) *υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση*¹⁵⁵⁴, κι εφόσον έχουν εκτίσει σε σωφρονιστικό κατάστημα τα 2/5 της ποινής τους προκειμένου για πρόσκαιρη κάθειρξη, ή

¹⁵⁵³ Στην έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας γίνεται ειδική μνεία στο οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον του καταδίκου, με ιδιαίτερη αναφορά στις σχέσεις του με τα πρόσωπα με τα οποία ενδέχεται να συνοικήσει εάν του χορηγηθεί η απόλυση αυτή.

¹⁵⁵⁴ Η απόλυση χορηγείται οπωσδήποτε εκτός εάν κριθεί με ειδική αιτιολογία ότι η διαγωγή του καταδίκου κατά την έκτιση της ποινής του, καθιστά απολύτως αναγκαία τη συνέχιση της κράτησής του για να αποτραπεί η τέλεση από αυτόν νέων αξιόποινων πράξεων.

τουλάχιστον 14 έτη προκειμένου για ισόβια κάθειρξη. Ο απολυθείς επιτρέπεται να βρίσκεται προκαθορισμένες ώρες της ημέρας εκτός του τόπου του κατ' οίκον περιορισμού του, αποκλειστικά για λόγους εργασίας, εκπαίδευσης ή επαγγελματικής κατάρτισης, συμμετοχής του σε εγκεκριμένο πρόγραμμα συντήρησης ή απεξάρτησης από ναρκωτικές ουσίες ή αλκοόλ ή εκπλήρωσης των υποχρεώσεων που του έχουν επιβληθεί¹⁵⁵⁵. Η απόλυση του καταδίκου μπορεί να ανακληθεί, εάν ο τελευταίος «δεν συμμορφωθεί με τις υποχρεώσεις που του επιβλήθηκαν και πιθανολογείται ότι ενόψει της βαρύτητας της παράβασης, των υποχρεώσεών του, του τρόπου και των εν γένει συνθηκών που αυτή συντελέστηκε, δεν παρέχει την προσδοκία ότι θα τηρήσει τις υποχρεώσεις του στο μέλλον». Η απόλυση του καταδίκου αίρεται στην περίπτωση που τελέσει νέο αδίκημα (πλημμεληματικού ή κακουργηματικού χαρακτήρα από δόλο που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον 6 μηνών). Τόσο σε περίπτωση ανάκλησης, όσο και άρσης, ο χρόνος από την απόλυση έως τη νέα σύλληψη δεν υπολογίζεται στην εκτιθέσα ποινή.

Σύμφωνα με το παρόν νομοθέτημα, δίνεται η δυνατότητα και σε *ανηλίκους* (ά. 1 παρ. Β) οι οποίοι καταδικάστηκαν σε εγκλεισμό σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων να απολυθούν κατόπιν αίτησής τους, υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση (ά. 129Α παρ. 1 εδ. α' ΠΚ), εφόσον έχουν εκτίσει το 1/3 της ποινής τους. Η αίτηση πρέπει να συνοδεύεται από έκθεση της Κοινωνικής Υπηρεσίας του καταστήματος κράτησης κι έκθεση της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων. Στις εκθέσεις αυτές γίνεται ειδική μνεία στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον του καταδίκου, με ιδιαίτερη αναφορά στις σχέσεις του με τα πρόσωπα με τα οποία ενδέχεται να συγκατοικήσει, εάν του χορηγηθεί η απόλυση αυτή (ά. 129Α παρ. 1, εδ. β', γ' ΠΚ). Και στην περίπτωση των ανηλίκων ισχύουν οι ίδιες προϋποθέσεις για την ανάκληση της απόλυσης όπως στους ενήλικες καταδικασθέντες, ενώ «η απόλυση υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση αίρεται, όταν ο ανήλικος

¹⁵⁵⁵ Οι ώρες απουσίας του καταδίκου από τον τόπο του κατ' οίκον περιορισμού του και το σύνολο των υποχρεώσεών του καθορίζονται είτε με το βούλευμα που διέταξε την απόλυσή του, είτε μετά τη χορηγηθείσα απόλυση με διάταξη του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών του τόπου έκτισης της ποινής. Με διάταξή του ο ίδιος Εισαγγελέας είτε κατόπιν αίτησης του καταδίκου, είτε αυτεπάγγελα, αποφασίζει για την αλλαγή του τόπου του κατ' οίκον περιορισμού, την τροποποίηση του προγράμματος των ωρών απουσίας του καταδίκου και την επιβολή ή τροποποίηση των υποχρεώσεων του τελευταίου.

κατά το χρονικό διάστημα που διαρκεί η εν λόγω απόλυση τελέσει από δόλο πράξη, που αν την τελούσε ενήλικος θα ήταν πλημμεληματικού ή κακουργηματικού χαρακτήρα για την οποία καταδικάστηκε οποτεδήποτε αμετακλήτως».

Κατ' οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση προβλέπεται όπως επιβληθεί, επίσης, σε υπόδικους (ά. 2 παρ. Γ Ν. 4205/2013) εφόσον κρίνεται αιτιολογημένα ότι οι άλλοι περιοριστικοί όροι δεν επαρκούν και υπό την προϋπόθεση ότι ο κατηγορούμενος διώκεται για κακούργημα, έχει γνωστή διαμονή στη χώρα, και «α) έχει κάνει προπαρασκευαστικές ενέργειες για να διευκολύνει τη φυγή του ή κατά το παρελθόν υπήρξε φυγόποινος ή φυγόδικος ή κρίθηκε ένοχος για απόδραση κρατουμένου ή για παραβίαση περιορισμών διαμονής και από τη συνδρομή ενός εκ των παραπάνω στοιχείων προκύπτει σκοπός φυγής του, ή β) κρίνεται αιτιολογημένα ότι αν αφεθεί ελεύθερος είναι πολύ πιθανό, όπως προκύπτει από προηγούμενη αμετάκλητη καταδίκη του για ομοειδή αξιόποινη πράξη, να διαπράξει και άλλα εγκλήματα. Εάν η αποδιδόμενη στον κατηγορούμενο πράξη απειλείται στον νόμο με ισόβια κάθειρξη ή πρόσκαιρη κάθειρξη με ανώτατο όριο τα είκοσι έτη ή εάν το έγκλημα τελέσθηκε κατ' εξακολούθηση ή υπάρχει μεγάλος αριθμός παθόντων από αυτό, μπορεί να διαταχθεί ο κατ' οίκον περιορισμός του με ηλεκτρονική επιτήρηση και όταν, με βάση τα συγκεκριμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πράξης και την εν γένει προσωπικότητα του κατηγορουμένου, κρίνεται αιτιολογημένα, ότι το μέτρο αυτό παρέχει βάσιμα την προσδοκία ότι ο τελευταίος δεν θα διαπράξει άλλα εγκλήματα». Σε εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις, μπορεί να επιβληθεί κατ' οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση του κατηγορουμένου και για το πλημμέλημα της ανθρωποκτονίας από αμέλεια κατά συρροή, αν εξακριβωθεί πρόθεση διαφυγής με βάση τα κριτήρια που αναφέρθηκαν λίγο πιο πάνω (βλ. περίπτωση α'). Στην περίπτωση αυτή, το ανώτατο όριο διάρκειας του περιοριστικού όρου είναι έξι μήνες (ά. 2 παρ. Β Ν. 4205/2013 και ά. 282 παρ. 3 εδ. α', β', γ' ΚΠΔ)¹⁵⁵⁶.

Στη θέση του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση είναι δυνατό να επιβληθεί προσωρινή κράτηση όταν το μέτρο αυτό δεν επαρκεί ή δεν μπορεί να

¹⁵⁵⁶ Το μέτρο της κατ' οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης δύναται να εφαρμοστεί και στην περίπτωση των ανήλικων κατηγορουμένων που έχουν συμπληρώσει το 15^ο έτος της ηλικίας τους, υπό την προϋπόθεση η πράξη για την οποία κατηγορούνται να επαπειλείται με ποινή κάθειρξης τουλάχιστον δέκα ετών.

επιβληθεί, λόγω έλλειψης γνωστής διαμονής του κατηγορουμένου στη χώρα ή λόγω μη υποβολής από τον τελευταίο σχετικού αιτήματος να υποβληθεί σε αυτό¹⁵⁵⁷. Αντικατάσταση του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση με το μέτρο της προσωρινής κράτησης προβλέπεται, ακόμη, στην περίπτωση που ο επιτηρούμενος δεν συμμορφώνεται με τις υποχρεώσεις που του έχουν επιβληθεί στο πλαίσιο της εκτέλεσης της εν λόγω ποινικής κύρωσης (ά. 2 παρ. Β Ν. 4205/2013).

Ειδικοί περιοριστικοί όροι για τη χορήγηση άδειας δύνανται να τεθούν από το αρμόδιο όργανο σε όλες τις κατηγορίες *κρατουμένων* (ακόμη και σε ανηλίκους, αλλοδαπούς, αστέγους ή στερούμενους οικογενείας), υπό την προϋπόθεση οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων ή Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής να επιβλέπουν τις κινήσεις τους. Όταν αυτό δεν είναι δυνατόν, η παρακολούθηση του κρατουμένου μπορεί να γίνεται με καταγραφή της γεωγραφικής θέσης του μέσω συστήματος γεωεντοπισμού από την αρμόδια αρχή με τήρηση σχετικού αρχείου. Και στην περίπτωση που ο κατάδικος εκτίει ποινή ισόβιας ή εικοσιπενταετούς κάθειρξης, η άδεια μπορεί να χορηγείται με τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού ή του εντοπισμού των κινήσεων με ηλεκτρονική επιτήρηση. Για την εφαρμογή του όρου αυτού απαιτείται η συναίνεση του καταδίκου (ά. 3 Ν. 4205/2013).

Περαιτέρω, στον Ν. 4205/2013 (ά. 1 παρ. Γ) περιγράφονται οι συνέπειες παραβίασης του μέτρου (ά. 173Α ΠΚ) και συγκεκριμένα: *«όποιος κατά τον χρόνο που τελεί υπό ηλεκτρονική επιτήρηση με πρόθεση α) αφαιρεί, καταστρέφει, φθείρει ή με οποιονδήποτε τρόπο επεμβαίνει στη συσκευή ή στο σύστημα ηλεκτρονικής επιτήρησης ή β) με οποιονδήποτε τρόπο αλλοιώνει τα συναφή με την επιτήρηση δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους»*¹⁵⁵⁸. Ο νόμος αναφέρει

¹⁵⁵⁷ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο νομοθέτημα 4205/2013 (ά. 2 παρ. Β) *«μόνο η κατά νόμο βαρύτητα της πράξης δεν αρκεί για την επιβολή του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση. Κατ' οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση δεν διατάσσεται χωρίς να προηγηθεί σχετικό αίτημα του κατηγορουμένου. Μόνο το γεγονός της μη υποβολής τέτοιου αιτήματος από τον τελευταίο δεν τον καθιστά δίχως άλλο ύποπτο φυγής ή διάπραξης νέων εγκλημάτων και αυτό δεν αρκεί για την επιβολή της προσωρινής κράτησης»*.

¹⁵⁵⁸ Ως παραβίαση του περιοριστικού όρου του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση την οποία οφείλει να διαπιστώνει ο φορέας που έχει επιφορτιστεί με την εποπτεία της ομαλής λειτουργίας του μέτρου, θεωρείται: α) η απουσία σήματος από τον καθορισμένο χώρο για χρόνο που υπερβαίνει τα πέντε λεπτά (ή η έλλειψη σήματος για ένα λεπτό εάν ο επιτηρούμενος βρίσκεται εκτός της οικίας του),

στη συνέχεια ότι «*Η ποινή των παραπάνω αδικημάτων εκτελείται ολόκληρη μετά την έκτιση της ποινής που επιβλήθηκε ή θα επιβληθεί για την πράξη για την οποία ο ηλεκτρονικά επιτηρούμενος ήταν κρατούμενος*». Ο νόμος, όμως, δεν διευκρινίζει εάν α) ο παραβάτης θα εκτίσει την ποινή του σε κατάστημα κράτησης, β) η ποινή θα μετατραπεί σε χρηματική επειδή είναι εντός των προβλεπόμενων ορίων, ή γ) θα συνεχιστεί η ηλεκτρονική επιτήρηση για ένα ακόμη έτος.

Με την ίδια ποινή τιμωρείται και όποιος κατά τον χρόνο που τελεί υπό ηλεκτρονική επιτήρηση εκμεταλλευόμενος βλάβη ή μη ορθή λειτουργία της συσκευής ή του συστήματος ηλεκτρονικής επιτήρησης, διαφεύγει από την επιτήρηση των αρμοδίων αρχών. Οποιοσδήποτε συμμετέχει στις παραπάνω πράξεις τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών, ενώ στην περίπτωση που εκείνος που συμμετέχει στη διάπραξη των παραπάνω ενεργειών έχει την ιδιότητα του σωφρονιστικού ή αστυνομικού υπαλλήλου ή του αρμόδιου για την ηλεκτρονική επιτήρηση υπαλλήλου, δύναται να επιβληθεί κάθειρξη μέχρι οκτώ ετών (ά. 1 παρ. Γ).

Η επιλογή, προσαρμογή και εγκατάσταση του εξοπλισμού και των λοιπών ηλεκτρονικών και τεχνικών μέσων που απαιτούνται για την εφαρμογή του μέτρου σε υπόδικους, κατάδικους και κρατούμενους σε άδεια, γίνεται με κριτήριο την αποτελεσματική επιτήρηση των προσώπων αυτών. Ωστόσο, γίνεται ρητή αναφορά στο εν λόγω νομοθέτημα ότι η επιτήρηση πρέπει να πραγματοποιείται κατά τρόπο ώστε να γίνεται σεβαστή η προσωπικότητα των υποκειμένων (ά. 4 Ν. 4205/2013). Δύναται να συλλεχθούν και υποβληθούν σε επεξεργασία, επομένως, μονάχα τα απολύτως αναγκαία και πρόσφορα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για την επίτευξη των σκοπών της ηλεκτρονικής επιτήρησης, ένας από τους οποίους είναι και η προστασία του κοινωνικού συνόλου από τη διάπραξη νέων εγκλημάτων.

β) η καταστροφή ή αποσύνδεση της συσκευής επιτήρησης ή γ) η απειλή ή χρήση βίας κατά του προσωπικού της ανάδοχης εταιρείας (security) ή η άρνηση συνεργασίας με αυτό, και δ) η κίνηση του επιτηρούμενου εκτός του καθορισμένου με το αναφερόμενο στο ά. 2 βούλευμα, απόφαση ή διάταξη, χώρου (στην περίπτωση που ο επιτηρούμενος βρίσκεται εκτός της οικίας του). Εάν διαπιστωθεί κάποια από τις παραπάνω παραβιάσεις, ο ανάδοχος οφείλει να τηλεφωνήσει στον επιτηρούμενο κι αν δεν απαντήσει ο ίδιος, ο ανάδοχος υποχρεούται εντός πέντε λεπτών να ειδοποιήσει τα αρμόδια όργανα και υπηρεσίες που αναφέρονται στο ΠΔ 62/2014, για το οποίο θα κάνουμε λόγο αμέσως πιο κάτω.

Τέλος, ο νόμος (ά. 4) προβλέπει την έκδοση προεδρικού διατάγματος με πρόταση των Υπουργών Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Οικονομικών και μετά από γνωμοδότηση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ)¹⁵⁵⁹, στο οποίο προσδιορίζεται κάθε θέμα σχετικό με το είδος των προσωπικών δεδομένων που τυγχάνουν επεξεργασίας, τη συλλογή, την αποθήκευση, τη χρήση και τους αποδέκτες των δεδομένων αυτών, το χρονικό διάστημα τήρησής τους, καθώς και τα μέτρα που λαμβάνονται για την προστασία της επεξεργασίας τους¹⁵⁶⁰. Το προεδρικό διάταγμα «Για τη λειτουργία του θεσμού της ηλεκτρονικής επιτήρησης υποδίκων, καταδίκων και κρατούμενων σε άδεια και την πιλοτική εφαρμογή του» εκδόθηκε στις 29 Απριλίου 2014 (ΠΔ 62, ΦΕΚ 105 Α). Το διάταγμα αυτό προβλέπει, ακόμη, τη διαδικασία καταστροφής των προσωπικών δεδομένων μετά το πέρας των σκοπών επεξεργασίας τους, τα δικαιώματα των φυσικών προσώπων στα οποία αφορούν τα δεδομένα, τη γνωστοποίηση της επεξεργασίας και τον έλεγχο από την ΑΠΔΠΧ και κάθε άλλο θέμα σχετικά με τα δεδομένα αυτά σύμφωνα με τις βασικές αρχές του Ν. 2472/1997 για την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (ά. 5 ΠΔ 62/2014).

Σύμφωνα με πληροφορίες που άντλησε η γράφουσα από την επικοινωνία που είχε με τους εκπροσώπους της εταιρείας που έχει αναλάβει την πιλοτική εφαρμογή του μέτρου, το 18μηνο πιλοτικό πρόγραμμα τοποθέτησης σε κατ' οίκον ηλεκτρονική

¹⁵⁵⁹ Πρόκειται για τη Γνωμοδότηση αρ. 1/2014 της ΑΠΔΠΧ επί του σχεδίου προεδρικού διατάγματος «Για τη λειτουργία του θεσμού της ηλεκτρονικής επιτήρησης υποδίκων, καταδίκων και κρατούμενων σε άδεια και την πιλοτική εφαρμογή του».

¹⁵⁶⁰ Με το ίδιο διάταγμα προσδιορίζονται το είδος, οι προδιαγραφές και η διαδικασία προμήθειας των ηλεκτρονικών και λοιπών τεχνικών μέσων, εξοπλισμών και συστημάτων επιτήρησης, η εγκατάσταση, λειτουργία και συντήρηση αυτών, η ενδεχόμενη πιλοτική περίοδος λειτουργίας του συστήματος, ο τρόπος παρακολούθησης και καταγραφής της γεωγραφικής θέσης των επιτηρούμενων, η δαπάνη που θα επιβαρύνει κάθε επιτηρούμενο και ο τρόπος καταβολής της, η έναρξη εφαρμογής του μέτρου και κάθε άλλο θέμα σχετικό με την τεχνική και επιχειρησιακή υλοποίησή του. Με το ίδιο διάταγμα ορίζονται τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα στα οποία μπορεί να ανατεθεί η υλοποίηση και η λειτουργία του συστήματος της ηλεκτρονικής επιτήρησης των υποδίκων, καταδίκων και κρατούμενων σε άδεια, καθώς και η αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που εποπτεύει, ελέγχει και παρακολουθεί τη διαχείριση του συστήματος από τα ανωτέρω πρόσωπα.

επιτήρηση ξεκίνησε στις 11 Μαΐου 2015 με την υποβολή έγγραφου υπομνήματος στο αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο των ενδιαφερομένων που επιθυμούσαν να υπαχθούν στην εν λόγω σωφρονιστική πρακτική. Το πρόγραμμα αυτό συνολικού προϋπολογισμού ενός εκατ. ευρώ, ανατέθηκε ύστερα από διενέργεια μειοδοτικού διαγωνισμού στην πολυεθνική ιδιωτική εταιρεία παροχής υπηρεσιών ασφάλειας G4S, η οποία έχει την ευθύνη της παροχής, τοποθέτησης, λειτουργίας και συντήρησης των ηλεκτρονικών συσκευών στο σώμα των επιτηρούμενων και του εν γένει τεχνολογικού εξοπλισμού, καθώς και της συνολικής εφαρμογής του μέτρου¹⁵⁶¹.

Από τη στιγμή που ο εισαγγελέας διατάζει κατόπιν αίτησης του παραβάτη κι έγκρισής αυτής από τις αρμόδιες δικαστικές και λοιπές Αρχές (δηλ. τις διευθύνσεις και τις κοινωνικές υπηρεσίες των καταστημάτων κράτησης) την επιβολή του μέτρου, στέλνεται εντεταλμένο συνεργείο της ανάδοχης εταιρείας (της G4S εν προκειμένω) στην οικία του κατηγορουμένου, ούτως ώστε να γίνει η εγκατάσταση του συστήματος της ηλεκτρονικής επιτήρησης. Έτσι λοιπόν, τοποθετείται μία Κεντρική Μονάδα (ΚΜ) λήψης σημάτων στην τηλεφωνική γραμμή (μοιάζει με τηλεφωνική συσκευή), ενώ παράλληλα τοποθετείται και η συσκευή που είναι σε σχήμα ‘βραχιολιού’, πάνω στον αστράγαλο του ποδιού του επιτηρούμενου¹⁵⁶² (η συγκεκριμένη συσκευή δεν είναι έτσι κατασκευασμένη ώστε να τοποθετείται και σε άλλα μέρη του σώματος, όπως αρχικά είχε προβλέψει το ΠΔ 62/2014 ότι «για λόγους υγείας δύναται να τοποθετηθεί στον καρπό του χεριού»). Η συσκευή εκπέμπει διαρκές σήμα στο κέντρο

¹⁵⁶¹ Μπακιρλή 2015: 1369.

¹⁵⁶² Σύμφωνα με τις περιγραφές του εκπροσώπου της ανάδοχης εταιρείας, η συσκευή που τοποθετείται στο σώμα του επιτηρούμενου αποτελείται: α) από το λουράκι το οποίο είναι φτιαγμένο από ενισχυμένο καουτσούκ (αν και μπορεί να κοπεί με ένα αιχμηρό αντικείμενο σχετικά εύκολα) και το οποίο ‘αγκαλιάζει’ χαλαρά τον αστράγαλο του ατόμου, και β) από τη μονάδα η οποία περιλαμβάνει εσωτερικά την κάρτα SIM, την μπαταρία και όλη την απαραίτητη τεχνολογία προκειμένου να δίνει το γεωγραφικό στίγμα του επιτηρούμενου ανά πάσα στιγμή (έχει το μέγεθος ενός πακέτου τσιγάρων). Η συσκευή είναι αντικραδασμική και αδιάβροχη (ο επιτηρούμενος τη φέρει συνεχώς πάνω του ακόμη και όταν κάνει μπάνιο). Τοποθετείται, δε, στο συγκεκριμένο σημείο του σώματος για λόγους που σχετίζονται με την αποφυγή του στιγματισμού του παραβάτη.

ελέγχου της εταιρείας, δίνοντας, παράλληλα, τη δυνατότητα εντοπισμού της θέσης του ατόμου μέσω σήματος δορυφόρου (GPS) και κινητής τηλεφωνίας (GSM)¹⁵⁶³.

Το ελληνικό σύστημα ηλεκτρονικής επιτήρησης λειτουργεί συνδυαστικά και με τους δύο τρόπους όπως εξειδικεύτηκαν θεωρητικά προηγουμένως: τον *ενεργητικό* και της *δορυφορικής ανίχνευσης*. Όπως αναλυτικά περιέγραψε ο εκπρόσωπος της ανάδοχης εταιρείας, σε περίπτωση που ο επιτηρούμενος παραμείνει στην οικία του τότε το σήμα στέλνεται κάθε δύο λεπτά διαμέσου της ΚΜ στο Κέντρο Ελέγχου (ΚΕ) της εταιρείας. Σε περίπτωση που ο επιτηρούμενος εξέλθει της οικίας του πρέπει να έχουν οριστεί από τις αρμόδιες Αρχές, όπως προβλέπει ο νόμος οι διευθύνσεις που του επιτρέπεται να επισκέπτεται, καθώς και η διαδρομή που πρόκειται να ακολουθήσει κάθε φορά¹⁵⁶⁴. Το σήμα τότε στέλνεται δορυφορικά κάθε ένα λεπτό της ώρας, μέσω του συστήματος γεωεντοπισμού (GPS) και των ραδιοκυμάτων της κινητής τηλεφωνίας (GSM) από τη συσκευή που είναι τοποθετημένη στο σώμα του επιτηρούμενου. Πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο και αρκετά εξελιγμένο τεχνολογικά σύστημα ηλεκτρονικής επιτήρησης (εφάμιλλο με εκείνα που εφαρμόζονται στο εξωτερικό, αν όχι πιο προηγμένο), εφοδιασμένο με λογισμικό που του επιτρέπει να πιάνει σήμα σχεδόν παντού (εκεί όπου υπάρχει δίκτυο κινητής τηλεφωνίας). Αν υπάρξει κάποια μορφή παραβίασης και διακοπεί η περιοδική λήψη σημάτων που προαναφέρθηκε, τότε στέλνεται ειδοποίηση (alert) στο ΚΕ και ακολουθεί τηλεφωνική επικοινωνία του υπαλλήλου της εταιρείας με τον επιτηρούμενο, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν πρόκειται για θελημένη παραβίαση ή τεχνική δυσλειτουργία (π.χ. αδυναμία λήψης σήματος). Όταν βεβαιωθεί ότι πρόκειται για ηθελημένη παραβίαση, τότε εντοπίζεται το τελευταίο γεωγραφικό στίγμα του επιτηρούμενου και ειδοποιείται η δημόσια αστυνομία για την ανεύρεση και σύλληψή του. Το λουράκι του 'βραχιολιού' που τοποθετείται στο σώμα του επιτηρούμενου διαπερνάται περιμετρικά

¹⁵⁶³ Απαραίτητη προϋπόθεση για να τεθεί κάποιος υπό ηλεκτρονική επιτήρηση στη χώρα μας είναι να διαθέτει μόνιμη κατοικία, επίγεια τηλεφωνική γραμμή, σύνδεση στο διαδίκτυο, καθώς και σήμα κινητής τηλεφωνίας.

¹⁵⁶⁴ Η εταιρεία θα γνωρίζει επ' ακριβώς τη διαδρομή που θα ακολουθήσει ο παραβάτης σε περίπτωση που εξέλθει από την οικία του, κάνοντας ένα είδος *ηλεκτρονικής χαρτογράφησης* της γεωγραφικής του πορείας.

από μία οπτική ίνα, οπότε σε περίπτωση που κοπεί για οποιοδήποτε λόγο στέλνεται στο ΚΕ 'καίρια' ειδοποίηση (major alert)¹⁵⁶⁵.

Σύμφωνα με τον σχεδιασμό του υπουργείου Δικαιοσύνης, στη νέα μορφή έκτισης της ποινής μπορούσαν να ενταχθούν για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα έως 250 κρατούμενοι (ά. 7, ΠΔ 62/2014). Από το πρόγραμμα αποκλείονται αυστηρά όσοι εκτίουν ποινή ισόβιας κάθειρξης. Το κόστος για την τοποθέτηση και λειτουργία του τεχνολογικού εξοπλισμού έχει υπολογισθεί ότι δεν ξεπερνά το ποσό των 10 ευρώ ημερησίως και βαρύνει τον κατηγορούμενο, εκτός εάν εξαιρεθεί από αυτό λόγω τεκμηριωμένης οικονομικής αδυναμίας, οπότε τα έξοδα θα καταβάλλονται από το Ελληνικό Δημόσιο (ά. 283Α παρ. 3-4 ΚΠΔ και ά. 6, ΠΔ 62/2014).

Συγκεκριμένα, το ηλεκτρονικό βραχιόλι επρόκειτο να εφαρμοστεί σε:

- έως 100 υπόδικους για διάπραξη εγκλημάτων η ανάκριση των οποίων υπάγεται στην αρμοδιότητα του Πρωτοδικείου Αθηνών και δηλώνουν μόνιμοι κάτοικοι της Περιφερειακής Ενότητας Αττικής (σε αυτούς επρόκειτο να εφαρμοστεί σύστημα παρακολούθησης της παραμονής τους στην κατοικία τους),

- έως 50 κρατούμενους που έχουν καταδικαστεί σε ποινή πρόσκαιρης κάθειρξης την οποία εκτίουν στα Καταστήματα Κράτησης Διαβατών Θεσσαλονίκης, Νιγρίτας Σερρών, Τρικάλων, Κομοτηνής και Γρεβενών και δηλώνουν μόνιμοι κάτοικοι της Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης (σε αυτούς επρόκειτο να εφαρμοστεί σύστημα παρακολούθησης της παραμονής τους τόσο μέσα στην κατοικία τους, όσο κι έξω από αυτήν),

- έως 50 κρατούμενους που έχουν καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή την οποία εκτίουν στο Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Αυλώνα και δηλώνουν μόνιμη κατοικία στην Περιφερειακή Ενότητα Αττικής (σε αυτούς επρόκειτο να εφαρμοστεί σύστημα παρακολούθησης της παραμονής τους τόσο μέσα στην κατοικία τους, όσο κι έξω από αυτήν), και τέλος,

- έως 50 υπόδικους για εγκλήματα που επισύρουν ποινή πρόσκαιρης κάθειρξης ή κατάδικους που έχουν καταδικαστεί σε ποινή πρόσκαιρης κάθειρξης και κρατούνται

¹⁵⁶⁵ Μέχρι στιγμής δεν έχει υπάρξει κάποια πραγματική παραβίαση από μέρους των κρατουμένων, όπως μας ανέφερε ο εκπρόσωπος της ανάδοχης εταιρείας, παρά μόνο περιστασιακές διακοπές στη λήψη των σημάτων (δηλ. δυσλειτουργίες του συστήματος τεχνικής φύσεως).

νοσηλευόμενοι στο νοσοκομείο των Φυλακών Κορυδαλλού και δηλώνουν μόνιμη κατοικία στην Περιφερειακή Ενότητα Αττικής (σε αυτούς επρόκειτο να εφαρμοστεί σύστημα παρακολούθησης της παραμονής τους στην κατοικία τους).

Ωστόσο, στην εν λόγω ποινική κύρωση είχαν υπαχθεί έως και τον Οκτώβριο 2015 μόνο δύο παραβάτες, ενώ μέχρι τον Νοέμβριο 2016 άλλοι επτά. Η ηλεκτρονική επιτήρηση επιβλήθηκε ως όρος της πρόωρης απόλυσης και στη θέση της προσωρινής κράτησης (το πιθανότερο διότι οι κατηγορούμενοι κρίθηκαν ύποπτοι φυγής ή/και τέλεσης νέων αδικημάτων) μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσής τους. Μία μάλιστα υπόδικη παραβίασε τους όρους και εξαφανίστηκε κόβοντας το ηλεκτρονικό βραχιόλι (Νοέμβριος 2016). Σύμφωνα με τον εκπρόσωπο της ιδιωτικής εταιρείας παροχής ασφάλειας που έχει αναλάβει τη δοκιμαστική εφαρμογή του μέτρου, ένας από τους λόγους καθυστέρησης της πλήρους υλοποίησης του πιλοτικού προγράμματος ηλεκτρονικής επιτήρησης στην Ελλάδα εικάζεται ότι είναι η γραφειοκρατία των επιμέρους Εισαγγελιών (οι οποίες διατάσσουν εν τέλει την επιβολή του μέτρου), καθώς και η καχυποψία με την οποία έχουν αποδεχθεί το μέτρο οι κατά τόπον δικηγορικοί σύλλογοι, ώστε να παρωθήσουν τους πελάτες τους να υπαχθούν σε αυτό.

Αυτό που μένει να δούμε, είναι κατά πόσο αυτή η *σωφρονιστική ‘καινοτομία’* θα γίνει αποδεκτή από τους άμεσα ενδιαφερόμενους και στη συνέχεια εάν θα επιτύχει τους πραγματικούς στόχους για τους οποίους επινοήθηκε, που είναι τόσο η αποσυμφόρηση των ελληνικών φυλακών και η μείωση του κόστους διαμονής σε αυτές, όσο και η εκτέλεση εναλλακτικών ποινών εγκλεισμού σε καθεστώς ‘ημι-ελευθερίας’, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τον κρατούμενο (όπως ομαλή συνέχιση της εκπαιδευτικής, οικογενειακής ή/και κοινωνικής του ζωής), αλλά και το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Σε κάθε περίπτωση, η όποια αποτίμηση του οφέλους του συγκεκριμένου μέτρου θα πρέπει να γίνεται με γνώμονα και κατ’ αναλογία προς τους πιθανούς περιορισμούς των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κρατουμένων, αλλά κι εκείνων που συμβιώνουν με αυτούς¹⁵⁶⁶.

¹⁵⁶⁶ Μπακιρλή 2015: 1370.

3.6. Συνόψιση. Είναι εφικτή η ισορροπία ανάμεσα στην ελευθερία και την ασφάλεια;

Στις σύγχρονες κοινωνίες η χρησιμοποιούμενη τεχνολογία εξυπηρετεί την **ηλεκτρονική** και **εξ αποστάσεως διακυβέρνηση** (e-governance at a distance) στον τομέα της ασφάλειας και του ελέγχου του εγκλήματος¹⁵⁶⁷. Για τον Lyon (2007) η επιτήρηση της καθημερινής ζωής (των πολιτών) που ασκείται με ηλεκτρονικά μέσα αποτελεί έναν σημαντικό τρόπο διοίκησης των *‘κοινωνιών της πληροφορίας’*, στις οποίες η σωματική οντότητα του υποκειμένου *‘εξαφανίζεται’*, μιας και το ίδιο καθίσταται ένα αριθμητικό δεδομένο σε κάποια αρχειακή βάση¹⁵⁶⁸.

Δεν θα μπορούσαμε να παραβλέψουμε το γεγονός, πως οι τεχνολογίες του ελέγχου που περιγράφηκαν στο τελευταίο (τρίτο) κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους της διατριβής, έχουν κάποια σημαντικά **πλεονεκτήματα**, όπως το ότι: α) η βιντεοεπιτήρηση δρα αποτρεπτικά στο έγκλημα κάτω από ορισμένες συνθήκες, γεγονός που ενισχύει τη δημόσια ασφάλεια, β) οι βιομετρικοί έλεγχοι, οι έξυπνες κάρτες και η σύνδεσή τους με βάσεις δεδομένων επιτυγχάνουν τον τάχιστο και με ακρίβεια, σε πολλές περιπτώσεις, προσδιορισμό της ταυτότητας και εντοπισμό των υπόπτων εγκληματικών πράξεων, γ) η ανάλυση βιολογικού υλικού διασφαλίζει την εύρεση αδιάσειστων τεκμηρίων ενοχής ή αθωότητας των κατηγορουμένων, και τέλος, δ) η ηλεκτρονική επιτήρηση σε καθεστώς ελευθερίας επιτυγχάνει την αποφυγή από την πλευρά των κρατουμένων των αρνητικών συνεπειών του εγκλεισμού.

Από την άλλη πλευρά, η χρήση των νέων τεχνολογιών στο πεδίο της ασφάλειας και του κοινωνικού ελέγχου μας έφερε τα τελευταία χρόνια ενώπιον μιας **εξουσιαστικής επιτήρησης**, η οποία τείνει να εγκαθιδρυθεί σε ολόκληρο τον κοινωνικό χώρο¹⁵⁶⁹. Η ικανότητα του σύγχρονου κράτους να συλλέγει τάχιστα προσωπικές πληροφορίες συχνά δίχως τη συναίνεση και με πλήρη άγνοια του ατόμου¹⁵⁷⁰, για λόγους που σχετίζονται με την εγκληματικότητα, την τάξη και την ασφάλεια, φαίνεται να

¹⁵⁶⁷ Παπαθεοδώρου 2009: 22. Βλέπε, επίσης, Webster 2004: 230-250, McCahill 2008: 199-219.

¹⁵⁶⁸ Lyon 2002: 242, 244 και του ιδίου 2007δ: 136, 138.

¹⁵⁶⁹ Παπαθεοδώρου 2011: 1453-1454.

¹⁵⁷⁰ Early 1993: 803.

εισχωρεί βαθύτερα στην κοινωνική δομή¹⁵⁷¹ (όπως είναι για παράδειγμα σε ποικίλες εμπορικές και διοικητικές συναλλαγές). Οι *‘νέες τεχνικές κοινωνικού ελέγχου’* σύμφωνα με τον Herbert Marcuse (1970) ο οποίος ανήκει στους πρώτους που τις διείδαν, είναι περισσότερο συγκαλυμμένες και λιγότερο ορατές¹⁵⁷², γεγονός που τις καθιστά λιγότερο απειλητικές στη συνείδηση του σύγχρονου ανθρώπου ως προς την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και την εξέλιξη της ιδιωτικής του ζωής. Πρόκειται στην ουσία *«για την κατάργηση του παραδοσιακού κοινωνικού συμβολαίου και την υπαγωγή της ίδιας της δημοκρατίας σε ‘επιτήρηση’»*¹⁵⁷³. Το ζήτημα που τίθεται στο σημείο αυτό είναι εάν καθίσταται εφικτή μία *ισορροπία* ανάμεσα στην ποινική προστασία των εννόμων αγαθών και την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων των πολιτών απέναντι σε ενδεχόμενες καταχρήσεις ή αν η σχέση μεταξύ των δύο είναι από τη φύση της συγκρουσιακή¹⁵⁷⁴.

Το διακύβευμα μεταξύ *ελευθερίας* και *ασφάλειας* απορρέει σήμερα από την ανάγκη κατοχύρωσης της ασφάλειας μέσα σε συνθήκες ελευθερίας, καθώς κάθε άλλη προοπτική δοκιμάζει τις αντοχές μιας αληθινά δημοκρατικής κοινωνίας¹⁵⁷⁵. Η επιδίωξη της μέγιστης δυνατής ασφάλειας, σύμφωνα με τον Μανωλεδάκη (2002, 2004), δεν μπορεί παρά να θίξει ένα μέρος από την ελευθερία μας. Μία φιλελεύθερη κοινωνία αφήνει έως ένα σημείο ευάλωτους τους πολίτες της σε προσβολές των ατομικών και των κοινών έννομων αγαθών τους. Από την άλλη μεριά, μία απόλυτα ασφαλής κοινωνία αλλοιώνει τον φιλελεύθερο χαρακτήρα της και τείνει προς τον αυταρχισμό. Φαίνεται λοιπόν πως ό,τι προστίθεται στην ασφάλεια, αφαιρείται από την ελευθερία¹⁵⁷⁶. Ή αλλιώς η επιδίωξη για περισσότερη ασφάλεια μπορεί να δημιουργήσει περισσότερη *‘ανασφάλεια’* (δικαιωμάτων)¹⁵⁷⁷. Ο Eric Hobsbawm (2007) μάλιστα αμφισβητεί ότι η αύξηση των τεχνολογικών μέσων επιτήρησης

¹⁵⁷¹ Χάϊδου 2003: 98.

¹⁵⁷² Cohen 1985: 38.

¹⁵⁷³ Παπαθεοδώρου 2009: 153.

¹⁵⁷⁴ Παρασκευόπουλος 2011: 15.

¹⁵⁷⁵ Παπαθεοδώρου 2011: 1458.

¹⁵⁷⁶ Μανωλεδάκης 2002: 189 και του ίδιου 2004: 23.

¹⁵⁷⁷ Bigo 2006: 40.

έκαναν αποτελεσματικότερα το κράτος και τον νόμο, και τονίζει ότι τελικά έκαναν τους πολίτες λιγότερο ελεύθερους¹⁵⁷⁸.

Για τον Νέστωρα Κουράκη (2006) σε ιδεατές κοινωνίες οι έννοιες (συλλογική) ελευθερία και (δημόσια) ασφάλεια συμπλέουν και η μία ενισχύει το περιεχόμενο της άλλης, τα δε μεταξύ τους όρια έχουν χαρακτήρα στατικό, προκαθορισμένο και ισόρροπο. Αντίθετα, στις σύγχρονες κοινωνίες τα όρια αυτά έχουν δυναμικό, αντιθετικό χαρακτήρα και παραλλάσσουν αναλόγως των εκάστοτε συνθηκών. *«Θα πρέπει επομένως», σύμφωνα με τον συγγραφέα, «η ασφάλεια να ξαναγίνει περιεχόμενο της ελευθερίας και ακραίο όριό της και όχι να αποτελεί άλλοθι για φαλκίδευση των δικαιωμάτων του ανθρώπου»*¹⁵⁷⁹.

Παρόμοια, για τον Κώστα Χρυσόγονο (2006), το θεμελιώδες δικαίωμα στην ασφάλεια συνιστά τη συνταγματικά κατοχυρωμένη υποχρέωση της πολιτείας να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία των πολιτών από κινδύνους/απειλές, οι οποίες στρέφονται κατά καίριων έννομων αγαθών τους. Για τον συγγραφέα, το δικαίωμα στην ασφάλεια δε συνιστά 'υπερδικαίωμα', το οποίο θα μπορούσε να παραμερίσει άλλα συνταγματικά δικαιώματα σε περίπτωση σύγκρουσης με αυτά. *«Για το συνταγματικό κράτος δε θα πρέπει να υφίσταται θέμα επιλογής ή/και διλήμματος μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας. Η καταστρατήγηση της ελευθερίας προς όφελος της ασφάλειας, ισοδυναμεί με αναχώρηση του συνταγματικού κράτους προς την κατεύθυνση του αυταρχισμού. Το ζητούμενο άρα είναι η επίτευξη της ασφάλειας όχι σε βάρος της ελευθερίας, αλλά μέσα στο πλαίσιο της ελευθερίας»*¹⁵⁸⁰.

Εν κατακλείδι, μερικά από τα ηθικά, κοινωνικά και συνταγματικά *αντίβαρα* που πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, όσον αφορά τη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας είναι: α) οι εγγυήσεις για την επιτήρηση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς όσον αφορά τους όρους και τα αδικήματα, β) οι περιορισμοί στη συλλογή, φύλαξη, επεξεργασία και πρόσβαση των στοιχείων, και τέλος, γ) η διασφάλιση της χρήσης

¹⁵⁷⁸ Hobsbawm 2007: 51.

¹⁵⁷⁹ Κουράκης 2006: 1222, 1226.

¹⁵⁸⁰ Βλ. Χρυσόγονο 2006: 1209-1223.

των πληροφοριών που προκύπτουν από κάθε είδους παρακολούθηση, με βάση τον σεβασμό της αξιοπρέπειας και προσωπικότητας του ατόμου και των θεμελιωδών του ελευθεριών. Παρά τις όποιες προκλήσεις, τα **δικαιώματα του ανθρώπου** θα πρέπει να λειτουργούν ταυτόχρονα ως όριο, αλλά και ως αφετηρία στη διαμόρφωση μιας επιτυχούς αντεγκληματικής πολιτικής.

ΜΕΡΟΣ Β': ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. «Η ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ, ΤΗΝ ΕΞΙΧΝΙΑΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΤΩΝ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

4.1. Εισαγωγή

Στο δεύτερο μέρος της διατριβής, το οποίο είναι το **Ερευνητικό**, επιχειρήθηκε η εμπειρική αποτύπωση της ελληνικής πραγματικότητας, όσον αφορά τη χρήση της τεχνολογίας στον έλεγχο του εγκλήματος. Για τον λόγο αυτό η ερευνήτρια ήρθε σε προσωπική επικοινωνία με εκπροσώπους των κύριων φορέων (επίσημων και ανεπίσημων), οι οποίοι εμπλέκονται με οποιονδήποτε τρόπο στην άσκηση της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής στη χώρα μας, απ' όπου κατάφερε και άντλησε σημαντικές πληροφορίες για την εν λόγω θεματική. Κατά συνέπεια, πρόθεσή μας ήταν οι φορείς που θα αποτελούσαν το δείγμα της έρευνάς μας να είναι αντιπροσωπευτικοί, ούτως ώστε να καλυφθεί όσο το δυνατόν περισσότερο το φάσμα της χρησιμοποιούμενης τεχνολογίας στην **πρόληψη** του εγκληματικού φαινομένου και τη μείωση της ανασφάλειας, στη **δίωξη κι εξιχνίαση** των αδικημάτων και στο **σωφρονιστικό πεδίο**, ενώ δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε τη διερεύνηση της κατάστασης των **ανθρωπίνων δικαιωμάτων**.

Να σημειωθεί, ότι βασικό κριτήριο για την επιλογή των φορέων του δείγματος αποτέλεσε, τα μέσα και οι τεχνικές ασφαλείας που έχουν στη διάθεσή τους να στοχεύουν στη **‘μαζική επιτήρηση’** του πληθυσμού (κυρίως όσον αφορά την πρόληψη του εγκληματικού φαινομένου) και όχι σε μεμονωμένους δράστες και κατηγορίες αδικημάτων. Για τον λόγο αυτό, δεν αφορά την παρούσα έρευνα η αποτύπωση της τεχνολογίας που χρησιμοποιείται για την αποτροπή και πάταξη συγκεκριμένων εγκληματικών δραστηριοτήτων, όπως είναι η παράνομη μετανάστευση, η μεταφορά παράνομων φορτίων, άλλες μορφές οργανωμένου εγκλήματος, κ.ο.κ.. Κατ' αυτόν τον τρόπο, κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριλάβουμε στο δείγμα μας κάποιους αρμόδιους φορείς και ειδικούς σε θέματα της τεχνικής εποπτείας (δημόσιους και ιδιωτικούς), καθώς και εκπροσώπους κοινοτικών φορέων, οι οποίοι συμβάλλουν (με ή χωρίς τη χρήση της τεχνολογίας) στην παραγωγή της δημόσιας

ασφάλειας, μέσα στο πλέγμα της *σύγχρονης διακυβέρνησης*, έτσι όπως προσεγγίσθηκε στο θεωρητικό μέρος της εργασίας.

Η έρευνα που εκπονήθηκε είναι καταγραφική και πραγματοποιήθηκε τμηματικά από τον Νοέμβριο του 2014 έως και τον Ιανουάριο του 2016. Πιο κάτω παρατίθενται όλες οι λεπτομέρειες της έρευνας (μεθοδολογία, δυσκολίες, δείγμα), καθώς και η εξαγωγή των βασικών της συμπερασμάτων.

4.2. Μεθοδολογία έρευνας

Πριν από κάθε συνάντηση προηγούνταν τηλεφωνική επικοινωνία της ερευνήτριας με τον εκάστοτε φορέα, ενώ στη συνέχεια αποστέλλοταν ηλεκτρονικά από την ίδια *‘αίτημα για συνέντευξη’*, το οποίο περιελάμβανε πληροφορίες σχετικά με το αντικείμενο και τον σκοπό της έρευνας. Στο εν λόγω αίτημα αναφερόταν ρητά ότι τα στοιχεία που θα προέκυπταν από την κατ’ ιδίαν συνάντηση της γράφουσας με τον/την εκπρόσωπο του εκάστοτε φορέα, δεν θα χρησιμοποιούνταν γι’ άλλους σκοπούς πλην της έρευνας και ότι ο εκπρόσωπος του φορέα θα παρέμενε ανώνυμος (βλ. Υπόμνημα Α’ στο Παράρτημα της διατριβής). Παράλληλα με το αίτημα, αποστέλλοταν *συνοδευτική επιστολή* την οποία είχε επιμεληθεί και συντάξει η επιβλέπουσα καθηγήτρια της διατριβής.

Αξίζει να τονισθεί, ότι πριν από κάθε συνάντηση η ερευνήτρια έκανε μία σχετική προετοιμασία, λαμβάνοντας πληροφορίες γύρω από τον εκάστοτε φορέα (κυρίως μέσα από την επίσημη ιστοσελίδα του που ήταν αναρτημένη στο διαδίκτυο), καθώς επίσης, ανέτρεχε στις σχετικές θεωρητικές ενότητες της διατριβής που είχαν ήδη αναλυθεί βιβλιογραφικά. Με τον τρόπο αυτό, μπορούσε να τεθεί το κατάλληλο πλαίσιο συζήτησης κάθε φορά, προσαρμόζοντας τις θεωρητικές επισημάνσεις της διατριβής στο ‘προφίλ’ του εξεταζόμενου φορέα.

Οι συναντήσεις πραγματοποιούνταν στους χώρους που έχουν την έδρα τους οι φορείς που συμμετείχαν στην έρευνα, ενώ σε πέντε περιπτώσεις επετράπη στην ερευνήτρια η *επιτόπια ξενάγηση* στα κέντρα ελέγχου όπου βρίσκονταν εγκατεστημένα όλα τα σύγχρονα συστήματα ασφαλείας. Τέλος, σε μία περίπτωση τοποθετήθηκε

ηλεκτρονικός υπολογιστής μπροστά από την ερευνήτρια, απ' όπου μπορούσε να παρακολουθεί σε *‘πραγματικό χρόνο’* (real time) όλες τις εφαρμογές των συστημάτων ασφαλείας του φορέα.

4.3. Δυσκολίες

Μία από τις βασικές δυσκολίες που συναντήσαμε κατά τη διάρκεια της έρευνας, ήταν οι *καθυστερήσεις* στην ανταπόκριση (θετικής ή μη) ορισμένων φορέων να συμμετάσχουν και να δώσουν συνέντευξη. Εικάζουμε πως κάτι τέτοιο συνέβη για λόγους που σχετίζονται με τη δομή των υπηρεσιών αυτών και τα πολλαπλά φίλτρα ελέγχου, αναγκάζοντάς μας να προβούμε σε αλλεπάλληλες προσπάθειες (τηλεφωνικής ως επί το πλείστον) επικοινωνίας με τους εκάστοτε εκπροσώπους, προκειμένου να καθοριστεί η επιθυμητή συνάντηση. Σχετικά πιο άμεσες ήταν οι απαντήσεις που λάβαμε από τους φορείς του ιδιωτικού τομέα σε σχέση με εκείνους του δημοσίου. Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως το Αρχηγείο της Ελληνικής Αστυνομίας απάντησε στο αίτημα που είχαμε αποστείλει μετά από πέντε μήνες, ενώ η ανεξάρτητη διοικητική Αρχή απάντησε μετά από έξι μήνες και συνεχώς τηλεφωνικές κλήσεις από μέρους μας. Παρομοίως, το αρχικό ενημερωτικό μείλ στον συμβουλευτικό φορέα σε θέματα ασφάλειας ενός υπουργείου απεστάλη από την πλευρά μας τον Μάρτιο του 2015 και το οριστικό ραντεβού κλείστηκε επτά μήνες αργότερα, τον Οκτώβριο του ίδιου έτους.

Μία ακόμη από τις δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε, ήταν ο *περιορισμένος χρόνος* που είχαν στη διάθεσή τους ορισμένοι από τους εκπροσώπους που δέχθηκαν να μας παραχωρήσουν συνέντευξη, γεγονός το οποίο συνετέλεσε στο να πάρουμε κάποιες γενικές πληροφορίες και όχι πλήρεις απαντήσεις σε όσα θέλαμε. Να σημειωθεί, πως κάθε συνάντηση διαρκούσε κατά μέσο όρο δύο ώρες.

Ακόμη, το βασικό αντικείμενο της έρευνας που είναι η άντληση πληροφοριών αναφορικά με το ιδιαίτερο και συνάμα *‘ευαίσθητο’* ζήτημα ενίσχυσης της ασφάλειας, συνετέλεσε στο να μας αντιμετωπίσουν κάποιοι φορείς με *καχυποψία* στην αρχή, η οποία ξεπεράστηκε στην πορεία της επαφής μας μαζί τους, πλην ελάχιστων εξαιρέσεων. Για παράδειγμα, ο συντονιστής ασφαλείας του ομίλου συγκροτημάτων

κινηματογράφων ήταν δύσπιστος και ‘φειδωλός’ στην παροχή πληροφοριών καθ’ όλη τη διάρκεια της συνέντευξης και συχνά με προέτρεπε να μην κρατώ σημειώσεις. Ομοίως, καχύποπτος κι επιφυλακτικός στην παροχή πληροφοριών ήταν και ο υπεύθυνος ασφαλείας της Ποδοσφαιρικής Ανώνυμης Εταιρείας που συμμετείχε στην έρευνα.

Γενικά, οι εκπρόσωποι των φορέων ήταν διστακτικοί στο να συμμετάσχουν σε *έρευνα* και να δώσουν *συνέντευξη*, γεγονός που μας ανάγκασε να αποσύρουμε τον τίτλο «*Αίτημα για διεξαγωγή έρευνας/συνέντευξης*» στα μηνύματα του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που στέλνονταν και να τον αντικαταστήσουμε με τον τίτλο «*Αίτημα για διενέργεια επαφής/συνάντησης*». Παρ’ όλα αυτά, ορισμένοι από τους φορείς με τους οποίους ήρθαμε σε επαφή αρνήθηκαν τη συνεργασία.

4.4. Δείγμα

Επιδιώξαμε ώστε το δείγμα της έρευνας να είναι *αντιπροσωπευτικό*. Οι φορείς που εξετάστηκαν είναι:

1. Η χρήση της τεχνολογίας στην πρόληψη του εγκλήματος

α) Ιδιωτικές εταιρείες παροχής υπηρεσιών ασφάλειας και συνδικαλιστές του κλάδου: συναντηθήκαμε με εκπροσώπους (οι οποίοι έχουν την ιδιότητα του τεχνικού διευθυντή, διευθυντή ασφάλειας):

1. τριών μεγάλων ιδιωτικών εταιρειών παροχής υπηρεσιών και προϊόντων ασφάλειας της χώρας μας (οι δύο εκ των οποίων είναι πολυεθνικές και η μία αμιγώς ελληνική).

Ωστόσο, δεν είχαμε λάβει καμία απάντηση μέχρι και τον Απρίλιο του 2016 (το αρχικό αίτημα είχε αποσταλεί από τον Νοέμβριο του 2014, ενώ στη συνέχεια ακολούθησαν και άλλες προσπάθειες επικοινωνίας από μέρους μας):

2. από δύο συνδικαλιστικά όργανα του κλάδου.

β) Δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις/υπηρεσίες: απευθυνθήκαμε συνολικά σε 21 επιχειρήσεις/υπηρεσίες εκ των οποίων οι 10 είναι δημόσιες και οι 11 ιδιωτικές. Από αυτές οι 12 δέχθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, εκ των οποίων οι πέντε είναι δημόσιες και οι επτά ιδιωτικές. Συγκεκριμένα, συναντηθήκαμε με εκπροσώπους (οι οποίοι έχουν την ιδιότητα του υπεύθυνου/διευθυντή/συντονιστή/ειδικού συμβούλου ασφάλειας):

1. μίας Δημόσιας Επιχείρησης Μέσων Μαζικής Μεταφοράς (ΔΕΚΟ),
2. ενός ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος (ΝΠΔΔ),
3. ενός νοσοκομείου κρατουμένων (ΝΠΔΔ) (πραγματοποιήθηκε επιτόπια ξενάγηση στο κέντρο ελέγχου του νοσοκομείου από τον αναπληρωτή διευθυντή),
4. ενός δικαστηρίου (ΝΠΔΔ),
5. ενός συμβουλευτικού φορέα σε θέματα ασφάλειας ενός υπουργείου (ΝΠΙΔ),
6. ενός ιδιωτικού ομίλου τραπεζών (ΝΠΙΔ),
7. ενός αεροδρομίου (Ανώνυμη Εταιρεία/ΝΠΙΔ),
8. μίας μεγάλης εμπορικής επιχείρησης λιανικής πώλησης (Ανώνυμη Εταιρεία) (πραγματοποιήθηκε επιτόπια ξενάγηση στο κέντρο ελέγχου κάποιου από τα καταστήματα της εμπορικής επιχείρησης λιανικής πώλησης από τον διευθυντή υγιεινής και ασφάλειας της επιχείρησης, καθώς και τον υπεύθυνο ασφαλείας του συγκεκριμένου καταστήματος),
9. μίας μεγάλης Ποδοσφαιρικής Ανώνυμης Εταιρείας (ΠΑΕ),
10. ενός εμπορικού κέντρου και πολυχώρου αναψυχής στην πρωτεύουσα (πραγματοποιήθηκε επιτόπια ξενάγηση στο κέντρο ελέγχου της επιχείρησης από τον αρχιφύλακα-υπάλληλο ιδιωτικής εταιρείας σερβιτούρι),
11. ενός ομίλου συγκροτημάτων κινηματογράφων στην Αττική, και τέλος,
12. ενός θεματικού ψυχαγωγικού πάρκου στην Αττική (Ανώνυμη Εταιρεία).

Το αίτημά μας για συμμετοχή στην έρευνα απέρριψαν εννιά επιχειρήσεις/υπηρεσίες εκ των οποίων οι πέντε είναι δημόσιες και οι τέσσερις ιδιωτικές. Συγκεκριμένα δεχθήκαμε αρνητική απάντηση από:

1. πέντε πρεσβείες ξένων χωρών στην Αθήνα λόγω του ότι «οι πληροφορίες γύρω από την ασφάλεια είναι απόρρητες»,
2. μία ιδιωτική επιχείρηση (Ανώνυμη Εταιρεία) που είναι υπεύθυνη για τη διαχείριση της κυκλοφορίας ενός μεγάλου οδικού δικτύου της Αττικής, λόγω του ότι *‘αδυνατούν να παράσχουν οποιαδήποτε πληροφορία, επειδή η συνολική ασφάλεια της εταιρείας έχει αναληφθεί από ιδιωτική εταιρεία παροχής ασφάλειας’* στην οποία και μας παρέπεμψαν,
3. μία πολυεθνική ιδιωτική εμπορική επιχείρηση λιανικής πώλησης *‘λόγω της πολιτικής της εταιρείας, η οποία δεν καθιστά εφικτή τη συμμετοχή σε έρευνες’*,
4. ένα εμπορικό κέντρο και πολυχώρο αναψυχής (το οποίο διαθέτει και συγκρότημα κινηματογράφων) στην Αττική με τη δικαιολογία ότι *«οι πληροφορίες που ζητάτε αποτελούν προϊόν της τεχνογνωσίας της εταιρίας μας, είναι διαβαθμισμένες και για λόγους ασφαλείας δεν επιτρέπεται να μοιραστούν με οποιονδήποτε. Ως εκ τούτου, δεν είμαστε σε θέση να σας παρέχουμε καμία πληροφορία σχετικά»*, και τέλος,
5. ένα από τα μεγαλύτερα ιδιωτικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στην Ελλάδα (ΝΠΙΔ) *‘λόγω απόρρητων πληροφοριών γύρω από την πολιτική ασφαλείας της τράπεζας’*.

γ) Φυλασσόμενες κοινότητες (‘ιδιωτική περιουσία μαζικής χρήσης’): επαφή με ένα μέλος της διαχειριστικής επιτροπής ενός πρότυπου οικιστικού συγκροτήματος στην Αττική (πραγματοποιήθηκε επιτόπια ξενάγηση στους χώρους και το κέντρο ελέγχου της φυλασσόμενης κοινότητας από το μέλος της διαχειριστικής επιτροπής).

δ) Καθημερινή ζωή: επαφή με τον ιδιοκτήτη εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών.

ε) Κοινοτικές μορφές πρόληψης: επαφή με έναν πρώην προϊστάμενο της Διεύθυνσης Δημοτικής Αστυνομίας της Αττικής.

2. Η χρήση της τεχνολογίας για τη δίωξη κι εξιγνίαση των αδικημάτων

Ελληνική Αστυνομία: απευθυνθήκαμε συνολικά σε έξι υπηρεσίες, εκ των οποίων οι τρεις απάντησαν θετικά στο αίτημά μας και οι υπόλοιπες τρεις αρνητικά. Συγκεκριμένα, μετά από άδεια που λάβαμε από το Αρχηγείο της ΕΛΑΣ, πραγματοποιήθηκαν επαφές με εκπροσώπους:

1. της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών (ΔΕΕ),
2. της Διεύθυνσης Πληροφορικής, και
3. της Διεύθυνσης Προστασίας Συνόρων (Κέντρο Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Συνόρων και Μετανάστευσης).

Αντιθέτως, λάβαμε αρνητική απάντηση για επίσκεψη:

1. στη Διεύθυνση της Τροχαίας και στο Θάλαμο Επιχειρήσεων, Παρακολούθησης και Ελέγχου Κυκλοφορίας στη ΓΑΔΑ,
2. στη Διεύθυνση Διεθνούς Αστυνομικής Συνεργασίας (ΔΔΑΣ), και τέλος,
3. στη Διεύθυνση Αντιμετώπισης Ειδικών Εγκλημάτων Βίας (ΔΑΕΕΒ).

3. Η χρήση της τεχνολογίας στο σωφρονιστικό πεδίο

Καταστήματα κράτησης: απευθυνθήκαμε σε δύο σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας, εκ των οποίων το ένα αποδέχθηκε το αίτημά μας, ενώ το άλλο αρνήθηκε τη συμμετοχή του στην έρευνα. Συγκεκριμένα, συναντηθήκαμε με τον Διευθυντή και τον Αρχιφύλακα:

1. ενός από τα πιο καινούρια κι εξελιγμένα (τεχνολογικά) σωφρονιστικά καταστήματα της Ελλάδας, το οποίο βρίσκεται εκτός Αττικής (πραγματοποιήθηκε επιτόπια ξενάγηση στο κέντρο ελέγχου της φυλακής από τον αρχιφύλακα).

Λάβαμε αρνητική απάντηση για συνάντηση με τον εκπρόσωπο:

2. ενός από τα μεγαλύτερα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας μας λόγω «δυσκολίας στη δημοσιοποίηση στοιχείων που έχουν να κάνουν με τα μέτρα ασφαλείας μίας τόσο μεγάλης φυλακής».

Επίσης, ήρθαμε σε επαφή με τον εκπρόσωπο της ιδιωτικής εταιρείας παροχής ασφάλειας που έχει αναλάβει την εφαρμογή του μέτρου της **‘κατ’ οίκον ηλεκτρονικής επιτήρησης’**, προκειμένου να μας πληροφορήσει σχετικά με την πορεία του ελληνικού πιλοτικού προγράμματος.

4. Η επιρροή της τεχνολογίας στα ανθρώπινα δικαιώματα

Ανεξάρτητες Αρχές: επικοινωνήσαμε με εκπροσώπους δύο Ανεξάρτητων Διοικητικών Αρχών:

Η μία απάντησε αρνητικά:

1. *«λόγω διαφορετικού αντικειμένου ενασχόλησης, μιας και δεν έχει ποτέ ασχοληθεί με ζητήματα που προκύπτουν από την επιτηρητική τεχνολογία».*

4.5. Ερωτηματολόγιο

Η συζήτηση δεν γινόταν επί τη βάσει ενός αυστηρά δομημένου ερωτηματολογίου, αλλά περιστρεφόταν γύρω από κάποιους **βασικούς άξονες**, οι οποίοι προσαρμόζονταν στον εκάστοτε φορέα και είναι οι εξής:

1) άντληση **γενικών πληροφοριών** γύρω από το ‘προφίλ’ του φορέα/υπηρεσίας, όπως νομικό και ιδιοκτησιακό καθεστώς, χρονολογία έναρξης της λειτουργίας, αντικείμενο εργασίας, αριθμός απασχολούμενων, διοικητική δομή, έκταση/τοποθεσία, ετήσιος κύκλος εργασιών, κ.ά.,

2) περιγραφή της **πολιτικής ασφαλείας** που υιοθετείται. Ποιά είναι τα μέτρα που λαμβάνονται για την επίτευξη της ασφάλειας και σε ποιά από αυτά γίνεται χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας. Περιγραφή της λειτουργίας των ‘νέων’ τεχνολογικών εργαλείων (π.χ. κλειστά κυκλώματα επιτήρησης, βάσεις δεδομένων, ‘έξυπνες’ κάρτες, βιομετρικές εφαρμογές, ανάλυση γενετικού υλικού, άλλα). Ποιος είναι ο στόχος της επιτήρησης κάθε φορά, δηλ. ποιες κατηγορίες αδικημάτων/παραβατών

αφορά. Πληροφορίες σχετικά με το προσωπικό που χειρίζεται την τεχνολογία ασφαλείας (π.χ. ιδιότητα, επιμόρφωση, εκπαίδευση, κ.λπ.),

3) συζήτηση γύρω από τη *χρονική συγκυρία* της ευρείας εισαγωγής και εξάπλωσης των σύγχρονων μέτρων ασφαλείας στη χώρα μας, με ιδιαίτερη έμφαση στα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ και τη διοργάνωση των ελληνικών Ολυμπιακών Αγώνων 2004,

4) συζήτηση γύρω από την πιθανή *σύμπραξη ιδιωτικών ή/και κοινοτικών φορέων* με τις επίσημες διοικητικές αρχές για την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου και ποιες περιπτώσεις αδικημάτων αφορά,

5) συζήτηση γύρω από τα *συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα* των πολιτών και την αποφυγή καταχρήσεων. Εάν είναι εφικτή η τήρηση των αρχών της αναλογικότητας και της σκοπιμότητας και σεβασμός στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο. Πιθανές αντιδράσεις πολιτών απέναντι στη χρησιμοποιούμενη επιτηρητική τεχνολογία,

6) αποτίμηση της *αποτελεσματικότητας* των τεχνικά καθοδηγούμενων μεθόδων στη σύγχρονη αντεγκληματική πολιτική,

7) άλλα *προβλήματα/ανεπάρκειες* από πρακτική χρήση/εμπειρία/νομοθετική κάλυψη.

4.6. Ερευνητικά πορίσματα

Πιο κάτω θα εκτεθούν τα αποτελέσματα της έρευνας με τρόπο που να ακολουθεί τη βασική δομή του θεωρητικού μέρους της διατριβής. Πρόθεσή μας είναι η συσχέτιση των ερευνητικών πορισμάτων με το αντίστοιχο κεφάλαιο που έχει εξειδικευτεί θεωρητικά, ούτως ώστε να επιβεβαιωθούν ή όχι οι διατυπωθείσες υποθέσεις εργασίας.

1. Σύγχρονη Διακυβέρνηση και έλεγχος του εγκλήματος

Σύμφωνα με το σύνολο σχεδόν των φορέων του δείγματος, τελευταία, παρατηρείται ολοένα και περισσότερο μία ανακατανομή ρόλων, παραλλαγή στρατηγικών και διεύρυνση των ορίων ανάμεσα στις δύο μορφές αστυνόμευσης, της ιδιωτικής και της δημόσιας. Η πρώτη ασχολείται αποκλειστικά με την πρόληψη του εγκληματικού φαινομένου και υπερτερεί σε τεχνογνωσία και υλικοτεχνικό εξοπλισμό, ενώ η δεύτερη έχει επιφορτιστεί κυρίως με την καταστολή και υπερέχει σε επίπεδο εμπειρικής γνώσης. Συγκεκριμένα, για τον διευθυντή ανθρώπινου δυναμικού μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας *«στόχος μας είναι η προδραστική/προληπτική αντιμετώπιση της μικρομεσαίας, κυρίως, εγκληματικότητας»*. Πρόκειται για **‘μικτή’/‘πλουραλιστική’/‘αμφίδρομη’ αστυνόμευση**, διαπίστωση με την οποία συμφώνησε η πλειοψηφία του δείγματος της πρώτης ομάδας (*«Επιχειρήσεις και προϊόντα ασφάλειας στην πρόληψη του εγκλήματος»*). Όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν οι εκπρόσωποι της δημόσιας επιχείρησης μέσω μιας μαζικής μεταφοράς *«η αστυνόμευση έχει γίνει αμφίδρομη και πλουραλιστική»*. Τα παραπάνω αναταποκρίνονται στις θεωρητικές επισημάνσεις μας του πρώτου κεφαλαίου.

Επιπρόσθετα, παρατηρήθηκαν **πολλαπλά σχήματα και συνδυασμοί αστυνόμευσης** σε ένα μόνο περιβάλλον όπως: πολλές και διαφορετικές ιδιωτικές εταιρείες παροχής ασφάλειας, σύμπραξη ιδιωτικών εταιρειών σεκιούριτι με τη δημόσια αστυνομία, συνύπαρξη *‘συμβολαιακού’ τύπου φύλαξης/contract security*, όταν δηλ. η φύλαξη έχει ανατεθεί από τον εκάστοτε πελάτη εξ ολοκλήρου σε ιδιωτική εταιρεία παροχής ασφάλειας, κι *‘εσωτερικής λειτουργίας’ φύλαξης/in-house security*, όταν δηλ. η φύλαξη ανατίθεται σε ιδιώτες επαγγελματίες (υπαλλήλους security) τους οποίους προσλαμβάνει απ’ ευθείας ο ίδιος ο πελάτης. Και στις δύο αυτές μορφές αναφερθήκαμε στο 1^ο κεφάλαιο (παρ. 1.5.). Συγκεκριμένα, από τους φορείς που συμμετείχαν στην έρευνα ‘συμβολαιακού’ τύπου φύλαξη έχουν το αεροδρόμιο, το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα και η φυλασσόμενη κοινότητα, φύλαξη ως ‘εσωτερική λειτουργία’ έχουν το θεματικό ψυχαγωγικό πάρκο, ο όμιλος συγκροτημάτων κινηματογράφων και η εμπορική επιχείρηση λιανικής πώλησης, ενώ και τις δύο προηγούμενες μορφές φύλαξης έχει το εμπορικό κέντρο και πολυχώρος αναψυχής, ενώ συνύπαρξη των δύο προηγούμενων μορφών φύλαξης και της δημόσιας αστυνομίας έχουν το δικαστήριο, η δημόσια επιχείρηση μέσω μιας μαζικής μεταφοράς και η Ποδοσφαιρική Ανώνυμη Εταιρεία.

Συχνά, οι δημόσιες/ιδιωτικές επιχειρήσεις διαθέτουν ξεχωριστό τμήμα και υπαλλήλους που εργάζονται στον τομέα της ασφάλειας ως ‘εσωτερικής λειτουργίας’, αφήνοντας στις εταιρείες παροχής ασφάλειας μεμονωμένες δραστηριότητες, όπως είναι το κομμάτι της ασφάλειας των χρηματοποστολών (μία τέτοια περίπτωση αποτελεί η εμπορική επιχείρηση λιανικής πώλησης του δείγματός μας). Ένας από τους βασικούς λόγους που δεν προτιμάται από τους εργοδότες η φύλαξη ‘συμβολαιακού τύπου’, είναι η αίσθηση μονιμότητας και αφοσίωσης (devotion) που λαμβάνουν από τους υπαλλήλους της φύλαξης ως ‘εσωτερικής λειτουργίας’.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει, ακόμη, το σχήμα **τριπλής φύλαξης** του εμπορικού κέντρου και πολυχώρου αναψυχής, όπου η ασφάλεια της συνολικής έκτασης, καθώς και των κοινόχρηστων χώρων που στεγάζει, είναι μέρος της Διεύθυνσης Λειτουργιών/Διαχείρισης (ως ‘εσωτερικής λειτουργίας’ δηλαδή) της εν λόγω επιχείρησης, ενώ παράλληλα, ένα μικρό κομμάτι φύλαξης έχει ανατεθεί σε ιδιωτική εταιρεία παροχής ασφάλειας. Επιπλέον, δύο από τα εμπορικά καταστήματα που λειτουργούν εντός του εμπορικού κέντρου, έχουν προσλάβει πρόσθετη ιδιωτική εταιρεία σεκιούριτι.

Ενδεικτική περίπτωση ‘**πολυεταιρικότητας**’ στην παραγωγή της δημόσιας ασφάλειας και **σύμπραξης** ανάμεσα στην ιδιωτική αστυνόμευση και τη δημόσια αστυνομία αποτελεί η φύλαξη του δικαστηρίου. Απ’ τη μια μεριά, το Τμήμα Φύλαξης Κτιρίων και Περιβάλλοντος Χώρου απασχολεί υπαλλήλους του Υπουργείου Δικαιοσύνης (ένα είδος ‘in-house security’ που προαναφέραμε), οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για τη φύλαξη της κεντρικής πύλης και της μπάρας για τη διέλευση των οχημάτων εντός του χώρου του δικαστηρίου, το άνοιγμα και το κλείσιμο των δικαστικών αιθουσών και τη γενική επόπτευση όλων των χώρων του δικαστηρίου. Από την άλλη, το Κέντρο Ελέγχου με το οποίο είναι συνδεδεμένο το κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης λειτουργεί με υπαλλήλους ιδιωτικής εταιρείας σεκιούριτι, η οποία έχει συνάψει σύμβαση παρεχόμενων υπηρεσιών με το Τμήμα Προμηθειών του δικαστηρίου (ασφάλεια ‘συμβολαιακού’ τύπου). Παράλληλα, στο δικαστήριο απασχολούνται 70-80 αστυνομικοί της ΕΛΑΣ, οι οποίοι βρίσκονται έξω από τις δικαστικές αίθουσες κατά τη διάρκεια της εκδίκασης μιας υπόθεσης, κάνουν γενικές περιπόλους στους χώρους του δικαστηρίου, συνοδεύουν κρατούμενους, κ.λπ.. Άρα, αποτυπώνεται ένα εξαιρετικά πολύπλοκο και ‘**πλουραλιστικό**’ σχήμα αστυνόμευσης σύμφωνα με τον

προϊστάμενο του τμήματος φύλαξης του δικαστηρίου, ο οποίος όπως δηλώνει χαρακτηριστικά *«εμείς έχουμε συντονιστικό ρόλο και η αστυνομία εκτελεστικό. Όντως υπάρχει σύμπραξη ιδιωτικού-δημόσιου τομέα στην παροχή της ασφάλειας. Η ιδιωτική αστυνόμευση καλύπτει τα κενά της δημόσιας. Η ‘στολή’ (εννοεί των δημόσιων αστυνομικών) έχει συμβολική αξία και είναι απαραίτητη η παρουσία της στα δικαστήρια που αποτελούν έναν ευάλωτο στόχο».*

Μια άλλη ενδιαφέρουσα περίπτωση αποτελεί η **‘κρατικοποίηση’** της ιδιωτικής αστυνόμευσης (βλ. κεφ. 1, παρ. 1.5.). Ειδικότερα, η δημόσια επιχείρηση μέσων μαζικής μεταφοράς συνάπτει συμβάσεις με τη δημόσια αστυνομία για την παροχή αστυνομικών υπαλλήλων σε κάποιους από τους σταθμούς μετεπιβίβασης του δικτύου της (συνήθως εκεί που επιδεικνύονται τα μεγαλύτερα ποσοστά εγκληματικότητας). Η όλη διαδικασία έχει ρυθμισθεί από την ελληνική νομοθεσία (δεν αναφέρουμε τον συγκεκριμένο νόμο για να μην φωτογραφηθεί ο φορέας), σύμφωνα με την οποία *«συνιστώνται τριάντα (30) θέσεις ειδικών φρουρών για τη φύλαξη των σταθμών και εγκαταστάσεων του δικτύου της (...), η ανωτέρω εταιρία αναλαμβάνει τις δαπάνες πρόσληψης, εκπαίδευσης, εξοπλισμού, μισθοδοσίας, ασφάλισης και αποζημίωσης, καθώς και κάθε άλλη σχετική δαπάνη που προκύπτει από την εκτέλεση του ως άνω έργου. Με σύμβαση που καταρτίζεται μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της εταιρίας (...) καθορίζονται το ύψος και η διαδικασία απόδοσης από την εταιρία (εννοεί τη δημόσια επιχείρηση μέσων μαζικής μεταφοράς) των σχετικών δαπανών».* Παράλληλα, η εν λόγω επιχείρηση έχει συνάψει συμβάσεις με τρεις διαφορετικές ιδιωτικές εταιρείες παροχής ασφάλειας, ενώ διαθέτει και εσωτερικό τμήμα ασφάλειας στο οποίο απασχολούνται κάποιοι διοικητικοί υπάλληλοι της εταιρείας.

Ένα ακόμη παράδειγμα **‘μικτής’** αστυνόμευσης αποτελεί το σχήμα φύλαξης του αεροδρομίου. Το κομμάτι που αφορά την πυρασφάλεια (δηλ. το safety όπως θα εξηγήσουμε παρακάτω) έχει αναληφθεί από έναν δημόσιο φορέα εργολαβικά. Όπως μας εξήγησε ο εκπρόσωπος του αεροδρομίου, *«η πυροπροστασία παρέχεται από την Πυροσβεστική Υπηρεσία, η οποία την έχει αναλάβει εργολαβικά έναντι τιμήματος. Είναι η πρώτη φορά που ένας ιδιωτικός φορέας συνάπτει σύμβαση με έναν δημόσιο για παροχή υπηρεσιών έναντι αμοιβής. Μέσα στο πλαίσιο αυτό 200 πυροσβέστες του πυροσβεστικού σώματος απασχολούνται εργολαβικά στον αερολιμένα, όχι σαν υπάλληλοι του δημοσίου πλέον, αλλά σαν συμβασιούχοι με τον ιδιώτη πάροχο».*

Επομένως, πρόκειται κι εδώ για **‘κρατικοποίηση’** της ασφάλειας μίας εταιρείας του ιδιωτικού τομέα. Περαιτέρω, η προστασία τόσο του επιβατικού κοινού, όσο και του αεροδρομίου από εγκληματικές ενέργειες (δηλ. το ‘security’) έχει ανατεθεί σε τρεις ιδιωτικές εταιρείες παροχής ασφάλειας, ενώ πλησίον του αερολιμένα βρίσκεται ένα αστυνομικό τμήμα που είναι αρμόδιο για την εκτέλεση καθαρά αστυνομικών καθηκόντων που αφορούν την προστασία του αεροδρομίου ως ‘κρίσιμης’ υποδομής. Να αποσαφηνιστεί, πως δεν πρόκειται για παροχή δημόσιων υπηρεσιών έναντι αντιτίμου προς την εταιρεία (όπως συμβαίνει με την πυροσβεστική), αλλά για δημόσια φύλαξη που παρέχεται από ένα κλιμάκιο της ΕΛΑΣ.

Άξια μνείας στη μελέτη μας είναι και η φύλαξη των αγωνιστικών χώρων και συγκεκριμένα των γηπέδων, όπως μας κατέθεσε ο υπεύθυνος ασφαλείας της ΠΑΕ του δείγματός μας. *«Σύμφωνα με τον Ενιαίο Κανονισμό Ασφαλείας Αθλητικών Εκδηλώσεων υπεύθυνη για τη συνολική ασφάλεια και την πρόληψη των αναταραχών είναι η ελληνική αστυνομία (η οποία δύναται να διατάξει υποχρεωτική εκκένωση του χώρου σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης), ενώ για την ταξίθεσία υπεύθυνη είναι η ιδιωτική εταιρεία παροχής ασφάλειας (τη σωματική έρευνα κατά την είσοδο των φιλάθλων στο γήπεδο πραγματοποιούν οι ιδιωτικοί φύλακες πάντα του ιδίου φύλου με τον φιλάθλο και με τη συναίνεσή του. Αν για οποιονδήποτε λόγο αρνηθεί, τότε τον έλεγχο αναλαμβάνει ο δημόσιος αστυνομικός και αν αρνηθεί και σ’ αυτόν, του απαγορεύεται η είσοδος). Σε κάθε περίπτωση η ιδιωτική αστυνόμευση συνεπικουρεί τη δημόσια αστυνομία. Σύμφωνα με τον ίδιο κανονισμό, κάθε ΠΑΕ υποχρεούται να έχει έναν υπεύθυνο ασφαλείας (ο οποίος συνήθως προέρχεται από τα σώματα ασφαλείας), ο οποίος θα έχει τη γενική φύλαξη κι επίβλεψη των δραστηριοτήτων της ΠΑΕ και θα είναι αρμόδιος για θέματα αντιμετώπισης της βίας με αφορμή αθλητικές εκδηλώσεις. Ο ίδιος θα συντονίζει το Προσωπικό Ασφαλείας του Γηπέδου (δηλ. τους υπαλλήλους σεκιούριτι) και θα συνεργάζεται με τους επικεφαλής αξιωματικούς της Ελληνικής Αστυνομίας. Στην προκειμένη περίπτωση, ο υπεύθυνος ασφαλείας της εν λόγω ΠΑΕ είμαι εγώ κι έχω τον ρόλο του συντονιστή ανάμεσα στην ιδιωτική και τη δημόσια αστυνόμευση».*

Κι εδώ πρόκειται για σχήμα τριπλής αστυνόμευσης: τμήμα ασφαλείας της ΠΑΕ (in-house security), σύναψη συμβολαίων ανάμεσα στην ΠΑΕ και την ιδιωτική εταιρεία

παροχής ασφάλειας (contract security), και δημόσια αστυνομία. Η παρουσία της σε αγώνες πρωταθλήματος είναι υποχρεωτική όπως μας εξήγησε ο εκπρόσωπος της εν λόγω ΠΑΕ. Να σημειωθεί, πως το απόγευμα της ίδιας ημέρας που πραγματοποιήθηκε η συνάντηση της γράφουσας με τον υπεύθυνο ασφαλείας, διεξαγόταν αγώνας και η ίδια έγινε μάρτυρας του σκηνικού της *‘αμφίδρομης’* αστυνόμευσης που εκτυλίχθηκε. Από τη μία πλευρά, μια ‘στρατιά’ ιδιωτικών φρουρών της εταιρείας με την οποία έχει συναφθεί συμβόλαιο κατέφθανε λίγες ώρες πριν τον αγώνα, ενώ ακριβώς απέναντι στοιχίζοταν μία διμοιρία δημόσιων αστυνομικών. Για το εν λόγω παιχνίδι στο οποίο αναμενόταν να προσέλθουν 12.000 οπαδοί ήλθαν 185 υπάλληλοι σεκιούριτι (δηλ. αναλογία 1 ιδιωτικού φρουρού ανά 65 οπαδούς κι ενός δημόσιου αστυνομικού ανά 400 περίπου οπαδούς).

Όσον αφορά τη φύλαξη των τραπεζών στη χώρα μας, ο εκπρόσωπος του ιδιωτικού ομίλου τραπεζών ισχυρίζεται πως *«κάθε τράπεζα διαθέτει απαραίτητα Διεύθυνση Τεχνικών Έργων ή Φυσικής Ασφάλειας ή Διεύθυνση IT security (πρόκειται για την in-house security) η οποία και είναι υπεύθυνη για την εφαρμογή των μέτρων ασφαλείας. Ασφάλεια συμβολαιακού τύπου (contract security) παρέχεται από ιδιωτικές εταιρείες στις διευθύνσεις, κυρίως, των τραπεζών και σπάνια στα επιμέρους υποκαταστήματα»*.

Αυτή η *σύγχρονη διακυβέρνηση* της ασφάλειας στη χώρα μας, η οποία πραγματοποιείται με την εμπλοκή περισσότερων εταίρων, αποδίδεται σύμφωνα με τους εκπροσώπους των φορέων του δείγματος σε διάφορους λόγους, μερικοί από τους οποίους είναι:

-η αριθμητική δύναμη της δημόσιας αστυνομίας δεν επαρκεί για να καλύψει τόσες ανάγκες (σε αυτό συναινούν οι διευθυντές λειτουργιών του εμπορικού κέντρου και πολυχώρου αναψυχής, ο διευθυντής ανάπτυξης και ασφάλειας του θεματικού ψυχαγωγικού πάρκου, ο διευθυντής ανθρώπινου δυναμικού μίας από τις ιδιωτικές εταιρείες παροχής ασφάλειας, οι ερευνητές του συμβουλευτικού φορέα σε θέματα ασφάλειας ενός υπουργείου και ο προϊστάμενος τμήματος φύλαξης του δικαστηρίου),
-η εξάπλωση της ιδιωτικής περιουσίας μαζικής χρήσης (όπως αναφέρουν οι διευθυντές λειτουργιών του εμπορικού κέντρου και πολυχώρου αναψυχής *«...πρόκειται για ιδιωτικούς χώρους οι οποίοι δίνουν την αίσθηση του δημόσιου λόγω της μαζικής συγκέντρωσης ατόμων σε αυτούς και τα όρια μεταξύ τους συγχέονται»*),

-η εξασθένιση του προληπτικού ρόλου της δημόσιας αστυνομίας (σε αυτό συναινούν οι διευθυντές λειτουργιών του εμπορικού κέντρου και πολυχώρου αναψυχής και ο τεχνικός διευθυντής μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας), και τέλος, -η παροχή, αποκλειστικά από τον ιδιωτικό τομέα, των τεχνικών μέσων ελέγχου και της απαραίτητης τεχνογνωσίας που συνεπάγεται (σε αυτό συναινούν οι ερευνητές του συμβουλευτικού φορέα σε θέματα ασφάλειας ενός υπουργείου, ο διευθυντής ανθρώπινου δυναμικού μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας και ο τεχνικός διευθυντής μίας άλλης εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας).

Σύμφωνα με τον διευθυντή ανθρώπινου δυναμικού μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας «η μοναδική περίπτωση που έχουμε δει πλήρη αντικατάσταση της δημόσιας αστυνομίας από ιδιωτικούς φύλακες, είναι η φύλαξη των αεροδρομίων μετά τη συμμόρφωση της χώρας μας με την κοινοτική οδηγία της ΕΕ του 2003». Για τον διευθυντή υγιεινής και ασφάλειας της εμπορικής επιχείρησης λιανικής πώλησης, «σήμερα, η δημόσια αστυνομία 'μένει πίσω' σε πολιτικές και προηγμένες τεχνικές, και το κενό αυτό καλύπτει λανθασμένα η ιδιωτική. Η δημόσια αστυνομία είναι το 'κλειδί' για την αντιμετώπιση προβλημάτων γραφειοκρατίας, ενώ η ιδιωτική παρέχει όλη την τεχνογνωσία κι εμπειρία για την εφαρμογή προηγμένων συστημάτων ασφαλείας. Ιδανική θα ήταν μία σύζευξη ανάμεσα στη δημόσια και την ιδιωτική αστυνόμευση».

Σε κάθε περίπτωση, η ιδιωτική αστυνόμευση **συνεπικουρεί/συμπληρώνει** το έργο της δημόσιας αστυνομίας, χωρίς να την αντικαθιστά. Στη διαπίστωση αυτή καταλήγουν οι εκπρόσωποι και των τριών ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας του δείγματός μας, ο αρχιφύλακας του εμπορικού κέντρου και πολυχώρου αναψυχής και ο υπεύθυνος ασφαλείας της ΠΑΕ. Ενδιαφέρουσα είναι και η άποψη του εκπροσώπου του αεροδρομίου του δείγματός μας, πως «πράγματι η αστυνόμευση έχει πάψει να είναι μονοδιάστατη. Οι ιδιωτικές εταιρείες δρουν συμπληρωματικά με τη δημόσια αστυνομία. Πρόκειται για ένα 'πλέγμα' γύρω από την ασφάλεια, η οποία έχει περάσει στα χέρια των ίδιων των ενδιαφερόμενων χωρίς, ωστόσο, αυτό να συνεπάγεται απομείωση της αξίας της».

Περαιτέρω, οι εκπρόσωποι του συμβουλευτικού φορέα σε θέματα ασφάλειας ενός υπουργείου συνηγόρησαν πως «τελευταία παρατηρείται στη χώρα μας ολοένα και περισσότερο η συνέργεια του ιδιωτικού με τον δημόσιο τομέα, όσον αφορά την

ασφάλεια. Αυτό το φαινόμενο της συνεπικουρίας των δύο μορφών αστυνόμευσης παρατηρείται καμία δεκαετία στη χώρα μας. Μέχρι στιγμής φαίνεται ο δημόσιος τομέας να αγοράζει τις υπηρεσίες του ιδιωτικού και πιθανόν να συμβαίνει και το αντίστροφο, αλλά τα μεταξύ τους όρια είναι πολύ ευδιάκριτα. Σε κάθε περίπτωση η ιδιωτική αστυνόμευση διαδραματίζει επικουρικό ρόλο ως προς τη δημόσια αστυνομία και περιορίζεται μονάχα στην πρόληψη, σε αντίθεση με τη δημόσια αστυνομία που ασχολείται και με τα δύο, την πρόληψη και την καταστολή».

Επιπλέον, διαφάνηκε πως μέσα από αυτή τη συνύπαρξη της δημόσιας με την ιδιωτική αστυνόμευση, ενισχύεται η μεταξύ τους **συνεργασία** όχι μονάχα όσον αφορά την ασφάλεια, αλλά και τη διαλεύκανση των αδικημάτων. Όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν οι διευθυντές λειτουργιών του εμπορικού κέντρου και πολυχώρου αναψυχής «δεν είναι λίγες οι φορές που έχουμε συνεργαστεί με την αστυνομία για υποθέσεις εγκληματικότητας, ‘δανείζοντας’ σε αυτήν ακόμα και οπτικοακουστικό υλικό των καμερών μας, προκειμένου να μπορέσει να συλλάβει τους δράστες». Σε αυτό καταλήγει και ο διευθυντής ασφαλείας μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφαλείας, αναφέροντας πως «η ιδιωτική αστυνόμευση συνεπικουρεί τη δημόσια, διευκολύνοντάς τη με την παροχή πολύτιμων πληροφοριών. Κι έως ένα βαθμό δρα υπέρ της κατοχύρωσης της δημόσιας τάξης, διότι έχει ‘παράπλευρες ωφέλειες’ για το κοινωνικό σύνολο. Παραδείγματος χάριν, οι κάμερες που έχουμε εγκαταστήσει εμείς έξω από τα γραφεία μας δρουν εγκληματοπροληπτικά για ολόκληρο το οικοδομικό τετράγωνο (...) λόγω των σημερινών περιστάσεων, απαιτείται συνεργασία (partnership όπως είπε χαρακτηριστικά) ανάμεσα στις δύο μορφές αστυνόμευσης, γιατί η μία συμπληρώνει την άλλη». Σε ανάλογες διαπιστώσεις προβαίνουν τόσο ο επικεφαλής της διεύθυνσης κομίστρου & ασφαλείας, όσο και ο τομεάρχης ασφαλείας δικτύου & εγκαταστάσεων της δημόσιας επιχείρησης μέσω μιας μαζικής μεταφοράς με τους οποίους ήρθαμε σε επαφή, οι οποίοι κάνουν λόγο για «διαλεύκανση υποθέσεων από το υλικό των καμερών που δίνουν στην αστυνομία και σε οποιαδήποτε άλλη ανακριτική αρχή, η συνεργασία με τις οποίες είναι αμεσότητα».

1.1. Ιδιωτική αστυνόμευση

Οι φορείς του ιδιωτικού τομέα που συμμετείχαν στην έρευνα (είτε πρόκειται για εταιρείες σεκιούριτι, είτε για εμπορικές επιχειρήσεις ή για κατόχους/διαχειριστές

ιδιωτικής περιουσίας μαζικής χρήσης) είναι οι πρώτοι μεγάλοι **‘καταναλωτές’** των τεχνολογικών προϊόντων και υπηρεσιών ασφαλείας. Οι χώροι που έχουν ως έδρα, είναι σωστά **‘φρούρια’** από άποψη τεχνολογίας ασφαλείας και μέσων επιτήρησης, κάτι το οποίο μπόρεσε να διακρίνει η γράφουσα κατά την είσοδο και παραμονή της σε αυτούς για τις ανάγκες της έρευνας. Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, οι θωρακισμένες πόρτες, οι μαγνητικές πύλες στην είσοδο χώρων/γραφείων, οι ανιχνευτές κίνησης, οι κάρτες εισόδου επισκεπτών, οι ηλεκτρονικές μπάρες και οι ιδιωτικοί φύλακες είναι μερικά μόνο από τα μέτρα ασφαλείας που έχουν υιοθετηθεί.

Σύμφωνα με τους εκπροσώπους και των τριών ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας με τους οποίους συνομιλήσαμε, όλοι οι μεγάλοι **πελάτες** τους προέρχονται από τον ιδιωτικό τομέα και είναι ως επί το πλείστον: εταιρείες πετρελαιοειδών, εμπορικά κέντρα και πολυχώροι αναψυχής, τράπεζες, καζίνο, σούπερ μάρκετ, πολυεθνικές εταιρείες, λοιπές εμπορικές επιχειρήσεις λιανικής πώλησης, κ.ο.κ.. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο τεχνικός διευθυντής μίας εξ αυτών *«τα περισσότερα μέτρα ασφαλείας λαμβάνονται στη χώρα μας από τον ιδιωτικό τομέα, και αφορούν κυρίως τις τράπεζες και τα κτίρια πολυεθνικών εταιρειών συστημάτων πληροφορικής, οι οποίες ‘κουβαλούν’ την κουλτούρα της τεχνολογίας της επιτήρησης από το εξωτερικό. Οι πιο ευάλωτοι στόχοι αυτή τη στιγμή είναι τα καταστήματα λιανικής πώλησης, όπως τα super markets και τα πρατήρια βενζίνης, τα οποία έχουν ‘πολλά λεφτά κοντά στην έξοδο’»*.

Μολαταύτα, τελευταία το **δημόσιο** φαίνεται να **‘αγοράζει’** ολοένα και περισσότερο τις υπηρεσίες της ιδιωτικής ασφάλειας, ενώ πελάτες των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας σύμφωνα με τους συνεντευξιζόμενους είναι διάφορα υπουργεία, θέατρα, λιμάνια, αεροδρόμια, δημόσιοι οδοί, μέσα μαζικής μεταφοράς, νοσοκομεία, δικαστήρια, αστυνομικά τμήματα, πρεσβείες, κ.ά..

Όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν οι ερευνητές του συμβουλευτικού φορέα σε θέματα ασφάλειας ενός υπουργείου *«ο δημόσιος τομέας είναι σε καλό επίπεδο ως προς τη χρήση των μέσων ασφαλείας, σε σύγκριση με τον ιδιωτικό. Τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα χρησιμοποιούνται από τον δημόσιο τομέα (και συγκεκριμένα από τους φορείς της δίωξης) τόσο για την πρόληψη, όσο και την καταστολή του εγκληματικού*

φαινομένου». Αντιθέτως, για τον ιδιοκτήτη εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών «η χώρα μας είναι ‘πίσω’ στο κομμάτι της ασφάλειας των δημόσιων χώρων, ενώ και εκείνη που παρέχεται με πρωτοβουλία του ιδιωτικού τομέα, επιδέχεται ακόμη πολλές μετεξελίξεις ποσοτικές και ποιοτικές, έως ότου φθάσει στο επίπεδο χώρων του εξωτερικού. Σε διάφορες χώρες του εξωτερικού υπάρχει η λογική της προστασίας ολόκληρων κοινοτήτων (‘safe cities’) με συστήματα ασφαλείας και κέντρα ελέγχου που τα χειρίζονται σε κοινοτικό επίπεδο».

Επίσης, σύμφωνα με τον διευθυντή ανθρώπινου δυναμικού μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας που συμμετείχε στην έρευνα, οι ιδιωτικές εταιρείες σεκιούριτι στη χώρα μας έχουν τις ίδιες υπηρεσίες φύλαξης με εκείνες του εξωτερικού, με εξαίρεση τα ‘κέντρα υψηλής ασφάλειας’ (όπως είναι οι φυλακές, τα κρατητήρια ενηλίκων/ανηλίκων, τα κέντρα κράτησης μεταναστών, κ.ά.) και τη μεταφορά κρατουμένων, διαδικασίες οι οποίες πραγματοποιούνται, ακόμα τουλάχιστον, από τη δημόσια αστυνομία (κάτι το οποίο επιβεβαιώνουν τόσο ο αναπληρωτής διευθυντής του νοσοκομείου κρατουμένων, καθώς και ο διευθυντής του σωφρονιστικού καταστήματος του δείγματός μας).

Πολλά δε από τα στελέχη των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας σύμφωνα με τις μαρτυρίες της πλειοψηφίας του δείγματος, είναι απόστρατοι των σωμάτων ασφαλείας (κυρίως αστυνομίας και στρατού). Να διευκρινιστεί στο σημείο αυτό, ότι η προμήθεια, εγκατάσταση και συντήρηση του τεχνολογικού εξοπλισμού ασφαλείας όλων των φορέων της έρευνας, ανατίθενται κατ’ αποκλειστικότητα σε ιδιωτικές εταιρείες. Το δημόσιο χαρακτηρίζεται από τους εκπροσώπους των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας του δείγματος ως ‘κακοπληρωτής’, κυρίως λόγω γραφειοκρατικών καθυστερήσεων στην πληρωμή.

Οι υπάλληλοι των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας συχνά επιφορτίζονται και με άλλες αρμοδιότητες πέρα από τον ‘στενό’ πυρήνα της φύλαξης. Φροντίζουν για την εν γένει ομαλή λειτουργία του φορέα στον οποίο εργάζονται, επιτελώντας πολλές φορές αρμοδιότητες διοικητικού (π.χ. μεταφορά εγγράφων ή αντικειμένων από έναν όροφο/χώρο σε κάποιο άλλο, άνοιγμα θυρών) ή/και κοινοτικού (π.χ. έλεγχο παρκαρίσματος) χαρακτήρα, κάτι το οποίο έχει επισημανθεί στο 1^ο κεφάλαιο της διατριβής (παρ. 1.5.). Όπως ανέφερε σχετικά ο ιδιοκτήτης εταιρείας παροχής

συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών «οι υπάλληλοι σεκιούριτι στη χώρα μας δεν επιτελούν αποκλειστικά καθήκοντα που έχουν σχέση με την ασφάλεια, αλλά με πολύ ευρύτερες αρμοδιότητες, όπως είναι η διαχείριση της κυκλοφορίας των οχημάτων ή η εξυπηρέτηση πελατών στις επιχειρήσεις στις οποίες εργάζονται, κ.ά.». Παρομοίως, σύμφωνα με τον υπεύθυνο ασφαλείας του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος «από όλα τα καθήκοντά μας τα μισά τουλάχιστον είναι εκτός των στενών μας αρμοδιοτήτων, αλλά τα κάνουμε καλή τη πίστη, εθελοντικά, για την εύρυθμη λειτουργία του παν/μίου (π.χ. έχει τύχει να κουβαλήσουμε με φοιτητές καρέκλες από τη μια αίθουσα στην άλλη, κ.ο.κ.)», ενώ για τον τεχνικό διευθυντή μίας από τις ιδιωτικές εταιρείες παροχής ασφαλείας «ακόμη και σήμερα ο ιδιωτικός φύλακας εκτελεί γραφειοκρατικές δουλειές. Ο ρόλος του έχει γίνει ‘διεκπεραιωτικός’ και όχι ουσιαστικός». Πρόκειται για τους ‘ενδιάμεσους’ παρατηρητές/ρυθμιστές/διαμεσολαβητές ανάμεσα στις δημόσιες διωκτικές αρχές και τους πολίτες, κατά τα λεγόμενα της πλειοψηφίας των εκπροσώπων του δείγματος. Ενώ σύμφωνα με τον διευθυντή ανάπτυξης και ασφαλείας του θεματικού ψυχαγωγικού πάρκου «ο ‘σεκιουριτάς’ πρέπει να κάνει ένα είδος δημοσίων σχέσεων με τον πελάτη», για τους εκπροσώπους της δημόσιας επιχείρησης μέσω μαζικής μεταφοράς «οι ‘σεκιουριτάδες’ είναι μόνο ‘παρατηρητές’, οι οποίοι μεταφέρουν πληροφορίες ως προς τον έλεγχο του εγκλήματος». Για τους διευθυντές λειτουργιών του εμπορικού κέντρου και πολυχώρου αναψυχής «σημαντική παράμετρος είναι και η εξυπηρέτηση (service) των πελατών μας, δηλ. η παροχή πληροφοριών από το φυλακτικό προσωπικό σχετικά με το που βρίσκεται το τάδε κατάστημα εντός του mall...», ενώ για τον υπεύθυνο ασφαλείας του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος «ο ρόλος της εταιρείας μας είναι συντονιστικός/ρυθμιστικός για την ομαλή λειτουργία της σχολής. Η ιδιωτική αστυνόμευση έχει το θετικό της επικοινωνίας με τον πολίτη, ενώ πρόκειται για μία ανεξάρτητη φύλαξη σε έναν περιορισμένο χώρο και χρόνο (είτε ιδιωτικό, είτε δημόσιο)».

Το σύνολο του δείγματος συνηγόρησε πως σε περίπτωση εκδήλωσης εγκληματικής ενέργειας οι ιδιωτικοί φρουροί ‘σεκιουριτάδες’ έχουν τις ίδιες αρμοδιότητες με εκείνες ενός απλού πολίτη. Ωστόσο, καταγράφηκε η επιθυμία για εκχώρηση και **κατασταλτικών αρμοδιοτήτων** στους υπαλλήλους της ιδιωτικής αστυνόμευσης (π.χ. το δικαίωμα σύλληψης και κράτησης των δραστών μέχρι την άφιξη της δημόσιας αστυνομίας, το δικαίωμα της οπλοχρησίας, κ.ο.κ.), από τον διευθυντή ανάπτυξης και ασφαλείας του θεματικού ψυχαγωγικού πάρκου, τους διευθυντές λειτουργιών του

εμπορικού κέντρου και πολυχώρου αναψυχής και τον υπεύθυνο ασφαλείας του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος.

Επιπλέον, το προσωπικό ασφαλείας της εκάστοτε επιχείρησης προσαρμόζεται στο **‘προφίλ’** που θέλει να του προσδώσει ο εργοδότης, ακολουθώντας ακόμα και συγκεκριμένους ενδυματολογικούς κανόνες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι διευθυντές λειτουργιών του εμπορικού κέντρου και πολυχώρου αναψυχής *«το mall μας διατηρεί ένα οικογενειακό προφίλ και για τον λόγο αυτό το φυλακτικό προσωπικό δεν πρέπει να παραπέμπει εξωτερικά σε στρατό/κομάντο (με στρατιωτικού τύπου στολές και αρβύλες όπως είθισται να φορούν οι υπάλληλοι των εταιρειών security). Οι υπάλληλοι στον τομέα της ασφάλειας πρέπει να δίνουν την αίσθηση της οικειότητας με τον πελάτη, προκαλώντας τον σεβασμό και όχι τον φόβο του. Γι’ αυτό και όλοι οι φύλακες είναι ντυμένοι με πολιτική περιβολή και συγκεκριμένα με κοστούμι. Σκόπιμα, επίσης, έχουμε αντικαταστήσει τους ασυρμάτους (οι συνομιλίες διαμέσου των οποίων μπορεί να ακούγονται στους πελάτες) με handsfree (για να μην ακούει κανείς)»*.

Σε μία ακόμη περίπτωση, στην εμπορική επιχείρηση λιανικής πώλησης συγκεκριμένα, οι υπάλληλοι στον τομέα της φύλαξης φορούν περιβολή στρατιωτικού τύπου κατά κανόνα, ενώ όταν θέλουν να παρακολουθήσουν διακριτικά κάποιους υπόπτους, είναι ντυμένοι με πολιτικά (ένα είδος **‘συγκαλυμμένης επιτήρησης’**/*undercover surveillance*). Κύριος στόχος της επιτήρησης, για τον εν λόγω φορέα, καθίστανται οι επισκέπτες που δεν διαθέτουν αγοραστική δύναμη και για τον λόγο αυτό είναι **‘ανεπιθύμητοι’** (πρόκειται για τους **‘μειονεκτικούς-ασταθείς καταναλωτές’**/*flawed consumers* σύμφωνα με την ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, όπως παρατίθεται στο 3^ο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους της διατριβής, παρ. 3.3.4.).

Συμπερασματικά, η μαζική πλειοψηφία του δείγματος συνηγόρησε υπέρ των βασικών διαφοροποιήσεων ανάμεσα στις δύο μορφές αστυνόμευσης (δημόσιας και ιδιωτικής), έτσι όπως εκτέθηκαν στο 1^ο κεφάλαιο της διατριβής (παρ. 1.5.). Συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε πως η ιδιωτική αστυνομία δεν ενεργεί **προς όφελος** ολόκληρου του κοινωνικού συνόλου, αλλά **του πελάτη της** (δηλαδή αυτού που έχει τη δυνατότητα να πληρώσει). Οι δραστηριότητές της προσανατολίζονται γύρω από τη **μεγιστοποίηση του κέρδους**, ενώ παράλληλα δεν έχει το δικαίωμα προσφυγής στη χρήση βίας παρά

μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, αφού ασχολείται σχεδόν αποκλειστικά με την *πρόληψη της παρέκκλισης* που λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα.

1.2. Κοινοτική Αστυνόμευση / Φυλασσόμενες Κοινότητες

Διαφάνηκε ευδιάκριτα η διαδικασία *‘υπευθυνοποίησης’* πολιτών και κοινοτήτων σε κάποιες από τις περιπτώσεις του δείγματος, δηλ. η ανάληψη της ιδιωτικής πρωτοβουλίας για επένδυση (κυρίως οικονομικής) με σκοπό την επίτευξη της μέγιστης δυνατής ασφάλειας. Παρ’ όλα αυτά, οι *‘ασφαλείς’* κοινότητες εκτός του οικονομικού, διαθέτουν κι ένα *‘κοινωνικό’ κεφάλαιο*, προκειμένου να επιτευχθεί η απαραίτητη κοινωνική συναίνεση κι εμπιστοσύνη ανάμεσα στα μέλη τους (διαπιστώσεις που συμφωνούν με τις θεωρητικές παραθέσεις του 1ου κεφαλαίου της διατριβής, παρ. 1.5.).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η φυλασσόμενη κοινότητα, όπου σύμφωνα με το μέλος της διαχειριστικής επιτροπής με το οποίο ήρθαμε σε επαφή, *«πρώτιστη ανάγκη κι επιθυμία για εμάς είναι η διαβίωση σε ένα όσο το δυνατόν πιο ασφαλές περιβάλλον. Ένα σημαντικό κίνητρο για να διαμείνει κάποιος στο συγκρότημα είναι η αίσθηση ασφάλειας που του παρέχει. Για παράδειγμα, σε ποια ελληνική γειτονιά θα έβλεπες αυτή τη στιγμή παιδιά να παίζουν αμέριμνα χωρίς τη συνοδεία των γονιών; Είναι ιδανικό περιβάλλον για το μέγαλωμα των παιδιών. Τα συνολικά 95 παιδιά ηλικίας από 1 έως 15 ετών που διαβιούν στο συγκρότημα, έχουν χωριστεί σε παρέες ανάλογα με την ηλικία και τα ενδιαφέροντά τους. Εκτός από την ασφάλεια, αυτό που αποκομίζουν οι κάτοικοι είναι η αίσθηση της κοινοτικής αλληλεγγύης. Το ενδιαφέρον για τον γείτονά τους. Η έννοια του κοινοτισμού είναι πολύ ανεπτυγμένη στο συγκρότημα. Εκτός από το οικονομικό κεφάλαιο που απαιτεί η διαβίωση στο συγκρότημα, πολύ σημαντικό είναι και το κοινωνικό κεφάλαιο, δηλ. η προσωπική επένδυση του καθενός από εμάς σε ζητήματα γύρω από την εύρυθμη λειτουργία του. Για παράδειγμα, επιδιώκουμε τώρα τελευταία ως διαχειριστική επιτροπή να μειώσουμε την κατανάλωση σε ενέργεια και νερό, δηλ. να γίνουμε ‘ενεργειακά φιλικοί’ προς το περιβάλλον. Όσοι από εμάς έχουμε σχετικές ειδικότητες (εγώ λ.χ. είμαι χημικός), θα ασχοληθούμε προσωπικά για να συντάξουμε ένα σχέδιο, κι εάν χρειαστούμε εξωτερική βοήθεια θα προσλάβουμε κάποιον ειδικό συνεργάτη. Αλλά πρώτιστα αφοσιωνόμαστε ανυστερόβουλα εμείς οι ίδιοι με τα ζητήματα του συγκροτήματος, γιατί θέλουμε να*

είμαστε αυτάρκεις. Για να λειτουργήσει σωστά ένα τέτοιο εγχείρημα πρέπει οι κάτοικοι να έχουν αγγλοσαξωνική κουλτούρα και να εισέλθουν στη λογική της ‘αυτοπροστασίας’. Για να καταλάβετε τη νοοτροπία που έχουμε αναπτύξει, θα σας αναφέρω ότι έχουν συσταθεί από τους κατοίκους του συγκροτήματος ομάδες πολιτικής προστασίας (προστασία από πυρκαγιές, σεισμούς, πλημμύρες), οι οποίοι εκπαιδεύονται από εκπροσώπους των δημόσιων φορέων (π.χ. της πυροσβεστικής υπηρεσίας), ομάδα καρδιοαναπνευστικής αναζωογόνησης και τράπεζα αίματος».

Ενδιαφέρουσα είναι η μαρτυρία του ίδιου εκπροσώπου αναφορικά με τον πιθανό **κοινωνικό αποκλεισμό** των ‘κατώτερων’ κοινωνικο-οικονομικών ομάδων του πληθυσμού από το δημόσιο αγαθό της ασφάλειας, μιας και αυτό κατέστη καταναλωτικό προϊόν που αγοράζεται μονάχα από εκείνους που διαθέτουν την απαραίτητη αγοραστική δύναμη (βλ. κεφ. 1., παρ. 1.6.), καθώς και τον **χωροταξικό αποκλεισμό** εκείνων που συνιστούν απειλή για τα φυλασσόμενα περιβάλλοντα (βλ. κεφ. 1., παρ. 1.6.).

Όπως ο ίδιος περιγράφει «η είσοδος του συγκροτήματος είναι κλειστή για το ευρύ κοινό και δεν εισέρχονται σε αυτό παρά μόνο οι κάτοικοι και οι ‘εγκεκριμένοι’ επισκέπτες (συγκεκριμένα κάθε διαμέρισμα έχει έναν κωδικό αριθμό που είναι ενσωματωμένος σε μία μαγνητική κάρτα ραδιοσυχνοτήτων, η οποία σκανάρεται από το ειδικό μηχάνημα προκειμένου να επιτραπεί η είσοδος του κατόχου της στο συγκρότημα). Είναι λογικό να υπάρχει κοινωνικός αποκλεισμός, λόγω της οικονομικής αδυναμίας των κατώτερων στρωμάτων να διαβιώνουν σε ασφαλή φυλασσόμενα περιβάλλοντα, αλλά θεωρώ ότι η ιδιωτική ασφάλεια είναι ιδιωτική υπόθεση (...). Στην αρχή συνέβαινε το εξής ενδιαφέρον: ελλόχευε και σ’εμάς μας ο κίνδυνος της ‘γκετοποίησης’- ‘ιδρυματοποίησης’, δηλ. της απομόνωσης από την υπόλοιπη κοινωνία. Υπήρχε περίοδος που κάναμε μόνο μεταξύ μας παρέα (οι κάτοικοι του συγκροτήματος) και δεν είχαμε κανενός άλλου είδους συναναστροφή με την τοπική κοινωνία της περιοχής. Καλά-καλά δεν θέλαμε να εξέλθουμε από το συγκρότημα. Είχε τύχει να βρεθώ σε ένα κατάστημα στο κέντρο της (...αναφέρει το όνομα της πόλης όπου βρίσκεται το συγκρότημα) και να ακούσω, τυχαία, οξεία κριτική των ντόπιων κατοίκων για το οικιστικό μας συγκρότημα (χωρίς να γνωρίζουν ότι διέμενα κι εγώ εκεί) του τύπου ‘μένουν οι πλούσιοι σε ένα πάρκο που κανονικά θα το είχαμε εμείς (νομίζοντας ότι το οικόπεδο ήταν δημόσια περιουσία)...’, κ.λπ.. Είχε αρχίσει, λοιπόν, να δημιουργείται μία

έχθρα μεταξύ μας, μία κοινωνική αποξένωση. Τα τελευταία χρόνια έχουμε βρει το βηματισμό μας κι έχουμε ανοίξει παράθυρο επικοινωνίας με την τοπική κοινωνία, συμμετέχοντας ακόμη και στα κοινά (μία κάτοικος του συγκροτήματος εκλέχτηκε δημοτική σύμβουλος), ενώ συνεργαζόμαστε ως διαχειριστική επιτροπή σε πρωτοβουλίες του Δήμου και της ευρύτερης τοπικής κοινωνίας».

Με την παραπάνω διαπίστωση ότι δηλ. η **ιδιωτικοποίηση** της ασφάλειας είναι πιθανό να δημιουργεί ένα είδος ‘γκέτο’ εκείνων που είναι ‘ευπρόσδεκτοι’ στα ελεγχόμενα ιδιωτικά περιβάλλοντα κι εκείνων που δεν είναι, συμφωνεί και ο διευθυντής ανάπτυξης και ασφάλειας του θεματικού ψυχαγωγικού πάρκου του δείγματός μας, ενώ για τον ίδιο είναι επιθυμητό αυτό να συμβαίνει όταν δεν ξεπερνά το μέτρο.

Σε μία ακόμη περίπτωση, η ιδιωτική εταιρεία σεκιούριτι η οποία έχει αναλάβει τη φύλαξη του πανεπιστημίου, δεν χρησιμοποιεί κανένα τεχνολογικά καθοδηγούμενο μέσο ασφαλείας και δεν υιοθετεί καμία πολιτική ‘υπερπαρακολούθησης’, δίνοντας έμφαση στο ‘κοινωνικό’ κεφάλαιο της ακαδημαϊκής κοινότητας. Η φιλοσοφία της είναι προσανατολισμένη στην εμπιστοσύνη ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας και την ‘**αυτοπροστασία**’ τους για τη συμπαραγωγή της δημόσιας ασφάλειας, ενώ η μοναδική επιτήρηση που ασκείται είναι με τη μορφή των ‘φυσικών’ περιπολιών (ανά βάρδια) από τους υπαλλήλους της (οι ιδιωτικοί φρουροί δεν ξεπερνούν τους τρεις σε κάθε βάρδια για την επιτήρηση της συνολικής έκτασης του παν/μίου που αγγίζει τα 42 στρέμματα).

Σύμφωνα με τον υπεύθυνο ασφαλείας του εκπαιδευτικού ιδρύματος «*πάγια πολιτική της εταιρείας μας την οποία συνδιαμορφώνουμε με τις πρωτανικές αρχές του παν/μίου, είναι να μην ασκούμε αστυνομοκρατούμενη παρακολούθηση, γι’ αυτό και κανείς από τους φύλακές μας δεν φορά ειδική στολή και δεν φέρει ειδικό σήμα που να δηλώνει ότι είναι ιδιωτικός φρουρός. Δεν θέλουμε κανείς φοιτητής να έχει την αίσθηση της επιτήρησης. Τον καλό φύλακα δεν τον κάνει καμία στολή και κανένα όπλο, αλλά η γνώση και η εμπειρία που διαθέτει. Ανάμεσα στους φοιτητές περιφέρεται κρυφά ένας δικός μας υπάλληλος, ο οποίος μοιάζει με φοιτητής και παρακολουθεί μαθήματα, πηγαίνει στην εστία για φαγητό και καφέ με τους φοιτητές, γενικά κάνει παρέα μαζί τους κι έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη τους, παρακολουθώντας διακριτικά*». Πρόκειται κι εδώ για μία μορφή ‘συγκαλυμμένης επιτήρησης’.

Και συνεχίζει, «οι περισσότεροι φοιτητές και οι φοιτητικές παρατάξεις υποβοηθούν το έργο μας, υποδεικνύοντας τις παραβατικές συμπεριφορές εξω-πανεπιστημιακών κυρίως ατόμων. Το καλό είναι ότι έχουμε χτίσει μία σχέση εμπιστοσύνης και συνεργασίας με όλους τους φοιτητές. Υπάρχουν πολλοί ευσυνείδητοι φοιτητές που συνεργάζονται μαζί μας, παίρνοντας ατομική πρωτοβουλία για την ασφάλεια της σχολής. Επιπλέον, δίνουμε έμφαση στον συνδιαλλακτικό παρά στον παρεμβατικό ρόλο της ιδιωτικής αστυνόμευσης σε περιπτώσεις συμπλοκών και αναταραχών εντός του παν/μίου. Δηλ. αφήνουμε την παρέκκλιση να συμβεί και μετά τη διορθώνουμε. Ζητάμε από τους φοιτητές, για παράδειγμα, αν θέλουν να κάνουν graffiti να το κάνουν, αλλά σε σημείο που να σβήνει εύκολα (γιατί είναι δική μας ευθύνη να το σβήσουμε) και το ακούνε. Έχουμε βρει τη χρυσή τομή και γι' αυτό δεν χρειάζεται να επέμβουμε με καταστολή. Σε άλλες σχολές που δεν συμβαίνει αυτό και δεν ανοίγεται διάλογος με τους φοιτητές, η κατάσταση γίνεται πολλές φορές έκρυθμη. Από μόνη της εξατμίζεται η ένταση, εάν δεν την προκαλείς», για να καταλήξει στο ότι «γενικά, λειτουργούμε σαν μία ομάδα, σαν μία οικογένεια με την υπόλοιπη ακαδημαϊκή κοινότητα».

Στην περίπτωση της φυλασσόμενης κοινότητας που αναφερθήκαμε στην αρχή, έχουμε **ευαισθητοποιημένους πολίτες** έτοιμους να αναλάβουν δράση σε θέματα σχετικά με την ομαλή λειτουργία και ασφαλή διαβίωση εντός του οικιστικού τους συγκροτήματος. Όπως εξηγεί το μέλος της διαχειριστικής επιτροπής «παράλληλα, υπάρχει πολύ καλή σταθερή συνεργασία ανάμεσα σ' εμάς και τη δημόσια αστυνομία ως προς την ανταλλαγή πληροφοριών-συμβουλών για τις τάσεις της εγκληματικότητας, ούτως ώστε να είμαστε 'άγρυπνοι'». Κάτι τέτοιο θυμίζει κοινοτικές πρωτοβουλίες 'επαγρύπνησης στις γειτονιές' (Neighborhood Watch Programs) που πραγματοποιούνται εθελοντικά από τους κατοίκους που διαβιούν σε αυτές και οι οποίες εφαρμόζονται σε χώρες του εξωτερικού εδώ και δεκαετίες (βλ. κεφ. 1, παρ. 1.5.).

Σε θεσμικό επίπεδο, οι πρωτοβουλίες που έχουν κατά καιρούς ληφθεί στη χώρα μας σχετικά με κοινοτικές μορφές αντιμετώπισης της παρέκκλισης έχουν αποδειχθεί αποσπασματικές, ενώ τα περισσότερα προγράμματα κοινοτικής πρόληψης/αστυνόμευσης έχουν ατονήσει. Ο θεσμός της Δημοτικής Αστυνομίας, για παράδειγμα, καταργήθηκε και οι υπάλληλοί του απολύθηκαν το 2014 στο πλαίσιο

των περικοπών λόγω της οικονομικής κρίσης. Σύμφωνα με τα όσα ανέφερε ο πρώην Προϊστάμενος της Διεύθυνσης Δημοτικής Αστυνομίας ενός μεγάλου Δήμου της Αττικής με τον οποίο συναντηθήκαμε, «αν και δεν αποτελούσε κατεξοχήν μηχανισμό πρόληψης (πόσο μάλλον καταστολής) της εγκληματικότητας, ούτε είχε στενές αστυνομικές αρμοδιότητες, εντούτοις, λόγω του ότι ήταν ένστολο προσωπικό, διέθετε περιπολικά και 'όργωνε' τις γειτονιές του Δήμου όπου δραστηριοποιούνταν, δρούσε ουσιαστικά αποτρεπτικά στους επίδοξους εγκληματίες και συνέδραμε στην εμπέδωση του αισθήματος ασφάλειας των πολιτών. Η σχέση της Ελληνικής Αστυνομίας με τις κατά τόπους Δημοτικές Αστυνομίες ήταν πολύ στενή με συνέπεια να υπήρχε συμπλήρωση του έργου από τη μια υπηρεσία στην άλλη. Άλλωστε στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της η Δημοτική Αστυνομία είχε δικαίωμα σύλληψης, κράτησης, προσαγωγής, κατάσχεσης-καταστροφής προϊόντων και επιβολής προστίμου σε περιπτώσεις παράνομου υπαίθριου εμπορίου (η καταστροφή γινόταν με κάθε πρόσφορο μέσο όπως σπρέι, απορριματοφόρα, κ.ά.). Στον υλικοτεχνικό εξοπλισμό της Δημοτικής Αστυνομίας περιλαμβάνονταν: περιπολικά, ασύρματοι, GPS, χειροπέδες (όχι όπλα), κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, κ.λπ.».

Από την επαφή μας με τους φορείς που έλαβαν μέρος στην έρευνα, κατέστη σαφές πως η χάραξη της πορείας της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής έχει αναληφθεί κυρίως από τις επίσημες διοικητικές αρχές της χώρας μας, οι οποίες παραμένουν οι βασικοί **‘πρωταγωνιστές’** ελέγχου του εγκλήματος. Οι υπόλοιποι εμπλεκόμενοι φορείς (ιδιωτικοί, κοινοτικοί) διαδραματίζουν **συμπληρωματικό/συνεπικουρικό ρόλο**, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει μία από τις βασικές υποθέσεις εργασίας του 1ου κεφαλαίου της διατριβής.

2. Σύγχρονες μορφές διακινδύνευσης

2.1. Κίνδυνος / Διακινδύνευση

Υπήρξε διαχωρισμός από το σύνολο σχεδόν των εκπροσώπων του δείγματος, της **‘προστασίας’** (‘safety’) από την **‘ασφάλεια’** (‘security’), όπου το πρώτο αναφέρεται στην προστασία από ‘φυσικές’ απρόβλεπτες απειλές και για τον λόγο αυτό μη κακόβουλες (συνάδει με την έννοια του **‘κινδύνου’** όπως προσεγγίσθηκε στο 2^ο κεφ.

της διατριβής, παρ. 2.1.), ενώ το δεύτερο αναφέρεται στη θωράκιση από προβλέψιμες κι έως ένα βαθμό κακόβουλες απειλές όπως είναι το έγκλημα (συνάδει με την έννοια της *‘διακινδύνευσης’* όπως προσεγγίσθηκε στο 2^ο κεφ. της διατριβής, παρ. 2.1.). Στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία πολλές φορές επικρατεί ταύτιση των δύο εννοιών και γι’ αυτό χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, ιδίως όταν αναφέρονται στο φαινόμενο της *‘ιδιωτικής αστυνόμευσης’* (private safety/security).

Οι περισσότεροι από τους φορείς του ιδιωτικού, κυρίως, τομέα που συμμετείχαν στην έρευνα (όπως το θεματικό πάρκο ψυχαγωγίας, ο όμιλος συγκροτημάτων κινηματογράφων και η εμπορική επιχείρηση λιανικής πώλησης) δίνουν προτεραιότητα και έμφαση στον κίνδυνο, διότι είναι ανυπολόγιστες και πιο εκτεταμένες οι απώλειες σε ανθρώπινες ζωές σε περίπτωση φυσικής καταστροφής (π.χ. πυρκαγιάς, σεισμού), σε σχέση με τις περιορισμένες υλικές, ως επί το πλείστον, ζημιές μίας εγκληματικής πράξης. Εντούτοις, σε άλλους ιδιωτικούς χώρους μαζικής χρήσης (όπως είναι το εμπορικό κέντρο και πολυχώρος αναψυχής) έμφαση δίνεται και στα δύο, ενώ εκπαιδεύουν τους υπαλλήλους σεκιούριτι που προσλαμβάνουν να είναι ικανοί να αντιδράσουν κάτω από οποιεσδήποτε έκτακτες συνθήκες (προερχόμενες είτε από φυσικές καταστροφές, είτε από εγκληματική ενέργεια).

Από την άλλη, οι ελληνικές τράπεζες σύμφωνα με τον εκπρόσωπο του ιδιωτικού ομίλου τραπεζών, *«έχουν επενδύσει σε όρους security, αλλά υστερούν σε safety και σε εκπαίδευση του κοινού απέναντι στην κρίση. Ναι μεν είναι σημαντική η θωράκιση μιας τράπεζας απέναντι στις εγκληματικές ενέργειες (με όλα αυτά τα σύγχρονα συστήματα ασφαλείας), αλλά θα είναι πάντοτε τρωτή εάν δεν εκπαιδευτεί το προσωπικό (της τράπεζας) πρωτίστως, και οι πελάτες στη συνέχεια, ώστε να αλλάξουν νοοτροπία. Είναι εξίσου σημαντική η ανθρώπινη κρίση, βούληση, παρέμβαση και τεχνογνωσία για την αντιμετώπιση δύσκολων καταστάσεων. Περαιτέρω, μπορεί οι ληστείες να είναι πιο σπάνιες και με πιο μικρή ζημιά (υλική-οικονομική) σε σχέση με κάποιες απάτες που συμβαίνουν κατά τις ηλεκτρονικές τραπεζικές συναλλαγές, αλλά οι ψυχολογικές και συμβολικές συνέπειες που έχουν σε προσωπικό και πελάτες, είναι τεράστιες»*.

Ενδιαφέρουσα είναι η *μέθοδος υπολογισμού του κινδύνου* ‘Hammer & Fine’, την οποία εφαρμόζει ο διευθυντής υγιεινής και ασφάλειας της εμπορικής επιχείρησης λιανικής πώλησης και παρουσίασε στην ερευνήτρια κατά τη διάρκεια της μεταξύ

τους συνάντησης. Όπως εξηγεί ο ίδιος «πρόκειται για ένα στατιστικό πρόγραμμα που βασίζεται στη μαθηματική εξίσωση $R(\text{risk}) = S(\text{severity}) \times F(\text{frequency}) \times P(\text{possibility})$, δηλ. στον υπολογισμό του ρίσκου με βάση τρεις μεταβλητές: της σοβαρότητας, της συχνότητας και της πιθανότητας των απειλών. Το αποτέλεσμα του πολλαπλασιασμού τοποθετείται σε μία κλίμακα, η οποία ξεκινά από το 0 (καθόλου κίνδυνος) και φθάνει στο 1000 (πολύ μεγάλος κίνδυνος-επιβάλλεται η λήψη αυξημένων μέτρων). Όσο πιο μεγάλο το γινόμενο, τόσο πιο επικίνδυνη η κατάσταση. Η μέθοδος αυτή αφορά, κυρίως, τις απειλές (hazards) κατά του safety (σεισμός, πυρκαγιά, εκκένωση κτιρίου, μαζική δηλητηρίαση, εργατικά ατυχήματα, κ.λπ.) και σε μικρότερο βαθμό του security (βιαιοπραγίες κατά πελατών και κατά του προσωπικού, κλοπές, ληστείες, τρομοκρατία, κ.ά.)».

2.2. Τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και Ολυμπιακοί Αγώνες 2004

Στη χώρα μας τα τεχνοπροληπτικά μέτρα δεν φαίνεται να αποτελούν συνέχεια των **Ολυμπιακών Αγώνων του 2004**, με την έννοια ότι πολλές από τις πολιτικές ασφαλείας που υιοθετήθηκαν κατά την περίοδο αυτή υπήρχαν και πριν (αν και σε μικρότερη έκταση), ήδη από τη δεκαετία του '90, ενώ οι περισσότερες δεν συνεχίστηκαν. Για τον ιδιοκτήτη εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών «οι **Ο.Α. 2004** ήταν το σημείο καμπής για τη λήψη μέτρων που σχετίζονται με την ασφάλεια, αλλά από τους δημόσιους φορείς και όχι τους ιδιωτικούς, οι οποίοι είχαν εισαγάγει την τεχνολογία στην υπηρεσία της ασφάλειας πολύ πριν το 2004. Η 11^η Σεπτεμβρίου αντίθετα δεν επέδρασε καθόλου στη χώρα μας προς την κατεύθυνση αυτή».

Εντούτοις, επισημαίνεται από την πλειοψηφία του δείγματος ότι η χρονική συγκυρία των αγώνων λειτούργησε ως το 'πρόσχημα' για την ευρεία εισαγωγή κι επέκταση της **'πανοπτικής' τεχνολογίας** στη χώρα μας, κάτι το οποίο επισημάνθηκε στο 3^ο κεφάλαιο (παρ. 3.3.4.). Σύμφωνα με τον εκπρόσωπο του αεροδρομίου «κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων 2004 η επιτήρηση αυξήθηκε κι εντατικοποιήθηκε». Ομοίως, κατά τα λεγόμενα του εκπροσώπου του ιδιωτικού ομίλου τραπεζών «κατά την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων 2004 οι τράπεζες ήταν σε συνεχή επαγρύπνηση για την αποτροπή της ηλεκτρονικής εγκληματικότητας, λόγω της τεράστιας εισροής

επισκεπτών στη χώρα». Για τον ιδιοκτήτη εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών «με τους ΟΑ 2004 σαφώς κι έγιναν μεγάλα έργα στη χώρα μας στον τομέα της ασφάλειας για την πραγματοποίηση όσο το δυνατόν πιο ασφαλών ολυμπιακών αγώνων, ενώ για πρώτη φορά εγκαταστάθηκαν κλειστά κυκλώματα παρακολούθησης σε δημόσιους δρόμους».

Ενδεικτική είναι και η δήλωση του τεχνικού διευθυντή μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας του δείγματός μας, πως «κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, οπότε και καταγράφηκε θεαματική ανάπτυξη του κλάδου μας, υπήρξε σύμπραξη ανάμεσα στην ιδιωτική και τη δημόσια αστυνόμευση, γιατί αφενός μεν σκοπός και των δύο ήταν η διοργάνωση των ασφαλέστερων δυνατών αγώνων, αφετέρου δε η μία συμπλήρωνε τα κενά της άλλης». Και για τους εκπροσώπους της ανεξάρτητης Αρχής «η περίοδος των Αγώνων υπήρξε καταλυτική για την ευρεία εισαγωγή καμερών τόσο σε ιδιωτικούς, όσο και δημόσιους χώρους, πολύ περισσότερο και από την επαύριον των τρομοκρατικών χτυπημάτων στους δίδυμους πύργους».

Κοινή διαπίστωση αρκετών από τους φορείς του δείγματος είναι ότι η χώρα μας βρίσκεται σε καλό επίπεδο ως προς τον **υλικοτεχνικό εξοπλισμό ασφαλείας** που χρησιμοποιείται, αλλά βρίσκεται πίσω από τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες ως προς τον τρόπο λειτουργίας των εταιρειών σεκιούριτι και την εκπαίδευση του προσωπικού τους. Όπως αναφέρουν οι εκπρόσωποι της δημόσιας επιχείρησης μέσω μιας μεταφοράς «στην Ελλάδα είμαστε σε καλό επίπεδο εφαρμογής των μέτρων από τεχνικής άποψης, υστερούμε όμως στην επάνδρωση των υπηρεσιών και στην κουλτούρα ελέγχου και αυτοπειθαρχίας που δεν διαθέτουμε». Χαρακτηριστική είναι και η δήλωση του εκπροσώπου της εμπορικής επιχείρησης λιανικής πώλησης πως «κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων ήλθε μία εξαιρετική τεχνογνωσία από το εξωτερικό σε θέματα ασφάλειας, αλλά δυστυχώς, δεν έγινε καμία περαιτέρω αξιοποίηση από την ελληνική πλευρά μετά το πέρας των Αγώνων».

Αντιθέτως, οι ερευνητές του συμβουλευτικού φορέα σε θέματα ασφαλείας ενός υπουργείου, ισχυρίζονται πως «οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας το 2004 έδωσαν πολλά στον τομέα της ασφάλειας στη χώρα μας και συνεχίζουν να δίνουν μέσω της μεταολυμπιακής αξιοποίησης των γνώσεων και της εμπειρίας που αποκτήθηκαν κατά

την περίοδο εκείνη. Ο γενικός αντιτρομοκρατικός παροξυσμός ξεκίνησε σαφώς μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001, με μία 'τρομο-υστερία' η οποία υπαγόρευε την υιοθέτηση περισσότερων και πιο εξελιγμένων (τεχνολογικά) μέτρων ασφαλείας, αλλά κορυφώθηκε το 2004 με τη διεξαγωγή από τη χώρα μας των ΟΑ. Οπότε και οι δύο χρονικές συγκυρίες έδρασαν σε συνδυασμό και συνετέλεσαν στο να αυξηθούν τα μέτρα ασφαλείας και να εισαχθούν νέα και πιο εξελιγμένα, κάτι όμως το οποίο έκανε τον πολίτη πιο ανθεκτικό και ανεκτικό απέναντι στη σύγχρονη τεχνοεποπτεία».

Πράγματι, οι **τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου** στις ΗΠΑ και λιγότερο οι βομβιστικές επιθέσεις στον προαστιακό σιδηρόδρομο της Μαδρίτης τον Μάρτιο 2004, θεωρούνται για την πλειοψηφία του δείγματος καταλυτικές για τη μαζική εφαρμογή και εξάπλωση **πολιτικών ολικής παρακολούθησης** του πληθυσμού, στις οποίες επικεντρώνεται η μελέτη μας, όπως έχουν ήδη αναφερθεί στο 2^ο κεφάλαιο (παρ. 2.3.). Συγκεκριμένα, για τον γεν. διευθυντή επιχειρησιακών λειτουργιών του αεροδρομίου «μετά την 11^η Σεπτεμβρίου παρατηρήθηκε μία αλλαγή στον τύπο των ελέγχων που πραγματοποιούνται για την επιβίβαση των επιβατών στα αεροσκάφη. Σαφώς και αυξήθηκαν κατακόρυφα τα μέτρα ασφαλείας που ίσχυαν μέχρι τότε, ενώ προστέθηκαν και πολλά ακόμη. Παραδείγματος χάριν, από τις 06/11/2006 νέα μέτρα ασφαλείας ισχύουν σε όλα τα αεροδρόμια της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ευρωπαϊκός Κανονισμός 1546/06 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής) σχετικά με τη μεταφορά υγρών στις χειραποσκευές των επιβατών. Επιπρόσθετα, στα διαβατήρια όσων έρχονται από χώρες εκτός συνθήκης Σένγκεν έχει ενσωματωθεί ηλεκτρονικό τσιπάκι, στο οποίο περιέχονται τα προσωπικά τους δεδομένα (πρόκειται για τα νέα ηλεκτρονικά διαβατήρια, ενώ απαιτείται πλέον φωτογραφία ειδικού τύπου), τα οποία καταλήγουν στην εκάστοτε βάση δεδομένων της χώρας. Γενικά, μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου αναβαθμίστηκε η τεχνολογία της επιτήρησης και τα επίπεδα των ελέγχων έγιναν πιο εξειδικευμένα κι εκλεπτυσμένα».

Αντίθετα, για τον αναπληρωτή διευθυντή του νοσοκομείου κρατουμένων «ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός των μέτρων ασφαλείας που χρησιμοποιούνται, ξεκίνησε πολύ πρόσφατα (πριν μία πενταετία) λόγω κάποιων γεγονότων που συνέβησαν εντός του χώρου του νοσοκομείου (όπως συμπλοκές κρατουμένων), τα οποία κι έπληξαν το επίπεδο της ασφάλειάς του». Με τη διαπίστωση αυτή συμφωνεί και ο προϊστάμενος του τμήματος φύλαξης του δικαστηρίου, ο οποίος αναφέρει πως «τα μέτρα

εκσυγχρονίστηκαν κι ενισχύθηκαν τα τελευταία χρόνια λόγω κάποιων περιστατικών βίας».

Ανάλογες είναι και οι απαντήσεις των εκπροσώπων της Διεύθυνσης Πληροφορικής, της Διεύθυνσης Προστασίας Συνόρων, καθώς και της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών της ΕΛΑΣ με τους οποίους ήρθαμε σε επαφή, ότι δηλ. τα μέτρα λήφθηκαν για να αντιμετωπίσουν παρόντα προβλήματα άσχετα με την 11^η Σεπτεμβρίου και τους ΟΑ 2004, και συγκεκριμένα την εξάρθρωση της ‘17 Ν’ (2002) και του ‘Επαναστατικού Αγώνα’ (2010).

3. Τεχνολογία της επιτήρησης

3.1. Πανοπτισμός και σύγχρονη επιτήρηση

Η σύγχρονη επιτήρηση η οποία είναι, ως επί το πλείστον, τεχνολογικά καθοδηγούμενη, φέρει αρκετά ‘**πανοπτικά**’ χαρακτηριστικά. Ένα από αυτά είναι το γεγονός ότι δεν γίνεται εύκολα αντιληπτή από τους επιτηρούμενους, διότι η παρακολούθηση πραγματοποιείται **τεχνικά** και ‘**από απόσταση**’, ενώ η υπακοή στους κανόνες επιτυγχάνεται οικειοθελώς μέσω του αυτοελέγχου των τελευταίων (διαπιστώσεις οι οποίες συμφωνούν με τις θεωρητικές αναφορές του 3ου κεφαλαίου, παρ. 3.2.). Τα σύγχρονα κέντρα ελέγχου με τις πολυάριθμες οθόνες που προβάλουν πολλαπλές λήψεις εικόνων από τις κάμερες και οι οποίες περικυκλώνουν τον χειριστή που βρίσκεται συνήθως στο κέντρο, θυμίζουν τον ‘**πύργο ελέγχου**’ της πανοπτικής φυλακής του 18ου αιώνα (βλ. την περιγραφή ενός σύγχρονου κέντρου ελέγχου στο Παράρτημα της διατριβής/Υπόμνημα Β’).

Όπως αναφέρει σχετικά ο τεχνικός διευθυντής μίας από τις ιδιωτικές εταιρείες παροχής ασφάλειας του δείγματος, «*πρόκειται για εξελεγμένες μορφές απομακρυσμένης επιτήρησης, οι οποίες τείνουν να εξαφανίσουν το ανθρώπινο στοιχείο και τη φυσική παρουσία από τους χώρους που βρίσκονται υπό παρακολούθηση*». Ενδεικτικό παράδειγμα μιας τέτοιας εξέλιξης αποτελεί ο όμιλος συγκροτημάτων κινηματογράφων, όπου σύμφωνα με τον εκπρόσωπό του «*ακριβώς λόγω της χαμηλής έως ανύπαρκτης εγκληματικότητας που έχει καταγραφεί εντός των χώρων των*

κινηματογράφων, δεν έχουμε κανέναν υπάλληλο να τους επιτηρεί φυσικά, αλλά η όλη διαχείριση και συντονισμός των κινήσεων γίνεται από εδώ (εννοεί το Κέντρο Ελέγχου). Σκόπιμα, δηλ. επιλέγουμε την ‘απομακρυσμένη επιτήρηση’ (remote monitoring όπως ανέφερε χαρακτηριστικά) και σε περίπτωση που σημαίνει οποτεδήποτε συναγερμός, αν χρειαστεί επεμβαίνουμε».

Να σημειωθεί, πως σχεδόν όλα τα κτίρια (δημόσια και ιδιωτικά) που επισκέφθηκε η ερευνήτρια, έχουν καταστεί ένα σύγχρονο ‘πανοπτικό’ από άποψη εξελεγμένων μέσων ασφαλείας, αλλά και πολλαπλών διαδικασιών ελέγχου και ταυτοπροσωπίας που απαιτεί η είσοδος σε αυτά.

3.2. Πρόληψη αδικημάτων

α) Βιομετρικές εφαρμογές

Η **βιομετρία** δεν είναι, ακόμη τουλάχιστον, εκτεταμένη μέθοδος εξακρίβωσης της ταυτότητας στην Ελλάδα (αν και σχεδόν όλοι οι φορείς του δείγματος είχαν γνώση επί του θέματος) συγκριτικά με τις αγγλοσαξωνικές χώρες, ενώ εκφράστηκε η επιθυμία από τον εκπρόσωπο του θεματικού πάρκου ψυχαγωγίας να χρησιμοποιηθούν μελλοντικά βιομετρικοί έλεγχοι για την είσοδο των επισκεπτών στο πάρκο. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων, ανέφερε την περιορισμένη χρήση μόνο **απλών βιομετρικών εφαρμογών** από τον ιδιωτικό, κυρίως, τομέα για την ταυτοπροσωπία και τον έλεγχο των υπαλλήλων, ιδιαίτερος εκείνων που εργάζονται σε χώρους κρίσιμων υποδομών (όπως είναι τα αεροδρόμια, οι τράπεζες, οι πετρελαϊκές εταιρείες, κ.ά.) και ότι δεν έχουν ακόμη χρησιμοποιηθεί στη χώρα μας συσκευές ανίχνευσης της ίριδας ή/και του αμφιβληστροειδούς του ματιού.

Σύμφωνα με τους εκπροσώπους της ανεξάρτητης Αρχής «επειδή κάθε βιομετρικός δείκτης δίνει κάποια πληροφορία για την ταυτότητα του προσώπου, και ως εκ τούτου θεωρείται προσωπικό δεδομένο, το οποίο τις περισσότερες φορές είναι και ευαίσθητο, απαιτείται γνωστοποίηση ή άδεια από την αρμόδια Αρχή προκειμένου να εγκατασταθεί τέτοιο σύστημα και να δημιουργηθεί βιομετρική βάση δεδομένων. Η εφαρμογή που ισχύει σήμερα στις ελληνικές τράπεζες όπου απαιτείται από το άτομο να κοιτάζει την

κάμερα πριν εισέλθει στο κατάστημα είναι 'οριακά' βιομετρική, μιας και δεν γίνεται ανάλυση των χαρακτηριστικών του εκάστοτε προσώπου, αλλά δίνεται μία γενική εικόνα στο σύστημα, όπως π.χ. εάν φοράει καπέλο, γυαλιά, κράνος, κ.λπ.. Σε κάθε περίπτωση, είμαστε αρνητικοί απέναντι στην εισαγωγή μεθόδων βιομετρίας και θα έπρεπε να εφαρμόζονταν μόνο εάν τα υπόλοιπα μέσα ταυτοποίησης των προσώπων κρίνονταν ανεπαρκή ή ατελέσφορα. Παραδείγματος χάριν, βιομετρικοί έλεγχοι θα ήταν κατανοητό να υπάρχουν για την είσοδο των εργαζομένων σε εγκαταστάσεις κρίσιμων υποδομών. Αυτή τη στιγμή ευρεία χρήση βιομετρικών στοιχείων στη χώρα μας γίνεται μόνο για την έκδοση των νέων διαβατηρίων, όπου απαιτείται η λήψη ειδικής φωτογραφίας. Ενδεχομένως, να απαιτούνται τέτοιου είδους έλεγχοι και σε κάποια αεροδρόμια, μόνο όμως στο πλαίσιο πιλοτικών προγραμμάτων. Ούτε στις ηλεκτρονικές κάρτες που έχουν ενσωματωμένο τσιπάκι ραδιοσυχνότητας βλέπουμε να έχουν εισαχθεί, ακόμη τουλάχιστον, βιομετρικοί δείκτες».

Ενδεικτική είναι και η μαρτυρία του τεχνικού διευθυντή μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας που έλαβαν μέρος στην έρευνα, ο οποίος ταξινομεί τα **συστήματα πρόσβασης της εισόδου** σε τρεις κατηγορίες: *πρώτον*, με το σκανάρισμα της κάρτας εισόδου (access card) στη συσκευή ανίχνευσης που είναι τοποθετημένη στην είσοδο του χώρου, *δεύτερον*, με το σκανάρισμα της κάρτας εισόδου, αλλά και με την εισαγωγή ταυτόχρονα ενός μυστικού κωδικού αριθμού (card & pin), και *τρίτον*, με το σκανάρισμα των δακτυλικών αποτυπωμάτων του υποκειμένου. Κατά τα λεγόμενα του ίδιου «η τελευταία εφαρμογή είναι πολύ πιο πρόσφατη από τις άλλες δύο (μας ήρθε πρόσφατα από το εξωτερικό) και δεν είναι ιδιαιτέρως διαδεδομένη, γιατί αφενός είναι πιο ακριβή μέθοδος ταυτοποίησης, κι αφετέρου απαιτείται ειδική έγκριση στη χώρα μας από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Μέχρι σήμερα έχουμε τοποθετήσει βιομετρικούς ανιχνευτές των δακτυλικών αποτυπωμάτων το πολύ σε 3-4 πελάτες, οι οποίοι είναι μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες πληροφοριακών συστημάτων, που επιθυμούν να προβαίνουν σε εξονυχιστικούς ελέγχους κατά την είσοδο των εργαζομένων σε χώρους όπου φυλάσσονται πολύτιμα αρχεία τους (data centers)».

Γίνεται αντιληπτό, λοιπόν, το γεγονός, πως αν και οι βιομετρικές μέθοδοι χρησιμοποιούνται ευρέως παγκοσμίως (όπως δείξαμε στο κεφ. 3, παρ. 3.3.1.), στη χώρα μας πολύ περιορισμένα. Ένας από τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει

αυτό, όπως μας εξήγησε ο ιδιοκτήτης εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών, είναι οι σθεναρές **αντιστάσεις** που προβάλλουν οι αρμόδιες Αρχές διασφάλισης των προσωπικών δεδομένων, καθώς και οι **αντιδράσεις** των ίδιων των πολιτών. «Παλαιότερα», αναφέρει χαρακτηριστικά ο γεν. διευθυντής επιχειρησιακών λειτουργιών του αεροδρομίου, «είχε γίνει πρόβλεψη να σκανάρεται η ‘κόρη’ του οφθαλμού των επιβατών για την ταυτοπροσωπία τους και αγοράστηκαν τα κατάλληλα μηχανήματα από το εξωτερικό, αλλά εγκαταλείφθηκε το σχέδιο λόγω της απαγόρευσης από την αρμόδια Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα και λόγω έλλειψης του απαραίτητου νομοθετικού πλαισίου (τα υπερσύγχρονα μηχανήματα που είχαν αγοραστεί έμειναν σε αχρησία έως και σήμερα)».

Ενδιαφέρουσα είναι η δήλωση του εκπροσώπου της εμπορικής επιχείρησης λιανικής πώλησης, πως «δεν γνωρίζω πού μπορεί να γίνονται βιομετρικές εφαρμογές στην Ελλάδα, αν και νομίζω πως δεν θα εξαπλωθούν ούτε στο μέλλον λόγω έλλειψης της κατάλληλης ‘κουλτούρας’ από τους πολίτες. Είναι δηλ. και θέμα αποδοχής από το κοινό η εφαρμογή ενός τέτοιου μέτρου ασφαλείας». Από τους φορείς που συμμετείχαν στο δείγμα μας, περιορισμένη χρήση βιομετρικών ελέγχων (μέσω των δακτυλικών αποτυπωμάτων συγκεκριμένα), έκανε μονάχα η Ποδοσφαιρική Ανώνυμη Εταιρεία με σκοπό την ταυτοποίηση υπαλλήλων της.

Αξίζει, επίσης, να αναφερθούμε στο **πρόγραμμα βιομετρικής αναγνώρισης** που εφαρμόζει πιλοτικά μία μεγάλη ιδιωτική τράπεζα (μέχρι πρότινος τουλάχιστον), για την είσοδο των πελατών σε κάποια από τα καταστήματά της (με το σκεπτικό ότι ‘οι τράπεζες είναι ευάλωτοι στόχοι’). Σύμφωνα με τον εκπρόσωπο του ιδιωτικού ομίλου τραπεζών του δείγματός μας «κατά την είσοδο του στο κατάστημα, το άτομο παρακαλείται να κοιτάξει στην κάμερα που βρίσκεται ακριβώς απέναντί του (απομακρύνοντας γυαλιά, κράνη και οτιδήποτε αλλοιώνει τα φυσικά χαρακτηριστικά του προσώπου του), ούτως ώστε να καταγραφεί στο λογισμικό του κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης το σχήμα του προσώπου του (διαστάσεις προσώπου και χαρακτηριστικά αυτού), το οποίο στη συνέχεια στέλνεται στο εκάστοτε κέντρο ελέγχου. Τα δεδομένα σβήνονται στο τέλος της ημέρας, ενώ σε περίπτωση ληστείας ή άλλης εγκληματικής ενέργειας χρησιμεύουν για την αναγνώριση των δραστών». Να διευκρινισθεί, ότι το πρόγραμμα της εν λόγω τράπεζας λειτουργεί παράτυπα, χωρίς την έγκριση της αρμόδιας Αρχής κι ενδέχεται να διαταχθεί η παύση του (εάν δεν έχει

γίνει ήδη αυτό). Σύμφωνα με τον ίδιο εκπρόσωπο «στην Ελλάδα δεν χρησιμοποιούνται βιομετρικοί δείκτες ταυτοποίησης, ούτε και στην περίπτωση των ηλεκτρονικών τραπεζικών συναλλαγών (Internet Banking), σε αντίθεση με το εξωτερικό και ιδίως τη Λατινική Αμερική και το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου στα ΑΤΜ ορισμένων τραπεζών αντί για κάρτα εισόδου, οι πελάτες εισαγάγουν το δακτυλικό τους αποτύπωμα προκειμένου να γίνει ταυτοποίηση των προσωπικών τους στοιχείων».

Δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε και το εν εξελίξει **πρόγραμμα βιομετρικών ταυτοτήτων για χρήση στο διαδίκτυο**, το οποίο υλοποιείται από τον συμβουλευτικό φορέα σε θέματα ασφάλειας ενός υπουργείου. Όπως εξηγούν οι ερευνητές του εν λόγω φορέα από τους οποίους αντλήσαμε τις πληροφορίες που παραθέτουμε, «το πρόγραμμα στοχεύει στη βελτιστοποίηση των πληροφοριακών συστημάτων συλλέγοντας πληροφορίες για το βιομετρικό προφίλ του χρήστη. Επί παραδείγματι, αναφορικά με την ηλεκτρονική ασφάλεια, εντός του πλαισίου του έργου έχει προβλεφθεί να χρησιμοποιούνται βιομετρικά χαρακτηριστικά, όπως τα χαρακτηριστικά του προσώπου, ως ένα προαπαιτούμενο βιομετρικό στοιχείο για την ταυτοποίηση του χρήστη σε δικτυακούς τόπους. Η πλήρης αξιοποίηση των πολλαπλών βιομετρικών σημάτων ουσιαστικά θα επιταχύνει τη διαδικασία αναγνώρισης και επικύρωσης του χρήστη. Οι απειλές σε χώρους και δίκτυα μπορούν να δημιουργηθούν σε ελάχιστο χρόνο και μια πολιτική αυθεντικοποίησης του ατόμου με τη χρήση πολλαπλών σημάτων μπορεί να προσφέρει αποτελεσματικές λύσεις».

Όσον αφορά τον δημόσιο τομέα, οι βιομετρικές εφαρμογές βλέπουμε να χρησιμοποιούνται με περισσότερη ‘ άνεση’ σε σχέση με τον ιδιωτικό και κυρίως προς τον σκοπό της εξακρίβωσης της ταυτότητας μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων (για τον έλεγχο της παράνομης μετανάστευσης), κάτι στο οποίο συνηγορούν οι εκπρόσωποι των επίσημων διωκτικών φορέων με τους οποίους ήρθαμε σε επαφή. Ο εκπρόσωπος της Διεύθυνσης Πληροφορικής της ΕΛΑΣ, η οποία έχει αναλάβει την τεχνική υποστήριξη των διεθνών πληροφοριακών συστημάτων Schengen, Europol, Interpol, Eurodac στη χώρα μας, έτσι όπως έχουν επισημανθεί στο 3^ο κεφάλαιο, ανέφερε πως «από τις 9/4/2013 άρχισε την πλήρη λειτουργία του το **Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν II (SIS II)**. Πρόκειται για την ίδια πληροφοριακή πλατφόρμα με το προγενέστερό του SIS I, αλλά με μεγαλύτερη τεχνική αναβάθμιση. Από τις πρόσθετες λειτουργίες που είναι προορισμένο να επιτελεί το SIS II όσον αφορά τη χρήση της νέας

τεχνολογίας, είναι η εισαγωγή στη βάση δεδομένων του βιομετρικού στοιχείου των δεκαδακτυλικών αποτυπωμάτων. Ωστόσο δεν εισάγονται στο σύστημα, ακόμη τουλάχιστον, δείγματα γενετικού υλικού (DNA) του ατόμου, όπως είχε αρχικά προβλεφθεί». Ακολούθως τάχθηκε υπέρ της εισαγωγής των βιομετρικών δεικτών ταυτοποίησης με το σκεπτικό πως «το άνοιγμα των συνόρων των κρατών επέφερε μοιραία την εντατικοποίηση των ελέγχων, για να τα καταστήσει πιο ασφαλή. Είναι ορθή η εισαγωγή των δακτυλικών αποτυπωμάτων όπως προβλέπει το SIS II για την απόλυτη ταυτοποίηση των προσώπων. Σε γενικές γραμμές, θεωρούμε ότι πρόκειται για ένα επιτυχημένο πληροφοριακό σύστημα, δεδομένου του σκοπού τον οποίο προβλέφθηκε να εξυπηρετεί».

Ομοίως, όπως μας εξήγησαν οι εκπρόσωποι της Διεύθυνσης Προστασίας Συνόρων της ΕΛΑΣ, οι υπήκοοι τρίτων χωρών υποβάλλονται σε διεξοδικό έλεγχο προκειμένου να τους επιτραπεί η είσοδος σε χώρα-μέλος της ΕΕ, όπως είναι η εξακρίβωση στο **Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις (VIS)**. Συγκεκριμένα, «για τη θεώρηση εισόδου απαιτείται η έκδοση κάρτας VIS, η οποία περικλείει τα βιομετρικά δεδομένα των δακτυλικών αποτυπωμάτων, με σκοπό την εξακρίβωση της ταυτοπροσωπίας εκείνου που τη φέρει. Στην εκάστοτε χώρα υποδοχής ο κάτοχος της κάρτας VIS οφείλει να τοποθετήσει δύο δάχτυλα στην ανιχνευτική συσκευή (η οποία ονομάζεται Live Scan), ούτως ώστε να διακριβωθεί από το σύστημα ότι πρόκειται για το ίδιο άτομο (υπάρχει η δυνατότητα 'ανάγνωσης' 10 δακτύλων). Πριν το 2011 η διακρίβωση της ταυτότητας δεν γινόταν ηλεκτρονικά μέσω βιομετρικών ελέγχων, αλλά μόνο με έναν αριθμό αυτοκόλλητης θεώρησης». Τώρα, κατά πόσον είναι δυνατός ο έλεγχος με τη μαζική εισροή μεταναστών χωρίς έγγραφα τα τελευταία χρόνια, είναι ένα θέμα δύσκολο να απαντηθεί.

β) Βιντεοεπιτήρηση και λοιπά τεχνολογικά μέσα ασφαλείας

Οι **κάμερες ασφαλείας** όλων των ειδών (σταθερές, περιστρεφόμενες, γυροσκοπικές, οροφής, ψηφιακές, αναλογικές, θερμικές, κ.ά.) φαίνεται να είναι το πιο εκτεταμένο μέσο επιτήρησης στη χώρα μας και τοποθετούνται με πρωτοβουλία κυρίως του ιδιωτικού τομέα (διευθυντής ανθρώπινου δυναμικού μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας). Σχεδόν στο σύνολό τους, οι φορείς που επισκεφθήκαμε διέθεταν κάποιο **κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης**, το οποίο συνδεόταν τις περισσότερες

φορές με μεγάλο αριθμό καμερών. Στο θεματικό ψυχαγωγικό πάρκο λειτουργούσαν 110 κάμερες, στο εμπορικό κέντρο και πολυχώρο αναψυχής 144 κάμερες, σε ένα μόνο συγκρότημα κινηματογράφων 45 κάμερες, στο terminal του αεροδρομίου 300 κάμερες, σε ένα από τα καταστήματα της εμπορικής επιχείρησης λιανικής πώλησης 160 κάμερες, στο νοσοκομείο κρατουμένων 29 κάμερες, στην εσωτερική κι εξωτερική περίμετρο του σωφρονιστικού καταστήματος 230 κάμερες, στο δικαστήριο 60 κάμερες, στη φυλασσόμενη κοινότητα 36 κάμερες, στους σταθμούς μετεπιβίβασης της δημόσιας επιχείρησης μέσων μαζικής μεταφοράς 2.700 κάμερες, ενώ η εγκατάσταση κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης είναι πλέον υποχρεωτική για όλα τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στη χώρα μας μετά την υπουργική απόφαση 3015/30/6-2009.

Τα *κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης* είναι η ταχύτερα εξελισσόμενη τεχνολογία ασφαλείας για τον τεχνικό διευθυντή μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας του δείγματος, ο οποίος εξηγεί πως «από τις κλασικές ‘αναλογικές’ κάμερες που γίνεται μαζική χρήση έως σήμερα, περνάμε σιγά-σιγά στις IP (Internet Protocol) κάμερες νέας γενιάς, οι οποίες παρέχουν μεγάλες δυνατότητες ψηφιακής ανάλυσης με πολύ μεγάλη ευκρίνεια. Μία τεχνολογική εξέλιξη που αρχίζει να εξαπλώνεται και στη χώρα μας είναι οι κάμερες που λειτουργούν μέσω εξελεγμένων λογισμικών videoanalytics, τα οποία έχουν σχεδιαστεί για να εκτελούν συγκεκριμένες εντολές. Για παράδειγμα, ο κατασκευαστής έχει εισάγει κάποια κριτήρια/φίλτρα, ούτως ώστε ο φακός να εστιάζει σε συγκεκριμένα μέρη και πρόσωπα (π.χ. σε εκείνους που φορούν γυαλιά ή καπέλο ή να καταμετρώνται εκείνοι που διέρχονται από ένα συγκεκριμένο σημείο), κι έτσι όταν λαμβάνεται μία τέτοια εικόνα να ειδοποιείται ο χειριστής από το εκάστοτε κέντρο ελέγχου. Ένα ακόμη εξελεγμένο λογισμικό που βλέπουμε να εγκαθίσταται τα τελευταία χρόνια στις κάμερες, είναι η αναγνώριση των πινακίδων των αυτοκινήτων κατά την έξοδό τους από συγκεκριμένους χώρους στάθμευσης (π.χ. από τα υπόγεια γκαράζ πολυχώρων αναψυχής)». Στη σχετικά πρόσφατη χρήση των ‘έξυπνων’ καμερών (‘analytics’) στη χώρα μας αναφέρθηκε και ο ιδιοκτήτης εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών.

Ενδεικτικό παράδειγμα της μαζικής χρήσης αυτού του είδους τεχνοεποπτείας είναι η λειτουργία δύο κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης στο γήπεδο της ΠΑΕ που συμμετείχε στην έρευνά μας. Σύμφωνα με τον υπεύθυνο ασφαλείας του εν λόγω

φορέα, «περιμετρικά εντός κι εκτός του γηπέδου λειτουργούν δύο κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, το ένα εκ των οποίων λειτουργεί υπό την ευθύνη της ΕΛΑΣ σε ειδικό Κέντρο Ελέγχου (τα έξοδα εγκατάστασης είχε αναλάβει η Γεν. Γραμματεία Αθλητισμού, ενώ τα έξοδα συντήρησης επιβαρύνουν την ΠΑΕ). Το άλλο κύκλωμα λειτουργεί υπό την εποπτεία της ΠΑΕ σε άλλο Κέντρο Ελέγχου, το οποίο διαχειρίζονται οι υπάλληλοι της ιδιωτικής εταιρείας με την οποία έχουμε συνάψει συμβόλαιο και το οποίο επιτηρεί την καθημερινή κινητικότητα του γηπέδου (ακόμα και όταν δεν γίνονται αγώνες). Πρόκειται για ένα από τα τελειότερα συστήματα παρακολούθησης που υπάρχουν, ενώ οι κάμερες είναι τοποθετημένες σε όλους τους κοινόχρηστους χώρους των εγκαταστάσεων (όπου έχει πρόσβαση το κοινό), όπως είναι η ρεσεψιόν του γηπέδου, οι διοικητικές υπηρεσίες και τα γραφεία της ΠΑΕ, εντός του αγωνιστικού χώρου, στις 'μπούκες' (ενν. εισόδους) και περιμετρικά εντός κι εκτός του σταδίου. Κάμερες υπάρχουν ακόμη και στο υπαίθριο πάρκινγκ του γηπέδου το οποίο είναι ελεγχόμενης πρόσβασης ανάλογα με το εισιτήριο του πελάτη (δηλ. αν έχει διαρκείας, αν έχει σουίτα, αν είναι VIP/παράγοντας, κ.ο.κ.)».

Όπως αναφέρθηκε στο οικείο κεφάλαιο (κεφ. 3, παρ. 3.3.4.) στην Ελλάδα η τοποθέτηση καμερών σε δημόσιους χώρους και οδούς επιτρέπεται μόνο για λόγους που σχετίζονται τόσο με την οδική, όσο και με τη δημόσια ασφάλεια εν γένει, και πραγματοποιείται από την Τροχαία. Κατά τα λεγόμενα των εκπροσώπων της ανεξάρτητης Αρχής «παρέχεται η δυνατότητα οι αρμόδιες διωκτικές αρχές (σύμφωνα με το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο) να εγκαθιστούν συστήματα τεχνοεποπτείας για λόγους που σχετίζονται με την κρατική ασφάλεια και τη δημόσια τάξη». Για την εγκατάσταση και λειτουργία κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης σε χώρους ευρείας πρόσβασης, τόσο από τον ιδιωτικό, όσο και από τον δημόσιο τομέα, απαιτείται έκδοση άδειας από την αρμόδια Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ). Να σημειωθεί, πως κάθε χρόνο οι γνωστοποιήσεις για την εγκατάσταση συστημάτων βιντεοεπιτήρησης κάθε είδους που φθάνουν στην ΑΠΔΠΧ είναι 400-500, ενώ είναι πιθανόν κάποιοι να τοποθετούν τέτοια συστήματα χωρίς να το γνωστοποιούν στην Αρχή ως όφειλαν.

Επίσης, από την έρευνά μας προέκυψε ότι χρησιμοποιούνται σε μικρότερο βαθμό άλλες τεχνικές ασφαλείας, όπως είναι οι κάρτες ελεγχόμενης πρόσβασης της εισόδου σε χώρους και γραφεία (είτε είναι 'έξυπνες' δηλ. διαθέτουν τσιπάκι ραδιοσυχνοτήτων

RFID, είτε απλές ηλεκτρονικές), οι βιομετρικές εφαρμογές (για τις οποίες κάναμε λόγο αμέσως πιο πάνω), οι μαγνητικές πύλες, οι συναγερμοί και άλλες (όπως η ηλεκτρονική περίφραξη, τα συστήματα γεωεντοπισμού, οι ακτινοσκοπικές συσκευές ανίχνευσης απαγορευμένων μετάλλων-ουσιών, κ.ο.κ.). Παρακάτω παρατίθενται κάποια από τα πιο διαδεδομένα, αλλά και σύγχρονα τεχνικά μέσα ελέγχου που έχουν υιοθετηθεί, έτσι όπως μας τα περιέγραψαν οι εκπρόσωποι των φορέων με τους οποίους ήρθαμε σε επαφή (κάποια από τα οποία εξειδικεύτηκαν θεωρητικά στο 3^ο κεφάλαιο).

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας παρέθεσε ο ιδιοκτήτης εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών, στις πολύ μεγάλες επιχειρήσεις παρέχονται, εκτός από συναγερμούς και κάμερες, **συστήματα ελέγχου στην πρόσβαση** ('access control systems') για την προστασία των χώρων που δεν πρέπει να είναι προσβάσιμοι στο σύνολο των επισκεπτών. Το άνοιγμα των θυρών στους χώρους αυτούς γίνεται είτε με **μαγνητικές κάρτες** (οι οποίες 'περνούν' μέσα από ειδικό μηχάνημα), είτε με κάρτες που έχουν ενσωματωμένο πάνω τους ένα πηνίο και λέγονται **'γειννίας'** ('proximity cards'). Οι τελευταίες σκανάρονται από απόσταση από κάποια συσκευή και τα στοιχεία που φέρουν ταυτοποιούνται αυτομάτως από τα πληροφοριακά συστήματα με τα οποία είναι συνδεδεμένο το σύστημα. Μελλοντικά έχει προβλεφθεί να γίνεται χρήση της εφαρμογής της **'επικοινωνίας κοντινού πεδίου'** ('near-field communication'), κατά την οποία ο έλεγχος της πρόσβασης θα γίνεται 'ανέπαφα' ('contactless') μέσω προηγμένων κινητών τηλεφώνων (καταργώντας ουσιαστικά τις κάρτες). Στην είσοδο των καταστημάτων λιανικής πώλησης, επίσης, τοποθετούνται οι λεγόμενες **κεραίες** (ακουστομαγνητικές ή ραδιοσυχνότητες) για τον έλεγχο των ετικετών (tags) των προϊόντων που εξέρχονται (με σκοπό την αποτροπή των κλοπών).

Εξελιγμένο τεχνολογικά είναι και το **σύστημα ελέγχου των περιπολιών** που εφαρμόζεται από το εμπορικό κέντρο και πολυχώρο αναψυχής. Ψηφιακές ακίδες έχουν τοποθετηθεί σε επιλεγμένα σημεία περιμετρικά στους χώρους του mall (περίπου 70-80 σημεία), τις οποίες ο εκάστοτε φύλακας κατά τη διάρκεια της περιπολίας του οφείλει να ακουμπά με ένα ψηφιακό στυλό (το λεγόμενο *proxypen* όπως μας ανέφερε χαρακτηριστικά), αφήνοντας το ίχνος της περιπόλου του στο αρχείο που στέλνεται αυτομάτως στο κέντρο ελέγχου. Με τον τρόπο αυτό,

διασφαλίζεται ότι ο φύλακας πέρασε όντως από όλα τα σημεία που οφείλει να περιπολεί και κατ' επέκταση ότι τα βρήκε ασφαλή. Επιπρόσθετα, το εν λόγω εμπορικό κέντρο διαθέτει και **σύστημα ανίχνευσης της κίνησης**, το οποίο λειτουργεί με την τοποθέτηση μαγνητικών επαφών σε επιλεγμένα σημεία του πολυχώρου, αλλά και σε κάποιες από τις θύρες του. Αν κάποια από τις πόρτες ανοίξει ενώ δεν πρέπει από τη στιγμή που έχουν οπλιστεί οι μαγνητικές επαφές ή ανιχνευθεί κίνηση σε απαγορευμένο για το κοινό χώρο, σημαίνει συναγερμός στο κέντρο ελέγχου του mall, προβάλλοντας σε οθόνη την εικόνα από την κάμερα της θύρας που άνοιξε (40 περίπου από τις 144 κάμερες που διαθέτει το εν λόγω εμπορικό κέντρο είναι συνδεδεμένες με αυτούς τους ανιχνευτές κίνησης).

Μία παρόμοια τεχνολογική καινοτομία όσον αφορά τις περιπολίες είναι τα **‘έξυπνα’ κινητά τηλέφωνα** (smart phones) με τα οποία εφοδιάζονται οι φύλακες, σύμφωνα με τον τεχνικό διευθυντή μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας που συμμετείχαν στην έρευνα. Οι υπάλληλοι που επιτηρούν με φυσική παρουσία τους χώρους του εκάστοτε πελάτη, ‘σαρώνουν’ σε τακτά χρονικά διαστήματα τα ‘έξυπνα’ τηλέφωνα σε **ραβδωτούς κώδικες** (QR Codes ή barcodes) που είναι εγκατεστημένοι εκεί, στέλνοντας σήμα στο κέντρο ελέγχου, ενώ οι σχετικές πληροφορίες δύνανται να μεταφερθούν ταυτόχρονα και στο κινητό τηλέφωνο πελάτη. Σε περίπτωση ανάγκης, υπάρχει στο τηλέφωνο ενσωματωμένο το ‘κουμπί ανάγκης’. Οι τελευταίες τάσεις, πάντως, είναι να αντικατασταθεί πλήρως το ανθρώπινο στοιχείο, δηλ. η φυσική παρουσία των φυλάκων, με την αποκλειστική παρακολούθηση των επιτηρούμενων περιοχών από κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης.

Σύμφωνα με τον ίδιο εκπρόσωπο, τα σύγχρονα συστήματα συναγερμών λειτουργούν με **μαγνητικές επαφές**, δηλ. αισθητήρες ανίχνευσης της κίνησης, οι οποίες τοποθετούνται στα κουφώματα των εποπτευόμενων χώρων, ενώ δύνανται να ενεργοποιούνται/αφοπλίζονται διαμέσου των κινητών τηλεφώνων. Μόλις γίνει απόπειρα διάρρηξης, αμέσως σημαίνει συναγερμός και στέλνεται σήμα στο κέντρο ελέγχου της εταιρείας ή/και στα κινητά τηλέφωνα των πελατών. Τελευταία, έχουν προβλεφθεί συστήματα ανίχνευσης που τοποθετούνται στην εξωτερική περίμετρο του χώρου (π.χ. μπαλκόνια, κήπους, φράχτες, κ.α.), ούτως ώστε ο επίδοξος δράστης να απωθηθεί έγκαιρα. Πρόκειται για τα λεγόμενα **‘καλώδια επί φράχτου’** τα οποία δύνανται να ανιχνεύσουν κάθε προσπάθεια παραβίασης/σύνθλιψης του φράχτη.

Εκσυγχρονισμένα τεχνολογικά είναι, ακόμη, για τον ίδιο συνεντευξιαζόμενο, τα **συστήματα γεωεντοπισμού (GPS)** που τοποθετούνται στο εσωτερικό των οχημάτων, δίνοντας τη δυνατότητα με το ‘πάτημα ενός κουμπιού’ στο διαδίκτυο, να εντοπίζουν και να καταγράφουν τόσο το γεωγραφικό ‘στίγμα’ του οχήματος, όσο και το ιστορικό της διαδρομής (ιδιαίτερα χρήσιμη εφαρμογή για τους ιδιοκτήτες φορτηγών που μεταφέρουν πολύτιμα εμπορεύματα όπως μας εξήγησε). Επιπλέον, οι τελευταίες εξελίξεις στον τομέα των **μαγνητικών αψίδων** (ή πυλών) μας έρχονται από το εξωτερικό, όπου σε πολλά αεροδρόμια αρχίζουν να τοποθετούνται ολόκληροι ‘διάδρομοι ανίχνευσης μετάλλων’, οι οποίοι καλύπτουν τη διαδρομή ανάμεσα στους χώρους επιβίβασης και τη ‘φυσούνα’ του αεροπλάνου, με σκοπό να ελεγχθεί οτιδήποτε έχει ‘ξεφύγει’ από τους προηγούμενους ελέγχους κατά τη διαδικασία της επιβίβασης.

Τη σύγχρονη εποπτική τεχνολογία φαίνεται να υιοθετούν, ιδιαιτέρως τα τελευταία χρόνια, και οι επίσημες Αρχές δίωξης του εγκλήματος στη χώρα μας. Ειδικότερα, όπως μας εξήγησαν οι εκπρόσωποι της Διεύθυνσης Προστασίας Συνόρων της ΕΛΑΣ, έχει ξεκινήσει από το 2011 η εφαρμογή αυτοματοποιημένου συστήματος επιτήρησης των χερσαίων και ποτάμιων συνόρων στον Έβρο (είναι πιλοτικό πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ). Πρόκειται για το **μεταλλικό φράγμα** στον Έβρο, το οποίο διαθέτει περιμετρικά θερμικές κάμερες και ηλεκτροοπτικά συστήματα, που ανιχνεύουν οποιαδήποτε κίνηση κι ενεργοποιούν τη διαδικασία της επιτήρησης. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνουν «σκοπός μας είναι η μείωση του ανθρώπινου δυναμικού στις εποπτευόμενες περιοχές και η στοχευμένη παρακολούθηση. Η σύγχρονη επιτηρητική τεχνολογία διενεργεί τον πρώτο έλεγχο και υποβοηθά το έργο των Αρχών. Υπάρχει και επανδρωμένο Κέντρο Ελέγχου το οποίο αναλαμβάνει τον συντονισμό και τη διαχείριση των καμερών. Πιλοτικά το πρόγραμμα υλοποιήθηκε το 2013 και τώρα είμαστε στη φάση της επιχειρησιακής του λειτουργίας».

Παρομοίως, ευδιάκριτη είναι η εισαγωγή των νέων τεχνολογικών εργαλείων και στο κομμάτι της εξιχνίασης των ήδη τετελεσμένων εγκλημάτων, όπως μας εξήγησαν οι εκπρόσωποι της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών της ΕΛΑΣ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το **Αυτόματο Σύστημα Αναγνώρισης των Δακτυλικών και Παλαμικών Αποτυπωμάτων** (η ελληνική εκδοχή του AFIS για το

οποίο κάναμε λόγο στο 3ο κεφάλαιο, παρ. 3.3.1.), το οποίο «έχει καταφέρει να μειώσει δραστικά τον χρόνο των αναζητήσεων και κατόπιν των αποτελεσμάτων των ταυτοποιήσεων». Άλλα παραδείγματα του σχετικά πρόσφατου τεχνολογικού εκσυγχρονισμού στον τομέα της καταστολής είναι το *Αυτόματο Σύστημα Αρχειοθέτησης και Επίδειξης Φωτογραφιών* (I.S.I.S.) και το *Σύστημα Εξέτασης Φωνής και Ήχου* (VOICE), τα οποία είναι ψηφιακά.

Να τονισθεί, πως πολλά από τα μέτρα που λαμβάνονται και στα οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω, δεν αφορούν μονάχα την προστασία του κοινού από το έγκλημα, όπως μας επισήμαναν πολλοί από τους εκπροσώπους του δείγματος, αλλά χρησιμοποιούνται για σκοπούς που σχετίζονται με την *‘εργασιακή επιτήρηση’* (βλ. κεφ. 3, παρ. 3.3.4.) της απόδοσης και των κινήσεων των υπαλλήλων (ιδίως των μεγάλων εταιρειών του ιδιωτικού τομέα). Για παράδειγμα, όλες οι θύρες των γραφείων εντός του χώρου του αεροδρομίου, όπως μας εξήγησε ο γεν. διευθυντής επιχειρησιακών λειτουργιών, απαιτούν έλεγχο των υπαλλήλων κατά την πρόσβαση, διαμέσου μίας ειδικής μαγνητικής κάρτας του κατόχου, η οποία ‘σκανάρεται’ σε ειδικό μηχάνημα που βρίσκεται πλησίον της θύρας. Επιπρόσθετα, οι περιοχές των γραφείων είναι *διαβαθμισμένης πρόσβασης* για όλους τους εργαζομένους, κατόπιν πιστοποίησης της ταυτοπροσωπίας τους (π.χ. όποιος διαθέτει κάρτα εισόδου με μπλε χρώμα μπορεί να μετακινείται ελεύθερα σε όλους τους χώρους, με μοβ μόνο σε ορισμένους από αυτούς και με κόκκινο μόνο σε πολύ συγκεκριμένους χώρους). Κάρτες για την είσοδο σε χώρους περιορισμένης πρόσβασης χρησιμοποιούνται και στην περίπτωση των εργαζομένων στις τράπεζες (σύμφωνα με τον ειδικό σύμβουλο του ιδιωτικού ομίλου τραπεζών).

Ένα ακόμη σύστημα για τον έλεγχο της παρουσίας εργαζομένων κι επισκεπτών είναι εκείνο της *‘απόδειξης της παρουσίας’* (‘proof of presence’) που εφαρμόζεται πρόσφατα από μεγάλες εργοδοτικές εταιρείες, όπως περιγράφει ο διευθυντής ανθρώπινου δυναμικού μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας. Αντί για την κατοχή ατομικής κάρτας ή τη λήψη της υπογραφής του εργαζομένου κατά την έναρξη της εργασίας ή κατά την είσοδό του στην εταιρεία, η επιβεβαίωση της παρουσίας του επιτυγχάνεται ανά πάσα στιγμή μέσω ενός κινητού τηλεφώνου το οποίο ‘σκανάρεται’ από ειδικούς ανιχνευτές (readers). Το λογισμικό του κινητού τηλεφώνου είναι το ίδιο με αυτό μίας ‘έξυπνης’ κάρτας, ενώ κατά το ‘σκανάρισμα’

καταγράφεται το ακριβές ‘ηλεκτρονικό στίγμα’ του υποκειμένου (όπως ακριβής θέση, ώρα, κ.λπ.). Στην Ελλάδα το σύστημα αυτό που ονομάζεται και **‘κοντινής επικοινωνίας’** (Near Field Communication), έχει εγκατασταθεί και λειτουργεί σε μία μεγάλη Πρεσβεία, καθώς και σε άλλες μεγάλες εταιρείες του ιδιωτικού τομέα, σύμφωνα με τις πληροφορίες που παραθέτει ο ίδιος εκπρόσωπος.

Επιπρόσθετα, η χρήση και το είδος της **τεχνικής πρόληψης** ποικίλλει ανάλογα με τις ανάγκες των υποκειμένων, αλλά και των περιβαλλόντων μέσα στα οποία αυτά ζουν κι εργάζονται, σύμφωνα με τον ιδιοκτήτη εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών. Έτσι, *«οι ιδιώτες αγοράζουν τον τεχνολογικό εξοπλισμό για λόγους που έχουν να κάνουν περισσότερο με τη διασφάλιση της προσωπικής τους ηρεμίας και μίας αίσθησης ασφάλειας που τους παρέχει, ενώ οι επιχειρήσεις επιδιώκουν την αποτροπή των εγκληματικών συμπεριφορών, και κατ’ επέκταση, τη μείωση των υλικών απωλειών που αυτές επιφέρουν. Για τον λόγο αυτό, οι κάτοικοι οικιών προμηθεύονται (ανεξαρτήτως του κοινωνικο-οικονομικού τους επιπέδου) συνήθως με κάμερες και συναγερμούς ασφαλείας, εν αντιθέσει με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις (όπως είναι τα εμπορικά καταστήματα κάθε είδους), οι οποίες προμηθεύονται με συστήματα ασφαλείας για την αποτροπή των μικροκλοπών και τον έλεγχο των κινήσεων του προσωπικού τους»*.

Τέλος, η τάση που επικρατεί παγκοσμίως γι’ αρκετούς από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, είναι η τεχνικά καθοδηγούμενη επιτήρηση που παρέχεται, να είναι πιο **διακριτική** και για τον λόγο αυτό πιο **ευέλικτη**, ενώ η τεχνολογία που χρησιμοποιείται έχει καταστεί ψηφιακή από αναλογική που ήταν μέχρι πριν κάποια χρόνια (βλ. θεωρητικές επισημάνσεις 3^{ου} κεφ., ιδίως παρ. 3.1.).

3.3. Έκτιση ποινών

α) Κατ’ οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση

Η εφαρμογή του μέτρου της **‘τοποθέτησης υπό ηλεκτρονική επιτήρηση’** στη χώρα μας έγινε με αρκετή καθυστέρηση και είναι ακόμη σε πρώιμο στάδιο σε σχέση με άλλες αγγλοσαξωνικές και σκανδιναβικές κυρίως χώρες, οι οποίες έχουν εντάξει στο

ποινικό τους οπλοστάσιο την εν λόγω εξωϊδρυματική κύρωση εδώ και δεκαετίες. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους της εργασίας (κεφ. 3, παρ. 3.5.1.), αν κι έχει ψηφιστεί το νομοθετικό πλαίσιο που ορίζει τη λειτουργία του μέτρου (Ν. 4205/2013 και ΠΔ 62/2014), κι έχει αρχίσει να εφαρμόζεται πιλοτικά το πρόγραμμα από τον Μάιο του 2015, από τους 250 κρατούμενους που μπορούσαν να κάνουν χρήση του μέτρου, τελικά μόνο δύο δέχτηκαν την υπαγωγή τους σε αυτό έως τον Οκτώβριο του 2015 και άλλοι επτά έως το Νοέμβριο του 2016.

Ως προς την τεχνολογική επάρκεια και αρτιότητα του εξοπλισμού που απαιτείται για την υλοποίηση της εξωϊδρυματικής αυτής πρακτικής, ο εκπρόσωπος της ανάδοχης εταιρείας (της G4S εν προκειμένω) ανέφερε πως *«πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο και άρτιο τεχνολογικά σύστημα ηλεκτρονικής επιτήρησης που βρίσκεται στην ‘κορυφή της πυραμίδας’ στον τομέα του. Μόνη του αδυναμία είναι η μη εκπομπή σήματος σε περιοχές που δεν υπάρχει δίκτυο κινητής τηλεφωνίας και για τον λόγο αυτό η έκδοση λανθασμένων σημάτων ‘παραβιάσεων’ (alarms) στο κέντρο ελέγχου μας. Θεωρούμε ότι από τεχνολογικής τουλάχιστον άποψης, η χώρα μας είναι πολύ μπροστά σε σχέση με άλλες χώρες που εφαρμόζουν το μέτρο εδώ και δεκαετίες, έχοντας προμηθευτεί με ό,τι πιο εξελιγμένο επικρατεί αυτή τη στιγμή στην αγορά. Παρ’ όλα αυτά, πρέπει να αρχίσει να υλοποιείται πλήρως το πρόγραμμα και στη χώρα μας και όχι αποσπασματικά όπως συμβαίνει μέχρι τώρα, ούτως ώστε να διαφανούν οι συνολικές τεχνικές ανεπάρκειες του συστήματος και να αρχίζει να ‘αυτοματοποιείται’ η όλη διαδικασία»*.

Όσον αφορά τους λόγους επέκτασης της **ιδιωτικοποίησης της ασφάλειας** στον τομέα εκτέλεσης των ποινών στη χώρα μας, *«αυτό συμβαίνει επειδή το κράτος υστερεί σε τεχνογνωσία και οικονομικούς πόρους ώστε να προβεί σε τέτοιου είδους πρωτοβουλίες. Σε κάθε περίπτωση, το κράτος έχει ανάγκη τον ιδιωτικό τομέα (‘εξαρτάται’ από αυτόν θα λέγαμε) για την κάλυψη των αναγκών του στον τομέα της ασφάλειας (τόσο στην προμήθεια, όσο και τη διαχείριση της τεχνολογίας ασφαλείας). Από τον ιδιωτικό τομέα ξεκινά η παροχή της ασφάλειας των σύγχρονων δυτικών κρατών κι εκεί καταλήγει. Στην ουσία, πρόκειται για **εκχώρηση** (outsourcing) αρμοδιοτήτων από τον δημόσιο τομέα στον ιδιωτικό και όχι για σύμπραξη. Η σύμπραξη προϋποθέτει κάποιου είδους οικονομική επένδυση και από τους δύο. Στην περίπτωση του ‘ηλεκτρονικού βραχιολιού’ το κράτος δεν έχει επενδύσει οικονομικά (μόνο η εταιρεία το έχει κάνει για την αγορά*

του κατάλληλου τεχνολογικού εξοπλισμού), έχοντας αναθέσει, παράλληλα, στον ιδιωτικό τομέα τη συνολική εφαρμογή του μέτρου εκ μέρους του».

Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, πως το μέτρο της ‘τοποθέτησης υπό ηλεκτρονική επιτήρηση’ αποτελεί ένα *par excellence* παράδειγμα **σύγχρονης διακυβέρνησης της ασφάλειας** και στην Ελλάδα. Το κράτος θέτει μεν την κατεύθυνση που θα λάβει η αντεγκληματική πολιτική, εντάσσοντας στο ποινικό του οπλοστάσιο την εν λόγω σωφρονιστική πρακτική, αλλά αφήνει το εκτελεστικό κομμάτι υλοποίησής της σε άλλους συμβαλλόμενους φορείς (την ιδιωτική εταιρεία παροχής ασφάλειας).

Από την έως τώρα πολύ περιορισμένη εφαρμογή του μέτρου στη χώρα μας και με βάση τη διεθνή εμπειρία της ανάδοχης εταιρείας στον τομέα αυτό (η G4S υπολογίζεται να επιτηρεί ηλεκτρονικά χιλιάδες παραβάτες ημερησίως ανά τον κόσμο, όπως έχουμε ήδη επισημάνει στο 3^ο κεφάλαιο, παρ. 3.5.1.), η όποια αποτίμηση γίνεται έχει **θετικό πρόσημο**. Σύμφωνα με τα όσα χαρακτηριστικά αναφέρει ο εκπρόσωπος της εν λόγω εταιρείας, «από την ηλεκτρονική επιτήρηση βγαίνουν πολλαπλά κερδισμένοι: πρώτον, το κράτος αφού μειώνεται ο υπερπληθυσμός των φυλακών κι έτσι ελαφρύνεται ο κρατικός προϋπολογισμός, διότι σε σύγκριση με το ημερήσιο κόστος διαβίωσης ενός κρατουμένου σε κάποιο σωφρονιστικό κατάστημα, το κόστος της ηλεκτρονικής επιτήρησης είναι κατά πολύ λιγότερο (υπολογίζεται στα 10 ευρώ ημερησίως), δεύτερον, ο ίδιος ο επιτηρούμενος, διότι μπορεί να συνεχίσει ομαλά την κοινωνική και οικογενειακή του ζωή, μακριά από το ‘άθλιο’ κελί της φυλακής, και τρίτον, ο ιδιωτικός τομέας, όπως είναι οι εταιρείες σεκιούριτι, λόγω του κέρδους που αποκομίζουν από την εφαρμογή του μέτρου. Αυτή τη στιγμή έτσι όπως λειτουργούν οι ελληνικές φυλακές έχουν μονάχα ανταποδοτικό και τιμωρητικό χαρακτήρα και καθόλου σωφρονιστικό. Ειδικά στις περιπτώσεις της μικρομεσαίας εγκληματικότητας (minor offending) θεωρούμε ότι ο εγκλεισμός στη φυλακή είναι η αρχή της εγκληματικής σταδιοδρομίας του εγκλείστου και η μόνη ενδεδειγμένη μορφή τιμωρίας είναι η ηλεκτρονική επιτήρηση, κάτι στο οποίο συναινεί και η διεθνής εμπειρία. Σε καμία περίπτωση δεν είμαστε υπέρ της εφαρμογής του μέτρου σε βαριάς μορφής εγκληματικότητα, διότι αυτό που στην ουσία εγγυάται η ηλεκτρονική επιτήρηση είναι ο γεωγραφικός περιορισμός και ο έλεγχος της φυσικής παρουσίας του παραβάτη σε ένα συγκεκριμένο χώρο, και όχι των επαφών, διασυνδέσεων, ομιλιών που έχει και που μπορεί να οδηγήσουν σε επανάληψη της εγκληματικής δραστηριότητας. Κατά τη γνώμη

μου η ηλεκτρονική επιτήρηση δεν υποκαθιστά τη φυλακή, ούτε την εγκαθιστά μέσα στην κοινωνία. Απλά η φυλακή πρέπει να παραμείνει το έσχατο μέσο τιμωρίας για μεγάλης βαρύτητας εγκλήματα».

4. Ανθρώπινα Δικαιώματα

Έχει δημιουργηθεί ένας νέος ‘τύπος’ πολίτη, *ανεκτικού, ‘ανθεκτικού’* κι *‘εκπαιδευμένου’* απέναντι στη σύγχρονη τεχνοεποπτεία. Η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι πολίτες δεν αντιδρούν πλέον (πέραν μικρών εξαιρέσεων) απέναντι στη χρήση τεχνικών μέσων διαχείρισης της παρέκκλισης, ενώ αυτό που πραγματικά απαιτούν είναι η επίτευξη του μέγιστου δυνατού κλίματος ασφάλειας μέσα στο οποίο κινούνται, εργάζονται και διαβιούν. *«Οι πολίτες είναι μάλλον πιο δύσπιστοι αν η παρακολούθηση γίνεται σε δημόσιους χώρους παρά σε ιδιωτικούς, επειδή στη δεύτερη περίπτωση γνωρίζουν από πριν ότι ο χώρος επιτηρείται ηλεκτρονικά κι επιλέγουν να τον επισκεφθούν ή όχι»*, σύμφωνα με τους ερευνητές του συμβουλευτικού φορέα σε θέματα ασφάλειας ενός υπουργείου και τον διευθυντή ανθρώπινου δυναμικού μίας από τις ιδιωτικές εταιρείες παροχής ασφάλειας.

Επίσης, οι περισσότεροι από τους εκπροσώπους με τους οποίους ήρθαμε σε επικοινωνία, συμφωνούν ότι αρχικά επικρατούσε μεγαλύτερη δυσπιστία από τους πολίτες απέναντι στα μέτρα ασφαλείας, αλλά και στον ρόλο που κλήθηκαν να αναλάβουν οι ιδιωτικοί φρουροί. Αυτό συνέβη κυρίως λόγω έλλειψης της *‘συμβολικής νομιμοποίησης’* που απαιτούνταν σε σύγκριση με τους δημόσιους αστυνομικούς (για τη *‘συμβολική δύναμη’* της δημόσιας αστυνομίας, βλ. κεφ. 1., παρ. 1.5.). Με το πέρασμα των χρόνων, όμως, αυτό σταμάτησε και οι αντιδράσεις αμβλύνθηκαν.

Οι εκπρόσωποι της ανεξάρτητης Αρχής ισχυρίζονται πως *«χωρίς να έχουμε κάποια στατιστικά στοιχεία ως προς τη λειτουργία των καμερών σε διεθνές επίπεδο, εκτιμούμε πως οι βόρειοι λαοί (π.χ. γερμανοί, σκανδιναβοί) είναι πιο ανεκτικοί και ανθεκτικοί σε επίπεδο τεχνοεποπτείας. Εν αντιθέσει, χώρες του Νότου όπως και η δική μας, αντιδρούν απέναντι σε μορφές παρακολούθησεων των κινήσεων των πολιτών, διότι*

ενδεχομένως να θυμίζουν τα φαινόμενα του 'χαφιεδισμού' του παρελθόντος. Γενικά, μπορούμε να πούμε πως δεν παρατηρείται κάποια 'αυτόματη' δυσπιστία από τους πολίτες απέναντι στα μέτρα. Αντίθετα, έχουμε αρχίσει να συνηθίζουμε τη 'νέα' πραγματικότητα, η οποία γίνεται ολοένα και πιο ορατή πλέον».

Όπως αναφέρει ο διευθυντής ανθρώπινου δυναμικού μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας «ο 'ντόρος' που επικρατεί (στη χώρα μας και διεθνώς) γύρω από την υπερβολική έκθεση των πολιτών στις κάμερες δεν είναι βάσιμος, γιατί είναι ουτοπικό να πιστεύουμε ότι πίσω από κάθε σύστημα CCTV βρίσκεται κι ένας επόπτης που παρακολουθεί καθέναν μας χωριστά. Η τεχνολογία σου δίνει μια 'αίσθηση' ασφάλειας, που πολλές φορές μπορεί να είναι και 'εικονική'».

Στο ίδιο μήκος κύματος είναι και η τοποθέτηση του ειδικού συμβούλου του ιδιωτικού ομίλου τραπεζών, ο οποίος ανέφερε πως «αυτή τη στιγμή η πλειοψηφία των πολιτών αποδέχεται την **'κουλτούρα της επιτήρησης'** και έχει αρχίσει να γίνεται εκπαίδευση και σε επίπεδο safety. Δεν συμφωνώ καθόλου με όλη τη ρητορεία που έχει αναδειχθεί περί 'κοινωνίας Big Brother' και περί παραβιάσεων των δικαιωμάτων των πολιτών. Τα μέτρα ασφαλείας που λαμβάνονται από τις τράπεζες είναι προς όφελος των ιδίων των πολιτών, αλλά και της περιουσίας τους. Είναι όροι του παιχνιδιού και υπαγορεύονται από την ίδια τη ζωή».

Για μερικούς από τους εκπροσώπους των φορέων του δείγματος πιθανόν να συμβαίνει μία **εκχώρηση** από τους πολίτες μέρους της ελευθερίας τους προς χάριν της ασφάλειας (πρβλ. κεφ. 3, παρ. 3.6.). Είναι ενδεικτική η μαρτυρία των εκπροσώπων της ανεξάρτητης Αρχής πως «πάντοτε από την εφαρμογή της σύγχρονης τεχνολογίας για λόγους αντεγκληματικής πολιτικής κάτι 'κερδίζεις', κάτι 'χάνεις'. Εμείς φροντίζουμε ως Αρχή τα οφέλη να είναι σε ισορροπία με τις απώλειες σε επίπεδο δικαιωμάτων των πολιτών». Όπως μας ανέφεραν οι διευθυντές λειτουργιών του εμπορικού κέντρου και πολυχώρου αναψυχής «όσο πιο διακριτική είναι η παρακολούθηση, τόσο πιο συνεργάσιμοι καθίστανται οι πολίτες. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει οι έλεγχοι να είναι ασφυκτικοί». Σε αυτό ακριβώς συνηγόρησε και ο συντονιστής ασφαλείας του ομίλου συγκροτημάτων κινηματογράφων. Εντούτοις, για τον ιδιοκτήτη εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών «οι πιο πολλές αντιδράσεις που καταγράφονται είναι από πλευράς εργαζομένων προς τις

διοικήσεις των επιχειρήσεων στις οποίες δουλεύουν, λόγω της εργασιακής επιτήρησης που υφίστανται και αφορούν κυρίως τους βιομετρικούς ελέγχους και τη βιντεοεπιτήρηση».

Περαιτέρω, οι **δικαιοκρατικές εγγυήσεις** προστασίας των προσωπικών δεδομένων από τις ανεξάρτητες Αρχές στη χώρα μας είναι ακόμη σε υψηλό επίπεδο, σε αντίθεση με άλλες χώρες του εξωτερικού (κάτι το οποίο έχει επισημανθεί στο κεφ. 3, παρ. 3.3.4.). Το νομοθετικό πλαίσιο που ρυθμίζει τόσο τη λειτουργία των σύγχρονων τεχνικών μεθόδων ασφαλείας, όσο και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των πολιτών, κρίνεται επαρκές και φαίνεται να απολαμβάνει του απαραίτητου σεβασμού από το σύνολο των εκπροσώπων επιχειρήσεων και οργανισμών τους οποίους συναντήσαμε. Για παράδειγμα, καταγράφηκε από όλους τους φορείς που συμμετείχαν στην έρευνα, τήρηση των νομοθετικών διατάξεων που αφορούν τη λειτουργία των συστημάτων επιτήρησης, όπως είναι η λήψη ειδικής άδειας από την ΑΠΔΠΧ πριν από την εγκατάσταση κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης, η ανάρτηση ειδικών προειδοποιητικών πινακίδων σχετικά με την ύπαρξη βιντεοεπιτήρησης στον χώρο, η απαγόρευση λήψης εικόνας προσώπου σε δημόσιες οδούς και δρόμους, και γενικά η γνωστοποίηση στην ΑΠΔΠΧ των προσωπικών δεδομένων οποιουδήποτε ατόμου που θα γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας.

Όσον αφορά την τοποθέτηση του *‘ηλεκτρονικού βραχιολιού’* σε υπόδικους και καταδικασθέντες, τηρούνται όλα όσα προβλέπονται στο ΠΔ 62/2014 σχετικά με τη γνωστοποίηση στην ΑΠΔΠΧ των προσωπικών δεδομένων του κατηγορουμένου που θα τύχουν επεξεργασίας. Σύμφωνα με τον εκπρόσωπο της ανάδοχης εταιρείας που έχει αναλάβει την πιλοτική εφαρμογή του μέτρου στη χώρα μας, *«τα δύο πιο ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα των ατόμων που μπαίνουν σε καθεστώς ηλεκτρονικής επιτήρησης, είναι το ηλεκτρονικό στίγμα του επιτηρούμενου, δηλ. το να γνωρίζουμε πού είναι ανά πάσα στιγμή και να παρακολουθούμε τις κινήσεις του, καθώς και το αδίκημα για το οποίο κατηγορείται ή έχει καταδικασθεί. Όλα τα υπόλοιπα, όπως ονοματεπώνυμο, διεύθυνση κατοικίας, κ.λπ., είναι λίγο έως πολύ γνωστά, διαμέσου της σύγχρονης πληροφοριακής τεχνολογίας και ιδίως των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Δεν υπάρχει παραβίαση προσωπικών δεδομένων του επιτηρούμενου, μιας κι εκείνος συναινεί απαραίτητα προκειμένου να τεθεί υπό ηλεκτρονική επιτήρηση, ούτε των οικείων του, αφού οι συσκευές καταγράφουν μονάχα την κίνηση εκείνων που τις*

φέρουν (δεν προσαρτάται κανενός είδους άλλο καταγραφικό μηχάνημα εικόνας και ήχου στη συσκευή της ηλεκτρονικής επιτήρησης που φέρει συνεχώς πάνω του ο επιτηρούμενος)».

Μολαταύτα, μόνον οι εκπρόσωποι της ανεξάρτητης Αρχής έχουν διαφορετική άποψη, ότι δηλ. «παρατηρείται μία επεκτατική τάση των κρατικών αρχών να κάνουν κατάχρηση των εξουσιών που έχουν, εις βάρος των προσωπικών δεδομένων των πολιτών για χάρη της ασφάλειας και να υπερπαρακολουθούν τους πολίτες ή να μην τηρούν την αρχή της αναλογικότητας και να χρησιμοποιούν αβίαστα τις νέες τεχνολογίες, ενώ θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν άλλα ηπιότερα μέσα (...) παραβιάσεις του νομοθετικού πλαισίου συμβαίνουν και από τον ιδιωτικό και από τον δημόσιο τομέα, μόνο που ο δεύτερος συμμορφώνεται πιο εύκολα στις αποφάσεις της ΑΠΔΠΧ. Οι παραβιάσεις από την εγκατάσταση συστημάτων βιντεοεπιτήρησης αφορούν περισσότερο το πεδίο λήψης των εικόνων (...) οι πιο πολλές καταγγελίες έρχονται από τον ιδιωτικό τομέα (σε σχέση με τον δημόσιο) και δεν αφορούν παραβιάσεις προσωπικών δεδομένων των υποκειμένων της καταγγελίας, αλλά γίνονται για την επίλυση προσωπικών διαφορών. Επί παραδείγματι, ένας εργαζόμενος καταγγέλλει στην ΑΠΔΠΧ την ύπαρξη καμερών στους χώρους εργασίας για λόγους εργασιακής επιτήρησης (κάτι που απαγορεύεται από τον νόμο), ενώ στην ουσία αυτό που θέλει να επιτύχει είναι να ασκήσει μία είδους πίεση στον εργοδότη του για την καταβολή των δεδουλευμένων».

Αξιωματημένο είναι, τέλος, το γεγονός πως από μία λήψη εικόνας που είδε η ερευνήτρια σε κάποιο από τα κέντρα ελέγχου που επισκέφθηκε (μιας ιδιωτικής επιχείρησης συγκεκριμένα), φάνηκε πως η κάμερα ήταν έτσι τοποθετημένη ώστε να καλύπτει εκτός από την κεντρική είσοδο του φορέα, και τις δύο κατευθύνσεις κυκλοφορίας μίας πολύ μεγάλης δημόσιας λεωφόρου. Βρισκόταν, δηλαδή, **εκτός της επιτρεπόμενης εμβέλειας**. Στην ερώτηση που απεύθυνε προς τους υπεύθυνους ασφαλείας του εν λόγω κέντρου ελέγχου εάν αυτό είναι νόμιμο, μιας και η Οδηγία 1/2011 της ΑΠΔΠΧ ρητά αναφέρει πως απαγορεύεται η λήψη εικόνων από παράπλευρες δημόσιες οδούς και πεζοδρόμια (παρά μόνο εάν οι κάμερες είναι τοποθετημένες από την τροχαία), η απάντηση ήταν ότι γνωρίζουν «ότι είναι παράνομο, αλλά αυτό γίνεται με τις 'ευλογίες' της αστυνομίας, αφού τους διευκολύνει στη δουλειά τους και στη διαλεύκανση αδικημάτων που έχουν να κάνουν με τροχαίες

παραβάσεις (προτρέποντάς τους μάλιστα πολλές φορές η ίδια η αστυνομία να επεκτείνουν την εποπτική εμβέλεια των καμερών)».

5. Λοιπές διαπιστώσεις

α) Ακόμη και σε περιπτώσεις περιβαλλόντων με **‘μηδενική’ εγκληματικότητα** βλέπουμε να υιοθετείται η σύγχρονη τεχνολογία, με το σκεπτικό να προβλεφθεί και ως εκ τούτου να προληφθεί εκ των προτέρων το γεγονός. Ο ιδιοκτήτης, για παράδειγμα, της εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών ανέφερε ότι *«οι ιδιώτες-πελάτες μας επιθυμούν να αγοράσουν κάποιο σύγχρονο τεχνολογικό εξοπλισμό ασφαλείας, ακόμη κι αν δεν έχει υπάρξει καμία προηγούμενη θυματοποίηση στο παρελθόν, μόνο για πρόληψη/αποτροπή εγκληματικών ενεργειών εις βάρος της προσωπικής και οικογενειακής τους ακεραιότητας (να σημειωθεί πως ο κόσμος φοβάται περισσότερο την προσβολή της σωματικής του ακεραιότητας και λιγότερο την παραβίαση της περιουσίας του)»*. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, πως πολλά από τα μέτρα αυτά θα λαμβάνονταν κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες, ενώ έμφαση δίνεται από την πλειοψηφία του δείγματος, στην αποτρεπτική αξία της τεχνοεποπτείας.

Μόνον τρεις φορείς από το δείγμα μας αναγκάστηκαν να λάβουν κάποια μέτρα ενίσχυσης της ασφάλειας, αφού είχαν προηγηθεί κάποια κρούσματα εγκληματικότητας. Συγκεκριμένα, στο δικαστήριο το οποίο *«αποτελεί έναν ‘ευάλωτο’ στόχο»* σύμφωνα με τον εκπρόσωπο με τον οποίο ήρθαμε σε επαφή, είχαν τοποθετηθεί στο παρελθόν εκρηκτικοί μηχανισμοί εντός των κτιρίων και του περιβάλλοντος χώρου του δικαστηρίου, κάτι το οποίο δικαιολογούσε τη λήψη πρόσθετων μέτρων. Παρομοίως, ο εκπρόσωπος του νοσοκομείου κρατουμένων μας εξήγησε πως αναγκάστηκαν να εκσυγχρονίσουν τεχνολογικά τα μέσα ελέγχου που είχαν στη διάθεσή τους, λόγω κάποιων αναταραχών που συνέβησαν ανάμεσα στους νοσηλευόμενους κρατουμένους. Τέλος, στη φυλασσόμενη κοινότητα εγκατέστησαν σχετικά πρόσφατα νέο κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης λόγω της αύξησης των διαρρήξεων εντός του οικιστικού συγκροτήματος, επειδή το προηγούμενο καταστράφηκε από βανδαλισμούς, όπως μας ανέφερε το μέλος της διαχειριστικής επιτροπής.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, κάποιοι από τους συνεντευζιαζόμενους, θεωρούν πως η χρήση της 'νέας' τεχνολογίας για την ενίσχυση της δημόσιας ασφάλειας, είναι **υπερβολική**. Σύμφωνα με τον γεν. διευθυντή επιχειρησιακών λειτουργιών του αεροδρομίου «υπάρχει η αγωνία μήπως γινόμαστε υπερβολικοί σαν παγκόσμια κοινωνία στην προσπάθειά μας να αντιμετωπίσουμε τους κινδύνους που ελλοχεύουν. Ήδη λειτουργούν στο εξωτερικό και θα έρθουν σύντομα και στην Ελλάδα, ακτινοσκοπικά μηχανήματα που σκανάρουν ολόκληρο το σώμα του επιβάτη (body scanners) πριν την επιβίβασή του στο αεροσκάφος. Ίσως, η νέα τεχνολογία ασφαλείας που συνεχώς εξελίσσεται, να καταφέρνει να μειώσει αίσθημα της ανασφάλειας που βιώνουμε, είναι όμως υπερβολική σε ένα βαθμό».

Παρ' όλα αυτά, οι περισσότεροι από τους εκπροσώπους του δείγματος θεωρούν ότι τα μέτρα που έχουν ληφθεί κρίνονται **ανάλογα** των υπαρχουσών αναγκών, έως και ανεπαρκή. Κατά τα λεγόμενα του ιδιοκτήτη εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών «σε κάποιες περιστάσεις θα έπρεπε να ληφθούν περισσότερα μέτρα. Το ιδανικό βρίσκεται κάπου στη μέση, δηλ. ούτε υπερπαρακολούθηση, ούτε καμία παρακολούθηση. Λόγω του εκσυγχρονισμού της τεχνολογίας, πρέπει να είσαι σε θέση να προβλέψεις την απειλή. Δεν θεωρώ ότι η έκταση των συστημάτων ασφαλείας στη χώρα μας είναι υπερβολική, αλλά μάλλον θα τη χαρακτηρίζα αναλογική των υφιστάμενων αναγκών». Παρομοίως, ο διευθυντής του σωφρονιστικού καταστήματος δήλωσε πως «σε σχέση με άλλες φυλακές του εξωτερικού θεωρούμε ότι είμαστε πιο πίσω από άποψη τεχνολογίας ασφαλείας, ενώ οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι τα μέτρα που λαμβάνονται δεν είναι υπερβολικά (για παράδειγμα στο εξωτερικό παρατηρείται εκτεταμένη οπλοφορία από τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους). Θεωρούμε ότι τα μέτρα είναι αναλογικά των υπαρχουσών απειλών και σε καμία περίπτωση υπερβολικά». Σύμφωνα με τον διευθυντή υγιεινής και ασφάλειας της εμπορικής επιχείρησης λιανικής πώλησης «η αύξηση της εγκληματικότητας οδήγησε σε αυξημένες απαιτήσεις για παροχή περισσότερης ασφάλειας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η αυξημένη επιτήρηση είναι και επιθυμητή και αναγκαία. Θεωρώ ότι είναι δικαιολογημένα τα μέτρα που λαμβάνονται και όχι υπερβολικά».

Περαιτέρω, για τον προϊστάμενο του τμήματος φύλαξης του δικαστηρίου «τα μέτρα που έχουν ληφθεί δεν είναι επαρκή σε συνάρτηση με την έκταση του χώρου, τον τεράστιο αριθμό επισκεπτών σε καθημερινή βάση και την επικινδυνότητα του αντικειμένου εργασίας», ενώ οι εκπρόσωποι της δημόσιας επιχείρησης μέσω μιας μαζικής μεταφοράς εξέφρασαν την επιθυμία, παρά την ύπαρξη 2.700 αναλογικών καμερών σε όλους τους σταθμούς και τα δίκτυα της επιχείρησης, για «επέκταση του κυκλώματος με την εγκατάσταση ακόμη περισσότερων καμερών στους σταθμούς και τους χώρους της εταιρείας, αλλά και τοποθέτηση καμερών ακόμη και μέσα στα οχήματά της, όπως επίσης, και η δημιουργία μιας αμιγούς αστυνομίας μεταφορών, όπως ισχύει σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες (...) τα μέτρα που έχουμε λάβει είναι τα απολύτως απαραίτητα, ανάλογα με τις υφιστάμενες ανάγκες. Δεν καθοδηγούμαστε από το αίσθημα του φόβου. Εμείς μάλιστα θα θέλαμε να αυξηθούν τα μέτρα».

Την ίδια άποψη εκφράζουν και οι εκπρόσωποι της Διεύθυνσης Προστασίας Συνόρων της ΕΛΑΣ, αναφέροντας πως «όλα τα μέτρα που έχουν ληφθεί είναι προς τη σωστή κατεύθυνση και αναλογικά με τις υπάρχουσες απειλές και ανάγκες και σε καμία περίπτωση υπερβολικά. Επιδέχονται, ωστόσο, μελλοντικές βελτιώσεις. Όσον αφορά την επιτηρητική τεχνολογία, αυτή κρίνεται ικανοποιητική και συμβαδίζει με εκείνη των άλλων χωρών». Στην ίδια διαπίστωση καταλήγουν και οι εκπρόσωποι με τους οποίους ήρθαμε σε επαφή από τη Διεύθυνση Εγκληματολογικών Ερευνών της ΕΛΑΣ.

Εξαίρεση όλων των παραπάνω αποτελεί το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα το οποίο επιλέγει να μην υιοθετεί κανένα μέσο τεχνοεποπτείας, παρά την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών (κυρίως μικροσυμπλοκών ανάμεσα στις φοιτητικές παρατάξεις, μικρής έκτασης φθορών λόγω εισβολών και καταλήψεων χώρων, κλοπών μικρής ή μεγαλύτερης αξίας της περιουσίας του παν/μίου, κ.ο.κ.). Για τον εκπρόσωπο του εν λόγω φορέα, οι υφιστάμενες απειλές δεν είναι τόσο σοβαρές που να δικαιολογούν τη λήψη μέτρων τεχνικής πρόληψης.

β) Θετική κρίνεται από τους φορείς με τους οποίους συνομιλήσαμε, σε γενικές γραμμές, η αποτίμηση της χρησιμοποιούμενης τεχνολογίας στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας στους χώρους που διαχειρίζονται. Ειδικότερα, ως προς την **αποτελεσματικότητα** των τεχνικών μέσων παρακολούθησης και ιδίως των καμερών ασφαλείας, η πλειοψηφία του δείγματος διαπιστώνει **μετατόπιση** της

εγκληματικότητας σε γειτονικές περιοχές όπου δεν λειτουργεί κανένα προληπτικό μέτρο, ενώ παράλληλα ότι τα μέτρα λειτουργούν **αποτρεπτικά** στους επίδοξους παραβάτες, κάτι το οποίο καταφέρει να μειώσει τους δείκτες της καταγεγραμμένης εγκληματικότητας στους συγκεκριμένους χώρους (συμφωνούν με θεωρητικές αναφορές 3^ο κεφαλαίου, παρ. 3.3.4.).

Σύμφωνα με τον διευθυντή ανθρωπίνου δυναμικού μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας του δείγματός μας *«πιθανόν να παρατηρείται μια ‘μετατόπιση’ του εγκληματικού φαινομένου σε γειτονικές περιοχές ή/και επιχειρήσεις που δεν διαθέτουν τον τεχνολογικό εξοπλισμό ασφαλείας»*, ενώ ο ιδιοκτήτης εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών, συμπληρώνει χαρακτηριστικά πως *«η τεχνολογία ασφαλείας δείχνει να δρα αποτρεπτικά, έχοντας καταφέρει να μειώσει τα κρούσματα εγκληματικότητας και να διαχύσει τις θετικές της επιδράσεις στις εποπτευόμενες περιοχές»*. Παρόμοιες είναι και οι δηλώσεις του εκπροσώπου της εμπορικής επιχείρησης λιανικής πώλησης, ο οποίος προσθέτει πως *«η νέα τεχνολογία ασφαλείας έχει επιδράσει θετικά για την εμπέδωση της ασφάλειας γειτονικών περιοχών. Δεν είναι λίγες οι φορές που έχουμε ‘δανείσει’ υλικό από τις κάμερές μας στην αστυνομία για την εξιχνίαση εγκλημάτων που έχουν συμβεί σε γειτονικές περιοχές»*, κάτι με το οποίο συναινεί και ο τεχνικός διευθυντής μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας.

Για τους εκπροσώπους της Διεύθυνσης Προστασίας Συνόρων της ΕΛΑΣ αναφερόμενοι στην αποτελεσματικότητα των καμερών που είναι τοποθετημένες στο ηλεκτρονικό φράγμα στον Έβρο, *«η μέχρι τώρα αξιολόγηση είναι απόλυτα θετική, διότι έχει καταφέρει να μειώσει τη φυσική παρουσία στις εποπτευόμενες περιοχές, ιδιαίτερα όταν οι καιρικές συνθήκες είναι ιδιαιτέρως δύσκολες. Ενδεικτικά να αναφέρουμε ότι το 2010 πέρασαν περίπου 47 χιλ. λαθρομετανάστες από τον Έβρο, ενώ το 2014 μόλις 1.900. Στο κομμάτι που αφορά τα χερσαία μας σύνορα στον Έβρο, θεωρούμε ότι είμαστε σε πολύ καλό επίπεδο σε σχέση και με άλλες χώρες του εξωτερικού, ως προς τον υλικοτεχνικό εξοπλισμό ο οποίος συνεχώς βελτιώνεται. Στόχος μας είναι ο εκσυγχρονισμός των μέτρων που λαμβάνονται, ανάλογα με τις υφιστάμενες ανάγκες, ούτως ώστε να περιοριστεί, και γιατί όχι, να εκμηδενιστεί το πρόβλημα. Το Τμήμα μας λειτουργεί προληπτικά/αποτρεπτικά στο πρόβλημα και όχι κατασταλτικά»*. Από τη μέχρι τώρα λειτουργία του φράχτη, φαίνεται να δρα

αποτρεπτικά και να αντιστέκεται σθεναρά στο φαινόμενο της παράνομης μετανάστευσης, συγκριτικά με την αυξημένη ροή μεταναστών που παρουσιάζουν τα θαλάσσια ελληνοτουρκικά σύνορα και παρά την προσφυγική κρίση που μαστίζει την ΕΕ. Με βάση τα στατιστικά στοιχεία της Αστυνομίας και του Λιμενικού το 2015 εισήλθαν συνολικά 4.907 παράνομοι μετανάστες από τα χερσαία ελληνοτουρκικά σύνορα, ενώ μέχρι το πρώτο οκτάμηνο του 2016 ο αριθμός τους είχε ανέλθει σε 2.115. Ομοίως, *«η εξέλιξη της τεχνολογίας αποτιμάται θετικά επειδή βοηθά το έργο των διωκτικών Αρχών»*, σύμφωνα με τους εκπροσώπους της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών της ΕΛΑΣ.

Συνοψίζοντας, για τους περισσότερους από το δείγμα μας η τεχνική πρόληψη έχει καταφέρει να επιτύχει τον σκοπό για τον οποίο έχει προβλεφθεί, που είναι η **μείωση της εγκληματικότητας**. Όπως ισχυρίζεται ο ειδικός σύμβουλος του ιδιωτικού ομίλου τραπεζών *«μετά την υποχρεωτική εγκατάσταση κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης εντός κι εκτός των τραπεζικών καταστημάτων, όπως ορίζει η υπουργική απόφαση 3015/30/6-2009, παρατηρήθηκε μείωση των καταγεγραμμένων ληστειών (σήμερα αναλογεί 1 ληστεία για κάθε 50 καταστήματα, συγκριτικά με τη 1 ληστεία ανά 10 καταστήματα το 2009), αλλά και του αριθμού των ηλεκτρονικών απατών (οι οποίες έχουν μειωθεί κατά 70% μέσα στην τελευταία τριετία). Ας μην ξεχνάμε ότι έχει δαπανηθεί ένα τεράστιο ποσό από τις τράπεζες για τη βελτίωση των όρων ασφαλείας»*. Για το μέλος της διαχειριστικής επιτροπής της φυλασσόμενης κοινότητας *«βασικός στόχος μας είναι η πρόληψη της κτητικής εγκληματικότητας. Με την εγκατάσταση του cctv έχουν αποτραπεί ήδη 10 διαρρήξεις»*. Παρομοίως, για τους εκπροσώπους της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών της ΕΛΑΣ *«η αποτελεσματικότητα των σύγχρονων πρακτικών και μεθόδων στη μείωση της εγκληματικότητας κρίνεται ικανοποιητική»*.

Απ' την άλλη πλευρά, δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε στην **αμφισβήτηση** της εγκληματοπροληπτικής δεινότητας των σύγχρονων μέσων ασφαλείας από μία μικρή μερίδα των φορέων που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του εκπροσώπου του δικαστηρίου, ο οποίος θεωρεί πως *«το κύριο μέσο αποτροπής είναι η αστυνομική παρουσία. Οι κάμερες συνεπικουρούν το αστυνομικό έργο. Η κάμερα δεν αντικαθιστά σε καμία περίπτωση τη φυσική παρουσία του αστυνομικού. Η κάμερα δεν αποτρέπει την εγκληματικότητα, μόνο βοηθά στην*

εξιχνίαση αφού έχει συμβεί το γεγονός». Άξια λόγου είναι και η άποψη που εκφράστηκε από τους εκπροσώπους της δημόσιας επιχείρησης μέσω μιας μαζικής μεταφοράς σχετικά με την *«αποτυχία της τεχνικής πρόληψης να μειώσει την εγκληματικότητα. Παρά τη λήψη μέτρων και την εκτεταμένη χρήση καμερών παρακολούθησης, έχει αυξηθεί η φθορά της παρουσίας της εταιρείας από τη λεγόμενη 'τέχνη του δρόμου' (graffiti), ενώ τα τελευταία χρόνια έχει μετεξελιχθεί αυτή η παραβατική συμπεριφορά και συνοδεύεται και από άλλες μορφές βανδαλισμών (π.χ. παραβίαση θυρών, σπάσιμο τζαμιών)».*

Σε γενικές γραμμές πάντως, από τους φορείς που συμμετείχαν στην έρευνα φάνηκε ότι όλα τα μέσα τεχνολογίας που χρησιμοποιούνται, αν και στοχεύουν στην αποτροπή ή/και εξιχνίαση της ιδιαίτερας σοβαρής εγκληματικότητας (όπως της τρομοκρατίας, των ένοπλων ληστειών, των ομηριών, της αρπαγής ανηλίκων, της χρήσης χημικών όπλων, της απόδρασης κρατουμένων, κ.ο.κ.), καταλήγουν ως μέσα διαχείρισης της **μικρομεσαίας εγκληματικής συμπεριφοράς** (όπως μικροκλοπές, βανδαλισμοί, μικροσυμπλοκές, κ.ο.κ.) που διαδραματίζεται συνήθως μέσα σε ελεγχόμενα περιβάλλοντα (δημόσια και ιδιωτικά). Ο στόχος των μέτρων ήταν δηλ. η αποτροπή σοβαρών απειλών για τη δημόσια ασφάλεια, που θα επέφεραν μαζικές κι εκτεταμένες ζημιές (περισσότερο σε ανθρώπινες ζωές και λιγότερο υλικές) και όχι μεμονωμένων εγκληματικών πράξεων.

γ) Όσο και να **εκσυγχρονιστούν τα μέτρα ασφαλείας** που υιοθετούνται δεν καταφέρνουν να ελέγξουν απόλυτα το έγκλημα, σύμφωνα με την πλειοψηφία των συνεντευξιζόμενων της έρευνας. Πάντα οι εγκληματίες είναι ένα **‘βήμα μπροστά’** από τους διωκτικούς φορείς (επίσημους και μη), οι οποίοι αναγκάζονται να αναπροσαρμόσουν την πολιτική τους και να ακολουθήσουν τις τάσεις της εγκληματικότητας. Δηλαδή όσο εκσυγχρονίζονται οι τρόποι διάπραξης των εγκλημάτων, τόσο θα εκσυγχρονίζονται και οι μέθοδοι για την περιστολή τους, δεδομένου ότι η εγκληματικότητα έχει **μετεξελιχθεί** στη χώρα μας τα τελευταία έτη (για τους περισσότερους από τους φορείς με τους οποίους ήρθαμε σε επικοινωνία, είναι κοινός τόπος πως λόγω της οικονομικής κρίσης έχει αυξηθεί κατακόρυφα η εγκληματικότητα στο σύνολό της και ιδιαίτερα η κτητική).

Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του ιδιοκτήτη εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών ότι «οι εγκληματίες συνεχίζουν τη δράση τους παρά τον εκσυγχρονισμό των χρησιμοποιούμενων μέσων. Τα μέτρα που λαμβάνονται να μην καταφέρνουν να περιορίσουν τις εγκληματικές συμπεριφορές, αλλά καμία τεχνολογία ασφαλείας δεν καταφέρει να αποτρέψει απόλυτα τον 'επαγγελματία' εγκληματία. Ο εκσυγχρονισμός των χρησιμοποιούμενων πρακτικών και μέσων, απλά δυσκολεύει το εγκληματικό του έργο πρακτικά, χωρίς να το εξαλείφει. Οι κάμερες παρακολούθησης, για παράδειγμα, δεν έχουν καταφέρει να περιστείλουν το έγκλημα, το οποίο εξακολουθεί να υφίσταται και μάλιστα με αυξητικούς ρυθμούς, αλλά συμβάλλουν στην εξιχνίασή του από τις αρμόδιες Αρχές». Ο εκπρόσωπος του νοσοκομείου κρατουμένων δήλωσε πως «επιθυμία μας είναι να αποτρέψουμε αποτελεσματικά την εισαγωγή παράνομων ουσιών εντός του νοσοκομείου, οι οποίες παρά τα αυξημένα μέτρα που λαμβάνονται (όπως οι μαγνητικές πύλες και τα ακτινοσκοπικά μηχανήματα) εξακολουθούν να εισέρχονται στο κτίριο. Κάτι τέτοιο συμβαίνει, μάλλον, λόγω της πιθανότητας λάθους κατά τη διάρκεια των ελέγχων που ενέχει ο ανθρώπινος παράγοντας».

Για τον αρχιφύλακα του σωφρονιστικού καταστήματος «παρά τις μαγνητικές πύλες που λειτουργούν, οι κρατούμενοι εφευρίσκουν τους πιο απίθανους τρόπους για να εισάγουν κινητά στη φυλακή. Πάντοτε οι εγκληματίες θα 'προπορεύονται' από τις Αρχές», ενώ σύμφωνα με τον προϊστάμενο του τμήματος φύλαξης του δικαστηρίου «όσα μέτρα και να ληφθούν η εγκληματικότητα πάντοτε θα συνεχίζει να υφίσταται. Στο μέτρο του δυνατού οφείλουμε να προλαμβάνουμε τις διάφορες μορφές που μπορεί να πάρει η εγκληματικότητα». Ομοίως, όπως ανέφερε ο υπεύθυνος ασφαλείας ενός από τα καταστήματα της εμπορικής επιχείρησης λιανικής πώλησης «οι τάσεις της εγκληματικότητας διαμορφώνουν τις ανάγκες μας για τη διαμόρφωση της εκάστοτε πολιτικής διαχείρισης». Στις παραπάνω δηλώσεις συνηγορούν τόσο οι εκπρόσωποι της Διεύθυνσης Προστασίας Συνόρων της ΕΛΑΣ, όσο και ο εκπρόσωπος του αεροδρομίου.

Άξιο μνείας είναι το παράδειγμα που παραθέτει ο τεχνικός διευθυντής μίας εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας του δείγματός μας, πως «πριν από 15 χρόνια περίπου τα πρώτα συστήματα συναγερμών τοποθετούνταν στο εσωτερικό των οικιών για την αποτροπή των διαρρήξεων όταν έλειπαν οι ιδιοκτήτες. Πριν από 10 χρόνια οι

συσκευές ανίχνευσης της κίνησης τοποθετούνταν με τη μορφή των 'μαγνητικών επαφών' στα κουφώματα του σπιτιού, με σκοπό να αποτραπούν οι δράστες προτού καν εισβάλουν μέσα. Σήμερα, λόγω της μετεξέλιξης της εγκληματικότητας κι επειδή οι εγκληματίες έχουν γίνει πιο αδίστακτοι (δηλ. θα εισβάλουν ακόμη και στην περίπτωση που είναι μέσα οι ιδιοκτήτες), έχουν προβλεφθεί ανιχνευτές που τοποθετούνται στην εξωτερική περίμετρο του σπιτιού (μπαλκόνια, κήπους). Με λίγα λόγια, οι ιδιωτικές εταιρείες ασφαλείας από τη δεκαετία του '90, οπότε κι έκαναν την εμφάνισή τους στη χώρα μας, αναγκάζονται να ακολουθούν την πορεία της εγκληματικότητας, βάζοντας συνεχώς αναχώματα στους επίδοξους δράστες».

Στο ίδιο μήκος κύματος είναι και οι μαρτυρίες των εκπροσώπων της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών της ΕΛΑΣ, σύμφωνα με τις οποίες «λόγω της εξέλιξης του τρόπου διάπραξης των εγκλημάτων απαιτούνται τακτικές αναβαθμίσεις των μεθόδων και πρακτικών εξιχνίασης. Όσο εκσυγχρονίζεται η εγκληματικότητα, το ίδιο πρέπει να κάνουν και τα μέσα ελέγχου και περιστολής της (...) η νέα τεχνολογία και τα παράγωγά της π.χ. τα κινητά τηλέφωνα τέταρτης γενιάς, δημιουργούν νέα δεδομένα και προϊόντα αδικημάτων. Οι διωκτικές Αρχές προσπαθούμε να αναβαθμίζουμε τον υλικοτεχνικό μας εξοπλισμό και τις τεχνικές μας, προκειμένου να συμβαδίζουμε με τις σύγχρονες μορφές διάπραξης της εγκληματικότητας. Η εγκληματικότητα προπορεύεται της δίωξης, ενώ οι δράστες 'εφευρίσκουν' διαρκώς νέους τρόπους διάπραξης».

Από την άλλη μεριά, μία μικρή μειοψηφία του δείγματος εξέφρασε την αντίθετη άποψη, δηλ. ότι οι μέθοδοι των διωκτικών αρχών για τον έλεγχο του εγκληματικού φαινομένου **προπορεύονται** και οι εγκληματίες έπονται. Ο εκπρόσωπος του θεματικού ψυχαγωγικού πάρκου ανέφερε χαρακτηριστικά ότι «η εγκληματικότητα 'εκπαιδεύεται' και δεν εξαφανίζεται, ούτε μετατοπίζεται. Δηλ. οι εγκληματίες μαθαίνουν να αποφεύγουν τα μέτρα ασφαλείας (κάμερες ασφαλείας, φύλακες), όσο εξελιγμένα και να είναι. Η εγκληματικότητα μεταμορφώνεται κι εξελίσσεται ανάλογα με τις τεχνολογικές πρακτικές που χρησιμοποιούνται για την πάταξή της. Με λίγα λόγια η τεχνολογία (στον έλεγχο του εγκλήματος εννοεί), φέρνει τεχνολογία (στον τρόπο διάπραξης εννοεί)».

δ) Καταλληλότερη κι αποτελεσματικότερη αστυνόμευση για τους περισσότερους από τους εκπροσώπους του δείγματος, είναι εκείνη που συνδυάζει την **τεχνολογία**

ασφαλείας με τον **ανθρώπινο παράγοντα** (δηλ. τη ‘φυσική’ επιτήρηση και δράση). «Το καθένα από μόνο του κρίνεται ανεπαρκές» για τον υπεύθυνο ασφαλείας της ΠΑΕ, ενώ για τον αναπληρωτή διευθυντή του νοσοκομείου κρατουμένων «η εξάπλωση της τεχνολογικά καθοδηγούμενης πρόληψης όπως είναι τα συστήματα βιντεοεπιτήρησης, πρέπει να συνοδεύεται και από την αντίστοιχη αύξηση του προσωπικού που τη χειρίζεται». Ο διευθυντής ασφαλείας μίας από τις ιδιωτικές εταιρείες παροχής ασφάλειας αναφέρει χαρακτηριστικά πως «το ανθρώπινο στοιχείο είναι πολύ σημαντικό για να αποδώσει η τεχνολογία, η οποία από μόνη της μπορεί να προκαλέσει αστοχίες και λάθη. Τα τεχνολογικά μέσα λειτουργούν προειδοποιητικά σε ενδεχόμενη παραβατική συμπεριφορά. Το ανθρώπινο δυναμικό ‘κρίνει’ πώς θα αντιδράσει κατά περίπτωση προκειμένου να αντιμετωπίσει την ‘απειλή’». Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον ιδιοκτήτη εταιρείας παροχής συστημάτων ασφαλείας και αυτοματισμών «η αποτελεσματικότητα των μέτρων είναι αναλογική με τη χρήση της τεχνολογίας, δηλ. ποιος τη χειρίζεται και πώς. Η σύγχρονη τεχνολογία γίνεται αποτελεσματική στον τομέα της ασφάλειας, όταν δρα σε συνάρτηση με τους κατάλληλους χειρισμούς από τον ανθρώπινο παράγοντα, καλύπτοντας τα όποια κενά παρατηρούνται από τον τελευταίο».

Παρομοίως, για τον προϊστάμενο του τμήματος φύλαξης του δικαστηρίου «όσο περισσότερα τεχνικά μέτρα λαμβάνονται, σε συνδυασμό πάντα με το προσωπικό που τα χειρίζεται, τόσο το καλύτερο. Η τεχνολογία από μόνη της δεν αρκεί», ενώ σύμφωνα με τον τεχνικό διευθυντή μίας άλλης εκ των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας που συμμετείχαν στην έρευνα, «οι κάμερες είναι ένα ‘όπλο’ απέναντι στην εγκληματικότητα. Το θέμα δεν έχει να κάνει με την τεχνολογία αυτή καθ’ αυτή, αλλά με τον τρόπο με τον οποίο τη χειριζόμαστε. Δηλ. σε ποιόν δίνεις αυτό το όπλο και πως το χρησιμοποιεί κάθε φορά. Η ηλεκτρονική παρακολούθηση που γίνεται πλέον με IP κάμερες, έχει αποδειχθεί ότι μειώνει τις θέσεις εργασίας του φυλακτικού προσωπικού (αφού επιτελεί δραστηριότητες που παλιά είχαν ανατεθεί στους φύλακες), αλλά ευτυχώς δεν έχει αντικατασταθεί πλήρως η ανθρώπινη κρίση, βούληση κι απόφαση. Εγώ δεν είμαι υπέρ της απόλυτης τεχνοκρατίας των καμερών η οποία υποκαθιστά πλήρως τον άνθρωπο. Απαιτείται ο σωστός συνδυασμός και των δύο»

ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο τρόπος με τον οποίο κατοχυρώνεται η ασφάλεια των πολιτών στις σύγχρονες κοινωνίες, έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές τις τελευταίες δεκαετίες, κάτι το οποίο αποτέλεσε τον βασικό μας προβληματισμό στα κεφάλαια που προηγήθηκαν. Το κράτος παραμένει ο **κεντρικός πρωταγωνιστής** αντιμετώπισης της παρέκκλισης διαμέσου των παραδοσιακών φορέων δίωξης, όπως της αστυνομίας, η οποία διαθέτει τους δικούς της μηχανισμούς και μεθόδους πρόληψης και καταστολής της εγκληματικότητας. Ωστόσο, σχετικά πιο πρόσφατα, νέες μορφές αστυνόμευσης βλέπουμε να κάνουν την εμφάνισή τους, οι οποίες πολλές φορές υποστηρίζονται από εναλλακτικούς φορείς (ιδιωτικούς, κοινοτικούς).

Πιο ειδικά, η ευρύτερη αποδοχή από τις σύγχρονες κοινωνίες της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας ότι είναι ανάγκη να μειωθεί ο κοινωνικός ρόλος του κράτους και παράλληλα να αναληφθεί από τα ίδια τα άτομα η ευθύνη για την προστασία τους από το έγκλημα, διαπιστώσαμε πως επαναπροσδιόρισε τη σχέση κράτους και κοινωνίας πολιτών. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, το κράτος άρχισε να επικεντρώνεται περισσότερο στη λήψη αποφάσεων για σχέδια δράσεων, παρά στην παροχή υπηρεσιών, κάτι το οποίο συνεπάγεται λιγότερη **‘εμπλοκή’** (ή αλλιώς: λιγότερο εκτελεστικό ρόλο), αλλά περισσότερη **‘διακυβέρνηση’** (ή αλλιώς: περισσότερη καθοδήγηση).

Επιπρόσθετα, η αδυναμία των επίσημων φορέων άσκησης της αντεγκληματικής πολιτικής (όπως είναι η αστυνομία, η δικαιοσύνη, το σωφρονιστικό σύστημα) να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά το έγκλημα, οδήγησε το κράτος στο να αναζητήσει νέους εταίρους για τη **‘συνδιαχείριση’** της κοινωνικής ανομίας, προερχόμενους από τις τοπικές κοινωνίες και τον ιδιωτικό τομέα. Αυτή η νέα μορφή **διακυβέρνησης της ασφάλειας** είδαμε να εκφράζεται με την αλλαγή στην πραγματοποίηση συλλογικών δραστηριοτήτων, οι οποίες πλέον λαμβάνουν χώρα μέσα στις **‘φυλασσόμενες κοινότητες’** και την **‘ιδιωτική περιουσία μαζικής χρήσης’**.

Οι εξελίξεις αυτές βλέπουμε να επιβεβαιώνονται και στη χώρα μας, όπως προκύπτει μέσα από την έρευνα που πραγματοποιήσαμε. Συγκεκριμένα, η αστυνόμευση έχει πάψει να είναι μονοδιάσταση και να επιτελείται μονάχα από τη δημόσια αστυνομία,

αλλά αντιθέτως έχει γίνει **‘μικτή’/‘πλουραλιστική’/‘αμφίδρομη’** μέσω της σύμπραξης με τις ιδιωτικές εταιρείες παροχής ασφάλειας. Οι τελευταίες, **συνεπικουρούν** τις επίσημες διωκτικές αρχές, επιβεβαιώνοντας τη διαπίστωση ότι το κράτος είναι ο βασικός **καθοδηγητικός** μηχανισμός στη σύγχρονη διακυβέρνηση της ασφάλειας, αφήνοντας τον **εκτελεστικό** ρόλο στους υπόλοιπους κοινωνικούς εταίρους. Αυτή δε η **‘πολυεταιρικότητα’** στον έλεγχο του εγκλήματος αποδίδεται, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας μας, στην εξάπλωση των ιδιωτικών χώρων οι οποίοι προορίζονται για δημόσια χρήση, στην αριθμητική αδυναμία της δημόσιας αστυνομίας να καλύψει τις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες, τον περιορισμένο εξοπλισμό της με εξελιγμένα τεχνολογικά μέσα λόγω μείωσης των κρατικών δαπανών, καθώς και στην εξασθένηση του προληπτικού της ρόλου.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να επισημανθεί, πως ναι μεν διαφάνηκε σε κάποιες από τις περιπτώσεις του δείγματος που έλαβε μέρος στην έρευνά μας, η διαδικασία **‘υπευθυνοποίησης’** πολιτών και κοινοτήτων με σκοπό την επίτευξη της μέγιστης δυνατής ασφάλειας. Από την άλλη πλευρά, το **κοινοτικό πρότυπο** αστυνόμευσης δεν έχει βρει την ίδια απήχηση στη χώρα μας, μέχρι στιγμής τουλάχιστον, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες του εξωτερικού. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι πρωτοβουλίες που έχουν κατά καιρούς ληφθεί σχετικά με κοινοτικές μορφές αντιμετώπισης της παρέκκλισης έχουν αποδειχθεί αποσπασματικές, ενώ τα περισσότερα προγράμματα κοινοτικής πρόληψης/αστυνόμευσης δεν φαίνεται να έχουν δυναμική.

Ταυτόχρονα, η ανάδειξη της εγκληματικότητας, καθώς και της ανασφάλειας που παράγεται από αυτήν ως κεντρικών προτεραιοτήτων των κρατών μέσα στην **‘κοινωνία της διακινδύνευσης’**, συνέβαλε στη διεύρυνση του κοινωνικού ελέγχου και της διαρκούς επιτήρησης σε παγκόσμιο επίπεδο. Κάτι τέτοιο διευκολύνθηκε, βέβαια, μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα της **11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001** στις ΗΠΑ, ενώ τόσο η εν λόγω χρονική συγκυρία, όσο κι εκείνη των **Ολυμπιακών Αγώνων 2004** υπήρξαν καταλυτικές για τη μαζική εφαρμογή και εξάπλωση πολιτικών ολικής παρακολούθησης του πληθυσμού και στη χώρα μας, χωρίς ωστόσο, να παραβλέψουμε το γεγονός πως κάποιες από τις πολιτικές αυτές προϋπήρχαν και πριν τις ημερομηνίες αυτές. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η τρομοκρατία αντιμετωπίστηκε ως μορφή σύγχρονης διακινδύνευσης κι ως διαρκής απειλή,

συμβάλλοντας στην άνθιση μιας βιομηχανίας τεχνικών και μέσων ασφαλείας. Επομένως, η ηλεκτρονική παρακολούθηση με τη χρήση **κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης** στους δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους για την πρόληψη της παρέκκλισης, η χρήση **βιομετρικών εφαρμογών, ‘έξυπνων’ καρτών και βάσεων δεδομένων** ως πρακτικών ενίσχυσης της ασφάλειας, η **ανάλυση γενετικού υλικού** και η **ηλεκτρονική επιτήρηση** υπόπτων και καταδικασθέντων για την καταστολή της εγκληματικότητας, βεβαιώνουν με τον πιο πειστικό τρόπο την ένταξη της **σύγχρονης τεχνολογίας** σε όλα τα επιμέρους στάδια της αντεγκληματικής δραστηριότητας παγκοσμίως.

Αναφορικά με το είδος και τη χρήση της ‘επιτηρητικής’ τεχνολογίας στην Ελλάδα, τα **κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης** διαπιστώσαμε πως είναι το πιο εκτεταμένο μέσο τεχνικής πρόληψης και τοποθετούνται με πρωτοβουλία κυρίως του ιδιωτικού τομέα, ενώ σε μικρότερο βαθμό χρησιμοποιούνται άλλες τεχνικές κατοχύρωσης της ασφάλειας (όπως οι ‘έξυπνες’ ηλεκτρονικές κάρτες, τα συστήματα γεωεντοπισμού, οι ανιχνευτικές συσκευές, κ.ά.). Η **βιομετρία** δεν είναι, ακόμη τουλάχιστον, εκτεταμένη μέθοδος εξακρίβωσης της ταυτότητας στη χώρα μας για την πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας συγκριτικά με άλλες αγγλοσαξωνικές χώρες, με περιορισμένη χρήση μόνο **απλών βιομετρικών εφαρμογών** να γίνεται από ιδιωτικές επιχειρήσεις για την ταυτοπροσωπία των υπαλλήλων τους. Κάτι τέτοιο συμβαίνει, όπως φάνηκε από την έρευνά μας, λόγω των **αντιστάσεων** που προβάλλουν οι αρμόδιες Αρχές διασφάλισης των προσωπικών δεδομένων, αλλά και οι ίδιοι οι πολίτες. Όσον αφορά τον δημόσιο τομέα, οι βιομετρικές μέθοδοι είδαμε να χρησιμοποιούνται **μαζικά** στην Ελλάδα προς τον σκοπό της εξακρίβωσης της ταυτότητας μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων για τον έλεγχο της παράνομης μετανάστευσης.

Συνοπτικά, στη χώρα μας ο ιδιωτικός τομέας έχει υιοθετήσει τη ‘νέα’ εποπτική τεχνολογία σε σαφώς μεγαλύτερο βαθμό από τον δημόσιο. Παρόλα αυτά, τελευταία, το κράτος φαίνεται να **‘αγοράζει’** ολοένα και περισσότερο τα ‘προϊόντα’ και τις υπηρεσίες των ιδιωτικών εταιρειών παροχής ασφάλειας. Παρομοίως, ευδιάκριτη είναι η εισαγωγή των **τεχνολογικών καινοτομιών** τόσο στο κομμάτι της **εξιχνίασης** των ήδη τετελεσμένων εγκλημάτων από τις επίσημες διωκτικές αρχές, όσο και στο **σωφρονιστικό πεδίο**, ενώ ικανοποιητικός κρίνεται, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, ο υλικοτεχνικός εξοπλισμός που χρησιμοποιείται σε σύγκριση με τον

αντίστοιχο άλλων χωρών του εξωτερικού. Θετικά αποτιμάται, επίσης, η **αποτελεσματικότητα** της τεχνικής πρόληψης στη χώρα μας, έχοντας καταφέρει να επιτύχει σε γενικές γραμμές τη μείωση της εγκληματικότητας μέσα σε ελεγχόμενα περιβάλλοντα. Παρά ταύτα, κανένα τεχνολογικό μέσο δεν θεωρείται απόλυτα επιτυχημένο και αποτελεσματικό, εάν δεν συνδυάζεται με τη συνδρομή του **ανθρώπινου παράγοντα** (όπως είναι οι πεζές περιπολίες από αστυνομικούς υπαλλήλους).

Περαιτέρω, ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται ο έλεγχος του εγκλήματος στις μέρες μας, διαπιστώσαμε ότι φέρει πολλά **‘πανοπτικά’** χαρακτηριστικά, όπως το γεγονός ότι δεν γίνεται εύκολα αντιληπτός από τους επιτηρούμενους, εφόσον η παρακολούθηση πραγματοποιείται **τεχνικά** και **‘από απόσταση’**, και όχι διαμέσου της ‘φυσικής’ παρουσίας των επιτηρητών.

Σημαντικό ζήτημα που προκύπτει από τις προαναφερθείσες εξελίξεις, είναι σε ποιό βαθμό η άσκηση του **‘νέου’ κοινωνικού ελέγχου**, πραγματοποιείται με γνώμονα τον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες. Η προστασία των **ανθρωπίνων δικαιωμάτων** αποτελεί ένα ευρύτερο πεδίο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται σχέσεις εξουσίας, εκδηλώνονται συγκρούσεις και διαμορφώνονται συναινέσεις ανάμεσα στους κρατικούς και τους κοινωνικούς εταίρους, που παίζουν ενεργό ρόλο στη σύγχρονη διακυβέρνηση της ασφάλειας. Συνεπώς, αυτό που μας ενδιέφερε στην παρούσα εργασία, ήταν αφενός η αποτύπωση τυχόν **αυθαιρεσιών** και **προσβολών** στα δικαιώματα και τις ελευθερίες των πολιτών από τη χρησιμοποιούμενη τεχνολογία ασφαλείας. Αφετέρου, το κατά πόσον ο σύγχρονος άνθρωπος έχει γίνει **‘ανθεκτικός’** απέναντι στη χρησιμοποιούμενη τεχνοεποπτεία, δηλώνοντας πρόθυμος να εκχωρήσει μέρος της προσωπικής του ελευθερίας, προκειμένου να απολαμβάνει το μέγιστο δυνατόν της ασφάλειας που του παρέχεται. Και οι δύο υποθέσεις επιβεβαιώθηκαν τόσο μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, όσο και την καταγραφική έρευνα που πραγματοποιήσαμε. Εντούτοις, αξίζει εδώ να υπογραμμισθεί, πως στη χώρα μας η χρήση των τεχνολογικά καθοδηγούμενων μέσων στον έλεγχο του εγκλήματος, πραγματοποιείται κάτω από τις αναγκαίες **δικαιοκρατικές εγγυήσεις** απέναντι σε πιθανές καταχρήσεις και αυτό είναι από μόνο του ενθαρρυντικό.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ Α΄: «Αίτημα για διεξαγωγή συνέντευξης»

Από: Μπακιρλή Εριφύλη, Υπ. Διδ. Εγκληματολογίας Παντείου Παν/μίου

Προς:

Θέμα: Αίτημα για συνέντευξη που αφορά διεξαγόμενη έρευνα με τίτλο «Σύγχρονη διακυβέρνηση και έλεγχος του εγκλήματος: Ο ρόλος της τεχνολογίας και τα ανθρώπινα δικαιώματα»

Αξιότιμη/ε κυρία/κύριε,

Η εν λόγω έρευνα έχει στόχο την αποτύπωση της ελληνικής πραγματικότητας σχετικά με τη χρήση της τεχνολογίας στον έλεγχο του εγκλήματος.

Όπως γνωρίζετε, η τεχνολογία χρησιμοποιείται σε διεθνές επίπεδο:

1. στο στάδιο της πρόληψης, π.χ. **κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης** (CCTV), έλεγχοι μέσω **βιομετρικών εφαρμογών** ή **‘έξυπνων’ καρτών** (ID Cards),
2. στο στάδιο της ποινικής δίωξης για την ανίχνευση και την απόδειξη αδικημάτων, π.χ. **ανάλυση του γενετικού υλικού** (DNA) του φερόμενου ως δράστη, και
3. στο στάδιο εκτέλεσης των ποινών, όπως ο **κατ’ οίκον περιορισμός υπό ηλεκτρονική επιτήρηση**.

Για τον λόγο αυτό, θα θέλαμε να σας συναντήσουμε και να μας πληροφορήσετε για το θέμα με το οποίο εσείς έχετε άμεση σχέση και εμπειρία. Ειδικότερα, να μας δώσετε εάν μπορείτε:

Α) Μια γενική περιγραφή (τεχνική/κατασκευαστική) του τεχνολογικού εποπτικού μέσου (ή των τεχνολογικών μέσων) που εσείς/η υπηρεσία σας χρησιμοποιεί και του τρόπου λειτουργίας του, δηλ. τι ελέγχει και τι θέλει να ελέγξει,

Β) Πληροφορίες σχετικά με την έκταση/μορφή/χρήση της τεχνολογίας ασφαλείας (π.χ. σε τι ποσοστό/βαθμό γίνεται χρήση, ποσοτικά στοιχεία), καθώς και ποιοι είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή της,

Γ) Αποτελεσματικότητα των μέσων και των πρακτικών που χρησιμοποιούνται, δηλ. έχουν καταφέρει και σε ποιόν βαθμό να επιτύχουν τον σκοπό για τον οποίο προβλέφθηκαν, δηλ. τη μείωση ή/και αποτροπή της παραβατικής συμπεριφοράς/εγκληματικότητας; Ποιες κατηγορίες εγκλημάτων αφορούν;

Δ) Προβλήματα από την πρακτική χρήση - Τεχνικές ανεπάρκειες – Προβλήματα από τη νομοθεσία.

Οποιαδήποτε άλλη πληροφορία εσείς κρίνετε ότι μπορεί να μας διαφωτίσει.

Τα στοιχεία που θα προκύψουν από την κατ' ιδίαν συνάντηση της γράφουσας με τον/την εκπρόσωπο του εκάστοτε φορέα, δεν θα χρησιμοποιηθούν γι' άλλους σκοπούς, πλην της έρευνας, και ο εκπρόσωπος του φορέα θα παραμείνει ανώνυμος.

Σας ευχαριστώ πολύ εκ των προτέρων

Με εκτίμηση,

Μπακιρλή Εριφύλη (τηλ./mail:)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ Β΄: «Επιτόπια ξενάγηση στο Κέντρο Ελέγχου ενός από τα καταστήματα της εμπορικής επιχείρησης λιανικής πώλησης»

Κατά την επίσκεψη της ερευνήτριας στο εν λόγω Κέντρο Ελέγχου (ΚΕ), όπου και διέμεινε για δύο περίπου ώρες, έγινε επίδειξη όλων των μέσων και τεχνικών ασφαλείας σε **‘πραγματικό χρόνο’** (real-time) από τον υπεύθυνο ασφαλείας της επιχείρησης. Πρόκειται για ένα σύγχρονο κι αντιπροσωπευτικό ΚΕ, στο οποίο λειτουργούν τα συστήματα ασφαλείας που αφορούν τόσο την υγειονομική προστασία (safety), όσο και την προστασία από το έγκλημα (security). Πιο αναλυτικά: περιμετρικά στους τοίχους του ΚΕ βρίσκονται αναρτημένα τα σχέδια του καταστήματος (προσόψεις-κατόψεις) σε περίπτωση που υπάρξει διακοπή ρεύματος και προκύψει ανάγκη να καταστρωθεί κάποιο έκτακτο σχέδιο εκκένωσης του κτιρίου. Σε ξεχωριστό Η/Υ λειτουργεί το **πρόγραμμα περιορισμένης πρόσβασης** (access control) στους χώρους που βρίσκονται εντός του καταστήματος, κατά τη διάρκεια του οποίου καταγράφονται σε ειδικό λογισμικό όλες οι ‘κινήσεις’ των καρτών πρόσβασης υπαλλήλων και επισκεπτών (είναι RFID κάρτες που περιλαμβάνουν τα προσωπικά στοιχεία του κατόχου, όπως ονοματεπώνυμο και τον χώρο στον οποίο επιτρέπεται να έχει πρόσβαση). Σε άλλον Η/Υ λειτουργεί **πρόγραμμα καταγραφής των επισκεπτών** που εισέρχονται στο κατάστημα (pass check), το οποίο λαμβάνει πληροφορίες από τους **θερμικούς ανιχνευτές** (visitor counters) που είναι τοποθετημένοι στις κύριες εισόδους του καταστήματος (εάν υπερβεί το ανώτερο επιτρεπόμενο όριο σημαίνει συναγερμός και δίνεται εντολή να κλείσει προσωρινά η είσοδος του καταστήματος). Σε ειδικό πρόγραμμα γίνεται, επίσης, η προβολή του **‘Συστήματος Διαχείρισης του Κτιρίου’** (Building Management System), το οποίο ειδοποιεί για την απελευθέρωση των θυρών/ασανσέρ σε περίπτωση ανάγκης, για έναρξη γεννήτριας σε περίπτωση διακοπής ρεύματος ή σε περίπτωση που ‘πέσει’ ο διακόπτης των ψυγείων των καταστημάτων, κ.ο.κ.. Εντός του ΚΕ βρίσκονται, ακόμη, 2 κουτιά/πίνακες πυρανίχνευσης, οι οποίοι είναι συνδεδεμένοι με τους **πυρανιχνευτές** (καπνού, θερμότητας, υπέρηθοι) που είναι εγκατεστημένοι στους χώρους του καταστήματος και οι οποίοι σημαίνουν συναγερμό σε περίπτωση κινδύνου. Επιπρόσθετα, σε ειδική θέση βρίσκονται **10 καταγραφικά κουτιά** (tracking devices) και **10 οθόνες**

(monitors), οι οποίες είναι συνδεδεμένες με τις **160 κάμερες** διαφόρων ειδών (κινούμενες, σταθερές, ψηφιακές, αναλογικές, περιστρεφόμενες, θολωτές/dome, κ.ά.), που έχουν τοποθετηθεί περιμετρικά, εντός κι εκτός του καταστήματος. Κάθε οθόνη λαμβάνει εικόνες από 16 κάμερες και κάθε καταγραφικό αποθηκεύει τις πληροφορίες από τον ίδιο αριθμό καμερών, ενώ ο χειριστής όλων αυτών των συστημάτων βρίσκεται ακριβώς στο κέντρο. Εκτός του κλειστού κυκλώματος παρακολούθησης, στο ΚΕ είναι τοποθετημένη μία τεράστια οθόνη τηλεόρασης, η οποία αποτυπώνει την κάτοψη του καταστήματος και λειτουργεί σαν **‘μυμικός πίνακας’** που δείχνει real-time τις επίδοξες προσπάθειες παράνομης εισβολής εντός του καταστήματος. Στο ΚΕ λειτουργεί, ακόμη, και ο κεντρικός σταθμός (desktop unit) του **συστήματος ενδοεπικοινωνίας TETRA**, ο οποίος λαμβάνει σήματα από όλους του ασυρμάτους των υπαλλήλων που εργάζονται στον τομέα της ασφάλειας.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ Γ’: «Επιτόπια ξενάγηση στους χώρους και το Κέντρο Ελέγχου της φυλασσόμενης κοινότητας (πρότυπο οικιστικό συγκρότημα)»

Το συγκρότημα είναι χτισμένο σε ύψωμα μερικά μέτρα πάνω από μία κεντρική λεωφόρο και σε κοντινή απόσταση από το κέντρο της πόλης που βρίσκεται σε προάστιο της ανατολικής Αττικής. Στη νοτιοανατολική του πλευρά γειτονεύει με άλλα σπίτια (με τα οποία τους χωρίζει ένας δρόμος), σε αντίθεση με τη βορειοδυτική του πλευρά που δεν είναι κατοικημένη περιοχή (αχανής περιοχή με στρέμματα μη οικοδομήσιμων, κυρίως, κι εκτός σχεδίου οικοπέδων, κάτι το οποίο υπήρξε μία από τις βασικές αιτίες πυρκαγιών στο παρελθόν). Κοιτάζοντάς το κανείς απ’ έξω μπορεί να διακρίνει τρία αυτοτελή συγκροτήματα οικιών που μοιάζουν με πολυκατοικίες, τα λεγόμενα ‘κτίρια’ (απαριθμούνται σε Α, Β, Γ, ανάλογα με την πλευρά που είναι χτισμένα), τα οποία είναι πανομοιότυπα μεταξύ τους και συνδυάζουν την παραδοσιακή με τη μοντέρνα αρχιτεκτονική. Καθένα από αυτά τα κτίρια διαθέτει 8-10 κατοικίες, ενώ εντός του συγκροτήματος υπάρχουν, επίσης, μεμονωμένες μονοκατοικίες και διπλοκατοικίες. Να σημειωθεί, ότι οι οικίες είναι προσβάσιμες μόνο από την κεντρική είσοδο του συγκροτήματος, που λειτουργεί με **ηλεκτρονική μπάρα** και φυλάκιο, με εξαίρεση 14 διαμερίσματα των οποίων οι εισοδοί ‘βλέπουν’ στον δημόσιο δρόμο και δεν ελέγχονται από το φυλάκιο (παρ’ όλα αυτά επιτηρούνται από τις κάμερες που είναι τοποθετημένες περιμετρικά του οικισμού).

Όλο το συγκρότημα είναι στη λογική ενός ολυμπιακού χωριού, ενώ στην εξωτερική του περίμετρο περιστοιχίζεται από μαντρότοιχο (ύψους 2 μέτρων περίπου) και **σιδερένιο κιγκλίδωμα**. Με το άνοιγμα της ηλεκτρονικής μπάρας και την είσοδο του επισκέπτη στο συγκρότημα, συναντά κανείς το κυλικείο στα αριστερά και ακριβώς απέναντι το θυρωρείο, στο οποίο εδράζει το **κέντρο ελέγχου** (ΚΕ). Εντός του ΚΕ βρίσκονται **πέντε οθόνες** με εννέα παράλληλες λήψεις η καθεμία και **τρία καταγραφικά** μηχανήματα. Το κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης χειρίζεται ο εκάστοτε υπεύθυνος βάρδιας της ιδιωτικής εταιρείας σεκιούριτι που έχει αναλάβει εργολαβικά τη φύλαξη της κοινότητας (με τον οποίο συνομιλήσαμε κατά τη διάρκεια της παραμονής μας στο ΚΕ). Οι **44 κάμερες** που διαθέτει το συγκρότημα είναι διασκορπισμένες

περιμετρικά στους εξωτερικούς κοινόχρηστους χώρους (κατά το πλείστον είναι τοποθετημένες πάνω στους λαμπτήρες φωτισμού) και δεν 'βλέπουν' σε δημόσιους δρόμους ή πεζοδρόμια. Πολλά από τα διαμερίσματα έχουν υιοθετήσει, επιπροσθέτως, δικά τους μέτρα ασφαλείας (όπως συναγερμούς), κάτι το οποίο συνηγορεί στην **πολλαπλή παροχή ασφάλειας** μέσα σε ένα μόνο περιβάλλον.

Όπως μας εξήγησε το μέλος της διαχειριστικής επιτροπής, με το οποίο ήρθαμε σε επαφή και μας ξενάγησε εντός της φυλασσόμενης κοινότητας, μέσα στο συγκρότημα κυκλοφορούν αυτοκίνητα, ενώ υπάρχει η δυνατότητα στάθμευσης έξω από τις οικίες, αλλά και στο υπόγειο γκαράζ. Οι κοινόχρηστοι χώροι του οικισμού αποτελούνται από πλακόστρωτα δρομάκια, μικρές πλατείες με παγκάκια (που μαζεύονται οι κάτοικοι και τα παιδιά ιδίως τους καλοκαιρινούς μήνες), πάρκα με γκαζόν, θάμνους (οι οποίοι χρησιμεύουν και σαν 'φυσικοί' φράχτες), ενώ υπάρχει και σιντριβάνι. Κάθε κτίριο έχει τη δική του ιδιοχρησία σε κήπους και γκαζόν, πέραν των κοινόχρηστων που προαναφέρθηκαν.

Εντός της κοινότητας λειτουργεί, με αυτόνομη διαχείριση, το 'Κέντρο Ευεξίας' του συγκροτήματος (Health Club όπως ονομάζεται), το οποίο χρησιμεύει σαν αίθουσα πολλαπλών δραστηριοτήτων και χώρος αναψυχής (καταλαμβάνει 600-700 τ.μ. και διαθέτει εσωτερική θερμαινόμενη πισίνα, γυμναστήριο, βιβλιοθήκη, κ.ά.), ενώ μέλη του είναι όλοι οι κάτοικοι της κοινότητας, οι οποίοι πληρώνουν μηνιαία συνδρομή για τα έξοδα συντήρησης και λειτουργίας. Οι κάτοικοι του συγκροτήματος ανήκουν στα ανώτερα και ανώτατα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, όπως μας πληροφόρησε ο εκπρόσωπος της διαχειριστικής επιτροπής, ενώ είναι ενδεικτικό το γεγονός πως το συνολικό ποσό που συγκεντρώνεται από τα κοινόχρηστα όλων των διαμερισμάτων, αγγίζει τις 500 χιλ. ευρώ τον χρόνο (από το ποσό αυτό καλύπτονται όλες οι ανάγκες του συγκροτήματος, ανάμεσα στις οποίες είναι η πληρωμή υπαλλήλων καθαριότητας, εργάτη γενικών καθηκόντων, ηλεκτρολόγου και υπαλλήλου του γραφείου διαχείρισης, καθώς και των εταιρειών που τους έχει ανατεθεί η συντήρηση των κήπων, η φύλαξη, η συντήρηση του βιολογικού καθαρισμού και η συντήρηση των ηλεκτρομηχανικών εγκαταστάσεων του συγκροτήματος). Να σημειωθεί,

τέλος, πως η πλειονότητα των παιδιών που διαβιών στο συγκρότημα, φοιτά σε ιδιωτικά εκπαιδευτήρια.

Γενικές διαπιστώσεις της γράφουσας: πλήρης επιβεβαίωση μοντέλου **‘σύγχρονης διακυβέρνησης της ασφάλειας’** εντός της φυλασσόμενης κοινότητας, η οποία συντελείται με την πλήρη **ιδιωτικοποίηση** (και όχι μόνο) της ασφάλειας, αλλά και την ανάπτυξη πρωτοβουλιών των μελών της κοινότητας για την **‘αυτοπροστασία’** τους από το έγκλημα. Πρόκειται για τη δημιουργία μίας **‘υπεύθυνης’ κοινότητας**, η οποία προσανατολίζει τα μέλη της στη λογική της προσωπικής και οικονομικής επένδυσης για την ενίσχυση της εσωτερικής ασφάλειας. Τα μέλη της, δε, διαθέτουν εκτός του οικονομικού (ανήκουν όλοι τους στις εύπορες ομάδες του πληθυσμού), και του ‘κοινωνικού’ κεφαλαίου (δηλ. αμοιβαία εμπιστοσύνη και αλληλεγγύη) που απαιτεί η διαβίωση σε τέτοιου είδους φυλασσόμενα περιβάλλοντα. Η αίσθηση που αποκομίζει κάποιος κατά την επίσκεψή του στο ‘Κέντρο Ευεξίας’ του συγκροτήματος, είναι ενός **‘αποστειρωμένου’** και κοινωνικά **‘απομονωμένου’** περιβάλλοντος (είναι ενδεικτικό το γεγονός πως η παρουσία της ερευνήτριας δεν έγινε αντιληπτή από κανέναν από τους θαμώνες του club που βρίσκονταν εκείνη τη στιγμή εκεί). Διάχυτη είναι, τέλος, η αίσθηση που σου δίνεται ότι διαβιείς μέσα σε έναν **‘τεχνητό’ παράδεισο** όπου επικρατούν η απόλυτη τάξη, ηρεμία, καθαριότητα και προπαντός ασφάλεια. Σε κάθε περίπτωση, η δήλωση από τον ίδιο τον εκπρόσωπο με τον οποίο ήρθαμε σε επαφή, πως *«πρόκειται για ένα κοινωνικό πείραμα η διαβίωση σε αυτόν τον ‘πρότυπο’ οικισμό, του οποίου τα αποτελέσματα θα φανούν εν καιρώ...»*, είναι κάτι το θα μπορούσε να προκαλέσει το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας για περαιτέρω κοινωνιολογική διερεύνηση.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Aas, F. (2004) «From Narrative to Database. Technological Change and Penal Culture». *Punishment & Society* **6** (4), 379–393.
- About, I. (2011) «Classer le Corps: L'Anthropométrie Judiciaire et ses Alternatives, 1880-1930». Στο: Ceyhan, A. & Piazza, P. (εκδ.), *L'Identification Biométrique. Champs, Acteurs, Enjeux et Controverses*. Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 39-61.
- Aden, H. (2002) «Les Effets au Niveau National et Régional de la Coopération Internationale des Polices: Un Système Spécifique de Multi-level Governance». *Cultures & Conflits* **48**, 15-32.
- Adkins, L. (2007) «Biometrics: Weighing Convenience and National Security Against your Privacy». *Michigan Telecommunications and Technology Law Review* **13** (2), 541-555.
- Adler, T. T. (2007) «Privacy Implications of Commercial Office Building Security Technology in the Post-9/11 Era». *The Columbia Science and Technology Law Review* **VIII**, 91-118.
- Aldana-Pindell, R. (2002) «The 9/11 "National Security" Cases: Three Principles Guiding Judges' Decision-Making». *Oregon Law Review* **81** (4), 985-1049.
- Alhadar, I. & McCahill, M. (2011) «The Use of Surveillance Cameras in a Riyadh Shopping Mall: Protecting Profits or Protecting Morality?». *Theoretical Criminology* **15** (3) 315-330.
- Allen, R., Sankar, P. & Prabhakar, S. (2005) «Fingerprint Identification Technology». Στο: Wayman, J., Jain, A., Maltoni, D. & Maio, D. (εκδ.), *Biometric Systems. Technology, Design and Performance Evaluation*. Springer, London, 21-61.
- Alonso, A. *et al.* (2005) «Challenges of DNA Profiling in Mass Disaster Investigations». *Croatian Medical Journal* **46** (4), 540-548.
- Anderson, K. (2003) «Is There Still a "Sound Legal Basis?": the Freedom of Information Act in the Post-9/11 World». *Ohio State Law Journal* **64** (6), 1605-1654.
- Ardley, J. (2005) «The Theory, Development and Application of Electronic Monitoring in Britain». *Internet Journal of Criminology*, χ.τ., χ.σελ..
- Armstrong, G. & Freeman, B. (2011) «Examining GPS Monitoring Alerts Triggered by Sex Offenders: the Divergence of Legislative Goals and Practical Application in Community Corrections». *Journal of Criminal Justice* **39** (2) 175-182.

- Aronson, J. & Cole, S. (2009) «Science and the Death Penalty: DNA, Innocence, and the Debate over Capital Punishment in the United States». *Law & Social Inquiry* **34** (3), 603-633.
- Arteaga Botello, N. (2007) «An Orchestration of Electronic Surveillance: A CCTV Experience in Mexico». *International Criminal Justice Review* **17** (4), 325-335.
- Arteaga Botello, N. (2015) «Surveillance Footage and Space Segregation in Mexico City». *International Sociology* **30** (6), 619-636.
- Arzt, C. (2005) «Data Protection versus Fourth Amendment: A new Approach towards Police Research and Seizure». *Criminal Law Forum* **16**, 183-230.
- Atger, A. (2008) «The Abolition of Internal Border Checks in an Enlarged Schengen Area: Freedom of movement or a scattered web of security checks?». *Challenge (Changing Landscape of European Liberty and Security)* Research Paper No. **8**, 1-23.
- Atkinson, M. M. & Coleman, W. D. (1992) «Policy Networks, Policy Communities and the Problems of Governance». *Governance: An International Journal of Policy and Administration* **5** (2), 154-180.
- Aulich, T. (2005) «Putting Into Practice a Privacy Code». *Biometric Technology Today* **13** (10), 8-9.
- Azriel, J. (2006) «Five Years After the 9/11 Terrorist Attacks: Are New Sedition Laws Needed to Capture Suspected Terrorists in the United States?». *Connecticut Public Interest Law Journal* **6** (1), 1-22.
- Bache, I. & Flinders, M. (2004) *Multi-level Governance*. Oxford University Press, Oxford.
- Baird, S. (2002) «Biometrics ‘Security Technology’. It is Important for Students to Understand that Technology Can be Used as Part of a Solution to a Problem». *The Technology Teacher* **61** (5), 18-22.
- Bala, D. (2008) «Biometrics and Information Security». *InfoSecCD Conference '08*, September 26-27, Kennesaw, GA, USA, 64-66.
- Ball, K. & Webster, F. (2003) «The Intensification of Surveillance». Στο: Ball, K. & Webster, F. (εκδ.), *The Intensification of Surveillance. Crime, Terrorism and Warfare in the Information Age*. Pluto Press, London, 1-15.
- Ball, K. & Wood, D. (2006) «Un rapport sur la société de la surveillance: rapport de synthèse». *Rapport préparé par le Surveillance Studies Network à l'intention du Commissaire à l'information*, 1-26.

- Balzacq, T., Bigo, D., Carrera, S. & Guild, E. (2006) «The Treaty of Prüm and EC Treaty: Two Competing Models for EU Internal Security». Στο: Balzacq, T. & Carrera, S. (εκδ.), *Security Versus Freedom? A Challenge for Europe's Future*. Ashgate, Aldershot, 115-136.
- Balzacq, T. & Carrera, S. (2006) «The Hague Programme: the Long Road to Freedom, Security and Justice». Στο: Balzacq, T. & Carrera, S. (εκδ.), *Security Versus Freedom? A Challenge for Europe's Future*. Ashgate, Aldershot, 1-32.
- Bannister, J., Fyfe, N. & Kearns, A. (1998) «Closed Circuit Television and the City». Στο: Norris, C., Moran, J. & Armstrong, G. (εκδ.), *Surveillance, Closed Circuit Television and Social Control*. Ashgate, Aldershot, 21-39.
- Baratta, A. & Wagner, H. (1994) «Société du Risque et Contrôle Social: Risque, Sécurité et Démocratie». *Déviance et société* **18** (3), 331-332.
- Barker, A. & Crawford, A. (2011) «Peur du Crime et Insécurité. Quelques Réflexions Sur les Tendances de la Recherche Anglo-Américaine». *Déviance et Société* **35** (1), 59-91.
- Barry, A., Osborne, T. & Rose, N. (1996) «Introduction». Στο: Barry, A., Osborne, T. & Rose, N. (εκδ.), *Foucault and political reason. Liberalism, neo-liberalism and rationalities of government*. Routledge, London, 1-17.
- Barton, S. & Roy, S. (2008) «Convicted Drunk Drivers in an Electronic Monitoring Program: A Preliminary Study». *International Journal of Criminal Justice Sciences* **3** (1), 28-43.
- Bauman, Z & Lyon, D. (2013) *Liquid Surveillance*. Polity Press, Cambridge.
- Bayley D. H. & Shearing C. D. (1996) «The Future of Policing». *Law and Society Review* **30** (3), 585-606.
- Bayley D. H. & Shearing C. D. (2001) *The New Structure of Policing: Conceptualization and Research Agenda*. National Institute of Justice, Washington DC.
- Beck, U. (1986, 1999) *World risk society*. Polity Press, Cambridge.
- Beck, U. (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage, London.
- Beck, U. (1996) «World Risk Society as Cosmopolitan Society? Ecological Questions in a Framework of Manufactured Uncertainties». *Theory, Culture & Society* **13** (4), 1-32.
- Beck, U. (1998) «Politics of Risk Society». Στο: Franklin, J. (εκδ.), *The Politics of Risk Society*. Polity Press, Cambridge, 9-22.
- Beckett, K. & Herbert, S. (2008) «Dealing with Disorder. Social Control in the Post-Industrial City». *Theoretical Criminology* **12** (1), 5-30.

- Bell, D. (2007) «Post-9/11». Στο: Bevir, M. (εκδ.), *Encyclopedia of Governance*. Sage, London, 725-726.
- Bell, E. (2014) «There is an Alternative: Challenging the Logic of Neoliberal Penalty». *Theoretical Criminology* **18** (4), 489-505.
- Benecke, M. (1997) «DNA Typing in Forensic Medicine and in Criminal Investigations: A Current Survey». *Naturwissenschaften* **84**, 181-188.
- Benghozi, M. (1990) «L'Assignment à Domicile Sous Surveillance Électronique». *Déviance et Société* **14** (1), 59-74.
- Bennett, T. (1989) «Factors Related to Participation in Neighborhood Watch Schemes». *The British Journal of Criminology* **29** (3), 207-213.
- Bennett, T. (1992) «Themes and Variations in Neighbourhood Watch». Στο: Evans, D., Fyfe, N. & Herbert, D. (εκδ.), *Crime, Policing and Place: Essays in Environmental Criminology*. Routledge, London, 272-285.
- Bentham, J. (1843) *Jeremy Bentham: Collected Woks* (εκδ. John Bowring). William Tait, Endinburgh.
- Bentham, J. (1995) «Panopticon or the Inspection-House». Στο: Bozovic, M. (εκδ.), *Jeremy Bentham: The Panopticon Writings*. Verso, London, 29-95.
- Berger, M. (2006) «The Impact of DNA Exonerations on the Criminal Justice System». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 320-327.
- Berry, B. & Matthews, R. (1989) «Electronic Monitoring and House Arrest: Making the Right Connections». Στο: Matthews, R. (εκδ.), *Privatizing Criminal Justice*. Sage, London, 107-134.
- Berry, D., Evett, I. & Pinchin, R. (1992) «Statistical Inference in Crime Investigations Using Deoxyribonucleic Acid Profiling». *Journal of the Royal Statistical Society Series C (Applied Statistics)* **41** (3), 499-531.
- Besthorn, F. H. (2006) «Post 9-11 Terror Hysteria: Social Work Practice and the US Patriot Act». *Social Justice in Context* **2**, 69-81.
- Besthorn, F. H. (2008) «Post 9-11 Terror Hysteria: Social Work Practice and the US Patriot Act». *Advances in Social Work* **9** (1), 17-28.
- Bétin, Ch., Martinais, E. & Renard, M.-Ch. (2003) «Sécurité, Vidéosurveillance et Construction de la Déviance: L'Exemple du Centre-Ville de Lyon». *Déviance et Société* **27** (1), 3-24.
- Bevir, M. (2007) «Governance». Στο: Bevir, M. (εκδ.), *Encyclopedia of Governance*. Sage, London, 364-381.

- Beyens, K. & Kaminski, D. (2013) «Is the Sky the Limit? Eagerness for Electronic Monitoring in Belgium». Στο: Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 150-171.
- Beyens, K. & Roosen, M. (2013) «Electronic Monitoring in Belgium: A Penological Analysis of Current and Future Orientations». *European Journal of Probation* 5 (3), 56-70.
- Bieber, F. (2006) «Turning Base Hits into Earned Runs: Improving the Effectiveness of Forensic DNA Data Bank Programs». *The Journal of Law, Medicine Ethics* 34 (2), 222-233.
- Bigo, D. (1996) *Polices en Réseaux: L' Expérience Européenne*. Presses de Sciences Po, Paris.
- Bigo, D. (1997) «La Recherche Proactive et la Gestion du Risque». *Déviance et société* 21 (4), 423-429.
- Bigo, D. (2005) «La Mondialisation de l'(In)Sécurité ? Réflexions Sur le Champ des Professionnels de la Gestion des Inquiétudes et Analytique de la Transnationalisation des Processus d'(In)Sécurisation». *Cultures & Conflits* 58, 53-101.
- Bigo, D. (2006) «Liberty, Whose Liberty? The Hague Programme and the Conception of Freedom». Στο: Balzacq, T. & Carrera, S. (εκδ.), *Security Versus Freedom? A Challenge for Europe's Future*. Ashgate, Aldershot, 35-44.
- Bigo, D. (2009) «Du Panoptisme au Ban-Optisme. Les Micros Logiques du Contrôle dans la Mondialisation». Στο: Chardel, P.-A. & Rockhill, G. (εκδ.), *Technologies de Contrôle dans la Mondialisation: Enjeux Politiques, Ethiques et Esthétiques*. Editions Kimé, Paris, 59-80.
- Birrer, F. (2005) «Data Mining to Combat Terrorism and the Roots of Privacy Concerns». *Ethics and Information Technology* 7 (4), 211-220.
- Blakely, E. & Snyder, M.-G. (1997) *Fortress America: Gated Communities in the United States*. Brookings Institution Press, Washington.
- Blanchette, J-F. & Johnson, D. (2002) «Data Retention and the Panoptic Society: the Social Benefits of Forgetfulness». *The Information Society* 18 (1), 33-45.
- Blatter, J. (2007) «Glocalization». Στο: Bevir, M. (εκδ.), *Encyclopedia of Governance*. Sage, London, 357-359.
- Blitz, M. J. (2004) «Video Surveillance and the Constitution of Public Space: Fitting the Fourth Amendment to a World That Tracks Image and Identity». *Texas Law Review* 82 (6), 1349-1481.

- Bloss, W. (2007) «Escalating U.S. Police Surveillance after 9/11: an Examination of Causes and Effects». *Surveillance & Society* **4** (3), 208-228.
- Bockman, J. (2013) «Neoliberalism». *Contexts* **12** (3), 14-15.
- Bogard, W. (1996) *The simulation of surveillance. Hypercontrol in telematic societies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bogard, W. (2006) «Welcome to the Society of Control: The Simulation of Surveillance Revisited». Στο: Haggerty, K. & Ericson, R. (εκδ.), *The New Politics of Surveillance and Visibility*. University of Toronto Press, Toronto, 55-78.
- Bonditti, P. (2005) «Biométrie et Maîtrise des Flux : Vers une «Géo-Technopolis du Vivant-en-Mobilité»?». *Cultures & Conflits* **58**, 131-154.
- Bonta, J., Wallace-Capretta, S. & Rooney, J. (2000α) «Can Electronic Monitoring Make a Difference? An Evaluation of Three Canadian Programs». *Crime & Delinquency* **46** (1), 61-75.
- Bonta, J., Wallace-Capretta, S. & Rooney, J. (2000β) «A Quasi-Experimental Evaluation of an Intensive Rehabilitation Supervision Program». *Criminal Justice and Behavior* **27** (3), 312-329.
- Bottoms, A. E. (1990) «Crime Prevention Facing the 1990s». *Policing and Society* **1**, 3-22.
- Bowers, D. (2000) «Home Detention Systems». *Corrections Today* **62** (4), χ.σελ..
- Bozovic, M. (1995) *Jeremy Bentham: The Panopticon Writings*. Verso, London.
- Braithwaite, J. (2000) «The New Regulatory State and the Transformation of Criminology». *The British Journal of Criminology* **40** (2), 222-238.
- Brants, C. & Field, S. (1997) «Les Méthodes d'Enquête Proactive et le Contrôle des Risques». *Déviance et société* **21** (4), 401-414.
- Brants, C. & Field, S. (1997) «Les Méthodes d'Enquête Proactive et le Contrôle des Risques». *Déviance et société* **21** (4), 401-414.
- Breckenridge, K. (2008) «The Elusive Panopticon. The HANIS Project and the Politics of Standards in South Africa». Στο: Bennett, C. & Lyon, D. (εκδ.), *Playing the Identity Card. Surveillance, Security and Identification in Global Perspective*. Routledge, London, 39-56.
- Bright, M. (2002) «They're Watching You». Στο: Jewkes, Y. & Letherby, G. (εκδ.), *Criminology: A Reader*. Sage, London, 376-380.
- Brignall, T. (2002) «The New Panopticon: the Internet Viewed as a Structure of Social Control». *Theory & Science* **3** (1), 1-12.

- Brodeur, J.-P. (1993) «La Pensée Postmoderne et la Criminologie». *Criminologie* **26** (1), 73-121.
- Brodeur, J.-P. (1995) «Le contrôle Social. Privatization et Technocratie». *Déviance et Société* **19** (2), 127-147.
- Brodeur, J.-P. (2007) «High and Low Policing in Post-9/11 Times». *Policing* **1** (1), 25-37.
- Broeders, D. (2011) «Le Virage Biométrique Dans la “Lutte Contre l’Immigration Clandestine” de l’ UE : L’ Etablissement d’un Contrôle Migratoire Intérieur “2.0”». Στο: Ceyhan, A. & Piazza, P. (εκδ.), *L’Identification Biométrique. Champs, Acteurs, Enjeux et Controverses*. Editions de la Maison des Sciences de l’Homme, Paris, 235-256.
- Brooks, M. (2002) «Gated Communities». *Encyclopedia of Crime and Punishment*. Sage Publications.
- Brouwer, E. (2006) «Data Surveillance and Border Control in the EU: Balancing Efficiency and Legal Protection». Στο: Balzacq, T. & Carrera, S. (εκδ.), *Security Versus Freedom? A Challenge for Europe’s Future*. Ashgate, Aldershot, 137-154.
- Brouwer, E. (2008) «The other side of Moon. The Schengen Information System and Human Rights: A task for National Courts». *CEPS (Centre for European Policy Studies) Working Document No. 288*, 1-17.
- Brown, C. (2008) «China’s Second-Generation National Identity Card. Merging Culture, Industry and Technology». Στο: Bennett, C. & Lyon, D. (εκδ.), *Playing the Identity Card. Surveillance, Security and Identification in Global Perspective*. Routledge, London, 57-74.
- Brown, M. (2002) «Supermax Prisons». *Encyclopedia of Crime and Punishment*. Sage Publications.
- Brown, M. & Elrod, P. (1995) «Electronic House Arrest: An Examination of Citizen Attitudes». *Crime & Delinquency* **41** (3), 332-346.
- Brown, W. (2006) «American Nightmare. Neoliberalism, Neoconservatism, and De-Democratization». *Political Theory* **34** (6), 690-714.
- Busch, C. (2008) «Facing the Future of Biometrics». *EMBO Reports* **7**, 23-25.
- Button, D., DeMichele, M. & Payne, B. (2009) «Using Electronic Monitoring to Supervise Sex Offenders: Legislative Patterns and Implications for Community Corrections Officers». *Criminal Justice Policy Review* **20** (4), 414-436.

- Button, D., Tewksbury, R., Mustaine, E. & Payne, B. (2013) «Factors Contributing to Perceptions About Policies Regarding the Electronic Monitoring of Sex Offenders: the Role of Demographic Characteristics, Victimization Experiences, and Social Disorganization». *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* **57** (1) 25-54.
- Button, M. (1998) «Beyond the Public Gaze - The Exclusion of Private Investigators from the British Debate over Regulating Private Security». *International Journal of the Sociology of Law* **26**, 1–16.
- Button, M. (2003) «Private Security and the Policing of Quasi-Public Space». *International Journal of the Sociology of Law* **31**, 227–237.
- Caldeira, T. P. R. (1996) «Building Up Walls: the New Pattern of Spatial Segregation in Sao Paulo». *International Social Science Journal* **48** (1), 55-66.
- Campbell, J. L. (2010) «Neoliberalism's Penal and Debtor States. A Rejoinder to Loïc Wacquant». *Theoretical Criminology* **14** (1), 59–73.
- Caplan, P. (2000) «Introduction: Risk Revisited». Στο: Caplan, P. (εκδ.), *Risk Revisited*. Pluto Press, London, 1-28.
- Carey, G & Gottesman, I. (2006) «Genes and Antisocial Behavior: Perceived versus Real Threats to Jurisprudence». *Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 342-351.
- Carrera, S. (2005) «What Does Free Movement Mean in Theory and Practice in an Enlarged EU?». *European Law Journal* **11** (6), 699–721.
- Carter, D. & Carter, J. (2009) «Intelligence-Led Policing. Conceptual and Functional Considerations for Public Policy». *Criminal Justice Policy Review* **20** (3), 310-325.
- Cartuyvels, Y. (2009) «Politiques Pénales et Gouvernamentalité par le Risque: Vers une Culture Post-Disciplinaire?». *Revue de droit Pénal et de Criminologie* **89** (5), 560-589.
- Casella, R. (2003) «The False Allure of Security Technologies». *Social Justice* **30** (3), 82-93.
- Castells, M. (1997) *The Information Age: Economy, Society and Culture, Vol. II-The Power of Identity*. Blackwell, Oxford.
- Cate, F. (2006) «Legal Standards for Data Mining». Στο: Popp, R. & Yen, J. (εκδ.), *Emergent Information Technologies and Enabling Policies for Counter-Terrorism*. Wiley, New Jersey, 393-420.
- Cauchie, J-F. & Chantraine, G. (2005) «De l'usage du risque dans le gouvernement du crime». *Champ pénal* [en ligne] **II**, 1-15.

- Çavlin Bozbeyoğlu, A. (2011) «Citizenship Rights in a Surveillance Society: the Case of the Electronic ID Card in Turkey». *Surveillance & Society* **9** (1/2), 64-79.
- Cerezo, A. (2013) «CCTV and Crime Displacement: A Quasi-Experimental Evaluation». *European Journal of Criminology* **10** (2), 222-236.
- Ceyhan, A. (2001) «Terrorisme, Immigration et Patriotisme. Les Identités sous Surveillance». *Cultures & Conflits* **44**, 117-133.
- Ceyhan, A. (2004) «Sécurité, Frontières et Surveillance aux Etats-Unis après le 11 Septembre 2001 (Partie 1 & 2)». *Cultures & Conflits* **53**, 113-145.
- Ceyhan, A. (2006α) «Technologie et Sécurité : Une Gouvernance Libérale dans un Contexte d'Incertitudes». *Cultures & Conflits* **64**, 1-18.
- Ceyhan, A. (2006β) «Enjeux d'Identification et de Surveillance à l'Heure de la Biométrie». *Cultures & Conflits* **64**, 33-47.
- Ceyhan, A. (2008) «Technologization of Security: Management of Uncertainty and Risk in the Age of Biometrics». *Surveillance & Society* **5** (2), 102-123.
- Ceyhan, A. (2012) «Surveillance as Biopower». Στο: Ball, K., Haggerty, K. & Lyon, D. (εκδ.), *Routledge Handbook of Surveillance Studies*. Routledge, London, 38-45.
- Chalom, M. (1994) «L'Organisation Policière de Proximité». *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique* **3**, 339-354.
- Chan, J. (2008) «The New Lateral Surveillance and a Culture of Suspicion». *Sociology of Crime, Law and Deviance* **10**, 223-239.
- Chandra, A. & Calderon, T. (2005) «Challenges and Constraints to the Diffusion of Biometrics in Information Systems». *Communications of the ACM* **48** (12), 101-106.
- Chappell, A. & Gibson, S. (2009) «Community Policing and Homeland Security Policing. Friend or Foe?». *Criminal Justice Policy Review* **20** (3), 326-343.
- Charles, M. (1989) «Research Note: Juveniles on Electronic Monitoring». *Journal of Contemporary Criminal Justice* **5** (3), 165-172.
- Chesterman, S. (2005) «Just War or Just Peace After September 11: Axes of Evil and Wars Against Terror in Iraq and Beyond». *New York University Journal* **37** (2), 281-301.
- Chevigny, P. (2004) «Repression in the United States After the September 11 Attack». *International Journal on Human Rights* **1** (1), 143-159.
- Cho, Y. & Kim, B. (2013) «From Voice Verification to GPS Tracking. The Development of Electronic Monitoring in South Korea». Στο: Nellis, M.,

- Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 102-112.
- Choras, M. (2007) «Intelligent Computing for Automated Biometrics, Criminal and Forensic Applications». *Image Analysis and Recognition. Lecture Notes in Computer Science* **4681**, 1170-1181.
- Choras, M. (2008) «Human Lips as Emerging Biometrics Modality». *Image Analysis and Recognition. Lecture Notes in Computer Science* **5112**, 993-1002.
- Choras, M. (2010) «The Lip as a Biometric». *Pattern Analysis and Applications* **13** (1), 105-112.
- Christiansen, K. (2008) «The Conquest of Space: New York City's New Frontier of Social Control». *Sociology of Crime, Law and Deviance* **10**, 57-74.
- Christie, N. (1994) *Crime Control as Industry. Towards GULAGS, Western Style*. 2nd Edition, Routledge, London.
- Christopherson, S. (1994) «The Fortress City: Privatized Spaces, Consumer Citizenship». Στο: Ash, A. (εκδ.), *Post-Fordism*. Blackwell Publishers, Cambridge, 409-27.
- Ciccarelli, R. (2008) «Reframing Political Freedom: An Analysis of Governmentality». *European Journal of Legal Studies* **1** (3), 1-27.
- Cinquegrana, A. (1989) «The Walls (And Wires) Have Ears: the Background and First Ten Years of the Foreign Intelligence Surveillance Act of 1978». *University of Pennsylvania Law Review* **137** (3), 793-828.
- Clark, W. (1998) «Mass Migration and Local Outcomes: Is International Migration to the United States Creating a New Urban Underclass?». *Urban Studies* **35** (3), 371-383.
- Clarke, J. & Newman, I. (1997) *The Managerial State*. Sage, London.
- Clarke, R. (1980) «Situational Crime Prevention: Theory and Practice». *The British Journal of Criminology* **20** (2), 136-145.
- Clarke, R. (1995α) «Situational Crime Prevention». *Crime and Justice* **19**, 91-150.
- Clarke, R. (1995β) «Les Technologies de la Prévention Situationnelle». *Les Cahiers de la Sécurité Intérieure* (21), 101-113.
- Clarke, R. (2004) «Technology, Criminology and Crime Science». *European Journal on Criminal Policy and Research* **10** (1), 55-63.
- Clodfelter, R. (2010) «Biometric Technology in Retailing: Will Consumers Accept Fingerprint Authentication?». *Journal of Retailing and Consumer Services* **17** (3), 181-188.

- Cobb, N. (2007) «Governance Through Publicity: Anti-social Behavior Orders, Young People and the Problematization of the Right to Anonymity». *Journal of Law and Society* **34** (3), 342-373.
- Cockfield, A. (2003-2004) «The State of Privacy Laws and Privacy-Encroaching Technologies after September 11: A Two-Year Report Card on the Canadian Government». *University of Ottawa Law & Technology Journal* **1**, 325-344.
- Cohen, S. (1979) «The Punitive City: Notes on the Dispersal of Social Control». *Contemporary Crises* **3** (4), 339-363.
- Cohen, S. (1985) *Visions of Social Control: Crime, Punishment, and Classification*. Polity Press, Cambridge.
- Cohen, S. (1994) «Social Control and the Politics of Reconstruction». Στο: Nelken, D. (εκδ.), *The Futures of Criminology*. Sage, London, 63-88.
- Cole, M. (2004) «Signage and Surveillance: Interrogating the Textual Context of CCTV in the UK». *Surveillance & Society* **2** (2/3), 430-445.
- Cole, S. (2004) «Fingerprints». *Encyclopedia of Law Enforcement*. Sage Publications.
- Cole, S. (2011) «La Saisie de l'ADN aux Etats-Unis et au Royaume-Uni à des Fins d'Identification des Individus: Origines et Enjeux». Στο: Ceyhan, A. & Piazza, P. (εκδ.), *L'Identification Biométrique. Champs, Acteurs, Enjeux et Controverses*. Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 63-78.
- Coleman, R. (2003) «Images From a Neoliberal City: the State, Surveillance and Social Control». *Critical Criminology* **12** (1), 21-42.
- Coleman, R. (2003) «Images from a Neoliberal City: the State, Surveillance and Social Control». *Critical Criminology* **12** (1), 21-42.
- Coleman, R. (2004) «Reclaiming the Streets: Closed Circuit Television, Neoliberalism and the Mystification of Social Divisions in Liverpool, UK». *Surveillance & Society* **2** (2/3): 293-309.
- Coleman, C. & Norris, C. (2000) *Introducing Criminology*. Willan Publishing, Cullompton.
- Coleman, R. & Sim, J. (2000) «‘You’ll Never Walk Alone’: CCTV Surveillance, Order and Neo-Liberal Rule in Liverpool City Centre». *The British Journal of Sociology* **51** (4), 623-639.
- Commission of the European Communities (2003) «Development of the Schengen Information System II and possible synergies with a future Visa Information System (VIS)». *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament*, 1-43.

- Condorelli, L. & De Sena, P. (2004) «The Relevance of the Obligations Flowing from the UN Covenant on Civil and Political Rights to US Courts Dealing with Guantánamo Detainees». *Journal of International Criminal Justice* 2 (1), 107-120.
- Corbett, R. & Marx, G. (1991) «Critique: No Soul in the New Machine: Technofallacies in the Electronic Monitoring Movement». *Justice Quarterly* 8 (3), 399-414.
- Courtright, K. (2002) «Electronic Monitoring». *Encyclopedia of Crime and Punishment*. Sage Publications.
- Crawford, A. (1994) «The Partnership Approach To Community Crime Prevention: Corporatism at the Local Level?». *Social Legal Studies* 3, 497-519.
- Crawford, A. (1995) «Appeals to Community and Crime Prevention». *Crime, Law & Social Change* 22 (2), 97-126.
- Crawford, A. (1998α) *Crime Prevention and Community Safety. Politics, Policies and Practices*. Longman, London.
- Crawford, A. (1998β) «Community Safety Partnerships». *Criminal Justice Matters* 33, 4-5.
- Crawford, A. (1998γ) «Community Safety and the Quest for Security: Holding back the dynamics of social exclusion». *Policy Studies* 19 (3), 237-253.
- Crawford, A. (1999) *The Local Governance of Crime. Appeals to Community and Partnerships*. Oxford University Press. Oxford.
- Crawford, A. (2001α) «Vers une Reconfiguration des Pouvoirs ? » Le Niveau Local et les Perspectives de la Gouvernance». *Déviance et Société* 25 (1), 3-32.
- Crawford, A. (2001β) «Les politiques de sécurité locale et de prévention de la délinquance en Angleterre et au pays de Galles: Nouvelles stratégies et nouveaux développements». *Déviance et Société* 25 (4), 427-458.
- Crawford, A. (2002α) «Introduction: Governance and Security». Στο: Crawford, A. (εκδ.), *Crime and Insecurity. The Governance of Safety in Europe*. Willan Publishing, Cullompton, 1-23.
- Crawford, A. (2002β) «The Governance of Crime and Insecurity in an Anxious Age: the trans-European and the Local». Στο: Crawford, A. (εκδ.), *Crime and Insecurity. The Governance of Safety in Europe*. Willan Publishing, Cullompton, 27-51.
- Crawford, A. (2003α) «“Contractual Governance” of Deviant Behaviour». *Journal of Law and Society* 30 (4), 479-505.

- Crawford, A. (2003β) «The Pattern of Policing in the UK: Policing Beyond the Police». Στο: Newburn, T. (εκδ.), *Handbook of Policing*. Willan Publishing, Cullompton, 136–168.
- Crawford, A. (2006α) «Networked Governance and the Post-Regulatory State? Steering, rowing and anchoring the provision of policing and security». *Theoretical Criminology* **10** (4), 449–479.
- Crawford, A. (2006β) «Fixing Broken Promises? Neighbourhood Wardens and Social Capital», *Urban Studies* **43** (5/6), 957–976.
- Crawford, A. (2007α) «Crime Prevention and Community Safety». Στο: Maguire, M., Morgan, R. & Reiner, R. (εκδ.), *The Oxford Handbook of Criminology*. 4th Edition, Oxford University Press, Oxford, 866-909.
- Crawford, A. (2007β) «Reassurance Policing: Feeling is Believing». Στο: Henry, A. & Smith, D. (εκδ.), *Transformations of Policing*. Ashgate, Aldershot, 143-168.
- Crawford, A. (2008) «Plural Policing in the UK: Policing Beyond the Police». Στο: Newburn, T. (εκδ.), *Handbook of Policing*. 2nd Edition, Willan Publishing, Cullompton, 147-181.
- Crawford, A. (2008) «Plural Policing in the UK: Policing Beyond the Police». Στο: Newburn, T. (εκδ.), *Handbook of Policing*. 2nd Edition, Willan Publishing, Cullompton, 147-181.
- Crawford, A. & Lister, S. (2004) *The Extended Policing Family: Visible Patrols in Residential Areas*. Joseph Rowntree Foundation, New York.
- Crawford, A., Lister, S., Blackburn, S. & Burnett, J. (2005) *Plural Policing: The Mixed Economy of Visible Patrols in England and Wales*. Policy Press, Bristol.
- Crosbie, M. (2005) «Biometrics for Enterprise Security». *Network Security* **2005** (11), 4-8.
- Cunningham, W. (1978) «Private Security». Στο: Cohn, A. (εκδ.), *The Future of Policing*. Sage, Beverly Hills, 251-272.
- Cusson, M. (1998) «La Sécurité Privée: Le Phénomène, la Controverse, l'Avenir». *Criminologie* **31** (2), 31-46.
- Czempiel, E.-O. (1992) «Governance and Democratization». Στο: Rozenau, J. and Czempiel, E.-O. (εκδ.), *Governance Without Government: Order and Change in World Politics*. Cambridge University Press, Cambridge, 250-271.
- Damphousse, K. R. & Shields, C. (2007) «The Morning After. Assessing the Effect of Major Terrorism Events on Prosecution Strategies and Outcomes». *Journal of Contemporary Criminal Justice* **23** (2), 174-194.

- Davies, S. (1995) «Surveillance on the Streets». *Privacy Law and Policy Reporter* **2** (2), 1-5.
- Davis, D. (1988) «Combating Terrorism on the Corporate Level: the Emergence of Executive Protection Specialists in Private Security». *Journal of Contemporary Criminal Justice* **4**, 241-251.
- Davis, D. (2007) *Negative Liberty. Public Opinion and the Terrorist Attacks on America*. Russell Sage Foundation, New York.
- Davis, M. (1990) *City of Quartz: Imagining the Future in Los Angeles*. Vintage Books, New York.
- Davis, M. (2001) «The Flames of New York». *New Left Review* **12**, 34-50.
- Davis, R. (2004) «Finger Points to Biometric Myths». *Infosecurity Today* **1** (4), 44-45.
- De Alcantara, C. H. (1998) «Uses and Abuses of the Concept of Governance». *International Social Science Journal* **50** (155), 105-113.
- De Hert, P. (2005) «Balancing Security and Liberty Within the European Human Rights Framework. A Critical Reading of the Court's Case Law in the Light of Surveillance and Criminal Law Enforcement Strategies After 9/11». *Utrecht Law Review* **1** (1), 68-96.
- De Londras, F. (2008) «Guantanamo Bay: Towards Legality?». *The Modern Law Review* **71** (1), 36-58.
- De Luis-Garcia, R., Alberola-Lopez, C., Aghzout, O. & Ruiz-Alzola, J. (2003) «Biometric Identification Systems». *Signal Processing* **83** (12), 2539-2557.
- De Maillard, J. (2005) «The Governance of Safety in France: Is There Anybody in Charge?». *Theoretical Criminology* **9** (3), 325-343.
- De Senarclens, P. (1998) «Governance and the Crisis in the International Mechanisms of Regulation». *International Social Science Journal* **50** (155), 91-103.
- De Waard, J. (1999) «The Private Security Industry in International Perspective». *European Journal on Criminal Police and Research* **7** (2), 143-174.
- Dean, M. (1999) *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. Sage, London.
- Deflem, M. (1992) «The Invisibilities of Social Control. Uncovering Gary Marx's Discovery of the Undercover». *Crime, Law and Social Change* **18**, 177-192.
- Diffin, J. (2010) «Delivering Biometrics as Part of a Wider Security Infrastructure». *Biometric Technology Today* **2010** (8), 6-8.

- Dinh, V. D. (2002) «Freedom and Security After September 11». *Harvard Journal of Law and Public Policy* **25** (2), 399-406.
- Ditton, J. (1998) «Public Support for Town Centre CCTV Schemes: Myth or Reality?». Στο: Norris, C., Moran, J. & Armstrong, G. (εκδ.), *Surveillance, Closed Circuit Television and Social Control*. Ashgate, Aldershot, 221-228.
- Ditton, J. (2000) «Crime and the City. Public Attitudes Towards Open-Street CCTV in Glasgow ». *The British Journal of Criminology* **40** (4), 692-709.
- Ditton, J. & Short, E. (1998) «Evaluating Scotland's First Town Centre CCTV Scheme». Στο: Norris, C., Moran, J. & Armstrong, G. (εκδ.), *Surveillance, Closed Circuit Television and Social Control*. Ashgate, Aldershot, 155-173.
- Ditton, J. & Short, E. (1999) «Yes it Works, No it Doesn't: Comparing the Effects of Open-Street CCTV in Two Adjacent Scottish Town Centres». *Crime Prevention Studies* **10**, 201-223.
- Doherty, J., Busch-Geertsema, V., Karpuskiene, V., Korhonen, J., O'Sullivan, E., Sahlin, I., Tosi, A., Petrillo, A. & Wygnanska, J. (2008) «Homelessness and Exclusion: Regulating Public Space in European Cities». *Surveillance & Society* **5** (3), 290-314.
- Dorizzi, B. (2011) «Les Taux d' Erreurs dans le Recours aux Identifiants Biométriques». Στο: Ceyhan, A. & Piazza, P. (εκδ.), *L'identification Biometrique. Champs, Acteurs, Enjeux et Controverses*. Editions de la Maison des Sciences de l' Homme, Paris, 125-140.
- Downing, H. (2006) «The Emergence of Global Positioning Satellite (GPS) Systems in Correctional Applications». *Corrections Today* **68** (6), 42-45.
- Doyle, A. (2011) «Revisiting the synopticon: Reconsidering Mathiesen's 'The Viewer Society' in the age of Web 2.0». *Theoretical Criminology* **15** (3), 283-299.
- Doyle, J. R. & D'Ovidio, R. (2004) «Computer Crime». *Encyclopedia of Law Enforcement*. Sage Publications.
- Drumbl, M. A. (2002) «Judging the 11 September Terrorist Attack». *Human Rights Quarterly* **24** (2), 323-360.
- Dubbeld, L. (2003) «Observing Bodies. Camera Surveillance and the Significance of the Body». *Ethics and Information Technology* **5** (3), 151-162.
- Dubbeld, L. (2006) «Telemonitoring of Cardiac Patients: User-Centred Research as Input for Surveillance Theories». Στο: Lyon, D. (εκδ.), *Theorizing Surveillance. The Panopticon and Beyond*. Willan Publishing, Cullompton, 182-205.
- Dupont, B. (2005) «Les Morphologies de la Sécurité Après le 11 Septembre : Hiérarchies, Marché et Réseaux». *Criminologie* **38** (2), 123-155.

- Dupont, B. (2007) «La Gouvernance et la Sécurité». Στο: Cusson, M., Dupont, B. & Lemieux, F. (εκδ.), *Traité de Sécurité Intérieure*. Hurtubise, Montréal, 67-80.
- Dupont, B. (2008) «Hacking the Panopticon: Distributed Online Surveillance and Resistance». *Sociology of Crime, Law and Deviance* **10**, 257-278.
- Dupont, B., Grabosky, P., Shearing, C & Tanner, S. (2007) «La Gouvernance de la Sécurité dans les États Faibles et Défaillants». *Champ pénal: Nouvelle Revue Française de Criminologie* **4**, 1-21.
- Duster, T. (2006) «Explaining Differential Trust of DNA Forensic Technology: Grounded Assessment or Inexplicable Paranoia?». *Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 293-300.
- Duta, N. (2009) «A Survey of Biometric Technology Based on Hand Shape». *Pattern Recognition* **42** (11), 2797-2806.
- Early, L. (1993) «Science, Technology and Human Rights: the Role of Data Protection». Στο: Mahoney, K. E. & Mahoney, P. (εκδ.), *Human Rights in the Twenty-first Century. A Global Challenge*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 801-815.
- Easteal, S. & Easteal, P. (1990) «The Forensic Use of DNA Profiling». *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice* **26**, 1-7.
- Edwards, A. (2006) «Governance». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 2nd Edition, Sage, London, 189-191.
- Edwards, A. & Hughes, G. (2002) «Introduction: the Community Governance of Crime Control». Στο: Edwards, A. & Hughes, G. (εκδ.), *Crime Control and Community. The new politics of public safety*. Willan Publishing, Cullompton, 1-19.
- Edwards, A. & Hughes, G. (2005) «Comparing the Governance of Safety in Europe: A Geo-historical Approach». *Theoretical Criminology* **9** (3), 345–363.
- Elliott, J. (2009) «Going mobile». *Biometric Technology Today* **2009** (10), 7-9.
- Elliott, J. (2011) «Passport to Payment Authentication». *Biometric Technology Today* **2011** (6), 5-8.
- Ericson, R. (1994) «The Division of Expert Knowledge in Policing and Security». *The British Journal of Sociology* **45** (2), 149-175.
- Ericson, R. & Haggerty, K. (1997) *Policing the Risk Society*. Clarendon Press, Oxford.

- Fairhurst, M. C. & Ng, S. (2001) «Management of Access Through Biometric Control: A Case Study Based on Automatic Signature Verification». *Universal Access in the Information Society* **1** (1), 31-39.
- Falkenrath, R. A. (2004) «The 9/11 Commission Report». *International Security* **29** (3), 170-190.
- Feely, M. & Simon, J. (1992) «The New Penology: Notes on the Emerging Strategy of Corrections and Its Implications». *Criminology* **30** (4), 449-474.
- Feeley, M. & Simon, J. (1994) «Actuarial Justice: the Emerging New Criminal Law». Στο: Nelken, D. (εκδ.), *The Futures of Criminology*. Sage, London, 173-201.
- Fekete, L. (2002) «All in the Name of Security». Στο: Scraton, P. (εκδ.), *Beyond September 11: an anthology of dissent*. Pluto Press, London, 102-107.
- Felson, M. (1998) *Crime and Everyday Life*. 3rd Edition, Sage, London.
- Fielding, N. (1995) *Community Policing*. Clarendon Press, Oxford.
- Findlay, M. (2008) *Governing Through Globalised Crime. Futures for International Criminal Justice*. Willan Publishing, Cullompton.
- Finer, S. E. (1970) *Comparative Government*. The Penguin Press, London.
- Finger, M. & Pécoud, G. (2003) «From e-Government to e-Governance? Towards a Model of e-Governance». *Electronic Journal of e-Government* **1** (1), 1-10.
- Finn, J. (2005) «Photographing Fingerprints: Data Collection and State Surveillance». *Surveillance & Society* **3** (1), 21-44.
- Finn, M. & Muirhead-Steves, S. (2002) «The Effectiveness of Electronic Monitoring with Violent Male Parolees». *Justice Quarterly* **19** (2), 293-312.
- Fletcher, G. (2004) «Black Hole in Guantánamo Bay». *Journal of International Criminal Justice* **2** (1), 121-132.
- Fletcher, Ph. (2011) «Is CCTV Effective in Reducing Anti-Social Behavior?». *Internet Journal of Criminology*, χ.τ., χ.σελ..
- Flink, Y. (2002) «Who Holds the Key to IT Security?». *Information Security Technical Report* **7** (4), 10-22.
- Flint, J. & Nixon, J. (2006) «Governing Neighbours: Anti-social Behaviour Orders and New Forms of Regulating Conduct in the UK». *Urban Studies* **43** (5), 939-955.
- Foessel, M. & Garapon, A. (2006) «Biométrie: Les Nouvelles Formes de l'Identité». *Esprit* (8-9), 165-172.

- Foley, B. (2007) «Guantanamo and Beyond: Dangers of Rigging the Rules». *The Journal of Criminal Law and Criminology* **97** (4), 1009-1069.
- Fonteneau, M. (2008) «Vidéosurveillance et Espaces Publics. État des Lieux des Évaluations Menées en France et à l'Étranger». *Rapport réalisé par Mathilde FONTENEAU sous la direction de Tanguy LE GOFF, chargé d'Études*. Institut d' Aménagement et d' Urbanisme d' Île-de-France, Paris, 1-57.
- Foreman, L., Champod, C., Evett, I., Lambert, J. & Pope, S. (2003) «Interpreting DNA Evidence: A Review». *International Statistical Review* **71** (3), 473-495.
- Forst, B. (2002) «Police Privatization». *Encyclopedia of Crime and Punishment*. Sage Publications.
- Forst, B. (2004) «Private Policing». *Encyclopedia of Law Enforcement*. Sage Publications.
- Forte, D. (2003) «Biometrics: Future Abuses». *Computer Fraud and Security* **2003** (10), 12-14.
- Foucault, M. (1975) *Surveiller et Punir. Naissance de la Prison*. Gallimard, France.
- Foucault, M. (1979) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Vintage Books, New York.
- Foucault, M. (2007) «Panopticism». Στο: Hier, S. & Greenberg, J. (εκδ.), *The Surveillance Studies Reader*. Open University Press, Maidenhead, 67-75.
- Fox, N. J. & Ward, K. J. (2008) «What Governs Governance, and How Does it Evolve? The Sociology of Governance-in-Action». *The British Journal of Sociology* **59** (3), 519-538.
- Fox, R. (1987) «Dr Schwitzgebel's Machine Revisited: Electronic Monitoring of Offenders». *Australian & New Zealand Journal of Criminology* **20** (3), 131-147.
- Fox, R. (2001) «Someone to Watch Over Us: Back to the Panopticon?». *Criminology and Criminal Justice* **1** (3), 251-276.
- Francis, V. (2008) «Du Panopticon à la 'Nouvelle Surveillance'. Un Examen de la Littérature Anglophone». *Revue de Droit Pénal et de Criminologie* **88** (11), 1025-1046.
- Francis, V. (2008) «Du Panopticon à la 'Nouvelle Surveillance'. Un examen de la littérature anglophone». *Revue de Droit Pénal et de Criminologie* **88** (11), 1025-1046.
- Freckelton, I. (1990) «DNA Profiling: Forensic Science Under the Microscope». *Criminal Law Journal* **14** (1), 27-47.

- Froment, J.Ch. (1996) «L'Assignation à Domicile Sous Surveillance Électronique, l'Exécution de la Peine et les Libertés Publiques». *Revue Pénitentiaire et de Droit Pénal* (2), 121-131.
- Froment, J. Ch. (2006) «Nouvelles Technologies, Sécurité et Société de Contrôle». Στο: Papathéodorou, Th. & Mary, Ph. (εκδ.), *Mutations des Politiques Criminelles en Europe*. Papazissis, Athènes, 39-60.
- Frost, S. & Stephenson, G. (1989) «A Simulation Study of Electronic Tagging as a Sentencing Option». *The Howard Journal of Criminal Justice* **28** (2), 91-104.
- Fussey, P. (2007α) «Observing Potentiality in the Global City: Surveillance and Counterterrorism in London». *International Criminal Justice Review* **17** (3), 171-192.
- Fussey, P. (2007β) «An Interrupted Transmission? Processes of CCTV Implementation and the Impact of Human Agency». *Surveillance & Society* **4** (3), 229-256.
- Fussey, P. & Coaffee, J. (2012) «Urban Spaces of Surveillance». Στο: Ball, K., Haggerty, K. & Lyon, D. (εκδ.), *Routledge Handbook of Surveillance Studies*. Routledge, London, 201-208.
- Fyfe, N. & Bannister, J. (1996) «City Watching: Closed Circuit Television Surveillance in Public Spaces». *Area* **28** (1), 37-46.
- Gable, R. (2007) «Electronic Monitoring of Offenders: Can a Wayward Technology Be Redeemed?». Στο: de Kort, Y., IJsselsteijn, W., Midden, C., Eggen, B. & Fogg, B.J. (εκδ.), *Persuasive Technology*. Springer, Berlin, 101-104.
- Gaensslen, R. E. (2006) «Should Biological Evidence or DNA be Retained by Forensic Science Laboratories After Profiling? No, Except Under Narrow Legislatively- Stipulated Conditions». *Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 375-379.
- Gainey, R. & Payne, B. (2000) «Understanding the Experience of House Arrest With Electronic Monitoring: An Analysis of Quantitative and Qualitative Data». *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* **44** (1), 84-96.
- Gans, J. (2000) «Privately Paid Public Policing: Law and Practice». *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy* **10** (2), 183-206.
- Garland, D. (1991) «Sociological Perspectives on Punishment». *Crime and Justice* **14**, 115-165.
- Garland, D. (1996) «The Limits of the Sovereign State. Strategies of Crime Control in Contemporary Society». *The British Journal of Criminology* **36** (4), 445-471.

- Garland, D. (1997) «‘Governmentality’ and the Problem of Crime: Foucault, Criminology, Sociology». *Theoretical Criminology* **1** (2), 173-214.
- Garland, D. (1999) «‘Governmentality’ and the Problem of Crime». Στο: Smandych, R. (εκδ.), *Governable Places. Readings on Governmentality and Crime Control*. Ashgate-Dartmouth, Aldershot, 15-43.
- Garland, D. (2001α) *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Chicago University Press, Chicago.
- Garland, D. (2001β) *Mass Imprisonment: Social Causes and Consequences*. Sage, London.
- Garrigos-Kerjan, M. (2006) «La Tendance Sécuritaire de la Lutte Contre le Terrorism». *Archives de politique criminelle* **1** (28), 187-213.
- Gates, K. (2008) «The United States Real ID Act and the Securitization of Identity». Στο: Bennett, C. & Lyon, D. (εκδ.), *Playing the Identity Card. Surveillance, Security and Identification in Global Perspective*. Routledge, London, 218-232.
- Gaudin, J. P. (1998) «Modern Governance, Yesterday and Today: Some Clarifications to be Gained from French Government Policies». *International Social Justice Journal* **50** (155), 47-56.
- Gawande, U., Zaveri, M. & Kapur, A. (2013) «Bimodal Biometric System: Feature Level Fusion of Iris and Fingerprint». *Biometric Technology Today* **2013** (2), 7-8.
- Gerell, M. (2016) «Hot Spot Policing With Actively Monitored CCTV Cameras: Does it Reduce Assaults in Public Places?». *International Criminal Justice Review* **26** (2), 187-201.
- Gershowitz, A. (2008) «The iPhone meets the Fourth Amendment». *UCLA Law Review* **56** (1), 27-58.
- Gibbons, M. (2004) «USA Patriot Act». *Encyclopedia of Law Enforcement*. Sage Publications.
- Gibbs, A. & King, D. (2003α) «The Electronic Ball and Chain? The Operation and Impact of Home Detention with Electronic Monitoring in New Zealand». *The Australian and New Zealand Journal of Criminology* **36** (1), 1-17.
- Gibbs, A. & King, D. (2003β) «Home Detention with Electronic Monitoring: the New Zealand Experience». *Criminal Justice* **3** (2), 199-211.
- Giblin, M., Schafer, J. & Burruss, G. (2009) «Homeland Security in the Heartland: Risk, Preparedness, and Organizational Capacity». *Criminal Justice Policy Review* **20** (3), 274-289.

- Giddens, A. (1990) *The Consequences of Modernity*. Polity Press, Cambridge.
- Giddens, A. (1998) «Risk Society: the Context of British Politics». Στο: Franklin J. (εκδ.), *The Politics of Risk Society*, Polity Press, Cambridge, 23-34.
- Gill, M., Bryan, J. & Allen, J. (2007) «Public Perceptions of CCTV in Residential Areas: ‘It Is Not As Good As We Thought It Would Be’». *International Criminal Justice Review* 17 (4), 304-324.
- Gill, M. & Hart, J. (1999) «Enforcing Corporate Security Policy Using Private Investigators». *European Journal on Criminal Policy and Research* 7 (2), 245–261.
- Gill, M. & Spriggs, A. (2005) *Assessing the impact of CCTV. Home Office Research Study No. 292*. Home Office, London, (<http://www.homeoffice.gov.uk>).
- Gill, P. (2006) «Not Just Joining the Dots But Crossing the Borders and Bridging the Voids: Constructing Security Networks after 11 September 2001». *Policing & Society* 16 (1), 27-49.
- Gill, T. & van Sliedregt, E. (2005) «Guantánamo Bay: A Reflection on The Legal Status And Rights Of ‘Unlawful Enemy Combatants’». *Utrecht Law Review* 1 (1), 28-54.
- Gilling, D. (2000) «Policing, Crime Prevention and Partnerships». Στο: Leishman, F., Loveday, B. & Savage, S. (εκδ.), *Core issues in policing*. 2nd Edition, Longman, Harlow, 124-139.
- Gilliom, J. (2008) «Surveillance and Educational Testing: No Child Left Behind and the Remaking of American Schools». Στο: Deflem, M., Ulmer, J. (εκδ.), *Surveillance and Governance: Crime Control and Beyond (Sociology of Crime Law and Deviance, Volume 10)*. Emerald Group Publishing Limited, 305-325.
- Giménez-Salinas, A. (1999) «La Situation de la Sécurité Privée en Espagne». Στο: Shapland, J. & van Outrive, L. (εκδ.), *Police et Sécurité: Contrôle Social et Interaction Public/Privé*. L’Harmattan, Paris, 114-126.
- Gish, H. (2005) «Elements of Speaker Verification». Στο: Wayman, J., Jain, A., Maltoni, D. & Maio, D. (εκδ.), *Biometric Systems. Technology, Design and Performance Evaluation*. Springer, London, 115-136.
- Glasser, D., Goodman, K. & Einspruch, N. (2007) «Chips, Tags and Scanners: Ethical Challenges for Radio Frequency Identification». *Ethics and Information Technology* 9 (2), 101-109.
- Glover, K. (2008) «Citizenship, Hyper-Surveillance, and Double-Consciousness: Racial Profiling as Panoptic Governance». *Sociology of Crime, Law and Deviance* 10. 241-256.

- Goldsmith, A. (2008) «The Governance of Terror: Precautionary Logic and Counterterrorist Law Reform After September 11». *Law and Policy* **30** (2), 141-167.
- Goold, B. (2002) «Privacy Rights and Public Spaces: CCTV and the Problem of the ‘Unobservable Observer’». *Criminal Justice Ethics* **21** (1), 21-27.
- Goold, B. (2006) «Open to All? Regulating Open Street CCTV and the Case for ‘Symmetrical Surveillance’». *Criminal Justice Ethics* **25** (1), 3-17.
- Goold, B., Loader, I. & Thumala, A. (2010) «Consuming Security?: Tools for a Sociology of Security Consumption». *Theoretical Criminology* **14** (1), 3-30.
- Goold, B., Loader, I. & Thumala, A. (2013) «The Banality of Security. The Curious Case of Surveillance Cameras». *British Journal of Criminology* **53** (6), 977-996.
- Gorgan, L. (2011) «DNA – Source of Forensic Evidence». *International Journal of Criminal Investigation* **1** (2), 103-107.
- Gover, A. & MacKenzie, D. L. (2002) «Boot Camps». *Encyclopedia of Crime and Punishment*. Sage Publications.
- Grabosky, P. (2007) «Private Sponsorship of Public Policing». *Police Practice and Research: An International Journal* **8** (1), 5-16.
- Grabosky, P. (2008) «Community Policing in an Age of Terrorism». *Crime, Law and Social Change* **50**, 1-5.
- Graham, E. (2007) «DNA Reviews: the National DNA Database of the United Kingdom». *Forensic Science Medicine and Pathology* **3** (4), 285-288.
- Graham, S. & Wood, D. (1996) «Digitizing Surveillance: Categorization, Space, Inequality». *Critical Social Policy* **23** (2), 227-248.
- Graham, S. & Wood, D. (2007) «Digitizing Surveillance: Categorization, Space, Inequality». Στο: Hier, S. & Greenberg, J. (εκδ.), *The Surveillance Studies Reader*. Open University Press, Maidenhead, 218-230.
- Graham, S. (1998α) «Towards the Fifth Utility? On the Extension and Normalisation of Public CCTV». Στο: Norris, C., Moran, J. & Armstrong, G. (εκδ.), *Surveillance, Closed Circuit Television and Social Control*. Ashgate, Aldershot, 89-112.
- Graham, S. (1998β) «Spaces of Surveillant Simulation: New Technologies, Digital Representations, and Material Geographies». *Environment and Planning D: Society and Space* **16** (4), 483-504.
- Graham, S. (1999) «The Eyes Have it: CCTV as the ‘Fifth Utility’». *Environment and Planning B: Planning and Design* **26** (5), 639-642.

- Graham, S. Brooks, J. & Heery, D. (1996) «Towns on the Television: Closed Circuit TV in British Towns and Cities». *Local Government Studies* 22 (3), 1-27.
- Gras, M. (2004) «The Legal Regulation of CCTV in Europe». *Surveillance & Society* 2 (2/3), 216-229.
- Gray, P. (2013) «Assemblages of Penal Governance, Social Justice and Youth Justice Partnerships». *Theoretical Criminology* 17 (4), 517-534.
- Greely, H., Riordan, D., Garrison, N. & Mountain, J. (2006) «Family Ties: the Use of DNA Offender Databases to Catch Offenders' Kin». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* 34 (2), 248-262.
- Greenblatt, S., Coffman, T. & Marcus, S. (2006) «Behavioral Network Analysis for Terrorist Detection». Στο: Popp, R. & Yen, J. (εκδ.), *Emergent Information Technologies and Enabling Policies for Counter-Terrorism*. Wiley, New Jersey, 331-347.
- Greene, J. (1999) «Zero Tolerance: A Case Study of Police Policies and Practices in New York City». *Crime & Delinquency* 45 (2), 171-187.
- Greenfield, K. (1991) «Cameras in Teddy Bears: Electronic Visual Surveillance and the Fourth Amendment». *The University of Chicago Law Review* 58 (3), 1045-1077.
- Greenleaf, G. (2008) «Hong Kong's 'Smart' ID Card. Designed to Be Out of Control». Στο: Bennett, C. & Lyon, D. (εκδ.), *Playing the Identity Card. Surveillance, Security and Identification in Global Perspective*. Routledge, London, 75-92.
- Gregory, F. (2005) «The EU's Response to 9/11: A Case Study of Institutional Roles and Policy Processes with Special Reference to Issues of Accountability and Human Rights». *Terrorism and Political Violence* 17 (1), 105-123.
- Grijpink, J. (2001) «Privacy Law: Biometrics and Privacy». *Computer Law & Security Report* 17 (3), 154-160.
- Grijpink, J. (2008) «Two Barriers to Realizing the Benefits of Biometrics - A Chain Perspective on Biometrics, and Identity Fraud». *Computer Law & Security Report* 21 (2), 138-145.
- Guillo, D. (2008) «Bertillon, l'Anthropologie Criminelle et l'Histoire Naturelle: Des Réponses au Brouillage des Identités ». *Crime, Histoire & Sociétés/Crime, History & Societies* 12 (1), 97-117.
- Guzik, K. (2009) «Discrimination by Design: Predictive Data Mining as Security Practice in the United States' 'War on Terrorism'». *Surveillance & Society* 7 (1), 1-17.

- Haggerty, K. (2006) «Tear Down the Walls: On Demolishing the Panopticon». Στο: Lyon, D. (εκδ.), *Theorizing Surveillance. The panopticon and beyond*. Willan Publishing, Cullompton, 23-45.
- Haggerty, K. (2009) «‘Ten Thousand Times Larger...’. Anticipating the Expansion of Surveillance». Στο: Goold, B. & Neyland, D. (εκδ.), *New Directions in Surveillance and Privacy*. Willan Publishing, Cullompton, 159-177.
- Haggerty, K. (2012) «Surveillance, Crime and the Police». Στο: Ball, K., Haggerty, K. & Lyon, D. (εκδ.), *Routledge Handbook of Surveillance Studies*. Routledge, London, 235-243.
- Haggerty, K. & Ericson, R. (2000) «The Surveillant Assemblage». *The British Journal of Sociology* **51** (4), 605-622.
- Haggerty, K. & Ericson, R. (2006) «The New Politics of Surveillance and Visibility». Στο: Haggerty, K. & Ericson, R. (εκδ.), *The New Politics of Surveillance and Visibility*. University of Toronto Press, Toronto, 3-25.
- Haggerty, K. & Ericson, R. (2007) «The Surveillant Assemblage». Στο: Hier, S. & Greenberg, J. (εκδ.), *The Surveillance Studies Reader*. Open University Press, Maidenhead, 104-116.
- Haggerty, K. & Gazso A. (2005) «Seeing Beyond the Ruins: Surveillance as a Response to Terrorist Threats». *The Canadian Journal of Sociology* **30** (2), 169-187.
- Haggerty, K., Huey, H. & Ericson, R. (2008) «The Politics of Sight/Site: Locating Cameras in Vancouver’s Public Spaces». Στο: Deflem, M., Ulmer, J. (εκδ.), *Surveillance and Governance: Crime Control and Beyond (Sociology of Crime Law and Deviance, Volume 10)*. Emerald Group Publishing Limited, 35-55.
- Hahn, P. (1998) *Emerging Criminal Justice. Three Pillars for a Proactive Justice System*. Sage, Thousand Oaks.
- Haimes, E. (2006) «Social and Ethical Issues in the Use of Familial Searching in Forensic Investigations: Insights from Family and Kinship Studies». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 263-276.
- Haines, A. & Wells, H. (2012) «Persecution or Protection? Understanding the Differential Public Response to Two Road-Based Surveillance Systems». *Criminology & Criminal Justice* **12** (3), 257-273.
- Happold, M. (2004) «The Detention of Al Qaeda Suspects at Guanatanamo Bay: United Kingdom Perspectives». *Human Rights Law Review* **4** (1), 57-76.
- Harcourt, B. (2011α) «Surveiller et Punir à l’Age Actuariel. Généalogie et Critique». *Déviance et Société* **35** (1), 5-33.

- Harcourt, B. (2011β) «Surveiller et Punir à l'Age Actuariel. Généalogie et Critique (Partie II)». *Déviance et Société* **35** (2), 163-194.
- Harguindégeuy, J. B. (2007) «Government». Στο: Bevir, M. (εκδ.), *Encyclopedia of Governance*. Sage, London, 385-389.
- Harris, H. & Wood, J. (2008) «Governing Beyond Command and Control: a Responsive and Nodal Approach to Child Protection». *Sociology of Crime, Law and Deviance* **10**, 327–344.
- Haverkamp, R., Mayer, M. & Lévy, R. (2004) «Electronic Monitoring in Europe». *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* **12** (1), 36-45.
- Hayes, B. (2012) «The Surveillance-Industrial Complex». Στο: Ball, K., Haggerty, K. & Lyon, D. (εκδ.), *Routledge Handbook of Surveillance Studies*. Routledge, London, 167-175.
- Hefferman, S. (2009) «Data Protection or Intrusion?». *Biometric Technology Today* **2009** (11), 7-8.
- Heilmann, É. (2003) «La Vidéosurveillance, une Réponse Efficace à la Criminalité?». *Criminologie* **36** (1), 89-102.
- Held, D. (1991) «Democracy, the Nation State and the Global System». *Economy and Society* **20**, 138-172.
- Hempel, L. & Töpfer, E. (2002) «Inception Report». *Working Paper No 1. European Research 'UrbanEye. On the Threshold to Urban Panopticon?'*. RTD-Project (September 2001-February 2004), 5th Framework Programme of the European Commission.
- Hempel, L. & Töpfer, E. (2004) «CCTV in Europe. Final Report». *Working Paper No 15. European Research 'UrbanEye. On the Threshold to Urban Panopticon?'*. RTD-Project (September 2001-February 2004), 5th Framework Programme of the European Commission.
- Hempel, L. & Töpfer, E. (2009) «The Surveillance Consensus: Reviewing the Politics of CCTV in Three European Countries». *European Journal of Criminology* **6** (2), 157-177.
- Herbert, S. (2001) «Policing the Contemporary City: Fixing Broken Windows or Shoring Up Neo-Liberalism?». *Theoretical Criminology* **5** (4), 445-466.
- Herman, S. N. (2006) «The USA PATRIOT Act and the Submajoritarian Fourth Amendment». *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review* **41** (1), 67-132.
- Hier, S. (2004) «Risky Spaces and Dangerous Faces: Urban Surveillance, Social Disorder and CCTV». *Social Legal Studies* **13** (4), 541-554.

- Hier, S., Greenberg, J., Walby, K. & Lett, D. (2007) «Media, Communication and the Establishment of Public Camera Surveillance Programmes in Canada». *Media, Culture & Society* **29** (5), 727-751.
- Hier, S., Walby, K. & Greenberg, J. (2006) «Supplementing the Panoptic Paradigm: Surveillance, Moral Governance and CCTV». Στο: Lyon, D. (εκδ.), *Theorizing Surveillance. The panopticon and beyond*. Willan Publishing, Cullompton, 230-244.
- Higgins, G. & Wolfe, S. (2009) «Cybercrime». *21st Century Criminology: A Reference Handbook*. Sage Publications.
- Hillyard, P. (2002) «In Defense of Civil Liberties». Στο: Scruton, P. (εκδ.), *Beyond September 11: An Anthology of Dissent*. Pluto Press, London, 107-113.
- Hirst, P. (2000) «Democracy and Governance». Στο: Pierre, J. (εκδ.), *Debating Governance*. Oxford University Press, Oxford, 13-35.
- Hirst, P. & Thompson, G. (1995) «Globalisation and the Future of the Nation State». *Economy and Society* **24**, 408-442.
- Hobbing, P. (2006) «An Assessment of the Proposals of Regulation and Decision Which Define the Purpose, Functionality and Responsibility of the Future SIS II». *CEPS (Centre for European Policy Studies) Briefing Paper: Order Form No IP/C/LIBE/OF/2005-168*, 1-8.
- Hoeffel, J. (1990) «The Dark Side of DNA Profiling: Unreliable Scientific Evidence Meets the Criminal Defendant». *Stanford Law Review* **42** (2), 465-538.
- Hogg, R. (2007) «Criminology, Crime and Politics Before and After 9/11». *The Australian and New Zealand Journal of Criminology* **40** (1), 83-105.
- Holman, J. & Quinn, J. (1992) «Dysphoria and Electronically Monitored Home Confinement». *Deviant Behavior: An Interdisciplinary Journal* **13** (1), 21-32.
- Holsti, K. J. (1992) «Governance Without Government: Polyarchy in Nineteenth-Century European International Politics». Στο: Rozenau, J. & Czempiel, E.-O. (εκδ.), *Governance without Government: Order and Change in World Politics*. Cambridge University Press, Cambridge, 30-57.
- Hoogenboom, A. B. & Mooré, L. (1988) «Des Paradoxes du Contrôle d'Etat sur l'Industrie de la Sécurité Privée: la Légitimation et la Naissance d'un Complexe d'Organismes Policiers?». *Déviance et société* **12** (4), 391-400.
- Hope, T. (1999) «Privatopia on Trial? Property Guardianship in the Suburbs». *Crime Prevention Studies* **10**, 15-45.
- Hope, T. (2000) «Inequality and the Clubbing of Private Security». Στο: Hope, T. & Sparks, R. (εκδ.), *Crime, Risk and Insecurity. Law and order in everyday life and political discourse*. Routledge, London, 83-106.

- Hucklesby, A. (2013) «Insiders' Views. Offenders' and Staffs' Experiences of Electronically Monitored Curfews». Στο: Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 228-246.
- Hudson, B. (1998) «Punishment and Governance». *Social and Legal Studies* 7 (4), 553-559.
- Hughes, G. (1998) *Understanding Crime Prevention. Social Control, Risk and Late Modernity*. Open University Press, Buckingham.
- Hughes, G. (2001) «Multi-Agency Crime Prevention». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 1st Edition, Sage, London, 177-178.
- Hughes, G. (2002) «Plotting the Rise of Community Safety: Critical Reflections on Research, Theory and Politics». Στο: Edwards, A. & Hughes, G. (εκδ.), *Crime Control and Community. The new politics of public safety*. Willan Publishing, Cullompton, 20-45.
- Hyun-Jung, K. (1995) «Biometrics. Is it a Viable Proposition for Identity Authentication and Access Control?». *Computers & Security* 14 (3), 205-214.
- Innes, M. (2001) «Control Creep». *Sociological Research Online* 6 (3), 1-11.
- Introna, L. & Wood, D. (2004) «Picturing Algorithmic Surveillance: the Politics of Facial Recognition Systems». *Surveillance & Society* 2 (2/3), 177-198.
- Iraola, R. (2003α) «Terrorism, the Border, and the Fourth Amendment». *The Federal Courts Law Review* (1), 1-21.
- Iraola, R. (2003β) «Lights, Camera, Action! Surveillance Cameras, Facial Recognition Systems and the Constitution». *Loyola Law Review* 49 (4), 773-808.
- Jackson, R. (2007) «War on Terrorism». Στο: Bevir, M. (εκδ.), *Encyclopedia of Governance*. Sage, London, 1015-1016.
- Jacoby, N. (2007) «Redefining the Right To Be Let Alone: Privacy Rights and the Constitutionality of Technical Surveillance Measures in Germany and the United States». *Georgia Journal of International and Comparative Law* 35 (3), 433-493.
- Jacot-Descombes, C. & Wendt, K. (2013) «Du Global au Local: Vers une Redéfinition de la Gouvernance de la Sécurité Publique en Suisse». *Télescope* 19 (1), 194-211.
- Jäger, J. (2001) «Photography: A Means of Surveillance? Judicial Photography, 1850 to 1900». *Crime, Histoire & Sociétés/Crime, History & Societies* 5 (1), 27-51.

- Jain, A., Hong, L. & Pankanti, S. (2000) «Biometric Identification». *Communications of the ACM* **43** (2), 90-98.
- Jarosz, H. & Fondeur, J.-C. (2005) «Large-Scale Identification System Design». Στο: Wayman, J., Jain, A., Maltoni, D. & Maio, D. (εκδ.), *Biometric Systems. Technology, Design and Performance Evaluation*. Springer, London, 263-287.
- Jasanoff, S. (2006) «Just Evidence: the Limits of Science in the Legal Process». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 328-341.
- Jensen, M. & Blok, A. (2008) «Pesticides in the Risk Society: the View from Everyday Life». *Current Sociology* **56** (5), 757-778.
- Jesilow, P. & Parsons, D. (2000) «Community Policing as Peacemaking». *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy* **10** (2), 163-182.
- Jessop, B. (1995) «The Regulation Approach, Governance and Post-Fordism: An Alternative Perspective on Economic and Political Change?». *Economy and Society* **24**, 307-333.
- Jessop, B. (2003) «Governance and Metagovernance: On Reflexivity, Requisite Variety and Requisite Irony». Στο: Bang, H. (εκδ.), *Governance as Social and Political Communication*. Manchester University Press, Manchester.
- Jewkes, Y. (2007) «Cybercrime». *Encyclopedia of Law & Society: American and Global Perspectives*. Sage Publications.
- Jiao, A. Y. & Rhea, H. M. (2007) «Integration of Police in the United States: Changes and Development after 9/11». *Policing and Society* **17** (4), 388-408.
- Jimeno-Bulnes, M. (2004) «After September 11th: the Fight Against Terrorism in National and European Law. Substantive and Procedural Rules: Some Examples». *European Law Journal* **10** (2), 235-253.
- Johnson, P. & Williams, R. (2004) «Post-Conviction DNA Testing: the UK's First 'Exoneration' Case?». *Science & Justice* **44** (2), 77-82.
- Johnson, P. & Williams, R. (2007) «Internationalizing New Technologies of Crime Control: Forensic DNA Databasing and Datasharing in the European Union». *Policing and Society* **17** (2), 103-118.
- Johnson, P., Martin, P. & Williams, R. (2003) «Genetics and Forensics: Making the National DNA Database». *Science Studies* **16** (2), 22-37.
- Johnston, L. (1992α) «British Policing in the Nineties: Free Market and Strong State?». *International Criminal Justice Review* **2**, 1-18.
- Johnston, L. (1992β) *The Rebirth of Private Policing*. Routledge, London.

- Johnston, L. (1999) «Private Policing in Context». *European Journal on Criminal Policy and Research* 7 (2), 175–196.
- Johnston, L. (2000α) *Policing Britain: Risk, Security and Governance*. Longman, Harlow.
- Johnston, L. (2000β) «Private Policing. Problems and Prospects». Στο: Leishman, F., Loveday, B. & Savage, S. (εκδ.), *Core issues in policing*. 2nd Edition, Longman, Harlow, 67-82.
- Johnston, L. (2003) «From ‘Pluralisation’ to ‘the Police Extended Family’: Discourses on the Governance of Community Policing in Britain». *International Journal of the Sociology of Law* 31, 185–204.
- Johnston, L. (2007) «The Trajectory of ‘Private Policing’». Στο: Henry, A. & Smith, D. (εκδ.), *Transformations of Policing*. Ashgate, Aldershot, 25-49.
- Johnston, L. & Shearing, C. (2003) *Governing Security: Explorations in Policing and Justice*. Routledge, London.
- Jolin, A. & Stipak, B. (1992) «Drug Treatment and Electronically Monitored Home Confinement: An Evaluation of a Community-Based Sentencing Option». *Crime & Delinquency* 38 (2), 158-170.
- Jones, A. L. & Howard-Hassmann, R. E. (2005) «Under Strain: Human Rights and International Law in the Post 9/11 Era». *Journal of Human Rights* 4 (1), 61–71.
- Jones, R. (2000) «Digital Rule. Punishment, Control and Technology». *Punishment & Society* 2 (1), 5-22.
- Jones, R. (2005) «Surveillance». Στο: Hale, Ch., Hayward, K., Wahidin, A. & Wincup, E. (εκδ.), *Criminology*. Oxford University Press, Toronto, Oxford, 471-492.
- Jones, T. (2005) «Policing». Στο: Hale, C., Hayward, K., Wahidin, A. & Wincup, E. (εκδ.), *Criminology*. 4th Edition, Oxford University Press, Oxford, 509-525.
- Jones, T. (2007) «The Governance of Security: Pluralization, Privatization, and Polarization in Crime Control». Στο: Maguire, M., Morgan, R. & Reiner, R. (εκδ.), *The Oxford Handbook of Criminology*. 4th Edition, Oxford University Press, Oxford, 841-865.
- Jones, T. & Newburn, T. (1998) *Private Security and Public Policing*. Clarendon Press, Oxford.
- Jones, T. & Newburn, T. (1999) «Urban Change and Policing: Mass Private Property re-considered». *European Journal on Criminal Policy and Research* 7, 225–244.

- Jones, T. & Newburn, T. (2002) «The Transformation of Policing?: Understanding Current Trends in Policing Systems». *The British Journal of Criminology* **42** (1), 129-146.
- Jones, T. & Newburn, T. (2006) *Plural Policing. A comparative perspective*. Routledge, London.
- Julie, R. (2000) «High-Tech Surveillance Tools and the Fourth Amendment: Reasonable Expectations of Privacy in the Technological Age». *American Criminal Law Review* **37** (1), 127-143.
- Kaminski, D., Lalande, P. & Dallaire, J.-C. (2001) «Actualité de la Surveillance Électronique des Condamnés au Québec et en Belgique». *Revue de Droit Pénal et de Criminologie* (6), 560-574.
- Kanashiro, M. M. (2008) «Surveillance Cameras in Brazil: Exclusion, Mobility Regulation, and the New Meanings of Security». *Surveillance & Society* **5** (3), 270-289.
- Karake-Shalhoub, Z. (2008) «Population ID Card Systems in the Middle East. The Case of the UAE». Στο: Bennett, C. & Lyon, D. (εκδ.), *Playing the Identity Card. Surveillance, Security and Identification in Global Perspective*. Routledge, London, 128-141.
- Kashyap, V. K., Sitalaximi, T., Chattopadhyay, P. & Trivedi, R. (2004) «DNA Profiling Technologies in Forensic Analysis». *International Journal of Human Genetics* **4** (1), 11-30.
- Katyal, N. K. (2003) «Digital Architecture as Crime Control». *The Yale Law Journal* **112** (8), 2261-2289.
- Kaye, D. (2006) «Who Needs Special Needs? On the Constitutionality of Collecting DNA and Other Biometric Data from Arrestees». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 188-198.
- Kazancigil, A. (1998) «Governance and Science: Market-like Modes of Managing Society and Producing Knowledge». *International Social Science Journal* **50** (155), 69-79.
- Kazemian, L., Pease, K. & Farrington, D. (2011) «DNA Retention Policies: the Potential Contribution of Criminal Career Research». *European Journal of Criminology* **8** (1), 48-64.
- Keith, D. (2004) «In the Name of National Security or Insecurity?: The Potential Indefinite Detention of Noncitizen Certified Terrorists in the United States and the United Kingdom in the Aftermath of September 11, 2001». *Florida Journal of International Law* **16** (2), 405-481.
- Kelling, G. (2004) «Zero Tolerance». *Encyclopedia of Law Enforcement*. Sage Publications.

- Kempa, M., Carrier, R., Wood, J. & Shearing, C. (1999) «Reflections on the Evolving Concept of 'Private Policing'». *European Journal on Criminal Policy and Research* 7 (2), 197–223.
- Kempa, M., Stenning, P. & Wood, J. (2004) «Policing Communal Spaces: A Reconfiguration of the Mass Private Property Hypothesis». *The British Journal of Criminology* 44 (4), 562-581.
- Kendra, J. M. & Wachtendorf, T. (2003) «Reconsidering Convergence and Converger Legitimacy in response to the World Trade Center disaster». *Research in Social Problems and Public Policy* 11, 97–122.
- Killias, M., Gilliéron, G., Kissling, I. & Villettaz, P. (2010) «Community Service Versus Electronic Monitoring - What Works Better? Results of a Randomized Trial». *British Journal of Criminology* 50 (6), 1155-1170.
- Kim, M-C. (2004) «Surveillance Technology, Privacy and Social Control With Reference to the Case of the Electronic National Identification Card in South Korea». *International Sociology* 19 (2), 193-213.
- Kimmelman, J. (2000) «Risking Ethical Insolvency: A Survey of Trends in Criminal DNA Databanking». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* 28 (3), 209-221.
- Knill, C. & Lenschow, A. (2004) «Modes of Regulation in the Governance of the European Union: Towards a Comprehensive Evaluation». Στο: Jordana, J. & Levi-Faur, D. (εκδ.), *The Politics of Regulation. Institutions and Regulatory Reforms for the Age of Governance*. Edward Elgar, Cheltenham, Northampton, 218-244.
- Knoppers, B., Saginur, M. & Cash, H. (2006) «Ethical Issues in Secondary Uses of Human Biological Materials from Mass Disasters». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* 34 (2), 352-365.
- Kobilinsky, L. (2004) «DNA». *Encyclopedia of Law Enforcement*. Sage Publications.
- Koltzsch, G. (2007) «Biometrics - Market Segments and Applications». *Journal of Business Economics and Management* 8 (2), 119-122.
- Kooiman, J. (1993) «Findings, Speculations and Recommendations». Στο: Kooiman, J. (εκδ.), *Modern Governance. New Government-Society Interactions*. Sage, London, 249-262.
- Kooiman, J. (2000) «Societal Governance: Levels, Modes and Orders of Social-Political Interaction». Στο: Pierre, J. (εκδ.), *Debating Governance*. Oxford University Press, Oxford, 138-164.
- Kooiman, J. (2003) *Governing as Governance*. Sage, London.

- Kooiman, J. & Van Vliet, M. (1993) «Governance and Public Management». Στο: Eliassen, K. & Kooiman, J. (εκδ.), *Managing Public Organisations*. 2nd Edition, Sage, London.
- Koskela, H. (2000) «“The Gaze Without Eyes”: Video-Surveillance and the Changing Nature of Urban Space». *Progress in Human Geography* **24** (2), 243-265.
- Koskela, H. (2003) «‘Cam Era’ – the Contemporary Urban Panopticon». *Surveillance & Society* **1** (3), 292-313.
- Kostakopoulou, D. (2008) «How to Do Things With Security Post 9/11». *Oxford Journal of Legal Studies* **28** (2), 317–342.
- Kraska, P. & Kappeler, V. E. (1997) «Militarizing American Police: the Rise and Normalization of Paramilitary Units». *Social Problems* **44** (1), 1-17.
- Kreykes, B. (2008) «Data Mining and Counter-Terrorism: the Use of Telephone Records as an Investigatory Tool in the “War on Terror”». *Journal of Law and Policy for the Information Society* **4** (2), 431-451.
- Kroener, I. & Neyland, D. (2012) «New Technologies, Security and Surveillance». Στο: Ball, K., Haggerty, K. & Lyon, D. (εκδ.), *Routledge Handbook of Surveillance Studies*. Routledge, London, 141-148.
- Kroener, I. (2013) «‘Caught on Camera’: the Media Representation of Video Surveillance in Relation to the 2005 London Underground Bombings». *Surveillance & Society* **11** (1/2), 121-133.
- Kruegle, H. (1995) *CCTV Surveillance. Video Practices and Technology*. Butterworth-Heinemann, Boston.
- Kuhn, A. & Madignier, B. (1998) «Surveillance Électronique: La France dans Une Perspective Internationale». *Revue de Science Criminelle et de Droit Pénal Comparé* (4), 671-686.
- Lacey, N. (1994) «Government as Manager, Citizen as Consumer: the Case of the Criminal Justice Act 1991». *The Modern Law Review* **57** (4), 534-554.
- Lalam, N. & Nanaud, F. (2011) «La Biométrie: Un Secteur Rentable Soutenu par la Commande Publique». Στο: Ceyhan, A. & Piazza, P. (εκδ.), *L’identification Biometrique. Champs, Acteurs, Enjeux et Controverses*. Editions de la Maison des Sciences de l’ Homme, Paris, 81-99.
- Lambropoulou, E. (2004) «Public Order Policing and the Olympics 2004. Transfer of Knowledge into Police Education». Αδημοσίευτο χειρόγραφο της παρουσίασης στην ημερίδα της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Ακαδημίας CEPOL, *Police Science and Research Conference 2004*, 9-12 November 2004 in Prague / Czech Republic.

- Lambropoulou, E. (2011) «Police Missions, Public Order Policing and the Olympics 2004». Στο: *The Contemporary Criminality, its Confrontation and the Science of Criminology. Honorary Volume for Prof. Dr. Iakovos Farsedakis* (Volume II). Nomiki Vivliothiki, Athens, 1271-1294.
- Landreville, P. (1987) «Surveiller et Prévenir. L'Assignment à Domicile Sous Surveillance Électronique». *Déviance et Société* **11** (3), 251-269.
- Landreville, P. (1999) «La Surveillance Électronique des Délinquants: Un Marché en Expansion». *Déviance et Société* **23** (1), 105-121.
- Larabee, A. (2003) «Empire of Fear: Imagined Community and the September 11 Attacks». *Research in Social Problems and Public Policy* **11**, 19–31.
- Lash, S. (2000) «Risk Culture». Στο: Adam, B., Beck, U. & van Loon, J. (εκδ.), *The Risk Society and Beyond. Critical Issues for Social Theory*. Sage, London, 47-62.
- Lawless, C. (2012) «The Low Template DNA Profiling Controversy: Biolegality and Boundary Work Among Forensic Scientists». *Social Studies of Science* **43** (2), 191-214.
- Lazer, D. & Mayer-Schönberger, V. (2006) «Statutory Frameworks for Regulating Information Flows: Drawing Lessons for the DNA Data Banks from other Government Data Systems». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 366-374.
- LeBeau, J. L. (2004) «Hot Spots». *Encyclopedia of Law Enforcement*. Sage Publications.
- Lee, M. (2001) «The Genesis of 'Fear of Crime'». *Theoretical Criminology* **5** (4), 467-485.
- Lee, V. (2008) «Biometrics and Identity Fraud». *Biometric Technology Today* **16** (2), 7-11.
- Leese, M. (2016) «Governing Airport Security Between the Market and the Public Good». *Criminology & Criminal Justice* **16** (2) 158-175.
- Leftwich, A. (1993) «Governance, Democracy and Development in the Third World». *Third World Quarterly* **14**, 605-624.
- Leland, S. M. (2004) «Crime Mapping». *Encyclopedia of Law Enforcement*. Sage Publications.
- Lemaitre, A. (2000) «Assurance, Risque et Criminologie». *Revue de droit Pénal et de Criminologie* (3), 297-308.
- Levi, M. & Wall, D. S. (2004) «Technologies, Security, and Privacy in the Post-9/11 European Information Society». *Journal of Law and Society* **31** (2), 194-220.

- Levin, B. (2007) «Trials for Terrorists. The Shifting Legal Landscape of the Post-9/11 Era». *Journal of Contemporary Criminal Justice* **23** (2), 195-218.
- Levitt, M. (2007) «Forensic Databases: Benefits and Ethical and Social Costs». *British Medical Bulletin* **83** (1), 235-248.
- Lévy, R. (2013) «From Tagging to Tracking. Beginnings and Development of Electronic Monitoring in France». Στο: Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 128-149.
- Li, C., Yang, Y. X. & Niu X. X. (2006) «Biometric-Based Personal Identity-Authentication System and Security Analysis». *The Journal of China Universities of Posts and Telecommunications* **13** (4), 43-47.
- Li, Y. P. (2006) «Biometric Technology Overview». *Nuclear Science and Techniques* **17** (2), 97-105.
- Liberatore, A. (2007) «Balancing Security and Democracy, and the Role of Expertise: Biometrics Politics in the European Union». *European Journal on Criminal Policy and Research* **13** (1-2), 109-137.
- Lilly, R. & Nellis, M. (2013) «The Limits of Techno-Utopianism. Electronic Monitoring in the United States of America». Στο: Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 21-43.
- Lilly, R. (1990) «Tagging Reviewed». *The Howard Journal* **29** (4), 229-245.
- Lilly, R., Ball, R., Curry, D. & McMullen, J. (1993) «Electronic Monitoring of the Drunk Driver: A Seven-Year Study of the Home Confinement Alternative». *Crime & Delinquency* **39** (4), 462-484.
- Lippert, R. (2009) «Signs of the Surveillant Assemblage: Privacy Regulation, Urban CCTV, and Governmentality». *Social & Legal Studies* **18** (4), 505-522.
- Liu, C. & Wechsler, H. (2005) «Face Recognition». Στο: Wayman, J., Jain, A., Maltoni, D. & Maio, D. (εκδ.), *Biometric Systems. Technology, Design and Performance Evaluation*. Springer, London, 96-114.
- Liu, Y. (2011) «Scenario Study of Biometric Systems at Borders». *Computer Law and Security Review* **27** (1), 36-44.
- Lizin, A-M. (2007) «Guantanamo: What Safeguards for the Fight Against Terrorism?». *Security and Human Rights* **18** (2), 101-105.
- Loader, I. (1997) «Private Security and the Demand for Protection in Contemporary Britain». *Policing and Society* **7**, 143-162.

- Loader, I. (1999) «Consumer Culture and the Commodification of Policing and Security». *Sociology* **33** (2), 373-392.
- Loader, I. (2000) «Plural Policing and Democratic Governance». *Social and Legal Studies* **9** (3), 323-345.
- Loader, I. (2005) «Police Inc., Une Entreprise à Responsabilité Non Limitée? Sécurité, Gouvernance Civile et Bien Publique». *Criminologie* **38** (2), 157-171.
- Loader, I., Goold, B. & Thumala, A. (2014) «The Moral Economy of Security». *Theoretical Criminology* **18** (4), 469-488.
- Loader, I. & Sparks, R. (2007) «Contemporary Landscapes of Crime, Order, and Control: Governance, Risk and Globalization». Στο: Maguire, M., Morgan, R. & Reiner, R. (εκδ.), *The Oxford Handbook of Criminology*. 4th Edition, Oxford University Press, Oxford, 78-101.
- Loader, I. & Walker, N. (2001) «Policing as a Public Good: Reconstituting the Connections between Policing and the State». *Theoretical Criminology* **5** (1), 9-35.
- Loader, I. & Walker, N. (2004) «State of Denial?: Rethinking the Governance of Security». *Punishment Society* **6** (2), 221-228.
- Loader, I. & Walker, N. (2007) *Civilizing Security*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lockton, V. & Rosenberg, R. (2005) «RFID: the Next Serious Threat to Privacy». *Ethics and Information Technology* **7** (4), 221-231.
- Lodge, J. (2002) «Freedom, Security and Justice: Pillar III and Protecting the ‘Internal Acquis’». Στο: Crawford, A. (εκδ.), *Crime and Insecurity: The Governance of Safety in Europe*. Willan Publishing, Cullompton, 102-134.
- Loftus, B. & Goold, B. (2012) «Covert Surveillance and the Invisibilities of Policing». *Criminology & Criminal Justice* **12** (3), 275-288.
- Lomell, H. M. (2004) «Targeting the Unwanted: Video Surveillance and Categorical Exclusion in Oslo, Norway». *Surveillance & Society* **2** (2/3), 346-360.
- Los, M. (2004) «The Technologies of Total Domination». *Surveillance & Society* **2** (1), 15-38.
- Lovely, R. (2004) «Electronic Surveillance». *Encyclopedia of Law Enforcement*. Sage Publications.
- Luhmann, N. (1982) *The Differentiation of Society*. Columbia University Press, New York.

- Luhmann, N. (1991, 2006) *Risk. A Sociological Theory*. Aldine Transaction, New Brunswick.
- Lupton, D. (1999) «Introduction: risk and sociocultural theory». Στο: Lupton, D. (εκδ.), *Risk and Sociocultural theory. New directions and perspectives*. Cambridge University Press, Cambridge, 1-11.
- Lynch, M. (2001) «From the Punitive City to the Gated Community: Security and Segregation Across the Social and Penal Landscape». *University of Miami Law Review* **56** (1), 89-111.
- Lynch, M. (2003) «God's Signature: DNA Profiling, the New Gold Standard in Forensic Science». *Endeavour* **27** (2), 93-97.
- Lyon, D. (1992) «The New Surveillance: Electronic Technologies and the Maximum Security Society». *Crime, Law and Social Change* **18** (1-2), 159-175.
- Lyon, D. (1993) «An Electronic Panopticon? A Sociological Critique of Surveillance Theory». *The Sociological Review*, 653-678.
- Lyon, D. (1994) *The Electronic Eye. The Rise of Surveillance Society*. Polity Press, Cambridge.
- Lyon, D. (2000) *Postmodernity*. 2nd Edition, Open University Press, Buckingham.
- Lyon, D. (2001α) *Surveillance Society. Monitoring Everyday Life*. Open University Press, Buckingham.
- Lyon, D. (2001β) «Surveillance after September 11». *Sociological Research Online* **6** (3), 1-11.
- Lyon, D. (2001γ) «Facing the Future: Seeking Ethics for Everyday Surveillance». *Ethics and Information Technology* **3** (3), 171-181.
- Lyon, D. (2002) «Everyday Surveillance: Personal Data and Social Classifications». *Information, Communication & Society* **5** (2), 242-257.
- Lyon, D. (2003α) *Surveillance After September 11*. Polity Press, Cambridge.
- Lyon, D. (2003β) «Surveillance after September 11, 2001». Στο: Ball, K. & Webster, F. (εκδ.), *The Intensification of Surveillance. Crime, Terrorism and Warfare in the Information Age*. Pluto Press, London, 16-25.
- Lyon, D. (2003γ) «Surveillance as Social Sorting. Computer Codes and Mobile Bodies». Στο: Lyon, D. (εκδ.), *Surveillance as Social Sorting. Privacy, Risk, and Digital Discrimination*. Routledge, London, 13-30.
- Lyon, D. (2004) «Globalizing Surveillance: Comparative and Sociological Perspectives». *International Sociology* **19** (2), 135-149.

- Lyon, D. (2006α) «9/11, Synopticon, and Scopophilia. Watching and Being Watched». Στο: Haggerty, K. & Ericson, R. (εκδ.), *The New Politics of Surveillance and Visibility*. University of Toronto Press, Toronto, 35-54.
- Lyon, D. (2006β) «Why Where You Are Matters. Mundane Mobilities, Transparent Technologies, and Digital Discrimination». Στο: Monahan, T. (εκδ.), *Surveillance and Security. Technological Politics and Power in Everyday Life*. Routledge, New York, 209-224.
- Lyon, D. (2006γ) «Airport Screening, Surveillance, and Social Sorting: Canadian Responses to 9/11 in Context». *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* **48** (3), 397-411.
- Lyon, D. (2007α) «How Did We Get Here? David Lyon Examines the Background to Our Surveillance Society and Calls for Vigilance to Keep it Under Control». *Criminal Justice Matters* (68), 4-5.
- Lyon, D. (2007β) «Surveillance, Security and Social Sorting: Emerging Research Priorities». *International Criminal Justice Review* **17** (3), 161-170.
- Lyon, D. (2007γ) «National ID Cards: Crime Control, Citizenship and Social Sorting». *Policing* **1** (1), 111-118.
- Lyon, D. (2007δ) «Everyday Surveillance: Personal Data and Social Classifications». Στο: Hier, S. & Greenberg, J. (εκδ.), *The Surveillance Studies Reader*. Open University Press, Maidenhead, 136-146.
- Lyon, D. (2007ε) «Resisting Surveillance». Στο: Hier, S. & Greenberg, J. (εκδ.), *The Surveillance Studies Reader*. Open University Press, Maidenhead, 368-377.
- Lyon, D. (2007στ) *Surveillance Studies. An Overview*. Polity Press, Cambridge.
- Lyon, D. (2008) «Biometrics, Identification and Surveillance». *Bioethics* **22** (9), 499-508.
- Lyon, D. (2009) *Identifying Citizens. ID Cards as Surveillance*. Polity Press, Cambridge.
- Lyon, D. (2010) «Identification, Surveillance and Democracy». Στο: Haggerty, K. & Samatas, M. (εκδ.), *Surveillance and Democracy*. Routledge, Oxfordshire, 34-50.
- Lyon, D. (2011) «Les Insignes Corporels: La Biométrie Comme Perte de l'Histoire Personnelle». Στο: Ceyhan, A. & Piazza, P. (εκδ.), *L'Identification Biométrique. Champs, Acteurs, Enjeux et Controverses*. Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 347-373.
- Lyon, D. & Bennett, C. (2008) «Playing the ID Card. Understanding the Significance of Identity Card Systems». Στο: Bennett, C. & Lyon, D. (εκδ.), *Playing the*

Identity Card. Surveillance, Security and Identification in Global Perspective. Routledge, London, 3-20.

- M'charek, A. (2008) «Silent Witness, Articulate Collective: DNA Evidence and the Inference of Visible Traits». *Bioethics* **22** (9), 519-528.
- Maclin, T. (2006) «Is Obtaining an Arrestee's DNA a Valid Special Needs Search Under the Fourth Amendment? What Should (and Will) the Supreme Court Do?». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 165-187.
- Maguire, M. (2009) «The Birth of Biometric Security». *Anthropology Today* **25** (2), 9-14.
- Maher, I. (2002) «Competition Law in the International Domain: Networks as a New Form of Governance». *Journal of Law and Society* **29** (1), 111-136.
- Mainprize, S. (1992) «Electronic Monitoring in Corrections: Assessing Cost Effectiveness and the Potential for Widening the Net of Social Control». *Canadian Journal of Criminology* **34** (2), 161-180.
- Mainprize, S. (1996) «Elective Affinities in the Engineering of Social Control: the Evolution of Electronic Monitoring». *Electronic Journal of Sociology* **2** (2), χ.σελ..
- Mair, G. (2005) «Electronic Monitoring in England and Wales: Evidence-Based or Not?». *Criminal Justice* **5** (3), 257-277.
- Mair, G. & Nellis, M. (2013) «'Parallel Tracks'. Probation and Electronic Monitoring in England, Wales and Scotland». Στο: Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 63-81.
- Majone, G. (1994) «The Rise of the Regulatory State in Europe». *West European Politics* **17** (3), 77-101.
- Maljević, A. & Muftić, L. (2014) «Attitudes Toward Electronic Monitoring: An Exploratory Analysis Among Criminal Justice Students in Bosnia and Herzegovina». *European Journal on Criminal Policy and Research* **20** (2), 243-258.
- Manassis, A. (2001) «Considerations on the Protection of Human Rights at the Threshold of the Twenty-First Century». Στο: Sicilianos, L.-A. & Gavouneli, M. (εκδ.), *Scientific and Technological Development and Human Rights*. A.N. Sakkoulas, Athens.
- Mann, S. (1998) «'Reflectionism' and 'Diffusionism': New Tactics for Deconstructing the Video Surveillance Superhighway». *Leonardo* **31** (2), 93-102.

- Mann, S., Nolan, J. & Wellman, B. (2003) «Sousveillance: Inventing and Using Wearable Computing Devices for Data Collection in Surveillance Environments». *Surveillance & Society* **1** (3), 331-355.
- Mansfield-Devine, S. (2013) «One Database to Rule Them All». *Biometric Technology Today* **2013** (4), 7-11.
- Maran, R. (2006) «Detention and Torture in Guantanamo». *Social Justice* **33** (4), 151-181.
- Maras, M.-H. (2009) «From Targeted to Mass Surveillance: Is the EU Data Retention Directive a Necessary Measure or an Unjustified Threat to Privacy?». Στο: Goold, B. & Neyland, D. (εκδ.), *New Directions in Surveillance and Privacy*. Willan Publishing, Cullompton, 74-103.
- Marcel, S. (2013) «BEAT – Biometrics Evaluation and Testing». *Biometric Technology Today* **2013** (1), 5-7.
- Marcus, M. & Vourch, C. (1998) «La Sécurité Comme Bien Commun». *Esprit* (248), 76-100.
- Marklund, F. & Holmberg, S. (2009) «Effects of Early Release From Prison Using Electronic Tagging in Sweden». *Journal of Experimental Criminology* **5** (1), 41-61.
- Marquis, G. (2003) «Private Security and Surveillance. From the “Dossier Society” to Database Networks». Στο: Lyon, D. (εκδ.), *Surveillance as Social Sorting. Privacy, Risk, and Digital Discrimination*. Routledge, London, 226-248.
- Martin, P. (2004) «National DNA Databases—Practice and Practicability. A Forum for Discussion». *International Congress Series* **1261**, 1-8.
- Marx, G. (1985) «I’ll Be Watching You: Reflection on the New Surveillance». *Dissent* **32** (1), 26-34.
- Marx, G. (1987) «The Interweaving of Public and Private Police in Undercover Work». Στο: Shearing, C. & Stenning, P. (εκδ.), *Private Policing*. Sage, Newbury Park, 172-193.
- Marx, G. (1988α) *Undercover: Police Surveillance in America*. University of California Press, Berkeley.
- Marx, G. (1988β) «La Société de Sécurité Maximale». *Déviance et Société* **12** (2), 147-166.
- Marx, G. (1995α) «The Engineering of Social Control: the Search for the Silver Bullet». Στο: Hagan, J. & Peterson, R. (εκδ.) *Crime and Inequality*. Stanford University Press, California, 1-20.

- Marx, G. (1995β) «Technologies de Sécurité et Société». *Les Cahiers de la Sécurité Intérieure* (21), 9-15.
- Marx, G. (1995γ) «Ethics for the New Surveillance». *The Information Society* **14**, 171-185.
- Marx, G. (2001α) «Technology and Social Control: the Search for the Illusive Silver Bullet». Στο: Smelser, N. & Baltes, P. (εκδ.), *The International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Pergamon, Oxford, 15506-15512.
- Marx, G. (2001β) «Murky Conceptual Waters: the Public and the Private». *Ethics and Information Technology* **3** (3), 157–169.
- Marx, G. (2002) «What's New About the "New Surveillance"? Classifying for Change and Continuity». *Surveillance & Society* **1** (1), 9-29.
- Marx, G. (2005) «Seeing Hazily (But Not Darkly) Through the Lens: Some Recent Empirical Studies of Surveillance Technologies». *Law and Social Inquiry* **30** (2), 339-399.
- Marx, G. (2006α) «Mots et Mondes de Surveillance. Contrôle et Contre-contrôle à l'Ere Informatique». *Criminologie* **39** (1), 43-62.
- Marx, G. (2006β) «Soft Surveillance. The Growth of Mandatory Volunteerism in Collecting Personal Information – 'Hey Buddy Can You Spare a DNA?'». Στο: Monahan, T. (εκδ.), *Surveillance and Security. Technological Politics and Power in Everyday Life*. Routledge, New York, 37-56.
- Marx, G. (2007α) «The Engineering of Social Control: Policing and Technology». *Policing* **1** (1), 46-56.
- Marx, G. (2007β) «What's New About the "New Surveillance"? Classifying for Change and Continuity». Στο: Hier, S. & Greenberg, J. (εκδ.), *The Surveillance Studies Reader*. Open University Press, Maidenhead, 83-94.
- Mary, Ph. (2001α) «Pénalité et Gestion des Risques : Vers une Justice «Actuarielle» en Europe?». *Déviance et Société* **25** (1), 33-51.
- Mary, Ph. (2001β) «La Penalisation du Social Comme Hypothese de Travail». Στο: Mary, Ph. & Papatheodorou, Th. (εκδ.), *Délinquance et Insécurité en Europe. Vers une Pénalisation du Social?*. Bruylant, Bruxelles, 7-23.
- Mathiesen, Th. (1987) «The Eagle and the Sun: On Panoptical Systems and Mass Media in Modern Society». Στο: Lowman, J., Menzies, R. & Palys, T. S. (εκδ.), *Transcarceration: Essays in the Sociology of Social Control*. Gower Publishing, Aldershot, 59-75.
- Mathiesen, Th. (1997) «The Viewer Society: Michel Foucault's 'Panopticon' Revisited». *Theoretical Criminology* **1** (2), 215-234.

- Mathiesen, Th. (1999) *On Globalization of Control: Towards an Integrated Surveillance System in Europe*. Statewatch Publication, London.
- Mathiesen, Th. (2008) «Lex Vigilaria: Global Control Without a State?». Στο: Deflem, M., Ulmer, J. (εκδ.), *Surveillance and Governance: Crime Control and Beyond (Sociology of Crime Law and Deviance, Volume 10)*. Emerald Group Publishing Limited, 101-127.
- Matravers, A. (2003) *Sex Offenders in the Community*. Willan Publishing, Cullompton.
- Matyas, S. & Stapleton, J. «A Biometric Standard for Information Management and Security». *Computers & Security* **19** (5), 428-441.
- Maxfield, M. & Baumer, T. (1990) «Home Detention with Electronic Monitoring: Comparing Pretrial and Postconviction Programs». *Crime & Delinquency* **36** (4), 521-536.
- Mayntz, R. (1993) «Governing Failures and the Problem of Governmentality: Some Comments on a Theoretical Paradigm». Στο: Kooiman, J. (εκδ.), *Modern Governance. New Government-Society Interactions*. Sage, London, 9-20.
- McCahill, M. (1998) «Beyond Foucault: Towards a Contemporary Theory of Surveillance». Στο: Norris, C., Moran, J. & Armstrong, G. (εκδ.), *Surveillance, Closed Circuit Television and Social Control*. Ashgate, Aldershot, 41-65.
- McCahill, M. (2008) «Plural Policing and CCTV Surveillance». Στο: Deflem, M., Ulmer, J. (εκδ.), *Surveillance and Governance: Crime Control and Beyond (Sociology of Crime Law and Deviance, Volume 10)*. Emerald Group Publishing Limited, 199-219.
- McCahill, M. & Finn, R. (2013) «The Surveillance of ‘Prolific’ Offenders: Beyond ‘Docile Bodies’». *Punishment & Society* **15** (1), 23-42.
- McCahill, M. & Norris, C. (2002α) «CCTV in Britain». *Working Paper No 3. European Research ‘UrbanEye. On the Threshold to Urban Panopticon?’*. RTD-Project (September 2001-February 2004), 5th Framework Programme of the European Commission.
- McCahill, M. & Norris, C. (2002β) «CCTV in London». *Working Paper No 6. European Research ‘UrbanEye. On the Threshold to Urban Panopticon?’*. RTD-Project (September 2001-February 2004), 5th Framework Programme of the European Commission.
- McCahill, M. & Norris, C. (2003) «CCTV Systems in London. Their Structures and Practices». *Working Paper No 10. European Research ‘UrbanEye. On the Threshold to Urban Panopticon?’*. RTD-Project (September 2001-February 2004), 5th Framework Programme of the European Commission.

- McCartney, C. (2004) «Forensic DNA Sampling and the England and Wales National DNA Database: A Sceptical Approach». *Critical Criminology* **12** (2), 157–178.
- McCartney, C. (2006) «The DNA Expansion Programme and Criminal Investigation». *The British Journal of Criminology* **46** (2), 175-192.
- McCartney, C., Wilson, T. & Williams, R. (2011) «Transnational Exchange of Forensic DNA: Viability, Legitimacy, and Acceptability». *European Journal on Criminal Policy and Research* **17** (4), 305-322.
- McKee, K. A. (2006) «Remarks on the Freedom of Information Act: the "National Security" Exemption in a Post 9/11 Era». *Regent Journal of International Law* **4** (2), 263-279.
- McLaughlin, E. & Murji K. (1999) «The Postmodern Condition of the Police». *Liverpool Law Review* **21** (2-3), 217-240.
- McLaughlin, E. (2006α) «Actuarialism». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 2nd Edition, Sage, London, 6-7.
- McLaughlin, E. (2006β) «Broken Windows». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 2nd Edition, Sage, London, 27-29.
- McLaughlin, E. (2006γ) «Managerialism». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 2nd Edition, Sage, London, 240-242.
- McLaughlin, E. (2006δ) «Zero Tolerance». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 2nd Edition, Sage, London, 466-467.
- McLean, S., Worden, R. & Kim, M. (2013) «Here's Looking at You: An Evaluation of Public CCTV Cameras and Their Effects on Crime and Disorder». *Criminal Justice Review* **38** (3), 303-334.
- Mehmood, T. (2008) «India's New ID Card. Fuzzy Logics, Double Meanings and Ethnic Ambiguities». Στο: Bennett, C. & Lyon, D. (εκδ.), *Playing the Identity Card. Surveillance, Security and Identification in Global Perspective*. Routledge, London, 112-127.
- Mehta, M. D. (2007) «Good Governance». Στο: Bevir, M. (εκδ.), *Encyclopedia of Governance*. Sage, London, 359-362.
- Merola, L. & Lum, C. (2014) «Predicting Public Support for the Use of License Plate Recognition Technology by Police». *Police Practice and Research: An International Journal* **15** (5), 373-388.
- Merry, S. E. (2003) «Spatial Governmentality and the New Urban Social Order: Controlling Gender Violence Through Law». Στο: McLaughlin, E., Muncie, J. & Hughes, G. (εκδ.), *Criminological Perspectives: Essential Readings*. 2nd Edition, Sage, London, 467-483.

- Midol, A. (1995) «Le Recours à la Technologie dans la Sécurité Privée». *Les Cahiers de la Sécurité Intérieure* (21), 43-52.
- Minnaar, A. (2007) «The Implementation and Impact of Crime Prevention / Crime Control Open Street Closed-Circuit Television Surveillance in South African Central Business Districts». *Surveillance & Society* 4 (3), 174-207.
- Minnaar, A. (2010) «Balancing Public Safety and Security Demands with Civil Liberties in a New Constitutional Democracy. The Case of Post-1994 South Africa and the Growth of Residential Security and Surveillance Measures». Στο: Haggerty, K. & Samatas, M. (εκδ.), *Surveillance and Democracy*. Routledge, Oxfordshire, 195-212.
- Mitrou, L. (2010) «The Impact of Communications Data Retention on Fundamental Rights and Democracy – the Case of the EU Data Retention Directive». Στο: Haggerty, K. & Samatas, M. (εκδ.), *Surveillance and Democracy*. Routledge, Oxfordshire, 127-147.
- Moitra, S. (2003) «Analysis and Modelling of Cybercrime: Prospects and Potential». *Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law*, 1-44.
- Monahan, T. (2006α) «Questioning Surveillance and Security». Στο: Monahan, T. (εκδ.), *Surveillance and Security. Technological Politics and Power in Everyday Life*. Routledge, New York, 1-23.
- Monahan, T. (2006β) «Electronic Fortification in Phoenix: Surveillance Technologies and Social Regulation in Residential Communities». *Urban Affairs Review* 42 (2), 169-192.
- Monahan, T. (2009) «Identity Theft Vulnerability. Neoliberal Governance Through Crime Construction». *Theoretical Criminology* 13 (2), 155–176.
- Monahan, T. (2012) «Surveillance and Terrorism». Στο: Ball, K., Haggerty, K. & Lyon, D. (εκδ.), *Routledge Handbook of Surveillance Studies*. Routledge, London, 285-291.
- Monjardet, D. (1999) «Réinventer la Police Urbain. Le Travail Policier à la Question dans les Quartiers». *Les Annales de la Recherche Urbaine* (83-84), 14-22.
- Moore, C. (2003) «The United States, International Humanitarian Law and the Prisoners at Guantanamo Bay». *The International Journal of Human Rights* 7 (2), 1 -27.
- Moore, M. H. (1992) «Problem-Solving and Community Policing». *Crime and Justice* 15, 99-158.
- Moran, J. (2005) «State Power in the War on Terror: A Comparative Analysis of the UK and USA». *Crime, Law & Social Change* 44, 335–359.

- Mulone, M. & Dupont, B. (2008) «Gouvernance de la Sécurité et Capital: Les Gestionnaires de la Sécurité Privée». *Déviance et Société* **32** (1), 21-42.
- Muncie, J. (2004) «Youth Justice: Globalisation and Multi-Modal Governance». Στο: Newburn, T. & Sparks, R. (εκδ.), *Criminal Justice and Political Cultures. National and international dimensions of crime control*. Willan Publishing, Cullompton, 152-183.
- Muncie, J. (2006) «Defensible Space». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 2nd Edition, Sage, London, 115-116.
- Murakami Wood, D. (2009) «The ‘Surveillance Society’: Questions of History, Place and Culture». *European Journal of Criminology* **6** (2), 179-194.
- Murphy, E. (2007) «The New Forensics: Criminal Justice, False Certainty, and the Second Generation of Scientific Evidence». *California Law Review* **95** (3), 721-797.
- Murphy, R. (2003) «Prisoner of War Status and the Question of the Guantanamo Bay Detainees». *Human Rights Law Review* **3** (2), 257-278.
- Murphy, S. (2002) «Terrorist Attacks on World Trade Center and Pentagon». *The American Journal of International Law* **96** (1), 237-255.
- Mythen, G. (2007) «Reappraising the Risk Society Thesis: Telescopic Sight or Myopic Vision?». *Current Sociology* **55** (6), 793-813.
- Nacos, B., Bloch-Elkon, Y. & Shapiro, R. (2007) «Post-9/11 Terrorism Threats, News Coverage and Public Perceptions in the United States». *International Journal of Conflict and Violence* **1** (2), 105-126.
- Nacos, B., Bloch-Elkon, Y. & Shapiro, R. (2008) «Prevention of Terrorism in Post-9/11 America: News Coverage, Public Perceptions, and the Politics of Homeland Security». *Terrorism and Political Violence* **20** (1), 1-25.
- Naughton, J. (2002) «Smile, You’re on TV». Στο: Jewkes, Y. & Letherby, G. (εκδ.), *Criminology: A Reader*. Sage, London, 371-375.
- Nee, C. (1999) «Surviving Electronic Monitoring in England and Wales: Lessons Learnt From the First Trials». *Legal and Criminological Psychology* **4** (1), 33-43.
- Nelkin, D. & Andrews, L. (2003) «Surveillance Creep in the Genetic Age». Στο: Lyon, D. (εκδ.), *Surveillance as Social Sorting. Privacy, Risk, and Digital Discrimination*. Routledge, London, 94-110.
- Nellis, M. (1991) «The Electronic Monitoring of Offenders in England and Wales». *The British Journal of Criminology* **31** (2), 165-185.

- Nellis, M. (2003α) «News Media, Popular Culture and the Electronic Monitoring of Offenders in England and Wales». *The Howard Journal of Criminal Justice* **42** (1), 1-31.
- Nellis, M. (2003β) «They Don't Even Know We're There: the Electronic Monitoring of Offenders in England and Wales». Στο: Ball, K. & Webster, F. (εκδ.), *The Intensification of Surveillance. Crime, Terrorism and Warfare in the Information Age*. Pluto Press, London, 62-89.
- Nellis, M. (2005) «Electronic Monitoring, Satellite Tracking, and the New Punitiveness in England and Wales». Στο: Pratt, J., Brown, D., Brown, M., Hallsworth, S. & Morrison, W. (εκδ.), *The New Punitiveness: Trends, Theories and Perspectives*. Willan Publishing, Cullompton, 167-185.
- Nellis, M. (2007) «News Media, Popular Culture and the Electronic Monitoring of Offenders in England and Wales». Στο: Hier, S. & Greenberg, J. (εκδ.), *The Surveillance Studies Reader*. Open University Press, Maidenhead, 269-291.
- Nellis, M. (2013) «Surveillance, Stigma and Spatial Constraint. The Ethical Challenges of Electronic Monitoring». Στο: Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 193-210.
- Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (2013) «Introduction. Making sense of Electronic Monitoring». Στο: Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 1-18.
- Nellis, M. & Bungerfeldt, J. (2013) «Electronic Monitoring and Probation in Sweden and England and Wales: Comparative Policy Developments». *Probation Journal* **60** (3) 278-301.
- Newburn, T. (2002) «The Introduction of CCTV into a Custody Suite: Some Reflections on Risk, Surveillance and Policing». Στο: Crawford, A. (εκδ.), *Crime and Insecurity: The Governance of Safety in Europe*. Willan Publishing, Cullompton, 260-273.
- Newburn, T. (2007α) *Criminology*. Willan Publishing, Cullompton.
- Newburn, T. (2007β) «The Future of Policing in Britain». Στο: Henry, A. & Smith, D. (εκδ.), *Transformations of Policing*. Ashgate, Aldershot, 225-247.
- Newburn, T. (2008) «The Future of Policing». Στο: Newburn, T. (εκδ.), *Handbook of Policing*. 2nd Edition, Willan Publishing, Cullompton, 824-840.
- Newburn, T. & Hayman, S. (2002) *Policing, Surveillance and Social Control. CCTV and Police Monitoring of Suspects*. Willan Publishing, Cullompton.

- Newburn, T. & Reiner, R. (2007) «Policing and the Police». Στο: Maguire, M., Morgan, R. & Reiner, R. (εκδ.), *The Oxford Handbook of Criminology*. 4th Edition, Oxford University Press, Oxford, 910-952.
- Newman, J. (2005) «Enter the Transformational Leader: Network Governance and the Micro-politics of Modernization». *Sociology* **39** (4), 717-734.
- Newman, O. (1972) *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*. Macmillan, New York.
- Neyroud, P. & Disley, E. (2008) «Technology and Policing: Implications for Fairness and Legitimacy». *Policing* **2** (2), 226-232.
- Nieto, M., Johnston-Dodds, K. & Simmons, Ch. (2002) *Public and Private Applications of Video Surveillance and Biometric Technologies*. California Research Bureau, Sacramento.
- Nikolopoulos, G. (2006α) «La Construction Européenne d' un 'Espace de Liberté, de Sécurité et de Justice': Les Enjeux Sociaux et Politiques des Contraintes Répressives Supraétatiques». Στο: Papatheodorou, Th. & Mary, Ph. (εκδ.), *Mutations des Politiques Criminelles en Europe*. Papazissis, Athènes, 279-300.
- Nikolopoulos, G. (2006β) «Crise de la Gouvernamentalité Européenne: Quelles Implications pour l'Agenda de Contrôle Social Supraétatique?». Στο: Papatheodorou, Th. & Mary, Ph. (εκδ.), *Mutations des Politiques Criminelles en Europe*. Papazissis, Athènes, 301-325.
- Noaks, L. (2000) «Private cops on the Block: A Review of the Role of Private Security in Residential Communities». *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy* **10** (2), 143-161.
- Nogala, D. & Sack, F. (1999) «Private Reconfigurations of Police and Policing - The Case of Germany». Στο: Shapland, J. & van Outrive, L. (εκδ.), *Police et Sécurité: Contrôle Social et Interaction Public/Privé*. L'Harmattan, Paris, 53-70.
- Nogala, D. (1999) «Problems of Semantic, of Social Order and its Governance and of Selling Safety». Στο: Shapland, J. & van Outrive, L. (εκδ.), *Police et Sécurité: Contrôle Social et Interaction Public/Privé*. L'Harmattan, Paris, 39-44.
- Normalini, M. K. & Ramayah, T. (2012) «Biometrics Technologies Implementation in Internet Banking Reduce Security Issues?». *Procedia - Social and Behavioral Sciences* **65**, 364-369.
- Normandeau, A. (1983) «Politiques Pénales et Peur du Crime: 'Ordre et Sécurité' (Canada) et 'Sécurité et liberté' (France)». *Criminologie* **16** (1), 51-68.
- Norris, C. (2003) «From Personal to Digital. CCTV, the Panopticon, and the Technological Mediation of Suspicion and Social Control». Στο: Lyon, D.

- (εκδ.), *Surveillance as Social Sorting. Privacy, Risk, and Digital Discrimination*. Routledge, London, 249-281.
- Norris, C. (2007) «The Intensification and Bifurcation of Surveillance in British Criminal Justice Policy». *European Journal on Criminal Policy and Research* **13**, 139-158.
- Norris, C. (2012) «The Success of Failure. Accounting for the Global Growth of CCTV». Στο: Ball, K., Haggerty, K. & Lyon, D. (εκδ.), *Routledge Handbook of Surveillance Studies*. Routledge, London, 251-258.
- Norris, C. & Armstrong, G. (1998α) «Introduction: Power and Vision». Στο: Norris, C., Moran, J. & Armstrong, G. (εκδ.), *Surveillance, Closed Circuit Television and Social Control*. Ashgate, Aldershot, 3-18.
- Norris, C. & Armstrong, G. (1998β) «The suspicious eye». *Criminal Justice Matters* **33**, 10-11.
- Norris, C. & Armstrong, G. (1999α) *The Maximum Surveillance Society. The Rise of CCTV*. Berg, Oxford.
- Norris, C. & Armstrong, G. (1999β) «CCTV and the Social Structuring of Surveillance». *Crime Prevention Studies* **10**, 157-178.
- Norris, C. & McCahill, M. (2006) «CCTV: Beyond Penal Modernism?». *The British Journal of Criminology* **46** (1), 97-118.
- Norris, C., McCahill, M. & Wood, D. (2004) «Editorial. The Growth of CCTV: A Global Perspective on the International Diffusion of Video Surveillance in Publicly Accessible Space». *Surveillance & Society* **2** (2/3), 110-135.
- Norris, C., Moran, J. & Armstrong, G. (1998) «Algorithmic Surveillance: the Future of Automated Visual Surveillance». Στο: Norris, C., Moran, J. & Armstrong, G. (εκδ.), *Surveillance, Closed Circuit Television and Social Control*. Ashgate, Aldershot, 255-275.
- Nunn, S. (2001) «Police Technology in Cities: Changes and Challenges». *Technology in Society* **23** (1), 11-27.
- O'Malley, P. (1992) «Risk, Power and Crime Prevention». *Economy and Society* **21** (3), 252-275.
- O'Malley, P. (1996) «Risk and Responsibility». Στο: Barry, A., Osborne, T., & Rose, N. (εκδ.), *Foucault and political reason. Liberalism, neo-liberalism and rationalities of government*. Routledge, London, 189-207.
- O'Malley, P. (1997) «Policing, Politics and Postmodernity». *Social & Legal Studies* **6** (3), 363-381.

- O'Malley, P. (2001) «Risk, Crime and Prudentialism Revisited». Στο: Stenson, K. & Sullivan, R. (εκδ.), *Crime, Risk and Justice. The politics of crime control in liberal democracies*. Willan Publishing, Cullompton, 89-103.
- O'Malley, P. (2004) «Globalizing Risk? Distinguishing Styles of 'Neoliberal' Criminal Justice in Australia and the USA». Στο: Newburn, T. & Sparks, R. (εκδ.), *Criminal Justice and Political Cultures. National and international dimensions of crime control*. Willan Publishing, Collumpton, 30-48.
- O'Malley, P. (2006α) «Governmentality». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 2nd Edition, Sage, London, 192-193.
- O'Malley, P. (2006β) «Risk». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 2nd Edition, Sage, London, 363-365.
- O'Malley, P. & Mugford, S. (1998) «Moral Technology: the Political Agenda of Random Drug Testing». Στο: O'Malley, P. (εκδ.), *Crime and the Risk Society*. Ashgate-Dartmouth, Aldershot, 203-227.
- Ocqueteau, F. (1986) «Police(s) Privée(s), Sécurité Privée: Nouveaux Enjeux de l'Ordre et du Contrôle Social». *Déviance et société* **10** (3), 247-281.
- Ocqueteau, F. (1988) «Agents de Surveillance: Rôle et Enjeux de la Sécurité Privée». *Préventique* **23**, 46-56.
- Ocqueteau, F. (1990) «La Sécurité 'Marchandisée'». *Projet* (238), 63-72.
- Ocqueteau, F. (1990-1991) «Les Marchées de la Sécurité Privée: Développement et Implications». *Les Cahiers de la Sécurité Intérieure* (3), 81-111.
- Ocqueteau, F. (1994) «L'Etat Face au Commerce de la Sécurité». *L'Année Sociologique* **40**, 97-124.
- Ocqueteau, F. (1997) *Les Défis de la Sécurité Privée*. L'Harmattan, Paris.
- Ocqueteau, F. (1998α) «La Sécurité Privée en France: Etat des Lieux et Questions pour l'Avenir». *Les Cahiers de la Sécurité Intérieure* (33), 105-127.
- Ocqueteau, F. (1998β) «Le Secteur de la Sécurité Privée: Structuration Economico-Politique». *Revue Française d'Administration Publique* (91), 413-420.
- Ocqueteau, F. (1999α) «Mutations dans le Paysage Français de la Sécurité Publique». *Les Annales de la Recherche Urbaine* (83-84), 7-13.
- Ocqueteau, F. (1999β) «Technologies de Sécurité et Modalités Publiques et Privées de Production de l'Ordre: L'Exemple Français». Στο: Shapland, J. & van Outrive, L. (εκδ.), *Police et Sécurité: Contrôle Social et Interaction Public/Privé*. L'Harmattan, Paris, 127-137.

- Ocqueteau, F. (1999γ) «Trois Questions Restées en Suspens». Στο: Shapland, J. & van Outrive, L. (εκδ.), *Police et Sécurité: Contrôle Social et Interaction Public/Privé*. L'Harmattan, Paris, 33-37.
- Ocqueteau, F. (2001α) «A Comment on Vidéosurveillance in France: Régulation and Impact on Crime». *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 25 (1), 103-108.
- Ocqueteau, F. (2001β) «La Vidéosurveillance et sa Réglementation». *Revue de la Gendarmerie Nationale* (199), 12-17.
- Ocqueteau, F. (2002) «Les Agents Privés de Protection». Στο: Mucchielli, L. & Robert Ph. (εκδ.), *Crime et Sécurité. L'Etat des Savoirs*. La Découverte, Paris, 255-264.
- Ocqueteau, F. (2003) «Comment Evaluer l'Impact du Travail des Policiers de Proximité?». *Criminologie* 36 (1), 121-141.
- Ocqueteau, F. (2004α) *Polices Entre État et marché*. Presses de Sciences Po, Paris.
- Ocqueteau, F. (2004β) «Public Security as “Everyone’s Concern”? Beginnings and Developments of a Useful Misunderstanding». *Policing & Society* 14 (1), 66-75.
- Ocqueteau, F. (2006) «Les Nécessaires Repositionnements de la Sécurité Publique Urbaine». *Revue Lamy des Collectivités Territoriales* (15), 75-81.
- Ocqueteau, F. (2010) «L'Emprise Invisible et Survisible de la Sécurité Privée dans les Villes». *Les Cahiers de l'Institut d'Aménagement et d'Urbanism* (155), 69-72.
- Ocqueteau, F. & Heilmann, E. (1997) «Droit et Usages des Nouvelles Technologies : Les Enjeux d'une Réglementation de la Vidéosurveillance». *Droit et Société* 36/37, 331-344.
- Ocqueteau, F. & Pichon, Ph. (2011) «Les Impacts Discutables de l'Identification Biométrique et de la Traçabilité des Personnes dans les Pratiques Policières». Στο: Ceyhan, A. & Piazza, P. (εκδ.), *L'Identification Biométrique. Champs, Acteurs, Enjeux et Controverses*. Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 217-234.
- Ogasawara, M. (2008) «A Table of the Colonial Age, or the Banner of New Tyranny? National Identification Card Systems in Japan». Στο: Bennett, C. & Lyon, D. (εκδ.), *Playing the Identity Card. Surveillance, Security and Identification in Global Perspective*. Routledge, London, 93-111.
- O'Malley, P. (1999α) «Volatile and Contradictory Punishment». *Theoretical Criminology* 3, 175-196.
- O'Malley, P. (1999β) «Governmentality and the Risk Society». *Economy and Society* 28, 138-148.

- O'Malley, P. & Palmer, D. (1996) «Post-Keynesian Policing». *Economy and Society* **25** (2), 137-155.
- Omori, M. & Turner, S. (2015) «Assessing the Cost of Electronically Monitoring High-Risk Sex Offenders». *Crime & Delinquency* **61** (6), 873-894.
- Ortiz, C., Hendricks, N. & Sugie, N. (2007) «Policing Terrorism: the Response of Local Police Agencies to Homeland Security Concerns». *Criminal Justice Studies* **20** (2), 91-109.
- Osborne, D. & Gaebler, T. (1992) *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*. Addison-Wesley, Reading Mass, Massachusetts.
- Ossorio, P. (2006) «About Face: Forensic Genetic Testing for Race and Visible Traits». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 277-292.
- Oxford English Dictionary (1989) 2nd Edition (<http://dictionary.oed.com>)
- Padgett, K., Bales, W. & Blomberg, T. (2006) «Under Surveillance: An Empirical Test of the Effectiveness and Consequences of Electronic Monitoring». *Criminology & Public Policy* **5** (1), 61-91.
- Padova, Y. (2004) «A la Recherche de la Preuve Absolue : Réflexions sur l'Utilisation de l'ADN en Procédure Pénale et sur le Développement des Fichiers d'Empreintes Génétiques». *Archives de politique criminelle* (26), 71-90.
- Paltrinieri, L. (2010) «Gouverner le Choix Procréatif: Biopolitique, Libéralisme, Normalisation». *Cultures & Conflits* **78**, 55-79.
- Panoussis, Y. (2006) «Les Libertés et la Justice Victimes de la Gouvernamentalité». Στο: Papatheodorou, Th. & Mary, Ph. (εκδ.), *Mutations des Politiques Criminelles en Europe*. Papazissis, Athènes, 31-38.
- Papatheodorou, Th. (1999) «Le Placement Sous Surveillance Electronique des Délinquants en Droit Pénal Comparé». *Revue Pénitentiaire et de Droit Pénal* **1**, 111-130.
- Papatheodorou, Th. (2001) «Les Transformations de la Criminalité: Données Internationales et Réalité Grecque». Στο: Mary, Ph. & Papatheodorou, Th. (εκδ.), *Délinquance et Insécurité en Europe. Vers une Pénalisation du Social?*. Bruylant, Bruxelles, 107-127.
- Papatheodorou, Th. (2006) «Gouvernamentalité et Politique Criminelle en Grèce: La Prévention de la Dérive». Στο: Papatheodorou, Th. & Mary, Ph. (εκδ.), *Mutations des Politiques Criminelles en Europe*. Papazissis, Athènes, 115-138.

- Park, H. H., Oh, G. S. & Paek, S. Y. (2012) «Measuring the Crime Displacement and Diffusion of Benefit Effects of Open-Street CCTV in South Korea». *International Journal of Law, Crime and Justice* **xx**, 1-13.
- Parnaby, P. (2007) «Crime Prevention Through Environmental Design: Financial Hardship, the Dynamics of Power, and the Prospects of Governance». *Crime, Law and Social Change: An Interdisciplinary Journal* **48** (3-5), 1-16.
- Patel, T. (2014) «'We'll Go Grafting, yeah?': Crime as a Response to Urban Neglect». *Criminology & Criminal Justice* **14** (2), 179-195.
- Paterson, C. (2013) «Commercial Crime Control and the Development of Electronically Monitored Punishment. A Global Perspective». Στο: Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 211-227.
- Paust, J. J. (2004) «Post-9/11 Overreaction and Fallacies Regarding War and Defense, Guantanamo, the Status of Persons, Treatment, Judicial Review of Detention, and Due Process in Military Commissions». *The Notre Dame Law Review* **79** (4), 1335-1364.
- Payne, B. & Gainey, R. (1998) «A Qualitative Assessment of the Pains Experienced on Electronic Monitoring». *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* **42** (2), 149-163.
- Payne, B. & Gainey, R. (2004) «The Electronic Monitoring of Offenders Released from Jail or Prison: Safety, Control, and Comparisons to the Incarceration Experience». *The Prison Journal* **84** (4), 413-435.
- Pearsall, A. (1989) «DNA Printing: the Unexamined "Witness" in Criminal Trials». *California Law Review* **77** (3), 665-703.
- Penn, E. B. (2007) «Introduction: Homeland Security and Criminal Justice-Five Years After 9/11». *Criminal Justice Studies* **20** (2), 81 – 89.
- Penna, S. & Kirby, S. (2009) «Children and the 'New Biopolitics of Control': Identification, Identity and Social Order». *Youth Justice* **9** (2), 143-156.
- Peters, G. (2007) «Steering». Στο: Bevir, M. (εκδ.), *Encyclopedia of Governance*. Sage, London, 930-933.
- Peterson, R. (2000) «DNA Databases: When Fear Goes Too Far». *American Criminal Law Review* **37** (3), 1219-1238.
- Phillips, C. (1999) «A Review of CCTV Evaluations: Crime Reduction Effects and Attitudes Towards its Use». *Crime Prevention Studies* **10**, 123-155.
- Phythian, M. (2005) «Intelligence, Policy-Making and the 7 July 2005 London Bombings». *Crime, Law & Social Change* **44**, 361–385

- Piazza, P. (2011) «Les Résistances à la Biométrie en France». Στο: Ceyhan, A. & Piazza, P. (εκδ.), *L'Identification Biometrique. Champs, Acteurs, Enjeux et Controverses*. Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 377-394.
- Piazza, P. & Laniel, L. (2008) «The INES Biometric Card and the Politics of National Identity Assignment in France». Στο: Bennett, C. & Lyon, D. (εκδ.), *Playing the Identity Card. Surveillance, Security and Identification in Global Perspective*. Routledge, London, 198-217.
- Pickering, S., McCulloch, J. & Wright-Neville, D. (2008) «Counter-terrorism policing: towards social cohesion». *Crime, Law and Social Change* **50**, 91-109.
- Pierre, J. (2000) «Introduction: Understanding Governance». Στο: Pierre, J. (εκδ.), *Debating Governance*. Oxford University Press, Oxford, 1-10.
- Pierre, J. & Peters, B. G. (2000) *Governance, Politics and the State*. Macmillan, Basingstoke.
- Pow, C-P. (2013) «Consuming Private Security: Consumer Citizenship and Defensive Urbanism in Singapore». *Theoretical Criminology* **17** (2), 179-196.
- Power, R. (2006) «Changing Expectations of Privacy and the Fourth Amendment». *Widener Law Journal* **16** (1), 43-70.
- Prabhakar, S., Pankanti, S. & Jain, A. (2003) «Biometric Recognition: Security and Privacy Concerns». *IEEE Security & Privacy* **1** (2), 33-42.
- Pradel, J. (1998) «La 'Prison à Domicile' Sous Surveillance Électronique. Nouvelle Modalité d'Exécution de la Peine Privative de Liberté. Premier Aperçu de la Loi du 19 Décembre 1997». *Revue Pénitentiaire et de Droit Pénal* (1-2), 15-26.
- Prainsack, B. & Kitzberger, M. (2009) «DNA Behind Bars: Other Ways of Knowing Forensic DNA Technologies». *Social Studies of Science* **39** (1), 51-79.
- Prainsack, B. & Toom, V. (2010) «The Prüm Regime. Situated Dis/Empowerment in Transnational DNA Profile Exchange». *The British Journal of Criminology* **50** (6), 1117-1135.
- Pratt, J. (1999) «Governmentality, Neoliberalism and Dangerousness». Στο: Smandych, R. (εκδ.), *Governable Places. Readings on Governmentality and Crime Control*. Ashgate-Dartmouth, Aldershot, 133-161.
- Pratt, J. (2001) «Dangerosité, Risque et Technologies du Pouvoir». *Criminologie* **34** (1), 101-121.
- Preuss-Laussinotte, S. (2006α) «Bases de Données Personnelles et Politiques de Sécurité: Une Protection Illusoire?». *Cultures & Conflits* **64**, 77-95.

- Preuss-Laussinotte, S. (2006β) «L'Union Européenne et les Technologies de Sécurité». *Cultures & Conflits* **64**, 97-108.
- Preuss-Laussinotte, S. (2009) «L'Elargissement Problématique de l'Accès aux Bases de Données Européennes en Matière de Sécurité». *Cultures & Conflits* **74**, 81-90.
- Preuss-Laussinotte, S. (2011) «L'Encadrement Juridique des Bases de Données Biométriques Européennes». Στο: Ceyhan, A. & Piazza, P. (εκδ.), *L'Identification Biométrique. Champs, Acteurs, Enjeux et Controverses*. Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 303-326.
- Quénivet, N. (2005) «The World after September 11: Has It Really Changed?». *The European Journal of International Law* **16** (3), 561-577.
- Rebovich, D. (2004) «Department of Homeland Security». *Encyclopedia of Law Enforcement*. Sage Publications.
- Reeve, A. (1998) «The Panopticism of Shopping: CCTV and Leisure Consumption». Στο: Norris, C., Moran, J. & Armstrong, G. (εκδ.), *Surveillance, Closed Circuit Television and Social Control*. Ashgate, Aldershot, 69-87.
- Reiner, R. (1992) «Policing a Postmodern Society». *The Modern Law Review* **55** (6), 761-781.
- Reiner, R. (1997) «Policing and the Police». Στο: Maguire, M., Morgan, R. & R. Reiner, R. (εκδ.), *The Oxford Handbook of Criminology*. Clarendon Press, Oxford, 997-1049.
- Reiner, R. (2013) «Who Governs? Democracy, Plutocracy, Science and Prophecy in Policing». *Criminology & Criminal Justice* **13** (2), 161-180.
- Rejman-Greene, M. (2002) «Secure Authentication Using Biometric Methods». *Information Security Technical Report* **7** (3), 30-40.
- Renzema, M. (2013) «Evaluative Research on Electronic Monitoring». Στο: Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 247-270.
- Renzema, M. & Mayo-Wilson, E. (2005) «Can Electronic Monitoring Reduce Crime for Moderate to High-Risk Offenders?». *Journal of Experimental Criminology* **1** (2), 215-237.
- Rhodes, R. A. W. (1994) «The Hollowing Out of the State». *Political Quarterly* **65**, 138-151.
- Rhodes, R. A. W. (1996) «The New Governance: Governing without Government». *Political Studies* **44**, 652-667.

- Rhodes, R. A. W. (1997) *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Open University Press, Maidenhead.
- Rhodes, R. A. W. (2000α) «Governance and Public Administration». Στο: Pierre, J. (εκδ.), *Debating Governance*. Oxford University Press, Oxford, 54-90.
- Rhodes, R. A. W. (2000β) «The Governance Narrative». *Public Administration* **78** (2), 345-363.
- Richardson, F. (1999) «Electronic Tagging of Offenders: Trials in England». *The Howard Journal of Criminal Justice* **38** (2), 158-172.
- Richter, M. (2004) «Combined DNA Index System». *Encyclopedia of Law Enforcement*. Sage Publications.
- Rigakos, G. & Hadden, R. (2001) «Crime, Capitalism and the ‘Risk Society’: Towards the Same Olde Modernity?». *Theoretical Criminology* **5** (1), 61-84.
- Rigakos, G. & Papanikolaou, G. (2003) «The Political Economy of Greek Policing: Between Neo-liberalism and the sovereign state». *Policing and Society* **13** (3), 271-304.
- Robert, Ph. (1998) «Le Monopole Pénal de l’Etat». *Esprit* (248), 134-153.
- Robert, Ph. (2000) «Les Territoires du Contrôle Social, Quels Changements?». *Déviance et Société* **24** (3), 215-235.
- Robinson, M. (1999) «The Theoretical Development of ‘CPTED’. Twenty-five Years of Responses to C. Ray Jeffery». Στο: Laufer, W. & Adler, F. (εκδ.), *The Criminology of Criminal Law*. Transaction Publishers, New Brunswick, 427-462.
- Roché, S. (2002) «Towards a New Governance of Crime and Insecurity in France». Στο: Crawford, A. (εκδ.), *Crime and Insecurity. The Governance of Safety in Europe*. Willan Publishing, Cullompton, 213-233.
- Roman, J., Reid, S., Chalfin, A. & Knight, C. (2009) «The DNA Field Experiment: A Randomized Trial of the Cost-Effectiveness of Using DNA to Solve Property Crimes». *Journal of Experimental Criminology* **5** (4), 345-369.
- Rose, N. (1992) «Governing the Enterprising Self». Στο: Heelas, P. & Morris, P. (εκδ.), *The Values of the Enterprise Culture*. Routledge, London.
- Rose, N. (1993) «Government, Authority and Expertise in Advanced Liberalism». *Economy and Society* **22** (3), 283-299.
- Rose, N. (1996) «The Death of the Social? Re-figuring the Territory of Government». *Economy and Society* **25** (3), 327-356.

- Rose, N. (1999) *Powers of Freedom. Reframing Political Thought*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Rose, N. (2000α) «Governing Liberty». Στο: Ericson, R. & Stehr, N. (εκδ.), *Governing Modern Societies*. University of Toronto Press, Toronto, 141-176.
- Rose, N. (2000β) «Government and Control». *The British Journal of Criminology* **40**, 321-339.
- Rose, N. & Miller, P. (1992) «Political Power Beyond the State: Problematics of Government». *The British Journal of Sociology* **43** (2), 173-205.
- Rosell, S. A. et al. (1992) *Governing in an Information Society*. Institute for Research on Public Policy, Montreal.
- Rosenau, J. (1992) «Governance. Order and Change in World Politics». Στο: Rozenau, J. & Czempiel, E.-O. (εκδ.), *Governance without Government: Order and Change in World Politics*. Cambridge University Press, Cambridge, 1-29.
- Rosenau, J. (1995) «Governance for the Twenty First Century». *Global Governance* **1** (1), 13-43.
- Rosenau, J. (1997) *Along the Domestic-Foreign Frontier*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Rosenau, J. (2005) «Governance in the Twenty-First Century». Στο: Wilkinson, R. (εκδ.), *The Global Governance Reader*. Routledge, London, 45-67.
- Rosenbaum, D. (1986) *Community Crime Prevention. Does it Work?*. Sage, Beverly Hills.
- Rosenbaum, D. (1994) *The Challenge of Community Policing. Testing the Promises*. Sage, Thousand Oaks.
- Rosenbaum, D. (2002) «Neighborhood Watch Programs». *Encyclopedia of Crime and Punishment*. Sage Publications.
- Ross, A. & Jain, A. (2003) «Information Fusion in Biometrics». *Pattern Recognition Letters* **24** (13), 2115-2125.
- Rothstein, M. & Talbott, M. (2006) «The Expanding Use of DNA in Law Enforcement: What Role for Privacy?». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 153-164.
- Sætnan, A. R., Lomell, H. M. & Wiecek, C. (2004) «Controlling CCTV in Public Spaces: Is Privacy the (Only) Issue? Reflections on Norwegian and Danish observations». *Surveillance & Society* **2** (2/3), 396-414.

- Samatas, M. (2003) «Greece in 'Schengenland': Blessing or Anathema for Citizens' and Foreigners' Rights? *Journal of Ethnic and Migration Studies* **29** (1), 141-156.
- Samatas, M. (2004) *Surveillance in Greece: From Anticomunist to Consumer Surveillance*. Pella Publishing Company, New York.
- Samatas, M. (2005) «Studying Surveillance in Greece: Methodological and Other Problems Related to an Authoritarian Surveillance Culture». *Surveillance & Society* **3** (2/3), 181-197.
- Samatas, M. (2007) «Security and Surveillance in the Athens 2004 Olympics. Some Lessons From a Troubled Story». *International Criminal Justice Review* **17** (3), 220-238.
- Samatas, M. (2008) «From Thought Control to Traffic Control: CCTV Politics of Expansion and Resistance in Post-Olympics Greece». Στο: Deflem, M., Ulmer, J. (εκδ.), *Surveillance and Governance: Crime Control and Beyond (Sociology of Crime Law and Deviance, Volume 10)*. Emerald Group Publishing Limited, 345-369.
- Sassòli, M. (2004) «The Status of Persons Held in Guantánamo under International Humanitarian Law». *Journal of International Criminal Justice* **2** (1), 96–106.
- Schaap, L. (2007) «Local Governance». Στο: Bevir, M. (εκδ.), *Encyclopedia of Governance*. Sage, London, 531-534.
- Schafer, J., Burruss, G. & Giblin, M. (2009) «Measuring Homeland Security Innovation in Small Municipal Agencies: Policing in a Post-9/11 World». *Police Quarterly* **12** (3), 263-288.
- Scheppele, K. L. (2004) «Other People's Patriot Acts: Europe's Response to September 11». *Loyola Law Review* **50** (1), 89-148.
- Schinkel, W. (2011) «Prepression: the Actuarial Archive and New Technologies of Security». *Theoretical Criminology* **15** (4), 365–380.
- Schmidt, A. (1989) «Electronic Monitoring». *Journal of Contemporary Criminal Justice* **5** (3), 133-140.
- Schmidt, A. & Curtis, C. (1987) «Electronic Monitors». Στο: McCarthy, B. (εκδ.), *Intermediate Punishments: Intensive Supervision, Home Confinement and Electronic Monitoring*. Criminal Justice Press, New York, 137-152.
- Schneider, D. (2004) «Human Rights Issues in Guantanamo Bay». *Journal of Criminal Law* **68** (5), 423-439.
- Schneider, P. (2007) «Scientific Standards for Studies in Forensic Genetics». *Forensic Science International* **165** (2-3), 238-243.

- Schneider, P. & Martin, P. (2001) «Criminal DNA Databases: the European Situation». *Forensic Science International* **119** (2), 232-238.
- Schouten, B. & Jacobs, B (2009) «Biometrics and their Use in E-passports». *Image and Vision Computing* **27** (3), 305-312.
- Schroeder, D. & White, M. (2009) «Exploring the Use of DNA Evidence in Homicide Investigations. Implications for Detective Work and Case Clearance». *Police Quarterly* **12** (3), 319-342.
- Scott, A. (2000) «Freeze! You're on Candid Camera! Media Ride-Alongs raise Fourth Amendment Concerns». *Southern Illinois University Law Journal* **24** (2), 343-360.
- Scott, C. (2004) «Regulation in the Age of Governance: the Rise of the Post-Regulatory State». Στο: Jordana, J. & Levi-Faur, D. (εκδ.), *The Politics of Regulation. Institutions and Regulatory Reforms for the Age of Governance*. Edward Elgar, Cheltenham, Northampton, 145-174.
- Selmini, R. (2005) «Towards Citta Sicure? Political Action and Institutional Conflict in Contemporary Preventive and Safety Policies in Italy». *Theoretical Criminology* **9** (3), 307-323.
- Sewell, G. & Barker, J. (2001) «Neither Good, nor Bad, but Dangerous: Surveillance as an Ethical Paradox». *Ethics and Information Technology* **3** (3), 183-196.
- Sewell, G. & Barker, J. (2007) «Neither Good, nor Bad, but Dangerous: Surveillance as an Ethical Paradox». Στο: Hier, S. & Greenberg, J. (εκδ.), *The Surveillance Studies Reader*. Open University Press, Maidenhead, 354-367.
- Shaikh, S. & Rabaiotti, J. (2010) «Characteristic Trade-Offs in Designing Large-Scale Biometric-Based Identity Management Systems». *Journal of Network and Computer Applications* **33** (3), 342-351.
- Shane, P. M. (2006) «Social Theory Meets Social Policy: Culture, Identity and Public Information Policy After September 11». *I/S: A Journal of Law and Policy* **2** (1), i-xxiii.
- Shapland, J. (1999α) «Selling Safety: Policing and Social Control over the Public-Private Divide». Στο: Shapland, J. & van Outrive, L. (εκδ.), *Police et Sécurité: Contrôle Social et Interaction Public/Privé*. L'Harmattan, Paris, 17-32.
- Shapland, J. (1999β) «Private Worlds: Social Control and Security in Britain». Στο: Shapland, J. & van Outrive, L. (εκδ.), *Police et Sécurité: Contrôle Social et Interaction Public/Privé*. L'Harmattan, Paris, 155-167.
- Sharp, D. (2005) «Who Needs Theories in Policing? An Introduction to a Special Issue on Policing». *The Howard Journal* **44** (5), 449-459.

- Shaw, J. (1998) «The Treaty of Amsterdam: Challenges of Flexibility and Legitimacy». *European Law Journal* **4** (1), 63–86.
- Shearing, C. (1984) «La Sécurité Privée au Canada: Quelques Questions et Réponses». *Criminologie* **17** (1), 59-89.
- Shearing, C. (1992) «The Relation Between Public and Private Policing». *Crime and Justice* **15**, 399-434.
- Shearing, C. (2004) «Thoughts on Sovereignty». *Policing and Society* **14** (1), 5-12.
- Shearing, C. (2006) «Reflections on the Refusal to Acknowledge Private Governments». Στο: Wood, J. & Dupont, B. (εκδ.), *Democracy, Society and the Governance of Security*. Cambridge University Press, Cambridge, 11-32.
- Shearing, C. (2007) «Policing our Future». Στο: Henry, A. & Smith, D. (εκδ.), *Transformations of Policing*. Ashgate, Aldershot, 249-272.
- Shearing, C. & Johnston, L. (2005) «Justice in the Risk Society». *The Australian and New Zealand Journal of Criminology* **38** (1), 25-38.
- Shearing, C. & Stenning, P. (1981) «Modern Private Security: Its Growth and Implications». *Crime and Justice* **3**, 193-245.
- Shearing, C. & Stenning, P. (1983) «Private Security: Implications for Social Control». *Social Problems* **30** (5), 493-506.
- Shearing, C. & Stenning, P. (1987) «Say “Cheese!”: The Disney Order That is Not so Mickey Mouse». Στο: Shearing, C. & Stenning, P. (εκδ.), *Private Policing*. Sage, Newbury Park, 317-323.
- Shearing, C. & Stenning, P. (2003) «From the Panopticon to Disney World: The Development of Discipline». Στο: McLaughlin, E., Muncie, J. & Hughes, G. (εκδ.), *Criminological Perspectives: Essential Readings*. 2nd Edition, Sage, London, 424-433.
- Shearing, C. & Wood, J. (2003α) «Nodal Governance, Democracy, and the New ‘Denizens’». *Journal of Law and Society* **30** (3), 400-419.
- Shearing, C. & Wood, J. (2003β) «Governing Security for Common Goods». *International Journal of the Sociology of Law* **31**, 205-225.
- Sheptycki, J. W. E. (1998) «Policing, Postmodernism and Transnationalization». *The British Journal of Criminology* **38** (3), 485-503.
- Sheptycki, J.W.E. (1999) «Policing, Postmodernism and Transnationalization». Στο: Smandych, R. (εκδ.), *Governable Places. Readings on Governmentality and Crime Control*. Ashgate-Dartmouth, Aldershot, 215-238.
- Sherman, R. (1992) «Biometrics Futures». *Computers & Security* **11** (2), 128-133.

- Shoham, E., Yehosha-Stern, S. & Efodi, R. (2015) «Recidivism Among Licensed-Released Prisoners who Participated in the EM Program in Israel». *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* **59** (9), 913-929.
- Short, E. & Ditton, J. (1998) «Seen and Now Heard. Talking to the Targets of Open Street CCTV». *The British Journal of Criminology* **38** (3), 404-428.
- Sidel, M. (2004) *More Secure, Less Free? Antiterrorism Policy & Civil Liberties after September 11*. University of Michigan Press, Michigan.
- Silverman, E. B. (2002) «Zero Tolerance Policing». *Encyclopedia of Crime and Punishment*. Sage Publications.
- Simon, B. (2005) «The Return of Panopticism: Supervision, Subjection and the New Surveillance». *Surveillance & Society* **3** (1), 1-20.
- Simon, J. (1988) «The Ideological Effects of Actuarial Practices». *Law & Society Review* **22** (4), 771- 800.
- Simon, J. (1995) «They Died With Their Boots on: The Boot Camp and the Limits of Modern Penalty». *Social Justice* **22** (2), 25-48.
- Simon, J. (1997) «Governing Through Crime». Στο: Friedman, L. M. & Fisher, G. (εκδ.), *The Crime Conundrum: Essays in criminal justice*. Westview Press, Colorado, 171–189.
- Simon, J. (2007) *Governing Through Crime: How the War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear*. Oxford University Press, Oxford.
- Simoncelli, T. (2006) «Dangerous Excursions: the Case Against Expanding Forensic DNA Databases to Innocent Persons». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 390-397.
- Simoncelli, T. & Steinhardt, B. (2006) «California's Proposition 69: A Dangerous Precedent for Criminal DNA Databases». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 199-213.
- Skinner, D. (2013) «The NDNAD Has No Ability in Itself to be Discriminatory: Ethnicity and the Governance of the UK National DNA Database». *Sociology* **47** (5), 976-992.
- Skinns, D. (1998) «Crime Reduction, Diffusion and Displacement: Evaluating the Effectiveness of CCTV». Στο: Norris, C., Moran, J. & Armstrong, G. (εκδ.), *Surveillance, Closed Circuit Television and Social Control*. Ashgate, Aldershot, 175-188.

- Skogan, W. (2004) «Community Policing». *Encyclopedia of Law Enforcement*. Sage Publications.
- Smith, M. (2006) «Let's Make the DNA Identification Database as Inclusive as Possible». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* **34** (2), 385-389.
- Smith, R. & Gibbs, A. (2013) «Extending the Electronic Net in Australia and New Zealand. Developments in Electronic Monitoring Down-Under». Στο: Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 82-101.
- Solove, D., Rotenberg, M. & Schwartz, P. (2006) *Privacy, Information and Technology*. 2nd Edition, Aspen Publishers, New York.
- Spalding, S. (2011) «Biometrics in Tertiary Education». *Biometric Technology Today* **2011** (5), 8-9.
- Spitzer, S. & Scull, A. (1977) «Privatization and Capitalist Development: The Case of the Private Police». *Social Problems* **25** (1), 18-29.
- Stalder, F. & Lyon, D. (2003) «Electronic Identity Cards and Social Classification». Στο: Lyon, D. (εκδ.), *Surveillance as Social Sorting. Privacy, Risk, and Digital Discrimination*. Routledge, London, 77-93.
- Stanton, J. (2008) «ICAO and the Biometric RFID Passport. History and Analysis». Στο: Bennett, C. & Lyon, D. (εκδ.), *Playing the Identity Card. Surveillance, Security and Identification in Global Perspective*. Routledge, London, 253-267.
- Stenning, P. (2000) «Powers and Accountability of Private Police». *European Journal on Criminal Policy and Research* **8** (3), 325–352.
- Stenning, P. (2009) «Governance and Accountability in a Plural Policing Environment – the Story so Far». *Policing* **3** (1), 22–33.
- Stenning, P. & Shearing, C. (1990-1991) «Différentes Conceptions de l' Exercice de la Police». *Les Cahiers de la Sécurité Intérieure* (3), 19-29.
- Stenson, K. (1993) «Community Policing as a Governmental Technology». *Economy and Society* **22** (3), 373-389.
- Stenson, K. (1999) «Crime Control, Governmentality and Sovereignty». Στο: Smandych, R. (εκδ.), *Governable Places. Readings on Governmentality and Crime Control*. Ashgate-Dartmouth, Aldershot, 45-73.
- Stenson, K. (2002) «Community Safety in Middle England-The Local Politics of Crime Control». Στο: Edwards A. & Hughes, G. (εκδ.), *Crime Control and Community. The new politics of public safety*. Willan Publishing, Cullompton, 109-139.

- Stenson, K. (2005) «Sovereignty, Biopolitics and the Local Government of Crime in Britain». *Theoretical Criminology* **9** (3), 265-287.
- Stenson, K. (2008α) «Surveillance and Sovereignty». *Sociology of Crime, Law and Deviance* **10**, 279-301.
- Stenson, K. (2008β) «Surveillance and Sovereignty». Στο: Deflem, M., Ulmer, J. (εκδ.), *Surveillance and Governance: Crime Control and Beyond (Sociology of Crime Law and Deviance, Volume 10)*. Emerald Group Publishing Limited, 279-301.
- Stenson, K. (2009) «Governance and Policing». *Policing* **3** (1), 5–6.
- Stenson, K. & Edwards, A. (2001) «Rethinking Crime Control in Advanced Liberal Government: the ‘Third Way’ and the Return to the Local». Στο: Stenson, K. & Sullivan, R. (εκδ.), *Crime, Risk and Justice. The politics of crime control in liberal democracies*. Willan Publishing, Cullompton, 68-86.
- Stenson, K. & Edwards, A. (2003) «Crime Control and Local Governance: The Struggle for Sovereignty in Advanced Liberal Polities». *Contemporary Politics* **9** (2), 203-217.
- Stewart, J. (2006) «Rethinking Guantanamo Unlawful Confinement as Applied in International Criminal Law». *Journal of International Criminal Justice* **4** (1), 12-30.
- Stoker, G. (1998) «Governance as Theory: Five Propositions». *International Social Science Journal* **50** (155), 17-28.
- Stone, G. (1976) «The Scope of the Fourth Amendment: Privacy and the Police Use of Spies, Secret Agents, and Informers». *Law and Social Inquiry* **1** (4), 1194-1271.
- Stone, M. T. (2002) «Private Security». *Encyclopedia of Crime and Punishment*. Sage Publications.
- Stuart, H. (1994) *Social Control. Aspects of Non-state Justice*. Dartmouth, Aldershot, Brookfield.
- Sulkunen, P. (2007) «Re-inventing the Social Contract». *Acta Sociologica* **50** (3), 325-333.
- Sullivan, R. (2000) *Liberalism and Crime: The British Experience*. Lexington Books, Lanham.
- Surette, R. (2005) «The Thinking Eye. Pros and Cons of Second Generation CCTV Surveillance Systems». *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management* **28** (1), 152-173.

- Sutton, A. & Wilson, D. (2004) «Open-Street CCTV in Australia: the Politics of Resistance and Expansion». *Surveillance & Society* 2 (2/3), 310-322.
- Swatt, M. (2009) «Crime Mapping». Στο: Miller, M. (εκδ.), *21st Century Criminology: A Reference Handbook*. Sage Publications, California.
- Tavani, H. (1999) «Informational Privacy, Data Mining, and the Internet». *Ethics and Information Technology* 1 (2), 137-145.
- Terpstra, J. (2011) «Governance and Accountability in Community Policing». *Crime, Law and Social Change* 55, 87-104.
- The Commission on Global Governance (2005) «A New World». Στο: Wilkinson, R. (εκδ.), *The Global Governance Reader*. Routledge, London, 26-44.
- The Michigan Law Review Association (1980) «The Foreign Intelligence Surveillance Act: Legislating a Judicial Role in National Security Surveillance». *Michigan Law Review* 78 (7), 1116-1152.
- The SAGE Glossary of the Social and Behavioral Sciences* (2009) «Community Policing (COP)». Sullivan, L. (εκδ.), Sage Publications, California.
- Thomas, P. (2002) «Legislative Responses to Terrorism». Στο: Scraton, P. (εκδ.), *Beyond September 11: An Anthology of Dissent*. Pluto Press, London, 93-102.
- Thompson, W. (2002) «DNA Testing». *Encyclopedia of Crime and Punishment*. Sage Publications.
- Thumala, A., Goold, B. & Loader, I. (2011) «A Tainted Trade? Moral Ambivalence and Legitimation Work in the Private Security Industry». *The British Journal of Sociology* 62 (2), 283-303.
- Thumala, A., Goold, B. & Loader, I. (2015) «Tracking Devices: On the Reception of a Novel Security Good». *Criminology & Criminal Justice* 15 (1), 3-22.
- Thym, D. (2002) «The Schengen Law: A Challenge for Legal Accountability in the European Union». *European Law Journal* 8 (2), 218-245.
- Tierney, K. (1999) «Toward a Critical Sociology of Risk». *Sociological Forum* 14 (2), 215-242.
- Tilley, N. (1992) *Safer Cities and Community Safety Strategies*. Police Research Group. Crime Prevention Unit Series: Paper No.38. Home Office Police Department, London.
- Tilley, N. (1993) «Crime Prevention and the Safer Cities Story». *Howard Journal* 32, 40-57.

- Tilley, N. (1998) «Evaluating the Effectiveness of CCTV Schemes». Στο: Norris, C., Moran, J. & Armstrong, G. (εκδ.), *Surveillance, Closed Circuit Television and Social Control*. Ashgate, Aldershot, 139-153.
- Tittlemore, B. (2006) «Guantanamo Bay and the Precautionary Measures of the Inter-American Commission on Human Rights: A Case for International Oversight in the Struggle Against Terrorism». *Human Rights Law Review* **6** (2), 378-402.
- Toeniskoetter, S. B. (2007) «Preventing a Modern Panopticon: Law Enforcement Acquisition of Real-Time Cellular Tracking Data». *Richmond Journal of Law & Technology* **XIII** (4), 1-49.
- Toledano, D., Pozo, R. F., Trapote, A. H. & Gomez, L. H. (2006) «Usability Evaluation of Multi-modal Biometric Verification Systems». *Interacting with Computers* **18** (5), 1101-1122.
- Tracy, P. & Morgan, V. (2000) «Big Brother and His Science Kit: DNA Databases for 21st Century Crime Control?». *The Journal of Criminal Law and Criminology* **90** (2), 635-690.
- Tseloni, A. & Pease, K. (2011) «DNA Retention After Arrest: Balancing Privacy Interests and Public Protection». *European Journal of Criminology* **8** (1), 32-47.
- Tsoukala, A. (2006) «La Légitimation des Mesures d'Exception dans la Lutte Antiterroriste en Europe». *Cultures & Conflits* **61**, 25-50.
- Tsoukala, A. (2008) «Security, Risk and Human Rights: A vanishing relationship?». CEPS (Centre for European Policy Studies) Special Report/September 2008, 1-17.
- Türk, A. & Piazza, P. (2009) «La Difficile Quête d'un Equilibre entre Impératifs de Sécurité Publique et Protection de la Vie Privée». *Cultures & Conflits* **76**, 115-133.
- Uzoka, F.-M. E. & Ndzingi, T. (2009) «Empirical Analysis of Biometric Technology Adoption and Acceptance in Botswana». *The Journal of Systems and Software* **82** (9), 1550-1564.
- van Berkel, R. & Borghi, V. (2007) «New Modes of Governance in Activation Policies». *International Journal of Sociology and Social Policy* **27** (7/8), 277-286.
- van der Ploeg, I. (1999) «The Illegal Body: 'Eurodac' and the Politics of Biometric Identification». *Ethics and Information Technology* **1** (4), 295-302.
- van der Ploeg, I. (2003) «Biometrics and the Body as Information. Normative Issues of the Sociotechnical Coding of the Body». Στο: Lyon, D. (εκδ.), *Surveillance as Social Sorting. Privacy, Risk, and Digital Discrimination*. Routledge, London, 57-73.

- van der Ploeg, I. (2011) «Le Corps Biométrique: Différences Corporelles, Normes Intégrées et Classifications Automatisées». Στο: Ceyhan, A. & Piazza, P. (εκδ.), *L'Identification Biométrique. Champs, Acteurs, Enjeux et Controverses*. Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 329-346.
- van der Ploeg, I. (2012) «The Body as Data in the Age of Information». Στο: Ball, K., Haggerty, K. & Lyon, D. (εκδ.), *Routledge Handbook of Surveillance Studies*. Routledge, London, 176-183.
- van Houdt, F. & Schinkel, W. (2013) «A Genealogy of Neoliberal Communitarianism». *Theoretical Criminology* 17 (4), 493-516.
- van Loon, J. (2002) *Risk and Technological Culture. Towards a Sociology of Virulence*. Routledge, London.
- van Outrive, L. (1988) «Une Réglementation Belge du Secteur du Gardiennage et de Sécurité: Question de (dé)Légitimation». *Déviance et société* 12 (4), 401-408.
- van Outrive, L. (1999α) «La Sécurité Privée Amène-t-elle de la Sécurité pour la Population?». Στο: Shapland, J. & van Outrive, L. (εκδ.), *Police et Sécurité: Contrôle Social et Interaction Public/Privé*. L'Harmattan, Paris, 45-52.
- van Outrive, L. (1999β) «Morphologie des Agents et Agences Privés dans Six Pays». Στο: Shapland, J. & van Outrive, L. (εκδ.), *Police et Sécurité: Contrôle Social et Interaction Public/Privé*. L'Harmattan, Paris, 179-194.
- van Steden, R. (2007) *Privatizing Policing. Describing and Explaining the Growth of Private Security*. Boom Juridische, Hague-Netherlands.
- van Steden, R. & Huberts, L. (2004) «Private Security Industry Growth in Western Countries». *Encyclopedia of Law Enforcement*. Sage Publications.
- van Steden, R. & Sarre, R. (2007) «The Growth of Privatized Policing: Some Cross-national Data and Comparisons». *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 31 (1), 51-71.
- van Swaaningen, R. & uit Beijerse, J. (2013) «Bars in Your Head. Electronic Monitoring in the Netherlands». Στο: Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 172-190.
- Vanhaelemeesch, D., Vander Beken, T. & Vandevælde, S. (2014) «Punishment at Home: Offenders' Experiences with Electronic Monitoring». *European Journal of Criminology* 11 (3), 273-287.
- Vaughn, J. (1987) «Planning for Change: the Use of Electronic Monitoring as a Correctional Alternative». Στο: McCarthy, B. (εκδ.), *Intermediate*

- Punishments: Intensive Supervision, Home Confinement and Electronic Monitoring*. Criminal Justice Press, New York, 153-168.
- Virta, S. (2006) «Security». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 2nd Edition, Sage, London, 371-373.
- von Hirsch, A. & Shearing, C. (2000) «Exclusion from Public Space». Στο: Von Hirsch, A., Garland, D. & Wakefield, A. (εκδ.), *Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention*. Hart, Oxford, 59-76.
- Vrij, A. & Winkel, F. W. (1991) «Characteristics of the Built Environment and Fear of Crime: a Research Note on Interventions in Unsafe Locations». *Deviant Behavior: An Interdisciplinary Journal* **12**, 203-215.
- Wacquant, L. (2001) «Deadly Symbiosis: When Ghetto and Prison Meet and Mesh». *Punishment & Society* **3** (1), 95–134.
- Wacquant, L. (2009) *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Duke University Press, Durham.
- Wagner, S. (2002) «Cybercrime». *Encyclopedia of Crime and Punishment*. Sage Publications.
- Wakefield, A. (2003) *Selling Security. The Private Policing of Public Space*. Willan Publishing, Cullompton.
- Wakefield, A. (2005) «The Public Surveillance Functions of Private Security». *Surveillance & Society* **2** (4), 529-545.
- Wakefield, A. (2006) «Private Policing». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 2nd Edition, Sage, London, 315-317.
- Walby, K. (2005) «Open-Street Camera Surveillance and Governance in Canada». *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* **47** (4), 655-683.
- Walby, K. (2006) «Little England? The Rise of Open-Street Closed-Circuit Television Surveillance in Canada». *Surveillance & Society* **4** (1/2), 29-51.
- Walby, K. (2007) «How Closed-Circuit Television Surveillance Organizes the Social: An Institutional Ethnography». Στο: Hier, S. & Greenberg, J. (εκδ.), *The Surveillance Studies Reader*. Open University Press, Maidenhead, 172-190.
- Walker, C. & McGuinness, M. (2002) «Commercial Risk, Political Violence and Policing the City of London». Στο: Crawford, A. (εκδ.), *Crime and Insecurity. The Governance of Safety in Europe*. Willan Publishing, Collumpton, 234-259.
- Wallace-Capretta, S. & Roberts, J. (2013) «The Evolution of Electronic Monitoring in Canada». Στο: Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically*

- Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 44-62.
- Walters, R. (2003) «New Modes of Governance and the Commodification of Criminological Knowledge». *Social and Legal Studies* **12** (1), 5-26.
- Walters, W. (2004) «Some Critical Notes on ‘Govenrnance’». *Studies in Political Economy* **73**, 27-46.
- Waples, S., Gill, M. & Fisher, P. (2009) «Does CCTV Displace Crime?». *Criminology & Criminal Justice* **9** (2), 207-224.
- Wasieleski, D. & Gal-Or, M. (2008) «An Enquiry into the Ethical Efficacy of the Use of Radio Frequency Identification Technology». *Ethics and Information Technology* **10** (1), 27-40.
- Wayman, J., Jain, A., Maltoni, D. & Maio, M. (2005) «An Introduction to Biometric Authentication Systems». Στο: Wayman, J., Jain, A., Maltoni, D. & Maio, D. (εκδ.), *Biometric Systems. Technology, Design and Performance Evaluation*. Springer, London, 1-20.
- Webster, W. (2004) «The Diffusion, Regulation and Governance of Closed-Circuit Television in the UK». *Surveillance & Society* **2** (2/3), 230-250.
- Weiss, M. (2004) «Beware! Uncle Sam has your DNA: Legal Fallout from its Use and Misuse in the U.S.». *Ethics and Information Technology* **6** (1), 55-63.
- Welch, M. (2009) «Guantanamo Bay as a Foucauldian Phenomenon: An Analysis of Penal Discourse, Technologies and Resistance». *The Prison Journal* **89** (1), 3-20.
- Welsh, B. & Farrington, D. (1999) «Value for Money? A Review of the Costs and Benefits of Situational Crime Prevention». *The British Journal of Criminology* **39** (3), 345-368.
- Welsh, B. & Farrington, D. (2004) «Surveillance for Crime Prevention in Public Space: Results and Policy Choices in Britain and America». *Criminology & Public Policy* **3** (3), 497-526.
- Welsh, B. & Farrington, D. (2009) «Public Area CCTV and Crime Prevention: An Updated Systematic Review and Meta-Analysis». *Justice Quarterly* **26** (4), 716-745.
- Wennerberg, I. (2013) «High Level of Support and High Level of Control. An Efficient Swedish Model of Electronic Monitoring?». Στο: Nellis, M., Beyens, K. & Kaminski, D. (εκδ.), *Electronically Monitored Punishment. International and Critical Perspectives*. Routledge, London, 113-127.
- Werrett, D. (1997) «The National DNA Database». *Forensic Science International* **88** (1), 33-42.

- Whitaker, R. (2006) «A Faustian Bargain? America and the Dream of Total Information Awareness». Στο: Haggerty, K. & Ericson, R. (εκδ.), *The New Politics of Surveillance and Visibility*. University of Toronto Press, Toronto, 141-170.
- White, A. (2012) «The New Political Economy of Private Security». *Theoretical Criminology* **16** (1), 85–101.
- White, S. (2008) «Academia, Surveillance, and the FBI: A Short History». *Sociology of Crime, Law and Deviance* **10**, 151–174.
- Whitfield, D. (2001) «Electronic Monitoring». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 1st Edition, Sage, London, 107-108.
- Whitley, E. (2009) «Perceptions of Government Technology, Surveillance and Privacy: the UK Identity Cards Scheme». Στο: Goold, B. & Neyland, D. (εκδ.), *New Directions in Surveillance and Privacy*. Willan Publishing, Cullompton, 133-156.
- Wildes, R. (2005) «Iris Recognition». Στο: Wayman, J., Jain, A., Maltoni, D. & Maio, D. (εκδ.), *Biometric Systems. Technology, Design and Performance Evaluation*. Springer, London, 63-95.
- Wiles, P. (1999) «Policing Late Modernity in Britain». Στο: Shapland, J. & van Outrive, L. (εκδ.), *Police et Sécurité: Contrôle Social et Interaction Public/Privé*. L'Harmattan, Paris, 139-154.
- Wilkins-Newman, D. (2003) «September 11: A societal Reaction Perspective». *Crime, Law & Social Change* **39**, 219–231.
- Wilkinson, R. (2007) «Global Governance». Στο: Bevir, M. (εκδ.), *Encyclopedia of Governance*. Sage, London, 344-349.
- Williams, C. (2006) «Policing». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 2nd Edition, Sage, London, 298-300.
- Williams, F., Shichor, D. & Wiggernhorn, A. (1989) «Fine Tuning Social Control: Electronic Monitoring and Surrogate Homes for Drug Using Parolees: A Research Note». *Journal of Contemporary Criminal Justice* **5** (3), 173-179.
- Williams, K. & Johnstone, C. (2000) «The Politics of the Selective Gaze: Closed Circuit Television and the Policing of Public Space». *Crime, Law & Social Change* **34** (2), 183-210.
- Williams, M. J. (2008) «(In)Security Studies, Reflexive Modernization and the Risk Society». *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association* **43** (1), 57-79.

- Williams, R. & Johnson, P. (2004) «Circuits of Surveillance». *Surveillance & Society* 2 (1), 1-14.
- Williams, R. & Johnson, P. (2006) «Inclusiveness, Effectiveness and Intrusiveness: Issues in the Developing Uses of DNA Profiling in Support of Criminal Investigations». *The Journal of Law, Medicine & Ethics* 34 (2), 234-247.
- Willis, J. J. & Mastrofski, S. D. (2012) «COMPSTAT and the New Penology. A Paradigm Shift in Policing?». *The British Journal of Criminology* 52 (1), 73–92.
- Wills, D. (2008) «The United Kingdom Identity Card Scheme. Shifting Motivations, Static Technologies». Στο: Bennett, C. & Lyon, D. (εκδ.), *Playing the Identity Card. Surveillance, Security and Identification in Global Perspective*. Routledge, London, 163-179.
- Wilson, D. (2006α) «Biometrics, Borders and the Ideal Suspect». Στο: Pickering, S. & Weber, L. (εκδ.), *Borders, Mobility and Technologies of Control*. Springer, Netherlands, 87-109.
- Wilson, D. (2006β) «Panopticism». Στο: McLaughlin, E. & Muncie, J. (εκδ.), *The Sage Dictionary of Criminology*. 2nd Edition, Sage, London, 283-284.
- Wilson, D. (2007) «Australian Biometrics and Global Surveillance». *International Criminal Justice Review* 17 (3), 207-219.
- Wilson, D. (2008) «The Politics of Australia's 'Access Card'». Στο: Bennett, C. & Lyon, D. (εκδ.), *Playing the Identity Card. Surveillance, Security and Identification in Global Perspective*. Routledge, London, 180-197.
- Wilson, D. & Sutton, A. (2004) «Watched Over or Over-Watched? Open Street CCTV in Australia». *The Australian and New Zealand Journal of Criminology* 37 (2), 211-230.
- Wilson, J. & Kelling, G. (1982) «Broken Windows: the Police and Neighborhood Safety». *Atlantic Monthly*, 29-38.
- Wilson, R., Forman, L. & Asplen, C. (1999) «Untangling the Helix: Law Enforcement and DNA». *Corrections Today* 61 (3), 20-22.
- Wilson, W. J. (1987) *The Truly Disadvantaged. The Inner City, the Underclass and Public Policy*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Winner, L. (2006) «Technology Studies for Terrorists. A Short Course». Στο: Monahan, T. (εκδ.), *Surveillance and Security. Technological Politics and Power in Everyday Life*. Routledge, New York, 275-291.
- Woessner, M. & Sims, B. (2003) «Technological Innovation and the Application of the Fourth Amendment: Considering the Implications of *Kyllo v. United*

- States for Law Enforcement and Counterterrorism». *Journal of Contemporary Criminal Justice* **19** (2), 224-238.
- Wong, K. C. (2006α) «The Making of the USA Patriot Act I: the Legislative Process and Dynamics». *International Journal of the Sociology of Law* **34**, 179-219.
- Wong, K. C. (2006β) «The Making of the USA PATRIOT Act II: Public Sentiments, Legislative Climate, Political Gamesmanship, Media Patriotism». *International Journal of the Sociology of Law* **34**, 105-140.
- Wong, K. C. (2006γ) «The USA PATRIOT Act: Some Unanswered Questions». *International Journal of the Sociology of Law* **34**, 1-41.
- Wood, J. (2004) «Cultural Change in the Governance of Security». *Policing and Society* **14** (1), 31-48.
- Wood, J. & Shearing, C. (2007) *Imagining Security*. Willan Publishing, Cullompton.
- Woodward, J., Horn, C., Gatune, J. & Thomas, A. (2003) *Biometrics. A Look at Facial Recognition*. RAND, Virginia.
- Worner, L. (2003) *The effectiveness of Wiretaping and Electronic Surveillance to Fight Against Terrorism. A Comparative Analysis between the United States and Germany*. A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of MASTER OF LAWS at the UNIVERSITY OF WISCONSIN LAW SCHOOL.
- Wyvekens, A. (2008) «Quant l'Urbain Rencontre la Sécurité. La Prévention Situationnelle en France Aujourd'hui». *Revue de droit Pénal et de Criminologie* **88** (9-10), 887- 900.
- Yeh, S. (2010) «Cost-benefit Analysis of Reducing Crime Through Electronic Monitoring of Parolees and Probationers». *Journal of Criminal Justice* **38** (5), 1090-1096.
- Young, J. (1999) *The Exclusive Society: Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity*. Sage, London.
- Young, J. (2003) «The Exclusive Society: Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity». Στο: McLaughlin, E., Muncie, J. & Hughes, G. (εκδ.), *Criminological Perspectives: Essential Readings*. 2nd Edition, Sage, London, 561-570.
- Zagato, L. (2008) «Governance: A Challenge for International Law?». *European Journal of Legal Studies* **1** (3), 1-20.
- Zarafonitou, Ch. (2006) «Insécurité et Extension du Contrôle Social: Pénalisation des 'Incivilités' et du 'Désordre'». Στο: Papathéodorou, Th. & Mary, Ph. (εκδ.), *Mutations des Politiques Criminelles en Europe*. Papazissis, Athènes, 61-89.

- Zedner, L. (2000) «The Pursuit of Security». Στο: Hope, T. & Sparks, R. (εκδ.), *Crime, Risk and Insecurity*. Routledge, London, 200-214.
- Zedner, L. (2003α) «Too Much Security?». *International Journal of the Sociology of Law* **31**, 155–184.
- Zedner, L. (2003β) «The Concept of Security: An Agenda for Comparative Analysis». *Legal Studies* **23** (1), 153-176.
- Zedner, L. (2005) «Securing Liberty in the Face of Terror: Reflections from Criminal Justice». *Journal of Law and Society* **32** (4), 507-533.
- Zedner, L. (2006α) «Policing Before and After the Police: The Historical Antecedents of Contemporary Crime Control». *The British Journal of Criminology* **46** (1), 78-96.
- Zedner, L. (2006β) «Liquid Security: Managing the Market for Crime Control». *Criminology and Criminal Justice* **6** (3), 267-288.
- Zegart, A. B. (2005) «September 11 and the Adaptation Failure of U.S. Intelligence Agencies». *International Security* **29** (4), 78-111.
- Zhang, D., Liu, Z. & Yan, J.-Q. (2010) «Dynamic Tongueprint: A Novel Biometric Identifier». *Pattern Recognition* **43** (3) 1071-1082.
- Zimring, F., Hawkins, G. & Kamin, S. (2001) *Punishment and Democracy: Three Strikes and You're Out in California*. Oxford University Press, Oxford.
- Zureik, E. with Contribution from Hindle, K. (2004) «Governance, Security and Technology: the Case of Biometrics». *Studies in Political Economy* **73**, 113-137.

Ελληνική

- Albrecht, H.-J. (2004) «Νομοθετικές απαντήσεις στην 11^η Σεπτεμβρίου. Συγκριτική ανάλυση της Αντιτρομοκρατικής Νομοθεσίας». *Ποινική Δικαιοσύνη* (8-9), 981-992.
- De Vries, M. (2003) «Διακυβέρνηση, Εμπιστοσύνη και Σχεδιασμός Πολιτικής. Μια Συγκριτική Ανάλυση». *Επιστήμη και Κοινωνία* **10**, 57-83.
- Giddens, A. (2001) *Οι Συνέπειες της Νεωτερικότητας*. Κριτική, Αθήνα.
- Gomien, D., Harris, D., Zwaak, L., Αμίτσης, Γ. (2001) *Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και πρακτική* (μτφρ. Έφη Τσατσαρέλη). Σειρά: Θεσμικά Κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης, Παπαζήσης, Αθήνα.

- Hague, R. & Harrop, M. (2005) *Συγκριτική Πολιτική και Διακυβέρνηση*. Κριτική, Αθήνα.
- Halachmi, A. (2003) «Αποδοτικότητα και Διακυβέρνηση. Μπορεί η Μέτρηση Απόδοσης και η Κατάρτιση Προϋπολογισμών να Βοηθήσει τη Διαδικασία της Διακυβέρνησης;». *Επιστήμη και Κοινωνία* **10**, 109-141.
- Hobsbawm, E. (2007) *Παγκοσμιοποίηση, Δημοκρατία και Τρομοκρατία*. Θεμέλιο, Αθήνα.
- Normandeau, A. (2006) «Η Κοινοτική Αστυνομία στη Βόρεια Αμερική: Το Μοντέλο της Αστυνομίας της Γειτονιάς στο Μόντρεαλ (Κεμπέκ - Καναδάς)». *Ποινική Δικαιοσύνη* (3), 316-326.
- Waller, I. και Welsh, B. (1999) «Πρόληψη της Εγκληματικότητας». *Ποινική Δικαιοσύνη* (4).
- Walter, M. (2002) «Πρόληψη του Εγκλήματος στην Τοπική Κοινότητα. Πού θα Οδηγήσει;». *Ποινική Δικαιοσύνη* (12), 1304-1306.
- Αγγελής, Σ. (2009) «Η Αρχαιοθέτηση Γενετικών Αποτυπωμάτων για τη Διερεύνηση Εγκλημάτων κατά το Άρθρο 12. παρ. 3 ν. 3783/2009. De Lege Lata Λειτουργία και Δικαιοπολιτικές Επισημάνσεις». *Ποινικά Χρονικά* (10), 945-948.
- Αλεξιάδης, Στ. (2001) *Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής Α'.* Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική. 3^η έκδοση, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Ανθόπουλος, Χ. (2005) «Κράτος Πρόληψης και Δικαίωμα στην Ασφάλεια». Στο: Ανθόπουλος, Χ., Κοντιάδης, Ξ. & Παπαθεοδώρου, Θ. (εκδ.), *Ασφάλεια και Δικαιώματα στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης*. Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 109-135.
- Ανθόπουλος, Χ., Κοντιάδης, Ξ. & Παπαθεοδώρου, Θ., (2005) *Ασφάλεια και Δικαιώματα στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης*. Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Αυγουστιανάκης, Μ. (2001) «Προστασία του Ατόμου από την Επεξεργασία Προσωπικών Δεδομένων. Προβλήματα και Αντιμετώπιση από το Δίκαιο». *Δικαιώματα του Ανθρώπου* **III** (11), 673-710.
- Βαθιώτης, Κ. (2010) *Τραγικά Διλήμματα στην εποχή του 'Πολέμου Κατά της Τρομοκρατίας'.* Από την Σανίδα του Καρνεάδη στο 'Ποινικό Δίκαιο του Εχθρού'. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Βιδάλη, Σ. (2008) «Νέες Τεχνολογίες και Έλεγχος του Εγκλήματος στη Σύγχρονη Πόλη: Μετασχηματισμός ή Αποδιάρθρωση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων;». Στο: Κρανιδιώτη, Μ. (εκδ.), *Νέες Τεχνολογίες και Ανθρώπινα Δικαιώματα*. Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 59-89.

- Βλάχος, Γ. Κ. (1976) *Κοινωνιολογία των δικαιωμάτων του ανθρώπου*. Παπαζήσης, Αθήνα.
- Βρύζας, Κ. (2000) «Νέες Τεχνολογίες, Νέες Μυθολογίες». Στο: *Οι Νέες Τεχνολογίες για την Κοινωνία και τον Πολιτισμό: Πρακτικά Β' Πανελλήνιου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή*, [χ.ό.], Αθήνα, 334-343.
- Γασπαρινάτου, Μ. (2005) Διπλωματική Εργασία με τίτλο: *Αντεγκληματική Πολιτική στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης*. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Νομικής, Π.Μ.Σ. Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών.
- Γασπαρινάτου, Μ. (2006) «Η Διαμόρφωση της Αντεγκληματικής Πολιτικής στην 'Κοινωνία της Διακινδύνευσης'». *Ποινικός Λόγος* 4, 1535-1552.
- Γέροντας, Α. (1989) «Η Ηλεκτρονική Επεξεργασία των Πληροφοριών και η Προστασία των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων Σύμφωνα με τη Νομολογία του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δ. Γερμανίας (BVerfGE 65, 1)». *Ελληνική Δικαιοσύνη* 30, 508-514.
- Γέροντας, Α. (2002) *Η προστασία του Πολίτη από την Ηλεκτρονική Επεξεργασία Προσωπικών Δεδομένων. Μια Συμβολή στην Ερμηνεία του Ν. 2472/1997 (Προστασία του Ατόμου από την Επεξεργασία Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα)*. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Γεωργιάδου, Β. (1999) «Οι Διακινδυνεύσεις στην Ύστερη Νεωτερικότητα. Μια Πολιτική-Κοινωνιολογική Ανάλυση». Στο: Λουλουδής, Α. Γεωργιάδου, Β. & Σταυρακάκης, Γ. (εκδ.), *Φύση, Κοινωνία, Επιστήμη στην εποχή των 'τρελών αγελάδων'. Διακινδύνευση και Αβεβαιότητα*. Νεφέλη, Αθήνα, 63-126.
- Γεωργίου, Χ. (2003) «Το Τεστ DNA στην Ποινική Διαδικασία: Παράγοντες Αναξιοπιστίας και Όρια Χρήσης του». *Ποινική Δικαιοσύνη* (6), 679-686.
- Γιαννάκου, Μ. (2003) «Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην Κοινωνία της Γνώσης και της Πληροφορίας – Κρίσιμη Ισορροπία ή Κλιμακούμενη Ανισορροπία;». Στο: Μαγγανάς, Α. (επιμ.), *Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου* (Τόμος Α'). Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 419-429.
- Γιαννόπουλος, Γ. (2001) «Προστασία Προσωπικών Δεδομένων και Διασυνοριακή Ροή Πληροφοριών. Το Πρόβλημα του 'Ικανοποιητικού Επιπέδου Προστασίας'». *Δικαιώματα του Ανθρώπου* III (11), 733-750.
- Γιαννουλόπουλος, Δ. (2003) «Τρομοκρατία και Ατομικές Ελευθερίες στις ΗΠΑ μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001». *Ποινική Δικαιοσύνη* (12), 1379-1393.
- Γιαταγάνας, Ξ. (2003) *Η Ενσωμάτωση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής ένωσης στις Συνθήκες – Άσκηση Συνταγματικού Δικαίου ή Πολιτική Ρητορεία;*. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

- Δημόπουλος, Χ. (2006) *Παγκοσμιοποίηση και Τρομοκρατία*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Δημόπουλος, Χ. (2008) *Εισηγήσεις Εγκληματολογίας*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Επιστήμη και Κοινωνία* (2003) «Προλεγόμενα» **10**, III-VIII.
- Ζαραφονίτου, Χ. (2003) *Πρόληψη της Εγκληματικότητας σε Τοπικό Επίπεδο. Οι Σύγχρονες Τάσεις της Εγκληματολογικής Έρευνας*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Ζαραφονίτου, Χ. (2004) «Ανασφάλεια και Επέκταση του Κοινωνικού Ελέγχου: Ποινικοποίηση των ‘Αντικοινωνικοτήτων’ και της ‘Αταξίας’». *Ποινικός Λόγος* **4**, 2049-2059.
- Ζαραφονίτου, Χ. (2007) «Όψεις και Διαστάσεις του Κοινωνικού Φαινομένου της Ανασφάλειας». Στο: Ζαραφονίτου, Χ. (εκδ.), *Ανασφάλεια, Αντεγκληματική Πολιτική και Δικαιώματα του Ανθρώπου*. Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 35-58.
- Ζημιανίτης, Δ. (1998) «“Μεταμοντέρνες” Ποινές: Η Ηλεκτρονική Επιτήρηση». *Ποινική Δικαιοσύνη* (5), 460-465.
- Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Α.Π.Θ. (1998) *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσ/κη.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2004) «Ο Νόμος για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης και την Τρομοκρατία και οι Δηλώσεις Πίστης στο Σύνταγμα». *Ποινική Δικαιοσύνη* (7), 836-839.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2011) «Μοντέλα Επιτήρησης στο Κράτος Ασφάλειας και Δίκαιη Ποινική Δίκη». Στο: Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. & Prittwitz, C. (εκδ.), *Επιτήρηση και Ποινική Καταστολή στη Σύγχρονη Αντεγκληματική Πολιτική*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 63-98.
- Καραγιαννίδης, Χ. (2011) *Προς μια Συμμετοχική Αντεγκληματική Πολιτική*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Καράκωστας, Ι. (2004) «Προστασία της Ιδιωτικότητας στην Κοινωνία της Πληροφορίας». *Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης και Επικοινωνίας* (1), 54-58.
- Καρκατσούλης, Π. (2001) «Η Διακυβέρνηση ως Περιεχόμενο και Διαδικασία Λήψης Απόφασης για τις Δημόσιες Υποθέσεις». *Επιστήμη και Κοινωνία* **7**, 205-224.
- Καρκατσούλης, Π. (2003) «Η διακυβέρνηση στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης: Το Ευρωπαϊκό Παράδειγμα». *Επιστήμη και Κοινωνία* **10**, 1-20.
- Καρκατσούλης, Π. (2004) *Το κράτος σε Μετάβαση. Από τη Διοικητική Μεταρρύθμιση και το ‘Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ’ στη Διακυβέρνηση*. Σιδέρης, Αθήνα.

- Καρύδης, Β. (2005) «Περί Πολιτικού Εγκλήματος και Πολιτικού Εγκληματία: Μια Ερμηνευτική Απόπειρα». Στο: Ανθόπουλος, Χ., Κοντιάδης, Ξ. & Παπαθεοδώρου, Θ. (εκδ.), *Ασφάλεια και Δικαιώματα στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης*. Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 223-242.
- Κασιμάτης, Γ. (2008) «Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ασφάλεια». Στο: Κρανιδιώτη, Μ. (εκδ.), *Νέες Τεχνολογίες και Ανθρώπινα Δικαιώματα*. Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 21-38.
- Κατραμάδος, Δ. (1999) «Προστασία του Ατόμου από την Επεξεργασία Προσωπικών Δεδομένων (Ν. 2472/97)». *Δικαιώματα του Ανθρώπου Ι* (3), 577-610.
- Κατρούγκαλος, Γ. (2004) «Η 11^η Σεπτεμβρίου: Δίκαιο και Ιδεολογία». Στο: Μανιτάκης, Α. & Τάκης, Α. (επιμ.), *Τρομοκρατία και Δικαιώματα. Από την Ασφάλεια του Κράτους στην Ανασφάλεια Δικαίου*. Σαββάλας, Αθήνα, 213-222.
- Κατρούγκαλος, Γ. (2006) «Ελευθερία και Ασφάλεια στην 'Κοινωνία της Διακινδύνευσης'. Το Παράδειγμα των Παρακολουθήσεων». *Νομικό Βήμα* 54 (3), 360-374.
- Κοντιάδης, Ξ. (2005) «Το Κοινωνικό Κράτος Πρόληψης ως Απάντηση στην Κρίση του Παραδοσιακού Κοινωνικού Κράτους. Προς ένα Νέο Πολιτειολογικό Τύπο;». Στο: Ανθόπουλος, Χ., Κοντιάδης, Ξ. & Παπαθεοδώρου, Θ. (εκδ.), *Ασφάλεια και Δικαιώματα στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης*. Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 69-108.
- Κοτζιάς, Ν. (2007) «Πρόλογος. Καπιταλιστική Ανασυγκρότηση και Νεοφιλελευθερισμός». Στο: Χάρβεϊ, Ντ. (εκδ.), *Νεοφιλελευθερισμός. Ιστορία και Παρόν*. Καστανιώτης, Αθήνα, 11-21.
- Κοτσαλής, Λ. (2009) «Τράπεζα DNA, Ασφάλεια και Ανθρώπινα Δικαιώματα». *Νομικό Βήμα* 57 (8), 1881-1883.
- Κουράκης, Ν. (1998) «Εκθεση για την Εξέλιξη της Εγκληματικότητας στη Σημερινή Ελλάδα». *Ποινική Δικαιοσύνη* (3), 239-244.
- Κουράκης, Ν. (2006) «Ασφάλεια και Ελευθερία. Τα Μεταξύ τους Στατικά και Δυναμικά Όρια». *Νομικό Βήμα* 54 (8), 1217-1226.
- Κριάρη-Κατράνη, Ι. (1999) *Γενετική Τεχνολογία και Θεμελιώδη Δικαιώματα. Η Συνταγματική Προστασία των Γενετικών Δεδομένων*. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Κυριακόπουλος, Γ. (2001) «Ασφάλεια και Επεξεργασία των Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Οι Ρυθμίσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης». *Δικαιώματα του Ανθρώπου ΙΙΙ* (11), 763-779.
- Λαζαράκος, Γ. (2001) «Βιομετρία: Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων Μέσω της Επεξεργασίας Ευαίσθητων (Σωματικών) Πληροφοριών». *Ποινική Δικαιοσύνη* (11), 1165-1175.

- Λαμπροπούλου, Έ. (1994) *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος*. Παπαζήσης, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Έ. (1997) *Η Κατασκευή της Κοινωνικής Πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας: η Περίπτωση της Βίας και της Εγκληματικότητας*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Ε. (1999, 2012) *Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των Θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης*. Σιδέρης, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Έ. (2000) «Η Οργανωμένη Εγκληματικότητα και η Εσωτερική (αν-) Ασφάλεια». *Ποινική Δικαιοσύνη* (8-9), 881-884.
- Λαμπροπούλου, Έ. (2001α) «Οι Συμφωνίες Schengen και η «Εσωτερική» Ασφάλεια». *Ποινική Δικαιοσύνη* (1), 59-64.
- Λαμπροπούλου, Έ. (2001β) *Εσωτερική Ασφάλεια και Κοινωνία του Ελέγχου*. Κριτική, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Έ. (2001γ) «Η Ιδιωτικοποίηση της Δημόσιας Ασφάλειας και η Επέκταση του Σωφρονιστικού Συστήματος». *Ποινικά Χρονικά* (8), 682-685
- Λαμπροπούλου, Έ. (2002) «Κοινωνίες σε ‘Κίνδυνο’ και Αίσθημα Ανασφάλειας». *Ποινική Δικαιοσύνη* (5), 556-560.
- Λαμπροπούλου, Έ. (2003α) «Μη Κυβερνητικοί Μέτοχοι στην Πρόληψη και τον Έλεγχο του Εγκλήματος: Ρητορεία και Εφαρμογή του Κοινοτισμού». *Επιστήμη και Κοινωνία* **10**, 155-176.
- Λαμπροπούλου, Έ. (2003β) «Αστυνομία, Αστυνόμευση και Ασφάλεια: Εξελιξείς και Προοπτικές». Στο: *Τιμητικός Τόμος για τον Νικόλαο Ανδρουλάκη*. Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1153-1176.
- Λαμπροπούλου, Έ. (2003γ) «Κοινοτισμός και Κοινοτική Πρόληψη: Το ‘Νέο Παράδειγμα’ στην Αντεγκληματική Πολιτική». Στο: *Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 777-797.
- Λιαρομμάτης, Δ. (1998) «Η Συμφωνία Σένγκεν και η Σύμβαση εφαρμογής της». *Ελληνική Δικαιοσύνη* **39** (7), 1529-1539.
- Μαγγανάς, Α. (2001) «Η Ιδιωτική Ασφάλεια (Private Security). Προβληματισμοί και Επισημάνσεις». *Ποινική Δικαιοσύνη* (3), 274-284.
- Μαγγανάς, Α. (2004) *Το Εγκληματικό Φαινόμενο στην Πράξη*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Μαγγανάς, Α. (2007) *Ιδιαίτερα Ζητήματα Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Μάλλιος, Ε. (2001) «Η Χρήση DNA στην Ποινική Δίκη». *Νομικό Βήμα* **49** (10), 1749-1772.

- Μάνεσης, Α. (1979) *Ατομικές Ελευθερίες Α΄*. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Μανιτάκης, Α. (1981) *Το Υποκείμενο των Συνταγματικών Δικαιωμάτων*. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Μανιτάκης, Α. (2004) «Προλεγόμενα». Στο: Μανιτάκης, Α. & Τάκης, Α. (επιμ.), *Τρομοκρατία και Δικαιώματα. Από την Ασφάλεια του Κράτους στην Ανασφάλεια Δικαίου*. Σαββάλας, Αθήνα, 11-22.
- Μανωλεδάκης, Ι. (2002) *Ασφάλεια και Ελευθερία (ερμηνεία του ν. 2928/2001 για το οργανωμένο έγκλημα και σχετικά κείμενα)*. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Μανωλεδάκης, Ι. (2003) «Τρομοκρατία και Νομοκρατία (η τήρηση της νομιμότητας ως απάντηση στην τρομοκρατία)». *Ποινική Δικαιοσύνη* (1), 65-69.
- Μανωλεδάκης, Ι. (2004) «Ασφάλεια Κράτους ή Ελευθερία;». Στο: Μανιτάκης, Α. & Τάκης, Α. (επιμ.), *Τρομοκρατία και Δικαιώματα. Από την Ασφάλεια του Κράτους στην Ανασφάλεια Δικαίου*. Σαββάλας, Αθήνα, 23-41.
- Μανωλεδάκης Ι. (2005α) «Κοινωνία της Διακινδύνευσης: Μεταξύ Ασφάλειας και Ελευθερίας». Στο: Ανθόπουλος, Χ., Κοντιάδης, Ξ. & Παπαθεοδώρου, Θ. (εκδ.), *Ασφάλεια και Δικαιώματα στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης*. Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 183-194.
- Μανωλεδάκης, Ι. (2005β) «Το Απόρρητο του Ιδιωτικού βίου και η Έλλογη Ποινική Προστασία του». *Ποινική Δικαιοσύνη* (6).
- Μανωλοπούλου-Βαρβιτσιώτη, Κ. (1990) *Η Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Ειρήνη, Αθήνα.
- Μαργαρίτης, Λ. (2011) «Ανακριτική Διείσδυση και Δικαστικό Συμβούλιο (: άρθρο 253^Α ΚΠΔ)». Στο: Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. & Prittwitz, C. (εκδ.), *Επιτήρηση και Ποινική Καταστολή στη Σύγχρονη Αντεγκληματική Πολιτική*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 135-147.
- Μήτρου, Λ. (2008) «Εγγυήσεις και Θεσμοί Προστασίας του Πολίτη από τις Νέες Τεχνολογίες». Στο: Κρανιδιώτη, Μ. (εκδ.), *Νέες Τεχνολογίες και Ανθρώπινα Δικαιώματα*. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 91-107.
- Μίτλετον, Φ. (2001) «Προβλήματα Εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Οδηγίας για την Προστασία Προσωπικών Δεδομένων στην Ελληνική Έννομη Τάξη». *Δικαιώματα του Ανθρώπου III* (11), 751-761.
- Μπακιρλή, Ε. (2011) «Η Σύγχρονη Τεχνολογία στην Υπηρεσία του Κοινωνικού Ελέγχου του Εγκλήματος, υπό το Πρίσμα των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων». Στο: Χαλκιά, Α. (επιμ.), *Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη (Τόμος Ι)*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 775-787.

- Μπακιρλή, Ε. (2015) «Κατ' οίκον Περιορισμός με Ηλεκτρονική Επιτήρηση: Μία Σύντομη Αναφορά στην Εφαρμογή του Μέτρου Διεθνώς και την Εισαγωγή του στο Ελληνικό Δικαικό Σύστημα». *Ελληνική Δικαιοσύνη* **56** (5), 1359-1372.
- Μπεκ, Ο. (1996) *Η Επιπόηση του Πολιτικού. Για μια Θεωρία του Ανακλαστικού Εκσυγχρονισμού*. Καβουλάκος Κ. (μτφρ.). Νέα Σύνορα, Αθήνα.
- Μπιτζιλέκης, Ν. (2011) «Επιτήρηση: Μια Ποινή χωρίς Ποινικό Δίκαιο;». Στο: Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. & Prittwitz, C. (εκδ.), *Επιτήρηση και Ποινική Καταστολή στη Σύγχρονη Αντεγκληματική Πολιτική*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 37-45.
- Νικολόπουλος, Γ. (2002) *Κράτος, Ποινική Εξουσία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Μια Εγκληματολογική Προσέγγιση*. Κριτική, Αθήνα.
- Νικολόπουλος, Γ. (2005) «Κατασκευάζοντας έναν Ευρωπαϊκό Χώρο «Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης»: το «Πρόγραμμα της Χάγης και τα Διακυβεύματα μιας Υπερκρατικής Βαθμίδας Κοινωνικού Ελέγχου». *Ποινική Δικαιοσύνη* (3), 323-332.
- Νικολόπουλος, Γ. (2007) «Πέρα από το Κράτος: Όψεις και Αντινομίες του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ελέγχου». Στο: *Τιμητικός Τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη II*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1129-1144.
- Νικολόπουλος, Γ. (2008) *Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Φορέας Αντεγκληματικής Πολιτικής. Το «Πρόγραμμα της Χάγης» και η Εφαρμογή του*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Νικολόπουλος, Γ. (2011) «Διεθνοποίηση της Αντεγκληματικής Πολιτικής και Εγκληματοποίηση των Μεταναστών στο 'Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης': Γενική Θεώρηση». Στο: *Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη* (Τόμος II). Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1385-1403.
- Νούσκαλης, Γ. (2003) «Απάτη με Ηλεκτρονικό Υπολογιστή (Η/Υ): Το Παρελθόν και το Μέλλον του Άρθρου 386^Α ΠΚ, ιδίως Υπό το Πρίσμα των Εξελίξεων στο Συμβούλιο της Ευρώπης και στην Ευρωπαϊκή Ένωση». *Ποινική Δικαιοσύνη* (2), 178-190.
- Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Φ. (2013) «Βιομετρικές Μέθοδοι και Προστασία Ιδιωτικότητας: Σκέψεις με Αφορμή την Απόφαση ΔΕΕ Michael Schwarz κατά Κρατιδίου Bochum (C-291/2012)». *Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης & Επικοινωνίας* (4), 482-492.
- Πανούσης, Γ. (2001) «Η Εκπαίδευση των Αστυνομικών στο Πλαίσιο του Νέου Αντεγκληματικού/Κοινωνικού τους Ρόλου». Στο: Πανούσης, Γ. και Βιδάλη, Σ. (εκδ.), *Κείμενα για την Αστυνομία και την Αστυνόμευση*. Σάκκουλας, Αθήνα.

- Πανούσης, Γ. (2003) *Η Εγκληματολογία στην Εποχή της Αβεβαιότητας - Χάος, Διακινδύνευση και Έγκλημα*. Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Πανούσης, Γ. (2007) *Εγκληματογενείς και Εγκληματογόνοι Κίνδυνοι*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Πανούσης, Γ. (2008) *Ο Μεγάλος Αδελφός και οι Μικροί Ανάδελφοι Εχθροί του -ή το Δίλημμα του Επιτηρούμενου-*. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Πανούσης, Γ. (2009) *Εγκληματολογικοί Ανα-στοχασμοί*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Παπαδαμάκης, Α. (2011) «Ανακριτική Διείσδυση: Όρια και Υπερβάσεις». Στο: Καιάφα-Γκμπάντι, Μ. & Prittwitz, C. (εκδ.), *Επιτήρηση και Ποινική Καταστολή στη Σύγχρονη Αντεγκληματική Πολιτική*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 99-110.
- Παπαθανασόπουλος, Ε. (1988) «Δέκατη Όγδοη Διάσκεψη Εγκληματολογικών Ερευνών του Συμβουλίου της Ευρώπης». *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας* (2), 92-95.
- Παπαθανασόπουλος, Ε. (1990-1992) «Κατ' οίκον Φυλάκιση με Ηλεκτρονική Επιτήρηση. Μετεξέλιξη του Πανοπτικού Σχήματος». *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας* (5-10), 225-241.
- Παπαθανασόπουλος, Ε. (1998) «Η Ανάπτυξη του Ιδιωτικού Τομέα στην Πρόληψη της Εγκληματικότητας». *Ποινική Δικαιοσύνη* (4), 355-358.
- Παπαθανασόπουλος, Ε. (2005) «Ο Αστυνομικός της Γειτονιάς: Η Σύγχρονη Πρόκληση της Αστυνομίας για μία Νέου Τύπου Συμβολή στη Χάραξη Τοπικής Αντεγκληματικής Πολιτικής». *Ποινική Δικαιοσύνη* (11), 1316-1322.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (1998) «Η Ηλεκτρονική Επιτήρηση ως Εναλλακτικό Μέτρο Έκτισης των Στερητικών της Ελευθερίας Ποινών: Το Παράδειγμα του Γαλλικού Νόμου 97-1159 της 19.12.1997». *Ποινική Δικαιοσύνη* (9), 927-932.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (1999α) «Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας, ένα Όργανο Συμμετοχικής Αντεγκληματικής Πολιτικής». *Ποινική Δικαιοσύνη* (6), 602-607.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (1999β) «Ασφάλεια, Αστυνόμευση και Τοπικές Κοινωνίες: Η Μεταρρύθμιση του Νομοθετικού Πλαισίου των Δημοτικών Αστυνομιών στη Γαλλία (Ν 99 - 291 της 15ης Απριλίου 1999)». *Ποινική Δικαιοσύνη* (10), 1047-1051.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (2002) *Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική. Συγκριτική Προσέγγιση*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (2004) «Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας. Πέντε Χρόνια Εφαρμογής του Θεσμού στην Ελλάδα». *Ποινικός Λόγος*, 2461-2472.

- Παπαθεοδώρου, Θ. (2005) «Ασφάλεια: Δικαίωμα του Πολίτη ή Άλλοθι Ποινικοποίησης;». Στο: Ανθόπουλος, Χ., Κοντιάδης, Ξ. & Παπαθεοδώρου, Θ. (εκδ.), *Ασφάλεια και Δικαιώματα στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης*. Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 195-222.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (2009) *Επιτηρούμενη Δημοκρατία. Η Ηλεκτρονική Παρακολούθηση των Πολιτών στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης*. Βιβλιόραμα, Αθήνα.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (2011) «Ηλεκτρονική Επιτήρηση και Αντεγκληματική Πολιτική: Διακυβεύματα Μεταξύ Ελευθερίας και Ασφάλειας». Στο: Χαλκιά, Α. (επιμ.), *Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη* (Τόμος Ι). Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1453-1458.
- Παπαϊωάννου, Π. (1995) «Κατ' οίκον Περιορισμός με Ηλεκτρονική Επιτήρηση. Το Μέλλον της Ποινικής Καταστολής;». *Ελληνική Δικαιοσύνη* **36**, 32-45.
- Παπαϊωάννου, Ε. (2001) «Η Συγκατάθεση του Προσώπου στην Ανάλυση του Γενετικού Υλικού του και η Νέα Διάταξη του άρθρου 200Α ΚΠΔ». *Ποινική Δικαιοσύνη* (11), 1176-1178.
- Παπακωνσταντής, Γ. (2006) *Στοιχεία Εγκληματολογίας και Αντεγκληματικής Πολιτικής*. Σάκκουλας, Αθήνα.
- Παπανικολάου, Γ. Δ. (2003) «Ο Αστυνόμος της Γειτονιάς και η Ελληνική Πραγματικότητα». *Αστυνομική Επισκόπηση*, 12-15.
- Παπαρίζου, Α. (2007) «Μετεξελιζεις του Κοινωνικού Ελέγχου και Ατομικές Ελευθερίες: Η Χρήση της Νέας Τεχνολογίας». Στο: Γεωργούλας, Σ. (επιμ.), *Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα Σήμερα. Τιμητικός Τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη*. Εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα, 382-393.
- Παπαχαράλαμπος, Χ. (2002) «Το Ποινικό Δίκαιο του Έχθρου': Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, Τρομοκρατία και Έκτακτη Αντιτρομοκρατική Νομοθεσία στις ΗΠΑ». *Ποινική Δικαιοσύνη* (2), 189-195.
- Παπαχαράλαμπος, Χ. (2003) «Πολιτικό Έγκλημα και Τρομοκρατία». *Ποινική Δικαιοσύνη* (3), 311-320.
- Παραράς, Π. (1996) *Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Παρασκευόπουλος, Ν. (2004) «Ασφάλεια του Κράτους και Ανασφάλεια Δικαίου». Στο: Μανιτάκης, Α. & Τάκης, Α. (επιμ.), *Τρομοκρατία και Δικαιώματα. Από την Ασφάλεια του Κράτους στην Ανασφάλεια Δικαίου*. Σαββάλας, Αθήνα, 42-58.

- Παρασκευόπουλος, Ν. (2011) «Οι Παρακολουθήσεις στα Όρια της Νομιμότητας». Στο: Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. & Prittwitz, C. (εκδ.), *Επιτήρηση και Ποινική Καταστολή στη Σύγχρονη Αντεγκληματική Πολιτική*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 15-24.
- Περράκης, Σ. (1999) *Διεθνής Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: ΟΗΕ-Ουνέσκο- Διεθνής Οργάνωση Εργασίας- Συμβούλιο της Ευρώπης- ΟΑΣΑ- ΕΕ κ.α..* Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Περράκης, Σ. (2001) «Ο Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης στην ΕΕ». Στο: Στεφάνου, Κ., Φατούρος, Δ., Χριστοδουλίδης, Θ., Δημόπουλος, Γ., Μπαλτάς, Ν. & Χασσίδ, Ι. (εκδ.), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές* (Τόμος Α'). Σιδέρης, Αθήνα, 359-403.
- Πίττος, Γ. (2007) «Η Προστασία Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα στα Πλαίσια του Συστήματος Πληροφοριών Schengen». *Ποινική Δικαιοσύνη* (6), 784-789.
- Ποινική Δικαιοσύνη (2004) «Ν. 3251/2004 Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, Τροποποίηση του Ν. 2928/2001 για τις Εγκληματικές Οργανώσεις και Άλλες Διατάξεις». *Ποινική Δικαιοσύνη* (7), 764-772.
- Πολλάτου, Ι. (2001) «Ανάλυση του DNA και Νέοι Ορίζοντες στη Διερεύνηση του Εγκλήματος». *Ποινική Δικαιοσύνη* (11), 1179-1184.
- Σαραφιάνος, Δ. & Τσαϊτουρίδης, Χ. (2004) «Η Υπεράσπιση της Δημοκρατίας από Τρομοκρατικά Αδικήματα και η Προάσπιση της Ελευθερίας από Αντιτρομοκρατικά Νομοθετήματα». Στο: Μανιτάκης, Α. & Τάκης, Α. (επιμ.), *Τρομοκρατία και Δικαιώματα. Από την Ασφάλεια του Κράτους στην Ανασφάλεια Δικαίου*. Σαββάλας, Αθήνα, 159-202.
- Σατλάνης, Χ. (2003) *Εισαγωγή στο δίκαιο της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Σιαπέρας, Γ. (2005) «Η Συναίνεση του Ατόμου στη Λήψη και Ανάλυση του Γενετικού του Υλικού (DNA)». *Ποινική Δικαιοσύνη* (12), 1451-1460.
- Σπινέλλη, Κ. (2001) «Η Σύσταση Νο R (92) 1 για τη Χρήση της Ανάλυσης DNA στο Πλαίσιο του Συστήματος Ποινικής Δικαιοσύνης – Αξιοποιήσεις Χωρίς Καταχρήσεις;». *Ποινικά Χρονικά* (3), 286-288.
- Σπινέλλη, Κ. (2011) «Η Πρόληψη της Εγκληματικότητας στις Σύγχρονες Δημοκρατικές Κοινωνίες. Φραγμός ή Προστασία των Ατομικών Δικαιωμάτων;». Στο: *Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη* (Τόμος II). Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1609-1625.
- Στεργιούλης, Ε. (2003) «Ο Έλεγχος και η Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων στην Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία (Europol)». Στο: Μαγγανάς, Α. (επιμ.), *Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου* (Τόμος Β'). Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1343-1348.

- Στεφανίδου, Β.-Σ. (2000) «Μέτρα προς Υποκατάσταση της Ποινής της Φυλάκισης και Ειδικότερα ο Κατ' οίκον Περιορισμός». *Ποινική Δικαιοσύνη* (5), 544-552.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2001) «Ο Ν 2928/2001 “για την Προστασία του Πολίτη από Αξιόποινες Πράξεις Εγκληματικών Οργανώσεων”. Βασικά Χαρακτηριστικά και Πρώτη Ερμηνευτική Προσέγγιση». *Ποινική Δικαιοσύνη* (7), 694-699.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2002) «Ο Ορισμός της Τρομοκρατίας». *Ποινική Δικαιοσύνη* (1), 59-70.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2004α) «Οι Πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Αντιμετώπιση της Τρομοκρατίας και του Οργανωμένου Εγκλήματος». *Ποινική Δικαιοσύνη* (2), 191-201.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2004β) «Ο Νόμος για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης και την Αντιμετώπιση της Τρομοκρατίας. Βασικά Χαρακτηριστικά και Πρώτη Ερμηνευτική Προσέγγιση». *Ποινική Δικαιοσύνη* (7), 773-786.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2009) «Η Απόφαση-Πλαίσιο 2008/919/ΔΕΥ της 20.11.2008 για την Αντιμετώπιση της Τρομοκρατίας». *Intellectum Περιοδική Έκδοση Στοχασμού* (6), 47-58.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2011α) «Η Απόφαση-Πλαίσιο 2008/919/ΔΕΥ της 28.11.2008 για την Αντιμετώπιση της Τρομοκρατίας». Στο: Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (διεθ. έκδ.), *Η Εγκληματολογία Απέναντι στις Σύγχρονες Προκλήσεις. Επετειακό Συνέδριο για τα Τριάντα Χρόνια Δράσης της Ελληνικής Εταιρίας Εγκληματολογίας*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 97-112.
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2011β) «Ανάλυση DNA και Ποινική Δίκη: Το Ευρωπαϊκό Θεσμικό Πλαίσιο». Στο: Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. & Prittwitz, C. (εκδ.), *Επιτήρηση και Ποινική Καταστολή στη Σύγχρονη Αντεγκληματική Πολιτική*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 111-134.
- Ταγαράς, Χ. (1992) *Μηχανισμοί Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Με Ερμηνεία των Άρθρων 6 και 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης*. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Τσίγκανου, Ι. (2003) «Εγκλημα και ‘Επικινδυνopoίηση’ στην Κοινωνία της ‘Διακινδύνευσης’ των Κοινωνικών Ανισοτήτων και της Διαφοράς». Στο: *Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1385-1404.
- Τσουκαλά, Α. (1998) «Η Συνθήκη Σένγκεν: χώρος ελεύθερης κυκλοφορίας ή απειλή για τη δημοκρατία;». *Ελληνική Δικαιοσύνη* 39 (7), 1519-1528.
- Φαραντούρης, Ν. (2003) «Σύγχρονες Εγκληματικές Δράσεις στο Διαδίκτυο – Εννοιολογική Προσέγγιση και Ποινική Αντιμετώπιση του Hacking και του Φαινομένου της Μόλυνσης με Ιούς». *Ποινική Δικαιοσύνη* (2), 191-196.

- Φαρσεδάκης, Ι. (1984) *Ανακριτική, Δικαιώματα του Ανθρώπου και Εγκληματογένεση*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ι. (1991) *Η Κοινωνική Αντίδραση στο Έγκλημα και τα Όριά της*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ι. (1998) «Η Αντιμετώπιση του Εγκληματικού Ζητήματος». *Ποινική Δικαιοσύνη* (3), 236-238.
- Χαΐδου, Α. (2002) *Το Σωφρονιστικό Σύστημα. Ζητήματα Θεωρίας και Πρακτικής*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Χαΐδου, Α. (2003) *Εγκληματολογικά Κείμενα. Ανήλικοι, Ναρκωτικά, Κοινωνικός Έλεγχος*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Χαϊνάς, Ε. (2011) «Εγκληματολογικές Προσεγγίσεις της Ασφάλειας σε Αθλητικά Γεγονότα με Διεθνή Διάσταση. Η Περίπτωση των Ολυμπιακών Αγώνων της Ελλάδας». Στο: Χαλκιά, Α. (επιμ.), *Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη* (Τόμος Ι). Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 857-893.
- Χαλκιά, Α. (2011) «Τάσεις της Σύγχρονης Αντεγκληματικής Πολιτικής, Διεθνώς και στην Ελλάδα. Κριτική Προσέγγιση». Στο: *Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα, η Αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη* (Τόμος Ι). Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 895-914.
- Χαλκιά, Α. (2014) «Στάσεις Απέναντι στη Συμμετοχική Αντεγκληματική Πολιτική σε Περιοχές με Διαβάθμιση Εγκληματικότητας στην Αθήνα». *Ποινική Δικαιοσύνη* (1-2), 66-76.
- Χάρβεϊ, Ντ. (2007) *Νεοφιλελευθερισμός. Ιστορία και Παρόν*. Καστανιώτης, Αθήνα.
- Χρήστου, Β. (2008) «Αρχειακή Έρευνα Υπόπτων και Ζητήματα Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου». Στο: Κρανιδιώτη, Μ. (εκδ.), *Νέες Τεχνολογίες και Ανθρώπινα Δικαιώματα*. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 39-58.
- Χρυσόγονος, Κ. (2002) *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*. 2η έκδ., Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Χρυσόγονος, Κ. (2006) «Το Θεμελιώδες Δικαίωμα στην Ασφάλεια». *Δικαιώματα του Ανθρώπου VIII* (32), 1209-1223.

Ιστοσελίδες

<http://www.aclu.org>
<http://www.anu.edu.au>
<http://www.astynomia.gr>
<http://www.bsia.co>
<http://www.consilium.europa.eu>
<http://www.dodcounterdrug.com>
<http://www.dpa.gr>
<http://www.ec.europa.eu>
<http://www.europa.eu>
<http://www.g4s.gr>
<http://www.gallup.com>
<http://www.group4securicor.com>
<http://www.hellenicpolice.gr>
<http://www.homeoffice.gov.uk>
<http://www.idrc.ca>
<http://www.internetjournalofcriminology.com>
<http://www.libertysecurity.org>
<http://www.lifeandliberty.gov>
<http://www.news.gr>
<http://www.passport.gov.gr>
<http://www.privacyinternational.org>
<http://www.queensu.ca>
<http://www.schiphol.nl>
<http://www.socialalert.org>
<http://www.socresonline.org.uk>
<http://www.surveillance-and-society.org>
<http://www.tovima.gr>
<http://www.urbaneye.net>
<http://www.wikipedia.org>
<http://www.ydt.gr>

Οπτικοακουστικό υλικό

Ντοκιμαντέρ Κούλογλου, Σ. (04/04/2002) «Παρακολουθήσεις: Οι Στάζι και οι Άλλοι». *Ρεπορτάζ Χωρίς Σύνορα*.

Ντοκιμαντέρ Κούλογλου, Σ. (11/04/2002) «Παρακολουθήσεις: Η Πόλη του Μεγάλου Αδελφού». *Ρεπορτάζ Χωρίς Σύνορα*.

Ντοκιμαντέρ Κούλογλου, Σ. (25/04/2002) «Παρακολουθήσεις: Τα Βραβεία του Μεγάλου Αδελφού». *Ρεπορτάζ Χωρίς Σύνορα*.